ΝΕΑΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΤΗΣ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,

ΣΥΝΤΕΘΕΝ ΜΕΝ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ,

ΚΑΤΑ ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΚΑΙ ΔΟΚΙΜΩΤΕΡΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ,

ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΔΑΠΑΝΗ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΗΝ

ΑΡΧΑΙΑΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ,

Εἰς ἣν ἐπιμελῶς παρετέθησαν αἱ Ἑβραϊκαὶ, αἱ Ἑλληνικαὶ, αἱ Ῥωμαϊκαὶ πηγαί.

(Τιμᾶται Δραχ. 7.)

1853 Ἰουνίου 8 Ἀθῆναι.

Εὐτράπος — ἀντὶ δραχμῶν 3 Κωνταντίνου

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

Κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Ἑρμοῦ Ἀρ. 215.

1849.

Ε. Κ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1818

Πρὸς τὴν σπουδάζουσαν Νεολαίαν.

Προ πολλοῦ ἤδη ἐξέδωκα πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν τοῦ Καμμερέρου, μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Γενναδίου, καὶ ἤδη ἑτοιμάζω νέαν αὐτῆς ἔκδοσιν ηὐξημένην καὶ μεγάλως ἐπιδιωρθωμένην ὑπὸ τοῦ σοφοῦ μεταφραστοῦ.

Ἀλλὰ τὰ γυμνάσια ἔχουσιν ἀνάγκην ὑψηλοτέρας ἱστορικῆς διδασκαλίας, καὶ δι' αὐτὰ εἶχον ἐκδώσει τὴν εὐμέθοδον Γεν. Ἱστορίαν τοῦ Γάλλου Κ. Λεβῆ, μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου. Ἀφ' οὗ ὅμως καὶ αὐτὴ ἐξηντλήθη, ἀντὶ νὰ παρασκευάσῃ νέαν αὐτῆς ἔκδοσιν, ὁ Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν πεῖραν ἣν ἔλαβε πρὸ ἐτῶν ἤδη τὴν ἱστορίαν διδάσκων ὡς Καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου Ἀθηνῶν, ἐπροτίμησε νὰ συγγράψῃ ἰδίαν Γενικὴν Ἱστορίαν πολὺ περιεκτικωτέραν καὶ πολὺ ἐντελέστερον θεραπεύουσαν τὰς ἀνάγκας τῶν τε διδασκόντων καὶ τῶν διδασκομένων. Ταύτης ἐκδίδων ἤδη τὸ πρῶτον μέρος, ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θέλει ἐκτιμηθῇ κατ' ἀξίαν ἡ μεγάλη ἀφθονία τῆς ὕλης ἣν περιέχει, ἡ ἀκρίβεια μεθ' ἧς εἶναι συντεταγμένον τὸ ἔργον, καὶ ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ αὐτοῦ ἡ σπουδάζουσα νεολαία.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1849.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ.

ΝΕΑΥΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΠΙΝΑΞ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ

ΤΩΝ

ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΟΝΤΙ Α'. ΒΙΒΛΙΩ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Σελ.

§. 1. Ὁρισμὸς τῆς ἱστορίας 1

Περὶ τῶν μὴ περιλαμβανομένων εἰς τὴν ἱστορίαν ἐθνῶν.

Περὶ τῶν διαφόρων ὁρισμῶν τοὺς ὁποίους ἔδωκάν τινες εἰς τὴν ἱστορίαν.

§. 2. Πηγαὶ καὶ βοηθητικαὶ γνώσεις τῆς ἱστορίας. 2

§. 3. Γεωγραφία καὶ χρονολογικὴ ἐπιστήμη . . . . . 2—3

α') Περὶ τῶν διαφόρων ἐνιαυτῶν.

β') Περὶ τῶν διαφόρων χρονολογιῶν.

γ') Περὶ τῆς γενικῆς χρονολογίας.

§. 4. Μέθοδος καὶ διαίρεσις τῆς Γενικῆς ἱστορίας 4

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

§. 5. Διαίρεσις τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. . . . . 5—6

Περὶ τοῦ δρόμου τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ὁ πολιτισμός.

Περὶ τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ ἀναφαινομένων τριῶν κυρίων φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς Καυκασικῆς, τῆς Μογγολικῆς, τῆς Νιγρητικῆς.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.— *Τὰ σωζόμενα ἀπὸ τῶν ἀσαφῶν ἱστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 550 ἔτους π. Χ. Ἀνατολικὸς πολιτισμός. Ἱεροκρατία.*

§. 6. Κοσμογονία καὶ κατακλυσμὸς τῆς γῆς. . . . . 6—7

§. 7. Ἀρχαιοτάτη μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τύχη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. . . . . 7—8

§. 8. Ἀρχαιότατα γνωστὰ πολιτισθέντα ἔθνη. . . . . 8—18

Περὶ τῶν χωρῶν εἰς ἃς ἀνατρέχουσιν ἅπαντα τὰ ἴχνη τῆς παναρχαίας ἱστορίας.

Α'. Σῖναι. Συνοπτικὴ αὐτῶν ἱστορία. Χαρακτὴρ τοῦ Σινικοῦ ἔθνους. Κυβέρνησις. Βιομηχανία ἢ τέχνη. Πνευματικὸς βίος. Θρησκεία.

Β'. Ἰνδοί. Ἱστορικὰ γεγονότα. Θρησκεία. Πολίτευμα. Οἰκοδομικὰ μνημεῖα. Γλῶσσα.

Γ'. Ζένδοι ἢ Βάκτριοι. Ἱστορικαὶ παραδόσεις. Πολίτευμα. Θρησκεία. Γλῶσσα.

§. 9. Βαβυλώνιοι. Ἀσσύριοι. Μῆδοι. Ἱστορικὰ γεγονότα. . 18—21

α) Καταγωγὴ, χώρα, πρωτεύουσαι πόλεις Βαβυλωνίων ἢ Ἀσσυρίων.

β') Πολίτευμα, θρησκεία, οἰκοδομικὰ ἔργα, βιομηχανία καὶ ἐμπορία, ἰδίως τῶν Βαβυλωνίων.

γ') Ὅτι περὶ τοῦ πολιτεύματος κλπ. τῶν Μήδων, ἐν τῷ Β'. τμήματι.

δ') Πηγαί.

§. 10. Αἰγύπτιοι. Ἱστορικὰ γεγονότα. . . . . 21—31

α) Περιγραφὴ καὶ διαίρεσις τῆς χώρας.

β') Καταγωγὴ τοῦ ἔθνους. Καταγωγὴ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ. Περὶ Μερόης.

γ') Πολίτευμα. Θρησκεία.

δ') Γραφή. Τέχνη.

ε) Πηγαί.

Σελ.

§. 11. Ἑβραῖοι. Ἱστορικὰ γεγονότα. . . . . 32—43
ά) Περιγραφὴ τῆς χώρας.
β') Μωσαϊκὸν πολίτευμα.
γ') Οἶκος τοῦ Κυρίου.
δ') Μεταγενεστέρα ἱστορία.
ε) Πηγαί.

§. 12. Φοίνικες. Ἱστορικὰ γεγονότα. . . . . 43—46
ά) Ἐμπορία, ναυτιλία, βιομηχανία, θρησκεία.
β') Πηγαί.

§. 13. Παναρχαῖαι πολιτεῖαι τῆς Συρίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ συγχρονικὴ παραπομπὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (§. 18) καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν (§. 30 καὶ 31) ἱστορίαν. . . 46—51
Α'. Συρία.— Γεωγραφία. Ἐθνογραφία. Ἱστορικαὶ εἰδήσεις.
Β'. Μικρὰ Ἀσία.—ά) Γεωγραφία. β') Ἐθνογραφία. γ') Παναρχαῖαι πολιτεῖαι. Τὸ Φρυγικὸν κράτος. Τὸ Τρωϊκὸν κράτος. Τὸ Λυδικὸν κράτος.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ. 550—500 π. Χ. *Ἐπικρατέστατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔθνος, τὸ Περσικόν. Ἀνατολικὸς πολιτισμός. Παμβασιλεία*

§. 14. Εἰσαγωγή. 51
§. 15. Ἱστορία τοῦ Περσικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ. 51—62
Μεταγενεστέρα ἱστορία μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους.
ά) Γεωγραφία. Ἐθνογραφία.
β') Περὶ τῆς ἰδίως Περσίδος. Μηδο-Περσικὸν θρήσκευμα καὶ πολίτευμα.
γ') Διανοητικὴ διάπλασις τοῦ ἔθνους.
δ') Περὶ τῶν οἰκοδομικῶν μνημείων τῆς Περσεπόλεως.
ε) Πηγαί.

§. 16. Συγχρονικὴ παραπομπὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (§. 18), τὴν Ῥωμαϊκὴν (§. 31), τὴν Καρχηδονιακὴν (§. 34) ἱστορίαν. 63

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ. 500—336 π. Χ. *Ἐπικρατέστατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔθνος, τὸ Ἑλληνικόν. Δυτικὸς πολιτισμός. Προαγωγὴ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου, ἀλλ' ἀδιάλλακτος καὶ ὁλεθρία αὐτῶν ῥῆξις.*

§. 17. Εἰσαγωγή. . . . . 63—65
§. 18. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν Μηδικῶν πολέμων. — 500 π. Χ. Ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ στοιχείου . . . . . 65—121
Α'. Γεωγραφία.
Β'. Ἐθνογραφία.
Γ'. Κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν παναρχαίων χρόνων. ά) Πελασγικὴ ἐποχή. β') Ἀχαϊκὴ ἢ ἡρωϊκὴ ἐποχή. γ') Δωρικὴ ἐποχή.
Δ'. Ποικιλία καὶ ἑνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. ά) Κοινὸν ὄνομα. β') Ἠθικὴ τοῦ ἔθνους ἑνότης. γ') Ἀμφικτυονίαι. Τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. δ') Περὶ τῶν ἀγώνων καὶ ἰδίως περὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων.
Ε'. Πολιτεύματα. ά) Πολίτευμα τοῦ Λυκούργου. β') Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.
ΣΤ'. Ἀποικίαι. ά) Περὶ τῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀποικιῶν. β') Περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἀποικιῶν καὶ ἰδίως περὶ

τῆς τῶν Συρακουσῶν ἱστορίας μέχρι τῶν μέσων τῆς 5 π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. γ') Περὶ τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς Ἰταλίας ἀποικιῶν. δ') Περὶ τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος ἀποικιῶν. ε) Περὶ Κυρήνης. ς') Περὶ Κρήτης.

ζ'. Πηγαί.

§. 19. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, 500—431 π. Χ. Ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου. . . . . 121—147

Τὰ περὶ τοῦ ἀμυντικοῦ τῶν Ἑλλήνων πολέμου μέχρι τῆς ἐν Μυκάλῃ ναυμαχίας, προϊσταμένης τῆς Σπάρτης.

ά) Περὶ τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος τῶν Ἀθηνῶν.

β') Περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀπὸ τῷ πολέμῳ ἀποχώρησιν τῶν Σπαρτιατῶν συγκροτήσεως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νέας συμμαχίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἐπιθετικοῦ κατὰ Περσῶν ἀγῶνος, ἢ περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν συμμαχίδων πόλεων εἰς ὑποτελεῖς, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων.

γ') Περὶ τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεως τῆς ἀριστοκρατικῆς τῶν Ἀθηνῶν μερίδος ἢ τῆς βαθμιαίας ἐνισχύσεως τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου, διὰ Περικλέους. Λαμπρὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐποχή.

δ') Περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Σπάρτης κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

ε) Περὶ τῆς ἐντελοῦς ὑπεροχύσεως τοῦ δημοκρατικοῦ ἐν Ἀθήναις στοιχείου, διὰ Περικλέους.

ς') Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Περικλέους διαδόσεως τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν εἰς τὰς ἄλλας Ἑλλ. πολιτείας. Προοίμια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

ζ') Πηγαί.

§. 20. Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, 431—404 π. Χ. Μεγάλη σύγκρουσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης. 147—168

ά) Ἀποτελέσματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 1) Ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας. 2) Ὡς πρὸς τὴν Σπάρτην.

β') Ἀνόρθωσις τοῦ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καταλυθέντος ἀρχαίου δημοκρατικοῦ ἐν Ἀθήναις πολιτεύματος.

γ') Συνέχεια τῆς τῶν Συρακουσῶν ἱστορίας μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Τιμολέοντος.

§. 21. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας. 404—336 π. Χ. . . . . 168—192

Τὰ μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Ὑπεροχὴ τῶν Θηβῶν.

Α'. Πλειότερά τινα περὶ τῶν χρόνων τῆς τῶν Θηβαίων ἀκμῆς. ά) Ἀσέβεια πρὸς τὰ ἱερά. β') Κρίσιμος ἀνάμιξις τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐν γένει τῆς Ἄρκτου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα.

Β'. Ἐποχὴ τῆς ἀσθενείας τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν. μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῶν ἱερῶν πολέμων.

Γ'. Οἱ ἱεροὶ πόλεμοι· ά) ὁ πρῶτος ἱερὸς πόλεμος· β') τὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τὰ κατὰ τὸν Φίλιππον ἐν Μακεδονίᾳ· γ') τέλος τοῦ ἱεροῦ πολέμου· δ') τὰ ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου ἱεροῦ πολέμου· ε) δεύτερος ἱερὸς πόλεμος.

Δ'. Πηγαί.

§. 22. Συγχρονικὴ παραπομπὴ εἰς τὴν Μακεδονικὴν (§. 24), τὴν Καρχηδονιακὴν (§. 34), τὴν Ῥωμαϊκὴν (§. 32) ἱστορίαν. 193

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ. 336—200 π. Χ. Ἐπικρατέστατον ἐν τῇ ἱ-

Σελ.

στορία ἔθνος, τὸ Μακεδονικόν. Μοναρχία στρατιωτικὴ καὶ ἀριστοκρατική. Συγχώνευσις τοῦ Δυτικοῦ καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ.

§. 23. Εἰσαγωγή . . . . . 193—195

§. 24. Ἱστορία τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου,—336 π. Χ. . . . . 195—205

Α'. Γεωγραφία.
Β'. Πλειότερά τινα περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Φιλίππου.
Γ'. Μακεδονικὸν πολίτευμα.
Δ'. Πηγαί.

§. 25. Ἱστορία τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὁριστικῆς διανομῆς τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον συνεκρότησεν ὁ δορικτήτωρ ἐκεῖνος, 336—276 π. Χ. . 205—230
Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἱδρυθὲν μέγα κράτος, 336—323 π. Χ.

Α'. Πλειότερά τινα περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. α) Χαρακτὴρ καὶ ἀνατροφή.
β') Πολιτεία, 1) ὡς πρὸς τὸν στρατόν, 2) ὡς πρὸς τὰ ὑποταχθέντα ἔθνη, 3) ὡς πρὸς τὴν ἄλλην διοίκησιν, 4) ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν τέχνην, 5) ὡς πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας.
Β'. Περὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους.
Γ'. Τὰ κατὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὁριστικῆς τοῦ κράτους διαιρέσεως, ἐν ἔτει 276 π. Χ.
α) Περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ δορικτήτορος μέχρι τοῦ θανάτου ἁπάντων τῶν νομίμων αὐτοῦ διαδόχων, ἐν ἔτει 309. 1) Πρῶται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου διατάξεις. Πτολεμαῖος ὁ Λάγου παγιοῦται ἔκτοτε ἐν Αἰγύπτῳ. 2) Λαμιακὸς ἐν Ἑλλάδι πόλεμος. 3) Τὰ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Περδίκκα, 321. 4) Τὰ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιπάτρου, 318. 5) Ἔρις ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ, Κασσάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, Ἀντιγόνου καὶ Εὐμένους, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ, Πύθωνος καὶ τῶν μικροτέρων σατραπῶν. 6) Ὑπερίσχυσις Ἀντιγόνου κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν—315. 7) Ὑπερίσχυσις τοῦ Κασσάνδρου, ἐν Εὐρώπῃ—315. 8) Πρώτη κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συμμαχία τῶν ἄλλων στρατηγῶν, περαιωθεῖσα διὰ συμβιβασμοῦ—311. 9) Θάνατος τῶν τελευταίων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου συγγενῶν — 309.
β') Περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ θανάτου ἁπάντων τῶν νομίμων διαδόχων μέχρι τῆς ὁριστικῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους—276. 1) Δευτέρα κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συμμαχία καὶ κατάλυσις αὐτοῦ—301. Ὁ Σέλευκος παγιοῦται ἐν Συρίᾳ. 2) Ἀγῶνες καὶ κατάλυσις Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου, —286. 3) Κατάλυσις τοῦ Λυσιμάχου καὶ παγίωσις ἐν τῇ Μακεδονίᾳ Ἀντιγόνου τοῦ Δημητρίου—276.
Δ'. Πηγαί.

§. 26. Ἱστορία τοῦ Συριακοῦ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους ἀπὸ τῆς ὁριστικῆς διαιρέσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους μέχρι τῆς εἰς τὰ πράγματα αὐτῶν ἀναμίξεως τῶν Ῥωμαίων, 276—200 π. Χ. . . . . 230—232

α) Συριακὸν κράτος.
β') Αἰγυπτιακὸν κράτος.
γ') Πηγαί.

Σελ.

§. 27. Ἱστορία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν. . . . . 232—243

Συγκρότησις καὶ πολίτευμα τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας.

α') Προσπάθειαι Ἀντιγόνου τοῦ Δημητρίου περὶ παγιώσεως τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι.

β') Πρώτη ἀνάπτυξις τῶν δύο ὁμοσπονδιῶν καὶ πρῶται ἐχθρικαὶ αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεις.

γ') Μεγαλητέρα ἀνάπτυξις τῶν δύο ὁμοσπονδιῶν καὶ ἐντελὴς ἀπομάκρυνσις τῶν Μακεδόνων.

δ') Τελευταία τῆς Σπάρτης ἀναβίωσις.—Ἔρις πρὸς τοὺς Ἀχαιούς.—Νέα τῶν Μακεδόνων ἐπέμβασις.

ε') Πηγαί.

§. 28. Συγχρονικὴ παραπομπὴ εἰς τὴν Καρχηδονιακὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν (§. 33, 34 καὶ 35) ἱστορίαν. 243

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ. 220 π. Χ.—476 μ. Χ. *Ἐπικρατέστατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔθνος, τὸ Ῥωμαϊκόν. Θαυμαστὸς ἐπὶ πολὺν χρόνον συνδυασμὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου.*

§. 29. Εἰσαγωγή. . . . . 243—244

§. 30. Περὶ τῆς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ῥωμαίων τύχης τῆς Ἰταλίας. . . . . 244—252

Α'. Γεωγραφία.

Β'. Ἐθνογραφία.

Γ'. Περὶ τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς παναρχαίας Ἰταλίας ἐθνῶν.

α') Περὶ τῶν Τύσκων ἢ Ἐτρούσκων. β') Περὶ τῶν Λατίνων. γ') Περὶ τῶν Σαμνιτῶν (ἢ Σαβίνων ἢ Σαβέλλων).

Δ'. Πηγαί.

31. Ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, 753—510 π. Χ. . 252—264

Α'. Κτίσις τῆς Ῥώμης. Ῥωμύλος, 753-717 π. Χ. Παραδόσεις. Συμπεράσματα τῆς νεωτέρας κριτικῆς. Παναρχαῖον ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα.

Β'. Νουμᾶς Πομπίλιος, 715—673 π. Χ.

Γ'. Τύλλος Ὁστίλλιος, 672—642 π. Χ.

Δ'. Μάρκιος Ἄγκος, 641—617 π. Χ.

Ε'. Λεύκιος Ταρκύνιος Πρίσκος, 616—579 π. Χ.

ΣΤ'. Σερούϊος Τύλλιος, 578—535 π. Χ. Μεγάλη τοῦ παναρχαίου πολιτεύματος μεταρρύθμισις, καθ' ἣν οἱ Πληβεῖοι λαμβάνουσι τὰ πρῶτα πολιτικὰ δικαιώματα.

Ζ'. Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ τύραννος, 534—510 π. Χ.

Η'. Πηγαί.

§. 32. Ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον τὴν ἐντελῆ ἰσοπολιτείαν, 509—366 π. Χ. . . 264—290

Α'. Τὰ μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δημαρχίας, 509—493 π. Χ. α') Πολίτευμα. Πόλεμοι ἕνεκα τοῦ Ταρκυνίου. β') Ἐσωτερικαὶ διενέξεις μεταξὺ τῶν Πατρικίων καὶ τῶν Πληβείων, μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δημαρχίας.

Β'. Τὰ μέχρι τῆς δεκαδαρχίας, 493—451 π. Χ. α') Κοριολάνος. Φυλετικαὶ ἐκκλησίαι. β') Βαθμιαία αὔξησις τῶν πληβειακῶν δικαιωμάτων.

Γ'. Τὰ κατὰ τὴν δεκαδαρχίαν, 451—449 π. Χ. α') Πολίτευμα. β') Κατάλυσις τῆς δεκαδαρχίας.

Δ'. Ἐσωτερικὴ τῆς Ῥώμης Ἱστορία ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς δεκαδαρχίας μέχρι τοῦ πρώτου Γαλατικοῦ πολέμου, 449—390 π. Χ.
Β'. Ἐξωτερικὴ τῆς Ῥώμης Ἱστορία ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς δεκαδαρχίας μέχρι τοῦ πρώτου Γαλατικοῦ πολέμου, 449—390 π. Χ. α) Τὰ μέχρι τοῦ τελευταίου πρὸς τοὺς Οὐϊεντανοὺς πολέμου. β') Τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον πρὸς τοὺς Οὐϊεντανοὺς πόλεμον.
ΣΤ'. Πρῶτος Γαλατικὸς πόλεμος, 390.
Ζ'. Τὰ μετὰ τὸν Γαλατικὸν πόλεμον μέχρι τῆς συμπληρώσεως τῆς ἰσοπολιτείας, 390—366 π. Χ. α) Μάρκος Μάλλιος. β') Γάϊος Λικίνιος Στόλων.
Η'. Πηγαί.

§. 33. Ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συνεπληρώθη ἡ ἰσοπολιτεία μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῆς κυρίως Ἰταλίας (τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω), 366—272 π. Χ. Ἀκμὴ τοῦ πολιτεύματος. Ἀρχὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου. . . . . 290—322
Γαλατικοὶ πόλεμοι, 360—348 π. Χ.
Πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος, 343—341 π. Χ.
Λατινικὸς πόλεμος, 340—338 π. Χ.
Δεύτερος Σαμνιτικὸς πόλεμος, 326—304 π. Χ.
Τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος, 298—290 π. Χ.
Νέοι πρὸς Γαλάτας πόλεμοι, 285—281 π. Χ.
Ὁ πρὸς τοὺς Ταραντίνους καὶ πρὸς τὸν σύμμαχον αὐτῶν Πύρρον πόλεμος, 281—274 π. Χ.
Α'. Κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις μέχρι τῶν πρὸς τὴν Καρχηδόνα πολέμων.
Β'. Πλειότερά τινα περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ῥώμης πρὸς τὰ κατακτηθέντα ἔθνη. α) Ἡ πόλις. β') Ἡ ἄλλη ἐπικράτεια. 1) Ἔθνη ἔχοντα τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα. 2) Ἔθνη μὴ ἔχοντα τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα. γ') Αἱ ἀποικίαι. δ') Οἱ σύμμαχοι. ε) Ἐπαρχίαι.
Γ'. Στρατιωτικὸς ὀργανισμός.
Δ'. Πηγαί.

§. 34. Ἱστορία τῆς Καρχηδόνος ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ πρώτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου, 900—264 π. Χ. ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ μέχρι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς συνέχεια τῆς Σικελικῆς ἱστορίας. . . . . 322—332
Α'. Περὶ τοῦ πολιτεύματος ἢ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Καρχηδονίων.
Β'. Πηγαί.

§. 35. Ἱστορία τῆς Ῥώμης, ἀφ' ἧς ἤρξατο νὰ ἐκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν πρώτων ἐμφυλίων σάσεων, 264—133 π. Χ. Συντήρησις τοῦ πολιτεύματος. Ἀνάπτυξις τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου. . . . . 332—369
Πρῶτος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλ. 264—241 π. Χ.
Ταπείνωσις τῶν Ἰλλυριῶν, 229 καὶ 228 π. Χ.
Κατάκτησις τῆς ἄνω Ἰταλίας, 225—222 π. Χ.
Δεύτερος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλ. 218—202 π. Χ.

Ὁ κατὰ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας πόλ. 200—197 π. Χ.
Ὁ μεταξὺ Ἀντιόχου καὶ Ῥωμαίων πόλ. 192—190 π. Χ. καὶ κατατρόπωσις τῶν Αἰτωλῶν 189, π. Χ.
Τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν Ἑλληνικὰ πράγματα. Ὁ πρὸς Περσέα πόλεμος τῶν Ῥωμαίων, 171—168 π. Χ. Κατατρόπωσις τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Ἠπείρου. Ταπείνωσις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πρὸς Ἀνδρίσκον πόλεμος, 150—148, π. Χ. Κατατρόπωσις τῶν Ἀχαιῶν, 146—145 π. Χ.
Τρίτος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλ. 149—146 π. Χ.
Οἱ πρὸς τὰ Ἰβηρικὰ ἔθνη πόλεμοι. Οὐριάθος. Νομαντία, ἅλωσις αὐτῆς τῷ 133.
Α'. Περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην χαρακτῆρος τῆς τε Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου ἐνγένει.
Β'. Πηγαί.
§. 36. Ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐμφυλίων στάσεων μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς αὐτοκρατορίας, 133—30 π. Χ. Δημαγωγία. Καταστροφὴ τοῦ πολιτεύματος. Ἐξακολούθησις τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου. . 369—409
Στάσις τῶν δύο Γράκχων, 133—121 π. Χ. Ὑπερισχυσις τῶν ἀριστοκρατικῶν.
Ὁ Ἰουγουρθικὸς πόλεμος, 111—106 π. Χ.
Ὁ πρὸς Κίμβρους καὶ Τεύτονας πόλ. 114—101 π. Χ.
Τὸ δημαγωγικὸν στοιχεῖον ἐνισχύεται παραδόξως, διὰ τοῦ εἰς τοὺς προηγουμένους δύο πολέμους ἀριστεύσαντος Μαρίου, ἀλλὰ καταβάλλεται διὰ τὰς ἀνοσιουργίας αὐτοῦ, 100 π. Χ.
Συμμαχικὸς πόλεμος, 97—88 π. Χ. ἐν ᾧ ἀριστεύει ὁ Σύλλας. Οἱ Ἰταλοὶ λαμβάνουσι τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα.
Ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς ἀνατίθησιν εἰς τὸν Σύλλαν τὸν κατὰ Μιθριδάτου ΣΤ'. πόλεμον, 88 π. Χ., ἡ δὲ δημαγωγικὴ μερὶς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν νέων τῆς Ἰταλίας πολιτῶν, ἀνατρέπει τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἀναγορεύει στρατηγὸν τοῦ πολέμου τὸν Μάριον. Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, νίκη τοῦ Σύλλα, προγραφὴ τῶν Μαριανῶν. Ἐκστρατεία τοῦ Σύλλα κατὰ Μιθριδάτου καὶ ἤττα τούτου, 87—85. Ἐπάνοδος τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατατρόπωσις τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπερισχυσάντων αὖθις Μαριανῶν, 83—82 π. Χ.
Κυριαρχία τοῦ Σύλλα. Βιαία ἀνόρθωσις τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος, 81—79 π. Χ.
Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα προσβάλλεται, ἅμα μετὰ τὸν θά-

νατον τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν, 78—75 π. Χ.

Ἐξωτερικοὶ περισπασμοί· ὁ κατὰ Σερτωρίου πόλεμος, 79—72, ὁ δουλικὸς πόλεμος, 73—71, ἀρχὴ τοῦ τελευταίου κατὰ Μιθριδάτου πολέμου, 74—67 π. Χ.

Ὑπατεία Κράσσου καὶ Πομπηΐου, 70, νέαι δημαγωγικαὶ τοῦ Πομπηΐου διατάξεις, δι' ἃς ἀνταμείβεται λαβὼν τὴν στρατηγίαν τοῦ Πειρατικοῦ πολέμου, 67, καὶ τοῦ τελευταίου Μιθριδατικοῦ, 67 — 63 π. Χ. μετὰ δυνάμεως οἵα εἰς οὐδένα Ῥωμαῖον εἶχε ποτὲ ἐπιτραπῇ.

Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα, 63 π. Χ., σκοπὸν ἔχουσα οὐχὶ πολιτικήν τινα μεταβολήν, ἀλλὰ μόνον τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν δήμευσιν.

Ἐπάνοδος τοῦ Πομπηΐου εἰς τὴν Ῥώμην, 62 π. Χ., ὅστις διὰ νὰ ἄρξῃ, μὴ μεταχειριζόμενος τὴν βίαν, παραλαμβάνει δύο συμμετόχους τῆς ἀρχῆς, τὸν Κράσσον καὶ τὸν Καίσαρα· πρώτη τριανδρία, 60 π. Χ.

Ὁ Καῖσαρ, εἰδὼς ὅτι διὰ νὰ ἄρξῃ μόνος ἔχει χρείαν δημαγωγίας καὶ στρατοῦ ἀφωσιωμένου, ἀναλαμβάνει τὸν Γαλατικὸν πόλεμον, 58—50 π. Χ. γυμνάζει τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀποκτᾷ πλοῦτον πολὺν καὶ ἀγοράζει τοὺς ἐν Ῥώμῃ δημαγωγούς.

Ὁ Κράσσος ἐν τούτοις πίπτει εἰς τὸν κατὰ Πάρθων πόλεμον, 53 π. Χ. Ὁ δὲ Πομπηΐος ἐξευτελίζεται ἀπρακτῶν ἐν Ῥώμῃ, ἑνοῦται βραδέως μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ ζητεῖ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Καίσαρος, 58—50. Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, 50 π. Χ., μεταξὺ τῆς ἀριστοκρατικῆς (τοῦ Πομπηΐου) καὶ τῆς δημαγωγικῆς (τοῦ Καίσαρος) μερίδος. Κατατρόπωσις τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐν Φαρσάλοις τῆς Θεσσαλίας, 48 π. Χ., ἐν Θάψῳ τῆς Ἀφρικῆς, 46, ἐν Μούνδᾳ τῆς Ἰβηρίας, 45 π. Χ.

Μοναρχία τοῦ Καίσαρος, 45—44, καὶ δολοφονία αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν.

Οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος. Δευτέρα τριανδρία, τοῦ Ὀκταυιανοῦ, τοῦ Ἀντωνίου, τοῦ Λεπίδου, 43 π. Χ. Κατατρόπωσις τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐν Φιλίπποις 42 π. Χ.

Ὁ Λέπιδος ἀναγκάζεται νὰ παραιτήσῃ τὴν ἀρχήν, 36. Ὁ Ἀντώνιος ἐξευτελίζεται καὶ ἐξαχρειοῦται ἐν

Αἰγύπτῳ, 42—31 π. Χ. Ὁ Ὀκταυιανὸς κατατροπόνει αὐτὸν περὶ Ἄκτιον, 31 π. Χ.

Α'. Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς περιόδου ταύτης.

Β'. Πηγαί.

§. 37. Ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς μοναρχίας μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, 30 π. Χ.—476 μ. Χ. Κακὴ συγκρότησις τῆς μοναρχίας. Στρατοκρατία. Ἐσχάτη ἠθικὴ ἐξαχρείωσις. Ἐξακολούθησις τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου μέχρι Τραϊανοῦ. Ἔκτοτε ἀδιάλειπτος σχεδὸν μείωσις. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἤδη μόνος τὴν ἀναβίωσιν τοῦ σεσηπότος ἐκείνου κοινωνικοῦ σώματος. Ἐπίθεσις τῶν βαρβάρων. Βαθμιαία ἐκβαρβάρωσις τοῦ κράτους. Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ αὐτοῦ μέρους. 409—447

Οἶκος τοῦ Ὀκταυιανοῦ Αὐγούστου, 30 π. Χ.—68 μ. Χ. Ἀνάπτυξις τῆς Στρατοκρατίας, Γάλβας, Ὄθων, Οὐϊτέλλιος, 68—69.

Οἶκος τοῦ Φλαυΐου Οὐεσπασιανοῦ, 69—96.

Ἀγαθοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον αὐτοκράτορες ἀπὸ Νερούα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, 96—180. Ἐκ τούτων ὁ Τραϊανός, πρῶτος μὴ Ῥωμαῖος καὶ μὴ Ἰταλὸς αὐτοκράτωρ.

Οἱ ἀπὸ τοῦ Κομμόδου μέχρι Μαξιμίνου αὐτοκράτορες, ἀπὸ τοῦ 180—235. Ἅπαντες οἱ κάτοικοι τοῦ Κράτους λαμβάνουσι τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα. Ὁ στρατὸς συγκροτεῖται ἐν μέρει ἐκ βαρβάρων.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Μαξιμίνου, τοῦ πρώτου βαρβάρου αὐτοκράτορος, μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐποχή, 235—284. Τὸ κράτος λαμβάνει ἡμιβάρβαρον ὄψιν, ἡ στρατοκρατία καὶ ἡ ἀναρχία κορυφοῦνται· τὸ Κράτος δὲν σώζεται εἰμὴ διότι οἱ Γερμανοὶ δὲν θέλουν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ὁριστικῶς τὴν ἰδίαν πατρίδα.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐποχή, 284—306. Διαίρεσις τοῦ Κράτους. Τελευταῖος τῶν Χριστιανῶν διωγμός.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, 306—337. Ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἵδρυσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου αὐτοκράτορες, 337—363.

Οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰοβιανοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορες, 363—395. Ἡ ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰσβολὴ τῶν Οὔννων, ὠθεῖ τοὺς Σλαύους ἐπὶ

τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς ἐντὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.
Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες. Ῥαγδαῖος ἀκρωτηριασμὸς τοῦ δυτικοῦ Κράτους. Ἐντελὴς αὐτοῦ κατάλυσις, 395—476.
Α'. Περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους.
Β'. Πηγαί.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ.

ΝΕΑ ΣΧΟΛΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§. 1.

ΛΕΞΙΣ Ἱστορία, ἐμφαίνουσα κατ' ἀρχὰς τὴν περί τινος πράγματος ἢ συμβάντος ληφθεῖσαν εἴδησιν, ἐδήλωσεν ἔπειτα τὴν ἀφήγησιν τῶν γνωσθέντων πραγμάτων ἢ συμβάντων. Ἡ δ' ἐπιστήμη ἡ κυρίως καλουμένη ἱστορία δὲν σημαίνει τὴν ἀφήγησιν παντὸς οἱουδήποτε συμβάντος, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ὅσα ἀνάγονται εἰς τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν. Ἡ ἱστορία λέγεται εἰδική, ὅταν πραγματεύεται περὶ ἑνὸς ἀνθρώπου, γεγονότος, τόπου, ἔθνους, ἢ περὶ χρονικῆς τινος περιόδου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον περιωρισμένης· ἡ δὲ γενικὴ ἱσορία περιλαμβάνει τὴν ἀκριβῆ καὶ ὅσον ἔνεστιν ἐντελῆ ἔκθεσιν ὅλων τῶν γεγονότων ὅσα παριστῶσι τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐν μέρει καὶ ἐν γένει, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτάτων, προσπαθοῦσα νὰ καταστήσῃ ἐναργῆ τὴν ἀδιάλειπτον συνάφειαν τῶν γεγονότων τούτων καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὴν τελειοποίησιν.

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται, ὅτι τὰ ἄγρια καὶ βάρβαρα ἔθνη ἵστανται ἔξω τῶν πυλῶν τῆς ἱστορίας. « Ἡ κατάστασις τῶν τοιούτων ἐθνῶν, λέγει ὁ Σχλόσσερος, εἶναι ἐπιδεκτικὴ περιγραφῆς, ὅπως ἡ κατάστασις τῶν ζώων, ὄχι ὅμως καὶ ἱστορίας, διότι ἱστορία ἄνευ πολιτείας, ἄνευ νόμων, ἄνευ ἐπιδόσεως, εἶναι ἀκατάληπτος. » — Τινὲς τῶν ἱστορικῶν ἀποκλείουσι τῆς γενικῆς ἱστορίας ᾗ αὐτὰ τὰ ἔθνη ὅσα ἀνήχθησαν μέχρι δημοσίων κοινωνικῶν σχέσεων, δὲν ἐπενήργησαν δὲ εἰσέτι οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους· οἷοί εἰσιν οἱ Σίναι καὶ οἱ Ἰαπωνοί. Ἄλλοι ὅμως περιλαμβάνουσιν εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τὰ ἔθνη ταῦτα καθ' ὅσον ἡ τύχη αὐτῶν εἶναι γνωστή, διὰ τὸν ὀρθότερον, ὡς νομίζομεν, λόγον, ὅτι ἂν οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐπενήργησαν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, ἀποτελοῦσιν ὅμως καθ' ἑαυτοὺς μέρος αὐτῆς ἀξιόλογον.

Οἱ Γερμανοὶ ὀνομάζουσι ποικίλως τὴν γενικὴν ἱστορίαν· Weltgeschichte, allgemeine Weltg , allgem. Geschichte, Universalgeschichte ἢ Universalhistorie· καί τινες ἠθέλησαν νὰ δώσωσι διαφόρους ὁρισμοὺς εἴς τινας τῶν ὅρων τούτων. Ὁ Ροττέκκιος λ. χ. ἤξίωσε (§ 87 τῆς εἰσαγ. εἰς τὴν Γεν. Ἱς.) ὅτι ἡ Universalhistorie διαφέρει κατὰ τοῦτο τῆς Weltgeschichte, ὅτι ἡ πρώτη εἶναι ἄθροισμα ὅλων τῶν εἰδικῶν ἱστοριῶν, οὐδεμίαν ἔχον ἐσωτερικὴν συνάφειαν, ἐνῷ ἡ δευτέρα, παραλαμβάνουσα τὰ κυριώτατα τῶν γεγονότων, συναρμολογεῖ αὐτὰ εἰς ἓν ὅλον σύστημα. Ὁ δὲ Φλάθιος (ἐγχ. τῆς ἀρχ. Ἱστ. εἰσαγ. §. 1) εἶπεν, ὅτι ἡ Weltgeschichte διακρίνεται κατὰ τοῦτο τῆς allgemeine, ὅτι ἡ τελευταία εἶναι ἐκτενεστέρα τῆς πρώτης. Ἀλλ' αἱ διακρίσεις αὗται εἶναι αὐτογνώμονες· ἄθροισμα γεγονότων συνηρμοσμένων μηχανικῶς μόνον δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστήμην, οὐδ' ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ᾗ ἧττον ἐκτενὴς αὐτῆς ἔκθεσις ἐπιφέρει τὴν ἀνάγκην διαφόρου τινὸς ὁρισμοῦ. Προτούτοις, ὁ Λέων ὀνομάζει τὸ συστηματικώτατον βεβαίως ἐγχειρίδιον αὐτοῦ Universalgeschichte, ὁ δὲ Οὐαχσμούθιος (Grundriss der allgem. Geschichte §. 2) ᾗ ὁ Οὐάχλερος (Lehrbuch der G. εἰσαγ. §. 5) ταυτίζουσι ῥητῶς τὴν allgem. Weltgeschichte μετὰ τῆς Universalhistorie. Τελευταῖον ὁ Φλάθιος, ἐνῷ προτίθεται νὰ γράψῃ Weltgeschichte καὶ διακρίνει ταύτην ἀπὸ τῆς allgemeine, δίδει ἔπειτα τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιγραφὴν εἰς τὸ ἐγχειρίδιον αὐτοῦ. Αἱ διακρίσεις ἄρα ἐκεῖναι δὲν εἶναι βάσιμοι· ἡ δ' ἐπιστήμη τῆς Γενικῆς ἱστορίας εἶναι μία, κατὰ τὸν ἄνω δοθέντα αὐτῇ ὁρισμόν.

§. 2.

Πηγαὶ τῆς γενικῆς ἱστορίας εἶναι· προφορικαὶ παραδόσεις καὶ μῦθοι, οἰκοδομικὰ μνημεῖα, ἐπιγραφαί, νομίσματα καὶ ἱστορικὰ βιβλία, πρὸς χρῆσιν τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦνται εἰδικαὶ βοηθητικαὶ γνώσεις. Δι' αὐτῶν ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ ἀνερευνᾷ τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων.

Βοηθητικαὶ γνώσεις τῆς Γενικῆς ἱστορίας εἶναι ἡ γνῶσις τῶν γλωσσῶν ᾗ ἡ ἑρμηνευτικὴ, ἡ φιλοσοφία ᾗ αἱ πολιτικαὶ ἐπιστῆμαι

§. 3.

Ἐπειδὴ τὰ γεγονότα δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὰ ἱστορικῆς ἐπεξεργασίας εἰ μὴ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἕπεται ὅτι ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ χρονολογικὴ ἐπιστήμη ἀποτελοῦσιν, ὄχι βοηθητικὰς τῆς ἱστορίας γνώσεις, ἀλλὰ στοιχεῖα ἀναπόσπαστα αὐτῆς. Ἡ χρονολογικὴ ἐπιστήμη ἀνάγει τὰ διάφορα ἔτη τῶν ἐθνῶν εἰς ὁμοιόμορφα ἔτη, καὶ τὰς διαφόρους χρονολογίας, καθ' ἃς ἠρίθμουν τὰ ἔτη αὐτῶν ἀπὸ ἐποχῆς τινος ἢ κεφαλαιώδους γεγονότος, εἰς μίαν καὶ μόνην χρονολογίαν· ὡς τοιαύτη δὲ ἐπιτηδειοτάτη ἐθεωρήθη ἡ κατὰ ἔτη πρὸ καὶ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Μικρὰ σειρὰ ἐνιαυτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀδιαλείπτως ἐπαναλαμβάνεται, καλεῖται κύκλος· μεγαλητέρα δὲ σειρὰ γεγονότων, ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς μέχρις ἄλλης, ὀνομάζεται περίοδος.

ά) Μαθηματικῶς, τὸ τροπικὸν ἡλιακὸν ἔτος (ἀπὸ τῆς μιᾶς τῶν δύο τοῦ ἡλίου τροπῶν ἢ ἰσημεριῶν μέχρι τῆς αὐτῆς πάλιν) ἔχει 365 ἡμέρας, 5 ὥρας, 48', 45'', 30'''. ὁ δὲ συνοδικὸς σεληνιακὸς μὴν (ἀπὸ μιᾶς νέας σελήνης μέχρι τῆς προσεχεστέρας) 29 ἡμ. 12 ὥρας, 44', 3'', 12'''. τὸ δὲ σεληνιακὸν ἔτος 354 ἡμ. 8 ὥρ. 48', 38'', 12'''. Ἀρχαιότατον ὑπῆρξε τὸ σεληνιακὸν ἔτος, τὸ ὁποῖον, παρὰ πολλοῖς τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν συνεξισώθη πρὸς τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου δι' ἐπακτῶν ἡμερῶν, προστεθεισῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους· ἕτερα δὲ ἔθνη ἔλαβον ἀριθμόν τινα σεληνιακῶν ἐνιαυτῶν ᾗ ἐξίσωσαν αὐτὸν πρὸς ἴσον ἀριθμὸν ἡλιακῶν, δι' ἐμβολίμων μηνῶν, καθὼς λ. χ. οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς εἶχον τὴν τοῦ Σόλωνος τριετηρίδα, ἔπειτα τὴν τοῦ Κλεοστράτου τοῦ Τενεδίου ὀκταετηρίδα, μετὰ ταῦτα δὲ τὴν τοῦ Ἀθηναίου Μέτωνος ἐννεακαιδεκαετηρίδα (432 π. Χ.) ᾗ τὴν τοῦ Κυζικηνοῦ Καλλίππου ἑκκαιεβδομηκονταετηρίδα, ἀρξαμένην ἔτει 3 τῆς 112 ὀλυμ. τῇ 28 Ἰουνίου 330 π. Χ. — Οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχὰς τὸ Ἑτρουσκικὸν δεκάμηνον ἔτος τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀκταημέρους ἑβδομάδας (nonae, nundinae) ᾗ 304 ἡμέρας. Ἐξ τοιαῦτα ἔτη, καλούμενα Lustrum ᾗ ἀποτελοῦντα 1824 ἡμέρας ἀντεστοίχουν, παρὰ μίαν ἡμέραν, πρὸς πέντε ἡλιακὰ ἔτη 365 ἡμερῶν· 22 δὲ τοιαῦτα lustra ἀπετέλουν τὴν λεγομένην μεγάλην περίοδον, ἐν τῷ διαστήματι τῆς ὁποίας, παρεμβάλλοντες 2 μῆνας (3 ἑβδομάδων ἤτοι 24 ἡμερῶν), ἐπετύγχανον σχεδὸν τὸ ἀληθὲς τοῦ χρόνου μέτρον (1824×22=40128+48=40176 ἡμέρ. 1825×22=40150+τὸ γενόμενον τῶν 6 ὡρ., κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἔτος, ἐπὶ 110 ἔτη, ἤτοι 27 ἡμ.=40177 ἡμ.).—Ἔπειτα ὁ Νομᾶς εἰσήγαγε 12 σεληνιακοὺς μῆνας (ὧν, κατά τινας μὲν, πρῶτος ἦτο ὁ Ἰανουάριος, ἔσχατος δὲ ὁ Φεβρουάριος, κατ' ἄλλους ὁμως, οἱ δύο οὗτοι μῆνες ἦσαν οἱ ἔσχατοι τοῦ ἔτους), ἔχοντας 355 ἡμέρας, ᾗ ἐκ διαλειμμάτων ἕνα ἐμβόλιμον μῆνα (τὸν Μερκεδόνιον) διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔτους διέμενε προσεχὴς τῆς συντομωτάτης ἡμέρας.—Ἀπὸ τῶν δεκαβάρχων βλέπομεν εἰς Ῥώμην τὴν Ἀττικὴν ὀκταετηρίδα, ἀπὸ δὲ τοῦ 363 ἔτους ἀπὸ κτίσεως τῆς πόλεως, εἰκοσιτετραετῆ κύκλον, κατὰ πᾶν δεύτερον τοῦ ὁποίου ἔτος προσετίθετο εἷς ἐμβόλιμος μὴν ἔχων ἅπαξ μὲν 22 ἡμέρας, ἅπαξ δὲ 23, παραλιπομένων 24 ἡμερῶν καθ' ὅλον τὸ τῶν 24 ἐτῶν αὐτοῦ διάστημα.—Διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀταξίαν, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἀπέδωκεν εἰς τὸ 708 ἀπὸ κτ. Ῥ. ἔτος (46 π. Χ. annus confusionis) 445 ἡμέρας, τοῦ λοιποῦ δὲ εἰσήγαγε, τῇ συμπράξει τοῦ Ἀλεξανδρέως Σωσιγένους, τὸ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς πρὸ καιροῦ ἐν χρήσει ἡλιακὸν ἔτος, τὸ ἔχον μὲν 365 ἡμέρας διῃρημένας εἰς 12 μῆνας, προσλαμβάνον δὲ κατὰ πᾶν

τέταρτον ἔτος μίαν ἐμβόλιμον ἡμέραν εἰς τὸν Φεβρουάριον μῆνα. Τῷ 601 ἀπὸ κτ. Ῥώμης, ἤρξατο τὸ ἔτος τῇ 1 Ἰανουαρίου, διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν νέων ὑπάτων, καθ' οὓς ᾠ ἐπωνομάζετο μέχρι τοῦ 900 ἔτους μ. Χ., ὅτε ὁ βασιλεὺς Λέων ὁ Σοφὸς κατήργησε τὸ ἔθος τοῦτο.—Ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΓ'. ἐπεχείρησε, διὰ τῶν ἀδελφῶν Ἀλοϋσίου ᾠ Ἀντωνίου Λιλίων, τὴν ἀκριβεστέραν ἐξίσωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκείνου ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακόν· ᾠ τούτου ἕνεκα παρέλιπε μὲν ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1582 ἔτους 10 ἡμέρας, διέταξε δὲ τὴν εἰς τὸ ἑξῆς ἀποβολὴν ἐκ τοῦ ἡμερολογίου 3 ἡμερῶν κατὰ 400 ἔτη· πρὸς δὲ τούτοις, μετερρύθμισε ᾠ τὸ λεγόμενον κανόνιον τοῦ Πάσχα, ἤτοι τὸν ὑπολογισμὸν καθ' ὃν εὑρίσκεται ἡ κυριακὴ τοῦ Πάσχα, ἥτις, κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὁρισθέντα, εἶναι ἡ ἀμέσως ἑπομένη τῆς πρώτης μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν πανσελήνου. Οἱ διαμαρτυρόμενοι δὲν παρεδέχθησαν τὴν μὲν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου εἰμὴ ἀπὸ τοῦ 1700, παραλιπόντες πρὸς τοῦτο 11 ἡμέρας μετὰ τὴν 18 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου· τὸν δὲ Γρηγοριανὸν τοῦ Πάσχα ὑπολογισμὸν εἰμὴ ἀπὸ τοῦ 1777. Οἱ ὀρθόδοξοι, ὡς γνωστόν, διατηροῦσι τὸ παλαιὸν Ἰουλιανὸν ἔτος.

δ'.) Τὰ ἀρχαιότατα ἔθνη ἠρίθμουν κατὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τῶν βασιλέων αὐτῶν καὶ δυναστειῶν, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀλεξανδρεὺς Πτολεμαῖος συνήθροισεν εἰς ἕνα γενικὸν πίνακα βασιλέων, ὅστις προβαίνει μέχρι Διοκλητιανοῦ καὶ ὀνομάζεται Κανὼν βασιλειῶν. Ὁ Ἡρόδοτος ἠρίθμει κατὰ γενεάς, ὧν τρεῖς ἀποτελοῦσιν 100 ἔτη (2, 142). Οἱ Ἑβραῖοι ἐχρονολόγουν ἀπὸ τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, 1483 (κατὰ Πεταύϊον 1530)· ἀπὸ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, 1003· ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας Βαβυλῶνος, 599. Οἱ δὲ Ἕλληνες, κατὰ τὸ Πάριον χρονικὸν (marmor Parium), τὸ ἀπολῆγον ἐν ἔτει 263 π. Χ., ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Κέκροπος, 1582· ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Ἰλίου, 1184 11—12 Ἰουνίου (κατὰ δὲ τὸν Λαρχέρον 1270, 23 Μαΐου).

Περίφημοι χρονολογίαι εἶναι· ἡ κατ' Ὀλυμπιάδας τετραετηρίς, ἀρχομένη τῇ 8 Ἰουλίου τοῦ 777· ἡ τῶν Σελευκιδῶν, ἀρχομένη τῇ 30 Ὀκτωβρίου 312· ἡ ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης (ab Urbe condita) ὁριζομένη, κατὰ μὲν τὸν Οὐάρρωνα, τῷ 753, κατὰ δὲ Κάτωνα τὸν Κηνσωρῖνον ᾠ τὰ Fasti Capitolini, τῷ 752, 21 Ἀπριλίου· ἡ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, τὴν ὁποίαν εὗρε μὲν ὁ Ἀββᾶς Διονύσιος ὁ μικρὸς (Exiguus, ἀποθαν. ἐν Ῥώμῃ τῷ 536), ἐσύστησε δὲ ὁ Ἄγγλος Βέδας ὁ Σεβασὸς (Beda Venerabilis, ἀποθαν. τῷ 735), εἰσήγαγε δὲ ὡς ἐκκλησιαστικὴν χρονολογίαν ἐν τῇ Δύσει, ὁ Κάρολος ὁ Μέγας· ὁ δεκαπενταετὴς κύκλος τῆς Ἰνδικτιῶνος, τὸν ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς 1 Σεπτ. τῷ 312 μ. Χ., μεταχειρίζεται ἄχρι τοῦδε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη Ἐκκλησία εἴς τινα ἐπίσημα αὐτῆς ἔγγραφα· ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογία, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο οἱ Βυζαντινοὶ μέχρι τῆς ἁλώσεως, ἀριθμοῦντες ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἔτη 5508, μῆνας 3 ᾠ 25 ἡμέρας καὶ προσδιορίζοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους τῇ 1 Σεπτεμβρ. Ταύτην τὴν χρονολογίαν μετεχειρίζοντο ᾠ οἱ Ῥῶσσοι μέχρι τοῦ 1700, ὅτε παρεδέχθησαν τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον.

Διὰ νὰ εὕρωμεν εἰς ποῖον πρὸ Χριστοῦ ἔτος ἀντιστοιχεῖ γνωστόν τι ὀλυμπιακὸν ἔτος, πολλαπλασιάζομεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁλοσχερῶν Ὀλυμπιάδων ἐπὶ 4, προσθέτομεν εἰς τὸ ἄθροισμα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῆς κλασματικῆς Ὀλυμπιάδος ᾠ ἀφαιροῦμεν τὸ ὅλον τοῦτο ποσὸν ἀπὸ τοῦ 777, ἐὰν τὸ γεγονὸς συνέβη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ὀλυμπιακοῦ ἔτους, ἢ ἀπὸ τοῦ 776, ἐὰν τὸ γεγονὸς συνέβη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ὀλυμπ. ἔτους. Διὰ νὰ εὑρεθῇ εἰς ποῖον πρὸ Χρ. ἔτος = χ ἀντιστοιχεῖ γνωστὸν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἔτος = ψ, γίνεται ἡ ἑξῆς πρᾶξις· 754 — ψ = χ· διὰ νὰ εὑρεθῇ δὲ εἰς ποῖον μετὰ Χρ. ἔτος = χ ἀντιστοιχεῖ γνωστὸν ἀπὸ κτ. Ῥώμης ἔτος = ψ, ἡ ἑξῆς πρᾶξις· ψ—753 = χ.

γ'.) Ἡ λογικωτέρα χρονολογία διὰ τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου· ἀλλὰ τοσαύτη ἐπεκράτησε μεταξὺ τῶν ἐγκριτωτέρων χρονολόγων ἀσυμφωνία περὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς χρονολογίας ταύτης (ὁ Πεταύϊος λ. χ. ὁρίζει ὅτι ἀπὸ κτ. κόσμου μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος διῆλθον 3984· ὁ δὲ Ὑσέριος, 4003, ὁ δὲ Ἰωάννης Μύλλερος, 5722 καὶ, ἐν ὀλίγοις, ὑπάρχουσι περὶ τούτου 108, κατ' ἄλλους δὲ 200, διάφοροι γνῶμαι, πολλάκις ἀπ' ἀλλήλων κατὰ χιλιάδας ἐτῶν ἀπέχουσαι) ὥστε ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον νὰ εὑρεθῇ ἀσφαλέστερόν τι γενικὸν χρονολογικὸν σύστημα· ὡς τοιοῦτον δὲ ὁ Ι. Β. Ῥικκιόλιος (ἀποθ. τῷ 1671) ἐπρότεινε τὴν κατὰ ἔτη πρὸ καὶ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογίαν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν παρεδέχθησαν.

§. 4.

Μέθοδος τῆς ἱστορίας ὀνομάζεται ὁ τρόπος καθ' ὃν διατάσσεται ἅπασα ἡ ὕλη καὶ ἐκτίθενται τὰ καθ' ἕκαστα. Ἄλλοτε ἐγίνετο λόγος ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ περὶ ποικίλων μεθόδων· ἀλλὰ σήμερον, κατὰ τὸν ἄνω δοθέντα ὁρισμὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, μία μόνη θεωρεῖται ἀληθῶς γενικο-ιστορικὴ μέθοδος, ἡ ἑξῆς. Ἡ ὅλη ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος θεωρεῖται, οὕτως εἰπεῖν, ὡς εἷς βίος· ὁ βίος οὗτος διαιρεῖται, πρῶτον, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἡλικίας (τὴν ἀρχαίαν, τὴν μέσην, τὴν νέαν ἱστορίαν)· ἔπειτα, ἑκάστη ἡλικία ὑποδιαιρεῖται κατὰ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἐπικρατεστάτων ὡς πρὸς τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα ἐθνῶν (Περσῶν, Ἑλλήνων, Ῥωμαίων, Γερμανῶν, Ἀράβων κτλ.), ἀνδρῶν (Καρόλου τοῦ μεγάλου, Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ^ου κλπ.) ἢ γεγονότων (τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταῤῥυθμίσεως, τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας κλπ.)· τελευταῖον, ἐντὸς τῶν τμημάτων τούτων, τὰ κατ' ἰδίαν συμβάντα ἐκτίθενται συναρμολογούμενα ὅσον ἔνεστι πρὸς ἄλληλά τε (διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν) καὶ πρὸς τὸν ὅλον βίον τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ τρεῖς κεφαλαιώδεις διαιρέσεις τῆς Γενικῆς Ἱστορίας εἶναι, ὡς προϋπεδείχθη·

α'.) ἡ ἀρχαία ἱστορία·
β'.) ἡ μέση ἱστορία·
γ'.) ἡ νέα ἱστορία.

Ἡ ἀρχαία ἱστορία ἀπολήγει εἰς τὸ 500 περίπου ἔτος Μ. Χ., διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους, καταλυθέντος τοῦ κατὰ τὴν Δύσιν Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ὑπὸ τῶν ἀρκτῴων ἐθνῶν, ἀφανίζεται ὁ ἀρχαῖος πολιτικὸς, κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς κόσμος καὶ θεμελιοῦται ἄλλος νέος. Ἡ μέση ἱστορία, ἀπολήγει περὶ τὸ 1500 ἔτος Μ. Χ., διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους συνέβησαν γεγονότα τινὰ (ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐέλπιδος ἄκρας, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μεταῤῥύθμισις) τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ δὲν ἐπέφεραν τοιαύτην ῥιζικὴν περὶ τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου μεταβολήν, οἵαν τὰ γεγονότα τῆς 5ης Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐπενήργησαν ὅμως οὐσιωδῶς εἰς τὴν τύχην καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ. Ἡ νέα ἱστορία, προβαίνει μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

§. 5.

Ἡ ἀρχαία ἱστορία ὑποδιαιρεῖται εὐλόγως εἰς πέντε τμήματα·

Α΄. Τὴν παναρχαίαν ἱστορίαν, περιλαμβάνουσαν τὰς ἀσαφεῖς καὶ ἐλλιπεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ 550 ἔτους Π. Χ.

Β΄. Τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐπικρατέστερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔθνος ἀναφαίνεται τὸ Περσικόν, ἀπὸ τοῦ 550—500 Π. Χ.

Γ΄. Τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν πρωτεύει τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀπὸ τοῦ 500—336 Π. Χ.

Δ΄. Τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος, ἀπὸ τοῦ 336—200 Π. Χ.

Ε΄. Τὴν ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας, ἀπὸ τοῦ 200 Π. Χ.—τοῦ 476 Μ. Χ.

Ἐκ τῶν πέντε τούτων τμημάτων, τὰ μὲν δύο πρῶτα, τὰ περιλαμβάνοντα τὴν ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν, πραγματεύονται κυρίως περὶ ἀνατολικῶν ἐθνῶν, τὰ δὲ τρία τελευταῖα, τὰ περιλαμβάνοντα τὴν μεταγενεστέραν ἱστορίαν, ἐχθέτουσι κυρίως τὰς τύχας ἐθνῶν ἐν τῇ δύσει ἀκμασάντων· καὶ τοῦτο, διότι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἠκολούθησε, περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, τὸν καθημερινὸν τοῦ ἡλίου δρόμον. Ὁ πρῶτος πολιτισμὸς ἤκμασεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ (ὅπου τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ) καὶ ἐν τῇ γείτονι Αἰγύπτῳ· ἐπὶ πολλὰς δὲ ἑκατονταετηρίδας διέμεινε περιωρισμένος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Χίλια ὡς ἔγγιστα ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, εἰςέρχεται ἡ Εὐρώπη εἰς τὸ θέατρον τῆς Γενικῆς Ἱστορίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 500 περίπου ἐτους πρὸ Χριστοῦ, ἐνῷ τὰ Ἀνατολικὰ ἔθνη ἀδιαλείπτως ἤδη παρακμάζουσι, τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς γῆς ἀποβαίνει, διὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, τὸ κέντρον τῶν κυριωτέρων τοῦ κόσμου γεγονότων. Διὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ πολιτισμὸς διεδόθη, κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος, καὶ εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Εὐρώπης πλευρὰν, ἀπαραλλάκτως καθὼς χίλια ἔτη βραδύτερον, ὑπερβὰς ἤδη τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προεχώρησε μέχρι τῆς Ἀμερικῆς.

Τὰ δὲ δύο πρῶτα τῶν τμημάτων ἐκείνων διακρίνονται ἀπὸ τῶν τριῶν τελευταίων καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐν αὐτοῖς ἱστορουμένου πολιτισμοῦ, διότι ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαιοτέρων ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς διέμεινεν ἀείποτε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἱεροκρατίας ἢ τῆς παμβασιλείας, ἐνῷ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄρχεται ἄλλη, ἀληθῶς ἐλευθέρα, ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀναφαινομένη ἀμέσως καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τῆς μεταξὺ ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας πάλης. Τινὰ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ Σινικὸν καὶ τὸ Ἰνδικὸν, διεφύλαξαν τὸν χαρακτῆρα ἐκεῖνον τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀναλλοίωτον μέχρι τῆς σήμερον. Καὶ ἐπειδὴ ἀμφότερα εἶναι τὰ ἀρχαιότατα ἐκ τῶν ἤδη συγκεκροτημένων εἰς ἰδίας πολιτείας ἐθνῶν, μαρτυροῦσι κάλλιστα, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὁποῖαί τινες ἦσαν αἱ πολιτεῖαι τῶν παναρχαίων χρόνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ὁποία τις ἤθελεν ἀποβῆ ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν αἱ πολιτεῖαι ἐκεῖναι ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐθνῶν, τὸ μὲν ἀνήκει εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν, τὸ δὲ εἰς τὴν Καυκασικὴν, ὥστε ἀπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῶν διδασκόμεθα καὶ περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης καταστάσεως τῶν δύο τούτων κυρίων κλάδων τοῦ γένους ἡμῶν, περὶ οὓς καὶ μόνους περιστρέφεται ἀνέκαθεν ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Προεστούτοις, τὸ Σινικὸν ἔθνος ἔχει καὶ τοῦτο τὸ λόγου ἄξιον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον τῶν Μογγολικῶν, παρίστησιν ἡμῖν τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως, εἰς

τὸν ὁποῖον δύναται νὰ φθάσῃ ὁ κεφαλαιώδης οὗτος κλάδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Διότι τὰ Μογγολικὰ ἔθνη ἐπολιτίσθησαν μὲν μέχρι τινὸς ἐν τῇ Σινικῇ, ἐν τῇ ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ Ἰαπωνίᾳ· ἅμα ὅμως γενομένου τούτου, δὲν προχωροῦσιν εἰς τὰ πρόσω, ἀλλὰ δι' ὅλων ἑκατονταετηρίδων ἵστανται ἀκίνητα ἐπὶ τῆς βαθμίδος τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ὁποίαν ἅπαξ προήχθησαν· τὸ δὲ λοιπὸν τῆς φυλῆς ταύτης οὐδέποτε κατέλιπε τὸν νομαδικὸν βίον.

Ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς Καυκασικῆς φυλῆς, μόνον οἱ Ἰνδοὶ διεφύλαξαν τὸν παναρχαῖον αὐτῶν βίον σχεδὸν ἀμετάβλητον μέχρι τῆς παρούσης ὥρας, ἔχοντες κοινὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦτον πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Σίνας. Ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς φυλῆς ταύτης ὅσα προήχθησαν μέχρις ἀνωτέρου τινὸς πολιτισμοῦ, ἀπέβαλον τὸν χαρακτῆρα τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν ᾧ ἐπροχώρησαν εἰς στάδιον εὐρύτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁτὲ μὲν τοῦτο, ὁτὲ δ' ἐκεῖνο προηγεῖται τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν ἡ φυλὴ αὕτη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς παρούσης ἐποχῆς διατελεῖ ἀδιαλείπτως προτερεοῦσα μὲν τῶν ἄλλων κλάδων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πρωταγωνιστοῦσα δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ.

Ἄλλως ἔχουσι τὰ κατὰ τὸν τρίτον κεφαλαιώδη κλάδον τῶν κατοίκων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἤτοι τὰ περὶ τῆς Νιγρητικῆς φυλῆς. Τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν φυλὴν ταύτην πολυάριθμα ἔθνη, τὰ ὁποῖα διέμειναν ἀείποτε περιωρισμένα εἰς τὸ Ἀφρικανικὸν μέρος τοῦ κόσμου, σὺν ὅλως σχεδὸν ἐπενήργησαν εἰς τὴν τύχην τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητος. Τὰ πλεῖστα Νιγρητικὰ ἔθνη οὐδέποτε προήχθησαν μέχρι τοῦ κυρίως λεγομένου πολιτισμοῦ, ἐν αὐτὰ δὲ τὰ ὀλίγα ἐξ αὐτῶν ὅσα ἀνέβησαν εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ βαθμίδα, τοσοῦτον μικρὰν ἔλαβον ἀνάπτυξιν, ὥστε ἡ ἱστορία αὐτῶν εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁπλῆ μεταλλαγὴ τυχαίων ἐξωτερικῶν γεγονότων. Ἐντεῦθεν ἡ Νιγρητικὴ φυλὴ διαφέρει τῶν δύο ἄλλων κυρίων φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ τοῦτο, ὅτι μνεία αὐτῆς σχεδὸν δὲν γίνεται εἰς τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν. Μόνον εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, κατά τινα ἀσαφῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας διασωθεῖσαν εἴδησιν, τινὰ τῶν Νιγρητικῶν ἐθνῶν προήχθησαν μέχρις ἀνωτέρας παιδείας ἐν διαπλάσεως καὶ ἀπέβησαν πολιτικῶς λόγου ἄξια ἐν τῇ ἀρκτῴᾳ Ἀφρικῇ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, τὰ Αἰθιοπικὰ ἔθνη τῆς βορείου Ἀφρικῆς συνδεθέντα στενῶς πρὸς ἄλληλα εἰς χρόνους παναρχαίους ἐν πολιτισθέντα μέχρι τινός, ἀπέκτησαν πολλὴν δύναμιν καὶ, ὑπὸ βασιλέα καλούμενον Τεαρκὼν ἢ Τεάρκωνα, προήγαγον τὰς κατακτήσεις αὐτῶν μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου. Ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη, ἡ ἐπί τινα χρόνον ἐν αὐτὴν τὴν Εὐρώπην ἀπειλήσασα, κατελύθη μετ' ὀλίγον, αἱ δὲ Νιγρητικαὶ πολιτεῖαι κατέπεσαν αὖθις πρωϊμώτατα εἰς ἣν μέχρι τῆς σήμερον διατελοῦσι κατάστασιν. Πρὸς τούτοις, δὲν εἶναι παντάπασι βέβαιον ὅτι ἅπαντα τὰ ἔθνη τοῦ Τεαρκὼ ἦσαν ἀληθῶς Νιγρῆται, διότι οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν Αἰθίοπας, οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους τῆς Νιγρητικῆς φυλῆς, ἀλλ' ὅλα ἐν γένει τὰ ἔθνη τὰ κατοικοῦντα πρὸς μεσημβρίαν τῆς Αἰγύπτου ἐν ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ.

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐν ἔχωσι τὰ περὶ τῆς παναρχαίας ταύτης παραδόσεως, τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους τὰ Νιγρητικὰ φῦλα ἐλάχιστον ἐπενήργησαν εἰς τὰς παρακειμένας αὐτοῖς πολιτείας τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὡς πρὸς δὲ τὸ ὅλον ἀνθρώπινον γένος οὐδέποτε ἀπέβησαν λόγου ἄξια. Διὰ δὲ τοῦτο, ἀθρόον ἀποκλείονται τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐθνῶν τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία παρίστησιν ἡμῖν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

Τὰ σωζόμενα ἀπὸ τῶν ἀσαφῶν ἱστορικῶν χρόνων, μέχρι τοῦ 550 ἔτους Π. Χ.

§. 6.

Ἡ ἱστορία δὲν πραγματεύεται περὶ τῆς κοσμογονίας, οὐδὲ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, περὶ ὧν οἱ φυσικοὶ ἐξέθεσαν διάφορα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πιθανὰ ἐπιστημονικὰ συστήματα, διότι ἡ ἱστορικὴ

ἔρευνα στηρίζεται ὄχι εἰς πιθανότητας καὶ εἰκασίας, ἀλλὰ εἰς ἐξωτερικὰς ἀποδείξεις καὶ μαρτυρίας. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν αἱ παλαιόταται παραδόσεις ἄρχονται ἀπὸ κοσμογονικῶν εἰδήσεων, παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι πλεῖστον κῦρος περὶ τούτου ἔχει ἡ θεόπνευστος Μωσαϊκὴ παράδοσις, οὐ μόνον διὰ τὴν εὐλαβῆ πρὸς αὐτὴν πίστιν τοῦ μᾶλλον πεπολιτισμένου μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ σέβας τὸ ὁποῖον ἐμπνέει ἡ μεγάλη αὐτῆς ἀρχαιότης, καὶ τὴν συμφωνίαν αὐτῆς μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων καὶ πορισμάτων. Ἡ Μωσαϊκὴ παράδοσις περιέχει γραφικωτάτην ἀφήγησιν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀρχικῆς τῶν δύο πρώτων ἀνθρώπων τύχης εἰς Ἐδὲμ, χώραν τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῆς φύσεως δαψιλῶς εὐεργετηθεῖσαν· διηγεῖται πῶς ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, καὶ ὑποδεικνύει τὴν μὲν εὕρεσιν τῆς γλώσσης γενομένην διὰ τῆς δοθείσης εἰς τὸν ἄνθρωπον φραστικῆς καὶ λογικῆς δυνάμεως, τὴν δὲ ἀρχαιοτάτην ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, ἐννοιῶν, ἐφευρέσεων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, παραχθεῖσαν διὰ τοῦ συνδέσμου τῶν οἰκογενειῶν, τῶν ἀσχολιῶν αὐτῶν, τῶν μεταναστάσεων, καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀδικημάτων καὶ ἐρίδων. Ὁ παναρχαῖος οὗτος κόσμος, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα ἀναγνωρίζονται εἰσέτι ὑπὸ τῶν γεωγνωστῶν, ἀλλ' ἡ τύχη εἶναι ἀνεπίδεκτος ἱστορικῆς ἐπεξεργασίας, περαιοῦται ὑπὸ μεγάλου τινὸς κατακλυσμοῦ (2500; Π. Χ.), ἀναφερομένου ὑπὸ ὅλων τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν (Ἑβραίων, Ἰνδῶν, Σινῶν, Χαλδαίων, Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, μεσημβρινῶν Ἀμερικανῶν) καὶ ἐπιμαρτυρουμένου ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῆς φύσεως. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲ τὸ γεγονὸς τοῦ κατακλυσμοῦ, οἱ πλεῖστοι ἀκολουθοῦσι τὴν Μωσαϊκὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Νῶε καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ, ἐν ὅλοις ὀκτὼ ἄνθρωποι, διασωθέντες, ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Ἀραρὰτ καὶ ἐκεῖθεν, διὰ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν (Σημιτῶν, Χαμιτῶν, Ἰαφεθιτῶν), ἐπλήρωσαν πάλιν τὴν γῆν κατοίκων. Τὸ παγκόσμιον τοῦτο γεγονὸς ἀποτελεῖ τὸ ὅριον, ἐπέκεινα τοῦ ὁποίου οὐδεμία ἱστορικὴ ἔρευνα δύναται νὰ ἀνατρέξῃ.

§. 7.

Αἱ ἀρχαιόταται μεταβολαὶ τὰς ὁποίας ἔπαθε τὸ ἀνθρώπινον γένος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, εἰκάζονται, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύονται· διότι καθ' ὅσον ἀνατρέχομεν ἐπιδιώκοντες τὰ ἴχνη αὐτῶν, τὰ ἴχνη ταῦτα ἀποβαίνουσιν ἐπισφαλῆ καὶ ἀμφίβολα ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως μετὰ μύθων ἢ ὡς ἐκ τῆς μεταγενεστέρας ἱστορικῆς ἐξεργασίας καὶ ἑρμηνείας. Τὰ πρῶτα τῶν ἀνθρώπων γένη κατῴκησαν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ ὀρέων, οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτῶν, διασπαρέντες κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν παρακειμένων ὀρεινῶν σειρῶν, ἐπεσκέφθησαν βραδύτερον τὰς καρποφόρους πεδιάδας καὶ κοιλάδας, ὁδηγηθέντες ἴσως εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς ζώων· παντοδαπαὶ δὲ ἀφορμαὶ παρήγαγον μεταξὺ αὐτῶν κοινωνικοὺς δεσμοὺς, πατριαρχικὰς πολιτείας, νηπιώδεις θρησκευτικὰς δόξας περὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, κοινωνικὰς ἀνάγκας καὶ πόρους πρὸς θεραπείαν αὐτῶν. Μεταβολαὶ τοῦ κλίματος, αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, βιαιοπραγίαι καὶ ἔριδες κα-

τέστησαν ἀναγκαίας τὰς μεταναστάσεις· αἱ μεταναστάσεις αὗται ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυρίαν ὕλην τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνικῶν παραδόσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀφαιρεθῇ ἐντελῶς τὸ αἰνιγματικὸν αὐτῶν ἔνδυμα· διότι, ὑπὸ μόνου τοῦ προφορικοῦ λόγου μεταδιδόμεναι, ἐν μέρει μὲν μετεβάλλοντο εἰς πᾶσαν ἀλλαγὴν τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς, ἐν μέρει διετηροῦντο, ἐν μέρει, τελευταῖον, ἀνεμιγνύοντο μετὰ τῶν παραδόσεων ἄλλων ἐπελθόντων στιφῶν· ὥστε ἡ περὶ ἑκάστου ἔθνους καὶ τῶν μεταξὺ αὐτοῦ ἐποικησάντων ξένων παράδοσις περιεκαλύφθη τάχιστα ἀπὸ μυστηριωδέστατον σκότος, πολλάκις δὲ ἐντελῶς ἐκρύβη ἐντὸς περιληπτικοῦ ὀνόματος εἰς τοῦ ὁποίου τὴν παραγωγὴν ἐξίσου συνετέλεσαν καὶ αἱ παραδόσεις καὶ οἱ μῦθοι.

§. 8.

Ἀλλὰ, καίτοι ἀποφεύγοντες τοῦ νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὸν λαβύρινθον τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν ἐθνῶν γενεαλογίας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν εἴς τινας τῶν ἀρχαίων ἐκείνων παραδόσεων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν παναρχαίαν Ζενδικὴν, ἥτις, παριστῶσα θαυμαστὴν ἐσωτερικὴν ἑνότητα καὶ ἀφελῆ συμφωνίαν μὲ τὰ συμπεράσματα τῶν πλείστων νεωτέρων ἐρευνῶν καὶ εἰκασιῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς προόδου τοῦ κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ, συνάπτεται ἀμέσως σχεδὸν μὲ τὰ ἔσχατα ὅρια τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, φαίνεται ὅτι ἀρχέγονός τις φυλὴ, ἔχουσα ἤδη ἀποχρώσας ἀφορμὰς κοινωνικῆς διαπλάσεως καὶ οὐκ ὀλίγην τοῦ βίου ἐμπειρίαν, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτάτων ὀροπεδίων τῆς Ἀσίας (ἀπὸ τοῦ 30 μέχρι τοῦ 50 βαθμοῦ τοῦ Πλ. καὶ ἀπὸ τοῦ 90 μέχρι τοῦ 110 βαθμοῦ τοῦ Ἀν. Μ., ὅπου διαχωρίζονται τὰ ὕδατα τῶν μεγάλων ποταμῶν τοῦ μεσημβρινοῦ αὐτῆς μέρους) δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Τυβετικῆς, καὶ ἐπορεύθη πρὸς δυσμὰς μὲν εἰς τὴν Σογδιανὴν, τὴν Βακτριανὴν, τὴν Περσίαν, καὶ βραδύτερον, διὰ τῆς Μηδίας, εἰς τὴν Γεωργίαν· πρὸς μεσημβρίαν δὲ, εἰς τὴν Ἰνδικήν· καὶ ἴσως τῆς αὐτῆς φυλῆς οἶκοι μετηνάστευσαν, ἤδη εἰς χρόνους ἀπωτάτους, εἰς τὴν Σινικὴν (ἄλλοι δὲ πάλιν, διὰ τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, διεπέρασαν εἰς Ἀφρικήν;). Ἡ φορὰ αὕτη τῶν ἐθνῶν διήρκεσε πιθανώτατα, ἄλλοτε μὲν ἑκουσίως, ἄλλοτε δὲ βεβιασμένως, ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, ὥστε ἡ συνέχεια αὐτῆς μόλις εἰκάζεται δι' ἀσθενεστάτων τεκμηρίων, διότι αἱ γλῶσσαι ἔπαθον οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις.—Ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἡ κοιτὶς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου· εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Τυβετικοῦ ὀροπεδίου ἀμέσως παρακειμένας χώρας, ἤκμασαν τὰ ἀρχαιότατα, καθόσον εἶναι γνωστὸν, πολιτισθέντα ἔθνη, τὸ Σινικὸν, τὸ Ἰνδικὸν, τὸ Ζενδικόν. Αἱ κυρίως ἱστορικαὶ, περὶ τῆς παναρχαίας αὐτῶν τύχης, εἰδήσεις εἶναι ὅλως ἐλλιπεῖς καὶ ἐπισφαλεῖς· ἀλλὰ μνημεῖα οἰκοδομικὰ, φιλολογικὰ καὶ ἄλλα, ὑποδεικνύουσιν ἀποχρώντως ὅτι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα εἶναι τὰ πρωτότοκα τοῦ πολιτισμοῦ τέκνα.

Ἡ φύσις τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας τῶν πρὸς ἀνατολὰς μὲν τῶν ὑπερβορείων (Οὐραλίων)

ὀρέων ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης παρακειμένων, ἀπὸ τῶν πρὸς μεσημβρίαν δὲ τῆς Ἀξιανῆς (Ἀραλικῆς) λίμνης ὀρέων μέχρι τῆς Πολικῆς θαλάσσης ἐκτεινομένων, ὑποδεικνύει, ὅτι πάλαι ποτὲ ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ θαλάσσης, ἔπειτα δὲ, εἴτε διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς χώρας, εἴτε διὰ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ὑδάτων, κατὰ μέγα μέρος ἀπεξηράνθησαν. Ἐνόσῳ δὲ ὑπῆρχεν ὁ μέγας οὗτος τῆς παγκοσμίου θαλάσσης κόλπος, ἡ Εὐρώπη δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Ἀσίας αὐθαιρέτως ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς ἤδη συμβαίνει, ἀλλ' ὁ Καύκασος ἀπετέλει μεταξὺ αὐτῶν ἰσθμὸν ὅμοιον τοῦ Παναμικοῦ, τοῦ συνάπτοντος τὴν βόρειον Ἀμερικὴν μετὰ τῆς μεσημβρινῆς. Ἡ διάκρισις τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ὡς ἰδίων τοῦ κόσμου μερῶν, ὑπῆρχε τότε καταφανὴς, διότι μόνη ἡ ὀρεινὴ τοῦ Καυκάσου γέφυρα συνῆπτε τὴν Εὐρώπην μετὰ τῆς Ἀσίας, ὅπως ὁ Ἀρσινοΐτης ἰσθμὸς (Suez) συνάπτει τὴν Ἀσίαν μετὰ τῆς Ἀφρικῆς. Προσθετέον εἰς ταῦτα ὅτι καὶ ἡ μεσημβρινωτέρα Ἀσία εἶχε πιθανώτατα εἰς χρόνους παναρχαίους ἕτερον σχῆμα, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα τὸ πέλαγος ἐπεκάλυπτε τὰς ταπεινὰς περὶ Γάγγην καὶ Ἰνδὸν χώρας, ὥστε ὁ Παραπάμισος ἢ Ἰνδικὸς Καύκασος (Hindukhu) ἀπετέλει ὁμοίαν ὀρεινὴν γέφυραν μεταξὺ τῆς ἄνω Ἰνδικῆς, ἤτοι τοῦ Τυβετικοῦ ὀροπεδίου, καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὀροπεδίου τῆς Περσίας. Ἅπαντα τὰ ἴχνη τῆς παναρχαίας ἱστορίας φέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὰ συνεχῆ ταῦτα ὀρεινὰ χωρία τοῦ Καυκάσου, τῆς χώρας καθ' ἣν τὸ Τυβετικὸν ὀροπέδιον συνάπτεται μὲ τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον καὶ τῶν μεταξὺ κειμένων ὀρέων τοῦ Ἀραράτ καὶ τοῦ Ὀρόντου (Kuholbürs)· ὅλαι σχεδὸν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης αἱ φυλαὶ ἕλκουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπ' ἀνατολῶν, οἱ δὲ Ἰνδοὶ, ἀπ' ἄρκτου, οἱ δὲ Σῖναι ἀπὸ δυσμῶν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι Βακτριανοὶ, ἤτοι τὸ Ζενδικὸν ἔθνος ἀπὸ ὄρους τινὸς τὸ ὁποῖον καλεῖται μὲν Albordsch, ἄδηλον δὲ ἐὰν ἦναι τὸ σήμερον λεγόμενον Kuholbürs, ἢ ὁ Καύκασος, ἢ αἱ διεκβολαὶ τοῦ Τυβετικοῦ ὀροπεδίου· πιθανώτατον ὅμως φαίνεται τὸ τελευταῖον.

Α'. ΣΙΝΑΙ. — Οἱ Σῖναι, ὄντες τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον ἔθνος τῆς Μογγολικῆς φυλῆς, προίστανται τοῦ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἀνήκοντος μεγάλου ἐκείνου κλάδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' ὧν παρελάβομεν τὰς πλείστας ἀσφαλεῖς περὶ τῆς ἀρχαιότητος εἰδήσεις οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τοῦ ἔθνους τούτου (τοῦ ὁποίου μέρος μὲν ἐκάλουν Σῆρας, μέρος δὲ Σίνας)(*) διότι εἰς οὐδεμίαν ἦλθον πρὸς αὐτὸ σχέσιν ἄλλην εἰμὴ ὅτι, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐλάμβανον ἐν τῇ Βακτριᾳ, παρὰ Σινῶν ἐμπόρων, μεταξωτὰ ὑφάσματα. Ἐξ ἐναντίας, οἱ Σῖναι αὐτοὶ ἔχουσιν ἀρχαιοτάτας περὶ ἑαυτῶν εἰδήσεις καὶ παραδόσεις, αἵτινες ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ 3082 Π. Χ. ἀλλὰ τὸ πλεῖστον εἶναι μυθώδεις καὶ ἀβέβαιοι, μόλις δὲ ἀπὸ τοῦ 782 Π. Χ. ἀποβαίνουσιν ὁπωσοῦν ἀσφαλεῖς.

Καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, οἱ ἀρχηγέται τοῦ Σινικοῦ γένους κατῆλθον ἀπὸ τῶν ὀρῶν Kuenlun ἢ Kulkun, τὸ ὁποῖον κεῖται μὲν πρὸς δυσμὰς τῆς βορείου Σινικῆς, συνέχεται δὲ μετὰ τῆς ὀρεινῆς σειρᾶς, εἰς ἣν, ὡς προείρηται, ἀνατρέχουσιν ἅπαντα τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας· κατεστάθησαν δὲ εἰς τὴν μέσην Σινικὴν, ἤτις καὶ πρώτη ἐπολιτίσθη. Καὶ εἶναι μὲν ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῇ πότε ἤρξατο ὁ Σινικὸς οὗτος πολιτισμός· εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὑπάρχει παναρχαῖος.

Ἐκ τῶν παλαιοτάτων Σινικῶν παραδόσεων, τὸ μάλιστα ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ἀναφέρουσι καὶ οὗτοι τὸν κατακλυσμὸν τῆς γῆς. Λέγουσι δὲ γενομένους δύο τοιούτους κατακλυσμοὺς, τὸν μὲν περὶ τὸ 2600 Π. Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Fu-hi, τὸν δὲ περὶ τὸ 2350 Π. Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Yao. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ ἄνδρες φημίζονται πρὸς τούτοις ὑπὸ τῶν Σινῶν ὡς οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν καὶ ὡς μεγάλοι νομοθέται. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων βασιλέων τῶν ἀσαφῶν ἐκείνων χρόνων, ἄξιος λόγου εἶναι μόνος ὁ Wu-wang, ὅς, ὢν πρότερον ὑποτελὴς τοῦ βασιλέως τῶν Σινῶν, ἐπανέστη ἔπειτα μετ' ἄλλων μεγιστάνων, καὶ καταβαλὼν τὸν κυριάρχην (ἐν ἔτει 1122 Π. Χ.) κατέλαβε τὸν θρόνον, καὶ ἔγινεν ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Tchehu, ἥτις διεφύλαξε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 248 Π. Χ.

Μέχρι τοῦ Wu-wang, ἡ Κυβέρνησις τῶν Σινῶν ὑπῆρξεν ὁποίαν ἀπαντῶμεν τὴν Κυ-

(*) Ἡ Σηρικὴ περιελάμβανε τὸ ἀνατολικώτερον τῆς μικρᾶς Βουχαρίας καὶ μέρος τῆς Βορειοδυτικῆς Κίνας· ἡ δὲ τῶν Σινῶν χώρα, τὸ μεσημβρινώτερον ἡμισυ τῆς Κίνας καὶ τὸ ἀνατολικώτατον τῆς ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικῆς. Ἑκάτερον λοιπὸν τῶν ὀνομάτων τούτων ἐν μέρει μόνον ἐφαρμόζεται εἰς τὴν Κίναν· προετιμήσαμεν δὲ τὸ τῶν Σινῶν, ὡς μᾶλλον προσηγγίζον εἰς τὸ σημερινὸν ὄνομα.

θέρνησιν παρ' ὅλοις τοῖς ἔθνεσι τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, δηλαδὴ Πατριαρχικήν. Τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔπειτα πάλιν ἀνωρθώθη παρὰ τῷ Σινικῷ ἔθνει καὶ ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτῷ καὶ μόνῳ ἐξ ὅλων τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν διετηρήθη, συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἅπαν τὸ ἔθνος θεωρεῖται ὡς εἷς οἶκος, ὁ δὲ ἡγεμὼν, ὡς οἰκοδεσπότης, εἰς ὃν πάντες ὀφείλουσι τὴν αὐτὴν ἀπεριόριστον ὑποταγὴν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουσιν οἱ συγκροτοῦντες τὸν οἶκον εἰς τὸν οἰκοδεσπότην. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Tschehu, τὸ πολίτευμα τοῦτο μετεβλήθη· ἐπειδὴ ὁ Wu-wang κατέλαβε τὴν βασιλείαν τῇ συνδρομῇ καὶ ἄλλων μεγιστάνων, οὗτοι δὲν ἀνεγνώρισαν ἤδη αὐτὸν ὡς ἀπεριόριστον κύριον, ἀλλὰ διένειμαν μεταξὺ αὐτῶν τὴν χώραν, κερματισθεῖσαν οὕτως εἰς πολλὰς ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν μὲν τὸν βασιλέα ὡς ἀνώτατον κυριάρχην, δὲν ἦσαν ὅμως ὑπόχρεοι νὰ ὑποτάσσωνται καθ' ὅλα εἰς αὐτὸν, ἐξεναντίας τὸ πλεῖστον ἦσαν ὅλως ἐλεύθεροι καὶ διῴκουν τὰς ἡγεμονίας αὐτῶν αὐτογνωμόνως. Τὸ πολίτευμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον λέγεται τιμαριωτικὸν ἢ φεουδαλικὸν καὶ, ὡς θέλομεν βραδύτερον ἴδει, ἴσχυσεν ἐπὶ μακρὸν, κατὰ τὸν μεσαιῶνα, εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπέφερε μὲν τὴν ἐξασθένησιν τῆς ὑπερτάτης Κυβερνήσεως, ἐπαγαγὸν ὅμως ἀφ' ἑτέρου τὴν σύστασιν πολλῶν ἡγεμονιῶν καὶ πρωτευουσῶν, πολλῶν, δηλαδὴ, κέντρων τοῦ πολιτισμοῦ, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν πόλεων. Ἔκτοτε δὲ ἰδίως ἤρξατο ὁ τερατώδης ἐκεῖνος πληθυσμὸς, ὅστις ἐν τῇ κυρίως Σινικῇ εἶναι πυκνότερος ἢ ἀλλοῦ που τῆς γῆς.

Ἐπὶ τῆς δυναστείας ταύτης ἔζησε, πιθανώτατα περὶ τὸ 484 ἔτος Π. Χ., ὁ μέγιστος καὶ ὀνομαστότατος ἀνὴρ τοῦ ἔθνους τούτου, ὁ Κονφούκιος (Kon-fu-tse), ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς Σινικῆς φιλολογίας, πολιτείας καὶ θρησκείας, περὶ ὧν ἐκθέτομεν κατωτέρω τινά. Ἐντοῦθα δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Κονφούκιος, καθὼς οἱ πλεῖστοι μεγάλοι ἄνδρες ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὁποίων ἄρχεται νέα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν ἐποχὴ, ὑπῆρξε μᾶλλον ἀναμορφωτὴς ἢ δημιουργὸς πραγμάτων, ὅτι δηλαδὴ, ἐκμελετήσας καλῶς πάντα τὰ εἰς τὸ Σινικὸν ἔθνος ἀνέκαθεν ἰδιάζοντα, ἐρρύθμισε τὰ τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, οὐχὶ κατὰ αὐθαιρέτους ἰδέας καὶ γνώμας, ἀλλὰ κατὰ τὸν φυσικὸν τοῦ ἔθνους ἐκείνου χαρακτῆρα.

Περὶ τὰ 200 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κονφουκίου (248 Π. Χ.), ὁ ἰσχυρότατος τῶν διαφόρων Σινῶν ἡγεμόνων, καταβαλὼν τὸν κυριάρχην, κατέστη ἀρχηγέτης νέας δυναστείας (τῶν Tsin), ἥτις δὲν διεφύλαξε τὴν βασιλείαν εἰμὴ μέχρι τοῦ 206 Π. Χ., ἀλλ' εἶναι ἀξία λόγου, διότι ἐπ' αὐτῆς κατελύθησαν οἱ κατ' ἰδίαν ἡγεμόνες τῆς χώρας, ταύτης μὲν συνενωθείσης πάλιν εἰς ἓν ὅλον, ἀνορθωθέντος δὲ τοῦ ἀρχαίου πατριαρχικοῦ πολιτεύματος. Εἰς τὸν δεύτερον τῆς δυναστείας ταύτης ἡγεμόνα Tsching-wang ἀποδίδονται καὶ κατακτήσεις πολλαὶ, καὶ πρὸ πάντων ἡ συμπλήρωσις τοῦ μεγάλου ἐκείνου τείχους, τὸ ὁποῖον σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, ἂν καὶ καταῤῥέον ἤδη, ᾠκοδομήθη δὲ διὰ νὰ προφυλάττῃ τὸ Βορειοανατολικὸν μέρος τῆς κυρίως Σινικῆς ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐπιθέσεων τῶν περιοίκων ἐθνῶν, ἤτοι τῶν λεγομένων Τατάρων.

Ἡ δυναστεία τῶν Tsin ἔπεσεν ἐπίσης διὰ στάσεως καὶ ἔκτοτε, ἐν διαστήματι 14 ἑκατονταετ., ἡ ἱστορία τῶν Σινῶν ἀναφέρει πολλὰς ἀλληλοδιαδόχους δυναστείας, ἐξ ὧν ἰδιαιτέρως θέλομεν μνημονεύσει τῆς τελευταίας μόνης. Ἀπὸ δὲ τῆς ὑπολοίπου μακρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, λόγου ἄξια εἶναι τὰ ἑξῆς δύο γεγονότα. Ἐν ἔτει 57 Π. Χ. ἦλθον κατὰ πρῶτον εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Σίνας οἱ Ἰαπωνοὶ, οἵτινες ἀνήκουσιν ἐπίσης εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν, καὶ ἔπεμψαν τότε πρέσβεις καὶ δῶρα εἰς τὸν βασιλέα τῶν Σινῶν· ἦσαν δὲ ἡμιβάρβαροι εἰσέτι, ἀλλ' ἔκτοτε, διατηρήσαντες τὰς πρὸς τοὺς Σίνας σχέσεις, ἐπολιτίσθησαν δι' αὐτῶν. Πρὸς τούτοις, περὶ τὸ 930 ἔτος Μ. Χ. ἐφευρέθη ἡ τυπογραφία ὑπὸ τοῦ ἔθνους τούτου, ἥτις ὅμως διαφέρει παντάπασιν τῆς ἡμετέρας, διότι ἡ ἐκτύπωσις παρ' αὐτοῖς δὲν γίνεται ἀπὸ πλακῶν συγκεκροτημένων ἐκ τῆς συναρμογῆς τῶν κατ' ἰδίαν στοιχείων, ἀλλ' ἀπὸ ξυλίνων πλακῶν τῶν ὁποίων ἑκάστη φέρει ἐγκεχαραγμένην μίαν σελίδα τοῦ βιβλίου.

Ἡ τελευταία δυναστεία τῆς προαναφερθείσης μακρᾶς ἐποχῆς εἶναι ἡ δυναστεία τῶν Song, ἥτις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 960—1280 Μ. Χ., διεκρίθη δὲ μάλιστα διὰ τὴν προστασίαν τὴν ὁποίαν ἀπένειμεν εἰς τὴν ἐπιςήμην ᾗ εἰς τὴν τέχνην, ᾗ διότι οὐδένα φραγμὸν ἔθεσεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας καὶ τὰς μετ' ἄλλων λαῶν σχέσεις· ἀλλὰ διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀντίκειται εἰς τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους, ἀποστρεφομένου πᾶσαν μετ' ἀλλοφύλων ἐπιμιξίαν, κατηγορήθη ἀείποτε πικρῶς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Σινῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, περὶ τὰ ἔσχατα τῆς δυναστείας

ἐκείνης, ὁ μέγας τῶν Μογγόλων ἡγεμὼν Dschingiskhan, κατέκτησε τὸ πλεῖστον τῆς Σινικῆς μέρος, ἐν ἔτει δὲ 1280, ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Kublai κατέβαλε τὸν τελευταῖον βασιλέα τῆς δυναστείας τῶν Song, καὶ καθυπέβαλεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἅπαν τὸ Σινικὸν ἔθνος.

Οἱ Μογγόλοι ἡγεμόνες, τῶν ὁποίων ἡ κυριαρχία διήρκεσε μέχρι τοῦ 1368 ἔτους, ἐπέτρεψαν, ὡς καὶ οἱ Song, τὴν ἐλευθέραν μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίαν. Ὅθεν τότε ἐγένοντο αἱ πρῶται ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἀπόπειραι τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ δὲ περίφημος Ἐνετὸς Μάρκος Πόλος ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τὴν Σινικὴν περιήγησιν αὐτοῦ, τῆς ὁποίας ἡ περιγραφὴ εἶναι ἄχρι τοῦδε μία τῶν κυριωτέρων πηγῶν τῶν περὶ τῆς χώρας ταύτης γνώσεών μας. Ἐν ἔτει 1368, οἱ Σίναι, ἐπαναστάντες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἀνδρὸς εὐτελοῦς καταγωγῆς, ὀνόματι Tschu ἤ, ὡς ὠνομάσθη ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, Hong-wu, ἀπέβαλον τὸν Μογγολικὸν ζυγόν. Ὁ Hong-wu ὑπῆρξεν ἀρχιγέτης τῆς δυναστείας τῶν Ming, ἥτις διεφύλαξε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1644, ὅτε κατελύθη ὑπὸ Μογγολικοῦ τινος ἔθνους κατοικοῦντος μὲν πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς Σινικῆς, καλουμένου δὲ Mandschu. Ἡ δυναστεία τῶν ἡγεμόνων τοῦ ἔθνους τούτου βασιλεύει μέχρι τῆς σήμερον τῆς Σινικῆς καὶ ὀνομάζεται δυναστεία τῶν Tai Tsin· οἱ δὲ ξένοι οὗτοι κυριάρχαι, οὐδεμίαν ἐπέφερον ἀλλοίωσιν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν Σινῶν, ἐξεναντίας, ἀποβαλόντες αὐτοὶ τὸν ἴδιον ἐθνισμόν, ἐντελῶς παρεδέχθησαν τὰ ἤθη καὶ τὸν βίον τοῦ λαοῦ τοῦ ὁποίου ἄρχουσιν.

Τὸ Σινικὸν ἔθνος ἔχει ἰδιάζοντάς τινας χαρακτῆρας, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἀφ' ὅλων τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς γῆς. Καὶ πρῶτον τοῦτο, ὅτι ἀείποτε ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ διατελῇ κεχωρισμένον ἀφ' ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀνθρωπότητος· τούτου δὲ ἕνεκεν, ἐξετέθη ἐνταῦθα κατὰ συνέχειαν ἅπασα αὐτοῦ ἡ ἱστορία. Ἡ μόνωσις αὕτη δὲν ἀπέβη δυνατὴ εἰμὴ διὰ τὴν ἀχανῆ τοῦ κράτους ἐκείνου ἔκτασιν, τὸ ὁποῖον, κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμούς, συμπεριλαμβανομένων μὲν ὅλων τῶν ὑποτελῶν αὐτῷ χωρῶν, εἶναι διπλάσιον τῆς Εὐρώπης, περιοριζόμενον δὲ εἰς μόνην τὴν κυρίως Σινικήν, ὑπερβαίνει τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου τῆς γῆς μέρους. Οἱ κάτοικοι συμποσοῦνται εἰς 370 ἑκατομμ. ψυχῶν, ὥστε ὑπερτεροῦσι καθ' ἑκατὸν ἑκατομμύρια τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς Εὐρώπης. Διὰ δὲ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἔκτασιν, τὸ κράτος τοῦτο περιλαμβάνει τοσαύτην ποικιλίαν γῆς, προϊόντων καὶ κλίματος, ὥστε πολὺ ὀλιγωτέραν χρείαν ἔχει ξένων προϊόντων καὶ ἐμπορίου μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἡ ἅπασα ἡ ἡμετέρα Εὐρώπη. Ἕτερος ἰδιάζων χαρακτὴρ τοῦ Σινικοῦ βίου εἶναι ἡ ἀνεπιτηδειότης αὐτοῦ πρὸς τὴν πρόοδον, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ ἀμετάβλητον, καὶ ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὰ πατροπαράδοτα καὶ τὰ εἰθισμένα· ἡ πολιτεία, αἱ ἐπικρατοῦσαι ἰδέαι καὶ ἡ βιομηχανία διέμειναν παρ' αὐτοῖς ἐν γένει τοιαῦται ὁποῖαι ὑπῆρχον πρὸ 2500 ἐτῶν. Προεστούτοις οἱ Σίναι διακρίνονται ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς δύσεως καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι παρ' αὐτοῖς τὸ αἴσθημα καὶ ἡ φαντασία ἐλάχιστα ἐνεργοῦσι, πρὸ πάντων δὲ ἐπικρατεῖ ὁ λογισμός· εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης λ. χ. οἱ Σίναι ἐπιδιώκουσι πρὸ πάντων τὸ ὠφέλιμον, τὸ ἐπιτήδειον, τὸ τεχνικὸν καὶ ἐν γένει τὸ λελογισμένον, ἐνῷ τὰ δυτικὰ ἔθνη ἐξεναντίας ἀποβλέπουσι κυρίως εἰς τὸ καλόν.

Ἡ Κυβέρνησις εἶναι, ὡς εἴπομεν, πατριαρχική· ἀλλὰ τοῦτο ὀνόματι μόνον, διότι ὑπάρχει μὲν παρ' αὐτοῖς ἀρχὴ ὑπερτάτη καὶ ἱερωτάτη, ὅτι πάντες ὀφείλουσιν ὑποταγὴν ἀπεριόριστον τῷ ἡγεμόνι, ἡ ἐξουσία ὅμως αὐτοῦ, ἂν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπόλυτος, δὲν εἶναι πραγματικῶς τοιαύτη, ἀλλὰ ῥυθμίζεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων θεσμῶν, ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν ὁποίων ἡ ἀναλλοίωτος τήρησις ἀποτελεῖ τὸν κύριον χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους τούτου. Ἡ διοίκησις εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς λογίους ἐξ ὧν καὶ μόνον λαμβάνονται οἱ ἄρχοντες, οἱ λεγόμενοι Μανδαρῖνοι. Οἱ δὲ σοφώτατοι αὐτῶν συγκροτοῦσι τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐκδίδει τοὺς νόμους καὶ ἀποφασίζει ἀμεταχλήτως περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων. Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶναι κατὰ τὸν τύπον μόνον μοναρχική, πραγματικῶς δὲ ἄρχει τοῦ τόπου ἀριστοκρατία τις, ἂν καὶ μὴ κληρονομική, ἡ ἀριστοκρατία τῶν λογίων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ὑπερτάτην τάξιν τοῦ ἔθνους. Ἅπαντες οἱ λοιποὶ πολῖται θεωροῦνται πολὺ κατώτεροι αὐτῆς, ἰδίως δὲ ἡ τάξις τῶν βιομηχάνων ἤτοι τῶν κυρίως ἀρχῶν, ἥτις ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀποτελεῖ τὸ κράτιστον τῶν ἐθνῶν μέρος, εἰς τὴν Σινικὴν ἐξεναντίας περιφρονεῖται δεινῶς καὶ θεωρεῖται ἁπλῶς ὡς ὄχλος. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἡ ἐξουσία πάλιν τῶν Μανδαρίνων δὲν εἶναι μεγάλη, διότι διοικοῦσι καὶ αὐτοὶ κατὰ κανόνας καὶ ὁρισμοὺς αὐστηρῶς προδιαγεγραμμένους. Αὐταὶ αἱ ἐλάχιστοι τῶν ὑποθέσεων, αὐτὸς ὁ ἰδωτικὸς βίος, ῥυθμίζονται κατὰ νομίμους διατάξεις. Οὐ-

δεὶς λ. χ. δύναται νὰ ζήσῃ δημοσίᾳ ἄλλως εἰμὴ κατὰ τὸν νομίμως ὡρισμένον τρόπον· ἡ αὐτὴ ἡ ἐνδυμασία ἡ αὐτὴ ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προδιαγεγραμμέναι. Ὁ νόμος ὁρίζει ὁποῖαι πρέπει νὰ ὦσιν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν αἱ οἰκίαι ἑκάστης τῶν ὑπηκόων τάξεως, ἰδιώτης δὲ ἄνθρωπος, ὅσῳ πλούσιος καὶ ἂν ᾖναι, δὲν εἰμπορεῖ νὰ οἰκοδομήσῃ ἑαυτῷ οἰκίαν ἄλλην παρὰ τὴν εἰς τὸν ἁπλοῦν ἀστὸν ἐπιτετραμμένην. Ἡ Σινικὴ πολιτεία ἄρα δὲν γνωρίζει τί ἐστι πολιτικὸς βίος καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξις, ἀλλ' ὁμοιάζει μηχανὴν ἀπαύστως περὶ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν περιστρεφομένην· ἡ, καθὼς εἰκόνισεν αὐτὴν εὐστόχως εἷς τῶν Σινῶν, ὁμοιάζει ἅμαξαν ἀκολουθοῦσαν ἀείποτε τὸν αὐτὸν δρόμον, τῆς ὁποίας ἡνίοχος μὲν εἶναι ὁ βασιλεὺς, χεῖρες δὲ τοῦ ἡνιόχου οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἡνίαι οἱ κατώτεροι, χαλινὸς οἱ νόμοι καὶ μάστιξ αἱ ποιναί.

Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ τέχνη ῥυθμίζεται παρ' αὐτοῖς ἀμεταβλήτως, ὡς καὶ ἡ πολιτεία, κατὰ τὰ πάτρια καὶ εἰθισμένα· καί τινες μὲν κλάδοι αὐτῆς (λ. χ. ἡ γεωργία καὶ ἡ νομισματοκοπία) ὑπάρχουσι τόσον ἀτελεῖς ὅσον ἦσαν εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἄλλοι δὲ (λ. χ. ἡ κατασκευὴ τῆς Πορκελλάνης, τοῦ χάρτου, τῶν βαμβακερῶν καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων) προήχθησαν ποτὲ εἰς πολλὴν τελειότητα, ὥμως διατελοῦσιν ἤδη ἀναλλοίωτοι πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων· ἰδίως δὲ ἐπινόημα τοῦ ἔθνους τούτου εἶναι ἡ παρασκευὴ καὶ ἡ ἐξεργασία τῆς μετάξης, γνωστὴ οὖσα παρ' αὐτῷ πρὸ 2500 ἤδη ἐτῶν, ἐνῷ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην πρῶτον ἀνετράφησαν μεταξοσκώληκες κατὰ τὴν 6 Μ. Χ. ἑκατονταετ. εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν μόλις κατὰ τὴν 12.

Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Σινῶν διαφέρει ὁμοίως πολὺ τοῦ ἡμετέρου, διότι παρ' αὐτοῖς ἡ ἀνατροφὴ δὲν προτίθεται τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν νέαν γενεὰν ἐπιτηδείαν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν προϋπαρχουσῶν γνώσεων, ἀλλὰ μόνων εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν διατήρησιν. Μέγα δὲ κώλυμα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ἀληθοῦς διανοητικῆς διαπλάσεως παρέχει καὶ ἡ Σινικὴ γραφὴ, διότι εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην αἱ λέξεις δὲν ἐκφράζονται διὰ τῆ συνδυασμοῦ εὐαρίθμων τινῶν φωνητικῶν στοιχείων, ἀλλὰ πᾶσα λέξις εἴτε δι' ἰδίου σημείου, εἴτε, τὸ πολὺ, διὰ συλλαβικῶν τινῶν σημείων· ὡς ἐκ τούτου δὲ δῆλον γίνεται ὅτι ἡ ἐκμάθησις τῆς Σινικῆς γραφῆς ἀπαιτεῖ πολὺ περισσότερον χρόνον ἢ ἡ ἐκμάθησις τῆς ἀναγνώσεως παρὰ τοῖς ἔθνεσι τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὴν ἀλφαβητικὴν γραφήν. Ἀξιολογώτατα τῶν πολυαρίθμων Σινικῶν συγγραμμάτων εἶναι τὰ 5 βιβλία τὰ καλούμενα King, τὰ ὁποῖα, θεωρούμενα ὡς ἀμίμητα καὶ ἱερὰ, ἐν μέρει μὲν συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Κονφουκίου, ἐν μέρει δὲ συνελέγησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ προηγουμένων συγγραφῶν καὶ περιέχουσιν ἠθικὰς διδασκαλίας, παραγγελίας περὶ τῶν πολιτικῶν καθηκόντων καὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας Σινικῆς ἱστορίας.

Αἱ ὑπάρχουσαι αὐτόθι θρησκεῖαι εἶναι τρεῖς· ἡ τοῦ Κονφουκίου, ἡ τοῦ Lao-tse καὶ ἡ τοῦ Φῶ. Ἡ πρώτη, τὴν ὁποίαν πρεσβεύουσιν οἱ πλεῖστοι λόγιοι, εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία· καὶ ἀναγνωρίζει μὲν τὴν ὕπαρξιν ἀοράτου Θεοῦ, ἀλλ' οὐδένα διατάσσει ῥητὸν προσκυνήσεως αὐτοῦ τρόπον, οὐδ' ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ μυστηρίου τῆς θεότητος ἢ περὶ τὴν μετὰ θάνατον τύχην τοῦ ἀνθρώπου· τὸ θρήσκευμα τοῦτο ῥυθμίζει μόνα τὰ τοῦ ἐπιγείου κόσμου πράγματα, διδάσκον πῶς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, ἥτις, κατὰ Κονφούκιον, συνίσταται εἰς τὸ γνῶναι ἑαυτὸν, εἰς τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπικράτησιν τοῦ εὐγενεστέρου μέρους τῆς φύσεως αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος καὶ εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους εὐμένειαν.—Τὸ δεύτερον θρήσκευμα ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Lao-tse μικρὸν πρὸ τοῦ Κονφουκίου, καὶ παρήχθη ἀπό τινος παναρχαίας ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ περὶ κόσμου δόξης, καθ' ἣν ὑπέρτατόν τι καὶ ἀΐδιον πνεῦμα ὑπάρχει τὸ ἀρχικὸν αἴτιον πάντων τῶν πραγμάτων, αἱ δὲ ψυχαὶ εἶναι ἀπόῤῥοιαι τοῦ πνεύματος τούτου. Ἐντεῦθεν ὁ Lao-tse ἐπρέσβευσε τὴν μετεμψύχωσιν ἤτοι τὴν καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν ἀναφαινομένην δόξαν, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, διαμείνασα μὲν ἀμόλυντος ἁμαρτημάτων, ἐπανέρχεται μετὰ θάνατον εἰς τὸ θεῖον ὄν, ἐξαχρειωθεῖσα δὲ ἐν τῷ βίῳ, μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, μεταβαίνει εἰς ἕτερον σῶμα· τούτου δ' ἕνεκα τὸ θρήσκευμα ἐκεῖνο παραινεῖ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν περιζολὴν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν παθῶν, ἀποφαινόμενον τὴν ἐντεῦθεν προκύπτουσαν εἰρήνην τῆς ψυχῆς ὡς τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ἀλλ' ὅμως οἱ ὀπαδοὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης παρεξετράπησαν κατὰ μικρὸν εἰς δεινὴν δεισιδαιμονίαν, γοητείαν καὶ τερατολογίαν. Ἡ δὲ μάλιστα διαδεδομένη θρησκεία εἶναι ἡ τρίτη τῶν προαναφερθεισῶν, ἥτις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ἐν τῇ Ἰνδικῇ παραχθεῖσα διδασκαλία τοῦ Βούδδα, τὸν ὁποῖον οἱ Σίναι ὀνομάζουσι Φῶ. Περὶ ταύτης θέλομεν εἴπει ὀλίγα τινὰ ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν ἱστορίᾳ. Ἐνταῦθα δ' ἐπιφέρομεν ὅτι ἐν τῇ Σινικῇ ἕκαστος

ὀφείλει νὰ ἀποδεχθῇ, κατὰ τὸν τύπον τοὐλάχιστον, τὴν θρησκείαν τοῦ βασιλέως, ἀπαράλλακτα καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μέχρι πρό τινων ἐνιαυτῶν, πᾶς ὁ θέλων νὰ λάβῃ δημόσιον ὑπηρεσίαν ἢ νὰ γενῇ δεκτὸς εἰς τὴν Βουλὴν, ὤφειλε νὰ ὁμόσῃ δόγματά τινα τῆς ἐπικρατούσης Ἀγγλικῆς θρησκείας.

Β'. ΙΝΔΟΙ. — Οἱ Ἰνδοὶ εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον τῶν πολυαρίθμων συγγενῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα, περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τῆς Ἰνδογερμανικῆς ἢ Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῆς φυλῆς, ἀποτελοῦσι τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον μέρος τῆς Καυκασικῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φυλῆς καὶ κατέχουσι τὸ πλεῖστον τῆς γῆς μέρος. Διότι ἡ χώρα τῶν ἐθνῶν τούτων ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν στομίων τοῦ ποταμοῦ Γάγγου, δι' ὅλης τῆς μέσης καὶ βορειοδυτικῆς Ἀσίας ᾗ δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀμερικῆς, τῆς ὁποίας ἅπαντες οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι, ὅσοι εἶναι Εὐρωπαϊκῆς καταγωγῆς, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἰνδο-Γερμανικὴν φυλήν. Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης κατατάσσονται ἅπαντες εἰς τὴν φυλὴν ταύτην, ἐξαιρέσει τῶν Λαπώνων, μικρῶν τινῶν ἐθνῶν τῆς Ῥωσσίας, τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ Μαγιάρων, τῶν Τούρκων, τῶν Βλάχων, τῶν Ἰουδαίων, τῶν Οὐασκώνων καὶ ἴσως τῶν Ἀλβανῶν.

Οἱ Ἰνδοὶ κατῆλθον, κατὰ τὰς μυθικὰς αὐτῶν παραδόσεις, ἀπὸ βορρᾶ καὶ κατεστάθησαν τὸ πρῶτον πιθανώτατα περὶ τὸν ἄνω Γάγγην, διὰ δὲ τοῦτο θεωροῦσιν ἱερὸν τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἰνδικῆς καὶ ὑπολαμβάνουσι τὸ παρακείμενον ὄρος Μεροὺ ὡς κέντρον τῆς γῆς καὶ ὡς κατοικίαν τινῶν ἐκ τῶν θεῶν αὐτῶν. Εἶναι δὲ βεβαίως ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν, ἀλλ' ἡ ἱστορία αὐτῶν δὲν ἀποβαίνει ὁπωσοῦν γνωστὴ, εἰμὴ ἀπὸ τοῦ 300 περίπου ἔτους Π. Χ. διότι τὰ περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενα, (στρατεῖαι Ἡρακλέους καὶ Βάκχου, Σεμιράμιδος, Σεσώστριος, Κύρου) εἶναι μυθώδη ᾗ ἐπισφαλῆ. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀσφαλεστέρων χρόνων, λόγου ἄξια εἶναι τὰ ἑξῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, ἐπεχείρησεν ἐν ἔτει 327 Π. Χ. τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰνδικὴν, τῆς ὁποίας τὸ δυτικὸν μέρος ἐσύγχειτο τότε ἐκ πολλῶν πολιτειῶν· τούτων δὲ ἐπισημότατοι ἡγεμόνες ἀναφέρονται ὁ Πῶρος (Paurusha, ἥρως) καὶ ὁ Ταξίλης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνέβαλε διὰ τῶν χωρῶν τῶν σημερινῶν πόλεων Καβοὺλ καὶ Peschauer, ἀλλὰ προέβη μόνον μέχρι τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς χώρας Pendschab (Πενταπόταμον), διότι ὁ στρατὸς δὲν ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω. Καθυπέταξε δὲ τὸ δυτικώτερον τῆς Ἰνδικῆς, ᾧ, ἀναχωρήσας τῷ 325, κατέστησεν αὐτόθι πολλοὺς ἡγεμόνας ἵνα ἄρχωσιν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τῶν κατ' ἰδίαν χωρῶν. Μετ' ὀλίγον, ἀποθανόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, Ἰνδός τις καλούμενος Σανδρόκοττος (Chandraguptas, σεληνοφύλακτος) ἀνεδείχθη κύριος τοῦ δυτικοῦ τῆς Ἰνδικῆς μέρους, κατορθώσας νὰ ἑνώσῃ μὲ τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς μεγάλην περὶ τὸν Γάγγην χώραν· ἀλλὰ προσεβλήθη παραυτίκα ὑπὸ τοῦ Σελεύκου Α'., ὅστις, ἄρχων ὅλων τῶν ἀπὸ Συρίας μέχρι τῆς Ἰνδικῆς τόπων, προήλασε νικηφόρος ἄχρι τοῦ μέσου Γάγγου, καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Σανδρόκοττον νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν κυριάρχην. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σανδροκόττου ἦρξαν τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς 2 Π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ὑποτελεῖς τῶν βασιλέων τῆς Συρίας, βραδύτερον δὲ ἀποβάντες ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάλιν ὑποταχθέντες ὑπὸ τοῦ στρατεύσαντος ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ'. Μικρὸν ἔπειτα τὸ δυτικὸν τῆς Ἰνδικῆς μέρος ὑπέκυψεν εἰς τὸ ἐν τῇ Βακτριανῇ συγκροτηθὲν Ἑλληνικὸν Κράτος. Ὡς ἐκ τῆς σχέσεως δὲ ταύτης πρὸς τοὺς Σύρους καὶ τοὺς Βακτριανοὺς ἡγεμόνας, συνέβη πολλὴ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κοινωνία, ἐπενεργήσασα βεβαίως οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν Ἰνδικὴν καὶ μάλιστα εἰς τὴν φιλολογίαν αὐτῆς· ὥστε πολλὰ ἐξ ὅσων εὑρίσκομεν ὁμοιάζοντα παρ' ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσιν, ἐλήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν μᾶλλον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἢ τἀνάπαλιν. Εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐβασίλευσαν οἱ πολυθρύλλητοι Βικραμαδιτύας καὶ Σαλιβαχάνας, μετὰ τῆς βασιλείας τῶν ὁποίων συνδέονται δύο χρονολογίαι, ἐξ ὧν ἡ τοῦ Σαλιβαχάνα (ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 78 ἔτους Μ. Χ.) εἶναι ἧττον λόγου ἀξία, ἀλλ' ἡ τοῦ Βικραμαδιτύου (ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 56 Π. Χ.) εἶναι μέχρι τῆς σήμερον ἐν κοινῇ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς χρήσει. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἐπὶ τοῦ Βικραμαδιτύου θεωρεῖται ὅτι μάλιστα ἤκμασεν ἡ Ἰνδικὴ ἐπιστήμη καὶ τέχνη. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τῶν Βακτριανῶν κυριαρχίας, ἀείποτε μέρη τινὰ τῆς Ἰνδικῆς διετέλεσαν ὑποτεταγμένα εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Περσίας. Ἀλλὰ χίλια ἔτη Μ. Χ. ἅπασα ἡ χώρα κατεκτήθη ὑπὸ Μωαμεθανικῶν ἐθνῶν, ἔκτοτε δὲ τὸ Ἰνδικὸν ἔθνος οὐδέποτε διετέλεσεν ἀνεξάρτητον.

Τὸ θρήσκευμα τῶν Ἰνδῶν περιλαμβάνει 4 αἱρέσεις· τὸν Βραχμανισμόν, τὸν Βουδδαϊσμόν, τὴν αἵρεσιν τῶν Ζαϊνῶν (Dschaina) ᾗ τὴν τῶν Σίκκων, ἐξ ὧν ἡ τελευ-

ταία συνέστη πρὸ ὀλίγων μόνον ἑκατονταετηρίδων, ἡ δὲ προτελευταία προέκυψεν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν κατελύθη ὁ Βουδδαϊσμὸς ἐντὸς τῆ Γάγγυ (μεταξὺ τῆς 12 καὶ τῆς 16 ἑκατ.)· δὲν θέλομεν δὲ ἐνταῦθα εἴπει τινὰ εἰμὴ περὶ τῶν δύο πρώτων, ὡς μᾶλλον λόγε ἀξίων.—Ὁ Βουδδαϊσμὸς προέκυψεν ἀπὸ τῆ Βραχμανισμῆ, ἀλλὰ καὶ ὁ Βραχμανισμὸς αὐτὸς εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ τροπολογία τῆς εἰς γρόνες παναρχαίες ἐπικρατησάσης παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς θεοποιήσεως τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὴν Βραχμανικὴν διδασκαλίαν, ἡ δημιουργήσασα τὸν κόσμον θεότης ἐρρύθμισε τὰ πράγματα εἰς τρόπον, ὥστε χωροῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν· ἀλλ' ὅμως ἐκ διαλειμμάτων περιπίπτουσιν εἰς σύγχυσιν καὶ τότε ἀναφαίνεται ἡ θεότης, ἐν σχήματι ἀνθρώπου ἢ ζώου, διὰ νὰ ἀνορθώσῃ τὸν ἀρχαῖον ῥυθμόν· ὑπάρχουσι δὲ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ἓν μὲν ὑπέρτατον ὂν (τὸ Βράχμα ἤγουν τὸ μέγα) εἰς ὃ τὰ πάντα ἔχουσι τὴν τελικὴν αὐτῶν ἀρχὴν, τρεῖς δὲ κεφαλαιώδεις αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι, ὁ Βραχμᾶς ἤτοι ὁ δημιουργῶν, ὁ Βισνοῦς ἤτοι ὁ συντηρῶν καὶ ὁ Σίβας ἤτοι ὁ καταζρέφων. Ἐκ τούτων ἔρχεται ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν γῆν μεταμορφούμενος ὁ Βισνοῦς· καὶ ἐπειδὴ εἰς μίαν τῶν μεταμορφώσεων αὐτοῦ τούτων ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κρισνᾶ, τιμᾶται πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἡ Βραχμανικὴ θρησκεία ἀναγνωρίζει καὶ πλῆθος ἄλλων ἀναριθμήτων θεῶν καὶ θεαινῶν ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας τάξεως, καὶ ἑκατομμύρια οὐρανίων θεραπόντων καὶ θεραπαινίδων αὐτῶν. Εἶναι δὲ παρ' αὐτοῖς ἱερὰ καὶ πολλὰ ζῶα καὶ φυτὰ, πρὸ πάντων ἡ βοῦς. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ὁ Βραχμανισμὸς διδάσκει ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ Βραχμᾶς ἐποίησε πνευματικὸν μόνον κόσμον καὶ πνευματικὰ ὄντα, ὅτι δὲ, ἐπειδὴ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς θεότητος, κατεσκευάσθη ἤδη ὁ ἐνσώματος κόσμος, εἰς ὃν ἐξωρίσθησαν τὰ πνεύματα ἐκεῖνα διὰ νὰ δοθῇ εἰς αὐτὰ ἀφορμὴ νὰ ἀνυψωθῶσιν αὖθις δι' ἰδίων δυνάμεων. Ὅσῳ δὲ πληρέστερον κατορθοῦσι τοῦτο, τόσῳ εὐγενέστερον εἶναι τὸ σῶμα εἰς ὃ μετὰ θάνατον, διὰ τῆς μετεμψυχώσεως, μεταβαίνουσιν.—Ὁ Βουδδαϊσμὸς ἀναγνωρίζει ἀρχικήν τινα δύναμιν ἐν καταστάσει διηνεκοῦς ἠρεμίας διατελοῦσαν, πρεσβεύων, ὅτι ἅπαντα τὰ πνευματικὰ καὶ ἐνσώματα ὄντα τοῦ κόσμου εἶναι μέρη αὐτῆς καταδικασθέντα, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἐνέργειαν, ἀλλ' ἀγωνιζόμενα νὰ ἑνωθῶσι πάλιν μετὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης καὶ νὰ ἀξιωθῶσι τῆς ἀϊδίου ἠρεμίας. Κατορθοῦσι δὲ τοῦτο δι' ἀλλεπαλλήλων μεταβάσεων ἀπὸ σωμάτων κατωτέρας τάξεως εἰς ἀνώτερα (τῆς μετεμψυχώσεως), μέχρις οὗ φθάσωσι τελευταῖον εἰς ἀνθρώπινον σῶμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Βουδδαϊσμοῦ ἐπιβεβλημένων ὁρισμῶν, ἐπιστρέφουσιν εἰς τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο ὄν, συγχωνευόμενα μὲ αὐτὸ καὶ ἀξιούμενα τῆς μακαριότητος τῆς ἠρεμίας. Ἐκ διαλειμμάτων ἀναφαίνεται ἄνθρωπός τις ἀνυψούμενος ἔτι ἐν τῷ ἐπιγείῳ τούτῳ βίῳ μέχρι τῆς ὑπερτάτης τελειότητος· ὁ τοιοῦτος καλεῖται Βούδδας, ὅπερ ἐστὶ σοφὸς, καὶ ὁρίζει τοὺς νόμους καθ' οὓς ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει νὰ κανονίζῃ τὰς πράξεις αὐτῆς ἑωσοῦ ἕτερος πάλιν ἄνθρωπος ἀνυψωθῇ μέχρι τῆς τελειότητος τοῦ Βούδδα. Τοιοῦτος Βούδδας ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ θρησκεύματος τούτου Γαουτάμας, μεταξὺ τοῦ 1000 καὶ τοῦ 500 ἔτους Π. Χ. Ὁ Βουδδαϊσμὸς ἄρα, ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, δὲν διαφέρει τοῦ Βραχμανισμοῦ, κυρίως εἰμὴ κατὰ τοῦτο, ὅτι, κατὰ μὲν τὸν τελευταῖον, ἡ θεότης μεταμορφουμένη ἔρχεται ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν γῆν, κατὰ δὲ τὸν πρῶτον, ἄνθρωποί τινες ἀνυψοῦνται ἐνίοτε μέχρι τῆς ἀξίας τῆς θεότητος. Πρὸς τούτοις, οἱ ἱερεῖς τοῦ Βουδδαϊσμοῦ, συνήθως καλούμενοι Βόνζοι, δὲν ἀποτελοῦσιν, ὡς οἱ ἱερεῖς τοῦ Βραχμανισμοῦ, ἴδιον κληρονομικὸν βίον, καὶ ἐν γένει ὁ Βουδδαϊσμὸς ἀποστρέφεται τὴν εἰς βίους διαίρεσιν. Τὸ θρήσκευμα τοῦτο, καταδιωχθὲν ὑπὸ τοῦ Βραχμανισμοῦ ἀπὸ τῆς 1 Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, δὲν σώζεται ἤδη κατὰ τὴν Ἰνδικὴν εἰμὴ εἰς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς μέρος καὶ εἰς Ταπροβάνην· ἐπικρατεῖ ὅμως ἔτι εἰς τὸ πλεῖστον τῆς Σινικῆς, εἰς τὴν Τυβετικὴν καὶ εἰς τὴν Μογγολίαν.

Τὸ Ἰνδικὸν πολίτευμα βάσιν ἔχει τὴν διαίρεσιν τοῦ ἔθνους εἰς τέσσαρας βίους (castes), τὴν σήμερον μὲν ἐν μέρει ἐξηλειμμένην, ἀλλὰ τὸ πάλαι αὐστηρότατα τηρουμένην. Οἱ τέσσαρες οὗτοι βίοι ἦσαν· οἱ Βραχμᾶνες (Brâhmanas ἤτοι ἱερεῖς), οἱ Ξατροὶ (Kschatriyas ἤτοι μάχιμοι), οἱ Βαῖσαι (Visâs ἤτοι ἔμποροι καὶ γεωργοὶ) καὶ οἱ Σούδραι (Sûdras, ἤτοι χειρώνακτες καὶ ὑπηρέται). Ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη παρήχθη πιθανώτατα ὡς ἑξῆς. Ἡ εὐφυεστέρα καὶ ἰσχυροτέρα μοῖρα τοῦ ἔθνους ἐποίησε τὰς λοιπὰς τοῦ ἔθνους τάξεις ὑποτελεῖς εἰς ἑαυτήν· διὰ νὰ καταστήσῃ δὲ ἀσφαλῆ καὶ κληρονομικὴν τὴν κυριαρχίαν ταύτην, ἠθέλησε νὰ ὀχυρώσῃ αὐτὴν μὲ τὸ σέβας τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὸ θρήσκευμα, ὅθεν ἐσφετερίσθη τὸ ἀποκλειστικὸν εἰς τὸ ἱερατεῖον δικαίωμα καὶ παρέστησεν εἰς τοὺς ὑπηκόους τὴν κυριαρχίαν ἐκείνην ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν αὐτῶν ὁρισθεῖσαν. Οὕτω παρήχθη ὁ ἐπισημότατος τῶν Ἰνδικῶν βίων, ὁ τῶν ἱε-

ρέων βίος· μετέπειτα δὲ οἱ ἱερεῖς, διὰ νὰ ἀσφαλίσωσι τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν ᾗ δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως, ἔνειμαν εἰς τοὺς εὐπορωτέρους ᾗ τοὺς μαχιμωτέρους ἐκ τοῦ λαοῦ προνόμιά τινα ὡς πρὸς τὸν λοιπὸν ὄχλον, ᾗ τοιουτοτρόπως προέκυψαν οἱ 4 ἐκεῖνοι βίοι ἢ 4 τάξεις τοῦ Ἰνδικοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν αἱ μὲν πρῶται 3 ἦσαν αἱ ἀνώτεραι ᾗ εὐγενέστεραι, ἡ δὲ τελευταία περιελάμβανεν ὅλον τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν Ἰνδῶν, τῶν εἰς ὑποταγὴν εἰς τὰς ἄλλας ὑποχρεωμένων· τινὲς δὲ φρονοῦσιν, ὅτι αἱ διάφοροι ἐκεῖναι τάξεις τῶν κατοίκων τῆς Ἰνδικῆς κατήγοντο ᾗ ἀπὸ φυλῶν διαφόρων. Οἱ Βραχμᾶνες ἐνέμοντο πολὺ μεγαλήτερα ὅλων τῶν ἄλλων τάξεων πλεονεκτήματα καὶ τοσαύτην εἶχον λάβει ὑπεροχὴν, ὥστε ὁ ἔσχατος αὐτῶν ἐνόμιζεν ὄνειδος τοῦ νὰ συμφάγῃ μετὰ τοῦ βασιλέως ἢ νὰ συγγενεύσῃ μετ' αὐτοῦ, ἐὰν ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο Βραχμάν. Μόνη δὲ ἡ τάξις αὕτη ὑφίσταται εἰσέτι ἀκεραία. Ἡ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν δύο τοῦ Γάγγου βραχιόνων κειμένη πόλις Δευαπραϊάγα κατοικεῖται ὑπὸ Βραχμάνων· καὶ μάλιςα σημαντικὸς εἶναι ὁ ἐν Βαδρινάθῳ ναὸς ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα τοῦ ὁποίου διατελοῦσι 700 χωρία, ἅμα δὲ ᾗ ἡ πόλις Μάνα. Πολλὰ δὲ ᾗ ἄλλα ἱερὰ χωρία, παναρχαῖοι ναοὶ, ἀναχωρητήρια κ.τ.λ. κείμενα ἐνταῦθα, μαρτυροῦσιν ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρξε βεβαίως ἡ πρώτη ἑστία τοῦ Ἰνδικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις, ὁρμήσας ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας ταύτης κοιλάδος τοῦ Γάγγη, ἠκολούθησε τὸν πρὸς τὰ κάτω ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ, ἀπαράλλακτα καθὼς ὁ Αἰγυπτιακὸς τὸν ῥοῦν τοῦ Νείλου. Τῆς πολεμικῆς δὲ τάξεως δὲν σώζονται φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰμὴ ὀλίγα ἴχνη, διότι ἡ ὑπὸ τῶν ξένων κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς ἀφῄρεσεν ἀπὸ τὴν τάξιν ἐκείνην τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς.

Ἡ Κυβέρνησις εἶναι, κατὰ τὰς ἱερὰς τῶν Ἰνδῶν βίβλους, μοναρχικὴ καὶ κληρονομική. Ἤδη δὲ εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τοῦ ἔθνους τούτου ἱστορίαν εὑρίσκομεν τὴν χώραν διανενεμημένην εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων οἱ κυβερνῆται, καλούμενοι συνήθως Radscha, ἦσαν ὑποτελεῖς ἀνωτάτου τινὸς κοινοῦ κυριάρχου. Ὅ,τε κυριάρχης οὗτος καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἡγεμονιῶν ἀνετρέφοντο καὶ ἐγκαθιδρύοντο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τῶν Βραχμάνων. Καὶ ἐπειδὴ οὗτοι κατεῖχαν ὅλα σχεδὸν τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, πρὸς δὲ τούτοις αἱ ἱεραὶ τοῦ νομοθέτου αὐτῶν Μανοῦ διατάξεις ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα τὸ καθῆκον τοῦ νὰ σέβεται τοὺς Βραχμάνας καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς αὐτοὺς, ἕπεται ὅτι ὁ ἡγεμὼν δὲν ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰμὴ ἁπλοῦν τῶν ἱερέων ὄργανον. Πᾶσα ἡγεμονία, καὶ περ οὖσα ὑποτελὴς μεγαλητέρᾳ τινὸς κυριάρχου, ἀποτέλει καὶ ἀποτελεῖ ἔτι ἴδιόν τι ὅλον, χωριστὸν ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπον χώραν· ἐπίσης καὶ πᾶσα ἐπαρχία, πᾶσα πόλις καὶ πᾶν χωρίον. Ὅλα ταῦτα τὰ τμήματα ἔχουν τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν διοίκησιν, ἕκαςος δὲ κάτοικος γνωρίζει μόνον τὸν ἄμεσον αὐτοῦ προϊστάμενον. Ἕκαςον χωρίον κυβερνᾶται ὑπὸ ἰδίων κληρονομικῶν ὑπαλλήλων, καὶ ἄλλην τινὰ σχέσιν πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς χώρας δὲν ἔχει εἰμὴ ὅτι πληρόνει εἰς αὐτὸν τοὺς τεταγμένους φόρους. Τὸ εἰσόδημα τῆς καλλιεργηθείσης γῆς εἶναι κοινὴ τοῦ χωρίου ἰδιοκτησία· ἀπὸ αὐτοῦ ἀφαιρεῖται, πρῶτον, ὁ πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ πρὸς τὸν ἱερέα τῆς ἐπαρχίας πληρωτέος φόρος· ἔπειτα, ὁ μισθὸς τῶν Βραχμάνων τοῦ χωρίου, τῶν κληρονομικῶν αὐτοῦ ὑπαλλήλων, τοῦ ἰατροῦ, τῶν μυσικῶν κ.τ.λ. Τελευταῖον, τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰσοδήματος διανέμεται ἀναλόγως τῆς κατεχομένης γῆς.

Τὰ μνημεῖα τῆς Ἰνδικῆς ἀρχιτεκτονικῆς (ὧν τὰ μᾶλλον λόγου ἄξια εἶναι θρησκευτικὰ), διακρίνονται εἰς 3 τάξεις· εἰς κτίρια ὑπόγεια, εἰς μνημεῖα ἐπίγεια ἐγκεκολαμμένα εἰς βράχους, εἰς οἰκοδομήματα ἐπίγεια ἐκ λίθων κατεσκευασμένα. Ὑπόγεια κατασκευάσματα εὑρίσκονται εἰς τὰς νήσους Ἐλεφαντίνην καὶ Σαλσέτταν, ἀλλὰ μάλιςα θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἐν Ἐλλόρᾳ σωζόμενα. Ἐντὸς ὄρους, μετρίου τὸ ὕψος, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ μέλανος βασανίτου λίθου συγκειμένου, ὑπάρχει σπήλαιον ἡμίκυκλον, ὡριαῖον καὶ ἐπέκεινα τὴν ἔκτασιν, πρὸς δυσμὰς ἐστραμμένον, πλῆρες δὲ ναῶν πολλάκις πολυωρόφων, μετὰ προπυλαίων, κλιμάκων, γεφυρῶν ᾗ μικρῶν προνάων, ἁπάντων ἐπίσης ἐν τῷ βράχῳ ἐγκεκολαμμένων. Τὰ ἔργα ταῦτα κατεσκευάσθησαν πρὶν ἡ καταδιωχθῇ ὁ Βουδδαϊσμὸς, πολλαὶ δὲ ἑκατονταετηρίδες βεβαίως ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ συμπληρωθῶσι, ᾗ ἡ ἐπιχείρησις αὐτῶν προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν ἰσχυροτάτου ἱερατικοῦ πολιτεύματος.—Ἐκ τῶν ἐπιγείων ἐγκολαπτῶν κατασκευασμάτων, ὀνομασταὶ μάλιςα εἶναι αἱ οὕτω καλούμεναι ἑπτὰ Παγόδαι, ἤτοι τὰ ἐρείπια τῆς Μαυαλιπουράμης. Ἡ ὅλως σχεδὸν ἐγκολαπτὴ βασίλειος αὕτη πόλις, (ἥτις εἶναι πιθανώτατα ἡ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφερομένη Μαλιάρφα) κεῖται εἰς τὴν Κορομανδελικὴν παραλίαν, πλησίον τῆς Μαδράσης. Ἐκτείνεται δὲ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν διὰ πλημμύρας ἢ ἄλλης τινὸς τοιαύτης φυσικῆς συμφορᾶς καλύψασαν μέρος τῆς παραλίας· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς ἔτι σώζονται, εἰς πολλῶν μιλίων διάστημα, βράχοι μετακε-

ποιημένοι εἰς ναοὺς, βασίλεια καὶ ἀγάλματα. Ἡ ἀρχαιότυπος καὶ παμπλουσία αὕτη πόλις ὑπῆρξέ ποτε βασιλεύουσα καὶ σημαντικώτατον ἐμπορεῖον, βασιλικὴ δὲ ἅμα καὶ ἱερατικὴ ἐξουσία, καὶ μέγα ἐμπόριον, καὶ ποίησις ἀκμαία ἠνώθησαν, ὡς φαίνεται, διὰ νὰ λαμπρύνωσιν αὐτήν.—Ἐκ τῶν λιθοδμήτων κτιρίων τῆς Ἰνδικῆς ὀλίγα κατεσκευάσθησαν εἰς χρόνους πάνυ ἀρχαίους.

Ἕτερον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος τοῦ Ἰνδικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Σανσκριτικὴ γλῶσσα, ἐγκωμιαζομένη διὰ τὴν ἀκριβῆ ἀναλογίαν ἁπάντων αὐτῆς τῶν μιρῶν καὶ τὴν πρὸς πᾶσαν χρείαν τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιτηδειότητα, ἰδίως δὲ προσφυὴς οὖσα εἰς τὸν φιλόσοφον λόγον, διότι βρίθει τρόπων ἐκφράσεως τῶν τὰ μάλιστα ἀφῃρημένων ἰδεῶν· καὶ εἶναι μὲν ἤδη νεκρά, ἀλλ' ἀναγκαίως ὑπῆρξέ ποτε ζῶσα, ἡ δὲ σήμερον ὁμιλουμένη ἐν Κασεμιρίῳ διάλεκτος προσεγγίζει πολὺ εἰς αὐτήν. Αἱ πρὸς μεσημβρίαν λαλούμεναι γλῶσσαι ἢ ὅλως ἀλλότριαι εἶναι τῆς Σανσκριτικῆς ἢ πολὺ αὐτῆς ἀπέχουσιν. Εἰς τὴν ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικὴν, ἐν γένει ὅπου τῆς Ἰνδικῆς εἶναι διαδεδομένος ὁ Βουδδαϊσμὸς, ἡ παρ' αὐτῷ ἱερὰ γλῶσσα, ἥτις εἶναι ὁμοίως νεκρὰ καὶ φαίνεται καθ' ὅλα θυγάτηρ τῆς Σανσκριτικῆς, καλεῖται Βαλικὴ ἢ Παλική. Ἐκ δὲ τούτου, ὅτι διάλεκτος τοσοῦτον παλαιὰ οἵα ἡ Παλικὴ, εἶναι ἐν τούτοις θυγάτηρ τῆς Σανσκριτικῆς, δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὁπόσον βαθείας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ῥίζας ἔχει ἡ τελευταία αὕτη γλῶσσα.—Τὸ ἀρχαιότατον ἔργον τῆς Σανσκριτικῆς φιλολογίας εἶναι αἱ Βέδαι, ἤτοι τὰ ἱερὰ τῶν Ἰνδῶν βιβλία, καὶ οἱ νόμοι τοῦ Μανοῦ, ἤτοι τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων, ἀξιολογωτάτη εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ἅμα καὶ ἡρωϊκὴ ποίησις, ἡ ἐξυμνοῦσα ἰδίως τὰς διαφόρους τῶν θεῶν μεταμορφώσεις. Τῶν πολλῶν τούτων ἡρωϊκῶν ἐπῶν προεξέχουσιν ἡ Ῥαμαΐάνα (βίος τοῦ Ῥάμα ἤτοι τῆς ἑβδόμης τοῦ Βισνοῦ μεταμορφώσεως), ὑπὸ Βαλμίκη, καὶ ἡ Μαχαβαράτα (ὁ μέγας πόλεμος τῶν Πανδοϊδῶν καὶ Καουραϐῶν βασιλέων), ὑπὸ Βεάσα, εἰς ἃς προσθετέον καὶ τὴν, διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ ἡμετέρου Δημητρίου Γαλανοῦ, πρῶτον εἰς τὴν Εὐρώπην γνωσθεῖσαν καταστᾶσαν Βαλαβαράταν (ἤτοι ἐπιτομὴν τῆς Μαχαβαράτας) ὑπὸ Ἀμάρα.

Γ'. ΖΕΝΔΟΙ ἢ ΒΑΚΤΡΙΟΙ. — Τὸ ἔθνος τοῦτο, ἀνῆκον εἰς τὸν Μηδο-περσικὸν κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, (περὶ οὗ θέλομεν ὁμιλήσει κατ. ἐν τῷ Β'. τμήμ.) ἀναφαίνεται συγκροτῆσαν πολιτικὴν κοινωνίαν, εἰς ἐποχὴν μὴ δυναμένην νὰ ὁρισθῇ χρονολογικῶς, περὶ τὸν πρὸς βοῤῥᾶν τῇ Ἰνδικῇ Καυκάσῳ ποταμὸν Ὦξον (Dsjihhun)· καὶ ἐξετάθη μὲν εἰς ἁπάσας τὰς μεταξὺ Σογδιανῆς (Çughdha), Ἑρκανίας (Vehrkâna) καὶ Ἀραχωσίας (Haraquiti) κειμένας χώρας, διέσωσε δὲ τὴν παράδοσιν προγενεστέρας νομαδικῆς καταζάσεως καὶ ὀρεινῆς καταγωγῆς. Αἱ παραδόσεις ὅσαι ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων διετηρήθησαν περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ, παραμορφωθεῖσαι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Περσῶν ποιητῶν καὶ ἱστορικῶν, μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Περσικὴν ἱστορίαν, ὥστε μέχρι τινὸς ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦσαι ταύτης μέρος· ἤδη ὅμως πάντες σχεδὸν ὁμολογοῦσιν ὅτι αἱ εἰδήσεις αἱ σωζόμεναι εἰς τὰ λείψανα τῶν ἱερῶν βιβλων τῆς Ζωροαστρικῆς διδασκαλίας, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον, ἀλλ' εἰς ἔθνος ἴδιον, παναρχαῖον, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἠφανίσθη ἐν μέσῳ τῶν κατακτησάντων αὐτὸ συγγενοῦς καταγωγῆς ἐθνῶν (Ἀσσυρίων, Μήδων, Περσῶν), ὡς ἐκ τῆς γλώσσης δὲ εἰς ἣν εἶναι γεγραμμέναι αἱ βίβλοι ἐκεῖναι, ἤτοι τῆς Ζενδικῆς γλώσσης, ὀνομάζεται Ζενδικὸν ἔθνος.—Πρὸ πάντων δὲ σημειωτέον τινὰ περὶ τῶν ἱερῶν τούτων βίβλων. Οἱ Πάρσαι (λείψανα τοῦ ἔθνους ἐκείνου μέχρι τοῦδε σωζόμενα, ἴδε κατωτέρω) διηγοῦνται, ὅτι μέχρι τῆς εἰς τὸ Περσικὸν κράτος εἰσβολῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐσώζοντο αἱ ἱεραὶ βίβλοι τοῦ Ζενδικοῦ ἔθνους, περιλαμβάνουσαι 21 μεγάλα τμήματα (Ζενδιςὶ naçka, Παρσιςὶ nosk)· ὅτι ὅμως τότε ἀπωλέσθησαν τὸ πλεῖστον, μὴ διασωθέντος ὁλοσχερῶς εἰμὴ ἑνὸς καὶ μόνου τμήματος. Ἡ ὅλη συλλογὴ ἐκαλεῖτο Αὐέστα, δηλαδὴ ὁ θεῖος λόγος, τὸ δὲ περισωθὲν μέρος, Βενδιδὰδ (vidaêva dâta) ὅπερ ἐστὶ τὸ κατὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Ἡ Βενδιδὰδ διαιρεῖται εἰς 22 Φαργάρδους καὶ ἐκτίθεται διαλογικῶς, διότι ὁ νομοθέτης Ζωροάστρης φαίνεται ἐν αὐτῇ δεχόμενος τὴν διδασκαλίαν παρὰ τοῦ Ahuramazdâo (Ὡρομάσδου), ὅπερ ἐστὶ τοῦ πανσόφου δεσπότου. Μάλιστα δὲ οὐσιώδεις διὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι οἱ πρῶτοι Φάργαρδοι τῆς Βενδιδάδ.—Τὸ Ζενδικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἔζησε βίον πλανήτην πρὶν ἡ κατοικήσῃ μονίμως εἰς Βακτριανὴν, ὡρμήθη, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τοῦ Ἀσιανιοῦ ὀροπεδίου, τῆς μητροπόλεως, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ νομαδικοῦ βίου. Ἡ χώρα ἀφ' ἧς ἐξῆλθεν ὀνομάζεται Eeriene veedjo (ἡ μικρὰ Τυβετικὴ), ὡς λόγος δὲ δι' ὃν ἐγκατελείσθη ἀναφέρεται ἡ παράδοξος μεταβολὴ τοῦ κλίματος, διότι ἐνῷ πρότερον ἐπεκράτει διηνεκὲς θέρος, ἔπειτα ἐπῆλθε πεντάμηνος καὶ τελευταῖον δεκάμηνος χειμὼν, οἷος ἄχρι τοῦδε ἐπικρατεῖ

εἰς τὴν ζώνην ἐκείνην τῆς Ἀσίας· αὕτη δὲ ἡ περὶ τῆς μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας παράδοσις συμφωνεῖ ἐντελῶς μὲ τὰ παρὰ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν πρεσβευόμενα περὶ τοῦ ἀϊδίου θέρους τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει κατὰ τὴν Ἀσίαν εἰς χρόνους προγενεστέρους τῶν ἱστορικῶν. Προστούτοις, ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο, ἐπὶ τῶν μεταναστάσεων αὐτῶν, διέρχεται διὰ χωρῶν ἐρήμων, ὅτι οὐδαμοῦ μνημονεύονται προηγούμενοι κάτοικοι, ἐξεναντίας μάλιστα ῥητῶς λέγεται ὅτι πρῶτον αὐτὸ κατῴκισε καὶ ἐξεχέρσωσε τὰς χώρας ἐκείνας. Τὸ ὄνομα τοῦ Ζενδικοῦ ἔθνους Ἐέριοι εἶναι πιθανώτατα αὐτὸ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα Ἄριοι (Ἡροδ. 7, 66) τὸ μετέπειτα ᾗ εἰς τοὺς Μήδους μεταβιβασθέν. Ὁ ἥρως ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἤρξατο ἡ εἰς μονίμους κατοικίας μετάβασις εἶναι ὁ Djemschid, ἡ δὲ χώρα, ἡ ἤδη μονίμως καταληφθεῖσα, καλεῖται Veriene, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κυριωτέραν κώμην Ver ἡ Vardjemguerd ἔδρευσεν ὁ Djemschid· περὶ τῆς μετέπειτα ἱστορίας τῶν Ἐερίων ὀπωσοῦν σαφῶς γινώσκομεν τὰ ἑξῆς μόνα. Εἰς Vardjemguerd ἐβασίλευσαν οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Djemschid διάδοχοι αὐτοῦ, ἤτοι ἡ τῶν Πισδαδίων δυναστεία, μέχρι τοῦ ἀπὸ θυγατρὸς υἱωνοῦ αὐτοῦ Φεριδοῦν. Τότε, διχονοησάντων τῶν υἱῶν τοῦ Φεριδοῦν, ἐτμήθη τὸ βασίλειον εἰς δύο, εἰς βασίλειον τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ Τούρου, πρὸς βορρᾶν τοῦ Ὄξου κείμενον (τοῦτο ἐκλήθη Τουρᾶν), καὶ εἰς βασίλειον τοῦ Ἰρέτου, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου (Ἰρᾶν). Καὶ ὁ μὲν Τοῦρος ἐνίκησε τὸν Ἴρετον, ἀλλὰ, διασωθείσης τῆς θυγατρὸς τούτου, ὁ ἐξ αὐτῆς καταγόμενος Minotscher ἀπελευθεροῖ τὸ Ἰρᾶν ἀπὸ τῶν Τουρανίων καὶ ἔκτοτε συνυφίστανται παρ' ἄλληλα ἀμφότερα τὰ βασίλεια, ὧν τὸ τελευταῖον διέμεινεν ἀπόλιστον ᾗ ἀείποτε ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἰρανίους διακείμενον. Μετὰ τὸν Minotscher ἐβασίλευσε τοῦ Ἰρᾶν ὁ Ke-kobad, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται ἡ τῶν Καιανίων δυναστεία· ἐπὶ τοῦ Ὑστάσπους (Vistâcpa), τοῦ πέμπτου Καιανίδου βασιλέως, ἔζη ὁ νομοθέτης Ζωροάστρης (ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις Zarathustra, παρὰ δὲ τοῖς σημερινοῖς Πέρσαις Zerduscht) ὅστις ὅμως δὲν ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῶν Ἐερίων διδάσκαλος, ἀλλ' ἁπλῶς ἀνενέωσε καὶ ἀνέπτυξε τὰ δόγματα προηγουμένου τινὸς νομοθέτου, καλουμένου Ὁμάνε (Heomo). Μέχρι τοῦ Ζωροάστρου προβαίνουσιν αἱ εἰδήσεις τῶν Ζενδικῶν βιβλίων. — Τὸ πολίτευμα τῶν Ἐερίων ἦτο ἱερατικόν· τὸ ἔθνος ἦτο διῃρημένον, καθὼς καὶ τὸ Ἰνδικόν, εἰς 4 βίας (castes)· εἰς ἱερεῖς, εἰς μαχίμους, εἰς γεωργοὺς ᾗ εἰς χειρώνακτας. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ ἄρχοντες ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱερέων, τὴν διατηρήσασαν καὶ βραδύτερον, ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Μήδων ᾗ τῶν Περσῶν, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποτελεῖν κληρονομικὸν βίον. Οἱ ἱερεῖς, οἱ μάχιμοι, ᾗ οἱ γεωργοὶ εἶχον ἰδίους φυλάρχας, οὐχὶ δέ, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ χειρώνακτες, τῶν ὁποίων ὁ βίος ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Ζίνδοις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, ἧττον ἔντιμος τῶν ἄλλων. Ἐκτὸς τῶν φυλαρχῶν, ὑπῆρχον καὶ τοπικαὶ ἀρχαὶ προϊστάμεναι τῶν χωρῶν, τῶν πόλεων κτλ· οἱ τῶν χωρῶν ἄρχοντες ἐκαλοῦντο Δεστοῦροι (Destur), εἶχον δὲ ὅσην ὁ βασιλεὺς δικαστικὴν ἐξουσίαν, δηλαδὴ καὶ αὐτὴν τὴν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Τοῦ ἱερατικοῦ βίου προΐστατο ἀρχιερεύς, τοῦ ὁποίου τὸ ἀξίωμα παρέμεινεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν γενεὰν τοῦ Ζωροάστρου. — Ἡ διδασκαλία τοῦ Ζωροάστρου ἀναγνωρίζει τὴν ὕπαρξιν ὑπερτάτου ἀνάρχου ὄντος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρήχθησαν ὁ Ὡρομάσδης, ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὁ Ἀρειμάνιος (Agromainyus), ὁ θεὸς τοῦ σκότους ᾗ τοῦ κακοῦ. Ὁ κόσμος, δημιουργηθεὶς ὑπὸ τῶν δύο τούτων θεῶν, σύγκειται ἐξ ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν, ἐκ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων, καὶ δεσπόζεται ὑπὸ τῶν δύο ἐκείνων θεοτήτων, αἵτινες διατελοῦσιν εἰς διηνεκῆ πρὸς ἀλλήλας ἀγῶνα· ὁ στρατὸς ἑκατέρας ἐξ αὐτῶν συγκροτεῖται ἀπὸ πνευματικῶν οὐσιῶν ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας φύσεως, ὁ δὲ ἀγὼν οὗτος κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος τάσσεται μετὰ τοῦ Ὡρομάσδη, θέλει τελειώσει ποτὲ διὰ τῆς ἐντελοῦς ἥττης τοῦ Ἀρειμανίου. Τὸ πῦρ, ὡς πολέμιον τοῦ σκότους στοιχεῖον, ἦναι ἱερὸν παρὰ τοῖς ὀπαδοῖς τοῦ Ζωροάστρου, οἵτινες καλοῦνται διὰ τοῦτο καὶ πυρολάτραι. — Τὸ Ζενδικὸν ἔθνος ἐγίνωσκε τὸ ἡλιακὸν ἔτος (360 ἡμερῶν ᾗ 5 ἐπακτῶν, διῃρημένων εἰς 12 μῆνας) καὶ τὸν Ζωδιακὸν κύκλον· ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ τοσοῦτον ὁμοιάζει τὴν Σανσκριτικήν, ὥστε ὁ γνωρίζων ὀπωσοῦν τὴν τελευταίαν ταύτην, δύναται σχεδὸν νὰ ἐννοήσῃ τὸ πρωτότυπον τῆς Βενδιδάδ.

Οἱ θεσμοὶ τῆς ἱερατικῆς ταύτης πολιτείας διετηρήθησαν καὶ ἀφοῦ αἱ χῶραι ἐκεῖναι ὑπετάχθησαν εἰς πολυειδεῖς ἄλλους κατακτητάς, εἰς τῶν ὁποίων τὴν τύχην ἐπενήργησαν οὐσιωδῶς. Οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι ἐπροσκύνησαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζωροάστρου· ὅτε δὲ τελευταῖον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ κατεδίωξαν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς σπάθης τὸ θρήσκευμα τοῦτο, καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένον πολιτικὸν σύστημα, λείψανά τινα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ζωροάστρου διεσώθησαν ἐπὶ τῆς ἐν τῷ στομίῳ τοῦ Περ-

σικοῦ κόλπου νῆσον Ἁρμούζης (Hormus) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Συράτην καὶ Βομβαΐην τῆς Ἰνδικῆς. Ἕτεροι δὲ διετηρήθησαν εἰς ἄρκτον, παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, περὶ Βακοῦν. Τὰ λείψανα ταῦτα τοῦ Ζενδικοῦ ἔθνους εἶναι οἱ σήμερον καλούμενοι Πάρσαι ἢ Γουέβροι.

§. 9.

Πληρέστεραι ὁπωσοῦν, ἂν καὶ σφόδρα συγκεχυμέναι, εἶναι αἱ παραδόσεις αἱ διασωθεῖσαι εἰς ἡμᾶς περὶ τῆς μέσης Ἀσίας καὶ αἱ σύγχρονοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ταύτας περὶ τῆς Αἰγύπτου παραδόσεις.—Ἡ ἱστορία τῶν ἀπὸ τοῦ Καυκάσου κατελθόντων Ἀσσυρίων (ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες περιελάμβανον ἅπαντα τὰ πρὸ τοῦ Κύρου παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν οἰκοῦντα ἔθνη) σύγκειται ἀπὸ ἡρωϊκῶν μυθευμάτων ἀσυναρτήτων καὶ ἀκριβοῦς χρονολογίας ἐστερημένων. Ὁ γίγας κυνηγὸς (Γενέσ. κεφ. 10. ἐδάφ. 8—11) Χουσίτης Νεβρὼδ, ὁ ὑποδουλώσας (περὶ τὸ 2000;) τοὺς εἰρηνικοὺς κατοίκους τῆς εὐφόρου χώρας Ἀράμ, θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος κύριος τῆς Βαβυλωνίας· ἡ δὲ φυλὴ Ἀσσοὺρ, εἰς τέσσαρα στίφη διηρημένη, μεταναστεύσασα, ὡς φαίνεται, περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους πρὸς βορρᾶν, ἕνεκα τῆς ἰσχύος τοῦ Νεβρὼδ, κατέλαβε μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀρχὴν τῆς ἄνω Ἀσίας, καθυποτάξασα καὶ αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα· ὥστε τὸ ἀρχαῖον Βαβυλωνιακὸν κράτος προϋπῆρχε τοῦ ἀρχαίου Ἀσσυριακοῦ· ἀλλὰ περὶ τοῦ κράτους ἐκείνου οὐδεμία σχεδὸν περιεσώθη ἡμῖν εἴδησις. Τῆς δὲ ἀρχαίας ταύτης Ἀσσυριακῆς μοναρχίας, (ἥτις περιέλαβε κατὰ μικρὸν ἅπασαν τὴν περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν χώραν, μέρος τῆς ὀρεινῆς Μηδικῆς καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ὤξου) θεμελιωταὶ ἀναφέρονται ὁ Νίνος (1980;) καὶ ἡ Σεμίραμις· αἱ περὶ αὐτῶν ὅμως εἰδήσεις εἶναι ὅλως μυθώδεις. Ὁ βασιλικὸς οἶκος φαίνεται καταλυθεὶς ἐπὶ Σαρδαναπάλου, τοῦ καὶ Θώνου Κονκολέρου (888;), ὑπὸ στάσεώς τινος, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ πρωτουργοὶ αὐτῆς Βέλεσυς καὶ Ἀρβάκης παρίστανται ὡς ἄρχοντες, ὁ μὲν ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ, ἡνωμένῃ μετὰ τῆς Βαβυλῶνος, ὁ δὲ ἐν τῇ Μηδίᾳ, χωρισθείσῃ ἤδη τῆς Ἀσσυρίας· πιθανώτατα δὲ ἀπέβησαν τότε αὐτόνομοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πολλαὶ Ἀραμαϊκαὶ πολιτεῖαι (ἡ Παλμύρα, ἡ Ἡλιούπολις, ἡ Αἱμάθ· ἡ Δαμασκὸς, κτισθεῖσα ὑπὸ Ῥαζὼν, μετὰ τὸ 1000; Π. Χ. ἡ Βέροια, ἡ Μεσοποταμία, ἡ Ἀρμενία κλπ.)· καὶ οὐ μικρὰ εὐημερία, βιομηχανία καὶ ἐμπορία ἐπεκράτει ἤδη εἰς τὰ ἔθνη τὰ κατοικοῦντα κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας.—Ἐπὶ τοῦ Φοὺλ (777), τὸ νέον Ἀσσυριακὸν Κράτος ἀναφαίνεται ἰσχυρότατον· ὁ Θαλγαθφελλασὰρ (740) καθυπέταξε τὴν Δαμασκὸν καὶ ἠπείλησε τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Σαλμανασσὰρ (720) ὑπεδούλωσε τὴν Φοινίκην καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ· ἀλλ' ὁ Σεννα χηρεὶμ (714) ἀπέτυχεν εἰς τὰς κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ καὶ ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Μήδων· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀσορδὰν (700 κ. ἐπ.) συνηνώθη μὲν μετὰ τῆς Ἀσσυρίας ἡ ἐπί τινα χρόνον αὐτόνομος διατελέσασα Βαβυλών, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον παρέλυσε τὸ κράτος τοῦτο καὶ κατεβλήθη (610;) ὑπὸ τῶν συμμαχησάντων Μήδων καὶ Βαβυλωνίων.—Τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος, πολυθρύλλητον διὰ τὸ γόνιμον τῆς χώρας, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέ-

γνας, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ἱερατικὴν σοφίαν, ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον διετέλεσεν ἐξηρτημένον ἀπὸ τοῦ νέου Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἔπειτα δὲ ἀπέβη, κατ' ἀρχὰς ἐκ διαλειμμάτων καὶ τελευταῖον ὁριστικῶς, αὐτόνομον καὶ ἰσχυρὸν διὰ τῶν Χαλδαίων (παρὰ τοῖς Ἑβραίοις Χασδίμ, Ἡσαΐου, 23, 13), φυλῆς κατ' ἄλλους μὲν ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον κειμένων ὀρέων κατελθούσης, κατ' ἄλλους δὲ ἀπὸ τῆς Αἰθιοπίας ἢ τῆς Αἰγύπτου ἐποικησάσης (Ἐγχ. τοῦ Λέοντος, ἀρχ. ἱς. σελ. 98 κ. ἑπ.). Ὁ Χαλδαῖος Ναβοπολάσαρος (630;) ἐθήρευσε τὴν ἐπὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας κυριαρχίαν· ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ναβουχοδονόσορ (τοῦ ὁποίου σύζυγος λέγεται ἡ τοῦ Ἡροδότου, 1, 185, Νίτωκρις), ὁ κατασκευάσας τὰ μεγάλα εἰς τὴν Σεμίραμιν ἀποδιδόμενα ἔργα, κατέκτησε τὴν Ἰουδαίαν (588) καὶ τὴν Φοινίκην, ἐταπείνωσε τὴν Αἴγυπτον· ἀλλ' ἐξήντλησε τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους, ὥστε ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ναβόννηδος (536) κατελύθη ὑπὸ τῆς ὑπερεχούσης ἤδη Περσο-μηδικῆς δυνάμεως. — Τὸ συγγενὲς τῶν Ἐερίων (Ζένδων) φῦλον τῶν Μήδων, κάτοχον παναρχαίων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμῶν, χωρισθὲν ἀπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Ἀρβάκου (888;) συνεκρότησεν ἰδίαν μοναρχίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐπαγίωσεν εἰμὴ ἐπὶ τοῦ Δηϊόκου (700;). Ὁ υἱὸς τούτου Φραόρτης (660;) κατέκτησε τὴν Περσίαν, ἀλλ' ἐνικήθη καὶ ἔπεσεν ἐν πολέμῳ πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους (625;). Ὁ Κυαξάρης (624—585) ὑπέστη μακρὸν καὶ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν μεσημβρινοανατολικῶν παραλίων τῆς Κασπίας θαλάσσης προελάσαντας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐρημώσαντας Σκύθας, ἔπειτα, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Ναβοπολασάρου, κατέκτησε τὴν Νινευΐ καὶ κατέλυσε τὸ νέον Ἀσσυριακὸν κράτος· τελευταῖον, μετά τινα πρὸς τοὺς Λυδοὺς πόλεμον (*), συνωμολόγησε πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἀλυάττην εἰρήνην καὶ κηδεστίαν. Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Ἀστυάγης ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν ἀρχὴν (558) εἰς τὸν Πέρσην Κῦρον, υἱὸν τοῦ Καμβύσου, ἡ δὲ Μηδία ἔκτοτε κατέστη Περσικὴ ἐπαρχία.

ά) Ἡ Μεσημβρινοδυτικὴ Ἀσία εἶναι ἡ πατρὶς ἐθνῶν τινων ἀνηκόντων μὲν εἰς τὴν Καυκασικὴν φυλήν, διακρινομένων ὅμως, κυρίως ὡς ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος τῶν γλωσσῶν αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰνδο-Γερμανικοῦ κλάδου, ἂν καὶ συναποτελοῦσι μετὰ τούτου τὸ ἀξιολογώτατον ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους ἡμῶν μέρος τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ δεύτερος οὗτος κεφαλαιώδης τῶν ἐθνῶν κλάδος ὀνομάζεται Σημιτικὸς ἢ Ἀραμαϊκός, ἀπὸ Σήμ, τοῦ κατὰ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν προπάτορος αὐτοῦ ἢ ἀπὸ τῆς χώρας Ἀρὰμ, ἤτοι τῆς Συρίας, μιᾶς ἐκ τῶν κυριωτέρων κατοικιῶν τῶν ἐθνῶν ἐκείνων. Εἰς τὴν Σημιτικὴν ἢ Ἀραμαϊκὴν φυλὴν ἀνήκουσιν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος ἰδίως οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἄραβες, οἱ Σύροι, οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι. Συνήθως εἰς τοὺς Σημίτας καταλέγονται καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι· ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν σοφῶν ἀμφιβάλλουσι περὶ τούτου, ὡς ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσικῶν ἐρευνῶν, ἂν καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν δύνανται ν' ἀποφανθῶσιν εἰς ποίαν ἄλλην φυλὴν ἀνήκουσι μᾶλλον τὰ ἔθνη ἐκεῖνα. Ἐκ τῶν σημερινῶν ἐθνῶν, Σημιτικῆς καταγωγῆς εἶναι οὐ μόνον οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἄραβες, ἀλλὰ ᾗ οἱ Κῶπτοι,

(*) Ἐπὶ τοῦ πρὸς Λυδοὺς πολέμου τοῦ Κυαξάρου, συνέβη ἔκλειψις ἡλίου ἀξιομνημόνευτος, διότι παρέχει ἀσφαλῆ βάσιν εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς ἐποχῆς ταύτης· ἐγένετο δὲ ἡ ἔκλειψις τῇ 30 Σεπτεμβρίου 610. Ἡροδ. Ζ, 74. καὶ Ἰδελέρου χρονολογικῶν ἐγχειριδίων, Ι, σ. 209.

οἱ εἰς Κουρδιστὰν Νεστοριανοί, οἱ Μαρωνῖται, οἱ Δροῦσοι καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ ἔθνη τῆς Συρίας, πρὸς δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι Ἀδυσσίνιοι.

Ἡ κυριωτέρα ἑστία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὑπῆρχε, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Συριακῆς ἐρήμου, παρὰ τοὺς ποταμοὺς Εὐφράτην καὶ Τίγριν. Καὶ ἡ μὲν ἰδίως Βαβυλωνία (σημ. Ἰράκ Arabi) ἔκειτο μεταξὺ τῶν ποταμῶν τούτων, ὁριζομένη ἀπὸ βορρᾶ ὑπὸ τῆς Μεσοποταμίας, ἀπὸ μεσημβρίας, ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἣ ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ σημερινοῦ Βαγδατίου κειμένην Βαβυλῶνα ἡ Βαβέλ· τὸ μεσημβρινώτερον τῆς χώρας ταύτης μέρος, τὸ μετὰ τῆς Ἀραβίας συνορεῦον, ἐκαλεῖτο Χαλδαία. Ἡ δὲ Ἀσσυρία (ἀντιστοιχοῦσα τὸ πλεῖον πρὸς τὸ σημερινὸν Κουρδιστὰν καὶ Μοσοὺλ) ἔκειτο πέραν τοῦ Τίγρεως, πρὸς ἀναπολὰς τῆς Μεσοποταμίας καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Νινευΐ, πλησίον τῆς σημερινῆς πόλεως Μοσούλ. Ἡ τελευταία αὕτη χώρα εἶναι πρὸς βορρᾶν μὲν ὀρεινή, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἀποτελεῖ τὸ πλεῖστον πεδιάδα ὑπὸ ποταμῶν ἀφθόνως ἀρδευομένην καὶ τούτου ἕνεκα μάλιστα καρποφόρον. Ἡ Βαβυλωνία ἐξεναντίας εἶναι πεδίον παντάπασιν ὁμαλόν, κατακλυζόμενον κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς πλημμύρας τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρεως. Ἰδίως δὲ τοῦ πρώτου, καὶ ὅταν, καθὼς συνέβαινεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, αἱ πλημμύραι αὗται ῥυθμίζωνται διὰ διωρύγων, αἵτινες ἀπαλλάττουσι τὴν χώραν ἀπὸ ἕλη ἃ ποτίζουσιν αὐτὴν ἐπιτηδείως, τὸ πεδίον ἐκεῖνο ἀποβαίνει ἓν τῶν καρποφορωτάτων τῆς γῆς.

Ἡ Βαβυλὼν ἦτο, καθ' Ἡρόδοτον (1,178 καὶ ἑπ.) τετράγωνος, ἑκάστη δὲ πλευρὰ αὐτῆς εἶχεν 120 σταδίων ἔκτασιν. Ἡ μεγάλη αὕτη πόλις διῃρεῖτο ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου εἰς δύω τμήματα, συναπτόμενα διὰ λιθίνης γεφύρας. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἑνὸς τμήματος τῆς πόλεως ὑπῆρχον τὰ βασίλεια ἢ παρ' αὐτοῖς ὁ περιώνυμος κρεμαστὸς κῆπος (Διοδ. 2. 10. Στράβ. ις'. ἀ. 5)· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ἑτέρου, τὸ χαλκόπυλον ἱερὸν τοῦ Βήλου, δύο σταδίων ἔχον ἑκάστην τῶν τεσσάρων πλευρῶν, καὶ περιλαμβάνον πύργον ὀκταώροφον, ἐν τῷ ὑπερῴῳ τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ Βήλου μετὰ τῆς χρυσῆς τραπέζης. Ἅπασα ἡ πόλις ἦτο περιεζωσμένη ἐξωθεν διὰ τάφρου βαθείας, εὐρείας, πλήρους ὕδατος, τῆς ὁποίας τὰ χείλη ἦσαν κτισμένα μὲ πλίνθους ὀπτάς· ἔνδοθεν δὲ τῆς τάφρου ὑπῆρχε τεῖχος 200 βασιλικῶν πήχεων τὸ ὕψος καὶ ἔνδοθεν πάλιν τούτου ἕτερον τεῖχος· προστούτοις τὰ βασίλεια ἦσαν ὠχυρωμένα. Εὐθεῖαι ὁδοὶ ἔτεμον τὴν πόλιν, ἔχουσαι ἑκάστη χαλκίνην πύλην ἐπὶ τῆς αἰμασιᾶς τοῦ ποταμοῦ. Τῆς πάλαι τοσοῦτον περιωνύμου ταύτης μεγαλοπόλεως, ἥτις ἤδη ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦτο σχεδὸν κατερημιμένη καὶ ἔρημος, δὲν σώζονται σήμερον εἰμὴ λίθοι τινές, φέροντες γράμματα σφηνοειδῆ τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεγνώσθησαν.

Ἡ Νινευΐ, τῆς ὁποίας ἡ κτίσις ἀποδίδεται εἰς τὸν Νίνον (Διοδ. τοῦ Σικ. 2 3), εἶχε σχῆμα ἑτερόμηκες καὶ ἑκατέρα μὲν τῶν μακροτέρων αὐτῆς πλευρῶν ἦτο 150 σταδίων, ἑκατέρα δὲ τῶν βραχυτέρων 90. Τὸ ὕψος τοῦ περιῤῥάσσοντος αὐτὴν τείχους ἦτο ποδῶν ἑκατόν, τὸ δὲ πλάτος τοσοῦτον ὥστε τρία ἅρματα ἠδύναντο νὰ βαδίσωσιν ἐπ' αὐτοῦ παρ' ἄλληλα· εἶχε δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο 1500 πύργους. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μήδων καὶ τῶν Βαβυλωνίων καταστροφὴν τῆς Νινευΐ, ἀνῳκοδομήθη, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου ἢ πλησίον, πόλις ὁμώνυμος, τῆς ὁποίας μέχρι τῆς σήμερον σώζονται ἐρείπια.

Ϛ'.) Περὶ τῶν ἠθῶν, τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἀσσυρίων, δὲν ἔχομεν εἰμὴ ἀσαφεστάτας εἰδήσεις· ἐξεναντίας δὲ τὰ κατὰ τοὺς Βαβυλωνίους εἶναι ὁπωσοῦν πλειότερον γνωστὰ εἰς ἡμᾶς. Εἰς ἀμφότερα τὰ κράτη ταῦτα οἱ βασιλεῖς εἶχον ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὥστε βλέπομεν ἤδη ἐνταῦθα τὴν ἔκτοτε ἀείποτε ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ ἐπικρατήσασαν παμβασιλείαν. Οἱ Βαβυλώνιοι ἐλάτρευον τοὺς ἀστέρας (μάλιστα τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην) καὶ τὴν γεννητικὴν δύναμιν τῆς γῆς· ἅπαντα δὲ τὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀνωτέρας τοῦ ἔθνους τούτου παιδεύσεως ἦσαν εἰς χεῖρας ἱερατικῆς τινος τάξεως, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὅμως δὲν βλέπομεν ἄλλην τινὰ τάξιν, διότι ἡ εἰς βίους διαίρεσις συνυπάρχει συνήθως μετὰ τῆς ἱεροκρατίας· ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲ πρωϊμώτατα συνεκροτήθη μοναρχία δεσποτική. Προστούτοις ἡ ἱερατικὴ αὕτη τάξις δὲν ἦτο, τοὐλάχιστον βραδύτερον, κληρονομική, ὡς παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ἢ τοῖς Αἰγυπτίοις, ἀλλ' ἐγίνοντο εἰς αὐτὴν δεκτοὶ καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἔθνους ἄνθρωποι, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀλλοδαποί. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι, οἵτινες εἰς μὲν τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τῆς Βαβυλωνιακῆς Ἱστορίας ὀνομάζονται Χαλδαῖοι (ἀπὸ τῆς ἐπικρατεστέρας τοῦ τόπου φυλῆς), ἐν δὲ τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ καὶ μάγοι (τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα ἔφερον καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσίδι οἱ ἱερεῖς, Ἡρόδ. 1, 101), ἦσαν διανενεμημένοι κατὰ τὴν χώραν καὶ ἔζων ἀπό τινων ἀφωρισμένων αὐτοῖς κτημάτων. Εἶχον δὲ ἀρχιερέα ὑπὸ τοῦ βασιλέως διοριζόμενον καὶ ὑποδιῃροῦντο κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν ἀσχολίας εἰς διάφορα συστήματα.

Οἱ Χαλδαῖοι, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θρησκεύματος (τῆς ἀστερολατρείας), ἠσχολήθησαν πολὺ περὶ τὴν ἀστρονομίαν· αὐτοὶ διέγραψαν πρῶτοι μεσημβρινὸν καὶ ὥρισαν τὴν θέσιν τοῦ ἡλίου· εἶχον δὲ γνώμονας, ἤξευρον ὅτι 223 συνοδικοὶ μῆνες ἀποτελοῦσι περὶ τὰ 19 ἡλιακὰ ἔτη καὶ, διὰ νὰ συμπληρώσωσι τὴν ὑπολιπομένην ἔτι διαφοράν, ἐπενόησαν ἀστρονομικὴν περίοδον 600 ἐτῶν. Συγχρόνως ὅμως ἠσχολήθησαν καὶ περὶ τὰς γενεθλιαλογίας καὶ ἄλλας ἀστρολογικὰς δεισιδαιμονίας, ὥστε βραδύτερον Χαλδαῖος καὶ Ἀστρολόγος κατήντησαν ὀνόματα ταὐτοσήμαντα.

Ἡ πρώϊμος ἀνάπτυξις τῆς οἰκοδομικῆς τέχνης ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ τὰ κατασκευασθέντα αὐτόθι ὑπερμεγέθη ἔργα, ἐξηγοῦνται εὐκόλως ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς θέσεως τῆς χώρας. Ἐπειδὴ ὄρη δὲν ἐπροφύλαττον αὐτὴν ἀπὸ τῶν πέριξ μαχίμων νομαδικῶν ἐθνῶν, οἱ κάτοικοι ἐδιάσθησαν νὰ κτίσωσιν ὀχυρώματα· ἐπειδὴ δὲ ἡ Βαβυλωνία δὲν εἶχε λίθους, ἀναγκαίως προήχθησαν ἐπὶ τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν πλίνθους ὀπτὰς ἀρίστης ποιότητος. — Ἡ χώρα ἐκαλλιεργήθη ἐξ ἀρχῆς καλῶς, διʼ ἀρδευτικῶν κατασκευασμάτων· αἱ δὲ πολλαὶ καὶ μεγάλαι πόλεις τὰς ὁποίας περιεῖχε, καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν παμβασιλέων ἐκείνων (διότι καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Ἀσσυρίας βασιλεῖς πολλάκις ἐν Βαβυλῶνι ἔδρευον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθʼ ἣν αὕτη ὑπέκειτο εἰς αὐτοὺς) οὐ μόνον ἀναγκαίαν κατέστησαν τὴν ἀστυκὴν βιομηχανίαν, ἀλλὰ καὶ προήγαγον αὐτὴν παραδόξως. Ὅθεν ἡ κατασκευὴ λινῶν καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων, ἡ βαφικὴ, ἡ ταπητουργία, ἡ μυρεψία καὶ ἄλλαι τέχναι ἤκμασαν πρωΐμως ἐν Βαβυλῶνι, ἥτις εἶχε προστούτοις ἀνέκαθεν μέγα ἐμπόριον ἀφʼ ἑνὸς μετὰ τῆς Μηδίας καὶ τῆς Περσίας, ἀφʼ ἑτέρου δὲ μετὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ὅτι ὅμως ὑπῆρχον καὶ ἄμεσοι ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ Βαβυλωνίων καὶ Ἰνδῶν φαίνεται ἀπίθανον. — Οἱ Βαβυλώνιοι παρίστανται ἐξ ἀρχῆς ὡς ἔθνος ἀπόλεμον καὶ τρυφηλόν.

γ΄) Περὶ τῶν Μήδων, οἵτινες ἦσαν συγγενεῖς τῶν τε προηγουμένως ἰσορηθέντων Βακτρίων ἢ Ζένδων καὶ τῶν μετέπειτα ἀκμασάντων Περσῶν, ἴδε κατωτέρω τὸ δεύτερον τμῆμα.

δ΄) Πηγαί. Ἱερὰ Γραφή. Ἡρόδοτος. Κτησίας παρὰ Διοδώρῳ. Εὐσέβιος, ἀντλήσας ἀπὸ τοῦ Χαλδαίου Βηρωσσοῦ, συντάξαντος ἐν τῇ 3 Π. Χ. ἑκατονταετηρίδι, ἐξ ἐπιχωρίων πηγῶν, ἱστορίαν Χαλδαϊκὴν, εἰς βιβλία τρία, μὴ διασωθεῖσαν.

§. 10.

Ὁμόχρονοι σχεδὸν τῶν περὶ τῆς μέσης Ἀσίας παραδόσεων τούτων εἶναι αἱ πολλάκις μετʼ αὐτῶν ἀναμιγνυόμεναι περὶ τῆς Αἰγύπτου παραδόσεις, χώρας θαυμαστῆς διὰ τὴν ἰδιόρρυθμον αὐτῆς φύσιν, τέχνην καὶ πολιτείαν. Ἡ παναρχαία αὐτῆς ἱστορία, ἥτις, ὡς καὶ ἡ προεκτεθεῖσα παναρχαία τῆς μέσης Ἀσίας, στερεῖται χρονολογικῆς ἀκριβείας καὶ διατελεῖ ὑπὸ πολλῆς μυθικῆς καὶ ἀλληγορικῆς ἀσαφείας κεκαλυμμένη, στηρίζεται ἐπὶ δημοσίων μνημείων, ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἱερατικῶν παραδόσεων, καὶ φέρει ἀείποτε τὸν τύπον ἰδιάζοντος τοπικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ Αἴγυπτος κατηρτίσθη κοινωνικῶς πιθανώτατα ὑπὸ ἱερατικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἀποικιῶν ἐξελθουσῶν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας καὶ ἰδίως τῆς Μερόης (πρωϊμώτατα, ὡς εἰκάζεται, πολιτισθείσης διὰ μεταναστάσεων ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς Ἀραβίας). Ὁ πολιτισμὸς παρηκολούθησε τὸν ῥοῦν τοῦ Νείλου ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον, καὶ ὅσῳ μᾶλλον προεχώρει πρὸς ἄρκτον τόσῳ μᾶλλον ἀπέβαλλε τὸν ἰδιάζοντα αὐτοῦ χαρακτῆρα· αἱ Φιλαὶ, ἡ Ἐλεφαντίνη, αἱ Θῆβαι, ἡ Θὶς ἢ Ἄβυδος, ἡ Ἡράκλεια καὶ ἡ Μέμφις, ἀναφέρονται ὡς αἱ ἀρχαιότεραι ἱερατικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ πολιτεῖαι κατὰ τὴν ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ κοιλάδα τοῦ Νείλου· εἰς ταύτας δὲ προσετέθησαν βραδύτερον, ἐν τῇ Κάτω Αἰγύπτῳ, ἡ Τάνις, ἡ Βούβαστος, ἡ Σάϊς, ἡ Μένδης καὶ ἡ Σεβέννυτος. Πολλαὶ τῶν πολιτειῶν τούτων διετέλεσαν

ἄλλοτε μὲν ἡνωμέναι, ἄλλοτε δὲ κεχωρισμέναι καὶ ἄλλοτε ὑπετάχθησαν εἰς ξένους κυριάρχας. Ἀφοῦ δὲ, μετὰ τὴν ἀλληλοδιάδοχον κυριαρχίαν τῶν Θηβῶν (μεθ' ὧν στενῶς συνδεδεμέναι ὑπῆρξαν ἡ Θὶς καὶ ἡ Ἐλεφαντίνη), τῆς Μέμφεως καὶ τῆς Σάϊος (εἰς ἣν ἀποδίδεται ἡ ὀλιγωρία τῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς ἀρχαίας θρησκευτικῆς λατρείας), προέκυψεν, ἀπὸ τῆς 7 Π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἓν μοναρχικὸν κράτος, περιλαβὸν ἁπάσας τὰς κατ' ἰδίαν τῆς Αἰγύπτου χώρας, τὸ κράτος τοῦτο ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ, κατὰ τοὺς διέποντας τὴν τύχην τῶν πολιτειῶν ἀϊδίους νόμους, τὰ σπέρματα τοῦ θανάτου.—Ἡ ἱστορικὴ καὶ χρονολογικὴ διευκρίνησις τῶν κυριωτέρων γεγονότων ἀπὸ Μήνου (ἢ Μηνὸς ἢ Μηνᾶ), τοῦ θεωρουμένου ὡς θεμελιωτοῦ τοῦ κράτους (2188; $2^{3}/_{4}00$;), μέχρι τοῦ Μοίριδος καὶ τοῦ Σεσώστριος, παρίστησιν ἀνυπερβλήτους σχεδὸν δυσχερείας. Τὸ πιθανὸν φαίνεται ὅτι οἱ πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ τελείωσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἀναγκαῖοι θεσμοὶ ἔλαβον ἐνταῦθα ἀρχὴν πολὺ πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὅτι οἱ θεσμοὶ οὗτοι ἐπροσωποποιήθησαν πολλάκις διὰ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναφερομένων βασιλέων καὶ ὅτι πολλάκις ξέναι καὶ ἐμπορικαὶ συνοδίαι ἐφοίτησαν εἰς τὰ καλλιεργηθέντα καρποφόρα τῆς χώρας μέρη. Ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ (2000;) εἶχεν ἡ μέση Αἴγυπτος ὥριμον αὐλικὸν καὶ κυβερνητικὸν πολίτευμα (Γενέσ. 12, 10 κ. ἑπ.)· ἐπὶ δὲ τῆς ὑπουργίας τοῦ Ἰωσὴφ ($18^{60}/_{30}$;), ἡ βασιλικὴ ἐξουσία φαίνεται λαβοῦσα οὐκ ὀλίγην ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἐντέχνως κατηρτισμένην πολιτείαν τῆς Μέμφεως, ἂν καὶ διατηρουμένων ἐν μέρει τῶν δικαιωμάτων τῶν ἱερέων.—Νομάδες τινὲς φύλου Σημιτικοῦ, καλούμενοι Ὑκσὼς, ἤτοι ποιμένες βασιλεῖς, οἵτινες καὶ ἄλλοτε βεβαίως ἐπεσκέφθησαν τὰ ἀπροφύλακτα ἀνατολικὰ ὄρια τῆς χώρας, διερχόμενοι πιθανώτατα διὰ τοῦ Ἀρσινοΐτου ἰσθμοῦ, προήλασαν, ὡς φαίνεται (1700—1580;), μέχρι τῆς Μέμφεως καὶ ὠχυρώθησαν εἰς Ἀὔαριν. Ἐξέβαλον δὲ αὐτοὺς τῆς χώρας οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν Μισφραγμούθωσις καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τέθμωσις· καὶ ἴσως εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐγένετο ἡ συγκρότησις καὶ ἡ διὰ πολλῶν πλεονεκτημάτων ἐμπέδωσις τοῦ τῶν μαχίμων βίου, ἡ δὲ ἐντεῦθεν προκύψασα ἐνόχλησις καὶ καταπίεσις τῶν ἄλλων τοῦ ἔθνους τάξεων ἔδωκε πιθανῶς ἀφορμὴν εἰς τὰς ἀποικίας τοῦ Κέκροπος, τοῦ Δαναοῦ κ. ἄλ. μάλιστα δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Μωϋσέα ἔξοδον τῶν Ἑβραίων (κατοικησάντων νομαδικῶς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ $18^{60}/_{30}$ μέχρι τοῦ 1530;).—Ἡ ἐποχὴ τοῦ Σεσώστριος καὶ τῶν Σεσωστριδῶν (1500—800) εἰκονίζεται ὡς λαμπρὰ διὰ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν βασιλέων, περιορισάντων ἤδη τὴν ἱερατικὴν ἀριστοκρατίαν. Ὁ νικηφόρος βασιλεὺς Σέσωστρις (παρὰ Διοδώρῳ Σεσόωσις· παρὰ Μανεθῶνι Σέθωσις· ἡ χρονολογία αὐτοῦ ἄδηλος, Ἀριστοτέλους Πολιτ. 7, 10. Ἡροδ. 2, 102. Διοδ. 1, 53. κατὰ Οὐολνέϋον ἔζη τῷ 1365 Π. Χ.) τοῦ ὁποίου ὅμως ἅπασα ἡ ἱστορία φέρει μυθικώτατον χρῶμα, ἐδρεύων, ὡς λέγεται, εἰς Μέμφιν, συνήνωσε τὰ μικρὰ κράτη, διήρεσε τὴν

χώραν εἰς νομοὺς (36;) καὶ τοὺς κατοίκους εἰς ὡρισμένους βίους (7;), κατεσκεύασε μεγάλα ἔργα, οἷον τὸ ἀπὸ Πηλουσίου μέχρις Ἡλιουπόλεως τεῖχος, διώρυγας, ὀβελίσκους κλπ. καὶ ἐπεχείρησεν ἐννεαετῆ στρατείαν ἐπί τε τοὺς πρὸς τὴν μεσημβρίαν κατοικοῦντας Αἰθίοπας καὶ, διὰ τῆς Ἰνδικῆς, ἐπὶ τὴν ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικήν (αἱ δὲ διηγήσεις αὗται ὑποδεικνύουσιν ὅτι ἐσώζοντο παρὰ τῷ λαῷ παραδόσεις περὶ τῆς παναρχαίας τῶν ἐθνῶν ἐκείνων σχέσεως). Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ βασιλέως τούτου, ὀλίγων γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα· μετὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερὼν, ὑπάρχει χάσμα γενεῶν 12, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐβασίλευσεν ὁ δίκαιος Αἰθίοψ Ἀκτισάνης, ὁ Αἰγύπτιος Μένδης καὶ συνέβησαν ἔριδες περὶ τῆς ἀρχῆς. Ὁ Πρωτεὺς (παρὰ Διοδώρῳ Κέτης) ἔζησε πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ἦτο ἴσως Σημίτης τὸ γένος· ἐπὶ δὲ τούτων εἶχον οἱ Τύριοι ἴδιον εἰς Μέμφιν τέμενος (Ἡροδ. 2, 112). Εἰς τὸν Ῥαμψίνιτον ἢ Ῥέμφιν (1150;) ἀποδίδεται ὁ μέγιστος τῶν ἐν Ῥώμῃ ὑφισταμένων ὀβελίσκων· εἰς δὲ τὸν Χέοπα ἢ Χέμβην (ἐπίσης μισηθέντα διὰ τὴν περὶ τὰ ἱερὰ ἀσέβειαν ὅσον ἐμισήθη καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Χεφρὴν) ἡ κατασκευὴ τῆς μεγίστης τῶν πυραμίδων. Ἐπὶ Μυκερίνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Χεφρῆνος (μετὰ τὸ 1000;), ἀνωρθώθη, ὡς φαίνεται, τὸ ἀρχαῖον ἱερατικὸν πολίτευμα καὶ ἠσθένησε τὸ κράτος, διαλυθὲν πάλιν εἰς πολλὰς μικρὰς πολιτείας. Ἄσυχις δὲ ἢ Βόκχορις, ὁ αὐστηρὸς νομοθέτης, ὑπῆρξεν ὁ ἔσχατος τῶν μοναρχῶν ἐκείνων.—Καθ' οὓς χρόνους τὸ νέον Ἀσσυριακὸν κράτος, γενόμενον φοβερόν, ἠπείλησε τὴν Αἴγυπτον, εὑρίσκομεν ἐνταῦθα Αἰθιοπά τινα κυριάρχην Σαβάκωνα (770—720;), ὅστις ἔφερεν ἴσως στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν ἐκ Μερόης ἢ κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐκείνου ἐχθροῦ ἢ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀναλαμβανούσης ἱερατικῆς ἀριστοκρατίας· τοῦτον διεδέχθησαν, κατὰ τὸν Μανεθῶνα, ὁ υἱὸς Σεύηχος καὶ ὁ ἔγγονος Ταρακός. Μετὰ δὲ τὴν Αἰθιοπικὴν ταύτην κυριαρχίαν, κατέλαβε τὴν κυβέρνησιν (710;) ὁ ἐν Μέμφει ἀρχιερεὺς τοῦ Ἡφαίστου Σεθὼς, ὅστις ὠλιγώρησε τῆς τῶν μαχίμων τάξεως· ἡ ἐκ περιστάσεως ἀποτυχοῦσα ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατεία τοῦ Σενναχηρεὶμ, ἐνέβαλε τὴν χώραν ταύτην εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ ἐπέφερε πιθανῶς στρατιωτικὰς παρασκευὰς, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων διευκολύνθη ἡ πτῶσις (700;) τῆς ἱεροκρατίας καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς δωδεκαρχίας, ἤτοι κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς διοικησάσης τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Μέμφει ἱερατικοῦ συστήματος. Καθήρεσε δὲ τὸ πολίτευμα τοῦτο ὁ Ψαμμήτιχος (671—617; ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Σαβάκωνος, καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Ψαμμήτιχος ὡς ἐξωρίσθη, Ἡροδ. 2, 152 κ. ἑπ.), τῇ συνδρομῇ Καρῶν καὶ Ἑλλήνων μισθοφόρων, γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς Σαϊτικῆς δυναστείας. Αὐτὸς ἀνέῳξε τὰς πύλας τῆς χώρας εἰς τοὺς ἄλλοτε μισητοὺς ἀλλοφύλους, παρεχώρησε πολλὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας προνόμια (Ἑρμηνέων βίος· Ἑλλήνων στρατιωτικαὶ ἀποικίαι ἐν Βουβάστῳ· μεταναστασις 240,000 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ βίου τῶν μαχίμων εἰς τὴν Αἰθιοπίαν,

Ἡροδ. 2, 30), ἐξέτεινε τὸ ἐμπόριον, καὶ ἐπεχείρησε κατακτήσεις εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νεκὼς ἢ Νεχαὼ (ἀποθ. τῷ 594;) ὁ δημιουργὸς τῆς ναυτικῆς τῶν Αἰγυπτίων δυνάμεως (Ἡροδ. 2, 159. 4, 42· ἐπὶ τούτου λέγεται ὅτι Φοίνικες ναυτίλοι περιέπλευσαν τὴν Ἀφρικὴν) καὶ πρῶτος ἐπιχειρήσας τὴν διεξαγωγὴν διώρυγος (περαιωθείσης ἄρα ὑπὸ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους ἢ ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Βου;) πρὸς ἕνωσιν τῆς Μεσογείου θαλάσσης μετὰ τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, ἀνεδείχθη κατ' ἀρχὰς νικηφόρος περὶ τὸν Εὐφράτην ποταμόν, ἀλλ' ἔπειτα ἐνικήθη εἰς Χαρμεὶς ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ (606). Ψάμμις, ὁ τοῦ Νεχαὼ υἱός, (ἀποθ. τῷ 588) ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Αἰθιοπίαν· Ἀπρίης δὲ ἢ Οὐαφρις, ὁ Ψάμμιος, (ἀποθ. τῷ 563), διατελέσας ἀτυχὴς εἰς τοὺς πολέμους αὐτοῦ κατά τε τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ (570) κατὰ τῶν ἐν Κυρήνῃ (ἀπὸ τοῦ 660) ἀποίκων Ἑλλήνων, ἀπέβαλε τὴν ζωὴν διὰ στάσεως τοῦ στρατοῦ. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἄμασις (ἀποθ. τῷ 525), ἔδωκε νόμους καὶ θεσμοὺς καλοὺς εἰς τὴν διαταραχθεῖσαν χώραν, ἀλλ' ἠναγκάσθη, καίπερ συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Κροίσου, νὰ ἀναγνωρίσῃ ἤδη τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ψαμμηνίτου, ἡ Αἴγυπτος, κατακτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καμβύσου (κινηθέντος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἀπό τε τὸν ἀρχηγὸν τῶν Αἰγυπτίων ἐπικούρων Φάνην καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν πλεονεξίαν), μετὰ τὴν περὶ Πηλούσιον μάχην καὶ δεκαήμερον πολιορκίαν τῆς Μέμφεως (525, Ὀλυμπ. 63, 3), κατέστη Περσικὴ ἐπαρχία.

ά.) Ἡ Αἴγυπτος, ἀρχομένη σχεδὸν ἀπὸ τῆς διακεκαυμένης ζώνης, ἐκτείνεται ἐντεῦθεν μέχρι τῆς μεσογείου θαλάσσης, τὸ δὲ μῆκος αὐτῆς τοῦτο εἶναι παραπλήσιον τοῦ μήκους τῆς ἀπὸ Μαλέα μέχρις Ἴσρου χώρας. Τὸ βορειότατον αὐτῆς μέρος, ἤτοι ἡ κάτω Αἴγυπτος, εἶναι πεδίον μέγα, ποτιζόμενον ὑπὸ τοῦ αὐτόθι εἰς πολλοὺς βραχίονας διαιρουμένου Νείλου καὶ συνεχόμενον πρὸς δυσμὰς μὲν μετὰ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μετὰ τῆς Ἀραβικῆς. Τὸ πολὺ μεγαλήτερον ὑπόλοιπον τῆς χώρας μέρος ἤτοι ἡ ἄνω καὶ ἡ μέση Αἴγυπτος, ἀποτελεῖ μακρὰν κοιλάδα, διαβρεχομένην μὲν ὑπὸ τοῦ Νείλου, σχηματιζομένην δὲ ὑπὸ δύο ὀρεινῶν σειρῶν, ὧν ἡ μὲν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν παρήκουσα ὀνομάζεται Λιβυκή, ἡ δὲ παρὰ τὴν ἀνατολικὴν, Ἀραβικὴ σειρά. Τὰ ὄρη ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε μὲν πλησιάζουσι πρὸς ἄλληλα, ἄλλοτε δὲ μακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων, σύγκεινται περὶ τὰ μεσημβρινὰ τῆς Αἰγύπτου σύνορα, ἐκ πυρροποικίλου (γρανίτου) λίθου, ἀρκτικώτερον δὲ ἐξ ἀμμολίθου, καὶ ἀπὸ τῶν πέριξ τῆς ἀρχαίας τῶν Θηβῶν πόλεως μέχρι τῶν συνόρων τῆς κάτω Αἰγύπτου, ἐκ κιμωλίας καὶ τιτάνου. Αἱ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ τῶν ὀρέων τούτων ὁρίζονται ἐπίσης ὑπὸ ἐρήμων, ὧν αἱ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἐκτείνονται μέχρι τῆς Ἀραβικῆς θαλάσσης, αἱ δὲ πρὸς δυσμὰς συνέχονται μετὰ τῆς μεγάλης Λιβυκῆς ἐρήμου. — Ἡ Αἴγυπτος ἄρα εἶναι μακρὰ ζώνη καρποφόρου γῆς, πρὸς βορρᾶν μόνον πλατυνομένη, ἀποκεκλεισμένη δὲ σχεδὸν τοῦ ἐπιλοίπου κόσμου δι' ἐρήμων, διότι καὶ πρὸς μεσημβρίαν ὁ Νεῖλος ἐπίσης ὑπὸ ἐρήμων περιστοιχίζεται, ἐκτὸς δὲ τούτου, μικρὸν ἀπωτέρω τῶν συνόρων τῆς χώρας, καθίσταται ἄπλωτος ἕνεκα τῶν σκοπέλων καὶ τῶν καταδούπων. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς, μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐκτεινόμεναι ἔρημοι οὐδεμίαν περιέχουσι σπιθαμὴν κορποφόρου γῆς, ἐξεναντίας, εἰς τὰς πρὸς δυσμὰς ἐρήμους, ὑπάρχουσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακρὰν τῆς τοῦ Νείλου κοιλάδος, μεμονωμένα τινὰ χωρία, τὰ ὁποῖα περιέχουσι πηγὰς καὶ φυτείας καὶ διακρίνονται ὡς νῆσοι ἐντὸς τοῦ ἀμμώδους ἐκείνου πελάγους. Τὸ περιφημότατον τῶν χωρίων τούτων (τὰ ὁποῖα καλοῦνται ὑπὸ μὲν τῶν Ἀράβων Οὐὰχ ἢ Οὐαδὶ, παρὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων Ὄασεις ἢ Αὐάσεις καὶ ἀνῆκον τὸ πάλαι ἅπαντα εἰς τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος) ἦτο τὸ ἀπωτάτω τῆς Αἰγύπτου κείμενον Ἀμμώνιον (ἡ σημ. Ὄασις Σιβὰχ). Ἡ ὄασις αὕτη περιεῖχε ναὸν ὅστις διὰ τοὺς χρησμοὺς αὐτοῦ ἐτιμᾶτο πολὺ καὶ ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. καὶ ἦτο ἀφιε-

ρωμένος εἰς τὸν ὑπέρτατον τῶν παρ' Αἰγυπτίοις θεῶν Ammon-Rà καλούμενον (τὸν παρὰ τοῖς Ἕλλησι Δία Ἄμμωνα) καὶ εἰκονιζόμενον μὲ κεφαλὴν κριοῦ· πολυάριθμον δὲ ἱερατεῖον ἐπεμελεῖτο τὰ τῆς λατρείας τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τὰ τοῦ χρηστηρίου, διεξάγον συγχρόνως καὶ τὴν διοίκησιν τῆς ὁάσεως. Ἐρείπιά τινα τοῦ ναοῦ ἐκείνου σώζονται μέχρι τῆς σήμερον.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Αἴγυπτος ἤθελεν ὁμοιάζει τὰς περιστοιχιζούσας αὐτὴν ἐρημίας, ἐὰν δὲν διεβρέχετο ὑπὸ τοῦ Νείλου· διότι εἰς μὲν τὸ κάτω τῆς χώρας μέρος, ἐκτὸς σπανίων καὶ ἀσθενῶν τινων ὄμβρων, ἀληθὴς ὑετὸς οὐδ' ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ πολλάκις συμβαίνει, ἡ δὲ ἄνω Αἴγυπτος δὲν βλέπει ὑετὸν εἰμὴ ἅπαξ ἐντὸς 15 ἢ 20 ἐνιαυτῶν, ὥστε φυτὸν δὲν ἠδύνατο ἐνταῦθα νὰ βλαστήσῃ, ἐὰν ὁ Νεῖλος δὲν ἐπότιζε ταχτικῶς τὴν χώραν. Τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τούτου αὐξάνει κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουνίου μέχρι τῆς μετοπωρινῆς ἰσημερίας, τότε διαμένει ἐπὶ 14 περίπου ἡμέρας εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς πληρώσεως αὐτοῦ καὶ ἔπειτα πάλιν ἐλαττοῦται κατ' ὀλίγον μέχρι τέλους Μαΐου τοῦ ἑπομένου ἔτους. Ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης αὐτοῦ πλημμύρας, ὁ Νεῖλος κατακλύζει ἑκατέρωθεν τὴν χώραν τῆς ὁποίας τόσον μόνον μέρος εἶναι καρποφόρον, ὅσον καλύπτεται ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐκείνων· αἱ δὲ πλημμύραι ἐκεῖναι οὐ μόνον ποτίζουσι τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ λιπαίνουσιν αὐτὴν, συνεπαγόμεναι ἰλὺν γονιμωτάτην. Ὡς ἐκ τῆς προσχώσεως ταύτης (ἀπὸ τῆς ὁποίας εἰς χρόνους παναρχαίους παρήχθη κατὰ πρῶτον ἅπασα ἡ κάτω Αἴγυπτος, δῶρον τοῦ Νείλου), τὸ ἔδαφος τῆς χώρας ἀνυψοῦται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ὥστε σήμερον αἱ ὁδοὶ τῶν ἀρχαίων πόλεων ὅσων σώζονται ἔτι τὰ ἐρείπια, δὲν εἶναι ἐπίγειοι, ἀλλὰ ὑπόγειοι. Ἡ δὲ ἀνύψωσις αὕτη εἶναι τόσῳ μικροτέρα ὅσῳ συγκατερχόμεθα τῷ ποταμῷ· εἰς τὰ μεσημβρινὰ λ. χ. σύνορα τῆς Αἰγύπτου παρέρχονται 188 ἔτη ἵνα ἀνυψωθῇ τὸ ἔδαφος καθ' ἕνα πόδα ἐνῷ περὶ τὰς ἀρχαίας Θήβας τοῦτο δὲν συμβαίνει εἰμὴ ἐντὸς 244 ἐτῶν. Ἡ πλήρωσις τοῦ Νείλου εἶναι ἐνίοτε μικρὰ καὶ τότε συμβαίνει ἀφορία. Διὰ νὰ αὐξήσῃ ἡ καρποφορία τῆς χώρας καὶ νὰ προσάγωνται τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἰς μέρη διεστηκότα ἀπὸ αὐτοῦ, κατεσκευάσθησαν ἀνέκαθεν πολλὰ χώματα καὶ πολλαὶ διώρυγες, δι' ὧν προστούτοις ἔγινε ταχτικωτέρα ἡ ἄρδευσις καὶ ἡ λίπανσις τῆς γῆς καὶ ἰδίως κατωρθώθη νὰ διαφυλάττεται τὸ ὕδωρ εἰς τοὺς ἀγροὺς πλειότερον ἢ ὅσον ἀφ' ἑαυτοῦ ἔμενε. Τὰ κατασκευάσματα ταῦτα παρημελήθησαν τὴν σήμερον, ἐντεῦθεν δὲ ἡ χώρα δὲν εἶναι ἤδη ὅσον τὸ πάλαι εὔφορος, ὅτε τοσαύτη ἐπεκράτει γονιμότης ὥστε, ἐπὶ τοῦ Ἰωσὴφ, τὸ περίσσευμα ἑπτὰ εὐφόρων ἐνιαυτῶν ἤρκει εἰς διατροφὴν τῶν κατοίκων ἐπὶ ἑπτὰ συνεχεῖς ἀφόρους ἐνιαυτούς. Τὸ πλῆθος τῶν κατοίκ. τὸ πάλαι ὑπελογίζετο εἰς 7,000,000 ἐνῷ τὴν σήμερον ὁρίζουσιν αὐτὸ μεταξὺ $1\frac{1}{2}$ καὶ $2\frac{1}{2}$ ἑκατομμυρίων τὸ πολύ.

Ἡ χώρα διῃρεῖτο ὑπὸ τῶν κατοίκων κατ' ἀρχὰς εἰς δύο μεγάλα τμήματα, τὴν Ἄνω καὶ τὴν Κάτω Αἴγυπτον. Τὸ πρῶτον περιελάμβανε τὸ μεσημβρινώτατον μέρος καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὰς Θήβας. Τὸ δεύτερον περιεῖχε τὸ πολὺ μεγαλήτερον βόρειον μέρος, μετὰ πρωτευούσης τῆς Μέμφεως. Βραδύτερον ἐχωρίσθη τῆς Κάτω Αἰγύπτου τὸ μεταξὺ τῶν δύο ὀρεινῶν σειρῶν κείμενον μέρος, καὶ ὠνομάσθη Μέση Αἴγυπτος (παρὰ Πτολεμαίῳ, ἡ Μεταξὺ χώρα καὶ Ἑπτανομίς). Καὶ πρωτεύουσα μὲν ταύτης διέμεινεν ἡ Μέμφις, πρωτεύουσα δὲ τῆς Κάτω Αἰγύπτου (ἥτις ἤδη περιωρίσθη εἰς τὸ μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς βορείου ἄκρας τῶν ὀρέων ἐκείνων κείμενον πεδίον) ἐθεωρεῖτο ἡ Ἡλιούπολις. Ἡ Κάτω Αἴγυπτος (ἣ ὡς λέγει ὁ Πτολεμαῖος ἡ κάτω χώρα), εἰς τὴν μεταγενεστέραν τοῦ τμήματος τούτου σημασίαν, ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Δέλτα, διότι, διαιρουμένου τοῦ Νείλου ἐνταῦθα εἰς δύο κυρίους βραχίονας, ἡ χώρα λαμβάνει σχῆμα τριγώνου (τρίγωνος χθὼν Νειλῶτις, Αἰσχ. Προμ. 814), τοῦ ὁποίου τὴν τρίτην πλευρὰν ἀποτελεῖ ἡ θάλασσα.

Τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα χωρία τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου ἦσαν τὰ ἑξῆς. Τῆς Ἄνω Αἰγύπτου (ἥτις ἐκαλεῖτο καὶ Ἄνω τόποι, καὶ, ἀπὸ τῆς πρωτευούσης, Θηβαΐς) ἡ μεσημβρινωτέρα πόλις ἦσαν αἱ Φιλαί, κείμεναι ἐπὶ ὁμωνύμου νήσου τοῦ ποταμοῦ· καὶ παρ' αὐτῇ, ἐπίσης ἐπὶ νήσου τοῦ ποταμοῦ, ἡ Ἐλεφαντίνη. Πλησίον τῶν νήσων τούτων εἶναι τὰ λεγόμενα Κατάδουπα ἢ οἱ καταῤῥάκται τοῦ Νείλου καὶ κατωτέρω αὐτῶν, πλησίον τῆς σημερινῆς πόλεως Assuan, ἔκειτο ἡ Συήνη, πόλις ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠνομάσθη Συηνίτης λίθος τις ὁμοιότατος τοῦ πυῤῥοποικίλου. Ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς ἄνω Αἰγύπτου, μεγίστη καὶ ἐπισημοτάτη ἦτον ἡ τῶν Θηβῶν πόλις, κειμένη ἑκατέρωθεν τοῦ Νείλου καὶ ἐκτεινομένη παρ' αὐτὸν εἰς διάστημα τεσσάρων ὡρῶν. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς Αἰγυπτιακῆς ἱστορίας ἦτον αὕτη μητρόπολις τῆς ὅλης χώρας καὶ καθέδρα τῶν βασιλέων, ἤρξατο δὲ

νὰ παρακμάζῃ, ὅτε ἡ ἕδρα τῆς Κυβερνήσεως μετετέθη εἰς Μέμφιν. Ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῆς ἐρειπίων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὰ μᾶλλον λόγου ἄξια. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου κεῖνται οἱ μεγάλοι ναοὶ τοῦ Λουξὸρ καὶ τοῦ Καρνὰκ, οὕτως ὀνομαζόμενοι ἀπὸ τῶν δύο σήμερον ὑφισταμένων αὐτόθι χωρίων· ὁ ναὸς τοῦ Λουξὸρ ἔχει μῆκος 500 ποδῶν· ἅπας δὲ ὁ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνὰκ χῶρος (ἡμισείας ὥρας διάστημα) περιέχει στίχους ὅλους κολοσσικῶν Σφιγγῶν, τοσοῦτον πολυαρίθμων, ὥστε εἰς τῶν στίχων ἐκείνων σύγκειται ἀπὸ 600 τοιούτων κολοσσῶν. Εἰς τοῦτο τὸ μέρος κεῖνται καὶ τὰ ἐρείπια τῶν βασιλείων τοῦ Καρνὰκ, τῶν ὁποίων ἡ κυριωτέρα αἴθουσα ἔχει 318 ποδῶν μῆκος καὶ 159 πλάτος καὶ περιλαμβάνει 134 κίονας, τῶν ὁποίων οἱ παχύτεροι ἔχουσιν 11 ποδῶν διάμετρον· τὰ δὲ κιονόκρανα ἔχουσιν 64 ποδῶν περιφέρειαν, ὥστε ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου 100 ἄνθρωποι δύνανται νὰ σταθῶσιν ἐν ἀνέσει. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κεῖνται τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἐπίσης ἐρείπια (ναῶν καὶ βασιλείων) τοῦ Medinet-Abu, ἔτι δὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ὑπερμεγέθους οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο Μεμνόνειον, ὅπως ἐνίοτε ὠνομάζετο καὶ ὅλη ἡ δυτικὴ τῆς πόλεως πλευρά. Ἐνταῦθα ἵστανται προστούτοις δύο περίφημοι μονόλιθοι ἀνδριάντες βασιλέως τινός, ἔχοντες 61 ποδῶν ὕψος καὶ ἐπικαλούμενοι ἀνδριάντες τοῦ Μέμνονος, διότι οἱ Ἕλληνες ὑπελάμβανον αὐτοὺς εἰκονίζοντας Μέμνονα τὸν, κατὰ τὴν μυθολογίαν, υἱὸν τῆς Ἠοῦς· ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτον ὀνομαστὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἰδίως διὰ τοῦτο ὅτι, ὡς ἐπίστευον ἐν γένει, ἐφθέγγετο ἁρμονικῶς κατὰ πᾶσαν πρωΐαν, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ ποταμοῦ σώζονται ἐπίσης τὰ λείψανα διπλῆς σειρᾶς λιθίνων σφιγγῶν, καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως Ὀσυμανδύου (τὸν ὁποῖον κατατάττουσιν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν μεταξὺ Μηνᾶ καὶ Μοίριδος) καὶ τὰ λείψανα ἀνδριάντος ὅστις ἔχει πλάτος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὤμου μέχρι τοῦ ἄλλου 21 ποδῶν, εἰκόνιζε τὸν εἰρημένον βασιλέα, καὶ ἔφερε, κατὰ τὸν Διόδωρον, τὴν περίφημον ἐκείνην ἐπιγραφήν· « Βασιλεὺς βασιλέων Ὀσυμανδύας εἰμί· εἰ δέ τις εἰδέναι » βούλεται, πηλίκος εἰμὶ καὶ ποῦ κεῖμαι, νικάτω τι τῶν ἐμῶν ἔργων. » Τελευταῖον σημειώσεως ἄξια εἶναι καὶ τὰ λείψανα τῶν ἐν Θήβαις ὑπογείων κατασκευασμάτων, ἤτοι τῶν περιφήμων ἐγκολαπτῶν τάφων τῆς πόλεως ταύτης. Ἐντὸς τῶν ὀρέων τῶν κειμένων πρὸς δυσμὰς τῶν Θηβῶν ὑπάρχουσιν ἐκ διαλειμμάτων διωρυγμέναι σύριγγες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μεγάλαι, αἵτινες συνδέονται ἐνίοτε πρὸς ἀλλήλας διὰ κλιμάκων ἢ πλαγίων παρόδων, καὶ ἐχρησίμευον ποτὲ εἰς ἀπόθεσιν τῶν νεκρῶν. Μάλιστα δὲ διαπρέπουσι μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων τούτων ἐγκολαπτῶν τάφων, ἐπὶ λαμπρότητι καὶ μεγέθει, οἱ καλούμενοι βασιλικοὶ τάφοι τῶν Θηβῶν, οἵτινες κεῖνται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ὄρους ἐκείνου τὴν ὀνομαζομένην Biban el Moluk.— Πρὸς βορρᾶν τῶν Θηβῶν ἀπαντῶμεν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως ἥτις ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι τὰ Τέντυρα, κατέστη δὲ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἰδίως περίφημος διὰ τὸν ἐντὸς ναοῦ τινος αὐτῆς εἰκονισμένον Ζωδιακὸν κύκλον· ὁ Ζωδιακὸς ὅμως οὗτος κύκλος, ὅς τις εὑρίσκεται ἤδη ἐν Παρισίοις, δὲν εἶναι ἔργον τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ἀλλὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας κατεσκευάσθη ἡ ὁ ναὸς αὐτός.

Εἰς τὴν Μέσην Αἴγυπτον μνημονευτέον πρὸ πάντων τὴν μεγάλην καὶ στρογγύλην πεδιάδα, ἥτις κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀρέων τῆς δυτικῆς σειρᾶς, περικλείεται πανταχόθεν ὑπὸ βουνῶν καὶ ἐρήμων καὶ τὸ πάλαι μὲν ὠνομάζετο Ἀρσινοΐτης νομός, ἀπὸ τῆς πρωτευούσης Ἀρσινόης, ἤδη δὲ καλεῖται El Fayum. Τὸ γονιμώτατον τοῦτο πεδίον συνάπτεται μὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου διὰ χαράδρας, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μόνη πρὸς αὐτὸ πάροδος· μεγάλη δὲ διώρυξ, τὴν ὁποίαν συνήθως ὀνομάζουσι διώρυγα τοῦ Ἰωσὴφ, φέρει εἰς τὸ πεδίον ἐκεῖνο τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου, ἀπολήγουσα εἰς τὴν λεγομένην λίμνην τοῦ Μοίριδος. Ἡ λίμνη αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ ὄρυξις ἀποδίδεται εἰς τὸν παναρχαῖον ἐκεῖνον βασιλέα, εἶναι βεβαίως φυσικὴ ὑδάτων δεξαμενὴ, πλατυνθεῖσα μόνον διὰ χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου· εἶχε δὲ περιφέρειαν 3600 σταδίων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ἵσταντο δύο πυραμίδες (Ἡρόδ. 2, 149). Ἡ λίμνη τοῦ Μοίριδος ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ μετριάζῃ τὰς ὑπερβολικὰς καὶ νὰ ἀναπληροῖ τὰς ἐλλιπεῖς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ, ἐξασφαλίζουσα τὴν εὐφορίαν τῆς χώρας οὐ μόνον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαϋοὺμ, ἀλλὰ ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν ἄλλην μέσην Αἴγυπτον. Πλησίον τῆς λίμνης ταύτης ἔκειτο ὁ περίφημος λαβύρινθος (Διοδ. 1, 66. Ἡρόδ. 2, 148. Στράβ. Βιβλ. ΙΖ'. 1, § 37), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν ὡς τὸ μέγιστον τῶν ἐπὶ γῆς οἰκοδομημάτων. Ἀλλὰ τὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς λείψανα αὐτοῦ, εἶναι μικροῦ λόγου ἄξια.

Ἡ δὲ Μέμφις, ἡ πρωτεύουσα τῆς μέσης Αἰγύπτου, ἔκειτο πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Καίρου, ἐν τῷ τέλει τῆς κοιλάδος τὴν ὁποίαν σχηματίζουσι τὰ δύο ὄρη τὰ συνοδεύοντα τὸν Νεῖλον μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Δέλτα· πλησίον δὲ τοῦ χώρου ὅπου ποτὲ ὑψοῦτο ἡ πόλις ἐκείνη εὑρίσκονται αἱ μέγισται τῶν Πυραμίδων τῆς Αἰγύπτου. Αἱ πυραμίδες αὗται συμποσοῦνται εἰς τεσσαράκοντα, αἱ δὲ μέγισται καὶ περιφημόταται αὐτῶν εἶναι αἱ τρεῖς αἱ γνωσταὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν πυραμίδων τοῦ Χέοπος, τοῦ Χερρῆνος καὶ τοῦ Μυκερίνου, σήμερον δὲ καλούμεναι Πυραμίδες τοῦ Djyzeh, ἀπό τινος παρακειμένης πόλεως. Ἡ μεγίστη πάλιν ἐκ τούτων, ἥτις εἶναι ᾗ τὸ ὀγκωδέσταστον γνωστὸν τῆς οἰκουμένης κτίριον, εἶναι ἡ πυραμὶς τοῦ Χέοπος ἥτις ἔχει ὕψος μὲν 468 Παρισινῶν ποδῶν, μῆκος δὲ, καθ' ἑκάστην τῶν 4 αὐτῆς πλευρῶν, 716 $^1/_2$ ποδῶν· ἡ εἴσοδος ὑπάρχει εἰς ὕψος 38 ποδῶν, ἡ δὲ κορυφὴ, εἰς τὴν παροῦσαν αὐτῆς κατάστασιν, ἔχει 31 ποδῶν διάμετρον. Πλησίον τῶν πυραμίδων τούτων εὑρίσκεται ἡ ἀπὸ φυσικοῦ τοῦ μέρους τούτου βράχου κατασκευασθεῖσα καὶ μετὰ τοῦ ἐδάφους συμπεφυκυῖα Σφὶγξ, ἥτις ἔχει μῆκος 117 Παρισινῶν ποδῶν ᾗ εἶναι σήμερον μέχρι τοῦ τραχήλου κατακεχωσμένη ὑπὸ τῆς ἄμμου· τὸ ὑπεράνω τούτου φαινόμενον μέρος ἔχει 27 περίπου ποδῶν ὕψος, ἡ δὲ περιφέρεια τοῦ μετώπου συμποσοῦται εἰς πόδας 84.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Κάτω Αἰγύπτου Ἡλιούπολις (Αἰγυπτιαστὶ Ὄν) ὠνομάζετο οὕτω, διότι ἦτο ἰδίως καθιερωμένη εἰς τὸν θεὸν ἥλιον, τοῦ ὁποίου ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ὁ ὀνομαστότατος ναός. Μέγα δὲ εἶχεν ὄνομα ἡ πόλις καὶ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν ἱερέων αὐτῆς σχολὴν, ἥτις ἰσοφάριζε πρὸς τὰς σχολὰς τῆς Μέμφεως ᾗ τῶν Θηβῶν. Παρὰ τὰς δύο πόλεις Κάνωπ(ή β)ον πρὸς δυσμὰς καὶ Πηλούσιον πρὸς ἀνατολὰς ἐξέβαλλον οἱ δύο ἀκρότατοι τῶν ἑπτὰ τοῦ Νείλου βραχιόνων. Ἡ δὲ Σάϊς, κειμένη εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Δέλτα, ἦτον ὅσον ᾗ ἡ Ἡλιούπολις ἐπίσημος, μάλιστα διὰ τὴν ἱερατικὴν αὐτῆς σχολήν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἵδρυσεν ὁ βασιλεὺς Ἄμασις ναΐσκον μονόλιθον, πρὸς μετακόμισιν τοῦ ὁποίου ἀπὸ τῆς νήσου Ἐλεφαντίνης, ὅπου κατεσκευάσθη, ἠσχολήθησαν 3000 ἐργάται ἐπὶ τρία ἔτη· ὁ ναὸς οὗτος εἶχε 34 ποδῶν μῆκος, 24 $^1/_2$ πλάτους ᾗ 12 ὕψος.

6'.) Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἀνῆκον οὐχὶ, ὡς πρότερον ἐνίοτε ἐνομίζετο, εἰς τὴν Νιγρητικὴν φυλὴν, ἀλλὰ ὡς ἤδη κατέστη ἀναμφισβήτητον ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων καὶ ἀπὸ τῶν παρατηρήσεων τῶν γενομένων ἐπὶ τῶν ταριχευτῶν νεκρῶν (τῶν μουμιῶν), εἰς τὴν Καυκασικὴν φυλὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄδηλον δὲ εἶναι μετὰ τίνος ἐκ τῶν ὑποδιαιρέσεων τῆς φυλῆς ταύτης ἰδίως συγγενεύουσι· τινὲς ἐκ τῶν σοφῶν φρονοῦσιν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν σημερινῶν Νουβαίων ἢ Βαρβάρων (Barabra) καὶ ὅτι ἀποτελοῦσι μετὰ τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν ἐθνῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς τὸν λεγόμενον Νουβικὸν ἢ Αἰθιοπικὸν κλάδον τῆς Καυκασικῆς φυλῆς· ἄλλοι ὅμως κατατάττουσιν αὐτοὺς μετὰ τῶν Σημιτικῶν ἢ Ἀραμαϊκῶν ἐθνῶν. Ἀπόγονοι δὲ αὐτῶν θεωροῦνται οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ τῆς Αἰγύπτου κάτοικοι οἱ καλούμενοι Κῶπτοι, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα βεβαίως παράγεται ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Αἰγυπτιακῆς.

Οἱ πρόγονοι τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἦλθον πιθανώτατα διὰ τῆς Ἀραβίας καὶ τοῦ Παλινδρομικοῦ πορθμοῦ (Bab el Mandeb) εἰς Νουβίαν, βραδύτερον δὲ μετηνάστευσαν ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον. Ἡ μεταξὺ τῆς περιπύστου Μερόης καὶ τῆς Αἰγύπτου συγγένεια καταφαίνεται μάλιστα ἀπὸ τῶν οἰκοδομημάτων τὰ ὁποῖα κεῖνται ἐν Νουβίᾳ, μεταξὺ τῆς ἄνω Αἰγύπτου καὶ τῆς Αἰθιοπίας, καὶ μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ πολιτισμὸς, συγκατερχόμενος τῷ ποταμῷ, παρήγαγεν, ἀνέκαθεν ᾗ ἐξ ἀρχῆς, παρ' αὐτὰς αὐτοῦ τὰς ὄχθας, καταστήματα καὶ πολιτείας, ἐνῷ μικρὸν ἀπωτέρω τῶν ὀχθῶν ἐκείνων ἔκειντο ἔρημοι ᾗ ὄρη ἄγονα. Ἅπαντα δὲ τὰ ἐν τῇ Νουβίᾳ οἰκοδομήματα ταῦτα ἀπὸ τοῦ βορειοτάτου, ἤτοι τοῦ ἐν Δεβούτῳ ναοῦ, μέχρι τῶν μεσημβρινωτάτων, ἤτοι τῶν δύο ἐν Ἰψαμβούλῳ ναῶν, φέρουσι τὸν αὐτὸν ἀρχιτεκτονικὸν χαρακτῆρα μὲ τὰ ἐν τῇ κυρίως Αἰγύπτῳ οἰκοδομήματα. Πρὸς βορρᾶν τῶν Νουβικῶν τούτων μνημείων κεῖνται τὰ τῆς Αἰγύπτου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ, πρῶτον, τὰ τῆς σήμερον λεγομένης Μεραβὶ (τὰ Νάπατα τῶν ἀρχαίων), ἔπειτα τὰ τῆς Μερόης. Ἡ χώρα τῆς Μερόης (ἡ νῆσος Μερόη ὡς ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Πτολεμαῖος) ζητητέα ἐν γένει μεταξὺ τοῦ Ἀσταβόρα (τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἀνώτερον μέρος καλεῖται τὴν σήμερον Ταχκαζῆ, τὸ δὲ κατώτερον Ἀτβαρᾶ), τοῦ Ἀστάποδος ἡ Βαχὰρ ἐλ ἀσρὰκ (κυανοῦ ποταμοῦ) καὶ τοῦ Νείλου (ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ κυανοῦ ποταμοῦ μετὰ τοῦ λευκοῦ ἡ Βαχὰρ ἐλ Ἀβιάδ)· ἡ δὲ πόλις Μερόη ἔκειτο, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Μανδέρας ὅπου εὑρίσκονται εἰσέτι πολλοὶ ἐκ

τετραγώνων λίθων κατεσκευασμένοι ναοί, φέροντες ἐπιγραφάς, μὴ περιγραφέντες δὲ εἰςέτι ὑπ' οὐδενὸς τῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν.—Ἐν Μερόῃ, ἀφ' ἧς, ὡς ἐν γένει εἰκάζεται, ὁ πολιτισμὸς μετεδόθη εἰς Αἴγυπτον, τὸ πολίτευμα ἦτο ἱεροκρατικόν· ἡ πολιτεία ἐβασιλεύετο μέν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἱερέων, ἐξαρτώμενος ὅλως διόλου ἀπὸ αὐτῶν (Διοδ. 3, 5). Ἡ ἱερατικὴ αὕτη πολιτεία μετήρχετο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀξιόλογον ἐμπόριον, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου τοσαύτην ἀπέκτησε δύναμιν, ὥςτε ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ ἅπασαν τὴν βόρειον Αἰθιοπίαν καὶ ἠδύνατο νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν 250,000 ἀνδρῶν, δι' οὗ ἀπέκρουε πάσας τὰς ἐχθρικὰς ἐπιθέσεις (Διοδ. 3, 2). Λεπτομερεστέρας ὅμως εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κράτους τούτου ἔχομεν ὀλίγας. Ἐν τῇ Ἱερᾷ γραφῇ ἀπαντῶνται ἴχνη τινὰ αὐτοῦ· οὕτω λ. χ. μανθάνομεν (ἐκ τῶν παραλειπ. τῶν βασιλ. Ἰούδα, Β'. κεφ. 14.) ὅτι Ζαρὲ ὁ Αἰθίοψ ἦλθε κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα Ἀσὰ, ἐγγόνου τοῦ Ῥοβοὰμ, περὶ τὸ 740 π. Χ. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 719 καὶ 675 ἐβασίλευσε τῆς ἄνω Αἰγύπτου δυναστεία Αἰθιόπων βασιλέων· περὶ τὸ 650 ἔτος μετηνάστευσαν εἰς Μερόην οἱ πλεῖστοι τῶν μαχίμων Αἰγυπτίων, ὡς προείρηται· τελευταῖον ἀπὸ τὸν Διόδωρον μανθάνομεν (3, 6) ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος ἱεροκρατικὸς τοῦ πολιτεύματος τύπος διήρκεσεν ἐν Μερόῃ μέχρι τοῦ Πτολεμαίου Β'. ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰθιόπων Ἐργαμένης ἀπέβαλε, τῇ συνδρομῇ τῶν ἀφωσιωμένων αὐτῷ στρατιωτῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἄλλων ἱερέων, ἀπέσφαξεν αὐτοὺς καὶ, καταλύσας τὴν ἱερατικὴν πολιτείαν, ἀντικατέστησε τὸν στρατιωτικὸν δεσποτισμόν.—Περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἄλλων θεσμῶν τῆς πολιτείας ταύτης ἴδε τὸν Διόδωρον 3, 5. 6, 9 καὶ τὸν Στράβωνα ΙΖ'. Β. §. 3.

γ'.) Ὁ οὐσιωδέστατος χαρακτὴρ τῆς Αἰγυπτιακῆς πολιτείας ἦτο, ὡς παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς καὶ τοῖς Ζένδοις, ἡ ἱεροκρατία καὶ ἡ εἰς βίους ἢ τάξεις διαίρεσις τοῦ λαοῦ. Περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων τούτων ἐπικρατεῖ διαφωνία· φαίνεται ὅμως βέβαιον, ὅτι 4 κυρίως τάξεις ὑπῆρχον ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ διακρίσεις ἦσαν ἁπλῶς ὑποδιαιρέσεις ἐκείνων. Αἱ δύο πρῶται καὶ ἐπισημόταται τάξεις ἦσαν αἱ τῶν ἱερέων καὶ τῶν μαχίμων· αἱ δὲ δύο τελευταῖαι περιελάμβανον ἅπαν τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἐργατικὸν τοῦ λαοῦ πλῆθος, ἂν καὶ δὲν ἦναι δυνατὸν νὰ προιδιορισθῇ πῶς διῃρεῖτο μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων τάξεων, διότι αἱ περὶ τούτου εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας. Ἡ τάξις τῶν ἱερέων ἦτο ἡ ἐπικρατεστάτη πασῶν, οὖσα μόνη κάτοχος ὅλων τῶν μυστηρίων τοῦ θρησκεύματος καὶ ἐν γένει πάσης ἐπιστήμης καὶ γνώσεως. Ἱερεῖς συνεκρότουν τὸ ἀνώτατον τοῦ βασιλέως συμβούλιον, ἱερεῖς κατεῖχον τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, καὶ ἰδίως ἀπὸ ἱερέων καὶ μόνων ἐλαμβάνοντο οἱ δικασταί· αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσεως αὐτοῦ, κατετάσσετο εἰς τὴν τῶν ἱερέων τάξιν. Τελευταῖον οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου καὶ ἐνέμοντο τὸ τρίτον ἁπάσης τῆς χώρας. Δευτερεύουσαν μετὰ τοὺς ἱερεῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν κατεῖχον οἱ μάχιμοι, οἵτινες ἐξαρτῶντο ἀπὸ μόνον τὸν βασιλέα καὶ παρεῖχον οὕτως εἰς αὐτὸν δύναμιν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὗτος ἤθελεν ἀποβῆ τυφλὸν τῶν ἱερέων ὄργανον. Ἦσαν δὲ καὶ οὗτοι ἀτελεῖς φόρου καὶ ἐνέμοντο μεγάλα κτήματα διανενεμημένα μεταξὺ τῶν κατ' ἰδίαν οἰκογενειῶν, λαμβάνοντες προστούτοις ἐν πολέμῳ ἰδιαίτερον μισθόν. Κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀναφερόμενα, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαχίμων συνεποσοῦτο εἰς 400,000 καὶ ἐπέκεινα ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ὅμως ἐν εἰρήνῃ μόνον περὶ τοὺς 180,000 διετέλουν ἔνοπλοι, φυλάττοντες τὰς πόλεις καὶ τὰ σύνορα, μεταβάλλοντες συχνάκις φρουρὰς καὶ μετά τινα ὡρισμένον χρόνον ἀπολυόμενοι τῆς ὑπηρεσίας καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀναπληρούμενοι. Ἡ χώρα ἦτον, ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, διῃρημένη εἰς δύο τμήματα, οἱ δὲ μάχιμοι, καθ' ὅσον ἔβρευον εἰς τὸ ἓν ἢ εἰς τὸ ἕτερον τῶν τμημάτων τούτων, ἐκαλοῦντο Καλασίριες ἢ Ἑρμοτύβιες.— Αἱ δύο ἄλλαι τάξεις ἀπετέλουν τὸ ὑπήκοον καὶ φορολογούμενον τῆς πολιτείας μέρος, περιλαμβάνουσαι τοὺς ἐμπόρους καὶ ἅπαν τὸ ἐργατικὸν πλῆθος, ἀπὸ τῶν γεωργῶν, οἵτινες μετήρχοντο τὴν ἐν Αἰγύπτῳ μάλιστα τιμωμένην ἐργασίαν, μέχρι τῶν ποιμένων, τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ πάντων εὐτελέστατον καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ συβῶται μάλιστα κατεφρονοῦντο.

Τῆς πολιτείας προΐστατο ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὴν τῶν μαχίμων τάξιν, ἀλλὰ, ὡς προείρηται, ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναῤῥήσεως προσελαμβάνετο εἰς τὴν τῶν ἱερέων. Ὁ βασιλεὺς ἦτον ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας ἅμα καὶ τῆς θρησκείας, διότι ἐν Αἰγύπτῳ ταῦτα οὐδέποτε ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἦτο διαδοχικὸν καὶ ὁ βασιλεὺς εἶχε, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀπεριόριστον ἐξουσίαν· ἐπειδὴ ὅμως

ἀείποτε περιεστοιχίζετο ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰ ὑπέρτατα ἀξιώματα ἱερέων, πρὸς δὲ τούτοις τὰ ἀρχαῖα ἤθη, ἔθιμα καὶ νόμιμα τῆς χώρας ἐθεωροῦντο ὑπὸ ἅπαντος τοῦ λαοῦ ὡς ἱερὰ καὶ ὡς ἐκ διατάξεως τῶν θεῶν οὕτω πως ἔχοντα, ἡ θέλησις τοῦ ἡγεμόνος ὑπῆρχε σφόδρα περιωρισμένη. Τινὲς μάλιστα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων νόμων ἐρρύθμιζον αὐστηρότατα καὶ αὐτὸν τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον. Ἀλλ' ἡγεμόνες ὀπωσοῦν δραστηριώτεροι εὐκόλως προσελάμβανον μεγαλητέραν ἐξουσίαν ὡς ἐξ ἄλλων τινῶν εἰδικῶν τῆς χώρας περιστάσεων. Εἴπομεν ὅτι ἡ τῶν μαχίμων τάξις δὲν ὑπήγετο εἰς τοὺς ἱερεῖς, ἀλλ' εἰς τὸν βασιλέα, ἀφορμαὶ δὲ πολέμων ὑπῆρχον πολλαί, διότι ἡ Αἴγυπτος περιεστοιχίζετο ὑπὸ ἐθνῶν ἀγρίων· ὁ βασιλεὺς ἄρα, ὁ ἐν πολέμῳ εὐτυχήσας καὶ προσοικειωθεὶς τὴν τῶν μαχίμων τάξιν, ἠδύνατο, ἐρειδόμενος ἐπ' αὐτῆς, νὰ συντρίψῃ τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἱερέων καὶ νὰ ἄρξῃ αὐτογνωμόνως. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰωσὴφ, ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου τόσον ὀλίγον περιωρίζετο ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἀρχαίων τοῦ τόπου ἐθίμων, ὥστε κατέστησεν ὑπουργὸν αὐτοῦ ἄνδρα ξένον. Ὁ βασιλικὸς τίτλος Φαραὼ (συγκείμενος ἀπὸ τοῦ ἄρθρου Ph καὶ τῆς λέξεως Ra ἡ Hra) ἐσήμαινε τὸν ἥλιον.

Ἡ διοίκησις τῆς χώρας ἦτον ἁπλούστατα διατεταγμένη· ἡ Αἴγυπτος διῃρεῖτο εἰς τμήματά τινα, καλούμενα Νομοὺς, ἑκάστου δὲ αὐτῶν προΐστατο εἷς ἄρχων ἐπιτετραμμένος ἁπάσας τὰς κυβερνητικὰς ὑποθέσεις. Οἱ Νομοὶ ὑποδιῃροῦντο πάλιν εἰς μικρότερα τμήματα, τῶν ὁποίων προΐσταντο δευτερεύοντες ὑπάλληλοι. Καινοτομίαι περὶ τοὺς νόμους σπανίως ἐπεγίνοντο· εἷς δὲ τῶν κυριωτέρων χαρακτήρων τῆς Αἰγυπτιακῆς νομοθεσίας ἦτον ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ καταστήσῃ τὸν ἔνοχον ἀνίκανον εἰς ἐπανάληψιν τοῦ κακουργήματος αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα ὁ κιθδηλοποιὸς λ. χ. ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς ἀποτομῆς ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῶν χειρῶν, ὁ δὲ προδοὺς εἰς τὸν ἐχθρὸν τὰ ἀπόῤῥητα τοῦ Κράτους, διὰ τῆς ἐκκοπῆς τῆς γλώσσης. Ἕτερα θεμελιώδης τῶν νόμων ἀρχὴ ἦτον, ὅτι τὰ κακουργήματα πρέπει νὰ ἐμποδίζωνται, ἢ ὅτι ὁ παραμελήσας τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἐπίσης μὲ τὸν κακουργήσαντα αὐτὸν ἔνοχος. Προστοῦτοις, παρ' Αἰγυπτίοις ἐπετρέπετο καὶ μετὰ θάνατον ἡ κατηγορία τοῦ πλημμελήσαντος, ὁ δὲ νεκρὸς τοῦ ἐξελεγχθέντος ὡς ἐνόχου ἐστερεῖτο τῆς προσηκούσης κηδείας. Τελευταῖον, ὁ φόνος ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότερον ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἢ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, διότι καὶ αὐτοῦ τοῦ δούλου ὁ ἐκ προμελέτης φόνος ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον.

Τὸ θρήσκευμα τῶν Αἰγυπτίων ἐπρέσβευε τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ὑπερτάτου καὶ ἀοράτου ὄντος, οἱ δὲ πολλοὶ ἄλλοι θεοὶ τοὺς ὁποίους ἐλάτρευον ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ προσωποποίησις τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων καὶ προσόντων τοῦ ὄντος ἐκείνου. Ἀλλὰ τοιαῦτα περὶ θρησκεύματος ἐδόξαζον μόνον οἱ ὀλίγοι ἱερεῖς οἱ μεμυημένοι τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ φύσεως· τὸ δὲ μέγα πλῆθος τοῦ λαοῦ ἐπίστευεν εἰς τὴν πραγματικὴν ὕπαρξιν ὅλων ἐκείνων τῶν θεῶν, ἐξελάμβανεν ὡς κατὰ γράμμα ἀληθεῖς ὅλους τοὺς περὶ αὐτῶν διηγουμένους μύθους καὶ παρεξετράπη οὕτως εἰς καθαρὰν εἰδωλολατρείαν καὶ δεινοτάτην δεισιδαιμονίαν. Οἱ Αἰγύπτιοι προστοῦτοις ἐπίστευον εἰς μετεμψύχωσίν τινα, ἐδόξαζον δηλαδὴ ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχὴ, πρὶν ἡ γεννηθῇ, διέρχεται ἀπὸ τὰ διάφορα ὄντα τοῦ ἐπιγείου, τοῦ θαλασσίου καὶ τοῦ ἐναερίου κόσμου, μετὰ θάνατον δὲ καταβαίνει εἰς τὸν ᾅδην, καλούμενον Ἀμένθην, ὅπου δικάζεται ὑπὸ Ὀσίριδος τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. Καὶ εἰ μὲν θεωρηθῇ καθαρὰ καὶ ἀγαθὴ, μεταβαίνει εἰς καλήτερον κόσμον ἐν τῷ ὁποίῳ ζῇ εὐτυχὴς καὶ ἀνενόχλητος· εἰ δὲ εὑρεθῇ μεστὴ ἁμαρτημάτων, βασανίζεται εἰς στυγερόν τινα τόπον, ἔπειτα εἰςέρχεται εἰς σῶμα ζώου, καὶ διέρχεται πάλιν ἐπὶ 3000 τοὐλάχιστον ἔτη ἀπὸ διαφόρων ζώων, μεθ' ὃ ἐπανέρχεται αὖθις εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς σῶμα.

Τὸ ὑπέρτατον ὂν τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν ἀπόῤῥητον τῶν ἱερέων διδασκαλίαν, οἱ πολλοὶ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις τιμώμενοι θεοὶ εἰκόνιζον τὰς διαφόρους ἰδιότητας, οὐδὲν εἶχε παρ' αὐτοῖς ὄνομα καὶ σχῆμα· οἱ δὲ ἄλλοι θεοὶ διῃροῦντο εἰς ὀκτὼ μεγάλους ἢ πολλοὺς μικροτέρους, ἐκτὸς δὲ τούτων ἐλατρεύοντο πολλοὶ πατρῷοι θεοὶ πόλεων, χωρῶν, μηνῶν καὶ ἡμερῶν. Οἱ μάλιστα τιμώμενοι τῶν θεῶν τούτων ἦσαν ἡ Ἶσις καὶ ὁ Ὄσιρις, οἵτινες διὰ τοῦτο ἀπέβησαν ὀνομαστότατοι καὶ ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ περὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ τί εἰκόνιζεν εἷς ἕκαστος τῶν θεῶν ἐκείνων, διεφώνουν ἤδη καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ συγγραφεῖς, ἐξ ὧν οἱ μὲν λ. χ. εἶπον ὅτι ὁ Ὄσιρις καὶ ἡ Ἶσις παριστῶσι τὸν Ἥλιον ἢ τὴν Σελήνην, οἱ δὲ ὅτι εἰκονίζουσι τὸν Ἥλιον ἢ τὴν φύσιν, οἱ δὲ ὅτι προσωποποιοῦσι τὴν γῆν καὶ τὸ καρποφόρον ὕδωρ τοῦ Νείλου. Δυσγερεστάτη δὲ κατέστη ἡ ἀσφαλὴς γνῶσις τῆς φύσεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν θεῶν ἐκείνων ἰδίως διὰ τοῦτο, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι πολλάκις μετεβίβαζον τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ

προςόντα μιᾶς θεότητος εἰς ἄλλην. — Οἱ θεοὶ εἰκονίζοντο τριχῶς· ἢ ἐν σχήματι ἀνθρώπου· ἢ ἐν σχήματι ἀνθρωπίνου σώματος φέροντος τὴν κεφαλὴν τοῦ εἰς θεόν τινα καθιερωμένου ζώου· ἢ τέλος ἐν σχήματι ὁλοκλήρου τοιούτου ζώου, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως ἅπαντα προςετίθεντο τὰ συνήθη τῆς θεότητος προςόντα, δηλαδὴ τὸ σκῆπτρον, ῥάβδος ἔχουσα σχῆμα μεγάλου Τ καὶ, ἐπὶ ἀῤῥένων θεῶν, πλόκαμος τοῦ πώγωνος πρὸς τὰ ἄνω ἐςραμμένος. Εἰς δὲ τὴν ζωολατρείαν περιέπεσαν ἐκ διαφόρων πιθανώτατα ἀφορμῶν· κυρίως βέβαια ἕνεκα τῆς ὠφελείας τὴν ὁποίαν πολλὰ ζῶα παρέχουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔπειτα ὡς ἐκ τῆς δόξης αὐτῶν περὶ τῆς μετεμψυχώσεως ἢ διότι ἀπὸ τοιαύτης ἢ τοιαύτης αἰτίας ἐθεώρησαν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ζῶον ὡς σύμβολον θείας τινὸς ἰδιότητος. Ἦπῆρχε δὲ παρ' αὐτοῖς πλῆθος τοιούτων ἱερῶν ζώων· πλῆθος δὲ ἐπίσης ἐκ ἱερῶν φυτῶν. Ἐκ τῶν πρώτων, μάλιστα λόγου ἄξιος εἶναι ὁ μετὰ ἰδιαιτέρου τινὸς σημείου γεννώμενος ταῦρος, ὁ καλούμενος Ἄπις.

Μετὰ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Αἰγυπτίων στενῶς συνεδέετο ἡ παρ' αὐτοῖς ἐν χρήσει ταρίχευσις τῶν νεκρῶν. Εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους σοφός τις Γάλλος ἰσχυρίσθη, ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο εἶχεν εἰςαχθῇ ὑπὸ τῶν ἱερέων, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐμποδίζεται ὁ μολυσμὸς τοῦ ἀέρος ἀπὸ τῆς σήψεως τῶν νεκρῶν, ἥτις ἐν Αἰγύπτῳ τάχιστα συμβαίνει καὶ διαδίδεται διὰ τῆς πλημμύρας τοῦ Νείλου. Ἄλλοι ὅμως θεωροῦσιν ἀπίθανον τὴν εἰκασίαν ταύτην, ἀντιλέγοντες ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν εὐχερέστατα τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον θάπτοντες τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς τὰς παρακειμένας ἐρήμους, ὅπου τάχιστα ἤθελον ἀποξηραίνεσθαι. Συμπεραίνουσι δὲ ὅτι ἡ τῶν Αἰγυπτίων δόξα, καθ' ἣν αἱ ψυχαὶ θέλουν ποτὲ ἐπανέλθει εἰς τὰ σώματα αὐτῶν, ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη, ἂν ὄχι ἡ μόνη ἀφορμὴ τοῦ ἔθους τούτου. Τὰ ταριχευθέντα αὐτὰ σώματα, τὰ ὁποῖα σήμερον καλοῦνται μουμίαι, ὠνομάζοντο παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ghabbar, ἥτις λέξις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Ἑβραϊκὴν kabar, καὶ σημαίνει τὸν παρακατατεθέντα, τὸν κηδευθέντα· ὁ δὲ ὅρος Μουμία εἶναι μεταγενέστερος καὶ παράγεται ἀπό τινος ὀρεινῆς ἀσφάλτου, λεγομένης Περσιστὶ Mûm καὶ ἀπαγομένης τὸ πάλαι εἰς Αἴγυπτον (Διοδ. 19, 99). Ἐν Αἰθιοπίᾳ μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ταριχείας ἅλας ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον, σκληρυνθὲν εἰς τὸν ἀέρα, ἀπετέλει εἶδός τι γανώματος (Ἡροδ. 3, 24. Διοδ. 2, 15).

δ'.) Ἡ ἐπιστήμη ἔλαβε μικρὰν ἐπίδοσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, πρὸ πάντων διότι περιωρίζετο εἰς εὐάριθμον τάξιν ἀνθρώπων, εἰς μόνους τοὺς ἱερεῖς· διεκώλυσαν δὲ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς καὶ ἄλλα αἴτια, οἷον τὸ βαρύτιμον τῇ χάρτᾳ ἐπὶ τῷ ὁποίῳ ἔγραφον (τῷ παπύρῳ) καὶ ἡ ἰδιότης τῆς γραφῆς.—Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον τριῶν εἰδῶν γραφὴν, τὴν ἱερογλυφικὴν, τὴν ἱερατικὴν καὶ τὴν δημοτικήν. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἱερογλυφικὴ γραφὴ ἦτον ἁπλῶς εἰκονικὴ, συνίστατο δηλαδὴ ἀπὸ τῶν εἰκόνων τῶν ἀντικειμένων περὶ ὧν ἐγίνετο λόγος· τοιαῦτα δὲ εἰκόνων σημεῖα ἀπαντῶνται εἰς τὰ περισωθέντα λείψανα τῆς Αἰγυπτιακῆς γραφῆς περὶ τὰ 800. Ἡ ἱερατικὴ γραφὴ ἦτον ἁπλῶς ἐπιτομὴ τῆς ἱερογλυφικῆς, ἡ δὲ δημοτικὴ πάλιν ἐπιτομὴ τῆς ἱερατικῆς, χάριν πλείονος ταχυγραφίας, εἰς τὴν καθημερινὴν τοῦ βίου χρῆσιν, ἐπινοηθεῖσα καὶ προςτούτοις ἔχουσα ὀλιγώτερα σημεῖα ἢ ἡ ἱερατική, τῆς ὁποίας τὰ σημεῖα ἦσαν ἰσάριθμα τῶν ἱερογλυφικῶν. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὕτη Αἰγυπτιακὴ γραφὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ εἰμὴ τὰς ἰδέας ἔθνους ἐλάχιστα πεπολιτισμένου καὶ ὅτι, ἅμα προαχθέντων ὀπωςοῦν τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἡ γραφὴ αὐτῶν ἀναγκαίως περιέλαβεν, ἐκτὸς τῶν ἁπλῶν εἰκόνων, καὶ ἄλλα σημεῖα, εἴτε συμβολικῶς παριστῶντα πρᾶγμά τι, εἴτε ἐκφράζοντα τὴν φωνὴν τῆς λέξεως· πιθανώτατα δὲ ὑπεχρέωσε κατὰ πρῶτον τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν φωνητικῶν γραμμάτων ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκφράσεως ξένων κυρίων ὀνομάτων. Ὅθεν ἡ ἱερογλυφικὴ γραφὴ ἀπέβαλε πρωϊμώτατα τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἰδιότητα καὶ συνίστατο βραδύτερον ἐκ τριῶν εἰδῶν σημείων· τῶν εἰκονικῶν, τῶν συμβολικῶν, τῶν φωνητικῶν. Διὰ νὰ παραστήσωσι δὲ τὰ τελευταῖα ταῦτα (τὰ φωνητικὰ), μετεχειρίζοντο εἰκονικὰ πάλιν ἢ συμβολικὰ σημεῖα ἀντικειμένων τῶν ὁποίων αἱ λέξεις ἤρχοντο ἀπὸ τῆς φωνῆς τὴν ὁποίαν προετίθεντο νὰ ἐκφράσωσι. Λ. χ. διὰ νὰ ἐκφράσωσι τὴν φωνὴν Α, μετεχειρίζοντο τὸ σημεῖον τοῦ Ἀετοῦ, ὅστις εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν ἐλέγετο Ahom.

Ἡ Αἰγυπτιακὴ λοιπὸν γραφὴ ἐσύγκειτο ἐκ σημείων τριῶν εἰδῶν κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῶν σχῆμα (ἱερογλυφικῶν, ἱερατικῶν, δημοτικῶν)· ὧν ἕκαστον εἶδος περιεῖχε τρία πάλιν εἴδη σημείων διάφορα ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν δύναμιν (εἰκονικὰ, συμβολικὰ, φωνητικά). Μετεχειρίζοντο δὲ τὰ μὲν ἱερογλυφικὰ πρὸς πᾶσαν χρῆσιν ἅπαντες (ὄχι μόνον οἱ ἱερεῖς, ὡς μέχρι τινὸς ἐνομίζετο), ἀλλ' ἰδίως πρὸς διακό-

σημησιν τῶν δημοσίων μνημείων· τὰ δὲ ἱερατικὰ, πάντες μὲν πάλιν, πρὸς παντοίας χρείας, κατ' ἐξοχὴν ὅμως οἱ ἱερεῖς πρὸς πᾶν ὅ,τι συνείχετο μετὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν δικαστικῶν αὐτῶν ἔργων· τὰ δὲ δημοτικὰ, πρὸς τὰς ἄλλας κοινὰς τοῦ βίου χρείας. Προστούτοις, εἰς ἕκαστον τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν μετεχειρίζοντο ἀναμίξ τὰ εἰκονικὰ, τὰ συμβολικὰ, τὰ φωνητικὰ σημεῖα οὕτως ὥστε ἐν τῷ αὐτῷ κειμένῳ καὶ ἐνίοτε ἐν τῇ αὐτῇ λέξει ἀπαντῶνται σημεῖα τῆς τριττῆς ταύτης δυνάμεως. Σημειωτέον ὅμως ὅτι, κατὰ τὰς τελευταίας ἐρεύνας, ἡ ἀνάμιξις αὕτη ὑπῆρχεν εἰς τὴν δημοτικὴν γραφὴν ὀλιγωτέρα ἢ εἰς τὰς δύο ἄλλας, ὅτι δηλαδὴ ἡ δημοτικὴ γραφὴ ἐσύγκειτο τὸ πλεῖστον ἐκ φωνητικῶν σημείων.— Εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους κατωρθώθη τελευταῖον, μέχρι τινὸς τοὐλάχιστον, ἡ ἀνάγνωσις τῆς Αἰγυπτιακῆς γραφῆς, πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Ἰουγγίου καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Γάλλου Σαμπολλίωνος καὶ ἄλλων σοφῶν ἀνδρῶν, λαβόντων τὸ πρῶτον εἰς τὴν πολύτιμον ταύτην ἀνακάλυψιν ἐνδύσιμον ἀπὸ τῆς περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀνευρεθείσης Ῥοσσετικῆς ἐπιγραφῆς ἥτις εἶναι γεγραμμένη εἰς τριῶν εἰδῶν χαρακτῆρας, δηλαδὴ μὲ γράμματα ἱερογλυφικὰ, δημοτικὰ καὶ Ἑλληνικά.

Οἱ Αἰγύπτιοι μετήρχοντο μὲν ἤδη εἰς χρόνους ἀπωτάτους τὴν ἰατρικὴν, ἀλλὰ ὑπῆρξαν ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ταύτην πολὺ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων, ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν μηχανικήν· οἱ δὲ κολοσσικοὶ τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῶν ὄγκοι μετεκομίζοντο διὰ πολυανθρώπου καὶ πολυχρονίου ἐργασίας, οὐχὶ δι' ἐντελῶν τινων μηχανῶν. Εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα προήχθησαν πολὺ περισσότερον, εὐδοκιμήσαντες παραδόξως περὶ τὴν κατασκευὴν πολυειδῶν οἰκιακῶν σκευῶν, ὅπλων, ὑφασμάτων, περὶ τὴν ἐπιχρύσωσιν, τὴν βυρσοδεψίαν κτλ.

Ἡ τέχνη φέρει παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις τὸν στάσιμον καὶ ἀτελῆ ἐκεῖνον χαρακτῆρα τὸν ὁποῖον παρατηροῦμεν ἄλλως εἰς ἅπαντα αὐτῶν τὸν πολιτισμόν. Καὶ τοῦτο ἰδίως διότι ἡ τέχνη ἦτο παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ πάντα τἄλλα, στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τοῦ θρησκεύματος, οἱ δὲ ἱερεῖς δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς τεχνίτας νὰ παριστῶσι τὰ θρησκευτικὰ ἀντικείμενα ἄλλως ἢ κατὰ τοὺς ἀρχῆθεν εἰθισμένους καὶ διαγεγραμμένους τύπους. Ὅθεν ἡ ἀνδριαντοποιία καὶ ἡ ζωγραφικὴ αὐτῶν πολὺ ἀπέχει τῆς ἀμιμήτου ἐκείνης καλλονῆς, ἥτις ἐπιπρέπει εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἡ ἀνδριαντοποιία ἰδίως διακρίνεται διὰ τὰ κολοσσικὰ αὐτῆς ἔργα, ἐξ ὧν μάλιστα περίεργοι εἶναι αἱ συχνάκις ἀπαντώμεναι Σφίγγες. Ἡ Σφὶγξ παρίστησι σῶμα λέοντος μετὰ κεφαλῆς ἄλλου τινὸς ζώου (συνήθως κριοῦ, ἱέρακος) ἢ ἀνθρώπου καὶ εἶναι ἐν γένει τὸ σύμβολον τῶν θεῶν ἢ τῶν βασιλέων.

Ἐπίσης καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὐτῶν εἶναι ἀξιοθαύμαστος, οὐχὶ διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν καλλονὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν τῶν οἰκοδομημάτων, τὸ μέγεθος τῆς μηχανικῆς ἐργασίας καὶ τὴν τεχνικὴν τῶν ἔργων αὐτῆς ἐπιτηδειότητα· τὰ περιφημότερα τῶν ἔργων τούτων εἶναι· οἱ ἐγκολαπτοὶ τάφοι, αἱ πυραμίδες, οἱ ναοὶ καὶ οἱ ὀβελίσκοι. Περὶ τῶν πρώτων εἴπομεν ἤδη ὀλίγα τινὰ ἀνωτέρω. Αἱ πυραμίδες εἶναι κτίρια τετράπλευρα, τῶν ὁποίων ἑκάστη πλευρὰ ἀποτελεῖ τρίγωνον ἀπολῆγον εἰς ὀξεῖαν κορυφὴν, καὶ ἐχρησίμευον εἰς ἀπόθεσιν τῶν νεκρῶν· εὑρίσκονται δὲ αἱ πλεῖσται παρὰ τὴν Μέμφιν, ὅπου κατεσκευάσθησαν ὑπό τινος βασιλικῆς δυναστείας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀναπληρώσωσιν ἐνταῦθα τοὺς πολυθρυλλήτους ἐγκολαπτοὺς ἐντὸς τῶν ὀρέων τῆς ἄνω Αἰγύπτου τάφους, ὥστε ἀληθῶς ἐρρέθη ὅτι αἱ πυραμίδες εἶναι ὄρη τεχνητά.—Οἱ ναοὶ τῶν Αἰγυπτίων διαιροῦνται εἰς πολλὰ μεγαλήτερα καὶ μικρότερα τμήματα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουσι πολλὰ παραρτήματα. Τὰ μεγαλοπρεπέστερα αὐτῶν μέρη εἶναι συνήθως οἱ πρόναοι καὶ οἱ πυλῶνες. Καλοῦνται δὲ πυλῶνες δύο ὑψηλότατα, πρὸ τῆ περιβόλῳ τῶν ναῶν ἐγειρόμενα, πυραμιδοειδῆ κατασκευάσματα, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται ἡ κυρία εἴσοδος. Πρὸ τῶν πυλῶνος ἵστανται συνήθως δύο ὀβελίσκοι, ἤτοι κίονες μονόλιθοι, ὑψηλοὶ, τετράγωνοι, ὀξυνόμενοι κατὰ μικρὸν πρὸς τὰ ἄνω, ἔπειτα δὲ αἰφνης ἀπολήγοντες εἰς σχῆμα μικρᾶς πυραμίδος.

ε.) Πηγαὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἱστορίας εἶναι· 1) τὰ σωζόμενα οἰκοδομικὰ μνημεῖα, αἱ ἐπ' αὐτῶν ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ τινα ἀνευρεθέντα ἀρχαῖα Αἰγυπτιακὰ χειρόγραφα· 2) ἡ ἱερὰ Γραφή· 3) οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς Ἡρόδοτος (γράψας 50 περίπου ἔτη μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας εἰς τοὺς Πέρσας) καὶ Διόδωρος (400 ἔτη μετὰ τὸν Ἡρόδοτον)· 4) ὁ Ἡλιοπολίτης Μανεθὼν, Ἀρχιερεὺς καὶ γραμματεὺς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἱερῶν διατελέσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, (3 π. Χ. ἑκατονταετηρίδι) καὶ συντάξας Ἑλληνιστὶ τὴν πάτριον ἱστορίαν εἰς βίβλους τρεῖς.

§. 11.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἑβραίων, ἡ πολλάκις μετὰ τῆς Ἀσσυριακῆς καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς συνεχομένη, εἶναι μᾶλλον λόγου ἀξία διὰ τὸν θρησκευτικὸν τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου λαοῦ χαρακτῆρα ἢ διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ βαρύτητα, ἥτις περιορίζεται εἰς μικρὸν χρόνου διάστημα. Τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἐπενήργησε τὰ μέγιστα καὶ οὐσιωδέστατα εἰς τὴν τύχην τοῦ κόσμου διὰ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων σχέσεων, διὰ τῆς ἱεραρχικῆς αὐτοῦ νομοθεσίας καὶ διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἅμα καὶ πολιτικῆς φιλολογίας. Οἱ Ἑβραῖοι, διάγοντες ἔτι βίον νομαδικόν, ἀνεχώρησαν (περὶ τὰ 2000;), ἡγουμένου τοῦ Ἀβραὰμ, (ὅστις ἦτο ἀπόγονος μὲν τοῦ Σήμ, υἱὸς δὲ τοῦ Θάρα, τοῦ ὁποίου ὁ δεύτερος υἱὸς Ναχὼρ κατῴκησεν εἰς Ἀραμ) ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Χαλδαίων καὶ ἦλθον εἰς Χαρράν· μετ' ὀλίγον ἔφερεν αὐτοὺς ὁ Ἀβραὰμ, μετὰ Λὼτ, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀρρὰν (ὁ Λὼτ κατῴκησεν ἐν Σοδόμοις πρὸ τῆς μεταβολῆς τῆς κοιλάδος Σιδδὶμ εἰς νεκρὰν θάλασσαν, καὶ ἀπὸ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν κατάγονται οἱ Μωαβῖται καὶ οἱ Ἀμμανῖται), εἰς τὴν γῆν Χαναὰν, ἥτις κατείχετο ἤδη ἐν μέρει ὑπὸ πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Ὁ Ἀβραὰμ, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ Ἄραβες σέβονται, παρίστανται ὡς ἀρχηγέτης πολλῶν ἰσχυρῶν ἐθνῶν· ὁ ἀπὸ τῆς Ἄγαρ γεννηθεὶς υἱὸς αὐτοῦ Ἰσμαὴλ εἶναι ὁ πατὴρ τῶν δώδεκα Βεδουϊνικῶν φυλῶν, ἀπὸ δὲ τῶν ἓξ υἱῶν τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου Χεττούρας ἕλκουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἓξ ἔθνη, ὧν μάλιστα περίφημοι εἶναι οἱ Μαδιηναῖοι. Αὐτὸς καὶ ὁ ἀπὸ τῆς Σάρρας υἱὸς αὐτοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ τούτου δεύτερος υἱὸς Ἰακὼβ (ἀρχηγέτης τῶν δώδεκα φυλῶν, ὁ δὲ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἠσαῦ ὑπῆρξεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἐδωμιτῶν ἢ Ἰδουμαίων) εἶναι οἱ σεβαστότατοι πατριάρχαι τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ. Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Ἰακὼβ, ὁ Ἰωσὴφ, μεταφερθεὶς εἰς Αἴγυπτον ὑπὸ Μαδιηναίων ἐμπόρων καὶ προαχθεὶς αὐτόθι εἰς μέγα ἀξίωμα (Ψονθομφανὴχ, Ζαφνὰθ Πανεὰχ) παρέσχεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ κατοικίας ($18^{60}/_{30}$) εἰς Γεσὲμ πλησίον τῆς Ἡλιουπόλεως. Αἱ πολυειδεῖς καταπιέσεις τὰς ὁποίας ἔπαθον αὐτόθι βραδύτερον ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως, δυσπιστούσης ὡς φαίνεται πρὸς τοὺς ξένους ἐκείνους καὶ νομάδας, ἐξήγειρον εἰς τὰς καρδίας τῶν καταθλιβομένων τὸν εὐλαβῆ πόθον τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελθείσης εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν· ἡγεμὼν δὲ αὐτῶν ἀνεφάνη ἤδη ὁ Λευΐτης Μωϋσῆς (Moüdsche, ὁ ἐκ τῶν ὑδάτων διασωθεὶς) υἱὸς τοῦ Ἀμβράμ καὶ τῆς Ἰωχαβὲδ (γενν. $15^{80}/_{70}$) ὁ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὑψίστου διατελέσας, καὶ διαπρέψας μὲν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ, μέγας δὲ μάλιστα ἀναδειχθεὶς διὰ τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀκλόνητον πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν. Αἱ συμφοραὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπροξένησαν βαθεῖαν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐντύπωσιν, οὐδ' ἔπαυσεν ἐνθυμούμενος αὐτὰς καὶ ἀφοῦ, πατάξας ποτὲ Αἰγύπτιον τύπτοντα Ἑβραῖον, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Πετραίαν Ἀραβίαν, μεχρισοῦ ὤρθη αὐτῷ ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Θεοῦ, Χωρὴβ, καὶ προσέταξεν αὐτῷ νὰ ἐξα-

γάγῃ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς τῆς Αἰγύπτου. Ὅθεν, ἐπανελθὼν εἰς Αἴγυπτον, κατέπεισε, τῇ συνδρομῇ τοῦ δεινοῦ περὶ τὸ λέγειν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀαρών, τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ ἀπολυτρώσεως βουλεύματος· καὶ πολλὰ μὲν ἀντέταξεν εἰς τοῦτο κωλύματα ἡ δεσποτικὴ τῆς Αἰγύπτου Κυβέρνησις, ἀλλ' ὅμως ὁ Μωϋσῆς κατώρθωσε, τῇ ἀντιλήψει τοῦ Ὑψίσου, νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν γῆν τῆς δουλείας καὶ τῆς δεινῆς καταθλίψεως. Ἡ ἔξοδος τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου παρῴκησαν περὶ τὰ 400 ἔτη (Ἔξοδος, 12, 40) καὶ παραδόξως ἐπληθύνθησαν (διότι εἰσῆλθον μὲν ἄνδρες 75, ἔφθασαν δὲ εἰς Χαναὰν ὑπὲρ τὰς 600,000 ἀνδρῶν, ὅπερ ἐστὶ περὶ τὰ 2 ½ ἑκατομμύρια ψυχῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν καθ' ὁδὸν προστεθέντων εἰς αὐτούς), ἐγένετο περὶ τὸ 1530· καὶ συνωδεύθη ὑπὸ περιστάσεων (Πάσχα τοῦ Κυρίου· ἡ ἀνὰ μέσον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης διάβασις, κατωτέρω τοῦ Ἀρσινοΐτου ἰσθμοῦ· στύλος νεφέλης, στύλος πυρὸς) αἵτινες μαρτυροῦσι προδήλως ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐχειραγώγει τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Πλανώμενοι δὲ ἐπὶ μακρὸν εἰς Ἀραβίαν (Μάν· πηγαὶ ὑδάτων) ἐθεραπεύθησαν ἀπὸ τῆς μικροψυχίας αὐτῶν, ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν ἐπίμονον αὐτῶν παρανομίαν καὶ ἐνισχύθησαν εἰς τὴν πρὸς τὸν θεὸν πίστιν. Ἐν μηνὶ δὲ τρίτῳ ἀπὸ τῆς ἐξόδου, ἔλαβον, εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ, τὸ θεόδοτον αὐτῶν πολίτευμα, διὰ τοῦ Μωϋσέως, εἰς ὃν ὁ θεὸς παρεγένετο ἐπὶ τοῦ ὄρους Χωρὴβ (Ἔξοδ. 19—31). Ἀλλ' ὅμως ἐξηκολούθησεν εἰσέτι ἐπὶ πολὺ ἀγὼν βαρὺς κατὰ τῆς ἀστασίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ὑποστροφῆς αὐτοῦ, καὶ στάσεις (Ἀριθμοί, 11. 14. Κορέ. αὐτόθι 16. καὶ Δευτερονόμιον, 1, 26 καὶ ἑπ.) ἐδέησε νὰ τιμωρηθῶσιν αὐστηρῶς· μόλις δὲ ἡ δευτέρα γενεὰ ἀφίχθη εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ Μωϋσῆς (1490) ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου ὄρους Ναβαῦ, πρὶν ἢ τελευτήσῃ· ὁ δὲ τάφος αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστος (Δευτερον. 34, 6). — Ἡγουμένου τοῦ Ἐφραϊμίτου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅστις διεδέξατο τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μωϋσέως, περιωρισμένην ὅμως ἤδη ὑπὸ τῶν ἱερέων, ὡς ἑρμηνευτῶν τῆς θείας θελήσεως, κατεκτήθη καὶ κατεκληρονομήθη (1490—14 $^{70}/_{65}$;) ἡ Χαναὰν (Παλαιστίνη). Ἀλλὰ, παρὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Μωϋσέως, διέμειναν πολλαὶ νομαδικαὶ τῶν Ἑβραίων φυλαὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ πολλοὶ Χαναναῖοι δὲν ἐξωλοθρεύθησαν, γενόμενοι μόνον ὑποτελεῖς· ἡ ἐντεῦθεν, παρὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος, ματαιωθεῖσα ἑνότης καὶ ἀσφάλεια τῆς πολιτείας, συνεπέφερε τάχιστα τὴν παρακμὴν αὐτῆς, ἡ δὲ αὔξουσα πολυθεΐα, καὶ κακία, καὶ ὁ φθόνος τῶν ἀσθενεστέρων φυλῶν κατὰ τῶν ἰσχυροτέρων (Βενιαμεὶν, Κριταὶ, 20. 21) καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι ἐπιθέσεις ἰσχυροτέρων γειτόνων, ὠφελουμένων ἀπὸ τῆς παραλυούσης τὰς δυνάμεις τοῦ Κράτους ἐσωτερικῆς ἐκείνης διχονοίας, ἠπείλησαν τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ.— Εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τοῦ ὀσημέραι προαγομένου κινδύνου, ἤγειρεν ὁ Κύριος σωτῆρας τῆς ἐθνικῆς τιμῆς (Κριταὶ, 2, 16) καὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ πολιτεύματος (1460—1066), τοὺς Κριτὰς (Κριτῶν, 2,

10 κ. ἑπ. Γοθονιὴλ, Ἀὼδ, Σαμεγὰρ, Δεββῶραν, Βαρὰκ, Γεδεὼν, Ἰεφθάε καὶ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοῦ θυγατέρα, Κριτ. 11, 31 καὶ ἑπ. Σαμψὼν κ. ἄλ.), οἵτινες διὰ τῶν πολεμικῶν αὐτῶν κατορθωμάτων, διέσωσαν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ νέου κράτους, ἐνῷ οἱ προφῆται ἀνεζωπύρουν τὸ πνεῦμα τῆς πρὸς τὸν θεὸν εὐλαβοῦς ἀφοσιώσεως, μὴ ἐπαρκοῦντος ἤδη εἰς τοῦτο τοῦ παρακμάσαντος ἱερατείου.—Ὁ Λευΐτης Σαμουὴλ (ἀποθ. 1057), ὁ πιστὸς τοῦ Κυρίου, ἐζήτησε (1092) νὰ μετριάσῃ τὸ τραχὺ καὶ μάχιμον τοῦ λαοῦ πνεῦμα διὰ τοῦ ἐπικρατεστάτου ἐν τοῖς Μωσαϊκοῖς θεσμοῖς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ νὰ διαδώσῃ ὅσον οἷόν τε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, διὰ τῶν πολλαπλασιασθέντων προφητῶν (Βασιλειῶν ά. 10, 5. 10 κ. ἑπ. 19,20. πρβλ. Δευτερον. 18, 15 καὶ ἑπ.) τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο τῆς εἰς τὸν θεὸν ἀφοσιώσεως. Ἀλλ' ὁ λαὸς, γενόμενος ἤδη ὁπωσοῦν αὐτεξούσιος, συνειθίσας εἰς τὸν πόλεμον καὶ νομίζων ἀναγκαίαν στρατιωκήν τινα ἀρχὴν, ἀπήτησε παρὰ τοῦ Σαμουήλ, ὅστις οὔτε πολεμιστὴς, οὔτε εὐτυχὴς πατὴρ ἦτο, βασιλέα· ὁ δὲ προφήτης ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἰσχυρογνώμονα ταύτην θέλησιν, ἂν καὶ ἀπροθύμως (διότι μὲ πολιτικώτατον ὄμμα κατεσκόπει τὰ μέλλοντα παθήματα, Βασιλ. ά. 8, 11—18) καὶ ἔχρισε βασιλέα (1066;) τὸν ἐκ τῆς μικρᾶς φυλῆς τοῦ Βενιαμεὶν Σαοὺλ, τὸν υἱὸν τοῦ Κεὶς, μὴ ἀποβαλὼν αὐτὸς τὴν κατὰ τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα μετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Σαοὺλ, λαβὼν δικαίωμα περιωρισμένον (Βασιλ. ά. 10, 25. πρβλ. Δευτερον. 17, 14—20) ἐζήτησε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἱεραρχικῆς ἐπιρροῆς, ἀλλὰ κατεβλήθη (φεισθεὶς τοῦ νικηθέντος Ἀμαληκίτου Ἀγὰγ, παρὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Σαμουὴλ) εἰς τὸν ἄνισον ἐκεῖνον ἀγῶνα, καὶ, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Ἀμμανίτας, τοὺς Μωαβίτας καὶ τοὺς Ἰδουμαίους, ἐγκαταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἔπεσεν εἰς ἀτυχῆ τινα πρὸς τοὺς Φιλισταίους μάχην. Ὁ Βηθλεεμίτης Δαυὶδ, ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Ἰεσσαὶ (1055—1015) διαπρέπων ἐπὶ ἀρεταῖς, ἀλλ' ὄχι ἄμοιρος καὶ ἁμαρτημάτων, πρὸ καιροῦ δὲ καθιερωθεὶς τῷ Κυρίῳ ὡς ἀντίπαλος τοῦ αὐθαιρέτου Σαοὺλ, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς, κατ' ἀρχὰς μὲν τῆς ἰδίας αὐτοῦ φυλῆς τοῦ Ἰούδα, μετὰ δὲ τὸν φόνον Ἰσβοσθὲ, υἱοῦ Σαούλ, (1048; τοῦ ὁποίου φόνου ὁ Δαυὶδ ὑπῆρξεν ἀμέτοχος,) καὶ ὅλων τῶν ἄλλων φυλῶν. Ὁ Δαυὶδ ἐφείσθη τῶν ἱερατικῶν δικαιωμάτων καὶ ὑπηκουσεν εἰς τοὺς προφήτας (Γὰδ καὶ Νάθαν) ἐνίκησε τὰς περιλιπομένας φυλὰς τῶν Χαναναίων καὶ ἐταπείνωσε τοὺς γείτονας· κατέστησε τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ὁποίαν ἀπέσπασεν ἀπὸ τοὺς Ἰεβουσαίους, πρωτεύουσαν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἔκτισε τὴν περιοχὴν Σιών· ἐκτήσατο πολλὴν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ ἐξήπλωσε τοσοῦτον τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἰδουμαίαν, ὥστε ἤδη ἐξετείνετο τοῦτο ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου καὶ κατῳκεῖτο ὑπὸ 5 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων (Βασιλ. β', 24, 9 καὶ παραλειπ. βασιλ. Ἰούδα ά, 21, 5). Τὸ ἐσωτερικὸν κατηρτίσθη διὰ καταλλήλων θεσμῶν· ἀλλὰ συγχρόνως συνέστη δημόσιος θησαυρὸς, ἡ δὲ βασιλικὴ κυβέρνησις, ὑπὸ δορυφόρων στηριζομένη, παρεξ-

ετράπη εἰς αὐθαιρεσίαν καὶ αὐλικὰς ῥᾳδιουργίας. Ὅθεν χρόνοι πένθιμοι διεδέχθησαν τοὺς χαρμοσύνους χρόνους, καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτωλῆς ἐκείνης οἰκίας προέκυψαν πολλαὶ δημόσιαι συμφοραί· δύο υἱοὶ τοῦ Δαυὶδ ἐπανέστησαν, καὶ ὁ μὲν Ἀβεσσαλὼμ ἀπέθανεν ὡς στασιαστής, ὁ δὲ Ἀδωνίας, ἀπεκλείσθη τοῦ θρόνου.— Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος (1015—975;) ἐκορυφώθη ἡ αὐθαιρεσία τῆς ἐξουσίας, ἡ πολυτέλεια, ἡ διανοητικὴ διάπλασις καὶ ἡ ἀκολασία τῆς αὐλῆς· ἡ μετὰ τῆς Αἰγύπτου σχέσις ἀπέβη συνεχεστέρα· ἤκμασε τὸ διὰ τὴν Φοινίκην ἐπικερδέστατον μεσημβρινὸν ἐμπόριον· αἱ μακρὰν τῆς καθέδρας τῆς κυβερνήσεως κατοικοῦσαι φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ κατεπιέσθησαν καὶ περιῆλθον εἰς πενίαν· ἡ πρὸς τὸν θεὸν πίστις (ἡ Κιβωτὸς τῆς διαθήκης διατελέσασα εἰς Σηλὼ μέχρι τοῦ 1092, ἔπειτα εἰς Γαβαὼν μέχρι τοῦ 1004, μετεφέρθη εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ τὴν περαίωσιν τοῦ οἴκου τοῦ κυρίου) ἐμαράνθη· ἐξερράγησαν στάσεις, ἡ δὲ Δαμασκὸς καὶ ἡ Συρία ἀπέβαλον τὴν Ἑβραϊκὴν κυριαρχίαν.— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος, ἡ πολιτεία, πάσχουσα ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἐν αὐτῇ διχονοίας, πλεονεξίας καὶ ἀσεβείας, περιφρονουμένη δὲ ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, ἐτμήθη εἰς δύο βασίλεια, τὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸ τοῦ Ἰούδα· ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἶχε πλείονα χώρας ἔκτασιν καὶ πλείονας κατοίκους, τὸ δὲ ἴσχυε μάλιστα διὰ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ πνεύματος καὶ τῆς εὐπορίας, ὥστε ἡ ἐξωτερικὴ ἀμφοτέρων δύναμις ὑπῆρξε σχεδὸν ἴση. Ἀμφότερα δὲ ἐζήτησαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συνδρομὴν καὶ ἐνίσχυσιν· ἀμφότερα, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἐξέκλιναν ἀπὸ τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τῶν πατέρων αὐτῶν, ἐξίσου ἐπὶ τέλους ἐξαχρειωθέντα. Καὶ μάτην ἐνουθέτουν καὶ ἐπετίμων οἱ προφῆται, γενόμενοι πολλάκις μάρτυρες τοῦ εὐλαβοῦς καὶ τολμηροῦ αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ θρησκεύματος ζήλου· ὡς ἐκ τῆς βαρείας δὲ συναισθήσεως τῶν συμφορῶν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πεποιθήσεως ὅτι θέλουν ἐπέλθει, διὰ βοηθείας τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ, χρόνοι εὐτυχέστεροι, ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο ἡ ἕνεκα τῶν δημοσίων θλίψεων βαθέως ῥιζώσασα ἰδέα τοῦ Μεσσίου. Ἔπειτα ἀμφότερα τὰ βασίλεια, δι' ἐπιμόνων πρὸς ἄλληλα πολέμων καὶ δι' ἀσυνέτων μὲν, ἀλλὰ πολλάκις ἀναποδράστων συμμαχιῶν μὲ τὰ γείτονα ἰσχυρότερα κράτη τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, παρεσκεύασαν καὶ αὐτὴν αὐτῶν τὴν πτῶσιν, ἥτις ὅμως δὲν συνέβη συγχρόνως, διότι τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ κατελύθη 134 ἔτη πρὸ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα. Τὸ αἱρετὸν βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ (ἔχον πρωτεύουσαν πρῶτον τὴν πόλιν Συχὲμ, ἔπειτα τὴν Θερσὰ, ἔπειτα τὴν Σαμάρειαν, ἢ Σομηρὼν, ἢ Σεβαστὴν) συγκείμενον ἀπὸ 10 φυλῶν, ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἐφραϊμίτου Ἱεροβοὰμ, ὅστις, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ προφήτου Ἀχιὰ, εἶχε στασιάσει ἔτι κατὰ τοῦ Σολομῶντος, ἔπειτα ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον καὶ παρεδόθη εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. Διὰ νὰ μὴ μεταβαίνῃ ὁ λαὸς εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ὑποκύψῃ οὕτω εἰς τοὺς βασιλεῖς τοῦ Ἰούδα, (Βασιλ. γ'. 12, 26 κ. ἑπ.) νέον ἱερατεῖον καὶ νέα ἱερὰ ἱδρύθησαν ἤδη εἰς Βαιθὴλ καὶ εἰς Δὰν, οἱ δὲ πιστοὶ εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον ἱερεῖς καὶ Λευῖται μετηνάστευ-

σαν εἰς Ἰούδα. Ἡ ἱστορία τῆς πολιτείας ταύτης, λαβούσης 19 βασιλεῖς ἀπὸ διαφόρων οἴκων, ἄνευ κανενισμένης εἰς τὸν θρόνον διαδοχῆς (975—722), παρίστησιν οὐδὲν ἄλλο ἢ στάσεις, φόνους βασιλέων, καταδιώξεις προφητῶν (μάλιστα ἐπὶ Ἀχαὰβ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σιδωνίας Ἰεζάβελ 925—897. Ἠλιοὺ καὶ Ἐλισσαιέ· Ἀβδιοὺ) καὶ πολλὴν ἀνομίαν καὶ ἀγριότητα ἠθῶν. Μόνον ἐπὶ Ἱεροβοὰμ τοῦ Β'. (825—784), τοῦ νικήσαντος τοὺς Σύρους καὶ κατακτήσαντος τὴν Δαμασκόν, ἔλαβε τὸ κράτος εὐτυχεστέρας ἡμέρας (προφῆται Ἰωνὰς καὶ Ὡσηέ)· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατέστη ὑποτελὲς εἰς τὸ νέον Ἀσσυριακὸν βασίλειον (730, βασιλ. δ'. 15, 29) καὶ ἐπὶ τοῦ μετὰ τῆς Αἰγύπτου συμμαχήσαντος Ὡσηὲ (722) μετεβλήθη, διὰ τοῦ Σαλμανασσὰρ, ὅλως εἰς ἐπαρχίαν τοῦ νέου Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἅπας δὲ σχεδὸν ὁ λαὸς ἀπήχθη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. — Αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Βενιαμεὶν (ἀποτελοῦσαι ἀπὸ τοῦδε τοὺς κυρίως Ἰουδαίους) ἔμειναν πισταὶ εἰς τὸν ἰσχυρογνώμονα υἱὸν τοῦ Σολομῶντος Ῥοβοάμ (ἀποθ. τῷ 953) καὶ ἀπετέλεσαν τὸ κληρονομικὸν βασίλειον τοῦ Ἰούδα, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν 20 βασιλεῖς ἐκ τοῦ οἴκου Δαυὶδ (975—588) καὶ παρίστησι πλείονα περὶ τὸ πολίτευμα ἑνότητα καὶ πλείονα ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν ἢ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις, τὴν ὁποίαν ἐπροστάτευσεν ὁ ἰσχυρὸς Ἰωσαφὰτ (914—889) καὶ ὁ Ἰωὰς (877—840) ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, δὲν διέμεινεν ἀμόλυντος εἰδωλολατρείας. Πολλοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς Ὀζίας (811—771 τοῦ ὁποίου σύγχρονοι ἦσαν ὁ Ἰωὴλ καὶ ὁ Ἀμὼς) ἀνεδείχθησαν πολέμιοι τοῦ ἱερατείου καὶ τῶν προφητῶν. Ὡς ἐκ τῶν ἀδιακόπων δὲ πρὸς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ πολέμων, ἐξηντλήθησαν αἱ δυνάμεις τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον, ἐπὶ Ἄχαζ (743—728) ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ εἰς τὸν ἐπίφοβον αὐτοῦ φίλον, τὸν ἡγεμόνα τοῦ νέου Ἀσσυριακοῦ βασιλείου· μόλις δὲ ὁ εὐσεβὴς Ἐζεκίας (ἀποθ. τῷ 699) ἐπέτυχε τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Κράτους, τοῦ ὁποίου τοὺς κινδύνους κατέστησαν ἀειμνήστους αἱ ζωγραφικώταται περιγραφαὶ τοῦ Ἡσαΐου καὶ τοῦ Μιχαίου. Ἤδη ὁ Μανασσῆς (699—644), σύγχρονος ὑπάρξας, τοῦ Ἀμβακοὺμ καὶ τοῦ Ναοὺμ, ἀπήχθη, μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, εἰς Βαβυλῶνα, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Ἰωσίου (642—611) γενομένη ἀνόρθωσις τοῦ Μωσαϊκοῦ θρησκεύματος καὶ πολιτεύματος δὲν ἠδυνήθη νὰ προστατεύσῃ τὸ ἑτοιμόῤῥοπον ἤδη κράτος ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς συμπτώσεως ἐσωτερικῶν συμφορῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐπιθέσεων (πρβλ. τὸν Ἱερεμίαν καὶ βραδύτ. τὸν Ἰεζεκιήλ)· καὶ ὑπέκυψεν εἰς τὰς τρὶς ἐπαναληφθείσας προσβολὰς τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ἐνέτει 611, ὁ Νεχαὼ κατέκτησε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Αἴγυπτον τὸν Ἰωάχαζ, καταστήσας ἀντ' αὐτοῦ βασιλέα τὸν πρεσβύτερον τούτου ἀδελφὸν Ἰωακείμ· τοῦτον προσβαλὼν τὸ πρῶτον ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐποίησεν (606) ὑποτελῆ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους· τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Ἰωαχεὶν, ἐπιτε-

θεὶς τὸ δεύτερον, (599) ἐξεθρόνισε, καταστήσας βασιλέα τὸν Σεδεκίαν· αὐτὸς τελευταῖον, ἀποπειραθεὶς νὰ ἀποβάλῃ τὴν ξένην ἐκείνην κυριαρχίαν, ἐπὶ τῇ ψευσθείσῃ ἐλπίδι τῆς συνδρομῆς τῆς Αἰγύπτου, ἀπέβαλε, κατὰ τὴν τρίτην τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐπίθεσιν, τὸν θρόνον καὶ τὴν ἐλευθερίαν (588). Ἡ Ἱερουσαλὴμ κατεστράφη, τὸ ἄριστον τοῦ λαοῦ μέρος ἀπήχθη αἰχμάλωτον εἰς Βαβυλωνιακὰς ἐπαρχίας, τῶν δὲ ὑπολοίπων διωρίσθη διοικητὴς ὁ Γοδολίας, ἑδρεύων εἰς Μασσηφά· ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσπάρησαν, πολλοὶ ἔφυγον εἰς Αἴγυπτον, πολλοὶ μετέλαβον τῆς προηγουμένης τύχης τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν· ἡ δὲ χώρα ἔμεινεν ἔρημος.

ά.) Τὸ κυριώτερον μέρος τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ἔκειτο παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ· ἀλλὰ καὶ αἱ ἀμέσως παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην παρακείμεναι χῶραι συνεδέθησαν μετὰ τῆς γῆς ἐκείνης τοσοῦτον στενῶς, ἐν μέρει ὡς ἐκ τούτου ὅτι ζῶντος ἔτι τοῦ Μωϋσέως κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν φυλῶν Ῥουβὴν, Γὰδ καὶ τῆς ἡμισείας φυλῆς Μανασσῆ, ἐν μέρει διὰ τὴν μεταγενεστέραν ἐπέκτασιν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου κειμένας χώρας, ὥστε δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Παλαιστίνη ἄρα εἶναι ἡ χώρα ἡ πρὸς Ἄρκτον μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀντιλιβάνου (Ἑρμὼν, Dschebel el Scheikh) καὶ τῶν κλάδων αὐτοῦ Νεφθαλεὶμ (Dschebel Szaffad) καὶ τοῦ σήμερον Dschebel Heisch καλουμένου ὄρους ὁριζομένη· ἀπ' ἀνατολῶν δὲ καὶ ἀπὸ μεσημβρίας, ὑπὸ τῆς ἐρήμου· ἀπὸ δυσμῶν δὲ, ὑπὸ τῆς μεσογείου θαλάσσης.

Ἡ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου χώρα διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα. Τούτων τὸ ἀρκτικώτατον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἔδαφος ἀργιλλῶδες ἢ τιτανῶδες, εἶναι ἡ λοφώδης πεδιὰς τῆς Γαλιλαίας, ἡ κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποκλίνουσα καὶ δι' ἀποτόμου μὲν ὀφρύος χωριζομένη ἀπὸ τῆς πρὸς νότον αὐτῆς κειμένης πεδιάδος τοῦ Ἰεζραὲλ, ἔτι δὲ ἀποτομώτερον καταφερομένη πρὸς τὴν λίμνην Γεννησαρὲτ καὶ τὸν ἄνω Ἰορδάνην. Ἐπὶ τῆς ὀφρύος τῆς Γαλιλαίας πρὸς τὴν Ἰεζραὲλ ὑψοῦται τὸ ὄρος Θαβὼρ (Ἀταβύριον, παρὰ Πολυβίῳ), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συμπεπιεσμένον κῶνον καὶ φαίνεται ἀπὸ τοῦ πεδίου Ἰεζραὲλ πολὺ ὑψηλότερον ἢ ἀπὸ τῶν λόφων τῆς Γαλιλαίας, ὑπὲρ τοὺς ὁποίους ὑψοῦται.

Τὸ μέσον καὶ κοιλότατον τῶν τμημάτων τούτων εἶναι ἡ προμνημονευθεῖσα ἤδη πεδιὰς Ἰεζραὲλ, ἡ ὁριζομένη πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τοῦ λοφώδους τῆς Γαλιλαίας πεδίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ὑπὸ τοῦ ὄρους Ἐφραὶμ, ἀπ' ἀνατολῶν δὲ καὶ ἀπὸ δυσμῶν ὑπὸ τῶν κλάδων τοῦ ὄρους τούτου, τῶν παρὰ τὸν Ἰορδάνην καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν φερομένων· καὶ ἰδίως πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ ὄρους Γελβουὲ, ἔχοντος ὕψος 1200 ποδῶν, πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τὸ Καρμήλιον ὄρος (τὸν Κάρμηλον τοῦ Στράβωνος), τὸ ὁποῖον ἔχει ὕψος 1500 περίπου ποδῶν καὶ αἴρεται ὡς σκοπιὰ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ τοῦ πεδίου Ἰεζραὲλ προκύπτει μικρά τις μεμονωμένη, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Θαβὼρ, ὀρεινὴ σειρὰ, ἥτις ὀνομάζεται ἐπίσης Ἑρμών. Τὰ ὕδατα τῆς Ἰεζραὲλ συνέρχονται εἰς τὸν χείμαρρον Κεισῶν, τὸν καταῤῥέοντα πρὸς δυσμὰς διὰ στενῆς τινος κοιλάδος τοῦ πεδίου τῆς Πτολεμαΐδος ἡ Ἄκης.

Τὸ τρίτον καὶ νοτιώτατον, ἀπὸ μεσημβρίας ὑπὸ τῆς ἐρήμου ὁριζόμενον, τμῆμα ἀποτελεῖ χώραν ὀρεινὴν, τῆς ὁποίας τὸ βορειότερον μέρος ὀνομάζεται ὄρος Ἐφραὶμ, τὸ δὲ νότιον, ὄρος Ἰούδα· τὸ βορειότερον μέρος εἶναι τὸ εὐφορώτερον καὶ ἔχει πλειοτέρας ὑδάτων πηγάς· ἅπαν δὲ τὸ ὄρος, καθὼς καὶ τὸ πεδίον Ἰεζραὲλ, σύγκειται ἀπὸ ἀργίλλου ἢ ἀργιλλώδους τιτάνου καὶ διασχίζεται ὑπὸ πολλῶν ἀποτόμων καὶ ἀγρίων κοιλάδων. Μεταξὺ τοῦ φαλακροῦ καὶ ἀποκρήμνου, πρὸς βορρᾶν κειμένου, ὄρους Γαιβὰλ καὶ τοῦ καταφύτου, πρὸς μεσημβρίαν ὑψουμένου, Γαριζεὶν, κεῖται, ἐν τῷ ὄρει Ἐφραὶμ, ἡ κοιλὰς Συχέμ· ἐν δὲ τῷ ὄρει Ἰούδα κεῖται ἡ Ἱερουσαλήμ. Τὸ ὅλον ὄρος καταφέρεται ἀπ' ἀνατολῶν διὰ πολλῶν ἀποῤῥώγων ὀρρύων πρὸς τὸν Ἰορδάνην καὶ πρὸς τὴν νεκρὰν θάλασσαν, πρὸς δυσμὰς δὲ ἧττον ἀποτόμως. Ἡ παραλία τῆς Παλαιστίνης σχηματίζεται, πρὸς ἄρκτον τῆς Πτολεμαΐδος, ὑπὸ τοῦ κλιμακωτοῦ Τυριακοῦ ὄρους τὸ ὁποῖον ἐνταῦθα μὲν καταβαίνει ἠρέμα πρὸς τὴν Μεσόγειον, περὶ δὲ τὴν Ἄκην ἀπολήγει εἰς ἀκρωτήριον. Μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου καὶ τοῦ Καρμηλίου ὄρους κεῖται ὁ κόλπος καὶ ἡ πεδιὰς τῆς Πτολεμαΐδος. Ἀπὸ δὲ τῆς ἄκρας τοῦ Καρμηλίου μέχρι Γάζης (ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ Γαζὰν), πρὸς δυσμὰς, τῶν ἐπικλινῶν ὀφρύων τοῦ Καρμη-

λίου καὶ τῶν ὀρέων Ἐφραὶμ καὶ Ἰούδα, ἐκτείνεται παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κράσπεδον τὸ ὁποῖον πρὸς μεσημβρίαν ἀποβαίνει πλατύτερον καὶ ἔχει μέρη τινὰ καρποφορώτατα, οἷον τὸ πεδίον ὁ Σάρων μεταξὺ Ἰόππης καὶ Ἀριμαθαίας (Ἀρμαθάϊμ). Πρὸς νότον τῆς Ἰαβνὴλ (ἡ Ἰάμνεια τοῦ Στράβωνος) κατῴκουν ἐν τῇ ταπεινῇ ταύτῃ παραλίᾳ χώρᾳ οἱ Φιλισταῖοι, ἔχοντες πέντε πόλεις· Γὰθ, Ἄζωτον, Ἀσκάλωνα, Ἀκκάρωνα καὶ Γάζαν.

Ἡ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου χώρα δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα τμήματα. Πρὸ πάντων ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Dschebel Heisch, ὀροπέδιον καταφερόμενον ἀποτόμως πρὸς τὴν λίμνην Γεννησαρὲτ καὶ πρὸς τὸν Ἰορδάνην. Τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ὀροπεδίου τούτου, τὸ συνορεῦον ἀμέσως μὲ τὰς παρὰ τὴν λίμνην ἐκείνην χώρας, καλεῖται Γαυλανῖτις· πρὸς βορρᾶν ταύτης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Dschebel Heisch, ἐκτείνεται ἡ Τραχωνῖτις (μετὰ τῆς Ἰτυραίας), πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῆς τε Γαυλανίτιδος καὶ τῆς Τραχωνίτιδος ἡ Αὐρανῖτις πεδιὰς, ἡ πρὸς τὸ ΝΑν. συναρεύουσα μὲ τὴν ἔρημον. Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο διαβρέχει ὁ Ἱερόμαξ (Scheriat el mandhur), ὅστις δύο περίπου ὥρας κάτωθεν τῆς λίμνης Γεννησαρὲτ ἐκβάλλει ἀπ' ἀνατολῶν εἰς τὸν Ἰορδάνην. Τέσσαρας ὥρας νοτιώτερον, ὑψοῦται τὸ ὑπὸ δρυῶν κατάφυτον ὄρος Γιλεὰδ, τὸ ὁποῖον διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἰαβὸκ (σήμ. Zerka) ᾧ, παρατεινόμενον πρὸς μεσημβρίαν μέχρι σχεδὸν τῆς Ῥαββὰθ (Ῥαββατάμανα, παρὰ Πολυβίῳ), ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον τμῆμα τῶν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου χωρῶν, τὸ περιέχον λαμπρὰς βοσκημάτων νομάς. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ὄρους Γιλεὰδ, συνέχεται μετ' αὐτοῦ ὀροπέδιον ἄδενδρον ἀλλὰ καρποφόρον, τὸ ὁποῖον διασχίζεται ὑπὸ βαθέων χειμάῤῥων, καὶ καταφέρεται ἀποτόμως πρὸς τὸν Ἰορδάνην καὶ τὴν νεκρὰν θάλασσαν, εἰς τρόπον ὥστε τὸ χεῖλος τοῦ ὀροπεδίου ἐκείνου θεωρούμενον ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰορδάνου φαίνεται ὡς εὐθύγραμμός τις σχεδὸν ὀρεινὴ σειρά. Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ τρίτον τμῆμα τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἰορδάνου χωρῶν· καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν προβαίνει μέχρι τῆς ἐρήμου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ παρατείνεται μέχρι τοῦ Ἀρνωνος (τῆς φάραγγος Ἀρνῶν, σήμ. Wady Modscheb) καὶ ἐπέκεινα τούτου μέχρις ὄρους τινὸς ἀγρίου μὲν, ἀλλὰ καρποφόρου καὶ ὑγιεινοῦ, τὸ ὁποῖον φθάνει σχεδὸν μέχρι τοῦ Ἐλανιτικοῦ κόλπου. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι τὸ ὄρος τῶν Ἐδωμιτῶν Σηείρ, τὸ τέταρτον τμῆμα τῶν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου χωρῶν, τὸ ὁποῖον πρὸς βορρᾶν μὲν εἶναι ἀρκετὰ πλατὺ, μεταξὺ τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς ἐρήμου, ἀλλ' ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ ἔρημος ἐκτείνεται πρὸς δυσμὰς, τὸ ὄρος ἐκεῖνο ἀποβαίνει πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον στενώτερον. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου, ἀπὸ τῆς χώρας τὴν ὁποίαν διαβρέχει ὁ Ἱερόμαξ μέχρι τοῦ τετάρτου τμήματος, τὸ ἔδαφος σύγκειται κυρίως ἀπὸ ἀργιλλώδους τιτάνου· ποῦ ᾧ ποῦ δὲ ἀπαντᾶται ἀμμόλιθος, ὅστις ἔπειτα ἐπικρατεῖ ἰδίως εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐδωμιτῶν. Εἰς τὸ βορειότερον καὶ τὸ ἀνατολικώτερον τοῦ πρώτου τμήματος μέρος ἐπικρατεῖ ὁ βασανίτης λίθος.

Ὁ Ἰορδάνης, ὅστις χωρίζει τὴν Παλαιστίνην εἰς δύο ἴσα μέρη, σχηματίζεται ἀπὸ τριῶν πηγῶν καὶ ἀποτελεῖ, μικρὸν μετὰ τὴν συμβολὴν αὐτῶν, τὴν ἰλυώδη ᾧ καλαμώδη λίμνην Μερρὼμ (τὴν Σαμαχωνίτιδα τοῦ Ἰωσήπου). Δύο ὥρας δὲ καὶ ἡμίσειαν ἀφ' οὗ ἐξέλθῃ ἀπὸ τῆς λίμνης Μερρὼμ, φθάνει εἰς τὴν λίμνην Γεννησαρὲτ (τὴν θάλασσαν Χενερὼθ, κατὰ τὴν Π. Γρ., τὴν Γεννησαρῖτιν τοῦ Στράβωνος ᾧ τοῦ Πτολεμ.) τῆς ὁποίας τὰ βαθέως, μεταξὺ τῶν πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐγειρομένων ὑψηλῶν χωρῶν, κατακείμενα περίχωρα ἔχουσι κλίμα ἀνάλογον τῶν περὶ τὸν τροπικὸν χωρῶν καὶ πολλὴν εὐφορίαν οἴνου, σύκων, ἐλαιῶν, φοινίκων κτλ.· τὸ ὕδωρ τῆς λίμνης εἶναι διαυγὲς ᾧ γλυκύ. Ἐπίσης δὲ θερμὴ εἶναι καὶ ἡ πρὸς μεσημβρίαν τῆς λίμνης ταύτης κοιλὰς τοῦ Ἰορδάνου, διότι, βεβυθισμένη ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἀπ' ἀνατολῶν ᾧ ἀπὸ δυσμῶν ὑψηλοτέρων χωρίων, δέγεται ὀξυτάτας τὰς ἀκτῖνας τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου. Τὸ βεῖθρον τοῦ ποταμοῦ ἔχει 80 περίπου βημάτων, ἡ δὲ κοιλὰς ἐν γένει δύο περίπου ὡρῶν πλάτος. Περὶ τὴν Ἱεριχὼ (τὸν Ἱερικοῦντα τοῦ Στράβ.) τὴν κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἰούδα, εὑρύνεται ἡ χώρα· πρὸς μεσημβρίαν δὲ αὐτῆς ἐκβάλλει ὁ Ἰορδάνης, διὰ πεδίου φαλακροῦ, ἐρήμου καὶ ὑπὸ λευκῆς τινος τέφρας κεκαλυμμένου, εἰς τὴν νεκρὰν θάλασσαν (τὴν θάλασσαν τῶν ἁλῶν, τὴν Ἀσφαλτίτιδα ἡ Σοδομίτιδα λίμνην), τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ εἶναι εἰς ἀνώτατον βαθμὸν ἁλμυρὸν, παρὰ τὴν ὁποίαν οὐδὲν θάλλει φυτὸν, ἐφ' ἧς οὐδεμία ἵπταται λιμναία ὄρνις, ἐν ᾗ οὐδὲ ἰχθὺς, οὐδὲ ὄστρεον διαιτᾶται.

Ἡ μεγίστη ἔκτασις τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν συμποσοῦται εἰς 31 περίπου μίλια· τὸ δὲ μέγιστον πλάτος εἰς 20 μίλια. Ἀλλ' ἡ μικρὰ αὕτη χώρα παρίστησι περὶ μὲν τὴν συγκρότησιν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς τὰ μᾶλλον ἀντίθετα σοι-

χεῖα τῆς μαλαχῆς καὶ λευκῆς ἀργίλλου καὶ τοῦ σιδήρου καὶ μέλανος βασανίτου, περὶ δὲ τὸ κλίμα ὅλας τὰς βαθμολογίας τῆς θερμοκρασίας ἀπὸ τῆς τροπικῆς θερμότητος τῆς τοῦ Ἰορδάνου κοιλάδος περὶ τὴν λίμνην Γεννησαρὶτ καὶ περὶ Ἱεριχὼ μέχρι τοῦ χειμερινωτάτου κλίματος τοῦ ἐπικρατοῦντος εἰς τὰς ἄνω χώρας τοῦ Ἑρμὼν καὶ εἰς τὴν ὑψηλὴν ἔρημον τὴν ὁρίζουσαν αὐτὴν ἀπ' ἀνατολῶν.

β'.) Τὰ κεφαλαιωδέστατα τοῦ Μωσαϊκοῦ πολιτεύματος ἔχουσιν ὡς ἑξῆς. Ὁ λαὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν εἶναι ἰδίως καθωσιωμένος τῷ Κυρίῳ, διότι ὁ Κύριος ἐχειραγώγησεν ἀνέκαθεν τοὺς πατέρας αὐτοῦ, ἐλευθέρωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν ἀνθρώπων καὶ προσεκτήσατο διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Εἶναι ἄρα ὁ περιούσιος τοῦ Κυρίου λαός. Ὁ λαὸς ὤφειλε, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὑποταγὴν αὐτοῦ, νὰ ἀναπαύεται τὴν ἑβδόμην ἡμέραν καὶ νὰ εἰσφέρῃ τὸ δέκατον τοῦ ἀπὸ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ προϊόντος. Ἡ ἐλευθέρα χρῆσις ἑαυτοῦ ἦτον ἀπηγορευμένη, καὶ μόνον ἱερόδουλος ἠδύνατό τις νὰ γενῇ ἀκωλύτως· ἐπίσης καὶ ἡ χώρα ἡ ἐπαγγελθεῖσα εἰς τὸν λαὸν, ἀνήκει εἰς τὸν Κύριον, ὅστις ἔδωκεν αὐτὴν μόνον πρὸς κάρπωσιν. Τὸ δέκατον εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ μίσθωμα τὸ ὁποῖον δίδεται, διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς γῆς, εἰς τὸν Θεὸν, δηλαδὴ εἰς τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ (τοὺς κατ' ἐξοχὴν ὑπηρέτας)· ἡ χώρα ἔπρεπε νὰ ἀναπαύεται τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, καὶ τὸν ἕβδομον ἐνιαυτὸν, εἰς σημεῖον ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ μεταχειρίζεται αὐτὴν ἐλευθέρως καὶ αὐτογνωμόνως. Πᾶσα ἐλευθέρα τῆς γῆς πώλησις εἶναι ἀπηγορευμένη, ἐκτὸς μόνον πρὸς ἄμεσον ὄφελος τοῦ ναοῦ. Καὶ κατὰ πᾶν ἑπτάκις ἕβδομον ἔτος ἡ ἰδιοκτησία ἐπανέρχεται εἰς τοὺς ἀρχαίους οἴκους τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔφερεν εἰς τὴν ἐπαγγελθεῖσαν αὐτοῖς χώραν.

Τὰ πάντα λοιπὸν ἀναμιμνήσκουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ σχέσιν, ἀλλὰ τοῦτο ὄχι ὅπως συνέβαινεν εἰς τὰς ἄλλας παναρχαίας Ἀνατολικὰς ἐπικρατείας. Οἱ Ἰσραηλῖται, οὐδέποτε ἀπετέλεσαν λαὸν ὑποκύψαντα εἰς τὴν δουλείαν εὐαρίθμου ἱερατικῆς τάξεως, καταχρασθείσης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ θρήσκευμα· ἀλλ' ἐθεώρησαν ἀείποτε ἑαυτοὺς ὡς οἶκον ἀδελφῶν ἐχόντων ἴσα δίκαια, κεφαλὴν δὲ καὶ ἡγεμόνα τὸν θεὸν αὐτόν. Κατὰ τὰς ἰδέας τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὁ λαὸς ἦτο, ὡς προείρηται, κτῆμα, ὄχι ποτὲ ἀνθρώπου τινὸς, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, ἡ δὲ πολιτεία κύριον σκοπὸν εἶχε τὸ θρήσκευμα.—Ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς διῃρεῖτο εἰς 13 φυλὰς, καταγομένας ἀπὸ τῶν 12 υἱῶν τοῦ Ἰακὼβ, (*) ἐξ ὧν ὁ Ἰωσὴφ ὑπῆρξεν ἀρχηγέτης δύο φυλῶν (Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆ). Γεν. 48, 5. Ἐκ τῶν 13 τούτων φυλῶν (**), ἡ μία, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ὁ Μωϋσῆς αὐτὸς, ἡ φυλὴ τοῦ Λευὶ ἦτο ὁ φύλαξ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων. Οἱ Λευῖται προΐσταντο τοῦ λαοῦ εἴτε ὡς ἱερεῖς, εἴτε παρὰ τοῖς ἀρχιφύλοις τῶν πατριῶν ὡς γραμματεῖς καὶ λόγιοι ἄνδρες, καὶ ἔζων διεσπαρμένοι εἰς ἰδίας πόλεις ἀναμέσον ὅλων τῶν ἄλλων φυλῶν. Τῶν δὲ ἱερέων προΐστατο ὁ ἀρχιερεὺς, ἐκ τοῦ γένους Ἀαρὼν, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μωϋσέως.

Ἐὰν ἤδη ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ σύντομον τοῦτο σχεδίασμα τῆς Μωσαϊκῆς πολιτείας, καὶ σταθμίσωμεν τὰς τότε περιστάσεις, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι παρίστησι μεγίστην ἁπλότητα ἅμα καὶ σύνεσιν, ὅτι εἶναι καθυπέρτερον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ σκέψεως, καὶ ὅτι θεῖον ἔργον ὑπῆρξαν μάλιστα αἱ δέκα ἐκεῖναι ἐντολαὶ, διὰ μόνης τῆς τηρήσεως τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἀποβάλλει τὸ κηνῶδες τῆς φύσεως αὐτοῦ μέρος καὶ καθίσταται ἄξιος ἀνωτέρου προορισμοῦ. Καὶ ἄλλα ἔθνη βεβαίως, ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς τῶν πραγμάτων, περιέλαβον ἐν μέρει τοιαύτας ἐντολὰς εἰς τὰς νομοθεσίας αὐτῶν· ἀλλ' οὐδαμοῦ αἱ ἐντολαὶ ἐκεῖναι εὑρίσκονται τοσοῦτον τέλειαι καὶ καθαραὶ ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου καὶ ὀλεθρίου μίγματος.

γ') Ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀμορία διὰ ξένων τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν, μάλιστα ἀπὸ τῆς βιομηχάνου Φοινικικῆς πόλεως Τύρου μεταπεμφθέντων, διότι οἱ Ἰσραηλῖται αὐτοὶ ἦσαν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνεπιτήδειοι περὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὁ ναὸς οὗτος διέπρεπε μᾶλλον διὰ τὴν θαυ-

---

(*) Ὁ Ἰακὼβ εἶχεν ἀπὸ τῆς Λείας ἓξ υἱούς· Ῥουβὴν, Συμεὼν, Λευὶ, Ἰούδαν, Ἰσσάχαρ καὶ Ζαβουλών· ἀπὸ Ζελφᾶς, τῆς παιδίσκης τῆς Λείας δύο· Γὰδ καὶ Ἀσήρ· πρὸς τούτοις ἀπὸ τῆς Βαλλᾶς, παιδίσκης τῆς Ῥαχὴλ, δύο· Δὰν καὶ Νεφθαλείμ· τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ῥαχὴλ αὐτῆς, δύο· Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμείν.

(**) Σημειωτέον ὅμως ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἐπισήμους θρησκευτικὰς περιστάσεις, οἱ Ἰσραηλῖται παρίστανται διῃρημένοι εἰς 12 μόνον φυλὰς, αἱ δὲ δύω φυλαὶ Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆ ἀποτελοῦσι τότε τὴν μίαν φυλὴν Ἰωσήφ.

μαστὴν αὐτοῦ πολυτέλειαν (Βασιλ. γ', 6. Παραλειπ. 6', 3 καὶ 4. Φλ. Ἰωσήπου Ἰουδ. Ἀρχ. 8, 3) ἡ διὰ τὴν τεχνικὴν τοῦ οἰκοδομήματος καλλονήν. Ἐπισυνάπτομεν δ' ἐνταῦθα τὸ διάγραμμα αὐτοῦ καὶ συνεπιφέρομεν τὴν ἐξήγησιν τῶν διαφόρων διαιρέσεων ἐξ τῶν ἐν αὐταῖς περιεχομένων.

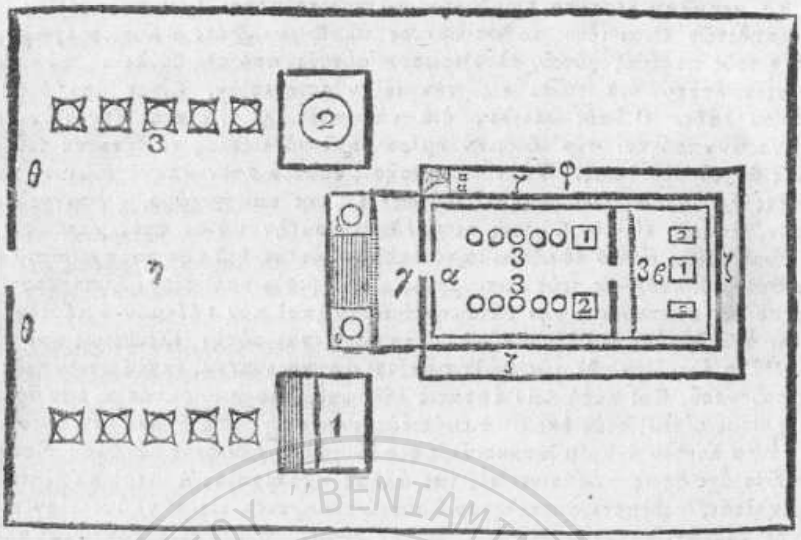

α) Ὁ οἶκος ὁ μέγας ἢ ὁ ναός· 1) θυσιαστήριον χρυσοῦν. 2) τράπεζα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτίθεντο οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως, χρυσῆ. 3) ἑκατέρωθεν πέντε χρυσαῖ λυχνίαι.

β) Ὁ οἶκος τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων ἢ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων (Δαβείρ)· 1) κιβωτὸς τῆς διαθήκης· 2) δύο χερουβείμ, κέδρινα, ἀλλ' ἐπικεχρυσωμένα. 3) τὸ καταπέτασμα ἐξ ὑακίνθου, καὶ πορφύρας, καὶ κοκκίνου, καὶ βύσσου.

γ) Τὸ πρόναον (Αἰλάμ).

δ) }
ε) } Οἱ δύο χαλκοῖ στύλοι (Κατόρθωσις ἢ Ἰσχύς) κατὰ πρόσωπον τοῦ ναοῦ.

ζ) Περίβολος τοῦ ναοῦ.

φ) Πύλη τοῦ περιβόλου.

αα) Ἡ πρὸς τὸν ὑπερῷον οἶκον ἄνοδος.

η) Αὐλὴ τῶν ἱερέων· 1) θυσιαστήριον χαλκοῦν. 2) ἡ χυτὴ θάλασσα διὰ νὰ νίπτωνται οἱ ἱερεῖς. 3) ἑκατέρωθεν πέντε λουτῆρες, διὰ νὰ πλύνωνται ἐν αὐταῖς τὰ ἔργα τῶν ὁλοκαυτωμάτων.

θ) Ὁ μέγας θριγκὸς τῆς αὐλῆς τῶν ἱερέων.

δ'.) Οἱ Ἰσραηλῖται, ἀπαχθέντες εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἔζησαν βίον, ὑλικῶς μὲν ἀνεκτόν, ἀλλὰ διανοητικῶς ἀφόρητον. Ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ὅτι ἔχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐντολὴν ἄλλην ἢ ν' ἀφανισθῶσιν ἀθλίως μεταξὺ λαῶν ἐχόντων ἤθη ῥυπαρὰ καὶ μυσαρὰ δόγματα· ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἀφῆρεσαν αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν, διὰ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων καὶ διχονοιῶν, τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἐντολὴν ἐκείνην, παρήχθη καὶ ἤκμασε παρ' αὐτοῖς, ὑπὸ τὸν Βαβυλωνιακὸν, τὸν Μηδικὸν καὶ τὸν Περσικὸν ζυγὸν, ὁ πόθος τοῦ νομίμου βίου τὸν ὁποῖον ἐπεζήτησαν οἱ πατέρες αὐτῶν, ὁ πόθος τοῦ νόμου. Καὶ ποῦ ἄλλοῦ ἄρα ὁ πόθος οὗτος ἐκφράζεται λαμπρότερον καὶ κατανυκτικώτερον ἢ εἰς τοὺς προφήτας τῆς ἐποχῆς ταύτης; Ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ὅσοι ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐστερήθησαν τῆς εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελθείσης γῆς καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὰς ταλαιπωρίας ὁ Θεὸς ἐπρόσφερε τὸν ἄρτον αὐτὸν τῆς χάριτος, τὰς γραφὰς τῶν προφητῶν, ἅπαντες ἐνεπλήσθησαν ἀπὸ αὐτῶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξήντλησε τὸν θησαυρὸν ἐκεῖνον· ἅπαντες ἐποτίσθησαν νέας ἐλπίδας καὶ νέαν πίστιν ἀπὸ τοῦ κρουνοῦ τούτου τῆς ζωῆς καὶ ὅμως τὰ νάματα αὐτοῦ ῥέουσιν εἰσέτι ὡς ἄθυσσος. Καθὼς δὲ εἰς τὰ ἔργα ταῦτα καὶ εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ψαλμῶν ἀντηχοῦσι πᾶσαι αἱ χορδαὶ τῆς θλίψεως καὶ τῆς παραμυθίας, οὕτω εἰς ἄλλους πάλιν ἐκ τῶν ψαλμῶν ἐκείνων ἀπεικονίσθη ἡ ἱλαρὰ πρὸ;

τὸν θεὸν ἀφοσίωσις καὶ ἡ βαθεῖα περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ πεποίθησις μὲ τοσαύτην ἐντέλειαν, ἁπλότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ὅσην οὐδὲν ἄλλο τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν ἠδυνήθη οὐδέποτε νὰ φθάσῃ.

Οἱ εἰς Παλαιστίνην ἐποικήσαντες ἐθνικοί, οἵτινες ὅμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ὀλιγωρήσωσι τῆς γῆς τοῦ Κυρίου, καὶ τούτου ἕνεκα προσῆλθον ἑκουσίως εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ, ἀπετέλεσαν βραδύτερον τὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὡς ἀκάθαρτον θεωρούμενον Σαμαρειτικὸν λαόν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι διέμειναν εἰς τὴν ἐξορίαν μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Κῦρος περιέλαβεν ἐντὸς τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ τὸ Ἀσσυριακὸν καὶ τὸ Βαβυλωνιακόν. Τότε (536) οἱ θερμότερον εἰς τὰ πάτρια ἤθη ἀφωσιωμένοι ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς δοθείσης πρὸς ἐπάνοδον ἀδείας καὶ ἵδρυσαν ἐν Παλαιστίνῃ μικρὰν Ἰουδαϊκὴν ἱερὰν πολιτείαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήχθη πάλιν αὐστηρῶς τὸ Μωσαϊκὸν πολίτευμα. Ὁ νέος τοῦ Κυρίου οἶκος ἐτελειώθη ἐν ἔτει 515 Π. Χ., ἡ δὲ λατρεία κατηρτίσθη ἐκ νέου διὰ τοῦ Ζοροβάβελ. Οἱ Ἰουδαῖοι ἔζησαν ἤδη ὑπὸ τοὺς Πέρσας βασιλεῖς· ἔπειτα δέ, ἀφοῦ οἱ Μακεδόνες κατέκτησαν τὸ Περσικὸν κράτος καὶ οἱ Σελευκίδαι καὶ οἱ Πτολεμαῖοι ἤρισαν περὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης, οἱ Ἰουδαῖοι διετέλεσαν ἡνωμένοι πότε μὲν μετὰ τῆς Αἰγύπτου (323—311 καὶ 301—203), πότε μετὰ τῆς Συρίας (198—167)· καὶ, ἐπὶ πληρωμῇ φόρου εἰς ἅπαντας ἐκείνους τοὺς βασιλεῖς, διεφύλαττον τὸ πολίτευμα αὐτῶν. Παρὰ τῷ προϊσταμένῳ τοῦ λαοῦ ἀρχιερεῖ, διετέλει εἰς Ἱερουσαλὴμ τὸ συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων, εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ὁποίου ὑπεβάλλοντο πᾶσαι αἱ σπουδαῖαι ὑποθέσεις.

Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ νέα αὕτη ἱερατικὴ πολιτεία συνεκροτήθη, ὡς προείρηται, ὑπὸ τῶν θερμοτέρων ζηλωτῶν τοῦ πατρίου θρησκεύματος, ὁ διὰ τῶν Μακεδόνων διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπενήργησεν οὐσιωδῶς εἰς τὰς ἑπομένας τῶν Ἰσραηλιτῶν γενεάς· ὥστε ἤδη, παρὰ τοῖς ζηλωταῖς τοῦ νόμου, παρήχθη μερὶς νεωτερίζουσα καὶ προσφιλῶς ἔχουσα πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη. Ἡ μερὶς αὕτη, ὠφελημένη ἀπὸ τὰς ἔριδας, αἵτινες ἐπεκράτουν ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ, δηλαδὴ τῷ ἄρχοντι, οἴκῳ, κατώρθωσε, διὰ τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σελευκιδῶν, νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Δ'. ὁ Ἐπιφανὴς (175—164) ἠξίωσε νὰ ἀνταλλάξῃ αὐτὸς, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ παρὰ τὰ νενομισμένα, τὸν διορισμὸν τοῦ ἀρχιερέως τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐθιώρησεν ἐκείνους ἐξ αὐτῶν ὅσοι ἐπέμειναν εἰς τὰ πάτρια ἤθη καὶ νόμιμα, ὡς στασιαστάς. Συγχρόνως δὲ, ἐπειδὴ εἶχε χρείαν χρημάτων διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπιβληθέντα εἰς τὸν Ἀντίοχον Γ'. φόρον, ἐκυρίευσεν ἐν ἔτει 170 τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐβεβήλωσε καὶ ἐλήστευσε τὸν ναὸν, ἔκαυσε τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὸ Ἑλληνικὸν θρήσκευμα καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους. Τὸ καταπιεστικὸν τοῦτο πολίτευμα διήγειρε τελευταῖον δεινὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν πρῶτος ἐπεχείρησεν ὁ Ματταθίας (167) ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους τῶν Ἀσαμωναίων ἐν Μωδεεὶν (τὸ βορειοδυτικώτατον χωρίον τῆς κυρίως Ἰουδαίας). Οἱ πέντε αὐτοῦ υἱοὶ, Ἰωάννης ὁ Γαδδὶς, Σίμων ὁ Θασσὶς, Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, Ἐλεάζαρ ὁ Αὐαρὰν καὶ Ἰωνάθας ὁ Σαφφοῦς, ἀνεδείχθησαν μετέπειτα ἡγεμόνες τοῦ μακροῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πολέμου τὸν ὁποῖον ὑπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τὴν Συρίαν καὶ ἔφεραν εἰς αἴσιον πέρας διά τε τῆς ἰδίας ἀνδρείας καὶ μάλιστα ὡς ἐκ τῶν ταραχῶν τοῦ τῶν Σελευκιδῶν Κράτους. Δημήτριος ὁ Νικάτωρ ἀνεγνώρισε τελευταῖον (143) τὸν Σίμωνα Θασσὶν ὡς ἀρχιερέα καὶ ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα τῆς Ἰουδαίας, ἥτις ἤκμασεν ἐκ νέου ὑπὸ τὴν προσηνῆ αὐτοῦ διοίκησιν, ἐνῷ τὸ Συριακὸν Κράτος διετέλει εἰς δεινὴν ἀνωμαλίαν (*).

Ὁ Ἰωάννης Ὑρκανὸς διεδέξατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Σίμωνα, δολοφονηθέντα μετ' ἄλλων δύο υἱῶν ἐν ἔτει 135 ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολε-

(*) Ἂν καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ, ὑπὲρ τοῦ πατρίου δικαίου καὶ θρησκεύματος, ἀγῶνι τῶν Ἀσαμωναίων ἡ Μακκαβαίων, ὑπερίσχυσεν ἡ μερὶς τῶν μάλιστα εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἀφωσιωμένων Ἰουδαίων, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρέμεινε καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου. Ἐκ δὲ τῆς συγκρούσεως τῶν δύο ἐκείνων στοιχείων παρήχθησαν τότε αἱ δύο κύριαι αἱρέσεις τῶν Φαρισαίων (τῶν προσηλωθέντων εἰς τὴν συπικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς παραδόσεως) καὶ τῶν Σαδδουκαίων (οἵτινες ἀνεγνώριζον μὲν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἀλλ' ὄχι καὶ τὰς ἐν τῇ παραδόσει περιεχομένας συμπληρώσεις καὶ ἑρμηνείας) τῶν ὁποίων αἱ ἔριδες ἐπέφεραν πολλὰς εἰς τὸ νέον Κράτος συμφοράς, ὡς θέλομεν ἴδει μετ' ὀλίγον.

μαίου τοῦ 2'. Ὁ Ὑρκανὸς ἀνεχαίτισεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν ἀμοιβαίαν ἔχθραν τῶν Σαδδουκαίων (τῶν ὁποίων ὀπαδοὶ ἦσαν οἱ πλεῖστοι πλούσιοι καὶ ἄρχοντες) καὶ τῶν Φαρισαίων, μέχρις οὗ οἱ τελευταῖοι οὗτοι παρώξυναν αὐτὸν προσωπικῶς, οἱ δὲ Σαδδουκαῖοι, ὠφεληθέντες ἀπὸ τῆς ὀργῆς ταύτης, ἐπεχείρησαν τὴν καταδίωξιν τῶν ἀντιπάλων ἐκείνων. Ὁ Ὑρκανὸς ἀπέθανεν ἐν ἔτει 107, καταλιπὼν πέντε υἱοὺς, ἐξ ὧν ὁ πρεσβύτερος, Ἀριστόβουλος, διεδέξατο τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀνέλαβεν ἤδη τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ὁ Ἀριστόβουλος, διὰ νὰ στερήσῃ τὴν μητέρα τῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα μετοχῆς, ἐλιμοκτόνησεν αὐτὴν ἐν τῇ φυλακῇ. Ἐπίσης δὲ ἔρριψεν εἰς φυλακὴν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐκτὸς ἑνὸς, τοῦ Ἀντιγόνου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε στενὴν φιλίαν. Ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Ἀριστοβούλου καὶ οἱ ἄλλοι αὐλικοὶ, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀφανίσωσι τὴν δύναμιν τοῦ Ἀντιγόνου, ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἄκοντος τοῦ βασιλέως, ὅστις, τυπτόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ἀπέθανε μετ' ὀλίγον, 106, βασιλεύσας ἓν μόνον ἔτος. (Ἰωσ. Ἰουδ. Ἀρχ. 13, 7—12).

Εἷς τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν τοῦ Ἀριστοβούλου, ὁ Ἀλέξανδρος Ἰάνναῖος, παρέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ διεφύλαξεν αὐτὴν μέχρι τοῦ 79, καταδιώξας σφοδρότατα τοὺς Φαρισαίους· πρὶν ὅμως ἀποθάνῃ ἐσυμβούλευσε τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἀλεξάνδραν νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνης μερίδος. Ἐκ τῶν δύο τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱῶν, τοῦ Ὑρκανοῦ καὶ τοῦ Ἀριστοβούλου, ἔλαβεν ἤδη ὁ πρῶτος τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα· τὴν δὲ βασιλικὴν ἀρχὴν ἐφύλαξεν ἡ μήτηρ, ἥτις περιεποιήθη πολὺ τοὺς πολλὰ ἐπὶ τοῦ προηγουμένου ἡγεμόνος παθόντας Φαρισαίους. Τοῦτο δυσηρέστησε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τοὺς Σαδδουκαίους, ἀρχηγὸς τῶν ὁποίων παρέστη ὁ Ἀριστόβουλος. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἀλεξάνδρας (71) ἐξερράγη μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν πόλεμος, εἰς ὃν ἀνεμίχθη (64) ὁ τότε ἐν Δαμασκῷ εὑρισκόμενος Ῥωμαῖος στρατηγὸς Πομπήϊος ὁ μέγας, λαβὼν τὴν μερίδα τοῦ Ὑρκανοῦ, κυριεύσας τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοβούλου κατεχομένην Ἱερουσαλὴμ καὶ αἰχμαλωτεύσας αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀριστόβουλον.

Ὁ ἀδρανὴς Ὑρκανὸς, μείνας οὕτω μόνος τοῦ Κράτους κύριος, εἶχεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μικρὰν πραγματικὴν δύναμιν· διότι πᾶσα ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν νοήμονα καὶ δραστήριον αὐτοῦ σύμβουλον, τὸν Ἰδουμαῖον Ἀντίπατρον, ὅστις κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν φιλίαν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Καίσαρος, καὶ ἔπειτα τοῦ Ἀντωνίου. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίπατρος ἐδηλητηριάσθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς Φαρισαϊκῆς μερίδος, ἥτις ἐμίσει αὐτὸν διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσήλωσιν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὁ δὲ τοῦ Ἀριστοβούλου υἱὸς Ἀντίγονος κατώρθωσε, τῇ συνδρομῇ τῶν Πάρθων, νὰ ἀποβάλῃ τῆς ἀρχῆς τὸν Ὑρκανὸν, ἀλλὰ τῷ 39 Π. Χ. οἱ τότε ἄρχοντες τῆς Ῥώμης Ἀντώνιος, Λέπιδος καὶ Ὀκταύϊος, τῶν ὁποίων ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν ὁ τοῦ Ἀντιπάτρου υἱὸς Ἡρώδης, ἀνεκήρυξαν τοῦτον μὲν βασιλέα τῆς Ἰουδαίας, τὸν δὲ Ἀντίγονον ἐχθρὸν τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ Ἰδουμαῖος Ἡρώδης, καταλαβὼν τὸ βασίλειον διὰ συνδρομῆς τῶν Ῥωμαϊκῶν ὅπλων, κατεδίωξε, παντὶ σθένει, τὴν Φαρισαϊκὴν μερίδα, τῆς ὁποίας ἐκληρονόμησε τὸ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ μῖσος διότι, κατὰ τὸν αὐστηρὸν Ἰουδαϊκὸν νόμον, οὐδὲν εἶχε δίκαιον εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ διότι ἠγωνίσθη νὰ καταλύσῃ πάντα τὰ πάτρια ἤθη καὶ νόμιμα. Παρεξετράπη δὲ καὶ εἰς ἄλλας κακουργίας· μία τῶν τοῦ Ὑρκανοῦ θυγατέρων ἡ Ἀλεξάνδρα, εἶχε λάβει σύζυγον υἱόν τινα τοῦ Ἀριστοβούλου (ἀδελφὸν τοῦ προμνημονευθέντος Ἀντιγόνου), τὸν Ἀλέξανδρον, ἀπὸ δὲ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη ἡ Μαριάμμη, τὴν ὁποίαν ἔλαβε σύζυγον αὐτὸς ὁ Ἡρώδης. Ἀλλ' ἡ Ἀλεξάνδρα εἶχε καὶ ἕτερον τέκνον, τὸν Ἀριστόβουλον, εἰς ὃν ὑπεχρέωσε τὸν Ἡρώδην, διὰ τοῦ Ἀντωνίου, νὰ ἀναθέσῃ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Ὁ Ἡρώδης, ὀργισθεὶς διὰ τοῦτο, ἐδολοφόνησε τὸν Ἀριστόβουλον καὶ ὡς ἐκ τούτου περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, ἐφόνευσεν ἐπὶ τέλους καὶ τὴν ἰδίαν σύζυγον Μαριάμμην. Προστούτοις, ἀνέτρεψεν ἅπαν τὸ πολιτικὸν σύστημα τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας· ἀφῄρεσεν ἀπὸ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα πᾶσαν δύναμιν καὶ ὑπόληψιν, διέτασσε καὶ ἐξετέλει τὰ πάντα αὐτογνωμόνως, οὐδέποτ' ἐρωτῶν τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸ συνέδριον· ἔκτισεν εἰς Ἱερουσαλὴμ παλαίστρας, θέατρον, μέγιστον ἀμφιθέατρον καὶ κατὰ πᾶσαν τετραετηρίδα ἐτέλει μεγάλους ἀγῶνας· ταῦτα δὲ παρώξυνον εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τοὺς αὐστηροτέρους τῶν Ἰουδαίων· τελευταῖον ἐπῆλθον νέαι συμφοραὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Οἱ ἀπὸ τῆς Μαριάμμης δύο αὐτοῦ υἱοὶ, Ἀριστόβουλος καὶ Ἀλέξανδρος, ἦσαν αἱ ἔσχαται ἐλπίδες τῆς φαρισαϊκῆς μερίδος· ἀλλ' ἕτερος υἱὸς, ἀπὸ προτέρου γάμου, ὁ Ἀντίπατρος, ἐρραδιούργησε κατ' αὐτῶν ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἀνέπεισε τὸν Ἡρώδην νὰ θανατώσῃ αὐτούς· μετέπειτα ὁ Ἡρώδης,

γνωρίσας τὴν κακοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐθανάτωσε κ' τοῦτον· πέντε δὲ ἡμέρας βραδύτερον ἀπέθανε καὶ αὐτὸς, βασιλεύσας ἔτη 37.

Κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ Ἡρώδου, τὸ μὲν βασιλικὸν ἀξίωμα περιῆλθεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον· ἄλλος δὲ υἱὸς, ὁ Φίλιππος, ἔλαβεν ὡς τετραρχίαν τὴν βορειοανατολικὴν χώραν Τραχωνίτιδα (τὴν σήμ. Ledscha), μέρος τῆς Γαυλανίτιδος (Dscholan) καὶ τὴν Βαταναίαν· καὶ τρίτος υἱὸς, ὁ Ἡρώδης Ἀντίπας, ἔλαβεν ἐπίσης ὡς τετραρχίαν τὴν Γαλιλαίαν ὁμοῦ καὶ τὰς ὑπολοίπους πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου χώρας. Συγχρόνως ὅμως ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ Ῥωμαῖος ἐπίτροπος ὁ Σαβῖνος, ἔχων ἐντολὴν νὰ μὴν ἀφήσῃ τὴν χώραν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρώδου, εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ διοικήσῃ αὐτὴν ὡς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Οἱ τρεῖς τοῦ Ἡρώδου υἱοὶ ἀπῆλθον εἰς Ῥώμην, τὸ δὲ καταπιεστικὸν τοῦ Σαβίνου πολίτευμα παρήγαγε πολλὴν στάσιν καὶ ἀνωμαλίαν, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ὁποίων, ὁ Αὔγουστος ἀπεφάσισεν ὡς ἑξῆς περὶ τῆς Παλαιστίνης· ὅτι ὁ μὲν Ἀρχέλαος θέλει λάβει τὸ ἥμισυ τοῦ πατρικοῦ βασιλείου μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐθνάρχου, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ θέλει διανεμηθῆ μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἡρώδου Ἀντίπα, ὡς τετραρχῶν. Μετὰ δέκα ἔτη, ὁ Ἀρχέλαος (ἔτει 6ῳ Μ. Χ.), κατηγορηθεὶς εἰς Ῥώμην ὑπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν δύο τετραρχῶν, καθῃρέθη καὶ ἐξωρίσθη εἰς Οὐϊέννανα τῆς Γαλατίας· εἰς δὲ τὴν Παλαιστίνην ἐστάλη Ῥωμαῖος ἐπίτροπος, τοῦ ὁποίου ἡ διοίκησις παρήγαγε νέας ταραχὰς κ' ἀνωμαλίας. Ἀποθανόντος τοῦ Φιλίππου, ἡ τετραρχία αὐτοῦ προσηρτήθη εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Συρίας, ὥστε ἤδη μόνος Ἰουδαῖος ἡγεμὼν ἔμεινεν ὁ Ἡρώδης Ἀντίπας. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα (37 μ. χ.) ὁ Ἡρώδης Ἀγρίππας, ἔγγονος τοῦ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου ἀπὸ τῆς Μαριάμμης, καὶ φίλτατος διατελέσας τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν πρώην τετραρχίαν τοῦ Φιλίππου, τῷ δὲ 41, ἐξορισθέντος τοῦ Ἀντίπα εἰς Γαλατίαν, ἐδόθη καὶ τούτου τὸ μερίδιον εἰς τὸν Ἀγρίππαν, ὅστις τελευταῖον, λαβὼν ἀπὸ τοῦ Κλαυδίου καὶ τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἐκυβέρνησεν ἤδη ὡς βασιλεὺς ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην. Αἴφνης ἐν ἔτει 44 Μ. Χ. ὁ Ἀγρίππας ἀπέθανεν εἰς Καισάρειαν καὶ τότε, ἐπειδὴ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀγρίππας β'. ἦτο νεώτατος ἔτι, τὸ Ἰουδαϊκὸν βασίλειον δὲν ἀνετέθη εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ μετεβλήθη ὅλως εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἡρώδου διεφύλαξε μόνον τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Ἔπειτα, τὸ καταπιεστικὸν καὶ καταδιωκτικὸν πολίτευμα τῶν Ῥωμαίων ἐπιτρόπων διήγειρεν ἐν ἔτει 65 νέαν καὶ δεινοτάτην στάσιν, ἥτις δὲν κατεβλήθη εἰμὴ τῷ 73 μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦ Ἡρωδείου καὶ τῶν ἄλλων ὀχυρῶν τῆς χώρας πόλεων.

Ἐν μέσῳ τῶν παντοίων συμφορῶν τὰς ὁποίας ἔπασχεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ εἴκου τοῦ Ἡρώδου, τοῦ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καταλύσαντος τὸν ἀρχαῖον νόμον, ἐγένετο ἡ θεία ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα τοῦ Κυρίου καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! τὸν ἀληθῆ Μεσσίαν, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπὶ τῆς γῆς κράτος προανήγγειλαν οἱ προφῆται, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πατὴρ εἶπεν· « αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς », τοῦτον ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι· 40 δὲ ἔτη μετὰ τὸ ἀνοσιούργημα, ἐπεχείρησαν τὸν ἔσχατον ἐκεῖνον κατὰ τῆς Ῥώμης ἀγῶνα, ἐλπίζοντες οἱ τυφλοὶ ὅτι Μεσσίας τις θέλει χειραγωγήσει αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην, αὐτὴ δὲ αὕτη ἡ ἐλπὶς ἐπέσπασεν ἐπὶ τὴν μιαρὰν αὐτῶν πρᾶξιν τὴν θείαν δίκην. Καὶ ἤδη τὰ λείψανα τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, οἱ ἀπόγονοι δηλαδὴ τῶν εἴτε προηγουμένως ἐκ τῆς Παλαιστίνης ἀπαχθέντων ἢ μεταναστευσάντων, εἴτε εἰς τὸν τελευταῖον ἐκεῖνον ἀγῶνα ἐπιζησάντων ἐν Παλαιστίνῃ Ἰουδαίων, οἱ περιάγοντες ἐπὶ τῆς γῆς τὴν παραμεμορφωμένην εἰκόνα τοῦ ἀρχαίου νόμου, παρίστανται ἡμῖν ὡς μνημεῖον ἔμψυχον τῆς ἀληθείας τοῦ θρησκεύματος ἡμῶν καὶ τῶν μετὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ συνημμένων ἐπαγγελιῶν.

ε) Πηγαὶ τῆς Ἑβραϊκῆς ἱστορίας. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, Φλαούϊος Ἰώσηπος, 80 ἔτη Μ. Χ.

§. 12.

Οἱ Φοίνικες, ἔθνος Σημιτικὸν, ὡς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, κατῴκουν πάλαι μὲν παρὰ τῷ Περσικῷ κόλπῳ (Ἡροδ. 7, 89), πρωϊμώτατα δὲ μετηνάστευσαν εἰς τὴν παρὰ τὴν μεσόγειον στενὴν χώραν (ἔχουσαν 2 ἢ 3 μιλίων πλάτος ἐπὶ 30 μήκους) τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Φοινίκην καὶ

ὁριζομένην ἀπὸ Βορ. καὶ Ἀν. ὑπὸ τῆς Συρίας, ἀπὸ Μεσημ. ὑπὸ τῆς Παλαιστίνης καὶ ἀπὸ Δ. ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Οἱ Φοίνικες διέπρεψαν ἐπὶ ἐμπορίᾳ καὶ βιομηχανίᾳ πολὺ ὡς πρὸς τοὺς ἀπωτάτους ἐκείνους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος καὶ τούτου ἕνεκεν ἀπέβησαν ταμάλιστα λόγου ἄξιοι διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἡ δὲ ἰδία αὐτῶν ἱστορία περιστρέφεται κυρίως περὶ τὰς δύο ἐπισημοτέρας πόλεις τῆς Σιδῶνος καὶ τῆς Τύρου, αἵτινες ἀλληλοδιαδόχως ἔλαβον τὴν ἡγεμονίαν τῶν Φοινίκων. διότι τὸ ἔθνος τοῦτο οὐδέποτε ἀπετέλεσεν ἓν κράτος συμπαγὲς, ἀλλ' ἑκάστη αὐτοῦ πόλις ὑπῆρχεν αὐτόνομος, ἀφ' ἑτέρου ὅμως συχνάκις ὡμοσπόνδουν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἔτι συχνότερον ἡ ἐξ αὐτῶν πλείονα πλοῦτον καὶ ἰσχὺν κτησαμένη ὑπῆγε τὰς λοιπὰς ὑφ' ἑαυτήν. Εἰς δὲ τὰς κατ' ἰδίαν πόλεις ἦρχε συνήθως ἡγεμὼν τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία, περιωρισμένη ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας, ἦτον ἄλλοτε μὲν κληρονομικὴ, ἄλλοτε δὲ ἰσόβιος καὶ ἐνίοτε πρόσκαιρος μόνον. Κατ' ἀρχάς (ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου) ἰσχυροτάτη ὑπῆρξεν ἡ Σιδὼν, τῆς ὁποίας τὸ μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἐμπόριον ἀναφέρεται ἔτι ἐπὶ Ἰωσὴφ, καὶ οἱ παμποίκιλοι πέπλοι ἐφημίζοντο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ Ὁμήρου (Ἰλ. Ζ, 290 κ. ἑπ.)· ἔκτισε δὲ πρωΐμως καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Φοινίκης ἀποικίας, μάλιστα τὴν τοσοῦτον ἔπειτα περίφημον καταστᾶσαν Τύρον· καὶ ἀφοῦ οἱ Ἰσραηλῖται, καταλαβόντες τὴν Παλαιστίνην, μετέβαλον εἰς κῆπον τοὺς ἐρήμους αὐτῆς βράχους· προσδετούτοις ἐπολιτίσθησαν ὁπωσοῦν καὶ οἱ τῆς γειτονος Συρίας κάτοικοι, προεβιβάσθη ἔτι μᾶλλον ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία τῶν Φοινίκων.— Τότε κατὰ πρῶτον ἤκμασε καὶ ἡ Τύρος, ἥτις ἀπέβη βαθμηδὸν τοσοῦτον ἰσχυρὰ ὥστε ἐπὶ Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος (1050 κ. ἑπ.), μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχησεν ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Χειρὰμ, ὑπῆρχεν ἡ λαμπροτάτη πόλις τῆς δυτικῆς Ἀσίας, προϊσταμένη τῆς Φοινίκης καὶ αὐτῆς τῆς Σιδῶνος. Τότε ἐκτίσθη ἡ πρώτη εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς Φοινικικὴ ἀποικία, ἡ ἐν Μαυριτανίᾳ πόλις Αὐζία (920 πρ. χρ.), ἀφοῦ προηγουμένως ἔτι οἱ Τύριοι εἶχον ἐποικήσει εἰς Κύπρον. Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους προστούτοις ἐξετάθησαν εἰς Κρήτην, Ῥόδον, Θάσον καὶ ἄλλας τοῦ Ἀρχιπελάγους νήσους (ἐλθόντες ἐντεῦθεν εἰς σχέσεις μετὰ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων)· ἔκτισαν δὲ ἀποικίας καὶ εἰς Σικελίαν, εἰς Σαρδόνα καὶ εἰς Κύρνον. Τελευταῖον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἵδρυσαν οἱ Τύριοι (περὶ τὸ 880, διὰ τῆς Διδοῦς;) εἰς τὴν σημερινὴν τῆς Τύνιδος χώραν, τὴν ἐπισημοτάτην ὅλων τῶν Φοινικικῶν ἀποικιῶν Καρχηδόνα, τὴν μετέπειτα μοναρχήσασαν τῆς δυτικῆς μεσογείου· ἔπλευσαν μέχρι τῶν ἀπωτάτων τῆς θαλάσσης ταύτης ἄκρων, ἀπέβησαν εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ ἔκτισαν ἐνταῦθα ἐπίσης ἀποικίας, ἐξ ὧν μάλιστα ἐπίσημοι ὑπῆρξαν τὰ ἔτι σωζόμενα Γάδειρα (Cadix) καὶ ἡ ἀφανισθεῖσα Ταρτησσὸς (ἀμφότεραι εἰς τὴν σημ. Ἀνδαλουσίαν).—Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ νέου Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὁ καταλύσας τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ Σαλμανασσὰρ (717) καθυπέταξε τοὺς Φοίνικας, κυριεύσας καὶ αὐτὴν τὴν Τύρον· ἀλλὰ τὸ κράτιστον

τῶν κατοίκων αὐτῆς μέρος μετέβη εἴς τι παρακείμενον νησίδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκτισε τὴν νέαν Τύρον, τὴν ἀποκρούσασαν τὰς πενταετεῖς ματαίας προσβολὰς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας καὶ γενομένην πρωτεύουσαν τῆς μετ' ὀλίγον ὑπέρ ποτε ἀκμασάσης Τυριακῆς κυριαρχίας, ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας.— Ἔπειτα ἐκινδύνευσαν πάλιν οἱ Τύριοι, ἐπὶ τοῦ καταλύσαντος τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα ἡγεμόνος τοῦ νεο-βαβυλωνιακοῦ κράτους Ναβουχοδονόσορ (600), ὅστις καθυπέταξε τὴν Φοινίκην ὅλην ἐπὶ 13 ἔτη καὶ αὐτὴν τὴν παλαιὰν Τύρον (Παλαίτυρον)· ἀλλὰ ἡ νέα Τύρος διέσωσε καὶ τότε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς.—Ὅτε βραδύτερον οἱ Πέρσαι παρέλαβον, ὑπὸ τὸν Κῦρον, τὴν ἡγεμονίαν τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ὑπετάχθησαν (550;) εἰς αὐτοὺς ἑκουσίως καὶ ἅπαντες οἱ Φοίνικες, ἀλλὰ, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως τῶν ἰδίων νόμων καὶ θεσμῶν. Ἔκαθον ὅμως οὐδὲν ἧττον πολλὰ ἀπὸ τῶν Σατραπῶν τῆς Περσίας καὶ μάλιστα ἡ τότε πάλιν ὑπερτερήσασα τῆς Τύρου Σιδὼν· ὅθεν, περὶ τὸ ἥμισυ τῆς 4 πρ. χρ. ἑκατονταετηρίδος, συνεσασίασαν μετὰ τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας· ἀλλὰ κατετροπώθησαν, ἡ δὲ πρωτουργὸς τῆς στάσεως Σιδὼν κατεσράφη. Καὶ ἀνεκτίσθη μὲν πάλιν ἡ πόλις, ἀλλὰ ἡ Τύρος ἀναφαίνεται αὖθις πρωταγωνιστοῦσα ἐν Φοινίκῃ, μέχρις οὗ κυριευθεῖσα ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου (332) μετὰ ἑπτάμηνον πολιορκίαν, ἔπαθε καὶ αὕτη πολλὰς συμφοράς. Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ ὁρικτήτορος ἐκείνου ἐν Αἰγύπτῳ κτισθεῖσα Ἀλεξάνδρεια, συγκεντρώσασα εἰς ἑαυτὴν τὸ μέγα τοῦ κόσμου ἐμπόριον, ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς Φοίνικας τὸ ἀξίωμα τὸ ὁποῖον εἶχον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ.

ά) Τὰ περὶ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν Φοινίκων λεγόμενα μετέχουσι πολλάκις ὑπερβολῆς τινος. Εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο ἐπελαγοδρόμησε καὶ εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην ηὐδοκίμησε πρὸ ὅλων τῶν ἄλλων δυτικῶν ἐθνῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου· ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν πλοίων αὐτοῦ ἱστορούμενα ἐν μέρει μὲν παντάπασι δὲν ἔχανται ἀληθείας, ἐν μέρει δὲ ἐφαρμόζονται εἰς μεταγενεστέρους μόνον χρόνους. Μέχρι τῆς Ἱσπανίας δὲν ἔπλευσαν οἱ Φοίνικες πρὸ τῆς 9 πρ. χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἂν καὶ τὸ ἐν τῇ Γενέσει ᾗδη ἀπαντώμενον ὄνομα Θαρσεὶς ἐκλαμβάνεται συνήθως ὡς ταυτόσημον τῆς Ταρτησσοῦ, καὶ ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι προέβησαν μέχρι τῶν χωρῶν ἐκείνων πολὺ πρότερον. Ἐπίσης δὲν ἐπεσκέφθησαν εἰμὴ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Εὐρώπης παράλια, ὅπου ἐλάμβανον τὸν κασσίτερον ἀπὸ τὰς λεγομένας Κασσιτερίδας νήσους ἤτοι τὰς Βρετανικάς. Μῦθοι δὲ ἁπλῶς εἶναι τὰ λεγόμενα ὅτι ἐθαλασσοπόρησαν μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, διότι τὸ ἀπὸ τῶν παραλίων αὐτῆς προερχόμενον ἤλεκτρον, ἐλάμβανον ὄχι ἀμέσως ἀπὸ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς βορείου θαλάσσης ὅπου ἔφερον αὐτὸ τὰ τὴν βόρειον Γερμανίαν οἰκοῦντα ἔθνη, ἀντιαλλάσσοντα πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα. Πολλοὶ ὁμοίως ἀμφιβάλλουσιν ἂν ἦναι ἀληθὲς τὸ παρὰ τοῦ Ἡροδότου (4, 42) ἱστορούμενον ὅτι περιέπλευσαν περὶ τὸ 600 πρ. χρ. ἔτος τὴν Ἀφρικήν· μέχρι τίνος δὲ προέβησαν ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὁρμώμενοι, εἶναι ὅλως ἄγνωστον. Τὸ κατὰ ξηρὰν ἐμπόριον αὐτῶν, ἐπίσης ἀξιόλογον ὅσον καὶ τὸ κατὰ θάλασσαν, προεχώρει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, κυρίως διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος κτισθείσης; Παλμύρας ἢ Θαδμὼρ (Θερμὰθ) καὶ τῆς ἀρχαίας παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐμπορικῆς πόλεως Θαψάκου.— Τὰ μᾶλλον λόγου ἄξια φορτία ὅσα κατά τε θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν μετεκόμιζον (καὶ ἐξ ὧν τινὰ παρελάμβανον ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς) ἦσαν λίβανος, ἐλέφας, κασσίτερος, πολύτιμα μέταλλα, σίδηρος, ἔβενος, κινναμωμον, ἤλεκτρον, ἔρια, ἵπποι, σῖτος, οἶνος καὶ δοῦλοι.

Ἡ βιομηχανία τῶν Φοινίκων ἦτο ποικιλωτάτη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν αὐ-

τῶν ἀξιοθαύμαστος· ἰδίως δὲ διέπρεψαν περὶ τὴν χωνευτικὴν, τὴν χρυσοχοϊκὴν, τὴν ὑφαντικὴν, τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων ἢ κοσμημάτων, ἢ μάλιστα λόγου ἄξια ἦσαν τὰ κεχρωματισμένα αὐτῶν ὑφάσματα, οἱ Σιδώνιοι πέπλοι καὶ τὰ ἐξ εὐγενῶν μετάλλων, ἐξ ἐλέφαντος, ἐβένου καὶ ἠλέκτρου τεχνουργούμενα σκεύη· τελευταῖον εἰς τοὺς **Φοίνικας** ἀποδίδεται ἡ εὕρεσις τῆς ὑέλου καὶ τῆς πορφύρας. Ἐπρόκοψαν ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν· ἡ ἀρχαιότης εἰς αὐτοὺς ἀπέδιδεν ἰδίως τὴν εὕρεσιν τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γραφῆς, καὶ βέβαιον τοὐλάχιστον εἶναι ὅτι τὴν γραφὴν παρ' αὐτῶν παρέλαβον οἱ Ἕλληνες, οἱ μεταβιβάσαντες αὐτὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἢ διὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὰ νεώτερα ἔθνη· ἀναφέρονται δὲ ἢ ἐγχώριοι τῶν Φοινίκων ἱστοριογράφοι ὧν ὁ ἐπισημότατος καλεῖται **Σαγχωνιάθων**, τῆς συγγραφῆς τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται εἰμὴ μικρὸν παρ' **Εὐσεβίῳ** ἀπόσπασμα, περιέχον τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὴν θεογονίαν καὶ κοσμογονίαν.—Ἡ **θρησκεία** τῶν Φοινίκων ἦτο εἰδωλολατρεία μετ' ἀνθρωπίνων θυσιῶν συνδεδεμένη, τῆς ὁποίας πρωτεύοντες θεοὶ ἦσαν ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου, ὁ **Βάαλ**, καὶ ἕτερος θεὸς τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες παραβάλλουσι μὲ τὸν Ἡρακλέα αὐτῶν.—

δ') **Πηγαὶ** τῆς φοινικικῆς ἱστορίας εἶναι· ἐπιγραφαὶ ἢ νομίσματα· ἡ παλαιὰ γραφὴ καὶ ὁ Ἰώσηπος· οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς.

γ') **Περὶ** τῆς **Καρχηδονιακῆς** ἱστορίας ἐν τῷ πέμπτῳ τμήματι.

§. 13.

Ἡ ἀρχαιοτέρα ἱστορία τῆς χώρας **Ἀράμ** (τῆς Συρίας) δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς ἡμᾶς εἰμὴ ἐξ Ἑβραϊκῶν εἰδήσεων. Περὶ τῆς περιφήμου διὰ τὸ πλῆθος τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν **Μικρᾶς Ἀσίας** λέγονται πολλοὶ μῦθοι· τὰ δὲ κοινωνήσαντα μετὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη αὐτῆς περιεγράφησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κυρίως καθ' ὅσον εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Φρυγίας, τῆς Καρίας, τῆς Βιθυνίας, τῆς Τρωάδος, πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ τῆς Λυδίας (Ἡροδ. 1, 171) καὶ τῆς Μυσίας ἦσαν Θρακικῆς καταγωγῆς. Ἡ **Ἑλλὰς** (ἴδε κατωτέρω § 17 κ. ἑπ.), πολιτισθεῖσα ἤδη, παρεσκεύασε, διὰ πολλῶν μεταβολῶν καὶ ἀγώνων, τὴν ἀνωτέραν αὐτῆς ἐθνικὴν ἀκμήν. Εἰς τὴν **Ἰταλίαν** (ἴδε τὸ πέμπτον τμῆμα) ὑπῆρξε ποικιλία πολλὴ ἀρχαιοτέρων κατοίκων καὶ ἐποικησάντων ξένων, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ μεταγενεστέρων εἰδήσεων· τῆς Ἐτρουρίας αἱ σχέσεις καὶ οἱ θεσμοὶ εἶναι ἀσαφεῖς, τῆς δὲ **Ῥώμης** ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν βασιλέων ἱστορία μυθική.

Α.) **Ἡ Συρία**, εἰς τὴν ἐκτενεστέραν τῷ ὀνόματος τούτῳ σημασίαν, περιελάμβανεν ὅλας τὰς μεταξὺ Αἰγύπτου, Ἀραβίας, Τίγρεως (ἢ Τίγριδος καὶ Τίγριος, λέγεται δὲ καὶ Τίγρης, ητος) καὶ Κιλικίας χώρας, πᾶσαν ὁηλαδὴ τὴν χώραν ἣν ἡ ἀρχαία Γραφὴ ὀνομάζει **Ἀράμ**, ὅθεν καὶ τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Ἰουδαίαν· ἀλλ' εἰς στενωτέραν σημασίαν ὡρίζετο πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου, ὅστις ἐχώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ὑπὸ τῆς Ἀραβίας, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου πελάγους μέχρι τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου, πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Κιλικίας καὶ περιελάμβανε τὸ σήμ. καλούμενον **Σοριστάν**. Τὰ διάφορα τῆς Συρίας τμήματα, ἐν μέρει μὲν οὖσης ὀρεινῆς ἐν μέρει δὲ περιεχούσης μεγάλας καὶ καλὰς πεδιάδας, δὲν ἦσαν ἐξίσου εὔφορα. Ἡ βόρειος ὀρεινὴ χώρα, ἔχουσα κοιλάδας ἀφθόνως ποτιζομένας, ἦτο παραδόξως καρποφόρος, ἐνῷ τὰ μεσημβρινώτερα, παρὰ τὸν Ὀρόντην ποταμὸν κείμενα, χωρία δὲν ἀπέφερον, καὶ περ συντονώτατα καλλιεργούμενα καὶ ἀρδευόμενα, εἰμὴ εὐτελῆ πρόσοδον, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἡ χώρα ἐλάμβανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου, ἂν καὶ ἡ Συριακὴ ἔρημος δὲν εἶχεν, ὡς φαίνεται, τὸ πάλαι τὴν ὁποίαν σήμερον ἔλαβεν ἔκτασιν· προσδετοῦτοις περιελάμβανε, μέχρις ἐπέκεινα τῆς Παλμύρας, οὐκ ὀλίγας ἀκμαίας πόλεις, αἵτινες, κτισθεῖσαι παντοῦ ὅπου κατωρθοῦτο νὰ συλλεγῶσιν ὕδατά τινα, ἀνυψοῦντο ὡς νῆσοι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου

ἀμμώδους πελάγους, ἤδη δὲ ἅπασαι ἠφανίσθησαν· ὥστε ἡ ἀρχαία Συρία, κατοικουμένη ὑπὸ λαοῦ δραστηρίου καὶ βιομηχάνου, μεταβαλόντος δι' ἐπιμελεστάτης ἀρδεύσεως καὶ ἀόκνου φιλοπονίας, τὸ φύσει αὐχμηρὸν καὶ ἀμμῶδες αὐτῆς ἔδαφος εἰς εὔφορον πεδίον, παρεῖχεν ὄψιν παντάπασιν ἀλλοίαν τῆς σημερινῆς. Ἡ δυτικὴ καὶ ἡ βόρειος Συρία διατέμνεται ὑπὸ πολλῶν ὀρεινῶν σειρῶν, αἵτινες ἅπασαι, ἐκφυόμεναι ἀπὸ τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἀμανοῦ, φέρονται ἀπὸ Β. πρὸς Μ. καὶ, διὰ σειρᾶς κατωτέρων ὀρέων, συνάπτονται μετὰ τοῦ Λιβάνου ἐν Φοινίκῃ. Τὸ ὑψηλότατον ὄρος τῆς χώρας ἦτο τὸ Κάσιον, (σήμ. Dschebel Okrab) παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῷ Ὀρόντῃ πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως Σελευκείας καὶ τὸ μεσημβρινοδυτ. τῆς Ἀντιοχείας, ἐν τῇ ἀπὸ αὐτοῦ Κασ(σ)ιώτιδι κληθείσῃ χώρᾳ· ἐπέκεινα δὲ τοῦ Ὀρόντου, φέρεται παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἡ Πιερία, ὄρος συνεχὲς τῷ Ἀμανῷ, ἐν τῇ ὁμωνύμῳ χώρᾳ.—Ὁ κυριώτατος ποταμὸς εἶναι ὁ Ὀρόντης (σήμ. Aasi), ὅστις πηγάζει ἀπὸ τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, παρὰ τὸν Παράδεισον, οὐ μακρὰν τῆς Ἡλιουπόλεως, ἔπειτα ὑπὸ γῆν ἐνεχθεὶς ἀνατέλλει αὖθις μετ' ὀλίγον, ῥέει περὶ τὰ 30 μίλια πρὸς βορρᾶν, μεχρισοῦ περὶ Ἀντιόχειαν τρέπετ' αἴφνης πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν καὶ, ἀποβαίνων ἤδη πλωτὸς, ἐκβάλλει 3 μίλια ἐπέκεινα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τῶν ἄλλων ποταμῶν, ἄξιος μνείας εἶναι ὁ Χάλος (Ξενοφ. Κύρ. Ἀναβ. 1, 4, 9, σήμ. Kowaik) ῥέων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας παρὰ τὴν Βέροιαν καὶ τὴν Χαλκίδα καὶ ἀπολήγων εἰς μικράν τινα λίμνην.—Ἡ Συρία (τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐκαλοῦντο Σύριοι, καὶ Σύροι, καὶ Ἀρι(ή)μαῖοι καὶ ἀνῆκον, ὡς προείρηται, εἰς τὴν Σημιτικὴν φυλὴν) διῃρεῖτο εἰς δύο κεφαλαιώδη μέρη· τὴν ἄνω Συρίαν, εἰς ἣν ὑπήγετο τὸ βόρειον τῆς χώρας μέρος, μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Λιβάνου· καὶ τὴν κάτω Συρίαν, δηλαδὴ τὰς μεσημβρινωτέρας, μεταξὺ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου, χώρας, συνηθέστερον καλουμένην Κοίλην Συρίαν, καὶ περιλαμβάνουσαν, εἰς τὴν ἐκτενεστέραν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν, τήν τε Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἡ ἄνω Συρία ἔλαβε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαφόρους ὑποδιαιρέσεις· ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας ὑποδιῃρέθη πιθανῶς εἰς 4 μέρη κατὰ τὰς 4 αὐτῆς πρωτευούσας, Ἀντιόχειαν, Σελεύκειαν, Ἀπάμειαν καὶ Λαοδίκειαν· ἐπὶ δὲ Ῥωμαίων ἔλαβε νέαν, εἰς 10 ἐπαρχίας, ὑποδιαίρεσιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἀκολουθοῦμεν εἰς τὴν ἑπομένην περιγραφήν. Ἡ βορειοτάτη ἐπαρχία, ἡ μεταξὺ Ἀμανοῦ, Εὐφράτου καὶ Σίγγα, ὠνομάζετο Κομμαγηνή· πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν εἶπετο αὐτῇ μέχρι τοῦ Εὐφράτου ἡ Κυῤῥηστικὴ, πρὸς δυσμὰς τῆς ὁποίας, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Κιλικίας καὶ τὸν Ἰσσικὸν κόλπον, ἔκειτο ἡ μικρὰ χώρα Πιερία· πρὸς δυσμὰς ταύτης ἐξετείνετο, παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ἡ Σελευκίς· παρ' αὐτῇ δὲ, πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν, μέχρι τῆς ἐρήμου, ἡ Χαλκιδικὴ, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ταύτης μέχρι τοῦ Εὐφράτου ἡ Χαλυβωνῖτις· πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χαλυβωνίτιδος, μέχρις ἐντὸς τῆς ἐρήμου, ἡ Παλμυρηνὴ καὶ παρ' αὐτῇ, πρὸς δυσμὰς, ἡ Λαοδικηνή· πρὸς βορρᾶν ταύτης ἡ Ἀπαμηνὴ, καὶ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς Ἀπαμηνῆς, μεταξὺ Σελευκίδος καὶ Φοινίκης, παρὰ τὴν θάλασσαν ἡ Κασσιῶτις. Αἱ ἀξιολογώτεραι τῶν δέκα τούτων ἐπαρχιῶν πόλεις ἦσαν. Τὰ Σαμόσατα (σήμ. Scempsat), πρωτεύουσα τῆς Κομμαγηνῆς, παρὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Εὐφράτου. Ἱεράπολις ἡ Βαμβύκη (καὶ σήμ. Bambig), ἡ ἐπισημοτέρα πόλις τῆς Κυῤῥηστικῆς, καὶ μία τῶν μεγίστων καὶ λαμπροτάτων ὅλης τῆς Συρίας, ἔκειτο παρὰ τὸν Σίγγαν ποταμὸν, 24 μίλια πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου. Ἐν τῇ Κυῤῥηστικῇ ἐπίσης ἔκειτο ἡ Βέροια (σήμ. Χαλέπ), μία τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Συρίας πόλεων. Ἡ μᾶλλον ἀξία λόγου πόλις τῆς Πιερίας ἦτον ἡ Μυριάνδρος, ἀποικία Φοινικικὴ καὶ σημαντικώτατον ἐμπορεῖον παρὰ τὸν Ἰσσικὸν κόλπον· βραδύτερον δὲ Ἀλεξάνδρεια ἡ κατ' Ἰσσὸν (σήμ. Scanderun ἢ Alexandrette). Ἡ ὑπὸ τῷ βασιλέως τῆς Συρίας Σελεύκου κτισθεῖσα ὀχυροτέρα τῷ ὅλῃ βασιλείᾳ αὐτῷ πόλις Σελεύκεια, ἐντῇ ἀπὸ αὐτῆς ὀνομασθείσῃ Σελευκίδι, ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τοῦ στομίου τοῦ Ὀρόντου, ἀπέχουσα αὐτοῦ καθ' ἕν μόνον μίλιον. Πρωτεύουσα τῆς Χαλκιδικῆς ἦτο ἡ Χαλκὶς, τῆς δὲ Χαλυβωνίτιδος ἡ Χαλυβών, τὴν ὁποίαν πολλοὶ ὑπολαμβάνουσι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ὡς τὴν αὐτὴν μὲ τὸ σημερινὸν Haleb, ἀλλ' ἐσφαλμένως, διότι ἡ τελευταία αὕτη πόλις κεῖται, ὡς προείρηται, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς Βεροίας. Ἐν τῇ Χαλυβωνίτιδι δὲ ἔκειτο καὶ ἡ Θάψακος, παλαιὰ περίφημος ἐμπορικὴ, παρὰ τὸν Εὐφράτην, πόλις, ἡ αὐτὴ ἀναμφιβόλως μὲ τὴν ἐν τῇ Ἰ. Γραφῇ (Βασ. γ'. 4, 24 καὶ ἀλλαχοῦ) Θάψα, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης εἰς τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους διήρχοντο τὸν ποταμὸν πάντες οἱ εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν ἄνω Ἀσίαν πορευόμενοι. Ἡ Παλμυρηνὴ ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τῆς μεγάλης καὶ λαμπρᾶς αὐτῆς πρωτευούσης Παλμύρας (ἐν τῇ Ἰ. Γρ.

θαδμὼρ, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε) ἥτις, κτισθεῖσα ἔτι ὑπὸ Σολομῶντος, ἔν τινι ὰάσει τῆς ἐρήμου ἡ τοὐλάχιστον μεγαλυνθεῖσα καὶ ὀχυρωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἤδη εἰς τοὺς παναρχαίους ἐκείνης χρόνους, ἡ κυριωτέρα ἀποθήκη τῶν Ἰνδικῶν ἐμπορευμάτων, ἀπέβη ἔτι σημαντικωτέρα βραδύτερον (κατὰ τὴν 3ην μ. Χρ. ἑκατοντ.) ἐπὶ Ὀδεναθου ᾗ Ζηνοβίας καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπιμαρτύρεται τὰ λαμπρὰ αὐτῆς ἐρείπια εἰς ἀπόδειξιν τῆς πάλαι ποτὲ ἀκμῆς. Τῆς Λαοδικηνῆς πρωτ. ἦτο ἡ Λαοδίκεια ἥτις ἐκτίσθη ὑπὸ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος, ὠνομάζετο δὲ καὶ Λ. ἡ πρὸς Λιβάνῳ, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν Λαοδικείας περὶ ἧς μετ' ὀλίγον. Ἡ ἐπίσημος καὶ ὀχυρὰ πρωτεύουσα τῆς Ἀπαμηνῆς ἦτο ἡ παρὰ τὸν Ὀρόντην Ἀπάμεια, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἤδη πιθανώτατα ὁ Ἀντίγονος καλέσας Πέλλαν, ἔπειτα δὲ ἐμεγάλυνε καὶ ὠχύρωσεν ὁ Σέλευκος μετονομάσας Ἀπάμειαν, εἰς τιμὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἀπάμας. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ χώρᾳ ἔκειτο καὶ ἡ Ἔμεσ(σ)α (μέχρι τῆς σήμ. Hems), καθέδρα τῶν Ἀράβων ἡγεμόνων, μάλιστα δὲ περίφημος διὰ τὸν ἐν αὐτῇ πολυτελῆ τοῦ ἡλίου ναὸν, τοῦ ὁποίου ἀρχιερεὺς ὑπῆρξεν ὁ Ἐλεγάβαλος πρὶν ἢ βασιλεύσῃ τῆς Ῥώμης. Τελευταῖον ἡ Κασσιῶτις περιελάμβανε τὴν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους τῆς ἀρχαίας ἱστορίας χρόνους πρωτεύουσαν ἁπάσης τῆς Συρίας, μεγίστην δὲ καὶ ἐπισημοτάτην ὅλης τῆς Ἀσίας πόλιν, Ἀντιόχειαν (τὴν ἐπὶ Δάφνης ἢ πρὸς Δάφνην), τὴν ὁποίαν ὁ Σέλευκος ὁ Νικάτωρ ἔκτισεν εἰς χαριέστατον, παρὰ τὴν μεσημβρινὴν τοῦ Ὀρόντου ὄχθην, χῶρον· τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως κτισθεῖσαν Λαοδίκειαν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Γενέσεως ἤδη ἀναφερομένην Αἰμαθ, (10, 18. Βασ. 6', 8, 9. καὶ δ', 18, 34. Ἀμὼς, 6, 2) παναρχαίαν ἀποικίαν Φοινίκων.—Εἰς τὴν Κάτω ἢ τὴν Κοίλην Συρίαν ὑπῆρχον αἱ δύο ἀρχαιόταται ὀνομασταὶ τῆς χώρας ἐκείνης πόλεις, ἡ Δαμασκὸς καὶ ἡ Ἡλιούπολις. Ἡ Δαμασκὸς ἐκτίσθη, ὡς λέγεται, ὑπὸ Ῥαζὼν, ἐπὶ Σολομῶντος (Βασ. γ'. 11, 24)· ἀλλ' ἀνεκτίσθη μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ, καθότι ὑπῆρχεν ἔτι ἐπὶ Ἀβραὰμ, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τῆς Γενέσεως (14, 15), καὶ ὁ Ἰώσηπος (Ἰουδ. Ἀρχ. 1, 4, 4) ἀποδίδει τὴν κτίσιν αὐτῆς εἰς Οὖσον (Ὦζ) τὸν δισέγγονον τοῦ Νῶε. Ἔκειτο δὲ εἰς χώραν λαμπρὰν, ποτιζομένην ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Χρυσορρόα ἢ Βαρδίνου ᾗ ἡμαλζεν ἔτι ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν παρημελήθη παντάπασι, διότι ἡ Κοίλη Συρία ὑπῆρξε τότε διηνεκὲς μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν βασιλέων ἐκείνων καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Λαγιδῶν· ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίσ, ἀνυψώθη πάλιν ἡ πόλις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Διοκλητιανὸς ἐσύστησεν αὐτόθι μεγάλας ἀποθήκας καὶ μεγάλα ὁπλοποιεῖα, ὥστε ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀναφαίνεται αὖθις ὡς μία τῶν μεγίστων ᾗ ὡραιοτάτων πόλεων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ Ἡλιούπολις, τῆς ὁποίας τὸ σημερινὸν ὄνομα Baalbek εἶναι βεβαίως αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον ἐγχώριον καὶ ἐσήμαινεν οὐδὲν ἄλλο ἢ αὐτὴν τὴν ἡλίου (Baal) πόλιν (Bek, αἰγυπτ. Baki), ἔκειτο πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς Δαμασκοῦ· τὰ δὲ ἐρείπια αὐτῆς, ὄντα ἐκ τῶν θαυμαστοτάτων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἀμιλλῶνται πρὸς τὰ τῆς Παλμύρας.

Β. ά) Ἡ μικρὰ Ἀσία οὐδὲν εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἴδιον ὄνομα, διότι τὰ μεταγενέστερον ἐν χρήσει ὀνόματα Ἀσία ἡ ἐντὸς τοῦ Ἅλυος ᾗ ἐντὸς τοῦ Ταύρου, Asia cis Taurum, A. intra T., Ἀσία ἡ ἰδίως καλουμένη, Asia proprie dicta ἢ ᾗ ἁπλῶς Asia, δὲν περιελάμβανον ὁλόκληρον τὴν Χερσόνησον ἐκείνην. Τὸ δὲ ὄνομα Asia minor (Ὅροσ. 1, 2. Ἀσία ἡ μικρὰ, Κωνσταντ. Πορφυρογεννήτου, περὶ θεμάτων, Βιβλ. Α'. θέμα Α'.) δὲν ἀναφαίνεται ἐν χρήσει εἰ μὴ ἀπὸ τῆς 4 Μ. Χ. ἑκατονταετ. ἂν ᾗ τὸ ἀντίστοιχον Asia maior, τὸ σημαῖνον τὴν ἀνατολικωτέραν Ἀσίαν, ἀπαντᾶται ἤδη παρὰ Ἰουστίνῳ, 15, 4. 1. Καλεῖται δὲ μικρὰ Ἀσία ἡ δυτικὴ ἐκείνη τῆς Ἀσίας Χερσόνησος, ἥτις ὁρίζεται πρὸς Δ. μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πρὸς Β. δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Θρᾳκικοῦ Βοσπόρου ᾗ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πρὸς τὸ ΒΑ. ᾗ Α. ὑπὸ τῆς Ἀρμενίας (ἀφ' ἧς χωρίζεται ὑπὸ τῶν ποταμῶν Φάσιδος ᾗ Εὐφράτου), πρὸς τὸ ΝΑ. ὑπὸ τῆς Συρίας (ἀφ' ἧς χωρίζεται ὑπὸ τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ) ᾗ πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης ᾗ ἰδίως τῶν μερῶν αὐτῆς τῶν καλουμένων Παμφύλιον πέλαγος ᾗ Κιλικία θάλασσα. Τὸ μέσον μῆκος τῆς Χερσονήσου ταύτης ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀν. συμποσοῦται εἰς 145 περίπου Γ. μίλια, τὸ μέσον πλάτος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. εἰς 80 περίπου Γ. μίλια, ἡ δὲ ὅλη ἐπιφάνεια εἰς 11,000 τετραγ. μιλίων.—Ἡ χώρα αὕτη, ἀνυψουμένη μέχρι 4,000 περίπου ποδῶν ᾗ διατεμνομένη πανταχοῦ ὑπὸ ὀρέων, διαβρεχομένη δὲ ὑπὸ πολυαρίθμων ποταμῶν ᾗ ῥυάκων, εἶναι μία τῶν εὐφορωτάτων τῆς οἰκουμένης ᾗ ἐπειδὴ τριχόθεν περικλύζεται

ὑπὸ θαλάσσης, μάλιστα εἰς ἐμποριαν καὶ ναυτιλίαν εὐφυής. Τὸ κλίμα, μετριαζόμενον ὑπὸ πολλῶν ὀρέων, εἶναι ἐνγένει μαλακώτατον καὶ ὑγιεινότατον· μόνον εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Παμφυλίας παράλια ἐπικρατεῖ, κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, πολλὴ καὶ νοσερὰ καῦσις, ἰδίως διότι τὰ παρακείμενα ὄρη ἀνταναχλῶσι τὰς θερμὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας καὶ ἐμποδίζουσι τὴν δίοδον τοῦ δροσεροῦ ἀρκτικοῦ ἀνέμου· ἡ δὲ ὑψηλοτέρα ὀρεινὴ χώρα, καὶ μάλιστα ἡ Καππαδοκία, διαπνέεται πάλιν φυσικῷ τῷ λόγῳ ὑπὸ ψυχροῦ ἀνέμου. Ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τραχυτέρας ὀρεινὰς χώρας ὑπάρχουσι λαμπραὶ καρποφόροι κοιλάδες, λ. χ. εἰς τὸν Πόντον καὶ εἰς τὴν Πισιδικήν· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Κιλικία, ἂν καὶ ἔχουσα θερμότατον κλίμα, ἀνήκει, διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν ὑδάτων αὐτῆς, εἰς τὰς καρποφορωτάτας χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Συντελεῖ δὲ οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς καὶ τὸ ὑπόγειον πῦρ, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ὀλβιώτατα μάλιστα ἀποβαίνουσιν αἱ παρὰ τὸν ποταμὸν Μαίανδρον χῶραι, ἀλλὰ συγχρόνως συμβαίνουσι καὶ συχνοὶ σεισμοί, ἰδίως εἰς τὰ δυτικὰ ᾗ τὰ μεσημβρινὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας παράλια (*). Ὁ ἡφαίστειος τοῦ ἐδάφους χαρακτὴρ ἀναφαίνεται ἐναργέστατα εἰς τὴν μεταξὺ Μυσίας, Φρυγίας ᾗ Λυδίας κειμένην Κατακεκαυμένην χώραν, ἥτις ὅμως, καίπερ κεκαλυμμένη ὑπὸ σποδοειδοῦς μόνο γῆς, φέρει ἄφθονον καὶ ἄριστον οἶνον.

Τὸ κύριον τῆς χώρας ὄρος εἶναι ὁ Ταῦρος, ὅστις, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς (ἀπέναντι τῶν περὶ τὰ μεσημβρινὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας παράλια Χελιδονίων νήσων) Ἱερᾶς ἄκρας, φέρεται πρὸς τὸ Ἀν. ᾗ τὸ ΒΑ. διόλης σχεδὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας ᾗ τέμνει αὐτὴν εἰς δύο ἴσα μέρη. Ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα ὄρη αὐτῆς εἶναι ἁπλῶς κλάδοι τοῦ Ταύρου καὶ ἰδίως τὸ Ἀμανὸν ὄρος (σήμ. Almadagh), τὸ ὁποῖον, ἀρχόμενον ἐν Κιλικίᾳ, ἄνωθεν τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου, ὅπου δὲν ἀφίνει εἰμὴ δύο στενὰς πρὸς τὴν Συρίαν παρόδους (τὰς λεγομένας Συρίας καὶ Ἀμανίδας πύλας), φέρεται βορειοανατολικῶς πρὸς τὸν Εὐφράτην, ἔπειτα, διακοπτόμενον ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἑνοῦται πρὸς Β. τῶν Ἀρσαμωσάτων μὲ τὸν Ἀντίταυρον, ἕτερον ὑψηλότερον τοῦ Ταύρου κλάδον, ὅστις, χωριζόμενος ἀπὸ τούτου κατὰ τὰ σύνορα τῆς Κιλικίας ᾗ τῆς Λυκαονίας, φέρεται ΒΑ. διὰ τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἀρμενίας, ὅπου μεταβάλλει ἤδη ὄνομα καὶ καλεῖται Ἀρμένιον ὄρος (M. Capotes). Τελευταῖον πρὸς Β. εὑρίσκομεν καὶ ἕτερον μεγαλήτερον ὄρος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀνήκει εἰς τὸ τοῦ Καυκάσου ὀρεινὸν σύστημα, τὸν Παρυάδρην (σήμ. Kuttag), ὅστις εἶναι τραχὺς, ψυχρὸς καὶ πολὺ τῶν δύο προμνημονευθέντων ὀρέων ὑψηλότερος, ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν ῥάχιν τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ, ἀρχόμενος, πρὸς τὸ ΒΑ., παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ, φέρεται, παραλλήλως μὲ τὸν Εὔξεινον, διὰ τῆς χώρας τοῦ Πόντου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας ὅπου συνάπτεται μετὰ τοῦ Σκορδίσκου ὄρους (σήμ. Tekies) καὶ διὰ τούτου μετὰ τοῦ Ἀντιταύρου ἢ τοῦ Ἀρμενίου ὄρους.

Οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ ἀπ' Ἀν. πρὸς Δ., εἶναι· α) ὁ Φᾶσις (καὶ Φάσις), ὁ Ἀκαμψις, ὁ Ἶρις, ὁ Ἅλυς, ὁ Παρθένιος (καὶ Παρθένης), ὁ Σαγγάριος, ἅπαντες ἐκβάλλοντες εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον· β) ὁ Ῥύνδακος, ἐκβάλλων εἰς τὴν Προποντίδα· γ) ὁ Ἕρμος, ὁ Μαίανδρος, ἐκβάλλοντες εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· δ) ὁ Κάλβις, ὁ Γλαῦκος, ὁ Ξάνθος καὶ ὁ Κέστρος, ἐκβάλλοντες εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ἡ μικρὰ Ἀσία περιελάμβανε τὰς ἑξῆς 14 χώρας ἐπὶ μὲν τῶν δυτικῶν καὶ μεσημβρινῶν παραλίων, 1) τὴν Μυσίαν (μετὰ τῆς Τρωάδος ᾗ τῆς Αἰολίδος), 2) τὴν Λυδίαν (πρότερον Μαιονίαν, μετὰ τῆς βορ. Ἰωνίας), 3) τὴν Καρίαν (μετὰ τῆς μεσημβρινῆς Ἰωνίας ᾗ τῆς Δωρίδος), 4) τὴν Λυκίαν, 5) τὴν Παμφυλίαν, 6) τὴν Κιλικίαν· κατὰ δὲ τὴν μεσογαίαν, 7) τὴν Καππαδοκίαν (μετὰ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας), 8) τὴν Λυκαονίαν (μετὰ τῆς Ἰσαυρίας), 9) τὴν Πισιδικὴν, 10) τὴν Φρυγίαν, 11) τὴν Γαλατίαν· παρὰ δὲ τὰ βόρεια παράλια, 12) τὴν Βιθυνίαν, 13) τὴν Παφλαγονίαν, 14) τὸν Πόντον.

6') Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀνῆκον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν Συριακὴν φυλήν· ἀλλ' εἰς τούτους προσετέθησαν πρωϊμώτατα ξένοι μετανάσται, ἐν μέρει ἀπὸ Δ. (Θρᾷκες ᾗ Πελασγοὶ), ἐν μέρει ἀπ' Ἀν. (Φοίνικες, Ἀσσύριοι κ.λ.π.) ἴσως ἔτι καὶ (Αἰγύπτιοι) ἀπὸ Μ., οἵτινες, ἀναμιχθέντες κατὰ τὸ μᾶλλον ᾗ ἧττον μετὰ τῶν παναρχαίων κατοίκων, ἀπετέλεσαν διαφόρους φυλὰς, ἐξ ὧν οἱ μὲν Καππαδόκαι, οἱ Κίλικες,

(*) Ὁ φοβερώτατος τῶν κατὰ τὰς χώρας ταύτας σεισμῶν ὅσους ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι συνέβη ἐπὶ Τιβερίου, ἐν ἔτει 17 Μ. Χ. καὶ ἠρήμωσεν εἰς μίαν νύκτα 12 ἀκμαίας πόλεις.

οἱ Πάμφυλοι, οἱ Π(ε)ισίδαι καὶ οἱ Παφλαγόνες παρέχουσιν ἐναργῆ τεκμήρια Συριακῆς καταγωγῆς· οἱ δὲ Κᾶρες, Φρύγες, Βιθυνοί, Τρῶες, ἴσως καὶ οἱ Λυδοὶ καὶ οἱ Μυσοί, ἀνῆκον εἰς τὴν Θρᾳκικὴν φυλήν. Οἱ Πελασγοὶ (περὶ τούτων, ὡς καὶ περὶ τῶν Θρᾳκῶν, ἴδε τὸ τρίτον τμῆμα) ἦσαν διεσπαρμένοι παρὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν, οἱ δὲ Φοίνικες κατῴκησαν εἰς τὰς παρὰ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν ἐμπορικὰς πόλεις, ἰδίως τῆς Καρίας, ἐνῷ πρὸς τὸ ΒΑ., παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἔζων ἔθνη Σκυθικά, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ Καυκάσου ἐποικήσαντα καὶ ποικίλα μὲν καθ' ἑαυτά, διάφορα δὲ ὅλως τῶν προμνημονευθεισῶν φυλῶν (ἴδε περὶ τούτων τὸ ἑπόμ. τμῆμα).

Ἀλλὰ, ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ 1100 καὶ 1000 ἔτους Π. Χ., ἡ ἐν τῇ Ἑλλάδι γενομένη κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέα καὶ ἐκτενέστερα καταστήματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, διότι οἱ Αἰολεῖς, οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες κατέλαβον ὅλην σχεδὸν τὴν δυτικὴν αὐτῆς παραλίαν καὶ ἔκτισαν ἐνταῦθα τοσαύτας ἀκμαίας ἀποικίας (τμῆμα τρίτον) ὥστε τὰ παράλια ἐκεῖνα τῆς Μυσίας, τῆς Λυδίας καὶ τῆς Καρίας προσέλαβον τὰ ὀνόματα τῆς Αἰολίδος, τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Δωρίδος. Τελευταῖον περὶ τὸ 278 ἔτος πρ Χρ. μετηνάστευσαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν φυλαὶ Κελτικαὶ ἢ Γαλατικαὶ (τμῆμα τέταρτον), αἵτινες ἐξετάθησαν μὲν κατὰ πᾶσαν τὴν Χερσόνησον, ἔπειτα ὅμως κατὰ μικρὸν περιωρίσθησαν εἰς μόνην τὴν μεταξὺ Σαγγαρίου καὶ Ἅλυος χώραν, ἤτοι μεταξὺ Βιθυνίας, Παφλαγονίας, Πόντου, Καππαδοκίας καὶ μεγάλης Φρυγίας, συγχροτήσασαι αὐτόθι κράτος αὐθύπαρκτον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Γαλατίας. Συγκεφαλαιοῦντες ἤδη τὰ προειρημένα εὑρίσκομεν, ὅτι εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν κατῴκουν τὸ πάλαι αἱ ἑξῆς κύριαι φυλαί. Ι. Σημιτικαί, ἐξ ὧν α) Σύριοι ἦσαν οἱ Κίλικες, οἱ Καππαδόκαι, οἱ Πάμφυλοι, οἱ Πισίδαι καὶ (ἐν μέρει τοὐλάχιστον) οἱ Παφλαγόνες καὶ οἱ Λύκιοι· β) Φοίνικες δὲ κατῴκουν εἰς τὰς ἐμπορικὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς παραλίας. ΙΙ. Θρᾳκικαί, ἐξ ὧν α) παναρχαῖοι Φρύγες (*) ἦσαν οἱ ἰδίως Φρύγες, οἱ Κᾶρες, οἱ Τρῶες, οἱ Βιθυνοί, πιθανῶς δὲ καὶ οἱ Μυσοὶ καὶ οἱ Λυδοί· β) Ἑλληνικῆς φυλῆς (**) ἦσαν οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Λέλεγες, βραδύτερον δὲ οἱ Ἴωνες, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Δωριεῖς. ΙΙΙ. Σκυθικαὶ φυλαί, οἱ Μάκρωνες, οἱ Χάλυβες, οἱ Δρίλαι, οἱ Τιβαρηνοὶ καὶ πολλὰ ἄλλα μικρότερα παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἔθνη. IV. Κελτικὴ φυλή, εἰς ἣν ἀνῆκον οἱ Γαλάται.

γ') Τὸ ἀρχαιότερον ἡμῖν γνωστὸν κράτος τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἶναι τὸ Φρυγικὸν, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἱδρύθη ἔτι πρὸ τοῦ Δευκαλίωνος καὶ ἔλαβε πολλοὺς βασιλεῖς Γορδίας καὶ Μίδας, μετὰ τὸν θάνατον δὲ Μίδου τοῦ Δ'. ὑπέκυψεν (560 πρ. Χρ.) εἰς τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσον. — Περιφημότερον εἶναι τὸ ἀρχαῖον Τρωϊκὸν βασίλειον τὸ ὁποῖον ἤκμασεν ἐπὶ 300 ἔτη (βασιλευθὲν ὑπὸ Τεύκρου, Τρῶος, Ἴλου, Λαομέδοντος καὶ Πριάμου), ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ μέγα μέρος τῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας παραλίων καὶ κατελύθη διὰ τῆς πολυθρυλλήτου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἁλώσεως τοῦ Ἰλίου, ἐν ἔτει 1184 Π. Χ. — Μᾶλλον δὲ λόγου ἄξιον ὡς πρὸς τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν εἶναι τὸ εἰς χρόνους παναρχαίους ἐπίσης ἀνατρέχον Λυδικὸν κράτος, ἂν καὶ οἱ περὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ δυναστειῶν, τῶν Ἀτυαδῶν καὶ τῶν Ἡρακλειδῶν, μῦθοι οὐδεμίαν ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν· καὶ ἀπὸ αὐτῆς δὲ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ βασιλεία τῶν Λυδῶν περιέστη εἰς τὴν τῶν Μερμναδῶν δυναστείαν (περὶ τὸ 727) ἡ ἱστορία αὐτοῦ περιστρέφεται κυρίως εἰς διηγημάτιά τινα περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τῶν βασιλέων βίου. Ἀναφέρονται ὅμως προχειρότατοι καὶ ἐκστρατεῖαί τινες, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων τὸ Λυδικὸν τοῦτο κράτος ἐξετάθη βαθμηδὸν καὶ ἦλθεν ἰδίως εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Λέγεται ὅτι ὁ Γύγης (βασιλεύσας μεταξὺ 727 καὶ 689) ἐστράτευσε κατὰ Μιλήτου καὶ κατὰ Σμύρνης καὶ ὅτι ἐκυρίευσε τὴν Κολοφῶνα. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἄρδυς, — 640, ὅστις ἐστράτευσε μὲν ἐπίσης κατὰ τῆς σφόδρα τότε ἀκμαζούσης Μιλήτου, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ὡς εἶχεν ἀποτύχει καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· ἐκυρίευσε δὲ τὴν Πριήνην. Ἐπὶ τοῦ Ἄρδυος τούτου εἰσέβαλον οἱ Κιμμέριοι, ἔθνος Σκυθικὸν καὶ νο-

---

(*) Οἱ Φρύγες ὑπελάμβανον ἑαυτοὺς πρώτους γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων (Ἡροδ. 2. 2), κατὰ δὲ τὴν κοινὴν τῆς ἀρχαιότητος παράδοσιν μετηνάστευσαν, εἰς χρόνους παναρχαίους, ἀπὸ τῆς ἀνατ. Εὐρώπης, πιθανώτατα ἀπὸ τῆς Θρᾴκης, εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τῆς ὁποίας ἀπετέλεσαν τοὺς κυριωτέρους κατοίκους.

(**) Μέχρι τίνος ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ θεωρεῖται ὡς ὑπαγομένη εἰς τὴν Θρᾳκικὴν, ἴδε ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι.

ανδικὸν τῆς μέσης Ἀσίας, καὶ ἐγένοντο κύριοι ἅπαντος τοῦ κράτους, πλὴν τῆς τῶν Σάρδεων ἀκροπόλεως. Τῷ 640 διεδέξατο τὸν Ἀρδυν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σαδυάττης, —628, πιθανώτατα ὡς ὑποτελὴς τοῖς Κιμμερίοις. Διότι οἱ Κιμμέριοι δὲν ἐξώσθησαν εἰμὴ ὑπὸ τοῦ ἑπομένου βασιλέως Ἀλυάττου, ὅστις ἦλθεν ἔπειτα εἰς ἔριν καὶ πρὸς τοὺς Μήδους, τοὺς ἐκταθέντας ἤδη μέχρι τοῦ Ἅλυος. Ὁ Ἀλυάττης ἐκυρίευσε τὴν Σμύρνην, ἐπεχείρησε μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς, μάλιστα δὲ διὰ σιτοδείας, νὰ καταβάλῃ τοὺς Μιλησίους· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι, θαλασσοκρατοῦντες, ἀντεῖχον, ἐδιάσθη τελευταῖον νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς αὐτούς. Ἀποθανόντα δὲ αὐτὸν ἐν ἔτει 571 διεδέξατο ὁ υἱὸς Κροῖσος, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ καὶ περίεργα ὑπάρχουσι διηγήματα. Ἐστράτευσε δὲ καὶ οὗτος κατὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, γενόμενος βαθμηδὸν κύριος ὅλων σχεδὸν τῶν Αἰολικῶν καὶ Ἰωνικῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀποικιῶν. Ὁ Κροῖσος καθυπέταξεν ἐπίσης τὰ πλεῖστα τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀνεξαρτήτων διατελεσάντων ἐθνῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, προσήρτησεν εἰς τὸ Λυδικὸν κράτος τὸ Φρυγικὸν (560) καὶ, καθυποτάξας ἅπασαν τὴν ἐντὸς Ἅλυος Ἀσίαν, ἠθέλησε νὰ περάσῃ τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ νὰ προσβάλῃ τοὺς Πέρσας· ἀλλὰ τότε νικᾶται ὑπὸ τοῦ Κύρου, ἡ δὲ Λυδία καθίσταται (546) Περσικὴ ἐπαρχία.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΕΡΣΑΙ.

350 — 500 π. Χ.

§. 14.

Διὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, ἦλθον εἰς πολιτικὴν συνάφειαν ἔθνη τῶν τριῶν τῆς οἰκουμένης μερῶν, ἡ δὲ ἱστορία αὐτῶν, ἀποβαίνουσα ἤδη συνεχεστέρα, ἔχει ὀλιγωτέραν χρείαν ἀναπληρώσεως δι' εἰκασιῶν. Καὶ τὰ μὲν σύγχρονα οἰκοδομικὰ μνημεῖα εἶναι εὐάριθμα, ἐπίσης καὶ αἱ σύγχρονοι μαρτυρίαι, ὥστε ἡ κυριωτέρα τῆς ἱστορίας πηγὴ εἶναι εἰσέτι αἱ παραδόσεις· ἀλλ' αἱ εἰδήσεις τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ γεγραμμέναι ὑπὸ τὴν μονομερῆ τῶν ἐθνῶν τούτων ἔποψιν, ὑποδεικνύουσιν ἐπιμελῆ μέχρι τινὸς ἔρευναν καὶ παράθεσιν τῶν γεγονότων, προσδετούτοις ςηρίζονται ἐνίοτε εἰς ἐπίσημα ἔγγραφα. Ἡ χρονολογία, παρίστησι μὲν ἔτι πολλὰς ἀσυμφωνίας, ἀλλὰ, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν διαφορῶν ἐκείνων, προσεγγίζει ὅπωσοῦν εἰς τὴν πιθανότητα. Αἱ γεωγραφικαὶ τῶν ἐθνῶν γνώσεις εἶναι ἤδη ἐκτενέστεραι· οἱ Πέρσαι ἐγνώρισαν τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, τὴν παρακειμένην Ἀφρικὴν, τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Ἑλλάδα· οἱ Καρχηδόνιοι προεχώρησαν πλέον ὅλων τῶν ἄλλων τότε λαῶν πρὸς Β., πρὸς Μ. καὶ πρὸς Δ. Οἱ Ἕλληνες, διὰ τῶν ἡρωϊκῶν καὶ ἐμπορικῶν αὐτῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δι' ἀποικιῶν, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Κρήτην καὶ πολλὰς νήσους, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἡ γεωγραφικὴ τῶν Ῥωμαίων ἐπιστήμη περιορίζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς νήσους αὐτῆς, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀφρικῆς παράλια. Κύριον δὲ τῆς ἱστορίας στάδιον εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἡ Ἀσία.

§. 15.

Τὸ μέγα Περσικὸν κράτος ἐξηπλώθη, ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὤξου, καθ' ἅπασαν τὴν μέσην καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ ἐντεῦθεν τοῦ πορθμοῦ

μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, ἐν δὲ τῇ Ἀφρικῇ μέχρι τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου. Τὸ κράτος τοῦτο διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 225 ἔτη, ὑπὸ 13 βασιλεῖς· καὶ 60 μὲν ἔτη διετέλεσε προαγόμενον καὶ ἐκτεινόμενον ἐπὶ Κύρου, Καμβύσου, Δαρείου Ἀου καὶ Ξέρξου Ἀου, ὑπὲρ τὰ 160 δὲ ἔτη διετέλεσε παρακμάζον· καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλε τὴν ἐν τῇ Δύσει ὑπεροχὴν, ἀφοῦ ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ὑπὸ τῶν βαρβάρων Σκυθῶν καὶ τῶν ἐνθουσιώντων ὑπὲρ πατρίδος Ἑλλήνων, ἀφοῦ ἐμαράνθη διὰ τῶν ἐμφυλίων περὶ τῆς ἀρχῆς ἐρίδων, τοῦ κυβερνητικοῦ δεσποτισμοῦ, τῆς αὐλικῆς διαφθορᾶς καὶ τῶν στάσεων τῶν Σατραπῶν, ἀπέβη τελευταῖον πρόχειρον ἕρμαιον εὐτυχοῦς δορικτήτορος. — Τὸ ὀρεινὸν τῶν Περσῶν ἔθνος, ὁτὲ μὲν ὂν αὐτόνομον, ὁτὲ δὲ ὑποτελὲς τοῖς Μήδοις, συγγενὲς δὲ τούτων τε καὶ τῶν Ἐερίων καὶ μέτοχον τοῦ παναρχαίου αὐτῶν πολιτεύματος καὶ θρησκεύματος, ἐκτήσατο, διὰ τοῦ γενναίου αὐτοῦ ἡγεμόνος, τοῦ Ἀχαιμενίδου Κύρου (*) (558; Ὀλ. 55,1) τὴν ἐπὶ τῆς Μηδίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας κυριαρχίαν καὶ κατέστη ὡς ἐκ τούτου ἀμέσως κύριον τοῦ μεγαλητέρου μέρους τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ὁ Κῦρος ἥρπασε τὴν κληρονομίαν τῆς Μηδικῆς βασιλείας (**) ἀπὸ τοῦ Ἀστυάγους (558;) καὶ κατέβαλε τὸν τούτου κηδεστὴν, τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Μερμνάδην Κροῖσον, νικήσας αὐτὸν περὶ Πτερίαν (546) καὶ κυριεύσας τῶν Σάρδεων. Αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Ἰωνικαὶ, Δωρικαὶ καὶ Αἰολικαὶ ἀποικίαι ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ (Ἡροδ. 1, 76. 77 κ. ἑπ.), αὐτοὶ οἱ Μιλήσιοι ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ δορικτήτορος, ἂν καὶ διαφυλάξαντες τὴν ἐσωτερικὴν αὐτονομίαν, μόνοι δὲ οἱ Φωκαιεῖς ἀντέστησαν ἡρωϊκῶς καὶ ἔπειτα μετηνάστευσαν εἰς Κύρνον, ἔκτισαν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν Ἐλέαν καὶ κατεστάθησαν τελευταῖον ἐν Μασσαλίᾳ, μεταφυτεύσαντες εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἐλαίαν καὶ τὴν ἄμπελον. Προστούτοις ὑπετάχθη ὑπὸ τοῦ Κύρου ἡ Βαβυλωνία (536), ἀνεγνώρισε τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν ἡ Φοινίκη (Ἡροδ. 3, 19), καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων αὐτῶν (536), ἴσως διότι ἀπὸ τῆς πίστεως τοῦ ἔθνους τούτου προεξεδοκᾶτο ἡ ἐξασφάλισις τῶν πέριξ χω-

(*) Τὸ ὄνομα Κῦρος, ἡ, ὡς λέγει αὐτὸν τὸ Ἑβραϊκὸν τῆς Γραφῆς κείμενον, Κόρες, εἶναι αὐτὸ τὸ Παρσικὸν Κὸρ, ὅπερ σημαίνει τὸν ἥλιον.

(**) Τὰ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡ Μηδικὴ μοναρχία περιῆλθεν εἰς τὸν Κῦρον, ἔχουσι λεπτομερέστερον ὡς ἑξῆς. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος τῶν ἀποστάντων Περσῶν ἐχμαλώτευσεν, ὡς φαίνεται, τὸν Ἀστυάγην, ἔπειτα δὲ (πρότερον μηδόλως ὢν συγγενὴς τῶν Μήδων βασιλέων, ὡς ἐσφαλμένος ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος), ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα ἢ ἔγγονον αὐτοῦ Ἀμυτιν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ἀστυάγους, ἀντέστη εἰς τοὺς Πέρσας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κυαξάρης Β'. (ἢ Δαρεῖος) ὄντις βραδύτερον, συζευχθέντος τοῦ Κύρου τὴν θυγατέρα ἢ ἀδελφὴν αὐτοῦ, συνωμολόγησε μετὰ τῶν Περσῶν συμμαχίαν κατὰ Βαβυλῶνος, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσε μετὰ τοῦ Κύρου καὶ ἔλαβε παρὰ τούτου κατ' ἀρχὰς εἰς ἰδίαν κτῆσιν. Ὄντος δὲ ἤδη γέροντος καὶ ἄπαιδος τοῦ Κυαξάρου Β'., ὁ προστάτης καὶ, οὕτως εἰπεῖν, συμβασιλεὺς αὐτοῦ Κῦρος εἶχεν ὅλην τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυαξάρου ἐκληρονόμησε τελευταῖον, ἐν εἰρήνῃ, ὡς φαίνεται, ἅπασαν τὴν Μηδικὴν βασιλείαν. Οἱ Μῆδοι, παραμυθοῦντες τὴν κενοδοξίαν αὐτῶν, ἐπενόησαν τὴν ἀπό τινος θυγατρὸς τοῦ Ἀστυάγους καταγωγὴν τοῦ Κύρου, ὁ δὲ Ἡρόδοτος περιέλαβεν ἐν ταῖς Ἱστορίαις αὐτοῦ τὸν Μηδικὸν ἐκεῖνον μῦθον.

ρῶν· ἅπασαι δὲ αἱ κατακτηθεῖσαι χῶραι διεφύλαξαν, ὡς φαίνεται, τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν κατάστασιν. Τελευταίαν ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὁ Κῦρος κατὰ τῶν νομάδων Σκυθῶν. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ (529) Καμβύσης κατέκτησε καὶ ἐπόρθησε τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ δὲν εἰμπόρεσε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν κατὰ τῶν Καρχηδονίων μελετηθεῖσαν στρατείαν, διότι οἱ Φοίνικες ἀπεποιήθησαν νὰ πλεύσωσιν ἐπ' αὐτούς· ἔπειτα διατάξας ἐξ Αἰθιοπίας, ἐν τῇ δεσποτικῇ αὐτοῦ δυσπιστίᾳ, τὸν φόνον τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Σμέρδιος (Τανυοξάρκου) εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ κληρονομικὴ διοίκησις τῆς Βακτριανῆς καὶ τῶν παρακειμένων ἀνατολικῶν χωρῶν, ἐπετάχυνε, διὰ τοῦ κακουργήματος τούτου, τὴν ἔκρηξιν τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς ἥτις εἶχεν ὡριμάσει ἐπὶ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀπουσίας, σκοπὸν δὲ εἶχε τὴν ἀνόρθωσιν τῆς τῶν Μήδων ἀρχῆς. Μάγος τις ψευδο-Σμέρδις ἢ Σφενδαδάτης κατέλαβε τὸν θρόνον, ὁ δὲ Καμβύσης ἀπέθανεν ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ σφετεριστὴς τῆς βασιλείας (προδοθεὶς δὶ ἀδολεσχίας τοῦ γυναικωνίτου, Ἡροδ. 3, 68. 69), ἐδολοφονήθη μετὰ ἑπτάμηνον προσηνῆ (Ἡροδ. 3, 67) κυβέρνησιν ὑπὸ τῶν ἑπτὰ ἀρίστων Περσῶν, τὸ δὲ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀνετέθη (Ἡροδ. 3, 84 καὶ ἑπ.) εἰς ἕνα τῶν συνωμοτῶν, τὸν Ἀχαιμενίδην (*) Δαρεῖον Α^ον τὸν Ὑστάσπους (521), γήμαντα τὴν τοῦ Κύρου θυγατέρα (Ἄτοσσαν) διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν ἀρχήν. Ὁ Δαρεῖος ἐρρύθμισε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, διῄρεσεν αὐτὸ εἰς 20 σατραπείας, ἐκανόνισε τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς (συμποσουμένας εἰς 14560 Εὐβοϊκὰ τάλαντα, Ἡροδ. 3, 95) καὶ ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα, τοὺς καλουμένους Δαρεικούς, οἱ ὁποῖοι ἐκυκλοφόρησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Προστούτοις ἐσπούδασε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους, καὶ εἰς μὲν τὴν Ἀφρικὴν, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἐπέτυχεν ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, εἰς δὲ τὴν Εὐρώπην ἐπετέθη ματαίως (513) κατὰ τῶν Σκυθῶν, μεταξὺ Τανάϊδος καὶ Ἴστρου, καθυπέταξεν ὅμως τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς δὲ τὴν Ἀσίαν, κατέστησεν (ἀπὸ τοῦ 509) ὑποτελεῖς ἐν μέρει τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰνδοῦ χώρας. Ἐπὶ ταύτης τῆς Ἰνδικῆς στρατείας, ἐπεχείρησαν οἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Ἕλληνες, προϊσταμένων τῶν Μιλησίων, ὑπὸ τὸν Ἱστιαῖον (Ἡροδ. 4, 44. 5, 11. 23 καὶ ἑπ.) καὶ τὸν Ἀρισταγόραν, νὰ ἀποβάλωσι τὸν Περσικὸν ζυγὸν (502 καὶ ἑπ.), τῇ

(*)

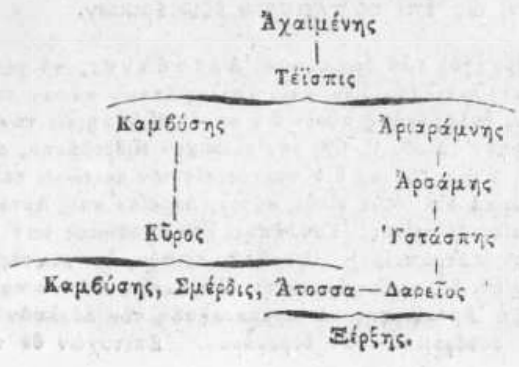

συνδρομῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς Σάρδεις (500)· ἀλλὰ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου (498), ἐνικήθησαν (496), ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀδελφῶν αὐτῶν καὶ κάλιν ἐχειρώθησαν. Τότε ὁ τῶν Περσῶν μονάρχης, ἐν μέρει κινούμενος ἀπὸ πνεῦμα ἐκδικήσεως, ἐν μέρει ἐνδίδων εἰς ἐμπαθεῖς εἰσηγήσεις Ἑλλήνων ἀποδήμων (τοῦ Ἀθηναίου Ἱππίου, τοῦ Σπαρτιάτου Δημαράτου, δι' ἄλλους δὲ λόγους, τοῦ Κροτωνιάτου Δημοκήδους, Ἡρόδ. 3, 133 καὶ ἑπ.) ἀπεφάσισε τὰς κατὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ἐπιχειρήσεις ἐκείνας αἵτινες προπαρεσκεύασαν τὴν πτῶσιν τοῦ κολοσσικοῦ κράτους. Ἡ πρώτη κακῶς νενοημένη στρατεία ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον (492) ἀπέτυχεν ἐντελῶς, ἀλλὰ τὸ πάθημα δὲν ἐχρησίμευσεν ὡς μάθημα· ἡ δευτέρα, γενομένη διευθύνοντος μὲν τοῦ Ἱππίου, στρατηγούντων δὲ τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους, ἤρξατο διὰ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Ἐρετρίας, ἀλλ' ἐτελείωσε (τῇ 29 Σεπτ. 490) διὰ τῆς ἐν Μαραθῶνι ἥττης. Ὁ Δαρεῖος ἀπέθανεν ἐνῷ ἠσχολεῖτο εἰς νέας παρασκευὰς, τὰς ὁποίας κατέστησεν ἀναγκαίας καὶ ἡ τῆς Αἰγύπτου ἐπανάστασις. Ἤδη οἱ σατράπαι ἀπέβαινον ὁσημέραι ἰσχυρότεροι καὶ ἀπειθέστεροι εἰς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν· τῆς Βαβυλῶνος ἡ στάσις δὲν ἐδαμάσθη εἰμὴ διὰ τῆς πανουργίας καὶ τῆς προδοσίας τοῦ Ζωπύρου (516, Ἡρόδ. 3, 153 καὶ ἑπ.)· ἤδη ἤρξαντο αἱ ῥαδιουργίαι τοῦ γυναικῶνος, ἡ ἄβουλος αὐθαιρεσία τῆς αὐλῆς καὶ ἡ ἀφροσύνη τῆς κυβερνήσεως νὰ σείωσιν ἐκ θεμελίων τὸ ὑπὸ ἐθνικῆς ἑνότητος μηδόλως συνεχόμενον ἐκεῖνο κράτος.— Ὁ ἐκ δευτέρου γάμου πρεσβύτερος τοῦ Δαρείου υἱὸς Ξέρξης Δος κατέλαβε (486) τὴν βασιλείαν, τῇ λαθραίᾳ τῆς μητρὸς Ἀτόσσης συμπράξει, ἐχείρωσε (484), διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀχαιμένους, ἐπὶ μικρὸν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπεχείρησε φοβερὰς παρασκευὰς διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἐνόμιζεν ἄφευκτον τὴν ἐξόντωσιν· ἀλλὰ νικηθεὶς αὐτοπροσώπως (τῇ 6 Ἰουλίου 480), ἐπανῆλθεν εἰς Σάρδεις καὶ εἰς Σοῦσα κατησχυμένος καὶ διέζησε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἐν τῷ γυναικῶνι. Ὁ στρατὸς ἔπαθεν ὁλοσχερεῖς ἥττας, τὸ βασίλειον ἐξησθένησε καὶ ἠρημώθη κατοίκων· ἡ παρανομία καὶ ἡ αὐθαιρεσία τῶν σατραπῶν ἐπλεόνασαν καὶ ὅταν ὁ Ξέρξης Δος ἐδολοφονήθη (467) ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν δορυφόρων Ἀρταβάνου, ἡ πτῶσις τοῦ ἀποβαλόντος τὴν ἰσορροπίαν αὐτοῦ κράτους ἦτο ἤδη ἄφευκτος, ἂν καὶ ἀνεβλήθη ἔτι ἕνεκεν εὐτυχῶν τινων περιστάσεων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξωτερικῶν.

Ἐπὶ τοῦ Ξέρξου Α'., ὁ ἀρχηγὸς τῶν δορυφόρων Ἀρτάβανος, τὸ γένος Ὑρκανὸς, ἦτο πολὺ ἰσχυρότερος τῶν βασιλοπαίδων, καὶ, ἀπολαμβάνων πᾶσαν τοῦ ἡγεμόνος τὴν εὔνοιαν, ἐμελέτησε νὰ δολοφονήσῃ αὐτὸν διὰ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἴδιον οἶκον. Ἔχων δὲ συνεργὸν (Διοδ. 9, 69) τὸν εὐνοῦχον Μιθριδάτην, συγγενῆ ὄντα αὐτοῦ καὶ φίλον, εἰσάγεται παρὰ τούτου διὰ νυκτὸς εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ βασιλέως καὶ φονεύσας τὸν Ξέρξην ὁρμᾷ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, Δαρεῖον καὶ Ἀρταξέρξην, τοὺς διατρίβοντας ἐν τοῖς βασιλείοις (ὁ τρίτος, Ὑστάσπης, ἦτο ἀπόδημος κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἔχων τὴν ἐν Βάκτροις σατραπείαν). Προσῆλθε λοιπὸν, ἔτι νυκτὸς οὔσης, πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην, καὶ εἶπεν ὅτι ὁ Δαρεῖος ἐφόνευσε τὸν πατέρα διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν βασιλείαν· ὅτι ἀνάγκη ἤδη ὁ Ἀρταξέρξης νὰ προκαταλάβῃ τὸν ἀδελφὸν καὶ ὅτι ὑπόσχεται αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ τὴν συνδρομὴν τῶν δορυφόρων. Ἐπιτυχὼν δὲ τοιουτο-

τρόπως τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου τῶν βασιλοπαίδων καὶ θεωρῶν εὐροοῦσαν τὴν ἐπιβουλήν, ὁ Ἀρτάβανος κτυπᾷ ἤδη αὐτὸς διὰ τοῦ ξίφους τὸν Ἀρταξέρξην, διὰ νὰ καταστήσῃ ἐκποδὼν ἅπαντας τοὺς νομίμους διαδόχους. Ἀλλ' ὁ Ἀρταξέρξης, τρωθεὶς μόνον καὶ παλαίσας πρὸς τὸν Ἀρτάβανον, καταφέρει κατὰ τοῦ δολοφόνου πληγὴν καιρίαν καὶ παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν τῶν Περσῶν (467). Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀρταβάνου κινοῦσι κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου Α'. στάσιν τὴν ὁποίαν καταβάλλει ὁ Μεγάβαζος· αὐτὸς ὁ Ὑστάσπης, θελήσας ἀπὸ Βάκτρων νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, φονεύεται. Μόνοι οἱ Αἰγύπτιοι, στασιάσαντες αὖθις, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα· ὁ Μεγάβαζος ἐπολέμησεν ἐπὶ πολὺ πρὸς αὐτοὺς καὶ δὲν καθυπέταξε τὴν Αἴγυπτον εἰμὴ ἀφοῦ ἐνίκησε καὶ ἐξέωσε τῆς χώρας ταύτης τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῆς ἐλθόντας Ἕλληνας. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Αἰγυπτίων Ἰνάρως συλληφθεὶς ἀνεσταυρώθη, ἀλλὰ μοῖρά τις αὐτῶν παρέμεινεν ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰ ἕλη τοῦ Νείλου, ὑπὸ τὸν Ἀμυρταῖον καὶ ἄλλους ἡγεμόνας, περὶ τὰ 100 δὲ περίπου ἔτη τὸ μέρος τοῦτο τῆς Αἰγύπτου διετέλεσεν ἔτι ἀνεξάρτητον, ὑπὸ ἰδίους ἄρχοντας. Ἐντούτοις καὶ ὁ Μεγάβαζος, ἐξυβρισθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς Ἀμίστριος, στασιάζει, συγχωρεῖται ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου, ἔπειτα πάλιν ἐξορίζεται καὶ πᾶσα ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους περιέρχεται ἤδη εἰς τὸν γυναικῶνα. Ὁ Ἀρταξέρξης Α'. ἀπέθανε τῷ 424, ἀφήσας ἕνα μόνον γνήσιον υἱὸν τὸν Ξέρξην Β'. φονευθέντα, μετὰ 45 ἡμερῶν βασιλείαν, ὑπὸ ἑνὸς τῶν πολλῶν νόθων αὐτοῦ ἀδελφῶν, τοῦ Σογδιανοῦ, ὅστις, βασιλεύσας ἓξ μόνον μῆνας καὶ ἡμέρας 15, κατεβλήθη ἐπίσης ὑπὸ ἑτέρου τινὸς νόθου ἀδελφοῦ, τοῦ Ὤχου (423). Ἐπὶ τοῦ Ὤχου τούτου, τοῦ μετονομασθέντος Δαρείου Β'. (συνήθως δὲ ἐπικαλουμένου Νόθου) καὶ μετασχόντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπὲρ τῆς Σπάρτης (411), ἐξηκολούθησεν ἡ κυβέρνησις διεξαγομένη ὑπὸ γυναικῶν, εὐνούχων καὶ δορυφόρων, ἡδὲ Περσικὴ αὐλὴ παρέστησεν αἴσχιστον θέαμα. Οἱ Σατράπαι ἐστασίαζον ἀλληλοδιαδόχως καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀμυρταῖον αὐτόνομοι Αἰγύπτιοι ἀφέθησαν ἀνενόχλητοι πρὸς καιρόν, ἐπὶ πληρωμῇ φόρου. Μάλιστα δὲ διέπρεπε καθ' ὅλας ἐκείνας τὰς αὐλικὰς ῥᾳδιουργίας, ἡ τοῦ βασιλέως Δαρείου σύζυγος Παρύσατις, ἥτις, προτοιμάλλοις, ἠγάπα οὐχὶ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν Ἀρταξέρξην, ἀλλὰ τὸν νεώτερον Κῦρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ μεταβιβάσῃ τὴν βασιλείαν, ἐλπίζουσα ὅτι θέλει λάβει παρ' αὐτοῦ πλείονα ἰσχύν. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος Β'. ἀπέθανε (404) πρὶν ἡ διορίσῃ τὸν Κῦρον διάδοχον, ὥστε κατέλαβε τὴν ἀρχὴν Ἀρταξέρξης ὁ Β'. ὁ ἐπικληθεὶς Μνήμων ὅστις κατέβαλεν εἰς Κούναξα (401) τὸν, συνδρομῇ τῶν Σπαρτιατῶν, ὁρμήσαντα κατ' αὐτοῦ Κῦρον, ἔπειτα, κινδυνεύσας ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν (396), ἐσώθη, ὑποκινήσας κατ' αὐτῶν τὰς ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις (Ξενοφ. Ἑλλ. 3. 4, 11 καὶ ἑπ.) καὶ ἐκτήσατο νέον ἀξίωμα διὰ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης (387 Ἑλλ. Ξενοφ. 5, 1, 28). Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ Αἴγυπτος ἐξηκολούθη διαμένουσα ἐν μέρει αὐτόνομος, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι στασιασταὶ προσετίθεντο εἰς αὐτήν. Ὁ Ἀρταξέρξης Β'. εἶχεν 118 υἱοὺς, ἐξ ὧν 3 γνησίως, δηλαδὴ ἐκ βασιλικῶν συζύγων γεννηθέντας, τὸν Δαρεῖον, τὸν Ἀριάσπην καὶ τὸν Ὤχον. Ὁ Δαρεῖος, ἐπιβουλευθεὶς τὸν πατέρα καὶ φωραθεὶς, ἀνῃρέθη μετὰ 50 ἐκ τῶν ἀδελφῶν· ὁ Ἀριάσπης, ἀπειληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὤχου, ἔπιε φάρμακον· ὁ δὲ Ὤχος διεδέξατο τὸν πατέρα, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (364), μετονομασθεὶς Ἀρταξέρξης Γ'. Αἱ ῥᾳδιουργίαι τοῦ γυναικῶνος καὶ ἡ συνεχὴς χρῆσις τῆς βίας εἶχον ἤδη τοσοῦτον ἐξαχρειώσει ὅλην τὴν αὐλὴν ὥστε ὁ Ἀρταξέρξης, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ ἑαυτὸν, κατέφυγεν εἰς τὰ συνήθη τῶν ἐξωλεστάτων καὶ ἀσθενεστάτων δεσποτῶν τῆς Ἀνατολῆς μηχανήματα καὶ ἐξωλόθρευσε κατ' ὀλίγον ἅπαντα αὐτοῦ τὸν οἶκον. Κατὰ τ'ἄλλα δὲ ἐφάνη ἱκανώτερος τῶν προκατόχων, διότι, συγκροτήσας στρατὸν 330,000 ἀνδρῶν, κυρίως ἐξ Ἑλλήνων μισθοφόρων, πρῶτον μὲν καθυπέταξεν ἅπασαν τὴν Φοινίκην, ἔπειτα, νικήσας καὶ τρέψας εἰς φυγὴν τὸν τότε βασιλέα τῆς ἐλευθέρας Αἰγύπτου Νεκτανεβὼ (354), κατέστησεν ὑπήκοον ἅπασαν ἐκείνην τὴν χώραν καὶ συνήγαγεν αὖθις ἐπὶ τὸ ἓν ἅπαν τὸ Περσικὸν βασίλειον. Ἀλλ' ἡ στιγμιαία αὕτη ἀνόρθωσις τοῦ κράτους οὐδὲν ἐπέφερε σωτήριον ἀποτέλεσμα· ἡ κυβέρνησις διεξήγετο ὑπὸ τοῦ παντοδυνάμου εὐνούχου Βαγώου, ὅστις ἐπὶ τέλους, φοβηθεὶς μὴν ἀποβάλῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, ἐδηλητηρίασεν αὐτὸν (339), ἐξωλόθρευσεν ἅπαντας σχεδὸν τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν νεώτατον καὶ ἀνήλικον τοῦ Ἀρταξέρξου Γ'. υἱὸν ὀνόματι Ἄρσην. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ἅμα ἰδὼν ἡλικιωθέντα τὸν Ἄρσην, ὁ Βαγώας φονεύει καὶ τοῦτον μετὰ τῶν τέκνων (336) καὶ προχειρίζεται εἰς τὴν βασιλείαν ἀπόγονόν τινα τοῦ Δαρείου Ὤχου, Δα-

ρεῖον τὸν Κοδομανὸν (*) (336—330), ὅστις, ἄρχων κράτους παραλελυμένου διὰ τὴν ἀκολασίαν τῶν Σατραπῶν καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς ὑπερτάτης κυβερνήσεως, δὲν ἠδυνήθη, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

α) Εἰς τὴν εὐρεῖαν χώραν, τὴν κειμένην μεταξὺ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν Τίγρεως καὶ Ἰνδοῦ, κατῴκουν ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων ἔθνη συγγενῆ μὲν πρὸς ἄλληλα, ἀποτελοῦντα δὲ τὸν Μηδο—Περσικὸν (Ζενδικὸν, Ἰρανικὸν) κλάδον ἢ μᾶλλον τὴν Μηδο—Περσικὴν ὑποδιαίρεσιν τοῦ Ἰνδο-γερμανικοῦ κλάδου τῆς Καυκασικῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φυλῆς. Ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν ταύτην τοῦ Ἰνδο—γερμανικοῦ κλάδου οἱ Βάκτριοι (καὶ Βάκτροι ἢ Βακτριανοί), οἱ Σόγδιοι (καὶ Σογδιανοί) οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι, οἱ ἐπιχώριοι ἐν τῷ Καυκάσῳ Ἀλανοὶ καὶ, κατά τινας, οἱ Χαλδαῖοι. Ἐκ τῶν σημερινῶν ἐθνῶν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν ταύτην, οἱ Ταδίσχιοι (Tadjik) ἤτοι νέοι Πέρσαι, εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ οἱ Βουχάριοι, οἱ ἐνιαχοῦ τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς κατοικοῦντες Πάρσαι ἢ Γουέβροι, οἱ Κοῦρδοι (τοὺς ὁποίους τινὲς θεωροῦσιν ἀπογόνους τῶν Χαλδαίων), οἱ Ἄφγανοι, οἱ Βελουδίσχιοι (Beludji) καὶ οἱ ἐν Καυκάσῳ κατοικοῦντες Ὀσσέται.—Αἱ γλῶσσαι τῶν ἐθνῶν τούτων ἀποτελοῦσιν ἰδίαν τινὰ γλωσσικὴν οἰκογένειαν (ὡς λέγουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι) ἥτις εἶναι κλάδος τῆς μεγάλης Ἰνδο-γερμανικῆς γλωσσικῆς φυλῆς, ἡ δὲ ἀρχαιοτάτη τῶν γλωσσῶν ἐκείνων, καὶ μία τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ἰνδο-γερμανικῆς φυλῆς ἐνγένει, εἶναι ἡ λεγομένη Ζενδικὴ, περὶ ἧς ἤδη ὡμιλήσαμεν ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι (σελ. 16 καὶ 17). Ἀπὸ τῆς Ζενδικῆς παρήχθη ἡ ἀρχαιοπερσικὴ, ἤτοι ἡ γλῶσσα τῶν Περσῶν ἐκείνων οἵτινες, ἐπὶ Κύρου, Δαρείου, Ξέρξου καὶ τῶν ἄλλων προμνημονευθέντων βασιλέων, ἐπρωταγωνίστησαν ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ καὶ τοσαύτας σχέσεις ἔλαβον μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς ἀρχαιοπερσικῆς προέκυψεν ἡ Παρσικὴ ἢ Γεβρικὴ ἤτοι ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν ὡμίλουν οἱ Πάρσαι ἢ Γουέβροι, ἀπὸ δὲ ταύτης πάλιν ἡ νεο-περσικὴ ἤτοι ἡ γλῶσσα τῶν σημερινῶν Περσῶν καὶ τῶν Βουχαρίων. Ἑτέρα εἰς τὸν Μηδο-περσικὸν κλάδον ἀνήκουσα γλῶσσα εἶναι ἡ Δερικὴ (Deri) ἥτις κυρίως ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἢ εὐγενεστέρα τις διάλεκτος, ἐν χρήσει παρὰ τῇ αὐλῇ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ μεσαιῶνος ἀρξάντων τῆς Περσίας Σασσανιδῶν. Τελευταῖον εἰς τὴν αὐτὴν γλωσσικὴν οἰκογένειαν ὑπάγονται καὶ αἱ γλῶσσαι τῶν προαναφερθέντων νεωτέρων ἐθνῶν.

Πολλάκις μετὰ τῶν Περσικῶν συγκατατάσσεται καὶ τις νεκρὰ γλῶσσα, ἡ καλουμένη Πελουϊκὴ (Pehlwi), ἥτις ἀνεπλήρωσεν, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἦρξαν τῆς Περσίας οἱ Πάρθοι (ἢ Παρθυαῖοι) καὶ οἱ Σασσανίδαι, τὴν Ζενδικὴν, ὡς ἱερὰ τῆς Ζωροαστρικῆς διδασκαλίας γλῶσσα, ἄλλως δὲ οὐδαμοῦ ἀπαντᾶται μετὰ βεβαιότητος χρησιμεύουσα. Ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν φαίνεται παντάπασι συγγενὴς τῶν Περσικῶν, οὐδ' ἀνήκει ἐν γένει εἰς τὰς Ἰνδο-γερμανικάς· ἄδηλον δὲ εἰς ποίαν τοὐλάχιστον ἐκ τῶν ἄλλων γλωσσικῶν φυλῶν ὑπάγεται καὶ ἐπίσης ποῖον τὸ λαλῆσαν ποτὲ αὐτὴν ἔθνος· εἰκάζεται ἁπλῶς μόνον ὅτι ἡ Πελουϊκὴ εἶναι ἡ τῶν ἀρχαίων Πάρθων γλῶσσα. — Ὅ,τι δὲ συμβαίνει ὡς πρὸς τὴν Πελουϊκὴν, συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔθνος τοῦτο τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον δὲν ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἰμὴ ὀλίγας τινὰς πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδας· ἄδηλον δηλαδὴ εἶναι εἰς ποίαν φυλὴν ἀνήκει τὸ ἔθνος τοῦτο, ἁπλῶς δὲ καὶ ἄνευ βασίμου τινὸς λόγου εἰκάζουσι τινὲς μὲν τῶν σοφῶν ὅτι ὑπάγεται εἰς τὸν Περσικὸν κλάδον, ἄλλοι δὲ ὅτι εἶναι ἐν τῶν Τουρκικῶν ἐθνῶν.

Ἐν τῇ Περσικῇ ἱστορίᾳ πολλάκις προστούτοις ἀναφέρεται ἔθνος τι ὅμορον, τὸ ὁποῖον κατῴκει πρὸς βορρᾶν τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπὸ τῆς Ὠξιανῆς (Ἀραλικῆς) λίμνης μέχρι τοῦ κάτω Ἴστρου καὶ ὑποδιηρεῖτο εἰς πολυπληθῆ μικρὰ φῦλα, διάγοντα μὲν ἅπαντα βίον νομαδικὸν, καλούμενα δὲ Μασσαγέται, Ῥωξολάνοι, Ἰάζυγες κ.τ.λ. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι περιελάμβανον ἅπαντα τὰ φῦλα ταῦτα

(*) Ὦχος (Δαρεῖος) Β'.

Ἀρταξέρξης Β'. Μνήμων—Ὀστάνης

Ἀρσάνης ἢ Ἀρσάμης

Δαρεῖος Κοδομανός.

ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τῶν Σκυθῶν ἢ Σαρματῶν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι Πέρσαι ἐκάλουν αὐτὰ Σάκας. Πολλοὶ ὑποθέτουσι τὰ φῦλα ἐκεῖνα συγγενῆ τῶν Περσῶν, ἄλλοι ἐξεναντίας συγκατατάσσουσιν αὐτὰ μεταξὺ τῶν Σλαυϊκῶν ἐθνῶν· πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι δὲν ἀνῆκον εἰς ἓν καὶ μόνον ἔθνος, ἀλλ' ἦσαν ἄθροισμα παντοδαπῶν ἐθνῶν (Περσικῶν, Τουρκικῶν, Φιννικῶν), ἐχόντων ὁμοιότητά τινα μόνον ὡς πρὸς τὴν δίαιταν, καὶ τούτου ἕνεκα περιληφθέντων κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπὸ ἓν κοινὸν ὄνομα.

Ἡ προαναφερθεῖσα εὐρεῖα χώρα, ἡ ὑπὸ τοῦ Μηδο-περσικοῦ ἢ Ζενδικοῦ τῶν ἐθνῶν κλάδου κατοικουμένη, ὀνομάζεται πολλάκις ἅπασα Ἰρᾶν ἢ Ἀρία· συνηθέστερον ὅμως τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποδίδεται εἰς ἐκεῖνο μόνον αὐτῆς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Τίγρεως, τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τῶν δυτικῶν συνόρων τῶν Ἀφγανῶν καὶ τῶν Βελουδισχίων, ἡ δὲ βορειοανατολικῶς, πέραν τοῦ Ὤξου ποταμοῦ, κειμένη χώρα φέρει τὸ ὄνομα Τυρᾶν ᾗ κατ' ἀρχὰς μὲν κατῳκήθη ὑπὸ Ζενδικῶν ἐπίσης ἐθνῶν, ἀλλὰ πρωϊμώτατα τὰ ἔθνη ταῦτα ἀνεμίχθησαν, ὡς φαίνεται, μετ' ἀλλοφύλων καὶ χωρισθέντα ἀπὸ τῶν πάλαι ὁμογενῶν διετέλεσαν ἤδη ἀείποτε πολέμια πρὸς ταῦτα (ἴδε σελ. 17). Ἐν τῇ βορειοανατολικῇ γωνίᾳ τῆς μεγάλης ἐκείνης χώρας ἔκειντο τὸ πάλαι ἡ Σογδιανὴ καὶ ἡ Βακτριανὴ (ἡ καὶ Βακτρία) ἐξῶν ἡ μὲν πρώτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ βόρειον, ἡ δὲ δευτέρα πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς σημερινῆς μεγάλης Βουχαρίας. Ἡ δὲ βορειοδυτικὴ γωνία περιελάμβανε τὴν Μηδίαν, χώραν ὁριζομένην μὲν ὑπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης, τῆς Ἀρμενίας, τῆς Ἀσσυρίας, τῆς Παρθυαίας (ἢ Παρθυηνῆς) καὶ τῆς Περσίας, περιλαμβάνουσαν δὲ τὴν σημερινὴν Ῥωσσικὴν χώραν Schirwan καὶ τὰς σημερινὰς Περσικὰς ἐπαρχίας Aserbidschan, Ghilan, Masanderan καὶ Irak Adschemi. Πρὸς μεσημβρίαν τῆς Μηδίας ἔκειτο ἡ χώρα Ἐλάμ (μέρος τοῦ σημ. Kusistan), ἥτις ὡρίζετο ὑπὸ τῆς Βαβυλωνίας, τῆς Μηδίας, τῆς Περσίας καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου· ἐπειδὴ δὲ διετέλεσέ ποτε ἐπὶ πολὺ ἡνωμένη μετὰ τῆ Μηδικῆ κράτους, διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀπαντᾶται ἐνίοτε ἐν τῇ Γραφῇ ὡς ταυτισήμαντον μὲ τὸ ὄνομα Μηδία. Ἡ κυρίως Περσίς (ἡ Περσική) ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν σημ. ἐπαρχίαν Φᾶρς ἡ Φαρσιστᾶν καὶ ἔκειτο πρὸς μεσημβρίαν μὲν τῆς Μηδίας, πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν δὲ τῆς χώρας Ἐλάμ. Τελευταῖον, ἡ Παρθυαία, ἥτις δὲν ἀναφαίνεται εἰς τὸ ἱστορικὸν θέατρον εἰμὴ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος (ἴδε τμῆμα τέταρτον,) ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς μὲν τῆς Μηδίας, πρὸς τὸ ΝΑ. δὲ τῆς Κασπίας θαλάσσης.

β) Παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον κεῖται πεδιὰς ψαμμώδης καὶ εἰς ὑπερβολὴν θερμή. Τὸ παράλιον τοῦτο πεδίον δὲν εἶναι εὐρύ, ἐπικρέμανται δὲ ἐπ' αὐτοῦ ὄρη σφόδρα ἀπόκρημνα καὶ τόσῳ μᾶλλον ἄγρια ὅσῳ μᾶλλον προχωρεῖτις ἀπὸ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν μεσογαίαν· ἀλλ' ὅμως τὰ ὄρη ταῦτα οὐδαμοῦ εἶναι ἄγονα, τοὐναντίον βρίθουσι λειμώνων καὶ δασῶν. Τῇ δὲ κἀκεῖσε ἀπαντῶνται διασήματα πεδινά, τὰ ὁποῖα ἀποβαίνουσιν εὐρύτερα καθ' ὅσον πλησιάζειτις πρὸς τὰ μεγάλα βορειοανατολικὰ ὀροπέδια. Τὰ μικρὰ ταῦτα ὀρεινὰ πεδία, καθὸ αἰωρούμενα ἱκανῶς ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἔχυσι κλίμα ἱλαρώτατον· δύο δὲ ἐξ αὐτῶν, συνεχόμενα πρὸς ἄλληλα, διαβρέχονται ὑπὸ τῶν ποταμῶν Κύρου καὶ Ἀράξου (τῶν σήμερον καλουμένων Κοὺρ καὶ Βενδεμὶρ). Ὁ ἀπὸ θαλάσσης ἀναβαίνων πρὸς τὰς πεδιάδας ταύτας, ἀπειρηκὼς ἀπὸ τῶν ἀγρίων καὶ πεπυκνωμένων ὀρέων ἀφ' ὧν διέρχεται, εὐφραίνεται ἀπαντῶν αἴφνης τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ θαλερὰν κοιλάδα, πλήρη χωρίων, κήπων καὶ καρποφόρων δένδρων, τοὺς δὲ πρόποδας τῶν πέριξ ὀρέων καταφύτους ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ ἀμυγδαλεῶν· αἱ δύο αὗται πεδιάδες (σήμερον καλούμεναι Merdascht καὶ Murghab) εἶναι αἱ πρῶται καὶ ἀρχαιόταται ἑστίαι τῆς Περσικῆς κυριαρχίας. — Τραχεῖς καὶ ἰσχυροὶ τὰ σώματα ἦσαν οἱ Πέρσαι ὡς ἐκ τοῦ βίου τὸν ὁποῖον διῆγον, φυλάττοντες δὲ τὸν βίον τοῦτον φυσικώτατον ἦτο νὰ ἄρξωσιν ἐπὶ τέλους τῶν συγγενῶν φύλων. Ἐπειδὴ τῆς ἀρχαίας Περσίδος ἅπασα ἡ χώρα δὲν ἦτο ἐπιδεκτικὴ γεωργίας, τὸ ἔθνος διῃρεῖτο εἰς δύο· καὶ τέσσαρες μὲν αὐτοῦ φυλαὶ ἔζων βίον νομαδικόν, τρεῖς δὲ ἕτεραι, γεωργικόν. Ὑπεράνω τῶν κατωτέρων τούτων φυλῶν ἀνυψοῦντο τρεῖς ἄλλαι εὐγενεστέρων καὶ πλουσιωτέρων γενῶν· οἱ Πασαργάδαι, οἱ Μαράφιοι, οἱ Μάσπιοι· τὸ εὐγενέστατον δὲ μεταξὺ τῶν Πασαργαδῶν γένος ἦτο τὸ τῶν Ἀχαιμενιδῶν « ἔνθεν οἱ βασιλέες οἱ Περσεῖδαι γεγόνασι. » Ἡρόδ. 1, 125. Ἡ γνωστὴ ἡμῖν Περσικὴ ἱστορία περιστρέφεται περὶ μόνα τὰ γεγονότα τῶν ὁποίων μετέσχον αἱ εὐγενέστεραι ἐκεῖναι φυλαί, αἵτινες περιεστοίχιζον τὸν βασιλέα καὶ ἦρχον ἁπάντων· τὰ δὲ περὶ τῶν κατωτέρων φυλῶν εἶναι σκοτεινότατα. Εἰς τὰς κατ' ἰδίαν ἐπαρχίας τοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταχτηθέντος καὶ ἔπειτα ἔτι μᾶλλον

ὑπερκαθέντος Μηδικοῦ κράτους κατελείποντο στρατιωτικαὶ μοῖραι μετὰ ἡγεμόνων στρατηγῶν, οἷον βλέπομεν βραδύτερον τὸν Μαρδόνιον ἐν τῇ Ἑλλάδι· προστούτοις ὑπῆρχεν εἷς ἑκάστην εἷς βασιλικὸς εἰσπράκτωρ, κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ διετηροῦντο ὅσον ἔνεστιν εἰς κύτας τὸ ἐγχώριον θρήσκευμα καὶ αἱ ἐγχώριαι ἀρχαί. Αἱ εὐγενέστεραι τῶν Περσῶν φυλαὶ ἀφ' ὧν ἰδίως ἐλαμβάνοντο ἅπαντες οἱ ἀνώτεροι αὐλικοί, στρατιωτικοὶ καὶ διοικητικοὶ ἄρχοντες, ἦσαν οὕτως εἰπεῖν ὁ κοινὸς δεσμὸς ὅστις συνεῖχε τὸ τοσοῦτον περὶ τὰ καθέκαστα ἐθνικῶς τε καὶ πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς ποικίλον ἐκεῖνο κράτος.

Οἱ Μῆδοι εἶχον συγχροτήσει τὸ κράτος αὐτῶν τὸ πλεῖστον διὰ δορικτησίας· ὁ Κῦρος παρέλαβε τὸ κράτος τοῦτο ἐν μέρει πάλιν διὰ δορικτησίας, ἐν μέρει ὡς κληρονόμος τῶν προτέρων βασιλέων. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν τὸ δοριάλωτον ἐθεωρεῖτο ὡς ἰδιοκτησία τῶν βασιλέων, ὁ βασιλεὺς ἀναφαίνεται, κατὰ τὴν θεμελιώδη ἐκείνην ἀρχήν, ὡς ὁ ὑπέρτατος τῆς χώρας ἰδιοκτήτης, καὶ εἰς ἔνδειξιν τοῦ δικαιώματος τούτου τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ ὤφειλον τὰ ὑποτεταγμένα ἔθνη νὰ πληρόνωσι φόρον. Τὰ μαρτύρια ταῦτα τῆς ὑποταγῆς ἐκαλοῦντο ἐν τῷ Περσικῷ κράτει μέχρι Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους δῶρα (Ἡροδ. 3, 89), ἀλλ' ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ φόροι εἰσπραττόμενοι καταπιεστικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Τὰ συνήθη ἐρείσματα τῆς ἐπὶ τῶν ξένων ἐθνῶν Περσικῆς κυριαρχίας, ἅπερ καὶ πρότερον ἤδη οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐν μέρει μετεχειρίσθησαν, ἦσαν τὸ συντηρεῖν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας μόνιμον στρατὸν, τὸ ποιεῖν ἀνασπάστους (ἐκτοπίζειν) τοὺς ὑπηκόους καὶ τὸ μισθοδικῶς ἐκθηλύνειν αὐτούς. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, διὰ τὴν ἡδυπάθειαν τοῦ βίου καὶ τὴν ὑλικὴν ἀπόλαυσιν εἰς ἣν κατεβυθίσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Πέρσαι, πολλὰ τῶν ὑποτεταγμένων ἐθνῶν ἔλαβον οὐκ ὀλίγην ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροὴν, πρὸ πάντων οἱ Μῆδοι, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ θρησκευτικὸν μέρος, διότι ἡ μετὰ τῆς Ζωροαστρικῆς θρησκείας καὶ λατρείας συνδεομένη τάξις τῶν Μάγων, ἀνήκει ὅλως εἰς αὐτούς· τὰ δὲ ὀλίγα ὑπὸ τὸ Ἡροδότου περὶ τῆς Περσικῆς λατρείας μνημονευόμενα, ἐφαρμόζονται ἀκριβέστατα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζωροάστρου. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀμέσου ταύτης διὰ τοῦ θρησκεύματος ἐπιρροῆς τῶν Μηδικῶν μάγων, εὑρίσκομεν καὶ ἄλλην ἔμμεσον, διότι τὰ κατὰ τὴν αὐλὴν τῶν Μήδων, τὰ ὁποῖα εἶχον ῥυθμισθῇ ὑπὸ τῶν μάγων ἐν εἴδει ἀπεικονίσματος τῆς ἐπουρανίου αὐλῆς τοῦ Ὡρομάσδου, μετεβιβάσθησαν ἤδη ἀπαράλλακτα εἰς τοὺς Πέρσας· καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ Περσικὸν κράτος ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἢ συνέχεια τοῦ Μηδικοῦ, ἐκτὸς τούτου καὶ μόνου ὅτι ἄλλοτε μὲν ἐπεκράτουν οἱ Μῆδοι τῶν Περσῶν, ἤδη δὲ οἱ Πέρσαι τῶν Μήδων.

Ὁ τῶν Περσῶν δεσπότης, ὡς ἄμεσος κύριος τῆς χώρας καὶ τοῦ πλήθους (μόνον ὡς πρὸς τοὺς μὴ δορικτήτους Πέρσας καὶ Μήδους φαίνεται ἡ βασιλικὴ ἐξουσία περιωρισμένη), ἕνα μόνον εἶχεν εἰς τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ φραγμὸν, τὸν θεῖον νόμον· καὶ ἡ μὲν ἔγγυσα διὰ χειρὸς τὸν νόμον τοῦτον Μηδικὴ φυλὴ, οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Πέρσας τὴν ἱεροκρατίαν, οἵα πάλαι ποτὲ ὑπῆρξεν ἐν Βακτριανῇ· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι, καὶ περ ἐλαττούμενοι ἤδη, ἀπετέλουν, ὡς προείρηται, φραγμόντινα, οἷον οἱ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἱερεῖς. Ἄδηλον εἶναι πῶς ἡ τῶν Βακτρίων ἤτοι Ἠερίων ἱερατικὴ τάξις, δηλαδὴ οἱ Μάγοι, ἴσχυσαν παρὰ τοῖς Μήδοις· καὶ ἂν ὑπῆρξε μεταξὺ τοῦ Βακτριακοῦ καὶ τοῦ Μηδικοῦ βασιλείου σχέσις ὁμοία μὲ τὴν μετέπειτα μεταξὺ Μηδίας καὶ Περσίας ὑπάρξασαν· ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἴσχυσε τὸ ἱερατεῖον τοῦτο παρὰ τοῖς Μήδοις, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἤδη ἐν τῷ Μηδικῷ κράτει εἶχε τὴν αὐτὴν ἐκείνην περιοριστικὴν καὶ ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ῥυθμίσεως τοῦ βίου στηριζομένην δύναμιν τὴν ὁποίαν καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις μετέπειτα. — Ἡ κατὰ τάξεις διαίρεσις, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τοὺς εὐπατρίδας Πέρσας καὶ τοὺς Μήδους ἱερεῖς, οὐδέποτε ὑπῆρξε πλήρης καὶ ἀξιόλογος ἐν τῷ Περσικῷ κράτει· τὰ δὲ περὶ τὴν αὐλικὴν ἐθιμοταξίαν περιέστελλον ἐπίσης τὴν ἄκρατον ἐκείνην παμβασιλείαν, ῥυθμιζόμενα διὰ τῶν Μάγων ἐν εἴδει, ὡς προείρηται, ἀπεικονίσματος τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τοῦ Ὡρομάσδου. Κατὰ τὴν Ζωροαστρικὴν διδασκαλίαν, ὁ Ὡρομάσδης περιεστοιχίζετο ὑπὸ ἑπτὰ ὑπερτάτων ἀγαθῶν δαιμόνων· οὕτω λοιπὸν περιεστοίχιζον καὶ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, οἱ ἑπτὰ εὐνοῦχοι καὶ ὑπέρτατοι διάκονοι τῶν βασιλείων (Ἐσθὴρ Δ, 10). Πάντα τὰ εἰς τὸν βασιλέα ἀναφερόμενα ἐτελοῦντο, ὡς τὰ περὶ τὴν θεότητα, πανηγυρικῶς· καὶ καθὼς προσήρχοντο εἰς τὴν θεότητα μετὰ θυσιῶν, οὕτως οὐδεὶς ἐπλησίαζεν αὐτὸν ἄνευ δώρων. Ὁ βασιλεὺς ὑπερεξεῖχεν ἁπάντων διά τε τὴν ἐπιτετηδευμένην αὐτοῦ ἐνδυμασίαν καὶ διότι ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ· κύκλῳ ἵσταντο δορυφόροι· ἀνώτεροι αὐλικοὶ ἀξιωματικοὶ εἰσῆγον πρὸς αὐτὸν, τηροῦντες ὡρισμένους τύπους· οὐδὲν τὸ ἀκάθαρτον ἐπετρέπετο νὰ πλησιάσῃ· γρατὸς ὅλος ὑπηρέτει αὐτὸν καὶ μύριοι καὶ πενταχισχίλιοι ἄνδρες ἐδείπνουν μετ' αὐτοῦ καθεκάστην.—Αὐτὴ δὲ αὕτη ἡ

περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ βασιλέως ἰδέα (Ἡρ. 3, 31. «τῷ βασιλεύοντι Περσέων ἐξεῖναι ποιέειν τὸ ἂν βούληται.») ἐπήγαγε τὸν περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ διὰ θρησκευτικῶς τηρουμένης αὐλικῆς ἐθιμοταξίας. Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἐνομίζετο ὡς ὁ ἐπὶ γῆς ἐπίτροπος τῆς θεότητος, ἡ ἐξάσκησις τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, θεωρουμένη ὡς ἀπόῤῥοια τοῦ θείου ἐκείνου δικαιώματος, ἐνεργεῖτο ἀναγκαίως κατά τινα θρησκευτικῶς ὡρισμένον τύπον. Ἔφοροι δὲ τοῦ τυπικοῦ τούτου πολιτεύματος τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἦσαν οἱ καλούμενοι βασιλικοὶ δικασταί, οἵτινες, ἐκ μάγων πιθανώτατα λαμβανόμενοι, ἀπετέλουν τὸ ἀνώτατον αὐλικὸν συνέδριον· ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν δικαστῶν τούτων, ἀνθρώπων ἀσθενῶν καὶ πολλάκις δειλοτάτων, ἦτο πραγματικῶς μικρὰ καὶ ὅτι ἀληθῶς ἡ βασιλικὴ δύναμις ἀπέβη μετ' ὀλίγον ἀπεριόριστος.— Παρὰ τὸ ἔννομον τοῦτο ἡ τουλάχιστον διὰ τύπων τινῶν ὡρισμένον πολίτευμα τῶν ἱερέων καὶ τοῦ βασιλέως, ὑφίστατο ὁ γυναικῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτηρεῖτο μὲν εἰσέτι ἐθιμοταξία τις, ἀλλ' ὅμως ὁ δεσπότης ἀπεξεδύετο ὅλως τὸν χαρακτῆρα ἐκεῖνον τῆς θεότητος. Τὰ κατὰ τὸν γυναικῶνα περιγράφονται ἐκτενῶς ἐν βίβλῳ Ἐσθήρ· φύλακες αὐτοῦ ὑπῆρχον εὐνοῦχοι, λαμβανόμενοι ἀπὸ ὅλων τῶν ἐθνῶν τοῦ κράτους. Αἱ γυναῖκες δὲν εἰσεπορεύοντο εἰς τὸν βασιλέα εἰμὴ μετὰ χρόνιον προπαρασκευήν· καὶ, ἐπειδὴ ἀποβαλοῦσαι τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν κατεδικάζοντο εἰς βίον μοναχικόν, μετεχειρίζοντο πᾶσαν πονηρίαν καὶ τέχνην διὰ νὰ ἐπιτύχωσι καὶ διατηρήσωσι τὴν εὔνοιαν ἐκείνην, μὴ φειδόμεναι ῥαδιουργιῶν, ἐκδικήσεων, κακουργιῶν· εἶχον δὲ χρείαν τῶν αὐλικῶν διὰ νὰ κατορθώσωσι τοὺς σκοποὺς αὐτῶν καὶ οἱ αὐλικοὶ πάλιν εἶχον χρείαν αὐτῶν διὰ νὰ ἐπενεργῶσιν εἰς τὸν βασιλέα. Ἀποβαλούσης ἢ ἐπιτυχούσης γυναικός τινος τὴν εὔνοιαν τοῦ δεσπότου, ἐπήγετο μεγάλη ἐν τῇ αὐλῇ μεταβολή· ὥστε ἀπὸ τοῦ γυναικῶνος ἐξήρτητο ἡ προσωπικὴ ἀσφάλεια καὶ ἡ δύναμις ὅλων ἐν γένει τῶν ὑπαλλήλων. Κατὰ τὰ ἐν τῷ γυναικῶνι πράγματα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν αὐτῷ ἰσχυόντων, ἐῤῥύθμιζεν ἕκαστος τὴν συμβουλὴν τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ δώσῃ τῷ βασιλεῖ, ἡ δὲ ἐπίσημος τῶν συμβουλίων συγκρότησις ἦτο ἁπλῆ διατύπωσις· ἐν τῷ γυναικῶνι ἐνὶ λόγῳ ἀπεφασίζετο ἡ τύχη τοῦ κράτους.

Ἡ αὐλὴ ἀπετέλει, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ὑπερκείμενον τῆς χώρας καὶ τοῦ ἔθνους βασιλικὸν σῶμα, ὅθεν οἱ ἀνώτατοι αὐτῆς ἄρχοντες ἐκαλοῦντο ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βασιλέως· ἡ αὐλὴ ἐδρευεν ἐναλλὰξ εἰς τὰς τρεῖς τοῦ κράτους πρωτευούσας (καὶ συνήθως τὸ μὲν ἔαρ εἰς τὰ Σοῦσα, τὸν δὲ χειμῶνα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὸ δὲ θέρος εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἀρχαίου Μηδικοῦ βασιλείου (*), ὁσάκις δὲν παρηκολούθει τὰς ἐκστρατείας τοῦ στρατοῦ· ἅπαν δὲ τὸ κράτος συνετέλει εἰς τὴν εὐζωΐαν καὶ τὴν συντήρησιν αὐτῆς, καὶ ἰδίως τοῦ βασιλέως, ὅστις ὕδωρ μὲν ἔπινεν ἀπὸ μόνου τοῦ Χοάσπου ποταμοῦ· ἅλας δὲ μετεχειρίζετο μόνον τὸ τοῦ ἐν ἐρήμῳ Ἀμμωνίου· οἶνον δὲ μόνον τὸν τῆς ἐν Συρίᾳ Χαλυβῶνος· καὶ σῖτον μόνον τὸν ἐξ Αἰολίας.

Κάτωθεν τῆς αὐλῆς καὶ τῆς Περσικῆς φυλῆς ἵστατο ἅπαν τὸ ὑπόλοιπον κράτος, ποικίλον μὲν ὂν ἄθροισμα ἐθνῶν καὶ πολιτευμάτων, διῃρημένον δὲ εἰς 20 Σατραπείας· (Ἡροδ. 3, 90—94). Οἱ Πέρσαι ἔζων, οὕτως εἰπεῖν, δαπάναις τῶν ὑπολοίπων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα οὐδένα ἄλλον εἶχον μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμον εἰμὴ τὰς κοινὰς πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὸν Περσικὸν στρατὸν ὑποχρεώσεις. Ἦσαν δὲ αἱ ὑποχρεώσεις αὗται αἱ ἑξῆς· 1. χρηματικοὶ φόροι εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἰδιαίτερον βασιλικὸν ταμεῖον· 2. αὐτούσια προϊόντα καταβαλλόμενα εἰς διατροφὴν τῆς αὐλῆς· 3. ὅμοια προϊόντα καταβαλλόμενα εἰς διατροφὴν τῶν διοικητῶν ἤτοι Σατραπῶν καὶ, ἐκτὸς τούτου, χρηματικοὶ φόροι πληρονόμενοι εἰς τὰ ταμεῖα αὐτῶν· 4. διατροφὴ τοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διανενεμημένου στρατοῦ· 5. ἰδιαίτερά τινα τῶν βασιλέων τῶν Περσῶν εἰσοδήματα, οἷα ἦσαν λ. χ. τὰ ἀπὸ τῶν ἀρδευτικῶν κατασκευασμάτων τῆς ἰδίως Περσίας εἰσπραττόμενα εἰσοδήματα, ἐνῷ κατὰ τ' ἄλλα ἡ Περσὶς ἦτο ἀπηλλαγμένη παντὸς φόρου· τὰ χρήματα τὰ ποριζόμενα ἀπὸ τῆς ἁλιείας τῆς διώρυγος ἥτις συνῆπτε τὴν λίμνην τοῦ Μοίριδος μὲ τὸν Νεῖλον· τὰ χρήματα τῶν καθ' ἅπαν τὸ κράτος γινομένων δημεύσεων· τὰ ἐκούσια δῶρα.

(*) Ἡ τετάρτη τῶν βασιλευουσῶν, μᾶλλον δὲ ἡ πρώτη, ἡ τῆς κυρίως Περσίδος πρωτεύουσα Περσέπολις, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἱερὰ ἑστία τοῦ ὅλου βασιλείου, ἐν ᾗ ὅμως ἐγίνετο μόνον ἡ ἐπίσημος ἐγκαθίδρυσις καὶ ἡ μετὰ θάνατον κηδεία τῶν βασιλέων, οἵτινες ζῶντες δὲν μετέβαινον εἰς αὐτὴν εἰμὴ διὰ νὰ ἐκπληρώσωσι τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα. Ἐν αὐτῇ δὲ ἦτο καὶ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ βασιλείου.

Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Περσικῆς μοναρχίας, ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἦτο κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἑκάστης τῶν ὁποίων τότε προίσταντο ὁ ἡγεμὼν τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ βασιλικὸς εἰσπράκτωρ, ὅστις ἦτο συγχρόνως καὶ ὁ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας ἤτοι Σατράπης. Βραδύτερον δὲ εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος μετήρχετο πολλάκις ἀμφοτέρας τὰς ἐξουσίας, ἀποβαίνων οὕτως ἀληθὴς ἀντιβασιλεύς. Ἀλλὰ καὶ πρότερον ὑπάρχουσι τοιαῦτα ἀντιβασιλέων παραδείγματα λ. χ. ὁ τοῦ Καμβύσου νεώτερος ἀδελφὸς Τανυοξάρκης διωρίσθη τοιοῦτος ἀντιβασιλεὺς (ἢ ὡς λέγει αὐτὸν ὁ Κτησίας, δεσπότης) μεγάλου τοῦ κράτους μέρους, ἀτελεῖς ἔχων τὰς χώρας. Οἱ ἀντιβασιλεῖς ἢ Σατράπαι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἐτέλουν φόρον καὶ μετεῖχον τῶν μεγάλων ἐκστρατειῶν, ἄγοντες τὴν ἐπιβάλλουσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν μερίδα τοῦ στρατοῦ, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἡγεμόνες (μόνον ἀμετακίνητοι δὲν ἦσαν), ἀκολουθοῦντες τὴν ἰδίαν αὐτῶν πολιτικήν, ἔχοντες ἰδιαιτέρας μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς σχέσεις, ἀντιπράττοντες κατ' ἀλλήλων καὶ συντελοῦντες τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐντελῆ τοῦ κράτους παραλυσίαν. Ἕκαστος Σατράπης εἶχε φυσικῷ τῷ λόγῳ πολλοὺς ὑπαλλήλους, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν περιεσώθησαν ἡμῖν τὰ Περσικὰ ὀνόματα· ἕνεκα δὲ τῆς φορολογίας, κατεστρώθη, ὡς ἔοικεν, γενικὸν τῆς χώρας κτηματολόγιον (Ἡροδ. 6, 42). Οἱ Σατράπαι ὤφειλον ἰδίως νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς καλῆς τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν γεωργίας, περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν στρατιωτικῶν ὁδῶν κ. τ. λ. Εἰς πᾶσαν ἐπαρχίαν ὑπῆρχεν, ὡς προείρηται, στρατὸς μόνιμος ἐξ ἱππέων μάλιστα συγκείμενος καὶ ἀνὰ τὴν ὑπαιθρον χώραν ἐσκεδασμένος, κατὰ μοίρας ἀνδρῶν χιλίων, ὧν ἑκάστη εἶχε τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς· οἱ δὲ τοξόται καὶ οἱ σφενδονῆται ἀπετέλουν ἴδια αὐτόθι τάγματα. Ὁ στρατὸς οὗτος εἶχε κατ' ἀρχὰς ἰδίους ἡγεμόνας, ἀλλ' ἐμισθοδοτεῖτο καὶ διετρέφετο ὑπὸ τῶν Σατραπῶν, τὸ δὲ σύνολον αὐτοῦ κατὰ πᾶσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους συνεποσοῦτο εἰς πλῆθος μέγα. Προστούτοις ὑπῆρχον εἰς τὰς σημαντικωτάτας πόλεις φρουραὶ βασιλικαί, ὑπὸ ἰδίους τεταγμένοι ἡγεμόνας· καὶ ἐκτὸς τῶν δύο τούτων στρατιωτικῶν ὁμάδων, εἶχον καὶ οἱ Σατράπαι ἰδιαίτερα τάγματα ἐπιτεταμμένα τὴν φρούρησιν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς διοικήσεως αὐτῶν. Ἅπαντες τοῦ κράτους οἱ ὑπήκοοι ἦσαν στρατεύσιμοι καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διῃρημένοι κατὰ δεκάδας, ἑκατοντάδας, χιλιάδας καὶ μυριάδας· τελευταῖον, ἐκτὸς τῶν ἰθαγενῶν τούτων στρατῶν, ἀπαντῶμεν πολλάκις καὶ ξένους μισθοφόρους, μάλιστα Ἕλληνας βραδύτερον. — Διὰ τὴν μεγάλην ἔκτασιν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν αὐτῷ ἀπόλυτον δεσποτείαν καθίστατο εὐχερεστάτη ἡ συγκρότησις στρατῶν ἀναριθμήτων· οὐδ' ἄπορος εἶναι ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν τοῦ νὰ ἐκτείνωσιν ἔτι μᾶλλον τὰς κατακτήσεις αὐτῶν. Ἱστάμενοι εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀχανοῦς ἐκείνης δυνάμεως, οὐδεμίαν ἄλλην ἔβλεπον ἐπὶ γῆς, ἱκανὴν νὰ παραβληθῇ πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν ἔκτασιν· μόνη ἡ φύσις τῆς χώρας τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ πολεμήσωσι καὶ αὐτὸ τὸ ἄπειρον, ἀλλ' ἀσυνάρτητον καὶ ἀρρύθμον, πλῆθος τῶν στρατιωτικῶν ἐκείνων στιφῶν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐμποδὼν εἰς τὴν πρόοδον αὐτῶν.

γ) Οἱ Πέρσαι, καίπερ ἄρχοντες τοσοῦτον λαμπροῦ καὶ πλουσίου κράτους, οὐδέποτε ἀπέκτησαν ἀληθῆ ἐπιστήμην ἢ τέχνην, μὴ ἀσχοληθέντες ἢ τοὐλάχιστον μὴ εὐδοκιμήσαντες οὐδὲ περὶ αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότερα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν βίον πράγματα. Λ. χ. μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους, οἱ ἐν τῇ αὐλῇ ἰατροὶ ὑπῆρξαν ἀείποτε ἢ Αἰγύπτιοι ἢ Ἕλληνες καὶ οὐδενὸς Πέρσου ἰατροῦ γίνεται ποτὲ μνεία. Ἀλλοδαποὶ προίσταντο τῆς ναυτικῆς δυνάμεως· καὶ ἐν πολέμῳ μετεχειρίζοντο σχεδὸν πάντοτε ξένους εἰς πᾶν ὅ,τι ἀπῄτει ἐπιστημονικήν τινα γνῶσιν, ὡς λ. χ. εἰς τὴν κατασκευὴν γεφυρῶν κ. τ. τ. Μάλιστα δὲ μαρτυρεῖ τὴν ἀτέλειαν τῆς διανοητικῆς τῶν Περσῶν διαπλάσεως ὁ παρ' αὐτοῖς ἐν χρήσει τρόπος τῆς διαιρέσεως τοῦ χρόνου, διότι δὲν ὠφελήθησαν παντάπασι πρὸς τοῦτο ἀπὸ τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ Χαλδαίων ἐφευρέσεων, ἃν καὶ ἡ χώρα αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος· καὶ ὅταν ὁ Δαρεῖος Α'., κατὰ τὴν Σκυθικὴν αὐτοῦ στρατείαν, ἠθέλησε νὰ διατάξῃ τοὺς Ἴωνας νὰ περιμείνωσιν αὐτὸν παρὰ τὸν Ἴστρον δύο μῆνας, μετεχειρίσθη πρὸς τοῦτο τὸ παρὰ τοῖς Σαμοθρᾳξὶ καὶ ἄλλοις ἀγρίοις ἔθνεσιν ἐν χρήσει ἡμερολόγιον, ἔδωκε δηλαδὴ εἰς τοὺς Ἴωνας ἱμάντα ἔχοντα ἑξήκοντα ἄμματα, ἐξ ὧν παρήγγειλε νὰ λύωσιν ἓν καθ' ἑκάστην ἡμέραν (Ἡροδ. 4, 98).

δ) Πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς ἑτέρας ἱστορίας, ἐπανέλθωμεν καὶ αὖθις ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν πατρῴαν τῶν Περσῶν γῆν, εἰς τὰ ὄρη τοῦ Φαρσιστᾶν, διὰ νὰ θεωρήσωμεν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας βασιλείου τῶν Περσῶν πόλεως.— Ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου Merdascht, πρὸς τὸ ἀνατολικοβόρειον τῆς πόλεως Schiras, κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Περ-

σεπόλεως, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ οὐσιωδέστατα λείψανα τῆς Περσικῆς ἀρχαιότητος καὶ συνίστανται ἐν μέρει μὲν εἰς τὰ μνημεῖα τοῦ (σήμερον καλουμένου τόπου) Tschihl — Menar (τεσσαρακοντακιόνου), ἐν μέρει δὲ εἰς τοὺς παρακειμένους ἐγκολαπτοὺς τάφους. Ἡ Περσέπολις κεῖται παρὰ τὰς διεκβολὰς τῶν περιστοιχιζόντων τὸ πεδίον ὀρέων καὶ προσερείδεται ἀπὸ τὸ ἓν μέρος εἰς τὸ ὄρος. Τὰ δὲ ἐρείπια αὐτὰ εὑρίσκονται ἐπὶ τριῶν, διὰ κλιμάκων συναπτομένων, ἀνδήρων τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τοῦ πεδίου καθορώμενα, ἀνυψοῦνται ἐν εἴδει ἀμφιθεάτρου. Τὸ ὄρος ἐκεῖνο σύγκειται ἐκ καλλίστου μελανοφαίου λίθου, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένα καὶ ἅπαντα τὰ ἀρχαιοπερσικὰ ἐκεῖνα μνημεῖα.

Ἀπὸ τοῦ πεδίου ἀναβαίνεις, διὰ μεγαλοπρεπεστάτης κλίμακος, εἰς τὸ πρῶτον ἄνδηρον καὶ ἀπαντᾷς ἐνταῦθα κατ' ἀρχὰς περιστύλιον τοῦ ὁποίου ἵστανται εἰσέτι παραστάδες τινὲς, ἔχουσαι ἐγγεγλυμμένα μυθώδη ζῶα, τὸν ὅλως παρεμφερῆ τῷ ὀνάγρῳ μονόκερων καὶ τὸν μαρτιχώ(ῆ)ραν φέροντα κεφαλὴν μὲν ἀνθρώπου, πόδας δὲ ἵππου καὶ πτερά· ἀμφότερα ὄντα σύμβολα, τὸ μὲν τῆς ῥώμης καὶ ταχύτητος, τὸ δὲ τῆς πολεμικῆς ἀνδρίας καὶ τῆς βασιλικῆς συνέσεως. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν εἰκόνων τούτων ἵσταντο ἄλλοτε 4 κίονες, ἐξ ὧν δύο μόνοι ἤδη ὑπολείπονται. — Οὐδὲν ἕτερον ἔχομεν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα· δύο δὲ λαμπραὶ κλίμακες, ἐξ ἀντιθέτων σημείων ἐπὶ τὸν αὐτὸν ζυγὸν ἀναβαίνουσαι, φέρουσιν εἰς τὸ δεύτερον ἄνδηρον. Ἀξια λόγου μάλιστα εἶναι τὰ ἀνάγλυφα τὰ ἐγγεγλυμμένα ἐπὶ τῶν παρ' ἑκατέραν τὴν κλίμακα ὑποστηριζόντων τὸ ἄνδηρον τοίχων· καὶ εἰς μὲν τὸν ἀριστερὸν τοῖχον παρίστανται φύρδην πολλοὶ ἄνθρωποι ὧν ἄλλοι μὲν φέρουσι τὴν εὐρεῖαν Μηδικὴν ἐσθῆτα, ἄλλοι δὲ τὸν στενὸν καὶ σκύτινον Περσικὸν χιτῶνα. Ἅπαντες οὗτοι, ὄντες πλουσίως κεκοσμημένοι μὲ περιδέραια, περιβραχιόνια, ἐνώτια, διακρίνονται ἐκ τούτου ὡς ἄριστοι καὶ φίλοι τοῦ βασιλέως ἢ τοὐλάχιστον ὡς αὐλικοί· φέρουσι δὲ καὶ εἶδος φενάκης, νενομισμένης ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ, καὶ ξίφος ἐν τῇ δεξιᾷ ἢ φαρέτραν. Ἕτεροι κρατοῦσιν εἰς τὴν χεῖρα ἔκπωμα, σημεῖον ἀνάλογον τῆς παρὰ τοῖς σημερινοῖς βασιλικοῖς θαλαμηπόλοις κλειδός· ἄλλοι πάλιν μακρὰς λόγχας μὲ σφαιρώματα εἰς σχῆμα μήλων, ὄντες οἱ ἄριστοι τῶν σωματοφυλάκων, οἱ λεγόμενοι μηλοφόροι. Ἅπαντα δὲ ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ἐκεῖνα εἰκονίζουσι τὴν αὐλικὴν θεραπείαν, ὅπως αὕτη παρετάσσετο εἰς τοὺς προδόμους τῶν βασιλικῶν θαλάμων. — Ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ τοίχου, ἀντικρὺ τῆς αὐλῆς, παρίσταται τὸ λοιπὸν ὅλον βασίλειον, ἐν εἴδει μακρᾶς παρατάξεως, ποικίλως μὲν ἐνδεδυμένων, εἰς πολλὰς δὲ σειρὰς διῃρημένων, ἀνθρώπων, ὧν πάντοτε ὅ ἢ 6 ἀποτελοῦσιν ἰδίας ὁμάδας καὶ φέρουσιν ὅμοιον ἔνδυμα· αἱ δὲ ὁμάδες αὗται χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀναγλύφων φύλλων. Ἡ δὲ ὅλη πομπὴ εἰκονίζει, ὡς ἔοικε, τὰ διάφορα τοῦ βασιλείου ἔθνη, ὅπως ταῦτα, κατ' ἐπισήμους τινὰς ἡμέρας, προσήρχοντο διὰ πρεσβειῶν εἰς τὴν αὐλὴν, ἵνα προσφέρωσι τῷ βασιλεῖ τὰ δῶρα τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Ὅτι οἱ παρατεταγμένοι ἐνταῦθα ἄνδρες ἀνήκουσιν εἰς ὅλως διάφορα ἔθνη, δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι οἱ μὲν φέρουσι σισύρας, οἱ δὲ ἁπλῶς περίζωμα περὶ τὸ σῶμα· πρὸς δὲ, ἐκ τῶν συνεπαγομένων δώρων, διότι ἔνιοι προσάγουσιν ἀγγεῖα τῶν ὁποίων φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν φαίνεται τὸ πολύτιμον περιεχόμενον, ἄλλοι ἐνδύματα καὶ κοσμήματα, ἄλλοι ζῶα. Πάσης ὁμάδος προΐσταται ἀνὴρ, ὅστις ἔφερε πιθανώτατα τὸν λόγον, ἤτο ἐνίοτε ἐπισημότερον ἐνδεδυμένος, δὲν ἐκράτει τι εἰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ ὡδηγεῖτο ὑπὸ Πέρσου κοσμήτορος· παρείποντο δὲ αὐτῷ οἱ λοιποὶ τῆς πρεσβείας ἄνδρες. Ἡ ὅλη πομπὴ ἐσύγκειτο ἐξ 20 ὁμάδων, εἰκονιζουσῶν, ὡς ἔοικε, τὰς 20 Σατραπείας, εἰς ἃς Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους διῄρεσε τὸ κράτος.—Ὅθεν βλέπομεν ἐνταῦθα τὰ δύο μεγάλα στοιχεῖα, τὰ ἐν τῇ Περσικῇ κυριαρχίᾳ διηνεκῶς ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα, τὴν Αὐλὴν ἀφ' ἑνὸς, τὸ λοιπὸν Βασίλειον ἀφ' ἑτέρου, καὶ ἰδίως τὴν αὐλὴν εἰς τὴν ἀριστερὰν θέσιν (ἥτις ἦτο παρὰ τοῖς Πέρσαις ἡ ἐντιμοτέρα) ἀπεκδεχομένην τὴν προσκύνησιν τοῦ ἄλλου βασιλείου. — Ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου τοῦ ὑποστηρίζοντος τὰς κλίμακας, παρίστανται, παρ' ἑκάστῃ βαθμίδι, ἄνδρες ἔνοπλοι, ὧν οἱ μὲν τῆς δεξιᾶς κλίμακος φέρουσι τὴν Μηδικὴν ἐνδυμασίαν, ἀλλ' ἀκόσμητον, καὶ μακρὰ δόρατα, φαρέτρας καὶ τόξα· οἱ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, ἑτέραν ἐνδυμασίαν, ἄνευ φαρέτρας καὶ τόξων· εἰκονίζουσι δὲ πιθανώτατα τοὺς φύλακας τῆς εἰς τὰ βασίλεια προσόδου, τοὺς δορυφόρους. Κατωτέρω δὲ τῶν παρὰ τὰς ὑψηλοτέρας βαθμίδας εἰκόνων τούτων, ἀπαντᾷς λέοντα κατασπαράσσοντα μονόκερων καὶ παριστῶντα συμβολικῶς τὸ Περσικὸν κράτος, τοῦ ὁποίου ἐνάμιλλον δὲν εἶναι οὐδὲ τὸ κράτιστον καὶ τάχιστον τῶν ὄντων.

Διὰ τῶν κλιμάκων τούτων φθάνεις εἰς τὸ δεύτερον ἄνδηρον. Ἡ θέα τῶν ἐπὶ τούτου εὑρισκομένων ἐρειπίων εἶναι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν νεωτέρου τινὸς περιηγητοῦ (τοῦ Ker Porter), καταπληκτικὴ, διὰ τὸ μέγεθος ἀφ' ἑνὸς τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τὴν θλ-

θερὰν ἀφ' ἑτέρου ἐρήμωσιν εἰς ἣν ἤδη κεῖται. Πολλαὶ λαμπρύνονται στοαὶ ὑποδέχονται τὸν ἀπὸ τῶν κλιμάκων ἀναβαίνοντα, τῶν ὁποίων οἱ κίονες εἶναι ἅπαντες βαθδωτοί, ἔχουσιν ἐνίοτε ὕψος 53 ½ 60 ποδῶν, φέρουσιν, ἀντὶ κιονοκράνων, ὡς ἅπαντες οἱ Περσικοὶ κίονες, διπλᾶς κεφαλὰς ζώων ἐστραμμένας μὲν κατὰ νῶτον πρὸς ἀλλήλας, καταλειπούσας δὲ ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν κοίλωμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθεντο δοκοὶ ἢ ἐπιστύλια. Ἐντὸς τῶν στοῶν τούτων ὑπεδέχετο βεβαίως ὁ βασιλεὺς τὰς πρεσβείας τῶν Σατραπειῶν καθ' ἡμέρας ἐπισήμους. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ δὲ τῶν κιονοστιχιῶν τούτων, πρὸς τὸ ὄρος, κεῖται οἰκοδόμημα τετράγωνον, ἔχον ἔκτασιν 210 τετραγωνικῶν ποδῶν καὶ τοῦ ὁποίου τὴν μὲν εἴσοδον κοσμοῦσι ζῶα μυθώδη, τοὺς δὲ τοίχους ἀνάγλυφα.— Ἐνταῦθα εἰκονίζεται αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, καθήμενος ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, παρὰ τῷ ὁποίῳ κεῖται ὑποπόδιον· κρατεῖ δὲ εἰς τὴν δεξιὰν μὲν σκῆπτρον, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν σκεῦος θύσιμον. Ὄπισθεν αὐτοῦ ἵσταται ἄνθρωπος σχεδὸν θηλύστολος, πιθανώτατα εὐνοῦχος, κρατῶν ψύγμα ½ ὄπισθεν τούτου ὁ τοῦ βασιλέως ὁπλοπάροχος ½ πέντε στίχοι παράλληλοι δορυφόρων φερόντων Μηδικὴν ½ Περσικὴν στολήν· ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ὑπάρχουσι δύο σκεύη καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἀνὴρ πρέσβυς, ὡς ἔοικεν, ἀγορεύων πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τῆς χειρονομίας· τὸν τοῦ θρόνου οὐρανὸν κοσμοῦσιν αὖθις μονόκερως καὶ λέων, ὁ δὲ βασιλεὺς διαπρέπει διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὰ κοσμήματα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἐποίκιλλον ποτὲ χρυσαῖ ἀναγλυφαί.— Εἰς τὸ ἀντίθετον τοῦ οἰκοδομήματος μέρος παρίσταται αὖθις ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, φερομένου ὑπὸ τριπλοῦ στίχου ἀνδρῶν, ποικιλομόρφως ἐνδεδυμένων. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἔχει ἄλλην σημασίαν παρὰ τὴν προηγουμένην· διότι ἐν τῇ προηγουμένῃ ὁ βασιλεὺς εἰκονίζεται ἐνεργῶν, συνδιαλεγόμενος μετὰ πρέσβεων καὶ δεχόμενος τὴν προσκύνησιν αὐτῶν· ἐνταῦθα ἐξεναντίας παρίσταται ἀναπαυόμενος, ἐν τῇ ἡρέμῳ μεγαλειότητι τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὃν ὑποστηρίζουσι τὰ διάφορα τοῦ βασιλείου ἔθνη. Ὄπισθεν ἐνταῦθα ἀπηώρηται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀγαθὸς αὐτοῦ δαίμων, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἄνω τοῦ σώματος εἶναι πανόμοιον τῷ βασιλεῖ, τὸ δὲ κάτω φέρει εὐρεῖαν καὶ ἀμφίκομον ἐσθῆτα.— Ἐν τῷ αὐτῷ οἰκοδομήματι ἀπαντῶμεν τὸν βασιλέα ἀγωνιζόμενον πρὸς ζῶα μυθώδη, ἅπερ εἶναι τὰ ἀκάθαρτα δημιουργήματα τοῦ Ἀρειμανίου, δηλαδὴ τὰ πάθη καὶ τὰ ἠθικὰ παραπτώματα, τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως καταπολεμούμενα καὶ καταστρεφόμενα.— Ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰς τὸ τρίτον καὶ ἀνώτατον ἄνδηρον πολλὰ ἔτι οἰκοδομήματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων βλέπομεν παριστώμενον τὸν καθημερινὸν τοῦ βασιλέως βίον, διότι, παρακολουθούμενος ὑπὸ δύο ὑπηρετῶν κομιζόντων ψύγμα καὶ σκιάδιον, εἰκονίζεται ὁτὲ μὲν περὶ παντοίας οἰκιακὰς ἀσχολίας διατελῶν, ὁτὲ δὲ φέρων σκεύη ἱερὰ (θύσιμα).— Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ ἐρείπια ἀπαντῶνται πολλάκις ἐπιγραφαὶ σφηνοειδοῦς γραφῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατωρθώθη ἄχρι τοῦδε νὰ ἀναγνωσθῶσιν ἀσφαλῶς μόνα τὰ ὀνόματα τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου.

Τὸ ὄρος εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς προείρηται, ἀπολήγουσι τὰ τρία ταῦτα ἄνδηρα περιέχει δύο ἀρχαίους βασιλείους τάφους· διότι θρησκευτικὸν ἦτο παράγγελμα νὰ κηδεύωνται οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ἐν τῇ κυρίως Περσίδι, ὅθεν καὶ ἕτεροι ὅμοιοι τῶν δύο ἐκείνων τάφων εὑρίσκονται οὐ μακρὰν ἀπέχοντες τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων ἐρειπίων.— Δύο μεγάλα μέτωπα δηλοῦσι τὴν θέσιν τοῦ ὄρους ἐν ᾧ εὑρίσκονται οἱ δύο ἐκεῖνοι τάφοι, ὧν ὁ ἕτερος εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους· τὸ κάτω τῶν μετώπων μέρος παρίστησι προσποιητὴν εἴσοδον, συγκειμένην ἐκ 4 παραστάδων φερουσῶν ἐπιστύλιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ἀνώτερον τμῆμα εἰκονίζονται πολλοὶ κύνες (ὅπερ ἐστὶ τὸ ζῶον τοῦ Ὡρομάσδου). Μεταξὺ τῶν δύο μέσων παραστάδων ὑπάρχει πλαστὴ θύρα· ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τῶν ἑκατέρωθεν πτερύγων εἰκονίζονται ἄνδρες δορυφόροι. Ἐπὶ ἑκάστης παραστάδος ὑπάρχουσι διπλαῖ μονοκέρων κεφαλαί, ἐπὶ δὲ τῶν θυρῶν κατασκεύασμα τεθειμένον μεταξὺ δύο μονοκέρων, καὶ ἐπὶ τοῦ κατασκευάσματος ἔνθεν μὲν βωμὸς μετὰ καίοντος πυρὸς, ἔνθεν δὲ ἀνὴρ μετὰ τόξου· καὶ ὑπεράνω μὲν τοῦ πυρὸς σφαῖρα, ὑπεράνω δὲ τοῦ ἀνδρὸς, ὁ δαίμων αὐτοῦ ἄνευ τόξου, μετὰ τοῦ δακτυλίου (ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐπροσκύνει καθεκάστην τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐκομίζετο πρὸ αὐτοῦ εἰς τὰς δημοσίας παρατάξεις). Τὸ δὲ κατασκεύασμα αὐτὸ συγκροτεῖται ἀπὸ δύο σειρὰς ἀνδρῶν ἐνόπλων, οἵτινες φέρουσιν, ὡς καρυάτιδες, τὰς ἀνωτέρας πλάκας, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζονται ὁ βωμὸς καὶ ὁ βασιλεύς.

ε) Πηγαὶ τῆς Περσικῆς ἱστορίας εἶναι· οἱ Πέρσαι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, οἵτινες ὅμως εἶναι ἅπαντες μεταγενέστεροι· οἱ Ἑβραῖοι, Ἔσδρας, Νεεμίας κ. λ. π. οἱ Ἕλληνες, Ἡρόδοτος, Κτησίας, Ξενοφῶν, Ἀρριανὸς, Διόδωρος· ὁ Ῥωμαῖος Ἰουστῖνος.

§. 16.

Ἡ Ἑλλὰς (ἴδε τὸ ἀμέσως ἑπόμενον τμῆμα), ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ῥυθμίσασα τὰ πολιτεύματα αὐτῆς, διαπρέπει ἐπὶ ἐνθουσιώδει ἐθνικῷ αἰσθήματι καὶ ἡρωϊκῇ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπῃ· ἡ ἤδη βλαστήσασα ἐν αὐτῇ φιλοτεχνία λαμβάνει νέαν ἀφορμὴν ἐπιδόσεως ἀπὸ μεγάλων κατορθωμάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος διὰ πολλῶν συμφορῶν καὶ κινδύνων· ἀνατέλλει δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἡ λαμπρὰ ἐποχή. — Ἡ Ῥώμη (ἴδε τὸ πέμπτον τμῆμα) πάσχει τὰς ὠδῖνας ἐλευθερίας νεαζούσης ἔτι καὶ ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας καταπιεζομένης. Ἡ Καρχηδὼν ἀκμάζει ἤδη καὶ θαλασσοκρατεῖ.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

ΕΛΛΗΝΕΣ.

500—336 π. Χ.

§. 17.

Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄρχεται νέα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐποχή· διότι οὐ μόνον ἡ ἑστία τῶν κυριωτέρων γεγονότων μεταφέρεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ προςτούτοις παράγεται νέος πολιτικὸς καὶ διανοητικὸς βίος, ὅστις καὶ ἐπικρατεῖ ἔκτοτε καθ' ἅπαντας τοὺς ἑπομένους χρόνους τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ ἀνατολικὸς κόσμος παραχωρεῖ τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν δυτικὸν καὶ ἐνῷ οὗτος προπορεύεται ἤδη, ὁ πρῶτος διαμένει στάσιμος ἢ μᾶλλον περιπίπτει εἰς νάρκωσίν τινα, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἀποβάλλει πᾶσαν ἀξιόλογον ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν τύχην τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Δύο μόνον ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς ἐπενεργοῦσι βραδύτερον οὐσιωδῶς εἰς τὴν τύχην τοῦ ὅλου κόσμου, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἄραβες· οἱ μὲν διότι, διασώσαντες τὸ εὐγενέστερον μέρος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, ἠξιώθησαν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ δεχθῶσι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ χριστιανισμοῦ· οἱ δὲ διότι, μετασχόντες μέχρι τινὸς τῆς διανοητικῆς τῶν δυτικῶν ἐθνῶν διαπλάσεως, κατώρθωσαν νὰ ἀναζωπυρήσωσι τὸν ἀρχαῖον ἀνατολικὸν βίον. — Οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ ἀρχηγέται καὶ δημιουργοὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οὗτοι προήχθησαν, εἰς μὲν τὰς μέλανας μεσημβρινὰς φυλὰς ἐπεκράτει ἡ ἀείποτε ἰδιάζουσα αὐταῖς δουλεία, ἀπαιδευσία, ῥαθυμία· οἱ δὲ λαοὶ τῆς δύσεως καὶ τῆς ἄρκτου εἶχον μὲν πνεῦμα φιλελεύθερον καὶ μάχιμον, ἀλλ' ὅμως ἐστεροῦντο παντάπασι παιδείας καὶ πολιτικῆς ῥυθμίσεως· τελευταῖον, οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς εἶχον μὲν ἤδη πρὸ καιροῦ ἀποβάλει τὰ ῥάκη τῆς βαρβαρότητος, εἶχον προκόψει εἰς πολλὰς ἐπιςήμας καὶ τέχνας, εἶχον βελτιώσει ἐν γένει τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῶν βίον, ἀλλ' ἡ πνευματικὴ αὐτῶν διάπλασις ἦτο μο-

νομερὴς καὶ περιωρισμένη, τὸ ἠθικὸν ἐξηχρειωμένον, ἡ δὲ πολιτικὴ τύχη παραδεδομένη εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ δεσποτισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες, προκύψαντες ἐν μέσῳ τῶν κυριωτέρων τούτων ἑστιῶν τοῦ τότε ἀνθρωπίνου γένους, ὥρμησαν εἰς νέον ἀναπτύξεως στάδιον, ὡδήγησαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς νέον πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν κόσμον καὶ περὶ τὴν εὕρεσιν αὐτοῦ τοσοῦτον ηὐδοκίμησαν ὥστε μέχρι τῆς παρούσης ὥρας ἀρχὴ καὶ θεμέλιον τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Ἑλλὰς, ἀπαράλλακτα καθὼς τοῦ ἀληθοῦς θρησκεύματος ἡ Παλαιστίνη.

Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι κατεσκεύασαν τέχνην ἀνεξάρτητον, διότι ἐθεράπευσαν τὴν τέχνην ἕνεκα τῆς τέχνης αὐτῆς καὶ παρέσχον τοιουτοτρόπως εἰς τὴν ἀνθρωπότητα νέαν ἀφορμὴν προαγωγῆς καὶ ἐξευγενισμοῦ. Προστούτοις, οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἵδρυσαν αὐτοτελῆ φιλοσοφίαν, διότι δὲν περιώρισαν, ὡς πρότερον συνέβαινε, τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν εἰς μόνας τὰς καθαρῶς θρησκευτικὰς χρείας, ἀλλ' ἀφῆκαν τὴν ὁρμὴν αὐτῆς ἐλευθέραν καὶ ἀνέῳξαν οὕτω εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸν ἀχανῆ ἐκεῖνον τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἀπείρου χῶρον ὅστις πρότερον δὲν ἦτο προσιτὸς εἰμὴ εἰς τὸ αἴσθημα αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι παρήγαγον τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην, διότι ἀπήλλαξαν τὴν διανοητικὴν ἔρευναν ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας μιᾶς καὶ μόνης τάξεως καὶ ἀπὸ τοῦ περιορισμοῦ εἰς μόνους τοὺς σκοποὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου· ἰδίως δὲ ἐδημιούργησαν τὰς δύο ἐπιστήμας τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἱστορίας, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἐθεωρεῖτο πρὸ αὐτῶν ὡς ἐνασχόλησις μὴ ἔχουσα ἴδιον αὐτοτελῆ σκοπὸν καὶ δὲν ἐχρησίμευεν εἰμὴ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς τῶν ἐθνῶν ἀνάγκας· ἡ δὲ δευτέρα, ἂν καὶ δὲν μετεωρίσθη οὐδὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησι μέχρι τῆς γενικῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν καὶ διεφύλαξε μέχρι τινὸς τὸν μονομερῆ ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἐντὸς ὅμως τοῦ κύκλου τούτου ἐθήρευσε τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς προοδευτικῆς αὐτοῦ πορείας καὶ οὐχὶ μόνον, ὡς πρότερον συνέβαινε, τὴν τέρψιν τοῦ ἀκροατοῦ ἢ τὸ πολὺ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τούτοις ἀνέπτυξαν εἰς ἀνώτατον βαθμὸν καὶ κατὰ νέον ὅλως τρόπον τὴν γλῶσσαν, τὸ εὔφορον τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖον, διότι οὐ μόνον ἐπενόησαν πολλοὺς νέους τύπους καὶ τρόπους τῆς ποιησεως καὶ κατέστησαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν γλαφυρωτάτην καὶ πλουσιωτάτην, ἀλλ' ἐδημιούργησαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ πεζοῦ λόγου. Αἱ συγγραφαὶ τῶν προτέρων ἐθνῶν ἢ εἶχον ποιητικόν τινα τύπον ἢ ἦσαν γεγραμμέναι εἰς γλῶσσαν νηπιώδη, ἐστερημένην δηλαδὴ κανονικῆς συναφείας καὶ μὴ ἀπεικονίζουσαν ἅπαντας τοὺς τῆς διανοίας χρωματισμοὺς, ὅπως κατώρθωσαν τοῦτο οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν περιόδων καὶ τῆς περὶ τὴν εὐφωνίαν ἐπιμελείας. Τελευταῖον οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἐδημιούργησαν καθαρὸν καὶ ἀληθῆ πολιτικὸν βίον· διότι πρῶτοι ἐπέτρεψαν εἰς τὸν κατ' ἰδίαν ἄνθρωπον πλῆρες τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῶν δημοσίων τῆς πατρίδος πραγμάτων· πρῶτοι ἀπέδωκαν τὸ ἀξίωμα τῆς κοινῆς γνώμης εἰς τὴν ψῆφον τῆς ὁλομελείας τῶν πολιτῶν καὶ πρῶτοι ἀνεγνώρισαν καὶ ἐπραγματίωσαν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι ἡ πολιτεία πρέπει νὰ ῥυθμίζεται κατὰ τὴν πρόοδον τῆς διανοητικῆς τοῦ ἔθνους διαπλάσεως.

Ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης, ἡ ἱστορία βεβαιοῦται δι' ἀναριθμήτων οἰκοδομικῶν καὶ ἄλλων μνημείων. Ἡ χρονολογία ἀποβαίνει, ἂν ὄχι περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, τοὐλάχιστον ἐν γένει ἀσφαλεστέρα. Κύριον δὲ τῆς ἱστορίας στάδιον εἶναι ἡ ἀνατολικὴ Εὐρώπη καὶ ἡ μικρὰ Ἀσία.

§. 18.

Ἡ Ἑλλὰς συνείχετο, κατά τινας, εἰς χρόνους προηγουμένους τῶν ἱστορικῶν, μετὰ τῆς Ἀσίας (Δυκτονίη, Δυκαονίη, ἵδε τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Ὀρφέα Ἀργοναυτικὰ, στίχ. 1269 κ. ἑπ. περὶ τῆς τοιαύτης τῶν ὁποίων ἀρχαιότητος ἀμφιβάλλουσιν ὅμως πολλοί, θεωροῦντες αὐτὰ μᾶλλον ὡς ἔργον τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων), χωρισθεῖσα ἔπειτα ἀπὸ αὐτῆς διὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, τοὺς ὁποίους ἐσχημάτισεν ὁ Εὔξεινος, ῥήξας ποτὲ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν καὶ μὴ καταλιπὼν ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἐκείνῳ (ὃν ὑπαινίττεται καὶ τὸ παναρχαῖον Ὠγύγιον μύθευμα;) εἰμὴ νησιωτικά τινα ἐρείπια· κατῳκήθη δὲ, ὡς φαίνεται, ὑπὸ λαῶν ἀπὸ τῆς μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης χώρας, διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, μεταναστάντων. Ἀρχαιόταται ἐγχώριοι ἐθνικαὶ φυλαὶ λέγονται οἱ Πελασγοὶ (Πελαργοὶ, πέλω καὶ Ἄργος, 1800;) (*) καὶ οἱ Ἕλληνες (πρὸ τοῦ 1550;)· οἱ μὲν (Ἴναχος καὶ Φορωνεὺς ἐν Ἄργει; Αἰγιαλεὺς ἐν Σικυῶνι;), ὁρμήσαντες ἴσως ἀπὸ τῆς Θρᾴκης, κατέλαβον τὸ Ἄργος, τὴν Ἀχαΐαν, πιθανώτατα καὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἤπειρον, τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους, ἐλάτρευον φυσικάς τινας δυνάμεις (τὸ ἐν Δωδώνῃ ἱερὸν), συνεκρότησαν πολιτικὰς κοινωνίας, ἔκτισαν πόλεις (Λαρίσσας), προήγαγον τὴν γεωργίαν, βραδύτερον δὲ, πιεσθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Δωριέων, περιωρίσθησαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον· οἱ δὲ, ἀπὸ τοῦ Καυκάσου (Δευκαλίων, ὁ Προμηθέως), ὡς φαίνεται, καταγόμενοι, ἔχοντες δὲ ἤθη τραχύτερα καὶ μαχιμώτερα τῶν Πελασγῶν, ἐξηπλώθησαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ἑλληνικῆς στερεᾶς καὶ τῶν νήσων· καὶ, ἐπικρατήσαντες τῶν περιοίκων, μετέδωκαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς ἅπασαν τὴν χώραν. Ἀμφότερα τὰ ἔθνη ταῦτα ἀνῆκον πιθανῶς εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλὴν (Θουκ. 1, 3) καὶ εἶχον τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἂν καὶ ἡ Πελασγικὴ ἔλαβε, διὰ πολλοῦ χρόνου, τοσοῦτον ὁλοσχερῆ ἀλλοίωσιν, ὥστε ἐνομίζετο βραδύ-

(*) Ἐκτὸς τῶν Πελασγῶν, ἀναφαίνονται, κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν, καὶ ἄλλα ἔθνη ἐν τῇ Ἑλλάδι κατοικοῦντα· οἱ Λέλεγες ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, ἐν τῇ Μεγαρίδι καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ· οἱ Κᾶρες ἐπὶ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τοῦ ἀρχιπελάγους· οἱ Κουρῆτες ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, οἱ Ἔπειοι καὶ οἱ Καύκωνες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἠλείᾳ καὶ ἄλλα μικρότερα ἔθνη (οἷον οἱ Γαντες, οἱ Τέμμικες καὶ οἱ Ἄονες ἐν Βοιωτίᾳ, οἱ Φλεγύαι καὶ Δρύοπες ἐν Θεσσαλίᾳ). Ἀλλὰ οἱ Πελασγοὶ ἦσαν τὸ ἐπικρατέστατον τῶν ἐθνῶν τούτων· ὅθεν ὁ Ἡρόδ. 2, 56 « πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης » τῆς νῦν Ἑλλάδος καὶ 8, 44 « ἐπὶ μὲν Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ». Προσδετούτοις, δὲν φαίνεται ἀπίθανον (ἂν καὶ τοῦτο ἔχῃ τινὰς τοὺς ἀντιλέγοντας) ὅτι ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἄλλα ἔθνη ἦσαν συγγενῆ τῶν Πελασγῶν.

τερον ἀλλοτρία τῆς Ἑλληνικῆς (Ἡροδ. 1, 57). Ἡ Πελασγικὴ γλῶσσα μετέστη, κατὰ πρῶτον, ὁμοῦ μὲ τὸ δίγαμμα αὐτῆς, εἰς τὴν Αἰολικὴν καὶ τὴν Ἰωνικὴν (Ἡροδ. 7, 95), ὑποφαίνεται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἥτις πρωϊμώτατα ἐπολιτίσθη διὰ πελασγικῶν καταστημάτων. Ἐν γένει δὲ αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, εἰ καὶ μὴ ἐντελῶς συμφωνοῦσαι, εὐχερῶς ὅμως συμβιβάζονται κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ κοινωνικὸς αὐτῆς βίος κατῆλθον ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ ὅτι μεταξὺ τῆς Θράκης καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας (Ἡροδ. 1, 35. 73. 94. 7, 91 κ. ἑπ.) ὑπῆρχε πολλὴ ἀμοιβαία ἐπιμιξία, διὰ συνεχῶν ἐποικήσεων καὶ ἀποικήσεων. Ἐν Σαμοθράκῃ ὑφίσταντο ἀνέκαθεν παναρχαίατις Πελασγικὴ λατρεία (Ἡροδ. 2, 51) καὶ τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων (φυσικῶν τινων δυνάμεων), τὰ ὁποῖα ἦσαν καὶ ἐν Φρυγίᾳ ἐπιχώρια, πιθανῶς δὲ ἐμορφώθησαν βραδύτερον, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Πελασγοὶ ἐπιέσθησαν ὑπὸ ξένων μαχίμων φυλῶν (Ἡροδ. 6, 47)· ἐντεῦθεν ἄρα διεδόθησαν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν Θράκην, εἰς τὴν Ἤπειρον, εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μάλιστα δὲ εἰς τὴν Βοιωτίαν, οἱ ἀρχαιότατοι θρησκευτικοὶ θεσμοί. Ἀφ' ἑτέρου, Φοίνικες ναυτίλοι διετέλουν πρωϊμώτατα εἰς σχέσιν μετά τε τῶν Θρᾳκικῶν παραλίων καὶ μετὰ τῆς Κρήτης, ἐκ τούτου δὲ πιθανολογοῦνται ἐν μέρει τὰ λεγόμενα (ἂν καὶ αἱ παραδόσεις αὗται εἶναι τὸ πλεῖστον μεταγενέστεραι, ἀναφανεῖσαι μετὰ τὸ 355), ὅτι ξένοι, ἐποικήσαντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπενήργησαν εἰς τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς καὶ ἐξηγεῖται μέχρι τινὸς ἡ ποικίλη μίξις ἀλλοδαπῶν καὶ ἐγχωρίων μύθων. Διότι λέγεται ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἦλθον ὁ μὲν Κέκροψ (1580;) μετ' ἀποικίας Σαϊτῶν; εἰς Ἀττικήν, τῆς ὁποίας ἐρρύθμισε τὴν λατρείαν, τὴν γεωργίαν, τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὁ δὲ Ἀχαιὸς Δαναὸς (Ἡροδ. 2, 91), ὁ τῶν Περσειδῶν ἀρχηγέτης (1530;), εἰς Ἄργος, μετ' ἀνθρώπων ἐμπείρων περὶ τὴν τεχνικὴν ἄρδευσιν τῶν λειμώνων καὶ τῶν ἀγρῶν· ὅτι ὁ Κάδμος (μετὰ τὸ 1500;), μετὰ Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων ἀποίκων, ἀφοῦ ἐπῆλθε πολλὴν χώραν, κατήντησεν εἰς Βοιωτίαν καὶ εἰσήγαγεν αὐτόθι τὸ Δελφικὸν χρηστήριον, τὴν μεταλλείαν (ὁ πλοῦτος αὐτοῦ ἐλέγετο προερχόμενος ἀπὸ τῶν περὶ Θράκην καὶ τὸ Παγγαῖον ὄρος μετάλλων; Στράβ. ΙΔ, ε, 28), τὴν μεταλλουργίαν, τὴν ἐμπορίαν καὶ αὐτὴν τὴν γνῶσιν τῆς γραφῆς (ὡς ἱερατικὸν μυστήριον;)· ὅτι τελευταῖον (1400; ἢ 1350;) Πέλοψ, ὁ Ταντάλου, ὁ διὰ τὰς βιαιοπραγίας καὶ τὰς φρικαλέας συμφορὰς τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ πολυθρύλλητος Μυσὸς, ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον, κομίζων τοὺς θησαυροὺς, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς θρησκευτικὰς δόξας τῆς Φρυγίας. Πολλοὶ ὅμως θεωροῦσι τὰ περὶ τῶν παναρχαίων τούτων ἀποικιῶν λεγόμενα ὡς ἐπινοήματα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων· φρονοῦσι, δηλαδή, ὅτι οἱ Ἕλληνες, περιελθόντες βραδύτερον, διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἀποικιῶν αὐτῶν, εἰς πολλὴν πρὸς τὰ ἔθνη τῶν χωρῶν ἐκείνων ἐπιμιξίαν, παρέλαβον τότε πρῶτον πολλὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν δοξασίας· ὅτι ἐντεῦθεν ἐπεχείρησαν ἤδη νὰ ἐξηγήσωσι τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους καὶ θε-

σμοὺς διὰ τῶν παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἐπικρατούντων δογμάτων καὶ ἐθίμων· ἐκ τούτου δὲ συνέβη, ὅτι πολλὰ Ἑλληνικὰ μυθεύματα περιεπλάκησαν μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν ἐκείνων καὶ πολλὰ πράγματα προσφάτως ἀπὸ τούτων εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβιβασθέντα, παρεστάθησαν ὡς παναρχαῖα. Ὥστε, εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, μεγάλη ἐγένετο ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ ζητήματος, ἂν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ὑπῆρξε προϊὸν τῆς συνδρομῆς, τῆς συγκρούσεως καὶ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ξένων καὶ ἐπιχωρίων ἐκείνων στοιχείων· ἢ ἂν ἐξεναντίας προέκυψεν ἀπὸ καθαρᾶς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως, ἀφελέστατα παραχθείσης ὑπὸ οὐρανὸν ἱλαρώτατον, ἐν τῷ μέσῳ φύσεως ἐπιτηδειοτάτης εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ τρέφῃ τὴν φανταστικὴν δύναμιν καὶ ἐπὶ χώρας ἀποδιδούσης πολλὰς τὰς χάριτας εἰς τὴν ἐπίμονον φιλοπονίαν· ἂν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἀναχωρήσας ἀπὸ ποικίλων ξένων ἀφορμῶν τὰς ὁποίας ἀνέπλασε καὶ ἰδιοποιήθη, ἤ, ἂν ἐξεναντίας, ἀπὸ αὐτοτελοῦς καὶ ἀμιγοῦς εὐφυΐας ὁρμήσας ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὁ σωματικῶς τε καὶ πνευματικῶς κάλλιστα συγκεκροτημένος, ἐξῆλθε τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας, τὴν ὁποίαν ἐχειραγώγησαν χρησμοὶ καὶ ἱερεῖς, προεβιβάσθη κατὰ μικρὸν εἰς τὸν δημόσιον ἐντὸς μικρῶν πολιτειῶν βίον, εἰς τὴν φιλοκαλίαν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ, διὰ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, παθημάτων καὶ κινδύνων, τελειώσας καὶ ἐπιῤῥώσας τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀνατροφήν, παρήγαγε τὰ λαμπρότατα ἐκεῖνα ἄνθη τῆς εὐγενεστέρας αἰσθητικῆς καὶ διανοητικῆς διαπλάσεως.

Οἱ τοῦ Δευκαλίωνος ἀπόγονοι Ἕλληνες, ὁρμήσαντες ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, ὡς προείρηται, κατέλαβον, ἐν διαστήματι δύο ἑκατονταετηρίδων (1500;—1300), τὸ πλεῖστον τῆς Ἑλλάδος μέρος. Ἡ παναρχαία αὐτῶν ἱστορία, στηριζομένη εἰς οἰκογενειακὰς καὶ τοπικὰς παραδόσεις, φέρει ἅπαντα τὰ σημεῖα μύθου, θρησκευτικοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἀναπληροῦντος ὅλως σχεδὸν ἐπιλελησμένον παρελληλυθός· ἀλλ' ὅμως τοσοῦτον στενῶς συνδέεται μὲ τὰς μεταγενεστέρας σχέσεις τῶν φυλῶν καὶ τῶν χωρῶν, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ ἐνταῦθα ἀμνημόνευτος. Οἱ ἡγεμόνες τῶν εἰς τὰς πλείστας ἐπαρχίας κατισχυσάντων Ἑλλήνων θεωροῦνται ὡς ἀπόγονοι Ἕλληνος, τοῦ Δευκαλίωνος· καὶ ἡ μὲν φυλὴ τοῦ Αἰόλου κατέστη ἐν τῇ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν Φθιώτιδι, μετέβη ἔπειτα εἰς τὴν Φωκίδα, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Αἰτωλίαν, καταλαβοῦσα καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Ἠλείαν· ἐκ δὲ τῶν ἀπογόνων τοῦ Δώρου πολλοὶ μετανέστησαν ἀπὸ Ἱστιαιώτιδος εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς Κρήτην· ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις Ξοῦθος κατέστη, διὰ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, τοῦ Ἀχαιοῦ καὶ τοῦ πολυμύθου Ἴωνος, ἀρχηγέτης τῶν τε ἐν Λακωνίᾳ καὶ ἐν Ἀργολίδι Ἀχαιῶν, οἵτινες τοσοῦτον ἴσχυσαν κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν ὥστε ἔδωκαν ἐπί τινα χρόνον τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῶν ἐν Αἰγιαλείᾳ Ἰώνων, οἵτινες βραδύτερον ἐξέπεμψαν τοσοῦτον πολυαρίθμους ἀποικίας εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Τὰ ἐπιχειρήσαντα τὰς διαφόρους ταύτας κατακτήσεις ἔθνη συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν φυλῶν τῶν Δευκα-

λιωνιδῶν, καὶ, ἅμα λαβόντα ἑδραίας κατοικίας, συνεδέθησαν, ὡς φαίνεται, διὰ κοινῶν θρησκευτικῶν νομίμων καὶ πανηγύρεων· ἄδηλον δὲ ἂν τὰ συνέδρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὑπέκυψαν εἰς πολλὰς μεταβολὰς, βραδύτερον δὲ ἔλαβον καὶ πολιτικὸν σχῆμα, ἀνατρέχουσι μέχρις Ἀμφικτύονος, τοῦ Ἕλληνος ἀδελφοῦ. Οἱ Πελασγοὶ περιωρίσθησαν, ὡς προείπομεν, εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Ἤπειρον· πολλὰ αὐτῶν στίφη ἀπῴκησαν κατὰ διαφόρους χρόνους εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Κρήτην καὶ ἄλλας νήσους ἢ εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἄλλα δὲ πάλιν ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῦτο συνέβη πιθανῶς συχνότερον παρ' ὅτι ὑπὸ τῶν παραδόσεων ἀναφέρεται. — Ὁ πρῶτος τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν πολιτισμὸς ἀναφαίνεται ἐν τῷ εὐρυθμοτέρῳ (φοινικο—αἰγυπτιακῷ;) πολιτεύματι, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἡ δωρικὴ Κρήτη (1300;) ὑπὸ τοῦ Μίνωος (εἰς ὃν ἀποδίδεται καὶ ἡ τῶν Καρῶν ἀπὸ τῶν Κυκλάδων ἐξέλασις), μετέδωκε δὲ, ὡς ἔοικε, δι' ἀποικιῶν (τῆς ἐν Φωκίδι Κρίσσης) καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ κυρίως Ἕλληνες διετέλουν τότε ὑπὸ βασιλεῖς, ὄντας ἀρχιερεῖς, στρατηγοὺς καὶ δικαστὰς, ἀλλ' ἔχοντας ἐξουσίαν περιωρισμένην ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν, ἤτοι τῶν πλουσίων γαιοκτητῶν τῆς χώρας (*)· ἐτίμων πρὸ παν-

(*) Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἔζων τότε ἀπὸ τῆς γεωργίας· τὰ βιομηχανικὰ ἔργα ἢ κατεσκευάζοντο ἐν ταῖς οἰκίαις ὑπὸ τῶν δεσποινῶν καὶ τῶν κορῶν, ἢ ἐκομίζοντο ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἰδίως ἐκ Φοινίκης, ὑπὸ ἀλλοδαπῶν ἐμπόρων. Ἡ ἀκίνητος ἄρα ἰδιοκτησία ἦτο ὁ κυριώτερος τῆς ζωῆς πόρος, ὅπου δὲ τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ μακρὸν, ἀναγκαίως οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἢ γίνονται θῆτες ἢ τρέπονται εἰς ριψοκίνδυνον πολεμικὸν βίον, διότι ὅσοι δὲν κληρονομήσωσι μοῖραν γῆς ἱκανὴν νὰ τρέφῃ αὐτοὺς καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν, ἀναγκάζονται ἢ νὰ θητεύσωσι παρ' ἄλλῳ τινὶ ἰσχυροτέρῳ ἢ νὰ ἐξέλθωσιν ἐπὶ λείαν. Ὅθεν ἐν τῇ παναρχαίᾳ Ἑλλάδι, παρὰ τὴν γεωργίαν, εὑρίσκομεν καὶ ἕτερον τρόπον ζωῆς, τὸν πόλεμον ἢ μᾶλλον, ἐπειδὴ ὁ λόγος ἦτο περὶ λείας, τὸν ληστρικὸν βίον, καὶ, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τόπου, ἰδίως τὸν πειρατικὸν (Θουκυδ. 1, 5). Οἱ πειραταὶ οὗτοι ἢ ἐζήτουν ἁπλῶς λείαν εἰς εὐφορωτέρας χώρας, ἢ καὶ κατελάμβανον τὰς χώρας ταύτας, τῶν ὁποίων οἱ προηγούμενοι κάτοικοι ἐνμέρει παρέμενον ἐν τῇ χώρᾳ, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν ὡς ὑποτελεῖς τῶν κατακτητῶν, θῆτες, πενέσται, περίοικοι κ. τ. λ. ἐνμέρει δὲ μεταναστάντες ἐζήτουν νέαν ἑαυτοῖς κτῆσιν. Φυσικῷ δὲ τῷ λόγῳ, συχνότατα μάλιστα ἔπαθον τοιαύτας ἐπιδρομὰς αἱ εὐφορώτεραι πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος, αἱ Θεσσαλικαὶ, αἱ Βοιωτικαὶ, αἱ Πελοποννησιακαὶ, ὡς διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης (1, 2). Εἰς τοιαύτην πραγμάτων κατάστασιν ἐννοεῖται ὅτι πολιτεία νόμιμος δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ δημόσιαι σχέσεις στηρίζονται ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν γέννησιν καὶ τὸ μετ' αὐτῆς συνδεδεμένον κληρονομικὸν δικαίωμα, ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν βίαν. — Τὸ πολίτευμα τῆς παναρχαίας Ἑλλάδος ἦτο βασιλεία ἀριστοκρατική· ἑκάστης δηλαδὴ χώρας ἦρχον οἱ πλούσιοι γαιοκτῆται, οἱ εὐπατρίδαι, τῶν ὁποίων προΐστατο ὁ βασιλεὺς, ὅστις ὅμως ἐθεωρεῖτο ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν, ὡς πρῶτος αὐτῶν, οὐχὶ δὲ ὡς ἔχων αὐτοτελῆ τινα τάξιν καὶ δύναμιν. Τοιοῦτο ἦτο τὸ πολίτευμα τῆς Ἀττικῆς πρὸ τοῦ Θησέως (ἴδε κατωτέρω σελ. 76 καὶ 77)· τὸν αὐτὸν ἀπαραλλάκτως τρόπον παρίστησιν ὁ Ὅμηρος τὸ πολίτευμα τῶν ἐν Σχερίᾳ Φαιάκων· ἐκτὸς τοῦ βασιλέως Ἀλκινόου, ἀναφέρονται καὶ ἐνταῦθα 12 δυνάσται κυβερνῶντες μετ' αὐτοῦ τὸν δῆμον·

Δώδεκα γὰρ κατὰ δῆμον ἀριπρεπέες βασιλῆες
ἀρχοὶ κραίνουσι, τριςκαιδέκατος δ' ἐγὼ αὐτός. Ὀδυσσ. θ. 390—391.

Τοιοῦτό τι συνέβαινε καὶ ἐν Ἰθάκῃ ὅπου ἐπίσης, ἐκτὸς τοῦ ἀρχιβασιλέως Ὀδυσσέως, ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι δυνάσται. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως τοῦτο, ὅτι ἡ πραγματικὴ κατοχὴ τοῦ ἀρχιβασιλικοῦ ἐκείνου ἀξιώματος δὲν ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητος ἐν τῷ δημοσίῳ τῶν Ἑλλήνων βίῳ. Ὁ Ὀδυσσεὺς λ. χ. εἶναι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπὼν ἐκ τῆς Ἰθάκης,

τὸς ἄλλου τὴν σωματικὴν ῥώμην καὶ ἐφύλαττον τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καὶ πάτρια νόμιμα. Οἱ Ἰωλκιο — κορινθιακοὶ μῦθοι περὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν Ἰάσονος τοῦ Αἴσονος, (μαθητοῦ τοῦ Χείρωνος καὶ συγχρόνου τοῦ Δαιδάλου, τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Ἀμφίονος κ. ἄλ.) τολμηθέντος Ἀργοναυτικοῦ στόλου (1250;) εἰς Κολχίδα, κατὰ τὰ πλούσια τοῦ Εὐξείνου πόντου παράλια, ὑποδεικνύουσι τὸ ῥιψοκίνδυνον καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν μετὰ Θετταλικῶν καὶ ἄλλων ἡρώων συνδεδεμένων Μινυῶν· ὁ δὲ μετασχὼν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης Θησεὺς (1240;) περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου περιστρέφονται πολλαὶ ἀρχαῖαι, καὶ ὡς ἐκ τοῦ χρόνου ἀμφίβολοι καταστᾶσαι, ἀστυκαὶ παραδόσεις, λέγεται ὅτι ἀπήλλαξε τὰς Ἀθήνας τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτὰς, ὑπὸ τοῦ Μίνωος, ἕνεκα τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀνδρόγεω, φόρου, καὶ ὅτι ἔθεσε τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματος τῆς πόλεως ἐκείνης· φημίζονται προστούτοις κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ πλοῦτος τῆς Κορίνθου καὶ τὸ πάγκοινον ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἀπελάμβανε τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν· ἀλλ' ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔτι ἐνηπίαζον.

Τὸ φίλερι τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων πνεῦμα καταφαίνεται ἐν τῇ στρατείᾳ τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, (1225;) καὶ ἐν τῇ κατασκαφῇ τῆς πόλεως ταύτης (1215;) ὑπὸ τῶν παίδων αὐτῶν, τῶν λεγομένων Ἐπιγόνων, εὗρε δὲ ἀφορμὴν κοινοπραγίας ἐν τῇ πανδήμῳ ἐπιχειρήσει κατὰ τῆς Τροίας (*),

---

καὶ ὅμως οὐδεὶς ἄλλος κατέχει τὴν τάξιν αὐτοῦ, οἱ ἄλλοι δυνάσται ἐπαρκοῦσιν, ὡς φαίνεται, πληρέσταται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Τὸ ἀριστοκρατικὸν ἄρα στοιχεῖον εἶναι τὸ ἐπικρατέστατον, ἡ δὲ ἐξουσία τῶν βασιλέων μικρὰ καὶ, οὕτως εἰπεῖν, τυχαία. Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἔχειν ἐν πολέμῳ ἕνα στρατηγὸν ἢ τὸ ἔθος, ὁσάκις ἡ πολιτεία ἱδρύθη διὰ κατακτήσεως ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἑνὸς ἀνδρὸς, ἔδωκαν πιθανώτατα ἀφορμὴν εἰς τὰς παναρχαίας ἐκείνας βασιλείας. Ἡ βασιλεία αὕτη ἦτο μὲν συνήθως διαδοχική, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐνόσῳ παρέμενον ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ τὰ προσόντα τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς πλούτου, τῆς σωματικῆς ῥώμης καὶ ἐπιτηδειότητος, τῆς εὐσεβείας, τῆς ἀνδρίας, ὅσα περιεποίησαν εἰς τὸν ἀρχηγέτην τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἡ διαδοχὴ ἐστηρίζετο εἰς τὴν πραγματικὴν δύναμιν, οὐχὶ εἰς νόμιμόν τι δικαίωμα, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τῆς Ὀδυσσείας.

Τηλέμαχ' ἦτοι ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται,
ὅστις ἐν ἀμφιάλῳ Ἰθάκῃ βασιλεύσει Ἀχαιῶν. Ὀδ. α, 400.

Οἱ βασιλεῖς οὗτοι ἐλάμβανον, ὡς φαίνεται, πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, δημόσιά τινα κτήματα (ἐκτὸς τῶν ἰδίων κτήσεων)· ἐλάμβανον δὲ προστούτοις καὶ δῶρα, τὰ ὁποῖα ὅμως προσεφέροντο ἑκουσίως, τιμῆς χάριν, εἰς αὐτοὺς καὶ οὐδεμίαν ἐνέφαινον δουλείας τοῦ προσφέροντος σχέσιν. Οὕτω παρίστησι τὸ πρᾶγμα ὁ Ἀγαμέμνων (Ἰλ. Ι. 154 — 159), ὁμιλῶν περὶ τῶν πόλεων τὰς ὁποίας θέλει παραχωρήσει εἰς τὸν Ἀχιλλέα ἵνα βασιλεύσῃ ἐπ' αὐτῶν. — Ἐν γένει οἱ παναρχαῖοι ἐκεῖνοι βασιλεῖς δὲν παρίστανται ὡς κύριοι, ὡς δεσπόται τοῦ δήμου, ἀλλὰ ὡς διεξάγοντες πάσας τὰς δημοσίας ὑποθέσεις ὅσαι δὲν ἦσαν ἀναγκαίως ἔργον ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου (οἷον ἡ ἐν πολέμῳ στρατηγία) ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν δυναστῶν, τῶν ὁποίων, ὡς προείρηται, ἦσαν οἱ προϊσάμενοι, οὐχὶ οἱ κύριοι. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν τούτων συγκεκροτημένου βουλευτηρίου, ἀναφέρεται ἐνίοτε καὶ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀγορὰ, ἐν ᾗ τὸ πλῆθος σωρηδὸν, διὰ κοινῆς ἐπιδοήσεως (ὄχι διὰ ψηφοφορίας), ἀπεφαίνετο τὴν ἐπιδοκιμασίαν ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτοῦ.

(*) Περὶ τοῦ πολέμου τούτου (ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἔποψιν) παρβλε μάλιστα τὸν Θουκυδ. 1, 9 κ. ἑπ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐποχὴ τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας ἀποτελεῖ, ὡς πρὸς τὴν πρὸ τῆς 1. Ὀλυμπιάδος Ἑλληνικὴν χρονολογίαν, τὸ μέτρον, οὕτως εἰπεῖν, κατὰ τὸ ὁποῖον ῥυθμίζονται ὅλα τὰ ἄλλα προηγούμενά τε καὶ ἑπόμενα γεγονότα, σημειοῦμεν ἐνταῦθα ἐν συνόψει τὰς κυριωτέρας τῶν διαφόρων περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης γνω-

βασιλείου ἐν τῇ δυτικῇ Μυσίᾳ πόλεως, πολυθρυλλήτου μὲν διὰ τὸν πλοῦτον, τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν κατοίκων αὐτῆς Τεύκρων ἢ Δαρδανίων, μισουμένην δὲ ὑπὸ τῶν τοῦ Πέλοπος ἀπογόνων, τῶν Ἀτρειδῶν Ἀγαμέμνονος καὶ Μενελάου, διότι ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Ἴλος, ὁ πατὴρ τοῦ Λαομέδοντος καὶ πάππος τοῦ Πριάμου, εἶχεν ἐξώσει ποτὲ τὸν Τάνταλον ἀπὸ τὴν Φρυγίαν. Αὕτη ἡ τὸν ἐθνικὸν ἐκεῖνον πόλεμον ἐπαγαγοῦσα φυλετικὴ ἐκδίκησις συνετέλεσεν εἰς τὸν προσεγγισμὸν τῶν διακεχωρισμένων ἐθνῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐξήγειρε παρ' αὐτοῖς κοινὸν μάχιμον πνεῦμα καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὰ ἀφορμὴν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν τεχνικὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν κοινωνικὴν διάπλασιν τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλὰ συγχρόνως, ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, τὰ Ἑλληνικὰ ἔθνη ἀπεδιδάχθησαν τὴν πατριαρχικὴν ἁπλότητα καὶ σωφροσύνην καὶ μετέστησαν εἰς τὸν πρὸ καιροῦ παρασκευασθέντα αὐτοτελῆ πολιτικὸν βίον· ἀντὶ τῆς προηγουμένης εἰρήνης καὶ ἡσυχίας, ἐπῆλθον σπαραγμοὶ τῶν ἀρχόντων οἴκων (τῶν Πελοπιδῶν), πολεμικὴ ἀκολασία καὶ μακροὶ ἀγῶνες (1140—900;), περαιωθέντες διὰ τῆς ἐντελοῦς ἀλλοιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν φυλῶν καὶ τῶν πολιτειῶν.—Αἰολικαὶ φυλαὶ προήλασαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας (1140) καὶ κατεστάθησαν ἐν Βοιωτίᾳ, ὅπου ἤκμαζεν ὁ Ὀρχομενὸς καὶ οἱ πολυθρύλλητοι αὐτοῦ Μινύαι. Οἱ Ἡρακλεῖδαι (Θουκυδ. 1, 12), ἤτοι ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, ἐξωσθέντες ἀπὸ Τίρυνθος ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως, εὗρον ἄσυλον, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Ὕλλου, εἰς Δωρίδα, καὶ, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Δωριέων (ἀπὸ τοῦ 1120;) καὶ τινων ἀγρίων Αἰτωλικῶν φυλῶν, ἀφήρεσαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς Πελοπίδας καὶ ἵδρυσαν τὰ Δωρικὰ κράτη (ἴδε σελ. 71 κ. ἑπ.) τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Μεσσήνης (1080)· ἡ δὲ ταραχύτης τῶν νικηφόρων Δωριέων ἐβίασεν εἰς μετανάστασιν τοὺς πεπολιτισμένους Αἰολεῖς, Ἀχαιοὺς καὶ Ἴωνας. Οἱ Αἰολεῖς μετανέστησαν ὑπὸ τὸν Πενθίλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἔκτισαν τὴν Σμύρνην· οἱ ἐξωσθέντες Ἀχαιοὶ ἐξέβαλον τοὺς Ἴωνας ἀπὸ τῆς Αἰγιαλείας (ἔκτοτε ὀνομασθείσης Ἀχαΐας) καὶ συνεκρότησαν αὐτόθι δωδεκάπολιν ὁμοσπονδίαν (Ἡρόδ. 1, 145)· οἱ δὲ Ἴωνες καὶ οἱ Μεσσήνιοι μετέβησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐκεῖ-

μῶν. Ἐπικρατεστέρα εἶναι ἡ τοῦ Ἐρατοσθένους, ὅστις ἀναγράφει ἀπὸ ἁλώσεως Τροίας ἐπὶ προηγούμενον ἔτος τῶν πρώτων Ὀλυμπίων ἔτη 407· ἡ δὲ χρονολογία αὕτη, κατὰ μὲν τὸν Δοδούελλον, τὸν Ἰδέλερον ἢ τὸν Βοίκχιον, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 1184 ἔτος Π. Χ. κατὰ δὲ τὸν Φίσχερον ἢ τὸν Σοίτβηρον, πρὸς τὸ 1183. Ἀρχαιοτέραν, ὡς φαίνεται, προσδιορίζει τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας ὁ Ἡρόδοτος ἐν κεφ. 145 τοῦ 2 βιβλίου, ὅστις ὅμως ἀντιφάσκει ἐν β. 7, 204. καὶ ἐν β. 8, 131, εἰς τοὺς καὶ ἄλλως τὰ μάλιστα ἀορίστους ὑπολογισμοὺς τοῦ πρώτου χωρίου. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον, οἱ Γάλλοι Λαρχέρος, Φρερέτος καὶ Ῥαοὺλ Ῥοχέττης, ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου στηριζόμενοι, ὁρίζουσι τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας εἰς τὸ ἔτος 1270 πρ. χρ. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ Πάριον Χρονικὸν ἡ ἅλωσις τῆς Τροίας ὁρίζεται περὶ τὰ 26 ἔτη ἀρχαιότερον τῆς τοῦ Ἐρατοσθένους ἐποχῆς, ἤτοι ἐν ἔτει 1209 πρ. χρ. — Μεταγενέστερον δὲ τοῦ Ἐρατοσθένους προσδιορίζουσι τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Δημόκριτος (παρὰ Διογέν. Λαερτ. 9, 41), περὶ τὸ 1150 πρ. χρ., ὁ Ἰσοκράτης περὶ τὸ 1146 ἢ 1120 ἢ 1136 καὶ ὁ Ἔφορος (παρὰ Διοδ. 16, 76) ἐν ἔτει 1170 πρ. Χρ. ἢ (παρὰ Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. 1, σελ. 337) 1150.

θεν (1060), ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Νηλέως καὶ τοῦ Ἀνδρόκλου, εἰς ἃ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν παράλια τῆς Λυδίας καὶ τῆς βορείου Καρίας. Αἱ συνεχεῖς ἐκεῖναι ἀνωμαλίαι καὶ ἐχθροπραξίαι, οἱ σφετερισμοὶ τῶν δυναστῶν ἀφ' ἑνὸς, ἡ περὶ τὰ ὅπλα ἐξάσκησις τοῦ λαοῦ ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ἂν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικρᾶς ἔτι, ἀρξαμένη εὐπορία αὐτοῦ, παρήγαγον ἰσχυρὸν ἐθνικὸν πνεῦμα καὶ κοινὴν γνώμην καὶ προεβίβασαν τὴν πρὸς τὴν συνένωσιν τῶν πολιτειῶν χρείαν καὶ ἔφεσιν. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις λαμβάνουσιν ἤδη (1044—900), ἐξαιρέσει τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἠπείρου, δημοκρατικὰ πολιτεύματα· ἀλλ' αἱ κατὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀποικίαι (ἴδε κατ. τὰς σημ. τοῦ παρόντος §) ὑπερεῖχον τότε πολὺ τῆς μητροπόλεως κατά τε τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ προσεκτῶντο ἤδη μνήμην ἀθάνατον διὰ τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Θάλητος, τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Ξενοφάνους κ. ἄλ. Ἐπίσης καὶ τὰ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἤτοι μεγάλῃ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ (ἴδε τὰς αὐτὰς σημ.) καταστήματα ἐπρόκοψαν τάχιστα εἰς τὸν κοινωνικὸν πολιτισμὸν καὶ διέπρεψαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ πολυτελείᾳ, ἐνῷ, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, μόνη ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Αἴγινα μετήρχοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκτενὲς καὶ ἐπικερδὲς ἐμπόριον.

Ὁ θέλων νὰ γνωρίσῃ τὴν ποικίλην ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου, ἀνάγκη νὰ μελετήσῃ πλειότερον ἢ ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ γενῇ ἐνταῦθα τὰς εἰδικὰς ἱστορίας τῶν φυλῶν, χωρῶν καὶ πόλεων· τὸ δ' ἐξωτερικὸν αὐτῆς πολιτικὸν ἀξίωμα ἔλαβεν ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς διὰ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες, συγκεντρώσασαι περὶ ἑαυτὰς τὰς ἄλλας πολιτείας, ἐπρωταγωνίστησαν ὅλων σχεδὸν τῶν γεγονότων ὅσα ἔχουσι βαρύτητα εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν. Ἡ Λακεδαίμων, ἔχουσα χώραν καλῶς καλλιεργημένην καὶ πόλεις πολυανθρώπους, κατῳκήθη πρῶτον μὲν ὑπὸ Λελέγων ἢ Καρῶν (*), ἔπειτα δὲ ὑπὸ Ἀχαιῶν καὶ ἔτι βραδύτερον (1080;) ἀφῃρέθη ἀπὸ τοῦ ἐγγόνου τοῦ Ἀγαμέμνωνος Πελοπίδου Τισαμενοῦ, ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Δωριέων. —Ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τοσοῦτον θρυλλουμένη αὕτη κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν εἶναι ἐκ τῶν γεγονότων ἐκείνων ὅσα φέρουσιν ἔτι μυθικὸν χαρακτῆρα, καὶ μάλιστα οἱ πλεῖστοι τῶν περὶ αὐτῆς, ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένων, μύθων ἐπενοήθησαν, ὡς φαίνεται, βραδύτερον, διὰ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Δωριέων κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δὲ πρῶτον ἰδίως ἱστορικὸν γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀπαντῶμεν εἰς τὰς περὶ τῆς Δωρικῆς ταύτης μεταναστάσεως εἰδήσεις εἶναι, ὅτι οἱ Δωριεῖς δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ πορθμοῦ, καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅμως τὸ γεγονὸς πολυειδῶς ποικίλλεται ὑπὸ μύθων. Οἱ παῖδες τοῦ Ἡρακλείδου Ἀριστομάχου· Κρεσφόντης, Τήμενος καὶ οἱ τοῦ τρίτου υἱοῦ παῖδες, Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς, διε-

(*) « Τὸ γὰρ παλαιὸν ἐόντες Μίνωϊ ναυφύλακοι (οἱ Κᾶρες) καὶ καλεόμενοι Δέλεγες » κλπ. Ἡροδ. 1, 171.

μερίσθησαν τὴν δοριάλωτον χώραν. Οἱ Ἀχαιοί, ἐξωσθέντες, ὡς προείρηται, ἀπὸ τῶν κατοικιῶν αὐτῶν, κατέλαβον τὰ ὑπὸ τῶν Ἰώνων κατοικούμενα βόρεια τῆς Πελοποννήσου παράλια, ἐξώσαντες ἐκεῖθεν τοὺς Ἴωνας, τοὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀλλαχοῦ ἤδη μεταναστάντας. Μόνοι οἱ Ἀρκάδες διετήρησαν τὰς ἀρχαίας αὐτῶν κατοικίας, ἡ δὲ βόρειος Ἠλεία διεφύλαξε τὴν παλαιὰν αὐτῆς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς σχέσιν. Ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ὅπου ἀλλοῦ τῆς μεσημβρινῆς Πελοποννήσου κατῴκουν εἰσέτι Ἀχαιοί, οἱ εἰσβαλόντες Δωριεῖς ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολὺ ἀγωνιζόμενοι πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Λακωνικὴ δὲν κατεκτήθη διὰ μιᾶς, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Ὅτε ἐγένετο ἡ διανομὴ ἔλαβον ὁ μὲν Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν, ὁ δὲ Τήμενος τὸ Ἄργος, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου τὴν Λακωνίαν. Ἀπὸ τῶν δύο τούτων τελευταίων εἶλκον τὸ γένος οἱ δύο βασιλικοὶ τῆς Σπάρτης οἶκοι (τῶν Προκλειδῶν ἢ Εὐρυποντιδῶν καὶ τῶν Εὐρυσθενιδῶν ἢ Ἀγιδῶν) οἵτινες ἐθεωροῦντο, ὡς ἐκ τούτου, καταγόμενοι ἀπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ἦσαν, κατὰ τὰς παραδόσεις, ἀρχαίας Ἀχαϊκῆς καταγωγῆς. Ὅ,τι δὲ βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀπὸ τῶν περὶ τῆς μεταναστάσεως ταύτης μύθων εἶναι, ὅτι περὶ τὸ 1080 πρ. Χρ. ὀρεινοί λαοί, δωρικοῦ φύλου, ὑπὸ πολλοὺς βασιλεῖς τεταγμένοι, κατέλαβον τὴν Πελοπόννησον μετὰ μάχην μεγάλην καὶ διὰ μακροῦ πολέμου ἐγένοντο κύριοι τοῦ πλείστου αὐτῆς μέρους (*). — Ἀπα-

(*) Ἐπιφέρομεν ἐνταῦθα πλειότερά τινα περὶ τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἱδρύσεως τῶν διαφόρων τούτων Δωρικῶν πολιτειῶν.

1) Ἐν Ἀργολίδι δὲν κατελήφθη, ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν Δωριέων εἰσβολῆς, εἰμὴ τὸ Ἄργος· τῆς δὲ ἐπιλοίπου χώρας ἡ κατάκτησις ἀποδίδεται εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Τημένου. Ἐκ τῶν υἱῶν τούτου, ὁ μὲν Κίσσος ἔλαβε τὸ Ἄργος· ὁ δὲ Φάλκης ἵδρυσεν ἐν Σικυῶνι δωρικὴν πολιτείαν· Ῥηγνίδας ὁ Φάλκου ἐξέτεινε τὴν δωρικὴν κυριαρχίαν μέχρι Φλιοῦντος· Δηΐφοντης δὲ ὁ γαμβρὸς τοῦ Τημένου, κατέκτησε τὴν Ἐπίδαυρίαν, ἐξώσας τοὺς ἐν αὐτῇ πρότερον κατοικοῦντας Ἴωνας εἰς Ἀττικήν· ἐξ Ἐπιδαύρου ἔλαβεν ἡ Αἴγινα Δωριεῖς κατοίκους καὶ δωρικοὺς θεσμούς. Ὁ Αἰγιαλὸς ἐξεδωρίευσε τὴν πιθανῶς Ἰωνικὴν ἐπίσης Τροιζῆνα. Ἡ Κόρινθος καθυπετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀλήτου, ἀφ' οὗ εἶλκον τὸ γένος οἱ Δωριεῖς τῆς πόλεως ταύτης εὐπατρίδαι Βακχιάδαι· ἀπὸ Κορίνθου δὲ ἔλαβον καὶ τὰ Μέγαρα Δωριεῖς κατοίκους, ἐπίτινος μεταγενεστέρας στρατείας κατὰ τῆς Ἀττικῆς. — Ὁ βασιλικὸς τοῦ Τημένου οἶκος ἤρξε τοῦ Ἄργους ἐπὶ μακρὸν, ἀλλὰ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἦτο περιωρισμένη ὑπὸ τῶν Δωριέων εὐπατριδῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας Δωρικὰς πολιτείας. Κατὰ τῶν εὐπατριδῶν τούτων ἐξανέστη μὲν ὁ τύραννος Φείδων περὶ τὸ 720 ἔτος πρ. χρ., ἐπιχειρήσας τὴν ἐντελῆ αὐτῶν ἐξόντωσιν, ἀλλὰ κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἠλείων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ δὲ βασιλεία παρέμεινεν, ὡς φαίνεται, καὶ εἰς τὸ μετέπειτα ἐν Ἄργει, ἂν καὶ περιεστοιχισμένη ὑπὸ δημοκρατικῶν θεσμῶν. Ἀλλὰ σπουδαιοτάτην ἀλλοίωσιν ἔλαβε τὸ πολίτευμα τοῦ Ἄργους ὡς ἐκ τοῦ πρὸς αὐτοῦ πολέμου τοῦ βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν Κλεομένους τοῦ Ἀναξανδρίδου (Ἡροδ. 6, 76 κ. ἑπ.), διότι τότε ἡ δύναμις τῶν πρότερον ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐπικρατουσῶν Δωρικῶν φυλῶν τοσοῦτον συνετρίβη, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναπληρώσωσι τοὺς πολίτας διὰ περιοίκων· ἐντεῦθεν ἡ πόλις ἀπέβαλε παντάπασι τὸν Δωρικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα τὸ δὲ πολίτευμα ἀπέβη ὅλως δημοκρατικὸν καὶ πολέμιον τῇ Σπάρτῃ.

2) Καὶ ἐν Λακωνίᾳ, ὅπου ἱδρύθη τὸ ἰσχυρότερον Δωρικὸν κράτος, τὰ κυριώτερα τῆς χώρας μέρη, ἐκτὸς τῆς Σπάρτης, δὲν κατεκτήθησαν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἀλλὰ κατὰ μικρόν. Αὐταὶ αἱ γείτονες τῆς Σπάρτης Ἀμύκλαι δὲν ἔπεσον εἰς χεῖρας τῶν Δωριέων εἰμὴ μικρὸν πρὸ τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων, ὅτε ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Σπαρτ

σαι αἱ δωρικαὶ πολιτεῖαι, αἱ τοιουτοτρόπως διὰ κατακτήσεως καὶ μεταναστάσεως θεμελιωθεῖσαι, φέρουσιν ἐν γένει τοὺς ἑξῆς κεφαλαιώδεις χαρακτῆρας. α) Τὰ ἀρχαῖα βασιλικὰ καὶ ἡγεμονικὰ γένη διαφυλάττουσι τὴν ἀρχήν, διότι ὁ πόλεμος ἦτο διηνεκής, ἡ δὲ κατάκτησις δὲν κατωρθώθη εἰμὴ ἐντὸς πολλῶν ἑκατονταετηρίδων. β') Παντοῦ ὅπου, διὰ τῆς κατακτήσεως, ἐθεμελιοῦτο νέα τις πολιτεία, οἱ μετανάσται Δωριεῖς ἀπετέλουν τὴν ἐπικρατοῦσαν φυλήν, ἥτις καὶ μόνη εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους πλήρη τὰ τοῦ πολίτου δίκαια. γ') Ὡς ἐκ τοῦ διαρκοῦς πολέμου, ἐνίοτε οὐδὲν ὑφίστατο κυρίως ἰδιωτικὸν δίκαιον παρὰ τῇ ἐπικρατούσῃ Δωρικῇ φυλῇ, ἀλλὰ κοινόντι δίκαιον ἐρρύθμιζε τὰ κατὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν φυλὴν ταύτην ἀνθρώπους, ὡσανεὶ ἐν στρατοπέδῳ διατελοῦντας. δ') Οἱ κατατροπωθέντες ἀρχαῖοι κάτοικοι, ὁσάκις δὲν μετηνάστευον, ἀπετέλουν τὰς ὑποδεεστέρας τοῦ λαοῦ τάξεις, ἔχουσαι πολὺ μικρότερα τῶν νικητῶν δίκαια. ε) Ὁ τριασμός, δηλαδὴ ἡ εἰς τρία διαίρεσις, ἀπετέλει τὴν βάσιν ὅλων τῶν δημοσίων διατάξεων καὶ ἀρχῶν, καθὸ ἀρχικὴ τῶν Δωριέων διαίρεσις. Οἱ κεφαλαιώδεις οὗτοι χαρακτῆρες τοῦ δωρικοῦ πολιτεύματος καὶ βίου παρατηροῦνται εἰς ὅλας σχεδὸν τῆς φυλῆς ταύτης τὰς πολιτείας· ἀλλὰ ζωηρότατα μάλιστα διετυπώθησαν ἐν Σπάρτῃ. Ἡ ὅλη τῶν Σπαρτιατῶν πολιτεία ἐρείδετο ἐπὶ τῆς κατακτήσεως· βραδύτερον ὁ Λυκοῦργος μετερρύθμισε μὲν τὸ πολίτευμα καὶ αὐτὸν μέχρι τινὸς τὸν βίον αὐτῶν· αἱ θεμελιώδεις ὅμως σχέσεις τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους τῆς χώρας κατοίκους ἦσαν τοιαῦται, ὥστε βεβαίως δὲν παρήχθησαν ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς κατακτήσεως αὐτῆς.— Ἡ σχέσις τῶν περιοίκων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ὑποδεικνύει λαόν, κατατροπωθέντα μὲν ἐν πολέμῳ, ἀλλὰ μὴ καταντήσαντα δοῦλον, μηδὲ συναποβαλόντα μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτὴν τὴν προσωπικήν. Οἱ περίοικοι ἦσαν α) ὑπόχρεοι εἰς φορολογίαν· β') ἀπεστερημένοι πάσης μετοχῆς εἰς τὰ γενικὰ δημόσια πράγματα· γ') ὑπόχρεοι εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.— Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀρχὴν εἰμὴ διὰ τῆς βίας, τῆς ἀνδρίας καὶ

τιάτας καὶ δύο ἕτερα χωρία μέχρι τοῦδε ὑπὸ ἐλευθέρων Ἀχαιῶν κατεχόμενα, ἡ Φᾶρις καὶ αἱ Γερόνθραι (Παυσ. 3, 2). Μικρὸν πρότερον εἶχε δουλωθῇ ἡ Αἴγυς, ἔσχατον δὲ πάντων (πολὺ μετὰ τὰς Ἀμύκλας) τὸ Ἕλος, ὅπου ἐπὶ μακρότατον ἀντέσχον οἱ Ἀχαιοί.

3) Ἐπίσης ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ οἱ Δωριεῖς, ὑπὸ τὸν Κρεσφόντην, δὲν κατέλαβον κατ' ἀρχὰς εἰμὴ τὰς ἄνω χώρας, τὸν Στενύκλα(η)ρον, ἐκεῖθεν δὲ ἐξέτεινον βαθμηδὸν τὰς κατακτήσεις αὐτῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς δυσμάς. Ἡ Πύλος, ἀφ' ἧς ἡ Αἰολικὴ τῶν Νηλειδῶν δυναστεία ἦρχε μέρους τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἠλείας, δὲν ὑπέκυψεν εἰμὴ πολὺ βραδύτερον εἰς τὴν Δωρικὴν κυριαρχίαν. Ἀλλ' οἱ κατοικήσαντες εἰς τὴν εὔφορον καὶ μαλακὴν ἐκείνην χώραν Δωριεῖς ἐξεθηλύνθησαν τάχιστα καὶ ἀπέβαλον τὰ μάχιμα τῶν προγόνων καὶ ὁμοφύλων αὐτῶν ἤθη.

4) Ἡ βόρειος Ἠλεία, ἥτις κατῳκεῖτο ὑπὸ τῆς συγγενοῦς τῶν Αἰτωλῶν φυλῆς τῶν Ἐπειῶν, οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, ἔπαθεν ἄλλην τότε μεταβολὴν εἰμὴ ὅτι, ἀντὶ τοῦ προηγουμένου βασιλικοῦ οἴκου, ἦρξεν ἤδη αὐτῆς τὸ τοῦ Ὀξύλου γένος, διότι οἱ σὺν τούτῳ ἐπελθόντες Αἰτωλοὶ εὐχερῶς συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν προηγουμένων κατοίκων. Νεώτερός τις ὅμως σοφὸς (ὁ Μεῖερος) ἐξέφρασε τὴν εἰκασίαν, ὅτι καὶ ἡ Ἠλεία ἐδέχθη Δωρικοὺς κατοίκους καὶ θεσμοὺς καὶ ὅτι ἰδίως Δωρικὸν καθίδρυμα ἦτο ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀγών.

τῆς περιστολῆς παντὸς ὅ,τι ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἰσχὺν καὶ βαρύτητα εἰς τὸ κατακτηθὲν πλῆθος, δηλαδὴ διὰ τῆς περιστολῆς ἰδίως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς χρηματικῆς εὐπορίας· τὰ ἀρχαῖα δωρικὰ ἤθη καὶ ἰδιώματα τοῦ τραχυτάτου ἐκείνου ὀρεινοῦ λαοῦ συνετέλουν βεβαίως εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τούτων τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ Σπαρτιατικὸν κράτος δὲν ἐπαγιώθη εἰμὴ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἀνὴρ ἔξοχος, κατανοήσας καλῶς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ Σπαρτιατικοῦ βίου, μετέβαλεν εἰς νόμους ῥητοὺς, τοὺς πρότερον ἐν μέρει μὲν ὡς ἐκ τῶν ἐθίμων, ἐν μέρει δὲ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν προεκτεθεισῶν περιστάσεων ὑφισταμένους θεσμούς. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Λυκοῦργος (1000—800;) ὅστις λέγεται υἱὸς μὲν τοῦ φονευθέντος βασιλέως Εὐνόμου, θεῖος δὲ καὶ ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως Χαριλάου (ὃν ὁ Ἡρόδοτος, 1, 65, καλεῖ Λεωβότην) (*). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης βλέπομεν ἤδη ἐπικρατοῦσαν ἐν Σπάρτῃ πολλὴν ὁμοφροσύνην καὶ ἐπίδοσιν. Τὰ σωζόμενα εἰσέτι ἐν τῇ Λακωνίᾳ ἐγχώρια τῶν Ἀχαιῶν λείψανα καταστρέφονται καὶ ἰδίως αἱ Ἀμύκλαι τὰς ὁποίας εἰς ἔδαφος κατέβαλεν ὁ βασιλεὺς Τήλεκλος. Ὡς ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης τῆς δυνάμεως τῶν Σπαρτιατῶν, δίδεται ἔπειτα ἀφορμὴ εἰς τοὺς λεγομένους Μεσσηνιακοὺς πολέμους (**). Ἡ δὲ κατατρόπωσις τῶν Μεσσηνίων, οἱ ἀδιαλείπτως εὐτυχεῖς πρὸς τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς Ἀργείους πόλεμοι καὶ ἡ παντοῦ καὶ

(*) Ἴδε τὰ περὶ τοῦ πολιτεύματος τούτου πλατύτερον κατωτέρω ἐν ταῖς σημ. τοῦ παρόντος §.

(**) Ὅτι ὁ Παυσανίας (Μεσσηνιακὰ, κεφ. δ'. καὶ ἑπ.) δὲν ἤντλησε τὴν περὶ τῶν Μεσσηνιακῶν τούτων πολέμων διήγησιν αὐτοῦ ἀπὸ ἱστορικῶν κυρίως πηγῶν, παρεδέχθη ἤδη καὶ ὁ Μάνσων (Sparta, v. J. C. F. Manso, Λειψία 1800), ὅστις ὅμως ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ περιηγητὴς ἐκεῖνος εἶχεν ὑπόψιν ἀρχαῖα ἡρωϊκὰ ἔπη· ἀλλ' ὅτι οὐδ' οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, τὴν δὲ κυριωτέραν τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ὕλην ἀποτελοῦσι παντοδαπὰ δημώδη θρυλλήματα, εἰς τὴν βραδύτερον ἀνορθωθεῖσαν Μεσσηνίαν συρρεύσαντα καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν νεο—Μεσσηνίων ἐξεργασθέντα, κατέστησε μάλιστα πιθανὸν ὁ τῶν Δωριέων νεώτερος ἱστοριογράφος Μύλλερος. Ὥστε ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Παυσανίου θεωρητέον ὡς ἱστορικὰ μόνον τὰ κεφαλαιωδέστατα γεγονότα, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα εἶναι προϊὸν τῆς μεταγενεστέρας φαντασίας. Ἐκτὸς τοῦ Παυσανίου, οὐσιωδεστάτη πηγὴ τῆς ἱστορίας τῶν πολέμων τούτων εἶναι αἱ ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ Τυρταίου περιεχόμεναι εἰδήσεις. —Ὁ πρῶτος πόλεμος ἤρξατο τῷ 743 πρ. Χρ. Ὀλυμ. 9, 2, διήρκεσε δὲ, ὡς ἀπὸ τοῦ Τυρταίου (Στράβ. ΙΣΤ'. Γ', 3.) γνωρίζομεν, 19 ἔτη, ἄρα μέχρι τοῦ 724. Οἱ Μεσσήνιοι ἠττήθησαν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀποδημήσαντες εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἔκτισαν τὰς ἀποικίας τοῦ Ῥηγίου καὶ τοῦ Τάραντος. Ὅσοι δὲ δὲν ἀπεδήμησαν, περιῆλθον ἅπαντες σχεδὸν εἰς τὴν τῶν περιοίκων τάξιν. Ἡ Πελοπόννησος ἤδη εἰρήνευσεν ἐπὶ μακρὸν, μόνον πρὸς τὸ Ἄργος ἐπολέμησαν οἱ Σπαρτιᾶται περὶ τῆς Κυνουρίας. Ἀλλ' εἰς τὸ βορειοανατολικὸν τῆς Μεσσηνίας μέρος, τὸ μετὰ τῆς Ἀρκαδίας συνορεῦον, ὑπῆρχεν ἐν Ἀνδανίᾳ καὶ ἐν Οἰχαλίᾳ, μοῖρά τις ἐλευθέρων Μεσσηνίων εἴτε ἐξ ἀρχῆς διασώσασα τὴν ἀνεξαρτησίαν, εἴτε μετέπειτα, ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας καὶ τοῦ Ἄργους, αὐτόθι ἀθροισθεῖσα. Οἱ Μεσσήνιοι οὗτοι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐγεννήθη ὁ ἡρωϊκὸς Ἀριστομένης, ἐπανέλαβον μετά τινα χρόνον (685, Ὀλ. 23, 4) τὰς κατὰ τῆς Σπάρτης προσβολὰς, καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἀλλὰ ἐν ἔτει 668 ἐχειρώθη αὖτη πάλιν, καὶ ἤδη ὁλοσχερῶς, ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Τὸ πλεῖστον μάλιστα τῆς χώρας εἶχε πρὸ καιροῦ ὑποταχθῆ καὶ μόνον ἀντεῖχον τὸ ὀρεινὸν φρούριον ἡ Εἶρα καὶ τινα χωρία τῆς παραλίας. Πεσούσης δὲ κατὰ τῷ 668 ἔτει καὶ τῆς Εἴρας, ἐν ᾗ ὁ Ἀριστομένης διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετίαν ἀμυνόμενος μετὰ 300 ἀνδρῶν, ἐγκατέλιπον οἱ κάτοικοι τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Πύλου τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἵδρυσαν, τῇ συνδρομῇ τῶν Ῥηγίνων, νέαν ἀποικίαν, τὴν Μεσσήνην, ἐν τῇ παρ' αὐτῶν κατακτηθείσῃ εἰς Σικελίαν Ζάγκλῃ.

πάντοτε ὅσον ἐνδέχεται ὑποστήριξις τῶν ἀριστοκρατικῶν μερίδων (*), περιεποίησαν εἰς τὴν Σπάρτην (550, Ἡροδ. 1, 68) τὴν ἡγεμονίαν τῶν Δωρικῶν φυλῶν καὶ τῶν Ἀριστοκρατικῶν πολιτειῶν, ἰδίως δὲ ὅλης σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου (ἐξαιρέσει τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας) πρὸς δὲ ταύτῃ, τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν Μεγάρων, ὡς δωρικῶν χωρῶν. Οἱ

(*) Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἡ ἀρχαία ἀριστοκρατικὴ βασιλεία κατελύθη εἰς ἁπάσας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας καὶ ὅτι ἀντ' αὐτῆς εἰσήχθησαν δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Τὴν δημοκρατικὴν ταύτην ροπὴν ἔπέφερεν ἰδίως ἡ ἐπίδοσις τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ χρηματικοῦ τῶν Ἑλλήνων πλούτου. Ἐνόσῳ ἡ ἐπικρατοῦσα τοῦ ἔθνους βιομηχανία εἶναι ἡ γεωργία, καὶ ἡ κυριωτέρα κτῆσις ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ πλουτήσῃ τὸ μέγα τοῦ λαοῦ πλῆθος, ἀλλὰ πλούσιοι εἶναι ὀλίγοι τινὲς μόνον, καὶ προστούτοις ὁ πλοῦτος αὐτὸς παραμένει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὰς αὐτὰς οἰκίας· ὥστε μάλιστα χαρακτηρίζει τὰς πολιτείας τῶν ὁποίων βάσις εἶναι ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία, τοῦτο ὅτι ὀλίγοι τινὲς οἶκοι, ἔχοντες κληρονομικὴν τὴν περιουσίαν καὶ τὴν δύναμιν, ἢ ἀποτελοῦσι τοὺς εὐπατρίδας, τοὺς προύχοντας τῆς χώρας, ἢ, ὡς ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Κρήτῃ, ἀπολαμβάνουσι μόνοι αὐτοὶ πλήρη τὰ τοῦ πολίτου δίκαια· τοιαύτη πραγμάτων κατάστασις ἐπεκράτει εἰς ὅλας τὰς ἀρχαιοτέρας Ἑλληνικὰς πολιτείας καὶ ἰδίως εἰς τὰς Δωρικάς. Ἀλλ' ἅμα διὰ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἀργυρίου, πλεῖστοι μὲν ἐξ ἐκείνων ὅσοι πρότερον, στερούμενοι ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, διετέλουν ταπεινοὶ καὶ εὐτελεῖς, ἤδη ηὐπόρησαν καὶ ἐνισχύθησαν· πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν προνομοιούχων οἴκων, ἀνταλλάξαντες τὰ κτήματα μὲ ἀργύριον καὶ τάχιστα καταναλώσαντες τοῦτο, ὡς πολλάκις συμβαίνει, ἀπέβαλον τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν, ἀναγκαίως κατεστράφησαν αἱ ἀρχαῖαι τῶν πολιτειῶν σχέσεις, αἱ ἀριστοκρατίαι ἔπεσον καὶ παρήχθη δημοκρατικὴ ροπή. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη ἀπεστρέφετο τὸ νόμισμα ὡς δηλητήριον. Ἀλλὰ τὸ δημοκρατικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα δὲν παρήγαγεν ἀμέσως καὶ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Αἱ πρότερον ἀμέτοχοι τῶν κοινῶν πραγμάτων τάξεις τοῦ ἔθνους δὲν ἦσαν ἔτι ἀποχρώντως ἰσχυραὶ καὶ συγκεκροτημέναι ὥστε νὰ καταλάβωσιν ἤδη διὰ μιᾶς τὴν Κυβέρνησιν. Ὅθεν ἡ δημοκρατία ἤρξατο τῶν ἀγώνων αὐτῆς διὰ δημαγωγῶν, διότι ὅσῳ μᾶλλον ἀπαίδευτον εἶναι τὸ πλῆθος τόσῳ μᾶλλον τυφλῶς παραδίδει ἑαυτὸ εἰς ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους νομίζει ἰδίους αὐτοῦ φίλους καὶ τόσῳ μᾶλλον ἰσχυρὰ εἶναι ἡ ἐπιρροὴ τῶν δημαγωγῶν τούτων, δυναμένων ἤδη νὰ καταλάβωσιν ἀπεριόριστον ἐπὶ τοῦ δήμου ἐξουσίαν καὶ νὰ γίνωσι, καθὼς οἱ Ἕλληνες ἔλεγον αὐτούς, τύραννοι. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες περιεφρόνουν τὰ χρήματα, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν διὸ τὰ πλήθη πλουτήσαντα ὁρμῶσιν ἐπὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κτημάτων ἐρεισθομένης ἀριστοκρατίας, διέκειντο φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν δημοκρατικὴν ταύτην ροπὴν καὶ διὰ τοῦτο ἀναφαίνονται παντοῦ καὶ πάντοτε πολέμιοι τῶν τυράννων ἐκείνων. — Διὰ νὰ μελετήσωμεν δὲ καλῶς τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς Σπάρτης κατὰ τῆς τυραννίδος, ἀνάγκη νὰ διεξέλθωμεν κατ' ἰδίαν τὴν ἱστορίαν τῶν πολιτειῶν εἰς τὰ πράγματα τῶν ὁποίων οἱ Σπαρτιᾶται ἐπενέβησαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ.

1) Σικυών. Ἐν Σικυῶνι ἱδρύθη Δωρικὴ πολιτεία ὑπὸ τῶν ἐν Ἄργει Δωριέων ἢ ἦτο, καθὼς καὶ ἄλλαι τῆς φυλῆς ταύτης πολιτεῖαι, μοναρχία, παρὰ τῇ ὁποίᾳ διετέλουν ἕτερα Δωρικὰ γένη, ἀποτελοῦντα τοὺς εὐπατρίδας τῆς χώρας· ἄδηλον εἶναι πότε κατελύθη ἡ μοναρχία αὕτη, μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς, ὁ δῆμος ἐπανέστη κατὰ τῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ τούτου κινήματος ἀνεδείχθη ὁ δημαγωγὸς Ὀρθαγόρας, ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὁποίου ἦρξαν τῆς Σικυῶνος ὁ Ἀνδρέας, ὁ Μύρων, ὁ Ἀριστώνυμος, ὁ Κλεισθένης. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου τυράννου γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρξε καὶ πολεμικὸς ἀνὴρ, καὶ ὅτι, καθυβρίσας τοὺς Δωριεῖς εὐπατρίδας, μετέβαλε τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν αὐτῶν φυλῶν εἰς Ὑᾶτας, Ὀνεάτας, Χοιρεάτας· τὸ δὲ μὴ Δωρικὸν πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν τετάρτην καὶ ἤδη ἐπικρατοῦσαν φυλὴν εἰς ἣν ἀνῆκον καὶ οἱ Ὀρθαγορίδαι, ὠνόμασεν Ἀρχελάους. Ἐπολέμησε δὲ πρὸς τὸ Δωρικὸν Ἄργος καὶ τοσοῦτον εἶχε μῖσος πρὸς πᾶν Ἀριστοκρατικὸν πνεῦμα, ὥστε ἐξωστράκισεν ἀπὸ τῆς Σικυῶνος καὶ αὐτὰ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη. Τὸ πολίτευμα, ὁποῖον ὑπῆρχεν ἐπὶ Κλεισθένους, διετηρήθη ἑξήκοντα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔτη, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἦρξε τύραννός τις ὀνόματι Δίσχίνης, ὅστις ὅμως δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸ γένος τῶν

Σπαρτιᾶται εἶχον τὴν ὑπερτάτην τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης διεύθυνσιν, ὡς προστάται καὶ ἡγεμόνες, κύριος δὲ σκοπὸς αὐτῆς ἦσαν αἱ κοιναὶ στρατεῖαι, τῶν ὁποίων προΐσταντο οἱ βασιλεῖς τῆς Σπορτης.

Αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες, ὡς λέγεται, τὰ μὲν πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ σπέρματα ἔλαβον παρὰ τοῦ Κέκροπος, πολιτικῶς δὲ κατηρτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θησέως, ἐκυβερνήθησαν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ βασιλέων (Θησειδῶν ἐπί τινα χρόνον, ἀπὸ δὲ Μελάνθου Νηλειδῶν), ὧν ἔσχατος ὑπῆρξεν ὁ Κόδρος (1068;), πολυθρύλλητος διότι ἐθυσίασε τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα ἀπὸ τῆς Δωρικῆς κυριαρχίας. Ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων τούτων,

---

Ὀρθαγοριδῶν. Ἀλλὰ περὶ τὸ 540 ἔτος πρ. χρ. κατελύθη αὖθις ἐν Σικυῶνι ἡ δημοκρατεία καὶ ἡ τυραννὶς, διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν Σπαρτιατῶν.

2) Κόρινθος. Ἐν τῇ Αἰολικῇ Κορίνθῳ ἱδρύθη ἡ Δωρικὴ κυριαρχία διὰ τοῦ Ἡρακλείδου Ἀλήτου, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι ἐβασίλευσαν αὐτόθι ἐπὶ γενεὰς πέντε. Περὶ δὲ τὸ 777 ἔτος, ἁρπάζουσι τὴν ἀρχὴν οἱ καλούμενοι Βακχιάδαι, ἤτοι τὸ ὅλον γένος τῶν ἐν Κορίνθῳ Ἡρακλειδῶν καὶ, ἀποκλείσαντες τὰ λοιπὰ Δωρικὰ γένη, συνιστῶσιν ὀλιγαρχίαν τινὰ, διαρκέσασαν ἔτη 90. Ταύτην τὴν ἀρχὴν κατέλυσεν, ἐκβαλὼν τῆς Κορίνθου τοὺς Βακχιάδας, ὁ Κύψελος, ὅστις ἐκίνησε τὸν δῆμον καὶ ἀνέλαβε τὴν τυραννίδα. Τῷ δὲ 627 διαδέχεται τὸν Κύψελον, ἐν τῇ αὐτῇ ἰδιότητι, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περίανδρος, ἀναδειχθεὶς φίλος ἐπίσης τοῦ δήμου, καὶ, κατὰ συμβουλὴν Θρασυβούλου τοῦ τῶν Μιλησίων τυράννου, ἐχθρὸς τῶν ἀρίστων ἔτι δεινότερος ἢ ὁ πατήρ. Αὐτὸς ἀπηγόρευσε τὰ ἔτι ὑφιστάμενα συσσίτια καὶ μετέβαλε τὸν τρόπον τῆς ἀνατροφῆς. Τὸ ἐμπόριον τῆς Κορίνθου ἔλαβε πολὺ πλείονα ἐπίδοσιν ἢ τὸ τῆς Σικυῶνος, ὁ δὲ Περίανδρος εἶχε σχέσεις μετὰ Ἀλυάττου, τοῦ τῶν Λυδῶν βασιλέως. Μετὰ τὸν Περίανδρον, ἐτυράννησεν ἔτι ὁ Ψαμμήτιχος (587), ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τριετίαν, διότι τῷ 584, διὰ συνεργείας τῆς Σπάρτης, τὸ πολίτευμα μετεβλήθη πάλιν ἐπὶ τὸ ἀριστοκρατικώτερον. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἀριστοκρατία αὕτη ἦτο ὄχι κτηματικὴ, ἀλλὰ ἐμπορικὴ ἀριστοκρατία καὶ ὅτι ἤδη οἱ Βακχιάδαι μετήρχοντο ἐμπορίαν.

3) Ἐπίδαυρος καὶ Αἴγινα. Καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, εἰς ἣν ἀνῆκεν ἡ νῆσος Αἴγινα, ἐθεμελιώθη Δωρικὴ πολιτεία ὑπὸ τῶν ἐν Ἄργει Δωριέων. Τύραννος Ἐπιδαύρου ἀναφέρεται ὁ Προκλῆς, ὅστις ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τῶν τυράννων τῆς Κορίνθου, διότι ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Μέλισσα ἦτο σύζυγος τοῦ Περιάνδρου· βραδύτερον δὲ εὑρίσκομεν καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐν Αἰγίνῃ ἀριστοκρατικὸν πάλιν πολίτευμα, πιθανώτατα διὰ συνεργείας τῶν Σπαρτιατῶν ἀποκατασταθὲν καὶ ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς ἐμπορίας μᾶλλον ἢ τῆς κτηματικῆς περιουσίας.

4) Μέγαρα. Ἡ πόλις αὕτη, ἡ λαβοῦσα ἐκ Κορίνθου τοὺς Δωριεῖς αὐτῆς ἐποίκους, ἦτο ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐμπορική· καὶ ἦτο δύσκολον βεβαίως νὰ διατηρήσωσι τὰ Δωρικὰ γένη ἐνταῦθα τὴν ἀρχήν. Ὅθεν βλέπομεν περὶ τὸ 600 ἔτος τύραννον Μεγάρων τὸν Θεαγένη· καὶ αὐτὸς μὲν ἐξώσθη, ἀλλὰ ἡ δημοκρατία παρέμεινε καὶ οἱ δημαγωγοὶ ἐξηκολούθησαν κατατρέχοντες τοὺς εὐγενεῖς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον παρεξετράπη εἰς ὑπερβολὰς, ἡ πολιτεία κατέστη ἀνίκανος νὰ ἀποκρούσῃ τὰς προσβολὰς τῶν ἐκβληθέντων εὐγενῶν καὶ, καταλυθείσης ἐπὶ τέλους τῆς ἀρχῆς τοῦ δήμου, ἀποκατέστη αὖθις τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἐκ τῶν προειρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι περὶ τὸ ἥμισυ καὶ τὸ τέλος τῆς 7. πρ. χρ. ἑκατοντ. παρήχθησαν ἐν γένει εἰς Σικυῶνα, Κόρινθον, Ἐπίδαυρον καὶ Μέγαρα δημοκρατίαι καὶ τυραννίδες, αἵτινες ἔπειτα κατηργήθησαν, εἰσαχθέντων πάλιν τῶν ἀριστοκρατικῶν πολιτευμάτων, ἐντὸς τῆς 6. ἑκατοντ. καθ' ἣν ἡ Σπάρτη ὑπερίσχυσεν εἰς τοὺς πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Ἀρκάδας ἀγῶνας αὐτῆς. Ἐὰν δὲ μὲ τὰ γεγονότα ταῦτα συνδυάσωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου (1, 18) λέγοντος, ὅτι ἅπαντες τῆς Ἑλλάδος οἱ τύραννοι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων κατελύθησαν, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἑξῆς γενικὸν συμπέρασμα· ὅτι παντοῦ ὅπου παρήχθησαν δημοκρατίαι καὶ τυραννίδες, διέκειντο αὗται ἐχθρικῶς πρὸς τὰ Δωρικὰ γένη, τὰ ὁποῖα ἤτοι ἀμέσως ἐξεβλήθησαν ἤτοι τοσοῦτον κατεπιέσθησαν καὶ περιεφρονήθησαν, ὥστε ἀπεδήμησαν μετέπειτα αὐθορμήτως. Οἱ ἀπόδημοι εὗρισκον, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὑποδοχὴν κα

καθὼς ὅλων ἐνγένει τῶν παναρχαίων ἐκείνων βασιλέων τῆς Ἑλλάδος, ἦτο περιωρισμένη (Θουκυδ. 2, 15) ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς χώρας, ἥτις ἦτο διηρημένη εἰς 12 ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένους δήμους, ἔχοντας οὐ μόνον ἰδίους ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ ἴδια βουλευτήρια καὶ πρυτανεῖα, τῶν ὁποίων πιθανώτατα μετεῖχον μόνον οἱ τῶν πλουσίων καὶ τῶν εὐπατριδῶν οἶκοι. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Θησεὺς κατέλυσε τὰ κατὰ δήμους βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχάς, ὅτι συνῴκισε τοὺς κατοίκους ἅπαντας εἰς μίαν πόλιν καὶ ἀνέδειξεν ἓν βουλευτήριον καὶ πρυτανεῖον· τὸ πολίτευμα τοῦτο ἐκολόβωσεν ἀναγκαίως τὴν τοπικὴν τῶν εὐπατριδῶν ἀριστοκρατίαν ὥστε, ἂν καὶ ἡ πολιτεία διετήρησε καὶ μετὰ τὸν Θησέα ἀριστοκρατικώτατον εἰσέτι τύπον, οἱ μεταγενέστεροι Ἀθηναῖοι ἔλεγον, ὅτι ὁ Θησεὺς εἰσήγαγε παρ' αὐτοῖς τὴν δημοκρατίαν. — Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς διηροῦντο εἰς 4 φυλὰς, ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη φαίνεται κοινῶς παρὰ τοῖς Ἴωσιν εἰθισμένη, ἀπαράλλακτα καθὼς ἡ εἰς τρεῖς φυλὰς διαίρεσις τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο κοινὸν δωρικὸν ἔθος. Τὰ ὀνόματα τῶν 4 ἐκείνων φυλῶν (Ὁπλῆτες, Ἀργάδεις, Αἰγικορεῖς καὶ Τελέοντες ἢ Γελέοντες) δὲν ἐμφαίνουσι σαφῆ περὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς διάκρισιν, ἡ δὲ διάκρισις αὕτη, καὶ ἂν ὑπῆρχεν, εἶναι βεβαίως προγενεστέρα τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔχομεν καθαρωτέρας περὶ Ἀθηνῶν ἱστορικὰς εἰδήσεις, διότι εἰς τοὺς χρόνους τούτους εὑρίσκομεν εἰς ὅλας τὰς φυλὰς καὶ ὁπλίτας καὶ γεωργοὺς καὶ βιομηχάνους, εὑρίσκομεν, δηλαδὴ, ὄχι πᾶσαν τάξιν τοῦ ἔθνους ἀποτελοῦσαν μίαν φυλὴν, ἀλλὰ πᾶσαν φυλὴν περιλαμβάνουσαν ὅλας τὰς τάξεις τῶν τε πλουσίων γαιοκτητῶν (εὐπατριδῶν) καὶ τῶν πενεστέρων γαιοκτητῶν (γεωμόρων) καὶ τῶν βιομηχάνων (δημιουργῶν). Ἐκ δὲ τῶν τριῶν τούτων τάξεων, μόνον οἱ εὐπατρίδαι εἶχον εἰς χεῖρας αὐτῶν ὅλας τὰς ἀρχὰς καὶ ὅλην τὴν δύναμιν.— Ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη τοῦ ἀττικοῦ ἔθνους κατάστασις ὀλίγας ὑπέστη μεταβολὰς ὡς ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, διότι καὶ αὐτὴ ἡ βασιλεία ὀνόματι μᾶλλον κατηργήθη ἢ πράγματι Οἱ ἀντ' αὐτῆς κατασταθέντες ἰσόβιοι τῶν Ἀθηνῶν ἄρχοντες ὑπῆρξαν τὸν ἀριθμὸν 13, ἀπὸ τοῦ 1068—752 πρ. Χρ. Ἅπαντες οἱ ἄρχοντες οὗτοι, ὡς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν μετ' αὐτοὺς ἐπελθόντων δεκαετῶν, ἦσαν Κοδρίδαι ἤτοι Νηλεῖδαι τὸ γένος· ἐκυβέρνησαν δὲ οἱ δεκαετεῖς ἄρχοντες τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ 752—683 (*). Ἀπὸ τοῦ 714 ἔτους, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μέδοντος

συνδρομὴν ἐν Σπάρτῃ, ὅπου περιέμενον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἅμα δὲ παρετήρουν ὅτι ἡ ἡ τυραννὶς ἐξώκειλεν εἰς ἀληθῆ τυραννίαν ἢ ἡ δημοκρατία εἰς ὀχλοκρατίαν καὶ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀγαθώτεροι τοῦ δήμου ἄνδρες ἐδυσχέραινον διὰ τὰς καταπιέσεις τοῦ δήμου ἢ τοῦ ὄχλου, ἐπανήρχοντο οἱ ἀπόδημοι, ὑπὸ τῆς Σπάρτης βοηθούμενοι, κατέβαλλον τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν, ἐβίαζον τὸν δῆμον εἰς ὑποταγὴν καὶ εἰςῆγον αὖθις ἀριστοκρατίαν, ἁρμόζουσαν εἰς τὰς νέας αὐτῶν περιστάσεις, τῆς ὁποίας μετεῖχον ἤδη ἴσως ἐνιαχοῦ καὶ τινα τῶν ἐπὶ τῆς δημοκρατικῆς ἐποχῆς ἀνυψωθέντων γενῶν. Ὅτι τοιοῦτον δρόμον ἠκολούθησαν ἀπανταχοῦ αἱ πολιτικαὶ αὗται μεταβολαὶ, ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπολιτεύθησαν πρὸς τὰς Ἀθήνας (ἴδε μικρὸν κατωτέρω).

(*) Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα, τὸ ἀπὸ τοῦ Κόδρου μέχρι τοῦ 683, τὸ μόνον λόγου ἄξιον γεγονὸς τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἱστορίας εἶναι ἡ ἵδρυσις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἰωνικῶν ἀποι-

(ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἄρχων) ἀπέβαλον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ λαμβάνωσιν αὐτοὶ καὶ μόνοι τὸ τοῦ ἄρχοντος ἀξίωμα, ἐν ἔτει δὲ 683 ἡ ἐξουσία τὴν ὁποίαν πρότερον διεξῆγεν εἷς καὶ μόνος Ἄρχων, διενεμήθη μεταξὺ ἐννέα εὐπατριδῶν, ὀνομαζομένων μὲν ὅλων ἀρχόντων, προχειριζομένων δὲ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος. Ἀλλ' ὅμως εἷς ἐξ αὐτῶν ἐκαλεῖτο κατ' ἐξοχὴν ἄρχων (ἐπώνυμος, διότι ἀπὸ αὐτοῦ ὠνομάζετο τὸ ἔτος), ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν εἷς μὲν βασιλεὺς (διότι εἶχεν ἰδίως τὴν πάλαι ἀνήκουσαν τῷ βασιλεῖ ἐπιστασίαν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων), ἕτερος δὲ πολέμαρχος, ἓξ δὲ θεσμοθέται.— Ἡ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος, (621, Ὀλυμ. 39, 4) ἥτις σκοπὸν προέθετο νὰ παγιώσῃ τὴν ὀλιγαρχίαν ταύτην τῶν εὐπατριδῶν (*), ἐπέφερεν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, διότι ἡ ὑπερβολικὴ αὐτῆς αὐστηρότης, δοῦσα ὅπλον δεινότατον εἰς τοὺς εὐπατρίδας, οἵτινες μόνοι κατεῖχον ὅλα τὰ δικαστικὰ ἀξιώματα, παρώξυνε μετ' ὀλίγον κατ' αὐτῶν ὅλους τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς χώρας. Ὅθεν μικρὸν μετὰ τὸν Δράκοντα (612, Ὀλ. 42, 1) ἐπανέστη τὸ πρῶτον ὁ δῆμος, ὑπὸ τύραννον τὸν Κύλωνα (**), ἐξ εὐγενῶν ἕλκοντα τὸ γένος καὶ γαμβρὸν ὄντα καὶ σύμμαχον τοῦ τυράννου Μεγαρέων Θεαγένους (Ἡροδ. 1, 71. Θουκυδ. 1, 126). Τῶν δὲ ὑπὸ τοῦ Κύλωνος πολεμουμένων εὐγενῶν προΐστατο ὁ Μεγακλῆς· καὶ, νικηθέντος τοῦ Κύλωνος, αὐτὸς μὲν σώζεται, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, παραδοθείσης τῆς Ἀκροπόλεως, ἀποκτείνονται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ἐπὶ τῶν βωμῶν εἰς οὓς κατέφυγον. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ πολὺ διατήρησις τῆς ἀρχαίας ἀποκλειστικῆς ἐξουσίας τῶν εὐπατριδῶν ἦτο ἤδη πρᾶγμα ἀδύνατον· ἡ ἐξουσία ἐκείνη ὑφίστατο φυσικώτατα καὶ, οὕτως εἰπεῖν, πατριαρχικῶς ἐνόσῳ μόνος πόρος ζωῆς ὑπῆρχεν ὁ ἀπὸ τῆς γεωργίας, διότι, εἰς τοιαύτην πραγμάτων κατάστασιν, τὸ πλῆθος, ὂν καθ' ὁλοκληρίαν ἐξηρτημένον ἀπὸ τοὺς μεγάλους γαιοκτήτας ὡς πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον, φυσικώτατα ὑποτάσσεται εἰς αὐτοὺς καὶ ὡς πρὸς τὸν δημόσιον. Ἅμα ὅμως, ἐκτὸς τῆς γεωργίας, παραχθῶσι καὶ ἄλλα ἀνεξάρτητα ἐπιτηδεύματα, τὸ ἀπὸ τούτων τρεφόμενον μέρος τοῦ δήμου ῥέπει ἀναγκαίως πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς κηδεμονίας

κιῶν, περὶ ὧν κατωτέρω. Μέχρι τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἀθηναίων, ἥτις, ὡς φαίνεται, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἰδρύσεως ἐκείνης τῶν ἀποικιῶν, ἡ ἱστορία τῆς πόλεως ταύτης εἶναι μάλιστα ἁπλῆ καὶ ἀπράγμων, ὅπερ συμβαίνει εἰς τὴν ἱστορίαν πάσης ἀριστοκρατίας, μὴ ἐχούσης νὰ ὑποστήσῃ ἐσωτερικοὺς ἢ ἐξωτερικοὺς ἀγῶνας.

(*) Αὕτη ἡ τοῦ Δράκοντος νομοθεσία κατ' οὐδὲν, ὡς φαίνεται, μετερρύθμισε τὸν δημόσιον τῶν Ἀθηναίων βίον. Ὁ Ἀριστοτέλης (πολιτ. β, θ, 9) λέγει περὶ αὐτῆς. « Ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, ὅτι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος. » Ὥστε καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν ἁπλῶς ποινικοί.

(**) Ὁ Κύλων ἦτο Ὀλυμπιονίκης καὶ προσφιλὴς τῷ δήμῳ· κατέλαβε δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῇ συνδρομῇ ὁμοφρόνων τινῶν Ἀθηναίων καὶ τινων στρατιωτῶν τοὺς ὁποίους ἔπεμψεν αὐτῷ ὁ πενθερός. Ἀλλ' ὁ δῆμος δὲν εἶχεν, ὡς φαίνεται, λάβει ἔτι ἀρκετὴν τόλμην ὥστε νὰ συνδράμῃ αὐτὸν κατὰ τῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες, κατοικοῦντες τὰ ἀμέσως παρακείμενα εἰς τὴν πόλιν πεδία, συνέῤῥευσαν πανταχόθεν καὶ ἀπέκλεισαν τὸν Κύλωνα. Ἔπειτα, παρατεινομένης τῆς πολιορκίας, οἱ εὐπατρίδαι ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ἐπιτρέψαντες τὴν ἐκπεραίωσιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ δόντες αὐτοῖς ἐπὶ τούτῳ αὐτοκράτορα ἐξουσίαν.

ὥστε ἂν οἱ εὐπατρίδαι, ἐπιμένοντες εἰς τὰ ἀρχαῖα προνόμια, δὲν συγκατανεύσωσιν οἰκοθεν εἰς ἀπαραιτήτους παραχωρήσεις, ἡ ῥῆξις εἶναι διηνεκής. Τοῦτο συνέβαινεν ἤδη ἐν Ἀθήναις. Οἱ Κυλώνειοι, ἤτοι οἱ δημοκρατικοί, ἐνισχυθέντες καὶ αὐξήσαντες, διετέλουν αὖθις εἰς διηνεκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Μεγακλέους, ὄντας ἔτι ἐναγεῖς καὶ ἀλιτηρίους, διὰ τὸ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Κύλωνα ἀνοσιούργημα. Ἡ στάσις αὕτη ἔλαβε τελευταῖον πολλὴν ἀκμὴν, μεχρισοῦ ὁ Σόλων (*) καὶ ἄλλοι τῶν ἐγκριτωτέρων τοῦ δήμου, παρελθόντες εἰς μέσον, ἔπεισαν τὰς ἀντιπάλους μερίδας νὰ ὑποβάλωσι τὴν ἔριν αὐτῶν εἰς δίκην· οἱ Μεγακλεῖδαι ἐξωρίσθησαν (**) καὶ αὐτοὶ οἱ νεκροὶ τῶν ἀποθανόντων ἤδη, ἐξορυχθέντες, ἐρρίφθησαν ὑπὲρ τοὺς ὅρους (Ὀλυμπ. 45, 4. 597), ὁ δ' Ἐπιμενίδης, προσκληθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἐκ Κρήτης, διὰ καθαρμῶν καὶ ἱλασμῶν ἰδίως, καθωσίωσε τὴν πόλιν (596) (***). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐπιμενίδου πραχθέντα, ἐξηκολούθησεν ἐν Ἀθήναις ἡ στάσις, διότι τὸ μῖσος τῶν ἀντιφερομένων μερίδων καὶ τὰ συμφέροντα ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐκινοῦντο ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε ἁπλαῖ ἱερουργίαι ἢ καὶ μικραί τινες πολιτικαὶ μεταῤῥυθμίσεις δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἐπιφέρωσιν εἰμὴ πρόσκαιρον τοῦ κακοῦ θεραπείαν. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς δὲν εἶχεν ἔτι ἐπι-

(*) Ὁ Σόλων κατήγετο ἀπὸ τοῦ εὐγενεστάτου τῶν Ἀθηνῶν γένους, ἦτο, δηλαδὴ, Κοδρίδης· ἀλλ' ἡ περιουσία τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦτο μικρὰ καὶ ἔτι μικροτέρα περιῆλθεν εἰς τὸν Σόλωνα, ὅθεν ὥρμησεν οὗτος ἐξ ἀνάγκης πρὸς ἐμποριαν· ἡ δὲ τούτου ἕνεκα γενομένη πλάνη αὐτοῦ συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἱστορικὴν τοῦ ἀνδρὸς διάπλασιν. Οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ μακρὸν καὶ ἀκαρῆ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς, περὶ τῆς Σαλαμῖνος, ἀγῶνα, ἔθεντο νόμον ἐπιβάλλοντα ποινὴν θανάτου κατ' ἐκείνου ὅστις ἤθελεν αὖθις προτείνει τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου. Ὁ νόμος οὗτος ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν, πιθανώτατα διὰ λόγους ἰδιοτελεῖς· οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν τότε εἰς ἐμπορικὴν ἀντιζηλίαν πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς, ἐνῷ δὲ ἡ Σαλαμὶς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Μεγαρέων, τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ζημιόνεται ἐκ τούτου ἡ τοὐλάχιστον νὰ περιστέλλεται. Ὅθεν ὁ Σόλων, καὶ ὡς μετερχόμενος αὐτὸς τὴν ἐμποριαν καὶ διὰ νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ τὴν εὔνοιαν τοῦ ναυτικοῦ καὶ βιομηχάνου δήμου, τὸν ὁποῖον ἔβλεπεν ὁρμῶντα ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἀπεφάσισε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκείνης· προσποιηθεὶς δὲ ἔκστασιν λογισμῶν, ἀνέβη ἐπὶ τὸν τοῦ κήρυκος λίθον, ἀνεκάλεσε δ' ᾠδῆς τινος εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀθροισθέντος πλήθους τὴν Σαλαμῖνα καὶ τοσοῦτον παρώξυνεν ἅπαντας ὥστε, λύσαντες τὸν νόμον, ἐψήφισαν αὖθις τὸν πόλεμον. Ἔπειτα δὲ περιεποίησεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὴν νῆσον, διὰ μηχανήματος, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ ἐν Σαλαμῖνι Μεγαρεῖς περιέπεσον εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐφονεύθησαν. Οἱ Μεγαρεῖς ἐτράπησαν τότε πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ κατέστησαν αὐτοὺς κριτὰς τῆς διενέξεως. Ὁ Σόλων, παρασταθεὶς ἐνώπιον 5 Λακεδαιμονίων δικαστῶν, ὑπερασπίσθη, διὰ παραθέσεων ἀπὸ Δελφικῶν χρησμῶν, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἀπὸ τῆς μυθικῆς ἱστορίας, τοσοῦτον ἐπιτηδείως τὰ ἐπὶ τῆς νήσου ἀρχαῖα τῶν Ἀθηναίων δικαιώματα, ὥστε οἱ Σπαρτιᾶται ἀνεγνώρισαν τὰ δικαιώματα ταῦτα.

(**) Φαίνεται ὅτι οἱ εὐπατρίδαι, ἂν καὶ ἔχοντες πολλὰς πρὸς τοὺς Μεγακλείδας ὑποχρεώσεις, ἐθεώρησαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπαραίτητον νὰ παραμυθήσωσι τὸν δῆμον, θυσιάζοντες τὸν ἀπεχθέστατον ἐκεῖνον εἰς αὐτὸν οἶκον· ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται ἐπίσης πῶς ἔκτοτε οἱ Μεγακλεῖδαι, μισήσαντες τοὺς εὐπατρίδας, ἀνέλαβον τὴν ἡγεμονίαν τῶν πλουσίων ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, τῶν καλουμένων παράλων.

(***) Ὅτι ὁ Ἐπιμενίδης δὲν περιωρίσθη εἰς μόνας τὰς ἱερουργίας, ἀλλ' ἐπεχείρησε καί τινας πολιτικὰς μεταῤῥυθμίσεις, ἂν καὶ μὴ σαφῶς γνωστὰς, ἐξάγεται ἀποχρώντως ἀπὸ τῆς Πλουταρχικῆς ῥήσεως· « καὶ τῷ Σόλωνι χρησάμενος φίλῳ, πολλὰ προσυπεργάσατο καὶ προωδοποίησεν αὐτῷ τῆς νομοθεσίας. » Σόλ. 12.

τύχει τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν ἀξιώσεων αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἀσθενεῖς τινας παραχωρήσεις· καὶ ὅμως ὀπαδοὶ τῆς μερίδος ταύτης ἦσαν ἅπαντες σχεδὸν οἱ μὴ εὐπατρίδαι, δηλαδὴ ἅπαντες σχεδὸν οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ γεωμόροι, ἐξ ὧν οἱ πρῶτοι ἐκαλοῦντο καὶ Πάραλοι, οἱ δὲ δεύτεροι Διάκριοι (ἢ ὑπεράκριοι), διότι κατῴκουν ἰδίως οἱ μὲν δημιουργοὶ περὶ τὴν παραλίαν, οἱ δὲ γεωμόροι εἰς τὰ πενέστερα καὶ ὀρεινότερα μέρη τῆς χώρας· οἱ εὐπατρίδαι, τελευταῖον, καθὸ κατέχοντες τὰ εὐπορώτερα κτήματα τῶν Ἀττικῶν πεδιάδων, ὠνομάζοντο Πεδιεῖς (*). Ὁ δὲ κατὰ τῶν εὐπατριδῶν ἐκεῖνος ἀγὼν ἐγίνετο οὐ μόνον περὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ, ὡς συνήθως συμβαίνει, καὶ ἕνεκα ἄλλων συμφερόντων. Οἱ γεωμόροι ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ καταβάλλωσιν εἰς τοὺς μεγάλους γαιοκτήτας ἀδιαλείπτως τὸ ἕκτον τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν, εἴτε ὡς τόκον χρημάτων τὰ ὁποῖα παρ' ἐκείνων ἐδανείσθησαν, εἴτε διότι τὰ κτήματα ταῦτα εἶχον παραχωρηθῆ πάλαι ποτὲ εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοιοῦτον ὅρον. Προστούτοις, πολλοὶ καὶ τῶν μηδεμίαν ἐχόντων ἀκίνητον κτῆσιν εἶχον, ὡς φαίνεται, δανεισθῆ χρήματα παρὰ τῶν πλουσίων γαιοκτητῶν, ἵνα μετέλθωσι τὴν βιομηχανίαν αὐτῶν, ἐπὶ βαρυτάταις ὑποχρεώσεσιν. Ἅπαντες δὲ οὗτοι κατεπιέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἡ καταπίεσις αὕτη δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν πολιτικὴν μεταβολήν. Τότε οἱ μετριώτεροι ἀμφοτέρων τῶν μερίδων ἔστρεψαν τὰ ὄμματα αὐτῶν πρὸς τὸν Σόλωνα, ὅστις μήτε τῆς πικροτέρας ἀδικίας τῶν ἄλλων εὐγενῶν ἐκοινώνησε, μήτε εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πένητος λαοῦ ἐνείχετο, ὥστε καθ' ὅλα ταῦτα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φρόνησιν, ἦτο ἐπιτηδειότατος νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ διαλλακτοῦ. Ὁ Σόλων ἐδίστασεν ἐπί τινα χρόνον, φοβούμενος τὴν φιλοχρηματίαν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τὰς ὁποίας εἶχε νὰ καταπολεμήσῃ. Ἀλλ' ὅμως ἠρέθη Ἄρχων ἐπώνυμος (Ὀλυμ. 46, 3. 594) καὶ ἀνετέθη εἰς αὐτόν τε καὶ εἰς τὸν Φιλόμβροτον, ἕτερον ἄρχοντα, ἡ ἐντολὴ τοῦ νὰ μεταπλάσωσι τὴν πολιτείαν καὶ νὰ νομοθετήσωσιν. Ἡ νομοθεσία αὕτη τοῦ Σόλωνος (περὶ ἧς πλειότερα κατωτέρω ἐν ταῖς σημειώσεσι) δὲν προέθετο νὰ ἀνασκευάσῃ ἐκ θεμελίων τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ νὰ συμβιβάσῃ ὅσον ἔνεστι τὴν καθεστῶσαν ἀριστοκρατικὴν ὑπεροχὴν μετὰ τοῦ νεωστὶ παραχθέντος δημοκρατικοῦ στοιχείου· ὅθεν ἐφείσθη μέχρι τινὸς καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν συμφερόντων, ἀλλ' ὁ θεμελιώδης τῆς πολιτείας χαρακτὴρ ἀπέβη ἤδη ὡς ἐκ τούτου δημοκρατικός, ὅτι τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἐξηρτήθησαν, οὐχὶ ἀπὸ τοῦ προσόντος τῆς γεννήσεως, ὡς πρότερον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ προσόντος τῆς περιουσίας. Διὰ αὐτὸ δὲ τοῦτο ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Σόλωνος, ὅσῳ ἐπιτηδείως καὶ ἂν ἦτο νενοημένον, ἀναγκαίως προσέβαλε πολλὰ προϋπάρχοντα συμφέροντα, ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔλαβεν εὐθὺς ἀπείρους περὶ μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ προτάσεις καὶ

(*) Ἀλλὰ αἱ πολιτικαὶ μερίδες δὲν ἀντεστοίχουν ἀκριβῶς πρὸς τὰς διαιρέσεις ταύτας· βλέπομεν λ. χ. εὐπατρίδας, οἷος ὁ Πεισίστρατος καὶ βραδύτερον οἱ Μεγακλεῖδαι, τασσομένους μετὰ τῶν δημοκρατικῶν· καὶ τινες βέβαια τῶν γεωμόρων καὶ τῶν δημιουργῶν παρηκολούθουν τοὺς εὐπατρίδας.

παραινέσεις· καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ ταῦτα πάντα ἀπεδήμησεν, ἐπὶ δεκαετίαν, καθ' Ἡρόδοτον (1, 29).— Διαρκούσης τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ ταύτης, τὸ μὲν πολίτευμα ἔμεινεν ἄθικτον, ἡ δὲ στάσις ἐπανελήφθη. Οἱ πλούσιοι καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἤτοι τὸ τῶν Πεδιέων σύστημα, τῶν ὁποίων προΐστατο ἀνὴρ ὀνόματι Λυκοῦργος, ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολίτευμα· οἱ δὲ Διάκριοι, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν φίλον καὶ συγγενῆ τοῦ Σόλωνος Πεισίστρατον, ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἐπέτυχον ἔτι ἀρκετὰ πλεονεκτήματα, διότι ἤλπιζον ἐντελῆ ἰσοκτημοσύνην, οἵαν ἐπεχείρησεν ἐν Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τρίτη μερὶς τῶν Παράλων ἤρξατο αὖθις νὰ κινῆται ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ἀλκμαιωνίδην Μεγακλέα, γαμβρὸν τοῦ ἐν Σικυῶνι Ὀρθαγορίδου τυράννου Κλεισθένους. Οἱ Μεγακλεῖδαι ἄρα εἶχον ἐπιστρέψει καὶ περιῆλθον ἀναφανδὸν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν πολιτικὴν μερίδα εἰς ἣν ἄλλοτε ἀνῆκον, παρὰ τῆς ὁποίας ὅμως εἶχον ἔπειτα ἐγκαταλειφθῆ. Ὁ Πεισίστρατος, ὅστις προΐστατο τῆς δημοτικῆς μερίδος, κατέπεισε τὴν μερίδα ἐκείνην νὰ δώσῃ αὐτῷ δορυφόρους (κορυνηφόρους) πρὸς ἰδίαν ἀσφάλειαν (*), καὶ, κατασχὼν διὰ τούτων τὴν ἀκρόπολιν (Ὀλυμ. 55, 1. 560), κατέστησεν οὕτω τὴν φατρίαν αὐτοῦ ἐπικρατεστάτην. Κατὰ τ' ἄλλα ὅμως διετήρησε τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, καὶ μάλιστα εἶναι πιθανὸν ὅτι ἄνευ τῆς τυραννίδος τοῦ Πεισιστράτου, τὸ μηδεμίαν μερίδα ἐντελῶς εὐχαριστῆσαν πολίτευμα ἐκεῖνο δὲν ἤθελε διατηρηθῆ (**). Μετ' ὀλίγον (559), αἱ δύο ἄλλαι μερίδες ἐνοῦνται διὰ νὰ ἐξώσωσι τὸν Πεισίστρατον·

(*) Τίς δὲν ἠξεύρει τὴν πονηρίαν τὴν ὁποίαν ἐπὶ τούτῳ μετεχειρίσθη; (Ἡρόδ. 1, 59. Πλουτ. Σολ. 30).

(**) Ὁ Ἡρόδοτος (1, 59) λέγει περὶ Πεισιστράτου· « ἔνθα δὴ ἦρχε Ἀθηναίων, » οὔτε τιμὰς τὰς ἐούσας συνταράξας, οὔτε θέσμια μεταλλάξας, ἐπί τε τοῖσι κατεστεῶσι » ἔνεμε τὴν πόλιν κοσμέων καλῶς τε καὶ εὖ. » —Ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος δὲν ἦτο τωόντι τύραννος εἰς τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως σημασίαν, ἀλλ' ἁπλῶς ἀρχηγὸς κόμματος ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον), ὑπερασπιζόμενος τὰ δίκαια τοῦ κόμματος τούτου κατὰ τῶν ἄλλων πολιτικῶν μερίδων, καταφαίνεται σαφῶς ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Πολ. Ε', θ', 21) διδομένης ἡμῖν εἰδήσεως, ὅτι ὁ Πεισίστρατος, προσκληθεὶς ποτε εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, παρέστη καὶ ὑπερασπίσθη ἑαυτόν. Καὶ περὶ αὐτῶν τῶν υἱῶν τοῦ Πεισιστράτου, ὡς καὶ περὶ ὅλης τῆς γενεᾶς τῶν λεγομένων ἐκείνων τυράννων, ἀποφαίνεται ὁ Θουκυδίδης (6, 54) ὡς ἑξῆς. « Οὐδὲ γὰρ τὴν ἄλλην ἀρχὴν ἐπαχθὴς ἦν ἐς τοὺς πολλούς, ἀλλ' ἀνεπιφθόνως κατεστήσατο· καὶ ἐπετήδευσαν ἐπιπλεῖστον δὴ τύραννοι οὗτοι ἀρετὴν καὶ ξύνεσιν, καὶ Ἀθηναίους εἰκοστὴν μόνον πρασσόμενοι τῶν γιγνομένων, τήν τε πόλιν αὐτῶν καλῶς διεκόσμησαν, καὶ τοὺς πολέμους διέφερον καὶ ἐς τὰ ἱερὰ ἔθυον. Τὰ δὲ ἄλλα αὐτὴ ἡ πόλις τοῖς ὑπ' ἐκείνου πρὶν κειμένοις νόμοις ἐχρῆτο, πλὴν καθόσον ἀεί τινα ἐπεμέλοντο σφῶν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι. » — Ὁ Πεισίστρατος δὲν μετεχειρίσθη τὴν βίαν εἰμὴ κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν ἄλλων μερίδων, ὁ δὲ Σόλων, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, μάτην ἠγωνίσθη νὰ συμβιβάσῃ εἰρηνικῶς τὰς ἔριδας ἐκείνας τῶν φατριῶν.—Ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα τὴν, κατὰ Φίτχερον, χρονολογίαν (περὶ ἧς πολλαὶ ἐπικρατοῦσι διαφωνίαι) τῶν 3 τυραννίδων καὶ τῶν δύο ἐξοριῶν τοῦ Πεισιστράτου.

1 Τυραννὶς,	1 ἔτος	Ὀλ. 55, 1	πρ. Χρ.	560 — 559.
1 Ἐξορία,	5 ἔτη	» 55, 2 — 56, 2.	» »	559 — 554.
2 Τυραννὶς,	2 »	» 56, 3 — 56, 4.	» »	554 — 552.
2 Ἐξορία,	11 »	» 57, 1 — 59, 3.	» »	552 — 541.
3 Τυραννὶς,	14 »	» 59, 4 — 63, 1/2.	» »	541 — 527.

ἀλλ' ἅμα κατορθωθέντος τούτου, διχονοοῦσι πρὸς ἀλλήλας καὶ ὁ Μεγακλῆς δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ εἰς τοὺς εὐγενεῖς εἰμὴ συμπαραλαμβάνων συμμάχους κατ' αὐτῶν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Πεισιστράτου. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀνακαλεῖ καὶ αὐτὸν τὸν Πεισίστρατον, προτείνας αὐτῷ σύζυγον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα. Ὁ Πεισίστρατος δέχεται τὴν πρότασιν (*), ἀλλ' ἡ ἕνωσις αὕτη μετὰ τοῦ Μεγακλέους δὲν διαρκεῖ πολύ, καὶ, συμμαχησάντων αὖθις τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Μεγακλέους κατὰ τοῦ Πεισιστράτου, ὁ τελευταῖος, μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀξιόμαχον πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἐκείνους, ἐγκαταλείπει αὐθορμήτως τὴν ἀκρόπολιν καὶ φεύγει εἰς Ἐρέτριαν, ὅπου συσκέπτεται μετὰ τῶν οἰκείων περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ συλλέξωσιν ἐνταῦθα ἄνδρας καὶ χρήματα ἀπὸ τῶν φίλων αὐτοῖς πόλεων καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν Θηβῶν, τοῦ Ἄργους, τῆς Νάξου, καὶ, ὁρμήσαντες ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, νὰ ὑποτάξωσι τὴν πόλιν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν μερίδα αὐτῶν (Ἡροδ. 1, 61). Ὅθεν, μετὰ ἐνδεκαετεῖς προπαρασκευάς, κυριεύουσι τὸν Μαραθῶνα (541 πρ. Χρ.) καὶ ἤδη βλέπουσι συρρέοντας περὶ αὐτοὺς ἅπαντας τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὀπαδούς. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἔρχονται εἰς χεῖρας περὶ τὸ ἱερὸν τῆς Παλλ[illegible]νίδος Ἀθηνᾶς, καὶ ὁ Πεισίστρατος, καταβαλὼν ἐνταῦθα καὶ τρέψας εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, εἰσέρχεται ἔπειτα ἀκωλύτως εἰς τὴν πόλιν καὶ καταλαμβάνει τὸ τρίτον τὴν ἄκραν. Ἐπειδὴ δὲ δὶς ἐκ πείρας ἐγνώρισε πόσον ἦτο δύσκολον νὰ διατηρηθῇ διὰ μόνης τῆς [illegible] συνέλαβεν ἤδη τοὺς υἱοὺς τῶν ἐπισημοτάτων οἴκων τῶν ἐναντίων μερίδων ὡς ὁμήρους καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ ἡγεμόνα τῆς Νάξου Λύγδαμιν, πρὸς φύλαξιν· προσδετούτοις, συνεκρότησε φρουρὰν ἐμμίσθων δορυφόρων καὶ, πρὸς συντήρησιν αὐτῆς, ἐφορολόγησε τὴν γῆν, ὅπερ ἐστὶ κυρίως τὴν τῶν εὐγενῶν, τῶν Πεδιέων, περιουσίαν, εἰσπράττων τὸ δέκατον τῆς προσόδου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπέβη πολὺ βεβαιοτέρα ἢ πρότερον, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀνεδείχθη αὖθις μετριώτατος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος ἐν ἔτει 527. — Ἐκ τῶν τοῦ Πεισιστράτου υἱῶν, Ἱππίου, Ἱππάρχου καὶ Θεσσαλοῦ, ἐκληρονόμησε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὁ πρῶτος, παραλαβὼν ὅμως, καθὼς φαίνεται, συμμετόχους τῆς ἐξουσίας καὶ τοὺς δύο νεωτέρους. Οἱ Πεισιστρατίδαι οὗτοι ἠθέλησαν νὰ περιποιηθῶσι τὴν ἔκπαλαι ἀν-

(*) Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ εὐπατρίδαι, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν πενταετῆ ἀπουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, εἶχον ἐπιφέρει πολλὴν ἐντὸς αὐτῆς παραλυσίαν, ἐκ δὲ τούτου ὁ Μεγακλῆς, θελήσας ἤδη νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῆς μερίδος ταύτης, εὗρεν αὐτὴν τοσοῦτον ἀσθενῆ ὥστε μόνη ἡ ἕνωσις ἐκείνη δὲν ἤρκεσε διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἐπάνοδος τοῦ Πεισιστράτου, ἀλλὰ ἐδέησε νὰ καταφύγωσι καὶ εἰς τὸ γνωστὸν τέχνασμα, τὸ παρὰ τοῦ Ἡροδότου, 1, 60, ἱστορούμενον. Ὁ Πεισίστρατος, ἅμα καταλαβὼν τοιουτοτρόπως τὸ δεύτερον ἤδη τὴν ἀκρόπολιν, ἐξεπλήρωσε τὰ πρὸς τὸν Μεγακλέα συνομολογηθέντα καὶ ἔγημε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Ἀλλ' εἴτε διότι ὁ οἶκος οὗτος ἦτο εἰσέτι ἐναγὴς διὰ τὸν φόνον τῶν Κυλωνιδῶν, εἴτε διότι ὁ Πεισίστρατος εἶχεν ἤδη υἱοὺς ἐφήβους, εἴτε, τέλος, μὴ θέλων εἰσέτι νὰ συνδεθῇ ὁριστικῶς μετὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεγακλέους μερίδος, ἀπέφυγε τοῦ νὰ τεκνοποιήσῃ μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, ἅμα δὲ ὁ Μεγακλῆς ἔμαθε τοῦτο, χωρισθεὶς ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου, ἠνώθη πάλιν μετὰ τοῦ Λυκούργου.

πίθετον αὐτοῖς μερίδα καὶ τούτου ἕνεκεν ἠλάττωσαν τὸν ἀπὸ τῆς γῆς φόρον ἐπὶ τὸ ἥμισυ (εἰσπράττοντες τὸ εἰκοστόν)· ἀλλ' ἐνῷ ἀφ' ἑνός, διὰ τῆς μετριάσεως ταύτης τοῦ ἐγγείου (ὡς λέγομεν σήμερον) φόρου, παντάπασι δὲν προσφκειώθησαν τοὺς ἀρχαίους ἀντιπάλους, ἀναγκασθέντες ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀναπληρώσωσι τὸ ἐντεῦθεν προκύψαν ἔλλειμμα τῆς προσόδου διἄλλων φόρων, οἵτινες ἠνώχλησαν τὸ βιομήχανον πλῆθος, ἐκίνησαν καὶ τούτου τὴν καθ' ἑαυτῶν δυσμένειαν. Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ δυσαρεσκείας ἀπὸ ἰδιωτικῶν ἀδικημάτων τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἑωσοῦ δύο πολῖται, ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, πικρότερον ὑβρισθέντες, ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσωσιν αὐτοὺς ἀθρόους καὶ νὰ ἀποκαταστήσωσιν ἐν Ἀθήναις τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν (Θουκυδ. 6, 54-56. Ἀρις. Πολ. Ε', ή, 9). Οἱ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συνομόσαντες ἦσαν πολλοί, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπροδόθησαν (Θουκ. 1. 20), διὰ νὰ μὴ καταστραφῶσι μηδόλως τι πράξαντες, ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Ἱππάρχου, ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Παναθηναίων καὶ ἀπέσφαξαν αὐτὸν (ἐν ἔτει 514). Ἡ συνωμοσία λοιπὸν αὕτη δὲν ἐπέφερε κατὰ τὸ παρὸν ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ ὅτι παρώξυνε τὸν καὶ πρότερον εἰς αὐθαιρεσίας ἐξοκείλαντα Ἱππίαν εἰς τὸ νὰ πράξῃ ἔτι πλείονα κατάχρησιν καὶ βίαν (Θουκυδ. 6, 57. 58. 59)· ἀλλὰ ἐκ τούτου ἐπεταχύνθη ἡ μετ' ὀλίγον ἐν Ἀθήναις συμβᾶσα μεταβολή. Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται (5, 62) ὅτι, πικρότερον ἤδη φερομένου τοῦ Ἱππίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ, οἱ ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐξορισθέντες Ἀλκμαιωνίδαι (ὁ τοῦ Μεγακλέους οἶκος), κατέλαβον τὰς πρὸς βορρᾶν ὀρεινὰς ἐσχατιὰς τῆς Ἀττικῆς (Δειψύδριον τὸ ὑπὲρ Παιονίης) (*) καὶ ἀπεπειράθησαν ἐκεῖθεν τὴν καταστροφὴν τοῦ τυράννου. Διὰ νὰ ἐπιτύχωσι δὲ καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Σπάρτης, ἐνόμισαν ἐπιτηδειότατον νὰ προκαλέσωσι χρησμὸν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἐπιτάττοντα τοῦτο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας (**)· καὶ, διὰ νὰ προσοικειωθῶσι τὸ μαντεῖον, μισθοῦνται παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ καὶ κατασκευάζουσιν αὐτὸν λαμπρότερον καὶ πολυτελέστερον παρ' ὅσον ἦσαν ὑπόχρεοι. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἔπεισαν τὴν Πυθίαν χρήμασιν, ὁσάκις προσέλθωσιν ἄνδρες Σπαρτιᾶται, ἐπερωτῶντες τὸν χρησμόν, νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτοῖς τὸ καθῆκον τοῦ νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἀθήνας. Ἀναλαμβάνουσι λοιπὸν τὸν ἀγῶνα οἱ Σπαρτιᾶται καὶ, μετά τινα πρώτην ἀτυχῆ ἐκστρατείαν, πέμπουσιν εἰς Ἀττικήν, μετὰ μεγαλητέρου στρατοῦ, τὸν βασιλέα Κλεομένη, ὅστις τρέψας τοὺς εἰς βοήθειαν τῶν Πεισιστρατιδῶν σταλέντας ἐκ Θεσσαλίας 1000 ἱππεῖς καὶ, συμμαχήσας μετὰ

*) Κατὰ Λήκιον, τὸ πρὸς Β. τοῦ Μαινιδίου μετόχιον τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

(**) Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον, ὡς εἴδομεν, μόνιμον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν κανόνα νὰ καταπολεμῶσι παντοῦ τοὺς τυράννους καὶ νὰ προστατεύωσι τοὺς παρ' αὐτῶν ἐξωσθέντας εὐπατρίδας· ἀλλ' ἐφρόντιζον, ὡς φαίνεται, πάντοτε ὥστε τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτοὺς τὸ καθῆκον τοῦτο, ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου, ἡ ἐπέμβασις τοῦ χρηστηρίου ἦτο τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαία, ὅσῳ οἱ Πεισιστρατίδαι δὲν ἦσαν ἀντίπαλοι Δωρικῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἦσαν προστούτοις ξενοι φίλοι τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ὅμως δὲν ἐδίστασαν, ἅμα προσταχθέντες ὑπὸ τοῦ μαντείου, νὰ πολεμήσωσιν αὐτούς, διότι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «τὰ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐνόμιζον ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν.»

τῶν ἐπιζητούντων τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν Ἀθηναίων, πολιορκεῖ τοὺς Πεισιστρατίδας εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Παρατεινομένης δὲ τῆς πολιορκίας, αἴφνης ὁ Κλεομένης ἐγκαταλείπει τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἀναχωρεῖ ἄπρακτος. Ἀλλ' ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων εὐτυχὴς σύμπτωσις, καθότι οἱ τύραννοι, προτιθέμενοι νὰ ἀσφαλίσωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἔπεμψαν αὐτὰ ἔξω τῆς χώρας· τὰ δὲ τέκνα περιπίπτουσιν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ Πεισιστρατίδαι, διὰ νὰ ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων, ὑποχρεοῦνται, διὰ συνθήκης, νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς Ἀττικῆς ἐντὸς πέντε ἡμερῶν(ἐν ἔτει 510). — Μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἀρχηγὸς τῶν ἐπανελθόντων Ἀλκμαιωνιδῶν ἀναφαίνεται ὁ Κλεισθένης(*), ἀνὴρ δημαγωγικώτατος· τῆς δὲ ἀντιθέτου ἀριστοκρατικῆς μερίδος, προΐσταται Ἰσαγόρας ὁ Τισάνδρου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ εὐπατρίδαι ἴσχυον εἰσέτι πολὺ εἰς τὰς τέσσαρας φυλὰς ὅπως ἦσαν ἔκπαλαι συγκεκροτημέναι, ὁ Κλεισθένης ἐπροκάλεσε νόμον (509), δι' οὗ κατηργήθη ἡ ἀρχαία ἐκείνη διαίρεσις, οἱ δὲ πολῖται διενεμήθησαν εἰς δέκα φυλὰς, λαβούσας νέας ὅλως ἐπωνυμίας· προστούτοις ἐφυλετεύθησαν πολλοὶ ξένοι καὶ δοῦλοι καὶ μέτοικοι (Ἀριστοτ. Πολ. Γ', ά, 10)· τελευταῖον ἡ βουλὴ, ἥτις, κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, ἐσύγκειτο ἐκ 400 βουλευτῶν, συνεκροτήθη ἤδη ἐκ 500, ἀνὰ 50 ἐξ ἑκάστης φυλῆς, οἱ δὲ 50 οὗτοι βουλευταὶ ἑκάστης φυλῆς προΐσταντο ἀμοιβαδὸν, ἐπὶ 35 ἢ 36 ἡμέρας, τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὀνομαζόμενοι τότε Πρυτάνεις(Πρυτανεία, Πρυτανεῖον). Οἱ εὐπατρίδαι, δυσαρεστηθέντες, φυσικῷ τῷ λόγῳ (**), διὰ τὴν

(*) Αὐτὸς εἶναι ὁ Κλεισθένης ὅστις ἐδωροδόκησε τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον καὶ παρεκίνησε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ πέμψωσι στρατὸν εἰς τὴν Ἀττικήν. Προπάτωρ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μεγακλῆς ἐκεῖνος ὅστις ἐφόνευσε τοὺς Κυλωνίδας ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ προΐστατο τῆς ἀριστοκρατίας· πατὴρ δὲ, Μεγακλῆς, ὁ τῶν Παράλων ἡγεμών· ὁ δὲ Κλεισθένης ἀνεδείχθη, ὡς προείρηται, δημαγωγικώτατος τοῦ πλήθους προστάτης.

(**) « Ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλεισθένης τε Ἀθήνησιν ἐχρήσατο, βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν, καὶ περὶ Κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιστάντες· φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιητέαι πλείους καὶ φρατρίαι, καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινά, καὶ πάντα σοφιστέον, ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, αἱ δὲ συνήθειαι διαζευχθῶσιν αἱ πρότερον.» (Ἀριστ. Πολ. ΣΓ', 6', 11). Ὅτι τοῦ Κλεισθένους αἱ καινοτομίαι ἐπέφεραν τφόντι νέας καὶ καιρίας εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν πληγὰς, εἶναι πρόδηλον. Εἰς τὰς ἀρχαίας 4 φυλὰς, οἱ εὐπατρίδαι διέσωζον ἔτι πολλὴν ἐπιρροὴν ὡς ἐξ ἀρχαίων ἀναμνήσεων, ἑξέων, ἱεροπραξιῶν κ. τ. λ. ἤδη δὲ, διασπασθέντων καὶ ἀναμιχθέντων τῶν φυλετῶν, διερράγησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι ἠθικοὶ δεσμοί· προστούτοις, προσετέθησαν πολλοὶ νέοι πολῖται, τοὺς ὁποίους οὐδὲν προηγούμενον συνέδεε μὲ τοὺς παλαιοὺς εὐπατρίδας· τελευταῖον, λέγεται, ὅτι τότε πρῶτον προέβησαν εἰς τὴν διὰ κλήρου ἀναγόρευσιν τῶν βουλευτῶν, ἐνῷ πρότερον οὗτοι ἀπεδεικνύοντο δι' ἐκλογῆς· ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ μὲν ἐκλογὴ ἐσύμφερεν εἰς τοὺς εὐπατρίδας, διότι ὁπωσδήποτε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποβάλωσιν ἐντελῶς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν δύναμιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο φυσικώτατον νὰ προτιμῶνται καὶ ἤδη πολλάκις, ὁ δὲ κλῆρος ἦτο μάλιστα λυσιτελὴς εἰς τὸ πλῆθος.— Εἰς τὸν Κλεισθένη ἀποδίδεται καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ὀστρακισμοῦ, ἤτοι τοῦ δικαστηρίου τοῦ δήμου, τὸ ὁποῖον, ἀποφαινόμενον πολίτην τινὰ ἐπικίνδυνον εἰς τὴν πολιτείαν διὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐξώριζεν αὐτὸν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπὶ δεκαετίαν· ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ποινὴ, ὅθεν οὐδεμίαν συνεπήγετο ἀτιμωσιν ἢ ἀπώλειαν περιουσίας· ἀπητεῖτο δὲ ἐπὶ τοῦ ὀστρακισμοῦ νὰ ψηφίσωσι τοὐλάχιστον ἑξακισχίλιοι πολῖται.

καινοτομίαν ταύτην, τρέπονται πρὸς τοὺς προστάτας τῶν ἀριστοκρατικῶν πολιτευμάτων Λακεδαιμονίους· καὶ ὁ Ἰσαγόρας πείθει τὸν Κλεομένη, γενόμενον ξένον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κατὰ Πεισιστρατιδῶν πολέμου, νὰ κατηγορήσῃ πάλιν τὸν Κλεισθένη ἕνεκα τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν ἀνοσιουργήματος. Ὁ Κλεισθένης, βλέπων ὅτι κατὰ τὸ παρὸν δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ, ἐγκαταλείπει ἑκουσίως τὴν πόλιν καὶ πρὶν ἔτι φθάσῃ ὁ Κλεομένης· ἔπειτα ὁ βασιλεὺς οὗτος τῆς Σπάρτης, ἐλθὼν οὐδὲν ἧττον εἰς Ἀθήνας, ἐξορίζει ἅπαντας τοὺς ἰσχυροτάτους τῆς δημοκρατικῆς μερίδος οἴκους, 700 τὸν ἀριθμὸν, ὅσους ὑπέδειξεν αὐτῷ ὁ Ἰσαγόρας, προσδετούτοις ἐπεχείρησε νὰ διαλύσῃ τὴν νέαν βουλὴν καὶ νὰ συγκροτήσῃ ἀριστοκρατίαν 300 ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὁ δῆμος, θεωρῶν ἤδη τὸν Ἰσαγόραν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ θέλοντας νὰ καταστρέψωσιν ἅπαντα τὰ καθεστῶτα, ἐπανίσταται καὶ πολιορκεῖ τὸν Ἰσαγόραν καὶ τὸν Κλεομένη εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐξέρχονται τῆς χώρας ὑπόσπονδοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, σώζεται δὲ μετ' αὐτῶν ὁ Ἰσαγόρας· οἱ λοιποὶ Ἀθηναῖοι τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, οἱ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναβάντες, θανατοῦνται, μεταπέμπονται δὲ ὅτε Κλεισθένης καὶ οἱ 700 διωχθέντες προηγουμένως οἶκοι.—Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην τῶν βουλευμάτων τοῦ Ἰσαγόρου(*), οἱ Ἀθηναῖοι ἀπαλλαγέντες τῶν τε ἔξωθεν ἐχθρῶν καὶ τῶν ἐντὸς τυράννων, δὲν εὐχαριστήθησαν, ὡς οἱ Σπαρτιᾶται, εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐνεστώσης αὐτῶν κατα στάσεως (**), ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δράκοντος ἐπικρατήσα σα μακρὰ καὶ σχεδὸν ἀδιάλειπτος στάσις διέρρηξεν ἅπαντας τοὺς ἀριστο κρατικοὺς τῆς πολιτείας δεσμοὺς καὶ ἀφῆκεν ἤδη ῥάδιον ἐλεύθερον εἰς ὅλας τὰς ἀτομικὰς ὁρμὰς, εἷς ἕκαστος Ἀθηναῖος ἐζήτησε ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ βελτιώσῃ παντὶ σθένει τὴν περιουσίαν καὶ ἐν γένει τὴν κατάστασιν αὐτοῦ. Ἡ βιομηχανία ἔλαβε πολλὴν ἐπίδοσιν· ἤδη ὁ Πεισίστρατος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ εἶχον ἐμψυχώσει πολυειδῶς τὰς τέχνας καὶ

(*) Ὁ Κλεομένης, ἅμα ἐπανελθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον, συνήθροισε στρατὸν μέγαν διὰ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὕβριν τὴν ὁποίαν ἔπαθε καὶ νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας τὸν φίλον αὐτοῦ Ἰσαγόραν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς τύραννον· μετὰ τοῦ Κλεομένους καὶ τοῦ Ἰσαγόρου συνεμάχησαν οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Χαλκιδεῖς, ἐχθροὶ ὄντες τῆς δημοκρατίας. Καὶ ὁ μὲν Πελοποννησιακὸς στρατὸς ἦλθε μέχρις Ἐλευσῖνος, οἱ δὲ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Χαλκιδεῖς προσέβαλον τὴν Ἀττικὴν ἀπ' ἄρκτου καὶ ἀπ' ἀνατολῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀντεπεξῆλθον πρῶτον κατὰ τῶν Πελοποννησίων· ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ἐπεκράτει διχόνοια. Πρῶτοι ἀπεχωρίσθησαν οἱ Κορίνθιοι, νομίζοντες ἄδικον νὰ ἐπιβάλωσι τύραννον εἰς πόλιν ἐλευθέραν· ἔπειτα ἀπῆλθε καὶ ὁ ἕτερος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης, ὁ Δημάρατος· οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, θεωροῦντες τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν βασιλέων, ἀνεχώρησαν ἐπίσης, ὥστε ὁ Κλεομένης δὲν ἦτο πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅθεν ἐπανῆλθε καὶ οὗτος εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τότε καταβάλλουσι τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς καὶ, ἀφαιρέσαντες ἀπὸ τὰ ἐπικρατοῦντα παρὰ τοῖς τελευταίοις ἀριστοκρατικὰ γένη (τοὺς λεγομένους ἱπποβότας) τὰ ἀκίνητα αὐτῶν κτήματα, δίδουσιν αὐτὰ εἰς 4000 Ἀθηναίους κληρούχους.

(**) Ἴδε περὶ τοῦ ἀντιθέτου τῶν δύο φυλῶν χαρακτῆρος τὸ λαμπρὸν τοῦ Θουκυδ. χωρίον 1, 70. Τὸ ἐν τῷ τέλει μάλιστα, περὶ τῶν Ἀθηναίων, συμπέρασμα εἶναι καταπληκτικόν· « ὥστε, εἴ τις αὐτοὺς ξυνελὼν φαίη πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν, ὀρθῶς ἂν εἴποι. »

τὴν ἐμπορίαν· λαμπρὰ κτίρια ἐκόσμησαν τὴν πόλιν (Ἀρις. Πολ. Ε'. 0'. 4)(*)· ἡ εὐπορία καὶ ὁ πολιτισμὸς διεδόθησαν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν κατοίκων· τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν οὐδεμιᾶς ἄλλης Ἑλληνικῆς πόλεως ἦτο δεύτερον (**)· ἄνδρες ὁραστήριοι ἀνεφαίνοντο εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἔβλεπον μὲ ὄμμα ζηλότυπον (***) τὴν τοσαύτην ἀκμὴν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἥτις πρώτη καὶ μόνη ἐτόλμησε νὰ πολιτευθῇ ἀπὸ αὐτῶν ἀνεξαρτήτως καὶ ἤδη παρεσκευάζετο εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ὅλων τῶν Ἰωνικῶν, τῶν δημοκρατικῶν πολιτειῶν.

Α'. Γεωγραφία. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἀπετέλει τὴν προτομὴν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς μεγάλης χερσονήσου ἥτις, ἐκτεινομένη πρὸς μεσημβρίαν τοῦ κάτω Ἴστρου καὶ σχηματίζουσα τὴν νοτιοανατολικὴν ἄκραν τῆς Εὐρώπης, ἀπέβη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀξιόλογος πρὸ ὅλων τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ μέρους τούτου τῆς οἰκουμένης. Ἡ χερσόνησος αὕτη, ἡ περιλαμβάνουσα σήμερον τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, διαιρεῖται, κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῆς σχῆμα, εἰς δύο κεφαλαιώδη τμήματα, ἓν μέγα βόρειον καὶ ἓν μικρότερον μεσημβρινόν, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐκτείνεται μεταξὺ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀφ' ἑτέρου, τὸ δὲ δεύτερον προβαίνει πρὸς τὴν μεσόγειον, περιβρεχόμενον ἑκατέρωθεν ὑπὸ τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὸ βόρειον τμῆμα ἀποτελεῖ χώραν εὐρεῖαν καὶ συμπαγῆ, ἔχουσαν ἀναλόγως ὀλίγα παράλια ᾧ τούτου ἕνεκεν ὁμοιάζουσαν ἤπειρον μᾶλλον ἢ χερσόνησον· τὸ μεσημβρινὸν ἐξεναντίας σχηματίζει μίαν τῶν ἐντελεστάτων χερσονήσων τῆς γῆς καὶ περιέχει σχεδὸν πλείονα παραλίαν ἢ μεσόγειον χώραν (†). Ἀμφότερα δὲ

(*) Εἰς τὸν Πεισίστρατον ἀποδίδεται ἡ κατασκευὴ τοῦ Λυκείου, τῆς Καλιρρόης, τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀλλὰ τοῦ τελευταίου τούτου δὲν ἐτελείωσεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος εἰμὴ τὰς βάσεις, ἔμεινε δὲ ἔκτοτε τὸ κτίριον ἀτελὲς ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, διότι οἱ μεταγενέστεροι Ἀθηναῖοι ἀπέβλεπον μὲ θαυμασμὸν ἅμα καὶ μὲ δειλίαν πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ἐνάμιλλον κατὰ τοῦτο οὐδὲν ἤγειρεν ἡ ἀρχαιότης εἰς τιμὴν τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν (Thirlwall, Ἱστ. τῆς ἀρχ. Ἑλλ. Γαλλ. μετ. τόμου 1 σελ. 353). Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς (175—164) ἀνέθεσε τὴν ἐκπεραίωσιν τοῦ ναοῦ εἰς τὸν Ῥωμαῖον ἀρχιτέκτονα Κοσσούτιον· ἀλλ' ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως, ἔπαυσεν ἡ οἰκοδομή. Διάφοροι ἄλλοι φίλοι τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ μνημείου, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἀπηρτίσθη εἰμὴ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ, 650 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐτέθησαν τὰ θεμέλια αὐτοῦ (Hofmann's Griechenland, σελ. 681 καὶ ἑπ.).—Ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Πεισιστράτου ἐκτίσθησαν οἱ Ἑρμαῖ.

(**) Αὕτη ἡ τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἀθηνῶν ἐπίδοσις δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ βλάψῃ τὰ συμφέροντα τῶν Αἰγινητῶν, οἵτινες ἐθαλασσοκράτουν πρότερον τοῦ μέρους τούτου τῆς Ἑλλάδος καὶ ηὐδοκίμουν οὐκ ὀλίγον, καίπερ ὑπὸ Δωρικῶν γενῶν ἀριστοκρατούμενοι, περί τε τὴν βιομηχανίαν ᾧ τὴν τέχνην· ἡ δὲ προκύψασα ἤδη μεταξὺ τῶν δύο γειτόνων ἀντιζηλία, ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ θᾶσσον ἢ βράδιον τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν.

(***) Οἱ Σπαρτιᾶται ἐπεχείρησαν καὶ αὖθις νὰ καταβάλωσι τὴν τῶν Ἀθηναίων δημοκρατίαν, θεωροῦντες, καθ' Ἡρόδοτον (5, 91), « ὡς ἐλεύθερον μὲν ἐὸν τὸ γένος τὸ » Ἀττικὸν, ἰσόρροπον τῷ ἑωυτῶν ἂν γίνοιτο, κατεχόμενον δὲ ὑπό τε τυραννίδι, ἀσθενὲς » ᾧ πειθαρχέεσθαι ἑτοῖμον. » Ὅθεν μετεπέμψαντο ἀπὸ Σιγείου, τοῦ ἐν Ἑλλησπόντῳ, ὅπου κατέφυγον οἱ Πεισιστρατίδαι, τὸν Ἱππίαν, καὶ, συγκαλέσαντες συνέδριον τῶν συμμάχων αὐτῶν πόλεων, ἐπρότειναν νὰ ἀποκαταστήσωσιν αὐτὸν πάλιν τύραννον εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Κορίνθιος Σωσικλῆς, ἐκθέσας μετὰ παῤῥησίας τὰς συμφορὰς τῆς τυραννικῆς κυβερνήσεως καὶ πείσας ἅπαντας τοὺς συμμάχους νὰ ψηφίσωσι κατὰ τοῦ βουλεύματος τῶν Σπαρτιατῶν, ἀπέτρεψε τὸν κίνδυνον τοῦτον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν· ὁ δὲ Ἱππίας ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ μεταβὰς ἔπειτα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Δαρείου, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα Περσικὴν ἐκστρατείαν.

(†) Διὰ τὴν δυσαναλογίαν τῶν παραλίων αὐτῆς πρὸς τὴν μεσόγειαν, ἡ Ἑλλὰς διακρίνεται ἀφ' ὅλας τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας, καθὼς πάλιν ἡ Εὐρώπη ἀφ' ὅλω

τὰ τμήματα ταῦτα ἔχεσι τοῦτο τὸ κοινὸν, ὅτι περιλαμβάνουσι πολλὰ καὶ ποικίλα ὄρη καὶ ὅτι, ἕνεκα τοῦ κατακερματισμοῦ αὐτῶν εἰς πολυαρίθμους ὀρεινὰς χώρας, οὐδένα παράγουσι μέγαν ποταμόν· μάλιστα ὅμως ἔχει τὸν ἰδιάζοντα τοῦτον χαρακτῆρα τὸ μεσημβρινὸν τμῆμα, τὸ ὁποῖον σύγκειται ἀπὸ πλείστων καὶ ποικίλων ὀρέων, κοιλάδων καὶ μικρῶν πεδίων. Τὸ μεσημβρινὸν αὐτὸ τμῆμα τῆς μεγάλης ἐκείνης χερσονήσου ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα.— Ἀλλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν σύνορα τῆς Ἑλλάδος οὐδέποτε ὡρίσθησαν ἀκριβῶς· διότι τὸ ὄνομα Ἑλλὰς δὲν ἐσήμαινε χώραν τινὰ ἔχουσαν μόνιμα, φυσικὰ ἢ συνθηματικὰ, πέρατα· ἐσήμαινε τὴν χώραν τὴν κατοικουμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ἡ ἀρχικὴ Ἑλλὰς περιελάμβανε τὴν χώραν μικρᾶς τινος φυλῆς κατοικούσης ἐν τῇ μεσημβρινῇ Θεσσαλίᾳ, ὅταν δὲ μετέπειτα οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἔδωκαν τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς ἄλλας φυλὰς ὁμιλούσας τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ ἐχούσας τὰ αὐτὰ ἤθη, ἡ Ἑλλὰς περιέλαβεν ἀναγκαίως ὅλας τὰς χώρας ἐν αἷς ἐπεκράτουν οἱ ἐθνικοὶ ἐκεῖνοι χαρακτῆρες. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐθνικοὶ οὗτοι χαρακτῆρες δὲν μετεδόθησαν διὰ μιᾶς, ἐνιαχοῦ μάλιστα καὶ ἀφοῦ ἐπεκράτησαν ἅπαξ ἐξέλιπον μετὰ ταῦτα, ἐξηγεῖται ἐκ τούτου πῶς τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος διαφόρως παρὰ διαφόρων ἀναφέρονται. Ὁ Ἡρόδοτος λ. χ. περιλαμβάνει (2, 56) εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσπρωτίαν, ἐνῷ ὁ Ἔφορος (παρὰ Στράβ. Β', ά, 3) « ἀρχὴν εἶναι τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀκαρνανίαν φησὶν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν ». ὁ δὲ Θουκυδίδης παρίστησι τοὺς Αἰτωλοὺς τοιούτους (3, 94 « ἀγνωστότατοι δὲ γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσὶν ») ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἀπέδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸ τοῦ Ἕλληνος ὄνομα (ἴδε καὶ Πολυβ. 17, 5). Ἀφ' ἑτέρου, τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ Ὀμόλιον ὄρος ἐθεωρεῖτο, ἐν γένει, ὡς ἀποτελοῦν τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τῆς Ἑλλάδος· καὶ ὅμως πολλοὶ τῶν γεωγράφων ἀπεποιοῦντο εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον ὁ Στράβων ἀπέδιδε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν (*).

ά) Θεσσαλία. Ὀρεινὴ σειρὰ (ἥτις εἶναι κλάδος τοῦ μεγάλου κεντρικοῦ τῆς προαναφερθείσης χερσονήσου ὄρους, ἤτοι τοῦ Σκομίου τῆς Θρᾴκης, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατέρχονται καὶ ὁ Αἷμος, καὶ ἡ Ροδόπη καὶ αἱ Ἰλλυρικαὶ Ἄλπεις) διασχίζει, καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος, τὴν βόρειον Ἑλλάδα, προσλαμβάνουσα τὸ ὄνομα Πίνδος, ἐκεῖ ὅπου διχοτομεῖ τὸ ἀρκτικὸν τῆς Ἑλλάδος σύνορον καὶ ὅπου ὁδὸς ἀρχαία παρέχει εἰς τὸν ὁδοιπόρον τὴν ὀλιγώτερον δυσχερῆ ἀπὸ τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Θεσσαλίαν δίοδον (τὴν τοῦ Μετσόβου). Δύο μεγάλοι τῆς Πίνδου βραχίονες, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν θάλασσαν κατερχόμενοι, περιπτύσσονται τὴν χώραν τῆς Θεσσαλίας, ἥτις εἶναι ἡ εὐρυτέρα καὶ πλουσιωτέρα τῆς Ἑλλάδος κοιλάς· ὁ βορειότερος ἐξ αὐτῶν, ἤτοι τὰ Καμβούνια ὄρη, ἀποκλίνας κατ' ἀρχὰς πρὸς μεσημβρίαν, ἀπολήγει ἔπειτα εἰς τὰς ὑψηλοτέρας καὶ ἀείποτε σχεδὸν χιονοσκεπεῖς τοῦ Ὀλύμπου κορυφάς· ἡ δὲ ἀντίπερας αὐτοῦ φερομένη χαμηλοτέρα Ὄθρυς (τῆς ὁποίας ἡ ἀνατολικὴ ἄκρα χωρίζει τὸν Μαλιακὸν κόλπον ἀπὸ τοῦ Παγασ(ητ)ικοῦ) ταπεινοῦται βαθμηδὸν, καθ' ὅσον πλησιάζει πρὸς τὴν παραλίαν. Τέταρτος δὲ βραχίων, παράλληλος τῆς Πίνδου περιλαμβάνει τὰ περίπυστα ὄρη τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὄσσης, ὧν τὸ μὲν Πήλιον ἀποτελεῖ ὀροπέδιον εὐρὺ καὶ σχεδὸν ὁμαλὸν, ἡ δὲ ἀπόκρημνος καὶ κωνοειδὴς Ὄσσα εἶναι γείτων καὶ ἀντίζηλος τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς τὸν ὁποῖον, διὰ τὴν ἔκτασιν, τὸν ὄγκον καὶ τὴν διάρκειαν τῆς χιόνος αὐτῆς, ἀμφισβητεῖ τὰ πρωτεῖα εἰς τὰ ἡρωϊκὰ ἄσματα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ περιστοιχίζουσα τὴν Θεσσαλίαν ὀρεινὴ αὕτη ζώνη μίαν μόνην ἔχει διέξοδον, τὸν μεταξὺ μὲν Ὄσσης καὶ Ὀλύμπου κείμενον, τοσοῦτον δὲ διὰ τὴν καλλονὴν αὐτοῦ ὑμνηθέντα βαθὺν καὶ στενὸν αὐλῶνα τῶν Τεμπῶν (**).

τὰ ἄλλα τῆς οἰκουμένης μέρη. Ἐπιφάνειαν ἡ Ἑλλὰς ἔχει μικροτέραν τῆς Πορτουγαλλίας, παραλίαν δὲ ἐκτενεστέραν ἡ ὅλη ἡ Ἱσπανικὴ χερσόνησος συνάμα λαμβανομένη.

(*) Βραδύτερον τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ἔλαβεν ἔτι πλείονα ἔκτασιν (Zinkeisen's Gesch. Griechenl. τόμ. 1 σελ. 699—700).

(**) Οἱ παλαιοὶ ἐπρέσβευον ὅτι δέκα ἄνθρωποι ἠδύναντο νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸ ζενὸν τοῦτο καθ' ὁλοκλήρου στρατοῦ· καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ θέσις δυσκόλως ἐκπορθεῖται· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ παρὰ τοῦ Thirlwall (σελ. 4 τοῦ 1 τόμου) λεγόμενον ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μόνον δύναται νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ ἀπὸ βορρᾶ κατερχόμενος ἐχθρὸς, διότι τὰ μεταξὺ Μετσόβου καὶ Ὀλύμπου ὄρη εἶναι πολλαχοῦ εὐδιάβατα (La Turquie d'Europe, par Ami Boué, τόμ. 4 σελ. 47 καὶ 48). — Φαίνεται

Διὰ τοῦ ῥήγματος τούτου ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν ὁ ἀπὸ τῆς Πίνδου ἐκπηγάζων καὶ διὰ μέσης τῆς Θεσσαλίας ῥέων Πηνειός, ὅστις, ἂν καὶ δέχεται εἰς τὴν κοίτην αὐτοῦ τοὺς κυριωτέρους ῥύακας τῶν πέριξ ὀρέων, ἔχει ἐν θέρει ὀλίγα ὕδατα. Ἡ κοιλὰς αὕτη τῆς Θεσσαλίας ἔχει 20 λευγῶν μῆκος καὶ περιλαμβάνει κατὰ μὲν τὸ κέντρων αὐτῆς τὰς χώρας τὰς καλουμένας Θεσσαλιῶτις καὶ Πελασγιῶτις ἤτοι Ἄργος Πελασγικὸν, πρὸς Β. δὲ τὴν Περραιβίαν καὶ πρὸς Μ. τὴν Ἀχαΐαν ἢ τὴν Φθιῶτιν, ἐν ᾗ περιείχετο καὶ ἡ παναρχαία Ἑλλάς. Ἐκ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν ὀρέων τῶν ἐκτεινομένων ἀπὸ τῶν Τεμπῶν μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, κατέρχεται στενὴ γλῶσσα γῆς καλουμένη μὲν Μαγνησία, περιεσφιγμένη δὲ μεταξὺ τῶν ὀρέων καὶ τῆς θαλάσσης, διαῤῥεομένη δὲ ὑπὸ χειμάῤῥων, ἀκρωτηριώδης καὶ ἀλίμενος. Εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου κατέρχονται πεδία πλούσια, ὁριζόμενα ὑπὸ λόφων ταπεινῶν, οἵτινες συνάπτουσι τὸ Πήλιον μετὰ τῆς Ὄθρυος. Ἡ χώρα αὕτη εἶναι ὁ παράδεισος, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀφείλει πιθανώτατα τὴν πολλὴν αὐτῆς μυθολογικὴν φήμην εἰς τὴν φυσικὴν ἐκείνην καλλονὴν καὶ εἰς τὰ ἰδιάζοντα πλεονεκτήματα δι' ἃ κατέστη ἡ κοιτὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ· διότι ἀπὸ τῶν ἀποκρήμνων τοῦ Πηλίου δασῶν ὑλοτομήθη τὸ εἰμαρμένον ξύλον τὸ ὁποῖον, ἐφορμῆσαν διὰ τῶν Κυανέων, ἐξήγειρε τὴν καθεύδουσαν ὀργὴν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.— Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ἡ εἰσέχουσα ἐνταῦθα παραλία σχηματίζει τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκβάλλει ὁ Σπερχειός· ὁ ποταμὸς οὗτος ἔχει τὰς πηγὰς ἐκ Τυμφρηστοῦ, κλάδου ὄντος τῆς Πίνδου, καὶ ποτίζει μακρὰν καὶ στενὴν κοιλάδα ἥτις, ἂν καὶ θεωρουμένη ὡς μέρος τῆς Θεσσαλίας, ἀποτελεῖ ὅμως πραγματικῶς χώραν ἰδίαν, ἔχουσαν ὅλως διαφόρους φυσικοὺς χαρακτῆρας. Τωόντι ἡ χώρα αὕτη πιέζεται μεταξὺ τῆς Ὄθρυος καὶ τῆς Οἴτης, σειρᾶς ἀποτόμου καὶ ἀγρίας, ἥτις, φερομένη ἀπὸ τῆς Πίνδου πρὸς τὸν αἰγιαλὸν καὶ μὴ καταλείπουσα μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς ἄκρας, ἤτοι τοῦ καλουμένου Καλλιδρόμου, καὶ τῆς θαλάσσης εἰμὴ τὸ περίφημον στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἀποτελεῖ τὸν ἐσωτερικὸν προμαχῶνα τῆς [illegible] Καμβούνια ὄρη, τὸν ἐξωτερικόν.

δ') **Δωρίς, Δοκρίς, Φωκίς.** Ἀπὸ τοῦ Καλλιδρόμου, ἡ Οἴτη τρέπεται πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν, φερομένη ἀδιαλείπτως παρὰ τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἔχουσα ἤδη διάφορα ὀνόματα καὶ ἀνώμαλον ὕψος. Διελθοῦσα δὲ τὰς χώρας τὰς κατοικουμένας ὑπὸ τῶν Δοκρικῶν φυλῶν (αἵτινες παράγουσι τὰ ἰδιάζοντα αὐτῶν ὀνόματα, τῶν Ἐπικνημιδίων καὶ τῶν Ὀπουντίων, ἀπὸ τοῦ ὄρους τῆς Κνημίδος καὶ τῆς πόλεως τοῦ Ὀποῦντος) ἀπολήγει εἰς τὴν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ κοιλάδα τοῦ Ἀσωποῦ. Ἕτερος κλάδος, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ ἐκφυόμενος, συνάπτει αὐτὸν μετὰ τῆς ὑψηλοτέρας τῶν Παρνασσῶν σειρᾶς, ἔπειτα δὲ, παρεκταθεὶς παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἔνθα ὀνομάζεται Κίρφις καὶ Ἑλικών, σχηματίζει, διὰ τοῦ Κυθαιρῶνος καὶ τῆς Πάρνηθος, τὸ ἀρκτικὸν τῆς Ἀττικῆς σύνορον.—Ἐκεῖ ὅπου οἱ δυο οὗτοι μεγάλοι κλάδοι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, εἰς τὴν βόρειον ἄκραν τῆς κοιλάδος τὴν ὁποίαν ποτίζει ὁ Κηφισσὸς πρὶν ἢ ἐκβάλῃ εἰς τὴν Κωπαΐδα λίμνην, κεῖται, μεταξὺ τῶν ἀποτόμων κρημνῶν καὶ τῶν ἀγρίων αὐλώνων τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασσοῦ, χώρα μικρὰ καὶ καθ' ἑαυτὴν μὲν οὐδενὸς λόγου ἀξία, ἀλλ' ἐπίσημος διότι ὑπῆρξεν ἡ μητρόπολις φυλῆς ἥτις ἐκυριάρχησε τῆς Ἑλλάδος· ἐκαλεῖτο δὲ Δωρίς. Τὰ ποτίζοντα αὐτὴν ῥυάκια μεταβάλλουσι τὸν Κηφισσὸν εἰς ποταμὸν ἀξιόλογον καὶ πρὶν εἰσέτι προχωρήσῃ εἰς τὰς εὐρυτέρας πεδιάδας τῆς Φωκίδος. Ἀπὸ βορρᾶ, δύο τῆς Οἴτης δίοδοι, ἡ μὲν ἀνατολικωτέρα, ἡ δὲ δυτικωτέρα, φέρουσιν εἰς τὴν Δωρίδα· πρὸς μεσημβρίαν, ἀτραπὸς ὀρεινὴ, ἀναῤῥιχωμένη ἐπὶ τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ, κατέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Κρίσσης· ἑτέρα δὲ ὁδὸς, ἧττον μὲν εὐθεῖα, ἀλλὰ εὐκολωτέρα, φέρει, διὰ μέσης τῆς Αἰτωλίας, εἰς τὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, παρὰ τὴν Ναύπακτον. Ἡ Φωκὶς, ἥτις πάλαι ποτὲ εἶχε λιμένα (τὸν Δαφνοῦντα Στράβ. Θ', Γ', 18) ἐπὶ τῆς Εὐβοϊκῆς θαλάσσης, ἐχωρίσθη βραδύτερον ἀπὸ αὐτῆς διὰ τῆς Δοκρίδος· περιεῖχε δὲ στενάς τινας καὶ καρποφόρους πεδιάδας ποτιζομένας ὑπὸ

δὲ πιθανώτατον ὅτι τὸ ῥῆγμα εἶναι μεταγενέστερον καὶ ὅτι πρὸ τῆς φυσικῆς μεταβολῆς ἥτις ἔσχισε τὴν Ὄσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, ἐπειδὴ τὰ ὕδατα τῆς Θεσσαλίας οὐδεμίαν εἶχον ἔκροην, ἡ κοιλὰς αὕτη ἀπετέλει εὐρεῖαν λίμνην (Ἡρόδ. 7, 129. Στραβ. Θ'. ἑ, 2).

τοῦ Κηφισσοῦ καὶ ὁριζομένας ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τῶν ὀρέων τῆς Λοκρίδος. Αἱ ὁδοὶ αἱ διερχόμεναι τὸ ὄρος τῆς Κνημίδος εἶναι ἀπόκρημνοι, ἀλλὰ τὰ ὄρη τὰ χωρίζοντα τὴν Φωκίδα ἀπὸ τῆς Ὀπουντίας παραλίας εἶναι ἐπικλινῆ καὶ εὐεπίβατα· ὁ Παρνασσὸς καὶ τὸ παρακείμενον σύμπλεγμα τῆς Κίρφιδος (σήμ. Ξεροβούνι), ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ κοιλὰς τῆς Κρίσσης καταβαίνει πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, περιελαμβάνοντο εἰς τὴν Φωκίδα. Κλαδίσκος δὲ, ἀπὸ τοῦ Παρνασσοῦ ἐκφυόμενος, παρὰ τὸ Ἡδύλιον (καὶ Ἀδύλειον) ὄρος, συστέλλει αἴφνης τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισσοῦ καὶ σχηματίζει τὴν στενὴν πύλην δι' ἧς εἰςέρχεσαι ἀπὸ τῆς Φωκίδος εἰς τὸ εὐρὺ Βοιωτικὸν πεδίον.

γ') Βοιωτία. Τὰ ὄρη τὰ ὁποῖα, περιστοιχίζοντα τὸ μεσόγειον καὶ κυριώτερον τῆς Βοιωτίας μέρος, χωρίζουσιν αὐτὸ ἀπὸ τῶν στενῶν παρά τε τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν καὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τμημάτων, περιεγράφησαν ἤδη· τὰ δὲ ἐνδότερα τῆς χώρας ταύτης δὲν εἶναι ὁμοιόμορφα, ἀλλὰ περιλαμβάνουσι κοιλάδας τινὰς καὶ πεδιάδας ὅλως διακεχριμένας. Σειρὰ λόφων, ἑνοῦσα τὸν Ἑλικῶνα μὲ τὴν μεγάλην ἀνατολικὴν σειρὰν καὶ διαχωρίζουσα τὴν Κωπαΐδα λίμνην ἀπὸ τῆς Γλικῆς, τέμνει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν Βοιωτίαν εἰς δύο μεγάλα μέρη. Ἐκ τούτων τὸ ἀρκτικώτερον περιλαμβάνει τὴν κάτω τοῦ Κηφισσοῦ κοιλάδα καὶ τὴν Κωπαΐδα εἰς ἣν ἐκβάλλει ὁ Κηφισσός. Οἱ λόφοι οἱ περιορίζοντες τὴν μεσημβρινὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν τῆς λίμνης ἐκείνης ὄχθην, οὐδεμίαν παριστῶσι καταφανῆ τῶν ὑδάτων διέξοδον, ὥστε πιθανώτατον εἶναι, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς Βοιωτίας ἔπαθέ ποτε πλημμυρίδα ὁμοίαν τῆς Θετταλικῆς, μεχριοῦ φυσικός τις σπασμὸς, οἵους ἡ Ἑλλὰς φαίνεται πολλοὺς παθοῦσα, ἀνέῳξεν εἰς τὰ ὕδατα τῆς λίμνης, διὰ μέσου τοῦ φράσσοντος τὴν ἐκροὴν αὐτῶν σκοπελώδους ἔρχους, ῥεῖθρον ὑπόγειον, τὸ ὁποῖον ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη μετὰ ταῦτα συνεπλήρωσε καὶ ἐβελτίωσεν. Ἡ ἀνατολικὴ τῆς Κωπαΐδος ἄκρα σχηματίζει μικρὸν κόλπον· εἰς τὸν μυχὸν δὲ τούτου ὑψοῦνται οἱ ἀπότομοι κρημνοὶ τοῦ ὄρους Πτώου, τὸ ὁποῖον, ἔχον δύο περίπου λευγῶν πλάτος, χωρίζει τὴν λίμνην ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Εὐβοϊκὸν πορθμὸν παραλίας πεδιάδος. Ἐν τῷ κόλπῳ λοιπὸν τούτῳ τὸ ὕδωρ τῆς λίμνης, καταφερόμενον εἰς φυσικὰ χάσματα (καταβόθρας), τὰ ὁποῖα καταντῶσιν εἰς ἕνα κυριώτερον ὀχετὸν, ἐξέρχεται ἔπειτα διὰ μιᾶς καὶ μόνης ὀπῆς τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ὄρους πλευρᾶς καὶ ἐκεῖθεν ἐκρέει ῥαγδαῖον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ τὰ χάσματα ταῦτα πολλάκις, ὡς φαίνεται, ἐῤῥάχθησαν καὶ πολλάκις ἐγένοντο ἀπόπειραι διὰ νὰ καθαρισθῶσι καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ χώρα ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν προξενουμένης ἐπικλύσεως (Στράβ. Θ'. β', 18). Τὴν σήμερον ἡ Κωπαΐς, ἐν θέρει, κατὰ μέρος ἀποξηραίνεται, μετὰ μεγάλους ὅμως ὑετοὺς πλημμυρεῖ καὶ ὑπερβαίνει τοὺς φυσικούς αὐτῆς ὅρους. — Τὸ μεσημβρινὸν τῆς Βοιωτίας μέρος διαιρεῖται εἰς πολλὰς διακεχριμένας πεδιάδας, τὰς ὁποίας διακόπτουσι ταπεινότεροί τινες κλάδοι τῆς κυρίας ὀρεινῆς σειρᾶς. Ἡ εὐρυτέρα καὶ πλουσιωτέρα τῶν πεδιάδων τούτων ἐκτείνεται ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, ἐφ' ἑνὸς τῶν ὁποίων ἐπικάθηται ἡ τῶν Θηβῶν πόλις, μέχρι τῆς λίμνης Γλικῆς, ἥτις δέχεται, δι' ὑπογείου ὀχετοῦ, μέρος τῶν ὑδάτων τῆς Κωπαΐδος καὶ, κατά τινα γενικῶς ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ἐκρέει, δι' ὁμοίου ὀχετοῦ, εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν πορθμόν. Τὸ πεδίον τοῦτο συνάπτεται, πρὸς δυσμὰς, δι' ἐπικλινῶν τινων ὑψωμάτων μετὰ πεδίου ἄλλου ὑψηλοτέρου καὶ ἑλώδους, καλουμένου Θεσπιαί, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δύο στεναὶ πύλαι, ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος κείμεναι καὶ ὑπὸ ὄρους ὑψηλοῦ ἀπ' ἀλλήλων χωριζόμεναι, φέρουσιν εἰς τοὺς παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον Βοιωτικοὺς λιμένας. Ἡ πεδιὰς τῶν Λεύκτρων συνδέει τὸ ὀροπέδιον τῶν Θεσπιῶν μὲ τὸ τῶν Πλαταιῶν, τὸ ὁποῖον, ἀρκετὰ ὑψούμενον, χωρίζει τὰς πηγὰς τῆς Ἀσωποῦ, ῥύακος ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀσωποῦ, ποταμοῦ τοσοῦτον νωθροῦ καὶ ἀσθενοῦς ὥστε, ὁσάκις δὲν ἐπιῤῥώσωσιν αὐτὸν οἱ ὑετοί, μόλις σύρεται μέχρι τῆς Εὐβοϊκῆς θαλάσσης. Ἡ μακρὰ αὐτὴ καὶ ἑλικοειδὴς τοῦ Ἀσωποῦ κοιλὰς περιέχει πολλὰ εὐρύχωρα πεδία, ἐξ ὧν μάλιστα ὀνομαστὰ, διὰ τὴν εὐφορίαν αὐτῶν καὶ τὴν καλλονὴν, εἶναι τὸ περὶ Τάναγραν καὶ τὸ περὶ Ὠρωπόν· τὰ δὲ δῶρα ταῦτα τῆς φύσεως καὶ ἡ γειτονία τῆς Εὐβοίας κατέστησάν ποτε τὸν Ὠρωπὸν τοσούτου λόγου ἄξιον ὥστε αἱ πλησιόχωροι πολιτεῖαι ἠμφισβήτουν ἀδιαλείπτως περὶ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ. Ἡ μακρὰ καὶ ἀξιόλογος νῆσος τῆς Εὐβοίας, τῆς ὁποίας τὰ χάλκινα μεταλλεῖα προσείλκυσαν εἰς χρόνους ἀπωτάτους τὴν βιομηχανίαν τῶν Φοινίκων, ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἀπὸ τῆς Βοιωτίας ἢ ἀπὸ τῆς Λοκρίδος, ἂν καὶ καλύπτῃ ἐξίσου ἀμφοτέρων τὰ ἀνατολικὰ παράλια. Ὁ χωρίζων αὐτὴν ἀπὸ τῆς στερεᾶς Εὔριπος δὲν ἔχει μεταξὺ Δυλίδος καὶ Χαλκίδος εἰμὴ ὀλίγων βημάτων πλά-

τος καὶ τέμνεται εἰς δύο, σχεδὸν ἴσα, μέρη ὑπὸ σκοπελώδους νησιδίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σήμερον στηρίζεται ἡ συνάπτουσα τὴν νῆσον μετὰ τῆς Βοιωτίας γέφυρα. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπρέσβευον, ἡ δὲ παροῦσα τῆς παραλίας ὄψις ἐπικυροῖ τὴν εἰκασίαν, ὅτι σφοδρά τις φυσικὴ συγκίνησις ἀνέῳξέ ποτε, μεταξὺ τῆς ἠπείρου καὶ τῆς χερρονησιζούσης πρότερον Εὐβοίας, τὴν διοδον ἐκείνην εἰς τὸ βίαιον τοῦ πορθμοῦ ῥεῦμα. — Ἡ μεγάλη τῆς Βοιωτίας εὐφορία ὀφείλεται εἰς τὸν ἰδιάζοντα σχηματισμὸν τῶν κυριωτέρων αὐτῆς κοιλάδων, εἰς τοὺς φραγμοὺς τοὺς ἀντιτασσομένους εἰς τὸν ῥοῦν τῶν ποταμῶν αὐτῆς καὶ εἰς τὴν ἐπισώρευσιν τῶν γονίμων γαιῶν τὰς ὁποίας τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν τούτων ἀφῆρεσαν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν ὀρέων ἀφ' ὧν κατέρχονται.

δ') Ἀττική. Σειρὰ ὀρέων ἀποκρήμνων καὶ ἀγρίων, ἀλλ' ὄχι ὑψηλῶν, καλουμένη πρὸς δυσμὰς μὲν Κιθαιρῶν, πρὸς ἀνατολὰς δὲ Πάρνης, χωρίζει τὴν Βοιωτίαν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς· μικρότεροι δὲ καὶ ταπεινότεροι κλάδοι ἀπὸ τῆς σειρᾶς ἐκείνης πρὸς μεσημβρίαν ἐκφυόμενοι (τὸ Πεντελικὸν μετὰ τοῦ Ὑμηττοῦ, τὸ Αἰγάλεων, τὰ Κέρατα) καὶ ἄλλοι πάλιν τούτων κλῶνες πρὸς ἀνατολὰς φερόμενοι διορίζουσιν, ἀπ' ἀλλήλων τὰ διάφορα τμήματα τῆς μικρᾶς ταύτης χώρας, ἥτις μοναδικὴν παρίστησιν ἐν τῷ κόσμῳ δυσαναλογίαν μεταξὺ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἱστορικοῦ ὀνόματος καὶ ἀξιώματος. Τὸ εὐρύτερον τῶν Ἀττικῶν πεδίων εἶναι τοῦτο, ἐν ᾧ κεῖται μὲν ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις εἰς τοὺς πρόποδας περιωνύμου πέτρας, ἀνεπήδησε δὲ, κατὰ τὸν μῦθον, τὸ πρῶτον ἐκ τῆς γῆς ἡ καὶ σήμερον μέγα αὐτοῦ μέρος καλύπτουσα ἐλαία. Τὸ πεδίον τοῦτο διαμελίζεται ὑπὸ πολλῶν ὑψωμάτων καὶ ὁρίζεται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Βριλησσοῦ καὶ Πεντελικοῦ (*) καὶ ὑπὸ τοῦ Ὑμηττοῦ, ὅστις, καλούμενος ἐν τῷ μεσημβρινῷ αὐτοῦ τμήματι καὶ Ἄνυδρος, καταβαίνει εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς ἄκρας τοῦ Ζωστῆρος. Ἡ χώρα ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοὺς μεσημβρινοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ μέχρι τῶν ἀρκτικῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Ἐπακρία (Στράβ.) Διακρία (Ἡσύχ.) καὶ Διακρὶς (Πολυδ.) καὶ περιελάμβανε τὰς ὑψηλοτέρας ᾗ, ὡς φαίνεται, πενεστέρας γαίας, ἐξαιρέσει τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπίσης περιεχομένου πεδίου τοῦ Μαραθῶνος, τὸ ὁποῖον ὁρίζεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης, τοῦ Πεντελικοῦ, τῆς Πάρνηθος καὶ μικροῦ κλῶνός πρὸς ἀνατολὰς φερομένου καὶ ἀπολήγοντος εἰς τὴν ἄκραν Κυνόσουραν. Τὸ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Ὑμηττοῦ πλευρᾶς κατερχόμενον καὶ διὰ σειρᾶς λόφων ἀπὸ τῆς θαλάσσης χωριζόμενον ὁμαλώτερον ὀπωσοῦν πεδίον, εἶναι ἡ Μεσογαία τῶν ἀρχαίων· οἱ δὲ περιστοιχίζοντες αὐτὸ λόφοι ἐκφύονται ἀπὸ τοῦ ὀρεινοῦ καὶ τὸ πάλαι μεταλλίτου τμήματος τοῦ Λαυρίου καὶ ἀπολήγουσιν εἰς τὸ Σούνιον, τὴν νοτιωτάτην τῆς Ἀττικῆς ἄκραν. Τὸ ἀπὸ Ζωστῆρος μέχρι Μαραθῶνος, παρὰ τὴν θάλασσαν, τμῆμα τοῦ ὁποίου τὰ πεδία κυμαίνονται ὑπὸ ταπεινῶν λόφων, ἐκαλεῖτο ἰδίως Παραλία, ἂν καὶ ἅπασα ἡ χώρα ὠνομάζετο, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, Ἀκτὴ, ἐξ οὗ ἴσως καὶ τὸ τῆς Ἀττικῆς ὄνομα. Πρὸς δυσμὰς, ἡ πεδιὰς τῶν Ἀθηνῶν ὁρίζεται ὑπὸ κλάδου τινὸς τῆς Πάρνηθος, ὅστις καθόσον κατέρχεται πρὸς τὴν θάλασσαν, προσλαμβάνει ἀλληλοδιαδόχως τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰκαρίου, τοῦ Κορυδαλοῦ, τοῦ Αἰγάλεω. Παρὰ τὴν ἄκραν τὴν Ἀμφιάλην, στενὸς πορθμὸς (ὅσον διστάδιος) χωρίζει τὴν νῆσον Σαλαμῖνα ἀπὸ τοῦ κλάδου ἐκείνου, ὅστις πάλιν χωρίζει τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὴν τῆς Ἐλευσῖνος, ἐν ᾗ ἔκειτο τὸ περίφημον ἐν τῇ μυθολογίᾳ διὰ τὰ δῶρα τῆς Δήμητρος Θριάσιον πεδίον.— Ἀλλ' ἡ Ἀττικὴ εἶναι ἀληθῶς εἰπεῖν χώρα ἄγονος, ἡ γῆ αὐτῆς, οὖσα ποιότητος κατωτέρας τῆς Βοιωτικῆς, ἔχει χρείαν ἀφθόνου ἀρδεύσεως, οἱ δὲ περιώνυμοι ἐκεῖνοι Κηφισσὸς καὶ Ἰλισσὸς εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ῥυάκια, ἐνίοτε, μάλιστα τὸ τελευταῖον, ὅλως ἐκλείποντα· ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἀνάγκης τὸ πρῶτον ἐτράπησαν πρὸς τὴν θάλασσαν.

ε) Μεγαρίς. Σειρὰ λόφων, ἀπὸ τοῦ σχήματος ὀνομασθεῖσα τὰ Κέρατα, χωρίζει τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσῖνος ἀπὸ τὴν Μεγαρίδα, ἥτις περιλαμβάνει πεδίον μικρὸν καὶ παράλυπρον, διηρημένον εἰς δύο ὑπὸ τῶν ὀρέων τῶν ἐκτεινομένων ἀπὸ τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ καταφερομένων ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν, κατὰ τὴν βόρειον ἄκραν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ὁδὸς δὲ δύσβατος καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἐπικρεμαμένη εἰς τὴν θάλασσαν, διέρχεται τὰς ἀποκρήμνους Σκειρωνίδας πέτρας, τὰς ὁποίας οἱ ἐπισκήπτοντες ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων ἄνεμοι καθιστῶσι τοσοῦτον φοβερὰς εἰς τοὺς ναυτίλους· ἡ ὁδὸς αὕτη φέρει εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ὑπάρχουσι

(*) Τὸ ὄρος τὸ ὁποῖον συνήθως ὀνομάζομεν Πεντελικὸν, ἐκαλεῖτο, ὡς φαίνεται, τὸ ἄλαι ἐν μέρει Βριλησσὸς, ἐν μέρει Πεντελικόν. Ἰδὲ Ὀφμάννου Ἑλλὰς, σ. 424 καὶ 625.

καὶ ἄλλαι μεσογαιότεραι, διὰ τῆς Γερανείας, ἤτοι τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τῶν Ὀνείων ὀρῶν, τὰ ὁποῖα φέρονται ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς ἄλλης. Ἡ Μεγαρὶς ἀπέκτησεν οὐ μικρὸν ἀξίωμα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ καθὸ κρατοῦσα τὰς κλεῖς τῶν δύο ἐκείνων δυσπορθήτων πυλῶν ᾗ πρὸς τούτοις διὰ τοὺς δύο αὐτῆς λιμένας, τὴν Νίσαιαν ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, τὰς Παγὰς ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ.

ς') Λοκροὶ Ὀζόλαι, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία. Πρὸς δυσμὰς τοῦ Κρισσαίου πεδίου, οἱ ἑσπέριοι Λοκροὶ (περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς ἐπικλήσεως Ὀζόλαι ἴδε Παυσ. 10. 38 καὶ Στρ. Θ, δ, 8), κατεῖχον τὴν ὀρεινὴν καὶ στενὴν μέχρι τῆς Ναυπάκτου παραλίαν. Ἡ δὲ ἔτι τραχυτέρα χώρα τῶν ἑσπερίων αὐτῶν γειτόνων, τῶν Αἰτωλῶν, ἐσύγκειτο τὸ πλεῖστον ἀπὸ κλάδους ὑψηλοὺς τῆς Πίνδου καὶ τῆς Οἴτης, ἐκτεινομένους εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελῴου, ὅστις ἐκπηγάζει ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν ὀρέων ἐκείνων, ἔξω τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ὁ μεγαλήτερος αὐτῆς ποταμὸς, ἀποτελεῖ τὸ μεταξὺ Αἰτωλίας, καὶ Ἀκαρνανίας σύνορον καὶ, ῥέων ἐπὶ μακρὸν, ποτίζει πολλὰς καὶ εὐρείας καὶ εὐφόρους πεδιάδας· κατὰ δὲ τὰς ἐκβολὰς, ἐσχημάτισεν ἠϊόνα ἀλιτενῆ, ἀδιαλείπτως αὐξάνουσαν διὰ νέων προσχώσεων καὶ ἑνώσασαν πρὸς ἀλλήλα τε καὶ μετὰ τῆς στερεᾶς πολλὰ νησία, ἄλλοτε ὄντα μεμακρυσμένα ἀπὸ τῆς ἠπείρου. Ὁ μετὰ τὸν Ἀχελῶον μεγαλήτερος τῆς Αἰτωλίας ποταμὸς Εὔηνος, ὅστις κατέρχεται ἀπὸ τῆς Οἴτης, ἐσχημάτισε τὸν αὐτὸν τρόπον πεδίον ἐπίσης εὔφορον, διεχώριζε δὲ τὰς ἀρχαίας χώρας τῆς Πλευρῶνος καὶ τῆς Καλυδῶνος.— Ἡ Ἀκαρνανία, κειμένη μεταξὺ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ τοῦ κάτω Ἀχελῴου, εἶναι χώρα ὀρεινὴ, ὡς καὶ ἡ Αἰτωλία, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ πυκνῶν δασῶν κατάφυτα αὐτῆς ὄρη δὲν ἔχουσιν οὔτε τὸ ὕψος, οὔτε τὴν τραχύτητα τῶν Αἰτωλικῶν. Αἱ κοιλάδες ἀμφοτέρων τούτων τῶν χωρῶν περιέχουσι μεγάλας τινὰς λίμνας, πέριξ τῶν ὁποίων κεῖνται πλούσιαι νομαί. Πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀκαρνανίας, παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἡ χώρα τῶν ἡμιβαρβάρων Ἀμφιλόχων συνώριζε τῇ Ἀμβρακίᾳ, ἥτις ἦπτετο πάλιν τῶν μεσημβρινῶν τῆς Ἠπείρου συνόρων· στενὴ δὲ γλῶσσα γῆς συνῆπτέ ποτε μετὰ τῆς ἑσπερίας ἀκτῆς τῆς Ἀκαρνανίας τὴν Λευκάδα, τὴν ὁποίαν ἐποίησαν νῆσον, διορύξαντες τὸν ἰσθμὸν, οἱ ἐποικήσαντες Κορίνθιοι.

ζ') Ἰσθμὸς ᾗ Πελοπόννησος ἐν γένει. Ὁ Ἰσθμὸς δὲν εἶναι ὅλως ἐπίπεδος, διότι λόφοι ταπεινοὶ, ἀπὸ τῶν Ὀνείων ἐκφυόμενοι, ἐκτείνονται παρὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ ἠϊόνα ᾗ, ἀπαντήσαντες, εἰς τὴν ἀντιπέρας ἄκραν, ἕτερον ὀρεινὸν ὁμώνυμον, ὡς φαίνεται, κλάδον, συνάπτουσιν οὕτω τὰ ὄρη τῆς στερεᾶς μετὰ τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δὲ στενώτερον τοῦ Ἰσθμοῦ μέρος, τὸ ὁποῖον ἔχει δύο περίπου λευγῶν πλάτος, εἶναι τὸ ἀπὸ Λεχαίου μέχρι Σχοινοῦντος καὶ ἐκαλεῖτο ὁ Διόλκος, διότι ἐχρησίμευεν εἰς τὴν διὰ ξηρᾶς μεταφορὰν, ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης εἰς τὴν ἄλλην, τῶν πλοίων ὅσα ἤθελον νὰ ἀποφύγωσι τὸν περίπλουν τῆς Πελοποννήσου. Πολλοὶ δὲ ἐπεχείρησαν (ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς, ὁ Ἰ. Καῖσαρ, ὁ Νέρων καὶ οἱ Κνίδιοι) νὰ διορύξωσι τὸ στενὸν τοῦτο, ἂν καὶ οὐδεὶς ἔφερεν εἰς πέρας τὸ ἔργον.— Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ Πελοπόννησος παρίστησι σωρὸν ὀρέων ἔτι μᾶλλον συγκεχυμένων ἢ ἡ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλὰς, μάλιστα δὲ πυκνῶν καὶ ὑψηλῶν πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος, ὅπου ἐπιφέρονται πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Πρὸς δυσμὰς, τὰ ὄρη ταῦτα ὀλιγώτερον προσεγγίζουσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅσῳ δὲ προχωροῦμεν πρὸς τὸ κέντρον, τόσῳ πλειότερα παρατηροῦμεν ἐν αὐτοῖς κοιλώματα. Πρὸς μεσημβρίαν, τελευταῖον, καὶ πρὸς ἀνατολὰς, διακόπτονται ὑπὸ τριῶν μεγάλων κόλπων καὶ τῶν ἀπολεγόντων εἰς αὐτοὺς πεδίων, ἐξ ὧν ἡ Χερσόνησος λαμβάνει σχῆμα παράδοξον, τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι παρέβαλλον μὲ φύλλον πλατάνου ἢ ἀμπέλου καὶ νεώτερός τις εἶπεν εὐφυέστερον παρεμφερὲς χειρὸς ἐχούσης διεστηκότας τοὺς δακτύλους. Ἀκριβεστέρα δὲ ἐξέτασις δεικνύει, ὅτι αἱ ὑψηλότεραι τῶν ὀρέων ἐκείνων κορυφαὶ σχηματίζουσι κύκλον ἀνώμαλον, ὅστις χωρίζει τὴν μεσόγειον Ἀρκαδίαν ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὴν παραλίων χωρῶν, διότι ὁ ἀπ' ἀνατολῶν ὁρίζων αὐτὴν κλάδος τοῦ Ἀρτεμισίου ᾗ τοῦ Παρθενίου συνάπτεται μετὰ τῆς βορείου ἄκρας τοῦ Ταϋγέτου, δι' ἑτέρας σειρᾶς φερομένης ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς· ὁ δὲ Ταΰγετος ἑνοῦται μὲ τὸ Λύκαιον ὄρος καὶ τὰ Νόμια ὄρη, τὰ ὁποῖα, σχηματίζοντα τὸ δυτικὸν σύνορον, ἐκτείνονται μέχρι τῆς Φολόης ἥτις πάλιν συνδέεται μὲ τὸν ἀπὸ βορρᾶ μέγαν περίβολον, τὸν περιλαμβάνοντα τὴν Πέτρην Ὠλενίην τοῦ Ὁμήρου, τὴν Σκόλλιν, τὸ Ἐρύμανθον, τὰ Ἀροάνια ὄρη ᾗ τὴν Κυλλήνην. Αἱ παρακείμεναι εἰς τοὺς τρεῖς κυριωτέρους κόλπους χῶραι περιστοιχίζονται ἐπίσης ὑπὸ ὀρέων ὑψηλῶν, ἀπολεγόντων εἰς μεγαλοπρεπῆ

ἀκρωτήρια· αἱ δὲ βόρειαι καὶ δυτικαὶ ἐπαρχίαι δὲν διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων δι' ὀρίων τοσοῦτον ἀποτόμων.

ἡ) Ἀρκαδία. Μία καὶ μόνη πύλη διακόπτει (κάτωθεν τῆς Καρυταίνης, τῆς ἀρχαίας Β(ε)ρένθης) τὸν ὀρεινὸν ἐκεῖνον στέφανον τῆς Ἀρκαδίας, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουσι διέξοδον· διὰ τῆς πύλης ταύτης κατέρχεται εἰς τὴν δυτικὴν θάλασσαν ὁ Ἀλφειός. Τὸ δυτικὸν τῆς Ἀρκαδίας μέρος διακρίνεται ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ κυρίως διὰ τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων αὐτοῦ. Πρὸς δυσμὰς πολυάριθμοι κοιλάδες διεκβάλλουσιν εἰς τὴν τοῦ Ἀλφειοῦ κοιλάδα, καὶ τινα τῶν ἐμπιπτόντων εἰς αὐτὸν ῥευμάτων, οἷον ὁ Λάδων καὶ ὁ Ἐρύμανθος, οἱ ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν ὀρέων κατερχόμενοι, εἶναι λόγου ἄξια ποτάμια· πολλαὶ δὲ πόλεις, οἷον ἡ Κλείτωρ, ἡ Ψωφίς, τὸ Μεθύδριον, ἡ Βρένθη, ἡ Γόρτυς (κατὰ τὸν Λήκιον, τὸ σημερινὸν χωρίον ὁ Ἀτσίχολος) καὶ ἡ Ἡραία, εἶχον κτισθῆ ἔτι κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα ἐπὶ λόφων παρακειμένων εἰς τὰς συμβολὰς τῶν ῥευμάτων τούτων μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ. Πρὸς ἀνατολὰς ἐξεναντίας ἡ Ἀρκαδία διασπᾶται ὑπὸ πολλῶν ταπεινῶν λόφων οἵτινες περιφράσσουσι πανταχόθεν πολυάριθμα μικρὰ πεδία (τὰ τῆς Ἀσέας, τοῦ Παλλαντίου, τῆς Τεγέας, τῆς Μαντινείας, τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῆς Ἀλέας, τῆς ἢ τοῦ Στυμφάλου καὶ τῆς Φενεοῦ) τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα οὐδεμίαν ἔχουσι καταφανῆ ἐκροήν· ὥστε ἡ χώρα ἤθελεν ἀποβῆ τὸ πλεῖστον ἑλώδης, ἐὰν τὰ ὕδατα αὐτῆς δὲν κατεδύοντο εἰς χάσματα καὶ ὑπόγεια ῥεῖθρα, οἷα πολλάκις ἀπαντῶνται εἰς τὰ τιτανώδη ὄρη, ἀλλ' οὐδαμοῦ ὑπάρχουσι πολυπληθέστερα ἢ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν (Στράβ. Η', ἡ, 4). Πυκνὰ δάση, φέροντα πλουσίαν ἄγραν (ἔτι ἐπὶ Παυσανίου ἡ ἄρκτος ἦτο αὐτόθι συνήθης) ἐκάλυπτον τὰ ὄρη τῆς χώρας ταύτης· ἐντεῦθεν δὲ ὁ ποιμενικὸς καὶ κυνηγετικὸς βίος τῶν κατοίκων αὐτῆς.

θ') Ἀργολὶς ἢ Ἀργεία. Τὰ πέντε ἕτερα μεγάλα τῆς Πελοποννήσου τμήματα εἶναι· ἡ Ἀργολίς, ἡ Λακωνικὴ, ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἠλεία ἢ Ἀχαΐα. Ἡ πρώτη, ὁριζομένη, εἰς τὴν ἐκτενεστέραν αὐτῆς σημασίαν, ὑπὸ τῆς Ἀρκαδίας, τῆς Ἀχαΐας ἢ τῆς Λακωνικῆς, περιελάμβανε πολλὰς χώρας, αἵτινες ἐπὶ μὲν τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς οὐδέποτε ὑπετάχθησαν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων γεωγράφων, χάριν εὐκολίας, δὲν διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων. Εἰσιόντι ἐν δεξιᾷ ἔκειτο ἡ μικρὰ Σικυωνία, κατὰ μέτωπον δὲ καὶ πρὸς ἀριστερὰν ἡ πολὺ μεγαλητέρα Κορινθία, ἥτις ἐξετείνετο καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι τῶν συνόρων τῆς Μεγαρίδος, μικρὸν πρὸς νότον τῶν Σκειρωνίδων πετρῶν. Ἡ Σικυὼν κατεῖχε μὲν καὶ μεσογείους πολλὰς κοιλάδας, ἐνέμετο δὲ, ἐξ ἡμισείας μετὰ τῆς Κορίνθου, μικρόν τι παράλιον πεδίον, τοῦ ὁποίου ἡ εὐφορία ἦτο τὸ πάλαι παροιμιώδης. Αἱ δύο αὗται πόλεις, κείμεναι εἰς θέσεις ὁμοίας, ἐπεκράτουν τῶν εἰς τὴν Χερσόνησον παρόδων· καὶ ἡ μὲν ὑπερκειμένη τῆς Σικυῶνος ἄκρα ἐδέσποζε τῶν πυλῶν τῶν δύο κοιλάδων τοῦ Ἑλισσῶνος καὶ τοῦ Ἀσωποῦ, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος κατήρχετο ἀπὸ τῶν πεδίων τοῦ Φλιοῦντος καὶ τῶν Ὀρνεῶν· ὁ δὲ ὑψηλὸς καὶ ἀπόκρημνος Ἀκροκόρινθος, ὅστις, εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, εἶναι σχεδὸν ἄχρηστος, διότι παράκειται αὐτῷ ὄρος ὑψηλότερον, τὸ πάλαι ἦτο ἀπόρθητος ἢ ταμάλιστα λόγου ἄξιος καθὸ φρουρῶν ἅμα μὲν τοῦ ἰσθμοῦ, ἅμα δὲ τῆς παρόδου τῆς ἀγούσης εἰς τὰ πεδία τῶν Κλεωνῶν καὶ τῆς Νεμέας. Τρεῖς ὁδοὶ ἔφερον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους· ἡ μὲν, ἀπὸ τῆς κοιλάδος τῶν Ὀρνεῶν, διὰ τῶν ὀρέων, δύσβατος· ἡ δὲ συνηθεστέρα, διὰ τοῦ ζενοῦ αὐχένος τοῦ Τρητοῦ (« ἐν τούτοις τοῖς ὄρεσι τὸ σπήλαιον ἔτι δείκνυται τοῦ λέοντος »), διαιρουμένη εἰς δύο βραχίονας, ὧν ὁ εἷς ἀπέληγεν εἰς Κλεωνὰς, ὁ δὲ ἕτερος εἰς Νεμέαν· ἡ τρίτη τέλος, κειμένη ἀνατολικώτερον, ἐκαλεῖτο Κοντοπορία καὶ ἦτο ὑπὸ μόνων τῶν πεζῶν διαβατή. — Τὸ Ἀργολικὸν πεδίον, τὸ τριχόθεν μὲν ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων περιφρασσόμενον, ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσσης ἀνεφγμένον, εἶναι ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν Πελοπόννησον, πάμμεγα, διότι ἔχει 4—5 λευγ. μῆκος ἐπὶ 2 περίπου πλάτους. Τὸ δυτικώτερον αὐτοῦ μέρος, ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ Ἄργος, εἶναι ταπεινότερον καὶ ὑγρότερον τοῦ ἀνατολικοῦ, ὅπου ἤκμασαν τὸ πάλαι αἱ Μυκῆναι ἢ Τίρυνς· ἀπ' ἀνατολῶν δὲ ὡρίζετο ὑπὸ τοῦ μονήρους βράχου τῆς Ναυπλίας, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου ἐξηπλοῦτο ὁ λιμὴν τοῦ Ἄργους.— Σειρὰ λόφων, τῆς ὁποίας τὸ βορειότερον καὶ ὑψηλότερον μέρος καλεῖται Ἀραχναῖον ὄρος, καλύπτει σχεδὸν ἅπασαν τὴν χερσόνησον τὴν διαχωρίζουσαν τὸν Σαρωνικὸν ἀπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ ὀνομαζομένην ἐνίοτε Ἀργολίδα Ἀκτήν. Ἡ Κορινθία ἐξετείνετο, παρὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν, μέχρι τῆς Ἐπιδαυρίας, ἥτις, ἐκτὸς μικρῶν τινων παρὰ τὴν θάλασσαν πεδίων, περιελάμβανε καὶ δια-

φόρους μεσογείους κοιλάδας, ὧν μία ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἀφιερωμένη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Εἰς ἴσην ἀπό τε τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Ἐπιδαυρίας ἀπόστασιν μετεωρίζεται, ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ, ἡ τῆς Αἰγίνης νῆσος. Πρὸς μεσημβρίαν δὲ τῆς Ἐπιδαυρίας, τὸ παράλιον καὶ εὔφορον τῆς Τροιζηνίας πεδίον κατεῖχε τὴν ΝΑ ἄκραν τῆς Ἀκτῆς, ἤτοι τὸ Σκύλλαιον. Ὁ λαμπρὸς λιμὴν τῷ Πώγωνος, ὅστις ἀπετέλει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν εἴσοδον τοῦ πεδίου ἐκείνου, προφυλάττεται ὑπό τε τῶν ὑψηλῶν τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων βράχων καὶ ὑπὸ τῶν διὰ στενῆς σύρτιδος ἡνωμένων νήσων Ἱερᾶς καὶ Καλαυρίας (τοῦ σημ. Πόρου). Πρὸς δυσμὰς τῆς ἄκρας τοῦ Σκυλλαίου, ἡ Ἑρμιόνη, πρωτεύουσά ποτε αὐτονόμου πολιτείας, ὑψοῦτο ἐπὶ μικρᾶς χερσονήσου, ἀντικρὺ τῶν νήσων Ὕδρας (καθ' Ἡσύχ., Ὑδρέας δὲ καθ' Ἡρόδ. καὶ Ὑδρείας καθ' Ἑκατ. παρὰ Στέφ. Βυζ.) καὶ Τιπαρήνου (ἢ, κατὰ Αἴκιον, Τρικαρίνης) αἵτινες τοσοῦτον κατέστησαν περιώνυμοι εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Πρὸς δυσμας τῆς Ἀκτῆς, ἡ Ἀσίνη ἀπετέλει τὸ μεταξὺ Ἑρμιόνης καὶ Ἄργους σύνορον. — Τρεῖς φυσικαὶ ὁδοὶ φέρουσιν ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος εἰς τὴν Ἀρκαδίαν διὰ τῶν ὀρέων τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ τοῦ Παρθενίου· ἡ μὲν διὰ τοῦ καλουμένου Τροχοῦ, φέρει εἰς τὴν Τεγεατικήν· αἱ δὲ, διὰ τῆς Πρίνου καὶ τῆς Κλίμακος, εἰςβάλλουσιν εἰς τὴν Μαντίνειαν. Ἡ ὀρεινὴ ἐκείνη σειρὰ προήκει εἰς τὴν Λακωνίαν, ὅπου ὀνομάζεται Πάρνων (Μαλεβός) καὶ ἀπολήγει εἰς Μαλέαν· ὅσῳ δὲ προβαίνει πρὸς τὴν μεσημβρίαν, τόσῳ ἀποβαίνει ἀποτομωτέρα καὶ προσεγγίζει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν. Ἡ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου μικρὰ τῆς Κυνουρίας χώρα, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς μεταξὺ τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Σπάρτης ἔριδας, ἐπὶ δὲ τῶν λαμπρῶν ἡμερῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀνῆκεν εἰς τὴν Λακωνίαν.

ἰ) Λακωνία. Ταύτην ἀποτελοῦσι μακρὰ, πρὸς τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν φερομένη, κοιλὰς καὶ τὰ περιστοιχίζοντα τὴν κοιλάδα ἐκείνην ὄρη· διαῤῥεῖται δὲ, καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος, ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα καὶ ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Πάρνωνος ἀπ' ἀνατολῶν, ἀπὸ δυσμῶν δὲ ὑπὸ τοῦ Ταϋγέτου. Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα περιλαμβάνει 3 διακεχριμένα τμήματα· τὸ ἀνώτερον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ τούτου (*), ἀπολήγει περὶ τὰς συμβολὰς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Οἰνοῦντος, μικρὸν ἄνωθεν τῆς Σπάρτης· σφίγγεται δὲ ὑπὸ τοῦ Ταϋγέτου καὶ τοῦ ὀρεινοῦ καὶ ἀγρίου τμήματος τὸ ὁποῖον συνδέει μὲν αὐτὴν μετὰ τοῦ Πάρνωνος, ἐκαλεῖτο δὲ τὸ πάλαι καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, Σκιρῖτις. Περὶ Σπάρτην, αἱ δύο ἀντίθετοι ὀρειναὶ σειραὶ προσεγγίζουσι τοσοῦτον ὥστε δὲν καταλείπουσι μεταξὺ αὐτῶν εἰμὴ τὸ πλάτος τῆς κοίτης τοῦ Εὐρώτα, ἐπέκεινα δὲ τοῦ στενοῦ αὐτοῦ ἁπλοῦται τὸ μέγα Λακωνικὸν πεδίον, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐκτείνεται ἀδιακόπως πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ τέμνεται εἰς δύο, διὰ στενοῦ αὐλῶνος, ὑπὸ κλάδου τινὸς τοῦ Ταϋγέτου, χωρίζοντος τὴν κοιλάδα τῆς Σπάρτης ἀπὸ τὸ, ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, παράλιον τοῦ Ἕλους πεδίον. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων τῆς Λακωνίας περιγραφῶν ἐφαρμόζονται, ἀληθῶς εἰπεῖν, εἰς τὴν μέσην αὐτῆς χώραν· ἡ κοιλὰς τῆς Σπάρτης εἶναι ἡ κοίλη Λακεδαίμων τοῦ Ὁμήρου, περὶ ἧς καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἶπε βραδύτερον·

Κοίλη γὰρ, ὄρεσι περίδρομος, τραχεῖά τε,
Δυσείσβολός τε πολεμίοις· (Στράβ· Η, ε, 6).

Ὁ Ταΰγετος μετεωρίζεται, πρὸς βορρᾶν, ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλφειοῦ, χωριζόμενος δι' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου Μαινάλου· ὑψοῦται δὲ μάλιστα περὶ τὸν μέσον αὐτοῦ ὄγκον, τοῦ ὁποίου μακρόθεν διακρίνονται αἱ πέντε ἐπικρατέσταται (πενταδάκτυλον) καὶ πολλάκις νιφόβλητοι κορυφαὶ, ἔπειτα ταπεινοῦται βαθμηδὸν πρὸς μεσημβρίαν, ἐνῷ αἱ πλευραὶ αὐτοῦ ἀποβαίνουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπόκρημνοι· κατελθὼν δὲ εἰς τὸ κατώτατον αὐτοῦ σημεῖον, ἀνακύπτει αὖθις καὶ σχηματίζει τὴν βραχώδη χερσόνησον τοῦ Ταινάρου, τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης.— Ἀπ' ἄρκτου

(*) Ὁ Εὐρώτας εἶναι μέχρι τινὸς δίδυμος τοῦ Ἀλφειοῦ ἀδελφὸς καὶ πάσχει μετ' αὐτοῦ παραδόξους μεταμορφώσεις· διότι, κατά τινα γενικὴν καὶ, ὡς φαίνεται, ὀρθὴν γνώμην, ὁ Ἀλφειὸς εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ποταμὸς, ὅστις, παραγόμενος ἀπὸ πολλῶν πηγῶν τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Πάρνωνος πλευρᾶς, καταδύεται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρησίου ὄρους καὶ ἀναδύεται εἰς τὸ πεδίον τῆς Ἀσέας, ὅπου συγχέεται μετὰ τῆς κυριωτέρας τοῦ Εὐρώτα πηγῆς. Ἐνταῦθα οἱ δύο ποταμοὶ βυθίζονται συνάμα, ἀλλὰ, μόλις ἀναμίξαντες τὰ ὕδατα αὐτῶν ἐν ῥείθρῳ ὑπογείῳ, χωρίζονται πάλιν καὶ ἀνατέλλουσιν ὁ μὲν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεγαλοπόλεως, ὁ δὲ ἐν τῇ βορείῳ Δακωνίᾳ.

ἢ ἀπ' ἀνατολῶν ὁ ἐχθρὸς μὲν δύναται νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Σπάρτης εἰμὴ διὰ δύο φυσικῶν παρόδων· τούτων ἡ μία διακβάλλει ἀπὸ τῆς ἄνω τῆ Εὐρώτα κοιλάδος, ἡ ἄλλη ἀπὸ τῆς τοῦ Οἰνοῦντος, ὅπου ἀπαντῶνται, ἐν Σελλασίᾳ, δύο ὁδοί, ὧν ἡ μὲν ἔρχεται ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας, διὰ τῆς δυτικῆς τοῦ Πάρνωνος πλευρᾶς, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἄργους, διὰ τῆς Κυνουρίας ἢ τοῦ αὐτοῦ ὄρους. Ἀπὸ δυσμῶν ὁ Ταΰγετος σχηματίζει φραγμὸν σχεδὸν ἀνυπέρβλητον· παρὰ τὴν εἴσοδον δὲ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, ἡ εὐλίμενος τῶν Κυθήρων νῆσος, ἦτο ὡς πρὸς τὴν Λακωνίαν ἡ πολύτιμος προμαχὼν, ἡ γείτων ἐπίφοβος.

ιά) Μεσσηνία. Ὁ Ταΰγετος χωρίζει τὸν Λακωνικὸν κόλπον ἀπὸ τὸν πολὺ μᾶλλον εἰσέχοντα Μεσσηνιακόν· τὸ δὲ βόρειον τοῦ ὄρους ἐκείνου μέρος δὲν ἀποτελεῖ ἀμέσως τὸ ἀπ' ἀνατολῶν σύνορον τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ δυτικός τις αὐτοῦ κλάδος, μεταξὺ τοῦ ὁποίου ἢ τοῦ Ταϋγέτου παρεμπίπτει ἡ Κρωμῖτις χώρα τῆς Ἀρκαδίας. Πρὸς βορρᾶν τῶν ὀρέων τούτων καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης αὐτῶν ἄρχεται τὸ Μεσσηνιακὸν πεδίον, τὸ ὁποῖον (ὡς καὶ ἡ τοῦ Εὐρώτα κοιλὰς, κάτωθεν τῆς Σπάρτης) τέμνεται εἰς δύο, δι' ὀρεινῆς σειρᾶς, ἀναχωρούσης μὲν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ ἄκρας, διασχιζούσης δὲ αὐτὸ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πλάτος. Ἡ ἄνω χώρα, διειργομένη ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας ὑπὸ μέρους τοῦ Λυκαίου ὄρους ἢ ἀπὸ δυσμῶν ὁριζομένη ὑπὸ τῆς περιπύστου Ἰθώμης, ἐκαλεῖτο πεδίον Στενυκληρικόν· ἡ κάτω, παρεκτείνεται παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, εἶναι πολὺ εὐφορωτέρα καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐνίοτε Μακαρία. Ἡ ὀρεινὴ τῆς Ἰθώμης σειρὰ χωρίζει τὸ Στενυκληρικὸν πεδίον ἀπὸ ἄλλης μακρᾶς κοιλάδος, ἐκτεινομένης μέχρι τῆς θαλάσσης. Μικρὸν δὲ ἀπωτέρω, πρὸς δυσμὰς, ταπεινοὶ κλῶνες σχηματίζουσι πολυαρίθμους κοιλάδας ἢ λόφους, ὁριζομένους πρὸς Ν., ὑπὸ τοῦ Τιμαθίου, πρὸς Δ., ὑπὸ τοῦ Αἰγαλέου, τὸ ὁποῖον περιχειλοῖ τὴν παραλίαν ἢ δὲν καταλείπει μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς θαλάσσης εἰμὴ ὀλίγας τινὰς καὶ στενὰς καὶ μικρὰς ἠϊόνας. Εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ βαθὺς τῆς Πύλου λιμὴν, ὁ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν περίφημος γενόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ναβαρίνου.

ιβ') Ἠλεία. Τὸ ῥεῦμα τῆς Νέδας ὥριζε πρὸς βορρᾶν τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐχώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Ἠλείαν, εἰς τὴν ἐκτενεστέραν τοῦ ὀνόματος τούτου ἔννοιαν (Στρ. Η, γ, 1). Ὁ ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας ἐκπηγάζων οὗτος ποταμὸς ῥέει ἐν τῷ βυθῷ φάραγγος βαθείας καὶ ἀγρίας, εἰς τοὺς πρόποδας ὀρεινῆς σειρᾶς συνδεομένης μετὰ τοῦ Λιγαλέου καὶ περιεχούσης τὴν ἐνάμιλλον τῆς Ἰθώμης Εἶραν. Τὸ τμῆμα τῆς Ἠλείας, τὸ κείμενον παρὰ τὴν βόρειον ὄχθην τῆς Νέδας, ἐκαλεῖτο Τριφυλία· εἶναι δὲ χώρα ὀρεινὴ, ὁριζομένη ἀπ' ἀνατολῶν ὑπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ συνάπτουσα τὸ Λύκαιον μετὰ τῆς Φολόης. Τὰ ὄρη, μᾶλλον δὲ οἱ λόφοι, τῆς Τριφυλίας δὲν καταλείπουσι μεταξὺ τῆς ῥίζης αὐτῶν καὶ τῆς θαλάσσης εἰμὴ στενὸν αἰγιαλὸν, ἔχοντα, ὡς ὅλα σχεδὸν τὰ παράλια τῆς Ἠλείας, τοῦτον τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα, ὅτι περιστοιχίζεται ἀπὸ τενάγη ἢ λίμνας, χωριζομένας μὲν διὰ θινῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, σχηματιζομένας δὲ ὑπό τε ῥυάκων καὶ ὑπὸ τῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα, ἐν καιρῷ τρικυμίας, ὑπερπηδῶσι τὰ φυσικὰ ἐκεῖνα καὶ στενὰ προχώματα. Ἡ Πισᾶτις περιελάμβανεν, ὡς φαίνεται, ἐν καιρῷ τῆς αὐτονομίας αὐτῆς, ἅπασαν τὴν κάτω τῆ Ἀλφειοῦ κοιλάδα, ὅπου ὑψοῦτο ἡ ἀρχαία τῆς Πίσης πόλις, ἐν τῷ περιφήμῳ τῆς Ὀλυμπίας πεδίῳ, παρὰ τὴν δεξιὰν τῆ ποταμοῦ ἐκείνου ὄχθην. Πρὸς βορρᾶν τῆ Ἀλφειοῦ, ἀνῆκον εἰς τὴν Πισᾶτιν ἐν μέρει τὰ κατώτερα βάθρα τῆς Φολόης καὶ παράλιόν τι πεδίον, τὸ ὁποῖον ὡρίζετο ὑπὸ ταπεινοῦ ὄρους ἀπολήγοντος εἰς τὴν ἄκραν, τὸν Ἰχθῦν, ἢ χωρίζοντος αὐτὴν ἀπὸ τὴν κυρίως Ἠλείαν. Αὕτη δ' ἐκαλεῖτο ἡ Κοίλη Ἦλις καὶ συνίστατο κυρίως εἰς πεδίον εὐρὺ, ἐκτεινόμενον πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ Ἀράξου καὶ μὴ διακοπτόμενον ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης εἰμὴ ὑπὸ τοῦ μονήρους ἀκρωτηρίου τοῦ Χελωνάτα.

ιγ') Ἀχαΐα. Ὅριον μεταξὺ Ἠλείας καὶ Ἀχαΐας ἦτο ὁ πρὸς μεσημβρίαν τῆ Ἀράξου ποταμὸς Λάρισος· ἐν τῷ δυτικῷ τῆς χώρας ταύτης μέρει, μεταξὺ τοῦ Ἀράξου καὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τὰ ὑψηλὰ ὄρη τὰ διειργοντα τὴν Ἀχαΐαν ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας, καταλείπουσι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς θαλάσσης πεδία τινὰ ἐκτενῆ ὡς πρὸς τόπον τοσοῦτον ὀρεινόν· ἀλλὰ παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, τὰ ὄρη ἐκεῖνα δὲν χωρίζονται ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰμὴ ὑπὸ στενοῦ αἰγιαλοῦ καὶ ἐνίοτε μάλιστα τὸ κῦμα φθάνει μέχρι τῆς ῥίζης αὐτῶν. Ἡ παραλία αὕτη καὶ αἱ παρακείμεναι κλιτύες εἶναι εὐφορώταται καὶ ποτίζονται ὑπὸ ῥευμάτων, κατερχομένων, δι' αὐλώνων βαθέων

καὶ στενῶν, ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τῶν ὀρέων· εἶναι δὲ ἡ παραλία ἀλίμενος, ἐνῷ ἡ ἀντιπέρας τοῦ κόλπου ἀκτὴ ἔχει ἀφθόνους λιμένας.

ιδ') Νῆσοι. Ἡ μεσημβρινὴ τῆς Πελοποννήσου ἄκρα ἀπέχει σχεδὸν ἐξίσου τῶν δύο γειτόνων ἠπείρων. Πρὸς Ν. ἔχει ἄντικρυς μίαν τῶν ὡραιοτέρων καὶ γονιμωτέρων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς· πρὸς Α. χωρίζεται ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Αἰγαίου πελάγους βραχίονος, ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου σημείου τῆς Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν τὸ πέλαγος τοῦτο ἡμετέραν θάλασσαν, καθ' ἡμᾶς θάλασσαν· αἱ δύο αὐτοῦ ἀκταί, κατ' ἀρχάς, πλησιάσασαι πρὸς ἀλλήλας, σχηματίζουσι τὸν στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου πορθμόν· ἔπειτα δὲ, ἀποχωρισθεῖσαι αἰφνιδίως καὶ ἀναχωρήσασαι ἡ μὲν πρὸς δυσμὰς, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς, ἀνοίγουσι δεξαμενὴν μεγάλην, ἐν ᾗ τὸ πέλαγος ἐκεῖνο ἁπλοῦται ἐν ἀνέσει, μέχρις οὗ, φθάσαν εἰς τὸν μεταξὺ Μαλέου (ἢ Μαλέας ἢ Μαλεῶν) καὶ τῆς νήσου Κρήτης πορθμὸν, ἐκρέει δι' αὐτοῦ εἰς τὴν ἔτι μεγαλητέραν δεξαμενὴν τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἰς τὸ παραῤῥέον τῇ Ἑλλάδι μέρος τοῦ Αἰγαίου, ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Σουνίου, σειρὰ νήσων, ἥτις περιστοιχίζει τὴν Δῆλον διὰ ζώνης ἀνωμάλου, τῶν λεγομένων Κυκλάδων, καὶ ἔπειτα, φερομένη, διὰ γραμμῆς καμπύλης, πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἑνουμένη παρ' αὐτῇ μὲ ἕτερον μεμονωμένον νησιωτικὸν σύμπλεγμα, σχηματίζει τὰς καλουμένας Σποράδας (« Σποράδες δὲ λέγονται τάχα μὲν καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, μάλιστα δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν Κυκλάδων » Εὐστάθιος εἰς Διον. τὸν Περιηγ. 530). Πρὸς νότον τοῦ ἀρχιπελάγους τούτου, μετεωρίζονται, μεταξὺ τῶν δύο ἠπείρων, δύο μεγαλήτεραι νῆσοι, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Ῥόδος. Ἀπὸ τῶν Κυθήρων, τὰ ὁποῖα, διὰ στενοῦ πόρου, χωρίζονται ἀπὸ τῆς Λακωνίας, φαίνονται καθαρῶς αἱ νιφόβλητοι κορυφαὶ τῆς Κρητικῆς Ἴδης· καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους πάλιν τούτου διακρίνονται, ὡς λέγουν, ὅ,τε Ἀτάβυρις τῆς Ῥόδου καὶ τὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ὄρη· μικρότεραι δέ τινες νῆσοι, μεταξὺ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ῥόδου κείμεναι, συμπληροῦσι τὸ ὅριον τοῦτο τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ πορθμὸς ὁ διαχωρίζων τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, πιεζόμενος μεταξὺ τῆς Χερσονήσου Ἰαπυγίας καὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς, δὲν ἔχει πλειότερον τῶν 30 γεωγραφ. μιλίων πλάτους· ἡ Ἰταλικὴ παραλία φαίνεται οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Κερκύρας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ταπεινῆς τῶν Κεραυνίων ἄκρας.

ιέ) Ἐπιφέρομεν ἤδη ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τῶν παρακειμένων τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι χωρῶν, ὅσαι ἐν μέρει μὲν ἐθεωρεῖντο ὡς Ἑλληνικαὶ, ἐν γένει δὲ συνδέονται μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Πρὸς δυσμὰς τῆς Θεσσαλίας ἔκειτο ἡ Ἤπειρος, διειργομένη ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκείνης κοιλάδος διὰ τοῦ ὄρους τῆς Πίνδου καὶ ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ μέχρι τῆς Ἀκαρνανίας. Ἡ ὀρεινὴ τὸ πλεῖστον αὕτη χώρα διῃρεῖτο συνήθως εἰς 3 τμήματα, τὴν Χαονίαν, τὴν Θεσπρωτίαν, τὴν Μολοσσίαν, ὧν ἡ μὲν ἔκειτο πρὸς βορρᾶν, ἡ δὲ παρὰ τὴν μέσην παραλίαν, ἡ δὲ τρίτη πρὸς μεσημβρίαν. Πρὸς ἄρκτον τῆς Θεσσαλίας, περὶ τὸν Θερμαῖον κόλπον, ἐξετείνετο ἡ Μακεδονία, περὶ ἧς ἀκριβέστερα καὶ πλειότερα ἐν τῷ 4 τμήματι. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μακεδονίας, παρὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὸν Ἑλλήσποντον, τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Εὔξεινον πόντον, ἔκειτο ἡ Θρᾴκη, αἱ δὲ πρὸς δυσμὰς μὲν τῆς Μακεδονίας, πρὸς βορρᾶν δὲ τῆς Ἠπείρου ἐκτεινόμεναι μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης χῶραι περιελαμβάνοντο πολλάκις ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἰλλυρίας.

Β'. Ἐθνογραφία. Οἱ Ἕλληνες ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἰνδογερμανικὴν φυλὴν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν αὐτῆς ἐκείνην ἥτις φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνικολατινικοῦ ἢ Πελασγικοῦ κλάδου καὶ περιλαμβάνει, ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους καὶ τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα ἔθνη τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἐκ τῶν νεωτέρων λαῶν τῆς Ἰταλίας, οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καθαρὸς τοῦ Πελασγικοῦ κλάδου βλαστός, ἀλλ' ἅπαντες ὑπάγονται εἰς τὰ σύμμικτα ἐκεῖνα ἔθνη, τὰ ὁποῖα, συγκείμενα ἀπὸ τοῦ φυράματος ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, Γερμανῶν καὶ Γαλατῶν, ἀποτελοῦσι τὸν λεγόμενον Ῥωμανικὸν κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς. Ἐξ ἐναντίας οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἶναι γνήσιοι τῶν ἀρχαίων ἀπόγονοι, διότι οὐ μόνον πολλαχοῦ διετηρήθησαν ὅλως ἄμικτοι, ἀλλὰ καὶ ὅπου συνέβη ἐπιμιξία αὐτῶν μετὰ ξένων ἐποίκων, καὶ ἰδίως Σλαύων, ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνεδείχθη ἐπικρατέστατος τοσοῦτον ὥστε τὰ ἀλλόφυλα ἐκεῖνα στοιχεῖα ἐντελῶς ἠφανίσθησαν.— Ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων ἐξάγεται ὅτι, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, μετανέστησαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ κατῴκησαν ἐν τῇ μεγάλῃ, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ κάτω Ἴστρου, Χερσονήσῳ, ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, καὶ δύο ἕτεραι ἐθνικαὶ φυλαὶ, ἡ Ἰλλυρικὴ καὶ ἡ Θρᾳκικὴ, αἵτινες, κατὰ μὲν

τὰς γλωσσικὰς ἐρεύνας, θεωροῦνται ὡς ἀλλότριαι πρὸς ἀλλήλας τε καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικήν, κατὰ δὲ τὰς περισωθείσας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων παραδόσεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀναφαίνονται ἔχουσαι ἀμφότεραι κοινὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καταγωγὴν καὶ κοινὴν τὸ ἀπ' ἀρχῆς γλῶσσαν.— Ἡ Ἰλλυρικὴ φυλὴ κατέλαβε τὸ ΒΔ μέρος τῆς σημ. Εὐρωπ. Τουρκίας ᾗ ἐξετάθη ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν συνόρων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς βορείου ἄκρας τοῦ Ἰονίου πελάγους, παρὰ μὲν τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πάδου, κατὰ δὲ τὴν μεσογαίαν, μέχρι τῶν ποταμῶν Σάου καὶ Ἴστρου. Τὰ μᾶλλον λόγου ἄξια ἔθνη τῆς Ἰλλυρικῆς φυλῆς ἦσαν οἱ Ταυλάντιοι, οἱ Διβυρνοί, οἱ Ἴστροι καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἢ Οὐένετοι, παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον· οἱ Δαρδάνιοι, κατὰ τὰ σύνορα τῆς Μακεδονίας ᾗ τῆς σημερινῆς Σερβίας, καὶ οἱ Παννόνιοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν κατῴκησαν εἰς τὴν σημ. Βοσνίαν, περὶ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Χριστοῦ γεννήσεως μετανέστησαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν ἀπὸ αὐτῶν ἐνίοτε καὶ Παννονίαν καλουμένην. Εἰς τὴν Ἤπειρον, ἡ Ἰλλυρικὴ φυλὴ ἦτο μεμιγμένη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ πολυπληθεστέρα τῆς τελευταίας ταύτης. Τὰ Ἰλλυρικὰ ἔθνη, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐν μέρει μὲν ἠφανίσθησαν, ἐν μέρει δὲ ἀνεμίχθησαν μετὰ ἐθνῶν ἑτέρας καταγωγῆς· μόνοι οἱ Ἀλβανοὶ θεωροῦνται, ὑπὸ τῶν πλείστων νεωτέρων ἐρευνητῶν, γνήσιον τῆς φυλῆς ἐκείνης λείψανον, ὡς ἐκ τῆς παραθέσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν μετὰ τῶν περισωθεισῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρικῆς λέξεων.— Ἡ Θρᾳκικὴ φυλὴ κατεστάθη πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἰλλυριῶν καὶ πρὸς τὸ ΒΑ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐξαπλωθεῖσα μέχρι τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου, μεταναστεύσασα δὲ, εἰς χρόνους παναρχαίους, καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ἔπειτα, ἑκατονταετηρίδας τινὰς πρὸ τῆς Χρ. Γεν., ἐξετάθη ἔτι μᾶλλον πρὸς βορρᾶν ἡ φυλὴ αὕτη, περάσασα εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ Ἴστρου ὄχθην καὶ κατοικήσασα εἰς τὴν σημερινὴν Βλαχίαν καὶ εἴς τινα μέρη τῆς Οὐγγαρίας. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπήγοντο εἰς τὴν φυλὴν ταύτην κυρίως τὰ ἑξῆς ἔθνη· οἱ ἰδίως Θρᾷκες, ἐν τῇ ὁμωνύμῳ χώρᾳ· οἱ αὐτόθι ἐπίσης οἰκοῦντες Ὀδρύσαι, οἱ Γέται ἐν τῇ σημ. Βλαχίᾳ, οἱ Τριβαλλοὶ ἐν Σερβίᾳ, οἱ πρὸς βορρᾶν τῶν Θρᾳκῶν Μυσοὶ (οἱ βραδύτερον Μοισοί, διὰ τοῦ οι, κληθέντες καὶ δόντες τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὰς σημερινὰς χώρας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας) καὶ οἱ Δάκοι, ἀπὸ τῶν ὁποίων, κατοικούντων παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἴστρου, ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ καὶ ἐν τῇ Τρανσιλβανίᾳ, οἱ Ῥωμαῖοι ἔδωκαν τὸ κοινὸν τῆς Δακίας ὄνομα εἰς τὴν ΝΑνατολικὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Βλαχίαν, τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Τρανσιλβανίαν. Ποῖα ἔθνη τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀνῆκον εἰς τὴν Θρᾳκικὴν φυλὴν, ἐῤῥέθη ἤδη ἀνωτ. (σελ. 46 ᾗ 50). Οἱ δὲ Μακεδόνες, ἄδηλον ἐὰν ὑπάγωνται εἰς τὴν Θρᾳκικὴν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν φυλὴν, διότι ἑκάστη τῶν γνωμῶν τούτων ἔχει τοὺς θιασώτας αὐτῆς· ἡ δὲ τετάρτη καὶ πιθανωτάτη εἶναι ὅτι ἦσαν ἔθνος Ἰλλυρικὸν μεμιγμένον μετὰ Ἑλλήνων.—Ἐξέλιπον δὲ διὰ τοῦ χρόνου καὶ αἱ Θρᾳκικαὶ φυλαί· μόνος ὁ σύγκλυς λαὸς τῶν Βλάχων, τῶν κατοικούντων εἰς τὴν Μολδαυίαν, τὴν Βλαχίαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Τρανσιλβανίας, τῆς ἰδίως Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, θεωρεῖται ὡς περιέχων μὲν, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐξ ὧν συνεκροτήθη (Ῥωμαίων, Σλαύων ᾗ λ. π.), λείψανά τινα τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν, σώζων δὲ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἀσθενῆ τινα ἴχνη τῶν ἀρχαίων Θρᾳκικῶν γλωσσῶν.

Γ'. Κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν παναρχαίων χρόνων. Ἡ μακρὰ περίοδος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τὴν ὁποίαν περιελάβομεν ἐν τῷ προκειμένῳ § δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς 3 διακεκριμένας ἐποχάς· ἀ) τὴν Πελασγικὴν καθ' ἣν ἐπικρατέστατον ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔθνος ἀναφαίνεται τὸ Πελασγικὸν, μέχρι τοῦ 1500 περίπου ἔτους πρ. Χρ. (σελ. 65—67)· β') τὴν Ἀχαϊκὴν ἢ ἡρωϊκὴν, καθ' ἣν πρωτεύει ἡ Ἀχαϊκὴ τῶν Ἑλλήνων φυλὴ καὶ ἅπας ὁ βίος περιστρέφεται περὶ τὰ ἡρωϊκὰ, λεγόμενα, κατορθώματα, μέχρι τῆς Δωρικῆς κατακτήσεως, περὶ τὸ 1080 πρ. Χρ.. (σελ. 67—70)· γ') τὴν Δωρικὴν, ἢ τὴν τῆς ἀκμῆς τῶν ἀποικιῶν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐν μὲν τῇ κυρίως Ἑλλάδι πρωτεύει ἡ Δωρικὴ φυλὴ, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἤνθησε μάλιστα ἐν ταῖς ἀποικίαις· ἡ ἐποχὴ αὕτη παρατείνεται μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων, ἤτοι τοῦ 500 ἔτους πρ. Χρ. (σελ. 70—86).

ἀ) Αἱ παραδόσεις αἱ παριστῶσαι τοὺς Πελασγοὺς, ὡς ἔθνος ἄγριον καὶ βάρβαρον, θεωροῦνται παντάπασιν ἀναξιόπιστοι· ἄλλαι παραδόσεις, πολὺ πιθανώτεραι, λέγουσιν ὅτι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἐνησχολήθη ᾗ ἐπρόκοψεν εἰς τὴν γεωργίαν (*) καὶ τὰς ὠφελίμους

(*) Ἡ πιθανωτάτη ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος Πελασγοὶ ἢ Πελαργοὶ εἶναι

τέχνας. Ὁ δὲ Πελασγικὸς οὗτος πολιτισμὸς ἤκμασεν ἰδίως εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπου πρωϊμώτατα ἀναφαίνεται τὸ τοῦ Δωδωναίου Διὸς ἱερὸν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τῆς ὁποίας αἱ εὔφοροι πεδιάδες κατ' ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους ἐγεωργήθησαν, εἰς τὰς ἐπίσης εὐφόρους περὶ τὴν Κωπαΐδα τῆς Βοιωτίας χώρας, ὅπου πρωϊμώτατα διέπρεψεν ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῆς ἡ παναρχαία τοῦ Ὀρχομενοῦ πόλις, τελευταῖον, εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Ἀργολίδα. Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτον κράτος τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι τὸ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἐκαλοῦντο Μινύαι, ἴσως ἀπό τινος τῶν ποικίλων φυλῶν ἐξ ὧν συνέκειντο. Τὸ κράτος τοῦτο ἐξετάθη εἰς τὴν βόρειον Βοιωτίαν καὶ ἔφθασεν εἰς πολλὴν ἀκμήν· ἡ περὶ τὴν Κωπαΐδα καὶ ἐπὶ τῶν παρακειμένων κλιτύων γῆ ἐκαλλιεργεῖτο ἐπιμελῶς· τὰ δι' ἀνθρωπίνης τέχνης τελειωθέντα ὑπόγεια ῥεῖθρα, ἐπροφύλαττον τὴν χώραν ἀπὸ τῆς πλημμύρας τῆς λίμνης· μεγάλα δὲ οἰκοδομήματα, φέροντα ἰδιάζοντά τινα χαρακτῆρα, κατεσκευάσθησαν πρωϊμώτατα ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Ὀρχομενοῦ πόλει (*). Τοιαῦτα οἰκοδομήματα, διατηρηθέντα ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τῶν ἀσαφεστάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας χρόνων ἀπεδίδοντο βραδύτερον ὑπὸ τῶν πολλῶν εἰς τοὺς Κύκλωπας καὶ τούτου ἕνεκα ὠνομάζοντο Κυκλώπεια τείχη, ἐρείπια δέ τινα αὐτῶν σώζονται μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα· οἷον μάλιστα τὸ ἐν Μυκήναις καμαροειδὲς οἰκοδόμημα, τὸ λεγόμενον θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἀτρέως, ἢ λείψανα τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ταύτης μετὰ πύλης, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται δύο ἐγκολαπτοὶ λέοντες, τὸ ἀρχαιότατον ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Ἕτερα κυκλώπεια κατασκευάσματα ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν μέρει εἰς Ἀθήνας, εἰς Ἄργος, εἰς Τίρυνθα, εἰς Ὀρχομενὸν ἢ ἀλλαχοῦ· λείψανα δὲ αὐτῶν ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὰ κυκλώπεια ταῦτα οἰκοδομήματα διακρίνονται διὰ τοῦτο, ὅτι σύγκεινται ἀπὸ μεγάλων καὶ ἐνίοτε κολοσσικῶν πετρῶν, τὸ πλεῖστον ἀνωμάλως λελαξευμένων ἢ συνηρμοσμένων ἄνευ ἀμμοκονίας τινὸς, ἢ ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῶν δώματα εἶναι καμαροειδῆ, ἂν ἢ μὴ κατεσκευασμένα κυρίως ὡς καμάραι. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἀνήκουσι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, εἰς τὴν Πελασγικὴν ἐποχὴν, τὸ μὲν διότι εὑρίσκονται ἰδίως εἰς χώρας ὅπου ᾤκησάν ποτε Πελασγοὶ, τὸ δὲ καθότι, διὰ τὸ πολλάκις τερατώδες αὐτῶν μέγεθος, δὲν ἠδύναντο, ὡς ἢ τὰ Αἰγυπτιακὰ, νὰ κατασκευασθῶσιν εἰμὴ ὑπὸ ὄχλου ἱερατικῶς ἢ δεσποτικῶς ἀγομένου, τοιαύτης δὲ ἱεροκρατίας ἢ παμβασιλείας ἴχνη δὲν εὑρίσκομεν εἰς τὴν ἀμέσως ἑπομένην τῆς Πελασγικῆς περίοδον, ἐνῷ, καθόσον ἀπὸ ἀμυδρῶν παραδόσεων ἐξάγεται, ὁ θρησκευτικὸς ἢ πολιτικὸς βίος τῶν Πελασγικῶν χρόνων ἔχει ὁμοιότητά τινα μὲ τὸν ἀρχαῖον ἀνατολικόν· ὥστε εὐλόγως ἐρρέθη, ὅτι ἡ Πελασγικὴ περίοδος τοσοῦτον ἀποτόμως διακρίνεται ἀπὸ ὅλων τῶν μετέπειτα χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὅσον τὰ κυκλώπεια οἰκοδομήματα ἀπὸ τὰ τῶν ἀμέσως ἑπομένων ἑκατονταετηρίδων. Καὶ ἐκ τούτου ἐπίσης δῆλον γίνεται διατὶ τὰ πλουσιώτατα Ἑλληνικὰ μυθεύματα σχεδὸν παντάπασιν ἀποσιωπῶσι τὰ περὶ τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς· ὁ Ἑλληνικὸς βίος τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τοσοῦτον ὑπῆρξε τοῦ Πελασγικοῦ διάφορος, ὥστε αἱ ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων παραδόσεις δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσι καὶ μεταβιβασθῶσιν εἰς τὰς μετέπειτα φιλοστόργως καὶ ἐπιμελῶς.

6') Τὰ Ἑλληνικὰ μυθεύματα ὑποδεικνύουσιν οὐσιώδη διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἑκατονταετηρίδων τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ὑποδεικνύουσι, δηλαδὴ, ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἔθνους ἔλαβεν οὐ μικρὰν ἐπίδοσιν. Οἱ περὶ τοῦ Περσέως, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Θησέως ἢ τοῦ ἀγῶνος τῶν Λαπιθῶν καὶ τῶν Κενταύρων μῦθοι παριστῶσι τοὺς Ἕλληνας τῶν προγενεστέρων χρόνων ὡς ἔθνος ἡμιάγριον καὶ ὑπὸ δεινῶν θηρίων, λῃστῶν καὶ τυράννων κατατρυχόμενον. Τοὐναντίον, εἰς τὰ περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων γεγονότων τῆς μεταγενεστέρας ἡρωϊκῆς ἐποχῆς διηγήματα ἢ ποιήματα, ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἀναφαίνεται ὁπωσοῦν εἰρηνικώτερος, πραότερος, εὐρυθμότερος. Τῶν τελευταίων τούτων ἑκατονταετηρίδων, ἤτοι τῆς ἰδίως ἀκμῆς τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, παρέχουσιν ἡμῖν πιστὴν εἰκόνα κυρίως ἡ Ἰλιὰς ἢ ἡ Ὀδύσσεια, τὰ δύο ἀρχαιότατα σωζόμενα ἔργα τῆς Ἑλλην. φιλολογίας, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἡρωϊκὰ μυθεύματα. Οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων

ἢ ἀπὸ τοῦ πέλω (εὑρίσκομαι, κατοικῶ) ἢ Ἄργος (πεδίον, κατὰ τὴν Μακεδονικὴν ἢ Θετταλικὴν διάλεκτον. Στράβωνος Η', ς', 9).

(*) Οἱ Μινύαι οὗτοι συνέμειναν καὶ μετὰ τὴν Πελασγικὴν ἐποχήν· ἀναφαίνονται δὲ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων στενοὶ τῶν Αἰολέων συγγενεῖς.

ἐκείνων παρίστανται ἀπανταχοῦ εὐάριθμοι τὸ πλῆθος, διανενεμημένοι εἰς μικρὰς πολιτείας, ζῶντες εἰς συνεχῆ ἀμοιβαίαν συνάφειαν καὶ οὐδεμίαν ἔχοντες ἀξιόλογον διαφορὰν περὶ τὰ ἤθη, τὴν δίαιταν, τὴν γλῶσσαν· εἶναι δὲ ὁ λαὸς οὗτος ῥωμαλέος καὶ μάχιμος· τὰ ἤθη αὐτοῦ ἁπλᾶ, ὁ βίος ἁπλοῦς καὶ εὐμαρὴς ὑπὸ τὸν εὔδιον ἐκεῖνον οὐρανόν. Καὶ διαιρεῖται μὲν τὸ ἔθνος εἰς διαφόρους φυλὰς καὶ πολιτείας, διὰ τὴν ὁμοιότητα ὅμως τοῦ θρησκεύματος, τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν, αἱ φυλαὶ ἐκεῖναι καὶ πολιτεῖαι διατελοῦσι πρὸς ἀλλήλας ὡς μέρη τρόπον τινὰ ἑνὸς καὶ μόνου σώματος, περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς συνεδέθησαν ἔτι στενώτερον διὰ πλησιεστέρας οἰκειότητος καὶ κοινῶν ἱερῶν καὶ πανηγύρεων· ἀλλ' ὁ περιπτύσσων αὐτὰς δεσμὸς ἦτο τοσοῦτον ἀνεπαίσθητος, ὥστε οὐδ' ὄνομα κοινὸν εἶχεν εἰςέτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.—

Περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ βίου τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν ἀνωτέρω (σελ. 68 ἐν σημ.)· ἐπιφέρομεν δ' ἐνταῦθά τινα, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως ταύτης. Ἡ εἰς βίους ἡ τάξεις διαίρεσις ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἀείποτε ἄγνωστος εἰς τοὺς Ἕλληνας· τὸ ἔθνος διῃρεῖτο μὲν, ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀγενεῖς, οἱ τελευταῖοι ὅμως οὗτοι δὲν ἦσαν ἀμέτοχοι τῶν δημοσίων πραγμάτων, καὶ προστούτοις τὰ προνόμια τῶν πρώτων δὲν ἐξεπήγαζον ἁπλῶς ἀπὸ τὴν γέννησιν, ἀλλὰ, διὰ νὰ συντηρηθῶσι, προσαπῃτεῖτο ἔξοχος ῥώμη, ἀνδρία, ἐπιτηδειότης· ὥστε ἡ διάκρισις ἐνταῦθα δὲν ἐστηρίζετο, ὡς ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν βίων, εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ἀπάτην, ἀλλ' εἰς πραγματικάς τινας ἀρετάς. Αἱ μάχιμοι ἐκεῖναι φυλαὶ ἐποιοῦντο περὶ πλείστου τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν, τοὺς ἀδιαλείπτους τούτους συντρόφους τῶν συμποσίων, τῶν πανηγύρεων καὶ τῶν στρατειῶν αὐτῶν. Τὰ ᾄσματα ἐξύμνουν τὰ πολεμικὰ κατορθώματα ζώντων ἢ τεθνεώτων ἡρώων, οἱ δὲ ποιοῦντες καὶ ψάλλοντες αὐτὰ ἀοιδοί, διετέλουν ἐν τιμῇ μεγάλῃ.— Τὰ πολυτιμότερα βιομηχανικὰ ἔργα ἐκομίζοντο, ὡς προείπομεν, ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς· κατεσκευάζοντο ὅμως καὶ ἐνταῦθα σκεύη τινὰ, μάλιστα ὅπλα, ἐνίοτε τεχνηέντως πεφιλοπονημένα, καὶ μαρτυροῦντα ὅτι εἶχεν ἤδη ἐγερθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ πλαστικὴ φιλοκαλία (δηλαδὴ ὁ ἔρως τῶν καλῶν τύπων καὶ τῆς παραςάσεως αὐτῶν). Ἤρξατο δὲ νὰ ἀναφαίνεται καὶ ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη, διότι ἀναφέρονται πόλεις καὶ κῶμαι, καὶ τεῖχη μετὰ πύργων καὶ πυλῶν· αἱ οἰκίαι τῶν ἡγεμόνων ἦσαν λιθόκτιστοι καὶ περιεῖχον πολλὰ καὶ μεγάλα δώματα, κήπους καὶ στοάς.—

Τὸ θρήσκευμα ἦτο στενώτατα μετὰ τοῦ δημοσίου βίου συνδεδεμένον, ἀλλ' ἰσχυρᾶς ἱερατικῆς τάξεως οὐδ' ἐλάχιστον ἀναφαίνεται ἴχνος· κύριος τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐπετέλει τὰς θυσίας, μὴ δεόμενος πρὸς τοῦτο ἱερέως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ λεγόμενοι μάντεις ἐθεωροῦντο ἔχοντες ἀνωτέραν τινὰ σοφίαν καὶ προσομιλίαν μετὰ θεῶν, καὶ ἐκαλοῦντο τούτου ἕνεκεν εἰς τὰς βουλὰς, διὰ νὰ προαναγγείλωσι τὴν ἔκβασιν μεγάλων ἐπιχειρήσεων ἢ, ἐπὶ κοινῶν συμφορῶν, νὰ ἀνεύρωσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπαλλαγῆς· οὐδ' οὗτοι ὅμως εἶχον ἰσχὺν, ὁπωσδήποτε ὁμοιάζουσαν μὲ τὴν τῶν ἱερατικῶν τῆς Ἀνατολῆς τάξεων, ἀλλ' ἐλογίζοντο κυρίως ὡς διαλλακταὶ τῆς παροργισθείσης θεότητος καὶ ὡς σύμβουλοι, αἱ δὲ προῤῥήσεις αὐτῶν δὲν εἰςηκούοντο πάντοτε καὶ ἐνίοτε μάλιστα, γινόμενοι κακῶν ἄγγελοι, ἐπέσπων καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως. Οἱ περιφημότατοι τῶν ἀνδρῶν τούτων ἦσαν ὁ Ὀρφεὺς, ὁ παρακολουθήσας ὡς μάντις τὸν Ἀργοναυτικὸν στόλον· ὁ ἐν τῇ αὐτῇ ἰδιότητι συμμετασχὼν τῆς στρατείας τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας Ἀμφιάραος, ὁ κατά τε τὴν στρατείαν ταύτην καὶ τὴν τῶν ἐπιγόνων μάντις τῶν Θηβαίων Τειρεσίας καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μάντις τῶν Ἑλλήνων Κάλχας.— Τὰ θρησκευτικὰ δόγματα τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ μεταγενεστέρου Ἑλληνικοῦ θρησκεύματος· ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς κεφαλαιώδεις τινὰς ἀρχὰς, ὡς τὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν δόγματα, διότι, ἀναμιχθέντα, εἴτε ἐξαρχῆς, εἴτε μετέπειτα, μετὰ ἀνατολικῶν δοξασιῶν καὶ μηδέποτε συγκροτήσαντα σύστημα ὡρισμένον καὶ μόνιμον, περιέχουσι διαφόρους ἀντιφάσεις. Οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐφρόνουν, ὅτι ὁ οὐρανὸς ἢ μᾶλλον ὅτι αἱ κορυφαὶ τοῦ οὐρανομήκους Ὀλύμπου κατῳκοῦντο, ὡς καὶ ἡ γῆ, ὑπὸ ὄντων, τὰ ὁποῖα ὑπελάμβανον, κατά τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν, ὅμοια τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, πλὴν τούτου, ὅτι ἐλογίζοντο ἀόρατα, ἰσχυρότερα καὶ ἔχοντα ἐπιῤῥοήν τινα εἰς τὰ ἐπίγεια πράγματα. Καὶ αὐτὸς δὲ τῶν θεῶν ὁ βίος ἦτο, κατὰ τὰς ἰδίας τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ὅμοιος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐκτὸς μόνον ὅτι ὑπῆρχε φαιδρότερος καὶ χαριέστερος αὐτοῦ. Συγχρόνως ὅμως, μετὰ τῆς δοξασίας ταύτης, καθ' ἣν οἱ θεοὶ ἐθεωρῶντο ὡς ὄντα ὅμοια τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, συνήπτετο, ἄδηλον πῶς, ἑτέρα δοξασία, καθ' ἣν οἱ θεοὶ ἐταυτίζοντο μὲ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα καὶ φαινόμενα;

ἐπὶ παραδείγματος, ὁ Ζεὺς, ὁ βασιλεὺς καὶ κύριος τοῦ τῶν θεῶν κράτους, ἐλογίζετο καὶ ὡς θεὸς τοῦ αἰθέρος, ὁ Ἀπόλλων, ὡς θεὸς τοῦ Ἡλίου, ὁ Ποσειδῶν, ὡς θεὸς τῆς θαλάσσης, τὰ δὲ ἄλση καὶ τὰ ὄρη, αἱ πηγαὶ καὶ αἱ κοιλάδες, ἐθεωροῦντο κατωικούμενα ὑπὸ θείων ὄντων, τῶν καλουμένων νυμφῶν.— Ἰδίως ἱερεῖς, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τοὺς μάντεις, δὲν ἀναφαίνονται ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων· αἱ μὲν κοιναὶ θυσίαι ἐποιοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, αἱ δὲ ἴδιαι, ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου. Μόναι αἱ μεταγενέστεραι παραδόσεις μνημονεύουσιν ἐνίοτε πραγματικῶν ἱερέων, ἐν τῇ Ἰλιάδι ὅμως καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ οὐδόλως τοιοῦτοι ἀπαντῶνται. Ἡ λατρεία συνίστατο κυρίως εἰς θυσίας καὶ εὐχάς· οἱ ναοὶ ἦσαν ὀλίγοι, παρὰ πάσῃ δὲ πόλει ὑπῆρχε τεμένος γῆς περιπεφραγμένον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἵστατο βωμός. Ἡ λατρεία ὅμως δὲν ἐθεωρεῖτο ἀπαραιτήτως συνδεδεμένη μετὰ τῶν ἱερῶν τούτων περιβόλων, ἀλλὰ πολλάκις ἵδρυον καὶ ὁπουδήποτε τῆς ὑπαίθρου χώρας βωμὸν διὰ νὰ θύσωσι καὶ νὰ εὐχηθῶσιν. Αἱ δὲ θρησκευτικαὶ ἑορταὶ ἦσαν ἱλαρώταται καὶ παντάπασιν ἀλλότριαι τοῦ ἀγρίου καὶ θορυβώδους χαρακτῆρος τὸν ὁποῖον ἔφερον αἱ πανηγύρεις τῶν πλείστων ἀνατολικῶν ἐθνῶν, διότι ἐώρταζον εὐωχούμενοι, τελοῦντες ἀγῶνας καὶ ἀκούοντες ὑμνούμενα ὑπὸ τῶν ἀοιδῶν τὰ κατορθώματα ἐνδόξων πολεμιστῶν.

γ') Ἡ τρίτη ἐποχὴ διακρίνεται· 1) διὰ τὴν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι πάλην τοῦ ἀριστοκρατικοῦ στοιχείου πρὸς τὸ ἤδη ἀναφυόμενον δημοκρατικόν· περὶ ταύτης ὡμιλήσαμεν διὰ μακρῶν ἐν τῷ κειμένῳ· 2) διὰ τὴν ἀκμὴν τῶν ἀποικιῶν, περὶ ὧν κατωτέρω, ἐν τῇ σημ. ς'. Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνάγονται καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ σ. Δ'.

Δ'. Ποικιλία καὶ ἑνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἵτινες, ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, ἀπετέλεσαν ἓν τε τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἔθνος πολυάριθμον, ὑπολογιζόμενον συνάμα εἰς 20,000,000 περίπου ψυχῶν, οὐδέποτε ἡνώθησαν εἰς ἓν κράτος, ἀλλὰ διηνεκῶς διετέλεσαν κατακερματισμένοι εἰς πολλὰς, καὶ ποικίλας, καὶ ἀδιαλείπτως σχεδὸν ἀλληλομαχούσας φυλὰς καὶ πολιτείας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὑπῆρχον παρ' αὐτοῖς στοιχεῖά τινα ἑνότητος, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων, καὶ περ τοσοῦτον διηρημένοι, ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν τῷόντι ἔθνος ἕν. Καὶ α) Τὸ ὄνομα. Περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, μικρὸν μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἔπαθον ὁλοσχερῆ ἀλλοίωσιν ὡς ἐκ τῆς Αἰολικῆς καὶ Δωρικῆς μεταναστάσεως (*), μάλιστα δὲ τῆς τελευταίας ταύτης, ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ἓν κοινὸν τοῦ ὅλου ἔθνους ὄνομα, τὸ τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον, ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ἀπεδίδετο συνήθως μόνον εἰς μικρά τινα Θετταλικὰ φῦλα· προσδετούτοις ἐπικρατεῖ ἤδη ἡ συνήθεια τῆς τοῦ ἔθνους εἰς 4 φυλὰς διαιρέσεως καὶ τῆς παραγωγῆς αὐτῶν ἀπὸ τῶν υἱῶν καὶ τῶν ἐγγόνων τοῦ Ἕλληνος (**). — Κατ' ἀντίθεσιν δὲ τοῦ κοινοῦ τούτου

(*) Ἴδε σελ. 70. Αἱ μεταναστάσεις αὗται ὑπῆρξαν ἀποτέλεσμα τῆς τῶν Θετταλῶν μεταναστάσεως. Τὸ ἔθνος τοῦτο, κατοικοῦν πρότερον εἰς Ἤπειρον, εἰςέβαλε, περὶ τὰ 60 ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ ἔκτοτε ὀνομασθεῖσαν Θεσσαλίαν, τῆς ὁποίας ἐν μέρει μὲν ἐξέωσεν, ἐν μέρει δὲ καθυπέταξε τοὺς προηγουμένους κατοίκους· ἐκ τῶν ἐξωσθέντων, οἱ μὲν Βοιωτοὶ, φυλὴ Αἰολικὴ, ἦλθον εἰς τὴν φερώνυμον αὐτῶν χώραν (ἐν ᾗ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχον κατοικήσει ἤδη εἰς χρόνους παναρχαίους), καθυποτάξαντες ἐνταῦθα τότε κράτος τῶν Μινυῶν καὶ τὸ τῶν Θηβαίων· οἱ δὲ Δωριεῖς μετανέςησαν εἰς τὴν πρὸς Μ. τῆς Οἴτης Δωρίδα, ἐν ᾗ ἔτι εἰς προηγουμένους χρόνους εἶχον κατασταθῆ στίφη τινὰ αὐτῶν. Ἐξεθέσαμεν δὲ ἤδη πῶς οἱ Δωριεῖς, ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι, ἐγένοντο κύριοι τοῦ πλείστου τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος μέρους.

(**) Ἡ γενεαλογία αὕτη δὲν ἀπαντᾶται παρ' Ὁμήρῳ, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον παρ' Ἡσιόδῳ (ἐν τοῖς καταλόγοις). Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος ἀπὸ ἰσχυροῦ τινος ἀρχηγοῦ δὲν εἶναι βεβαίως ἀπίθανος· ὑπάρχει ἐν τούτοις καὶ ἑτέρα παραγωγὴ, ἀξία σημειώσεως. Ὁ Ἀριστοτέλης (περὶ Μετεώρων, 1. 14) λέγει ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἦτο πλησίον τῆς Δωδώνης καὶ τοῦ Ἀχελῴου, καὶ ὅτι ἡ χώρα αὕτη κατῳκεῖτο ὑπὸ τῶν Σελλῶν καὶ τῶν τότε μὲν καλουμένων Γραικῶν, μετέπειτα δὲ ὀνομασθέντων Ἑλλήνων. Οἱ Σελλοὶ (καὶ Ἕλλοι) οὗτοι φαίνονται μάλιστα προσεγγίζοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας.— Τὸ δὲ πρωϊμώτατα ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀφανισθὲν ὄνομα τῶν Γραικῶν, ἐπεκράτησέ ποτε, ὡς ἔοικεν, εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Ἠπείρου παραλίαν· ἐκεῖθεν ἐγένετο γνωστὸν εἰς τοὺς τὴν ἀντιπέρας ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους κατοικοῦντας Ἰταλοὺς καὶ, λαβὸν παρ' αὐτοῖς τὴν ἐκτενεστέραν τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους σημασίαν, μετεβιβάσθη οὕτως εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ, διὰ τούτων, εἰς τοὺς νεωτέρους Εὐρωπαίους. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Γραικὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀναφαίνεται ἤδη καὶ ἕτερόν τι, τὸ τῶν βαρβάρων, ὑπὸ τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες περιελάμβανον ἅπαντα τὰ λοιπὰ τῆς γῆς ἔθνη. Ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ κυρία σημασία τῆς λέξεως ταύτης δὲν ἀνευρέθη ἄχρι τοῦδε ἀσφαλῶς. Ὡς ἐθνικὸν ὄνομα, ἦτο κατ' ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἕλλησι ταὐτόσημον «τοῦ μὴ Ἕλλην»· βραδύτερον οἱ Ἕλληνες, ὑπερβαλόντες πολὺ ἅπαντα τὰ ἄλλα ἔθνη, διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν διαπλάσεως, συνῆψαν μὲ τὴν λέξιν ἐκείνην τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνελευθέρου, τοῦ ἀγενοῦς, τοῦ ἀπαιδεύτου· ὅταν ἔπειτα, ἀποβαλούσης τῆς Ἑλλάδος τὴν αὐτονομίαν, ἡ παιδεία καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῆς μετεβιβάσθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τὸ ὄνομα βάρβαρος ἀπεδόθη εἰς ἅπαντα τὰ ἔθνη ὅσα δὲν μετεῖχον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἢ τῷ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμῷ· τελευταῖον, τὰ χριστιανικὰ ἔθνη συμπαρέλαβον μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου ἢ τὴν λέξιν, ἥτις ἤδη ἐμφαίνει εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τῷ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ἰδέαν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγροικίας. — Ἀλλὰ, παρὰ τὴν ἑνότητα τοῦ ὀνόματος, πολὺ μᾶλλον λόγου ἀξία ἦτο ἡ καὶ ἐπαγαγοῦσα βεβαίως ταύτην·

6') Ἠθικὴ τοῦ ἔθνους ἑνότης. Ὡς προείρηται, συγχρόνως μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἀναφαίνεται καὶ ἡ διαίρεσις τοῦ ἔθνους εἰς τέσσαρας φυλάς. Καὶ ἅπαν μὲν τὸ ἔθνος διεκρίνετο ἐπὶ τῇ ἐμφύτῳ αὐτοῦ τόλμῃ, ῥώμῃ, νημοσύνῃ καὶ φιλοκαλίᾳ· ἀλλὰ παρά τισι μὲν τῶν κατ' ἰδίων φυλῶν ἐπεκράτησαν μᾶλιστά τινες τῶν ἰδιοτήτων ἐκείνων, παρ' ἄλλαις δὲ ἀνεπτύχθησαν ὅλαι ὁμοῦ, ἐκ δὲ τούτου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέκτησε τὴν θαυμαστὴν περὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν βίον ποικιλίαν, τὴν ἀποτελοῦσαν ἕνα τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ χαρακτήρων. Παρὰ ταῖς Δωρικαῖς λ. χ. φυλαῖς, καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις καὶ τοῖς Κρησίν, ἐπεκράτει τὸ στάσιμον καὶ τὸ ἐρρωμένον· παρὰ τοῖς Βοιωτοῖς, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν Αἰολικὴν φυλήν, ἡ τραχύτης καὶ ἡ ἀγροικία, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς ἄλλοις Ἴωσιν, ἡ εὐτραπελία καὶ ἡ πραότης. Εἰς ταῦτα προσθετέον, ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ἀνεμίχθησαν μετ' ἀλλήλων πολυειδῶς, ὅτι διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῶν ἀποικιῶν ἐγνώρισαν ἔθνη ποικιλώτατα, ὅτι ἐκ τούτου ἔλαβον ἀφορμὴν ἰσχυρᾶς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὅτι, τελευταῖον, ἔζων ὑπὸ οὐρανὸν μὲν αἴθριον καὶ μαλακόν, ἐπὶ χωρῶν δὲ τῶν καλλίστων καὶ πλουσιωτάτων τῆς εὐκράτου ζώνης. Αἱ φυλαὶ αὗται δὲν ἐγνώριζον κυρίως τί ἐστι πενία καὶ ἀμηχανία, διότι, ἅμα ἐπικειμένων τοιούτων δεινῶν, τινὲς τῶν πολιτῶν μετηνάστευον καὶ ἔκτιζον εἰς οἱανδήποτε παραλίαν νέαν πόλιν, ἐν ᾗ ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν προχειρότερον ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ. Αὗται αἱ ἐξωτερικαὶ τοῦ ἔθνους ἀσχολίαι, ἦσαν πολλαπλαῖ καὶ πολλῆς ἠθῶν καὶ θεσμῶν ποικιλίας παραγωγοί· διότι ἄλλαι μὲν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἠσχολοῦντο ἰδίως περὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἄλλαι περὶ τὴν ἐμπορίαν, τὴν ναυτιλίαν ἢ τὴν ἁλιευτικήν, ἄλλαι εἰς πολυειδεῖς βιομηχανίας, τινὲς δὲ μετήρχοντο καὶ πολλὰ συνάμα τῶν ἐπιτηδευμάτων τούτων.—Ἀλλὰ, καίπερ τοσοῦτον ποικίλης οὔσης τῆς ἀναπτύξεως ἢ δραστηριότητος τῷ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἱ ἰδιότητες αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν κύριον αὐτοῦ χαρακτῆρα παρέμειναν ἀείποτε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἰς ὅλα τοῦ ἔθνους τὰ τμήματα· μάλιστα δὲ κοιναὶ ἁπάντων τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν ἰδιότητες ἦσαν, τὸ φιλόμουσον, τὸ φιλότεχνον καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη διάθεσις πρὸς τὸ ὡραΐζειν καὶ φαιδρύνειν τὸν βίον διὰ πανηγύρεων καὶ διὰ θρησκευτικῆς λατρείας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατηρτισμένης.

Διὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν τρόπων καὶ τῶν ἠθῶν, ἢ διότι εἶχον κοινὴν τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις, διετέλεσαν οἱ Ἕλληνες ἔθνος ἕν, ἂν ἢ διεσπασμένοι εἰς πολλὰς ἀνεξαρτήτους πολιτείας. Ἐσωτερικὸς ἄρα δεσμὸς συνῆπτε πρὸς ἄλληλα τὰ κατ' ἰδίαν αὐτῶν ἔθνη, οὐδ' ἔχομεν χρείαν ἄλλων τινῶν ἐξωτερικῶν ἐμφανῶν δεσμῶν, διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι συνήθως θεωροῦνται ὡς τοιοῦτοι· οἱ κοινοὶ ἀγῶνες ἢ αἱ ἀμφικτυονίαι· ἀλλ' αἱ μὲν τελευταῖαι αὗται οὐδέποτε οὐσιωδῶς ἐπενήργησαν εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα, οἱ δὲ ἀγῶνες δὲν εἶχον κύριον καὶ ἀρχικὸν σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, ἐξεναντίας οἱ ἀγῶνες οὗτοι δὲν ἀπέβησαν πολλοῦ λόγου ἄξιοι εἰμὴ ἀφοῦ προήχθη ἤδη ὀπωσοῦν τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο, τότε δὲ μόνον συνετέλεσαν καὶ οὗτοι πάλιν δραστηρίως εἰς τὴν ἔτι μεγαλητέραν αὐτοῦ ἐπίδοσιν.

γ') Αἱ Ἀμφικτυ(ι)ονίαι δὲν εἶχον σκοπὸν (ὡς αἱ πολιτικαὶ ὁμοσπονδίαι, τὰς ὁποίας θέλομεν ἀπαντήσει ἐν ταῖς ἀποικίαις ἢ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι) τὴν κοινὴν κατὰ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ ἄμυναν ἢ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ῥύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν τῶν πόλεων πραγμάτων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν τέλεσιν θρησκευτικῶν τινων πανηγύρεων, τὴν διατή-

ρησιν καὶ προστασίαν ναοῦ τινος καὶ τὴν ἀποτροπὴν τῆς ὑπερβολικῆς ὠμότητος ἀπὸ τῶν πολέμων τοὺς ὁποίους διεξῆγον πρὸς ἀλλήλας αἱ μετέχουσαι τοῦ συστήματος πόλεις. Αἱ ἀμφικτυονίαι ἄρα ἦσαν ὁμοσπονδίαι ἱερατικαὶ καὶ οὐχὶ πολιτικαί, ἂν καὶ πολλάκις ἰσχυρότεροί τινες τῶν συνέδρων μετεχειρίσθησαν αὐτὰς ὡς ὄργανα τῶν ἰδίων αὐτῶν πολιτικῶν συμφερόντων. Ἰδίως δὲ ἀπέβησαν λόγου ἄξια τὰ συστήματα ταῦτα διότι τὰ κοινὰ ἱερά, διὰ τὴν ἀσυλίαν, ἐχρησίμευον συγχρόνως ὡς τράπεζαι ἢ ταμιευτήρια θησαυρῶν καὶ διότι προστούτοις, συρρεόντων πολλῶν ἐμπόρων εἰς τὰς πανηγύρεις ἐκείνας, ἐγίνοντο ἐνταῦθα πολλαὶ καὶ μεγάλαι συναλλαγαί.— Κατὰ τὰς εἰκασίας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων τινῶν συγγραφέων, ἡ λέξις Ἀμφικτυονία παράγεται ἀπὸ Ἀμφικτύονος τοῦ Δευκαλίωνος, ὅστις λέγεται καθιδρυτὴς τοῦ ἐπισημοτάτου τῶν συνεδρίων τούτων. Πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ γνώμη καθ' ἣν ἡ λέξις Ἀμφικτυονία ἢ μᾶλλον Ἀμφικτιονία (ἡ διὰ τοῦ ε γραφὴ φαίνεται ὀρθοτέρα, Thirlwall, τ. 1. σελ. 269) ἐμφαίνει οὐδὲν ἄλλο ἢ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, δηλαδὴ τὴν ἕνωσιν τῶν περιοίκων τῶν περὶ τὸ κοινὸν ἱερὸν κατοικούντων. Τοιαῦται Ἀμφικτιονίαι ὑπῆρξαν πιθανώτατα πολλαί· διεσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν ἡ μνήμη δ' ἐξ αὐτῶν· τῆς ἐν Ὀγχηστῷ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς περὶ τὸ ἐν Καλαυρίᾳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος (Στραβ. Θ', 6', 33 καὶ Η', ς', 14)· τῆς ἐν Ἀργολίδι, ἄλλης παρὰ τὴν ἐν Καλαυρίᾳ (Παυσ. 4, 5) καὶ τῆς περὶ τὸ ἐν Δήλῳ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλ' ἡ περιφημοτέρα ὅλων ἦτο ἡ ἐν Δελφοῖς Ἀμφικτιονία, ἡ διὰ τὸ μεγαλήτερον αὐτῆς ἀξίωμα, πολλάκις ἁπλῶς καὶ ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος, Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καλουμένη. Ἡ σύστασις αὐτῆς ἀνατρέχει εἰς χρόνους ἀπωτάτους, μετεῖχον δὲ τοῦ συνεδρίου δώδεκα Ἑλληνικὰ ἔθνη· αἱ σύνοδοι ἐτελοῦντο δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐν ἔαρι καὶ ἐνμετοπώρῳ, ἐναλλὰξ εἰς Δελφοὺς καὶ εἰς τὸ ἐν Πύλαις (Θερμοπύλαις) ἱερὸν τῆς Δήμητρος. Ὁ ἀρχικὸς καὶ κύριος σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου καταφαίνεται ἀποχρώντως ἐν τοῖς ὅρκοις τῶν Ἀμφικτιόνων, « ἐν οἷς ἔνορκον ἦν, μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτιονίδων ἀνάστατον ποιήσειν, μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ, ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τοῦτον, καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσειν. Καὶ ἐάν τις ἢ συλᾷ τὰ τῷ θεοῦ, ἢ συνειδῇτι ἢ βουλεύσῃτι κατὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ, τιμωρήσειν χ ποδὶ, καὶ χειρὶ, καὶ φωνῇ, καὶ πάσῃ δυνάμει » (Αἰσχ. π. τ. Παραπρεσβ. λά.) Ὑπῆρχον δὲ δύο τάξεις ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων, οἱ Πυλαγόρο(α)ι, καὶ οἱ Ἱερομνήμονες· οἱ πρῶτοι ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, τὸν σύλλογον τὸν ἐπιτετραμμένον τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφίζειν, οἱ δὲ ἱερομνήμονες ἔργον εἶχον νὰ παρασκευάζωσι καὶ νὰ διευθύνωσι τὰς συζητήσεις τῶν Πυλαγόρων καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰ δόξαντα. Παρεκτὸς τοῦ συνεδρίου, τὸ ὁποῖον ἔδρευεν εἴτε ἐν τῷ ἱερῷ, εἴτε ἐν παρακειμένῳ τινὶ κτιρίῳ, μνημονεύεται καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀμφικτιόνων, ἥτις συνήρχετο ἐν ὑπαίθρῳ χ συνέκειτο ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ἐν ᾗ ἐτελεῖτο τὸ συνέδριον καὶ ἀπὸ τοὺς πολυαρίθμους αὐτόθι συρρέυσαντας ξένους. Συνεκαλεῖτο δὲ ἡ ἐκκλησία εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, λ. χ. ὅταν ἐζητεῖτο ἡ συνδρομὴ αὐτῆς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων ἢ ὁσάκις ἦτο ἀνάγκη νὰ συνέλθῃ ἔκτακτος σύνοδος ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο τακτικῶν συνόδων διαστήματι.

Τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου τὴν προστασίαν ἐσκόπει κυρίως ἡ Ἀμφικτιονία αὕτη, καὶ τὸ μετὰ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου συνδεδεμένον χρηστήριον, ἀπέβησαν ἐπισημότατα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, διότι ὁ μὲν ναὸς ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρώτιστος τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν καὶ ὡς κοινὸν τοῦ ὅλου ἔθνος ἱερόν, τὸ δὲ χρηστήριον αὐτοῦ εἶχε μέγα παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ἀξίωμα. Ὅθεν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν μετεχειρίζοντο αὐτό, εἰς σπουδαίας περιστάσεις, πρὸς εὐχερεστέραν ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων σκοπῶν. Μάλιστα δὲ ἤκμασε τὸ μαντεῖον κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων ἐποχήν, δηλαδὴ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπρώτευσεν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ Δωρικὴ φυλή, διότι τὰ Δωρικὰ ἔθνη ἐθεώρουν τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς κοινὸν τῆς φυλῆς αὐτῶν ἱερὸν καὶ ἔκπαλαι κατέφευγον εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ πολὺ συχνότερον ἢ αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι. Ἡ Πυθία (*) ὡδηγεῖτο περὶ τοὺς χρησμοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς

(*) « Θεσπιῳδεῖν δὲ τὴ ἀρχαῖον λέγεται παρθένους .... Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις φασὶν Ἐχεκράτην τὸν Θετταλὸν, παραγενόμενον εἰς τὸ χρηστήριον, καὶ θεασάμενον [τὴν χρησμολογοῦσαν παρθένον, ἐρασθῆναι διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ συναρτάσαντα βιάσασθαι· τοὺς δὲ Δελφοὺς διὰ τὸ γεγενημένον πάθος, εἰς τὸ λοιπὸν νομο-

ἄνδρας τῆς πόλεως, ἥτις ἐπερώτα αὐτήν· τὸ δὲ αἰνιγματῶδες τῶν χρησμῶν ἐκείνων ἐξησφάλιζε μὲν τοὺς ἱερεῖς ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἔκβασιν τοῦ γεγονότος, δὲν ἐκώλυε δὲ τοὺς ἐρωτήσαντας νὰ ἑρμηνεύσωσι τὰς ἀποκρίσεις ὅπως ἐσύμφερεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Ἰδιῶται δὲν ἐπερώτων τὸν χρησμὸν περὶ τῶν ἰδίων ὑποθέσεων, κυρίως βέβαια διὰ τὴν μεγάλην δαπάνην τὴν ὁποίαν ἀπήτουν αἱ γινόμεναι πρὸς τὸν θεὸν θυσίαι καὶ ὧρεαί. Αἱ δὲ ὧρεαὶ αὗται ἠύξησαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἱεροῦ τοσοῦτον, ὥστε εἰς τὰς ἑπομένας ἑκατονταετηρίδας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας συνεποσοῦντο εἰς μύρια τάλαντα.

δ') Ἀγῶνες. Θρησκευτικαὶ πανηγύρεις μετὰ ἀγώνων συνδεδεμέναι ὑπῆρχον πολλαὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν Ἑλληνικὰς πόλεις· ἀλλὰ τῶν φαιδρῶν τούτων ἑορτῶν δὲν μετεῖχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰμὴ οἱ ἄμεσοι τῆς πόλεως περίοικοι. Τέσσαρες δὲ μόνον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκείνων, ἤτοι τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἰσθμια, ἀπέβησαν κατὰ μικρὸν κοιναὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐθνικαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πανηγύρεις· ἐκ τούτων πάλιν τὰ Ὀλύμπια ἦσαν τὰ μᾶλλον παλυπόρευτα καὶ ἔφερον πλέον τῶν ἄλλων τὸν χαρακτῆρα τῆς κοινῆς συμπάσης τῆς Ἑλλάδος ἑορτῆς.—

Τὰ Ὀλύμπια ἐτελοῦντο ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἦλειαν Ὀλυμπίᾳ. Ὁ μῦθος ἀποδίδει τὴν ἵδρυσιν αὐτῶν εἰς τὸν πρωτεύοντα τῶν ἡρώων τῆς παναρχαίας Ἑλληνικῆς ἐποχῆς, τὸν Ἡρακλέα· ἱστορικώτερον δὲ ἡ ἵδρυσις ἢ ἀνανέωσις αὐτῶν θεωρεῖται ἔργον τοῦ Ἰφίτου, βασιλέως τῆς Ἦλείας, ἀπογόνου τοῦ Ὀξύλου· ἔκτοτε ἀπέβησαν κοινὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ, ἔτι βραδύτερον, τῆς ἄλλης ὅλης Ἑλλάδος πανήγυρις. Ἡ κυρίως ὅμως ἱστορικὴ ἐποχὴ τοῦ ἀγῶνος ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος καθ' ἣν ἐνίκησεν ὁ Ἦλεῖος Κόροιβος, 108 ἔτη μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ Ἰφίτου, 23 πρὸ τῆς κτ. Ῥώμης, 3ῳ ἔτει τοῦ ἰσοβίου ἄρχοντος τῶν Ἀθηναίων Αἰσχύλου, 777 π. Χ. (Olympia v. J. H. Krause, σ. 34—35, κατὰ δὲ τοὺς Πίνακας τοῦ Φισχέρου ἢ τοῦ Σοιτβήρου, ἐν ἔτει 776 π. Χ.). Διότι ἔκτοτε «ἤρξαντο οἱ ἀθληταὶ ἀναγράφεσθαι, οἱ δηλαδὴ νικηφόροι... ἡ δὲ Ὀλυμπιὰς αὕτη πρώτη ἐτάχθη ἀφ' ἧς Ἕλληνες ἀριθμοῦσι τοὺς χρόνους» Ἀφρ. παρ' Εὐσ. χρον. 1. Ἑλλ. Ὀλυμπ. σελ. 39). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγὼν ἐτελεῖτο εἰς τὸ ἑξῆς τακτικῶς κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος (πενταετηρίς, τεσσάρων ἐτῶν μεταξὺ συντελουμένων· τὸν αὐτὸν λόγον αἱ τριετηρίδες περιελάμβανον δύο μόνον ἔτη· ἀπαντᾶται ὅμως καὶ τετραετηρίς, ἐπὶ τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος) ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ ἡ ἀσφαλὴς χρονολογία τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐν τῇ 287 Ὀλυμπιάδι, ἔτει ἀπὸ Χρ. 369, ὁ ἐπί τινα χρόνον διακοπεὶς Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν ἀποκατέστη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Οὐάλεντος· ἐπαύθη δὲ διὰ παντὸς ἐν ἔτει 16 τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, ἔτει 394 ἀπὸ Χρ., 293 Ὀλυμπ. ἀφ' ἧς ἐνίκησεν ὁ Κόροιβος. — Πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς, ὁ ἀγὼν οὗτος ἀπέβη λόγου ἄξιος διὰ τὴν συνδεθεῖσαν μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰφίτου ἐκεχειρίαν, ἥτις καὶ ἐπροσωποποιήθη ἐν ἑτέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, στεφανοῦσα τὸν καθιδρυτήν. Τὸ κείμενον τοῦ ἱστορικοῦ τούτου μνημείου ἦτο γεγραμμένον εἰς κύκλου σχῆμα, ἐπὶ τῷ δίσκῳ τοῦ Ἰφίτου, τὸν ὁποῖον ὁ Παυσανίας ἔτι ἐθεάσατο ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἥρας. Ἡ ἀρχαιότης ἀναφέρει ὡς συμπράκτορας τοῦ Ἰφίτου περὶ τὴν διάνυσιν τοῦ ἔργου τούτου Λυκοῦργον τὸν Λακεδαιμόνιον καὶ Κλεοσθένην τὸν Πισάτην. Ὁπωσδήποτε δὲ, ἡ ἐκεχειρία ἀπέβη θεσμὸς οὐσιώδης, ἔφερεν, ἐνόσῳ διήρκει, σωτηρίαν διακοπὴν τῶν ἐμφυλίων στάσεων καὶ προεβίβαζε τοιουτοτρόπως τὴν γενικὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν Ἑλλήνων οἰκειότητα. Οἱ σπονδοφόροι τῶν Ἠλείων ἀνήγγελλον τὴν ἀρχὴν τῆς ἱερομηνίας, πρῶτον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν χώραν καὶ ἔπειτα εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις, ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἱερομηνίας προσήρχοντο ἐν σχέτῃ πάσης ἀδικίας οὐ μόνον οἱ θεωροί, δηλαδὴ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀγωνιστὴς ἢ θεατὴς ἢ ἄλλως βουλόμενος νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν πανήγυριν. Μάλιστα δὲ οὐσιώδης ἦτο ἡ ἐκεχειρία ὡς πρὸς τὴν Ἦλιν αὐτὴν, διότι κατ' ἀρχὰς ἦτο διηνεκὴς ὡς πρὸς τὴν χώραν ταύτην, θεωρουμένην ἱερὰν καὶ ἀπόρθητον παρ' ὅλων σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων (Στραβ. Η', γ', 32. Πολυβ. 4, 73, 10). Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς αὐτοὶ οἱ Ἠλεῖοι παρεβίασαν τὴν ἱερὰν ὐδετερότητα, λαβόντες ἐνεργὸν εἰς τὸν πόλεμον μετοχὴν, ἔπαυσαν καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνίδες πόλεις νὰ σέβωνται τὴν ἀσυλίαν αὐτῶν καὶ ἐγένετο πάλιν ἡ Ἦλις πλέον παρὰ ποτὲ στάδιον ἐχθροπραξιῶν. — Ὀλυμπία

θετῆσαι μηκέτι παρθένον χρηστηριάζειν, ἀλλὰ γυναῖκα πρεσβυτέραν 50 ἐτῶν χρησμολογεῖν· κοσμεῖσθαι δ' αὐτὴν παρθενικῇ στολῇ, καθάπερ ὑπομνήματι τῆς παλαιᾶς προφήτιδος.» Διοδ. 16, 26.

ἐκαλεῖτο τὸ πλησίον τῆς Πίσης (τοῦ σημ. χωρίου Μοράκα) μικρὸν καὶ χάριεν πεδίον, τὸ ἀπ' Ἀν. πρὸς Δ. ἐκτεινόμενον, ὁριζόμενον δὲ πρὸς τὸ Β. μὲν καὶ τὸ ΒΑν. μέρος ὑπὸ λόφων (καὶ ἰδίως τοῦ Κρονίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου), πρὸς Μ. δὲ καὶ τὸ ΜΔ. καὶ ΜΔ. ὑπὸ ποταμῶν ἢ ὀρέων ἢ μάλιστα ὑπὸ τοῦ λαμπρῶς ἤδη ἀπ' Ἀν. πρὸς τὸ ΔΝ. ῥέοντος Ἀλφειοῦ. Τὸ περιβλεπτον τοῦτο πεδίον περιελάμβανε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς (τοῦ ὁποίου τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν μαρτυροῦσι τὰ ἔτι σωζόμενα ἐρείπια) καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ μαντεῖον· ἔτι δὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς ἄλσος, τὸ ἐκ παλαιοῦ Ἄλτις καλούμενον καὶ περιέχον τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἱερά, βωμούς, ἀγάλματα, οἰκοδομήματα, μνημεῖα, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος τῆς ἀκμαίας Πελοποννήσου χῶρος ὑπῆρχεν ἐνάμιλλος αὐτοῦ κατὰ τοῦτο. Μάλιστα δὲ ἐθαύμαζεν ὁ προσερχόμενος τὸ μεγαλοπρεπέστατον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἀριστούργημα τοῦ Ἀθηναίου Φειδίου τοῦ Χαρμίδου, τὸ ὁποῖον ἐξέπληξε καὶ αὐτὸν τὸν ψυχρότατον ἐκεῖνον Ῥωμαῖον πολεμιστὴν, Λ. Αἰμίλιον Παῦλον (Πολυβ. 30, 15). Μεταξὺ τῆς Ἄλτεως, τοῦ Κρονίου λόφου καὶ τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Ἀλφειὸν Κλαδέου ποταμοῦ, ἔκειτο, εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ πεδίου, ὁ καλὸς ἱππόδρομος μετὰ τῆς μηχανικωτάτης αὐτοῦ ἀφέσεως (Παυσ. 6, 20, 7), ἀριστοτέχνημα τοῦ Κλεοίτου, καὶ, ὅμορον τοῦ ἱπποδρόμου, ἐν αὐτῇ τῇ Ἄλτει, ἡ τουλάχιστον ἐν τῷ τέλει αὐτῆς, τὸ στάδιον. Ἐντὸς τῆς Ἄλτεως, οὐ μακρὰν τοῦ σταδίου, ἦτο τὸ χάριν προγυμνασίας τῶν ἀθλητῶν Γυμνάσιον, μετὰ δρόμων καὶ παλαιστρῶν· ἐν αὐτῷ δὲ ἀνεγράφοντο καὶ τὰ τῶν ὀλυμπιονικῶν ὀνόματα. Προστούτοις ἡ Ἄλτις περιελάμβανεν, εἰς τὸ ΒΑν. αὐτῆς μέρος, τὸ Πρυτανεῖον τῶν Ἠλείων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ἀπαντικρὺ τοῦ οἰκήματος τῆς Ἑστίας, ἦτο τὸ ἐξιατόριον, ἐν ᾧ ἐξιῶντο, δαπάναις δημοσίαις τῶν Ἠλείων, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀγώνων, οἱ νικήσαντες τὰ Ὀλύμπια. Πρὸς μεσημβρίαν ὑπῆρχεν, ἐν τῇ Ἄλτει, τὸ παρὰ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλ. ἱστ. 7, 4, 31) ἀναφερόμενον βουλευτήριον, ἐν ᾧ ἐβουλεύοντο μὲν περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ ἀγῶνος, ἡ δὲ ὀλυμπιακὴ βουλὴ ἔκρινε τὰς ἐπὶ αὐτοῦ ἀναφυείσας διενέξεις. Ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ὑπῆρχον πολλὰ τοῦ Διὸς ἀγάλματα, ἐξ ὧν μάλιστα ἀξιομνημόνευτον εἶναι τὸ τοῦ ὀρνίου Διός, παρὰ τῷ ὁποίῳ, ἔχοντι ἐν ἑκατέρᾳ χειρὶ κεραυνὸν, οἱ ἀθληταὶ ὤμνυον εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν καὶ ἀδελφοὺς, ἔτι δὲ καὶ γυμναστάς, ὅτι οὐδὲν θέλουν πράξει ἀθέμιτον διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος. Πρὸς ἀριστερὰν τοῦ Πρυτανείου, κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἄλτεως ἔξοδον, ὑπῆρχεν οἴκημα περιφερὲς, ὀνομαζόμενον Φιλιππεῖον, ἔχον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς στρογγύλης αὐτοῦ σκέπης χαλκῆν μήκωνα, χάριν κοσμήματος ἅμα καὶ συνδέσμου τῶν δοκῶν. Τὸ οἴκημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἦτο περιεστοιχισμένον ὑπὸ κιόνων, κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ νίκην· ἔκειντο δὲ ἐν αὐτῷ ὁ Φίλιππος, ὁ Ἀλέξανδρος, Ἀμύντας ὁ τοῦ Φιλίππου πατὴρ, ἡ Ὀλυμπιὰς καὶ ἡ Εὐρυδίκη, ἔργα πάντα τοῦ Ἀθηναίου Λεωχάρους, ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ. Ἐντὸς τῆς Ἄλτεως, πλησίον τοῦ Φιλιππείου, ἦτο κατεσκευασμένον τὸ μητρῷον, ναὸς δηλαδὴ τῆς τῶν θεῶν μητρὸς, μέγας καὶ Δώριος τὴν ἐργασίαν. Πρὸς ἄρκτον δὲ τοῦ Ἡραίου, ἐπὶ κρηπῖδος λίθου πωρίνου, ὄπισθεν τῆς ὁποίας ὑψοῦτο ὁ Κρόνιος λόφος, ὑπῆρχον οἱ θησαυροὶ διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων, περιλαμβάνοντες πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἄλλα θεᾶς ἄξια ἀναθήματα. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς κρηπῖδος, παρὰ τὸν Κρόνιον λόφον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔφερον ἀπὸ αὐτῆς ἀναβαθμοὶ, ἀνέκειντο Διὸς ἀγάλματα χαλκᾶ, καλούμενα μὲν Ζᾶνες, ποινθέντα δὲ ἀπὸ τῶν χρηματικῶν ζημιῶν αἵτινες ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων τοῦ ἀγῶνος ἀθλητάς. Πρὸς Μ. τῶν θησαυρῶν, ἐγείρετο τὸ ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Τριφυλίαν Σκιλλουντίων κατασκευασθὲν Ἡραῖον, περιέχον πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἀξιόλογα, μάλιστα δὲ τὸν χρυσοῦν σφυρήλατον Δία, ἀνάθημα Κυψέλου, τοῦ Κορινθίων τυράννου· τὴν περίφημον τούτου λάρνακα καὶ τὴν ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, ὑπὸ τοῦ Παρίου Κωλώτου, ποιηθεῖσαν τράπεζαν, ἐφ' ἧς παρετίθεντο οἱ τῶν νικητῶν στέφανοι. Ἅπας δὲ, συνελόντι εἰπεῖν, ὁ χῶρος ἐκεῖνος ἔβριθεν ἀγαλμάτων καὶ πολυτίμων ἀναθημάτων καὶ τὰ πάντα ἐπλήρουν θαυμασμοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν προσερχομένων, διότι αὐτὸς ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς, ὁ τοῦ ἀγῶνος μεγαλοπρεπὴς προστάτης (*), ἐφαίνετο, κατὰ τὰς μυθικὰς παραδόσεις, περὶ πλείστου ποιησάμενος τὴν λαμπρότητα τῆς πανηγύρεως αὐτοῦ (« καὶ ἀγῶνι τῷ

(*) Τοῦτον ὁ Φειδίας τοσοῦτον ἐξαισίως παρίστησεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θνητῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον περὶ τοῦ ἀριστοτεχνήματος ἐκείνου·

« Ἦ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ, εἰκόνα δείξων
» Φειδίᾳ, ἢ σύγ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος. »

ἐν Ὀλυμπίᾳ μέγεστιν ἐκ θεοῦ φροντίδος. Παυσ. 5, 10, 1). Ὥστε ἡ Ὀλυμπία ἦτο οὐ μόνον λαμπρότατον θέατρον, ἀλλὰ καὶ ἀπαράμιλλος στοὰ τῶν ἀρίστων τῆς τέχνης ἔργων παντὸς εἴδους, μάλιστα δὲ ἐξαιρέτων ἀγαλμάτων τῶν τε Ὀλυμπιονικῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν, βασιλέων, ἀρχόντων κλπ. ὅλων πεποιημένων ὑπὸ ἐξόχων τεχνιτῶν. — Ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν (εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπετρέπετο ἡ τῶν γυναικῶν προσέλευσις) ἐτελεῖτο ἐν καιρῷ τῆς πρώτης μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς πανσελήνου, διήρκει πέντε ἡμέρας καὶ ἐπανηγυρίζετο διὰ θυσιῶν, δι' ὕμνων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ δι' ἀγωνισμάτων. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἦσαν ποικίλα καὶ ἰδίως ὡς πρὸς μὲν τοὺς ἄνδρας 16 εἰδῶν (στάδιον, δίαυλος, δόλιχος, ὅπλων ἢ ὁπλιτόδρομος ἢ ὁπλιτῶν δρόμος, πάλη, πυγμὴ, πένταθλον, παγκράτιον, ἅρμα ἵππων τελείων, ἅρμα πώλων ἢ πωλικὸν τέθριππον, ἵππων τελείων συνωρὶς, συνωρὶς πώλων, ἵππος κέλης, πῶλος κέλης, ἀπήνη [μόνον ἀπὸ τῆς 70—84 Ὀλυμπ.] κάλπη [μόνον ἀπὸ τῆς 71—84 Ὀλυμπ.]), ὡς πρὸς δὲ τοὺς παῖδας 6 (στάδιον, πάλη, πένταθλον [ἅπαξ καὶ μόνον εἰσαχθὲν ἐπὶ τῆς 38 Ὀλυμ. μεθ' ἣν καταργήθη], πυγμὴ, παγκράτιον, ἵππος κέλης). Τὸ ἆθλον ἦτο τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἀγωνίσματα ταῦτα, ἀλλ' ὁ νικήσας στάδιον ἐθεωρεῖτο ὁ κυριώτερος νικητὴς ᾧ ἀπὸ αὐτοῦ ὠνομάζετο ἡ Ὀλυμπιάς. Οἱ δικασταὶ τοῦ ἀγῶνος ἦσαν Ἠλεῖοι ᾧ ἐκαλοῦντο Ἑλλανοδίκαι. Εἰς Ἕλληνας μόνον ἐπετρέπετο νὰ συναγωνισθῶσιν, οἱ δὲ ἀλλοδαποὶ δὲν συνέρρεον ἐνταῦθα εἰμὴ ὡς θεαταί. Προσήρχοντο δὲ καὶ τεχνῖται ἢ ποιηταὶ ἢ λογογράφοι, οἵτινες, καθ' ἃς ὥρας δὲν ἐτελοῦντο ἀγῶνες, καθυπέβαλλον εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀντιπροσώπων, οὕτως εἰπεῖν, σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὰ ἔργα αὐτῶν. Αἱ λεγόμεναι αὗται ἐπιδείξεις δὲν ἐβραβεύοντο· ἡ μόνη τιμὴ τῶν εὐδοκιμησάντων ἦτο ὁ ἔπαινος τοῦ Πανελληνίου. Τὴν τελευταίαν τῆς πανηγύρεως ἡμέραν ἐγεραίροντο οἱ νικηταὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ὀλυμπίας ἄλσει. Ἐνταῦθα, μετὰ πολυτελεστάτην θυσίαν, ἀνεκηρύσσοντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἐπευφημοῦντος τοῦ πλήθους, ᾧ ἐκοσμεῖτο ἕκαστος δι' ἁπλοῦ ἐξ ἐλαίας στεφάνου. Ὁ στέφανος οὗτος, τὸν ὁποῖον βραδύτερον οἱ νικηταὶ συνείθιζον νὰ φέρωσιν εἰς πᾶσαν ἐπίσημον περίστασιν, ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὡς ἡ ὑπερτάτη τιμὴ, ἧς ἠδύνατό ποτε ἄνθρωπος ν' ἀξιωθῇ καὶ ἐγαυρίων ἐπ' αὐτῷ οὐ μόνον οἱ Ὀλυμπιονῖκαι, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις εἰς ἃς ἐκεῖνοι ἀνῆκον· ὅθεν, ἐπανερχομένους εἰς τὰς πατρίδας, ἐτίμων αὐτοὺς ἐκ νέου μεγαλοπρεπῶς (ἴδε λ. χ. παρὰ Διοδ. τῷ Σικελ. 13, 83. τὴν λαμπρὰν δεξίωσιν τῆς ὁποίας ἔτυχεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ὁ Ἀκραγαντῖνος Ἐξαίνετος) ᾧ ἀνέθετον συνήθως εἰς Ὀλυμπίαν ἀνδριάντα αὐτῶν ἐκ λίθου πεποιημένον.

Ἐκ τῶν τριῶν ἄλλων ἐθνικῶν τοιούτων πανηγύρεων (αἵτινες ὅμως ἅπασαι ἦσαν πολὺ τῶν Ὀλυμπίων ὑποδεέστεραι) ἐπρώτευον τὰ Πύθια, τελούμενα πλησίον τῶν Δελφῶν, εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος (περὶ τοῦ ὀνόματος, Παυσ. 10, 6, 3), κατὰ πᾶν πέμπτον ἐπίσης ἔτος ᾧ ἰδίως ἐν μηνὶ Μαίῳ τοῦ τρίτου ἔτους ἑκάστης Ὀλυμπιάδος (*)· πρόεδροι ᾧ δικασταὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἦσαν οἱ Ἀμφικτίονες, βραβεῖον δὲ, δάφνης στέφανος. Τὰ Νέμεα, ἀγὼν τριετηρικὸς, ἐπανηγυρίζοντο ἐν Νεμέᾳ, εἰς τιμὴν τοῦ Διός, κατὰ πᾶν δεύτερον καὶ τέταρτον ὀλυμπιακὸν ἔτος· τὸ δὲ βραβεῖον ἦτο ἐνταῦθα κισσοῦ στέφανος· τελευταῖον τὰ Ἴσθμια, ἀγὼν ἐπίσης τριετηρικὸς, ἐτελοῦντο ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, εἰς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, κατὰ πᾶν πρῶτον καὶ τρίτον ὀλυμπιακὸν ἔτος· οἱ δ' ἀριστεύσαντες ἐνταῦθα ἐλάμβανον πίτυος στέφανον.

Ε'. Πολιτεύματα· α) τοῦ Λυκούργου. Τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου προεκάλεσεν ἡ ἐξῆς ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν ἐθίμων παρτχθεῖσα σκέψις· ὅτι ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία, περιεστοιχισμένη πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ ἐσωτερικῶς σπαρασσομένη ὑπὸ ἀγρίων καὶ ἀναγώγων στοιχείων (**), δὲν

(*) Ἐπίσης κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος ἐτελοῦντο ἐν Ἀθήναις τὰ μεγάλα Παναθήναια, καθ' ὃν μῆνα καὶ τὰ Ὀλύμπια.

(**) Ὁ πρὸ τοῦ Λυκούργου βίος τῶν Σπαρτιατῶν ἀναφαίνεται παντάπασιν ἄρρυθμος καὶ ἄγριος. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης « τὸ δὲ ἔτι πρότερον τούτων καὶ κακονομώτατοι ἦσαν σχεδὸν πάντων Ἑλλήνων. » 1, 65. Καὶ ὁ Θουκυδίδης· « ἡ γὰρ Λακεδαίμων, μετὰ τὴν κτίσιν τῶν νῦν ἐνοικούντων αὐτὴν Δωριέων, ἐπὶ πλεῖστον ὧν ἴσμεν χρόνον στασιάσασα ». κλπ. 1, 18. Ἡ δὲ στάσις ὑπετρέφετο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀχαλίνωτον ὁρμὴν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἀφ' ἑτέρου ὡς ἐκ τῶν δύο βασιλέων, τῶν ὁποίων ἡ διηνεκὴς διχόνοια ἤρξατο ἀπὸ τῶν δύο πρώτων, Παυσ. 3, 1. « δίδυμοι δὲ ὄντες, διάφοροι μάλιστα ἦσαν ἀλλήλοις. » Τελευταῖον, ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀκολασίας κατέπεισεν, ὡς φαίνεται, τοὺς Σπαρτιάτας πόσον ἄτοπος καὶ ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ

ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ εἰμὴ καθυποβάλλουσα τὰ ἄγρια ἐκεῖνα στοιχεῖα εἰς ἠθικὴν ἀνατροφὴν ἱκανὴν νὰ συμπυκνώσῃ αὐτὰ δραστικώτατα πρὸς ἕνα κοινὸν σκοπὸν καὶ νὰ ἐξεγείρῃ ἢ ἀναπτύξῃ ὅσον οἱόντε ἐντὸς ἑνὸς ἑκάστου τῶν κοινωνιῶν τῆς πολιτείας τὸ καθῆκον τοῦ ζῆν ἢ θνήσκειν ὑπὲρ ἁπάντων, καθιεροῦσα τὸ καθῆκον τοῦτο ἱερώτατον ἢ ἀπαράβατον. Ὁ εὐάριθμος Δωρικὸς ὅμιλος τῆς Σπάρτης δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν κυριαρχίαν εἰμὴ διὰ τῆς μείζης ἀναπτύξεως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, τὸ δὲ μέγεθος τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει πᾶσα ἑταιρία ἀνθρώπων, συνενωμένων πρὸς ἕνα κοινὸν σκοπόν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν μέχρι τοῦ ὁποίου ἕκαστος εἶναι διατεθειμένος νὰ θυσιάσῃ τὸ ἴδιον συμφέρον εἰς τὸ κοινόν· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην μάλιστα θυσίαν διακρίνεται ἡ Σπάρτη.—Τὰ δὲ περὶ τοῦ βίου τοῦ Λυκούργου ἱστορούμενα, οὐδόλως ἔχονται βεβαιότητος, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Μύλλερος, διεξελθὼν τὰς περὶ τοῦ Σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος ἀσφαλεστέρας πηγάς· καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔζησε διαφωνοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι, ταλαντευόμενοι μεταξὺ τοῦ 1000 καὶ τοῦ 800 ἔτους Π. Χ.

1. Περὶ τῶν πολιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλήρη τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα εἶχον μόνοι οἱ ἀπὸ Σπαρτιατῶν γονέων καταγόμενοι (*). Τὸ δὲ δικαίωμα τοῦ Σπαρτιάτου πολίτου συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι ἦτο μέλος τῆς κοινότητος εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ὁποίας τὰ πάντα ὑπηρέτουν ἐν Λακωνίᾳ· ὅθεν ὁ Σπαρτιάτης, θυσιάζων πάντα τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν κοινότητα ἐκείνην, ἔπραττε τὴν θυσίαν ταύτην εἰς ἣν ἠθικὸν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιελαμβάνετο ἢ αὐτὸς (δουλεύων τῇ πολιτείᾳ, ἐδούλευεν ἑαυτῷ, ἦτο ἐλεύθερος)· ἐνῷ πάντες οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς Λακωνίας, εἴτε περίοικοι καὶ οἱ Εἵλωτες, ὅσῳ δήποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ εὐχάριστος ὁ ἐξωτερικὸς βίος τὸν ὁποῖον διῆγον, ὑπηρέτουν διὰ παντὸς εἰς σκοπὸν παντάπασιν ἑαυτοῖς ἀλλότριον. Ἐν λόγῳ, ἐλευθέρως μετέχειν τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἔχειν πλήρη τὴν πολιτικὴν ἱκανότητα, τοῦτο ἦτο τὸ μέγα δικαίωμα τοῦ Σπαρτιάτου πολίτου.

Αἱ ὑποδιαιρέσεις τῶν πολιτῶν ὡρίζοντο διὰ τῆς γεννήσεως. Τρεῖς ἦσαν αἱ δωρικαὶ φυλαὶ ἐν Σπάρτῃ, καθὼς καὶ ἐν Ἄργει ἢ ἐν Σικυῶνι (Ἡροδ 5, 68). Αἱ φυλαὶ ὑποδιηροῦντο εἰς ὠβάς, τὸν ἀριθμὸν τριάκοντα, καὶ αἱ ὠβαὶ πάλιν εἰς ἄλλα κλάσματα, ὑποδιαιρούμενα τελευταίων εἰς οἴκους. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἅπαντες οἱ Σπαρτιᾶται (ἐξαιρέσει τοῦ βασιλικοῦ οἴκου) εἶχον, ὡς φαίνεται, ἴσα ἐν γένει πολιτικὰ δικαιώματα.

Ἡ διὰ μόνης τῆς γεννήσεως ἀπόκτησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ ἀτοπήματά τινα εἰς πολιτείαν στρατιωτικῶς κατηρτισμένην (**) καὶ ἔχουσαν χρείαν ὡρισμένου ἀριθμοῦ πολιτῶν· διότι ἄγονοι γάμοι καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι ἠδύναντο νὰ ἐλαττώσωσι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τοσοῦτον, ὥστε νὰ φέρωσιν εἰς κίνδυνον τὴν πολιτείαν. Ὅθεν ἡ Σπάρτη ἐζήτησε πολυειδῶς νὰ θεραπεύσῃ τὸ ἀτόπημα τοῦτο· καὶ μάλιστα, πεσόντων ἐν πολέμῳ ἀνδρῶν ἐγγάμων, πρὶν ἢ ἀποκτήσωσι τέκνα, ἐπετρέπετο εἰς τὰς χήρας αὐτῶν νὰ παιδοποιήσωσι μετὰ Εἱλώτων, οἱ δὲ οὕτω γεννηθέντες ἐθεωροῦντο ὡς υἱοὶ τῶν πολιτῶν ἐκείνων.

2. Περὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Ταύτης τὸ μάλιστα λόγου ἄξιον μέρος ἦτο ἐν Σπάρτῃ ἡ γῆ, τῆς ὁποίας ἡ κυριότης (καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀπὸ τὰς σωζομένας περὶ τούτου εἰδήσεις) ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἡ γῆ ἐν μέρει μὲν ἦτο ἄμεσος ἰδιοκτησία τῆς πολιτείας, δηλαδὴ τῆς κοινότητος τῶν Σπαρτιατῶν (εἰς δὲ τὴν τάξιν ταύτην τῶν κτημάτων καταταχτέον ἰδίως τὰ μεγάλα τῆς Λακωνίας δάση), ἐν μέρει παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κατ' ἰδίαν ἐπὶ καρπώσει καὶ διαχειρίσει (διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀδιαλείπτως ἡ πολιτεία ὡς πρὸς ἅπασαν τὴν ἰδιωτικὴν κτῆσιν), ἐν μέρει, τελευταῖον, ἐξεμισθοῦτο διηνεκῶς εἰς τοὺς περιοίκους. Ὅθεν ἐν Σπάρτῃ ἡ ἰδιωτικὴ κτῆσις δὲν διακρίνεται σχεδὸν ἀπὸ τὴν δημοσίαν, διότι ἡ κατοχὴ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν περιοίκων ἀναφαίνεται μᾶλλον ὡς ἁπλῆ ἐπικαρπία τοῦ δημοσίου κτήματος.

ἄρρυθμος ἐκείνη ἐλευθερία καὶ ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ἀναφαίνεται μάλιστα μέγας ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἀνεδείχθη περὶ τὴν τήρησιν τῆς δεινοτέρας τῶν νομοθεσιῶν ἐξίσου ἐπίμονος ὅσον πρότερον περὶ τὴν χρῆσιν τῆς δεινοτέρας τῶν ἀνομιῶν.

(*) Οἱ μόνοι ἀλλοδαποὶ οἱ μέχρι τοῦ Ἡροδότου πολιτογραφηθέντες ἐν Σπάρτῃ, ἦσαν ὁ Τισαμενὸς καὶ ὁ Ἡγίας, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν ἐν Ἠλείᾳ Ἰαμιδῶν. Ἡροδ. 9, 33. 35.

(**) Ἀριστ. Πολ. Ζ', 6', 5. « ὥςπερ ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἥτε παιδεία καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος. ἡ

Ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία διέταξεν ἁπλούστατα τὰ περὶ τῆς διατροφῆς τῶν πολιτῶν αὐτῆς· συνεκρότησε, δηλαδή, ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν κλήρων γῆς καὶ διένειμεν ἀνὰ ἕνα ἐξ αὐτῶν εἰς ἕκαστον Σπαρτιατικὸν οἶκον. Ὅτι ἡ ἰδιοκτησία αὕτη δὲν μετέβη εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριότητα ἑνὸς ἑκάστου τῶν οἴκων τούτων, ἀλλὰ διεφύλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς κοινῆς κτήσεως, ἐξάγεται ἰδίως ἀπό τινων εἰδικῶν διατάξεων (ἀπὸ τούτου, π. χ., ὅτι εἰς ἕκαστον Σπαρτιάτην ἦτο ἐπιτετραμμένον, καθ' ὡρισμένας τινὰς περιστάσεις, νὰ μεταχειρίζεται ἐλευθέρως τοὺς θηρευτικοὺς κύνας, τοὺς ἵππους, τοὺς δούλους καὶ τὰ τρόφιμα ἄλλων Σπαρτιατῶν) καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς θεσμοθεσίας τῶν Συσσιτίων.

Οἱ κλῆροι τῶν Σπαρτιατῶν οὐδ' ἐξεποιοῦντο, οὐδὲ διενέμοντο· διότι ἡ πώλησις, ἡ ἀνταλλαγὴ ἢ ἡ διανομὴ ἤθελον ἀναπτύξει τὸ αἴσθημα τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος καὶ προσβάλει τὴν μονιμότητα τῆς πολιτείας. Ὅθεν συχνάκις πολλοὶ ἐνήλικοι καὶ ἔγγαμοι ἄνδρες (ἀποτελοῦντες συνάμα ἕνα οἶκον) ἠρκοῦντο ἐξ ἀνάγκης εἰς ἕνα μόνον κλῆρον. Εἷς τούτων, θεωρούμενος ὡς οἰκοδεσπότης, κατέβαλλε τὰς εἰσφορὰς τῶν ἄλλων εἰς τὰ συσσίτια. Ὁ μὴ μετέχων τῶν συσσιτίων Σπαρτιάτης δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ἔχων πλήρες τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα (*). —Ὅτι αἱ παρὰ τῶν περιοίκων κατεχόμεναι γαῖαι δὲν ἦσαν πραγματικὴ αὐτῶν ἰδιοκτησία, ἐξάγεται ἤδη ἐκ τούτου ὅτι ἐπλήρονον φόρους· ἡ διηνεκὴς αὕτη ἐπικαρπία δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ μέχρι τινὸς μὲ τὴν παρὰ τοῖς νομικοῖς λεγομένην ἐμφύτευσιν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν αὐτῶν διὰ δούλων, τῶν Εἱλώτων, οἱ δὲ περίοικοι, ἰδίαις χερσὶν· ἐντεῦθεν τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν ἀναγκαίως μεγαλήτερα. Κατά τινα ὑπολογισμόν, ἀπὸ 9,000 Σπαρτιατικῶν κλήρων ἔζων τόσοι ἄνδρες ὅσοι καὶ ἀπὸ τῶν 30,000 κτημάτων τῶν περιοίκων (**).

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἦτο, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ἀπηγορευμένον εἰς τὸν γενναῖον Σπαρτιάτην τοῦ νὰ ἔχῃ ὡς ἰδιοκτησίαν χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν νόμισμα, διότι ἡ φιλοχρηματία ἤθελεν ἀποτρέψει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἐπὶ τὸ ἰδιωτικόν, ὁ δὲ χρηματικὸς πλοῦτος τῶν κατ' ἰδίαν πολιτῶν ἤθελε σείσει τὰς βάσεις τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ βραδύτερον ἡ Σπαρτιατικὴ αὐστηρότης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ διαλυτικοῦ ἐκείνου τῶν ἀρχαίων δεσμῶν στοιχείου, ὁ δὲ πρὸς ἀπόκτησιν τῶν χρημάτων πόθος καὶ ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος ὑπέσκαψαν τὰ θεμέλια τοῦ Λυκουργείου πολιτεύματος. Μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς διαφθορᾶς, δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας εἰμὴ τοῦ σιδηροῦ νομίσματος ἡ χρῆσις.

Οἱ δοῦλοι, ἤτοι οἱ Εἵλωτες, ἦσαν, καθὼς ἡ γῆ, κτῆμα τοῦ δημοσίου· παρεχωροῦντο δὲ εἰς τὸν κατ' ἰδίαν Σπαρτιάτην ἁπλῶς ἐπὶ καρπώσει, ὁμοῦ μὲ τὸν κλῆρον (***).

3. Περὶ τῶν γυναικῶν. Ὅτι αἱ οἰκιακαὶ σχέσεις ἦσαν ἐν Σπάρτῃ καθ' ὅλα ὑποτεταγμέναι εἰς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ἢ ὅτι αἱ σχέσεις αὗται, ἀκριβῶς εἰπεῖν, δὲν ἦσαν παντάπασιν ἰδιωτικαί, εἶναι ὁμολογούμενον. Ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο πρὸ πάντων

(*) Ἐν τούτοις εἷς κλῆρος δὲν ἠδύνατο, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ θρέψῃ εἰμὴ ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν ἀνθρώπων, τοῦ ὁποίου τὸν ἀνώτατον ὅρον ὑπολογίζει ὁ Μύλλερος εἰς τρεῖς ἄνδρας καὶ τρεῖς γυναῖκας (περὶ τῶν τέκνων δὲν εἶχον νὰ φροντίσωσιν οἱ Σπαρτιᾶται, διότι ἐτρέφοντο ὑπὸ τῆς πολιτείας). Ὁσάκις δὲ ὑπῆρχον πλειότεροι ἄνδρες, οἱ τοιοῦτοι ἢ συνεζευγνύοντο μετὰ ἐπικλήρων κορῶν, ἢ ἐπέμποντο εἰς ἀποικίας.

(**) Οἱ περίοικοι μετήρχοντο προστούτοις ἁπάσας τὰς ἀστυκὰς βιομηχανίας τῆς Λακωνικῆς καὶ ἅπασαν τὴν ἐμπορίαν. Ἐκ τῶν ἐξαγομένων προϊόντων τῆς Σπαρτιατικῆς χώρας λόγου ἄξια ἦσαν μόνον τὰ σιδηρουργικὰ σκεύη, οἱ δημητριακοὶ καρποὶ καὶ ἡ πορφύρα· χάριν δὲ τοῦ ἐμπορίου τούτου ἐπετρέπετο βεβαίως εἰς τοὺς περιοίκους, ἡ κτῆσις ἀργυρίου καὶ χρυσίου, καὶ ἀπὸ τῶν φόρων τοὺς ὁποίους οὗτοι ἐπλήρονον ἐπορίζετο πιθανώτατα τὸ κράτος τὰ ἀπαιτούμενα, πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ, ἐκ τοιούτων εὐγενῶν μετάλλων χρήματα.

(***) Αἱ καλλιεργοῦσαι ἕνα κλῆρον Εἵλωτικαὶ οἰκογένειαι ὤφειλον νὰ ἀποφέρωσιν εἰς τὸν κύριον τοῦ κλήρου Σπαρτιάτην, κατ' ἔτος, 82 μεδίμνους κριθῆς καὶ ἀνάλογον ποσὸν τῶν ἄλλων προϊόντων. Τὸ πλεονάζον τοῦ εἰσοδήματος ἀνῆκεν εἰς αὐτάς, ὥστε οἱ Εἵλωτες, καλῶς διαχειριζόμενοι τὸ κτῆμα, ἠδύναντο, καίπερ δοῦλοι ὄντες, νὰ πλουτήσωσιν, ἐνῷ οἱ ἐλεύθεροι Σπαρτιᾶται οὐδέποτε, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσωσιν ἴδιον πλοῦτον.

ὡς πολιτικὸς θεσμός. Αἱ οἰκίαι δὲν εἶχον κυρίως ἴδια τέκνα· διότι οἱ νέοι ἦσαν υἱοὶ τῆς πολιτείας μᾶλλον ἢ τῶν γονέων, ἐπίσης αἱ νέαι ἦσαν θυγατέρες τῆς πολιτείας. Αἱ τελευταῖαι αὗται οὐδεμίαν εἶχον περιουσίαν, ἐκτὸς μόνον ὅταν εἷς τινα οἰκίαν δὲν ὑπῆρχον ἄρρενες κληρονόμοι· ὅθεν εἰς τὸν γάμον δὲν ἀνεμιγνύοντο προικιῷα συμφέροντα. Περὶ δὲ τῆς συζεύξεως τῶν ἐπικλήρων κορῶν ἐπρονόει ἡ πολιτεία. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν ἐνγένει τῆς γυναικὸς ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἔμενεν ἀδιάφορος ἡ πολιτεία, τιμωροῦσα λ. χ. τὸν Σπαρτιάτην τὸν λαβόντα σύζυγον δυσανάλογον πρὸς τὴν ἡλικίαν ἢ τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ.

4. Περὶ τῶν ἀρχόντων. Ἐν Σπάρτῃ ὑπῆρχον τριάκοντα γέροντες, εἰς πιθανώτατα ἀφ' ἑκάστης τῶν ὠβῶν· αἱ ὠβαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἀνῆκον οἱ δύο βασιλικοὶ οἶκοι, εἶχον ὡς γέροντας τοὺς δύο βασιλεῖς. Ἡ δὲ βασιλικὴ ἐξουσία εἶχεν ἐνταῦθα τὸν χαρακτῆρα τῆς βασιλείας τῶν μυθικῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων. Πρὸ πάντων ἐπεφυλάχθησαν εἰς τοὺς βασιλεῖς θυσίαι τινές· προστούτοις, ἡ μετὰ τοῦ Δελφικοῦ χρηστηρίου σχέσις ἦτο εἰς χεῖρας αὐτῶν, διότι αὐτοὶ διώριζον τοὺς λεγομένους Πυθίους καὶ ἐφύλασσον τοὺς δοθέντας χρησμούς. Ἡ δικαστικὴ δικαιοδοσία αὐτῶν ἦτο περιωρισμένη εἰς εὐαρίθμους ὑποθέσεις, μάλιστα δὲ μεγάλη ὑπῆρξε διὰ πολλοῦ χρόνου ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν ἐξουσία. Περὶ τῆς ἐν Σπάρτῃ βασιλείας συμβουλευτέον ἰδίως τὸν Ἡρόδ. 9, 56. 57. καὶ τὸν Ἀριστ. Πολ. β', ς', 20.

Τὸ ἀξίωμα τῶν πέντε ἐφόρων, οἵτινες προεχειρίζοντο διὰ συνδυασμοῦ τοῦ κλήρου ἅμα καὶ τῆς ἐκλογῆς, ἀπέβη σημαντικὸν τότε πρῶτον ὅτε προϊόντος τοῦ χρόνου παρήχθησαν νέαι ἀνάγκαι, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἀρχαῖον τοῦ Λυκούργου πολίτευμα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ· ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο ἦτο, κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Μυλλέρου παρατήρησιν, τὸ ὄργανον τῆς προόδου ἐν τῇ ἄλλως τοσοῦτον ἀποκλείστῳ καὶ στασίμῳ Σπαρτιατικῇ πολιτείᾳ. Ἔφοροι, ὡς φαίνεται, ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλας δωρικὰς πολιτείας (ἐν Κυρήνῃ λ. χ.)· προστούτοις ἄδηλον εἶναι πότε συνέστησαν ἐν Σπάρτῃ (ἂν ἐπὶ Θεοπόμπου, ἢ ἐπὶ Λυκούργου, ἢ ἂν ἀνατρέχωσιν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους Δωρικοὺς θεσμούς)· ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ ἰδιάζουσα ἐξουσία τῶν Σπαρτιατικῶν ἐφόρων δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ εἰς μόνην τὴν Σπάρτην· ἔτι δὲ πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἐξουσία αὕτη ἀνεπτύχθη βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ὅτε δήποτε καὶ ἂν συνέστη. Κατ' ἀρχάς, δηλαδή, ἡ ἐξουσία τῶν ἐφόρων ἦτο ἁπλῶς δικαστική, εἰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις (ἰδίως εἰς ἅπασας τὰς περὶ συμβολαίων δίκας, Ἀριστ. Πολ. γ', ά, 7), ὁ δὲ πολιτικοδικαστικὸς ἔλεγχος τῶν ἄλλων ἀρχόντων καὶ τῶν θεσμῶν, ἀπεδόθη εἰς αὐτοὺς βραδύτερον. Ὡς πολιτικοὶ δικασταί, οἱ ἔφοροι ἠδύναντο νὰ καλέσωσιν εἰς τὸ δικαστήριον αὐτῶν ἅπαντας τοὺς προδιατελέσαντας ἄρχοντας, μὴ ἐξαιρουμένων τῶν ἐφόρων· προστούτοις ἠδύναντο νὰ καλέσωσιν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς, εἰς δὲ κατεπειγούσας περιστάσεις καὶ νὰ παύσωσι προσωρινῶς τοὺς ἐνεργείᾳ ἄρχοντας. Οἱ ἔφοροι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φυλακίσωσι τὸν προσαχθέντα, καθυποβάλλοντες αὐτὸν ἔπειτα εἰς δικαστήριον μικτόν, τοῦ ὁποίου μετεῖχον καὶ γέροντες. Ἐν τῷ μικτῷ τούτῳ δικαστηρίῳ, οἱ ἔφοροι ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς· μόνοι ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ καταψηφίσωσιν εἰμὴ χρηματικὰς ποινάς. Ἡ δὲ πολιτικὴ (δηλαδὴ politique, ὄχι civile) δικαιοδοσία αὐτῶν ἐξετείνετο οὐ μόνον εἰς τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τὸν περὶ τὰς θεμελιώδεις τῆς πολιτείας ἀρχὰς ἁμαρτήσαντα, καὶ αὐτὸν τὸν λαβόντα σύζυγον παρὰ τὸ δέον μικρὰν ἢ μεγάλην, τὸν ἀργὸν, τὸν μωρὸν κ. τ. τ. Βραδύτερον οἱ ἔφοροι κατήντησαν νὰ περιποιήσωσιν ἑαυτοῖς τὴν μεγίστην ἐν τῇ πολιτείᾳ δύναμιν, προσέλαβον, ὡς ἐκ τῆς πολιτικοδικαστικῆς αὐτῶν ἐξουσίας, τὴν ἀνωτέραν τοῦ κράτους ἀστυνομίαν, εἶχον πολλὴν ἰσχὺν εἰς τὰς περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης ἀποφάσεις, εἰς τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ (*) εἰς τὰς μετὰ τῶν ξένων πρέσβεων διαπραγματεύσεις, καὶ, τελευταῖον, προσεκτήσαντο

(*) Ὁ κυρίως στρατὸς (οἱ ὁπλῖται, τὸ πολιτικὸν) συνέκειτο συνήθως ἀπὸ μόνους τοὺς Σπαρτιάτας· ἐνίοτε ἐξεστράτευον καὶ οἱ περίοικοι, Εἵλωτες δὲ δὲν ὡπλίζοντο εἰμὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ἀποτελοῦντες τότε τοὺς λεγομένους ψιλοὺς ἢ τὸ ἐλαφρὸν πεζικόν. Τὸ ἱππικὸν ἦτο ὀλίγον καὶ ἐχρησίμευε μόνον εἰς τὸ νὰ καλύπτῃ τὰς πτέρυγας τοῦ στρατοῦ. Ὑπῆρχον ἐντούτοις 300 ἰδίως καλούμενοι ἱππεῖς, νέοι λογάδες, ὑπηρετοῦντες ἔφιπποί τε καὶ πεζοὶ καὶ διατελοῦντες ἀείποτε ἐν τῷ κέντρῳ τῆς μάχης, παρὰ τῷ στρατηγοῦντι βασιλεῖ. Ὁ ὁπλίτης ἔφερε μεγάλην ἀσπίδα, σιδηροῦν θώρακα, μακρὰν λόγχην καὶ βραχὺ ξίφος.

τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως νέων νόμων, διὰ τὸν ἁπλοῦν λόγον, ὅτι ἀντιπράττοντες εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐνέργειαν τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν.

Ἐκτὸς τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐφόρων, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἄρχοντες ἐν Σπάρτῃ, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἁρμοδιότης δὲν εἶναι ἀποχρώντως γνωστὴ εἰς ἡμᾶς.

5. Περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ τῆς Γερουσίας. Ἂν καὶ τὸ σύνολον τῶν Σπαρτιατῶν ἀπετέλει τὴν πολιτείαν, ἡ ἄμεσος τοῦ δήμου ἐνέργεια ἀναφαίνεται ἐνταῦθα πολὺ μικροτέρα ἢ εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πολιτείας· ὁ δῆμος ἐθεωρεῖτο μὲν ὡς ἡ βάσις τῆς ὅλης πολιτείας, ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται κατενόουν καλῶς ὅτι ἦτο παντάπασιν ἀνεπιτήδειος περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν εἰδικῶν ὑποθέσεων. Ὅθεν δὲν ὑπεβάλλοντο εἰς αὐτὸν εἰμὴ τὰ ἐξῆς γενικὰ ἀντικείμενα· αἱ περὶ τὸ πολίτευμα μεταβολαὶ καὶ ἐνγένει οἱ νέοι νόμοι· αἱ περὶ πολέμου, εἰρήνης ἢ μακρῶν ἀνακωχῶν ἀποφάσεις, ἡ ἐπικύρωσις τῶν μετὰ ξένων πρέσβεων διαπραγματεύσεων, αἱ ἀρχαιρεσίαι, ἡ ἀπελευθέρωσις Εἱλώτων. Ἡ ἐκκλησία συνεκροτεῖτο ἐν ὑπαίθρῳ· καὶ συνήθως μὲν ἐν καιρῷ τῆς πανσελήνου, ἀλλ' εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ ἄλλοτε. Δικαίωμα τοῦ ἀγορεύειν εἶχον μόνον οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ξένοι πρέσβεις, ὁσάκις εἰςἠγοντο· αἱ δὲ ἀποφάσεις ἐγίνοντο ὄχι διὰ ψηφοφορίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐπιβοήματος.

Ἡ Γερουσία περιελάμβανε τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ λαοῦ, τοὺς μονίμους ἀντιπροσώπους, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοῦ, ἐκλεγομένους διὰ βίου μεταξὺ τῶν γεροντοτέρων καὶ ἐγκριτωτέρων πολιτῶν. Εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐκλεχθῇ μὴ συμπληρώσας (ἐκτὸς τῶν βασιλέων) τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ μὴ διαγαγὼν βίον ἄμεμπτον. Ἡ Γερουσία ἦτο, ὡς καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, παντάπασιν ἀνυπεύθυνος διὰ τὰς γνώμας καὶ ἀποφάσεις αὐτῆς. Εἰς δὲ τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ συλλόγου τούτου ὑπήγοντο· α) τὸ παρασκευάζειν ἁπάσας τὰς ὑποθέσεις ὅσαι, διὰ τὸ ἀξιόλογον αὐτῶν, ὑπεβάλλοντο μετέπειτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἀποφασίζουσαν ἤδη ἁπλῶς δι' ἐπιδοκιμασίας ἢ ἀποδοκιμασίας· β) τὸ ἀποφασίζειν περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων ὅσαι διὰ μὲν τὸ ἀξιόλογον αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὸν δῆμον, ὡς ἐκ τῆς φύσεως δὲ αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ διεξαχθῶσιν ὑπὸ ὅλης τῆς ἐκκλησίας, οἷον περὶ ζωῆς ἢ θανάτου, περὶ τιμῆς ἢ ἀτιμίας κ. τ. τ.

Πᾶς Σπαρτιάτης, συμπληρώσας τὸ τριακοστὸν ἔτος, εἶχεν ἀναμφιβόλως τὸ δικαίωμα τοῦ εἰςέρχεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἂν ἐν ἐδεμίαν ἔχωμεν περὶ τούτου μαρτυρίαν ῥητήν (*).

Τὸ πολίτευμα τοῦτο δὲν συνετάχθη ὁλόκληρον ὑπὸ τοῦ Λυκούργου, ὅπως προεξετέθη, ἀλλὰ βεβαίως ἔκτοτε ἐτέθησαν αἱ θεμελιώδεις αὐτοῦ ἀρχαί· διότι, ὡς εἴπομεν ἐν τῷ κειμένῳ, ἀπὸ τοῦ Λυκούργου βλέπομεν ἤδη ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ Σπάρτῃ πολλὴν ὁμοφροσύνην καὶ ἐπίδοσιν.

6') Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος. Ἡ νομοθεσία αὕτη προετίθετο δύο σκοποὺς καὶ τούτου ἕνεκα διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Τὸ πρῶτον περιλαμβάνει διατάξεις αἵτινες εἶχον σκοπὸν νὰ καταπραΰνωσιν ἐκ τῶ παραχρῆμα τὰς φατρίας, αἴρουσαι ἰδίως ἐκ μέσου τὴν ὑφισταμένην ἀνωμαλίαν τῶν περιουσιῶν καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀμηχανίαν· τὸ δεύτερον, τὸ καὶ οὐσιωδέστερον, ῥυθμίζει τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἐνγένει.

ΜΕΡΟΣ Α'. Ἐκ τῶν νόμων ὅσοι ἐσκόπουν μάλιστα νὰ ἐπιφέρωσιν ἄμεσόν τινα θεραπείαν τῆς ὑπαρχούσης καχεξίας, μνημονευτέον πρὸ πάντων τὴν κατάργησιν τῶν ἀγρίων ποινικῶν τοῦ Δράκοντος διατάξεων, ἐξ ὧν δὲν διετηρήθησαν ἐν ἰσχύϊ εἰμὴ αἱ περὶ φόνου (Πλουτ. βίος Σόλ. 17). Ἕτερος δὲ καὶ ὁ οὐσιωδέστατος τῶν νόμων τούτων εἶναι ἡ λεγομένη σεισάχθεια, τῆς ὁποίας ἡ ἀληθὴς ἔννοια ἤδη εἰς τοὺς ἀρχαίους δὲν ἦτο ἀποχρώντως σαφὴς (συμβουλ. ἰδίως Πλουτ. Σολ. 15). Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐντελοῦς ἐξαλείψεως τῶν χρεῶν, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι παντάπασιν ἀπίθανον. Εὐλογώτερον φαίνεται, ὅτι ἡ σεισάχθεια ἦτο οἰκονομικὸν μέτρον δι' οὗ τὸ μὲν χρηματικὸν κεφάλαιον τῶν δανειστῶν καὶ τὸ δικαίωμα τῶν πλουσίων γαιοκτητῶν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν, διὰ τὴν παραχώρησιν τῶν ὁποίων ἐλάμβανον τὰ ἔκτα (ἴδε σελ. 80), ἔμειναν ἄθικτα· διευκολύνθη δὲ μόνον ἡ ἐξόφλησις τοῦ κεφαλαίου ἢ ἡ ἀπὸ τῶν ὑποχρεώσεων ἐκείνων ἀπαλλαγὴ, ἐν μέρει διὰ τῆς μετριάσεως τῶν τόκων ἢ τῶν ἐτησίων εἰσφορῶν, ἐν μέρει διὰ νομισματικῆς τινος μεταῤῥυθμίσεως, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὸ νόμισμα μετεκόπη κατ' ἄλλην βάσιν, δηλαδὴ $72\frac{1}{2}$ παλαιαὶ δραχμαὶ ἀπετέλεσαν ἤδη 100 νέας δραχμὰς, εἰς δὲ τοὺς ὀφειλέτας ἐπετράπη νὰ μὴ ἀποδίδωσι τὸ

(*) Ὁ Ξενοφῶν (Ἑλλην. 3, 3, 8) μνημονεύει καὶ τινος μικρᾶς καλουμένης ἐκκλησίας· ἀλλὰ πῶς συνεκροτεῖτο ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἄδηλον.

χρέος αὐτῶν εἰμὴ κατὰ τὴν ὀνοματικὴν αὐτοῦ ἀξίαν εἰς νέα νομίσματα. Ἐντεῦθεν προσεγένετο εἰς τοὺς ὀφειλέτας, ἐκτὸς τῆς μετριάσεως τῶν τόκων ἢ τῶν ἐτησίων εἰσφορῶν, κέρδος 27 ½ περίπου τοῖς ἑκατόν· ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ἐντούτοις οἱ ἔχοντες λαμβάνειν δὲν ἀπεστερέντο παντὸς εὐλόγου ὠφελήματος, διότι πολλοὶ πλούσιοι ἀνέλαβον, ἐπὶ προσηκούσῃ ἀσφαλείᾳ, νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη τῶν πενεστέρων, τῶν μὴ ἐχόντων ἀνὰ χεῖρας μετρητὰ χρήματα ἢ ὅμως πάλιν ἐκέρδιζον. Βραδύτερον πολλαὶ Ἀθηναίων οἰκογένειαι κατηγορήθησαν ὅτι ἐπλούτησαν ἢ διὰ τῆς καταχρήσεως τῆς σεισαχθείας. Ὁ Ἱππόνικος εἶχε μικρὸν πρότερον ἀγοράσει μεγάλα κτήματα ἢ μικρὸν ἔπειτα κατέβαλεν εἰς νέα νομίσματα τὴν συμφωνηθεῖσαν ὀνοματικὴν αὐτῶν ἀξίαν· κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσης τρόπον ἐπλούτησαν μεγάλως ἢ ὁ οἶκος τοῦ Ἀλκιβιάδου ἢ ὁ τοῦ Κόνωνος οἶκος. Ὁπωσδήποτε δὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὰ περὶ τούτου, ἡ ἀμηχανία ἤρθη ἐκ μέσου, οἱ δὲ πλούσιοι δὲν ἔπαθον ἄδικον ζημίαν. Διὰ νὰ μὴ κατασταθῇ δὲ τοῦ λοιποῦ ἀναγκαῖον τὸ ἔκτακτον τοῦτο μέτρον καὶ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἐπάπειρον αὔξησις τῆς ἀνισότητος τῶν ἀκινήτων κτημάτων, ὁ Σόλων προσενομοθέτησεν, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ κατέχῃ γῆν πλειοτέραν προσδιωρισμένου τινὸς μέτρου (Ἀριστ. Πολ. Β', δ', 4)· ἐπίσης ἀπηγόρευσε καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζειν, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς οὐδενὸς Ἀθηναίου ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἠδύνατο νὰ κινδυνεύσῃ ἕνεκα χρεῶν.

ΜΕΡΟΣ Β'. Τὰ δὲ κυριώτατα τοῦ ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ῥυθμισθέντος πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

1. Περὶ τῶν πολιτῶν. Ἀθηναῖος πολίτης ἦτο πᾶς ὁ ἀπὸ τοῦ γάμου Ἀθηναίου πολίτου ἢ Ἀθηναίας πολίτιδος γεννηθείς, ἔτι δὲ πᾶς ὁ πολιτογραφηθεὶς διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ (*). Οἱ ποιητοὶ πολῖται ἦσαν καθ' ὅλα ἴσοι τῶν ἐκ γενετῆς, μόνον ἄρχοντες καὶ ἱερεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ γίνωσιν. Ἕκαστος πολίτης ἦτο κατατεταγμένος εἰς μίαν τῶν τοπικῶν κοινοτήτων, δηλαδή, εἰς ἕνα τῶν (174) δήμων ἢ εἰς μίαν τῶν (4, ἀπὸ δὲ Κλεισθένους 10) φυλῶν. Ἀλλ' οἱ νέοι δὲν ἠδύναντο νὰ ποιήσωσι χρῆσιν τῶν ἐκγενετῆς ἀπονεμομένων αὐτοῖς δικαιωμάτων πρὶν ἢ εἰσαχθῶσι καὶ εἰς μίαν τῶν πολιτικῶν κοινοτήτων, τὴν φρατρίαν (φρατρίαι ἢ πάτραι ἦσαν 12, πρβλε πρὸς τὰς ὠβὰς τῆς Σπάρτης καὶ τὰς Κυρίας τῶν Ῥωμαίων) καὶ τὸ γένος (γένη ἦσαν 360, τριάκοντα εἰς πᾶσαν φρατρίαν· πρβλε πρὸς τὴν gens τῶν Ῥωμ.). Εἰσαγωγὴ ἐγίνετο συνήθως κατὰ τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ συνωδεύετο ὑπὸ θυσιῶν· οὐδενὸς δὲ τῶν παρόντων γεννητῶν ἀντειπόντος, ὁ εἰσαχθεὶς ἐθεωρεῖτο ἀμέσως ὡς πολίτης· διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ὅμως ἡ ἐκπλήρωσις ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων πρὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους, ἦτο, ὡς φαίνεται, χρεία ῥητῆς ἀδείας· πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῶν ἀνωτέρων τῆς πολιτείας ἀξιωμάτων, ἀπῃτεῖτο ἔτι ὡριμωτέρα ἡλικία.

Τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἀπεβάλλοντο διὰ τῆς ἀτιμίας, ἥτις ἦτο πολυειδὴς καὶ, κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτῆς βαθμούς, ἀπεστέρει τὸν τιμωρούμενον πλειοτέρου ἢ ὀλιγωτέρου μέρους τῶν δικαιωμάτων ἐκείνων (**).

2. Περὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ Σόλων ἠγωνίσθη νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν εὐγενῶν μὲ τὰς ἀξιώσεις τοῦ πλήθους καὶ κατώρθωσε τοῦτο μέχρι τινός, διότι, διὰ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ, οἱ πρῶτοι διετήρησαν πραγματικῶς ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον ἅπαντα τὰ ἀξιολογώτερα ἀξιώματα, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου μέρους καθιερώθη ἡ προσωπικὴ ἰσότης τῶν πολιτῶν. Ἐπέτυχε δὲ τοῦτο, διανείμας καὶ ῥυθμίσας τὴν νέαν πολιτείαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκτιμήσεως τῆς περιουσίας. Τοιουτοτρόπως ὁ πλοῦτος καὶ ἰδίως ὁ ἀπὸ τῆς γῆς πλοῦτος (***) εἶχεν ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν μέγιστα τῆς γῆς κτήματα ἀνῆκον εἰσέτι εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ἕκαστος ὅμως πολίτης ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ τὴν νόμιμον περιουσίαν διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ. Τὸ ἔργον τοῦ Σόλωνος ὑπῆρξε προσωρινόν, διότι ἡ δημοκρατία, προα-

---

(*) Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους τούτους χρόνους, ἡ ἀπὸ πατρὸς μόνον Ἀθηναίου γένεσις ἤρκει, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν χρῆσιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων· τοὐλάχιστον πρῶτον ἐπὶ Περικλέους καὶ πάλιν βραδύτερον ἐπὶ Εὐκλείδου ἀπηγορεύθη διὰ νόμου ἡ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου παραδοχὴ ἑτεροθαλῶν τοιούτων Ἀθηναίων.

(**) Ἐκτὸς τῶν πολιτῶν καὶ τῶν δούλων, ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ τρίτη κατοίκων τάξις, ἡ τῶν μετοίκων, οἵτινες ἦσαν μὲν προσωπικῶς ἐλεύθεροι, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχον μετοχὴν εἰς τὴν διεύθυνσιν, διοίκησιν καὶ νομοθεσίαν τοῦ κράτους.

(***) Ἐπὶ Σόλωνος, τὸ τίμημα ὡρίζετο κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς πρόσοδον· βραδύτερον ὅμως παρεχωρήθη τὸ πλεονέκτημα τοῦτο καὶ εἰς τὴν κοινητὴν περιουσίαν.

γομένη καὶ ἀκμάζουσα, ἔῤῥιψε βαθμηδὸν ἢ κατ' ὀλίγον εἰς ἔδαφος ὅλους ἐκείνους τοὺς φραγμούς. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι θαυμάσιον, διότι καὶ αὐτῶν τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν πολιτευμάτων τὰ πλεῖστα μέχρις ἐσχάτως μετεχειρίζοντο τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ὁ Σόλων μετεχειρίσθη διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀξιώσεις τῆς δημοκρατίας μὲ τὰς ἐγγυήσεις τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς πείρας.

Ἡ καθαρὰ πρόσοδος τοῦ κτήματος ἀπετέλει τὸ τίμημα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξήρτητο ἡ εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα προσέλευσις τοῦ πολίτου. Ἅπαντες τῆς Ἀττικῆς οἱ πολῖται διῃρέθησαν, ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν, εἰς 4 τάξεις· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατετάχθησαν οἱ ἔχοντες τίμημα 500 μεδίμνων καὶ ἐπέκεινα, οἱ καλούμενοι πεντακοσιομέδιμνοι· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, οἱ ἔχοντες τίμημα κατώτερον τῶν 500 μέχρι τῶν 300 μεδίμνων, οἱ ἱππεῖς· εἰς τὴν τρίτην, οἱ ἔχοντες τίμημα κατώτερον τῶν 300 μέχρι τῶν 150, οἱ ζευγῖται· εἰς τὴν τετάρτην, τελευταῖον, οἱ ἔχοντες τίμημα κατώτερον τῶν 150 μεδίμνων, οἱ θῆτες. — Κατὰ τ' ἄλλα τὸ κράτος οὐδεμίαν εἶχεν ἐν Ἀθήναις ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν· ἡ ἰδιοκτησία τῆς τε γῆς καὶ τῶν δούλων ἦτο καθαρὰ καὶ ἐλευθέρα, ἐπετρέπετο δὲ ἡ πώλησις, ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ πᾶσα, ἐνὶ λόγῳ, ἐκποίησις αὐτῆς.

3. Περὶ τῆς οἰκογενείας. Ἡ γυνὴ δὲν ἦτο ἐν Ἀθήναις, ὡς ἐν Σπάρτῃ, ἄμεσον ὄργανον τοῦ συμφέροντος τῆς πολιτείας· ἦτο μὲν περιωρισμένη εἰς τὰ τῆς οἰκίας πράγματα, ἀλλ' ὅμως ἐντὸς τοῦ κύκλου ἐκείνου διετέλει ἐλευθέρα, εἰς ὃ συνετέλει βεβαίως καὶ τοῦτο, ὅτι ἔφερε προῖκα τῷ ἀνδρί. Μετρία ἦτο ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ πατρικὴ ἐξουσία, τῆς ὁποίας ἀπηλλάσσετο ὁ υἱὸς ἅμα ἀναλαβὼν τὰ πολιτ.κὰ δικαιώματα· ὤφειλεν ὅμως οὐδὲν ἧττον εἰς τὸ μετέπειτα σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ δὲ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ σχέσις ὑπῆρχε διηνεκῶς ἱερά.

4. Περὶ τῆς κυβερνητικῆς, τῆς νομοθετικῆς, τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. — Ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἵτινες διετηρήθησαν ὑπὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, εἶχον εἰς χεῖρας αὐτῶν τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἂν καὶ τὰ περὶ τῆς ἁρμοδιότητος αὐτῶν δὲν ἦναι ἀκριβῶς γνωστὰ, αἱ εἰδήσεις τὰς ὁποίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔχομεν ἀρκοῦσι διὰ νὰ πείσωσιν ἡμᾶς, ὅτι οἱ ἄρχοντες οὗτοι, τῶν ὁποίων οὐδὲ πρότερον ἡ ἐξουσία ἦτο μεγάλη, ἀπὸ τοῦ Σόλωνος, οὐ μόνον δὲν προΐσταντο τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ περιωρίσθησαν κυρίως εἰς τὰ δικαστικὰ αὐτῶν ἔργα καὶ ὅτι οὐδ' ἡ δικαστικὴ αὐτῶν δικαιοδοσία ὑπῆρχεν ἀξιόλογος. — Ὅταν οἱ εὐπατρίδαι τῶν Ἀθηνῶν, καταλύσαντες βαθμηδὸν τὴν ἀριστοκρατικὴν βασιλείαν, ἀντικατέστησαν ἀντ' αὐτῆς ἐννέα ἐνιαυσιαίους ἄρχοντας, ἡ ἀρχαία βασιλικὴ ἐξουσία διενεμήθη ὡς ἑξῆς μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ πρῶτος (ὁ ἄρχων, ἄρχων ἐπώνυμος ἢ ὁ ἐπώνυμος) ἀντεπροσώπευε τὴν μεγαλειότητα τοῦ κράτους καὶ ἐνήργει τὴν δικαιοδοσίαν ἥτις ἀνῆκέ ποτε εἰς τὸν βασιλέα (ἔπειτα δὲ εἰς τὸν ἕνα μόνον ἄρχοντα), ὡς εἰς τὸν κοινὸν τοῦ λαοῦ πατέρα, δηλαδὴ, ὡς προστάτην τῶν οἰκογενειῶν ἢ κηδεμόνα τῶν ὀρφανῶν καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων. Ὁ δεύτερος (ἄρχων βασιλεὺς) ἀντεπροσώπευε τὸ ἀρχιερατικὸν τοῦ βασιλέως ἀξίωμα· ἐῤῥύθμιζε τὴν τέλεσιν τῶν ἐπισημοτέρων μυστηρίων καὶ ἑορτῶν· ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν δικῶν ὅσαι ἀπέβλεπον τὴν θρησκείαν καὶ ἐτιμώρει πᾶσαν ἀσέβειαν ἢ ἄλλην βεβήλωσιν τῶν ἱερῶν. Ὁ τρίτος (ὁ πολέμαρχος) ἐξεπλήρου τὰ καθήκοντα τοῦ βασιλέως, ὡς ἀρχηγοῦ τῶν στρατευμάτων καὶ φύλακος τῆς κοινῆς ἀσφαλείας ἐν καιρῷ εἰρήνης· πρὸς δὲ τούτοις, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ὑπήγοντο οἱ ξένοι καὶ οἱ μέτοικοι. Οἱ ἓξ ὑπόλοιποι ἄρχοντες ἐδίκαζον τὰς πολυαρίθμους δίκας ὅσαι δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν τριῶν πρώτων καὶ τὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου (εἰς ὃν ὑπήγοντο ὁ φόνος καὶ τὰ ἐκ προνοίας τραύματα, ὁ ἐμπρησμὸς καὶ ἡ φαρμακεία)· ἐκαλοῦντο δὲ θεσμοθέται, ἴσως διότι, μὴ ὑπάρχοντος νόμου γραπτοῦ, ἡ δικαστικὴ αὕτη ἐξουσία πολλάκις ἐσυγχέετο μὲ τὴν νομοθετικήν· ἐπὶ πᾶσιν οἱ ἐννέα οὗτοι ἄρχοντες ἦσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδὴ ὑποβεβλημένοι εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν εὐπατριδῶν. Καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ἡ βουλὴ, τὴν ὁποίαν λέγεται πρῶτος συστήσας ὁ Σόλων, ὑπῆρχε καὶ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ συνεκροτεῖτο τότε ἐκ μόνων εὐπατριδῶν. Ἴσως καὶ ἅπαντες οἱ εὐπατρίδαι συνήρχοντο ἐκ διαλειμμάτων εἰς κοινὰς τῆς τάξεως αὐτῶν συνόδους (*). Ὅπως δήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, τὸ βέβαιον φαίνεται ὅτι οἱ ἄρχοντες, ἂν καὶ συγκέν-

(*) Ἴδε τὴν γνώμην ταύτην εὐφυῶς ἀναπτυχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Thirlwall, σελ. 340 τοῦ πρώτου τόμου τῆς Γαλλ. μετ.

τροῦντες πρὸ τοῦ Σόλωνος ἐν ἑαυτοῖς πᾶσαν τὴν κυβερνητικὴν, τὴν δικαστικὴν δὲ μέχρι τινὸς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, πραγματικῶς ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ προσωρινοὶ ἐπίτροποι καὶ ὑπόλογοι τῶν εὐπατριδῶν, ἐν οἷς ἀληθῶς ἔβρευεν ἅπασα ἡ ἐξουσία. — Διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος ἐπεγένοντο εἰς τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων (ἂν καὶ διατηρησάντων τὰς προτέρας τιμὰς) δύο οὐσιώδεις μεταβολαί· πρῶτον, ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐκολοβώθη τὰ μέγιστα· δεύτερον, κατέστησαν ὑπόλογοι εὐχὶ πλέον τῶν εὐπατριδῶν μόνων, ἀλλ' ὅλου τοῦ δήμου. Ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία μετέβη ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας εἰς τοὺς πρυτάνεις (περὶ ὧν μετ' ὀλίγον). Ὁ πολέμαρχος μετεῖχε μὲν εἰςέτι μέχρι τινὸς τῆς διευθύνσεως τῶν πολεμικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ κυρίως ἤδη ταῦτα διεξήγοντο ὑπὸ τῶν δέκα στρατηγῶν (*). Τελευταῖον, ἡ δικαστικὴ αὐτῶν ἁρμοδιότης διετηρήθη, ὡς φαίνεται, ἀλλ' ἐπετράπη ἔφεσις κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ δήμου (περὶ ὧν ἐπίσης μετ' ὀλίγον). Βραδύτερον μάλιστα, προϊούσης τῆς δημοκρατικῆς ῥοπῆς καὶ ἰσχύος, οἱ ἄρχοντες περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῶν ὑποθέσεων καὶ τὴν ἡγεμονίαν (δηλ. προεδρίαν) τῶν δικαστηρίων τοῦ δήμου, ὅστις συνεχώνευσεν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν. — Οἱ ἄρχοντες ἐλαμβάνοντο ἀπὸ μόνων τῶν πεντακοσιομεδίμνων, τοὐλάχιστον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστείδου, ἐχειροτονοῦντο δὲ ἐπὶ ἓν ἔτος, διὰ κλήρου, ἀλλ' οἱ κληρωθέντες ὑπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίαν, δηλαδὴ ἐγίνετο ἐξέτασις ἂν ἔχωσι πλήρη τὰ πολιτικὰ δικαιώματα.

Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, ἡ ὑπερτάτη κυβέρνησις τῆς πολιτείας ἦτο εἰς χεῖρας τῆς βουλῆς, ἥτις συνέκειτο ἐκ 400 ἀνδρῶν, ἐκλεγομένων (τοὐλάχιστον μέχρι τῆς μεταῤῥυθμίσεως τοῦ Κλεισθένους) κατ' ἔτος, ἀνὰ ἑκατὸν ἀφ' ἑκάστης τῶν φυλῶν. Ἐκλέξιμοι εἰς πᾶσαν φυλὴν ἦσαν μόνοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις (οἱ πεντακοσιομέδιμνοι, οἱ ἱππεῖς, οἱ ζευγῖται), οἱ ὀθάσαντες εἰς τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας· προσδετούτοις οἱ ἐκλεχθέντες ὑπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίαν, ὡς καὶ οἱ ἄρχοντες. Ἡ βουλὴ συνεδρίαζε καθ' ἑκάστην, ἐκτὸς τῶν ἑορτῶν, καὶ συνήθως, ὡς φαίνεται, δημοσίως· ἐπετήρει ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως καὶ τῆς οἰκονομίας καὶ ἐπροβουλεύετο περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τῆς πολιτείας ὅσαι ἔμελλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἠδύνατο δὲ καὶ οἱαδήποτε νὰ ἐκδώσῃ ψηφίσματα, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἰσχὺς περιωρίζετο εἰς τὸ ἔτος τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς. Ἡ βουλὴ ἦτο διῃρημένη εἰς δέκα ἐπιτροπὰς, ὧν ἑκάστη ἀλληλοδιαδόχως ἀντεπροσώπευεν ἐπὶ 35 ἢ 36 ἡμέρας τὸν ὅλον σύλλογον. Ἡ ἐνεργεία ἐπιτροπὴ ἐκαλεῖτο Πρυτανεία καὶ τὰ μέλη αὐτῆς, Πρυτάνεις· διεχειρίζετο τὰς (σήμερον λεγομένας) τρεχούσας ὑποθέσεις καὶ διετέλει συνηγμένη τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας εἰς τὸ Πρυτανεῖον, διὰ νὰ ἦναι παροῦσα εἰς πᾶσαν περίστασιν. Εἷς τῶν πρυτάνεων ἐχειροτονεῖτο διὰ κλήρου, πρόεδρος τῆς Πρυτανείας καὶ τῆς βουλῆς, ἀλλὰ μόνον διὰ μίαν ἡμέραν· ὁ πρόεδρος ἐφύλαττε τὴν σφραγῖδα τοῦ κράτους καὶ τὰς κλεῖς τοῦ ταμείου καὶ τῶν ἀρχείων. Οἱ βουλευταὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι ὡς πρὸς τὰ κυβερνητικὰ αὐτῶν ἔργα. Ἡ βουλὴ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, ὡς μία τῶν δύο ἀγκυρῶν (ἡ ἑτέρα ἦτο ὁ Ἄρειος Πάγος) ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνόμιζεν « ὁρμοῦσαν ἧττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἔσεσθαι, καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν ».

Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ νομοθέτου ἐκείνου, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἦτο οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ὄργανον τῆς βουλῆς, ἀπεφάσιζε δηλαδὴ περὶ μόνων τῶν ὑπὸ τῆς βουλῆς ὑποβαλλομένων αὐτῇ προβουλευμάτων. Ἀλλὰ ἡ ἔκτασις τῆς ἀπονεμηθείσης εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ἁρμοδιότητος· προσδετούτοις, ἡ ἐξουσία τὴν ὁποίαν ἔλαβεν (εἴτε ἐπὶ τοῦ Σόλωνος, εἴτε ἔπειτα) πρῶτον μὲν οὐ μόνον ν' ἀποδέχεται ἢ νὰ ἀποῤῥίπτῃ τὰ προβουλεύματα, ἀλλὰ καὶ νὰ τροποποιῇ αὐτὰ, μὴ ὑποβάλλουσα τὰς τροποποιήσεις εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς βουλῆς· δεύτερον δὲ, νὰ ἐπιλαμβάνεται καὶ ἰδιωτικῶν προτάσεων, αἵτινες ὑπεβάλλοντο μὲν διὰ τῆς βουλῆς, ἀλλ' ὅμως μόνον διὰ νὰ περιβληθῶσι τὸν νόμιμον τοῦ προβουλεύματος τύπον, ὑπεδείκνυον ἀρκούντως, ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, προϊσ-

---

(*) Οἱ δέκα οὗτοι στρατηγοὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· ὅταν δὲ ἐπὶ Κλεισθένους αἱ φυλαὶ ἀπὸ 4 ἔγειναν 10, εἷς στρατηγὸς ἐλαμβάνετο ἀφ' ἑκάστης τῶν φυλῶν. Οἱ στρατηγοὶ ἐξελέγοντο ἀπὸ μόνης τῆς τῶν πεντακοσιομεδίμνων τάξεως. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου διώριζεν ἐπίσης καὶ τοὺς ἄλλους ἀνωτέρους τοῦ στρατοῦ ἀξιωματικούς. Πᾶς δὲ πολίτης ἀπὸ τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ μέχρι τοῦ 60 ἦτο στρατεύσιμος.

σης τῆς δημοκρατικῆς ῥοπῆς, θέλει ἀπορρόφησει ἅπασαν τὴν κυβέρνησιν. Τῆς ἐκκλησίας μετεῖχον ἅπαντες οἱ πολῖται (καὶ αὐτοὶ οἱ θῆτες), οἱ συμπληρώσαντες τὸ 18 ἢ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας· εἰς δὲ τὴν ἁρμοδιότητα αὐτῆς ἀνῆκον (*) τὸ νομοθετεῖν, τὸ ἀρχαιρεσιάζειν, τὸ ἐπικυροῦν ἢ ἀποχειροτονεῖν τοὺς ἐπὶ πλημμελήματι κατηγορηθέντας ἄρχοντας, τὸ προσδιορίζειν τοὺς φόρους, τὸ ζητεῖν λόγον περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, τὸ ἀποφασίζειν περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, καὶ περὶ ὅλων ἐνγένει τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, τὸ ἀκροᾶσθαι τοὺς ξένους πρέσβεις, τὸ ἀπονέμειν τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα εἰς ξένους (ἐφ' ᾧ ὅμως ἀπῃτοῦντο ἑξακισχίλιαι τοὐλάχιστον ψῆφοι), τὸ ψηφίζειν περὶ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων, τῶν πανηγύρεων, τῶν ἀποδοτέων τιμῶν καὶ τὸ δικάζειν τὰ πολιτικὰ κακουργήματα.

Κατ' ἔτος οἱ ἄρχοντες ἐκλήρουν ἀπὸ τῆς ὁλομελείας τῶν πολιτῶν τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν, ἑξακισχιλίους πολίτας οἵτινες ἀπετέλων τοὺς δικαστὰς τοῦ τρέχοντος ἔτους. Οἱ δικασταὶ οὗτοι, καλούμενοι Ἡλιασταί, διενέμοντο μεταξὺ τῶν δέκα ὑφισταμένων δικαςηρίων (**), τὰ ὁποῖα, προεδρευόμενα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίκαζον, ὡς φαίνεται, μόνας κυρίως τὰς ἐφέσεις, βραδύτερον ὅμως ἐσφετερίσθησαν ὁλοσχερῆ σχεδὸν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Σπανίως ἅπαντες οἱ Ἡλιασταὶ συνήρχοντο εἰς ἓν ᾧ μόνον δικαστήριον. Ἡ ἀγωγὴ συνετάσσετο ἐγγράφως, ἡ δὲ συζήτησις διεξήγετο προφορικῶς καὶ δημοσίᾳ.

Ἡ ἀρχὴ ἡ παρέχουσα τὰς πλείστας ἐγγυήσεις τῆς μονιμότητος ᾗ ἱκανότητος (πολὺ πλείονας τοὐλάχιστον ἢ ἡ βουλὴ) καὶ ἡ μᾶλλον κολάζουσα τὴν δημοκρατικὴν ὁρμὴν ἦτο ὁ Ἄρειος Πάγος (***), τὸν ὁποῖον, ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπάρχοντα καὶ ἔχοντα ἀξιόλογον ποινικὴν δικαιοδοσίαν, ὁ Σόλων οὐ μόνον διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσε παραδόξως. Οἱ Ἀρεοπαγῖται προεχειρίζοντο ἐφ' ὅρῳ ζωῆς· ἦσαν δὲ τοιοῦτοι ἅπαντες οἱ προδιατελέσαντες ἄρχοντες καὶ ἔργον κύριον εἶχον τὸν ἀνώτατον τῆς πολιτείας ἔλεγχον. Ὡς δικαστήριον, ὁ Ἄρειος Πάγος ἀπεφάσιζε περὶ φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας, περὶ ἐμπρησμοῦ, φαρμακείας, ψευδομαρτυρίας, ἱεροσυλίας, ἀπάτης, ἀσεβείας πρὸς τὰς ἱερὰς ἐλαίας καὶ ἐνγένει περὶ τῶν κατὰ τῆς θρησκείας κακουργημάτων. Εἰς αὐτὸν, ὡς φαίνεται, ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ ἐφορία τῶν ἠθῶν, μάλιστα τῶν νέων καὶ τῶν ἐφήβων· ἡ ἐξέτασις τοῦ πόθεν ἕκαστος πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἡ ἐφορία τῶν ὁδῶν, τῆς κοινῆς πολυτελείας, τῶν μέτρων καὶ τῶν σταθμῶν. Τελευταῖον, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, ὁ Ἄρειος Πάγος μετεῖχε πολὺ καὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας.

ΣΤ'. Ἀποικίαι. Εἰς σύστασιν ἀποικιῶν δίδουσιν ἀφορμὴν ποικίλα αἴτια· ἀλλ' ἅπασαι αἱ ἀποικίαι δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς δύο κεφαλαιώδεις τάξεις· δηλαδὴ ἡ α') ἱδρύονται πρὸς ἐπιτυχίαν ὡρισμένου τινὸς σκοποῦ τῆς μητροπόλεως καὶ, μένουσαι πισταὶ εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῶν τοῦτον, δὲν ἀποτελοῦσιν αὐθυπάρκτους πολιτείας· ἡ β') διατελοῦσι πολιτικῶς αὐθύπαρκτοι, εἴτε διότι ἐξ ἀρχῆς δὲν ἱδρύθησαν ἐπὶ ὡρισμένῳ τινὶ σκοπῷ τῆς μητροπόλεως, εἴτε διότι μετέπειτα ἀπέβαλον τὸν μονομερῆ ἐκεῖνον χαρακτῆρα. Αἱ ἀποικίαι αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὴν πρώτην τάξιν συντελοῦσι συνήθως εἰς τὴν ὑλικὴν μάλιστα ἐπίδοσιν τῆς μητροπόλεως, εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλούτου αὐτῆς, ἐνῷ ἐξαναγκείας αἱ ἐλεύθεραι ἀποικίαι (καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ σημαντικώτεραι Ἑλληνικαὶ (†) ἀποικίαι) ἔχουσι μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν διανοητικὴν τῆς μητροπόλεως ἀνάπτυξιν.

(*) Ἡ ἐκκλησία συνεδρίαζε συνήθως τετράκις κατὰ πᾶν 35 ἡμερῶν διάστημα, συγκαλουμένη ὑπὸ τῆς βουλῆς ἢ τῶν στρατηγῶν. Προϊστάμενος αὐτῆς ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ πρόεδρος τῆς βουλῆς, βραδύτερον ὅμως ἡ προεδρία διεξήγετο ὑπὸ ἐννέα βουλευτῶν, κληρουμένων ἐξ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν ἐνεργείᾳ πρυτανείαν.

(**) Ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν ἐξ ὧν συνέκειντο τὰ δικαστήρια ταῦτα δὲν ἦτο ὡρισμένος· συνήθως μὲν περιελάμβανον 500 δικαστὰς, ἐνίοτε ὅμως 400 ἢ καὶ μόνον 200.

(***) Καλούμενος ἐνίοτε καὶ ἄνω βουλὴ, ὡς ἐκ τοῦ λόφου ἐπὶ τοῦ ὁποίου (πρὸς δυσμὰς τῆς ἀκροπόλεως) ἕδρευε· συνεδρίαζε δὲ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ ὡς εἶπόν τινες μὲν τῶν ἀρχαίων (Λουκιανοῦ Ἑρμότιμος ἢ περὶ αἱρέσεων, 64. καὶ περὶ τῶ οἴκω, 18. ἔτι Κλέαρχος ὁ Σολεὺς, παρ' Ἀθηναίῳ, 6, 67), πλεῖστοι δὲ τῶν νεωτέρων. Ἀλλ' ὁ Thirlwall πολεμεῖ εὐλόγως νομίζομεν τὴν παράδοξον ταύτην ἰδέαν, ἥτις δὲν στηρίζεται βεβαίως εἰς ἀναμφισβητήτους μαρτυρίας.

(†) Ἐννοεῖται ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν κυρίως Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὄχι

Πᾶσα πολιτεία δυναμένη, διὰ τὴν ἐπίδοσιν τὴν ὁποίαν ἔλαβε, νὰ ἐκπέμψῃ ἀποικίας, περιέχει ἀναγκαίως ἐν ἑαυτῇ, εἴτε ὡς ἐκ τῶν ἐθίμων, εἴτε ὡς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων νόμων, πολλὰ τὰ ἀναγαιτίζοντα τὴν πλείονα αὐτῆς ἀνάπτυξιν. Ὅταν δὲ ἀπὸ τῶν σπλάγχνων πολιτείας ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη ἀναπτυχθείσης γεννηθῇ πολιτεία νέα, εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην εὐκόλως ἀφαιροῦνται ἐκ μέσου πάντα ὅσα ἐν τῷ πολιτεύματι τῆς μητροπόλεως ἐθεωροῦντο ὡς κωλύοντα τὴν πρόοδον αὐτῆς· ὥς τε τὸ πολίτευμα τῶν ἐλευθέρων ἀποικιῶν ῥυθμίζεται ἀμέσως ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἢ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη λογικωτέρα ἢ συνετωτέρα τοῦ πολιτεύματος ῥύθμισις καὶ ἡ ἐλευθερία ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὰς ἀποικίας ἐκείνας περὶ τὸ σκέπτεσθαι καὶ περὶ τὸ ζῆν, παράγει, φυσικῷ τῷ λόγῳ, εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς μητροπόλεως, ὅσοι εἶναι δυσηρεσημένοι ἀπὸ τὰ καθεστῶτα, τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἀπολαύσωσι τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν, ὥστε αἱ αὐθύπαρκτοι ἀποικίαι παρέχουσι διηνεκεῖς σχεδὸν ἀφορμὰς πολιτικῶν κινημάτων εἰς τὰς μητροπόλεις. Ἐν γένει δὲ παρατηρεῖται, ὅτι αἱ μεγάλαι καὶ πολλαὶ ἀποικίαι συνεπάγονται οὐ μόνον πλουσίας ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς συναλλαγάς, ἀλλὰ καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, καὶ πνεῦμα νεωτερισμοῦ, καὶ ἀνεξιθρησκείαν, καὶ ῥοπὴν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν (*). Ἐρχόμενοι ἤδη εἰς τὴν εἰδικωτέραν ἔκθεσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, παραλείπομεν εἰκότως τὰς ἀναγομένας εἰς τοὺς μυθικοὺς χρόνους, καὶ ἰδίως τὰς φημιζομένας ἐκείνας παναρχαίας τῶν Ἑλλήνων ἐποικήσεις εἰς τὴν Μέσην Ἰταλίαν (Διον. Ἁλ. Ῥωμ. Ἀρχ. 1, 11 ἑξ. ἑπ.). Ἐπίσης δὲ ἢ ἐκ τῶν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀναγομένων ἀποικιῶν, δὲν θέλομεν μνημονεύσει εἰμὴ τῶν ἐπισημοτέρων.

α.) Αἱ ἀρχαιόταται καὶ διὰ πολλοὺς λόγους σημαντικώταται Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἦσαν αἱ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς παρακειμένας αὐτῇ νήσους κτι-

περὶ τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνο—Μακεδονικῶν. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν λοιπὸν ἀποικιῶν, αἱ εἰς τὴν πρώτην τάξιν ὑπαγόμεναι δὲν ἦσαν πολιτικῶς λόγου ἄξιαι. Αἱ πλεῖσται λ. χ. ἀποικίαι τῆς Μιλήτου ἦσαν ἁπλοῖ ἐμπορικοὶ τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης σταθμοί, ἀλλὰ οὐδόλως σχεδὸν ἐπενήργησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ποῦ καὶ ποῦ εὑρίσκονται, καὶ ὡς πρὸς ἀποικίας ὀπωσοῦν πολιτικῶς ἀξιολόγους, ἴχνη σχέσεων πάλαι ποτὲ στενωτέρων πρὸς τὰς μητροπόλεις· λ. χ. ἡ Ποτίδαια ἐλάμβανεν ἀείποτε Ἐπιδημιουργοὺς ἀπὸ τὴν Κόρινθον (Θουκυδ. 1, 56). Ἀλλὰ αἱ σχέσεις αὗται, καὶ ὅπου ἀπαντῶνται, εἶναι χαλαραὶ καὶ ὅλως διάφοροι τῶν δεσμῶν οἵτινες συνῆπτον τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀποικίας πρὸς τὴν μητρόπολιν αὐτῶν.

(*) Οἱ ἐπισημότατοι τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐγεννήθησαν ἢ ἔζησαν εἰς τὰς ἀποικίας· Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὁ πατὴρ τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας (καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἀναξίμανδρος, Ἀναξιμένης, Φερεκύδης, Ἀναξαγόρας, Ἀρχέλαος)· Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, ὁ πατὴρ τῆς Πυθαγορικῆς ἢ Ἰταλικῆς σχολῆς (καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Λύσις, Φιλόλαος, Ἐμπεδοκλῆς)· Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ὁ πατὴρ τῆς Ἐ(Ε)λεατικῆς φιλοσοφίας (καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Παρμενίδης, Ἡράκλειτος, Ζήνων, Δημόκριτος).—Ἐπίσης καὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἀποικίας· Ὅμηρος καὶ Ὁμηρίδαι, Ἡσίοδος, Ἀλκαῖος, Ἀλκμάν, Ἀρίων, Τέρπανδρος, Σαπφώ, Ἥριννα, Μίμνερμος, Στησίχορος, Ἴβυκος.—Διὰ δὲ τὴν ἐπικράτησαν ἐν ταῖς ἀποικίας ἀνεξιθρησκείαν, αἱ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικίαι ἐχρησίμευσαν ὡς γέφυρα, οὕτως εἰπεῖν, δ' ἧς εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν ὄχι πρῶτον, τοὐλάχιστον ἀφθονώτερον, αἱ ἰδιάζουσαι τῇ Ἀνατολῇ δοξασίαι (Φοινικικαί, Φρυγικαί, Λυδικαί, καὶ Αἰγυπτιακαὶ) περὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἰδίως δὲ τὰ ἐξ Αἰγύπτου καταγόμενα μυστήρια, τὰ ὁποῖα ἄνδρες συνετώτατοι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐθεώρησαν μάλιστα ἐπιτήδεια εἰς τὸ νὰ περιστέλλωσι τὴν δημοκρατικὴν ἀκολασίαν. Τὰ μυστήρια, καθὸ ὑπηρετοῦντα εἰς πολιτικοὺς σκοπούς, ἦσαν εἰς ἄμεσον μετὰ τῆς πολιτείας σύνδεσμον, καὶ διετέλουν, ὡς ἀληθεῖς πολιτικοὶ θεσμοί, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ διεύθυνσιν αὐτῆς. Αἱ κύριαι θεότητες τῆς λατρείας ταύτης (ἥτις ἦτο εἰς μόνους τοὺς μεμυημένους προσιτὴ) ἦσαν ἡ Δήμητρα καὶ ὁ Βάκχος, διότι, καθὸ θεότητες τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἀμπελουργίας, ἐθεωροῦντο ὡς πρωτουργοὶ τοῦ ἀνωτέρου ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἅπαντα τὰ Ἑλληνικὰ μυστήρια εἶχον ὡς βάσιν τοιαύτας ἰδέας, αἵτινες ὅμως, ἀείποτε συμβολικῶς ἐνδεδυμέναι, ἦσαν πολυσήμαντοι ἅμα καὶ δυσκατάληπτοι. Τὰ περιφημότερα τῶν μυστηρίων ἐκείνων ἦσαν τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἐλευσίνια, τῶν ὁποίων ἐκ μέρους μὲν τῆς πολιτείας προΐστατο ὁ δεύτερος ἄρχων, τὸ δὲ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ἦτο κληρονομικὸν εἰς τὸν ἀρχαῖον τῶν Εὐμολπιδῶν οἶκον.

σθεῖσαι ὑπὸ τῆς Αἰολικῆς, τῆς Ἰωνικῆς καὶ τῆς Δωρικῆς φυλῆς. Αἱ ἀρχαιότατα πάλιν τούτων ἦσαν αἱ Αἰολικαί, ἅπασαι δὲ ὑπῆρξαν ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον μεταναστάσεως τῶν Δωριέων. — Οἱ ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν ἐξωσθέντες καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν συνελθόντες Πελοποννήσιοι, ἔκτισαν, ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ὁρμώμενοι, Αἰολικὰς ἀποικίας εἰς Λέσβον, εἰς Τένεδον, εἰς τὰ ἄλλα παρακείμενα νησία καὶ ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μυσίας. Τὰ κτίσματα ταῦτα ἤρξαντο ἀπὸ αὐτῆς τῆς πρώτης ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν διαταράξεως τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἠδύναντο νὰ ὀνομασθῶσι μᾶλλον Ἀχαϊκὰ, ἐὰν, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, δὲν ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰς ἐποικήσεις ταύτας καὶ πλεῖστοι Βοιωτοί. Τὸ κύριον κατάστημα τῶν Αἰολέων τούτων ἦτον ἐν Λέσβῳ, ὅπου πρῶτος ὁ Πενθίλος ἔφερεν ἀποικίας (Παυσ. 3, 2, 1) καὶ ὅπου, ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης Μιτυλήνης (καὶ Μυτιλήνης), ὑπῆρχον τέσσαρες ἔτι Αἰολικαὶ πόλεις· Μήθυμνα, Ἄντισσα, Ἔρεσσὸς ἡ Ἔρεσος καὶ Πύῤῥα (*). Αἱ ἐπὶ τῶν προειρημένων νήσων καὶ παραλίων Αἰολικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν, ὡς φαίνεται, ὁμοσπονδίαν. Ἐπὶ τῶν παραλίων ἔκειντο δώδεκα Αἰολικαὶ πολιτεῖαι, ἐξ ὧν ἡ μὲν Κύμη ἐκτίσθη οὐχὶ ὑπὸ Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν, ἀλλὰ ὑπὸ Αἰολέων τῆς Λοκρίδος καὶ τῆς Φωκίδος· ἡ δὲ Σμύρνα ἱδρύθη ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῆς Λέσβου καὶ τῆς Κύμης καὶ προϊμώτατα, διὰ τῶν Ἐφεσίων, μετέστη εἰς τὸ Ἰωνικόν (Στράβ. ΙΔ', ά, 4). Αἱ κύριαι αὗται πολιτεῖαι ἔκτισαν πάλιν πολλὰς ἄλλας μικροτέρας ἐπί τε τῶν λοιπῶν τῆς Μυσίας παραλίων καὶ εἰς ἑτέρας χώρας. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν κατ' ἰδίαν Αἰολίδων πόλεων ὀλίγα γινώσκομεν· μόνον περὶ Μιτυλήνης σώζονται ἐκτενέστεραι ὀπωσοῦν εἰδήσεις (Πιττακός).

Μετὰ τὰς Αἰολικὰς ἀποικίας ἐκτίσθησαν αἱ Ἰωνικαί. Οἱ Ἴωνες, ἐξωσθέντες ἀπὸ τῆς Αἰγιαλείας ὑπὸ τῶν συμπιεσθέντων αὐτόθι ἀπὸ τῆς λοιπῆς Πελοποννήσου Ἀχαιῶν, ἦλθον ὡς φυγάδες εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατῴκησαν αὐτόθι ἐπί τινα χρόνον. Ἀλλὰ περὶ τὸ 1044 ἔτος ἀνεχώρησαν πάλιν ἐκεῖθεν οἱ πλεῖστοι, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν υἱῶν τοῦ Κόδρου, Νηλέως καὶ Ἀνδρόκλου, μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν φυλῶν (Ἡροδ. 1, 146. Παυσ. 7, 2), καὶ ἔκτισαν τὰς ἐν Σάμῳ, ἐν Χίῳ, καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Λυδίας καὶ τῆς Καρίας ἀποικίας αὐτῶν. Αἱ Ἰωνικαὶ αὗται ἀποικίαι συνεκρότησαν δωδεκάπολιν ὁμοσπονδίαν, ἔχουσαν κοινὸν ἱερὸν, τὸ ἐν τῇ Πριηνέων χώρᾳ Πανιώνιον (πεδίον, ὑπὸ τὸ ὄρος τῆς Μυκάλης περικεκλεισμένον), τὸ καθωσιωμένον τῷ Ἑλικωνίῳ Ποσειδῶνι. Ἐνταῦθα συνήρχοντο οἱ Ἴωνες εἰς κοινὰς πανηγύρεις, τὰ Πανιώνια, τελοῦντες ἀγῶνας διεξάγοντες μεγάλας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, βουλευόμενοι περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων τῆς ὁμοσπονδίας, ἀποφασίζοντες περὶ τῶν κοινῶν πολέμων ἢ συμμαχιῶν καὶ συμβιβάζοντες τὰς ἀμοιβαίας τῶν Ἰωνικῶν πόλεων διενέξεις.

Εἰς τὰς κατ' ἰδίαν πόλεις βλέπομεν, πρὸ τῶν Μηδικῶν, ἐπαλλὰξ δημοκρατίας καὶ τυραννίδας, ἰδίως εἰς Μίλητον. Μάλιστα δὲ διετήρησε τὸν ἀρχαιοπρεπῆ χαρακτῆρα ἡ Ἔφεσος. Ὁ κτίσης αὐτῆς Ἀνδροκλος εἶχεν εἰσάξει ἐνταῦθα τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, κατὰ τὸν παναρχαῖον ἐκεῖνον ἡρωϊκὸν τρόπον. Ἀλλὰ, ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν ταῖς ἀποικίαις αὐταῖς δραστηρίου δημοκρατικοῦ πνεύματος, ἡ ἐξουσία ἐκείνη συνετάκη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε μετ' ὀλίγον περιωρίσθη μόνον εἰς τιμάς τινας καὶ ἱεροπραξίας (**). Προστούτοις ὑπῆρχον ἐν Ἐφέσῳ πέντε βουλαί, διάφορα μὲν φέρουσαι ὀνόματα, συγκείμεναι δὲ ἐκ τῶν ἐπικλήτων ἰσαρίθμων, πιθανώτατα, φυλῶν· ἔτι δὲ μία βουλὴ τῶν ἀρίστων, συμβουλευομένη μετὰ τῶν ἐπικλήτων περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων.

Ἡ Μίλητος ἦτο ἡ μεγίστη καὶ ἀξιολογωτάτη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, μάλιστα διὰ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς. Τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἐγίνετο ἰδίως εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ παράλια οἱ Μιλήσιοι ἔκτισαν περὶ τὰς ἑκατὸν νέας ἀποικίας (Κύζικος· Σινώπη· Τραπεζοῦς· Ἄβυδος· Ἴστρος· Τόμις· Ὀλβία· Θεοδοσία· Ἀπολλωνία· Ὀδησσός). Διὰ ξηρᾶς, αἱ ἐμπορικαὶ τῆς Μιλήτου σχέσεις ἐξετείνοντο μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ἀσίας. Εἶχε δὲ ἡ πόλις αὕτη τέσσαρας λιμένας καὶ ἐξαίρετον ναυτικὴν δύναμιν, δια-

(*) Ἐκτὸς τῶν πέντε τούτων πόλεων ὑπῆρχε κατ' ἀρχὰς καὶ ἕκτη, ἡ Ἀρίσβα, ἥτις ὅμως ἤδη ἐπὶ Ἡροδότου δὲν ἐσώζετο (Ἡροδ. 1, 151).

(**) Στράβ. ΙΔ', ά, 3. «Ἄρξαι δέ φησιν Ἀνδροκλον (ὁ Φερεκύδης) τῆς τῶν Ἰώνων ἀποικίας, ὕστερον τῆς Αἰολικῆς, υἱὸν γνήσιον Κόδρου τοῦ βασιλέως Ἀθηνῶν· γενέσθαι δὲ τοῦτον Ἐφέσου κτίστην· διόπερ τὸ βασίλειον τῶν Ἰώνων ἐκεῖ συστῆναί φασι· καὶ ἔτι νῦν οἱ ἐκ τοῦ γένους ὀνομάζονται βασιλεῖς, ἔχοντές τινας τιμὰς, προεδρίαν τε ἐν ἀγῶσι, καὶ πορφύραν ἐπίσημον τοῦ βασιλικοῦ γένους, σκίπωνα ἀντὶ σκήπτρου, καὶ τὰ ἱερὰ τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος.»

τελέσασα ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ μέγιστον τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐμπορεῖον, ᾗ μὴ παραχωροῦσα καθ' ὅλην τὴν μεσόγειον τὰ πρωτεῖα εἰμὴ εἰς μόνην τὴν Καρχηδόνα. Οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι ἐμάραναν τὴν ἀκμὴν ταύτην, ἀλλ' ὅμως ᾗ βραδύτερον ἡ Μίλητος ὑπῆρξεν ἀξία λόγου. —Ἐνῷ δὲ οἱ Μιλήσιοι ἐμπορεύοντο ἰδίως πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς, οἱ Φωκαιεῖς ἐθαλασσοπόρων μᾶλλον πρὸς δυσμὰς, εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου (Ἡροδ. 1, 163)· κτίσαντες καὶ ἀποικίας ἐνταῦθα (τὴν Ἀλαλίαν ἢ Κάλαριν ἐπὶ τῆς Κύρνου, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Ἐ[Ε]λέαν). Κατὰ δυστυχίαν οἱ Φωκαιεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποδημήσωσιν εἰς τὴν δυτικωτέραν Εὐρώπην, ἐξ ἀρχῆς τῶν Περσικῶν κατακτήσεων (σελ. 52)· καὶ πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν, ἔτι καθ' ὁδὸν ὄντες, ἐπανῆλθον εἰς Φώκαιαν, ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη, καὶ τοι πάλιν εὐημερήσασα καὶ εὐδοκιμήσασα περὶ τὴν ναυτιλίαν, οὐδέποτε ὅμως ἀνέκτησε τὴν προτέραν ἀκμήν. Μάλιστα ἐπίσημος ὑπῆρξε καὶ ἡ Σάμος, τῆς ὁποίας περιεργοτάτη εἶναι ἡ εἰδικὴ ἱστορία. Κατ' ἀρχὰς ἡ νῆσος αὕτη διετέλει ὑπὸ βασιλεῖς (ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, 3, 59, βασιλέα τῆς Σάμου Ἀμφικράτην)· βραδύτερον δὲ ἀναφαίνονται αὐτόθι τύραννοι, ἐξ ὧν ἰδίως γνωστὸς εἶναι Πολυκράτης ὁ Αἰακοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορίαν μὲ τόσην χάριν ἔγραψεν ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῷ γ' βιβλίῳ. Μικρὸν δὲ ὑποδεεστέρα τῆς Σάμου κατά τε τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον ἦτο ἡ Χίος, ἥτις, ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, παρέσχε ναῦς ἑκατὸν, ὅσας δηλαδὴ εἶχε καὶ ὁ Πολυκράτης ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἰσχύος.

Μεταγενέστεραι ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἦσαν αἱ εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Κῶ καὶ Ῥόδου κείμεναι Δωρικαί. Τί ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κτίσιν τῶν ἀποικιῶν τούτων, αἵτινες ἤρξαντο, ὡς φαίνεται, νὰ παράγωνται βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ 1060 ἔτους, δὲν εἶναι σαφῶς γνωστόν· συνεκρότησαν δὲ ἑξάπολιν ὁμοσπονδίαν, ἔχουσαν κοινὸν ἱερὸν τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος (κείμενον παρὰ τὸ Τριόπιον ἢ ἱερὸν ἀκρωτήριον, τὸ ἀποτελοῦν τὴν Νοτιωτάτην ἄκραν ὅλης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας). Ἡ Ἁλικαρνασσὸς ἀπεκλείσθη ἀπὸ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης, διότι πολίτης αὐτῆς νικήσας ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος, δὲν ἀνέθηκε τῷ θεῷ τὸν χαλκοῦν αὐτοῦ τρίποδα, ἀλλὰ, ἐπανελθὼν οἴκαδε, συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἡ Ἁλικαρνασσὸς ὑπῆρξεν, οὐ πολὺ πρὸ τῶν Μηδικῶν, ἕδρα μικρᾶς μοναρχίας, περιλαβούσης ἔπειτα, ὑπὸ τὴν Περσικὴν προστασίαν, διαφόρους Ἑλληνικὰς πόλεις, ἐξ ὧν καὶ τὴν Κῶ, τὴν Κάλυμναν (ἢ Κάλυδναν. Ἴδε Φορβιγέρου, Handb. d. alt. Geogr. τόμ. 2, σελ. 238, καὶ Ὀφμάννου Ἑλλάδος, σελ. 1441, σημ. 26) καὶ τὴν Νίσυρον (Ἀρτεμισία, Ἰδριεὺς, Ἀδα, Ἡροδ. 7, 99· Στράβ. ΙΔ', 6', 17· Ἀρριανοῦ Ἀλεξ. Ἀναβ. 1, 23).—Ἡ νῆσος Ῥόδος περιεῖχεν ἤδη ἐπὶ Ὁμήρου (Ἰλ. Β, 654 καὶ ἑπ.) τρεῖς ἀκμαίας Δωρικὰς πόλεις, Λίνδον, Ἰηλυσὸν, Κάμειρον· ἀλλ' ἡ πολλὴ φήμη καὶ ἰσχὺς τῆς νήσου ταύτης ἤρξατο ἀφ' ἧς ἐποχῆς (Ὀλυμπ. 93, 1=408 Π. Χ. Διοδ. 13, 75· Στράβ. ΙΔ', 6', 9) οἱ ἐπισημότατοι καὶ πλουσιώτατοι κάτοικοι τῶν τριῶν ἐκείνων πόλεων ᾠδρυσαν πόλιν τετάρτην, τὴν ὁμώνυμον τῆς νήσου Ῥόδον, ἥτις ὑπῆρξε πρωτεύουσα αὐτῆς καὶ (μάλιστα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας ἀπαλλαγὴν, Διοδ. 18, 8) ἀπέβη, διὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς ἐμπόριον ᾗ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐπιτηδειότατον (ἀριστοκρατικὸν μᾶλλον ἢ δημοκρατικὸν) πολίτευμα (*), μία τῶν ἀκμαιοτάτων καὶ ἰσχυροτάτων τῆς ὅλης ἀρχαιότητος πόλεων, ἐκυριάρχησε μέρους καὶ αὐτῆς τῆς ἀντικρὺ στερεᾶς (Περαία τῶν Ῥοδίων, ἐν Καρίᾳ) καὶ διέμεινεν ἐπίσημος ἐπὶ αὐτῆς ἔτι τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, μέχρις οὗ ἀπέβαλε μὲν τὴν ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ἐμφυλίου πολέμου (Ἀππιαν. Ῥωμ. Ἐμφυλ. Δ', 72), ἀπέβαλε δὲ, ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ, καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πρότερον ἐπιτραπεῖσαν αὐτῇ σκιὰν ἐλευθερίας.

6'.) Τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Δωρικῶν ἀποικιῶν σημαντικώτεραι ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν βίον ἦσαν αἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν Δωρικαὶ ἀποικίαι. Αὗται ἱδρύθησαν ἔτι βραδύτερον (αἱ πλεῖσται μεταξὺ τοῦ 750 καὶ τοῦ 650 ἔτους Π. Χ.) ἢ αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τῶν Ἀσιανῶν τούτων ἀποικιῶν· οὕτω λ. χ. ἡ Γέλα ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ῥοδίων. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν σύστασιν αὐτῶν ἔδωκαν κυρίως οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι καὶ αἱ πολιτικαὶ στάσεις αἱ παραχθεῖσαι εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, ὡς ἐκ τῆς ἐπιδόσεως τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀποι-

(*) Ἡ εὐνομία τῶν Ῥοδίων ἦτο πολύκροτος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (Στράβ. ΙΔ', 6', 5). Μάλιστα δὲ αἱ ναυτικαὶ διατάξεις ἐθεωρήθησαν τόσον σοφαὶ, ὥστε αὐτοὶ οἱ περὶ τοὺς νόμους ἐμπειρότατοι Ῥωμαῖοι ἐνόμισαν δέον νὰ παραλάβωσιν αὐτὰς, ἐπὶ Κλαυδίου.

κιῶν καὶ τῆς ἐντεῦθεν παραχθείσης ὁρμῆς πρὸς τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν τυραννίδα. Τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν Δωρικῶν ἀποικιῶν οὐ μόνον, ἀλλ' ὅλων ἐν γένει τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐπισημοτάτη ἦτο ἡ τῶν Συρακουσῶν πόλις, κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Κορινθίων, εἰς τοὺς ὁποίους πολλὰς ἐπήνεγκον συμφορὰς οἱ Βακχιάδαι διὰ τῆς ὑβριστικῆς ἐν μέρει καταχρήσεως τῆς ἐξουσίας αὐτῶν. Ὅθεν ὁ Βακχιάδης Ἀρχίας, πειθόμενος εἰς χρησμοὺς τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἔπλευσε, τῷ 734 (Ὀλυμπ. 11, 3), εἰς Σικελίαν καὶ ἔκτισεν αὐτόθι τὰς Συρακούσας (Θουκυδ. 6, 3). Τὸ πρῶτον ᾠκίσθη ἡ νῆσος Ὀρτυγία καὶ συνήφθη μετὰ τῆς στερεᾶς· ἔπειτα ἡ Ἀχραδινή· βραδύτερον ἡ Τύχη ἡ Συκῆ καὶ ἡ Νεάπολις· τελευταῖον ἡνώθησαν μετ' αὐτῶν αἱ Ἐπιπολαί. Ἡ πόλις εἶχε δύο λιμένας, καὶ, ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης αὐτῆς ἀκμῆς, 180 σταδίων περιοχήν. Τάχιστα δὲ ἠδυνήθη νὰ κτίσῃ νέας ἀποικίας· τῷ 664, τὰς Ἄκρας· τῷ 644, τὰς Κασμένας· τῷ 599, τὴν Καμάριναν. Πρὸ τούτων ἔτι τῶν κτισμάτων τῶν Συρακουσίων, ᾠκισαν οἱ ἐκ Ῥόδου καὶ ἐκ Κρήτης Δωριεῖς τὴν Γέλαν (Θουκυδ. 6, 4) ἐν ἔτει 690, τὴν μετέπειτα ἀποικίσασαν τὸν Ἀκράγαντα, τῷ 582.— Ἐνωρίτατα δὲ οἱ ἐκ Μεγάρων Δωριεῖς ἦγαγον εἰς Σικελίαν ἀποικίαν, οἰκίσαντες χωρίον τι ὄνομα Τρώτιλον, πλησίον τῶν Λεοντίνων· ἔπειτα κατέλιπον τὸ χωρίον τοῦτο διὰ νὰ συμπολιτεύσωσι τοῖς Λεοντίνοις· πάλιν ἐχωρίσθησαν ἀπὸ αὐτῶν καὶ ᾠκισαν τὴν Θάψον· καὶ αὖθις, ἀναστάντες ἐν μέρει ἐκ τῆς Θάψου, ἔκτισαν, τῷ 729, τὴν Ὕβλαν ἡ Μεγαρέας τοὺς Ὑβλαίους κληθέντας, τοὺς κτίσαντας τὴν Σελινοῦντα. Εἰς τὰ βορειότερα τῆς νήσου ἔκειτο ἡ Ζάγκλη ἡ Μεσσήνη, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν ᾠκίσθη ὑπὸ Κυμαίων, ἔπειτα δὲ ἔλαβε κατοίκους Μεσσηνίους Δωριεῖς, ἃ τελευταῖον κατεκτήθη ὑπὸ Σαμίων Ἰώνων· ἡ δὲ Μεσσήνη πάλιν ἐξέπεμψεν ἀποικίας, τὴν Ἱμέραν καὶ τὰς Μύλας.

Ὑπῆρχον δὲ ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι, προγενέστεραι μὲν τῶν Δωρικῶν, κτισθεῖσαι δὲ ὑπὸ τῆς, κατὰ τοὺς παναρχαίους τῆς Ἑλλάδος χρόνους, τοσοῦτον πλουσίας καὶ ἰσχυρᾶς Εὐβοϊκῆς Χαλκίδος· πολλαὶ ὅμως δὲν ἦσαν ἄμεσα, ἀλλ' ἔμμεσα τῆς μητροπόλεως ταύτης κτίσματα, ἱδρύθησαν, δηλαδή, ὑπὸ τῶν Κυμαίων, Χαλκιδικῶν ἀποίκων ἐν τῇ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν Ὀπικίᾳ· ὡς λ. χ. κατ' ἀρχὰς ἡ Μεσσήνη. — Ἀρχαιότατον τῶν Χαλκιδέων ἐν Σικελίᾳ κτίσμα ἦτο ἡ Νάξος, ἱδρυθεῖσα, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Θεο(Θου)χλέους, ἐν ἔτει 736. Ταύτης δὲ πάλιν τέκνα οἱ Λεοντῖνοι καὶ ἡ Κατάνη.

Ἡ λαμπρότης τοῦ Σικελικοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ εὐφορία τῆς γῆς παρήγαγον τάχιστα πολλὴν ἄνεσιν περὶ τὸν ὑλικὸν βίον τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐκόσμησαν, ἐν εἴδει παρυφῆς, τὴν νῆσον ἐκείνην· ὁ δὲ βίος αὐτῶν ἀπέβη τόσῳ μᾶλλον ἀνετώτερος, ὅσῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Δωρικὴ ἀριστοκρατία ἦτο ἐνταῦθα ἀναγκαίως πολὺ μαλακωτέρα ἢ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, διότι ἐξ ἀρχῆς οὔτε ἔλλειψις πολλῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ὑπῆρχεν, οὔτε ἀναμνήσεις ἱστορικαὶ ἠδύναντο νὰ ἀναβιβάσωσιν ὑπὲρ τὸ πλῆθος ὀλίγα τινὰ γένη· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ νωθρὰ καὶ ὀλιγαρχῆ ἤθη τῆς Δωρικῆς φυλῆς διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν Σικελίᾳ, ἥτις δὲν ἔπαθεν, ὡς φαίνεται, εἰ μὴ βραδύτερον πολιτικὰς μεταβολάς.

Τὸ δὲ εὐτυχὲς, καὶ εὔπορον, καὶ μονότονον, οὕτως εἰπεῖν, τοῦτο τοῦ βίου τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἶναι βεβαίως ἡ κυριωτάτη αἰτία, δι' ἣν ἡ ἱστορία ὀλίγιστα ἀναφέρει περὶ αὐτῶν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Τὸ πρῶτον ὁπωσοῦν λόγου ἄξιον γεγονὸς τῆς τῶν Συρακουσῶν ἱστορίας εἶναι οἱ πόλεμοι αὐτῶν πρὸς Καμάριναν, ἥτις ἐγένετο ἀνάστατος (553), ἀλλ' ἔπειτα πάλιν ἀνῳκίσθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Γέλας Ἱπποκράτους. Ἐντούτοις παρήχθη ἐν αὐταῖς ταῖς Συρακούσαις στάσις πολιτικὴ μεταξὺ τῶν γαιοκτημόνων εὐγενῶν (Γαμόρων, ἀπογόνων βέβαια κατὰ μέγα μέρος τῶν πρώτων Ἑλλήνων ἀποίκων) καὶ τῶν ὑποτελῶν αὐτοῖς γεωργῶν (Πελατῶν, Κυλλυρίων, Καλλικυρίων, ἀπογόνων τῶν ὑποταχθέντων Σικελῶν), ἡ δὲ στάσις αὕτη, καθ' ἣν τὸ βιομήχανον τῆς πόλεως πλῆθος ἡνώθη μετὰ τῶν γεωργῶν, ἐπέφερε τὴν ἔξωσιν τῶν Γαμόρων, μεταναστάντων εἰς Γέλαν (Ἡροδ. 7, 155). Ταύτης τῆς πόλεως ὁ τύραννος Ἱπποκράτης τοσοῦτον εἶχε καταχρασθῆ τῆς ἀρχῆς ὥστε, ἀφοῦ ἀπέθανεν, οἱ πολῖται δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Εἷς τῶν δορυφόρων τοῦ Ἱπποκράτους, ὁ Γέλων, ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τῆς φατρίας τῶν παίδων τούτων, καὶ ἐπεκράτησε μὲν μάχῃ τῶν Γελῴων, ἀλλ' ἦρξεν ἔπειτα αὐτὸς, ἀποστερήσας τοὺς παῖδας τῆς ἀρχῆς. Εἰς τοῦτον τὸν τύραννον τῆς Γέλας κατέφυγον οἱ Γάμοροι τῶν Συρακουσῶν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ δῆμος τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως, ἄπειρος ὢν τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὑπέπεσεν εἰς πολλὰς ἀνωμαλίας, παραδίδονται οἱ Συρακούσιοι, τῷ 484 Π. Χ., εἰς τὸν Γέλωνα, ὅστις κατάγει μὲν τοὺς Γαμόρους, ἀλλὰ διατηρεῖ αὐ-

τὸς τὴν ἡγεμονίαν ἐν Συρακοίσαις. ἐπιτρέψας τὴν Γέλαν τῷ ἀδελφῷ Ἱέρωνι. Ἦγαγε δὲ τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων τῆς Γέλας καὶ τοὺς νέους κατοίκους τῆς Καμαρίνης εἰς Συρακούσας· ἔπειτα, νικήσας Μεγαρέας τοὺς Ὑβλαίους, τοὺς μὲν εὐγενεῖς αὐτῶν παρεδέχθη εἰς Συρακούσας ὡς πολίτας, τοὺς δὲ ἄλλους κατοίκους ἐξηνδραπόδισε. Καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς Πέρσας, ὁ Γέλων κατετρόπωσεν ἐν Σικελίᾳ ἑπέρους βαρβάρους, τοὺς Καρχηδονίους (*), λαβὼν εἰς τοῦτο τὴν ἀκόλουθον ἀφορμήν. Θήρων, ὁ Ἀκραγαντίνων τύραννος, κατέστη κύριος τῆς Ἱμέρας· ὁ δ' ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως ἐξωσθεὶς τύραννος Τήριλλος, καταφυγὼν εἰς Καρχηδόνα, ἐπανέρχεται εἰς Σικελίαν μετὰ στρατοῦ, ἀρχηγὸν ἔχοντος τὸν φιλοξενήσαντα αὐτὸν Ἀμίλκαν, καὶ πολιορκεῖ τὴν Ἱμέραν· ὁ Γέλων, κληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τοῦ Θήρωνος, καταστρατηγεῖ τοὺς Καρχηδονίους, ὑπολαβόντας τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ ὡς ἐπικουρίαν ἐρχομένην πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ Σελινοῦντος, φονεύει τὸν Ἀμίλκαν, πυρπολεῖ τὸν στόλον αὐτῶν καὶ ἐπάγεται τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τῶν πολεμίων. Τὸ ἥμισυ τοῦ Καρχηδονιακοῦ στρατοῦ πίπτει ἐν τῇ μάχῃ, τὸ δὲ λοιπὸν διαλύεται καὶ αἰχμαλωτεύεται· μικρὸν δὲ πλοιάριον ἐκόμισε τὴν ἀγγελίαν τοῦ ἀτυχήματος εἰς Καρχηδόνα.

Ὁ Γέλων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤκμασαν παραδόξως αἱ Συρακοῦσαι, ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει ὀγδόῳ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ (477), καταλιπὼν υἱὸν ἀνήλικον καὶ ὡς ἐπιτρόπους τῆς ἀρχῆς τοὺς δύο αὐτοῦ ἀδελφούς, τὸν Ἱέρωνα καὶ τὸν Πολύζηλον. Τούτων ὁ τελευταῖος, βιασθεὶς ὑπὸ τοῦ πρώτου (**), φεύγει εἰς Ἱμέραν, τῆς ὁποίας ὁ τύραννος Θρασυδαῖος ὁ Θήρωνος, ἦτο γυναικάδελφος αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἱέρων, συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν Ἱμεραίων, ὑπόσχεται συνδρομὴν εἰς αὐτούς, στασιάσαντας κατὰ τοῦ Θρασυδαίου καὶ ἐπέρχεται τῷ ὄντι κατά τε τούτου καὶ τοῦ Πολυζήλου· ἀλλ' ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης συμβιβάζει αὐτούς, οἱ δὲ Ἱμεραῖοι, ἐγκαταλειφθέντες, γίνονται ἐν μέρει θύματα τοῦ τυράννου αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἱέρων, ἀναστήσας τούς τε Ναξίους καὶ τοὺς Καταναίους ἐκ τῶν πατρίδων, τούτους μὲν μετῴκισεν εἰς Λεοντίνους, εἰς δὲ τὰς πόλεις ἐκείνας ἀπέστειλεν ἄλλους οἰκήτορας, Πελοποννησίους καὶ Συρακουσίους, ὁ δὲ Θρασυδαῖος, ἐπαναλαβὼν τὸν πόλεμον, νικᾶται ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, ὥστε αἱ πόλεις αὐτοῦ, Ἱμέρα καὶ Ἀκράγας, ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν, ἐπολιτεύθησαν ἤδη δημοκρατικῶς.

Μετὰ δεκαετῆ κυβέρνησιν ἀπεβίωσεν ὁ Ἱέρων (ἐν ἔτει 466 Π. Χ.) καὶ διεδέξατο τὴν ἀρχὴν ὁ ἀδελφὸς Θρασύβουλος, τύραννος κοινὸς καὶ ἄφρων. Ὁ δῆμος τῶν Συρακουσῶν, ἀγανακτήσας διὰ τὸν βίαιον καὶ φονικὸν τούτου χαρακτῆρα, παρέχει συνδρομὴν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἱέρωνος Διομένη, κατὰ τοῦ θείου αὐτοῦ, ὅστις κατ' ἀρχὰς ὑποχωρεῖ εἰς Ἀχραδινὴν καὶ Νῆσον (τὴν Ὀρτυγίαν), ἐξακολουθῶν ἐκεῖθεν τὸν ἀγῶνα· ἔπειτα ὅμως, συνθέμενος πρὸς τοὺς Συρακουσίους, ἀπῆλθεν ὑπόσπονδος εἰς Λοκροὺς, ὅπου κατεβίωσεν ἰδιωτεύων τὸν λοιπὸν χρόνον. Οἱ δὲ Συρακούσιοι κατέστησαν ἤδη παρ' ἑαυτοῖς δημοκρατίαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγωσι τὸ πολίτευμα τοῦτο εἰς ὅλας τὰς Σικελικὰς πόλεις. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον παρήχθη νέα παρ' αὐτοῖς ἐμφυλία στάσις μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Συρακουσίων καὶ τῶν νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Γέλωνος καὶ τοῦ Ἱέρωνος, ἀπὸ ἄλλων πόλεων, πολιτογραφηθέντων. Διότι οἱ μὲν πρῶτοι ἠξίουν νὰ ἔχωσι μόνοι ἁπάσας τὰς ἀρχάς, οἱ δὲ τελευταῖοι, τὸν ἀριθμὸν 17,000, καταλαβόντες τὴν Ἀχραδινὴν καὶ τὴν Νῆσον, ὑπέστησαν μακρὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν ὑπερτέρησαν τέλος οἱ ἀρχαῖοι πολῖται (ἐν ἔτει 461). Συγχρόνως Δουκέτιός τις, ἡγεμὼν τῶν ἐγχωρίων Σικελῶν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Κατάνην, ἐξώσας (ὑπὸ τῶν Συρακουσίων βοηθούμενος) τοὺς προσφάτως εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος κατοικισθέντας· καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι τῆς Κατάνης κάτοικοι ἐπανῆλθον εἰς αὐτὴν ἀπὸ Λεοντίνων, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Κατάνης ἐξωσθέντες ἔκτισαν τὴν Δῖτνην.

(*) Ἡ λεγομένη συμμαχία τοῦ Ξέρξου μετὰ τῶν Καρχηδονίων εἶναι ἐπινόημα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἴδε Δαλμανοῦ, Forschungen auf dem Gebiet der Geschichte, τόμου δευτέρου, σελ. 185 ἑξ. ἑπ.

(**) Τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἱέρωνος χαρακτηρίζει ἀκριβῶς ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ τῶν ἑξῆς ὀλίγων λέξεων· « Καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' εἶναι κατασκόπους· οἷον περὶ Συρακούσας οἱ ποταγωγίδαι καλούμενοι, καὶ οὓς ὠτακουστὰς ἐξέπεμπεν Ἱέρων, ὅπου τις εἴη συνουσία καὶ σύλλογος· παῤῥησιάζονταί τε γὰρ ἧττον φοβούμενοι τοὺς τοιούτους, κἂν παῤῥησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον. » Πολ. Ε', θ', 4.

Μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν ταύτην τῆς ἀρχαίας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἐπεκράτησε μακροχρόνιος εἰρήνη ἐν Συρακούσαις· ἐκτὸς μόνον ὅτι ἐγένοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπόπειραι περὶ τυραννίδος (εἷον ἡ ὑπὸ Τυνδαρίδου), αἵτινες καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν περὶ Πεταλισμοῦ νόμον (Διοδ. Σικ. 11, 86 καὶ 87). Ἡ πόλις ἔλαβεν ἤδη τοσαύτην ἐπίδοσιν, ὥστε ἐτιμώρησε τοὺς λῃζομένους τὴν θάλασσαν Ἐτρούσκους, ἐπόρθησε τὰ Τυρσηνικὰ παράλια καὶ τὴν Κύρνον (Κόρσικαν), καὶ κατέλαβε τὴν Αἰθαλίαν (τὴν Ἔλβαν). Ἡ δὲ ἀκμὴ αὕτη τῆς τῶν Συρακουσῶν δυνάμεως ὑπῆρξεν εὐτυχὴς διὰ τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικὰ καταστήματα, ὅτε οἱ ἐγχώριοι τελευταῖον ἡνώθησαν κατ' αὐτῶν καὶ, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Δουκέτιον, ἐνίκησαν πολλάκις τοὺς ἐποίκους ἐκείνους. Μόλις ἐν ἔτει 451 ὁ Δουκέτιος, κατατροπωθεὶς καὶ ἀπελπισθείς, παρεδόθη εἰς τοὺς Συρακουσίους (Δ. Σ. 11, 91—92). Ἔπειτα ἐπῆλθον ἔριδες μεταξὺ Συρακουσίων καὶ Ἀκραγαντίνων· ἀλλ' οἱ πρῶτοι κατώρθωσαν οὐδὲν ἧττον νὰ κυριαρχήσωσιν ἁπάντων τῶν ἀρχαίων ἐγχωρίων, καὶ κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος (440), κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπεβίωσεν ὁ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀναλαβὼν αὖθις τὸν ἀγῶνα Δουκέτιος, κατεστράφη τὸ ἔσχατον τῶν Σικελῶν ὀχύρωμα, ἡ Τρινακίη. Ἔκτοτε πᾶσα μὲν ἡ Σικελία κατέζη χώρα Ἑλληνική, ἐξέλιπε δὲ ἡ ἀρχαία ἐπιχώριος γλῶσσα.—Οἱ Συρακούσιοι συνέλαβον τότε τὸν μέγαν σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποβάλωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἅπασαν τὴν Σικελίαν· ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου, ἐπειδὴ συμπλέκονται μετὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, εἰμποροῦν αὐτόθι νὰ ἐκτεθῶσι καταλληλότερον.

Ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία οὐδέποτε ἐξελληνίσθη ὅσον ἡ Σικελία· ἀλλ' ὅμως ὑπῆρχον καὶ αὐτόθι πολλαὶ καὶ πολλοῦ λόγου ἄξιαι ἀποικίαι Ἰωνικῆς, Δωρικῆς, Αἰολικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς καταγωγῆς. Ἐκ τῶν πρώτων ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τῆς ἐν Ὀπικίᾳ Χαλκιδικῆς Κύμης, ἥτις ἔκτισε πάλιν τὴν Δικαιαρχίαν καὶ τὴν Νεάπολιν. Χαλκιδέων κτίσμα ἦτο ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸ Ῥήγιον, ἀποικισθὲν περὶ τὸ 688 ἔτος· ἀλλὰ τῆς ἀποικίας ταύτης μετέσχον καὶ τοσοῦτοι Μεσσήνιοι Δωριεῖς, ὥστε τὸ Δωρικὸν στοιχεῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπικρατέστατον ἐνταῦθα. Ἡ ἀριστοκρατία τῶν κατὰ πρῶτον ἐποικησάντων γενῶν μετέστη ἐν Ῥηγίῳ εἰς ὀλιγαρχίαν, ἡ δὲ ὀλιγαρχία πάλιν εἰς τυραννίδα. Ἐν ἔτει 494 κατέλαβεν ἐνταῦθα τὴν τυραννίδα ὁ Ἀναξίλα(ο)ς· τῷ δὲ 464, ἐξωσθέντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐπῆλθον ἐπί τινα χρόνον πολιτικαὶ στάσεις, μεχριοῦ ἐπαγιώθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Τῶν Δωρικῶν ἀποικιῶν τῆς Κάτω Ἰταλίας ἐπισημότατος ὑπῆρξεν ὁ (καὶ ἡ) Τάρας, τὸν ὁποῖον ἔκτισαν, ὡς λέγουν, οἱ Παρθενίαι τῆς Σπάρτης (Στράβ. ΣΤ', γ', 2 καὶ 3· Ἀριστ. Πολ. Ε', 6, 1), μετὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον· ἡ δὲ ἀκμὴ τῆς πόλεως ταύτης συμπίπτει μεταξὺ τοῦ 500 καὶ τοῦ 400 Π. Χ. ἔτους. Κατ' ἀρχὰς τὸ πολίτευμα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν γαιοκτητῶν, ἦτο δηλαδὴ ἀριστοκρατικόν· ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἐκείνην περίπου τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ δημοκρατία ἐπαγιώθη βαθμηδὸν εἰς τὰς κατὰ τὴν Σικελίαν Δωρικὰς πόλεις, συνέβη αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς Τάραντα.

Καθὼς τὸ Ῥήγιον ἦτο κρᾶμα Ἰώνων καὶ Δωριέων, οὕτω καὶ οἱ Λοκροὶ οἱ Ἐπιζεφύριοι ἦσαν μίγμα Αἰολέων καὶ Δωριέων. Ἡ πόλις αὕτη ἐκτίσθη, περὶ τὸ 683, ὑπὸ τῶν ἐν Κρισσαίῳ κόλπῳ Λοκρῶν ἢ, κατ' ἄλλους, ὑπὸ τῶν Ὀπουντίων, ὁπωσδήποτε δὲ ὑπὸ Αἰολέων· ἀλλὰ μετὰ τὰς συμφορὰς τῆς Μεσσηνίας, προσέλαβε μέγα πλῆθος Μεσσηνίων ἀποίκων. Τὸ πολίτευμα ἦτο ὅλως ἀριστοκρατικὸν (Ἀριστ. Ε', ΣΤ', 7), οἱ δὲ εὐγενεῖς ἐκαλοῦντο οἱ ἀπὸ τῶν ἑκατὸν οἰκιῶν (ἴδε Πολύβ. 12, 5, 6—9). Ὁ νομοθέτης Ζάλευκος (660. Διόδ. Σικ. 12, 20—21· Στράβ. ΣΤ', ά, 8) δὲν μετέπλασε τὸ πολίτευμα, διότι τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἀρχαίων νομίμων· ἀλλ' ἔταξε μόνον ποινικοὺς καὶ ἀστυνομικοὺς νόμους. Ἐκτὸς τῶν προμνημονευθεισῶν ἀποικιῶν τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἄξιαι λόγου εἶναι εἰσέτι αἱ ἑξῆς δύο Ἀχαϊκαί· ἡ Κρότων καὶ ἡ Σύβαρις, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔκτισε πάλιν τὴν Καυλωνίαν, τὴν Πανδοσίαν καὶ τὴν Τερίναν, ἡ δὲ τὴν Ποσειδωνίαν (Παῖστον).

Ἡ Κρότων ἀπῳκίσθη ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας, ἐν ἔτει 710, καὶ ἤδη ἐν ἔτει 600 συνεκρότει στρατοὺς μεγάλους· ἀλλὰ μάλιστα ἐφημίσθη ὡς κυριωτάτη ἕδρα τῆς Πυθαγορικῆς ἑταιρείας. Κατὰ τὴν περὶ πολιτικῶν πραγμάτων δόξαν τοῦ Πυθαγόρου, προίστανται τῆς κυβερνήσεως ὁ ἄριστος, ὁ ἐναρετώτατος καὶ ὁ λογιώτατος· παρ' αὐτῷ δὲ διατελοῦσιν ὡς βοηθοὶ οἱ σοφώτατοι τῶν ἀνδρῶν, ἀπὸ καὶ ὑπὸ τῶν ὁποίων ἀναπληροῦται ὁ εἷς ἐκεῖνος, ὁσάκις ἀποθάνῃ. Ἀλλὰ ἵνα μὴ πολιτεύωνται αὐθαιρέτως οἱ κάτοχοι τῆς κυβερνήσεως ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, καὶ μὴ ἀναβιβασθῇ εἰς τὸ πηδάλιον τῆς πολιτείας, ἀντὶ ἀριστοκρατίας, κατὰ τὴν καλλίστην ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἡ ἰδιοτέλεια ὀλίγων τινῶν, οὗτοι ὤφειλον νὰ παιδεύωνται πρὸς τὴν σοφίαν διὰ δοκιμασιῶν καὶ διδασκαλιῶν, καὶ

νὰ διατηρῶσι τὰ παραγγέλματα αὐτὰ ἀκριβῶς διὰ συντόνου ἀμοιβαίας φιλίας· προσδετούτοις, ἵνα μὴ ὑποκύψωσι ποτὲ εἰς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, ὤφειλον νὰ συζῶσιν ἐν ἀμοιβαίᾳ κοινοκτημοσύνῃ καὶ νὰ σπουδάζωσι περὶ βίου αὐστηροῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ δῆμος δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ὑποπτεύσῃ καὶ ἐπὶ τέλους μάλιστα νὰ μισήσῃ τὸ σύστημα τοῦτο, τὸ ἐπιδιῶκον τὴν πραγματίωσιν τοσοῦτον εὐγενοῦς ἀριστοκρατίας. Ἡ Πυθαγορικὴ ἑταιρεία εἶχεν ἤδη διαδοθῇ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ 300 νέοι ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων οἴκων συνεκρότουν αὐτὴν ἐν Κρότωνι, ὅτε τὸ πλῆθος τῆς πόλεως ταύτης (ἂν καὶ οἱ 300 ἐκεῖνοι οὐδέποτε, ὡς φαίνεται, ἐνήργησαν τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῆς Ἀρχῆς), ἠμαγωγούμενον ὑπὸ τοῦ Κύλωνος καὶ ἄλλων, ἐπανέστη καὶ ἐν μέρει μὲν ἀπέκτεινεν αὐτούς, ἐν μέρει δὲ ἐξέωσεν, ἐν ἔτει 504. Ἄδηλον εἶναι ἂν ὁ Πυθαγόρας εὑρίσκετο τότε εἰς Κρότωνα· ἐν γένει δὲ φρονοῦσιν ὅτι ἀπέθανε μικρὸν ἔπειτα εἰς Μεταπόντιον. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὑπάρχον ἐν εἴδει ἠθικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας. Ἐν Κρότωνι δὲ, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Πυθαγορείων, εἰσήχθη δημοκρατικὸν πολίτευμα· ἔπειτα, περὶ τὸ 494, ἐσφετερίσθη τὴν ἀρχὴν Κλεινίας τις, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἡ Κρότων δὲν ἀπηλλάγη εἰμὴ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς μητροπόλεως αὐτῆς Ἀχαΐας.

Ἡ Σύβαρις ἐκτίσθη, περὶ τὸ 720, ὑπὸ Τροιζηνίων, μετὰ τῶν ὁποίων ὅμως ἠνώθησαν τοσοῦτοι Ἀχαιοὶ, ὥστε ἐξέβαλον τοὺς Τροιζηνίους. Ἡ πόλις αὕτη ἤκμασε τάχιστα διὰ τῆς ναυτικῆς ἐμπορίας καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς μεγίστης αὐτῆς λαμπρότητος ἔσχεν ὑπηκόους 4 μὲν γείτονα ἔθνη, 25 δὲ πόλεις· αἴτιον δὲ τῆς πολλῆς ταύτης δυνάμεως θεωρεῖται μάλιστα ἡ εὐκολία τῆς τῶν ξένων πολιτογραφήσεως. Ἐν τούτοις οἱ οἶκοι τῶν πρώτων ἐποίκων συνεκρότουν καὶ ἐνταῦθα ὑπερέχουσάν τινα τάξιν, μεχριοῦ, τῷ 510, ὁ δημαγωγὸς Τῆλυς ἐφυγάδευσε τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνους· οἱ εὐγενεῖς ἐζήτησαν νὰ ἐπανέλθωσι διὰ τῆς βίας, τῇ συνδρομῇ τῶν Κροτωνιατῶν, καὶ τότε οἱ Συβαρῖται ἐνικήθησαν, ἡ δὲ πόλις αὕτη ἐντελῶς κατεστράφη. Ἐξήκοντα περίπου ἔτη βραδύτερον, ἐκτίσθη, πλησίον τῆς καταστραφείσης Συβάρεως, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἡ τῶν Θουρίων πόλις, τῆς ὁποίας ὅμως οἱ κάτοικοι ἦσαν τοσοῦτον σύγκλυδες, ὥστε, ἐπειδὴ δὲν ἦτο γνωστὸν ποία Ἑλληνικὴ πόλις ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς μητρόπολις αὐτῆς, τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἀπεφήνατο αὐτὴν ἀποικίαν τοῦ Ἀπόλλωνος.

γ') Εἰς τὰς πρὸς δυσμὰς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας Εὐρωπαϊκὰς χώρας, αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἦσαν πολὺ ἀρχαιότεραι. Ἐπὶ τῆς Γαλατικῆς παραλίας, ἐκτίσθη, ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Φωκαιέων, ἡ Μασσαλία, ἡ μετέπειτα ἔτι μᾶλλον ἐνισχυθεῖσα παρ' αὐτῶν ὅτε ἠναγκάσθησαν οἱ πλεῖστοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίδα. Ἡ ἀποικία αὕτη κατέστη διὰ τῆς ἐμπορίας, μάλιστα τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου, τοσοῦτον ἀξιόλογος, ὥστε ἔκτισε πάλιν ἄλλας τινὰς ἀποικίας ἐπὶ τῆς Γαλατικῆς καὶ τῆς Ἰβηρικῆς παραλίας· ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης, μνημονευτέον προεξόχως τὴν Ζάκανθαν, ἀποικίαν τῶν Ζακυνθίων.

δ') Τὰ δυτικὰ παράλια τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος χωρῶν, πρὸς δὲ τὰ Ἠπειρωτικὰ καὶ πᾶσα ἐν γένει ἡ μέχρις Ἰλλυρίας παραλία κατείχοντο ὑπὸ Κορινθιακῶν, ταὐτὸν εἰπεῖν Δωρικῶν ἀποικιῶν, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὴν Λευκάδα, τὸ Ἀνακτόριον, τὴν Ἀμβρακίαν, τὴν Κέρκυραν, τὴν Ἀπολλωνίαν, τὴν Ἐπίδαμνον.—Εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἔκτισαν οἱ Κορίνθιοι, ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, τὴν Ποτίδαιαν. Αἱ δὲ κατὰ τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Βιθυνίας Δωρικαὶ ἀποικίαι (οἷον ἡ ἐν Βιθυνίᾳ Ἡράκλεια, ἡ Χαλκηδὼν, ἡ Σηλυβρία, τὸ Βυζάντιον) ἦσαν κτίσματα Μεγαρέων. Ἐκ δὲ τῶν ἀποικιῶν τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν μὲ ποῖα κυρίως μέρη ἐμπορεύοντο οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Κορίνθιοι.

ε) Ἀλλὰ, ὡς πρὸς τὸν ὅλον Ἑλληνικὸν βίον, πολὺ σπουδαιοτέρα ἁπασῶν ἐκείνων τῶν κατὰ τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἰβηρίαν, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Θράκην ἀποικιῶν, ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν βόρειον τῆς Ἀφρικῆς παραλίαν κτισθεῖσα Δωρικὴ ἀποικία τῆς Κυρήνης.— Θήρας ὁ Αὐτεσίωνος, συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Σπάρτης, ἦγαγεν ἐντεῦθεν ἀποικίαν εἰς τὴν νῆσον Καλλίστην (τὴν ἔκτοτε ὀνομασθεῖσαν Θήραν. Κατά τινας ἡ λέξις Καλλίστη εἶναι παραφθορὰ Φοινικικῆς τινος λέξεως σημαινούσης τὴν θήραν) συμπαραλαβὼν, ἐκτὸς τῶν Δακεδαιμονίων, καὶ πολλοὺς Λημνίους Μινύας. Ἡ νέα ἀποικία εὐημέρησε ταχέως διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς γεωργίας καὶ περὶ τὸ 660 Γρῖνος ὁ Αἰσανίου, ἀπόγονος μὲν τοῦ Θήρα, τῶν δὲ Θηραίων βασιλεὺς, ἦλθεν εἰς Δελφοὺς διὰ νὰ φέρῃ ἑκατόμβην ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ νὰ ἐπερωτήσῃ τὴν Πυθίαν· ἡ δὲ Πυθία διέταξεν αὐτὸν νὰ κτίσῃ πόλιν ἐν Λιβύῃ. Ἀλλ' οὗτος ἠμέλησε νὰ πράξῃ τὸ παραγγελθὲν, μεχριοῦ, ἐπελθούσης εἰς τὴν Θήραν συνεχοῦς ἀνομβρίας, ἐπερωτήθη αὖθις τὸ

μαντεῖον, τὸ ὁποῖον ἐπανέλαβε τὸν αὐτὸν χρησμόν. Τότε ἐξέπλευσαν εἰς Λιβύην 2 πλοῖα μετὰ Θηραίων ἀποίκων· κατ' ἀρχὰς ἡ ἀποικία ἐκτίσθη (632) ἐπὶ τῆς νήσου Πλατέας (σήμ. Bomba), μετ' ὀλίγον δὲ μετετέθη εἰς Κυρήνην (80 στάδια ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἡ Κυρηναϊκὴ εἶναι τὸ σήμερον λεγόμενον ὁροπέδιον τῆς Βάρκης ἐν Τριπόλει τῆς Ἀφρικῆς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως παρήχθη ἀπὸ τῆς παρακειμένης πηγῆς Κύρης, ἥτις καὶ Ἀπόλλωνος κρήνη λέγεται). Ἡγεμὼν δὲ τῆς ἀποικίας ὑπῆρξεν ὁ Βάττος Α'. (Ἡροδ. 4, 145 καὶ ἑπ.). Αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Λιβύης χωρῶν μετὰ τῆς Χίου καὶ τῆς Σάμου, ἐπήγαγον τὴν ταχεῖαν ἐπίδοσιν τοῦ κτίσματος τούτου, τοῦ ὁποίου ἦρχον βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Βάττου, τὸ δὲ πολίτευμα ἦτο ὅμοιον τῷ τῶν Θηραίων πολιτεύματι. Ἐπὶ τοῦ Ἀρκεσιλάου Β'. (554—550) οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ στασιάσαντες ἔκτισαν τὴν Βάρκην (σήμ. Merdsjeh. Ἐκτὸς τῆς Κυρήνης καὶ τῆς Βάρκης, ὑπῆρχον ἔτι ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Ταύχειρα ἡ Ἀρσινόη καὶ ἡ Ἑσπερὶς ἡ Βερενίκη, ἐντεῦθεν τὸ ὄνομα Πεντάπολις, Pentapolitana regio)· ἔπειτα εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Λέαρχος, ἀπέπνιξε τὸν Ἀρκεσίλαον, μετ' ὀλίγον δὲ ἐδολοφονήθη καὶ αὐτός, ἡ δὲ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὸν τοῦ Ἀρκεσιλάου παῖδα Βάττον Γ'.—526. Ἐπὶ τούτου, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία περιωρίσθη πολὺ (εἰς τὸν βασιλέα δὲν ἔμειναν εἰ μὴ τεμένεα καὶ ἱρωσύναι) ὑπὸ Δημώνακτος, τὸν ὁποῖον οἱ Κυρηναῖοι ἔλαβον ἐκ Μαντινείας, κατὰ προσταγὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὴν παρ' αὐτοῖς ἀναφυεῖσαν ἐμφυλίαν στάσιν μεταξὺ τῶν πρώτων κτιτόρων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐποίκων. Ὁ τοῦ Βάττου τούτου υἱὸς Ἀρκεσίλαος Γ'., προτρεπόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς Φερετίμης, ἠθέλησε νὰ παραθῇ τὰ ὑπὸ τοῦ Δημώνακτος νομοθετηθέντα· ὅθεν ἐξελαύνεται μετὰ τῆς μητρὸς, φυγὼν δὲ εἰς Σάμον, ἀθροίζει αὐτόθι στόλον, κατέρχεται εἰς τὴν Κυρήνην καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ, τῷ 520, διατρίβων ἐν Βάρκῃ, φονεύεται ὑπὸ φυγάδων Κυρηναίων, ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ, προσελθοῦσα εἰς Αἴγυπτον, λαμβάνει παρὰ τοῦ Πέρσου αὐτῆς σατράπου στρατὸν, κυριεύει τὴν Βάρκην, 512, καὶ ἐκδικεῖται πικρῶς τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ· τῆς Κυρήνης ὅμως (ἐν ᾗ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀνηγορεύθη ἕτερος, ὡς φαίνεται, βασιλεὺς) δὲν ἐγένετο κυρία. Τὰ ἐφεξῆς εἶναι ἀσαφέστατα· ἀναφαίνονται μὲν ἔτι ἀρχοί τινες βασιλεῖς (Βάττος Δ'. καὶ Ἀρκεσίλαος Δ'.), ἀλλ' ὁ δημοκρατικὸς βίος ἐπικρατεῖ ἤδη καθ' ὁλοκληρίαν τῆς πολιτείας· ὁ Ἀρκεσίλαος Δ'. ἐζήτησε ν' αὐξήσῃ πάλιν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κατελύθη ἐντελῶς, περὶ τὸ 450 Π. Χ.

ς'.) Συμπληροῦμεν τὴν περὶ τῶν Ἑλλην. ἀποικιῶν ἔκθεσιν ἡμῶν ταύτην, ἐπαγόμενοί τινα καὶ περὶ τῆς Κρήτης, ἥτις εἶναι ἡ ἀξιολογωτέρα πασῶν, ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλλάδος. Οἱ Δωριεῖς ἔπλευσαν εἰς Κρήτην, εἰς χρόνους παναρχαίους, ἴσως ἐνῷ ἔτι ἔβρευον ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ ἀνεμίχθησαν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μετὰ πολλῶν ἑτερογενῶν φυλῶν, τοὐλάχιστον ὁ Ὅμηρος (ἐν Ὀδυσσείᾳ Τ, 175 ᾗ ἑπ.) ἀναφέρει κατοικοῦντας ἐν Κρήτῃ, ἐκτὸς τῶν Δωριέων, καὶ Ἐτεόκρητας, Κύδωνας (ἀμφότερα ἀρχικὰ τῆς Κρήτης ἔθνη), Ἀχαιοὺς καὶ Πελασγούς. Πιθανῶς δὲ διὰ τὴν τοιαύτην μάλιστα ἐπιμιξίαν πολλῶν φυλῶν ὑπὸ τὸν ἱλαρὸν ἐκεῖνον οὐρανόν, οἱ πολιτικοὶ θεσμοί, ἀποβαλόντες τὸ ἀόριστον τοῦ ἐθίμου ἔνδυμα, ἐρρυθμίσθησαν ὑπὸ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου· διότι εἰς τὴν Κρήτην ἐγένετο ἡ πρώτη γνωστὴ ἡμῖν ἀπόπειρα τοῦ νὰ ἀναχθῶσι τὰ Δωρικὰ ἔθιμα εἰς νόμους ῥητούς. Νομοθέτης δὲ τοῦ πολυκρότου τούτου Κρητικοῦ πολιτεύματος λέγεται ὁ Μίνως (*), ὅστις τάσσεται τρεῖς ἢ ἓξ γενεὰς (1 ἢ 2

(*) Ἡ ἐπὶ Μίνωος θαλασσοκρατία καὶ εὐνομία τῆς Κρήτης δὲν ἐπιδέχεται ἐν γένει ἀμφιβολίαν τινὰ, ὡς ἐκ τῆς τριπλῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀμφισβητεῖται ὅμως ἐὰν ἡ παναρχαία ἐκείνη ἀκμὴ ὀφείλεται εἰς τοὺς Δωριεῖς ἢ ὄχι· ἡ δὲ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς λύσεως ἑτέρου ζητήματος, ἂν οἱ Δωριεῖς ἔπλευσαν εἰς Κρήτην ἔτι ἀπὸ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ κατοικιῶν αὐτῶν ἢ, βραδύτερον μόνον, ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν πρώτην γνώμην, τὴν ὁποίαν καὶ ἠκολουθήσαμεν ἀνωτέρω, ὑπεστήριξεν εὐφυέστατα ὁ Μύλλερος· ἀλλὰ τῆς δευτέρας ὄχι ἀτυχὴς ὑπέρμαχος ἀνεδείχθη ὁ Thirlwall, ὅστις φρονεῖ, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Μίνωος ἀκμὴ οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τοὺς Δωριεῖς, ὅτι ἦτο μᾶλλον ἔργον τῶν Φοινίκων, ὅτι οἱ Δωριεῖς δὲν ἦλθον εἰς Κρήτην εἰμὴ μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐποίκησιν αὐτῶν καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Μίνωος δὲν συνήφθη μετὰ τῆς μεταγενεστέρας Δωρικῆς νομοθεσίας, εἰμὴ ὡς ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τὴν ὁποίαν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔσχον οἱ ἐν Κρήτῃ Δωριεῖς τοῦ νὰ προσοικειωθῶσι τὸ ἔνδοξον καὶ σεβαστὸν ἐκεῖνο ὄνομα καὶ νὰ καθιερώσωσιν, οὕτως εἰπεῖν, δι' αὐτοῦ τὰ ἴδια αὐτῶν ἔθιμα.

ἑκατονταετηρίδας) πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ὁ Μίνως ἦτο βασιλεὺς τῆς Κνωσσοῦ, καὶ θαλασσοκρατήσας ἦρξε τοῦ Αἰγαίου, δηλαδὴ, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (1, 4), καθυπέταξε τὰς νήσους τοῦ πελάγους τούτου, ἐξελάσας τοὺς πειρατάς· τὰ δὲ εἰδικώτερον περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ἱστορούμενα εἶναι παντάπασι μυθώδη. Βασιλεῖς ὑπῆρξαν ἐν Κρήτῃ (πιθανῶς ὃν τρόπον εἰς τὰς ἄλλας Δωρικὰς πολιτείας) καὶ μετὰ τὸν Μίνωα, μέχρι περίπου τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἱδρύθη ἡ ἀποικία τῆς Κυρήνης· ὁ τελευταῖος ἐξ αὐτῶν ἀναφερόμενος εἶναι ὁ Ἐτέαρχος, περὶ οὗ ἴδε Ἡροδ. 4, 154. Βραδύτερον βλέπομεν ἐν Κρήτῃ κοινοβουλευτικὰ ὅλως πολιτεύματα· εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῇ ποῖοι ἐκ τῶν μεταγενεστέρων τούτων θεσμῶν ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ Μίνωος. Τὰ κυριώτατα τῶν θεσμῶν τούτων ἔχουσιν ὡς ἑξῆς. Πλήρη τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα εἶχεν, ὡς καὶ ἐν Σπάρτῃ, μία ἐπικρατοῦσα φυλὴ, τὴν ὁποίαν ἀπετέλων μόνοι οἱ ἐκ γενετῆς εἰς αὐτὴν ἀνήκοντες. Αἱ κατ' ἰδίαν Κρητικαὶ πόλεις ἢ πολιτεῖαι εἶχον, ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν, τὴν ὑπερτάτην τῆς κτήσεως κυριότητα· ἡ γῆ ἐν μέρει ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ δούλων πρὸς ὄφελος τῆς πολιτείας, ἐνμέρει δὲ παρεχωρεῖτο εἰς ἰδιώτας ἐπὶ ἐπικαρπίᾳ, ἀλλ' ὅμως οἱ κυρίως πολῖται ἐλάμβανον ἅπαντα τὰ πρὸς διατροφὴν αὐτῶν ἀναγκαῖα ἀπὸ τῶν δημοσίων γαιῶν, ὥστε αἱ Κρητικαὶ αὗται πολιτεῖαι ὁμοιάζουσι πολὺ τὰς στρατιωτικὰς λεγομένας ἀποικίας. Δηλαδὴ, ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῶν πολιτειῶν, τὸ τρίτον ἀφωρίζετο εἰς τὰς θυσίας, καὶ ἐν γένει τὴν λατρείαν τῶν θεῶν· ἕτερον τρίτον εἰς τὰς κοινὰς τῆς πολιτείας δαπάνας, τὸ δὲ τελευταῖον τρίτον ἐχρησίμευεν εἰς διατροφὴν τῶν κυρίως πολιτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Βραδύτερον, ἐπὶ Πολυβίου (6, 46), τὸ πλεῖστον τῆς γῆς μέρος μετεβιβάσθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν κτῆσιν, ὅπερ συνέβη ἐπὶ τέλους καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, οἱ ἄνδρες ἐστιῶντο εἰς κοινὰ συσσίτια, καλούμενα ἐνταῦθα ἀνδρεῖα· αἱ δὲ γυναῖκες, οἴκαδε.—Οἱ δοῦλοι ὑποδιηροῦντο εἰς πολλὰς τάξεις (μνώτας· κλαρώτας ἢ ἀφαμιώτας· χρυσωνήτους). Ἀνώτεροι τούτων ἦσαν οἱ ὑπήκοοι (οἱ περίοικοι τῆς Κρήτης), οἵτινες, ἂν καὶ ὑποτελεῖς, ὡς δῆλον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, εἶχον ὅμως πολιτικά τινα δικαιώματα. Αἱ ἐκκλησίαι τῶν Κρητῶν εἶχον πολλὴν βεβαίως ὁμοιότητα μὲ τὰς Σπαρτιατικὰς, περιελάμβανον ἅπαντας τοὺς ἔχοντας πλήρη τὰ πολιτικὰ δικαιώματα πολίτας, καὶ ἀπεφάσιζον βοῇ καὶ οὐ ψήφῳ. Ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας προΐσταντο τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων οἱ καλούμενοι Κόσμοι, αἱρούμενοι ἀπὸ ἐπισημοτέρων τινῶν γενῶν. Ἦσαν δὲ ἑκάστοτε δέκα καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἦτο ἐτησία. Οἱ Ἕλληνες ἐν Κρήτῃ ἔποικοι Ἀχαιοὶ καὶ Δωριεῖς ἐκυριάρχουν ἁπανταχοῦ τῶν ἄλλων τῆς νήσου κατοίκων, καὶ ἐξ αὐτῶν παρήχθησαν τὰ γένη τῶν κυρίως πολιτῶν, ἀλλ' εἴς τινας μὲν πόλεις ἠροῦντο οἱ Κόσμοι ἀπὸ τῶν Ἀχαϊκῶν γενῶν, εἴς τινας δὲ ἀπὸ τῶν Δωρικῶν. Τῶν Κόσμων προΐστατο ἑκάστοτε ὁ Πρωτόκοσμος. Ὑπῆρχε δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ Γερουσία, συμπράττουσα εἰς τὰς ἀξιολογωτέρας ὑποθέσεις. Οἱ Γέροντες ἦσαν, ὡς ἐν Σπάρτῃ, 30, συμπληρούμενοι ἀπὸ τῶν προδιατελεσάντων καὶ μάλιστα διακριθέντων Κόσμων. Προεχειρίζοντο δὲ ἐφ' ὅρου ζωῆς, ἦσαν ἀνυπεύθυνοι καὶ ἀπεφάσιζον οὐχὶ κατὰ νόμους γραπτοὺς, ἀλλὰ κατὰ τὰ εἰθισμένα.— Βραδύτερον οἱ Κόσμοι ἔλαβον τυραννικὴν σχεδὸν ἐξουσίαν, οἱ δὲ οἶκοι, ἀφ' ὧν ἐξελέγοντο, περιῆλθον εἰς ἀμοιβαίας ἔριδας. Ἐπολέμουν δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλας αἱ διάφοροι πόλεις, ὧν μέγισται καὶ ἐπιφανέσταται ἦσαν τρεῖς, Κνωσσὸς, Γόρτυνα, Κυδωνία (Στράβ. Ι, δ').

Ζ'. Πηγαί. Αἱ παρὰ τοῖς ποιηταῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπικοῖς καὶ τραγικοῖς, παραδόσεις· μυθογράφοι (Ἀπολλόδωρος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, Παυσανίας· Σχολιασταί· Λεξικογράφοι)· Ἱστορικοὶ (Ἡρόδοτος, Θουκυδίδου Εἰσαγωγὴ, Ξενοφῶν, Πλούταρχος, Παυσανίας, Στράβων). Ποιηταὶ, Ῥήτορες, Φιλόσοφοι· Ῥωμαῖοι· οἰκοδομικὰ μνημεῖα· ἐπιγραφαί· Πάριον χρονικόν· νομίσματα,—Τὰ νεώτερα βοηθήματα εἶναι ἄπειρα καὶ πολυτιμότατα· μεγίστην δὲ εὐγνωμοσύνην ὀφείλει τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας μάλιστα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, διὰ τοὺς ἀτρύτους κόπους τοὺς ὁποίους κατέβαλον πρὸς διευκρίνησιν τῆς τῶν πατέρων αὐτοῦ ἱστορίας.

§. 19.

Περὶ τὸ 500 λοιπὸν ἔτος Π. Χ. τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης παντοῦ καὶ πάντοτε κατεβάλλετο ἐν τῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς Δωρικῆς Σπάρτης, κατώρθωσεν ἤδη νὰ ὑπερισχύσῃ ἐν τῇ Ἰωνικῇ, τῇ ἐμπορικῇ, τῇ ναυτικῇ τῶν

Ἀθηνῶν πόλει. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν θέλει περιορισθῇ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο· ὅτι, φερομένη ὑπὸ τοῦ νεωτεριστικοῦ καὶ τολμηροῦ τῶν Ἀθηναίων πνεύματος, θέλει συμπληρώσει μὲν τὸν θρίαμβον αὐτῆς ἐν Ἀθήναις, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν τελευταίων φραγμῶν τοῦ Σολωνείου πολιτεύματος, ἀγωνισθῇ δὲ νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις, καὶ ὅτι, ἀπὸ ἀμυνομένης ἀποβαίνουσα ἤδη ἐπιθετικὴ, θέλει ἀπειλήσει καὶ αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν ἀριστοκρατικῶν πολιτευμάτων προσάτιν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ παρὸν ὁ ἀγὼν οὗτος ἐπί τινα χρόνον ἀνεσάλη, διότι παρενέβη ἀγὼν ἕτερος, ὁ μεταξὺ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ὁ γνωστὸς μὲν εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μηδικῶν πολέμων, συντελέσας δὲ εἰς τὸ νὰ κατασήσῃ τὴν ἐμφυλίαν ἐκείνην ῥῆξιν δεινοτέραν, διὰ τῆς παραδόξου δυνάμεως τὴν ὁποίαν παρέσχεν εἰς τὸν ἕτερον τῶν ἀντιπάλων. Κατ' αὐτὴν, δηλαδὴ, ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Εὐρώπη, διὰ τοῦ ἐξαισίου πολιτισμοῦ τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξεν εἰς τὸ ἀνατολικώτερον αὐτῆς μέρος, εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἑτοιμάζετο νὰ ἁρπάσῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ὁ γηραιὸς Ἀσιανὸς πολιτισμὸς, συγκεντρώσας ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν κατὰ τὸ δυτικώτερον τῆς ἠπείρου ἐκείνης μέρος ἐγερθεῖσαν κολοσσιαίαν Περσικὴν παμβασιλείαν, κατεδείκνυεν ἀρκούντως ὅτι δὲν θέλει παραχωρήσει τὰ πρωτεῖα ἀμαχητί. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο μὲν διῃρημένη εἰς πολλὰς καὶ πολλάκις ἀντιζήλους φυλὰς καὶ ἐπικρατείας· ἀλλ' ὁ ἠθικὸς δεσμὸς ὅστις, ὡς προείπομεν, συνῆπτε τὰς φυλὰς ταύτας, διὰ τὸ ὁμοιότροπον τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς διανοητικῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἠθικῆς διαμορφώσεως, ἤρκεσε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν πρόσκαιρον τῶν κυριωτέρων πολιτειῶν ἕνωσιν ἅμα εἶδον ὅτι ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ κινδυνεύουσιν ἀπὸ τῆς ὅλως ἀλλοτρίως πολιτευομένης Περσικῆς δυνάμεως. Οἱ δύο κόσμοι ἦσαν λοιπὸν ἀντιπαρατεταγμένοι, ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ Αἰγαίου παραλίων, πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐκ τοῦ συστάδην μάχην καὶ μικρὰ ἀφορμὴ ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἔναρξιν αὐτῆς. Ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων.

Οἱ Πέρσαι ἦλθον κατὰ πρῶτον εἰς σχέσιν πρὸς τὰς πόλεις ταύτας καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Κῦρος, ὁρμήσας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ καταβαλὼν τὸν Κροῖσον (ἀνωτ. σελ. 52), ἠθέλησε νὰ καθυποτάξῃ τὰς μετὰ τοῦ Λυδικοῦ Κράτους πρότερον πολιτικῶς συνδεδεμένας Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Αἱ ἀποικίαι αὗται δὲν ἐδέχοντο νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸ Περσικὸν Κράτος εἰ μὴ ἐφ' οἷς ἦσαν πρότερον ὑποτεταγμέναι εἰς τὸ Λυδικὸν (Ἡροδ. **1**, **141**), ὄχι, δηλαδὴ, ὡς κυρίως ὑπήκοοι, ἀλλὰ ὑποβαλλόμεναι μὲν εἴς τινας ῥητὰς ὑποχρεώσεις, διαφυλάττουσαι δὲ ἀναλλοίωτον τὴν δημοκρατικὴν αὐτῶν αὐτονομίαν. Ὁ δὲ Κῦρος δὲν ἐπέτρεψε τὸ τοιοῦτον εἰ μὴ εἰς μόνην τὴν Μίλητον, διὰ τὸ δυσπόρθητον τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς ταύτης πόλεως. Ὅθεν αἱ λοιπαὶ Ἰωνικαὶ πόλεις, αἱ μὴ ἐπιτυχοῦσαι τὴν τοιαύτην φιλικὴν ἔκβασιν, συγκροτήσασαι σύνοδον εἰς τὸ Πανιώνιον, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτάς· ἀλλ' ὑπετάχθησαν ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τοῦ

σταλέντος κατ' αὐτῶν παρὰ τοῦ Κύρου Ἁρπάγου. Οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς Φωκαίας ἐζήτησαν, ὡς προείπομεν, νέαν πατρίδα· ἐπίσης καὶ οἱ Τήϊοι, μεταναστάντες εἰς Ἄβδηρα. Μετέπειτα ὁ Ἅρπαγος ὑπεδούλωσε τοὺς Κᾶρας, τοὺς Καυνίους καὶ τοὺς Λυκίους, ὥστε ἔκτοτε πᾶσα ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἤ, καθὼς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὰ κάτω τῆς Ἀσίης, διετέλουν ὑποτεταγμένα εἰς τὸ Περσικὸν κράτος. Εἰς ὅλας δὲ τὰς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνίδας πόλεις, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία, ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν, περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἑνὸς μόνου ἀνδρὸς, διότι ἡ μοναρχία αὕτη ἢ τυραννὶς ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἐπιεικέστερος τρόπος τοῦ νὰ συμβιβασθῇ ὁ μηχανισμὸς τοῦ Περσικοῦ κράτους μὲ τὸν Ἑλληνικὸν κατὰ πόλεις αὐτοτελῆ βίον. Ὅθεν ἅπαντες μὲν οἱ τύραννοι καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν ἦσαν πιστοὶ εἰς τοὺς Πέρσας· ἅπαντες δὲ οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τοὺς τυράννους ἐζήτουν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὑποστήριξιν καὶ καταφυγὴν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. — Καὶ ὅμως ἡ πρώτη τῆς στάσεως ἀφορμὴ ἐδόθη, κατὰ σύμπτωσιν, ἀπὸ ἕνα τῶν τυράννων ἐκείνων. Ἀριστα γόρας, ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἱστιαίου, ἐπίτροπος ὢν τῆς Μιλήτου, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ πενθερὸς αὐτοῦ διετέλει ἐν Σούσοις (*), ἐμελέτησε τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Νάξου· ἀλλ' ἀποτυχὼν (Ἡρόδ. 5, 30—35), ζημιωθέντων οὐκ ὀλίγων καὶ τῶν συνδραμόντων αὐτῷ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐκείνῳ Περσῶν, καὶ ἤδη φοβούμενος μὴ, ἕνεκα τούτου, ἀποστερηθῇ τῆς τῶν Μιλησίων ἡγεμονίας, ἅμα δὲ ὢν ἀνὴρ πολυμήχανος καὶ τολμητίας, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν στάσιν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων. Ἔτυχε δὲ νὰ συμφωνῇ πρὸς τοῦτο ἐντελῶς καὶ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Ἱστιαῖος, διότι, θεωρῶν ὡς δουλείαν τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ ἐν Σούσοις διατριβὴν, ἐπεθύμει τὴν στάσιν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ Δαρεῖος, πιστεύων τῇ εὐβουλίᾳ αὐτοῦ καὶ προθυμίᾳ, θέλει ἀποστείλει αὐτὸν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ὅτι θέλει τοιουτοτρόπως ἀνακτήσει τὴν ἐλευθερίαν (**). — Ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο διὰ

(*) Εἶναι γνωστὸν (Ἡροδ. 4, 136 καὶ ἑπ.) ὅτι ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Σκυθίαν ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου (σελ. 83), οἱ παρακολουθήσαντες αὐτὸν Ἀσιανοὶ Ἕλληνες, οἱ καταλειφθέντες εἰς φύλαξιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἴστρου σχεδίας, προετράπησαν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν νὰ καταστρέψωσι τὴν σχεδίαν ταύτην καὶ νὰ ἀναχωρήσωσιν οἴκαδε, ἐπαγόμενοι οὕτω τήν τε ἀπώλειαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν· ὅτι ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, ὅστις ἐστρατήγει καὶ ἐτυράννευε τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ χερσονήσου καὶ εἶχεν ἐπίσης ἀκολουθήσει τὸν Δαρεῖον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐσυμβούλευσε τοὺς Ἴωνας νὰ ἀκούσωσι τὴν προτροπήν· ἀλλ' ὅτι Ἱστιαῖος, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀντέστη, ἐξηγήσας εἰς τοὺς ἄλλους τυράννους ὅτι ἡ ἰδία αὐτῶν τύχη εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν σωτηρίαν τοῦ Δαρείου, διότι οὐδεμία Ἑλληνὶς πόλις θέλει ὑποφέρει πλέον οἰκεῖον τύραννον, ἅμα ἀποβάλῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ξένου ἡγεμόνος. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἔπεισε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλλήνων νὰ διατηρήσωσιν ἀλύμαντον τὴν σχεδίαν. Ὁ δὲ Δαρεῖος, εὐγνωμονῶν τούτων ἕνεκα πρὸς τὸν Ἱστιαῖον, ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν Μύρκινον τὴν Ἠδωνίδα (πλησίον τῆς Ἀμφιπόλεως). Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη εἶχε πολλὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ μέταλλα ἀργυρίου, ὁ κατὰ τὴν Θράκην στρατηγὸς Μεγάβαζος, θεωρῶν ὅτι δὲν συμφέρει νὰ μένῃ εἰς χεῖρας ἀνδρὸς Ἕλληνος, παρεκίνησε τὸν βασιλέα νὰ μεταχαλέσῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν Ἱστιαῖον ἢ νὰ κρατήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν, ὡς σύμβουλον καὶ σύσσιτον.

(**) Ἐντεῦθεν ἐξάγονται δύο τινά· ἀ) ὅτι αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδες πόλεις δὲν κατεπιέζοντο δεσποτικῶς ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ διετέλουν μάλιστα ἐλεύθεραι· ὁ βα-

τῆς φυλακίσεως τῶν εἰς τοὺς Πέρσας μάλιστα ἀφωσιωμένων τυράννων. Αὐτὸς ὁ Ἀρισταγόρας ἀπέθετο, κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν τυραννίδα ἐν Μιλήτῳ, καὶ οἱ ἄλλοι τύραννοι, ὅσοι δὲν εἶχον ἤδη συλληφθῆ, ἐξώσθησαν. Ἔπειτα ὁ Ἀρισταγόρας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα ζητήσῃ τὴν εἰς τὸν προκείμενον τῶν Ἰώνων ἀγῶνα συνδρομὴν τῶν κυριωτέρων αὐτῆς πολιτειῶν. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἀπέσχον πάσης μετοχῆς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, διά τε τὸν φύσει νεωτεροποιὸν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ διότι ἐγίνωσκον τὸν Ἱππίαν καταφυγόντα παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν καὶ σπουδάζοντα, τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ, νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα, ἀσμένως ἐπελάβοντο τοῦ τολμηροῦ ἐκείνου ἐπιχειρήματος, πέμψαντες τοῖς Ἴωσιν 20 πλοῖα, ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Μελάνθιον· προστούτοις ἔπεμψαν οἱ Ἐρετριεῖς 5 τριήρεις καὶ ἅπας ὁ τῶν Ἰώνων στόλος συνῆλθεν εἰς Ἔφεσον. Ἀποβιβασθέντες δὲ εἰς τὴν ξηρὰν οἱ ναυβάται, ἐπορεύθησαν διὰ τοῦ Τμώλου εἰς Σάρδεις καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὰς ἀμαχητί, ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐφύλαττεν ὁ Ἀρταφέρνης. Ἔπειτα, πυρποληθέντος τοῦ ἄστεος κατὰ τύχην, οἱ Ἕλληνες ἐβιάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ, κατατροπωθέντες ἐν Ἐφέσῳ ὑπὸ τῶν Περσῶν, διελύθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐπανῆλθον οἴκαδε, ἐγκαταλιπόντες τὸ παράπαν τοὺς Ἴωνας, οἵτινες μάτην ἤδη ἐπεκαλέσαντο αὐτοὺς πολλάκις· συμμαχήσαντες δὲ μετὰ τῶν Καρῶν καὶ Καυνίων, ἀφῄρεσαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας τὰς κατὰ τὴν Θρᾳκικὴν παραλίαν κατακτήσεις αὐτῶν καὶ ἐκίνησαν εἰς ἐπανάστασιν τὰς πόλεις τῆς Κύπρου. Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν οἱ Πέρσαι. Πρῶτοι ἔπεσαν οἱ Κύπριοι, μετ' αὐτοὺς αἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις· νικηθέντων δὲ πολλάκις καὶ τῶν Καρῶν, κατετροπώθησαν ἢ καθυπετάχθησαν πάλιν καὶ αὐτοὶ οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες. Ὁ Ἀρισταγόρας ἔφυγεν εἰς Μύρκινον, πλησίον τῆς ὁποίας ἀπωλέσθη· ἔπειτα ἑάλω ἡ Μίλητος· οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν ἐφονεύθησαν· αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἀπήχθησαν παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὅστις κατῴκισεν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ὅσοι τῶν Ἰώνων διέμειναν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν πατρίδα, ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον βαρύν· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τυραννὶς ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος, εἰσήχθησαν ἀντ' αὐτῆς, εἰς τὰς ὅλως ἐκλελυμένας πόλεις τῶν Ἰώνων, δημοτικὰ πολιτεύματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀφῃρέθη ἀπὸ αὐτῶν πᾶν μέσον ἑνώσεως.

Αὕτη ἡ τῶν Ἰωνίδων πόλεων ἐπανάστασις καὶ ἡ εἰς αὐτὴν ἐπέμβασις τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων, ἐπέφερεν ἀναγκαίως τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν· ὁ δὲ πόλεμος οὗτος ἀνετέθη κατ' ἀρχὰς εἰς

σιλεὺς ἐφρόντιζε μόνον νὰ συγκροτῇ ἐν ἑκάστῃ ἐξ αὐτῶν, διὰ τῆς προχειρίσεως ἑνὸς ἡγεμόνος, μερίδα τινὰ ἔχουσαν συμφέρον εἰς τὴν ὑποςήριξιν τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, ἂν καὶ ἦναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μερὶς αὕτη, πεποιθυῖα εἰς τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν, παρεξετρέπετο ἐνίοτε εἰς πολλὰς καταχρήσεις· β') ὅτι τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα τῶν τυράννων ἐκείνων καὶ ὄχι ἡ εὐγενὴς ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, παρήγαγον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰώνων· ἐξ οὗ γίνεται ἰδίως δῆλον, πῶς οἱ Πέρσαι εὗρον καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ φίλους.

τοὺς Σατράπας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.— Μαρδόνιος ὁ Γωβρύου, καταστρέφει τὴν Θάσον καὶ ὑποδουλόνει τοὺς Μακεδόνας. Ἀποβαλὼν δὲ διὰ τρικυμίας 300 μὲν πλοῖα, δισμυρίους δὲ περίπου ἄνδρας, προσβάλλεται καὶ κατὰ ξηρὰν ὑπὸ Βρύγων, ἔθνους Θρᾳκικοῦ, καὶ πληγόνεται αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ. Ἀλλ' ἔπειτα καταβάλλει μὲν τοὺς Βρύγους, καθίςησι δὲ ὑποχειρίους ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων μέχρι Θεσσαλίας· κήρυκες δὲ Πέρσαι ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων γῆν καὶ ὕδωρ τῷ βασιλεῖ, ὡς σημεῖον ὑποταγῆς. Πολλαὶ ἠπειρωτικαὶ πόλεις καὶ αἱ νῆσοι ἅπασαι, μηδ' αὐτῆς τῆς Αἰγίνης ἐξαιρουμένης (*), ἔδωκαν τὸ ἀπαιτηθέν· ἀλλ' ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ ἐν Σπάρτῃ, οἱ κήρυκες ἐθανατώθησαν. Ὅθεν ὁ Δαρεῖος, παροξυνόμενος ὑπὸ τοῦ Ἱππίου καὶ τοῦ ἐξορισθέντος ἐπίσης ἀπὸ τῆς Σπάρτης Δημαράτου καὶ ὀργισθεὶς διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν προσεφέρθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τοὺς κήρυκας αὐτοῦ, παρεσκεύασεν ἐκ τοῦ προχείρου δευτέραν μικρὰν κατὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατείαν, ὑπὸ στρατηγοὺς τὸν Ἀρταφέρνην καὶ τὸν Μῆδον Δᾶτιν, οἵτινες ὥρμησαν ἀπὸ Κιλικίας ἐπὶ 600 τριήρεων, κατέβαλον καθ' ὁδὸν πολλὰς νήσους, ἐκυρίευσαν ἔπειτα τὴν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας Κάρυστον, καὶ τελευταῖον προςῆλθον εἰς τὴν Ἐρέτριαν. Ἡ πόλις αὕτη ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μετὰ 7 ἡμέρας, διὰ προδοσίας, οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐξηνδραποδίσθησαν, τὰ ἱερὰ ἐνεπρήσθησαν, οἱ δὲ βάρβαροι, προχωρήσαντες, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς. Εἰς τὴν μικρὰν τοῦ Μαραθῶνος πεδιάδα, τὴν στενωτέραν ἔτι ἀποβαίνουσαν διὰ τὰ καλύπτοντα αὐτὴν ἕλη, παντάπασι δὲ ἀνεπιτηδείαν εἰς τὰ κινήματα τοῦ ἱππικοῦ τῶν Περσῶν, ἀπήντησαν οὗτοι τοὺς Ἀθηναίους (τῇ 29 Σεπτ. 490), τεταγμένους ὑπὸ στρατηγοὺς δέκα, ὧν μάλιστα ἐξεῖχε διὰ τὴν δύναμιν τοῦ νοὸς καὶ τὸ πολυμήχανον, ὁ Μιλτιάδης (**). Τούτου ὁ πα-

---

(*) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τὸ πολίτευμα τοῦτο τῶν Αἰγινητῶν ὡς προδοσίαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔχοντες εἰς τοῦτο ὁμόφρονα τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην, ὅςτις θέλει νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Αἰγινήτας. Κατ' ἀρχὰς, ὁ ἕτερος τῶν βασιλέων Δημάρατος, ἀντίπαλος ὢν τοῦ Κλεομένους, προστατεύει αὐτούς. Ἔπειτα ὅμως, ἐξορισθέντος ἀπὸ τῆς Σπάρτης τοῦ Δημαράτου καὶ καταφυγόντος παρὰ τοῖς Πέρσαις, ὁ Κλεομένης καὶ ὁ Λεωτυχίδης ἔρχονται εἰς τὴν Αἴγιναν, καὶ λαβόντες ἄνδρας δέκα, τοὺς ἐπισημοτάτους τῆς νήσου (Δωριεῖς βεβαίως τὸ γένος), παραδίδουσιν αὐτοὺς ὡς ὁμήρους εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸν Κλεομένην, ἀποθανόντα ἐν ἔτει 482, διαδέχεται ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λεωνίδας, καὶ τότε οἱ Αἰγινῆται κατηγοροῦσιν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν Λεωτυχίδην διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους παράδοσιν τῶν ὁμήρων ἐκείνων. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἀποφασίζουν νὰ παραδώσωσι τὸν Λεωτυχίδην αὐτὸν εἰς τοὺς Αἰγινήτας, ἀντὶ τῶν ἐν Ἀθήναις κρατουμένων ἀνδρῶν· ἀλλ' οἱ Αἰγινῆται, μὴ τολμήσαντες νὰ ἀπαγάγωσι τὸν βασιλέα, συμφωνοῦσι μετ' αὐτοῦ νὰ ἀπαιτήσῃ τοὺς πολίτας αὐτῶν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐνέδωκαν, ἄρχεται μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγίνης πόλεμος, διαμείνας ἀμφίῤῥοπος μέχρι τῆς μεγάλης κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατείας τοῦ Ξέρξου· διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγίνῃ δημοκρατικὴ μερὶς (ἀρχηγὸν ἔχουσα Νικόδρομον τὸν Κνοίθου) συμπράττουσα τοῖς Ἀθηναίοις, ἀφ' ἑτέρου ἡ Κυβέρνησις ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ Ἄργους.

(**) Ὁ Μιλτιάδης ἐκυβέρνησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν ἡγεμονίαν, ἣν ἐκτήσατο ὡς ἐξῆς εἰς τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον ὁ θεῖος αὐτοῦ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦρχε τῶν Ἀθηνῶν ὁ Πεισίστρατος. Οἱ Δόλογκοι, φυλὴ Θρᾳκικὴ, λαβόντες τότε χρείαν ἡγεμόνος ἱκανοῦ νὰ προστατεύσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀγρίων αὐτῶν γειτό-

τὴρ Κίμων εἶχε δολοφονηθῆ ὑπὸ τοῦ Ἱππίου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὥστε ὁ Μιλτιάδης, μαχόμενος πρὸς τοὺς Πέρσας, εἶχεν ἤδη νὰ ἐκδικηθῆ καὶ τὸν προστατευόμενον παρ' αὐτῶν Ἱππίαν. Διότι ὁ Ἱππίας ἡγεῖτο ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, παθόντος ἦτταν ὁλοσχερῆ, τραπέντος εἰς φυγὴν καὶ μετὰ κόπου διασωθέντος ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ στόλου. Ἀποτυχούσης δὲ καὶ ἑτέρας αὐτοῦ ἀποπείρας τοῦ νὰ προκαταλάβῃ τὸ ἄστυ, περιπλέων τὸ Σούνιον, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς βοήθειαν ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατὸς, ἐπανῆλθεν ὁ Δᾶτις εἰς τὴν Ἀσίαν. Μόνοι οἱ Πλαταιεῖς ἐβοήθησαν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται δὲν προσῆλθον ἐν καιρῷ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, κωλυθέντες ὑπὸ θρησκευτικοῦ τινος λόγου.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀναδειχθέντες τοιουτοτρόπως νικηταὶ καὶ μέγα ἀποκτήσαντες ἐν τῇ Ἑλλάδι ὄνομα, δὲν εὐχαριστήθησαν εἰς τὸ νὰ ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρόν· εὗρον δὲ εἰς τοῦτο σύμφωνον καὶ τὸν τραχὺν καὶ βίαιον χαρακτῆρα τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ ὁποίου ἀσμένως παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ νὰ ἐπιχειρήσωσι, μετὰ 70 πλοίων, ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν χωρῶν ὅσαι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη διευθύνθη τὸ πρῶτον κατὰ τῆς Πάρου, διότι μία τριήρης αὐτῆς εἶχε παρακολουθήσει τὸν Περσικὸν στόλον καὶ διότι ὁ Μιλτιάδης εἶχε νὰ ἐκδικηθῆ ἕνα τῶν ἐπισήμων αὐτῆς κατοίκων, τὸν Λυσαγόραν, διαβαλόντα αὐτὸν ἄλλοτε πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχε, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἵτινες εἶδον ματαιωθείσας τὰς λαμπρὰς ἐλπίδας, ὅσας εἶχον ἀπὸ τούτου συλλάβει καὶ δὲν ἐτίμων τὸν Μιλτιάδην εἰμὴ διὰ μόνην τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, τῶν ὁποίων δὲν ἔδωκεν εἰς τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν μεγάλα δείγματα, διετέθησαν ἤδη δυσμενῶς κατ' αὐτοῦ. Ἴσως δὲ καὶ πρότερον εἶχεν ἀποκτήσει πολλοὺς ἐχθροὺς διὰ τὸν πικρὸν καὶ ὑπερήφανον

νων Ἀψινθίων, ἀνεγνώρισαν τοιοῦτον, κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, καὶ διὰ συνδρομῆς τυχαίων ἢ παρεσκευασμένων περιστάσεων (Ἡροδ. 6, 34 καὶ ἑπ.) τὸν τοῦ Κυψέλου υἱόν, ἀσμένως ἐπιληφθέντα τῆς περιστάσεως τοῦ νὰ διαφύγῃ τὴν ζηλότυπον ἐπιτήρησιν τοῦ Πεισιστράτου. Ὁ νέος στρατηγὸς, τειχίσας τὸν ἰσθμὸν τῆς χερσονήσου καὶ ἐξασφαλίσας αὐτὴν προσηκόντως, ἐπολέμησεν ἤδη πρὸς τοὺς Λαμψακηνούς, ἀλλ' ἡχμαλωτεύθη ὑπ' αὐτῶν. Λυτρωθεὶς ἔπειτα, διὰ προτροπῆς τοῦ Κροίσου, ἀπέθανεν ἄπαις, καταλιπὼν τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν μετ' ὀλίγον δολοφονηθέντα ἀνεψιὸν αὐτοῦ Στησαγόραν. Τούτου ὁ νεώτερος ἀδελφὸς Μιλτιάδης ἦτο τότε ἐν Ἀθήναις· καὶ ἐπειδὴ ὁ Στησαγόρας ἀπέθανεν ἐπίσης ἄπαις, οἱ Πεισιστρατίδαι (οἵτινες εἶχον φονεύσει τὸν πατέρα αὐτοῦ Κίμωνα), ἔπεμψαν τὸν Μιλτιάδην διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν γηρεύουσαν ἐκείνην ἀρχήν. Ὁ Μιλτιάδης, ἅμα φθάσας εἰς τὴν Χερσόνησον, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ παγιώσῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ· ἐφυλάκισε τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Χερσονησιωτῶν· προσέλαβε 500 δορυφόρους, διὰ νὰ αὐξήσῃ δὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἔγημε τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Θρᾳκῶν Ὄλόρου (τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα μετεδόθη καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ Θουκυδίδου, καταγομένου, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ τοῦ Μιλτιάδου), καὶ ἐν γένει ἀνεδείχθη ἀληθὴς τύραννος. Ὁ Δαρεῖος, τοῦ ὁποίου, ὡς εἴδομεν, παρηκολούθησε τὴν κατὰ τῆς Σκυθίας ἐκστρατείαν, ἢ δὲν ἐγνώρισεν ἢ ἐλησμόνησε τὴν συμβουλὴν τὴν ὁποίαν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἴωνας. Ὅταν δὲ, μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν τελευταίων τούτων, ὁ Περσικὸς στόλος ἐπλησίασεν εἰς τὴν χερσόνησον, ὁ Μιλτιάδης δὲν ἐνόμισεν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐνταῦθα· καὶ, πληρώσας χρημάτων πέντε τριήρεις, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας, γενόμενος πάλιν Ἀθηναῖος πολίτης.

αὐτοῦ τρόπον· ὅθεν κατηγορεῖ αὐτὸν Ξάνθιππος ὁ τοῦ Περικλέους πατὴρ, ὡς ἔνοχον θανάτου. Καὶ τῆς μὲν θανατικῆς ποινῆς ἀπελύθη, διά τε τὴν ἀπολογίαν τῶν φίλων καὶ τὰ πασιφανῆ πλεονεκτήματα ὅσα εἶχε προσνείμει εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ποινὴν 50 ταλάντων (ποσὸν τότε ὑπέρογκον), τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων (*), διότι ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἀπὸ τραύματός τινος συμβάντος αὐτῷ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πάρου (Ἡροδ. 6, 136).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου προήχθησαν ἐν Ἀθήναις δύο ἄνδρες, ἐφ' ἱκανὸν χρόνου διάστημα προστατήσαντες τῆς πόλεως. Τούτων ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἦτο ὅμοιος τῷ Μιλτιάδῃ διὰ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην καὶ τὸ πολυμήχανον· ἴσως μόνον ἦτο μᾶλλον αὐτοῦ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ δ' ἕτερος, ὁ Ἀριστείδης, εἶχεν ἀρχὰς δικαιοσύνης ἀείποτε μὲν μὴ κοινὰς, μάλιστα δὲ τότε εἰς Ἀθήνας, ὅπου (χαρακτηριστικώτατον τοῦτο τοῦ βίου ὅστις ἐπεκράτει ἐν τῇ ἀεικινήτῳ καὶ ἐμπορικῇ ἐκείνῃ πόλει) αἱ ἀρχαὶ αὗται σπανίως ἤρκουν διὰ νὰ περιποιήσωσι πολιτικὴν τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀναφαίνεται διὰ παντὸς φιλοχρήματος καὶ φιλόδοξος, καὶ δὲν ἐπολιτεύθη μὲν ὅσον ὁ Μιλτιάδης βιαίως, ἀλλὰ μόνον διότι δὲν ἔλαβεν εἰς τοῦτο εὐκαιρίαν. Ὁσάκις δὲ ἤλπισε νὰ ἐπιτύχῃ τι διὰ τούτου, ἠπείλησε δίκας καὶ ζημίας· καὶ ἂν τὸ καθ' ἑαυτὸν ὑπῆρξε δίκαιος κριτὴς, ἔπραξε τοῦτο μόνον διὰ τὸν λόγον μὴ, διὰ προφανοῦς ἀδικίας, ἀποβάλῃ πᾶσαν τὴν παρὰ τῷ δήμῳ εὔνοιαν, ἅμα δὲ ἀσφαλίσας τὴν εὔνοιαν ταύτην, αὐτὸς πρῶτος ἐπρότεινε τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ δικαίου Ἀριστείδου (**). Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο νεώτατος καθ' ἣν ἐποχὴν, ἀποθανόντος τοῦ Μιλτιάδου, ἀναφαίνεται ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου· ἐτάχθη δὲ μετὰ τῆς δημοτικῆς μερίδος, ὡδήγησε τὸ δεύτερον τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ καὶ, ὑπάρξας εὐτυχέστερος τοῦ πολιορκητοῦ τῆς Πάρου, ἐπαγίωσε διὰ τούτου μάλιστα τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ (***).—Ὁ Ἀριστείδης ὑπ-

(*) Ὅτι ὁ Μιλτιάδης, μὴ δυνηθεὶς νὰ πληρώσῃ τὰ 50 τάλαντα, ἐβλήθη εἰς φυλακὴν, καὶ ἐν αὐτῇ ἀπέθανε, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων ἐκινδύνευε νὰ φυλακισθῇ, ἐὰν πλούσιός τις συγγενὴς δὲν ἐπλήρονε τὸ ἀργύριον ἐκεῖνο, εἶναι ἐπινοήματα μεταγενέστερα. Ὁ Μιλτιάδης ἔφερε τοσούτους ἀπὸ τῆς Χερσονήσου θησαυροὺς, ὥστε, ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βεβαίως χρήματα διὰ νὰ προαχθῇ καὶ νὰ στηριχθῇ μέχρι τινὸς ἐν Ἀθήναις, καὶ ἀφοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων ἐπλήρωσε τὴν χρηματικὴν ἐκείνην ποινὴν, πάλιν οὗτος ὑπῆρξε πλουσιώτατος ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ (Πλουτ. βίος Θεμιστοκλ. 5, καὶ Κίμωνος). Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς πολλῆς μεταγενεστέρας εὐπορίας, διότι εἰς ταύτην συνετέλεσαν καὶ τὰ λάφυρα (Πλουτ. Κίμων, 10), ὅσα συνήγαγεν αὐτὸς ὁ Κίμων ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐκστρατειῶν.

(**) Ἡ πρὸς τὸν Ἀριστείδην ἔχθρα τοῦ Θεμιστοκλέους λέγεται μειρακιώδη παντάπασι λαβοῦσα ἀρχὴν, ὅτι ἀμφότεροι ἠράσθησαν τοῦ καλοῦ Στησίλεω, Τηΐου τὸ γένος, ἐκ δὲ τούτου διετέλουν καὶ περὶ τὰ δημόσια στασιάζοντες (Θεμιστοκλ. Πλουτ. 3.). Ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἔχθραν ταύτην ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ φιλόδοξος τοῦ Θεμιστοκλέους χαρακτὴρ, μὴ ἀνιχομένου οὐδένα ἰσχυρὸν συμμέτοχον τῆς ἀρχῆς.

(***) Τί δὲ μέγα εἶχε διαπράξει πρότερον, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἤδη νὰ ἀναθέσωσιν αὐτῷ τὴν στρατηγίαν τῶν στόλου, εἶναι ἄγνωστον· λέγεται μόνον ὅτι προήχθη διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἑταιρείας, ἀναδειχθεὶς διὰ τοῦτο πάντοτε χαριστικὸς πρὸς

ἦρξε μὲν φίλος τοῦ Κλεισθένους, ὅστις, ποιήσας τὴν Ἀττικὴν δεκάφυλον ἀντὶ τετραφύλου, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν γένει ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς δημοκρατίας· ἀλλὰ, προϊόντος τοῦ χρόνου, παρετήρησε βεβαίως τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους εἰσαχθείσης ἐν τῷ δήμῳ διαφθορᾶς καὶ ἐπείσθη περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ περιορισθῇ μέχρι τινὸς ἡ ὁρμὴ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἵνα μὴ παντάπασι καταπατηθῶσι τὰ πάτρια νόμιμα καὶ ἔθιμα. Ἐντεῦθεν ἀνεδείχθη ὄχι βεβαίως ὀπαδὸς τῆς στενῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλ' ὅμως ἀντίπαλος τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος μέχρι τινός. Βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, ἐννοήσας πιθανώτατα ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ἀφροσύνης ἔργον ν' ἀναχαιτίζεται ἐπὶ πλέον ἡ συμπλήρωσις τῆς δημοκρατίας, αὐτὸς πρῶτος ἐπρότεινε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἅπαντας ἡ εἰς τὰς ἀρχὰς προσέλευσις, ἐνῷ πρότερον μόνοι οἱ Πεντακοσιομέδιμνοι εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦτο.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Θεμιστοκλῆς ὡδήγησε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς νήσους ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, ὁ Ἀριστείδης ἦρχε τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν. Καὶ ἐπειδὴ ἀμφότεροι ηὐδοκίμησαν, ἕκαστος κατ' ἴδιον τρόπον, περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἔργων αὐτῶν, ἀπέβη εὐθὺς σφοδρὰ μεταξὺ αὐτῶν ἀντιζηλία· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς ζηλοτυπίας ταύτης ὑπῆρχε πρόδηλον, διότι ἡ δημοκρατία ἦτο ἀκμαία καὶ εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς ἅπαντα τὰ γενικὰ τῆς πολιτείας συμφέροντα. Ὅθεν, ἐν ἔτει 486 Π. Χ., ὁ Ἀριστείδης, γενόμενος ἐπαχθὴς τῷ δήμῳ διὰ τὸ ἀριστοκρατικώτερον αὐτοῦ πολίτευμα, ἐξοστρακίζεται ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν (*). — Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἅμα ἀπαλλαγεὶς τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἐκείνου, ἠσχολήθη παντὶ σθένει περὶ τὴν αὔξησιν τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως (ὅπερ ἀπήτουν ἐν μέρει μὲν ἡ πρὸς τὰ δημοκρατικὰ συμφέροντα ἀφοσίωσις αὐτοῦ, ἐν μέρει δὲ ὁ διαρκῶν εἰσέτι πρὸς Αἰγινήτας πόλεμος). Συντελεστικώτατον δὲ εἰς τοῦτο ἐθεώρησε τὴν ἀπὸ τῶν ἀργυρῶν μεταλλείων Λαυριωτικὴν πρόσοδον, τὴν ὁποίαν, πρότερον διανεμομένην μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, ἤδη, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους, προσδιώρισαν εἰς κατασκευὴν τριήρεων (**).

τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὴν φίλους καὶ ὅτι τὸ τοῦ Μιλτιάδου ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τοσοῦτον ἐκίνησε τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, ὥστε ἔκτοτε, παραιτήσας τοὺς συνήθεις εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν πότους, ἀφωσιώθη ὅλως εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ὑπὸ τοιούτων δὲ παραβόλων καὶ φιλοδόξων βουλευμάτων ἀναφλεγόμενος, φυσικὸν ἦτο νὰ προσηλωθῇ εἰς τὸν λαόν, εἰς τὸν πένητα λαόν, καὶ νὰ ζητήσῃ αὐτὸν νὰ προσοικειωθῇ καὶ μετ' αὐτοῦ νὰ συμπράξῃ· διότι τοὺς πλουσίους εὐπατρίδας ἠδύνατο νὰ θεωρῇ μᾶλλον ὡς ἀντιπάλους τῶν διανοημάτων αὐτοῦ ἢ νὰ ἐλπίσῃ συνεργούς· ἀλλὰ ταχθεὶς μετὰ τῆς δημοτικῆς μερίδος, ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ προαγάγῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν, διότι ἀφ' ἧς ἐποχῆς αἱ Ἀθῆναι ἀπηλλάγησαν τῶν τυράννων ἡ ναυτιλία, κυρίως εἰπεῖν, ἔτρεφε τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα. Καὶ τοῦτο εἶναι τόσον ἀληθὲς, ὥστε οἱ κάτοικοι τῶν λιμένων ἦσαν πολὺ δημοκρατικώτεροι τῶν κυρίως ἀστῶν.

(*) Ὁ Θεμιστοκλῆς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀριστείδου, διέδωκε τὴν συκοφαντίαν, ὅτι οὗτος ἐνεργεῖ νὰ ἀποκλεισθῶσι τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος οἱ πολλοί, ὡς μὴ ἔχοντες πρὸς τοῦτο τὴν ἀπαιτουμένην ἱκανότητα· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἐνόμιζον ὅτι εἶναι ἱκανοὶ πρὸς πάντα, ἐνέδωκαν προθύμως εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀριστείδου ῥᾳδιουργίαν, ἂν καὶ ὁμολογήσαντες καὶ ἐπαινέσαντες τὴν φρόνησιν αὐτοῦ περὶ τὴν διοίκησιν ὡς ἄρχοντος ἐπωνύμου.

(**) Ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ ἐξάρτυσις τῶν ἀναγκαίων πλοίων, ἀνετέθη εἰς πλουσίους

Ἐπροξάτει δὲ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἐβασίλευον τῆς Σπάρτης ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Λεωτυχίδης, ὅτε τελευταῖον ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δαρεῖον βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλην στρατείαν. Ἤδη ὁ Δαρεῖος, ἅμα ἀκούσας τὴν ἐν Μαραθῶνι ἧτταν, εἶχε βάλλει κατὰ νοῦν νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἵνα τιμωρήσῃ τάς τε μικρὰς Ἀθήνας (αἵτινες τοσάκις ἐκίνησαν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ) καὶ τὴν ἄλλην ὅλην Ἑλλάδα. Αἱ τεράστιαι παρασκευαὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης διήρκεσαν τριετίαν, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀπέθανεν ὁ Δαρεῖος, καταλιπὼν (486), ὡς γνωστόν, τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Ξέρξην. Ὁ νέος τῶν Περσῶν βασιλεὺς δὲν εἶχε πολὺν πόθον νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ παρώξυνεν αὐτὸν ὁ Σπαρτιάτης Δημάρατος, παρώξυναν αὐτὸν οἱ Πεισιστρατίδαι, ἅπαντες ἐλπίζοντες δι' αὐτοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας καὶ νὰ ἄρξωσιν αὐτῶν· παρώξυναν αὐτὸν οἱ Ἀλευάδαι, προσδοκῶντες τὴν διὰ τῶν Περσῶν παγίωσιν τοῦ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἡγεμονικοῦ αὐτῶν ἀξιώματος· παρεκίνει δὲ εἰς τοῦτο καὶ ὁ Μαρδόνιος, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλει μὲν ἐπανορθώσει τὰς προτέρας ἥττας, θέλει δὲ κατασταθῆ Σατράπης τῆς Ἑλλάδος ὅλης. Ὅθεν κατεπείσθη τελευταῖον ὁ Ξέρξης, καὶ, μετὰ τὴν χείρωσιν τῆς Αἰγύπτου, ἐπεχείρησε τὸν ἀγῶνα.

Προπαρασκευαὶ διὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατείαν. Ὁ στρατός, ὁρμηθεὶς ἐκ Κριτάλλων τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ, ὅπου συνεκεντρώθη, πορεύεται εἰς Σάρδεις· ἔπειτα δὲ, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος 480, κινεῖ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. Διάβασις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ζευγμάτων. Ὁ Περσικὸς στρατὸς ὁμοιάζει πολὺ, διὰ τὸ πολυποίκιλον, τὸν Τουρκικὸν, ἂν δὲν ἦναι ἔτι ποικιλώτερος. Πρὸ πάντων ἠγεῖτο ὄχλος πολὺς σκευοφόρων καὶ ὑποζυγίων· μετὰ δὲ τούτους ἤρχοντο 1000 ἱππεῖς, λογάδες Πέρσαι, καὶ 1000 πεζοὶ, λογάδες Πέρσαι ἐπίσης, ἔχοντες τὰς λόγχας ἐστραμμένας πρὸς τὴν γῆν· ἔπειτα οἱ 10 ἱεροὶ ἵπποι, οἱ ἀπὸ τοῦ Νισαίου πεδίου· κατόπιν, τὰ ἅρματα τοῦ Ξέρξου· ὄπισθεν αὐτοῦ, χίλιοι πάλιν ἱππεῖς καὶ χίλιοι πεζοί, οἱ ἄριστοι καὶ γενναιότατοι τῶν Περσῶν· ὕστερον, μύριοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἱππεῖς, Πέρσαι καὶ αὐτοί· τελευταῖον, μετὰ μικρὸν διάστημα, ὁ λοιπὸς ὅμιλος ἀναμὶξ τοῦ ἀπὸ τῶν Περσικῶν ἐπαρχιῶν συλλεγέντος στρατοῦ. Ἡ ἐπὶ τῶν γεφυρῶν διάβασις διήρκεσεν ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας. Ἐντεῦθεν ἐξήλασεν ὁ στρατὸς, διὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ τὰ Θεσσαλικὰ ὅρια· συνηθροίσθη δὲ πάλιν ἐν Πιερίᾳ καὶ μετέβη, διὰ τῶν Περραιβῶν, εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου ἐπανῆλθον οἱ προαποσταλέντες κήρυκες. Πλεῖσται Ἑλληνικαὶ πόλεις παρέδωκαν ἐν τούτοις ἑαυτὰς τῷ Πέρσῃ· ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων αὐτῶν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν, Θεσπιέων καὶ Πλαταιέων, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποκρούσωσι τὸν βάρ-

---

Ἀθηναίους, λαμβάνοντας ἀπὸ τῆς πολιτείας ἓν τάλαντον διὰ τὸ σκάφος τοῦ πλοίου, διότι ἡ ἐξάρτυσις ἐγίνετο ἰδίᾳ δαπάνῃ τοῦ πολίτου, θεωρουμένη ὡς εἰσφορὰ αὐτοῦ εἰς τὸ δημόσιον (Τριηραρχίαι). Ὁ Βοίκχιος (Πολιτ. Οἰκονομ. τῶν Ἀθην. 1, 133) ὑπολογίζει τὴν ἀπὸ τοῦ Λαυρίου πρόσοδον ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ εἰς 30 - 40 τάλαντα, κατὰ δὲ τὸν νόμον τοῦ Θεμιστοκλέους κατεσκευάζοντο 20 κατ' ἔτος πλοῖα.

(ΓΕΝ. ΙΣΤΟΡ. ΠΑΠΑΡ.)

βαρον καὶ συνεκρότησαν πρὸς ἀλλήλους ὁμοσπονδίαν, ὁμόσαντες νὰ ἀγωνισθῶσιν μὲν ἀπὸ κοινοῦ, νὰ καταστήσωσι δὲ δούλους τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, τοὺς ἄνευ ἀνάγκης ὑποσχεθέντας ὑποταγὴν εἰς τὸν Ξέρξην. Ἀμέσως δὲ κατέπαυσαν ἅπαντας τοὺς μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ὑπάρχοντας τότε πολέμους (ἰδίως τὸν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν, οἵτινες ἤδη ἠγωνίσθησαν καλῶς ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας) καὶ παρεσκευάσθησαν εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐχθροῦ. Χρησμὸς τῆς Πυθίας· ἐξήγησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους· ἀμφίβολος οὐδετερότης τοῦ Ἄργους· δισταγμοὶ τῶν Κερκυραίων· οἱ Κρῆτες ἀπέχουσι πάσης συνδρομῆς. Οἱ ἀντίπαλοι τῶν Ἀλευαδῶν Θεσσαλοὶ ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς παρὰ τῶν Ἑλλήνων συμμάχων ἐπικουρίαν, ἵνα μετ' αὐτῆς ἀποκρούσωσι τοὺς Πέρσας εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου· καὶ ἦλθον τῳόντι ἐνταῦθα ἄνδρες μύριοι, ἀλλὰ ἰδόντες τὸ ἀδύνατον νὰ φυλάξωσι τὰ στενὰ ταῦτα, ἀπῆλθον. Οἱ δὲ Θεσσαλοί, ἐρημωθέντες συμμάχων, ὑπετάχθησαν ἤδη εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἐπροσπάθησαν, προάγοντες αὐτούς, νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Ἕλληνας.—Οἱ Ἕλληνες σύμμαχοι ἐζήτησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τοὺς Πέρσας εἰς χῶρον ἐπιτήδειον πρὸς πόλεμον ὀλίγων κατὰ πολλῶν, καὶ, κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς ἠθροίζετο ἐν Πιερίᾳ, οἱ τῶν Ἑλλήνων πρόβουλοι, συνελθόντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν ἐν Θερμοπύλαις μὲν κατὰ ξηρὰν, περὶ τὴν γείτονα δὲ Εὐβοϊκὴν παραλίαν κατὰ θάλασσαν. Δὲν ἀπέβλεπον δὲ εἰς νίκην κρίσιμον, ἀλλὰ μόνον πῶς πλειότερον ν' ἀναχαιτίσωσι τὸν ἐχθρὸν, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς ἔμελλεν ἀναγκαίως μετέπειτα νὰ διαφθαρῇ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πληθὺν καὶ ἀταξίαν.—Εἰς τὸν μικρὸν στρατὸν τὸν καταλαβόντα τὰς Θερμοπύλας ὑπὸ τὸν Λεωνίδαν, ἐβιάσθησαν νὰ ταχθῶσι καὶ Θηβαῖοι· ἐκτὸς δὲ τούτων, παρῆσαν Πελοποννήσιοι σύμμαχοι, Θεσπιεῖς, Φωκεῖς καὶ Ὀπούντιοι Λοκροί· τοῦ δὲ στόλου (συγκειμένου ὑπὸ Ἀθηναίων, Πλαταιέων, Κορινθίων, Μεγαρέων, Αἰγινητῶν κλπ.) προΐστατο ὁ Σπαρτιάτης Εὐρυβιάδης, ὁ Εὐρυκλείδου, μὴ ὢν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες, καθὸ παρασχόντες τὰ πλεῖστα πλοῖα, εἶχον τὰς μεγαλητέρας ἀξιώσεις εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, ἐνέδωκαν προθύμως, ὥστε ἀνετέθη καὶ τοῦ στόλου ἡ στρατηγία εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, πρωτεύοντας ἤδη πρὸ καιροῦ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. — Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 480. Προδοσία τοῦ Μηλιέως Ἐφιάλτου· οἱ Φωκεῖς φεύγουσι, προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Ὑδάρνους· ὁ Λεωνίδας ἀποπέμπει τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, κηδόμενος περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ μένει μετὰ μόνον τῶν Σπαρτιατῶν, τῶν Θεσπιέων καὶ τῶν Θηβαίων, ἐξ ὧν οἱ μὲν πρῶτοι δὲν ἐθεώρησαν εὐπρεπὲς νὰ καταλίπωσι τὴν τάξιν, καίτοι ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον· οἱ δὲ δεύτεροι κατέμειναν ἑκουσίως, ἵνα συναποθάνωσι μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης· τοὺς δὲ Θηβαίους ἐκράτησεν αὐτὸς ἄκοντας, ἐν ὁμήρων λόγῳ, καθὸ μηδίζοντας.

Ὁ δὲ ἐπ' Ἀρτεμίσιον συνελθὼν στόλος τῶν Ἑλλήνων (ἐκ 280 πλοίων συγκείμενος) εἶχε πρὸς τὰ ἀπειράριθμα πλοῖα τῶν Περσῶν, τῶν ὁποίων

ἅπαντες σχεδὸν οἱ ναυβάται ἦσαν Φοίνικες καὶ Ἕλληνες ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας πόλεων, τὸν αὐτὸν περίπου λόγον, ὃν οἱ ἐν Θερμοπύλαις πρὸς τὸν μέγαν τοῦ βασιλέως στρατόν. Ὅθεν ὅταν οἱ ἐπ' Ἀρτεμίσιον ἀφιχθέντες Ἕλληνες εἶδον τὰ εἰς τὰς Ἀφέτας (ὅρμον τῆς Μαγνησίας) καταπεπτωκότα ἄπειρα ἐχθρικὰ πλοῖα, ἠθέλησαν ἀμέσως νὰ ἀποπλεύσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ Εὐβοεῖς, μαθόντες τοῦτο, παρεκάλεσαν τὸν Εὐρυβιάδη νὰ προσμείνῃ ὀλίγον χρόνον, ἕως οὗ ἀσφαλίσωσιν εἰς τὰ ὄρη τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ τοὺς οἰκέτας· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Εὐρυβιάδης δὲν ἐπείθετο, ἀπετάθησαν πρὸς τὸν στρατηγὸν τῆς τῶν Ἀθηναίων ναυτικῆς μοίρας, τὸν Θεμιστοκλέα, ὅστις, λαβὼν 30 τάλαντα, ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ καὶ, δοὺς ἐκ τῶν χρημάτων τούτων εἰς μὲν τὸν Εὐρυβιάδη 5 τάλαντα, εἰς δὲ τὸν Κορίνθιον Ἀδείμαντον 3, κατέπεισε καὶ τούτους νὰ πράξωσι τὸ αὐτό. Μείναντες δὲ, ἀναγκαίως ἐναυμάχησαν· καὶ δὲν ἐνικήθησαν μὲν κυρίως, ἀλλὰ, προβλέποντες προσεχῆ τὴν ἧτταν, ἐὰν πλειότερον ἐπιμείνωσιν ἐνταῦθα, διότι αὐτῶν μὲν τὰ πλοῖα ἅπαντα εἶχον βλαφθῇ, ὁ δὲ ἐχθρὸς εἶχε πολλὰ εἰσέτι σῶα, ἀνεχώρησαν (ἀφοῦ μάλιστα ἔμαθον τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Θερμοπυλῶν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου) εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς. Ὁ κατὰ ξηρὰν Περσικὸς στρατὸς κατέκλυσεν ἐν τούτοις τὴν Φωκίδα· καὶ ἐντεῦθεν τὸ μὲν πλεῖστον καὶ δυνατώτατον αὐτοῦ ἐπορεύθη, μετὰ τοῦ Ξέρξου, πρὸς τὰς Ἀθήνας, διὰ τῆς μηδιζούσης τὸ πλεῖστον Βοιωτίας· ὁ δὲ λοιπὸς ὅμιλος ὥρμησεν ἐπὶ τὸ ἱερὸν τὸ ἐν Δελφοῖς, τὸ ὁποῖον διεσώθη μᾶλλον ἴσως διὰ τὴν φύσιν τῆς ὀρεινῆς χώρας καὶ τοῦ ὀρεινοῦ πολέμου ἢ διὰ τὸν θρησκευτικὸν φόβον τῶν πολεμίων.

Οἱ Πέρσαι διέτριβον ἤδη εἰς τὰς παρακειμένας τῇ Ἀττικῇ χώρας τῆς Βοιωτίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, καταβαίνων ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου, ἠγκυροβόλησε μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς παραλίας καὶ τῆς Σαλαμῖνος. Ἅμα δ' ἐπλησίασαν οἱ ἐχθροί, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεχώρησαν τῆς Ἀττικῆς (ὡς εἶχον πράξει καὶ οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Δελφοί, ἀναβάντες εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ) καὶ ἀπέστειλαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, οἱ μὲν πλεῖστοι εἰς Τροιζῆνα, οἱ δὲ εἰς Αἴγιναν, οἱ δὲ εἰς Σαλαμῖνα, αὐτοὶ δὲ ἐπέβησαν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ λοιπὸς ὅλος τῶν Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς, ὅστις δὲν εἶχεν ἀγωνισθῇ περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, συνελθὼν ἐν τούτοις εἰς Πώγωνα, τὸν Τροιζηνίων λιμένα, συνέρρευσεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν παραλίαν καὶ τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου παρευρέθησαν ἤδη 378 μεγάλαι νῆες, ἐκτὸς τῶν μικροτέρων. Πολεμικὸν συμβούλιον παρ' Εὐρυβιάδῃ· ἐνῷ οἱ Ἕλληνες ἐβουλεύοντο περὶ τοῦ πρακτέου, ὁ Περσικὸς στρατὸς εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κυριεύει τὸ ἄστυ καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ στόλου διανοοῦνται ἄλλοι μὲν νὰ φύγωσιν, ἄλλοι δὲ, ἀναγαγόντες τὰς νῆας πρὸς τὸν Ἰσθμὸν, νὰ ναυμαχήσωσι πρὸ τῆς Πελοποννήσου. Τότε φίλος τις τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ Ἀθηναῖος Μνησίφιλος, ἔδωκε συμβουλὴν σώσασαν τὴν Ἑλλάδα, διότι ὁ Θεμιστοκλῆς, πειθόμενος εἰς αὐτὴν, ἐβίασε τοὺς Ἕλληνας (ἂν καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας) νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν Σαλαμῖνι (23 Ἰουλίου 480). Περιγραφὴ τῆς λαμπρᾶς

ταύτης νίκης καὶ τῶν προπαρασκευῶν τῆς μάχης παρ' Ἡροδότῳ, 8, 74 κ. ἑπ. Οἱ Αἰγινῆται διέπρεψαν μάλιστα περὶ τὴν καταδίωξιν τῶν φυγάδων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ μάχῃ αὐτῇ. Οἱ Πέρσαι ἔπαθον ὁλοσχερῆ ἧττα· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπεδείχθη ἡ ἀληθὴς ἀσθένεια τοῦ μεγάλου αὐτοῦ στρατοῦ. Ὁ Ξέρξης δὲν ἐσυλλογίσθη ἤδη ἄλλο εἰ μὴ πῶς νὰ μὴ ἀποκλεισθῇ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ καταστραφῇ ἐξ ὁλοκλήρου μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἰώνων καὶ τὴν διάλυσιν τῶν ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γεφυρῶν. Ὅθεν, διὰ νὰ καλύψῃ τὴν φυγὴν αὐτοῦ, διατάσσει νὰ κατασκευασθῇ γέφυρα εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ στερεᾶς πορθμοῦ, αὐτὸς δὲ ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Ἀσίαν, μηδ' ἐπιχειρήσας ἕτερόν τι. Ὁ στόλος εἶχε προεκπλεύσει διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γεφύρας, ὁ δὲ Μαρδόνιος, ἐπὶ τῇ συμβουλῇ τῆς Ἀρτεμισίας, κατελείφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ ἐκλεκτῆς τοῦ στρατοῦ μοίρας.

Ὁ Μαρδόνιος, μετὰ τῶν λογάδων αὐτοῦ Περσῶν, διεχείμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ· μοῖρα δέ τις τοῦ στρατοῦ τούτου, ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον τεταγμένη, εἶχε προπέμψει τὸν Ξέρξην μέχρι τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἀμέσως ἔπειτα. Ἡ ἧττα τὴν ὁποίαν ἔπαθον οἱ Πέρσαι, ἐξέθεσε τὴν δύναμιν αὐτῶν εἰς τοσαύτην περιφρόνησιν, ὥστε ἐν τῷ ἅμα αἱ παρὰ τὴν Μακεδονικὴν παραλίαν Ἑλληνικαὶ πόλεις δὲν ἠθέλησαν νὰ διαμείνωσι πλέον ὑπὸ τὸν Περσικὸν ζυγόν, καίτοι τοῦ Μαρδονίου σταθμεύοντος πλησίον αὐτῶν. Πρώτη ἀπέστη ἡ Ποτίδαια, ἔπειτα ἡ Ὄλυνθος· καὶ τὴν μὲν Ὄλυνθον ἐκυρίευσεν ὁ Ἀρτάβαζος, τὴν δὲ Ποτίδαιαν, διά τε τὴν φύσιν τῆς χώρας καὶ ἄλλας εὐτυχεῖς περιστάσεις, δὲν ἠδυνήθη νὰ καθυποτάξῃ αὖθις. Τὰ λείψανα τῶν Περσικῶν στόλων, καταφυγόντα εἰς τὰ Ἀσιανὰ παράλια, συνῆλθον, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἐν Σάμῳ, συμποσούμενα ἐν ὅλοις εἰς 300 πλοῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο ἤδη εἰμὴ νὰ βοηθήσωσι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Μαρδονίου, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ πράξωσί τι καθ' ἑαυτά. Συνήγαγον δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος, τὸν στρατὸν αὐτῶν διὰ νὰ ἀντικρούσωσι τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐχθρικὴν ἐκείνην δύναμιν. Ὁ στόλος τὸν ὁποῖον συνεκρότησαν ἦτο μικρὸς, ἐξ 110 πλοίων συγκείμενος, καὶ ἐστρατήγει μὲν ἁπάντων Λεωτυχίδης, ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς, ἰδίᾳ δὲ τῶν Ἀθηναίων Ξάνθιππος ὁ Ἀρίφρονος μὲν υἱὸς, πατὴρ δὲ τοῦ Περικλέους. Ὁ στόλος οὗτος δὲν προήχθη πέραν τῆς Δήλου, εἴτε διὰ τὸ εὐάριθμον τῶν πλοίων, εἴτε (ὅπερ ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φαίνεται παντάπασιν ἀπίθανον) διὰ τὴν δειλίαν τῶν στρατηγῶν· καὶ ἐπειδὴ οὐδ' οἱ Πέρσαι ἤδη ἀπεθάρρησαν νὰ ὁρμήσωσιν ἀπὸ τῆς Σάμου, οὐδεμία κατ' ἀρχὰς ἐγένετο κατὰ θάλασσαν μάχη.

Ὁ Μαρδόνιος, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου τὸν ἀγῶνα, ἐπροσπάθησε νὰ διαιρέσῃ τοὺς συμμάχους δι' ἀπάτης. Ἀποτυχὼν δὲ εἰς τοῦτο, ἔφερε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς Βοιωτίαν, ἔχων ὁμόφρονας τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς πόλεις τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐν μέρει μὲν διὰ τὸ κατὰ τῆς δημοκρατίας μῖσος (οἷον τοὺς Ἀλευάδας), ἐν μέρει δὲ διὰ τὴν πρὸς τοὺς

Ἀθηναίους ἔχθραν (οἷον τοὺς πλείστους Βοιωτούς). Ἀπὸ τῆς Βοιωτίας εἰς-έβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐρήμους, διότι οἱ κάτοικοι ἀπέπλευσαν αὖθις εἰς Σαλαμῖνα. Ἐντεῦθεν ἔπεμψεν ἐκ νέου προτάσεις περὶ εἰρήνης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ὅμως ἐλιθοβόλησαν τὸν βουλευτὴν Λυκίδην, τὸν τολμήσαντα νὰ ὁμιλήσῃ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τῶν προτάσεων τούτων· τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ κοινὴ κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγανάκτησις, ὥστε καὶ αἱ γυναῖκες ἐλιθοβόλησαν τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα τοῦ βουλευτοῦ Λυκίδου.—Οἱ Σπαρτιᾶται περιεῖδον κατ' ἀρχὰς τὸν βάρβαρον εἰσβαλόντα εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐτείχιζον τὸν Ἰσθμὸν μετὰ ἐπάλξεων, διότι, ἄγοντες τὰ Ὑακίνθια, ἐμποδίζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσι. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐκπέμπουσι πεντακισχιλίους Σπαρτιάτας καὶ μετ' αὐτῶν 35,000 Εἵλωτας, ἐπιτρέψαντες τὴν στρατιὰν εἰς Παυσανίαν τὸν Κλεομβρότου· πρὸς τούτοις συναποστέλλουσι μετὰ τῶν πρέσβεων, οἵτινες ἦλθον ἐξ Ἀθηνῶν διὰ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἐπικουρίαν, πεντακισχιλίους λογάδας περιοίκους. Ὁ Μαρδόνιος, λαβὼν κατὰ πρῶτον, παρὰ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατοίκων τοῦ Ἄργους, τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης 45,000 Λακεδαιμονίων, καταστρέφει πᾶσαν τὴν χώραν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐπαναχωρεῖ εἰς τὴν Βοιωτίαν, προτιμῶν νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὰ περὶ Θήβας πεδία, καθὸ ἐπιτηδειότατα εἰς τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐλθόντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ἐστρατοπέδευσαν ἐνταῦθα διὰ νὰ περιμείνωσι καὶ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους συμμάχους· ἔπειτα μετέβησαν εἰς Ἐλευσῖνα, ὅπου συνεμίγησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν τούτων συμμάχων. Ἀπὸ Ἐλευσῖνος δὲ ἀφίχθησαν εἰς Ἐρυθρὰς τῆς Βοιωτίας, καὶ, ἐπειδὴ ἔμαθον τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τῷ Ἀσωπῷ ἐστρατοπεδευμένους, ἀντετάχθησαν αὐτοὶ ἐπὶ τῆς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος. Ἐνταῦθα ἐδέχθησαν οἱ Ἕλληνες τὴν προσβολὴν ἅπαντος τοῦ τῶν Περσῶν ἱππικοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα κατέβησαν εἰς χῶρον ταπεινότερον, πλησίον τῶν Πλαταιῶν. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη, (τῇ 25 Σεπτεμβρ. 479) παρ' Ἡροδότῳ 9, 62 καὶ ἑπ.

Διὰ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης καὶ τῶν προσεχεστάτων αὐτῆς ἀποτελεσμάτων, οἱ μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων πόλεμοι ἀποβάλλουσι τὸν σπουδαιότερον αὐτῶν χαρακτῆρα, διότι ἤδη ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ἀποκρούσας τοὺς βαρβάρους, καθίσταται ἀσφαλής· καὶ μόνον βραδύτερον, πολὺ βραδύτερον, ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ πόλεμοι ἐκεῖνοι ἀναλαμβάνουσι σπουδαιότατον αὖθις χαρακτῆρα, διὰ τοῦτο ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ αὐτοῦ ὅρια, μεταφέρεται ἤδη εἰς τὴν Ἀσίαν αὐτὴν καὶ διαδίδεται εἰς ἅπαν τὸ Περσικὸν κράτος. Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης μέχρι τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, αἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν σχεδὸν ἀκαταπαύστως, διότι οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπεδίωκον ἀείποτε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁμοφύλων αὐτῶν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐζήτουν ν' ἀποκρούσωσι τὰς ἐπιθέσεις ταύτας, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, ὑπέθαλπον ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἔριδας καὶ στάσεις.

Κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν καθ' ἣν διὰ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἐπερατοῦτο ὁ ἀμυντικὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγών, ἤρξατο ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος διὰ τῆς ἐν Μυκάλῃ μάχης. Διότι, ἅμα ἐμπρανισθέντος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς Σάμον, οἱ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν ἤπειρον τῆς Ἀσίας, οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπιπλεύσαντες, κατετρόπωσαν αὐτοὺς ἐν Μυκάλῃ, καθ' ἣν ἡμέραν ἐνικᾶτο ὁ Μαρδόνιος ἐν Πλαταιαῖς (Ἡροδ. 9, 96 καὶ ἑπ.). Ἔπειτα δὲ, ἐπανελθόντες οἱ Ἕλληνες εἰς Σάμον, διεσκέφθησαν περὶ τοῦ πρακτέου ὡς πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁμοφύλους αὐτῶν· καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἔλεγον, νὰ ἐξαναστήσωσιν ἀπὸ τῆς κυρίως Ἑλλάδος τοὺς μηδίσαντας Ἕλληνας καὶ νὰ ἐνοικίσωσιν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν τοὺς Ἴωνας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀντέλεγον, θεωροῦντες ὅτι, ἐὰν καταστραφῶσιν αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι, αἵτινες οὐδὲ τῆς Πελοποννησιακῆς ὁμοσπονδίας, οὐδὲ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν συμμαχίας μετέσχον, δὲν θέλει πλέον ὑπάρξει ἀντιστήκωμα εἰς τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, διότι αἱ νέαι πόλεις αἵτινες ἔμελλον νὰ κτισθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας ἀναστάτων γενομένων Ἑλλήνων, ἤθελον ἀναγκαίως ὑποκύψει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ κράτος τῆς Σπάρτης, ἐνῷ ἤδη αἱ πόλεις αὗται, καθὸ ναυτικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ, ἔμελλον νὰ κλίνωσι μᾶλλον πρὸς τὰς Ἀθήνας, καὶ ν' αὐξάνωσι, διὰ τῶν μετὰ τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως συναλλαγῶν, τὸν πλοῦτον αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν. Τοιουτοτρόπως ἔσωσαν αἱ Ἀθῆναι τούς τε κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα μηδίσαντας Ἕλληνας καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀποίκους.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ, ὁ ἐν Μυκάλῃ νικήσας στόλος, φθάσας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα λύσῃ τὰς γεφύρας καὶ εὑρὼν ταύτας λελυμένας, διῃρέθη· καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι (οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν) ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Λεωτυχίδου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ξάνθιππον, ἔπλευσαν εἰς τὴν Χερσόνησον καὶ, κυριεύσαντες μετὰ μαχρὰν πολιορκίαν τὴν Σηστὸν, ὀχυρωτάτην οὖσαν τῶν ἐνταῦθα πόλεων, ἐπανῆλθον καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους οἴκαδε. Οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι, οἱ Λέσβιοι, καὶ οἱ ἄλλοι νησιῶται εἶχον εἰςέλθει, ἅμα μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην, εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν συμμαχίαν, ἐλεύθεροι τοῦ λοιποῦ ἀναφαινόμενοι, καὶ ἀδιαλείπτως πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐχθρικῶς διακείμενοι. Τὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἤπειρον τῆς Ἀσίας Ἑλληνίδων πόλεων εἶναι ἀσαφέστερα ὁπωσοῦν· αἱ πόλεις αὗται συνεπολέμησαν ἐν μέρει μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην καὶ βραδύτερον ἀναφαίνονται μετέχουσαι τῆς τῶν Ἀθηναίων ὁμοσπονδίας· ἔτι δὲ βραδύτερον, ἀνεκηρύχθησαν, ὡς λέγεται, αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεραι, ὡς ἐκ τῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ὅμως δαμένουσιν ἀδιαλείπτως σχεδὸν ὑποτελεῖς μέχρι τινὸς τοῖς Πέρσαις. Ἔχουσι δὲ ἀσαφῶς τὰ περὶ τῶν πόλεων τούτων διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος καταπαύει τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μαχην, ὥστε οὐδεμίαν σχεδὸν ἔχομεν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἀμέσως ἑπομένου πολιτεύματος τῶν πόλεων ἐκείνων καὶ τῆς πρὸς τοὺς Πέρσας σχέσεως αὐ-

τῶν. Εἶναι μὲν πιθανὸν ὅτι, διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Σηστοῦ, περιῆλθεν ἅπασα ἡ Χερσόνησος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν ἤρκει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν στιγμιαίως ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων ἀνακτηθεῖσαν ἐλευθερίαν. Αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν δὲν ἐπανέστησαν ἐκ τοῦ προφανοῦς· τοὐλάχιστον εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ Ἁλικαρνασσὸς πολὺ μετέπειτα διέμεινεν ἔτι ὑπὸ τὴν Περσικὴν προστασίαν, αὐτὸ δὲ τοῦτο δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συμπεράνωμεν, οὐ μόνον καὶ περὶ τῶν ἄλλων Δωρικῶν ἀποικιῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλων ἐν γένει τῶν μικρῶν καὶ ἀσθενῶν πόλεων, αἵτινες δὲν ἀπεθάρρουν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκβασις ἦτο παντάπασιν ἄδηλος. Καὶ τῷ ὄντι αἱ ἐφεξῆς τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιχειρήσεις (περὶ ὧν ὁ Θουκυδίδης ἐν τοῖς κεφ. 94 καὶ 95 τῆς πρώτης συγγραφῆς) δὲν ἦσαν πολλοῦ λόγου ἄξιαι, οὐδ' ἱκαναὶ νὰ προστατεύσωσι τὴν ἐντελῆ ἀπελευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεων, ἐὰν αὗται ἤθελον ἀνακτήσει πραγματικῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ διανοηθῆ νὰ διατηρήσωσιν αὐτήν. Ὅθεν πιθανώτατον εἶναι, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Μιλήσιοι ἐζήτησαν νὰ συνάψωσι πάλιν φιλικὰς πρὸς τοὺς Πέρσας σχέσεις καὶ, ἀναγνωρίσαντες τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, ἐτέλεσαν φόρον. Ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πόλεις διετέλουν αὐτόνομοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν, οἵτινες ἐπολιτεύοντο ἤδη πρὸς αὐτὰς εὐλαβέστερον ἀφ' ἧς ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσωσι καλήτερον τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ ζόλος ὁ ἐκπλεύσας τῷ 477 ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Παυσανίαν, ἦτο πολὺ ὑποδεέστερος τῶν προηγουμένων στρατειῶν· αἱ Ἀθῆναι ἐξέπεμψαν 30 μόνον πλοῖα, ἡ Σπάρτη 20 μόνον καὶ ἡ ὅλη ἐπιχείρησις σκοπὸν ἄλλον δὲν εἶχεν, ὡς φαίνεται, εἰ μὴ νὰ ἀποβάλῃ ἐντελῶς τοὺς Πέρσας ἀπὸ τῶν νήσων καὶ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης. Ὁ Παυσανίας ἐστράτευσε πρῶτον εἰς Κύπρον, τῆς ὁποίας καθυπέταξε τὸ πλεῖστον μέρος, καὶ ἔπειτα εἰς Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Μήδων, ἐξεπολιόρκησεν. Ἀλλ' ὁ Παυσανίας ὑπέλαβεν ὅτι δύναται νὰ πράττῃ περὶ τὴν ἡγεμονίαν σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὃν τρόπον οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἔπραττον συνήθως περὶ τὴν στρατηγίαν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ τῶν Πελοποννησίων. Ἡ Σπάρτη εἶχεν ὡς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συμμάχους ἀρχαῖά τινα προνόμια, διὰ τὰ ὁποῖα οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἦρχον ἐν πολέμῳ ἀπολύτως, μὴ ὀφείλοντες λόγον εἰ μὴ μετὰ τὴν οἴκαδε ἐπιστροφήν. Οἱ δὲ νησιῶται, οἵτινες οὐδέποτε ἐπέτρεψαν τοιαῦτα εἰς τὴν Σπάρτην δικαιώματα, ἐθεώρησαν τὸ πολίτευμα τοῦ Παυσανίου ὡς ὑβριστικὸν καὶ βίαιον. Ὅθεν προσέθεντο στενώτερον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς νὰ ἀναλάβωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, μὴ ἐπιτρέποντες αὐτὴν εἰς τὴν Σπάρτην. Προστούτοις ὁ Παυσανίας κατηγορήθη ὅτι μελετᾷ νὰ προδώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τοὺς Πέρσας· ὅθεν προσεκλήθη εἰς Σπάρτην διὰ νὰ ἀνακριθῇ, ἀλλὰ δὲν κατεδικάσθη εἰμὴ ἕνεκα ἀδικημάτων πραχθέντων ἰδίᾳ πρός τινας, ὡς πρὸς δὲ τὴν μεγάλην κατηγορίαν ἀπελύθη. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἐξέπεμψαν εἰσέτι Δόρκιν τινὰ στρατηγόν, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, ἔδωκαν ὅμως αὐτῷ τοσοῦτον ἀσθενῆ στρατιάν,

ὥστε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἠθέλησαν πλέον νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτοὺς ὡς ἡγεμόνας. Παρεκτὸς τούτου, ὁ πρώτιστος σκοπὸς τῶν Σπαρτιατῶν εἶχεν ἤδη ἐκπληρωθῆ· ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἀπαλλαγῆ τοῦ ἀπὸ τῶν βαρβάρων φόβου, ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς Σπάρτης καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῆς εἶχον ἀσφαλισθῆ ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιθέσεων. Ὅθεν ἐπειδὴ οὔτε εἰς πλουτισμὸν διὰ λαφυραγωγίας, οὔτε εἰς ὑπερθαλασσίας κατακτήσεις ἀπέβλεπον, ἀπέσχον τοῦ λοιποῦ τοῦ Περσικοῦ πολέμου, ἀποχωρήσαντες μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἀπὸ τῆς προηγουμένως κατὰ τῶν Περσῶν συγκροτηθείσης ὁμοσπονδίας. Αἱ δὲ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων, ὥστε ἤδη, διχοτομηθείσης τῆς κατὰ Περσῶν ὁμοσπονδίας, προέκυψαν ἐν Ἑλλάδι δύο ἀντίθετοι συμμαχίαι· μία, ἡ τῶν Ἀθηναίων, ἄλλη, ἡ Πελοποννησιακή.

Οὕτω δὲ διαιρεθείσης τῆς Ἑλλάδος καὶ μακρυνθέντος τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου, πρόδηλος ἦτο ἡ προσεχὴς ῥῆξις τῶν δύο ὁμοσπονδιῶν, τῶν ὁποίων προΐσταντο πόλεις, ἔχουσαι ὅλως ἀντιθέτους καὶ πρὸ καιροῦ ἀντιζήλους ἀρχὰς καὶ πολιτείας. Αἱ ἔριδες ἤρξαντο ἀμέσως, ὡς ἐκ τῆς ὀχυρώσεως τῶν Ἀθηνῶν (ἴδε σημ. ά)· ἀλλ' ὁ ἐκ τοῦ συστάδην ἀγὼν ἀνεβλήθη, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι τῆς Σπάρτης ἦρχεν ἔτι ἐπί τινα χρόνον ὁ Παυσανίας, ἔχων ὅλως ἀλλότρια βουλεύματα (σημ. γ'), προσέτι δὲ αὐτοῖς ἡ Σπάρτη ἀπησχολήθη ἀπὸ τοῦ 465—455 ὑπὸ τοῦ λεγομένου τρίτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου (σημ. δ')· ἀφ' ἑτέρου δὲ, διότι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν πρὸ πάντων ἐπεδίωξε τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἐνίσχυσιν, διὰ τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν μὲν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Κίμωνος ἐξακολουθήσεως τοῦ ἐπικερδοῦς ἐπιθετικοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου καὶ τῆς μεταβολῆς τῆς συμμαχίας εἰς ἀληθῆ κυριαρχίαν (σημ. β'), ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν δὲ τοῦ Περικλέους συμπληρώσεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ ἐπεκτάσεως αὐτοῦ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις (σημ. ε). Ἅμα ὅμως οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἀπηλλάγησαν τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὠχύρωσαν τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα, ἐπλούτησαν διὰ τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων πολέμου, ἐκυριάρχησαν τῶν συμμάχων, συνεπλήρωσαν παρ' ἑαυτοῖς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐπεχείρησαν μάλιστα νὰ μεταδώσωσιν αὐτὴν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ἡ ῥῆξις ἀπέβη ἄφευκτος. Ὁ πόλεμος τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Πελοποννησίους, ἀρξάμενος ἐν ἔτει 457, κατέπαυσε τῷ 450, διὰ πενταετῶν σπονδῶν (σημ. ς')· ἐπανελήφθη ὅμως τῷ 446, πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἔτι τῶν σπονδῶν καὶ πάλιν κατέπαυσε τῷ 445, διὰ τριακονταετοῦς εἰρήνης· ἀλλὰ πάλιν ἀνενεώθη πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῶν σπονδῶν, ἐν ἔτει 431, διαρκέσας ἤδη (ἐκτὸς μικρᾶς διακοπῆς) ἔτη 27, δεινὸς, καὶ ἀδιάλλακτος, καὶ ὀλέθριος. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

ά) Μετὰ τὰ προεκτεθέντα μεγάλα τοῦ Περσικοῦ πολέμου γεγονότα, αἱ Ἀθῆναι προέθεντο κυρίως νὰ ἀσφαλισθῶσι μὲν ἀπὸ τῆς Σπάρτης, νὰ συνδέσωσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν τὰ συμφέροντα ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, νὰ καταβάλωσι δὲ πάντα φραγμὸν ἀναχαιτίζοντα εἰςέτι τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς δραστηριότητος τῶν ἰδίων αὐτῶν πολιτῶν. Ἐπὶ τῷ τελευταίῳ τούτῳ σκοπῷ μεταξὺ ἄλλων, ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου,

ἐν ἔτει 478, μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, τὸ ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετράπη εἰς πάντας τοὺς Ἀθηναίους ἀδιακρίτως τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰς ἀρχάς, ἅμα συμπληρώσωσι τὴν νόμιμον ἡλικίαν καὶ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἀπαιτουμένην δοκιμασίαν. Καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποκλείωνται ἐπὶ πλέον τῶν δημοσίων τιμῶν καὶ ἀξιωμάτων ἄνδρες τοσοῦτον διαπρέψαντες ἐπὶ ἀφοσιώσει εἰς τὴν πατρίδα, ἐπὶ ἀνδρίᾳ, ἐπὶ καρτερίᾳ, ἐπὶ περινοίᾳ (*).

Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς Σπάρτης, ἀνῳκοδομήθησαν τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ τῶν Ἀθηναίων στόλος, ὑπὸ τοῦ Ξανθίππου στρατηγούμενος, ἐκυρίευε τὴν Σηστὸν καὶ τὴν Χερσόνησον καὶ διεχείμαζεν αὐτόθι, οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι, ἐπανελθόντες ἀπὸ Σαλαμῖνος καὶ ἀλλαχόθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ἐπεχείρησαν νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν οἱ Πέρσαι εἶχον μεταβάλει εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Εἶχε δὲ κατεδαφισθῇ ᾗ τοῦ περιβόλου τὸ πλεῖστον, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, τῶν ὁποίων ἡ πόλις ἦτο ἀτείχιστος, ἐπεθύμουν οὐ μόνον νὰ μὴ ἀνεγερθῇ τὸ τεῖχος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων οἱ ὑφιστάμενοι περίβολοι νὰ καταστραφῶσι, προφασιζόμενοι, ὅτι τὰ ὀχυρώματα ταῦτα εἶναι ἐπικίνδυνα, διότι, ἂν ποτε πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτοῖς ὡς ὁρμητήρια, ὅπερ εἶχε συμβῇ ἐσχάτως εἰς τὰς Θήβας. Ἀλλ' εἶναι γνωστὴ ἡ ἀπάτη, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι (μὴ τολμῶντες νὰ ἀντείπωσιν ἀπὸ τοῦ εὐθέος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐνόσῳ ἦσαν ἀπροφύλακτοι) μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ ἀπαρτίσωσι τὰ τείχη αὐτῶν, καὶ ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν ἔδωκαν μετέπειτα διὰ τοῦ Θεμιστοκλέους· « Μὴ φαντάζωνται οἱ Σπαρτιᾶ- » ται τοῦ λοιποῦ ὅτι ὑπερέχουσι τοσοῦτον τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε νὰ ὑπαγορεύωσιν εἰς » αὐτὰς τὸ τί καὶ πῶς ἔχουσι νὰ πράξωσι· συμμαχία ἐλευθέρων πόλεων δὲν δύναται » νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἀντιπάλου παρασκευῆς » (Θουκυδ. 1, 91). Οἱ λόγοι οὗτοι προανήγγειλαν τὴν μέλλουσαν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων πάλην, ἂν καὶ κατὰ τὸ παρὸν οἱ Σπαρτιᾶται ἦγον ἡσυχίαν. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς διέπραξε προστούτοις καὶ τοῦ Πειραιῶς τὴν κατασκευήν, συμβουλεύσας εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἂν ποτε βιασθῶσι κατὰ γῆν, νὰ καταβῶσιν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον, ὅπου δύνανται νὰ ὦσι ἀσφαλεῖς διὰ τοῦ ξύλου καὶ τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν.

6') Μετὰ τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὴν δραστηριωτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν βίου διὰ τῆς ἐπιγενομένης εἰς τὸ πολίτευμα μεταῤῥυθμίσεως, ἡ παραλαβὴ τῆς ἡγεμονίας τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου, περὶ ἧς προείρηται ἤδη, ἀνέῳξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, μεγαλήτερον ἐνεργείας στάδιον. Ἡ δὲ συγχρότησις τῆς μετὰ τῆς ἡγεμονίας ταύτης συνδεδεμένης νέας συμμαχίας (ἐν ἔτει 477) ὑπῆρξεν ἰδίως ἔργον τοῦ Ἀριστείδου (**).

Ἐπειδὴ ἡ συμμαχία προέθετο τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου, προπάντων ἦτο ἀναγκαῖον νὰ προσδιορισθῇ πῶς θέλει συντελεῖ εἰς αὐτὴν ἑκάστη τῶν πόλεων. Ἅπαντες οἱ σύμμαχοι παρεῖχον χρήματα, οἱ δὲ πλεῖστοι ᾗ πλοῖα, ἀμφότεραι δὲ αἱ συνεισφοραὶ αὗται ἐτάχθησαν κατ' ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως ἑκάστης πόλεως. Κοινὴ σύνοδος συνεκροτήθη, ἔργον ἔχουσα τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀναλογίας ἐκείνης, τὴν διεύθυνσιν τῆς συμμαχίας καὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ κοινοῦ ταμείου. Οἱ πρῶτοι φόροι οἱ ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Ἀριστείδου ταχθέντες συνεποσοῦντο εἰς τετρακόσια ἑξήκοντα τάλαντα (Θουκυδ. 1, 96. Βοικχίου Πολ. Οἰκ. 1, σελ. 427, 428), τῶν ὁποίων ἡ εἴσπραξις καὶ ἡ φύλαξις ἐπετράπη ὑπὸ τῆς συμμαχίας εἰς ὑπαλλήλους καλουμένους μὲν Ἑλληνοταμίας, ἐκλεγομένους δὲ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ μόνων τῶν Ἀθηναίων, ἂν καὶ τὸ ταμεῖον αὐτὸ κατετέθη κατ' ἀρχὰς εἰς Δῆλον, ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπου συνέδρευε καὶ ἡ κοινὴ σύνοδος. Οἱ σύμμαχοι ἦσαν τὸ πρῶτον ἐντελῶς αὐτόνομοι, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἁπλῶς πρωτεύουσα αὐτῶν, καὶ εἶχε μόνην τὴν διοίκησιν

(*) Πλούτ. εἰς βίον Ἀριστείδου, κεφ. 22. Ὁ Ἀριστείδης εἶχεν ἀνακληθῇ ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἐν καιρῷ τοῦ κινδύνου, καὶ εἶχε φθάσει εἰς τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων, μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

(**) Διοδ. Σικελ. 11, 46. « Ἐκ παραθέσεως γὰρ ἡ Ἀριστείδου στρατηγία παρὰ τοῖς » συμμάχοις θεωρουμένη, καὶ διὰ τὴν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους ὁμιλίαν ᾗ τὰς ἀρετὰς, » ἐποίησε πάντας ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς ὁρμῆς ἀποκλῖναι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Διὸ καὶ τοῖς » μὲν ἐκ τῆς Σπάρτης πεμπομένοις ἡγεμόσιν οὐκέτι προσεῖχον, Ἀριστείδην δὲ θαυ- » μάζοντες, καὶ πάντα προθύμως ὑπακούοντες, ἐποίησαν χωρὶς κινδύνου παραλαβεῖν » τὴν κατὰ θάλατταν ἀρχήν. »

τῶν κοινῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν οἱ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἐπιτηδείως μετεχειρίσθησαν τὰ ἀπονεμηθέντα αὐτοῖς δίκαια, ὥστε διὰ τῆς διοικήσεως τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου περιεποιήθησαν τὴν πολιτικὴν διεύθυνσιν τῆς συμμαχίας καὶ τελευταῖον πραγματικὴν ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίαν. Τοῦτο δὲ συνέβη φυσικώτατα.

Αἱ Ἀθῆναι παρεῖχον τὴν μεγαλητέραν ναυτικὴν δύναμιν, εἰς Ἀθήνας συνηθροίζοντο τὰ πλοῖα τῶν λοιπῶν συμμάχων, αἱ Ἀθῆναι ἔδιδον πλοῖα εἰς τὰ πληρώματα τῶν μικροτέρων καὶ ἀσθενεστέρων πόλεων, Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ Ἑλληνοταμίαι, αἱ Ἀθῆναι ἦσαν, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τοῦ πλούτου αὐτῶν, καὶ ἐν γένει ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ φυσικὸν τῆς συμμαχίας κέντρον. Προοτούτοις, ἐπειδὴ τὰ συμφέροντα τῆς συμμαχίας συνεπλέκοντο μὲ τὰ συμφέροντα τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων, αἱ Ἀθῆναι, καθὸ ἀντιπροσωπεύουσαι καὶ ἐπιμελούμεναι τὰ πρῶτα, ἐξ ἀνάγκης ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰ δεύτερα, ὥστε κατ' ὀλίγον αἱ πόλεις κατήντησαν νὰ ἀποβάλωσιν ἐν μέρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, αἱ δὲ Ἀθῆναι βαθμηδὸν ἐσφετερίσθησαν κυριαρχίαν τινὰ ἐπ' αὐτῶν. Ἀλλὰ μάλιστα συνέβραμον εἰς τοῦτο αὐθορμήτως αὐταὶ αἱ πόλεις, διότι, θεωρήσασαι μετ' οὐ πολὺ βαρεῖαν καὶ ἐπίπονον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἐζήτησαν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ αὐτῆς. Ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, καθὸ ἰσχυρότατοι καὶ πλουσιώτατοι τῶν συμμάχων, ἀνέλαβον νὰ παρέχωσιν αὐτοὶ τὰ εἰς τοὺς ἄλλους ἀναλογοῦντα πλοῖα καὶ πληρώματα, λαμβάνοντες ἀντὶ τούτων χρήματα. Ἐντεῦθεν ἅπασα ἡ στρατιωτικὴ τῆς συμμαχίας δύναμις ἀνῆκεν ἤδη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἑπομένως ἥ τε διαχείρισις τοῦ πρὸς παρασκευὴν καὶ συντήρησιν τῆς δυνάμεως ταύτης ταμείου καὶ ἡ διεύθυνσις ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς συμμαχίας περιῆλθον φυσικώτατα ἐξ ὁλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων. Ἕτερον τούτου ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατήντησαν νὰ ἔχωσιν εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις μονίμους ὑπαλλήλους πρὸς εἰσπραξιν τῶν τε χρημάτων, ὅσα συνεφωνήθησαν ἀντὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ τῶν ἄλλων συμμαχικῶν φόρων. Οἱ σύμμαχοι ἠσχολοῦντο ἤδη ἐν εἰρήνῃ περὶ τὴν γεωργίαν ᾗ τὴν βιομηχανίαν, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν ἀντ' αὐτῶν. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἀπέβησαν ἀπόλεμοι, οἱ δὲ συνεκρότησαν δύναμιν πολὺ μεγαλητέραν παρ' ὅ τι ἠδύναντο νὰ πράξωσιν, ἐὰν δὲν εἶχον εἰμὴ τοὺς πόρους τῆς Ἀττικῆς, συνειθίσαντες προοτούτοις νὰ θεωρῶσι τὴν δύναμιν ταύτην ὡς ἰδίαν. Αὕτη ἡ δυσαναλογία τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως κατέστησε τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἀγερώχους, τοὺς δὲ συμμάχους ταπεινοὺς, οἱ δὲ ὑπάλληλοι, οἱ κατ' ἀρχὰς ἐπιτετραμμένοι ἁπλῶς τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων τῶν συμμαχίδων πόλεων, ἀπέβησαν ἤδη ἐν αὐταῖς ἰσχυροὶ ἄρχοντες, μάλιστα ἀφοῦ οἱ παντοδύναμοι Ἀθηναῖοι ἐσφετερίσθησαν τὸν προσδιορισμὸν τῆς συνεισφορᾶς, πρότερον γινόμενον ὑπὸ κοινῆς συνόδου. Ἔπειτα, ἀλλοιωθείσης ἤδη ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως, οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τοῖς ὁποίοις πότε μέγα ἴσχυον Κίμων ὁ Μιλτιάδου καὶ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, κατώρθωσαν ὥστε αὐτοὶ οἱ Σάμιοι νὰ προτείνωσι τὴν ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας, ἕνεκα πλειοτέρας ἀσφαλείας, μετάθεσιν τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου. Γενομένου δὲ τούτου, ἡ συμμαχία περιῆλθεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τοῦ λοιποῦ ἐθεώρουν τὰς συνεισφορὰς τῶν συμμάχων ὡς ἴδια τῆς πόλεως αὐτῶν εἰσοδήματα, ὄχι ὡς ἀποτελούσας ταμεῖον αὐτοτελὲς καὶ ἔχον ὡρισμένον τινὰ σκοπόν. Τελευταῖον ἡ ἐν γένει διαγραφεῖσα ἀνάπτυξις αὕτη δὲν παρήχθη διὰ μιᾶς, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, καὶ καθόσον συνέβαινον τὰ γεγονότα, ἐν μέρει μάλιστα ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῶν γεγονότων, εἰς τῶν ὁποίων μεταβαίνομεν τὴν ἔκθεσιν.

Στρατηγοῦντος τοῦ Κίμωνος, οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν πρῶτον τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν κατεχομένην Ἠϊόνα τὴν ἐπὶ Στρυμόνι· ἔπειτα τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νῆσον Σκύρον (476), ἀνδραποδίσαντες τοὺς κατοίκους ἀμφοτέρων ᾗ πέμψαντες εἰς αὐτὰς ἰδίους ἀποίκους. Μετὰ ταῦτα ἐπολέμησαν ᾗ πρὸς τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ Καρυστίους, πρὸς τοὺς ὁποίους συνεβιβάσθησαν διὰ συνθήκης. Ἤδη δὲ τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους συμμάχους πολίτευμα αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον ἐπαχθὲς, ὥστε ἐν ἔτει 466 οἱ Νάξιοι ἐζήτησαν νὰ ἀποχωρήσωσι τῆς συμμαχίας. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον μόνοι σχεδὸν τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον, συντελούντων ἁπλῶς διὰ χρημάτων τῶν ἄλλων συμμάχων, οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἀποβαλόντες πάντα πρὸς τὸ ἐπιχείρημα ζῆλον, ἐζήτουν νὰ ἀπαλλαγῶσι καὶ τῆς τῶν χρημάτων πληρωμῆς. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀπῄτουν ἤδη βιαίως τὰς συνεισφορὰς καὶ, θεωροῦντες πάντα τὸν θέλοντα νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς συμμαχίας ὡς ἀποστάτην, κατεπολέμουν αὐτόν. Τοῦτο ἔπραξαν ὡς πρὸς τοὺς Ναξίους, οἵτινες, μὴ ὄντες παντάπασι τοῖς Ἀθηναίοις ἐναμιλλοι, ἐπολιορκήθησαν καὶ καθυπετάχθησαν. Αἱ δὲ τοιαῦται ἀτυχεῖς τῶν συμμαχίδων πόλεων

ἀπόπειραι, ἐπαγίουν ἔτι μᾶλλον τὴν τῶν Ἀθηναίων ἐπιῤῥοὴν, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰς ἡττηθείσας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας, διὰ τὸν φόβον.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ (469) ἡ ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ τῆς Παμφυλίας πεζομαχία καὶ ναυμαχία τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Πέρσας, καὶ ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι νίκην λαμπροτάτην κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ςρατηγοῦντος τοῦ Κίμωνος (*).

γ') Περὶ τὴν ἐποχὴν τῶν νέων ἐκείνων κατὰ Περσῶν κατορθωμάτων συνέβαινε ᾗ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἀξιόλογός τις μεταῤῥύθμισις τοῦ ὅλου αὐτῶν βίου μᾶλλον ἢ πολιτικὴ ἁπλῶς μεταβολή. Πρὸ πάντων βλέπομεν προϊσταμένους τῆς πολιτείας νέους ἄνδρας, τὰ δὲ περίπυστα ἀρχαῖα ὀνόματα τοῦ Θεμιστοκλέους ᾗ τοῦ Ἀριστείδου ἀφανιζόμενα ἀπὸ τὸ θέατρον τῶν δημοσίων πραγμάτων.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεβλήθη τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ ἡ ἀποβολὴ αὐτοῦ αὕτη συνδέεται μὲ τὴν τύχην τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Παυσανίου. Ὁ τελευταῖος οὗτος, κατηγορηθείς, ὡς προείπομεν, ὑπὸ τῶν πρώην συμμάχων τῆς Σπάρτης, ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας, διὰ μετρίας τινὸς ποινῆς· ἀλλὰ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ εἰς τὸ ἑξῆς τοιούτους κινδύνους, ἐμελέτησε νὰ καταλύσῃ τὴν ἐφορείαν (Ἀριστοτ. Πολ. Ε', ά, 5) καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν βασιλείαν ἰσχυροτέραν ἢ πρότερον. Δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο εἰμὴ διὰ συνδρομῆς μεγάλης ἐξωτερικῆς δυνάμεως, καίτοι ἀποκτήσας πιθανώτατα οὐκ ὀλίγους ὀπαδοὺς ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ καὶ ὑποκινήσας, ὡς γνωρίζομεν θετικῶς, τοὺς Εἵλωτας εἰς στάσιν. Ὅθεν γράφει ἐπὶ τούτῳ πρὸς τοὺς Πέρσας κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπου μετέβη αὐθις ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Σπάρτης, ὅπου μετεκλήθη τὸ δεύτερον. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιβουλὴ ἐξηλέγχθη, ἔπαθε μετ' ὀλίγον ὁ Παυσανίας ἄξια ὧν ἔπραξεν (Θουκυδ. 1, 128—135. ἀπέθ. δὲ τῷ 469).

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔλαβε μέγα ἐν Ἀθήναις ἀξίωμα, εἴτε κατεχράσθη τῷόντι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ ἀπέβη ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον, κατέστη, διὰ τὸν εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους μᾶλλον ἁρμόζοντα βίαιον καὶ βαρὺν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων ἀνάπτυξιν, καὶ ἐθεωρήθη ὡς κώλυμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην, τὴν ὁποίαν τότε ἀντεπροσώπευεν ὁ Περικλῆς. Ὁ καταλληλότερος τρόπος τοῦ νὰ μακρυνθῇ ἐπί τινα καιρὸν, ἦτο ὁ ὀστρακισμός. Ὅθεν κατέλιπεν ὡς ἐξόριστος τὰς Ἀθήνας (473), καὶ διῃτᾶτο εἰς Ἄργος, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Παυσανίας κατεβλήθη ἐν Σπάρτῃ. Ὁ Θεμιςοκλῆς, τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτὴρ ἀναφαίνεται ἀείποτε μέχρι τινὸς διπλοῦς, περιεπλάκη εἰς τὰ βουλεύματα ἐκεῖνα τοῦ Παυσανίου. — Ἴδιον τοῦ βιαίου ἀνδρὸς εἶναι τὸ τὰ πάντα κινεῖν πρὸς διάπραξιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ, καὶ μηδενὸς ἕνεκα τοσοῦτον ἀγανακτεῖν, ὅσον ἕνεκα τῶν κωλυμάτων, τὰ ὁποῖα εἰς τοῦτο ἀπαντᾷ. Ἀφ' ἑτέρου, ἴδιον πάσης δημοκρατίας εἶναι τοῦτο, ὅτι εἰς τὸν ἕνα ἐκεῖνον ἰσχυρὸν ἄνδρα ἀντιπαρατάσσονται πολλοὶ ἄλλοι, εἰς δὲ τοιαύτας περιστάσεις οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος βίαιοι χαρακτῆρες φυσικώτατα ἐπιζητοῦσιν ἀνωτέραν τινὰ μοναρχικὴν ἐξουσίαν, εἴτε ἀναφανδὸν καταπολεμοῦντες, εἴτε λάθρα ὑποσκάπτοντες τοὺς δημοκρατικοὺς τῆς κυβερνήσεως τύπους. Ὅθεν δὲν εἶναι παντάπασιν ἀπίθανον τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνείχετο εἰς ὅσα ὁ Παυσανίας ἔπραττε πρὸς τοὺς Πέρσας, καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ διὰ τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ ἐπιπαρωξύνετο βεβαίως εἰς τοιοῦτον ἐπιχείρημα, διότι τὸ ἴδιον συμφέρον ὑπῆρξεν ἀείποτε ἰσχυρότατον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἂν καὶ ὁ Πλούταρχος προσπαθῇ νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸν ἀθῷον, ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἀπέκρουσεν ἐπιμόνως πάσας τοῦ Παυσανίου τὰς εἰσηγήσεις. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ᾗ ἂν ἔχῃ, θανατωθέντος τοῦ Παυσανίου, ἀνευρέθησαν παρ' αὐτῷ ἐπιςολαί, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Θεμιςοκλῆς ἐθεωρήθη ὕποπτος, καὶ, κα-

(*) Περὶ τὴν χρονολογικὴν διάταξιν τῶν ἀπὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας μέχρι τῆς ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ μάχης γεγονότων, πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμεν ἰδίως τὸν Θουκυδίδην. Οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐκθέτουσι μὲν τὰ πράγματα ταῦτα ἐκτενέστερον, ἀλλὰ τοσοῦτον διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους, ὥςτε δὲν εἶναι βεβαίως ἀξιόπιστοι ὁσάκις ἀπάδουσι πρὸς τὸν Θουκυδίδην. Μάλιστα δ' ἐπιμαρτυρεῖ τὸ ἀναξιόπιστον τῶν μεταγενεστέρων τούτων συγγραφέων, ὡς πρὸς τοὺς μεταξὺ τοῦ Περσικοῦ καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου χρόνους, ἡ παρ' αὐτῶν ἀναπλασθεῖσα Κιμώνειος λεγομένη συνθήκη. Ὁ Κύριος Κ. Δ. Σχινᾶς συνεκεφαλαίωσεν ἐν τῇ Ἱςορίᾳ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν (βιβλ. Α', σελ. 335—338) τοὺς λόγους, ἐξ ὧν δῆλον γίνεται ὅτι τοιαύτη ῥητὴ συνθήκη δὲν ὑπῆρξεν.

ταδιωχθεὶς ἐκ νέου, ἔφυγεν, ὡς ἄλλοτε ὁ Ἱππίας, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πέρσου βασιλέως, ὅπου ἔτυχε μὲν πολλῆς τιμῆς καὶ θεραπείας, ἐτελεύτησε δὲ βραδύτερον τὸν βίον νοσήσας. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστον· λέγεται μόνον ὅτι ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν. Ἀσμπρὰν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ εἰκόνα ἔγραψεν ὁ Θουκυδίδης ἐν 1, 138.

Τοὐναντίον δὲ ὁ Ἀριστείδης ἀπέθανεν (471) ἐν Ἀθήναις γέρων ἤδη, καὶ τιμώμενος, καὶ θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν· τοῦτο εἶναι τοὐλάχιστον τὸ πιθανώτερον, διότι ὑπάρχει καὶ ἑτέρα γνώμη, ὅτι ἐτελεύτησεν ἐν Πόντῳ, ἐκπλεύσας δημοσίων ἕνεκα πραγμάτων· καὶ τρίτη ἄλλη, καθ' ἣν, ἀναδειχθεὶς, ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀντίπαλος τῆς ἤδη καταλαβούσης τὰ πράγματα νέας τῶν Ἀθηνῶν γενεᾶς, κατεδικάσθη ἕνεκα δωροδοκίας, καὶ, μὴ δυνηθεὶς νὰ πληρώσῃ τὴν ποινήν, ἐξέπλευσεν εἰς Ἰωνίαν καὶ ἀπέθανεν αὐτόθι. Ἀλλ' ἂν ἐβιάζετο νὰ φύγῃ ὡς κατάδικος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἡ πόλις δὲν ἤθελεν, ὡς καλῶς γινώσκομεν, προικίσει μὲν τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, δώσει δὲ Λυσιμάχῳ τῷ υἱῷ 100 μνᾶς ἀργυρίου καὶ 100 πλέθρα γῆς πεφυτευμένης. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν Φαλήρῳ.

Ἔτι πρὶν ἐκλείψωσιν ἐντελῶς ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης, εἶχεν ἤδη προαχθῇ εἰς τὰ πράγματα ὁ Κίμων· μετ' ὀλίγον δὲ ἀνεφάνη καὶ ὁ Περικλῆς, καὶ ἔλαβον ἀμφότεροι τὴν τάξιν τῶν δύο ἐκείνων ἀρχαίων ἀνδρῶν, ἀναδειχθέντες προϊστάμενοι ὁ μὲν τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ὁ δὲ τῆς δημοκρατικῆς.

Οἱ ἐπὶ Κίμωνος ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιζητῶσιν, ὡς πάλαι ποτέ, τὴν ὑπεροχὴν τῶν πλουσίων γαιοκτητῶν, ἀλλὰ τὸ πολὺ τὴν διατήρησιν τῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων διασωθέντων θεσμῶν, οἷον τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ τὴν ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῶν δημαγωγικῶν τοῦ πολιτεύματος τύπων. Διὰ νὰ ἐπιτύχωσι δὲ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀναστολήν, ὤφειλον νὰ παριστῶσιν ἑαυτοὺς ὡς ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ δήμου ἐργαζομένους, καὶ εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι οἱ ἀριστοκρατικοὶ μάλιστα (οἷον λ. χ. ὁ Κίμων) ἐβιάζοντο νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν τοῦ δήμου εὔνοιαν, διότι ἄλλως οὐδὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν. Ὅθεν κυρίως ἀριστοκρατία δὲν ὑπῆρχεν ἤδη, ἀλλὰ μόνον λείψανόν τι αὐτῆς, ἀσθενῶς ἀντιπολιτευόμενον εἰς τὴν δημοκρατίαν. Ἐντεῦθεν προστούτοις ἐξηγεῖται διατὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἀριστοκρατικῶν διαπρέπουσιν ἤδη μόνον ὡς στρατηγοὶ καὶ ναύαρχοι, ἐνῷ ἐξεναντίας οἱ δημοκρατικοὶ ὑπερέχουσι περὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ὡς ἐν παρόδῳ δὲ ἀναφέρομεν τὰς ἀμέσως ἑπομένας ἐπιχειρήσεις τοῦ Κίμωνος, τὰς ἐπαγαγούσας τὸν ἀποικισμὸν μὲν τῆς Ἀμφιπόλεως, τὴν ταπείνωσιν δὲ τῶν Θασίων, οἵτινες ὑπετάχθησαν ἐν ἔτει 463, καθελόντες τὸ τεῖχος τῆς πόλεως αὐτῶν καὶ παραδόντες τὰς ναῦς.

Ἡ ἀλλοίωσις τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἐπέφερε καὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος τὴν ὁλοσχερῆ ἀλλοίωσιν. Πρὸ τῶν Μηδικῶν, κατεῖχεν ἡ τελευταία αὕτη τὴν τάξιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὡς πρὸς τὴν ὑπερέχουσαν τότε ἀριστοκρατίαν, ἤδη δὲ ἦρχεν αὐτὴ, ἡ δ' ἐπιγενομένη ἐκ τούτου εἰς τὸν ὅλον αὐτῆς χαρακτῆρα μεταβολὴ εἶναι ἀξία μελέτης. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν εὐπατριδῶν μέχρι Κλεισθένους ἢ Ἀριστείδου ἐστηρίζετο εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου πατριαρχικοῦ τῆς Ἀττικῆς βίου, ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν, τῶν φυλετικῶν, τῶν ἱερατικῶν σχέσεων, καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῆς εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐκπαλαι πρὸς τοὺς εὐγενεῖς αἱ ἄλλαι τοῦ δήμου τάξεις. Ἀφοῦ δὲ ἡ χεὶρ τοῦ Κλεισθένους διέσπασε τοὺς πολιτικοὺς καὶ ἠθικοὺς ἐκείνους τῆς πολιτείας δεσμούς, οἱ ἄνθρωποι, ἀφηνιάσαντες, ἀπέπτυσαν τὸν πρότερον συνέχοντα αὐτοὺς χαλινόν. Ἀλλ' ὅμως ἡ πρώτη γενεὰ, ἰδοῦσα εἰς ὥριμον ἡλικίαν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος καὶ ἀνατραφεῖσα ἔτι αὐτοῦ ἐπικρατοῦντος, διετέλεσεν ὁπωσοῦν ἀλλοία τῆς ἀμέσως ἑπομένης, τῆς ὁποίας ἡ νεανικὴ ἡλικία ὑπῆρξε σύγχρονος τῆς πολυπράγμονος ἐποχῆς τοῦ Κλεισθένους, τοῦ Ἰσαγόρα καὶ τῶν μετέπειτα Μηδικῶν πολέμων· καὶ πάλιν ἡ δευτέρα αὕτη γενεὰ εἶχε πολὺ πλειοτέραν ἠθικὴν δύναμιν καὶ συναίσθησιν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος παρὰ τὰς μετ' αὐτὴν ἐπελθούσας (*). Τὴν ἀνα-

(*) Ἡ διαφορὰ τῶν ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τοῦ Κλεισθένους ἀλληλοδιαδόχων ἐν Ἀθήναις γενεῶν ἀναφαίνεται καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν οἰκοδομῶν, τὰς ὁποίας κατέλιπον. Ἴδε Ληκίου Τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν (τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως τοῦ Α. Ῥεινεκκερίου, ἐν Ἄλλῃ, τῷ 1829, ἐκδοθείσης εἰς 8ον, σελ. 10). « Τὰ νέα κτίρια τὰ ἐγερθέντα » ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν τὰ μάλιστα ἤκμασε καὶ » ἐπλούτησεν ἡ πόλις αὕτη, διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων, καθόσον ᾠκοδομήθησαν ἐπὶ τῆς

τροφὴν τῶν πρώτων ἐκείνων γενεῶν ἐκτιμῶν λαμπρῶς ὁ Ἀριστοφάνης, ἔλεγεν εἰςέτι περὶ αὐτῆς·

Ἀλλ' οὖν ταῦτ' ἐστὶν ἐκεῖνα,
Ἐξ ὧν ἄνδρας Μαραθωνομάχους ἡ μὴ παίδευσις ἔθρεψε.—

(Νεφέλαι 985—986.)

Πᾶσα δὲ ἑπομένη γενεὰ ὑπῆρχε πλουσιωτέρα μὲν ὡς πρὸς τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ὁ ἄνθρωπος ἀπολαμβάνει διὰ τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ ἰσχύος καὶ ἱκανότητος, πενεστέρα δὲ ὡς πρὸς τὰ πλεονεκτήματα, τὰ παραγόμενα ἀπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν τῆς κοινωνίας δεσμῶν. Ἡ θαυμαστὴ τοῦ ἔθνους εὐφυΐα, τὸ γενναῖον φρόνημα, τὸ παραχθὲν ἐν αὐτῷ ὡς ἐκ τῶν μεγάλων κατὰ τῶν Περσῶν κατορθωμάτων, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπιτηδειοτάτη κυβέρνησις τοῦ Περικλέους ἠλάττωσαν κατ' ἀρχὰς τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὁποῖα ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ προκύψωσι διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τῶν δεσμῶν ἐκείνων καὶ ἐντούτοις παρήγαγον, διὰ τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, ἐξαισίαν τῳόντι διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων εὑρισκόμεθα ἤδη. Ἡ Περικλειος ἐκείνη γενεὰ ἀνέδειξε διανοητικὸν ὀργασμὸν, καὶ εὐφυΐαν, καὶ ἐπιτηδειότητα πρὸς πᾶν τὸ παρ' αὐτῆς ἐξεργασθὲν, τῶν ὁποίων ἐφάμιλλόν τι οὐδὲν ἀπαντῶμεν καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Ἡ ἐποχὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ προσφυεστέρα εἰς τὴν τῆς τέχνης ἐπίδοσιν, διότι ἡ τέχνη, ἐγκαταλιποῦσα τοὺς κοινοὺς τύπους καὶ παραδοθεῖσα εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἀτομικῶν βουλευμάτων καὶ μελετημάτων, κατέστη διὰ τούτων πλουσιωτέρα, εὐρυτέρα, δραστικωτέρα. Ἡ μουσικὴ, ἡ πλαστικὴ ἀπέβαλον τὸ στενώτερον καὶ πενιχρότερον τυπικὸν ἔνδυμα, καὶ περιεβάλοντο ἅπαντα τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ ἀντλήσωσιν ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως, φρόνημα ἐλεύθερον καὶ τεχνικὴ ἐμπειρία. Ἡ ἀρχαία τῶν ἠθῶν τραχύτης ἐξέλιπεν, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν ἀργυρολογίαν σπουδὴ δὲν ἔφθασεν εἰςέτι εἰς τὴν ὑπερβολὴν ἐκείνην τὴν καταστρέφουσαν πάντα ἠθικὸν δεσμόν. Ἡ δύναμις ἡ διὰ τῶν Μηδικῶν πολέμων παραχθεῖσα καὶ ἤδη ζητοῦσα εἰρηνικὴν ἐνασχόλησιν· ὁ στόλος ὁ ἕνεκα τῶν πολέμων ἐκείνων καὶ δι' αὐτῶν κατασκευασθείς· ἡ συμμαχία ἡ ἐντεῦθεν συγκροτηθεῖσα, τὰ πάντα ὑπηρέτουν εἰς τὸν χρηματισμὸν ἑνὸς μέρους τοῦ λαοῦ καὶ ἔθετον διὰ τῆς ἐμπορίας τὰ ὑλικὰ θεμέλια, τῶν ὁποίων ἔχει χρείαν πᾶς πνευματικὸς ἀγών. Τὰ μὲν χρήματα τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου, ἀφ' ἧς τοῦτο μετετέθη ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας, δὲν ἐδαπανῶντο πρὸς τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ σκοπόν· ἀλλ' ὁ σκοπὸς ἐκεῖνος, ἤτοι ὁ κατὰ βαρβάρων πόλεμος, ἀπέβαλεν ἤδη πᾶσαν αὐτοῦ τὴν σπουδαιότητα. Ὁ δὲ Περικλῆς εὗρε, διὰ τῶν χρημάτων τούτων, τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα ἐβουλεύετο περὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ἅμα δὲ τούτου γενομένου καὶ ἀνεγερθέντων ἐν Ἀθήναις, διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων, ἔργων τέχνης παντὸς εἴδους, πολλοὶ ἐξανέστησαν κατὰ τοῦ Περικλέους, ὅστις μάλιστα εἶχεν ἐπιδιώξει τὴν τοῦ ταμείου μετάθεσιν, λέγοντες, « ὅτι ἡ Ἑλλὰς νομίζει ἑαυτὴν δεινῶς ὑβριζομένην καὶ τυραννου-» μένην περιφανῶς, θεωροῦσα τοὺς Ἀθηναίους καταχρυσοῦντας καὶ καλλωπίζον-» τας τὴν πόλιν αὐτῶν ὡς ἀλαζόνα γυναῖκα, διὰ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλ-» ληνες εἰςφέρουσι πρὸς τὸν πόλεμον. » Ὁ δὲ Περικλῆς ἀντέλεγεν « ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνόσῳ προπολεμοῦσι τῶν συμμάχων καὶ ἀσφαλίζουσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων αὐτοὺς, μὴ τελοῦντας οὐδὲ ἵππον, οὐδὲ ναῦν, οὐδὲ ὁπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον, δὲν ὀφείλουσιν εἰς τοὺς συμμάχους λόγον περὶ τῶν χρημάτων, καθότι ἐκπληροῦσι τὸν σκοπὸν, δι' ὃν λαμβάνουσιν αὐτὰ, ἐξ ἰδίας πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῆς. Ὅθεν ἡ πόλις, μὴ πλανωμένη διὰ τῶν τοιούτων ἐνστάσεων, ἀνάγκη νὰ τραπῇ εἰς πράγματα, ἀφ' ὧν προςγίνεται δόξα μὲν ἀίδιος, ὡς ἐκ τῶν πολυειδῶν ἀριστοτεχνημάτων, τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται, εὐπορία δὲ μεγίστη, ὡς ἐκ τῶν παραγομένων παντοδαπῶν ἐργασιῶν καὶ ποικίλων χρειῶν, αἵτινες, ἐγείρουσαι μὲν πᾶσαν τέχνην, κινοῦσαι δὲ πᾶσαν χεῖρα, ποιοῦσιν ἔμμισθον ὅλην σχεδὸν τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοιουτοτρόπως, οἱ μὲν ἔχοντες ἡλικίαν καὶ ῥώμην μετέχουσι τῶν στρατειῶν, αἵτινες περιποιοῦσι μέγα παρὰ τοῖς ἐχθροῖς ἀξίωμα· ὁ δὲ βάναυσος καὶ ἀσύντακτος ὄχλος οὔτε ἄμοιρος διατελεῖ τῶν ἀπὸ τοῦ δημοσίου ὠφελημάτων, οὔτε πάλιν λαμβάνει τὰ

» διοικήσεως τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος ἢ τοῦ Περικλέους. Ὁ πρῶτος τῶν μεγά-» λων τούτων ἀνδρῶν εἶχε, φαίνεται, πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὸ χρήσιμον. Ὁ δὲ Κίμων, » ὢν αὐτὸς πλούσιος καὶ φύσεως ἐλευθεριωτέρας, ἠγάπησε περὶ τὰ σχέδεα αὐτοῦ τὴν » πολυτέλειαν, ἥτις ἐκορυφώθη διὰ τοῦ Περικλέους, δαπάνῃ τῶν ὑποτελῶν φόρου » πολιτειῶν. »

ὠφελήματα ταῦτα ἐν ἀργίᾳ καὶ σχολῇ, ἀλλὰ, διὰ τῶν δημοσίων ἐκείνων ἔργων καὶ ἄλλων ἐπιχειρήσεων, πορίζεται ἀφθόνως καὶ εὐχαρίστως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια· τελευταῖον, ἡ εὐημερία αὕτη τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας συντελοῦσιν εἰς τὴν πλείονα ἐπίδοσιν καὶ ὅλων τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν πνευματικῶς μάλιστα ἐκπαιδευμένων. Τὰ προκείμενα ἔργα ἔχουσι χρείαν λίθου, χαλκοῦ, ἐλέφαντος, χρυσοῦ, ἐβένου, κυπαρίσσου· ταῦτα προμηθεύονται διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου· ἔπειτα δὲ ἀπαιτοῦσι, τέκτονας, χαλκοτύπους, λιθουργοὺς, βαφεῖς, μαλακτῆρας χρυσοῦ, ζωγράφους ἐλέφαντος, τορευτὰς κλπ· οὗτοι δὲ πάλιν ἐνασχολοῦσι καὶ τρέφουσιν ἀπείρους ἄλλας βιομηχανίας. Τὰ πάντα λοιπὸν συνδέονται πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ μὲν ὑλικὴ ἐργασία προάγεται διὰ τῆς διανοητικῆς, ἡ δὲ διανοητικὴ διὰ τῆς ὑλικῆς. »

Αὕτη τοῦ Περικλέους ἡ ἀπάντησις, ἡ παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερομένη (Περικλ. 12), εἰκονίζει θαυμασίως ἅπασαν τὴν πολιτικὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός. Ὁ Περικλῆς ἤθελε νὰ μορφώσῃ ἐν Ἀθήναις λαὸν ἐνεργὸν καὶ εὔπορον, στηρίζοντα τὴν σύνεσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ζωηρᾶς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου, καὶ οὐχὶ ἐπὶ αὐστηρῶν, ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν, νόμων. Εἶναι ὅμως πρόδηλον ὅτι ἡ κοινωνία, ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὰς ἀτομικὰς ὀρέξεις καὶ ὁρμὰς τῶν μελῶν αὐτῆς, τάχιστα καταφέρεται εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν, τὴν τρυφὴν, τὴν ἀκολασίαν (*). Ἐπί τινα εἰςέτι καιρὸν, ὁ Περικλῆς, διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ βαρύτητος, ὑπεςήριξε μὲν τὰς εὐγενεστέρας, συνέστειλε δὲ τὰς ἀγενεστέρας διαθέσεις, ἀναπληρώσας, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὸς ἅπαντας τοὺς ἠθικοὺς τῶν Ἀθηνῶν δεσμούς (**)· ἀλλ' ὁ Περικλῆς ἦτο θνητὸς, ἅμα δ' ἐκλιπόντος αὐτοῦ, κατέῤῥευσε καὶ τὸ λαμπρὸν μὲν, ἐπὶ σαθρῶν δὲ βάσεων τεθεμελιωμένον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα.

Ἀλλ' ὅσον βραχυχρόνιος ὑπῆρξεν ἡ Περικλειος ἐκείνη ἐποχὴ, τόσον λαμπρὰ εἶναι τὰ ἔργα τῆς τέχνης, μάλιστα δὲ τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἡ ἐποχὴ αὕτη, καὶ ἐν γένει ἡ περίοδος, ἡ μεταξὺ τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ, κατέλιπε. Περὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Πειραιῶς ἐγένετο ἤδη λόγος· βραδύτερον (πιθανώτατα μετὰ τὴν ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ μάχην) ἠνώθη ὁ λιμὴν μετὰ τῆς πόλεως διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν. Εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν Προπυλαίων τῆς ἀκροπόλεως, τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια κινοῦσιν ἄχρι τοῦδε τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν, καὶ τῆς ἀγούσης εἰς αὐτὰ μεγαλοπρεποῦς κλίμακος, ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 3,000,000 ταλλήρων, τὰ δὲ λείψανα τῶν ἀρχαίων ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ναῶν ἐν μέρει μὲν περιελήφθησαν ἐντὸς νεωτέρων μεγάλων οἰκοδομῶν, ἐν μέρει δὲ ἐχρησίμευσαν εἰς ἀνέγερσιν ὅλως νέων λαμπρῶν κτιρίων, τὰ ὁποῖα μετὰ τοσαύτης μὲν γλαφυρότητος ἐξεπονήθησαν, μετὰ τοσαύτης δὲ πολυτελείας ἐκαλλωπίσθησαν, ὥστε μόνα αὐτὰ ἤθελον μαρτυρήσει ἀποχρώντως περὶ τῆς θαυμαστῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐμπορίας· καὶ ἂν πολλὰ εἰςέτι ἄλλα οἰκοδομήματα δὲν ἤθελον κοσμεῖ τὴν πόλιν, οἷον γυμνάσια, κρῆναι, λουτρὰ, ναοὶ, στοαὶ, ᾠδεῖα καὶ ἀγοραί. Παράδοξος δὲ ὑπῆρχεν ἡ ἀντίθεσις τῆς γλαφυρότητος ταύτης καὶ λαμπρότητος τῶν δημοσίων κτιρίων πρὸς τὰς ἰδιωτικὰς κατοικίας, περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἐπεκράτει ἁπλῶς τὸ χρήσιμον, οὐδὲ ἦτο ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῶν εὐρύθμως τετμημένων, ἂν καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστροφὴν αὐτῆς, ἀνῳκοδομήθη σχεδὸν ἅπασα ἐκ νέου. Αἱ ὁδοὶ ἦσαν βραχεῖαι, ἡ δὲ πόλις ἀπέβαινεν ἐκ τούτου γωνιώδης· τὰ ἄνω κῶλα τῶν οἰκιῶν ἦσαν προεχῆ καὶ αἱ οἰκίαι αὐταὶ ἦσαν κατεσκευασμέναι ἀπὸ ξύλων καὶ ὠμῶν πλίνθων· ὥστε αἱ Ἀθῆναι ὡμοίαζον ἐνγένει ὅλας τὰς ἐμπορικὰς τῆς ἀρχαιότητος πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας, χάριν τῆς εὐρυχωρίας ἢ τοῦ χρησίμου, ἐθυσιάζετο περὶ τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας ἡ πολυτέλεια.

δ') Καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ Ἀθῆναι προσελάμβανον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, διὰ τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων τοῦ Κίμωνος καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Περικλέους, νέον ἀξίωμα, οἱ Σπαρτιᾶται διεκωλύθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν περαιτέρω ἐπίδοσιν τῆς πόλεως ἐκείνης, ὑπὸ στάσεώς τινος τῶν κατὰ τὴν Μεσσηνίαν Εἱλώτων.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ κινήματος τούτου ζητητέον εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους, καθ' οὓς οἱ Εἵλωτες, συνταχθέντες εἰς τάγματα πολυάριθμα, ἐξεςράτευσαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐκ δὲ τούτου ἐγνώρισαν ἅμα μὲν τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν, ἅμα δὲ τὴν καλητέραν τύχην τῶν γεωργικῶν τάξεων τοῦ λαοῦ εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας. Εἴδομεν ἤδη

(*) Τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ἀριστοφάνους εἰκονίζουσι λαμπρῶς εἰς ποίαν ἠθικὴν ἀθλιότητα κατήντησε μετ' ὀλίγον ἡ τῶν Ἀθηναίων πολιτεία.

(**) Ὁ Θεκ. λέγει, ὡς γνωστὸν, περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ Περικλέους· « Ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν, δημοκρατία, ἔργῳ δὲ, ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχὴ κτλ. » 2, 65.

τὸν Παυσανίαν προτρέψαντα αὐτοὺς εἰς στάσιν· ἔπειτα ἐπιπαρώξυνεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο, ὅτι μικρὸν πρότερον, Εἵλωτές τινες, καταδιωχθέντες, δι' αἰτίαν ἄγνωστον, ἴσως πολιτικήν, καὶ καταφυγόντες ὡς ἱκέται εἰς τὸ ἐν Ταινάρῳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, οὐδὲν ἧττον ἀπεσφάγησαν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἴσως δὲ ὑπεκινοῦντο καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄργους καὶ τῶν ἄλλων ἥκιστα φιλικῶς πρὸς τὴν Σπάρτην ἐχουσῶν γειτόνων πόλεων, καὶ ἤδη, ὠφεληθέντες ἀπό τινος κατερημώσαντος τὴν Λακωνικὴν σεισμοῦ καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπελθούσης καταπλήξεως, λαμβάνουσι τὰ ὅπλα καὶ ὁρμῶσιν ἀμέσως κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδάμου, καὶ ἔπειτα, νικηθέντες πρῶτον μὲν εἰς Στενύκληρον, δεύτερον δὲ περὶ Ἰθώμην, ὠχυρώθησαν ἐντὸς τοῦ Μεσσηνιακοῦ τούτου φρουρίου. Μετὰ τῶν Εἱλώτων ἠνώθησαν καὶ περίοικοι, ἅπας δὲ ὁ κατ' αὐτῶν διεξαχθεὶς ἐπὶ δεκαετίαν (465—455) πόλεμος ὠνομάσθη τρίτος Μεσσηνιακός (Ἴδε τὰ περὶ τῶν δύο πρώτων ἐν τῇ σημ. δευτέρᾳ τῆς σελ. 74). Ὁ πόλεμος ἐτελείωσε διὰ συμβάσεως, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ ἐν Ἰθώμῃ πολιορκηθέντες στασιασταὶ ἀπῆλθον τῆς Πελοποννήσου ἐλευθέρως καὶ ἀπῴκησαν εἰς Ναύπακτον, παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες πρὸ μικροῦ, πολεμήσαντες πρὸς Λοκροὺς, τοὺς καλουμένους Ὀζόλας, εἶχον κυριεύσει τὴν πόλιν ἐκείνην. Ἐντούτοις ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας καὶ τὰ Μέγαρα, ἐνωθέντα ἤδη μετὰ τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας διακείμενα. Ἐν ἔτει δὲ 461 ἐξωρίσθη διὰ τοῦ ὀστρακισμοῦ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ Κίμων, ὡς ἀντιπράττων τῷ Περικλεῖ.

ε) Ἡ ἀριστοκρατικὴ τοῦ Κίμωνος ἀντίπραξις κατέστη μάλιστα καταφανὴς μετὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ, διότι, ἅμα ἀποδημήσαντος τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἡ δημοκρατία συνεπληρώθη ἤδη ἀκωλύτως.

Ἡ προμνημονευθεῖσα μετάθεσις τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος τῆς τοῦ Κίμωνος ἐξορίας. Εἴπομεν δὲ ἤδη, ὅτι ὁ Περικλῆς ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας διαθέσεως τῶν συμμαχικῶν τούτων χρημάτων ἤλπιζε πρὸ πάντων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν νεωτερισμῶν αὐτοῦ. Οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν, καίτοι ἤδη ἔχοντες ὅσα καὶ οἱ πλούσιοι δικαιώματα, δὲν μετεῖχον ὅμως ἐξίσου τῶν δημοσίων πραγμάτων, διότι ἡ περὶ ταῦτα ἐπιμέλεια ἦτο ἄμισθος, αὐτοὶ δὲ εἶχον χρείαν νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὅθεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαστήρια σπανίως παρευρίσκοντο οἱ πένητες.

Ὁ Περικλῆς, θεωρῶν ὅτι ὁ πλοῦτος ὁ διαδιδόμενος εἰς Ἀθήνας ὡς ἐκ τῶν οἰκοδομῶν, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησε, δὲν παρεῖχεν ἔτι ἀποχρῶντας εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν πολιτῶν πόρους, ἀπεφάσισε νὰ ὁρίσῃ μισθὸν εἰς τοὺς ἐκκλησιάζοντας καὶ δικάζοντας πένητας· τοῦτο δὲ κατέστη μάλιστα δυνατὸν ἀφ' ἧς ἐποχῆς εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν μεγάλων τῆς πόλεως εἰσοδημάτων, καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου. Καὶ πρῶτον εἰσήχθη ὁ δικαστικὸς μισθὸς (τὸ δικαστικὸν ἢ ἡλιαστικόν), ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐτάχθη εἰς ἕνα μόνον ὀβολόν, ἔπειτα δὲ, διὰ τοῦ Κλέωνος, ἀνεβιβάσθη εἰς τρεῖς. Ὅτι δὲ πρῶτος ὁ Περικλῆς κατέστησε τὰ δικαστήρια μισθοφόρα, μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Β, θ', 3). Ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς (τὸ ἐκκλησιαστικὸν) ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς αὐτῆς ἀρχῆς· καὶ δὲν εἰσήχθη μὲν ὑπὸ τοῦ Περικλέους αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νεωτερισμὸς ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (Περικλ. Πλουτ. 9) καὶ ἦτο σύμφωνος μὲ τὸ σύστημα τοῦ πολιτικοῦ τούτου ἀνδρὸς, βεβαίως ἐγένετο τῇ συμπράξει αὐτοῦ, διότι ἠξεύρομεν, ὅτι ὁ Περικλῆς δὲν παρίστατο εἰς τὸ πλῆθος εἰμὴ ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ σπουδαιοτάτων πραγμάτων, ἔπραττε δὲ τ' ἄλλα διὰ τῶν ἑταίρων (Περικλ. Πλουτ. 7). Ἀπό τινος παρατηρήσεως τοῦ Ἀριστοφάνους (Ἐκκλησιάζουσαι, 303 καὶ ἑπ.)(*) ἐξάγεται, ὅτι ὁ Μυρωνίδης, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τοῦ Κίμωνος διάδοχος, ἀντέστη εἰς τὴν διάταξιν ταύτην, μὴ λαβοῦσαν ἰσχὺν νόμου εἰμὴ βραδύτερον, ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ ἀντίπραξις αὕτη. Λέγεται δὲ γράψας τὸ περὶ μισθοῦ τῶν ἐκκλησιαστῶν ψήφισμα Καλλίστρατος ὁ Παρνύτης· ἦ ὁ μισθὸς ἦτο κατ' ἀρχὰς ἑνὸς μόνου ὀβολοῦ, ἀναβιβασθεὶς μετέπειτα, δι' Ἀγυρρίου τοῦ Κολυττέως, εἰς τρεῖς.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον τὸν πόλεμον μόνοι, τῶν συμμάχων συντελούντων ἁπλῶς χρήματα, εὐλογωτάτη ἤδη κατέστη ἡ εἰς τοὺς στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντας Ἀθηναίους, ἕνεκα τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, παραχώρησις μέρους τῶν χρημάτων ἐκείνων. Ὅθεν εἰσήχθη ὁ στρατιωτικὸς μισθὸς, ταχθεὶς μάλιστα ἀναλόγως ἀνώτερος τῶν ἄλλων,

(*) — Ἀλλ' οὐχί, Μυρωνίδης
Ὅτ' ἦρχεν ὁ γεννάδας, οὐδεὶς ἂν ἐτόλμα
Τὰ τῆς πόλεως διοικεῖν, ἀργύριον λαβών.

διότι δὲν προσῆκε μικρὰ ἀμοιβὴ εἰς τὸν Ἀθηναῖον πολίτην, τὸν διακινδυνεύοντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ἐκτὸς δὲ τοῦ μισθοῦ, ἐπληρόνοντο καὶ ἔξοδα διατροφῆς. Τὸ ἡμερήσιον τοῦ ὁπλίτου οὐδέποτε ὑπῆρξε κατώτερον τῶν δύο ὀβολῶν, τοσαῦτα δὲ ἦσαν καὶ τὰ τῆς διατροφῆς ἔξοδα. Τοῦτο δὲ ηὔξησε τὸν πόθον τοῦ πολέμου, καθὼς ὁ ἐκκλησιαστικὸς ᾗ ὁ δικαστικὸς μισθὸς ἠρέθισε τὴν πρὸς τὰ δημόσια πράγματα ὄρεξιν· καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ἡ πενεστάτη μερὶς τοῦ τῶν Ἀθηναίων δήμου εἶχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἣν τάξιν καὶ οἱ πλούσιοι, διὰ δὲ τὴν πληθὺν αὐτῆς ἔτι μείζονα. Ἐντεῦθεν, ἀποθανόντος μὲν τοῦ Περικλέους, ἀνεῴχθησαν αἱ πύλαι εἰς τὴν δεινοτέραν ὀχλοκρατίαν· ζῶντος δὲ αὐτοῦ καὶ χειραγωγοῦντος ἐπιτηδείως τὸ πλῆθος, ἀνεπτύχθησαν παρ' ἅπασι τοῖς πολίταις τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων. Χαριεστάτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τούτου παραχθεῖσα ῥοπὴ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν θέαν τῶν πολλῶν ἑορτῶν καὶ ἀγώνων, ᾗ μάλιστα τῶν θεάτρων καὶ τῶν ἑστιάσεων.

Τὰ ἐν Ἀθήναις θέατρα ἦσαν πρότερον ξύλινα καὶ μὴ ἀποχρώντως εὐρύχωρα, ὥστε, διὰ νὰ κωλύεται ἡ ὑπερβολικὴ εἰς αὐτὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπισώρευσις καὶ τὰ ἐκ τούτου συμβαίνοντα δυστυχήματα, ἀπητήθη πληρωμὴ διὰ τὴν εἴσοδον. Ἀλλ' ἐντεῦθεν οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν ὅλως ἀπεστερήθησαν τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης, ὁ δὲ Περικλῆς, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ κατὰ τοῦτο τὴν ἰσότητα, εἰσήγαγε τὰ λεγόμενα θεωρικά, ὅπερ ἐστὶν, ἐψήφισεν, ὅτι τὸ δημόσιον θέλει πληρόνει εἰς τοὺς πένητας πολίτας τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸ θέατρον χρήματα. Τὰ χρήματα ταῦτα ἐλαμβάνοντο ὑπὸ τῶν ἐργολάβων εἰς οὓς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ τῶν θεάτρων συντήρησις, αὐτὴ δὲ ἡ πρὸς τοὺς πολίτας συνδρομὴ ἵνα μετέχωσι τῶν δημοσίων ἑορτῶν, ἐξετάθη βραδύτερον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὥστε ἐπὶ τέλους ἐχορηγοῦντο χρήματα διὰ πᾶσαν ἑορτὴν ᾗ παρείχετο οὕτω εἰς τοὺς πένητας ὁ τρόπος τοῦ ἄγειν τὸν βίον εὐδαιμόνως. Ταῦτα δὲ πάντα ἀφ' ἑνὸς μὲν συνέδεσαν τοὺς πολίτας θαυμασίως μὲ τὴν πολιτείαν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως περιέπλεξαν τοσοῦτον τὰ ψυχαιότατα ἀτομικὰ συμφέροντα μὲ τὰ δημόσια, ὥστε ἀναγκαίως τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐξηυτελίσθησαν.

Ἐν γένει δὲ, ἀντὶ τῆς φειδωλίας ἥτις ἐπεκράτει ἐπὶ Ἀριστείδου, εἰσήχθη ἤδη πολυτελέστατος δημόσιος βίος· καὶ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρῇ συγχρόνως τοὺς δαπανηροτάτους ἐκείνους πολέμους, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι εἶχεν ὑπηκόους πολυαρίθμους νήσους καὶ ἀποικίας καὶ ὅτι τὸ ἐμπόριον αὐτῆς ἦτο ἀληθῶς τεράστιον. Ἐν τούτοις ἡ πολυτέλεια αὕτη ἐποίει ὀσημέραι χείρονα τὴν θέσιν τῶν συμμαχίδων πόλεων, καθιστῶσα ἀπαραίτητον τὴν πλείονα καταπίεσιν καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἐξ αὐτῶν ὅσαι δὲν εἶχον, ὡς οἱ Νάξιοι καὶ οἱ Θάσιοι, ἐξ ἀρχῆς ἐντελῶς ὑποταχθῆ. Οἱ φόροι ἤδη ηὔξησαν, οἱ δὲ κατὰ τὰς πόλεις ἐπίσκοποι τῶν Ἀθηναίων ἀπέβαινον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπαχθέστεροι (*).

Ὁ Περικλῆς διευκολύνθη μὲν πολὺ, ὡς ἐκ τῆς μεταθέσεως ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας τοῦ κοινοῦ ταμείου, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ, δὲν κατέστη ὅμως διὰ τούτου καὶ μόνα ἐντελῶς ἐλεύθερος περὶ τὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων ἐκείνων, ἀλλὰ παρενεβάλλοντο αὐτῷ προσκόμματα ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου, ὅστις συνέκειτο ἔτι τὸ πλεῖστον ἐκ πλουσίων γαιοκτητῶν. Ὁ Ἄρειος πάγος συνεκροτεῖτο ἀπὸ τῶν προδιατελεσάντων ἀρχόντων· μὴ λησμονήσωμεν δὲ ὅτι μέχρι μὲν τοῦ 478 οἱ ἄρχοντες ἐλαμβάνοντο μόνον ἀπὸ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ὅτι ἔκτοτε μέχρι τῆς ἐν ἔτει 461 γενομένης ἐξορίας τοῦ Κίμωνος παρῆλθον μόλις 17 ἔτη· ὥστε ἡ πλειονοψηφία τοῦ Ἀρείου πάγου εἶχε προδήλως ἔτι ἀριστοκρατικὰ συμφέροντα ᾗ ἀντηγωνίζετο εἰς τὴν δημαγωγικὴν παραλυσίαν τοῦ ὅλου βίου. Πρὸς τούτοις οἱ Ἀρεοπαγῖται, προχειριζόμενοι διὰ

(*) Τὸ ὅλον ποσὸν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι γνωστόν· ἀλλὰ μόνοι οἱ φόροι τῶν συμμαχίδων πόλεων συνεποσοῦντο εἰς 1000 περίπου τάλαντα. Ὁ πλοῦτος τοῦ κράτους ἐκείνου ἦτο τόσος, ὥστε, ἐπὶ Περικλέους, ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν, καίπερ γενομένων τοσούτων δαπανῶν, ἀπεταμιεύθησαν 8 000 ταλάντων. Ηὔξησε δὲ παραδόξως ᾗ ἡ περιουσία τῶν κατ' ἰδίαν πολιτῶν. Ἐπὶ Σόλωνος 7 τάλαντα ἐθεωροῦντο μεγάλη κατάστασις· ἐπὶ Περικλέους δὲ ὑπῆρχον πολῖται (λ. χ. ὁ Νικίας) ἔχοντες 100 τάλαντα καὶ 1000 δούλους μόνον εἰς τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς μέταλλα. Ὁ μικρὸν πρὸ τοῦ Περικλέους ζήσας Καλλίας, ἦτο τόσον εὔπορος, ὥστε ἐπλήρωσε 50 ταλάντων χρηματικὴν ζημίαν. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἐκληρονόμησεν 100 καὶ ἐπέκεινα ταλάντων περιουσίαν.

βίου, οὐδεμίαν εἶχον χρείαν νὰ κυνηγῶσι τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους καὶ ἦσαν διὰ τοῦτο ἤδη ἥκιστα δημοκρατικοί. Τελευταῖον, ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχεν, ὡς φαίνεται, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀξιόλογον εἰσέτι δύναμιν ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων (ἴδε Βοικχίου 1, σελ. 166). Ὅθεν ὁ Περικλῆς, θεωρῶν αὐτὸν ἀντιπράττοντα, κατώρθωσε, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐξωστρακίσθη μὲν ὁ Κίμων, μετετέθη δὲ τὸ ταμεῖον ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας, νὰ ἐξουθενίσῃ καὶ τὸ ἕτερον ἐκεῖνο ἔρεισμα τῶν ἀριστοκρατικῶν συμφερόντων, ἀφαιρέσας ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον οὐ μόνον πᾶσαν μετοχὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς πλείστας κρίσεις τὰς ὁποίας ἤδη ἀπέδωκεν εἰς τὰ ἄλλα δικαστήρια. Ἐπροκάλεσε δὲ τὸ περὶ τούτου ψήφισμα οὐχὶ ὁ Περικλῆς αὐτὸς, ἀλλὰ Ἐφιάλτης ὁ Σιμωνίδου, ὅστις ὅμως ὑπῆρξεν ἁπλοῦν ὄργανον τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους.

Ὅτι ὁ Περικλῆς ἔπραττεν ἅπαντας τοὺς ἐπαίροντας τὴν κατωτέραν τῶν πολιτῶν τάξιν τούτους νεωτερισμούς, ἵνα ἄρξῃ δι' αὐτῶν, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἀλλὰ ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἔλαβεν ἡ τῶν Ἀθηναίων δημοκρατία, ἔφερεν οἰκοθεν εἰς τοιαύτην τοῦ πλήθους προαγωγὴν, ὁ δὲ Περικλῆς, ἀνατραφεὶς ἐντὸς τῶν περιστάσεων ἐκείνων, καὶ δι' αὐτῶν προαχθεὶς εἰς τὴν πολιτείαν, ἀναγκαίως ἠκολούθησε τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα ἔχουσιν ἐξωτερικήν τινα ἀρχὴν ἢ ἀφορμὴν, οἱ ἀφελέστερον ἐκθέτοντες τὴν ἱστορίαν ἀποδίδουσιν εἰς τὰ τυχαῖα ἐκεῖνα περιστατικὰ πλείονα τῆς δεούσης ἀξίαν, ἐν ἀνάγκῃ μάλιστα καὶ ἐπινοοῦσι τὰ περιστατικὰ ταῦτα. Ὅθεν λέγεται, ὅτι ὁ Περικλῆς, μὴ ἔχων ἱκανὴν περιουσίαν, κατεδημαγωγεῖτο ὑπὸ ἄλλων πλουσιωτέρων ἀρχόντων, οἵτινες μετεχειρίζοντο ἐπὶ τούτῳ τὸν ἴδιον αὐτῶν πλοῦτον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ εὑρισκόμενος ἀμηχανίᾳ, ἤκουσε τὴν συμβουλὴν τοῦ φίλου αὐτοῦ Δημωνίδου τοῦ Οἰῆθεν καὶ, ἐν ἐλλείψει ἰδίων χρημάτων, ἐτράπη εἰς τὴν διανομὴν τῶν δημοσίων, ἵνα περιποιηθῇ δι' αὐτῶν τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους.

ς') Ὁπωσδήποτε δὲ καὶ ἂν διεχειρίζετο ὁ Περικλῆς τὰ δημόσια χρήματα, οὐδεμία ἐκ τούτου προέκυψεν ἀμηχανία περὶ τὰς ἀναγκαίας τῆς πολιτείας δαπάνας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, αἱ Ἀθῆναι οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι πρὸς τοὺς Πελοποννησίους, ἕνεκα τῶν Μεγάρων, ἐπολέμησαν (μετὰ δὲ τοῦ πολέμου τούτου, τὸν ὁποῖον ὡς δευτέρου λόγου ἄξιον δὲν ἐκθέτομεν ἐνταῦθα, περιπλέκεται καὶ τις τῶν Φωκέων ἐπὶ τοὺς Δωριεῖς στρατεία, Θουκυδ. 1, 103, 105 καὶ ἑπ.), οὐ μόνον τὰς συμμαχίδας πόλεις εἰς ὑποταγὴν διετήρησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον αὐτὴν, ἐν μέρει ἀποστατήσασαν, ἐξέπεμψαν στόλον ἀξιόλογον κατὰ τῶν Περσῶν (Θουκ. 1, 104. ἀνωτ. σελ. 55).

Πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συνωμολογήθησαν ἐν ἔτει 450 πενταετεῖς σπονδαί, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ Αἴγινα ἐδιάσθη (456) νὰ καθαιρέσῃ τὰ τείχη αὐτῆς, νὰ παραδώσῃ τὰ πλοῖα, νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς τῶν Πελοποννησίων συμμαχίας καὶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Κίμων, μετακληθεὶς διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπολιόρκησε τὸ Κίτιον καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ (449). Ὁ δὲ στόλος, πλεύσας ἔπειτα ὑπὲρ Σαλαμῖνος τῆς ἐν Κύπρῳ, ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς κατά τε θάλασσαν καὶ κατὰ γῆν (*).

Μετ' ὀλίγον (448) ἤρξατο νέος ἐν Βοιωτίᾳ ἀγών. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ ἐμφυτεύσωσι τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς παντοῦ, ὅπου ἐξετείνετο ἡ κυριαρχία καὶ ἡ συμμαχία αὐτῶν. Ὅθεν ἄπειροι ἄνθρωποι, ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ Πελοποννησιακὰ, ἤτοι ἀριστοκρατικὰ, συμφέροντα, ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων· τοῦτο δὲ συνέβη μάλιστα εἰς τὴν γείτονα Βοιωτίαν, ὅπου, ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι ἴσχυσαν παραδόξως, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ὅτι ἠσπάσθησαν τὴν ἀντισπαρτιατικὴν, ἤτοι τὴν ἀντιαριστοκρατικὴν, μερίδα, ἐν ᾧ αἱ Θῆβαι ἦσαν τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τῶν ἀριστοκρατικῶν συμφερόντων καὶ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας. Οἱ ἐξόριστοι Βοιωτοὶ, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν ἐξορίστων Εὐβοέων καὶ τῶν Λοκρῶν, ζητοῦσιν ἤδη νὰ ἐκβάλωσι τοὺς Ἀθηναίους τῆς Βοιωτίας ἣ καταλαμβάνουσι τὸ βόρειον ταύτης μέρος· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πέμπουσι κατ' αὐτῶν στρατὸν, καὶ ἄρχεται οὕτως ὁ πόλεμος, καθ' ὃν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἡττήθησαν μετ' ὀλίγον.

(*) Τότε λέγουν, ὅτι συνετελέσθη ἡ Κιμώνειος λεγομένη συνθήκη (Διοδ. 12, 4), τὴν ὁποίαν ἄλλοι πάλιν τάττουσιν 20 ἔτη πρότερον, μετὰ τὴν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν νίκην (Πλουτ. Κίμων, 3). Ἀλλὰ, ὡς προείρηται (σελ. 139), τοιαύτη συνθήκη δὲν ὑπῆρξεν, ἔδωκε δὲ ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ αὐτῆς πλάνην τοῦτο, ὅτι, ὡς ἐκ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Κίμωνος, οἱ Πέρσαι ἀπελάθησαν ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης.

Ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀποδοκιμάσει τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, καὶ ἤδη, διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀποτυχίαν, εὐδοκίμει μεγάλως, διότι ἡ πρόνοια αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ἀσφαλεστάτη, ἂν καὶ πιθανώτατα ἀντέστη εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἁπλῶς διὰ νὰ ἀντιπολιτευθῇ τὸν Τολμίδην, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον προΐστατο ἰδίως τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος. Βιασθέντων δὲ τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀφήσωσιν ἥσυχον τὴν Βοιωτίαν, ἀπέστησαν ἥ τε Εὔβοια καὶ τὰ Μέγαρα, καὶ εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος (445) ἔληξαν αἱ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους πενταετεῖς σπονδαί. Ἤδη δὲ ἀπὸ τοῦ 446 εἶχον ἔλθει οἱ Πελοποννήσιοι εἰς βοήθειαν τῶν Μεγαρέων, ὁ δὲ Περικλῆς, ὅστις εἶχε στρατεύσει ἐπὶ τὴν Εὔβοιαν, ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ ἐν τάχει κατὰ τῶν μέχρις Ἐλευσῖνος προελθόντων καὶ πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν πορθησάντων ἐχθρῶν· ἀλλ' οὗτοι ἐπανέκαμψαν ἐκεῖθεν ἔπειτα, ὥστε ὁ Περικλῆς ἠδυνήθη νὰ διαβῇ πάλιν μετὰ δυνάμεως εἰς Εὔβοιαν, τὴν ὁποίαν ἐντὸς μικροῦ ἅπασαν καθυπέταξε, παραλαβὼν τὰς πόλεις διὰ συνθηκῶν. Μόνους τοὺς Ἑσταιεῖς ἐξέβαλε τῆς χώρας αὐτῶν, ἀποικίσας Ἀθηναίους, κατὰ τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἀπό τινος ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν τοῦ νὰ κτίζῃ παρὰ τοῖς χειρωθεῖσιν ἐχθροῖς ἀποικίας, ἐν εἴδει φυλακείων, ἐπιτετραμμένων τὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπιτήρησιν καὶ χαλίνωσιν τῶν ὑπηκόων.

Μετὰ δὲ τὴν εὐτυχῆ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἔκβασιν ταύτης τῆς ἐπὶ τὴν Εὔβοιαν στρατείας τοῦ Περικλέους, οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι δὲν ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον. Ὅθεν ἐν ἔτει 445, συνωμολογήθησαν σπονδαὶ τριακοντούτιδες, καθ' ἃς τὰ Μέγαρα ἀπεσχίσθησαν πάλιν ἀπὸ τῆς τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας· προστούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέδωκαν ὅσα μέρη τῆς Πελοποννήσου εἶχον καταλάβει. Κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ τούτους χρόνους, αἱ δύο συμμαχίαι, ἥ τε τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ Πελοποννησιακή, οὐ μόνον πρὸς ἀλλήλας ἐξωτερικῶς ἐπολέμησαν, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς πολεμίως ἀνεπτύχθησαν.

Ἡ μεταξὺ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας πάλη, ἡ καὶ πρότερον εἰς τὰς κατ' ἰδίαν πόλεις ὑφισταμένη, παρωξύνθη ἤδη τοσοῦτον, ὥστε ἔμελλε νὰ ἀνασείσῃ ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τῆς μεγάλης ταύτης τρικυμίας προηγήθησαν εἰς ἑτεί εἰρηνικοί τινες χρόνοι, καθ' οὓς οἱ μὲν φίλοι τῶν ἀρχαίων νομίμων καὶ ἐθίμων Σπαρτιᾶται διετέλεσαν ἀπρακτοῦντες καὶ παγιοῦντες, ὅσον οἷόν τε, τὰ καθεστῶτα, οἱ δὲ φιλόκαινοι Ἀθηναῖοι ἐξεναντίας ἔπραττον ἀδιαλείπτως νεωτερισμούς, μεταβολὰς καὶ ἐπαναστατικὰ κινήματα, περὶ ὧν ἐκθέτομεν ἤδη πλειότερά τινα.

Ὁ Περικλῆς ἐπροοιμίασεν εἰς τὰς μελετωμένας παρ' αὐτοῦ μεταῤῥυθμίσεις ἀπὸ αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν, καθότι, διὰ νὰ ἄγωνται καὶ φέρωνται τὰ τῶν συμμαχίδων πόλεων αὐτογνωμόνως, ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον νὰ μὴν εὑρίσκωσιν αἱ πόλεις ἐκεῖναι εἰς Ἀθήνας αὐτὰς στηρίγματα παρὰ τοῖς ἀντιπολιτευομένοις εἰς τὸν Περικλέα. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχε λάβει μὲν προσφάτως πεῖραν ὅτι, διὰ τῆς ἐξορίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιθέτου μερίδος, ἠδύνατο προχείρως νὰ ἐκτελέσῃ πολλὰ τῶν βουλευμάτων· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐνόσῳ ὑφίστατο ἡ ἀντίθετος μερίς, πᾶν ἐνδεχόμενον ἀτύχημα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, πᾶσα τυχαία δυσαρέσκεια τοῦ πλήθους, ἠδύνατο νὰ ἀναῤῥιπίσῃ τὴν ἀντίπραξιν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον ἀποβάλει τὴν ἄμεσον αὐτῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐπιῤῥοήν, ἐὰν ἤκουον τὴν συμβουλὴν τοῦ Περικλέους, ὅστις μικρὸν ἔπειτα καὶ τοὺς Πελοποννησίους δραστηρίως ἀπέκρουσε καὶ τὴν Εὔβοιαν ἀνέκτησεν. Ὅθεν, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν μεγάλην εὔνοιαν καὶ ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν ἐκ τούτων πάντων παρὰ τῷ δήμῳ ἀνέκτησεν, ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ κρημνίσῃ ἐντελῶς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα.

Οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτικῶν τοῦ Κίμωνος ἑταίρων εἶχον ἤδη πέσει εἰς τὴν ἐν Τανάγρᾳ τῆς Βοιωτίας μάχην (456. Πλουτ. Κίμων, 17. Περικλῆς, 10), διόπερ καὶ ὁ Περικλῆς ἴσως δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ, ὡς ἀκινδύνου· ἔπειτα, τελευτήσαντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Κίμωνος, ἀντέστησαν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ὁ Τολμίδης καὶ ὁ Μυρωνίδης, ἀλλ' ἰσχυρότατος ἀντίπαλος ἀνεδείχθη ὁ πρεσβύτερος Θουκυδίδης, ὅστις ἦτο κηδεστὴς τοῦ Κίμωνος, καὶ ἴσος τῷ Περικλεῖ τὴν δύναμιν, μάλιστα διὰ τὴν περὶ τὸν λόγον δεινότητα. Ὅθεν ὁ Περικλῆς ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον τὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ἐξορίσας μὲν ἐν ἔτει 444 τὸν Θουκυδίδην, καταλύσας δὲ τὴν ἑταιρείαν αὐτοῦ (Πλουτ. Περικλ. 14).

Ὁ Περικλῆς ὠφελήθη παραχρῆμα ἀπὸ τὴν προσγενομένην ἐντεῦθεν αὐτῷ δύναμιν ἵνα καταβάλῃ καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις τὰ εἰσέτι ὑφιστάμενα τυχὸν ἀριστοκρατικὰ πολιτεύματα, ἐπιτυγχάνων διὰ τοῦτο δύο τινά· πρῶτον ἀπονέμων εἰς τὸ

πλῆθος ἄμεσα πλεονεκτήματα ὡς ἐκ τῆς πλείονος εἰς τὰ δημόσια πράγματα μετοχῆς· καὶ ἔπειτα, συνδέων ζενώτερον μὲ τὰς Ἀθήνας τὰ συμφέροντα τῆς δημοκρατικῆς ταύτης μερίδος, ἐννοούσης ἤδη καλῶς, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀρχὴν εἰμὴ ἐπομένη τυφλῶς τῇ πόλει ἐκείνῃ. Τὸ πολίτευμα τοῦτο, κατασκευάσαν ἁπανταχοῦ ὑπερισχύουσαν φιλαθήναιον μερίδα, κατέζησεν εἰς τὸ ἑξῆς ἀδύνατον τὴν ὁλοσχερῆ ἀποστασίαν τῶν συμμαχίδων πόλεων, ὅπως τοῦτο εἶχε συμβῆ προσφάτως ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, αἱ δὲ πολεις ὅσαι ἤθελον ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς δημοκρατικοὺς τούτους νεωτερισμοὺς τῶν Ἀθηναίων, ἐσωφρονίζοντο διὰ τοῦ ξίφους.

Τοῦτο ἔπαθον οἱ Σάμιοι, οἵτινες, ὑπερμαχήσαντες ἐπὶ ἐννέα μῆνας τῆς πόλεως αὐτῶν, παρεδόθησαν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀθηναίους (446), καὶ ἔλαβον τὴν τύχην τῶν Ναξίων, τῶν Θασίων καὶ τῶν Αἰγινητῶν· δηλαδὴ, καθῄρεσαν τὰ τείχη, ἔδωκαν ὁμήρους, παρέδωκαν τὰς ναῦς καὶ ἀπέδωκαν τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀναλωθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων χρήματα. Συναπεστάτησαν δὲ μετὰ τῶν Σαμίων καὶ οἱ Βυζάντιοι, ἀλλ' οὗτοι ὑπετάχθησαν ἀμαχητὶ, συμφωνήσαντες νὰ μένωσιν ὑπήκοοι ὡς καὶ πρότερον.

Τοιουτοτρόπως ἐσωρεύετο ἡ ὕλη, ἡ ἐπαγαγοῦσα τὴν διάῤῥηξιν τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος τμημάτων. Αἱ Ἀθῆναι ἐπεδίωκον, καθ' ἅπασαν τὴν περιφέρειαν αὐτῶν, τὴν κατάλυσιν μὲν τῶν ἀρχαίων νομίμων καὶ δικαίων, τὴν εἰσαγωγὴν δὲ ὁμοιομόρφων ἁπανταχοῦ πολιτευμάτων· ἡ Σπάρτη ἐξεναντίας συνετήρει τὰ ἀνέκαθεν καθεστῶτα καὶ, τούτου ἕνεκα, ἀνείχετο ἐντὸς τῆς περιφερείας αὐτῆς πολλὴν περὶ τὰ πολιτεύματα ποικιλίαν. Ἐντεῦθεν ἡ μὲν τῶν Ἀθηναίων ὁμοσπονδία ἀπετέλει μᾶλλον ἢν Κράτος, διότι, ἐκτὸς τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου, ἅπασαι αἱ συμμαχίδες πόλεις ἦσαν ἤδη πραγματικῶς ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων· αἱ δὲ αἱ δύο ἐκεῖναι νῆσοι ἦσαν, ἂν ὄχι ὑπήκοοι, τοὐλάχιστον ὅμως εὐπειθέσταται εἰς αὐτούς· ἡ δὲ Πελοποννησιακὴ ὁμοσπονδία διετέλει εἰσέτι συμμαχία, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως ἔννοιαν, διαφόρων μικρῶν πολιτειῶν, αἵτινες διετήρουν τὰ ἴδια αὐτῶν πολιτεύματα.

Τὰ δύο τμήματα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴν ἔλθωσιν εἰς χεῖρας καὶ πρὶν ἡ παρέλθωσιν αἱ τριακονταετεῖς σπονδαί. Διότι αἱ νεωτεριστικαὶ τῶν Ἀθηναίων ἀρχαὶ, ἅμα κατακλύσασαι τὴν ὑπὸ τῆς εἰρήνης ταχθεῖσαν εἰς αὐτὰς περιφέρειαν, ἀναγκαίως ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τῆς περιφερείας ταύτης, ᾗ, τούτου γενομένου, ἐπολιτεύθησαν πολεμίως πρὸς τὰ τῶν Σπαρτιατῶν συμφέροντα, καὶ ἐπροκάλεσαν αὐτοὺς εἰς πόλεμον. Ἐκραγέντος δέ που ἅπαξ τοῦ πυρὸς, τοῦτο ἐξηπλώθη τάχιστα καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, κατανεμόμενον ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, διότι ὁ ἀγὼν συνέστη περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν μᾶλλον ἢ περὶ ἰδιωφελῶν σκοπῶν, κατακτήσεων, πλεονεκτημάτων καὶ τῶν τοιούτων.

ζ') Περὶ τῶν πηγῶν, ἴδε τὴν σημ. Ζ' τοῦ §. 18.

§. 20.

Ἀφορμὴν εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἔδωκαν τὰ πράγματα τῶν ἀποικιῶν, διότι καὶ ἐνταῦθα οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἐπέμενον εἰς τὰς ἀνέκαθεν ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν μητροπόλεων σχέσεις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὰς γενικὰς τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀρχὰς, παρεβίαζον αὐτοὶ ἢ ἐπεθύμουν νὰ βλέπωσιν ἄλλους παραβιάζοντας τὰ καθεστῶτα. — Ἐν ἔτει 435 Π. Χ. ἐξερράγη μεταξὺ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν ἀποικων αὐτῶν Κερκυραίων πόλεμος, διότι ἡ μὲν ἀριστοκρατικὴ μερὶς τῆς καινῆς αὐτῶν ἀποικίας Ἐπιδάμνου (τοῦ μετέπειτα Δυῤῥαχίου), ἐξωσθεῖσα ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν συνδρομὴν τῶν Κερκυραίων, ἡ δὲ δημοκρατικὴ, τῶν Κορινθίων (*). Οἱ Κορίνθιοι ἐση-

(*) « Κορίνθιοι δὲ, κατά τε τὸ δίκαιον, ὑπεδέξαντο τὴν τιμωρίαν, (νομίζοντες οὐχ » ἧσσον ἑαυτῶν εἶναι τὴν ἀποικίαν ἡ Κερκυραίων·) ἅμα δὲ καὶ μίσει τῶν Κερκυραίων, » ὅτι αὐτῶν περιημέλουν, ὄντες ἄποικοι· οὔτε γὰρ ἐν πανηγύρεσι ταῖς κοιναῖς διδόν- » τες γέρα τὰ νομιζόμενα, οὔτε Κορινθίῳ ἀνδρὶ προκαταρχόμενοι τῶν ἱερῶν, ὥςπερ

ρίζοντο ἐπὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ὁμοσπονδίας· ὅθεν οἱ Κερκυραῖοι προσέδραμον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες, ἐπιθυμοῦντες νὰ προσεταιρισθῶσι τὴν ἀξιόλογον ναυτικὴν τῶν νησιωτῶν ἐκείνων δύναμιν, ἀλλὰ μὴ θέλοντες νὰ παραβῶσι τὰς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους σπονδὰς, συμμαχίαν μὲν δὲν ἐποίησαν πρὸς τοὺς Κερκυραίους, ὥστε νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς καὶ φίλους καὶ ἐχθρούς· συνωμολόγησαν ὅμως ἐπιμαχίαν, δι' ἧς ὑπεσχέθησαν ἀμοιβαίαν συνδρομὴν, ἐὰν ἐπιτεθῇ τις κατὰ τῆς Κερκύρας ἢ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Ἐντεῦθεν οἱ Κορίνθιοι διεκωλύθησαν μὲν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν κατὰ Κερκυραίων πόλεμον, ἐζήτησαν δὲ νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐκ παντὸς τρόπου τοὺς Ἀθηναίους· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεχείρησαν, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκου τοῦ Β'., νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὰς κατὰ τὰ Μακεδονικὰ παράλια συμμάχους τῶν Ἀθηναίων πόλεις καὶ μάλιστα τὴν Ποτίδαιαν, ἥτις, καίπερ ὑποτελὴς οὖσα ἀπό τινος χρόνου τῶν τελευταίων τούτων, διετήρει ὅμως ἔτι σχέσεις τινὰς πρὸς τὴν μητρόπολιν αὐτῆς Κόρινθον, δεχομένη ἰδίως ἀπὸ αὐτῆς κατ' ἔτος τοὺς καλουμένους Ἐπιδημιουργοὺς, ἐπιτελοῦντας μὲν αὐτόθι ἐπισήμους τινὰς θυσίας, ἔχοντας δὲ καὶ ἐπιρροήν τινα εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων. Οἱ Ἀθηναῖοι, μαθόντες τὰ ἐνεργούμενα, διέταξαν τοὺς Ποτιδαιάτας νὰ καθαιρέσωσιν ἐν μέρει τὰ τείχη αὐτῶν, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ ἀποπέμψωσι τοὺς Ἐπιδημιουργοὺς καὶ νὰ μὴ δέχωνται τοῦ λοιποῦ αὐτούς. Τότε οἱ Ποτιδαιᾶται, ἐλπίζοντες εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν Πελοποννησίων, ἀπέστησαν ἤδη ἀναφανδόν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, πέμψαντες στρατὸν εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια, ἔτρεψαν τούς τε Ποτιδαιάτας καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἐλθόντας Κορινθίους καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ποτίδαιαν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ πολιορκία αὕτη τῆς Ποτιδαίας ἐπέφερε τελευταῖον τὴν μεταξὺ τῶν δύο ὁμοσπονδιῶν ῥῆξιν. Οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Κορινθίων καὶ ἄλλων πολιτειῶν, συνεκάλεσαν, ἐν ἔτει 432 Π. Χ., τοὺς πρέσβεις τῆς Πελοποννησιακῆς ὁμοσπονδίας εἰς Σπάρτην· ἐνταῦθα οἱ μὲν Κορίνθιοι, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Αἰγινῆται (*) καὶ ἄλλοι σύμμαχοι ἐξέθεσαν τὰς ἀδικίας ὅσας ἔπασχον ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπεφασίσθη δὲ ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἔλυσαν τὰς πρὸ 14 ἐτῶν συνομολογηθείσας τριακοντούτεις σπονδὰς καὶ ἐψηφίσθη ὁ κατ' αὐτῶν πόλεμος. Ἤρξατο δὲ ὁ πόλεμος πραγματικῶς ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ 431, ἀφοῦ οἱ Πελοποννήσιοι, διὰ τριῶν ἀλλεπαλλήλων πρεσβειῶν, ὑπέβαλον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς

» αἱ ἄλλαι ἀποικίαι· περιφρονοῦντες δὲ αὐτοὺς, καὶ χρημάτων δυνάμει ὄντες κατ' » ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁμοια τοῖς Ἑλλήνων πλουσιωτάτοις, καὶ τῇ ἐς πόλεμον παρα» σκευῇ δυνατώτεροι· ναυτικῷ δὲ καὶ πολὺ προέχειν ἔστιν ὅτε ἐπαιρόμενοι, καὶ κατὰ » τὴν τῶν Φαιάκων προενοίκησιν τῆς Κερκύρας, κλέος ἐχόντων τὰ περὶ τὰς ναῦς. Ἡ » καὶ μᾶλλον ἐξηρτύοντο τὸ ναυτικὸν, καὶ ἦσαν οὐκ ἀδύνατοι· τριήρεις γὰρ εἶκοσι » καὶ ἑκατὸν ὑπῆρχον αὐτοῖς, ὅτε ἤρχοντο πολεμεῖν. » Θουκυδ. 1, 25.

(*) « Αἰγινῆται δὲ φανερῶς μὲν οὐ πρεσβευόμενοι, δεδιότες τοὺς Ἀθηναίους, κρύφα » δὲ οὐχ ἥκιστα μετ' αὐτῶν (τῶν Κορινθίων) ἐνῆγον τὸν πόλεμον, λέγοντες οὐκ εἶναι » αὐτόνομοι κατὰ τὰς σπονδάς » (Θουκυδ. 1, 67).

ἀπαιτήσεις αὐτῶν (Θουκυδ. 1, 126—128, 139) (*), οὐχὶ βεβαίως ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλουσιν εἰσακουσθῆ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ λάβωσι καιρὸν νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα (**).

Ἂν καὶ αἱ ἑκατέρωθεν ἀντιπαραταχθεῖσαι δυνάμεις ὑπῆρχον σχεδὸν ἴσαι, ὁ πόλεμος, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ ἐπὶ τέλους τὴν ἧτταν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ μέχρι τοῦδε ἀκμὴ τῆς πολιτείας ταύτης δὲν ἐξηρτᾶτο βεβαίως ἀπὸ τὴν ἀμφιβολωτάτην σύνεσιν τῆς ὀχλαγωγικῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Περικλέους. Ἐκλιπόντος δὲ τοῦ Περικλέους, δυσκόλως ἡ τύχη ἠδύνατο νὰ παραδώσῃ τὸ πηδάλιον τοῦ ἐν πολλῇ τρικυμίᾳ σαλευομένου τούτου σκάφους εἰς χεῖρας ἐξίσου ἐπιτηδείας· ἐνῷ τὰ πράγματα τῶν Σπαρτιατῶν διείποντο ὑπὸ τῆς σώφρονος ἐκείνης Γερουσίας, ἥτις δὲν εἶχε μὲν τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἀνέδειξαν ἐκ διαλειμμάτων ὀλίγοι τινὲς τῶν Ἀθηνῶν ἄνδρες, ἐνεπνέετο ὅμως ὑπὸ τῆς πολυτιμοτέρας συνήθως πατροπαραδότου καὶ ἀδιαλείπτου συνέσεως καὶ ἐμπειρίας. Ἔπειτα οἱ Σπαρτιᾶται ἐμάχοντο, κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον, ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλλήνων, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἠγωνίζοντο νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐπὶ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος μέρους δεσποτείαν. Αἱ ἧτται τῆς Σπάρτης δὲν ἠλάττουν οὐσιωδῶς τὰς δυνάμεις αὐτῆς· ἐνῷ ἐξ ἐναντίας αἱ ἧτται τῶν Ἀθηνῶν ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἐπανάστασιν τῶν ὑποτελῶν φόρου συμμάχων. Ἀλλ' ὅμως εἰς τὸ πρῶτον τοῦ πολέμου μέρος (μέχρι τῆς διὰ Νικίου συνομολογηθείσης συνθήκης τῷ 421), ὁ ἀγὼν ἀπέβη ἀμφίρροπος· καὶ κατ' ἀρχὰς

(*) Ἡ σπουδαιοτέρα τῶν ἀπαιτήσεων τούτων ἦτο νὰ ἀφήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτονόμους τοὺς Ἕλληνας· ἐν ἄλλαις λέξεσι, νὰ καταλύσωσιν ἰδίαις χερσὶ τὸ μέγα οἰκοδόμημα τοῦ κράτους αὐτῶν. Ὅθεν ὁ Περικλῆς εὐλόγως εἶπεν· « Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι ἀ-» νάγκη πολεμεῖν » (Θουκυδ. 1, 144). Ὁ πόλεμος ἦτο τῳόντι ἀναπόδραστος.

(**) Μετέσχον δὲ τοῦ ἀγῶνος, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, πᾶσαι αἱ Πελοποννησιακαὶ πολιτεῖαι, ἐκτὸς τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἐξ ὧν κατ' ἀρχὰς μόνοι οἱ Πελληνεῖς συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ ἄλλοι ἔμειναν οὐδέτεροι· ὕστερον ὅμως ἐτάχθησαν μετὰ τῶν Πελοποννησίων ἅπαντες οἱ Ἀχαιοί. Ἐκτὸς δὲ τῆς Πελοποννήσου, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ πλεῖστοι ἄλλοι Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Ὀπούντιοι Λοκροί, δύο Ἀκαρνανικαὶ πόλεις, οἱ Λευκάδιοι καὶ ἡ Ἠπειρωτικὴ πόλις τῆς Ἀμβρακίας. Ἀθηναίων δὲ σύμμαχοι ἦσαν, ἐκτὸς τῶν πολλῶν ὑποτελῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ Πλαταιεῖς, οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσήνιοι, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀκαρνάνων, οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Ζακύνθιοι, οἱ Κεφαλλῆνες, Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι, οἱ Χῖοι, ἡ ἐπὶ τῆς Λέσβου Μήθυμνα καὶ τινες Θεσσαλικαὶ πόλεις (Θουκυδ. 2, 9 καὶ 30).—Ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων συνέκειτο ἐκ 13,000 ὁπλιτῶν, ἐπιτηδείων πρὸς τὸν ὕπαιθρον πόλεμον, καὶ 16,000 ἀνδρῶν, χρησιμευόντων εἰς φρουρὰς καὶ ἄμυναν τῆς πόλεως, ἁπάντων δὲ πολιτῶν ἐχόντων περιουσίαν τινὰ καὶ ἱκανῶν νὰ συντηρήσωσι μὲν ἕνα ἢ πλείονας ὑπηρέτας, νὰ καταβάλωσι δὲ τὴν δαπάνην τῆς παρασκευῆς. Εἰς τούτους προσθετέον 1200 ἱππεῖς καὶ ἱπποτοξότας, 1600 πεζοὺς τοξότας καὶ τριήρεις 300, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα ὑπολογίζονται εἰς 60,000 ἀνδρῶν, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι παρέταξαν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον 92,000 περίπου ἀνδρῶν (Θουκυδ. 2, 13). Ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς τῶν Πελοποννησίων ὑπολογίζεται εἰς 60,000 ἀνδρῶν λογάδων· ναῦς δὲ ἀπεφασίσθη, ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου (Θουκυδ. 2, 7), νὰ κατασκευάσωσι 500, αἵτινες προϋποθέτουσιν 80,000 περίπου ναυβατῶν. Πραγματικῶς ὅμως ὁ στόλος οὐδέποτε ὑπῆρξε τηλικοῦτος, μόνον περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ ἀγῶνος, ὅτε οἱ Πελοποννήσιοι ἔλαβον τὴν συνδρομὴν τῆς Σικελίας καὶ τῶν Περσῶν, προσήγγισεν ὁπωσοῦν εἰς τὸν ὅρον τοῦτον.

μάλιστα ἀγὼν ἐκ τοῦ συστάδην κυρίως δὲν ὑπῆρξεν, ἕκαστος δὲ τῶν ἀντιπάλων ἐπροσπάθει μόνον νὰ βλάψῃ ὅσον ἐνδέχεται πλειότερον τὸν ἕτερον, διὰ νὰ βιάσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶναι μάλιστα ἰσχυροὶ κατὰ γῆν, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφεύγουσιν ἐν γένει νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς αὐτοὺς κατὰ γῆν, ὥστε οἱ Πελοποννήσιοι οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι κρίσιμον νίκην καὶ περιορίζονται κυρίως εἰς δῃώσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν εἶναι μάλιστα ἰσχυροὶ κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ κατορθοῦσι κρίσιμον οὐδέν, διότι οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἀντεπεξήρχοντο πρὸς αὐτοὺς κατὰ θάλασσαν· ὅθεν καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἔργα συνίστανται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἁπλῶς εἰς δῃώσεις. Τελευταῖον ὅμως (μάλιστα ἀπὸ τοῦ 425) οἱ δύο ἀντίπαλοι ἔρχονται ἐξ ἀνάγκης εἰς χεῖρας. Ἀλλὰ τότε οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἡττῶνται περὶ Σφακτηρίαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι περὶ Ἀμφίπολιν, καὶ, ἀπαυδήσαντες ἀμφότεροι, συνομολογοῦσι τὰς πεντηκοντούτεις ἐκείνας σπονδάς, αἵτινες δὲν διήρκεσαν εἰ μὴ δύο περίπου ἔτη.— Εἰς τὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηνῶν Πλάταιαν ἐπεκράτει δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον εἶχε, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἀντίπαλον ἀριστοκρατικὴν μερίδα. Ἡ τελευταία αὕτη ἐπεχείρησε, κατὰ Μάϊον τοῦ 431, νὰ καταστάθῃ κυρία τῆς πόλεως, διὰ συνδρομῆς τῶν Θηβαίων· ἀλλ' ἀπεκρούσθη, 180 δὲ Θηβαῖοι, αἰχμαλωτευθέντες, ἐσφάγησαν ἀμέσως. Ἡ σκληρὰ αὕτη πρᾶξις τῶν Πλαταιέων ἐξηγρίωσε κατ' αὐτῶν (*) τούς τε ἄλλους Βοιωτοὺς καὶ ὅλην τὴν Πελοποννησιακὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐπέφερε τὴν ταχυτέραν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν οἱ Πελοποννήσιοι, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου τοῦ Β'., ἐδῄωσαν τὴν χώραν ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας καὶ ἀνεχώρησαν, ἐπαναλαβόντες κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος τὴν εἰσβολήν, ἥτις πάλιν περιωρίσθη εἰς ἁπλᾶς δῃώσεις, διότι, ὡς προείρηται, οἱ Ἀθηναῖοι, δὲν ἀντεπεξήρχοντο· ἀλλά, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους, ἅφινον τοὺς ἐχθροὺς νὰ λεηλατῶσι τὴν ὑπαίθρον χώραν, ἐδέχοντο τοὺς κατοίκους τῶν ἀγρῶν ἐντὸς τῆς ὀχυρᾶς πόλεως καὶ ἀπεζημιοῦντο λεηλατοῦντες, διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν, τὰ ἐχθρικὰ παράλια· ἀπέφευγον δὲ πᾶ-

(*) Τούτου ἕνεκα ᾗ μάλιστα διὰ τὴν ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 2 ἔτους γενομένην ἅλωσιν τῆς Ποτιδαίας, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεφάσισαν νὰ ἀφαιρέσωσι τὴν Πλάταιαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν αὐτῆς κατὰ Μάρτιον τοῦ τρίτου ἔτους 429 (κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν). Ἡ πολιορκία αὕτη, ἥτις διήρκεσε δύο ἔτη, εἶναι ἐκ τῶν περιεργοτάτων γεγονότων τοῦ πολέμου, διότι δείκνυσι λαμπρῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας, αὐτονομίας καὶ δόξης ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐνέπνεε καὶ αὐτοὺς τοὺς πολίτας τῶν μικροτέρων πόλεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀγριότητα τῶν νικητῶν. Ἡ πόλις ἐάλω ἐν θέρει τοῦ 427. Οἱ Πλαταιεῖς ἀπεσφάγησαν ἅπαντες, αἱ γυναῖκες ἐξηνδραποδίσθησαν, ἡ δὲ χώρα ἐδόθη εἰς τοὺς Θηβαίους (Θουκυδ. 2, 2—6, 71—78. 3, 52—68). Ὅ,τι δ' ἔπραξαν οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τοὺς μεσογείους Πλαταιεῖς, ἔπραξαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς νησιώτας Αἰγινήτας, ἐξώσαντες μὲν αὐτοὺς μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων ἐκ τῆς νήσου, ἐν ἔτει 1 τοῦ πολέμου (Θουκυδ. 2, 27), ἐν ἔτει δὲ 8 (424), ἐπιτεθέντες κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων πραχωρηθείσης εἰς τοὺς Αἰγινήτας τούτους Θυρέας, ἐκπορθήσαντες αὐτὴν καὶ ἀποκτείναντες τοὺς Αἰγινήτας (4, 57).

σαν νέαν κατάκτησιν. Τὸ σύστημα τοῦτο ἦτο καλῶς νενοημένον καὶ ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ εὐδοκιμήσῃ, διότι πιθανώτατα οἱ Πελοποννήσιοι ἔμελλον νὰ ἀπαυδήσωσι πρὶν ἢ οἱ τῆς θαλάσσης ἄρχοντες Ἀθηναῖοι· ἀλλ' οἱ εὐπατρίδαι γαιοκτῆται, πάσχοντες ἐντεῦθεν καὶ συρρέοντες εἰς τὸ ἄστυ μεθ' ὅλων τῶν ἀπὸ τῶν κτημάτων αὐτῶν ζώντων ἀνθρώπων, κατεκραύγαζον τοῦ Περικλέους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου, ἐν αἷς ἄλλοτε δὲν προσήρχοντο, ἤδη δὲ τοσοῦτον ἴσχυσαν, ὥστε ἐν ἔτει 430 ὁ Περικλῆς δὲν ἐξελέχθη μεταξὺ τῶν δέκα στρατηγῶν. Πρὸς τούτοις, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τοῦ πολέμου, καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχον πλεονάσει μάλιστα εἰς τὴν πόλιν οἱ τῶν ἀγρῶν κάτοικοι, ἐπέσκηψε τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο νόσημα (*), τὸ ὁποῖον ἐπροξένησεν ἀκαταλογίστους συμφορὰς, καὶ τὴν πασῶν μεγίστην, τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, ἐν ἔτει 429. — Ἀποθανόντος τοῦ Περικλέους, οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ῥήτωρ ἢ πολιτικὸς ἀνὴρ ἔχων τοσαύτην ἐπισημότητα καὶ ἐπιρροὴν, ὥστε ἅμα μὲν νὰ χειραγωγῇ τοὺς νουνεχεστέρους τῶν πολιτῶν, ἅμα δὲ νὰ συνέχῃ τὸν ὄχλον, τὸν κρατοῦντα εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἅπασαν τὴν κυβέρνησιν. Οἱ μάλιστα διαπρέποντες ἐν Ἀθήναις, κατὰ τοὺς ἀμέσως ἑπομένους χρόνους, ἄνδρες ἦσαν ὁ Νικίας, ὁ Δημοσθένης, ὁ Λάμαχος καὶ ὁ Κλέων. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος, πλουσιώτατος ὢν πάντων, δὲν ἦτο βεβαίως ἐπιτήδειος δημαγωγὸς, ἀλλὰ, διὰ τὴν ἀταραξίαν καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, ἠδύνατο εἰς τινας περιστάσεις νὰ ἀναδειχθῇ χρήσιμος τοῦ στρατοῦ ἡγεμών. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ Δημοσθένης, ἂν καὶ ὁπωσοῦν δραστηριώτερος τοῦ Νικίου. Ὁ Λάμαχος ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἢ γενναῖος στρατιώτης. Πάντων δὲ ἐπισημότερος ἀνεδείχθη ὁ Κλέων. Ὁ παράδοξος οὗτος δημαγωγὸς δὲν ἴσχυσεν ἕνεκα κατορθώματός τινος, ἢ εὐγενείας, ἢ παιδείας, ἢ πλούτου, ἀλλὰ διὰ τὸ θράσος καὶ τὴν ἀναίδειαν τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγρίαν καταφοράν, ἣν ἐδείκνυε κατὰ πάντων τῶν ἐπὶ ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεπόντων πολιτῶν, παριστῶν αὐτοὺς μὲν ὡς ἀριστοκρατικοὺς, ἑαυτὸν δὲ μόνον εἰλικρινῆ τοῦ δήμου φίλον. Καὶ κατώρθωσε τῷόντι νὰ μεταδώσῃ τὴν πεποίθησιν ταύτην εἰς τοὺς πολλοὺς, οἵτινες ὑπελάμβανον τὰς μὲν κραυγὰς αὐτοῦ, ὡς εὐγλωττίαν, τὰς δὲ ὕβρεις καὶ λοιδορίας, ὡς σύνεσιν. — Κατὰ τὸ πρῶτον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους, ἔτος, ὁ πόλεμος διετήρησε τὸν προηγούμενον αὐτοῦ χαρακτῆρα τῶν ἀμοιβαίων δηώσεων (**). Ἀλλὰ

(*) Περὶ τοῦ λοιμοῦ τούτου ἴδε Θουκυδ. 2, 47—53 καὶ 3, 87. Παρέμεινε δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἔτη δύο, μετὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἐξέλιπε μὲν παντάπασιν, ἐγένετο ὅμως διακωχή τις τοῦ κακοῦ· ἔπειτα δὲ, περὶ τὰ τέλη τοῦ 427, ἀνεῤῥιπίσθη πάλιν καὶ ἐκάκωσε τὴν πόλιν ἔτος ἕν, μθ' ὃ κατέπαυσεν ἐντελῶς. Τὸ ὅλον πλῆθος τῶν ἀπολεσθέντων εἶναι ἄγνωστον· βέβαιον δὲ εἶναι, ὅτι ἀπέθανον 4400 ὁπλῖται καὶ 300 ἱππεῖς.

(**) Οἱ Πελοποννήσιοι ἐπροσπάθουν προσεκτούτοις, διὰ τῶν στόλων αὐτῶν, νὰ ὑποστηρίζωσι τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀποστασίαν τῶν συμμαχίδων πόλεων. Ἐν ἔτει τετάρτῳ τοῦ πολέμου (428), ἀπέστη ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἡ Λέσβος, ἀλλὰ, ἂν καὶ στόλος Πελοποννησίων ἔδραμεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς, καθυπετάχθη αὖθις κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος. Οἱ ἐπὶ μακρὸν ἀνισταθέντες Μιτυληναῖοι παρεδόθησαν τελευταῖον εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κλέωνος, ἀπεφασίσθη ἐν Ἀθή-

βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, οἱ Ἀθηναῖοι, λησμονήσαντες τὰς φρονίμους τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου συμβουλὰς, ἐπεχείρησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν διὰ νέων κατακτήσεων. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 427 ἔτους ἤρξαντο νὰ πέμπωσι μέρος τοῦ στόλου αὐτῶν εἰς Σικελίαν (*), ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ γίνωσι κύριοι τῆς νήσου. Ἐν ἔτει δὲ 425, ὁ Δημοσθένης, περιπλέων τὴν Πελοπόννησον μεθ' ἑνὸς τῶν στόλων, οἵτινες ἐπέμφθησαν εἰς Σικελίαν, ἀπεβιβάσθη εἰς Πύλον, ἐτείχισε τὸ χωρίον καὶ ἔμεινεν ἐνταῦθα μετὰ 5 πλοίων καὶ μέρους τοῦ στρατοῦ. Τὸ ἐπὶ τῆς Μεσσηνιακῆς παραλίας ἐγερθὲν τοῦτο ἐχθρικὸν ὀχύρωμα, ἐπροξένησεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πολλὴν ἀνησυχίαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· ὅθεν προσέβαλον τὴν Πύλον κατά τε θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν, ἀλλὰ κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ ἀπὸ τῆς Ζακύνθου ἐπανελθόντος στόλου τῶν Ἀθηναίων (**)· 420 δὲ Σπαρτιᾶται, ἀνήκοντες τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἐπιφανεστάτας οἰκίας, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς εἶχον καταλάβει τὴν πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Πύλου Σφακτηρίαν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰς αὐτὸν εἴσοδον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐπολιορκήθησαν τότε στενῶς· καὶ ἡ μὲν Σπάρτη, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ περιπεσόντας τοὺς ἄνδρας ἐκείνους εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐπρότεινε συμφορωτάτην εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην (***), τὴν ὁποίαν ὅμως οὗτοι κατὰ δυστυχίαν ἀπέῤῥιψαν, ἀκούσαντες τὸν μανιώδη Κλέωνα· οἱ δὲ ἀποκεκλεισμένοι ἀντέστησαν γενναίως, ἀλλὰ παρεδόθησαν τελευταῖον κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο 425 ἔτος (Θουκυδ. 4, 3—5. 8—23, 26—41). Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξακολουθοῦντες τὰ κατορθώματα αὐτῶν, ἐκυρίευσαν ἤδη καὶ ἐτείχισαν τὴν χερσόνησον τῶν Μεθάνων (425) καὶ κατέλαβον τὰ πρὸ τῆς Λακωνικῆς Κύθηρα καὶ τὴν τῶν Μεγαρέων Νίσαιαν (424). Ἀλλ' ἡ εὐτυχία αὕτη, τὴν ὁποίαν ὁ Κλέων παρέσυρεν ἀπὸ προπετείας εἰς προπέτειαν, ἐξέλιπεν αἴφνης, ὅτε ὁ γενναῖος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασίδας (†) μετεβίβασεν, ἐν ἔτει

ναις νὰ σφαγῶσιν ἅπαντες οἱ ἄνδρες τῆς κατακτηθείσης πόλεως· ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ἡ ἐκκλησία μετέβαλεν ἐγκαίρως, ἐπὶ τῇ ἀγορεύσει τοῦ Διοδότου, τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην ἀπόφασιν (Θυκ. 3, 2—6, 8—16, 27—50). Οὐδὲν ἧττον ὅμως οἱ Μιτυληναῖοι ἔπαθον τὰ πάνδεινα, διότι ὑπὲρ τοὺς 1000 ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν ὡς πρωταίτιοι τῆς ἀποστασίας, τὰ τείχη τῆς πόλεως καθηρέθησαν, τὰ πλοῖα παρελήφθησαν, ἡ δὲ γῆ ἐδόθη εἰς Ἀθηναίους ἐποίκους.— Φοβερὰ ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ ἡ ἐν Κερκύρᾳ πάλη τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος (τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξεν ὁ Πελοποννησιακὸς στόλος μετὰ τῆς δημοκρατικῆς (εἰς βοήθειαν τῆς ὁποίας ἦλθον οἱ Ἀθηναῖοι). Ἡ πάλη αὕτη ἤρξατο μὲν ἐν ἔτει 427 (Θουκυδ. 3, 69—85), ἐπεραιώθη δὲ ἐν ἔτει 425, διὰ τῆς τραγικοτάτης καταστροφῆς τῶν ἀριστοκρατικῶν (Θουκυδ. 4, 46—48).

(*) Ἴδε τὴν ἐπισυνημμένην εἰς τὸν παρόντα §. σημ. γ'.

(**) « Ἐς τοῦτό τε περιέστη ἡ τύχη, ὥστε Ἀθηναίους μὲν ἐκ γῆς τε, καὶ ταύτης » Λακωνικῆς, ἀμύνεσθαι ἐκείνους ἐπιπλέοντας, Λακεδαιμονίους δὲ ἐκ νεῶν τε καὶ ἐς » τὴν ἑαυτῶν, πολεμίαν οὖσαν, ἐπ' Ἀθηναίους ἀποβαίνειν. Ἐπὶ πολὺ γὰρ ἐπῆλθε τῆς » δόξης ἐν τῷ τότε, τοῖς μὲν, ἠπειρώταις μάλιστα εἶναι καὶ τὰ πεζὰ κρατίστους, τοῖς » δὲ, θαλασσίοις τε καὶ ταῖς ναυσὶ πλεῖστον προέχειν » (Θουκυδ. 4, 12).

(***) Πρῶτον τοῦτο σύμπτωμα τῆς παρακμῆς τῶν ἠθῶν τῆς Σπάρτης, ἥτις, διὰ νὰ διασώσῃ τὴν ζωὴν ὀλίγων συμπολιτῶν, φαίνεται πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὰ τιμαλφέστερα τῆς πολιτείας συμφέροντα.

(†) Βρασίδας ὁ Τέλλιδος ἦτο ἐκ τῶν ὀλίγων Σπαρτιατῶν, οἵτινες συνεκίρνων τὴν τραχεῖαν τοῦ ἔθνους αὐτῶν ἀρετὴν μὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐν πα-

424, τὸ κύριον τοῦ πολέμου στάδιον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θρᾴκην. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ ἀφαιρέσῃ τὰς αὐτόθι ἀποικίας, καὶ ἰδίως τὰς κατὰ τὴν Χαλκιδικήν, ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ συνενώσῃ αὐτὰς μὲ τὴν Πελοποννησιακὴν ὁμοσπονδίαν (*). Ὁ Βρασίδας ἐπορεύθη πρὸς τὰς χώρας ἐκείνας διὰ ξηρᾶς (ἀφ' οὗ διέσωσε καθ' ὁδὸν τὰ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τότε δεινῶς κινδυνεύοντα Μέγαρα), ἥνωσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως Περδίκκου τοῦ Β'. καὶ προσεκτήσατο εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν ὁμοσπονδίαν τὰς πλείστας Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Εἰς δὲ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης συνετέλεσαν οὐ μόνον ἡ φιλοφροσύνη καὶ ἡ ἔξοχος στρατιωτικὴ ἐπιτηδειότης τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐτυχὲς τοῦτο περιστατικὸν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπαθον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Βοιωτίᾳ ἧτταν δεινήν. Διότι ἡ καταπιεζομένη δημοκρατικὴ τῆς Βοιωτίας μερὶς συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ καταβάλῃ τὰς ὑφισταμένας κυβερνήσεις τῆς χώρας ἐκείνης· ἀλλὰ πρὶν ἡ ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατὸς ὀχυρωθῇ εἰς τὸ περὶ τὴν Τάναγραν Δήλιον, ἠναγκάσθη νὰ συγκροτήσῃ πρὸς τὰς ἐπελθούσας τῶν Βοιωτικῶν κυβερνήσεων δυνάμεις (συμποσουμένας εἰς 18,500 ἄνδρας) μάχην, καθ' ἣν ἡττήθη ὁλοσχερῶς (φθινοπώρῳ 424). Ἡ ἧττα αὕτη καὶ τὰ μετ' ὀλίγον γενόμενα ὑπὸ τοῦ Βρασίδου κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θρᾴκην, ἔδωκαν πολλὴν ἰσχὺν εἰς τὸν φίλον τῆς εἰρήνης Νικίαν, ὅστις, διευθύνων τότε τὰ τῶν Ἀθηναίων πράγματα καὶ μάλιστα τὰ πολεμικὰ, ὡς εἷς τῶν στρατηγῶν, ἐπέτυχε, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους (423), τὴν συνομολόγησιν ἐνιαυσιαίας ἀνακωχῆς, εἰς ἣν οἱ Σπαρτιᾶται συνῄνεσαν διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ὁποίαν εἶχον τοῦ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν κατὰ τὴν Σφακτηρίαν αἰχμαλωτευθέντων. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Κλέων ἀντέστη δεινότατα κατὰ τῆς ἀνακωχῆς ταύτης, ἐξελέχθη (καίπερ πικρότατα ὑπὸ τοῦ ἀμιμήτου Ἀριστοφάνους ἐμπαιζόμενος) εἷς τῶν στρατηγῶν τοῦ ἔτους 422, καὶ, μετὰ τὴν ἐκεχειρίαν (**), ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Χαλκιδικήν,

---

λέμῳ, ἐδείκνυεν ἀείποτε πολλὴν ἀνδρίαν καὶ καθαρῶς Σπαρτιατικὴν ψυχήν· ὁσάκις δὲ ἐπρόκειτο νὰ ἀποκτήσῃ ἢ νὰ διατηρήσῃ συμμάχους, ἀνεφαίνετο συνετὸς, φιλόφρων, φιλελεύθερος. Πρῶτος δὲ τῶν Σπαρτιατῶν ἠξιώθη ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ δημοσίου ἐπαίνου, διότι, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος, διὰ λαμπροῦ τολμήματος, ἔσωσε τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων περικυκλωθεῖσαν Μεθώνην τῆς Λακωνικῆς (Θουκυδ. 2, 25). Διεκρίθη δὲ καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα αὐτοῦ, ᾗ ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ περαιώσῃ τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῆς Σπάρτης.

(*) « Τῶν γὰρ Ἀθηναίων ἐγκειμένων τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ οὐχ ἥκιστα τῇ ἐκείνων » γῇ, ἤλπιζον ἀποστρέψαι αὐτοὺς μάλιστα, εἰ ἀντιπαραλυποῖεν, πέμψαντες ἐπὶ τοὺς » ξυμμάχους αὐτῶν στρατιάν, ἄλλως τε καὶ ἑτοίμων ὄντων τρέφειν τε, καὶ ἐπὶ τῇ » ἀποστάσει σφᾶς ἐπικαλουμένων » (Θουκυδ. 4, 80).

(**) Ἐπὶ τῆς ἐκεχειρίας ταύτης, ἀνέζησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ Δήλου τοὺς Δηλίους, λόγῳ μὲν διὰ θρησκευτικήν τινα αἰτίαν, ἔργῳ δὲ βεβαίως, διότι ὑπώπτευον αὐτοὺς ὡς μέλλοντας ν' ἀποστατήσωσι (Θουκυδ. 5, 1). Οἱ Δήλιοι κατέφυγον τότε εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Φαρνάκους, Πέρσου, κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, σατράπου, παραχωρηθὲν αὐτοῖς Ἀτραμύττιον. Δύο δὲ ἔτη ἔπειτα (420), ὁ δεισιδαίμων δῆμος τῶν Ἀθηναίων κατήγαγεν αὐτοὺς πάλιν εἰς τὴν Δῆλον, διότι ἀπέδωκεν εἰς τὴν διὰ τῆς ἐξώσεως ἐκείνης παροξυνθεῖσαν ὀργὴν τῶν θεῶν τὰς συμφορὰς, ὅσας ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔπαθεν (αὐτόθι).

ἔχων ναῦς μὲν 30, ἀξιόλογον δὲ στρατὸν, καὶ συνεκρότησε πρὸς τὸν Βρασίδαν, περὶ Ἀμφίπολιν, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ, μάχην καθ' ἣν ἔπαθεν ἥτταν ἐπονείδιστον, ἐφονεύθη δὲ φεύγων αἰσχρῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν μάχην ἐτελείωσε καὶ ὁ Σπαρτιάτης ἥρως τὸ σύντομον καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον. Ὁ θάνατος τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἐπέφερε τὸ πέρας τοῦ πολέμου, διότι ἤδη ἐπεκράτουν ἐν Ἀθήναις μὲν ὁ Νικίας, ἀνέκαθεν δυσμενῶς ἔχων πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον, ἐν Σπάρτῃ δὲ ὁ βασιλεὺς Πλειστοάναξ ὁ Παυσανίου, ὅστις, ἔχων πολλοὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐχθροὺς, ἐφοβεῖτο τὰ ἐνδεχόμενα ἀτυχήματα τοῦ πολέμου καὶ ἐπροτίμα τὴν εἰρήνην (Θουκυδ. 5, 16 καὶ 17). Ὅθεν ἀμφότεροι ἐπέσπευσαν μετὰ ζήλου τὰς μικρὸν μετὰ τὴν περὶ Ἀμφίπολιν μάχην ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις καὶ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 421 ἔτους συνωμολογήθη εἰρήνη, τῆς ὁποίας ὅμως δὲν μετέσχον οἱ Βοιωτοὶ, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς. Οἱ δὲ ἄλλοι πάντες, καὶ ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, συνεφώνησαν πεντηκονταετεῖς σπονδὰς, ἐπὶ τοῖς ἑξῆς ὅροις· ὅτι αἱ διαφοραὶ ὅσαι τυχὸν προκύψωσι μεταξὺ αὐτῶν θέλουν συμβιβάζεσθαι διὰ δικαστικῶν ἀποφάσεων· ὅτι αἱ ἀποστατήσασαι ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν πόλεις θέλουν ἀποδοθῆ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, μὴ πληρόνουσαι εἰς τὸ ἑξῆς φόρον μεγαλήτερον τοῦ ἐπὶ Ἀριστείδου ταχθέντος καὶ διατελοῦσαι τὰ λοιπὰ αὐτόνομοι· προσδετούτοις ἐπιτρεπομένου εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῶν ν' ἀπέλθωσιν ὅπου ἂν θέλωσιν· ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θέλουν καταλίπει ὅσα τῆς Πελοποννήσου κατεῖχον καὶ, τελευταῖον, ὅτι θέλει γενῆ ἀμοιβαία τῶν αἰχμαλώτων ἀπόδοσις (Θουκυδ. 5, 18). Διὰ νὰ καταστήσωσι δὲ τὴν εἰρήνην ταύτην, τῆς ὁποίας οὐδ' οἱ Ἀργεῖοι μετέσχον, ἰσχυρὰν καὶ ὡς πρὸς τὰς πόλεις τὰς μὴ παραδεξαμένας αὐτὴν, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι συνεφώνησαν ἄλλας νέας σπονδὰς (Θουκυδ. 5, 23), διὰ τῶν ὁποίων συνωμολόγησαν ἀμοιβαίαν συνδρομὴν κατὰ παντὸς ἐπελθόντος ἐχθροῦ· οἱ Ἀθηναῖοι ἰδίως ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐπικουρίαν κατὰ πάσης ἐνδεχομένης Εἱλώτων στάσεως.

Ὅτι ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο ἁπλῆ ὅπλων ἀνακωχὴ, εἶναι πρόδηλον. Τὰ πράγματα ἐπανῆλθον σχεδὸν εἰς ἣν ἦσαν πρὸ τοῦ πολέμου κατάστασιν· αἱ αἰτίαι ἄρα καὶ αἱ περιστάσεις αἱ ἐπαγαγοῦσαι τὸ πρῶτον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέρος, ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὸ δεύτερον. Αἱ ἀριστοκρατικαὶ καὶ αἱ δημοκρατικαὶ φατρίαι ἦσαν πλέον παρὰ ποτὲ ἐξηγριωμέναι (*). Ἡ δημαγωγικὴ τῶν Ἀθηναίων ὁρμὴ ἔμελλε νὰ ἀφηνιάσῃ ἅμα, ἀντὶ τοῦ σώφρονος Νικίου, ἀνεφαίνετο εἰς τὰ πράγματα ἀνὴρ ὀξύτερος καὶ φιλοδοξότερος. Οἱ σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἦσαν δυσηρεστημένοι. Αὐτὴ ἡ Σπάρτη, ἅμα θεραπεύσασα τὸ κατὰ τὴν Σφακτηρίαν πάθημα, εἶδε πάλιν μὲ ὄμμα ζηλότυπον τὴν ὑφισταμένην τῶν Ἀθηνῶν ἀκ-

(*) Ἀπόδειξις, ἡ φοβερὰ ἐκδίκησις, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐτόλμησαν, ἅμα μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, κατὰ τῶν Σκιωναίων τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σκιωναῖοι εἶχον ἑνωθῆ μετὰ τῶν Πελοποννησίων, ἐν ἀρχῇ τοῦ 423. Ἤδη δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, γενόμενοι, μετὰ μακρὰν πολιορκίαν, κύριοι αὐτῶν, τοὺς μὲν ἡβῶντας ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας ἠνδραπόδισαν, τὴν δὲ γῆν ἔδωκαν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς (Θυκυδ. 5, 32).

μήν. Αἱ δυνάμεις ἑκατέρωθεν ἦσαν ἔτι ὁλοσχερεῖς, ἡ ἐπαναληψις τοῦ πολέμου ἄρα ἄφευκτος. Διὰ νὰ καταλυθῇ ὁριστικῶς ὁ ἀγών, ἔπρεπε νὰ καταλυθῇ ὁριστικῶς ὁ ἕτερος τῶν ἀντιπάλων, ὅπερ δὲν συνέβη εἰμὴ βραδύτερον.—Ἅμα διαλυθείσης τῆς τῶν Πελοποννησίων συνόδου, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβληθῇ ἡ εἰρήνη, ἦλθον οἱ τῶν Κορινθίων πρέσβεις εἰς τὸ Ἄργος καὶ παρέστησαν εἰς τοὺς Ἀργείους, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος κινδυνεύει ἀπὸ τῆς στενῆς ταύτης ἑνώσεως τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν· ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται δύνανται ἤδη ἀκωλύτως νὰ δουλώσωσι τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ὅτι ἡ κοινὴ αὐτονομία δὲν δύναται νὰ σωθῇ εἰ μὴ διὰ τῆς συμμαχίας τῶν δευτερευουσῶν πολιτειῶν (*). — Οἱ Ἀργεῖοι ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν τῶν Κορινθίων καὶ, ἐπειδὴ ἐπολιτεύοντο δημοκρατικῶς, αἱ δὲ τοιαῦται διαπραγματεύσεις δὲν ἠδύναντο νὰ διεξαχθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δήμου, διώρισαν ἄνδρας δώδεκα διὰ νὰ συνάψωσι πρὸς τὴν Κόρινθον συμμαχίαν, εἰς ἣν προσεκάλουν τοὺς θέλοντας τῶν Ἑλλήνων (**).—Πρῶτοι προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην οἱ Μαντινεῖς, οἵτινες, καταστήσαντες ὑπήκοον μέρος τι τῆς Ἀρκαδίας, ἔτι ὄντος τοῦ πρὸς Ἀθηναίους πολέμου, ἐφοβοῦντο ἤδη μήπως οἱ Σπαρτιᾶται βιάσωσιν αὐτοὺς νὰ ἀποδώσωσι τὰ κατακτηθέντα. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι Πελοποννησιακαὶ πόλεις εὐδιάθετοι νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν Ἀργείων, διότι αἱ σπονδαὶ ἔλεγον πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὴν συνθήκην οἱασδήποτε ἀπὸ κοινοῦ συμφωνήσωσι προσθήκας καὶ ἀφαιρέσεις, ὅπερ, παρέχον, διὰ τὸ ἀόριστον, ἀφορμὴν εἰς ἀπείρους ὑπονοίας, ἐθεωρεῖτο ὀλέθριον ἀπὸ τὰς δευτερευούσας Ἑλληνικὰς πολιτείας.—Οἱ Σπαρτιᾶται, διὰ νὰ ἀποτρέψωσι τοὺς Κορινθίους ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Ἀργείων συμμαχίας, ἔπεμψαν εἰς Κόρινθον πρέσβεις, εἰπόντας, ὅτι οἱ Κορίνθιοι, μὴ δεχόμενοι τὴν εἰρήνην, ἐπιορκοῦσι καὶ παραβαίνουσι τὸν νόμον τῆς συμμαχίας, τὸν ἀναγνωρίζοντα ὡς ἔχον κῦρος πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν πλειόνων ψηφισθέν. Ἀλλ' οἱ Κορίνθιοι, ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐπιορκίαν ἀπελογήθησαν προσηκόντως, τὰς δὲ πρὸς τὸ Ἄργος διαπραγματεύσεις ἐπετάχυναν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἤδη συνομολογοῦσι συμμαχίαν ἀμυντικὴν μετά τε τῶν Ἀργείων, καὶ τῶν Μαντινέων, καὶ τῶν Ἠλείων, καὶ τῶν ἐν Θράκῃ Χαλκιδέων. Οἱ δὲ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Βοιωτοί, εἰ καὶ μὴ παραδεχθέντες τὴν εἰρήνην, δὲν ἐνόμισαν συμφέρον νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀργείων, αὐτοὶ ὀλιγαρχούμενοι. Καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ θέρους τοῦ 421 ἔτους παρῆλθεν εἰς πολέμους

(*) Ἡ πρότασις αὕτη ἔφερε κατὰ πρῶτον εἰς μέσον τὴν βραδύτερον, διὰ τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου, μεγαλουργότερον πραγματιωθεῖσαν ἰδέαν τῆς ἐν Ἑλλάδι συγκροτήσεως τρίτης τινὸς δυνάμεως, ὅλως μὲν ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῶν δύο ἀντιπάλων τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν πολιτευμάτων, ἱκανῆς δὲ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους ἐκείνους πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν.

(**) Οἱ Ἀργεῖοι ἤλπισαν νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, διότι οἱ μὲν Σπαρτιᾶται περιεφρονοῦντο ἤδη διὰ τὰς συμφορὰς, οἱ δὲ Ἀργεῖοι εἶχον ἄριστα κατὰ πάντα, καθὸ μὴ μετασχόντες ἄχρι τοῦδε τοῦ κοινοῦ πολέμου καὶ ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν πρὸς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη εἰρήνην αὐτῶν (Θουκυδ. Ε, 28).

μεταξὺ διαφόρων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.— Οἱ Ἀργεῖοι, θεωροῦντες παρ' ἐλπίδα τοὺς Βοιωτοὺς μὴ προσερχομένους εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν, καὶ φοβηθέντες μήπως μονωθῶσιν ἐπὶ τέλους καὶ συντριφθῶσιν, ἀπεφάσισαν, καταλιπόντες τὴν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου ἀξίωσιν, νὰ συμβιβασθῶσιν ὅτι τάχιστα μὲ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐνῷ δὲ χρόνῳ, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 420 ἔτους, πρέσβεις τῶν Ἀργείων διεπραγματεύοντο περὶ τούτου ἐν Σπάρτῃ, ἐπεθύμησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀργείων, διότι οἱ Σπαρτιᾶται, παρὰ τὰ συντεθειμένα, συνωμολόγησαν ἰδίας μετὰ τῶν Βοιωτῶν σπονδὰς, τὴν δ' ἐντεῦθεν παραχθεῖσαν ὑπόνοιαν ὑπέτρεφεν ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀλκιβιάδης (*), ἐκριπίζων τὸν πόλεμον. Ὁ Θουκυδίδης (5, 43) λέγει, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης τότε εἰς πᾶσαν μὲν ἄλλην πόλιν ἤθελε θεωρηθῇ νέος ἔτι, ἐν Ἀθήναις ὅμως ἐτιμᾶτο διὰ τὸ ἀξίωμα τῶν προγόνων. Ἤθελε δὲ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Σπαρτιάτας, ὑπεριδόντας αὐτὸν, διὰ τὴν νεότητα, κατὰ τὰς περὶ σπονδῶν διαπραγματεύσεις, ἐνῷ αὐτὸς διετέλεσε θεραπεύων τοὺς ἀπὸ τῆς Σφακτηρίας αἰχμαλώτους. Ὅθεν προέτρεψε κρύφα τοὺς Ἀργείους νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ὑποσχόμενος τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ· καὶ οἱ Ἀργεῖοι συνῆνεσαν εἰς τοῦτο προθύμως, ὀλιγωρήσαντες ἤδη τῆς μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν συμμαχίας. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, ὑπονοήσαντες τὰ τρέχοντα, ἔπεμψαν ἐπίσης πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἀντιπράξωσιν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Ἄργους συμμαχίαν· ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπατᾷ τοὺς πρέσβεις τούτους, καὶ συνομολογεῖ σπονδὰς ἑκατονταετεῖς πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους, ἐκτὸς τῶν Κορινθίων, οἵτινες, διὰ τὸ πρὸς τὰς Ἀθήνας μῖσος, ἀποστάντες, ἐτράπησαν αὖθις πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας.—Τῷ ἑπομένῳ 419 ἔτει, ἦλθεν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν Πελοπόννησον μετ' ὀλίγων Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ τοξοτῶν, διὰ νὰ ῥυθμίσῃ πάντα τὰ κατὰ τὴν νέαν συμμαχίαν. Ἐκ τούτου δὲ παράγεται πόλεμος πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον, τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ γίνωσι κύριοι οἱ σύμμαχοι (**). Οἱ Ἀργεῖοι, εἰσβαλόντες δὶς εἰς τὴν Ἐπιδαυρίαν, ἐδῄωσαν μέγα αὐτῆς μέρος. Κατὰ δὲ τὸν ἐπελθόντα χειμῶνα οἱ Σπαρτιᾶται ἐκπέμπουσιν εἰς Ἐπίδαυρον φρουράν· καὶ ἐν τῷ ἅμα

(*) Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο πλούσιος καὶ εὐπατρίδης· καὶ ὅμως ἠκολούθησε τὰ βήματα τοῦ Κλέωνος, ἂν καὶ μὲ πλείονα ἀξιοπρέπειαν καὶ ἱκανότητα. Ἀνατραφεὶς καὶ ἐκπαιδευθεὶς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Περικλέους, εὐειδέστατος, εὔπορος καὶ οἰκοθεν, ἀπὸ δὲ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Καλλίου πλουσιώτατος γενόμενος, ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων τῶν φιλοσόφων, εὐφυέστατος, εὐτράπελος, γενναῖος, ἔχων ἔμφυτον στρατηγικὸν νοῦν, ὁ νέος οὗτος ἤθελεν ἀποβῇ, ὡς εἶπεν ὁ Πλάτων, δεύτερος Περικλῆς, ἐὰν ἐπελαμβάνετο τῶν δημοσίων βραδύτερον καὶ ὡριμώτερος ὁπωσοῦν. Ἀλλ' ὁ συνήθης τῶν πραγμάτων δρόμος ἦτο ἀφόρητος εἰς αὐτόν· ὅθεν εἰσεπήδησε διὰ μιᾶς εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων παρέδωκεν ἑαυτὸν ἄσμενος εἰς τὸν μεγαλεπήβολον ἐκεῖνον νεανίαν, τοῦ ὁποίου ἡ τρυφὴ καὶ ἡ ἀκολασία ἦτο ἐφάμιλλος τῆς πολιτικῆς πονηρίας καὶ πανουργίας.

(**) Πρόφασις μὲν τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξεν, ὅτι οἱ Ἐπιδαύριοι δὲν ἔπεμψαν εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Πυθαέα ὀφειλόμενόν τι θῦμα· ἀληθὴς δὲ αἰτία, ὅτι οἱ σύμμαχοι, γινόμενοι κύριοι τῆς Ἐπιδαύρου, ἐπετύγχανον προχειροτέραν μεταξὺ Ἄργους καὶ Ἀθηνῶν ὁδὸν καὶ ἀπέβαινον ἀσφαλέστεροι ἀπὸ τῆς Κορίνθου.

οἱ Ἀθηναῖοι, αὐξήσαντες τὴν φρουρὰν τὴν ὁποίαν εἶχον ἔτι ἀπὸ τοῦ προηγουμένου πολέμου εἰς Πύλον, ἐπιχειροῦσιν ἐντεῦθεν νέας ληστρικὰς ἐπιδρομὰς (Θουκυδ. 5, 56) (*).

Τοιουτοτρόπως ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη, ἐν ἔτει 418, πληρέστατα· ἀλλ' οὐδὲν συνέβη κρίσιμον γεγονὸς μέχρι τοῦ 415 (**), ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν τὴν πολυθρύλλητον ἐπὶ Σικελίαν στρατείαν. Ἔκτοτε ὁ ἀγὼν ἀπέβαλε τὸν προηγούμενον ἀμφίβολον καὶ ἰσόρροπον αὐτοῦ χαρακτῆρα· καθότι, διὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ μετ' ὀλίγον καταστροφὴν τῆς ἀρίστης τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως, τὴν ἀποστασίαν τῶν πλείστων συμμάχων καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν μετὰ τῆς Σπάρτης, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπέβησαν ἰσχυροὶ καὶ κατὰ θάλασσαν. Μεγάλαι ἤδη ἐπέρχονται ναυμαχίαι καὶ ἐπὶ τέλους οἱ Ἀθηναῖοι ἡττῶνται κατὰ κράτος, ἐπὶ τοῦ στοιχείου ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐνόμιζον ἀναπαλλοτρίωτον αὐτῶν κτῆμα.—Ὁ πόλεμος τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν ἐν Σικελίᾳ ἀπὸ τοῦ 427 ἐπεραιώθη τῷ 424 διὰ τῆς συνέσεως τοῦ Συρακουσίου Ἑρμοκράτους (***). Ἀλλὰ ὀκτὼ ἔτη βραδύτερον ἐξερράγησαν ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Ἐγεσταίων καὶ Σελινουντίων, καὶ οἱ μὲν τελευταῖοι ἔλαβον τὴν συνδρομὴν τῶν Συρακουσίων, οἱ δὲ πρῶτοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες, ἐν ἔτει 415, ἀπεφάσισαν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ πολυπράγμονος Ἀλκιβιάδου, νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὴν μὲν ἔκτασιν καὶ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν παντάπασιν ἠγνόουν, ἡ δὲ χείρωσις ἦτο σχεδὸν ὅσον καὶ ἡ τῶν Πελοποννησίων κατατρόπωσις δυσχερής. Χάριν δὲ τῆς ἄφρονος ἐκείνης ἐπιχειρήσεως, ἐγύμνωσαν τὴν πατρίδα τοῦ ἀρίστου μέρους τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐξήντλησαν τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἐκπέμψαντες τριήρεις μὲν 134, ὁπλίτας δὲ 5,100, ψιλοὺς δὲ 1300, ὑπὸ στρατηγοὺς τὸν Νικίαν, τὸν Λάμαχον, τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο μόνος ἴσως εἰς κατάστασιν νὰ φέρῃ τὴν ἐπιχείρησιν ἐκείνην εἰς αἴσιον πέρας, τὸ ὁποῖον ἐξηρτᾶτο μᾶλλον ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου πρὸς τὸν στρατηγὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτηδειότητα τούτου περὶ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὰς διαφόρους φατρίας τῶν Σικελικῶν πόλεων ἢ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα. Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἠναγκάσθη ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν στρατὸν, διότι, κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν

(*) Ὁ μεταξὺ Ἀργείων καὶ Ἐπιδαυρίων οὗτος πόλεμος, τοῦ ὁποίου, ὡς προείρηται, μετέσχον οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ὑπὲρ τῶν πρώτων, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ὑπὲρ τῶν δευτέρων, ἐπέφερε πολλὰς ἐν Ἄργει στάσεις, αἵτινες παρήγαγον δύο πολιτικὰς μεταβολὰς, περαιωθείσας διὰ τούτου, ὅτι, ἐν ἔτει 416, 300 ἀριστοκρατικοὶ Ἀργεῖοι, ἀπαχθέντες διὰ τῆς βίας ἐπὶ 20 Ἀθηναϊκῶν πλοίων, μετεκομίσθησαν εἰς διαφόρους νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους (Θουκυδ. 5, 84).

(**) Τὸ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ μάλιστα ἀξιομνημόνευτον γεγονὸς εἶναι, ἡ ἐν ἔτει 416 φοβερὰ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καταστροφὴ τῶν Μηλίων, τῶν ὁποίων τὸ μόνον ἔγκλημα ἦτο ὅτι, ὄντες ἄποικοι Λακεδαιμονίων, δὲν ἤθελον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν, ὡς οἱ ἄλλοι νησιῶται, ἀλλ' ἔμενον οὐδέτεροι (Θουκυδ. 5, 84 – 116).

(***) Ἴδε τὴν ἐπισυνημμένην εἰς τὸν παρόντα § σημείωσιν γ'.

αὐτοῦ ὅτι περιέκοψε τὰ πρόσωπα τῶν πλείστων Ἑρμῶν (*), ὅτι ἐβεβήλωσε τὰ Ἐλευσίνια καὶ ὅτι συνώμοσε μετὰ πολλῶν ἐπὶ καταστροφῇ τῆς δημοκρατίας, προσεκλήθη (ἔτι κατὰ Αὔγουστον τοῦ 415) εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ ἀπολογηθῇ. Καὶ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης, παρακούσας, δὲν προσῆλθεν, ἀλλὰ κατέφυγε πρῶτον εἰς Ἄργος, ἔπειτα εἰς Σπάρτην, ὅπου ὑπεστήριξε τὴν περὶ συνδρομῆς παράκλησιν τῶν Συρακουσίων, ὑπέδειξε δὲ πῶς δύνανται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι νὰ καταστήσωσιν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν πόλεμον ὀλέθριον εἰς τοὺς Ἀθηναίους· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν τὸν ἄνδρα ἐρήμην εἰς θάνατον. Ἐν τούτοις ὁ Νικίας (ὁ Λάμαχος εἶχε πέσει μετ' ὀλίγον ἐν μάχῃ τινί) ἐξηκολούθησε τὸν ἐν Σικελίᾳ πόλεμον κατ' ἀρχὰς ἐπιτυχῶς, ἐπολιόρκησε καὶ αὐτὰς τὰς Συρακούσας καὶ ἔφερεν αὐτὰς εἰς ἔσχατον κίνδυνον· ἀλλὰ, ἐν ἔτει 414, ἐπελθόντος τοῦ Σπαρτιάτου Γυλίππου μετὰ 3,000 ἀνδρῶν εἰς βοήθειαν τῶν Συρακουσίων, τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν μὲν εἰς τὸν Νικίαν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 413, νέαν ἐπικουρίαν μετὰ τοῦ Δημοσθένους (70 πλοῖα καὶ 5,000 ὁπλίτας)· οὐδὲν ἧττον ὅμως, ἡ κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἐπίθεσις ἀπέτυχεν· ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἠφανίσθη εἰς 4 ἀτυχεῖς μάχας, ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς ἐβιάσθη νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καὶ ἐνταῦθα ἐν μέρει μὲν κατεστράφη, ἐν μέρει δὲ αἰχμαλωτεύθη (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 413)· μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν καὶ οἱ δύο στρατηγοί, τοὺς ὁποίους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι (**). — Ἤδη δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους 413 ἔλαβεν ὁ πόλεμος καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μάλιστα ἐπικίνδυνον ὡς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους χαρακτῆρα. Διότι ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε παρατηρήσει εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι αἱ προηγούμεναι αὐτῶν ἐτήσιαι εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰσβολαὶ οὐδὲν ἔφερον κρίσιμον ἀποτέλεσμα, καὶ ὅτι πολὺ καταλληλότερον εἶναι νὰ καταλάβωσι διαρκῶς ὀχυρόν τι πλησίον τῶν Ἀθηνῶν χωρίον, λεηλατοῦντες ἐκεῖθεν ἀδιαλείπτως τὴν χώραν καὶ ἐμβάλλοντες εἰς

(*) Οἱ Ἑρμαῖ (σελ. 86, σημ. 1) ἦσαν μικροὶ τετράγωνοι κίονες, φέροντες ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐγκεκολαμμένην κεφαλήν· καὶ τὸ σχῆμα αὐτῶν ὑπολαμβάνεται ὡς λείψανον τοῦ ἐν τῇ νηπιότητι τῆς τέχνης εἰθισμένου τρόπου τῆς παραστάσεως τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἵσταντο δὲ εἰς τὰς δημοσίας πλατείας, πρὸ τῶν ναῶν καὶ τῶν οἰκιῶν, ὡς κοσμήματα καὶ ὡς προφυλακτήριοι λίθοι, καὶ ἐθεωροῦντο τρόπον τινὰ ὡς ἱεροί, διότι ἦσαν τὸ πλεῖστον ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Ἑρμῆν. Περὶ τῆς κολοβώσεως αὐτῶν, καὶ ἐν γένει περὶ τῆς δίκης ταύτης τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἴδε Θουκυδ. 6, 27—29, 53—61· καὶ Πλουτ. Ἀλκιβ. 19—22. Τὸ κυριώτερον τῆς κατηγορίας κεφάλαιον, τὸ περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος, ἦτο ἀναμφιβόλως συκοφαντία τῶν προσωπικῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐχθρῶν· καὶ ὅμως ἡ συκοφαντία αὕτη ἐπέτυχε παρὰ τῷ δεισιδαίμονι καὶ ἀζάτῳ ὄχλῳ. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἦτο βεβαίως ἐνάρετος ἄνθρωπος, ἀλλὰ τοσοῦτον ἤδη εἶχε προβῆ ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν ἐν Ἀθήναις, ὥστε ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκεῖνος, παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ, φαίνεται πάλιν ἄριστος πολίτης.

(**) Τὰ καθ' ἕκαστα ἀνάγκη νὰ ἀναγνωσθῶσιν εἰς τὸ 6 καὶ 7 βιβλίον τοῦ Θουκυδίδου. Τίς ἤθελε τολμήσει μετ' αὐτὸν νὰ περιγράψῃ τὰς περιπετείας καὶ τὰς συμφορὰς τῆς τραγῳδίας ἐκείνης; Περιοριζόμεθα εἰς τὸ νὰ παραθέσωμεν τὸ συμπέρασμα τοῦ λόγου, περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων δυστυχίας, « Κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες, καὶ οὐδὲν » ὀλίγον ἐς οὐδὲν κακοπαθήσαντες, πανωλεθρίᾳ δὴ, τὸ λεγόμενον, καὶ πεζὸς καὶ νῆες » καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐχ ἀπώλετο. »

συνεχῆ τοὺς πολίτας φόβον. Οἱ Σπαρτιᾶται, ἀκούσαντες τὴν συμβουλὴν, κατέλαβον τὴν Δεκέλειαν (Θουκυδ. 7, 19) (*), ὠχύρωσαν αὐτὴν, καὶ, καταλιπόντες αὐτόθι φρουρὰν ἀξιόλογον, δεινῶς ἐπίεσαν τοὺς Ἀθηναίους. Προστούτοις, πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῶν Ἀθηνῶν συμμάχων, οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Λέσβιοι, οἱ Χῖοι, οἱ Ἐρυθραῖοι, ἑτοιμάζοντο ν' ἀποστατήσωσιν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Β'. ὁ Νόθος (σελ. 55) ἐθεώρησεν ἐπιτηδειοτάτην τὴν περίστασιν τοῦ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑποτεταγμένων κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν πόλεων. Ὅθεν, ἐν ἔτει 412, ἐλθούσης εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ναυτικῆς τῶν Πελοποννησίων μοίρας μετὰ Χαλκιδέως τοῦ Λακεδαιμονίου καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, οἱ μὲν Χῖοι καὶ οἱ Ἐρυθραῖοι ἀπέστησαν ἀμέσως· μετ' ὀλίγον ἐμιμήθησαν αὐτοὺς καὶ οἱ Κλαζομένιοι καὶ μετ' οὐ πολὺ ἑνοῦνται μετὰ τῶν Πελοποννησίων οἱ Τήϊοι, οἱ Μιλήσιοι, οἱ Ῥόδιοι. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Σπαρτιᾶται συνομολογοῦσι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ τὸν σατράπην τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας Τισσαφέρνην δύο ἐπανειλημμένας συνθήκας, δι' ὧν αὐτοὶ μὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων Περσικὴν κυριαρχίαν, ὁ δὲ Τισσαφέρνης ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ τὸν μισθὸν τῶν πληρωμάτων τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου. Τελευταῖον οἱ Σπαρτιᾶται ἔλαβον ἐπικουρίαν ναυτικὴν καὶ ἀπὸ τῆς Σικελίας. — Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τοὺς νέους τούτους καὶ δεινοὺς κινδύνους, ἐποίησαν παρασκευὰς ἀξίας τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ὁραστηριότητος (Θουκυδ. 8, 15)· ἀλλ' ὅμως δὲν ἤθελον δυνηθῆ ν' ἀνθέξωσιν ἐπὶ ἐννέα εἰσέτι ἐνιαυτοὺς, ἐὰν, διὰ παραδόξου συνδρομῆς περιστάσεων, δὲν ἐπανήρχετο εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀλκιβιάδης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, μαθὼν μετ' ὀλίγον ὅτι διετάχθη ἐκ Σπάρτης ὁ θάνατος αὐτοῦ διὰ τὴν ἔχθραν τοῦ βασιλέως Ἄγιδος τοῦ Ἀρχιδάμου (**) καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν Πελοποννησίων ἐν γένει (Θουκυδ. 8, 45), ἔφυγε πρὸς τὸν Τισσαφέρνην. Καὶ τοῦτον μὲν κατέστησε ψυχρότερον πρὸς τὴν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν συμμαχίαν, ἐξηγήσας, ὅτι ἡ ἐντελὴς τῶν Ἀθηνῶν ταπείνωσις καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος τῆς Σπάρτης ὑπεροχὴ δὲν συνέφερεν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ὤφειλε μᾶλλον νὰ διατηρῇ εἰς ἰσορροπίαν καὶ διηνεκῆ ἔριν τὰς δύο ἐκείνας πρωτευούσας τῆς Ἑλλάδος πολιτείας· εἰς δὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ὑπεσχέθη, ὅτι δύναται ὅλως νὰ ἀποσπάσῃ τὸν Τισσαφέρνην ἀπὸ τῆς τῶν Σπαρτιατῶν συμμαχίας, ἐὰν κατορθωθῇ ἡ κάθοδος αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ τοῦτο, ἔπρεπε νὰ μακρυνθῶσιν οἱ προκαλέσαντες τὴν καταδίκην τοῦ Ἀλκιβιάδου δημαγωγοί, ὅπερ δὲν ἦτο δυνατὸν εἰμὴ μεταβαλλομένου τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον. Οἱ τριήραρχοι καὶ οἱ ἄλλοι ἐπισημότεροι τοῦ στρατοῦ ἄνδρες, ὄντες οἰκοθεν εἰς τοῦτο διατεθειμένοι διὰ τὰς

(*) Τὸ σημερινὸν Τατόϊ. Δηκίου οἱ δῆμοι τῆς Ἀττικῆς· τῆς Γερμαν. μεταφράσ. σελ. 13 καὶ 14.

(**) « Τιμαίαν γὰρ, τὴν Ἄγιδος γυναῖκα τοῦ βασιλέως, στρατευομένου καὶ ἀποδημοῦντος, οὕτω δ' ἔφθειρεν, ὥστε καὶ κύειν ἐξ Ἀλκιβιάδου (τὸν Λεωτυχίδην) καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι κτλ. » Πλουτ. Ἀλκιβ. 23.

καταχρήσεις εἰς τὰς ὁποίας ἔβλεπον ἐξοκέλλουσαν τὴν δημοκρατίαν, ἔπεμψαν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 411 ἔτους, εἰς Ἀθήνας, τὸν Πείσανδρον καὶ ἄλλους πρέσβεις, ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν μεταβολήν· καὶ ὁ δῆμος, θεωρῶν ὅτι ἐλπὶς ἄλλη σωτηρίας δὲν ὑπάρχει, ἐνέδωκε (*), ψηφίσας, ὅτι ὁ Πείσανδρος μετὰ δέκα ἄλλων πολιτῶν θέλουν ἐκπλεύσει ἵνα πράξωσι τὰ δέοντα μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τοῦ Τισσαφέρνους (Θουκυδ. 8, 54). Ὅταν ὅμως ὁ Πείσανδρος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στόλον, εὗρε τὰ πράγματα ἔχοντα ἄλλως ἢ ὅπως πρότερον ἐνόμιζεν. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἦγε καὶ ἔφερεν ὅπως ἤθελε τὸν Τισσαφέρνην, ὅστις θεωρήσας προτιμότερον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συνδρομὴν, εἰς μὲν τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἐπρότεινεν ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ παραδεχθῶσι, πρὸς δὲ τοὺς Σπαρτιάτας συνωμολόγησε τρίτην συνθήκην, δι' ἧς ἐπεκύρωσε τὰς δύο προηγουμένας (Θουκυδ. 8, 58). Τότε ὁ Πείσανδρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεφάσισαν, μὴ φροντίζοντες ἤδη περὶ Ἀλκιβιάδου, νὰ φέρωσιν εἰς πέρας, πρὸς ἴδιον ὄφελος, τὸ περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος βούλευμα· καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, ὁ Πείσανδρος μετὰ πέντε ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου προχειρισθέντων πρέσβεων, ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ δὲ πέντε ἄλλοι ἀνέλαβον τὴν ἐντὸς τῶν συμμαχίδων πόλεων ἀνόρθωσιν τῶν ὀλιγαρχικῶν πολιτευμάτων, ὅπερ ἐπέτυχεν, ὡς φαίνεται, ἀπανταχοῦ, ἀλλ' ἐπέφερε τὴν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἕνωσιν πολλῶν ἐκ τῶν νέων ὀλιγαρχικῶν κυβερνήσεων, διότι οἱ Σπαρτιᾶται παρεῖχον πλείονα ἐγγύησιν περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ὀλιγαρχίας ἢ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐπέτυχε δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ τοῦ πολιτεύματος μεταβολὴ, ἅμα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Πεισάνδρου (Μαρτίῳ 411), τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀφ' ἑνὸς οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ εἶχον ἤδη παρασκευάσει τὰ πάντα πρὸς τοῦτο, ἀφ' ἑτέρου ἡ ὀχλοκρατία ἀπέβαινεν ὁσημέραι ἀτυχεστέρα, διότι ὁ Σπαρτιάτης Δερκυλ(λ)ίδας, εἶχεν ἀποσπάσει μικρὸν πρότερον ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν Λάμψακον, ἀπέστησαν δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν Εὔβοιαν πόλεις. Ὅθεν, καταλυθείσης τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἀντικατεστάθησαν ἀντὶ τῆς πρώτης τετρακόσιοι ἄνδρες, ἐξ ὧν ἑκατὸν μὲν ἐξελέχθησαν ὑπὸ πέντε ἐκλογέων (προέδρων), προχειρισθέντων ὑπὸ τοῦ δήμου, ἕκαστος δὲ τῶν ἑκατὸν ἐξελέξατο τρεῖς ἑτέρους. Ἡ νέα αὕτη βουλὴ, περιστοιχισθεῖσα ὑπὸ δορυφόρων, ἀνέλαβεν ἅπασαν τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας, καὶ ὤφειλε μὲν νὰ συμβουλεύεται ἐκκλησίαν τινὰ συγκειμένην ἐκ 5,000 μόνον πολιτῶν, δὲν συνεκάλεσε δὲ αὐτὴν οὐδ' ἅπαξ, ἐπολιτεύθη τυραννικώτατα καὶ ἔπεμψε πρέσβεις περὶ εἰρήνης πρός τε τὸν ἐν Δεκελείᾳ εὑρισκόμενον Ἄγιν καὶ πρὸς τὴν Σπάρτην.—Ἀλλ' ὁ ἐν Σάμῳ εὑρισκόμενος στρατὸς, ὅστις δὲν ἐπεθύμει τὴν κατάργησιν τῆς ὀχλαγωγίας διὰ νὰ περιπέσῃ εἰς τὴν ὀλιγαρχικὴν τυραννίαν, ὁδηγούμενος ἤδη ὑπὸ δύο νέων ἀξιωματικῶν, τοῦ Θρασυβούλου καὶ τοῦ Θρασύλλου, ἀπεποιήθη

(*) Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ μεγάλης κακοπραγίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον σωτηρίαν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος (Θουκυδ. 8, 1).

(κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον) νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ ἐν τῇ πρωτευούσῃ γενόμενα, μετεκαλέσατο τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ διεμήνυσεν εἰς τοὺς ἐν τῷ ἄστει, ὅτι ἀπαιτεῖ τὴν παραίτησιν τῶν τετρακοσίων, τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀρχαίας τῶν πεντακοσίων βουλῆς καὶ τὴν συγκρότησιν πραγματικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ μόνων 5,000 πολιτῶν, οὐδεμίαν ἐπὶ πᾶσι δεχόμενος παραχώρησιν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διαιρεθῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ περιέλθει εἰς ἐμφύλιον πόλεμον· ὁ ἐχθρός, ὠφελούμενος ἐκ τούτου, ἐγένετο κύριος τοῦ πλείστου τῆς Εὐβοίας, ἀφ' ἧς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπορίζοντο κυρίως τὰ πρὸς διατροφὴν ἐπιτήδεια· ὥστε οἱ πολῖται, ἀγανακτήσαντες, κατέβαλον προθύμως, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου 411, τὴν ὀλιγαρχίαν, ἐρρύθμισαν τὸ πολίτευμα, κατὰ τὰς φρονίμους τοῦ στρατοῦ ἀπαιτήσεις (*), καὶ ἐψήφισαν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ καιρὸς ἦτο νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἀθηναῖοι, διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ πλείστου τῆς Εὐβοίας μέρους, εἶχε σεισθῇ ἐκ θεμελίων ἡ δύναμις αὐτῶν. Ἔσωσαν δὲ τότε τὴν πατρίδα ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Θρασύβουλος, ὁ Θράσυλλος (ἢ Θρασύλος), ἐξ ὧν οἱ μὲν δύο τελευταῖοι κατεναυμάχησαν τοὺς Πελοποννησίους, περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Ἰουλίου, μεταξὺ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου (Θουκυδ. 8, 104), ὁ δὲ πρῶτος, κατὰ Σεπτέμβριον, περὶ τὴν Ἄβυδον (Ξενοφ. Ἑλλην. 1, 1). Καὶ κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἑπομένου ἔτους (410), ὁ Ἀλκιβιάδης ἐνίκησε, περὶ Κύζικον, νίκην λαμπροτάτην, καθ' ἣν ἔπεσε μὲν ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ναύαρχος Μίνδαρος, κατεστράφησαν δὲ ἢ ἠχμαλωτεύθησαν ἅπαντα τῶν Πελοποννησίων τὰ πλοῖα (Ξενοφ. αὐτόθι). Τὰ ἔτη 409 καὶ 408 ὑπῆρξαν ἐπίσης εὐτυχῆ διὰ τοὺς Ἀθηναίους, περὶ δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ 407, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀξιωθεὶς λαμπρᾶς καὶ δικαίας, διὰ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν δεξιώσεως, ἀναρρηθεὶς ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ ἁπάντων καὶ λαβὼν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος ναῦς μὲν 100, ὁπλίτας δὲ 1500.—Ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ τῶν Ἀθηναίων πεποίθησις πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν τότε ἱκανὸν νὰ κατορθώσῃ ὅτι ἐπιχειρήσῃ, ὑπῆρξε σύντομος, διότι, ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης, μετὰ τὸν κατάπλουν τρίτῳ μηνί, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου, εὗρεν αὐτόθι μεγάλην πραγμάτων μεταβολήν. Τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου προΐστατο ἤδη ὁ Σπαρτιάτης Λύσανδρος, ἀνὴρ ἔχων ἅπαντα τὰ προτερήματα ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὴν εὐτυχῆ τοῦ πολέμου διεξαγωγήν (**)· ἡ δὲ Περσικὴ κυβέρνησις ἠσπάσθη θερμότερον παρὰ ποτὲ τὰ Σπαρτιατικὰ συμφέροντα. Ἡγεμὼν τῶν δυτι-

(*) Ὁ Θουκυδ. ἔκρινεν ὡς ἐξῆς τὸ νέον τοῦτο πολίτευμα· « μετρία γὰρ ἥ τε ἐς τοὺς » ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ξύγκρασις ἐγένετο· καὶ ἐκ πονηρῶν τῶν πραγμάτων γενο- » μένων τοῦτο πρῶτον ἀνήνεγκε τὴν πόλιν. » (8, 97).

(**) Ὁ Λύσανδρος δὲν ἦτο μόνον μέγας στρατηγός, ἀλλ' εἶχε καὶ δύο ἄλλα προτερήματα, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς τότε περιστάσεις ἦσαν χρησιμώτερα ἴσως τῆς στρατηγικῆς εὐφυΐας, δηλαδὴ πολλὴν ἐπιτηδειότητα καὶ πανουργίαν. Διότι ἦτο τῳόντι εἷς τῶν πολυτροπωτέρων ἀνδρῶν, ἐξ ὅσων μνημονεύει ἡ ἱστορία, καὶ ἤξευρε θαυμασίως νὰ ἀναμιγνύῃ τὸν ὄγκον καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ Σπαρτιάτου μὲ τὴν ὑγρότητα καὶ τὴν διπλωματικὴν πονηρίαν τοῦ Πέρσου αὐλικοῦ.

κῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χωρῶν (*) εἶχε τότε διορισθῆ ὁ νεώτερος τοῦ Δαρείου Νόθου υἱὸς Κῦρος (σελ. 55), ὅστις, μελετῶν ν' ἁρπάσῃ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, τὴν βασιλείαν ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου, καὶ ἔχων πρὸς τοῦτο χρείαν Ἑλλήνων μισθοφόρων, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ περιποιηθῆ μάλιστα τοὺς Σπαρτιάτας, ὁ δὲ Λύσανδρος, ὅστις, ἅμα διορισθεὶς ἦλθεν εἰς Ἔφεσον καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβη εἰς Σάρδεις πρὸς τὸν νέον ἡγεμόνα, ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἐκείνην, καὶ, διὰ τεχνικωτάτης θωπείας, κατέπεισεν αὐτὸν ν' αὐξήσῃ εἰς 4 ὀβολοὺς (ἀπὸ τριῶν) τὸν ἡμερήσιον μισθὸν τῶν ναυτῶν· ἐξ οὗ ἀμέσως πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ναῦται, οἵτινες δὲν ἐλάμβανον εἰ μὴ 3 ὀβολοὺς, ἐλειποτάκτησαν πρὸς τοὺς πλειοδοτοῦντας πολεμίους (Ξενοφ. Ἑλλ. 1, 5). Ὁ Ἀλκιβιάδης περιῆλθεν ἐντεῦθεν εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν. Ὁ μὲν στόλος αὐτοῦ εἶχε πλειότερα τοῦ Σπαρτιατικοῦ πλοῖα, ἀλλ' ὁ Λύσανδρος, ὅστις ἤξευρε καλῶς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θέλουν ἐπὶ τέλους καταβληθῆ ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ χρυσίου, ἀπέφευγεν ἐπιμελῶς πᾶσαν ναυμαχίαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης κατενόησε τὸν σκοπὸν τοῦ ἀντιπάλου ἐκείνου καὶ ἐπεχείρησε νὰ ματαιώσῃ αὐτὸν, ἡ θρασύτης ὅμως καὶ ἡ παρακοὴ ἑνὸς τῶν ὑπονυάρχων τοῦ στόλου ἀνέτρεψε τὸ συνετὸν αὐτοῦ βούλευμα. Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ἔχων χρείαν χρημάτων καὶ θέλων ν' ἀργυρολογήσῃ ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς παραλίας, ἅμα δὲ καὶ νὰ συμβουλευθῆ μετὰ τοῦ Θρασυβούλου, ὅστις εἶχεν ἐκπλεύσει ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς Φώκαιαν, κατέλιπεν ἐπὶ μικρὸν τὸν στόλον, ἀναθεὶς τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν κυβερνήτην Ἀντίοχον καὶ παραγγείλας νὰ μὴ ἐπιπλεύσῃ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ κατὰ τῶν πολεμίων· ὁ δὲ κενόδοξος Ἀντίοχος ἐναυμάχησε περὶ Ἔφεσον, πρὸς τὸν Λύσανδρον, ἐνικήθη, ἀπέβαλε 15 πλοῖα, ἔπεσε δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ (Ὀκτωβρίῳ 407). Ἡ ἧττα αὕτη ἦτο καθ' ἑαυτὴν μικρὰ, ἀλλ' οἱ ἄσατοι Ἀθηναῖοι, οἵτινες, ἀναθέσαντες εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν, ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀηττήτους, ὠργίσθησαν διὰ τὸ μικρὸν πάθημα, καὶ, πειθόμενοι αὖθις εἰς τοὺς συκοφάντας αὐτοῦ, ἀπεχειροτόνησαν τὸν ἄριστον ἐκεῖνον ἡγεμόνα (**), εἵλοντο δὲ στρατηγοὺς δέκα, ἐξ ὧν οἱ ἱκανώτεροι ἦσαν ὁ Κόνων καὶ ὁ Θράσυλλος. Κατ' εὐτυχίαν εἶχε παρέλθει καὶ τοῦ Λυσάνδρου ὁ τῆς στρατηγίας χρόνος, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Καλλικρατίδας ἦτο μὲν ἀνὴρ γενναῖος, Περσικῆς δὲ θωπείας παντάπασιν ἀνεπίδεκτος· ὅθεν, μὴ λαβὼν παρὰ τῶν συμμάχων ἐκείνων τὴν δέουσαν ἐπικουρίαν καὶ δεχθεὶς νὰ ναυμαχήσῃ (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 405) πρὸς τὸν πολὺ ἰσχυρότερον στόλον τῶν Ἀθηναίων, μεταξὺ Λέσβου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, περὶ τὰς Ἀργινούσ(σ)ας, κατετροπώθη καὶ ἔπεσεν αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ (***)· ἀλλὰ τελευταίαν ταύτην φορὰν ἐφάνη ἡ τύχη εὐμενὴς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

(*) Ὁ Τισσαφέρνης ἦτο ἐνταῦθα ἁπλῶς ὑποδιοικητὴς τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας.

(**) Ὁ Ἀλκιβιάδης, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἄλλας καταδιώξεις, ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἐν Θράκῃ κείμενα κτήματα αὐτοῦ ἔπειτα εἰς μικρὰν Ἀσίαν, παρὰ Φαρναβάζῳ, ὅπου ἐφονεύθη ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις τυραννίας τῶν τριάκοντα.

(***) Περὶ τῆς παρανόμου καὶ σκανδαλώδους εἰς θάνατον καταδίκης τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν ἴδε Ξενοφ. Ἑλλην. 1, 7. Ἐκ τῶν Πρυτάνεων τῆς ἐποχῆς

Οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, συνελθόντες, ἅμα μετὰ τὴν ἧτταν, εἰς Ἔφεσον, ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσιν ἀρχηγὸν πάλιν τὸν Λύσανδρον· ἡ Σπάρτη ἀνεγνώριζεν ἐπίσης τὴν ἀνάγκην ταύτην· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἀπηγόρευε τοῦ νὰ ναυαρχήσῃ δὶς ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, καταστρατηγεῖται ὁ νόμος καὶ τὸ μὲν ὄνομα τῆς ναυαρχίας δίδεται εἰς Ἄρακόν τινα, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐκπέμπεται ὡς ἐπιστολεὺς δῆθεν, δηλ. ὑποναύαρχος, πραγματικῶς ὅμως κύριος ἁπάντων. Ὁ Λύσανδρος ἀπῆλθεν ἀμέσως εἰς Σάρδεις πρὸς τὸν Κῦρον, ἔλαβε παρὰ τούτου πολλὰ χρήματα, ἠνώρθωσε τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον καὶ ἐζήτησε νὰ κυριεύσῃ τὰς πλουσίας κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον παραλίας πόλεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ Ἀθηναῖοι ἐπορίζοντο τὰς πλείστας τῶν προσόδων αὐτῶν. Ἐνταῦθα εἰσέπλευσε καὶ ὁ τῶν Ἀθηναίων στόλος, ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ πέντε ἄλλων στρατηγῶν ἀρχηγούμενος, καὶ ἀγκυροβολήσας εἰς ἀνεπιτηδειοτάτην, ἀντικρὺ τῆς Λαμψάκου, θέσιν, εἰς Αἰγὸς ποταμούς, ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 405, ἧτταν φοβερὰν, καθ' ἣν 9 μόνον πλοῖα Ἀθηναίων διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κόνωνος, ἅπαντα δὲ τὰ λοιπὰ, 170 τὸν ἀριθμὸν, ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ (Ξενοφ. Ἑλλην. 2, 1, 20 καὶ ἑπ.). Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ συνετρίβη ὁλοσχερῶς ἡ τῶν Ἀθηναίων δύναμις. Ὁ Λύσανδρος, ἅμα μετὰ τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο, ἐκυρίευσεν ὅλας σχεδὸν τὰς κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Θράκην πόλεις αὐτῶν, ἐπίσης καὶ ὅλας τὰς νήσους, ἐκτὸς τῆς Σάμου, ἥτις μόνη δὲν ὑπετάχθη αὐτῷ, καὶ ἤδη, ἐπιπλεύσας εἰς Ἀθήνας, ἐπολιόρκησεν αὐτὴν, κοινῇ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἄγιδος καὶ Παυσανίου τοῦ Β', ἀπὸ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς. Ἡ πόλις παρεδόθη περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου τοῦ 404 ἔτους, οἱ δὲ ἐπιβληθέντες ὅροι τῆς εἰρήνης δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐπιεικεῖς ὡς πρὸς τὰς τότε περιστάσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ καταβάλωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσωσι τὰς ναῦς, πλὴν δώδεκα, νὰ ἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας, νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ νὰ ἕπωνται αὐτοῖς, κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὁπουδήποτε οὗτοι καὶ ἂν πολεμῶσιν (*). Ἐπὶ πᾶσι δὲ κατελύθη τὸ προηγούμενον πολίτευμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ κατεστάθησαν τριάκοντα ἄνδρες ἵνα γράψωσι τοὺς νέους νόμους. Ὁ Λύσανδρος ἔπλευσεν ἔπειτα εἰς Σάμον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μετ' ὀλίγον ὑπετάχθησαν, ἀποδημήσαντες ἅπαντες (ἐκτὸς ὀλίγων ὅσοι ἀνῆκον εἰς τὴν ὀλιγαρχικὴν μερίδα), καταλιπόντες δὲ ὅλην τὴν περιουσίαν.

ά) Ἀποτελέσματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 1) Ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐξηγήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 140—145), ὅτι ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς πόλεως ταύτης εἶχε καταντήσει τοιοῦτος, ὥστε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους, δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἐπιφέρῃ ὀλεθρίαν πραγμάτων κατάστασιν. Ἀλλ' ὁ Πελοποννησιακὸς

ἐκείνης, μόνος ὁ Σωκράτης ἐπέμεινε μέχρι τέλους διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ἀδικίας. Ὁ Κόνων διεσώθη, διότι δὲν μετέσχε τῆς ναυμαχίας.

(*) Ξενοφ. Ἑλλ. 2, 2, 20 « Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν (ὡς ἀπῄτουν οἱ Κορίνθιοι, οἱ Θηβαῖοι, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων), » μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι· ἀλλ' » ἐποιοῦντο εἰρήνην, ἐφ' ᾧ τά τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας κλπ. »

πόλεμος ἐπετάχυνε τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην παραδόξως. Τῳόντι, ὡς ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, αἱ Ἀθῆναι ἀπέβαλον, οὐ μόνον τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς ἀπὸ αὐτῶν εἰσπραττομένους φόρους, ἅπαντα τὰ χρήματα ὅσα εἶχον ἀποταμιεύσει ἐν καιρῷ τῆς εὐτυχίας καὶ ἀκμῆς, ἅπαντα τὸν στόλον, τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, ἀλλὰ (μάλιστα κατὰ τὴν ἐπὶ Σικελίαν στρατείαν) καὶ τὸ κράτιστον μέρος τῶν πολιτῶν· διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ δὲ καλῶς ἡ ἀκαταλόγιστος ἠθικὴ ζημία, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἡ πόλις, ὡς ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου περιστατικοῦ, παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν οὐδέποτε ὑπελογίσθη ἀνώτερος τῶν 20,000 ἀνδρῶν, ὅτι εἰς μόνην τὴν ἐπὶ Σικελίαν στρατείαν κατεστράφησαν 3,400 Ἀθηναῖοι ὁπλῖται, καὶ ὅτι, ἐὰν προσυπολογίσωμεν τοὺς ψιλοὺς, τοὺς ἱππεῖς, τοὺς ναυβάτας καὶ τοὺς εἰς τὰς ἑπομένας συμφορὰς καταστραφέντας, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι, ἐντὸς τῶν τελευταίων 10 ἐνιαυτῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐξέλιπον ὑπὲρ τὸ ἥμισυ βεβαίως τῶν ἀρχαίων πολιτῶν. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀνεπληρώθη ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ πῶς; διὰ ξένων, διὰ μετοίκων, διὰ δούλων. Εἶναι δὲ πρόδηλον, ὅτι οἱ νέοι οὗτοι πολῖται ἦσαν ὀνόματι μόνον Ἀθηναῖοι καὶ οὐχὶ πράγματι· ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶχον οὔτε τὴν εὐφυΐαν, οὔτε τὰς ἀρετὰς, οὔτε τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσιν τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου λαοῦ. Προστούτοις ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, διὰ τὸ μέγεθος τῶν παραλόγων ἐπιχειρήσεων, κατέστησεν ἀπαραιτήτους τοὺς μισθοφόρους. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψαν δύο δεινά· οἱ μὲν πολῖται Ἀθηναῖοι ἀπέβαλον κατὰ μικρὸν τὴν σωτηρίαν ἕξιν τοῦ ὑπὲρ πατρίδος προπολεμεῖν, παραδοθέντες εἰς τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἀσωτείαν, εἰς δὲ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν συνέρρευσαν, ἁπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος, ἄνθρωποι ἀνέστιοι, ἀπάτριδες, κακοῦργοι καὶ ἀκόλαστοι, οἵτινες ἀπετέλεσαν εἰς τὸ ἑξῆς τὸ κύριον μέρος τοῦ στρατοῦ. Ἐξ ὅλων δὲ τούτων ἐξηγεῖται ἀποχρώντως διατί αἱ Ἀθῆναι, ἂν καὶ ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν, ἂν καὶ ἀνορθώσασαι τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα καὶ τὰ μακρὰ τείχη, ἂν καὶ συγκροτήσασαι αὖθις ἰσχυρὰν συμμαχίαν, οὐδέποτε πλέον ἀνέκτησαν τὴν πάλαι ποτὲ ἀκμήν. Ἄνδρες τινὲς ἐνάρετοι καὶ μεγαλοψυχοὶ ἀναφαίνονται καὶ εἰς τὸ μετέπειτα ἐκ διαλειμμάτων, λαὸς ὅμως ἐνάρετος καὶ μεγαλοψυχὸς ὄχι, διότι ὁ λαὸς ἤδη συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐξ ἀνδρῶν μιγάδων καὶ διεφθαρμένων. Καὶ λέγοντες ὅτι ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἐπέφερε τὴν ἠθικὴν ταύτην ἀλλοίωσιν, ἐννοεῖται ὅτι αἰτιώμεθα κυρίως τὸ πολίτευμα, διότι τῶν μεγίστων συμφορῶν τοῦ πολέμου ἐκείνου πρόξενος ὑπῆρξεν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ κειμένου, ἡ ἀνάγωγος ὀχλοκρατία.

2) Ὡς πρὸς τὴν Σπάρτην. Ἔπεσον δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ ἀρχαῖα ἤθη καὶ ἐν τῇ Σπάρτῃ αὐτῇ, ὅπου ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον διατηρηθῆ ἀναλλοίωτα· ἀλλὰ ἡ πόλις ἐκείνη ἦτο ἑδραιοτέρα ὀπωσοῦν κατὰ τοῦτο, ὅτι οὐδεὶς ἤδη ἠμφισβήτει πρὸς αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι περὶ τῶν πρωτείων.

Ἀληθῶς εἰπεῖν, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος οὐδέποτε παρέσχε καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοσοῦτον ἡνωμένος ὅσον μικρὸν μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη ἀπέβαλεν ὅλως τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς σχῆμα, διὰ τὸ τοῦτο, ὅτι ἤδη προῄσατο πολὺ μεγαλητέρας συμμαχίας (πλεῖστοι σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, εἴτε ἐπὶ τοῦ πολέμου, εἴτε μετ' αὐτὸν, διὰ δὲ τῆς εἰρήνης καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης)· ὅτι πολλοὶ Σπαρτιᾶται, διατρίβοντες, ἤτοι ὡς ἁρμοσταί, ἤτοι ὡς φρούροι, εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις, ἐγνώρισαν ἤδη λεπτότερα καὶ βίον μαλακώτερον· καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Σπαρτιατικοῦ βίου κατέστη ἤδη οὐχὶ ἡ ἐλευθέρα ἐκείνη καὶ καλὴ μετὰ τῶν συμπολιτῶν ἐν Σπάρτῃ συμβίωσις, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς Ἑλλάδος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης δὲν συνίστατο κυρίως εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν στρατὸν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν, συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἐκ μισθοφόρων. Καθ' ὅσον δ' ἐμειώθη ἡ ἀξία τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ, συνεμειώθη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἡ τῶν βασιλέων δύναμις, ἀνεδείχθησαν δὲ ἐξεναντίας οἱ ἔφοροι ἰσχυρότατοι, ἀπαιτοῦντες ἤδη λόγον παρὰ τῶν βασιλέων διὰ πᾶν ἀτύχημα, διὰ πᾶσαν κακῶς διεξαχθεῖσαν ἡγεμονίαν, καὶ γενόμενοι οὕτως οἱ ἀληθεῖς τῆς πολιτείας κύριοι. Πρὸς τούτοις, διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολεμικοῦ συζήματος, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέδωκαν ἀναγκαίως εἰς τὰ χρήματα πολὺ πλείονα ἢ ἄλλοτε ἀξίαν, διότι ἄνευ χρημάτων μήτε στόλος νὰ κατασταθῇ, μήτε μισθοφόροι νὰ συντηρηθῶσιν ἦτο δυνατόν. Οἱ κατὰ πάσας τὰς συμμαχίδας αὐτῶν πόλεις καθιδρυθέντες ἁρμοσταὶ διετέλουν εἰς στενωτάτην σχέσιν μὲ τὰς ἑταιρείας, αἵτινες, ὡς καὶ πρότερον ἤδη συνέβαινεν ἐν Ἀθήναις, ἀπετέλουν τὴν βάσιν τοῦ πολιτικοῦ τῶν πόλεων ἐκείνων βίου· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, ἀγωνιζόμενοι νὰ προσηλώσωσι τὰς ἑταιρείας ταύτας εἰς τὰ Σπαρτιατικὰ συμφέροντα καὶ νὰ εἰσπράττωσι φόρους καὶ

ἄλλα χρήματα ἀπὸ τῶν γειτόνων πόλεων, περιέζησαν εἰς σύζημα πολιτικὸν, τοσούτῳ μᾶλλον πανοῦργον, ὅσῳ ἦτο εἰς ἀντίφασιν μὲ τὰ κυρίως Σπαρτιατικὰ ἤθη. Συνεπλήρωσαν δὲ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας οἱ νόμοι τοὺς ὁποίους, ὄχι πολὺ ὕστερον τοῦ 400 ἔτους, ἔγραψεν ὁ ἔφορος Ἐπιτάδευς, οἱ ἐπιτρέψαντες τὴν ἐλευθέραν δωρεὰν καὶ διάθεσιν τῶν οἴκων καὶ τῶν κλήρων, ᾗ ἀνοίξαντες στάδιον ἀπεριόριστον εἰς τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα (ἴδε περὶ αὐτῶν κατωτέρω πλειότερα ἐν τῷ ἑπομένῳ §). Ἔκτοτε ἡ Σπάρτη παρίστησι παράδοξον ἐκλελυμένων ἠθῶν καὶ φρονημάτων ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς αὐστηροτέρους τύπους· ὥστε καὶ περὶ αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἂν καὶ πρὸς τὰ ἔξω νικηφόρος, ἐσωτερικῶς ἐθραύσθη καὶ ἀπέβη ἐντελῶς ἀλλοία.

6') Ἀνόρθωσις τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις. — Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, οἱ αἱρεθέντες ἐν Ἀθήναις, μετὰ τὴν εἰρήνην, διὰ νὰ συντάξωσι τοὺς μέλλοντας τῆς πολιτείας νόμους, τοῦ μὲν κυρίου τούτου ἔργου ἀνέβαλον τὴν ἐκπλήρωσιν, καταστήσαντες δὲ τὴν Βουλὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς, κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, ἐνήργουν ἤδη ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν. Ἐπήγαγον δὲ θανατικὴν ποινὴν καθ' ὅλων τῶν ἀπὸ συκοφαντίας ζώντων· ἐνισχύθησαν διὰ Σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, μεθ' ἧς ἦλθεν ὁ ἁρμοστὴς Καλλίβιος, καὶ ἐποίησαν ἐκποδὼν πάντας τοὺς ἀντιπράττοντας. Ἴσως κατ' ἀρχὰς ὅλα ταῦτα ἐγίνοντο ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἑνότης καὶ ἡ μονιμότης τοῦ πολιτεύματος· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Θηραμένης, εἰς ὢν ἐκ τῶν τριάκοντα, θεωρήσας, ὅτι, ἐὰν ἐκτελεσθῶσιν ὅσα ἐβουλεύετο ὁ Κριτίας, ὅτις προίστατο τῆς βιαιοτέρας μερίδος, ὁ φόνος θέλει ἀποβῇ δεινὸς, πρὸς δὲ, ὅτι ἀνεμιγνύοντο ἐνταῦθα πάθη, ἀντέστη λέγων, ὅτι δὲν εἶναι πρέπον νὰ θανατῶνται ἄνδρες τιμώμενοι μὲν ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς κατ' οὐδὲν ἀδικήσαντες. Ἀλλὰ, καίπερ ἀντιλέγοντος αὐτοῦ (ὅπερ ἴσως δὲν ἐχρησίμευεν εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς τὸ νὰ παροξύνῃ τὰ πάθη), ἐθυσιάσθησαν τινὲς τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν· ὁ δὲ Κριτίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, διὰ νὰ ἔχωσι πλείονας ὀπαδοὺς, καταλέγουσιν ἤδη τρισχιλίους πολίτας τοὺς μεθέξοντας τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα πρότερον διῴκουν μόνοι οἱ τριάκοντα. Ὁ Θηραμένης ἀντέστη καὶ εἰς τοῦτο λέγων, ὅτι εἶναι ἄτοπον νὰ μὴ ὑποτεθῶσιν εἰς Ἀθήνας ὑπάρχοντες εἰμὴ τρισχίλιοι ἀγαθοὶ πολῖται, ἄξιοι νὰ κοινωνήσωσι τῆς ἀρχῆς. Οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, ὁπλίσαντες μὲν τοὺς τρισχιλίους, τῶν δὲ ἄλλων πολιτῶν ἀφαιρέσαντες, διὰ τῆς Λακωνικῆς φρουρᾶς, τὰ ὅπλα, ἠδύναντο ἤδη νὰ τολμήσωσι τὰ πάντα· καὶ ἀληθῶς τὰ πάντα ἐτόλμησαν, ὅπως, μισθοδοτοῦντες ἀδρῶς τοὺς ξένους φρουροὺς καὶ τὸν ἁρμοστὴν, ἔχωσιν αὐτοὺς συμπράττοντας. Καὶ ὁ Θηραμένης, ὅστις δὲν ἔπαυσεν ἀνθιστάμενος εἰς τὴν τυραννίαν τοῦ Κριτίου, ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον.

Οἱ τριάκοντα, ἀπαλλαγέντες, διὰ τῆς τελευτῆς τοῦ Θηραμένους, παντὸς κωλύματος, παρεδόθησαν ἤδη ἀδεῶς εἰς τὴν τῆς ἐξουσίας αὐτῶν κατάχρησιν, τὴν ὁποίαν ἀναγκαίως ἐπέφερεν ἡ αὔξησις τῶν παθῶν καὶ ἡ βιαιοτέρα τῶν κυβερνώντων θέσις. Ἐνέπλησαν δὲ καὶ τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Θήβας φυγάδων, ὧν οἱ ἐν Θήβαις ἠθροίζοντο μάλιστα περὶ τὸν γενναῖον Θρασύβουλον, ὅστις μετ' ὀλίγον ἐξβάλλει μετὰ ἑβδομήκοντα εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ καταλαμβάνει τὴν Φυλήν. Οἱ τριάκοντα, ὀλιγωρήσαντες κατ' ἀρχὰς, δὲν ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ δραστηρίως. Ὅθεν ὁ Θρασύβουλος ἐνισχύεται, τρέπει τὸν ὕστερον σταλέντα στρατὸν καὶ γίνεται ἔπειτα κύριος τοῦ Πειραιῶς. Γενομένης δὲ μάχης μεταξὺ τῶν δύο μερῶν, πίπτει ὁ Κριτίας, καὶ οἱ τριάκοντα ἀποβάλλουσιν ἤδη ἅπαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Τῇ ὑστεραίᾳ ἦλθον ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι εἰς τὸ συνέδριον· οἱ δὲ τρισχίλιοι ἦσαν διῃρημένοι πρὸς ἀλλήλους, διότι οἱ μὴ μετασχόντες τῶν γενομένων ἀδικημάτων, ἐπεθύμουν τὴν ἔξωσιν τῶν τυράννων ᾗ τὴν τῶν φυγάδων κάθοδον· τελευταῖον συμφωνήσαντες ἔπαυσαν τοὺς 30 ᾗ διώρισεν ἀντ' αὐτῶν 10 ἄλλους, ἕνα ἀφ' ἑκάστης φυλῆς (ἐν ἔαρι τοῦ 403). Ἀλλὰ ᾗ ἐπὶ τούτων ἐξηκολούθησαν αἱ πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεῖ ἐχθροπραξίαι, ἂν καὶ οἱ τριάκοντα εἶχον ἀπέλθει εἰς Ἐλευσῖνα· πέμπουσι δὲ ἀμφότερα τὰ μέρη, οἵ τε δηλαδὴ τριάκοντα ἐξ Ἐλευσῖνος καὶ οἱ τρισχίλιοι ἀπὸ τοῦ ἄστεος, πρέσβεις εἰς Σπάρτην, ζητοῦντες βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐδάνεισαν εἰς τοὺς τριάκοντα 100 τάλαντα, συγχρόνως δὲ ἀπέφασισαν νὰ πολιορκήσωσι τὸν Πειραιᾶ κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, πέμψαντες ἐπὶ τούτῳ τὸν μὲν Λύσανδρον, τὸν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς νικητὴν, ὡς ἁρμοστὴν μετὰ στρατοῦ, τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ Λίβυν, ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου. Ἐντεῦθεν οἱ ἐν Πειραιεῖ Ἀθηναῖοι ἤθελον βεβαίως καταστραφῇ, ἐὰν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης, φοβηθέντες τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Λυσάνδρου (ὅστις προίστατο τότε τῆς νεωτεριστικῆς ἐν Σπάρτῃ γενεᾶς), δὲν ἔπειθον τοὺς ἐφόρους νὰ πέμψωσι συγχρόνως ἕνα τῶν βασιλέων, τὸν Παυσανίαν,

μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὁ δὲ Παυσανίας, μὴ θέλων νὰ ἀφήσῃ εἰς τὸν Λύσανδρον τὴν δόξαν τοῦ νὰ ῥυθμίσῃ καὶ δεύτερον τὰ τῶν Ἀθηνῶν πράγματα, κατώρθωσε νὰ διαλλάξῃ τοὺς ἐν Πειραιεῖ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει, εἰρηνεύσαντας ἤδη πρὸς ἀλλήλους. Οἱ τριάκοντα, οἱ ἐπὶ τῆς διοικήσεως τούτων ἐν Πειραιεῖ ἄρξαντες δέκα ἄνδρες ἢ οἱ ἕνδεκα, τοὺς ὁποίους οἱ τριάκοντα μετεχειρίζοντο ὡς δημίους, ἐξορίζονται διὰ παντός· εἰς ἐκείνους δὲ τῶν τριςχιλίων, ὅσοι δὲν ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν τῷ ἄστει, ἐπιτρέπεται νὰ κατοικήσωσιν εἰς Ἐλευσῖνα.

Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ **403** ἔτους, ἀνωρθώθη μὲν ἐν Ἀθήναις τὸ ἀρχαῖον δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐψηφίσθη δὲ πλήρης ἀμνηστία καὶ ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία καὶ ἡ τάξις. Μεταξὺ τῶν ἀρχόντων τοῦ ἔτους τούτου ἀξιομνημόνευτος μάλιστα εἶναι ὁ Εὐκλείδης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φέρουσι πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γενόμεναι διατάξεις.

Ἀλλά, καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀρχαίων νόμων ἐν Ἀθήναις, ἡ Σπάρτη ἦρχεν ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος. Αἱ δευτερεύουσαι καὶ τριτεύουσαι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι κατ' οὐδὲν ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας μεταβάσεως τῆς ἡγεμονίας καὶ αὐτοῦ τοῦ πρότερον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑποκειμένου μέρους τῆς Ἑλλάδος· καθότι ἡ Σπάρτη δὲν ἐπολιτεύθη μετριώτερον τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ ἁρμοσταὶ αὐτῆς, ὡς ἐξάγεται ἐξ ὅσων ἐν Ἀθήναις ἔπραξαν, ἀπέβησαν τάχιστα πολὺ ἐπαχθέστεροι καὶ ὀλεθριώτεροι ἢ ὅσον ποτὲ ὑπῆρξαν οἱ τῶν Ἀθηναίων ἐπίσκοποι.

γ') Συνέχεια τῆς τῶν Συρακουσῶν ἱστορίας. Ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω (σελ. **116—118**) τὴν ἱστορίαν τῶν Συρακουσῶν, μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ πόλις αὕτη ἐμελέτησε νὰ κυριαρχήσῃ ἁπάσης τῆς Σικελίας. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος τούτου, οἱ Συρακούσιοι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Λεοντίνων, προϊστάμενοι ἤδη τρόπον τινὰ τῆς Δωρικῆς κατὰ τὴν Σικελίαν συμμαχίας, τῆς ὁποίας μόνη ἡ Δωρικὴ Καμάρινα ἔμεινεν ἀμέτοχος, ἔχοντες δὲ καὶ ἐκτὸς τῆς Σικελίας σχέσεις, μετὰ τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν καὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ὁμοσπονδίας· ἀφ' ἑτέρου οἱ Λεοντῖνοι ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ Ῥηγίνων καὶ Ἀθηναίων, τῷ **427** (Θουκυδ. **3**, 86). Ἀλλ' ἔπεισε τὰς πόλεις ταύτας, ἐν ἔτει **424**, εἰς διαλλαγήν, καὶ ἐπέφερε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς κοινῆς κατὰ τὴν Σικελίαν εἰρήνης Ἑρμοκράτης ὁ Ἕρμωνος, Συρακούσιος, ἀνὴρ ἐφάμιλλος μέχρι τινὸς τῶν ἀξιολογωτάτων Ἀθηναίων, ὅστις ἐξήγησεν εἰς τοὺς ἐν Γέλᾳ συνελθόντας πρέσβεις ὅλων τῶν Σικελικῶν πόλεων τὴν ἀληθῆ αὐτῶν θέσιν πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Πελοποννησιακὴν ὁμοσπονδίαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἠγανάκτησαν διὰ τὴν εἰρήνην ταύτην, τὴν ἀνατρέψασαν τὰ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος κατακτητικὰ αὐτῶν βουλεύματα, ὥστε ἐτιμώρησαν δι' ἐξορίας καὶ χρηματικῆς ποινῆς τοὺς στρατηγούς, διότι δὲν ἐμπόδισαν τὴν εἰρήνην καὶ δὲν κατέκτησαν τὴν Σικελίαν (Θουκυδ. **4**, **58** καὶ ἑπ.). Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων, οἱ Συρακούσιοι ἐπροτέρουν τοσοῦτον, ὥστε πάντες οἱ ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων πρὸς αὐτοὺς καταφεύγοντες, ὑπερίσχυον τῶν ἀντιπάλων. Πολεμησάντων δὲ τῶν Ἐγεσταίων πρὸς τοὺς Σελινουντίους, περὶ γαμικῶν τινων ὑποθέσεων καὶ περὶ γῆς ἀμφισβητήτου, οἱ Συρακούσιοι συμμαχοῦσι μὲ τοὺς Σελινουντίους· οἱ δὲ Ἐγεσταῖοι, ἀμηχανοῦντες, ἐτράπησαν αὖθις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπιχειρήσαντες ἐντεῦθεν, τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀλκιβιάδου, τὴν ἀπὸ τῆς μετακλήσεως αὐτοῦ τοσοῦτον πένθιμον λαβοῦσαν τέλος ἐπὶ Σικελίαν στρατείαν. Καταλυθέντος τοῦ πολέμου τούτου, οἱ Συρακούσιοι πέμπουσι πρὸς τοὺς Πελοποννησίους κατὰ τῶν Ἀθηναίων ζόλον, τῷ ὁποίου ἦρχεν ὁ Ἑρμοκράτης· τῷ δὲ **412**, ἐτροποποιήθη καὶ ἡ νομοθεσία τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ συνεδρίου τῶν ἀρίστων τῆς πόλεως ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοσοῦτον διέπρεπεν ὁ Διοκλῆς, ὥστε ἅπαντες οἱ νέοι νόμοι εἰς αὐτὸν ἀπεδόθησαν· προστούτοις ἐτιμήθη ὡς ἥρως κατὰ τὴν Σικελίαν, οἱ δὲ νόμοι αὐτοῦ μετεβιβάσθησαν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Ἀλλ' ἤδη οἱ Ἐγεσταῖοι ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες, ἀποτυχόντες εἰς τὴν περὶ διαλλαγῶν μεσιτείαν, πέμπουσι, τῷ **410**, στρατόν· τῷ δὲ **409**, ἔρχεται αὐτὸς ὁ Σουφφέτης Ἀννίβας, ὁ τοῦ Γέσκωνος υἱός, μετὰ **100,000** ἀνδρῶν, καὶ κυριεύει κατὰ κράτος πρῶτον τὴν γενναίως ἀντισταθεῖσαν Σελινοῦντα, ἔπειτα τὴν Ἱμέραν, μὴ ἐπιχειρήσας δέ τι κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἐκπλέει αὖθις ἐκ τῆς Σικελίας (Διοδ. Σικελ. **13**, **43** καὶ **44**, **54—62**).

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ὁ Ἑρμοκράτης κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν· ἀλλά, λαβὼν παρὰ τοῦ Φαρναβάζου χρήματα, καταπλέει μετὰ **1000** μισθοφόρων εἰς Μεσσήνην· παραλαβὼν δὲ ἐνταῦθα καὶ ἄλλους ὀπαδούς, καταλαμβάνει τὴν Σελινοῦντα, καλεῖ πανταχόθεν τοὺς διασεσωσμένους τῶν Σελινουντίων, τειχίζει τὴν πόλιν καὶ κατορθόνει μέν, ἐκεῖθεν

ὁρμώμενος, τὴν ἐκ Συρακουσῶν τοῦ Διοκλέους φυγάδευσιν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ κάθοδον· ἀλλ' ἐφονεύθη μάλιστα μετ' ὀλίγον (Διοδ. Σικελ. 13, 63 καὶ 75).

Οἱ Καρχηδόνιοι, γνωρίσαντες ἤδη ἢ ἐκτιμήσαντες τὴν Σικελίαν, παρεσκεύασαν νέαν μεγαλητέραν ἐκστρατείαν· στρατοπεδεύσαντες δὲ (407) περὶ τὸν Ἀκράγαντα, εἰς μέγαν ἐνέβαλον φόβον τοὺς Συρακουσίους· ἀλλ' ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ἑλλήνων λοιμὸς ἐμπεσὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Καρχηδονίων, τοὺς ὁποίους ἐπί τινα χρόνον εἰς μεγάλην φέρει ἀμηχανίαν ὁ τῶν Συρακουσίων στρατηγὸς Δαφναῖος. Μετανάστασις τῶν Ἀκραγαντίνων εἰς Γέλαν καὶ ἅλωσις τοῦ Ἀκράγαντος. Ἐν Συρακούσαις δὲ Διονύσιος ὁ Ἑρμοκράτους (ἄλλου παρὰ τὸν προμνημονευθέντα), κατηγορεῖ τοὺς στρατηγοὺς καὶ προσοικειοῦται τὸν δῆμον, ὅστις διορίζει ἑτέρους στρατηγοὺς, ἐν οἷς καὶ αὐτὸν τὸν Διονύσιον. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν νέων στρατηγῶν διαβάλλει οὗτος, ὅτι συνεννοοῦνται μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ, ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ, δὲν συνεδρεύει μετ' αὐτῶν. Ὁ λαὸς πιστεύει τὰ λεγόμενα. Ὁ δὲ Διονύσιος, ἔχων χρείαν, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν περαιτέρω βουλευμάτων, ἀνθρώπων ὅλως ἀφωσιωμένων, προτείνει ἤδη τὴν κάθοδον τῶν φυγάδων· καὶ ὁ λαὸς, καταπεπλημμένος ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπιψηφίζει τὴν πρότασιν. Τότε ὁ Διονύσιος, ἐλθὼν εἰς Γέλαν, φονεύει τοὺς εὐπορωτάτους τῶν πολιτῶν, στασιάζοντας πρὸς τὸν δῆμον, δημεύει τὴν περιουσίαν αὐτῶν, λαμβάνει δι' αὐτῆς πλειοτέρους ὀπαδοὺς, ἐπανελθὼν εἰς Συρακούσας καὶ βεβαιώσας, ὅτι ἔχει ἤδη ἀποδείξεις τῆς συνεννοήσεως τῶν ἄλλων στρατηγῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Καρχηδονίων Ἱμίλκωνος, αἱρεῖται, τῇ ἑπομένῃ ἡμέρᾳ, στρατηγὸς αὐτοκράτωρ. Ἔπειτα, δι' ἑτέρας ἀπάτης, πείθει τὸ πλῆθος νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ σωματοφύλακας, καὶ, ἔχων προστούτοις ἅπαντας τοὺς μισθοφόρους ἀφωσιωμένους εἰς ἑαυτὸν, λαμβάνει τοιουτοτρόπως τὴν τυραννίδα τῶν Συρακουσῶν, τῶν ὁποίων ᾠκειώσατο τὰς ἐπισημοτέρας οἰκίας δι' ἐπιγαμιῶν (Διοδ. Σικελ. 13, 80—96).

Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὁ ἰσχυρότατος κατὰ τῶν Καρχηδονίων σύμμαχος ἦτο πάντοτε ὁ λοιμός· ἀλλ' ὅμως, συνομολογηθείσης ἐν ἔτει 405 εἰρήνης, ὁ Διονύσιος ἐβιάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς, ἐκτὸς τῶν ὅσα κατέκτησαν, τοὺς Γελώους καὶ τοὺς Καμαριναίους (Διοδ. Σικελ. 13, 108—114). Ἐπιχειρήσας δὲ αὖθις πόλεμον, διὰ νὰ ἐξώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς Σικελίας, ἀπὸ τοῦ 398—392, ἐπολιορκήθη αὐτὸς ἐν Συρακούσαις· ἀλλ' ἐσώθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ (Διοδ. Σικελ. 14, 41—76, 95—96). Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου, ἅπαντες οἱ δυσηρεστημένοι καὶ φυγαδευθέντες Συρακούσιοι εὗρον ἄσυλον καὶ προστασίαν παρὰ τοῖς Ῥηγίνοις, τοὺς ὁποίους, τούτου ἕνεκα, ὁ Διονύσιος, μετὰ τὴν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους εἰρήνην, πολιορκεῖ καὶ βιάζει νὰ παραδοθῶσι (Διόδ. Σικελ. 14, 87—90, 100—112). Ἕτεροι δὲ δύο πόλεμοι, τοὺς ὁποίους βραδύτερον κατὰ τῶν Καρχηδονίων ἐπεχείρησεν, οὐδὲ μακροχρόνιοι, οὐδ' ἀξιόλογοι ὑπῆρξαν· οἱ δὲ Καρχηδόνιοι διεφύλαξαν μέρος τῆς νήσου (Διοδ. Σικελ. 13, 15—17, 73). Ὁ Διονύσιος ἦτο φιλόσοφος καὶ ποιητὴς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ φυλάξῃ ψυχὴν ἀθόρυβον ἐν τῇ τυραννικῇ αὐτοῦ ἐρημίᾳ· καὶ ἔζησε βίον ἄθλιον καὶ περιδεῆ, ποτισθεὶς ἐπὶ τέλους, ἂν καὶ τοσοῦτον προφυλατόμενος, δηλητήριον ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, τῇ προτροπῇ τοῦ υἱοῦ, Διονυσίου τοῦ νεωτέρου (368, Πλουτ. Δίων, 6), φοβηθέντος μήπως βιασθῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς νὰ λάβῃ συμμετόχους τῆς ἀρχῆς τοὺς μὴ ὁμομητρίους ἀδελφούς. Ἔλαβε δὲ οὐδὲν ἧττον κατ' ἀρχὰς συνάρχοντα τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρυιᾶς Δίωνα, τὸν ὁποῖον ὅμως μετ' ὀλίγον ἐξώρισεν εἰς Ἰταλίαν, συλλαβὼν ἐπιστολήν τινα αὐτοῦ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους (Πλουτ. αὐτ. 14). Ὁ Δίων, ἤδη ἐχθρὸς ὢν τοῦ τυράννου, καὶ διὰ τοῦτο φίλος τῆς ἐλευθερίας ὑπολαμβανόμενος, εἶχεν ὡς τοιοῦτος ἐν Συρακούσαις μερίδα, ἧς προΐστατο ὁ Ἡρακλείδης, καὶ, διὰ συνδρομῆς τῶν Καρχηδονίων καὶ πολλῶν Σικελικῶν πόλεων, γίνεται κύριος τῶν Συρακουσῶν. Ὁ δὲ Διονύσιος, ἀφήσας φρουρὰν εἰς μόνην τὴν ἀκρόπολιν, φεύγει εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' ὁ Δίων, ἀναδειχθεὶς ἐπίσης τύραννος, ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τῆς μερίδος, διὰ τῆς ὁποίας προήχθη εἰς τὰ πράγματα, καὶ βιάζεται νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς πόλεως, ἥτις, σπαρασσομένη ὑπὸ στάσεων, περιπίπτει εἰς χεῖρας Νυψίου, τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Διονυσίου, καὶ τότε, ἐκ τῶν δύο κακῶν προτιμῶσα τὸ μὴ χεῖρον, μεταπέμπεται τὸν Δίωνα (356), ὅστις, ἐπανελθὼν, φονεύει μὲν τὸν Ἡρακλείδην, στερεῖται ὅμως ἢ αὐτὸς τῆς ζωῆς ὑπὸ Καλλίππου. Ὁ Κάλλιππος καταλαμβάνει τὴν τυραννίδα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον φονεύεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν μισθοφόρων, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ (Πλουτ. Δίων). Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην λαμβάνει ἢ ὁ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν νεώτερος τοῦ Διονυσίου ἀδελφὸς Ἱππαρῖνος, καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Νυσαίου, τῷ 351. Τελευταῖον, τῷ 346, ὁ Διονύσιος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διέτριβεν εἰς Δοκροὺς, καταλαμβάνει αὖθις τὴν πόλιν· ἐπελθόντος δὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ

δυναστεύοντος τῶν Λεοντίνων Ἱκέτου, οἱ Συρακούσιοι, μεστοὶ ὄντες ἤδη τυράννων, ἐπικαλοῦνται, τῷ 345, βοήθειαν ἀπὸ τὴν μητρόπολιν Κόρινθον, πέμψασαν αὐτοῖς τὸν Τιμολέοντα, ὅστις, φονεύσας ἄλλοτε τὸν ἀδελφὸν Τιμοφάνην, διότι ἀνέδειξεν ἑαυτὸν τύραννον τῆς πατρίδος, ἐξ ταραχθεὶς τὴν διάνοιαν διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ τὴν ἀποστροφὴν τῆς μητρὸς, εἶχε ζήσει ἐπὶ πολλὰ ἔτη μακρὰν πάσης κοινωνίας ἐξ πολιτείας. (Τοῦ Τιμολέοντος πολιτικὸς διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ Ἐπαμινώνδας, «ὁ μάλιστα ζηλωθεὶς ὑπὸ Τιμολέοντος Ἐπαμινώνδας», Πλουτ. Τιμ. 36). Περαιωθεὶς δὲ ἤδη εὐτυχῶς εἰς Σικελίαν, ἐνίκησε τὸν Ἱκέτην, καὶ, μικρὰν μὲν ἔχων δύναμιν, πολλὰ δὲ ἀπαντήσας κωλύματα, ἐγένετο οὐδὲν ἧττον κύριος τῶν Συρακουσῶν, πείσας τὸν Διονύσιον ν' ἀπέλθῃ εἰς Κόρινθον, ὅπου διέζησε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἰδιωτεύων. Ὁ Τιμολέων κατέζησεν αὖθις τὴν δημοκρατίαν εἰς τὰς παντάπασιν ἐρήμους Συρακούσας καὶ ἀνώρθωσε τὴν τοῦ Διοκλέους νομοθεσίαν· κατέσκαψε τὴν τυραννικὴν ἀκρόπολιν, κατῴκισεν εἰς τὴν πόλιν πολλοὺς νέους ἀποίκους, κατέλυσε καὶ τοὺς ἄλλους ἐν Σικελίᾳ τυράννους, ἐλεηλάτησε τὴν χώραν τῶν Καρχηδονίων καὶ ὁλοσχερῶς ἔτρεψεν αὐτοὺς περὶ τὸν Κρίμησσον ποταμόν. Ἀπέθανε δὲ τῷ 337, τιμώμενος ὡς κοινὸς πατήρ. Τὰ μετέπειτα τῆς τῶν Συρακουσίων ἱστορίας συνδέονται τὸ πλεῖστον μὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν· ὅθεν θέλουν ἐκτεθῆ ἐν τῷ πέμπτῳ τμήματι.

δ') Πηγαί. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶναι τὸ πληρέστερον, τὸ εὐκρινέστερον καὶ τὸ βεβαιότερον, ὡς ἐκ τῶν συγγραφῶν τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Εἰς τούτους προσθετέον, κατὰ δεύτερον λόγον, τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην καὶ τὸν Πλούταρχον.

§. 21.

Ἡ Ἑλλὰς, περαιώσασα πρὸς καιρὸν τὴν ἐμφύλιον αὐτῆς στάσιν καὶ ταχθεῖσα ἅπασα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἐπανέλαβε τὸν ἀρχαῖον κατὰ τῆς Περσίας ἀγῶνα. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἔδωκε τὸ συνδρομῆ τῶν Ἑλλήνων γενόμενον, ἀλλ' ἀποτυχὸν ἐπιχείρημα τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (σελ. 55) (*)· διότι

(*) Ὁ Κῦρος ἐστήριζε τὰς εἰς τὸν θρόνον ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παρὰ τοῖς Πέρσαις ἰσχυούσης ἀρχῆς, ἐφ' ἧς εἶχε στηριχθῆ καὶ ὁ Ξέρξης ἄλλοτε, ὅτι ὁ γεννηθεὶς βασιλεύοντος ἤδη τοῦ πατρὸς, προτιμᾶται τοῦ προηγουμένως γεννηθέντος. Τούτου ἕνεκα, ὁ Κῦρος ἀπῄτησε τὴν κληρονομίαν, ἔχων βοηθὸν καὶ τὴν μητέρα Παρύσατιν, γυναῖκα τὰ μάλιστα ἐπιτηδείαν καὶ ῥᾳδιοῦργον· διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ ἀσφαλέστερον, δὲν ἀπεκάλυψε τὰς ἀξιώσεις εἰμὴ ἀφοῦ συνεχρότησεν ἐν τῇ σατραπίᾳ αὐτοῦ ἀποχρῶσαν δύναμιν, διότι ἦτο βεβαίως ἀπίθανον ὅτι ὁ Ἀρταξέρξης θέλει ἑκουσίως παραχωρήσει ἐκ τοῦ θρόνου. Ὅθεν ἤθροισε περὶ αὐτὸν πλῆθος Ἑλλήνων, ὄντων ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνωτέρων τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν. Ἰδίως, προσελθὼν εἰς αὐτὸν Κλέαρχος, ὁ ἁρμοστὴς ἐξ μετέπειτα τύραννος τοῦ Βυζαντίου, συνέδραμε περὶ τὴν ὅσον οἷόν τε ἄδηλον συλλογὴν τοῦ στρατοῦ, οὖσαν εὐχερεστάτην, διότι ἡ μὲν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἀποκατάστασις τῆς εἰρήνης ἀφῆκεν ἀργοὺς πολλοὺς φιλοκινδύνους ἄνδρας, ὁ δὲ Κῦρος ηὐπόρει χρημάτων, αἱ δὲ πολλαὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεων ἀνωμαλίαι παρεῖχον οὐκ ὀλίγας προφάσεις τῷ ἀθροίζειν πολλαχῷ στρατεύματα. Προφασιζόμενος λοιπὸν, ὅτι στρατεύει ἐπὶ τοὺς Πεισίδας πειρατὰς, συλλέγει ἅπαντα ταῦτα τὰ στρατεύματα εἰς Σάρδεις, καὶ, ὁρμήσας ἐκεῖθεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 401, ἐξελαύνει εἰς Ἰκόνιον, εἰς Ταρσὸν καὶ εἰς Ἰσσὸν, ὅπου εὗρε τὸν ναύαρχον Πυθαγόραν, σταλέντα ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες, μεμνημένοι τῆς προτέρας τοῦ Κύρου φιλίας, ἐλπίζοντες δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πλείονα ἔτι ὠφελήματα, ἀπεφάσισαν νὰ συνδράμωσιν αὐτὸν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Σπαρτιατικὸς οὗτος στόλος καὶ ἕτερος Αἰγυπτιακὸς, ἐπίσης εἰς βοήθειαν τοῦ Κύρου ἐλθὼν, ἀνεχαίτιζον ὁ μὲν τὸν Σατράπην τῆς Κιλικίας, ὁ δὲ τὸν Σατράπην τῆς Συρίας ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμποδίσωσιν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν ἐκστρατείαν, 700 δὲ Λακεδαιμόνιοι ὁπλῖται, ὑπὸ τὸν Χειρίσοφον, προσετέθησαν εἰς τὸν πεζικὸν στρατὸν τοῦ Κύρου, ὅστις ἔφθασεν εὐτυχῶς μέχρι τοῦ Εὐφράτου, διέβη εἰς τὴν ἀριστερὰν τούτου ὄχθην, καὶ ἦλθεν εἰς πεδίον καλούμενον Κούναξα, ὅπου ἐπρόκειτο αὐτὸν ὁ ἀδελφός. Ὁ Τισσαφέρνης, ἂν καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ προλάβῃ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ἔδωκεν ὅμως ἐγκαίρως τῷ Ἀρταξέρξῃ τὴν περὶ ταύτης ἀγγε-

ὁ βασιλεὺς οὗτος, βραβεύων, μετὰ τὴν περὶ Κούναξα νίκην, τὸν πιζὸν ἀναδειχθέντα Τισσαφέρνην, ἀνέθηκεν αὐτῷ τὰς χώρας ὧν πρότερον ἦρχεν ὁ Κῦρος, ὁ δὲ σατράπης οὗτος παρεσκευάσθη ἤδη νὰ τιμωρήσῃ τὰς Ἰωνικὰς πόλεις διὰ τὴν προαποδειχθεῖσαν πρὸς τὸν Κῦρον εὔνοιαν· ἀλλὰ τότε οἱ Σπαρτιᾶται, καλούμενοι, ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν συμμάχων, εἰς βοήθειαν, πέμπουσι (φθινοπώρῳ τοῦ 400 ἔτους) τὸν Θί(μ)βρωνα ἁρμοστήν, δόντες αὐτῷ 5.000 Πελοποννησίους καὶ 300 ἱππεῖς Ἀθηναίους. Ὁ στρατὸς οὗτος ἀπετέλει μόνον τὸν πυρῆνα τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως, διότι ὁ Θίβρων συνήγαγε στρατιώτας καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων· προσδετούτοις συνέμιξαν αὐτῷ οἱ σωθέντες ἐκ τῶν μετὰ Κύρου ἀναβάντων. Καὶ γίνεται ἀμαχητὶ σχεδὸν κύριος τῆς Περγάμου, τοῦ Γαμβρίου, τῆς Μυρίνης καὶ τοῦ Γρυνίου, προχωρήσας μέχρι τῆς Λαρίσσης, ὅπου πρῶτον ἀπήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν. Δὲν εἶχε δὲ κατορθώσει τὴν ἅλωσιν αὐτῆς, ὅτε διετάχθη ὑπὸ τῶν Ἐφόρων νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ Καρίαν κατὰ Τισσαφέρνους· ἀλλὰ πρὶν ἢ καὶ ἐνταῦθα διαπράξῃ τι ἄξιον λόγου, ἐπέμφθη ἕτερος ἀντ' αὐτοῦ ἄρχων τοῦ στρατοῦ, ὁ Δερκυλ(λ)ίδας (φθινοπώρῳ τοῦ 399). — Ὁ Δερκυλ(λ)ίδας, ὢν τῇ μὲν συνέσει ἴσος τῷ Λυσάνδρῳ, τὰς δὲ ἄλλας ἀρετὰς ἀνώτερος, καὶ μεγαλεπήβολος, καὶ τολμηρὸς ἀνήρ, βιάζει τὸν Τισσαφέρνην εἰς εἰρήνην, ἔπειτα δὲ τρέπεται ἐπὶ Φαρνάβαζον καὶ γίνεται εὐθὺς κύριος τῆς Λαρίσσης καὶ πολλῶν ἄλλων πόλεων. Ὁ δὲ Φαρνάβαζος, ὅστις διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Τισσαφέρνην, θεωρῶν ὅτι δὲν δύναται ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, συνομολογεῖ, ἐν ἔαρι τοῦ 398, ἀνακωχὴν καὶ δὲν τολμᾷ ἤδη νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Ἀλλ' αὗται ἐπεθύμησαν τελευταῖον ν' ἀπαλλαγῶσιν ἐντελῶς τῆς τε Περσικῆς κυριαρχίας, εἰς ἣν, ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Λυδικοῦ κράτους, διετέλουν ἀδιαλείπτως σχεδὸν ὑποτεταγμέναι, καὶ τῶν ἕνεκα τῆς κυριαρχίας ταύτης καταβαλλομένων φόρων· ὅθεν πείθουσι τὴν Σπάρτην νὰ παραγγείλῃ εἰς τὸν Δερκυλ(λ)ίδαν νέαν κατὰ Τισσαφέρνους καὶ τῆς Καρίας ἐκστρατείαν. Ὁ Φαρνάβαζος ἤδη ἑνοῦται μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους, μετέπειτα ὅμως ἔρχονται ἐν τῷ Μαιάνδρου πε-

---

λίαν, ὥστε, ὅτε ἀπηντήθησαν οἱ δύο στρατοί, ὁ τοῦ Ἀρταξέρξου συνέκειτο, ἐὰν δὲν ἔχωσιν ὑπερβολήν τινα τὰ λεγόμενα, ἐξ 100 περίπου μυριάδων ἀνδρῶν. Ὁ Κῦρος δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὸ μέγα τοῦτο πλῆθος εἰ μὴ 12,800 Ἕλληνας καὶ 100,000 Ἀσιανούς, ἡ δ' ἐπιγενομένη μάχη (Σεπτεμβρίῳ 401), καθ' ἣν ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Κῦρος, ἔδωκε τάχιστα τέλος εἰς τὴν ὅλην ἐπιχείρησιν. Μόνοι οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν ἐν ᾗ ἐτάχθησαν θέσει, ἔπειτα δὲ, ἀναχωρήσαντες, διήλασαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀφοῦ καθ' ὁδὸν ἐστερήθησαν καὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Κλεάρχου. Αὕτη δὲ ἡ τοῦ Κύρου ἧττα καὶ ἡ τῶν μυρίων Ἑλλήνων στρατεία, ἐπέφερεν ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα δύο τινὰ ἀξιολογώτατα ἀποτελέσματα. Διότι, πρῶτον, οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν σύμμαχοι αὐτῶν, καθὸ ὑποστηρίξαντες καὶ ὠφελήσαντες τὸν Κῦρον, περιῆλθον ὡς ἐκ τούτου εἰς ἐχθρικὴν σχέσιν πρὸς τὸ Περσικὸν βασίλειον. Ἕτερον δὲ ἀποτέλεσμα τοῦ προμνημονευθέντος γεγονότος εἶναι, ὅτι ἤδη κατέστη ἀναμφισβήτητος ἡ ἀσθένεια τοῦ Περσικοῦ βασιλείου καὶ ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπεροχή. Ἡ νίκη καὶ μετέπειτα ἡ κάθοδος τῶν μυρίων, ἀφῄρεσαν ἐκ μέσου πάντα ὑφιστάμενον εἰςέτι τυχὸν ἀπὸ τῶν Περσῶν φόβον.

ὧν εἰς λόγους περὶ σπονδῶν, καθ' ἃς ὁ μὲν Δερκυλ(λ)ίδας ἀπήτησε τὴν ἐντελῆ αὐτονομίαν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων, οἱ δὲ Πέρσαι τὴν ἔξοδον τοῦ τε Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἁρμοστῶν ἀπὸ τῶν εἰρημένων πόλεων. Μηδέτεροι δὲ δυνάμενοι νὰ συνομολογήσωσιν ὁριστικὴν εἰρήνην ἄνευ τῆς συνευδοκήσεως τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν, συνεφώνησαν (397) πρὸς τὸ παρὸν ἀνακωχὴν καὶ ἔπεμψαν τὰς συνθήκας εἰς Λακεδαίμονα καὶ εἰς τὸν βασιλέα (Ξενοφ. Ἑλλην. 3, 2, 19 καὶ 20). Ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι, μαθόντες ὅτι οἱ Πέρσαι δὲν συνωμολόγησαν τὴν ἀνακωχὴν εἰ μὴ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ αὐξήσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἀνέθεσαν ἤδη τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν πρὸ μικροῦ βασιλεύσαντα Ἀγησίλαον (*). Ὁ Ἀγησίλαος συνεκρότησεν εἰς Γεραιστὸν τῆς Εὐβοίας συμμαχικὸν στρατὸν 8,000 ἀνδρῶν, καὶ, παραλαβὼν τριάκοντα συμβούλους Σπαρτιάτας, ὧν πρῶτος ἦτο ὁ Λύσανδρος, ἀπέπλευσεν εἰς Ἔφεσον, ἤθροισεν ἐνταῦθα περὶ αὐτὸν τὸν προηγουμένως ἤδη ἐν Ἀσίᾳ πολεμήσαντα στρατὸν καὶ ἠπείλησε τὸν Τισσαφέρνην. Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, ἅμα πληροφορηθεὶς τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀγησιλάου, πέμψας ἠρώτησε τίνος ἕνεκεν ἦλθε· καὶ, λαβὼν ἀπάντησιν, ὅτι ἦλθε διὰ νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων, ἐζήτησε διὰ θωπευμάτων νὰ ἀπατήσῃ αὐτὸν καὶ νὰ παρατείνῃ τὴν ἀνακωχήν, ἕως οὗ φέρει μὲν ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τοῦ βασιλείου τὸν παρασκευαζόμενον στρατόν, συμπληρώσει δὲ τὸν στόλον. Καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐνέδωκεν εἰς τὴν παράτασιν τῆς ἀνακωχῆς, λαβὼν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ Τισσαφέρνους, ὅτι θέλει καταπείσει τὸν βασιλέα νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων (**). Ὁ δὲ Τισ-

(*) Ὄντος τοῦ Δερκυλ(λ)ίδου ἐν Ἀσίᾳ, ἠσθένησε καὶ ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς Ἀγις. Ὁ λέγων ἑαυτὸν υἱὸν τούτου Λεωτυχίδης, εἶχε καὶ πρότερον ὑπὸ τοῦ Ἀγιδος αὐτοῦ θεωρηθῆ ὡς μὴ γνήσιος, ἀλλ' ἐξ Ἀλκιβιάδου γεννηθεὶς τῇ γυναικὶ Τιμαίᾳ· ὅθεν προήχθη ἐπὶ τὴν βασιλείαν ὁ τοῦ Ἀγιδος ἀδελφὸς Ἀγησίλαος, καθ' ἣν ἐποχὴν συνωμολογήθη ἡ πρὸς Πέρσας ἀνακωχή, ἔφθασε δὲ ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Τισσαφέρνης ἀπατᾷ τοὺς Ἕλληνας φέρων λόγους περὶ συνθηκῶν καὶ ἐν τούτοις κατασκευάζων καὶ καταρτίζων ἐν Φοινίκῃ 300 πλοῖα, ἵνα προσβάλῃ τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ θάλασσαν. — Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο φίλος τοῦ Λυσάνδρου, τοῦ συντελέσαντος εἰς τὸ νὰ ἀνακηρυχθῇ καὶ ὑπὸ τῆς πόλεως ὁ Λεωτυχίδης ἀνεπιτήδειος εἰς βασιλείαν (Ξενοφ. Ἑλλην. 3, 3) καὶ ἀναπείσαντος τὸν νέον βασιλέα νὰ μὴ παύσῃ καταπολεμῶν τοὺς Πέρσας. (Πλουτ. Ἀγησίλ. 6. Ξενοφ. Ἑλλην. 3, 4, 2).

(**) Διαρκούσης τῆς ἀνακωχῆς, ὁ μὲν Ἀγησίλαος διέτριβεν ἐν Ἐφέσῳ ἡσυχίαν ἄγων, ὁ δὲ Λύσανδρος ἠγωνίζετο παντὶ σθένει περὶ τὴν εἰς τὰς πόλεις ἐνίσχυσιν τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος, τὴν ὁποίαν, βοηθήσας πρότερον, ἐθεώρει ἤδη πολλαχοῦ ἢ καταλελυμένην ἢ τοὐλάχιστον πολεμουμένην ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων. Ἐκ δὲ τούτου ἀπέκτησεν εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις δύναμιν καὶ τιμὴν πολὺ πλειοτέραν ἢ ὁ Ἀγησίλαος (ὥστε ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἰδιώτης ἐφαίνετο, ὁ δὲ Λύσανδρος βασιλεύς. Ξενοφ. Ἑλλην. 3, 4, 7) ὅστις (ὑπὸ τῶν 30 συμβούλων ὑποκινούμενος) παρετήρησε ζηλοτύπως τὴν τοιαύτην πολιτείαν τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἐπὶ τέλους οὐδὲν ἔπραττεν ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῦ συσταινομένων. Τοῦτο, φυσικῷ τῷ λόγῳ, κατέστρεψε τὴν δύναμιν τοῦ Λυσάνδρου, διότι οἱ φίλοι αὐτοῦ, μηδὲν δυνάμενοι νὰ κατορθώσωσι παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὅστις ἦρχε τοῦ στρατοῦ καὶ εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, ἐγκατέλιπον τὸν Λύσανδρον, βιασθέντα ἤδη νὰ ζητήσῃ ὑπηρεσίαν εἰς ἄλλην οἱανδήποτε χώραν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν παρὰ τῷ Ἀγησιλάῳ ταπείνωσιν. Καὶ ἀπεπέμφθη εἰς Ἑλλήσποντον, ὅπου ἐφάνη

σαφέρνης, ἅμα κατορθώσας τὸ σκοπούμενον καὶ προλαβὼν τὸν παρὰ βασιλέως καταβάντα στρατὸν, μηδένα ἤδη λόγον ποιούμενος τῶν προγεγενημένων σπονδῶν, ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον, ὅτι θέλει πολεμήσει αὐτὸν, ἐὰν δὲν ἀπέλθῃ ἀπὸ τῆς Ἀσίας (Ξενοφ. Ἑλλ. 3, 4, 11). Τοιουτοτρόπως ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀγησίλαος διεξήγαγεν εὐτυχῶς ἅμα καὶ γενναίως. Ἀλλ' ἐστερεῖτο ὁ ἀνὴρ τῆς πανουργίας τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἐξηπατήθη πάλιν ὑπὸ τοῦ πεμφθέντος ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρνους, Τιθραύστου, ἐνδοὺς εἰς διαπραγματεύσεις καὶ καταπαύσας ἐπί τινα καιρὸν τὸν πόλεμον, μὴ πιστεύων, ὅτι ὁ Τιθραύστης θέλει, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, περιπλέξει τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν περαιτέρω ἐν τῇ Ἀσίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ. Διατρίβοντος τοῦ Ἀγησιλάου ἐν Φρυγίᾳ, ὁ Τιθραύστης πέμπει τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην εἰς τὴν Ἑλλάδα, δοὺς πεντήκοντα τάλαντα καὶ παραγγείλας νὰ καταδωροδοκήσῃ τοὺς προϊσταμένους τῶν πόλεων ὅσαι ἦσαν ὁπωσδήποτε ἱκαναὶ νὰ ἀντιπράξωσιν εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ σείσῃ οὕτως ἐκ θεμελίων τὴν Σπαρτιατικὴν δύναμιν. Τὸ ἐπιχείρημα δὲν ἦτο δύσκολον· ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Θῆβαι δὲν εἶχον πολεμήσει πρὸς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν Σπαρτιατικὸν ζυγὸν, ὅπως ἐπὶ τέλους συνέβη. Τὸ Ἄργος δὲν ἀπέμαθεν εἰσέτι τὴν ἄστατον αὐτοῦ πολιτικὴν, καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἐνδώσει μᾶλλον εἰς στιγμιαίαν ἀνάγκην ἢ συντριφθῆ διὰ παντός. Ἅμα δὲ αἱ πόλεις αὗται παρέσχον ἑαυτὰς προθύμους εἰς τὴν κατὰ τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης συμμαχίαν, πείθουσιν οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς νὰ ἐπιστρατεύσωσι λῃστρικῶς κατά τινος χώρας κατεχομένης μὲν ὑπὸ τῶν Φωκέων, ἀμφισβητουμένης δὲ ὑπὸ τῶν Λοκρῶν. Ἐμβαλόντων δὲ καὶ τῶν Φωκέων εἰς τὴν Λοκρίδα, οἱ μὲν Βοιωτοὶ βοηθοῦσιν ἤδη ἀναφανδὸν τοὺς Λοκρούς, οἱ δὲ Φωκεῖς ζητοῦσι τὴν ἐπικουρίαν τῆς Σπάρτης καὶ ἄρχεται οὕτω νέος ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος πόλεμος, ὅστις μέχρι μὲν τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης καλεῖται Βοιωτικὸς, διότι σχεδὸν μόνον ἐν Βοιωτίᾳ διεξήχθη, μετὰ δὲ τὴν μάχην ἐκείνην ὀνομάζεται Κορινθιακὸς, διότι ἔκτοτε κυρίως περὶ τὴν Κόρινθον ἐγένετο.

Οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπιθυμοῦντες ἀφορμὴν διὰ νὰ ταπεινώσωσιν ἐντελῶς τοὺς Θηβαίους, πέμπουσιν εἰς τοὺς Φωκεῖς τὸν Λύσανδρον, ὅστις, συναγαγὼν τάχιστα στρατὸν ἀπὸ τῶν κατὰ τὰς χώρας ταύτας φίλων τῆς Σπάρτης ἐθνῶν καὶ μὴ ἀναμείνας τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐπερχομένου εἰς Ἀλίαρτον, μετὰ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ, βασιλέως Παυσανίου, ἐπετέθη μόνος εἰς τὸ τεῖχος τῶν Ἀλιαρτίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἔπεσεν αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ (Ἰουνίῳ τοῦ 394). Τελευτήσαντος τοῦ Λυσάνδρου, διεσκεδάσθη ὁ στρατὸς αὐτοῦ, πρὶν ἢ φθάσῃ ὁ Παυσανίας, ὅστις ἤδη δὲν ἐτόλ-

---

χρήσιμος τοῖς Σπαρτιάταις, πείσας τὸν Πέρσην ἡγεμόνα Σπιθριδάτην ν' ἀποστατήσῃ ἀπὸ τοῦ Φαρναβάζου. Ἀλλ' ἐὰν ἀφ' ἑνὸς ἐπεμελεῖτο τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν, ἀφ' ἑτέρου ἠγανάκτει κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ ἐν γένει κατὰ τῶν Ἡρακλειδῶν βασιλέων, ἐπιχειρήσας, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολ. Ε', ά, 5 καὶ ς', 2), τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας, ἢ τοὐλάχιστον τὴν ἔξωσιν τῶν Ἡρακλειδῶν.

μησε νὰ προσβάλῃ τοὺς Θηβαίους μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἑνωθῇ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ συνωμολόγησεν ἁπλῶς ἀνακωχὴν, διὰ νὰ κηδεύσῃ τοὺς νεκρούς. Ἔπειτα δὲ ἀνεχώρησεν ἀμέσως ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, καὶ, ἐπανελθὼν οἴκαδε, κατηγορήθη διὰ τὴν ἄνανδρον ταύτην, ὡς ἐκάλουν αὐτὴν ἐν Σπάρτῃ, διαγωγὴν, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας (Ξενοφ. Ἑλλην. 3, 5, 25). Καὶ τὸν μὲν Παυσανίαν διεδέξατο ὁ υἱὸς Ἀγησίπολις, ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τοῦ θείου Ἀριστοδήμου· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, θεωροῦντες τοὺς μὲν Κορινθίους ἀποποιουμένους νὰ ἀκολουθήσωσιν αὐτοὺς κατὰ τῶν Θηβαίων, τοὺς δὲ Ἀθηναίους συντεταγμένους μετὰ τούτων, ἐνόμισαν τὴν πόλιν τοσοῦτον κινδυνεύουσαν, ὥστε μετεπέμψαντο ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις ὠνειρεύετο ἤδη τὴν κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου.—Μετὰ τὴν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου, τοῦ διαρκέσαντος ἑπτὰ ἔτη, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀνάκλησιν τοῦ Ἀγησιλάου, ἡ Σπάρτη εὐδοκίμησε μὲν ἐκ διαλειμμάτων (νικησάντων τοὺς συμμάχους, τοῦ μὲν Ἀριστοδήμου περὶ Σικυῶνα, Ἰουλίῳ 394, τοῦ δὲ Ἀγησιλάου περὶ Κορώνειαν, 20 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους) (*), ἀλλ' οὐδὲν ἧττον, θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀναξιόμαχον πρὸς ἐχθροὺς

(*) Ἐν τῷ, μετὰ τὴν μάχην ταύτην, Κορινθιακῷ πολέμῳ, τῷ περὶ τὴν Κόρινθον κυρίως διεξαχθέντι, οἱ μὲν Σπαρτιᾶται εἶχον ὁρμητήριον τὴν Σικυῶνα, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῶν, τὴν Κόρινθον. Μάχη μεγάλη οὐδεμία συνεκροτήθη, ἀλλ' ὑπερίσχυον μάλιστα, οἱ μὲν Σπαρτιᾶται, κατὰ ξηράν, οἱ δὲ σύμμαχοι, κατὰ θάλασσαν. Ἰδίως δὲ ἐπλεονέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι, διότι ἔλαβον, ὡς ἐκ τοῦ ἐπταετοῦς τούτου πολέμου τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς ἄλλους πολλοὺς Ἕλληνας, ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν νὰ συγκροτήσωσι πάλιν στόλον ἀξιόλογον. Τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος ἐπήγαγον ἐν γένει τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα (ἴδε τὴν ἑπομένην σημείωσιν). Ὁ δὲ κατὰ ξηρὰν πόλεμος ἀπέβη διὰ τοῦτο μόνον λόγου ἄξιος, ὅτι τότε πρῶτον ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς Ἰφικράτης ἐφήρμοσε τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν νέαν τακτικὴν, καὶ ὅτι ἐν γένει ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ κατέστη ἤδη ἐπαισθητὴ ἡ ἐπιγενομένη εἰς τὰ στρατιωτικὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα μεγάλη ἀλλοίωσις.— Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη συνδέεται μὲ τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ συνίσταται κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι ἔκτοτε ὁ πόλεμος ἀπέβη ἤδη ἀληθὴς τέχνη καὶ ἐπιστήμη. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, πᾶς πολίτης ἦτο ὑπόχρεως εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἥτις δὲν ἐθεωρεῖτο παντάπασιν ὡς ἐπάγγελμα ἰδιαίτερον καὶ αὐτοτελὲς, ἀλλ' ὡς ἓν τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου. Τούτου ἕνεκα ἡ τάξις τῶν πολιτῶν, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ κράτιστον τῆς πολιτείας μέρος καὶ διεξάγουσα τὰ κατ' αὐτὴν πράγματα, ἀπετέλει καὶ τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ, ἤτοι τοὺς καλουμένους ὁπλίτας, τὸ βαρέως ὡπλισμένον πεζικὸν, παρὰ τῷ ὁποίῳ συνήθως ὀλίγοι μόνον ὑπῆρχον ψιλοί. Τούτου ἕνεκα ἐπίσης, τὸ παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν, ἐκτὸς τῶν Θεσσαλῶν, ἱππικὸν ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοσοῦτον εὐάριθμον, ὥστε ἡ πρὸς τὸ πεζικὸν ἀναλογία αὐτοῦ ἤθελε φανῇ σήμερον γελοία, ἂν ὄχι ὅλως ἀδύνατος. Κύριον αἴτιον τούτου ἦτο μὲν βεβαίως καὶ ἡ φύσις τῆς χώρας, ἡ μὴ ἐπιτρέπουσα οὐδὲ τὴν χρῆσιν, οὐδὲ τὴν διατροφὴν πολυαρίθμου ἱππικοῦ, ἦτο ὅμως προσέτι τοῦτο καὶ τοῦτο, ὅτι ἅπαντες μὲν οἱ πολῖται ἦσαν ὑπόχρεοι εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ συντηρήσωσιν ἵππον. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο πολεμικὸν τῶν Ἑλλήνων σύστημα ὀλίγας ὑπέστη, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰφικράτους, μεταβολὰς, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰφικράτους, διὰ τοῦ ταγοῦ τῆς Θεσσαλίας Ἰάσονος (ἴδε κατωτέρω τὴν ἐπισυνημμένην εἰς τὸν παρόντα §. σημ. Α', 6'), διὰ τῶν Θηβαίων, Ἐπαμινώνδου καὶ Πελοπίδου, τὸ σύστημα ἐκεῖνο ἠλλοιώθη παντάπασιν, ἡ δὲ ἀλλοίωσις ἐπῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι πολῖται ἀπέφευγον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀναπληρούμενοι ὑπὸ μισθοφόρων. Ἐντεῦθεν ἡ ὑπηρεσία αὕτη κατέστη, ὡς προείρηται, ἰδιαίτερον ἐπάγγελμα, ἰδιαιτέρα βιομηχανία καὶ ἐπιστήμη. Οἱ πολυάριθμοι

δύο, οἷοι ἦσαν οἱ Πέρσαι καὶ αἱ ἡνωμέναι Ἑλληνίδες πόλεις, ἐπροτίμησεν ἐπὶ τέλους, διὰ νὰ μὴ καταβληθῇ παντάπασι, νὰ ἐπιχειρήσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας διαπραγματεύσεις, ὑποσχομένη τὴν εἰς αὐτοὺς παραχώρησιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων. — Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, αἱ διὰ τοῦ Ἀνταλκίδου διεξαχθεῖσαι, παρετάθησαν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον, διὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς βασιλευούσης τοῦ Περσικοῦ κράτους. Τελευταῖον ὅμως συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 387. Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μὲν λάβει διὰ τοῦ Κόνωνος παράδοξον πάλιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπίδοσιν (*), ἀλλὰ, θεωροῦσαι τοὺς Πέρσας συμμαχήσαντας ἐκ νέου μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ δελεασθεῖσαι διὰ τῆς εἰς αὐτὰς παραχωρήσεως τῶν τριῶν νήσων Δήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου, παρεδέχθησαν τὴν εἰρήνην. Οἱ

μισθοφορικοὶ στρατοί, οἱ τότε πλεονάσαντες κατὰ πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, ὑπεβλήθησαν ἀναγκαίως εἰς πειθαρχίαν καὶ ῥύθμισιν ἀλλοίαν τῆς τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν στρατῶν, τῶν ὁποίων ἡ συγκρότησις καὶ ἡ ἄσκησις ἦτο σύμφωνος μὲ τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους ἑκάστης πολιτείας. Ἐντεῦθεν ἐπίσης ἡ διεύθυνσις τῶν πολεμικῶν πραγμάτων περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν μισθοφορικῶν ἡγεμόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπε μάλιστα ὁ Ἀθηναῖος Ἰφικράτης, διότι οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξησκημένοι στρατιῶται εἶχον ἀποκτήσει μέγα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄνομα. Ὁ Ἰφικράτης εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς στρατοὺς τοὺς καλουμένους Πελταστάς, ὡς κύριον στρατιωτικὸν σῶμα· οἱ πελτασταὶ κατεῖχον τὴν μέσην μεταξὺ τῶν ὁπλιτῶν καὶ τῶν ψιλῶν τάξιν, φέροντες πέλτην (ἐλαφρὰν ἀσπίδα) καὶ μακρὸν δόρυ καὶ ξίφος, διὰ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐπιτηδείας αὐτῶν ἐξασκήσεως, ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος ἐπέτυχε τὸ οὐσιῶδες τοῦτο πλεονέκτημα· ὅτι διευκόλυνε θαυμασίως τὴν κίνησιν τοῦ στρατοῦ εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις καθ' ἃς δὲν ἐπρόκειτο νὰ συγκροτήσῃ μάχην κρίσιμον, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐπιπέσῃ αἰφνιδίως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ περικυκλώσῃ αὐτὸν ἢ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἧτταν αὐτοῦ. Ἴδε λ. χ. παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. 4, 5, 11 καὶ ἐπ.) τὴν ἐν ἔτει 392, πλησίον τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, κατατρόπωσιν μιᾶς Σπαρτιατικῆς μόρας ὑπὸ τῶν πελταστῶν τοῦ Ἰφικράτους. Ἴδε ϗ Διοδ. τοῦ Σικελ. 15, 44.

(*) Ὁ Κόνων, καταφυγὼν εἰς Κύπρον μὲ τὰ ὀλίγα λείψανα τοῦ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστραφέντος στόλου, εἶχεν εὕρει αὐτόθι φιλικὴν δεξίωσιν παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς πόλεως Σαλαμῖνος Εὐαγόρᾳ, ὅστις, ὢν ὑποτελὴς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ἐσύζησε, συμφώνως μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, εἰς τὸν Ἀρταξέρξην τὸν ἔμπειρον ἐκεῖνον ναυτικόν, ὡς ἄνθρωπον δυνάμενον νὰ διοργανώσῃ ἐκ νέου τὴν ναυτικὴν τῶν Περσῶν δύναμιν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν μετὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον. Ὁ Ἀρταξέρξης, δεχθεὶς τὴν πρότασιν, ἔδωκε τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, καὶ, ἐντὸς μικροῦ, ἐξέπλευσεν, ὑπὸ τὸν Φαρνάβαζον καὶ τὸν Κόνωνα, στόλος ἀξιόλογος, ὅστις, ἐν ἀρχῇ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 394, κατετρόπωσε, περὶ Κνίδον, τὸν ὑπὸ τοῦ Πεισάνδρου ναυαρχούμενον Σπαρτιατικὸν (Ξενοφ. Ἑλλην. 4, 3, 11 καὶ 12) καὶ ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας ἅπασας τὰς ἐπέκεινα τοῦ Αἰγαίου πελάγους αὐτῶν κτήσεις, ἐκτὸς τῆς Ἄβυδου καὶ τῆς Σηστοῦ. Ἐν ἔαρι δὲ τοῦ προσεχοῦς ἔτους (393), προσέβαλον οἱ ἐχθροὶ καὶ αὐτὰ τῆς Λακωνίας τὰ παράλια καὶ κατέλαβον τὰ Κύθηρα. Συγχρόνως ἠνώρθωσεν ὁ Κόνων, τῇ συνδρομῇ τῶν Περσῶν, καὶ τὰ τῶν Ἀθηνῶν τείχη (Ξενοφ. 4, 8, 7 καὶ ἐπ.). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπιχειρήσαντες τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, προσοικειοῦνται πρὸ πάντων τὸν Τιριβάζον, ἕτερον σατράπην κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅστις, συλλαμβάνει τὸν Κόνωνα· ἡ δὲ μετέπειτα τούτου τύχη δὲν εἶναι ἀπολύτως γνωστή, διότι, κατά τινας μὲν, ἀπαχθεὶς εἰς Σοῦσα, ἐθανατώθη ἐκεῖ· κατ' ἄλλους δὲ, διαφυγὼν βραδύτερον τῆς φυλακῆς, ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον.—Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐστερήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἕτερον ἐπίσημον αὐτῶν στρατηγόν, τὸν Θρασύβουλον, ὅστις, ἐκπλεύσας, ἐν ἔτει 390, μετὰ μικροῦ στόλου, εὐδοκίμησε μὲν εἰς τὰς κατὰ τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἐνῷ εἰςέπραττεν εἰςφοράς τινας εἰς τὰ παράλια τῆς Παμφυλίας, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Ἀργεῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἤλπιζον νὰ κατορθώσωσί τι λόγου ἄξιον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ὅθεν ἐβιάσθησαν ἐπίσης νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰ ἀποφασισθέντα. Μόνοι Ἑλλήνων οἱ Θηβαῖοι ἀπεποιήθησαν τὴν παραδοχὴν τῆς εἰρήνης ταύτης, ἥτις, ἀνακηρύξασα αὐτονόμους ἁπάσας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ἀφήρπαζεν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ἐπὶ τῶν μικροτέρων Βοιωτικῶν πόλεων κυριαρχίαν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔπεμψαν ἀμέσως κατὰ τῶν Θηβαίων τοιαύτην δύναμιν, ὥστε οὗτοι, φοβηθέντες νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν, ἠναγκάσθησαν, ἀφέντες ἐλευθέρας τὰς Βοιωτικὰς πόλεις, νὰ εἰσέλθωσιν ἐπίσης εἰς τὰς σπονδάς (*).—Διὰ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου ταύτης εἰρήνης, ἠλλοιώθη αὖθις ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ὄψις. Μικρὸν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἑλλὰς ἅπασα, ταχθεῖσα ὑπὸ τὴν τῆς Σπάρτης ἡγεμονίαν, ἐφαίνετο μία οὖσα ἐξωτερικῶς. Ἀλλ' ἡ ἑνότης αὕτη δὲν ἦτο δυνατή, εἰμὴ ἐνόσῳ δὲν ὑπῆρχε δύναμίς τις ἱκανὴ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔρεισμα τῶν ἀντιθέτων εἰς τὴν Σπάρτην συμφερόντων· ἅμα δὲ ἡ Περσία ἀνέλαβε νὰ ὑποκινήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὰ συμφέροντα ταῦτα, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐδιχοτομήθη πάλιν. Κατὰ δὲ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, δὲν προεξάρχουσι τῆς ἀντιθέτου εἰς τὴν Σπάρτην μερίδος, οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς πρότερον, οὔτε ἄλλη τις πόλις· παρατηροῦμεν μόνον τὰς Θήβας προαγομένας βαθμηδὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγαλητέρων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν· ἔπειτα, διὰ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης, ἡ Σπάρτη κατώρθωσε τὴν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος κατάλυσιν πάσης κυριαρχίας πόλεων τινῶν ὡς πρὸς ἄλλας πόλεις. Ἡ μικρὸν πρότερον ὑπὸ τὴν τῶν Σπαρτιατῶν ἡγεμονίαν ἡνωμένη Ἑλλὰς ἐθλάσθη τρόπον τινὰ εἰς πολλὰς αὐτονόμους πολιτείας· ἀλλ' ὅμως ἡ Σπάρτη ἀπομονώσασα ἁπάσας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, καὶ, διὰ τῆς εἰς τὴν Περσίαν ἀποδόσεως τῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων, ἀποτρέψασα τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ὑπῆρξεν οὐδὲν ἧττον ἡ ἰσχυροτέρα τῶν οὕτως ἀπομονωθεισῶν Ἑλληνίδων πόλεων.

Μετὰ τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνην, ἅπας ὁ σκοπὸς τῆς πολιτικῆς τῆς Σπάρτης εἶναι, πῶς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δι' ὁμοσπονδιῶν ἐνίσχυσιν τῶν μικροτέρων Ἑλληνίδων πόλεων. Τοῦτο κατωρθώθη ἐντελῶς ὡς πρὸς τὰς ἐγγὺς τῆς Σπάρτης χώρας· ἀλλ' ἡ Ὄλυνθος, ἀκμάσασα ἀπαρατήρητος, κατέκτησε μέρος τῆς Μακεδονίας, προσηγάγετο τὴν μίαν τῶν ἐν Θήβαις πολιτικῶν μερίδων καὶ ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τὰς γειτονας αὐτῇ Ἑλληνίδας πόλεις. Ἐν τῷ ἅμα ἡ Σπάρτη συμμαχεῖ μετὰ Ἀμύντου, τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, μετὰ τῆς ἀντιπάλου ἐν Θήβαις μερίδος καὶ μετὰ τῶν γειτόνων τῆς Ὀλύνθου πόλεων, Ἀκάνθου καὶ Ἀπολλω-

(*) Ἴδε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. 5, 1, 31). « Ἀρταξέρξης » βασιλεὺς νομίζει δίκαιον, τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι, καὶ τῶν νήσων » Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον· τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις, καὶ μικρὰς καὶ μεγά» λας, αὐτονόμους ἀφεῖναι, πλὴν Λήμνου, καὶ Ἴμβρου, καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ, ὡς » περ τὸ ἀρχαῖον, εἶναι Ἀθηναίων. Ὁπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, » τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων, καὶ πεζῇ, καὶ κατὰ θάλατ» ταν, καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασιν. »

νίας. Καὶ ἡ μὲν Ὄλυνθος ἡττᾶται μετὰ ἐπανειλημμένας στρατείας (382—380), ὁ δὲ ἐν Θήβαις πολεμαρχῶν Λεοντιάδης, ὁ προϊστάμενος τῆς λακωνιζούσης μερίδος, παραδίδει τῷ 382 εἰς τὸν Σπαρτιάτην Φοιβίδαν τὴν Καδμείαν, καὶ καθιδρύεται ἐν Θήβαις τυραννὶς τῶν ἀρχηγῶν τῆς λακωνιζούσης φατρίας, δορυφορουμένη ὑπὸ τῆς ἡγεμονίας τῶν Σπαρτιατῶν. Καταληφθείσης τῆς Καδμείας ὑπὸ τοῦ Φοιβίδου, αὐτὸς μὲν ἐτιμωρήθη, ἡ δὲ ἀκρόπολις δὲν ἀπεδόθη (*), ὅπερ μάλιστα ἀπέδειξε τὸ αἴσχος τῆς πλεονεκτικῆς τῆς Σπάρτης πολιτικῆς. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπάλου μερίδος Ἰσμηνίας θανατοῦται καὶ οἱ ἐπισημότατοι αὐτοῦ ὀπαδοὶ ἐξορίζονται ἀπὸ τὰς Θήβας.— Αἱ Θῆβαι, μὴ οὖσαι ἔτι, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τοσοῦτον ἠθικῶς ἐκλελυμέναι ὅσον αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ σώζουσαι ἀκόμη εὐλάβειαν ψυχῆς καὶ σταθερότητα χαρακτῆρος, ἀντέτασσον εἰς μὲν τὴν ἀδικίαν, τὴν ὁποίαν ἔπασχον, τὸ αἴσθημα τῆς δικαιοσύνης, εἰς δὲ τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐταῖς ὑβριστικὴν δουλείαν, τὸ αἴσθημα τῆς μέχρι θανάτου ἀφωσιωμένης φιλίας καὶ τῆς προτιμήσεως τῶν ἠθικῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὅλας τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις. Ἱερὸν πνεῦμα ὀργῆς καὶ ἐκδικήσεως, καί περ καταπιεζόμενον, ὑπέτρεφε βουλεύματα γενναιότατα, μεχρισοῦ ὁ φόνος τῶν τυράννων, λύσας τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα, ἀνέῳξεν εἰς αὐτὸ ἐλεύθερον στάδιον. —Οἱ τύραννοι ἐφοβοῦντο ἀείποτε τοὺς φυγάδας, οἵτινες, συνεννοούμενοι μετὰ τῶν ἐν Θήβαις δυσηρεστημένων, ἐκαραδόκουν τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ. Ὅθεν οἱ περὶ Λεοντιάδην ἀποπειρῶνται νὰ δολοφονήσωσι τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἐν Ἀθήναις διατριβόντων, καὶ ἐπειδὴ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ, σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν (διότι ἐφονεύθη μόνος ὁ Ἀνδροκλείδας), ἀπαιτοῦσιν ἤδη παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἔξωσιν αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν τὴν ἀπαίτησιν, οἱ δὲ φυγάδες ἠύξησαν τὰς μετὰ τῶν ἐν Θήβαις ὑπολελειμμένων φίλων σχέσεις. Εἷς τούτων ἦτο καὶ ὁ Φυλλίδας, ὅστις τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἔκρυψε τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ αἴσθημα, ὥστε οὐ μόνον τῆς πίστεως τῶν πολεμάρχων ἠξιώθη, ἀλλὰ καὶ εἰς Ἀθήνας ἕνεκα δημοσίων πραγμάτων ἀπεστάλη. Συνδιαλεχθέντος δὲ αὐτοῦ ἰδίως μετὰ τοῦ φυγάδος Μέλλωνος, ἀπεφασίσθη νὰ φονεύσωσι μὲν τοὺς δύο πολεμάρχους, Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, νὰ ἀνακηρύξωσι δὲ τὴν ἐλευθερίαν. Ὅθεν εἰσέρχεται ὁ Μέλλων μετὰ Πελοπίδου καὶ πολλῶν ἄλλων φυγάδων, εἰς Θήβας (Δεκεμβρίῳ 379) ἀρχομένης τῆς νυκτὸς, καί, ἐνεδρεύσαντες ἐπὶ μικρὸν, σφάζουσι, διὰ συνδρομῆς τῶν ἐν τῇ πόλει ὁμοφρόνων, τοὺς πολεμάρχους, ἐν συμποσίῳ διατελοῦντας. Ἔπειτα τινὲς τῶν συνωμοτῶν μετὰ τοῦ Φυλλίδου ἔρχονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, ὅστις ἀνεπαύετο μετὰ τὸ δεῖπνον πλησίον τῆς ἐριουργούσης γυναικὸς, ἀνοίξας δὲ τὴν θύραν, ὅταν ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Φυλλίδου, ἐφονεύθη ἀμέσως· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέλυσαν

(*) « Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδαν μὲν ἀφεῖλοντο τῆς ἀρχῆς, καὶ δέκα δραχμῶν » μυριάσιν ἐζημίωσαν, τὴν δὲν Καδμείαν οὐδὲν ἧττον φρουρᾷ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλ- » λοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν » δὲ πρᾶξιν δοκιμάζουσι κτλ. » Πλουτ. Πελοπ. 6.

τοὺς φυλακισμένους καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Ἐπαμινώνδας (*) καὶ ὁ Γοργίδας, ἔχοντες περὶ ἑαυτοὺς οὐκ ὀλίγους νέους, συμπράττουσι μετὰ τῶν φυγάδων· προχειρίζονται ἀμελλητὶ Βοιωτάρχαι ὁ Μέλλων, ὁ Χάρων καὶ ὁ Πελοπίδας· ἡ δὲ ἀκρόπολις, μὴ ἔχουσα ἱκανὴν τροφῶν προμήθειαν, παραδίδεται κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 378 (**). Ἐντεῦθεν δὲ ἄρχεται μακρὰ καὶ μάλιστα ἀξιομνημόνευτος μεταξὺ Θηβαίων καὶ Σπαρτιατῶν πάλη, ἐπαγαγοῦσα τὴν ὁλοσχερῆ τῶν τελευταίων τούτων ταπείνωσιν. — Ἡ Σπάρτη, ἂν καὶ πολλάκις πρότερον ἡττηθεῖσα, ἦτο ὅμως εἰσέτι ἡ ἀξιολογωτάτη τῶν Ἑλληνίδων πολιτειῶν, διὰ τὸ σέβας τὸ ὁποῖον ἐνέπνεεν ἄχρι τοῦδε, τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας αὐτῆς καὶ τὴν σμικρότητα καὶ μόνωσιν τῶν πλησιεστέρων γειτόνων, οἵτινες ἀναγκαίως εἶποντο αὐτῇ, διὰ νὰ μὴ καταπιεσθῶσιν. Ἀλλ' αἱ Θῆβαι, τῶν ὁποίων ἡ ἐξαισία διανοητικὴ ἀνάπτυξις περιεποίησε καὶ εἰς αὐτὰς αὐτῶν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ταχύτητα, ποικιλίαν καὶ δεξιότητα ἀπαραδειγμάτιστον μέχρι τοῦδε, μήτε νὰ ἐπιδεικνύωσιν εἶχον χρείαν τὸ σέβας ἐκεῖνο, μήτε νὰ αἰσθάνωνται τοιοῦτον αἴσθημα ἦτο δυνατόν, διότι, θεωροῦσαι τὴν Σπάρτην ὡς τύραννον κακόβουλον, εἶχον δικαιοτάτας ἀφορμὰς ἀγανακτήσεως κατ' αὐτῆς. Ἅμα ἠλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι, οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν 5000 ἄνδρας, ὑπὸ τὸν Δημοφῶντα καὶ ἕτερόν τινα στρατηγόν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, εἰσβαλόντος στρατοῦ μεγάλου Λακεδαιμονίων

(*) « Εἰσῆγον δὲ (δηλαδὴ εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν τῇ ἑπομένῃ ἡμέρᾳ ἐκκλησίαν τοῦ » δήμου) τοὺς περὶ Πελοπίδαν Ἐπαμινώνδας καὶ Γοργίδας, ὑπὸ τῶν ἱερέων περιεχομέ » νους κλπ. » Πλουτ. αὐτ. 12.

(**) Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης τῶν Θηβῶν προαγωγῆς, ἀνατέλλει εἰς τὴν Ἑλλάδα φαινόμενον μεγαλοπρεπὲς μὲν, πρὸ καιροῦ δὲ ἤδη παρασκευασθὲν, δηλαδὴ ἡ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀνάμιξις καθαρῶς φιλοσοφικῶν ἀρχῶν. Αἱ δύο πρότυποι τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, εἶχον ἤδη ἀποβάλει τὴν ἀκμὴν αὐτῶν καὶ τὴν δύναμιν· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦδε προαχθέντες Θηβαῖοι κατεσκεύασαν τὴν δημοκρατίαν, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Πυθαγορείου Ἐπαμινώνδου (ἴδε τὰ περὶ τοῦ πολιτικοῦ συςήματος τοῦ Πυθαγόρου, ἀνωτ. σελ. 118—119), ἐπὶ βάσεως ἠθικωτέρας καὶ φιλοσοφικωτέρας πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς πολιτείας· διότι δὲν προέθεντο, ὡς οἱ Σπαρτιᾶται, τὴν ἀπὸ κοινοῦ κυριαρχίαν τῆς χώρας, καὶ τὴν μεγίστην καταζολὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος· δὲν ἐφρόνησαν, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἡ ἀσφάλεια καὶ τὸ μέγεθος τῆς κτήσεως, τῆς ἐμπορίας καὶ τῶν μετὰ τούτων συνδεδεμένων ἀγαθῶν, τότε κάλλιστα ἐπιτυγχάνονται, ὅταν τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ταὐτίζεται ὅσον ἐνδέχεται μὲ τὰ ἰδιωτικά· ἀλλὰ κατεσκεύασαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν ὡς ἀληθῆ ἀγωνοθεσίαν τῆς δικαιοσύνης ᾗ τῆς ἀρετῆς· ὅθεν τῶν Θηβαίων μάλιστα ἡ πολιτεία ἀνυψώθη καὶ διετηρήθη διὰ τοῦτο, ὅτι κυβερνῶνται ἐν αὐτῇ ἀνεδείχθησαν οἱ ἀληθῶς καλοὶ κἀγαθοὶ ἄνδρες, καὶ τὸ ὅλον αὐτῆς μέγεθος ἐπὶ τούτου μάλιστα ἐστηρίζετο, ὅτι διεπλάσθησαν ἐν αὐτῇ τοιοῦτοι ἄνδρες, τῶν ὁποίων ἐκλιπόντων, συνεξέλιπε καὶ ἡ τῆς πόλεως ἀκμή. « Καὶ γὰρ συνηυξήθη καὶ » συνήκμασε καὶ συγκατελύθη τὰ Θηβαίων ἔργα τῷ τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τοῦ Πελο » πίδου βίῳ προφανῶς » Πολυβ. 6, 43, 6. — Κατὰ τ' ἄλλα δὲ οἱ ἄνδρες οὗτοι μετέβαλον μᾶλλον τὸν τρόπον τοῦ κατανοεῖν καὶ διαχειρίζεσθαι τὰ δημόσια πράγματα ἢ τὸ πολίτευμα τῶν Θηβῶν, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Οὐαξμούθιος, λέγων (Hellenische Altermthumskunde, πρώτου μέρους δεύτερον τμῆμα, σελ. 284), ὅτι « ὁ Ἐπαμινών » δας, ὁ Γοργίδας, ὁ Παμμένης (εἰς ὃν μετέπειτα ἀνετέθη ἡ ἐπιςασία τοῦ Φιλίππου » τῆς Μακεδονίας), ὁ Ἰσμηνίας, ὁ Μέλλων, ὁ Χάρων ᾗ οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι εὐγενεῖς ἄνδρες » δὲν μετεκίνησαν τοὺς ἁρμοὺς τοῦ πολιτικοῦ σώματος, ἀλλ' ἔδωκαν εἰς αὐτὸ παντά » πασιν ἄλλην μορφὴν καὶ ψυχὴν, τοῦτο δέ ἐστι τὸ προαγαγὸν τὰς Θήβας. »

εἰς τὴν Βοιωτ., περίφοβοι γενόμενοι, εἰσήγαγον εἰς δίκην τοὺς Βοιωτιάζοντας, καὶ τοὺς μὲν ἐφυλάκισαν, ἢ χρηματικῶς ἐζημίωσαν, τοὺς δὲ ἐφυγάδευσαν, τοὺς δὲ καὶ ἀπέκτειναν. Ἔπειτα δὲ, ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ τῶν Θηβαίων, διὰ νὰ συγκρούσωσι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔπεισαν δι' ἀπάτης τὸν ἐν Θεσπιαῖς ἁρμοστὴν Σφοδρίαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ Πειραιῶς κατάληψιν, αὐτὸς μὲν ἀπέτυχε, παρελθὼν μόνον ἕως εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν ἤδη προθυμότατα μετὰ τῶν Θηβαίων. Ἐντεῦθεν, μέχρι τοῦ 376, οἱ Σπαρτιᾶται ζητοῦν νὰ καταβάλωσι τὰς Θήβας διὰ δηώσεων καὶ λιμοῦ· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸ πολεμικὸν σύστημα ὠφέλησεν αὐτοὺς, παθόντας μετ' ὀλίγον, 375, εἰς Τεγύρας, διὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου, ἦτταν καθ' ἑαυτὴν μὲν μὴ ἐπίσημον, τὰ μάλιστα ὅμως ἀξιόλογον, διὰ τὴν ἐπιγενομένην ἐξ αὐτῆς εἰς τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων ἔξαρσιν (*). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, φθονήσαντες τὴν τοιαύτην ἐπίδοσιν, ἀποβαίνουσι πάλιν ψυχρότεροι εἰς τὴν συνδρομὴν αὐτῶν καὶ ἐπιχειροῦσι, 372—371, διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, τῶν ὁποίων μετέσχον καὶ οἱ Θηβαῖοι διὰ τοῦ Ἐπαμινώνδου. Ἐνταῦθα οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἀπήτησαν νὰ παραιτήσωσιν οἱ Θηβαῖοι τὴν ὁποίαν αὖθις ἐπέτυχον κυριαρχίαν τῆς Βοιωτίας, ὁ δ' Ἐπαμινώνδας ἀντεῖπεν, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται πρῶτοι ὀφείλουν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς κατὰ τὴν Μεσσηνίαν καὶ Λακωνίαν ὑπηκόους. Ὅθεν συνομολογεῖται μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης εἰρήνη, τῆς ὁποίας ἔκσπονδοι ἔμειναν μόναι αἱ Θῆβαι, καὶ, ἐξακολουθήσαντος τοῦ πρὸς ταύτας πολέμου, συγκροτεῖται ἐν Λεύκτροις τῆς Θεσπικῆς (τῇ 8 Ἰουλ. 371) μάχη (**), καθ' ἣν ὁ Ἐπαμινώνδας ἐντελῶς συνέτριψε τὸ μέγα ἀπὸ τοῦ πολέμου ὄνομα τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες, πρὸ καιροῦ μηδεμίαν ἐμπνέοντες πίστιν, ἀπὸ τοῦδε ἔπαυσαν τοῦ νὰ ἦναι καὶ φοβεροὶ, μὴ δυνάμενοι εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἀπαιτήσωσι τὸ ἀξίωμα τοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα διαιτητοῦ καὶ προστάτου τῆς εἰρήνης. Οἱ Θηβαῖοι ἤδη, κατατροπώσαντες τοὺς Φωκεῖς, συμμαχοῦσι μετὰ πασῶν τῶν ἐν Εὐβοίᾳ πόλεων, ἀμφοτέρων τῶν Λοκρῶν, τῶν Ἀκαρνάνων, τῶν Ἡρακλεωτῶν καὶ τῶν Μαλιέων· ἠκολούθουν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐκ Θεσσαλίας ἱππεῖς τε καὶ πελτασταί. Συγχρόνως ἐγείρονται οἱ Ἀρκάδες καὶ ἄρχεται, ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 371 ἔτους, ἡ κατασκευὴ τῆς Μεγάλης πόλεως, ὡς πρωτευούσης ἁπάσης τῆς Ἀρκαδίας. Μετέπειτα οἱ Θηβαῖοι μελετῶσι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτονομίας τῶν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν δεδουλωμένων Μεσσηνίων καὶ πέμπουσι, τῷ 369, εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατὸν μετὰ Ἐπαμινώνδου καὶ Πελοπίδου, οἵτινες, προτρεπόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ἠλείων καὶ Ἀργείων, εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Λακωνικήν. Οἱ ἱππεῖς τῶν Θηβαίων προῆλ-

(*) « Ἐν γὰρ τοσούτοις, ὡς ἔοικε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβαρικοῖς πρότερον » οὐδέποτε Λακεδαιμόνιοι πλείονες ὄντες ὑπ' ἐλαττόνων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδ' ἴσοι » πρὸς ἴσους ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. » Πλουτ. Πελοπ. 17.

(**) Ἴδε τὴν ὑπὸ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. 6, 4, 9—16) περιγραφὴν τῆς μάχης ταύτης, καθ' ἣν ὁ Ἐπαμινώνδας κατὰ πρῶτον μετεχειρίσθη τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν ἐγκάρσιον λεγομένην παρὰ τοῖς νεωτέροις στρατιωτικοῖς παράταξιν (schiefe Schlachtordnung, ordre oblique).

θον (κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 368) μέχρι τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος (Γαιαούχου), κατὰ τὸ μεσημβρινὸν τῆς Σπάρτης μέρος, καὶ πολλοὶ μὲν περίοικοι, πολλοὶ δὲ καὶ Εἵλωτες ἀπέστησαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο χειμὼν, ἐπλησίαζον δὲ οἱ Φλιάσιοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Σπάρτης σύμμαχοι, ὁ Ἐπαμινώνδας ἐβιάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ, ἀπελθὼν εἰς Μεσσηνίαν, ἠνώρθωσε τὴν αὐτονομίαν τῆς χώρας ταύτης. Οἱ ὑπολελειμμένοι Μεσσήνιοι προσεκλήθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἐλευθερωθεῖσαν αὐτῶν πατρίδα, τῆς ὁποίας ὅμως οἱ πλεῖστοι οἰκήτορες ἐλήφθησαν ἀπὸ τῶν ἐξαναστάντων κατὰ τῆς Σπάρτης περιοίκων καὶ Εἱλώτων. Μεσσήνη, ἡ πρωτεύουσα τῆς νέας πολιτείας, ἐκτίσθη παρὰ τὴν Ἰθώμην καὶ ἐδόθη αὐτῇ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας, καταλιπὼν ἐνταῦθα καὶ ἐν Μεγαλοπόλει, ἀποχρῶντα τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ, ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἐν ἔαρι τοῦ 368 ἔτους, μὴ δυνηθέντων τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Τότε συνομολογεῖ ἡ Σπάρτη στενωτέραν ἢ πρότερον συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων· καὶ τοσοῦτον ἤδη εἶχον καταβιβασθῆ αἱ ἀξιώσεις τῶν Σπαρτιατῶν, ὥστε ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ ὡρίσθη, ὅτι ἑκάτεροι θέλουν ἡγεῖσθαι κατὰ πενθήμερον. Καίπερ δὲ ἐνισχυθέντων τοιουτοτρόπως τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες πρὸς τούτοις ἐζήτησαν τότε καὶ ἔλαβον παρὰ μὲν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν χρηματικὴν συνδρομὴν, παρὰ δὲ Διονυσίου τοῦ Α'., τοῦ τῶν Συρακουσῶν τυράννου, στρατιωτικὴν βοήθειαν, εἰσβάλλει οὐδὲν ἧττον ὁ Ἐπαμινώνδας, εὐθὺς μετέπειτα, κατὰ τὸ αὐτὸ 368 ἔτος, τὸ δεύτερον, εἰς τὴν Πελοπόννησον, μετὰ τῶν συμμάχων καὶ κυριεύει τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Φλιοῦντα· ἀλλ' ὕστερον, ἐπανελθόντος οἴκαδε τοῦ τῶν Θηβαίων στρατοῦ, οἱ παρὰ Διονυσίου σταλέντες εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπίκουροι ἀναλαμβάνουσιν αὖθις τὴν Σικυῶνα· ἐν ἔτει δὲ 366, ἐνέβαλεν ὁ Ἐπαμινώνδας τὸ τρίτον εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἀχαιούς· καὶ κατορθώσας τοῦτο ἀμαχητὶ, τὰς μὲν παρ' αὐτοῖς ἀριστοκρατίας δὲν μετεκίνησεν, ὑπεχρέωσε δὲ μόνον αὐτοὺς νὰ δώσωσι τὰ πιστὰ, ὅτι θέλουν ἀκολουθεῖ τοὺς Θηβαίους, ὁπουδήποτε στρατεύοντας. Μετέπειτα ὅμως, ἐπειδὴ οἱ Ἀρκάδες καὶ ἡ δημοκρατικὴ μερὶς κατηγόρησαν τὸ τοιοῦτον πολίτευμα, οἱ Θηβαῖοι ἔπεμψαν εἰς τὰς Ἀχαϊκὰς πόλεις ἁρμοστὰς, καὶ, ἐκβαλόντες τοὺς ἀρίστους, κατέστησαν δημοκρατίας.—Ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας, θέλων νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὸ κατὰ θάλασσαν κράτος, πείθει τοὺς Θηβαίους νὰ κατασκευάσωσι στόλον, μετὰ τοῦ ὁποίου κατέπληξε μὲν Δάχητα, τὸν Ἀθηναίων στρατηγὸν, προσῳκειώθη δὲ τοὺς Ῥοδίους, τοὺς Χίους, τοὺς Βυζαντίους, προπαρασκευάσας οὕτω πιθανώτατα τὸν βραδύτερον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκραγέντα συμμαχικὸν πόλεμον. Ἔπειτα, ἐν ἔαρι τοῦ 362, ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπεχείρησε τὴν τετάρτην αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατείαν, εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων ἐν Ὀλυμπίᾳ γενομένη ἱεροσυλία (*). Ὁ Ἐπα-

(*) Περὶ ταύτης, μικρὸν κατωτέρω, πλειότερα ἐν τῇ σημ. Α. α.

μινώνδας ἦλθεν εἰς Τεγέαν, μηδένα ἀπαντήσας ἐχθρὸν, καὶ μικρὸν διατρίψας ἐνταῦθα, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην ἐξ ἀδοκήτου, ὡς ἐνόμιζεν· ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον λάβει τὴν περὶ τούτου ἀγγελίαν καὶ παρασκευασθῆ εἰς ἄμυναν, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἐβιάσθησαν νὰ ἀπέλθωσι, καὶ ἐμελέτησαν ἤδη νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Μαντινείας, ὅπου ὅμως ἐπῆλθεν ἐντούτοις Ἀθηναίων στρατός. Καὶ ἐπιγενομένης μάχης (τῇ 4 Ἰουλίου 362), πίπτει μὲν ὁ Ἐπαμινώνδας, νικῶσι δὲ οἱ Θηβαῖοι. Ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἡ διατήρησις τῆς Ἀρκαδικῆς ἑνότητος, ὁποίαν ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπεθύμησεν αὐτὴν, ἀπέβη ἔκτοτε ἀκατόρθωτος· ἡ Σπάρτη ὅμως ἀπὸ τοῦδε εἶχε γείτονας μᾶλλον ἰσχυροὺς καὶ αὐτονόμους ἢ πρὸ τῆς τῶν Θηβαίων ἀκμῆς, ἡ δὲ ἀρχαία ἐκείνη ἠθικὴ αὐτῆς δύναμις, ἥτις εἶχε διασωθῆ καὶ ἀφοῦ ἐξέλιπεν ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς, ἠφανίσθη ἤδη παντάπασιν.

Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, αἱ Θῆβαι, αἱ συντρίψασαι τὸ Σπαρτιατικὸν κράτος, δὲν κατώρθωσαν νὰ συγκροτήσωσιν ἀντ' αὐτοῦ ἴδιον ἄλλο· καὶ, ἀποβαλοῦσαι μὲν τοὺς ἐπισημοτέρους αὐτῶν ἄνδρας (*), ἐξαντλήσασαι δὲ, εἰς τὸν δυσανάλογον ἐκεῖνον ἀγῶνα, τὰς ζωτικωτέρας δυνάμεις, τάχιστα παρήκμασαν καὶ ἐμαράνθησαν· ὥστε ἐπῆλθον ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα χρόνοι κοινῆς ἐκλύσεως καὶ ἀτονίας. Ἐνῷ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ ἐντεῦθεν τῆς Θεσσαλίας κατάστασις τῶν πραγμάτων, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγείρετο, διὰ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Φιλίππου, κράτος ἰσχυρὸν, μάχιμον καὶ συγγενές· ἡ τύχη ἄρα τῆς Ἑλλάδος ἦτο πρόδηλος. Ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν ἀσέβεια ὑπέθρεψε τὸν τελευταῖον μέγαν ἐμφύλιον ἀγῶνα, τὸν Φωκικόν. Ἡ ἐπιτηδειότης τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα ὡς ἐκ τοῦ πολέμου ἐκείνου. Ἡ δὲ φοβερὰ ἠθικὴ ἐξαχρείωσις, ἡ ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατήσασα ἤδη, διευκόλυνε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν βουλευμάτων τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας· καὶ τῇ 3 Αὐγούστου 338, ἡττηθέντων τῶν τελευταίων τῆς ἐλευθερίας προμάχων, ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἀπέβαλε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βραδύτερον, ἐπὶ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (**) ἀνέκτησεν αὐτὴν καὶ αὖθις ἐπί τινα χρόνον· ἀλλὰ οὐδέποτ' ἐπρωταγωνίσησε πλέον ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ, ὡς μέχρι τοῦδε.

Τὴν πτῶσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐπέφερον ἡ διαφθορὰ αὐτῆς καὶ ἡ διηνεκὴς διαίρεσις. Ἡ διαφθορὰ δὲν ὑπῆρξεν ἴσως μεγαλητέρα τῆς ἐπικρατησάσης καὶ ἐπικρατούσης εἰς πολλὰς ἰσχυροτάτας τῶν νεωτέρων ἐπικρατειῶν· ἀλλὰ περὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας θέλομεν λάβει καταλληλοτέραν ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν, διατὶ καὶ πῶς τὰ νεώτερα ἔθνη εἶναι ἐπιδεκτικὰ ἀνακαινίσεως καὶ ἀναβιώσεως τῆς ὁποίας τὰ ἀρχαῖα ἦσαν ἀνεπίδεκτα, καὶ διατὶ ἐπομένως ἡ ἅπαξ ἐπικρατήσασα εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔκλυσις ἐπῆγε τὴν πτῶσιν αὐτῶν πολὺ ταχύτερον παρ'

(*) Ὁ Πελοπίδας εἶχε πέσει πρὸ δύο ἐτῶν εἰς τὴν περὶ Κυνὸς κεφαλὰς μάχην. Ἴδε κατωτέρω εἰς τὰς σημ. Α'. 6'.

(**) Ἴδε τμῆμα τέταρτον.

ὅτι τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ νεώτερα. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν διαίρεσιν, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ διηνεκὴς ἐκεῖνος κατακερματισμὸς καὶ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν, ὁ συντελέσας ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ταχεῖαν αὐτῶν παρακμήν, συνετέλεσεν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν θαυμαστὴν ποικιλίαν καὶ δραστηρίαν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν· ὥστε κατὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς παρήκμασε δι' ἣν μάλιστα αἰτίαν παραδόξως ἤκμασε. Κύψωμεν ἄρα τὴν κεφαλὴν εἰς τὰ ἀνεξερεύνητα βουλεύματα τῆς ἀναγούσης καὶ καταγούσης τὰ ἔθνη Προνοίας, καὶ παραμυθήσωμεν ἡμᾶς διὰ τὴν πτῶσιν ἐκείνην, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ποτὲ ἔθνος δὲν ἐμεγαλούργησεν ὅσον τὸ Ἑλληνικόν, ὅτι οὐδὲν ἔθνος συνετέλεσε πλειότερον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνους ἐκείνου εἶναι τοσοῦτον μέγα, ὥστε μετὰ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν παρέλευσιν ἐπισκιάζει ἔτι ἡμᾶς διὰ τῆς εὐλογίας αὐτοῦ.

Α'. Πλειότερά τινα περὶ τῶν χρόνων τῆς τῶν Θηβαίων ἀκμῆς. Ἡ ἐποχὴ αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας παρίστησιν, ἐκτὸς τῆς ταπεινώσεως τῆς Σπάρτης, δύο ἕτερα ἀξιομνημόνευτα γεγονότα· α') τὴν πρὸς τὰ ἱερὰ ἀσέβειαν· β') τὴν κρίσιμον ἀνάμιξιν τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐν γένει τῆς Ἄρκτου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα.

α) Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἐπαμινώνδου, πολλὴ μὲν εἶχεν ἐπιπολάσει ἀκολασία τῶν ἠθῶν εἰς τὰς μεγαλητέρας τῆς Ἑλλάδος πόλεις, βαθείας δὲ εἶχον ἐπιφέρει οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι πληγὰς εἰς τὰ ἀσφαλέστατα ἐρείσματα τῶν ἠθικῶν πεποιθήσεων· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ νεκρός, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀρχαίου θρησκεύματος, δηλαδὴ οἱ ναοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ θρησκευτικαὶ τελεταί, ἐνέπνεον εἰσέτι μέγα σέβας. Εἰς τὰς ἀφελέστερον μάλιστα διαιτωμένας τάξεις τοῦ λαοῦ, ἐσώζοντο ἀκόμη ἀκήρατοι πλεῖστοι καὶ αὐτῶν τῶν ἐσωτερικῶν θεσμῶν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θρησκεύματος, οἱ δὲ φιλοσοφοῦντες ἐζήτουν μᾶλλον νὰ ἑρμηνεύσωσιν ἄλλως τοὺς θεσμοὺς τούτους ἢ νὰ καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐντελῶς. Ὁπόσον γάριεν εἶναι λ. χ. τὸ ἁγνὸν θρησκευτικὸν πνεῦμα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου βλέπομεν εἰσέτι ἐμπνεόμενα τὰ Ἑλληνικὰ τάγματα ἐν τῇ Ξενοφῶντος Ἀναβάσει!

Μέχρι τοῦδε τὰ ἱερά, τὰ ἐν αὐτοῖς χρήματα καὶ οἱ θρησκευτικοὶ θεσμοὶ ἐθεωροῦντο ὡς παντάπασι διακεχριμένα ἀπὸ τὰς κοσμικὰς τῆς πολιτείας ἀνάγκας πράγματα, πᾶς δὲ ὁ ἐπιβάλλων χεῖρα εἰς αὐτὰ ὑπελαμβάνετο ὡς ἔνοχος ἀναπολογήτου ἀσεβήματος. Ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ αὗται ἠλλοιώθησαν, ἀφοῦ προέκυψαν περὶ τῆς πολιτείας καὶ τῶν χρειῶν αὐτῆς πεποιθήσεις τοσοῦτον ἰσχυραὶ καὶ φιλοσοφικῶς ὡρισμέναι, οἷαι αἱ τοῦ Ἐπαμινώνδου πεποιθήσεις, αἵτινες ἀπέδιδον ἀναγκαίως εἰς τὰ πραγματικὰ αὐτῶν ἔργα πολὺ πλείονα ἀξίαν ἢ εἰς τὰς σκιὰς ἐκείνας τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῶν δογμάτων. Ὁ Ἐπαμινώνδας παρέβη ἀδιστάκτως τὸν νόμον τῆς πατρίδος, τὸν ἐπιβάλλοντα ποινὴν θανάτου εἰς τὸν διατηροῦντα τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τὸν τεταγμένον χρόνον, ἁπλῶς διότι ἐνόμιζε συμφέρουσαν τὴν διατήρησιν τῆς ἀρχῆς ταύτης, καὶ ἐπεκαλέσατο εἰς ἀπολογίαν μόνην τὴν δεδοκιμασμένην αὐτοῦ ἀρετήν. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τῶν συληθέντων τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερὸν Ἀρκάδων, διότι ἀπέδιδε πλείονα ἀξίαν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην τῆς χρήσεως τῶν συληθέντων χρημάτων ἢ εἰς τὴν ἐντεῦθεν γενομένην προσβολὴν τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους συνειδήσεως, καθόσον αὕτη ἦτο εἰσέτι προσηλωμένη εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐκείνους τοῦ θρησκεύματος τύπους. Καὶ ἐν γένει, ὁσάκις συνέπιπτε τοιαύτη σύγκρουσις μεταξὺ ἐξωτερικῶν τύπων καὶ πραγματικῶν συμφερόντων, ἀναγκαίως ἐπροτίμα τὰ πραγματικὰ συμφέροντα. Οἱ δὲ Ἀρκάδες διήρπασαν τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερὸν διὰ νὰ πληρώσωσιν ἀπὸ τῶν τοιουτοτρόπως ἀποκτηθέντων χρημάτων τοὺς μισθοφόρους αὐτῶν, τοὺς καλουμένους Ἐπαρίτας (*). Ἀλλὰ τῶν Ἀρκάδων τινὲς, καὶ πρῶτοι οἱ Μαντινεῖς, ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς ἀσέβημα, καὶ, καταβα-

(*) Ξενοφ. Ἑλλην. 7, 4, 33. « Χρωμένων δὲ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι τῶν ἐν τοῖς Ἀρκάσιν ἀρχόντων, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς Ἐπαρίτους τρεφόντων, πρῶτοι Μαντινεῖς ἐπεψηφίσαντο, τοῖς ἱεροῖς χρήμασι μὴ χρῆσθαι ».

λόντες ἴδια πρὸς τὴν μισθοδοσίαν ἐκείνην χρήματα, ἀπήτησαν τὴν ἀπόδοσιν τῶν συληθέντων. Ἐκ τούτων προέκυψαν διενέξεις, ἐξ οἱ μύριοι, εἰς οὓς οἱ Ἀρκάδες εἶχον ἐπιτρέψει τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἐξέπεμψαν τοὺς Ἐπαρίτας κατὰ τῶν Μαντινέων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι, κλείσαντες τὰς πύλας, δὲν ἐδέχθησαν τοὺς στρατιώτας ἐκείνας, ἐφρόνησαν ἤδη καὶ τινες τῶν μυρίων τὰ τῶν Μαντινέων, οἱ δὲ ἄρχοντες, οἱ διαχειρισάμενοι τὰ ἱερὰ χρήματα, ἐφοβήθησαν μήπως καταδικασθῶσιν ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἐὰν ὑπερισχύσωσιν οἱ ἀντίπαλοι. Ὅθεν καλοῦσιν εἰς βοήθειαν τοὺς Θηβαίους, πέμψαντας, ὡς προείρηται, τὸν Ἐπαμινώνδαν μετὰ στρατοῦ.

Δοθέντος ἅπαξ ἐν τῇ Ἑλλάδι τοῦ παραδείγματος, ὅτι εἰμπορεῖ νὰ γείνῃ ἀτιμωρήτως χρῆσις τῶν ἱερῶν χρημάτων εἰς πληρωμὴν μισθοφόρων, δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι προέκυψαν πόλεμοι, οἷοι οἱ μετ' ὀλίγον ἐκτεθησόμενοι ἱεροί· καὶ ἐπειδὴ, διὰ τῆς καταναλώσεως τῶν ἱερῶν χρημάτων, διεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα θησαυροὶ διὰ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων σωρευθέντες, ὁ ἰδιωτικὸς βίος προσεκτήσατο ἐκ τούτου τοσαύτας ἀπολαύσεις, ὥστε οἱ ἄνθρωποι, ἢ παντάπασιν ἀπέφευγον τὸν δημόσιον, ἢ μετεχειρίζοντο αὐτὸν μόνον διὰ νὰ ὑπηρετῶσι καὶ προστατεύωσι τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἀλλὰ, καθὼς ὁ χωρισμὸς τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς θρησκείας κατέσρεψε τὰ φυσικὰ θεμέλια τῶν Ἑλληνικῶν θρησκευμάτων καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἐρεισμάτων τῆς ἠθικῆς, οὕτω καὶ ὁ χωρισμὸς τοῦ δημοσίου ἀπὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου διέσεισε τὰς πολιτικὰς βάσεις τῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἠθικῆς.

ϛ') Καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ Θῆβαι συνεκέντρωσαν ἐν ἑαυταῖς, ἐπί τινα χρόνον, ἅπαντα τὸν πνευματικὸν τῆς Ἑλλάδος βίον, αἱ πρὸς βορρᾶν αὐτῆς χῶραι ἀνεμίχθησαν ἐν γένει πλειότερον εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα· καὶ, καθὼς ἡ Περσία ἦλθεν ἄλλοτε εἰς συνάφειαν μὲ τὴν Ἑλλάδα, διὰ τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως, οὕτως ἤδη, διὰ τῶν Θηβῶν, ἡ μὲν Μακεδονία προσήγγισεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτικὸν κόσμον, ἡ δὲ Θεσσαλία εἰςῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁλοσχερέστερον.

Ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπῆρχον πάλαι ποτὲ, ὡς ἐν Πελοποννήσῳ, πρὸ τῆς εἰςβολῆς τῶν Δωριέων, καί τινες Ἀχαϊκαὶ καὶ Αἰολικαὶ πολιτεῖαι, ὑποταχθεῖσαι, μικρὸν πρὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνέστησαν τὰ νέα Δωρικὰ κράτη, ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν Θεσπρωτῶν Θεσσαλῶν, οἵτινες, κατελθόντες ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῆς Πίνδου, ἐν μέρει μὲν ἐξέωσαν τοὺς κατοίκους τῶν Θεσσαλικῶν κοιλάδων, ἐν μέρει δὲ κατεβίβασαν αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν δούλων (Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 99, σημ. 1). Ἡ μάχιμος φυλὴ τῶν κατακτητῶν ἐκείνων διεφύλαξεν ἐν γένει τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς ταραχώδη καὶ φιλοπόλεμον χαρακτῆρα, τὰ δὲ προεξάρχοντα αὐτῆς γένη φαίνονται ἐπίσης κατέχοντα τὴν τάξιν ταύτην ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Ὁ Σχλόσσερος παραβάλλει ὄχι ἀτόπως τὰ ἐπικρατοῦντα ταῦτα ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ γένη μὲ τοὺς ἱππεῖς τοῦ μεσαιῶνος, ἔχοντα μὲν ὑπηκόους τοὺς πενέστας, ἐκλέγοντα δὲ ἐνίοτε ἕνα τινὰ ἡγεμόνα ἐξ ἑαυτῶν. Τινὰ ἐκ τῶν γενῶν ἐκείνων προήχθησαν ἐξαιρέτως ὑπὲρ τὰ λοιπὰ, οἷον οἱ Ἀαρισσαῖοι Ἀλευάδαι καὶ οἱ Κραν(ν)ώνιοι Σκοπάδαι, καὶ ἀπέκτησαν φήμην ἴσην τῆς παρὰ τοῖς Δωριεῦσι βασιλείου τῶν Ἡρακλειδῶν γενεᾶς. Ἡ δὲ Θεσσαλία δὲν ἀπετέλει ἓν κράτος, ἀλλὰ ὁμοσπονδίαν μᾶλλον, τῆς ὁποίας τὰ αὐτοτελῆ μέλη ἐψήφιζον ἕνα ἡγεμόνα, καλούμενον ταγόν. Ὁ δὲ ταγὸς οὗτος δὲν ἦτο μόνιμον ἀξίωμα, ἀλλὰ προεχειρίζετο εἴς τινας περιστάσεις, ὁσάκις ὑπῆρχεν ἡ προσεδοκᾶτο πόλεμος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἔλαβε βαθμηδὸν σχῆμα μοναρχικώτερον, ἢ τοὐλάχιστον δεσποτικώτερον ὁπωσοῦν, διὰ τῶν μισθοφόρων καὶ τῆς ἄλλης χρηματικῆς δυνάμεως, τὰ πρότερον ἰσχυρὰ ἱππικὰ γένη συνεκρότησαν ἀριστοκρατικήν τινα εἰς αὐτὸ ἀντιπολίτευσιν· ὄντα δὲ ἀσθενῆ καὶ μὴ δυνάμενα διὰ τοῦτο νὰ ἐπιχειρήσωσί τι ἀφ' ἑαυτῶν, ἐζήτησαν νὰ συνεθῶσι γενώτερον μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας.

Τοιαύτη λοιπὸν ἦτο ἐν γένει ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἤκμασαν αἱ Θῆβαι· ἀφ' ἑνὸς ὑπῆρχεν αὐτόθι τὸ τοῦ ταγοῦ ἀξίωμα, ἐπιζητούμενον μὲν ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν, παρέχον δὲ ἰσχὺν, καθὸ ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν μισθοφόρων καὶ, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τοῦ πολεμίως πρὸς τοὺς εὐπατρίδας διακειμένου πλήθους· ἀφ' ἑτέρου, ἀντιπαρετάσσοντο εἰς τὸν ταγὸν τὰ πλεῖστα ἐκεῖνα ἱππικὰ γένη.

Ἀλλὰ, ὅταν δὲν ὑπῆρχεν ἐκλελεγμένος κοινὸς ἁπάσης τῆς Θεσσαλίας ταγὸς, εἶχον αἱ κατὰ μέρος πόλεις ἰδίους δυνάστας· καὶ τοῦτο συνέβαινεν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνυψώθησαν αἱ Θῆβαι, διότι ἦρχον τότε τῆς μὲν Φαρσάλου ὁ Πολυδάμας, τῶν δὲ Φερῶν ὁ Ἰάσων. Ὁ Ἰάσων ἦτο ἀνὴρ ῥέκτης, φίλαρχος καὶ πλούσιος, συντηρῶν ἀξιόλογον μισθοφόρων δύναμιν· ὁ δὲ Πολυδάμας, γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ φιλοδίκαιος εὐπατρίδης, ἔχων φίλους τοὺς λοιποὺς εὐπατρίδας τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῶν προσ-

χθείς. Ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν πολέμου, ὁ Ἰάσων κατενόησεν ὁπόσον λυσιτελὴς ἦθελεν ἀποβῇ ἡ μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχία διὰ τὴν Θεσσαλίαν, ἐὰν αὕτη ἦτο ἡνωμένη. Καὶ ἡ μὲν ἕνωσις κατωρθώθη, κατασταθέντος τοῦ Ἰάσονος κοινοῦ ἁπάσης τῆς Θεσσαλίας ταγοῦ, διὰ τῆς συμπράξεως ᾧ αὐτοῦ τοῦ Πολυδάμαντος· τὴν δὲ συμμαχίαν μετὰ τυράννου τοσοῦτον ἰσχυροῦ καὶ γείτονος, δὲν ἀπεδέχθη ἡ Σπάρτη.

Ὁ Ἰάσων δὲν ἠγαπᾶτο, ὅσον ὁ Πολυδάμας, ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν, καὶ εἶχε τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν ἐχθρούς. Ὅθεν ἐπεστηρίχθη ἰδίως εἰς τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον, καὶ μάλιστα τοὺς ἱππεῖς, τοσοῦτον καλῶς ἐξήσκησεν, ὥστε τὸ Θεσσαλικὸν ἱππικὸν διέμεινεν ἔκτοτε ὀνομαστόν. Καθυπέταξε δὲ ἅπαντα τὰ πέριξ μικρὰ ὀρεινὰ ἔθνη, καὶ κατέστησε τὴν Θεσσαλίαν ὑπέρ ποτε ἰσχυράν. Ἀλλ' ἡ ὑποταγὴ τὴν ὁποίαν ἀναγκαίως ἀπῄτησε παρὰ τῶν εὐπατριδῶν, ἀπέβη ἀφόρητος εἰς αὐτοὺς, οἵτινες, μὴ ἔχοντες πῶς ἄλλως νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν ταύτην, ἐδολοφόνησαν τὸν Ἰάσονα, τῷ 370 (*). Ἀποθανόντος ἐκείνου, κατέστησαν ταγοὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Πολύδωρος ᾧ Πολύφρων, ὧν ὁ τελευταῖος, διὰ νὰ ἄρξῃ μόνος, ἐδολοφόνησε πιθανώτατα τὸν πρῶτον (**)· μετὰ δὲ ἕν ἔτος, 369, ἀποθνήσκει ᾧ οὗτος ὑπό τινος γενοῦ συγγενοῦς Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Πολύφρονος, ἡ ὑπόληψις τοῦ οἴκου τούτου τοσοῦτον ἠλαττώθη, ὥστε ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ μεταβληθῶσι τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν πράγματα. Αἱ πλεῖσται πόλεις ἀπηλλάγησαν τῆς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἤδη περιελθούσης ταγείας· οἱ εὐπατρίδαι, καὶ μάλιστα οἱ Ἀλευάδαι, ἐζήτουν νὰ ἀνακτήσωσι τὸ ἀρχαῖον ἀνεξάρτητον αὐτῶν ἀξίωμα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο εἰσέτι, ὡς ἐκ τῶν χρημάτων, τῶν ἀκροπόλεων καὶ τῶν μισθοφόρων (μετὰ τῶν ὁποίων ἔπραττε κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ληστείας), τοσοῦτον ἰσχυρὸς, ὥστε δὲν ἦτο εὔκολος ἡ ὁλοσχερὴς αὐτοῦ καθαίρεσις, οἱ εὐγενεῖς ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Μακεδονίας· ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, προδιδοὺς τὴν συμμαχίαν, ἀπέδειξε μετ' ὀλίγον, ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξώσῃ τὸν Ἀλέξανδρον τῶν Φερῶν, εἰμὴ διὰ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχήν· ὅθεν οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐτράπησαν ἤδη πρὸς τὰς Θήβας, διὰ νὰ ἀπελάσωσι τὸν Μακεδόνα.

Ὁ Πελοπίδας παρέσχεν αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς τὴν στρατηγίαν τοῦ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν πολέμου (***), καὶ ἀποκατέστησεν αὐτόθι τὴν εἰρήνην, διαλλάξας τὰς διεστώσας μερίδας. Οἱ Μακεδόνες ἐξεχώρησαν τῆς Λαρίσσης, διότι καὶ παρ' αὐτοῖς ἤδη ἐπεκράτουν ἔριδες· ὁ δὲ Πελοπίδας, ἐλθὼν μέχρι τῆς Μακεδονίας, διήλλαξεν ἐπίσης Ἀλέξανδρον, τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀμύντα τοῦ Β', πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Πτολεμαῖον τὸν Ἀλωρίτην, ἐριζόντας πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς ἀρχῆς, ἠσφάλισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας (367), παραλαβὼν ὡς ὁμήρους τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης, τὸν κοῦ Ἀλεξάνδρου νεώτατον ἀδελφὸν Φίλιππον καὶ 30 ἄλλους παῖδας τῶν ἐπιφανεστάτων Μακεδόνων. Μετ' ὀλίγον, ἐπειδὴ οἱ Θετταλοὶ κατηγόρησαν πάλιν τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον, ὡς ταράττοντα τὰς πόλεις, ἀπεστάλη τὸ δεύτερον ὁ Πελοπίδας μετὰ τοῦ Ἰσμηνίου εἰς Θεσσαλίαν, καὶ ἐκεῖθεν, μετέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ὁ Πτολεμαῖος, φονεύσας τὸν Ἀλέξανδρον, εἶχε καταλάβει τὴν βασιλείαν. Ὁ Πελοπίδας, ἔχων ἐντολὴν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ δικαιώματα τῶν δύο ἀνηλίκων τοῦ φονευθέντος ἀδελφῶν, Περδίκκου καὶ Φιλίππου, ὑπεχρέωσε τὸν Πτολεμαῖον νὰ ὑποσχεθῇ, ὅτι θέλει διατηρήσει τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος μόνον τοῦ Περδίκκου καὶ ὅτι θέλει ἔχει τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους μετὰ τῶν Θηβαίων, παρέλαβε δὲ ὡς ὁμήρους τὸν υἱὸν τοῦ Πτολεμαίου Φιλόξενον καὶ 50 ἑτέρους, τοὺς ὁποίους ἅπαντας ἔπεμψεν εἰς Θήβας. Ἀλλ' ἐνῷ ἐπανήρχετο ἤδη εἰς Θήβας, διὰ τῆς Θεσσαλίας,

(*) Ξενοφ. Ἑλλ. Ἱστορ. 6, 4, 31 καὶ ἑπ.

(**) Ὁ Πολύδωρος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ἐνῷ ἐπορεύετο εἰς Λάρισσαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ· περὶ δὲ τοῦ Πολύφρονος λέγει ὁ Ξενοφῶν (αὐτ., 6, 4, 34) τὰ ἑξῆς· « Κατεσκευάσατο δὲ τὴν ταγείαν τυραννίδι ὁμοίαν. Ἔν τε Φαρσάλῳ τὸν Πολυδάμαντα καὶ ἄλλους τῶν πολιτῶν ὁκτὼ τὰς κρατίστας ἀπέκτεινεν, ἔκ τε Λαρίσσης πολλὰς φυγάδας ἐποίησε. »

(***) Ἦτο δὲ καὶ ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος οἰκειότερος τοῦ Ἐπαμινώνδου, πρὸς τοὺς εὐγενεῖς τῆς χώρας ταύτης, διότι ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Πελοπίδου, 4), ἀντιπαραβάλλων τοὺς δύο ἄνδρας, λέγει· « Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφυκότες ὁμοίως, πλὴν ὅτι » τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχαιρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμινώνδας. Καὶ τὰς » διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν, ὁ μὲν περὶ παλαίστρας καὶ κυνηγέσια, ὁ δ' ἀκούων τι ᾧ » φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. »

προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς συνέντευξιν, ᾗ προσελθὼν ἄνευ στρατιωτικῆς συνοδίας, διὰ τὴν πεποίθησιν, ἣν εἶχεν εἰς τὸ τῶν Θηβαίων ὄνομα, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ τυράννου, ὅστις ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι ἐπεμβάσεως τῶν Θηβαίων εἶχε παροξυνθῆ διὰ τὴν πικρίαν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Πελοπίδας ἤλεγξε τὴν ὠμότητα καὶ ὑπεροψίαν αὐτοῦ καὶ δὲν εἶχε δεχθῆ τὰς διαλλαγὰς εἰμὴ ἐνδίδων εἰς τὴν ἀνάγκην. Οἱ Θηβαῖοι ἔπεμψαν ἀμέσως στρατὸν εἰς τὰς Φεράς, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν τῶν Ἀθηναίων βοήθειαν. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμινώνδας, ἀναλαβὼν ἐν τούτοις τὴν στρατηγίαν τοῦ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν στρατοῦ, ἐπέτυχε, διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ καὶ δραστηριότητος, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πελοπίδου.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἐζήτησεν ὁ Πέρσης σατράπης Ἀριοβαρζάνης νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας, τοσοῦτον τὰ προηγούμενα γεγονότα εἶχον συνυφήνει τὰ Περσικὰ συμφέροντα μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Θηβαῖοι οὔτε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βοιωτίας, οὔτε τὴν αὐτονομίαν τῆς Μεσσηνίας ἤθελον νὰ θυσιάσωσι, τὸ ἐν Δελφοῖς συγκροτηθὲν, κατὰ προτροπὴν Φιλίσκου τοῦ Ἀβδηνοῦ, τοῦ παρὰ Ἀριοβαρζάνους ταλέντος, περὶ εἰρήνης συνέδριον, διελύθη ἄπρακτον. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν ἤδη, τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἰσμηνίαν, παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν, διὰ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ὅμως ἀπέβησαν καὶ πάλιν ἀτελεσφόρητοι (Ξεν. Ἑλλ. Ἱστ. 7, 1, 27, 33 καὶ ἑπ.).

Ἐν τούτοις, ἀποβάντος αὖθις ἰσχυρᾷ τοῦ Φεραίου Ἀλεξάνδρου, πέμπεται ὁ Πελοπίδας, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Περσίας ἐπιστροφὴν, εἰς βοήθειαν τῶν Θεσσαλῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἤγειρον ἀνδριάντας εἰς τὸν τύραννον καὶ ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ χρήματα (*). Ἐκστρατεύσας δὲ ἀπὸ Θηβῶν μετὰ ὀλίγων ἱππέων καὶ ξένων, ἀθροίζει εἰς Φάρσαλον μεγαλήτερον στρατὸν καὶ ἀντιπαρατάσσεται πρὸς τὸν πολὺ ἀνωτέραν ἔχοντα δύναμιν Ἀλέξανδρον, κατὰ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλὰς, ὅπου οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐνικήθησαν, ἀλλ' ὁ Πελοπίδας, θελήσας νὰ ὁρμήσῃ αὐτὸς κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, περιεκυκλώθη καὶ ἔπεσεν, ἐν θέρει τοῦ 364.

Ἀποθανόντων τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμινώνδου, κατέρρευσε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ τῶν Θηβαίων μεγαλείου. Ὁ Ἐπαμινώνδας ἀποθνήσκων εἶχε συμβουλεύσει τὴν εἰρήνην, ἥτις καὶ συνωμολογήθη εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος, διὰ τὴν κοινὴν ἀπάντων τῶν διαμαχομένων ἀσθένειαν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία πολιτεία ἦτο ἱκανὴ νὰ ἀπαιτήσῃ ἰσχυρῶς τὴν ἡγεμονίαν, ἐπεκράτησεν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀδρανὲς σύστημα πολιτικῆς ἰσορροπίας. Ἅπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἀνεκηρύχθησαν ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι, μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται ἔμειναν εἰςέτι ἔκσπονδοι, ὡς μὴ θελήσαντες νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Μεσσηνίων.

Β'. **Ἐποχὴ τῆς ἀσθενείας τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν, μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῶν ἱερῶν πολέμων.** α) Ἡ μετὰ τὴν περὶ Μαντίνειαν μάχην ἀποκατασταθεῖσα εἰρήνη διεκόπη πρὸς καιρὸν, διὰ τοῦ συμμαχικοῦ κληθέντος πολέμου, ὅστις προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν νὰ διατηρήσωσι διὰ τῆς βίας τὴν συμμαχίαν, ἥτις, ἀνορθωθεῖσα παρ' αὐτῶν, κατὰ τὸν τελευταῖον Βοιωτικὸν πόλεμον (**), ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προσασίας μὲν τῶν Θηβῶν, τῆς ταπεινώσεως δὲ τῆς Σπάρτης, διελύθη ἤδη, ἐκλιπόντος τοῦ σκοποῦ ἐκείνου. Ἡ συμμαχία αὕτη εἶχεν ἀποβῆ αὖθις, ἐπί τινα χρόνον, ἀξιόλογος, καθότι, ἐκτὸς τῶν πόλεων ὅσαι ἐξ ἀρχῆς προσεχώρησαν ἑκουσίως, οἱ τότε Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ Χαβρίας, Ἰφικράτης καὶ Τιμόθεος προσέλαβον εἰς αὐτὴν, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν στρατείας, ᾗ ἄλλας πολλὰς, διὰ βίας ἢ πειθοῦς· ὥστε ἑβδομήκοντα αὐτόνομοι Ἑλληνίδες πόλεις μετεῖχον ἤδη τῆς νέας ὁμοσπονδίας.

Κατ' ἀρχὰς, πᾶσα πόλις εἶχεν ἴσην ψῆφον ἐν τῷ κοινῷ συνεδρίῳ, ἀδιαφόρως ἂν ἦτο μικρὰ ἢ μεγάλη. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τοῦτο μόνον τὸ προνόμιον, ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἦτο πρωτεύουσα, καὶ ὅτι τὸ ταμεῖον τῆς συμμαχίας ἦτο παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ,

---

(*) « Μάλιστα δ' αὐτὸν (τὸν Πελοπίδαν) καὶ παρεκάλει τὸ τῆς πράξεως κάλλος, ἐπιθυμοῦντα ᾗ φιλοτιμούμενον, ἐν οἷς χρόνοις Λακεδαιμόνιοι Διονυσίῳ, τῷ Σικελίας τυράννῳ στρατηγοὺς ᾗ ἁρμοστὰς ἔπεμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδότην Ἀλέξανδρον εἶχον καὶ χαλκοῦν ἵστασαν ὡς εὐεργέτην, τότε τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδεῖξαι Θηβαίους μόνους ὑπὲρ τῶν τυραννουμένων στρατευομένους, καὶ καταλύοντας ἐν τοῖς Ἕλλησι τὰς παρανόμους καὶ βιαίας δυναστείας » (Πλουτ. Πελοπ. 31).

(**) Ἰδίως καθ' ἣν ἐποχὴν, εἰσβαλόντος τοῦ Σπαρτιάτου Σφοδρίου εἰς τὴν Ἀττικὴν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ δράμωσι προθυμότερον εἰς βοήθειαν τῶν Θηβῶν.

ὅτι Ἀθηναῖος δὲν θέλει ἀποικήσει ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς (*). Τοιουτοτρόπως ἐθεωρήθη ὅτι προλαμβάνεται ἀποχρώντως ἡ παρεκτροπὴ τῆς συμμαχίας εἰς κυριαρχίαν. Συγκροτηθείσης δὲ τῆς ὁμοσπονδίας, οἱ σύμμαχοι παρεσκεύασαν 20,000 μὲν ὁπλίτας, 5,000 δὲ ἱππεῖς, 200 δὲ πλοῖα, διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰς Θήβας ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ἐνόσῳ μὲν αἱ Ἀθῆναι ἐτάσσοντο μετὰ τῶν Θηβαίων, ἡ συμμαχικὴ αὕτη δύναμις ὑπερεμάχετο τούτων κατὰ τῆς Σπάρτης· ἅμα ὅμως αἱ Ἀθῆναι ἐτράπησαν κατὰ τῶν Θηβῶν, ἡ συμμαχία ἀπέβαλε τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς σκοπόν.

Προστούτοις, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ Βοιωτικοῦ πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπῄτησαν ἤδη ἀνωτέραν τινὰ ὡς πρὸς τοὺς συμμάχους ἀρχὴν, λαβόντες εἰς τοῦτο ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν εἰςφορῶν. Ἡ δύναμις τῆς συμμαχίας δὲν ἐξηρτᾶτο βεβαίως εἰμὴ ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ πληρωμὴν τῶν εἰςφορῶν τούτων, τῶν ὁποίων οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀναλάβει τὴν εἴςπραξιν· ἐπειδὴ δὲ ἐπληρόνοντο ἀτάκτως, οὗτοι εἰςήγαγον τὸ καταναγκαστικὸν μέτρον τῆς φρουρήσεως τῶν πόλεων. Ἅμα ὅμως γενομένου τούτου, ἐννοεῖται ὅτι ἐξέλιπεν ἡ αὐτονομία τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων, ὅτι αἱ εἰςφοραὶ ἤδη ὡρίζοντο αὐτογνωμόνως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι πολλαὶ ἐπεγένοντο καταπιέσεις καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρίστων στρατηγῶν, οἷον τοῦ Τιμοθέου καὶ τοῦ Ἰφικράτους.

Ἀλλ' αἱ ἰσχυρότεραι τῶν συμμαχίδων πόλεων δὲν ἠνείχοντο, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὴν τοιαύτην ὑποδούλωσιν καὶ, διαρκοῦντος ἔτι τοῦ Βοιωτικοῦ πολέμου, συνεβουλεύθησαν περὶ ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ ἐπισκεφθέντος αὐτοὺς, κατά τινα ναυτικὴν ἐπιχείρησιν, Ἐπαμινώνδου. Ὁ θάνατος τοῦ Ἐπαμινώνδου κατέλιπε μὲν τὰς πόλεις ἐκείνας εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἀλλ' ἡ ἐπιγενομένη κοινὴ εἰρήνη, ἡ ἀνακηρύξασα τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν αὐτονομίαν, παρέσχε καὶ εἰς αὐτὰς νέον θάῤῥος. Ὅθεν, τῷ 358, ἀπέστησαν τῶν Ἀθηνῶν οἱ Κῶοι, οἱ Χῖοι, οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι, δηλαδὴ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν συμμάχων, τοὺς ὁποίους ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ μιμηθῶσι καὶ ἄλλοι πολλοὶ, ἥττονος λόγου ἄξιοι. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν νὰ καθυποτάξωσι τοὺς ἀποςάντας· πεσόντος δὲ τοῦ Χαβρίου, ἔτι κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ 358 ἔτος, εἰς Χίον, τῆς ὁποίας καὶ ἀπέτυχεν ἡ πολιορκία, προήχθη εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τῶν Ἀθηναίων ςρατοῦ ὁ Χάρης, ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτότυπον τῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπικρατούσης ἠθικῆς διαφθορᾶς. Ἰδοὺ πῶς εἰκονίζει αὐτὸν ὁ Θεόπομπος· (**) « Ὁ Χάρης » ἦτο νωθρὸς καὶ βραδὺς, διάγων βίον ὅλως τρυφηλόν. Στρατευόμενος, περιήγετο αὐ- » λητρίδας, ψαλτρίας καὶ ἄλλας κοινὰς ἑταίρας, καὶ ἐκ τῶν εἰς τὸν πόλεμον εἰςφερο- » μένων χρημάτων τὰ μὲν ἀνήλισκεν εἰς τοιαῦτα πράγματα, τὰ δὲ κατέλιπεν εἰς » Ἀθήνας, διὰ νὰ δωροδοκῇ τοὺς ῥήτορας, τοὺς γράφοντας τὰ ψηφίσματα καὶ τοὺς » ἰδιώτας, ὅσοι τυχὸν ἔμελλον νὰ κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι οὐδέποτε ἠγα- » νάκτησαν διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἐξεναντίας ἠγάπων αὐτὸν πλέον ἢ πάντα ἄλλον πολίτην, » καὶ δικαίως· διότι αὐτοὶ οὗτοι ἅπαντες τοιουτοτρόπως ἔζων· δηλαδὴ οἱ μὲν νέοι διέ- » τριβον μετὰ αὐλητρίδων καὶ ἑταιρῶν, οἱ δὲ μικρὸν ἐκείνων πρεσβύτεροι διημέρευον εἰς » κύβους καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀσωτίας· ὁ δὲ δῆμος ἅπας πλειότερον ἠσχολεῖτο εἰς τὰς » κοινὰς ἑστιάσεις καὶ κρεανομίας ἢ εἰς τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν. »

Τοιοῦτος ἦτο ὁ Χάρης, εἰς ὃν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαβρίου, ἀνετέθη ἡ στρατηγία τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως. Ματαιωθείσης δὲ ἤδη τῆς τοῦ Βυζαντίου πολιορκίας, ὅπως εἶχε, κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ματαιωθῇ ἡ τῆς Χίου, οἱ δύο ἄλλοι τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ, ὁ Ἰφικράτης καὶ ὁ Τιμόθεος, κατηγορήθησαν ὑπὸ τοῦ Χάρητος, ὡς αἴτιοι τῆς ἀποτυχίας. Καὶ ὁ μὲν Τιμόθεος, καταδικασθεὶς εἰς μεγάλην χρηματικὴν ποινὴν, ἔζησεν ἔκτοτε εἰς ἐκούσιον ἐξορίαν· ὁ δὲ Ἰφικράτης διέφυγε τὴν καταδίκην, διὰ τὴν περὶ τὸν λόγον δεινότητα. Ὁ δὲ Χάρης, κατασπαθήσας τὰ ὡρισμένα εἰς τὸν πόλεμον χρήματα, ἐβιάσθη μετ' ὀλίγον νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ ἀποστάντος ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας σατράπου Ἀρταβάζου, διὰ νὰ λάβῃ παρὰ τούτου τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὸν ςρατὸν μισθοδοσίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἀπεδέξαντο τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἀλλ' ὕςερον, ὀργισθέντος τοῦ Ἀρταξέρξου, καὶ λόγων διαδοθέντων ὅτι ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν πολεμίων, ἔκριναν εὔλογον νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τοὺς συμμάχους καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν (ἐν ἔτει 356). Ἡ συνομολογηθεῖσα εἰρήνη ἀνεκήρυξε τὴν ἐλευθε-

(*) Αἱ ἐκ τῶν προτέρων χρόνων ὑφιστάμεναι εἰςέτι κληρουχίαι κατηργήθησαν· οὐδεμία δὲ τοιαύτη ἐπετρέπετο εἰς τὸ ἑξῆς (Διοδ. 15, 29)· « Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τὰς γε- » νομένας κληρουχίας ἀποκαταστῆσαι τοῖς πρότερον κυρίοις γεγονόσι, καὶ νόμον ἔθεντο » μηδένα τῶν Ἀθηναίων γεωργεῖν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς. »

(**) Ἐν τῇ τεσσαρακοςῇ πέμπτῃ τῶν Φιλιππικῶν, παρ' Ἀθηναίῳ, 12, 43.

ρίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν ἁπασῶν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων καὶ πολιτειῶν· ὥστε, καθὼς ἅπασαι αἱ προσφάτως μνημονευθεῖσαι σπονδαί, ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου γενομένης εἰρήνης. Ὁ Δημοσθένης αἰτιᾶται, διὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου, καὶ ἰδίως διὰ τὴν δοθεῖσαν εἰς τὸν Ἀρτάβαζον συνδρομήν, ὄχι τόσον τὸν Χάρητα, ὅσον τὴν κατάστασιν ἐν γένει τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μετετράπησαν βαθμηδὸν, διὰ τοῦ Περσικοῦ χρυσίου, εἰς ὠνίους καὶ ἀνάνδρους μισθωτοὺς ὄχλους.

ϛ') Εἰς δὲ τὴν Σπάρτην καθίσταται, περὶ τοὺς χρόνους τούτους, ἀρίδηλος ἡ ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀρξαμένη διαφθορά. Ὅ,τι μάλιστα εἶχεν ἴδιον ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία, εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ἦτο, ὡς ἐπροσπαθήσαμεν νὰ ἐξηγήσωμεν, τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον ὑπῆρχε περιεσταλμένον, ὅσον ἐνδέχεται νὰ περισταλῇ δι' ἀνθρωπίνων θεσμῶν. Ἅμα δὲ παρεισαχθέντων εἰς τὴν Σπάρτην τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων (τοῦ συμφέροντος τῆς εὐζωΐας, τῆς ἀποκτήσεως μεγαλητέρων κτημάτων κτλ.), ἀναγκαίως ἔμελλεν ἐκ τούτου νὰ προκύψῃ δυοῖν τὸ ἕτερον· ἢ νὰ καταστραφῇ τὸ ἀρχαῖον πολιτικὸν οἰκοδόμημα, ἀνεγειρομένου ἀντ' αὐτοῦ ἄλλου ὅλως νέου, ἀναγνωρίζοντος, ὡς τὸ τῶν Ἀθηνῶν πολίτευμα, τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος· ἢ νὰ διατηρηθῶσιν οἱ τύποι τῆς ἀρχαίας πολιτείας, ἀφανιζομένου μόνου τοῦ πνεύματος αὐτῆς. Τὸ πρῶτον ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ νέαν ἰσχυρὰν πολιτικὴν ἀνάτασιν· τὸ δεύτερον ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ τὴν ἠθικὴν διαφθοράν.

Ἀνέῳξε δὲ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον τὰς πύλας οὐ μόνον τῆς ψυχῆς τῶν πολιτῶν (ὅπερ κυρίως συνέβη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου), ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς πολιτείας, ὁ ἔφορος Ἐπιτάδευς, ὁ μεταξὺ τοῦ 400 καὶ τοῦ 350 περίπου ἔτους Π. Χ. καταλαβὼν τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Διότι ὁ Ἐπιτάδευς οὗτος ἔγραψε ῥήτραν, δι' ἧς ἐπετράπη εἰς ἕκαστον πολίτην, καὶ ζῶν νὰ δώσῃ, καὶ διὰ διαθήκης νὰ καταλίπῃ, εἰς ὅντινα θέλει, τὸν κλῆρον αὐτοῦ καὶ τὸν οἶκον· ὥστε ἡ πρότερον ἀπὸ τοῦ κράτους ἐξαρτωμένη κατοχὴ τῶν κτημάτων τούτων μετεβλήθη, διὰ τῆς ῥήτρας ἐκείνης, εἰς ἐντελῆ ἰδιοκτησίαν, καὶ πᾶς τις ἠγωνίσθη ἤδη νὰ ἀποκτήσῃ ὅσον ἔνεστι πλειοτέρους κλήρους, διὰ δωρεᾶς ἢ κληρονομίας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ γυναῖκες ἀπελάμβανον ἐν Σπάρτῃ πολλὴν ἐλευθερίαν, αὗται μάλιστα εὐτύχησαν περὶ τὴν διὰ δωρεῶν ἀπόκτησιν τῶν κλήρων. Ἐντεῦθεν διετέλουν φιλικῶς διακείμεναι πρὸς τοὺς δωρουμένους, καὶ περιεποιοῦντο ἅπαντας τοὺς πλουσίους. Ἐντεῦθεν ἐπίσης οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἦγοντο ᾗ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ὥστε ἐπὶ τέλους μέγα μέρος τῆς ἀκινήτου κτήσεως περιῆλθεν εἰς τὰς τῶν γυναικῶν χεῖρας (*), καὶ ἐπειδὴ αὗται πάλιν κατέλειπον τὰ κτήματα ἐκεῖνα εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους, προαγομένης οὕτως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς περὶ τὴν διανομὴν τῶν κλήρων ἀνισότητος, τινὲς τῶν Σπαρτιατῶν περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν, ἐνῷ ἄλλοι ἀπέκτησαν περιουσίαν ὑπέρογκον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ πρῶτοι συνεπέβαλον, μετὰ τῆς περιουσίας, καὶ πᾶσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ τιμὴν, καὶ ὅτι τὰ μεγαλήτερα ἀξιώματα, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἐφορείας, κατελαμβάνοντο ἤδη ὑπὸ μόνων τῶν εὐαρίθμων πλουσίων. Πλεονεξία, ἠθικὴ ἀκολασία, γυναικοκρατία, ἀλαζονεία ἐπὶ πλούτῳ καὶ ὑποδούλωσις πολλῶν πενήτων εἰς ὀλίγους πλουσίους, τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἐκείνης περὶ τὴν θεμέλιον τοῦ πολιτεύματος ἀρχὴν μεταβολῆς (**), ἂν καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν αὐτῶν ἀνάπτυξιν συνετέλεσε βεβαίως καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Μεσσηνίας, ἡ ζερήσασα πολλοὺς Σπαρτιάτας τῶν κλήρων, τοὺς ὁποίους

(*) Ἀριστ. Πολιτ. Β', ϛ', 7 καὶ ἑπ., ὅπου ζητητέον τοὺς κυριωτέρους χαρακτῆρας τῆς ἐν τῷ κειμένῳ περιγραφομένης διαφθορᾶς τοῦ Σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος. Αὐτ. 11. « Ἔστι δὲ καὶ τῶν γυναικῶν σχεδὸν τῆς πάσης χώρας τῶν πέντε μερῶν τὰ δύο, τῶν » τ ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, καὶ διὰ τὸ προῖκας διδόναι μεγάλας. » — Προσημειωτέον δὲ ὅτι, κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Κ. Ο. Μυλλέρου παρατήρησιν (Die Dorier Βιβλ. Γ', Κεφ. 10, § 3), ὁ Ἀριστοτέλης συγχέει ἐνταῦθα τὴν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς ῥήτρας τοῦ Ἐπιτάδεω, γενομένην ἀλλοίωσιν τῶν πραγμάτων, μὲ τὴν ἀρχαίαν νομοθεσίαν.

(**) « Ἐπεὶ παρεισέδυ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ζῆλος, καὶ συνηκο- » λούθησε τοῦ πλούτου τῇ μὲν κτήσει πλεονεξία καὶ μικρολογία, τῇ δὲ χρήσει καὶ ἀπο- » λύσει τρυφὴ καὶ μαλακία καὶ πολυτέλεια· τῶν πλείζων ἐξέπεσεν ἡ Σπάρτη καλῶν, » καὶ ταπεινὰ πράττουσα παρ' ἀξίαν διετέλει, μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐν οἷς Ἄγις » καὶ Λεωνίδας ἐβασίλευον » (Πλουτ. Ἄγις, 3).

εἶχον πιθανώτατα αὐτόθι. Ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περὶ τὸν βίον καὶ τὰ κτήματα ἰσότητος ὅλων τῶν Σπαρτιατῶν, πᾶσα δὲ εἰς τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐπιγενομένη προσθήκη ἐλυμαίνετο τὴν συμμετρίαν αὐτοῦ καὶ κατέστρεφεν ἁπάσας τὰς ἀναλογίας καὶ σχέσεις. Ἔπειτα ἐκώλυσε τὴν εὐτοκίαν τῶν γάμων, παρὰ μὲν τοῖς πλουσίοις, ἡ ἀσωτεία, παρὰ δὲ τοῖς πένησιν, ἡ ἀπορία, δι' ἣν ἐβιάζοντο νὰ ζητῶσι τύχην ἐν πολέμῳ, ὁπουδήποτε καὶ ἂν διεξήγετο, ὡς ἀρχηγοί, εἴτε μισθοφόρων, εἴτε ληστρικῶν συμμοριῶν· ὥστε, ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ Σπάρτη μόλις περιεῖχε 1000 ὁπλίτας, ἄνευ τοῦ μισθοφορικοῦ, ἐπὶ δὲ Ἄγιδος τοῦ Γ', ἅπαντες οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἦσαν πλείονες τῶν 700, καὶ ἐκ τούτων 100 μόνοι ἦσαν οἱ γῆν κεκτημένοι, κύριοι ὄντες ἁπάσης τῆς μὴ εἰς τοὺς παροίκους ἀνηκούσης Λακωνικῆς.

γ') Μετὰ τὴν περὶ Μαντίνειαν μάχην, ἐκλιπόντων κατὰ μέγα μέρος τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες προεβίβασαν τὰς Θήβας εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπομεν αὐτὰς διαπρεπούσας περὶ τὴν ἐποχὴν τῆς μάχης ἐκείνης, ἡ πόλις αὕτη εὑρέθη τρόπον τινὰ εἰς τὴν θέσιν ἀνθρώπου, ὅστις ἐπλούτησε κατὰ τύχην, μὴ εἰδὼς πόθεν καὶ πῶς συνέβη τὸ πρᾶγμα. Ὡς ἐκ τῆς ἐπελθούσης δὲ εἰρήνης, οἱ Θηβαῖοι δὲν ἔλαβον ἀμέσως πεῖραν περὶ τοῦ πόσον μάταιος εἶναι ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ παρεδόθησαν, ἐν πάσῃ εὐπορίᾳ καὶ σχολῇ, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἡδονῶν, εἰς τὴν ὁποίαν, καὶ ἄνευ τούτου, ἡ πατρὶς αὐτῶν Βοιωτία ἦτο φύσει ἐπιῤῥεπής. Ἀλλὰ, καθὼς ὁ ὑλικὸς πλοῦτος, δαπανώμενος καὶ μὴ ἀναπληρούμενος, τάχιστα καταναλίσκεται, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ ἠθικὸς καὶ διανοητικός· ὥστε εἰς Θήβας δὲν ἠφανίσθη μὲν πᾶσα ἡ τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου παρελθόντος ἀνάμνησις, ὅμως τὰ ἀπαυγάσματα αὐτοῦ εἶναι πολὺ σπανιώτερα ἢ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον ἐξαστράπτουσιν ἐκ διαλειμμάτων (*).

Γ') Οἱ ἱεροὶ πόλεμοι. α) Ὁ πρῶτος ἱερὸς πόλεμος. (**) Οἱ ἱεροὶ πόλεμοι ἤρξαντο κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐτελείωσεν ὁ συμμαχικός· ᾧ ἔχουσι τοῦτο τὸ μάλιστα ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι πολιτεία μικρὰ, οἵα ἡ Φωκὶς, ἀντιπαρατάσσεται, ἐπί τινα χρόνον, εὐδοκίμως εἰς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας, διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι ἔχει μισθοφόρους καὶ χρήματα, ἐπορίσθη δὲ τὰ χρήματα ἐξ ἱεροσυλίας. Ἡ δίψα τοῦ χρυσίου ὑπερισχύει ἤδη, ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅλων τῶν ἄλλων αἰσθημάτων, οἱ δὲ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄνδρες, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, παρέχουσιν ἑαυτοὺς προθύμους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Εἰς τοὺς ἱεροὺς πολέμους ἔδωκεν ἀφορμὴν τοῦτο, ὅτι οἱ Ἀμφικτίονες (ἴδε ἀνωτ. σελ. 100 καὶ 101), μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, ἐνδίδοντες εἰς εἰσηγήσεις τῶν τότε ἰσχυροτάτων Θηβαίων, κατεδίκασαν εἰς βαρεῖαν χρηματικὴν ποινὴν τοὺς μὲν Σπαρτιάτας, διά τε τὴν ἐν μέσῃ εἰρήνῃ κατάληψιν τῆς Καδμείας ᾗτὰς δεινὰς δῃώσεις, ὅσας ἔπραξαν ἐν Βοιωτίᾳ, παρὰ τὰ ἐν τοῖς ὅρκοις ὡρισμένα, τοὺς δὲ Φωκεῖς, ἐχθρὲς ὄντας τῶν Θηβαίων, διότι, παρὰ τοὺς αὐτοὺς ὅρκους, ἐσφετερίσθησαν καὶ ἐγεώργησαν μοῖραν γῆς ἀνήκουσαν εἰς τὰ κτήματα τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ (***). Ἐπειδὴ δὲ οὐδέτεροι ἐπλήρωσαν τὴν ζημίαν, οἱ Ἀμφικτίονες ἐξέδωκαν, τῷ 356, νέον δόγμα, δι' οὗ ῥητῶς μὲν ἐλέγετο, ὅτι θέλουν εἰσπραχθῇ διὰ τῆς βίας ἀπὸ τῶν Φωκέων τὰ ὀφειλόμενα, σιωπηλῶς δὲ ἠπειλοῦντο καὶ οἱ Σπαρτιᾶται. Οἱ Φωκεῖς, κατὰ τῶν ὁποίων ἰδίως ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις αὕτη, μὴ ὄντες ἀφ' ἑαυτῶν ἀξιόμαχοι, ἐζήτησαν συμμάχους ᾗ μισθοφόρους.

Ὁ μόνος σύμμαχος, τὸν ὁποῖον ἠδύναντο τότε νὰ λάβωσιν, ἦτο ἡ Σπάρτη, ἥτις ᾗ τὰς Θήβας ἀπηχθάνετο, καὶ κατηγορεῖτο ὁμοίως ἐπὶ ἀδικίᾳ· ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, μὴ ἀποθαῤῥήσαντες νὰ ἀναλάβωσι τὸν πόλεμον ἀναφανδὸν, ὑπεστήριξαν (μάλιστα ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος) κατὰ τὸ παρὸν λάθρα μόνον τοὺς Φωκεῖς, χορηγήσαντες εἰς τὸν

(*) Τὴν παρακμὴν τῆς τῶν Θηβαίων πολιτείας πληροφορούμεθα μάλιστα ἀπὸ τὸν Πολύβιον (20, 6, 5—6), τοῦ ὁποίου ἀρκεῖ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τοὺς ὀλίγους τούτους λόγους· « Τούτοις δ' ἠκολούθησε καὶ ἕτερος ζῆλος οὐκ εὐτυχής. Οἱ μὲν γὰρ ἄτεκνοι » τὰς οὐσίας οὐ τοῖς κατὰ γένος ἐπιγενομένοις τελευτῶντες ἀπέλειπον, ὅπερ ἦν ἔθος » παρ' αὐτοῖς πρότερον, ἀλλ' εἰς εὐωχίας ᾗ μέθας διετίθεντο, ᾗ κοινὰς τοῖς φίλοις ἐ» ποίουν. Πολλοὶ δὲ ᾗ τῶν ἐχόντων γενεὰς ἀπεμέριζον τοῖς συσσιτίοις τὸ πλεῖον μέρος τῆς » οὐσίας· ὥστε πολλοὺς εἶναι Βοιωτῶν, οἷς ὑπῆρχε δεῖπνα τοῦ μηνὸς πλείω τῶν εἰς » τὸν μῆνα διατεταγμένων ἡμερῶν. »

(**) Πολλοὶ ὀνομάζουσι τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον τρίτον, καὶ τὸν ἑπόμενον, τέταρτον, ἀποκαλοῦντες πρῶτον τὸν πρὸς Κιῤῥαίους, ἐπὶ Σόλωνος, ᾗ δεύτερον, γὸν ἐν ἔτει 448 μεταξὺ Φωκέων καὶ Δελφῶν (Θουκυδ. 1, 112).

(***) Διῤῥ. Σικελ. 16, 23.

στρατηγὸν αὐτῶν Φιλόμηλον 15 τάλαντα, καὶ ἀποπέμψαντες τοὺς μισθοφόρους, τοὺς ὁποίους παραυτίκα οὗτος ἐμίσθωσε. Διὰ νὰ αὐξήσῃ δὲ τοὺς μισθοφόρους τούτους καὶ νὰ συντηρήσῃ αὐτούς, ὁ Φιλόμηλος ἄλλον τρόπον δὲν εἶχεν εἰμὴ τὴν κατάληψιν τῶν ἐν Δελφοῖς ἱερῶν· ὅπερ καὶ ἔπραξε, νικήσας τοὺς Λοκροὺς, γενόμενος κύριος τοῦ ἱεροῦ (355), καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ δώσῃ λόγον περὶ τῶν ληφθέντων χρημάτων (*).

Αἱ Ἀθῆναι ᾗ ἡ Σπάρτη ὑπεσχέθησαν βοήθειαν εἰς τοὺς Φωκεῖς· ἀφ' ἑτέρου ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἔθνη τῆς βορείου Ἑλλάδος (Θεσσαλοὶ, Περραιβοὶ, Δωριεῖς, Δόλοπες, Ἀθαμᾶνες, Ἀχαιοὶ, Φθιῶται, Μάγνητες, Αἰνιᾶνες) συνεμάχησαν μετὰ τῶν Λοκρῶν καὶ τῶν Θηβαίων. Κατ' ἀρχὰς ὁ Φιλόμηλος ἐνίκησε τούτους ἐπανειλημμένως, ἀλλὰ τῷ ἑπομένῳ ἔτει, 354, καταληφθεὶς αἰφνιδίως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐν χωρίῳ ὀρεινῷ καὶ στενῷ, παρὰ τὴν πόλιν Νέωνα, ἠττᾶται, συγκλείεται εἴς τινα κρημνώδη τόπον, ᾗ ἐντεῦθεν, διέξοδον μὲν μὴ ἔχων, μὴ θέλων δὲ νὰ παραδοθῇ, ῥίπτει ἑαυτὸν κατὰ ὑψηλῆς ᾗ ἀποτόμου κρημνοῦ.

Ἀντ' αὐτοῦ ἀνεδείχθη στρατηγὸς ὁ Ὀνόμαρχος, ἀνὴρ ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὀξύτερος καὶ ἐμβριθέστερος, ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ μεταχειρισθῇ ἤδη καὶ τοὺς ὑπολοίπους θησαυροὺς τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ, καὶ διεξήγαγε τὰ τῶν Φωκέων πράγματα πολὺ ἰσχυρότερον· ἀλλὰ διὰ τοῦτο κατέστη ἐμμέσως αἴτιος τῆς πρώτης τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεμβάσεως. Ὁ Φίλιππος, ὅστις εἶχε προσαχθῇ εἰς Θήβας, ὡς προανεφέρομεν, δὲν ἔμεινεν αὐτόθι πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμινώνδα. Πτολεμαῖος ὁ Ἀλωρίτης εἶχεν ἤδη φονευθῇ ἀπὸ τοῦ 365 ἢ 366, ἔπειτα καὶ ὁ ἕτερος τῶν Φιλίππου ἀδελφὸς Περδίκκας ἔπεσεν, ἐν ἔτει 361, εἰς μάχην τινὰ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς, καταλιπὼν υἱὸν ἀνήλικον· πᾶσα δὲ σχεδὸν ἡ Μακεδονία εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐκείνων. Ὁ Φίλιππος, ἅμα ἀκούσας τὰς συμφορὰς ταύτας τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ διϊδὼν τὴν πιθανότητα τοῦ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν, ἔφυγεν ἀπὸ τὰς Θήβας καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν εὗρε πανταχόθεν ἀπειλουμένην. Οἱ Ἰλλυριοὶ παρεσκευάζοντο ἤδη ἐπὶ τὴν ὅλην αὐτῆς κατάκτησιν· οἱ Παίονες ἐπόρθουν τὴν χώραν λῃστρικῶς· αἱ Θρᾷκες ἤθελον νὰ ἀναδείξωσι βασιλέα τὸν Παυσανίαν, ἀρχαῖον τῆς βασιλείας μνηστῆρα, ὅστις, μετὰ τὸν θάνατον Ἀμύντου τοῦ Β', εἶχε καταλάβει, ἐπί τινα χρόνον, τὸ ἀξίωμα τοῦτο· ὁμοίως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεστήριζον τὰς ἀξιώσεις ἑτέρου τινὸς συγγενοῦς τῆς βασιλικῆς τῶν Μακεδόνων οἰκίας, τοῦ Ἀργαίου. Ὁ Φίλιππος πρῶτον συνέθετο διὰ χρημάτων πρὸς τοὺς Παίονας, τοὺς ὁποίους μετέπειτα καθυπέταξε, καὶ, αὐξήσας τοιουτοτρόπως τὴν δύναμιν αὐτοῦ, κατετρόπωσε τοὺς Ἰλλυριούς. Εἶχε δὲ ἤδη νικήσει μισθοφόρους τινὰς τῶν Ἀθηνῶν, καταπλεύσαντας διὰ νὰ καταστήσωσιν ἐπὶ τὴν βασιλείαν τὸν Ἀργαῖον, ᾗ ἔπειτα, περιποιηθεὶς μὲν φιλικώτατα τοὺς αἰχμαλώτους Ἀθηναίους, ὑποσχεθεὶς δὲ ὅτι δὲν θέλει ὑποστηρίξει τὴν πρὸ καιροῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγωνιζομένην πρὸς τὰς Ἀθήνας Ἀμφίπολιν, παντάπασι προσῳκειώθη τὸν δῆμον τῆς πόλεως ταύτης. Ἀπέκρυσε δὲ ἐπίσης τοὺς ὑποστηρίζοντας τὸν Παυσανίαν Θρᾷκας, ὥστε, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξερράγη ὁ συμμαχικὸς τῶν Ἀθηναίων πόλεμος, εἶχεν ἤδη ἀσφαλίσει τὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἀρχὴν αὐτοῦ.—Ἡ ἐξαισία τοῦ Φιλίππου σύνεσις, καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ γνώσεις, τὰς ὁποίας εἰς Θήβας ἀπέκτησεν, κατεσκεύασαν ἐντὸς μικροῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν κράτος ἀνέλπιστον. Διὰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας, οὗτος διέταξε τὰ κατὰ τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς δυνάμεις, ὅσας εὗρεν αὐτόθι, πολὺ ὁριστικώτερον καὶ ἰσχυρότερον ἢ ὅσον ἦτο τοῦτο δυνατὸν εἰς πᾶσαν ἄλλην Ἑλληνικὴν πολιτείαν, καὶ μετέπλασε τὰς δυνάμεις ἐκείνας τοιουτοτρόπως, ὥστε τάχιστα ἔβαλον εἰς πρᾶξιν ὅσα αὐτὸς διενοήθη. Ἐν πολέμῳ ὑπῆρξε δημιουργὸς νέας τακτικῆς τέχνης, καὶ ἀντιπαρέταξεν εἰς τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας, λαὸν φύσει μάχιμον. Ἀπελάσας δὲ ἅπαξ τῆς Μακεδονίας τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Θρᾷκας, καὶ καθυποτάξας τοὺς Παίονας, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐτράπη ἤδη εἰς τὴν κατάληψιν τῶν παραλίων τῆς χώρας ταύτης· καὶ ἐπολιτεύθη πρὸς τοῦτο μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος, διότι, ἅμα ἰδὼν τοὺς Ἀθηναίους περιπλακέντας εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἐκυρίευσε τῆς πόλεως· διὰ νὰ καταπραΰνῃ δὲ πρὸς τὸ παρὸν τοὺς ἰσχυροὺς γείτονας Ὀλυνθίους, οἵτινες ἄλλοτε εἶχον ἀφαιρέσει ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμύντου μέγα τῆς Μακεδονίας μέρος, παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν Ποτίδαιαν ᾗ ἄλλας χώρας, τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ κατέκτησε, προσκτησάμενος ἐντούτοις τὴν μεταξὺ Νέστου καὶ Στρυμόνος Θρᾴκην, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ πλούσια χρυσοῦ μεταλλεῖα εὐπορήσας, ἠδυνήθη

(*) Ὁ ὑπὸ Φωκέων ξενολογηθεὶς στρατὸς ὑπῆρξεν ἀληθὲς σχολεῖον ἀσεβείας καὶ κακοηθείας, διότι τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἀνελάμβανεν ὑπηρεσίαν, ἀπὸ ἱεροσυλίας μισθουμένην (Διοδ. αὐτ., 30).

ἤδη οὐ μόνον ἅπαντας τοὺς μισθοφόρους τῶν Ἑλλήνων νὰ διαφθείρῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἁπάσας τὰς Ἑλλάδος τὰς πόλεις νὰ μισθοδοτῇ ἀνθρώπους, κατὰ τὰ συμφέροντα αὐτοῦ πράττοντας (*). Ὁ Φίλιππος ὡμολόγει, ὅτι ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας μᾶλλον διὰ τοῦ χρυσίου ἢ διὰ τοῦ στρατοῦ, καὶ εἶχεν εἰς ἁπάσας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας φίλους (ἢ, καθὼς ἐλέγοντο, ξένους), ζῶντας ἀπὸ τῶν χρημάτων αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προδιδοντας τὰς πατρίδας.

Ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ, ὁ Φεραῖος Ἀλέξανδρος κατὰ ξηρὰν μὲν διετέλει τὰ μάλιστα συνεσταλμένος, ἀφ' ἧς ἡττήθη ὑπὸ Πελοπίδου, ἀλλὰ, κατασκευάσας πλοῖα, ἔπραττεν ἤδη πειρατείας, καὶ διῆγεν οὕτω βίον ἄγριον, μέχρις οὗ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν τριῶν τῆς ἰδίας συζύγου Θήβης (θυγατρὸς τοῦ Ἰάσονος) ἀδελφῶν, Τισιφόνου, Πυ(ει)θολάου καὶ Λυκόφρονος, παρορμηθέντων ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης, φοβουμένης τὴν ἀπιστίαν καὶ μισούσης τὴν ἐσχάτην ἀσέλγειαν τοῦ ἀνδρός (**). Ἐντεῦθεν ἡ Θεσσαλία ἀναφαίνεται πάλιν ἐλευθέρα, τὰ δὲ ἱππικὰ γένη συνεκρότησαν αὖθις, εἰς τὰς κατ' ἰδίαν πόλεις κυριάρχους καὶ ἀριστοκρατικὰς κοινότητας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Λυκόφρων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, λαβόντες τὰ χρήματα καὶ τοὺς μισθοφόρους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνέλαβον τὸ τυραννικὸν ἐκείνου ἀξίωμα. Πολεμηθέντες δὲ ὑπὸ τῶν κατὰ πόλεις εὐγενῶν, καὶ θεωροῦντες τούτους ἐπικαλεσαμένους τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας, αὐτοὶ ἀναγκαίως ἐτράπησαν οὐχὶ πρὸς τοὺς Θηβαίους, τοὺς ἀείποτε συμμάχους τῶν ἐλευθέρων Θεσσαλῶν καὶ ἀντιπάλους τῶν ταγῶν καὶ τῶν τυράννων ἀναδειχθέντας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῶν Θηβαίων Φωκεῖς. Ὁ Λυκόφρων, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὀνομάρχου (διὰ τοῦ ἀδελφοῦ τούτου Φαύλλου ἐκ 7000 ἀνδρῶν), εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καταληφθεῖσαν ἐν τούτοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, (τοῦ κατακτήσαντος πρὸ ὀλίγου τὴν Μεθώνην, ἐλευθέραν ἔτι μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας πόλιν, ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς ὁποίας ἀπέβαλε τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν)· ἀλλὰ νικηθεὶς, ἐξεβλήθη τῆς χώρας. Ἔπειτα στρατεύσας αὐτὸς ὁ Ὀνόμαρχος, ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος, καὶ, ἀναδειχθεὶς πολλάκις νικητὴς, ἐβιασε τὸν Φίλιππον νὰ ἐπανέλθῃ (353) εἰς τὴν Μακεδονίαν. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ συμπληρώσῃ τὰ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος κατορθώματα αὐτοῦ, διότι ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ ἀμέσως κατὰ τῆς Βοιωτίας. Ἐπανελθόντων δὲ τὸ δεύτερον (ἐν ἔτει 352) τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ὀνομάρχου εἰς τὴν Θεσσαλίαν, συνεκροτήθη μάχη μεγάλη, καθ' ἣν οἱ Φωκεῖς ἡττήθησαν, κατεδιώχθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἀπέβαλον 6,000 ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων αὐτὸν τὸν Ὀνόμαρχον (***), τοῦ ὁποίου μετέπειτα ὁ Φίλιππος ἐκρέμασε τὸν νεκρὸν, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους (ὑπὲρ τοὺς 3,000) κατεπόντισεν ὡς ἱεροσύλους. Ὁ Πυθόλαος καὶ ὁ Λυκόφρων ἐτράπησαν εἰς φυγήν· καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπανῆλθεν αὖθις ἐπὶ μικρὸν, ἀλλ' ὁ Φίλιππος κατέλαβε, μέχρι τοῦ 349, τὰς Φερὰς, τὴν Μαγνησίαν καὶ ἄλλας χώρας, τὰς ὁποίας ὅλας ἐκράτησεν, ἂν ἐκ εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Θεσσαλούς. Κατέστησε δὲ κατὰ τὸ παρὸν φρουρὰς εἰς ὅλα ταῦτα τὰ μέρη, ἐβραδύτερον, τῷ 344, μετεχειρίσθη ἤδη τὴν Θεσσαλίαν ἐντελῶς ὡς ἐπαρχίαν Μακεδονικήν.

Ὁ Φίλιππος, ἅμα νικήσας τὸν Ὀνόμαρχον, ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, καταλαβόντες τὰς Θερμοπύλας, τῇ προτροπῇ τοῦ Δημοσθένους, ἀπώθησαν αὐτὸν κατὰ τὸ παρόν. Ἀντὶ τοῦ Ὀνομάρχου ἀνηγορεύθη στρατηγὸς παρὰ τοῖς Φωκεῦσιν ὁ τούτου τε καὶ τοῦ Φιλομήλου ἀδελφὸς Φάυλλος, ὅστις, διὰ τῶν μὴ ἐξαντληθέντων ἔτι ἱερῶν θησαυρῶν, ἤθροισε τάχιστα πλῆθος μισθοφόρων καὶ ἀντιπαρετάχθη πάλιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῶν Φωκέων. Ἔπαθε δὲ ἐπανειλημμένας ἥττας ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν, πρῶτον περὶ Ὀρχομενὸν, ἔπειτα παρὰ τὸν Κηφισσὸν ποταμὸν, καὶ τρίτον

(*) Διοδ. Σικελ. 16, 8. « Μετὰ δὲ ταῦτα παρελθὼν ἐπὶ πόλιν Κρηνίδας, ταύτην μὲν » ἐπαυξήσας οἰκητόρων πλήθει, μετωνόμασε Φιλίππους, ἀφ' ἑαυτοῦ προσαγορεύσας· » τὰ δὲ κατὰ τὴν χώραν χρύσεια μέταλλα, παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ ἄδοξα ταῖς κατα- » σκευαῖς, τοσοῦτον ηὔξησεν, ὥστε δύνασθαι φέρειν αὐτῷ πρόσοδον πλείον ἢ ταλάν- » των χιλίων. Ἐκ δὲ τούτων ταχὺ σωρεύσας πλοῦτον, ἀεὶ μᾶλλον διὰ τὴν εὐπορίαν » τῶν χρημάτων εἰς ὑπεροχὴν μεγάλην ἦγαγε τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν· νόμισμα » γὰρ χρυσοῦν κόψας, τὸ προσαγορευθὲν ἀπ' ἐκείνου Φιλίππειον, μισθοφόρων τε δύνα- » μιν ἀξιόλογον συνεστήσατο, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλοὺς διὰ τούτου προετρέψατο » προδότας γενέσθαι τῶν πατρίδων. »

(**) Πλουτ. Πελοπ. 28 καὶ 35.

(***) Ὁ Ὀνόμαρχος κατηκοντίσθη ὑπὸ τῶν οἰκείων στρατιωτῶν, οἵτινες ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν ἧτταν (Παυσαν. 10, 2, 3).

περὶ Κορώνειαν. Ἔπειτα, στρατεύσας εἰς Λοκροὺς τοὺς Ἐπικνημιδίους, προσεβλήθη καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν, καὶ πάλιν ἡττήθη. Τελευταῖον οἱ Βοιωτοί, ἐπαρθέντες διὰ τὰ πολλὰ ταῦτα κατορθώματα, εἰσέβαλον εἰς τὴν τῶν Φωκέων χώραν· ἀλλὰ τότε ὁ Φάϋλλος, ἐπιφανὴς καὶ ἐπικρατήσας, ἔτρεψεν αὐτοὺς ἤδη εἰς φυγήν. Ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον (ἐν ἔτει 351), καταλιπὼν στρατηγὸν τῶν Φωκέων Φάλαικον, τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ καὶ υἱὸν τοῦ Ὀνομάρχου· καὶ ἐπειδὴ ὁ Φάλαικος ἦτο νεώτατος εἰσέτι τὴν ἡλικίαν, παρακατέζη αὐτῷ ἐπίτροπος ἅμα καὶ σύμβουλος ὁ Μνασεύς, τὸν ὁποῖον ὅμως μικρὸν ἔπειτα οἱ Βοιωτοί, ἐπιτεθέντες διὰ νυκτός, ἀπέκτειναν.

6') Τὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ τὰ κατὰ τὸν Φίλιππον ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐνῷ οἱ κάτοικοι τῆς μέσης Ἑλλάδος ἐνησχολοῦντο εἰς τὸν τοιουτοτρόπως παρατεινόμενον ἱερὸν τοῦτον πόλεμον, οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ κράτος αὐτῶν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Φίλιππος εἰς τὴν βόρειον.

Οἱ Σπαρτιᾶται, θεωροῦντες τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἀρκάδας οὐδεμίαν ἤδη ἔχοντας ἀπὸ Θηβῶν ἐλπίδα βοηθείας, ἠγωνίσθησαν νὰ καθυποτάξωσι πάλιν τοὺς μὲν, τοὺς δὲ, συμπολισθέντας ἐν Μεγαλοπόλει, νὰ διασκεδάσωσιν αὖθις εἰς χωρία ὔπαιθρα. Οἱ Μεσσήνιοι ἀπέκρουσαν τὰς προσβολὰς τῶν Σπαρτιατῶν γενναίως, τῇ συνδρομῇ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀργείων, καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς τὰς ὁποίας ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ προσέφυγον καὶ οἱ Μεγαλοπολῖται. Εὐδοκίμει δὲ τότε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις μάλιστα ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἐγίνωσκε κάλλιστα τὴν ἀθλιότητα τῶν χρόνων ἐκείνων, τὴν ὁποίαν καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος περιέγραψεν· ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποβάλει πᾶσαν περὶ ἀγαθωτέρου μέλλοντος ἐλπίδα, καὶ παντὶ σθένει ἀντεπάλαιε πρὸς τὸν ἐπερχόμενον ὄλεθρον. Ὁ Δημοσθένης ἐννόει ὅτι ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλληνίδων πολιτειῶν δὲν ἠδύνατο ἤδη νὰ σωθῇ εἰμὴ διατηρουμένης τῆς μεταξὺ ὅλων ἰσορροπίας, δηλαδὴ μὴ ἐπιτρεπομένου εἰς κάμμίαν ἐξ αὐτῶν νὰ κατισχύσῃ τῆς ἀσθενείας τῶν λοιπῶν. Ὅθεν, καθὼς κατεπολέμει τὴν ὁσημέραι προϊοῦσαν δύναμιν τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐζήτει εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ καταστήσῃ πρόδηλον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ὁ μέγιστος αὐτῶν ἐχθρὸς εἶναι ὁ Φίλιππος, οὕτω καὶ ἤδη ὑπερασπίσθη τοὺς Μεγαλοπολίτας κατὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Σπαρτιατῶν· ἀλλά, καθὼς δὲν εἰμπόρεσε νὰ κινήσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ πολεμήσωσι δραστηριώτερον τὰ τοῦ Φιλίππου βουλεύματα, οὕτω καὶ ἤδη δὲν κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Μεγαλοπολιτῶν. Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Μεγαλοπολῖται ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην, ἔσωσαν δὲ τὴν Μεγάλην πόλιν πάλιν οἱ Θηβαῖοι, οἵτινες, καίπερ ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας τὸν πρὸς Φωκεῖς πόλεμον, ἔπεμψαν γενναίως εἰς αὐτὴν ἐπικουρίαν 4,000 πεζῶν καὶ 500 ἱππέων. Ἡ Σπάρτη ἔλαβε παρὰ Φωκέων βοήθειαν 3,000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ, τοῦ πολέμου ἀποβάντος ἀμφιῤῥόπου, συνωμολόγησεν ἀνοχάς.

Ὁ δὲ Φίλιππος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντέπραττεν ἑκάστοτε εἰς τὸν Δημοσθένην, διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀργυρωνήτων αὐτοῦ φίλων, ὧν ἡγεῖτο ὁ ῥήτωρ Αἰσχίνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνελάμβανεν ἀπὸ τοῦδε τὴν προστασίαν τῶν μικροτέρων πολιτειῶν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τῆς Σπάρτης. Μάτην ὁ Δημοσθένης ἦλθεν αὐτὸς εἰς Πελοπόννησον διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὰς πολιτείας ἐκείνας ἀπὸ τῆς πανούργου εὐμενείας τοῦ Φιλίππου· ἡ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τεθεμελιωμένη αὐτοῦ ἐπιῤῥοὴ διέμεινεν ἀδιάσειστος. Ἐνῷ δὲ ὁ Φίλιππος ὑπῆγε τοιουτοτρόπως, διὰ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς δωροδοκίας, εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἐπεξέτεινεν ἀδιαλείπτως καὶ τὸ κατὰ τὴν Μακεδονίαν κράτος. Ἔτι ἀνθίστατο αὐτῷ ἡ Ὄλυνθος, ἡ πάλαι ἰσχυροτάτη Ἑλληνὶς πόλις· οἱ Ὀλύνθιοι ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ἂν καὶ ὁ Δημοσθένης, συνηγορήσας ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως, παρέστησεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅλους τοὺς λόγους, δι' οὓς ὤφειλον νὰ ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀγῶνα, οὗτοι προέβησαν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην τοσοῦτον βραδέως καὶ ἀδρανῶς, ὥστε ἡ Ὄλυνθος ἐχειρώθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Δύο Ὀλύνθιοι, Εὐθυκράτης καὶ Λασθένης, ἐπώλησαν αὐτῷ τὴν πατρίδα· αὐτὸς δὲ, διαρπάσας τὴν πόλιν καὶ ἐξανδραποδισάμενος τοὺς κατοίκους, ἔλαβεν ἐκ τούτου νέους πόρους, τοὺς ὁποίους πάλιν μετεχειρίσθη εἰς καταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐνῷ προσέβαλλεν ἀνὰ μίαν καὶ ἐκυρίευεν ἀλληλοδιαδόχως τοσαύτας πόλεις καὶ χώρας, ἐνῷ ἐκώλυε πᾶσαν εἰς αὐτὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων πολιτειῶν συνδρομὴν, ἐγκατασκευάζων εἰς ἑκάστην τούτων προδότας διὰ δωροδοκίας, ἤξευρε συγχρόνως, διὰ φιλικοῦ καὶ ἐπιτηδείου τρόπου, νὰ αἰχμαλωτεύῃ τὰς ψυχὰς τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν πλησιαζόντων αὐτὸν ἀνθρώπων. Ὁ Φίλιππος, περὶ τοὺς πότους αὐτοῦ, οὐδὲν ἐθεώρει ἀπρεπὲς τὸ εἰς εὐθυμίαν συντελοῦν· ὁ δὲ φαιδρὸς ἐκεῖνος τρόπος ὑπηρέτει τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ σκο-

πους, ὡς βεβαιοῖ ὁ Θεόπομπος παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (ἴδε καὶ Διοδ. 16, 55)· καὶ εἶναι ἀληθὲς, ὅτι κατέστη ὁ ἀνὴρ ἀγαπητὸς παρὰ τοῖς Θεσσαλοῖς, οὐ μόνον διότι περιεποιήθη τοὺς εὐγενεῖς, καταστήσας εἰς τὰς πόλεις ἀριστοκρατικὰ πολιτεύματα, ἀλλὰ προστούτοις καὶ διὰ τὴν φιλοποσίαν αὐτοῦ, τὰς βωμολοχίας καὶ τοὺς νεανικοὺς χορούς, τοὺς ὁποίους ἐνίοτε αὐτὸς οὗτος ἦγε. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Φίλιππος· φαιδρὸς, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν πότων βεβουλευμένως φερόμενος, περὶ δὲ τὰς διαπραγματεύσεις τοσοῦτον πολυμήχανος, ὥστε, ἐνῷ διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Ὀλύνθου (348) παρέστη ἤδη προδήλως ὡς ἐχθρὸς τῶν Ἀθηνῶν, κατώρθωσεν οὐδὲν ἧττον νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως.

γ') **Τέλος τοῦ ἱεροῦ πολέμου.** Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ Φάλαικος, ὁ τῶν Φωκέων στρατηγὸς, κατηγορηθεὶς ὅτι ἔκλεψε πολλὰ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἔγινεν ἔκπτωτος τῆς ἀρχῆς, ἠρέθησαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ τρεῖς στρατηγοὶ, ὁ Δεινοκράτης, ὁ Καλλίας καὶ ὁ Σωφάνης, οἵτινες, εἰσβαλόντες ἐκ νέου εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ πολιορκήσαντες τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Κορώνειαν, ἐβίασαν τοὺς ἀμηχανήσαντας Θηβαίους νὰ καλέσωσι τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Φίλιππος εἰσβάλλει ἤδη μετὰ τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὴν Φωκίδα, διότι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Φωκέων κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Φάλαικος (ὅστις εἶχε πάλιν ἀναγορευθῆ στρατηγὸς), θεωρῶν ἑαυτὸν μὴ ἀξιόμαχον, ἀνεχώρησεν ὑπόσπονδος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐγκαταλιπὼν τὴν πατρίδα εἰς τοὺς ἐχθρούς (*). Ὁ Φίλιππος, ἅμα καταλαβὼν τὴν χώραν τῶν Φωκέων, συνεκάλεσε τὸ τῶν Ἀμφυκτιόνων συνέδριον, τὸ ὁποῖον μετέδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ τὰς δύο τῶν Φωκέων ψήφους· πρὸς δὲ τούτοις ἀπεφάσισεν, ὅτι ἐκτὸς τῆς Ἄβας, ἥτις παντάπασι δὲν μετέσχε τῆς ἱεροσυλίας, ὅλαι αἱ ἄλλαι Φωκικαὶ πόλεις θέλουν κατασκαφῆ, οἱ δὲ κάτοικοι ὑποχρεωθῆ νὰ μετοικίσωσιν εἰς κώμας, μὴ ἐχούσας πλείονας τῶν 50 οἰκιῶν· ὅτι οἱ φυγάδες θέλουν θεωρηθῆ ἀπανταχοῦ ὡς ἐναγεῖς, οἱ δὲ μείναντες δὲν θέλουν ἔχει μήτε ἵππους, μήτε ὅπλα, ἑωσοῦ ἐκτίσωσι τῷ θεῷ τὰ συληθέντα χρήματα (**)· τελευταῖον, ὅτι τοῦ ἀγῶνος τῶν Πυθίων δὲν θέλουν εἰς τὸ ἑξῆς ἡγεῖσθαι οἱ Φωκεῖς, ἀλλ' ὁ Φίλιππος μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν Θεσσαλῶν.

Τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἔθεσεν, ἐν ἔτει 346, τὸν πρῶτον θεμέλιον λίθον τῆς κατὰ τὴν Ἑλλάδα κυριαρχίας αὐτοῦ· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν μὲν ἤδη ἀκαίρως νὰ ἀντισταθῶσιν, ἐνῷ ὤφειλον νὰ πράξωσι τοῦτο πρότερον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης, διὰ τὰς ὑπαρχούσας περιστάσεις, συνεβούλευσε τὴν εἰρήνην, ἀπεδέξαντο τὰ γενόμενα.

δ') **Τὰ ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου ἱεροῦ πολέμου.** Ὁ Φίλιππος οὔτε σκοπὸν, οὔτε λόγον εἶχε νὰ περιορισθῆ εἰς ὅ,τι διὰ τοῦ πρώτου τούτου ἱεροῦ πολέμου ἀπέκτησεν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ὅθεν ἐξηκολούθησε κρατυνόμενος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ τοῦδε μέχρι τοῦ δευτέρου ἱεροῦ πολέμου διελθὸν, ἅμα δὲ λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τοῦ πολέμου τούτου νὰ εἰσέλθῃ καὶ δεύτερον μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, συνεπλήρωσεν ἤδη ὁριστικῶς τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ.

Αἱ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Μεσσηνίων, τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀργείων ἐχθροπραξίαι ἔδωκαν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ στρατεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἅμα μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου. Μετέβη δὲ ἐνταῦθα διὰ θαλάσσης, ἀφοῦ προηγουμένως παρήγγειλεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς Μεσσηνίας, προσθέσας· «Αἴ ἐμβάλω εἰς τὴν Λακωνικὴν ἀναζάτους ὑμᾶς ποιήσω·» ἐφ' ᾧ οἱ Σπαρτιᾶται ἀπήντησαν ἁπλῶς: «Αἴκα.» (Πλουτάρχου περὶ Ἀδολεσχίας). Καὶ ὅμως ἦλθε τῳόντι, ἀπήλλαξε τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς Ἀργείους τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν (344), ἔδωκεν ὅλας τὰς ἀρχὰς τῶν πολιτειῶν τούτων εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ (***) καὶ ἔπειτα, ἀνακάμ-

---

(*) Ἀπέθανε δὲ πολιορκῶν τὴν ἐν Κρήτῃ Κυδωνίαν, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπλανήθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παυσαν. 10, 2. Διοδ. 16, 61—63.

(**) Πρὸς τοῦτο διετάχθησαν τὰ ἑξῆς· «Ἔχειν δὲ Φωκεῖς τὴν χώραν, καὶ φέρειν κατ' » ἐνιαυτὸν τῷ θεῷ φόρον τάλαντα ἑξήκοντα, μέχρις ἂν ἐκτίσωσι τὰ ἀπογραφέντα χρή» ματα κατὰ τὴν ἱεροσυλίαν.» Διοδ. 16, 60.

(***) Ἐξέτεινε δὲ καὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν τὸ κράτος αὐτοῦ, ὑποστηρίξας τοὺς τυράννους τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων· ἀλλ' ἐνταῦθα ἀντεπαρετάχθησαν αὐτῷ εὐδοκίμως οἱ Ἀθηναῖοι, προσκληθέντες ὑπὸ Πλουτάρχου τοῦ Ἐρετριέως. Πλουτ. ἐν βίῳ Φωκίωνος 12 καὶ 13. ἐν βίῳ Δημοσθένους, 17.

ὡς εἰς Θρᾴκην, ἐπολιόρκησεν ἐνταῦθα τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον. Πρῶτον δ' ἐπετέθη κατὰ μόνης τῆς Περίνθου (341) μετὰ 30,000 ἀνδρῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πόλις αὕτη ἦτο ὀχυροτάτη καὶ ἐπὶ ὑψώματος θεατροειδῶς ᾠκοδομημένη (Διοδ. 16, 76), ἐβοηθεῖτο δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντίων, ὁ Φίλιππος, μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ κινδύνους, μόλις κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ κατώτερον αὐτῆς μέρος, καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχε τοῦτο, ἔπεμψε μέρος τοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Οὕτω δὲ πιεζομένων ἤδη τῶν πόλεων ἐκείνων, ἀπεφάσισαν τελευταῖον νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ προστούτοις οἱ Χῖοι, οἱ Κῶοι καὶ οἱ Ῥόδιοι. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν τὸν Χάρητα, ἀλλ' οὗτος ἦτο ἀπὸ τῶν προτέρων στρατειῶν τοσοῦτον διαβεβοημένος, ὥστε δὲν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν συμμάχων καὶ ἐνικήθη ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ τὴν τότε χαύνωσιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἠθέλησαν ἤδη νὰ παραιτηθῶσι τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον, ὅτε ἀναστὰς ὁ Φωκίων εἶπεν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀργίζωνται κατὰ τῶν πόλεων αἵτινες δὲν ἐδέχθησαν τὸν Χάρητα, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Χάρητος ὅστις ἦτο τόσον ἄθλιος ἄνθρωπος ὥστε, προσερχομένου αὐτοῦ, πάντες ἀπέβαινον ἐχθροὶ τῶν Ἀθηναίων (*). Ὁ Φωκίων δὲν ἦτο μὲν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν καὶ περιωρίζετο εἰς τὸν στενὸν τοῦ ἐνεστῶτος κύκλον, ἀλλ' ὅμως ἦτο χρηστὸς τὸ ἦθος, καὶ (ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ὑποστηρίξωσι δι' ἔργων βουλεύματα τοσοῦτον εὐγενῆ καὶ ἐνεργὰ, οἷα ἦσαν τὰ τοῦ Δημοσθένους) ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ μᾶλλον ἁρμόδιος εἰς τὴν τότε τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Δημοσθένην φαίνεται μικρὸς καὶ ἐνίοτε μάλιστα σκαιὸς, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸν κοινὸν ὄχλον τῶν παρὰ τῷ δήμῳ εὐδοκιμούντων ἀνθρώπων, ἦτο πολὺς καὶ μέγας. Συνεβούλευε δὲ τὸν πόλεμον μόνον ὁσάκις, καθὼς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἦτο ἀναπόδραστος. Ὁ Φωκίων ἐστάλη ἤδη αὐτὸς εἰς βοήθειαν τῶν Βυζαντίων καὶ ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὴν πόλιν, ὁ δὲ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Περίνθου (340). Οἱ Ῥόδιοι, οἱ Κῶοι, οἱ Χῖοι καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Περσίας βασιλεὺς (**) συνέδραμον εἰς βοήθειαν τῶν πόλεων τούτων, ὥστε ὁ Φίλιππος, φοβούμενος μήπως πάντες οὗτοι, κατανοήσαντες ὅσα ἐβουλεύετο, συγκροτήσωσι μεγάλην κατ' αὐτοῦ ὁμοσπονδίαν, ἐπροτίμησε νὰ παύσῃ μᾶλλον ἐπί τινα χρόνον τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἰρήνην (339), εἰδὼς κάλλιστα, ὅτι, διὰ τὴν ἀθλίαν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν, μετ' ὀλίγον ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀφορμὴν ἐπιτηδειοτέραν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ.

ε) Δεύτερος ἱερὸς πόλεμος. Συνεργὸν πρόθυμον εἰς τοῦτο παρέσχεν ἑαυτὸν ὁ ῥήτωρ Αἰσχίνης, ὅστις ἐπιμνησθείς, ὅτι οἱ Λοκροὶ τῆς Ἀμφίσσης ἐγεώργησαν ἱερᾶν τινα γῆν τῶν Δελφῶν, ἐπροκάλεσε τὴν ἕνεκα τούτου καταδίκην αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου. Ἐπειδὴ δὲ συνέβαινε πολλὴ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως βραδύτης, ἀναλαμβάνει αὐτὴν ὁ Φίλιππος καὶ, προχειρισθεὶς στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων, ἔρχεται πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ στρατοῦ· κυριεύει τὴν Ἄμφισσαν καὶ καταλαμβάνει τὴν ἐν Φωκίδι Ἐλάτειαν (***). —Ἡ περὶ τούτε ἀγγελία ἐνέβαλεν εἰς μέγαν φόβον τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες, τοσοῦτον χρόνον δυσπιστήσαντες εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου φενακισθέντες, κατενόησαν ἤδη καλῶς, ἀλλὰ βραδέως, τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον ἔτρεχεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία.

Ὁ Φίλιππος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον καὶ 30,000 μὲν πεζῶν, 2,000 δὲ ἱππεῖς, εὑρίσκετο ἤδη ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅτε ὁ Δημοσθένης ἐπεχείρησε νὰ συγκροτήσῃ κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμμαχίαν, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν τὴν ὁποίαν ἅπαντες ᾐσθάνθησαν διὰ τὴν ἐπιβουλήν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἕτοιμοι πρὸς πόλεμον, ὁ δὲ Δημοσθένης, δραμὼν αὐτὸς εἰς Θήβας, ἔπεισε καὶ ταύτην τὴν πόλιν νὰ μεταλάβῃ τοῦ κρισίμου ἐκείνου ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος. Εἰς τὰς δύο ταύτας μεγαλητέρας πολιτείας προσετέθησαν ἄλλαι τινὲς μικρότεραι, ἀθροισθείσης δὲ τῆς ὅλης δυνάμεως, ἀντιπαρετάχθησαν οἱ δύο στρατοὶ εἰς Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας (τῇ 3 Αὐγούστου 338). Οἱ Ἕλληνες ἦσαν πλείονες τῶν Μακεδόνων, ἀλλ' ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς εἶχε λάβει τοσαύτην ὑπεροχὴν διὰ τὰς ἀδιαλείπτους τοῦ Φι-

---

(*) Πλουτ. ἐν βίῳ Φωκίωνος, κεφ. 14. Ἐν τῷ κεφ. 2ῳ τοῦ βίου τούτου, ὁ Πλούταρχος καταδεικνύει ἐναργέστατα ὁποῖοί τινες ἄνθρωποι ἦσαν οἱ τότε στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐξαιρέσει τοῦ Φωκίωνος.

(**) Διοδ. Σικ. 16, 75 καὶ 77.

(***) Οἱ Φωκεῖς εἶχον ἀνοικοδομήσει πάλιν τινὰς τῶν πόλεων αὐτῶν, Παυσ. 10, 3, 2.

λίππου στρατείας κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Θρᾳκῶν, τῶν Ἰλλυριῶν, τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Τριβαλλῶν, προσδὲ καὶ διὰ τῆς τακτικῆς τοῦ Φιλίππου τέχνης, ὥστε οἱ Ἕλληνες, καίπερ γενναίως ἐνταῦθα ἀγωνισθέντες, ἡττήθησαν ὑπ' ἐλαττόνων. Ὁ ἱερὸς τῶν Θηβαίων λόχος ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ στιχηδὸν, ὅπως ὄρθιος ὢν ἠγωνίσθη, μηδενὸς τῶν τριακοσίων ἐκείνων μηδ' ὀπωσοῦν ὑποχωρήσαντος (*). Αἴτιος δὲ τῆς νίκης ἐγένετο ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις, κατατροπώσας τοὺς Θηβαίους κατὰ τῶν ὁποίων παρετάχθη, ἐβίασεν οὕτω καὶ τοὺς κατ' ἀρχὰς πλεονεκτοῦντας στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων, Χάρητα καὶ Λυσικλέα, νὰ τραπῶσι μετὰ τῶν ἄλλων εἰς φυγὴν (**). Ὁ Φωκίων εἶχε προϊδεῖ τὴν συμφορὰν, ἠξεύρων, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶναι ἀξιόμαχοι καὶ, τούτου ἕνεκεν, εἶχεν ἀποσυμβουλεύσει παντὶ σθένει τὸν πόλεμον.

Ὁ Φίλιππος ἤδη, καταστήσας μὲν τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῆς Σπάρτης, ὑποχειρίους διὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων, οἵτινες δι' αὐτοῦ ἢ μόνου ἴσχυον, κατατροπώσας δὲ τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, ἐθεώρησεν ἑαυτὸν εὐλόγως κύριον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ἐν τῇ μέθῃ τῆς νίκης, λησμονήσας πᾶσαν σωφροσύνην, παρεξετράπη εἰς πολλὰ βωμολόχα χλευάσματα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιεστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Δημάδου (μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εὑρισκομένου) ὑπομνήσαντος, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀτιμάζῃ δι' ἔργων Θερσίτου τὸ ὑπὸ τῆς τύχης περιτεθὲν αὐτῷ πρόσωπον τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ προσοικειωθῇ ἐντελῶς διὰ τῆς ἐπιεικείας τοὺς ὅλως, ἕνεκα τῆς ἀσθενείας αὐτῶν, ἀκινδύνους ἤδη Ἕλληνας· ὅθεν ἐπέτρεψε τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων, ἀπέλυσε τοὺς ἐν Χαιρωνείᾳ αἰχμαλωτευθέντας ἄνευ λύτρων καὶ δὲν κατέστησε Μακεδονικὰς φρουρὰς εἰμὴ εἰς τὰ στρατιωτικῶς λόγου ἄξια μέρη, οἷον τὰς Θήβας, τὴν Ἀμβρακίαν κ.τ.λ.

Μόνη ἡ Σπάρτη, ἥτις ἐξηκολούθει ἐχθρικῶς διακειμένη πρὸς τὰς συμμάχους τοῦ Φιλίππου Πελοποννησιακὰς πολιτείας, ὑπέστη τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ, δηώσαντος τὴν Λακωνικὴν, μεχρισοῦ ὑπετάχθησαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται.

Δ. Πηγαί.—Ξενοφῶν· Παυσανίας· Δημοσθένης· Αἰσχίνης· Πλούταρχος· Κορνήλιος Νέπως.

(*) Πλουτ. βίος Πελοπίδου 18.

(**) Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἧτταν κατεδίκασαν τὸν Λυσικλέα εἰς θάνατον, Λυκούργου τοῦ ῥήτορος κατηγορήσαντος καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰπόντος. « Ἐστρατήγεις, ὦ » Λύσικλες, καὶ χιλίων μὲν πολιτῶν τετελευτηκότων, διςχιλίων δ' αἰχμαλώτων γε» γονότων, τροπαῖον δὲ κατὰ τῆς πόλεως ἑστηκότος, τῆς δ' Ἑλλάδος ἁπάσης δου» λευούσης· καὶ τούτων ἁπάντων γεγενημένων σοῦ ἡγουμένου καὶ στρατηγοῦντος, » τολμᾷς ζῆν καὶ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ὁρᾷν, καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβάλλειν, ὑπόμνημα » γεγονὼς αἰσχύνης καὶ ὀνείδους τῇ πατρίδι; » (Διοδώρ. Σικελ. 16. 88). — Ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς τῶν Ἀθηναίων πόλεως. Ὁ Βοίχιος (Πολιτ. οἰκονομ. 1, 468) λέγει περὶ αὐτοῦ, «ὅτι ὑπῆρξεν οἰ» κονομικὸς ἀνὴρ δόκιμος, ἀρχῶν αὐστηροτάτων καὶ εἰς τοσαύτην ὑποβαλλόμενος » σκληραγωγίαν, ὥστε ἐβάδιζε, κατὰ τὸν ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν τρόπον, ἀνυπόδητος· » ἦτο δὲ συνάμα συνετώτατος, δραστήριος, φειδωλὸς ἄνευ μικρολογίας, ἀείποτε γεν» ναιόφρων καὶ χρημάτων κρείσσων. Κυρίως μὲν ἀφωσιώθη εἰς τὴν οἰκονομικὴν δια» χείρισιν, ἐπιμεληθεὶς τὰ δημόσια εἰςοδήματα ἐπὶ 12 ἔτη, ἀλλ' ἠσχολήθη καὶ εἰς » ἄλλα δημόσια πράγματα κ.τ.λ.»

Ὁποία ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ τότε ἐνιαίου σχεδὸν ἐκείνου χαρακτῆρος καὶ τοῦ Δημάδου, ἄλλου τούτου πολιτικοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἀνδρὸς, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἧτταν ἀπέδη μάλιστα ἐπίσημος ὡς φίλος τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου! Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε νόμος ἐπιβάλλων ζημίαν δραχμῶν 1000 εἰς τὸν χορηγὸν ὅστις φέρει ξένον χορευτήν· ὁ δὲ Δημάδης, δοξοκοπῶν ἐπὶ ἀσωτείᾳ καὶ ἀναισχύντῳ παραβάσει τῶν νόμων, εἰςήγαγε διὰ μιᾶς εἰς τὸ θέατρον 100 ξένους χορευτὰς καὶ ἔπειτα ἐπλήρωσε τὴν ποινὴν τῶν 100,000 δραχμῶν (Πλουτ. ἐν βίῳ Φωκίωνος κεφ. 30). Κατωτέρω θέλομεν ἀναφέρει καὶ ἄλλας τινὰς χαρακτηριςικωτάτας πράξεις τοῦ Δημάδου, ὅστις, ὧν κυρίως τὸ ἐπάγγελμα κωπηλάτης ἢ ἰχθυοπώλης, διεκρίθη ἀείποτε διὰ τὸ ὑπερβολῇ ψυδαῖον καὶ φαῦλον αὐτοῦ ἦθος, τὴν ἀναίσχυντον θρασύτητα, τὴν γαστριμαργίαν καὶ τὴν ἄλλην ἀσωτίαν, θυσιάζων τὰ πάντα ἐπὶ χρήμασιν.

§. 22.

Ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης, ἡ Μακεδονία (τμῆμα τέταρτον) προεβιβάσθη εἰς μάχιμον καὶ φοβερὰν μοναρχίαν, μάλιστα ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Φιλίππου (360). Ἡ Καρχηδὼν (τμῆμα πέμπτον) ἤκμαζεν ὡς ἐμπορικὴ πολιτεία. Τῆς δὲ Ῥώμης (ἐπίσης πέμπτον τμῆμα) τὸ πολίτευμα ἀνεπτύχθη, διὰ ποικίλων καὶ ἀξίων μελέτης ἐρίδων μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων, ὧν οἱ τελευταῖοι, ὑπερισχύσαντες ἐπ' ἐσχάτων, ἐπέτυχον τὴν πρὸς τοὺς πρώτους ἰσοπολιτείαν. Προστούτοις τὸ μάχιμον τῆς Ῥώμης πνεῦμα ἐξησκήθη διὰ πολλῶν πρὸς τὰ γείτονα ἔθνη ἀγώνων, καὶ ἤδη ἡ πόλις ἐκείνη ἦρχεν ἀναμφισβητήτως μεγάλου τῆς Ἰταλίας μέρους.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ.

336—200 π. χ.

§. 23.

Τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων δὲν εἶναι ἀσφαλῶς γνωστά (σελ. 96)· κατὰ δὲ τὴν πιθανωτέραν γνώμην, ἦσαν κρᾶμα Ἰλλυριῶν καὶ Ἑλλήνων, καὶ τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τοῦ κράματος τούτου ἦτο τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τῆς γλώσσης, τῶν παραδόσεων αὐτῶν καὶ τῶν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας σχέσεων (ἴδε τὸν ἑπόμενον §). Ἀλλ' ὅμως, περὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ὅλης τύχης τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ Μακεδονικὴ ἐποχὴ δύναται εὐλόγως νὰ διακριθῇ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς, διότι τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος ἐξεπλήρωσεν, ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ, ἐντολὴν ἄλλην παρὰ τὸ Ἑλληνικόν. Οἱ Ἕλληνες ἐθεμελίωσαν καὶ οὐσιωδῶς προήγαγον τὸν τοσοῦτον διακρινόμενον τοῦ Ἀνατολικοῦ Δυτικὸν πολιτισμόν· οἱ δὲ Μακεδόνες ἀνέλαβον τὸ ἔργον τοῦ νὰ διαδώσωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν τοὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συλλεγέντας καρποὺς τοῦ νέου τούτου πολιτισμοῦ, συνδέοντες καὶ αὐτὰς τὰς ἀνατολικωτέρας ἐσχατιὰς τῆς Καυκασικῆς φυλῆς, δηλαδὴ τὴν ἀείποτε στάσιμον καὶ ἀκίνητον Ἰνδικήν, μετὰ τῆς ἀείποτε νεωτεριζούσης καὶ προαγομένης Δύσεως. Μάλιστα δὲ περίεργος καὶ ἀξιομνημόνευτος εἶναι, ἡ κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς σύγχρονος ἐμφάνισις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἡ στενὴ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσις. Εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον εὐκλεῶς διήνυσε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐγείρεται ὁ κολοσσιαῖος τοῦ Ἀριστοτέλους νοῦς, ὅστις, περιλαβὼν ἅπαντα τὰ πορίσματα ὅσα παρήγαγεν ὁ προηγούμενος ἐλεύθερος τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν βίος, εἴς τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἄλλην ὅλην ἐπιστήμην, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἀναθεωρήσας αὖθις καὶ ἀποθησαυρίσας ἅ-

παντας τοὺς ἄθλους, ὅσους ἐξεπόνησεν ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, παραδίδει τὴν πνευματικὴν ταύτην περιουσίαν εἰς τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ ὁμιλητὴν Ἀλέξανδρον, τὸν κληθέντα νὰ ἀνοίξῃ στάδιον εὐρύτερον εἰς τὸν ὅλον Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Θέαμα μέγα καὶ ἐνιαῖον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ!

Ὁ πρόωρος τοῦ Ἀλεξάνδρου θάνατος ἐματαίωσε, κατὰ μέγα μέρος, τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ βουλεύματος τούτου· ἀλλ' ὅμως ὅσα διέπραξεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ἐν τῷ βραχεῖ τοῦ βίου αὐτοῦ διαστήματι, παρέμειναν, ἐντεῦθεν δὲ ἀνεπτύχθη νέα πολιτισμοῦ φάσις, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἡ μὲν ἀνατολὴ αὐτὴ, παλαίσασα, ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα, πρὸς τὰ ἐπιβληθέντα αὐτῇ ἀλλότρια Ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ἐξέκρουσεν αὐτὰ μετέπειτα πάλιν, καὶ ὑπτιάσθη εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν· ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς ἐξ ἐναντίας, ὑπείκων εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν αὐτοῦ φύσιν, παρεδέχθη τὰ προσενεχθέντα αὐτῷ ἀλλότρια στοιχεῖα. Ἐκ τούτου, εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου, ἀπὸ τῶν κατακτήσεων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, προέκυψαν νέα κράτη, ὑπὸ Ἕλληνας κυριάρχας, παρήχθη, ὡς ἐκ τῆς ἀναμίξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ βίου, καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πρακτικῶν καὶ θεωρητικῶν γνώσεων, νέα τις πραγμάτων κατάστασις, διάφορος μὲν κατὰ τὰς διαφόρους χώρας, ἀποτελοῦσα δὲ, ὡς προείρηται, τὸ κέντρον περὶ τὸ ὁποῖον περιστρέφεται ἡ κατὰ τοὺς προσεχεστέρους χρόνους ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετέθεσε τρόπον τινὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Ἀσίαν· μικρὸν δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἐθεραπεύθησαν τοσοῦτον ὑπὸ τῶν κυριαρχῶν ἐκείνων εἰς τὰ κράτη αὐτῶν, ὥστε ἔκτοτε τὸ πνεῦμα καὶ ἡ κυριωτέρα δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐντελῶς μετέστησαν εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐντεῦθεν τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου ὠφελήθη ἀπὸ τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ δὲ Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία ἐξεναντίας ἐζημιώθησαν. Ἡ ὑπὸ τῆς τρυφῆς κατερρυηκυῖα Ἀνατολὴ ἐδέχθη Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ Ἑλληνικὴν ἰσχύν, οἱ δὲ Ἕλληνες καὶ οἱ Μακεδόνες προσέλαβον οὐδὲν ἄλλο ἢ πλοῦτον καὶ ἀκολασίαν. Ἐὰν τὸ βούλευμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξεπληροῦτο καθ' ὁλοκληρίαν, ἡ Εὐρώπη ἔμελλεν ἀναγκαίως νὰ πάθῃ μείζονα ἔτι βλάβην. Ἡ Ἀνατολὴ ἤθελεν ἀποκτήσει τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωματικῆς ῥώμης, ἡ δὲ Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία ἐξεναντίας, χρυσίον μόνον καὶ ἡδυπάθειαν· οἱ ἡττηθέντες ἤθελον ἀποβῆ νικηταί, οἱ δὲ νικηταὶ ἤθελον ἀποβάλει τὰ εὐγενέστατα ἀγαθὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν διανοητικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητα, τὴν δύναμιν τοῦ λόγου καὶ τὰ ἐπὶ πατρίων μὲν δικαιωμάτων ἐρειδόμενα, κατὰ τὴν πρόοδον δὲ τοῦ πολιτισμοῦ ἀναπτυσσόμενα πολιτεύματα. Ἀλλὰ, καθὼς ἀπέβησαν τὰ πράγματα, ἡ Ἀνατολὴ ὠφελήθη πολὺ μᾶλλον ἢ ὅτι ἐζημιώθη ἡ Ἑλλὰς, διότι ὁ Ἀλέξανδρος μετεβίβασε πολὺ πλειότερα Ἑλληνικὰ ἤθη εἰς τοὺς Πέρσας, ἢ Περσικὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης, τὰ δημόσια ἔγγραφα, τὰ ἱστορικὰ βιβλία (ἂν καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν σώζωνται ὁλόκληρα ἢ πρωτότυπα) καὶ τὰ δημόσια μνημεῖα εἶναι πολυαριθμότερα, καὶ καθιστῶσι βεβαιοτέραν τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν. Ἡ χρονολογία (ἡ Ἀλεξανδρινὴ, ἡ τῶν Σελευκιδῶν) ἀποβαίνει κανονικωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα. Τὸ κατὰ τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἱστορικὸν θέατρον, γίνεται ἀκριβέστερον γνωστὸν διὰ τῶν Μακεδονικῶν ἐπιχειρήσεων, διὰ πολλῶν περιηγήσεων, γενομένων ἐπὶ σκοπῷ ἀνακαλύψεων, καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, περιγράφεται δὲ ἐπιστημονικῶς ὑπὸ Ἀλεξανδρέων σοφῶν. Ἡ τύχη τῆς δυτικῆς Εὐρώπης παραδίδεται κατὰ μικρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς κληρονόμους τῆς Καρχηδονιακῆς δυνάμεως.

§. 24.

Ἡ ἀρχὴ τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας, καθὼς συμβαίνει εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν παντὸς ἔθνους, περικαλύπτεται ὑπὸ μύθων. Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐθεώρουν ἀρχηγέτην αὐτῶν τὸν Ἡρακλέα· τοῦτο δὲ ἐπρέσβευον περὶ αὐτῶν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, καὶ, τούτου ἕνεκα, ἐδέχοντο τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους εἰς τὰ Ὀλύμπια (Ἡροδ. 5, 22), τῶν ὁποίων οὐδεὶς μετεῖχεν ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀποδείξῃ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ καταγωγήν. Ἡ μυθικὴ τῆς Μακεδονίας ἱστορία μνημονεύει σειρὰν ὅλην βασιλέων, ἀρξάντων τῆς χώρας ταύτης κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους· ἡ δὲ ἀρχαιοτάτη δυναστεία φέρει τὸ ὄνομα τῶν Τημενιδῶν, διότι ὁ πρῶτος τῶν βασιλέων ἐκείνων Κάρανος ἐλέγετο ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλείδου Τημένου.

Ἡ Μακεδονία συνέκειτο τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς χώρας Ἡμαθίας, τῆς κειμένης ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Θερμαίου κόλπου, περὶ τοὺς ποταμοὺς Ἀξιὸν καὶ Ἐριγῶνα. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς διετέλεσαν πρωϊμώτατα εἰς αἱματηροὺς πολέμους πρὸς τοὺς Παίονας καὶ ἄλλα γείτονα Ἰλλυρικῆς ἢ Θρακικῆς καταγωγῆς ἔθνη, καὶ ἀπεκόπησαν ὁλοσχερῶς σχεδὸν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, διὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἰδρύθησαν εἰς τὴν παραλίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα ἔθνη ἦσαν διεσπασμένα εἰς μικρὰ καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα κράτη, οἱ Μακεδόνες ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εὐχερῶς εἰς αὐτὰ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν, οἵτινες δὲν ἐζήτουν νὰ καταθλίψωσι τὰ γείτονα ἔθνη, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ μεταδώσωσιν αὐτοῖς πολιτισμόν τινα καὶ νὰ συγχωνεύσωσιν αὐτὰ, ἐπὶ ἴσοις δικαίοις, ἐντὸς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Οἱ Μακεδόνες ἦσαν μὲν κατὰ τὸν πολιτισμὸν κατώτεροι τῶν κατοίκων τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν, μετέλαβον ὅμως πρωϊμώτατα τοῦ παρ' αὐτοῖς ἀκμάσαντος πολιτισμοῦ, ὅθεν διεκρίνοντο ἀείποτε τῶν πέριξ ἀπαιδεύτων φυλῶν. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, οὐ μόνον, ὡς προείρηται, μετεῖχον τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἀλλὰ ἔκπαλαι μὲν ἦσαν πρόξενοι (*)

(*) Ὠφελούμεθα ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην διὰ νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ δικαιώματος τούτου τῆς προξενίας. Ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι προξενία ἦτο διττὴ, κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Βοικχίου καὶ τοῦ Μεϊέρυ διάκρισιν· ἡ μὲν, συνηθεστέρα, περιελάμ-

τῶν Ἀθηνῶν (Ἡροδ. 8, 136, 144), μετὰ δὲ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἔλαβον καὶ τὸ τοῦ Ἀθηναίου πολίτου δικαίωμα, ὥστε, πρὸ πολλοῦ ἤδη, διετέλουν εἰς συνεχῆ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας συνάφειαν. Ἐκτὸς τούτου, αἱ εἰς τὰ παράλια κτισθεῖσαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἀναγκαίως ἐπενήργησαν πολὺ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους, διότι ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ ἐμπορία τῶν ἀποικιῶν τούτων ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῶν μετὰ τῆς μεσογαίας σχέσεων αὐτῶν.

Ἕνεκα τῶν συνεχῶν ἐκείνων, πρὸς τοὺς περιοίκους βαρβάρους, πολέμων, ὁ Μακεδονικὸς λαὸς ἦτο πένης, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνεχαιτίσθη, ἐπὶ πολὺν χρόνον, περὶ τὴν περαιτέρω αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ἐπὶ δὲ Δαρείου Α' ἠναγκάσθη νὰ τελέσῃ φόρον εἰς τοὺς Πέρσας, λαβὼν ὅμως, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν κυριαρχῶν τούτων, ἀξιόλογον ἐπέκτασιν τῆς χώρας αὐτοῦ ἐν τῇ Θράκῃ. Τὸ ὑποτελὲς τοῦτο τῶν Μακεδόνων ἤρξατο ἐπὶ Ἀμύντου Α', ὅστις κατ' ἀρχὰς ἠναγκάσθη νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων (*), ἀλλὰ, μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς ὁλοσχερῆ ἧτταν τῶν πρώτων, ἐφάνη χρήσιμος εἰς τοὺς ὁμοφύλους, καταστρέψας τὰ πλεῖστα λείψανα τοῦ, διὰ τῆς χώρας αὐτοῦ, εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐπανερχομένου Περσικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ μετὰ τὸ 462 ἔτος μέχρι τοῦ 414 ἔτους βασιλεύσας υἱὸς αὐτοῦ Περδίκκας Β' (ἡ ἀρχὴ τῆς μακρᾶς ταύτης βασιλείας δὲν προσδιορίζεται ἀκριβέστερον) ἦλθεν εἰς ἔτι σενωτέραν πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσιν, καὶ, δραξάμενος τῆς εὐκαιρίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἠκολούθησεν αὐτὰς ἐκείνας τὰς ἀρχάς, δι' ὧν ὁ Φίλιππος βραδύτερον κατώρθωσε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπίδοσιν. Ἐνῷ δηλαδὴ αἱ ἐλεύθεραι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι διετέλουν εἰς αἱματηρὸν πρὸς ἀλλήλας ἀγῶνα, ὁ Περδίκκας Β' ἐζήτησε πρὸ πάντων νὰ κατασταθῇ κύριος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ (**), νὰ

δανεν ἐκείνους οἵτινες ἐπεμελοῦντο, ἐν τῇ πόλει τῆς ὁποίας ἦσαν πολῖται, τὰ πράγματα τῆς πόλεως τῆς ὁποίας ἦσαν πρόξενοι, μὴ ὑποκείμενοι ὅμως εἰς τὰς ἀρχὰς οὐδετέρας· ἡ δὲ, σπανιωτέρα, περιελάμβανε τοὺς διοριζομένους ὄχι ὑπὸ ξένων πόλεων, ἀλλὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ὁποίων ἦσαν πολῖται, διὰ νὰ δέχωνται ἐπ' ὀνόματι τοῦ κοινοῦ τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν ξένους. Τοιοῦτοι πρόξενοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενοι ἐν τῷ βιβλ. 6, κεφ. 57. Εἰς δὲ τοὺς προξένους τῆς πρώτης τάξεως, ἐπετρέπετο συνήθως ἡ προσωπικὴ καὶ κτηματικὴ ἀσφάλεια ἐν πολέμῳ ᾗ ἐν εἰρήνῃ, κατὰ γῆν ᾗ κατὰ θάλασσαν, ἔτι δὲ ἡ ἔγκτησις (ἡ ἔμπασις ἢ ἔππασις), ἤτοι τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκτήσεως ἀκινήτων κτημάτων, ἡ ἰσοτέλεια, ἐνίοτε καὶ ἡ ἀτέλεια, ἡ ἐπινομία, ἤτοι ἡ μετοχὴ εἰς τὰς δημοσίους νομὰς, ἡ προεδρία ᾗ ἡ προδικία. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ἡ τοιαύτη προξενία προσήγγιζε πολὺ εἰς τὴν πολιτογράφησιν (ὅθεν ὀνομάζεται ἐνίοτε καὶ ἰσοπολιτεία ἢ ἐπιτιμία), ἀφ' ἧς ὅμως διέφερε διότι δὲν περιελάμβανε τὸ μεγαλήτερον δικαίωμα τῆς ψηφοφορίας καὶ τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείας μετοχῆς.

(*) Ἐπέμφθη δὲ ᾗ πρέσβυς εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου, καθ' ἣν ἐποχὴν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 479, ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐζήτησε νὰ διαιρέσῃ τοὺς Ἕλληνας, προτείνων ἰδιαιτέραν εἰς τοὺς Ἀθηναίους συμμαχίαν (σελ. 132, Ἡροδ. 8, 136—143).

(**) Οἱ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀγῶνες τοῦ Περδίκκου, ὑπῆρξαν πολλοὶ ᾗ δυσχερεῖς. Καὶ περὶ μὲν τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φίλιππον καὶ πρὸς τὸν Δέρδαν (βασιλέα τῶν Ὀρεστῶν, πιθανῶς ὑποτελῆ τῶν Μακεδόνων) πολέμων, ἴδε Θουκυδ. 1, 57—59. Περὶ δὲ τοῦ πρὸς Σιτάλκην, τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν, ἀγῶνος, Θουκυδ. 2, 95—101. Περὶ δὲ τοῦ πολέμου πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Λυγκηστῶν, Ἀρριβαῖον τὸν Βρομεροῦ (τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Ἀριστοτέλης Ε. ἡ, 11. καὶ ὁ Στράβων, Ζ, ζ, 8 καλοῦσιν Ἀρ-

συνειθίση τοὺς Μακεδόνας εἰς τακτικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἔπειτα, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν διχόνοιαν τῶν Ἑλλήνων, νὰ παγιώση καὶ νὰ ἐπεκτείνη τὸ κράτος αὐτοῦ· ἔλαβε δὲ, ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δραστηρίαν μετοχὴν εἰς τὴν μεταξὺ Ποτιδαίας καὶ Ἀθηνῶν ἔριν, συνεμάχη σεν ἔπειτα ὁλωσδιόλου μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ συνέδραμε τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους αἱ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατέβαλον, ἵνα ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ δὲν προεῖδεν ὅτι, προτρέπων τὰς ἀποικίας ἐκείνας νὰ ὀχυρώσωσι τὴν Ὄλυνθον, καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν κοινὸν αὐτῶν ὁρμητήριον (Θουκυδ. 1, 58), κατεσκεύασεν ἰδίαις χερσὶν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐχθρὸν πολὺ πλέον ἐπικίνδυνον ἢ ὅτι ὑπῆρξαν ποτὲ οἱ Ἀθηναῖοι.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου Β', συνέβησαν ἔριδες περὶ τῆς βασιλείας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ πολλὴν ἤδη ἐπίδοσιν λαβοῦσα Ὄλυνθος ἐκυρίευσε μέγα μέρος τῆς Μακεδονικῆς παραλίας. Τελευταῖον, φονευθέντος τοῦ νομίμου διαδόχου, κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ τοῦ Περδίκκου νόθος υἱὸς Ἀρχέλαος, ὅστις ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 399 ἔτους, καὶ εἶναι ὁ μάλιστα λόγου ἄξιος τῶν ἡγεμόνων τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Φιλίππου Β', διότι κατώρθωσε νὰ ἀναβιβάση τοὺς Μακεδόνας εἰς ἀνωτέραν τοῦ πολιτισμοῦ βαθμίδα, καὶ νὰ προσεγγίση αὐτοὺς εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἔργον, τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐπεχείρησαν οἱ προηγούμενοι βασιλεῖς, ἀλλ' ἀείποτε διεκωλύθησαν, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, νὰ φέρωσιν εἰς πέρας. Αὐτὸς κατεσκεύασε τὰς πρώτας μεγάλας πόλεις καὶ λεωφόρους καὶ τὰ πρῶτα τείχη, προήγαγε τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ κατήρτισε τὸν στρατὸν ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον. Περιεποιήθη δὲ καὶ τὸν ἀνώτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πολιτισμὸν, καὶ ἠγαπήθη μάλιστα ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὡς φιλοποιητὴς καὶ φιλότεχνος, ἐπροστάτευσε λαμπρῶς τὸν Εὐριπίδην καὶ τοὺς ἄλλους τραγικοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα παριστῶντο πολυτελέστατα ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ, καὶ ἀνέθεσε τὴν διακόσμησιν τῶν βασιλείων αὐτοῦ εἰς τὸν περιώνυμον ζωγράφον Ζεῦξιν. Ἀποθανόντος τοῦ Ἀρχελάου, ἐξερράγησαν πάλιν αἱματηροὶ περὶ τοῦ θρόνου ἀγῶνες· πέντε ἡγεμόνες ἤρισαν περὶ τῆς ἀρχῆς (Ὀρέστης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρχελάου, Διοδ. 14, 37· Ἀέροπος, ἐπίτροπος καὶ δολοφόνος αὐτοῦ, Διοδ. αὐτόθι, ἀνήκων δὲ ἴσως εἰς πλάγιόν τινα κλάδον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, Παυσανίας ὁ Ἀερόπου, Διόδ. 14, 84, Ἀμύντας ὁ δισέγγονος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', Διοδ. 14, 89 καὶ Ἀργέ(αῖ)ος τις, Διοδ. 14, 92), μεχρισοῦ, μετὰ 7 ἔτη, ὑπερίσχυσε τῶν ἄλλων, τῇ συνδρομῇ τῶν Θεσσαλῶν, ὁ Ἀμύντας Β' (*).

βάδαιον, ὁ δὲ τελευταῖος, αὐτόθι, προσεπικαλεῖ Βαχχιάδην τὸ γένος), ἴδε Θουκυδ. 4, 83 καὶ 124—128.

(*)

Ἀλέξανδρος Ἀος

Περδίκκας Β'	Φίλιππος (κατὰ Θυκ.)	Ἀμύντας (κατὰ Γ. Σύγκελλον).
Ἀρχέλαος	Ἀριδαῖος (κατὰ Γ. Συγκ.)	Θαρβαλέος (κατὰ Δ. τὸν Σικ.)
Ὀρέστης		Ἀμύντας Β'

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως τούτου, ὅστις διετέλεσεν ἐπίσης εἰς ἀδιάλειπτον μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσιν, ἡ Μακεδονία ἔτρεξε τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ ἀποκοπῇ διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὡς ἐκ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησαν οἱ Ὀλύνθιοι τοῦ νὰ συγκροτήσωσιν ὁμοσπονδίαν ἀφ' ὅλων τῶν κατὰ τὰ Μακεδονικὰ καὶ τὰ Θρᾳκικὰ παράλια κειμένων Ἑλληνίδων πόλεων. Καὶ εἶχον ἤδη οἱ Ὀλύνθιοι κολοβώσει πολὺ τὴν χώραν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἐξώσαντες αὐτὸν καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ Πέλλης, ὅτε ἡ Ἄκανθος καὶ ἡ Ἀπολλωνία (ἴδε ἀνωτ. σελ. 174 καὶ 175) ἐπεκαλέσαντο τὴν συνδρομὴν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τῷ πολέμῳ, ὅστις ἐντεῦθεν συνέβη μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Ὀλυνθίων, ὁ Ἀμύντας ὑπεστήριξε δραστηρίως τοὺς πρώτους καὶ ἀνέλαβε τὴν Πέλλαν, μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν τελευταίων. Ἀλλ' ὅμως οἱ Ὀλύνθιοι, καὶ ὡς σύμμαχοι τῆς Σπάρτης, διετέλουν ἔτι τὰ μάλιστα ἐπικίνδυνοι γείτονες.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τούτου ἐπῆλθε πάλιν ἐπί τινα χρόνον πολλὴ πραγμάτων ταραχή· ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εὐρυδίκη, ἥτις εἶχεν ἐπιβουλευθῆ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀμύνταν, ἐζήτησεν ἤδη νὰ στερήσῃ μὲν τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀπὸ τούτου γεννηθέντας ἰδίους αὐτῆς υἱοὺς Ἀλέξανδρον Β', Περδίκκαν Γ', Φίλιππον Β', νὰ δώσῃ δὲ τὸν θρόνον εἰς τὸν προσφιλῆ αὐτῆς Πτολεμαῖον, τὸν ἀπὸ τῆς πατρίδος Ἀλωρίτην ἐπικληθέντα· τοῦτο καὶ ἡ φιλαρχία τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ ὁποίου ἡ πρὸς τὸν Ἀμύνταν συγγένεια δὲν εἶναι ἀσφαλῶς γνωστή, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς περιπλοκὰς καὶ συνεχεῖς τοῦ θρόνου μεταβολάς. Οἱ Θεσσαλοί, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Θρᾷκες ἀνεμίχθησαν ἕνεκα ὕλεν εἰς τὰ Μακεδονικὰ πράγματα, ὑπερίσχυσαν ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ κατέσχησαν μέχρι τινὸς ὑποχειρίους τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας.— Ὁ Ἀλέξανδρος Β' κατέλαβε τὸν θρόνον τὸ πρῶτον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός· ἀλλά, ἐνῷ ἐζήτησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ, καθυποτάσσων τὴν Θεσσαλίαν, ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ οἴκαδε, ὁ δὲ κληθεὶς ἐντούτοις ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Πελοπίδας, μετέβη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, διέλυσε τὴν μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ Πτολεμαίου ἔριν, καὶ, ἀσφαλίσας ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρῶτον, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ πᾶσαν ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας ἀξίωσιν (ἴδε ἀνωτ. σελ. 182). Μετ' οὐ πολὺ ὅμως, ὁ Πτολεμαῖος φονεύει, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Εὐρυδίκης, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ καταλαμβάνει τὴν ἀρχήν, ὡς ἐπίτροπος δῆθεν τοῦ νέου Περδίκκου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι Μακεδόνες, μὴ θελήσαντες νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτόν, ἠσπάσθησαν τὴν μερίδα Παυσανίου τινός, ὅστις ἄδηλον ποῖα εἶχεν εἰς τὸν θρόνον δικαιώματα, ὁ Πτολεμαῖος καὶ ἡ Εὐρυδίκη ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Ἰφικράτην, πολεμοῦντα τότε πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν. Ὁ Παυσανίας ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέλαβε πάλιν τὸν θρόνον· μόλις δὲ τούτου γενομένου, ἔρχεται ὁ Πελοπίδας τὸ δεύτερον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ, ἐκβαλὼν αὖθις τὸν Παυσανίαν, ἐρ-

ρύθμισε τὰ πράγματα ὡς ἑξῆς· ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἔμελλε νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀρχὴν ὡς ἁπλοῦς ἐπίτροπος τοῦ Περδίκκου, μέχρι τῆς ἐνηλικότητος τούτου. Ὁ Πτολεμαῖος ἐβασίλευσε μικρὸν ἔτι χρόνον, διότι ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Περδίκκου κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος (366 ἢ 365 Π. Χ.).— Μικρὸν ἐβασίλευσε καὶ ὁ Περδίκκας Γ', πεσὼν, τῷ 361, εἰς μάχην τινὰ πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς· ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμύντας ἦτο παῖς ἔτι, ἐντεῦθεν δὲ ἡ Μακεδονία περιέστη εἰς ἔσχατον κίνδυνον. Οἱ Ἰλλυριοὶ, ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Βαρδύλλιος ὁδηγούμενοι, εἶχον ἤδη καταλάβει μέρος τῆς Μακεδονίας· οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν στρατὸν, ἵνα ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον ἔγγονόν τινα τοῦ Ἀρχελάου, τὸν Ἀργαῖον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι, διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ, θέλουν ἀνακτήσει τὴν Ἀμφίπολιν· οἱ Θρᾷκες παρεσκευάζοντο νὰ εἰσβάλωσι διὰ νὰ ἀναδείξωσιν ἡγεμόνα τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους καὶ τῶν Θηβαίων ἐξωσθέντα Παυσανίαν· τελευταῖον οἱ Παίονες ἐληλάτουν τὰς γείτονας αὐτοῖς χώρας τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν ἀνεφάνη ὁ Φίλιππος Β', ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἀμύντου, μετὰ δὲ ἓν ἔτος ὡς πραγματικὸς βασιλεὺς (*), οὐ μόνον ἔσωσε τὴν πατρίδα ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐχθρῶν, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τῆς ὅλης νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης δύναμιν.

Καὶ τὰ μὲν κατορθωθέντα ὑπὸ του ἀνδρὸς τούτου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, ἐξετέθησαν ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 187—192). Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην, προσῳκειώθη καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, καθὼς ἄλλοτε τοὺς Θεσσαλοὺς, διὰ τοῦ ἐπαγωγοῦ αὐτοῦ τρόπου καὶ τῶν ἐπιτηδείων φιλοφρονήσεων. Ἔπειτα, ἀποφασίσας νὰ ἐπισφραγίσῃ τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους, παρέστησε τὸ ἔργον ὡς ἐθνικὸν, ὡς ἐκδίκησιν τῆς πάλαι γενομένης εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Περσῶν ὕβρεως, καὶ, δοθείσης ἐντεῦθεν ἀφορμῆς νὰ ἀναγορευθῇ, ὑπὸ κοινοῦ συνεδρίου, ἐν Κορίνθῳ συνελθόντος (337), στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, εὑρέθη οὕτω τὸ ὄνομα διὰ τοῦ ὁποίου συνεβιβάσθη ἡ κατὰ τὴν Ἑλλάδα μοναρχικὴ αὐτοῦ ἐξουσία μὲ τὴν διατήρησιν τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων (**).—Ἀλλ' ὁ Φίλιππος δὲν ἔφερεν εἰς πέρας τὸ κατὰ τῆς Περσίας βούλευμα, διότι, ἅμα ἐπιχειρήσας τὰς πρὸς τοῦτο παρασκευὰς, ἐγένετο, ἐν ἔτει 336, θῦμα προσωπικῆς τινος ἐκδικήσεως, δολοφονηθεὶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πανηγύρεως τὴν ὁποίαν ἐτέλει ἐν Αἰγαῖς

(*) Τὸν στερηθέντα τῆς ἀρχῆς Ἀμύνταν, συνέζευξε βραδύτερον ὁ Φίλιππος μετὰ μιᾶς τῶν θυγατέρων αὐτοῦ.

(**) Ἀπαραλλάκτως καθὼς εἰς τὴν Ῥώμην, ὅταν ἡ παρακμὴ τῆς δημοκρατίας κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν μοναρχίαν, ἠθέλησαν οὐδὲν ἧττον νὰ διασώσωσι τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὀνομάτων, καλέσαντες τὸν μονάρχην οὐχὶ βασιλέα (rex), ἀλλ' ἰμπεράτορα (imperator) καὶ διατηρήσαντες εἰσέτι, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς· οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Φίλιππον στρατηγὸν, διατηρήσαντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, τὰ ἐλεύθερα τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων πολιτεύματα, ἂν δὲ οὐδεμία τῶν ἀσθενῶν ἐκείνων πόλεων ἐτόλμα ἤδη νὰ πράξῃ τι παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Φιλίππου.

τῆς Μακεδονίας, διὰ τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς Κλεοπάτρας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἠπειρωτῶν Ἀλεξάνδρου (*).

Α. Γεωγραφία. — α) Ὄρια. Ἡ Μακεδονία, πρότερον Ἠμαθία ἢ Μακετία καλουμένη, περιελάμβανε, πρὸ τοῦ Φιλίππου, τὴν χώραν ἥτις ὡρίζετο, πρὸς ἀνατολὰς μὲν, ὑπὸ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Θερμαίου κόλπου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ, ὑπὸ τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἧς ἐχωρίζετο διὰ τῶν Καμβουνίων ὀρέων καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἢ ὑπὸ τῆς Ἠπείρου, ἀφ' ἧς διείργετο διὰ τοῦ Κερκετίου ὄρους, πρὸς δυσμὰς δὲ, ὑπὸ τοῦ Αἴγγου καὶ τοῦ βορειοτέρου αὐτοῦ κλάδου, τοῦ Σκόδρου (ἡ Σκά(ό)ρδου), πρὸς βορρᾶν, τελευταῖον, κατὰ τὴν Θράκην, ὑπὸ τοῦ Δυσώρου ὄρους. Ἀλλὰ, διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Φιλίππου, ἡ χώρα αὕτη παρεξετάθη, πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τοῦ Ὀρβήλου, δι' οὗ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Μοισίας καὶ τῆς Δαρδανίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τοῦ Νέστου ποταμοῦ.

β') Κόλποι. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος σχηματίζει εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια τέσσαρας μεγάλους κόλπους· τὸν βορειοανατολικώτατον Στρυμονικόν, κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος· τὸν Σιγγιτικόν, πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἄθω, κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον· τὸν Τορωναῖον, μεταξὺ τῶν χερσονήσων Σιθωνίας καὶ Παλλήνης, κατὰ τὴν πόλιν Τορώνην· τὸν Θερμαῖον, μεταξὺ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς τριδακτύλου Χαλκιδικῆς χερσονήσου.

γ) Ὄρη. Τὰ Καμβούνια ὄρη καὶ ὁ Ὄλυμπος, ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν συνόρων· ὁ Ἄθως, ὅστις εἶναι συνέχεια τοῦ ὄρους τῆς Κερκίνης καὶ φέρεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἐπὶ τῆς χερσονήσου Ἀκτῆς, «ὄρος μέγα τε καὶ ὀνομαστὸν, ἐς θάλασσαν κατῆκον, οἰκημένον ὑπὸ ἀνθρώπων. Τῇ δὲ τελευτᾷ ἐς τὴν ἤπειρον τὸ ὄρος, χερσονησοειδές τέ ἐστι καὶ ἰσθμὸς ὡς δώδεκα σταδίων.» Ἅπαντα τὰ λοιπὰ ὄρη συνάπτονται μετὰ τοῦ μεταξὺ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Μακεδονίας ὑψουμένου Σκόδρου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται, πρὸς βορρᾶν, μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας, ὁ Ὄρβηλος, ἀπολήγων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ῥοδόπην· μετὰ τοῦ Ὀρβήλου συνείχετο τὸ περίφημον διὰ τὰ χρύσεια καὶ ἀργύρεια αὐτοῦ μέταλλα Πάγγαιον ὄρος (παρ' ᾧ οἱ Φίλιπποι), ἔτι δὲ ἢ τὸ Δύσωρον ὄρος. Διὰ μέσης Μακεδονίας φέρονται τὸ Βέρμιον, ἢ ἡ μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Ἀξιοῦ Κερκίνη· πρὸς δυσμὰς δὲ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον τὰ ὄρη Αἴγγον, Κανδαουίαν, Κίτιον καὶ τὰ Καναλούϊα ὄρη.

δ) Ἀκρωτήρια. Ἀκράθως ἢ Νυμφαῖον εἶναι τὰ δύο ἐξώτατα ἄκρα τοῦ Ἄθω· Ἄμπελος καὶ Δέρρις, τὰ δύο ἄκρα τῆς Σιθωνίας· Καναστραῖον, ἡ ἐξωτάτη ἄκρα τῆς Παλλήνης.

ε) Ποταμοί. Ὁ Νέστος ἢ Νέσσος ῥέει ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἀντικρὺ τῆς Θάσου.— Ὁ Στρυμὼν, ῥέων ἐκ τοῦ Σκομίου ὄρους, ἐπίσης ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἐκβάλλει ὁρμος εἰς τὸ Αἰγαῖον· εἶναι δὲ μεγαλήτερος τοῦ Νέστου, ἦτο πλωτὸς, ἐδέχετο τὸν Ἀγγίτην ποταμὸν, καὶ εἶχε περὶ τὰς ὄχθας πολλὰς λίμνας.— Ὁ Ἐχέ(ε)δωρος, ποτάμιον ἐκβάλλον εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον, πρὸς δυσμὰς τῆς Θεσσαλονίκης.— Ἀξιὸς, ὁ μέγιστος ποταμὸς τῆς Μακεδονίας, ἐξίησιν εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον πρὸς τὰ Ἀν. Μεσημβρινὰ τῆς Πέλλης. Ἐκπηγάζει δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας σύνορα ὀρέων ἢ παραλαμβάνει, οὐ μακρὰν τοῦ ῥομίου αὐτοῦ, τὸν ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Δαρδανίας καταῤῥέοντα Ἐριγῶνα. — Ὁ Λουδίας ἐκρέει εἰς λίμνην τινὰ, κειμένην μὲν πρὸ τῆς Πέλλης, πληρουμένην δὲ, κατὰ Στράβωνα, ὑπό τινος ἀποσπάσματος τοῦ Ἀξιοῦ. — Ὁ Ἀλιάκμων ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, κατὰ τὰ δυτικὰ σύνορα, ἀπὸ τῶν Καναλουίων ἢ ῥέει ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον· ποταμὸς ὄχι ἀσήμαντος.

ς') Λίμναι. — Ἡ Μακεδονία ἔχει πολλὰς λίμνας, ἐξ ὧν αἱ μᾶλλον λόγου ἄξιαι εἶναι· ἡ Κερκινῖτις (ἴσως ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Πρασιάδα τοῦ Ἡροδότου, Ὀφμάνου Ἑλλάς, σελ. 103), πρὸς ἀνατολὰς τῆς Θεσσαλονίκης, σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ Στρυμόνος.— Ἡ Βόλβη, μεταξὺ τῆς προηγουμένης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, συνέχεται μετὰ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, ἄνωθεν τῆς Χαλκιδικῆς· λίμνη πολύϊχθυς.— Ἡ Δυχνιδία ἢ αἱ περὶ Δυχνιδὸν λίμναι, κατὰ τὰ σύνορα τῆς Ἰλλυρίας.

ζ') Διαίρεσις.— Ἡ Μακεδονία συνέκειτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ μικρῶν χωρῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν ἐξέλιπον ἐντελῶς οὐδὲ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Ἡ

(*) Ὁ δολοφόνος Παυσανίας κατήγετο ἐκ τῆς Ὀρεστίδος χώρας καὶ ἦτο εἷς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως (Διοδ. 16, 93 καὶ 94).

μεταξὺ Νέστου καὶ Στρυμόνος, χώρα ἐκαλεῖτο Ἠδωνίς· ἡ μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Χαλκιδικῆς χερσονήσου, Ὀδομαντικὴ· ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος διῃρεῖτο πάλιν εἰς τρεῖς ἄκρας, ὧν ἡ ἀνατολικωτάτη ἐκαλεῖτο Ἀκτὴ ἡ Ἄθως, ἡ μέση, Σιθωνία, ἡ δὲ δυτικὴ, Παλλήνη ἡ Φλέγρα. Ἄνωθεν τῆς Χαλκιδικῆς ἔκειτο ἡ Κροσσαία, ἄνωθεν δὲ ταύτης, ἡ Ἀμφαξῖτις ἡ Παραξία. Ἀπὸ τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι τῶν Θεσσαλικῶν συνόρων, ἐξετείνετο ἡ Πιερία. Κατὰ τὴν μεσογαίαν ἔκειντο ἄνωθεν μὲν τῆς Ἠδωνίδος, ἡ Βισαλτία, ἄνωθεν δὲ τῆς Ὀδομαντικῆς, ἡ Σιντικὴ, ἄνωθεν τῆς Ἀμφαξίτιδος, ἡ Μυγδονία, ἄνωθεν τῆς Πιερίας, ἡ Ἡμαθία καὶ ἡ Πελαγονία καὶ ἔσχατοι, πρὸς δυσμὰς μὲν ἡ Λυγκηστὶς, πρὸς βορρᾶν δὲ ἡ Παιονία. Ἐγένοντο δὲ καὶ ἄλλαι τῆς χώρας διαιρέσεις ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Μακεδόνων.

ἡ) Πόλεις.—Δῖον, ἐν Πιερίᾳ, κατὰ τὰ Θεσσαλικὰ σύνορα, ἑπτὰ περίπου στάδια ἀπέχον τῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. — Πύδνα, πρὸς βορρᾶν τοῦ Δίου, (βραδύτερον Κίτρον κληθεῖσα). — Μεθώνη, ἔτι βορειότερον, τεσσαράκοντα στάδια ἀπέχουσα τῆς Πύδνης.—Ἄλωρος, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Λουδίου.—Πέλλα, πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀξιοῦ, βασιλεύουσα καὶ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, ἀρχαία, μεγάλη καὶ ἀσφαλὴς, διὰ τὸ παρακείμενον μέγα ἕλος, πόλις.—Ἔδεσσα, ἐν Ἡμαθίᾳ, πρὸς τὸ ΒΔ. τῆς Πέλλης, ἀξιόλογος καὶ παναρχαία πόλις, ἐκαλεῖτο καὶ Αἰγαί· ἐνταῦθα ἐκηδεύοντο οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας. — Βέροια, ἀξιολογωτάτη πόλις πρὸς τὸ ΝΔ. τῆς Πέλλης, ἐν ταῖς ὑπωρείαις τοῦ Βερμίου ὄρους· ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.—Θέρμη, ἡ μετέπειτα Θεσσαλονίκη, ὀφείλει τὸ μέγεθος αὐτῆς εἰς τὸν Κάσσανδρον, ὅστις μετῴκισεν εἰς αὐτὴν τὰ πέριξ πολίχνια Χαλάστραν, Αἴνειαν, Κισσὸν καὶ ἄλλα. Ἔκειτο δὲ ἐν τῇ Ἀμφαξίτιδι, παρὰ τὸν Θερμαῖον κόλπον, εἶχε καλὸν λιμένα, πολλοὺς κατοίκους καὶ ἀξιόλογον ἐμπόριον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπίδοσιν συνετέλεσεν ἡ μέχρι τῆς πόλεως ταύτης παραταθεῖσα Ἐγνατία ὁδός.—Λίπαξος, Κώμβρεια, Αἶσαι, Γίγωνος, Κάμψα, Σμίλα, Αἶνεια (κατασραφεῖσα ἐν ἔτει 169 Π.Χ.), ἔκειντο ἅπασαι ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου.—Ὄλυνθος, ἡ πάλαι ἰσχυρὰ πόλις, ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ Τορωναίου κόλπου, καὶ Μηκύβερνα, ἐπίνειον αὐτῆς ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ.—Ποτίδαια, ἀξιολογωτάτη πόλις ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς χερσονήσου τῆς Παλλήνης, καταςραφεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἀνοικοδομηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου καὶ μετονομασθεῖσα Κασσάνδρεια.— Μένδη, νοτιώτερον, πόλις μικρὰ ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων κτισθεῖσα, ἀκμάσασα δὲ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ὀνομαστὴ διὰ τὸν οἶνον αὐτῆς.—Σκιώνη, μέγα ἔχουσα ἐπίσης ἐμπόριον.—Τορώνη, μία τῶν μεγαλητέρων πόλεων τῆς χερσονήσου Σιθωνίας, τῆς ὁποίας ἡ σημαντικωτάτη πόλις ἦτο ἡ Σίγγος, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τῆς χερσονήσου πλευρᾶς καὶ δοῦσα τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον.—Ἡ δὲ ἀνατολικὴ χερσόνησος Ἀκτὴ, εἶχε πέντε πόλεις· Δῖον, Ὀλόφυξον, Θύσσον, Κλεωνὰς, Ἀκρόθωον (Ἀκραθώους)· ἡ τελευταία αὕτη ἔκειτο πρὸς τῇ κορυφῇ τοῦ Ἄθω.—Σάνη, ἔκειτο ἐν ἀρχῇ τῆς δωδεκασταδίου διώρυγος, δι' ἧς ὁ Ξέρξης ἔκοψε τὸν ἰσθμὸν τὸν συνέχοντα τὸν Ἄθω μετὰ τῆς ἠπείρου.—Στάγειρος, παρὰ τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, πατρὶς τοῦ Ἀριστοτέλους. — Νοτιώτερον ἔκειτο ἡ Ἄκανθος.—Ἡ δὲ Ἀμφίπολις ἐκτίσθη ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο τοῦ Στρυμόνος βραχιόνων, ἐπὶ χωρίῳ τὸ ὁποῖον πρότερον ἐκαλεῖτο Ἐννέα ὁδοί. Ἠιών, λιμὴν αὐτῆς.—Πλησίον τῆς θαλάσσης ἔκειντο· Φάγρης (ητος), παρὰ τὸ ἀνατολικὸν στόμιον τοῦ Στρυμόνος, Πέργαμος, Οἰσύμη, ἀποικία Θασίων, Γαληψὸς, λιμὴν, Σκαπτὴ Ὕλη, μετὰ μετάλλων χρυσοῦ, ὧν τινὰ ἐκτήσατο ὁ Θουκυδίδης ἀπὸ τῆς γυναικός. — Φίλιπποι, αἱ πρώην Κρηνίδες, ἐν Ἠδωνίδι, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγγαίου ὄρους καὶ τῆς μόνης εἰς τὴν Θρᾴκην παρόδου.—Μεσογαιότερον ἔκειντο· ἡ Δραβῆσκος, πόλις Ἠδωνικὴ, ἡ Μύρκινος, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀμφιπόλεως· Βέργη, παρὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Στρυμόνος·—Σίρις, ἡ πρωτεύουσα τῶν Σιροπαιόνων καὶ ἔπειτα τῶν Ὀδομάντων· Ἡράκλεια Σιντικὴ, ἡ βορειοτάτη παρὰ τὸν Στρυμόνα πόλις.

Β'. Πλειότερά τινα περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Φιλίππου.—Ἡ μακρὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐν Θήβαις διατριβὴ ἐπενήργησεν οὐσιωδέστατα εἰς τὸν ὅλον αὐτοῦ βίον, διότι ἐνταῦθα ἔλαβε τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας κατέστη εἷς τῶν μεγίστων βασιλέων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν Θήβαις ἔζησε καθημερινῶς συμπεριφερόμενος μετὰ τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ· ἐπεσκέφθη δὲ ἐκεῖθεν καὶ ἄλλας Ἑλληνικὰς πολιτείας, ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος Ἰσοκράτους, μετὰ τῶν φιλοσόφων Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων μεγάλων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν, καὶ ἔλαβεν οὕτως τὴν καλλίστην ἀφορμὴν τοῦ νὰ μελετήσῃ

ἐν ἀνέσει τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην, ἅμα δὲ καὶ τὰς πολιτικὰς θεσμοθεσίας καὶ τὰ πολεμικὰ πράγματα τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ ἐν Θήβαις βίου αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστά.

Ὁ Φίλιππος εἶχεν ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔζη. Ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸν στρατηγὸν, πολιτικὸν ἄνδρα καὶ μονάρχην· καὶ ἦτο ἐπιτηδειότατος εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἀρεσκὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἤδη ἀναπόδραστον ἀποβᾶσαν μοναρχικὴν Κυβέρνησιν. Ὁ τελικὸς αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἑνώσῃ τὰς μέχρι τοῦδε εἰς διηνεκεῖς ἐμφυλίους πολέμους καταναλισκομένας δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, πρὸς κατάκτησιν τοῦ Περσικοῦ κράτους· δὲν ἤθελεν ὅμως διὰ τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ νὰ καταθλίψῃ τὴν αὐτονομίαν, ἀλλὰ, διατηρῶν τὰ ὑπάρχοντα πολιτεύματα, νὰ ἀναδειχθῇ ὑπέρτατος ἡγεμὼν ἕθνους πραγματικῶς ἐλευθέρου. Ἐπέτυχε δὲ τοῦ σκοποῦ, οὐ μόνον διὰ τῆς ἐπιφαινομένης εἰς τὰς κατ' ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις παραδόξου συνέσεως, ἀλλὰ μάλιστα διὰ πολλῆς προνοίας, διὰ τῆς βαθείας γνώσεως τὴν ὁποίαν εἶχε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, καὶ προσέτι, διότι, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης διανοητικῆς αὐτοῦ διαπλάσεως καὶ τῆς ἐμφύτου ῥοπῆς πρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ τέχνην, κατέστη τῷ ὄντι ἄξιος τῆς τιμῆς τοῦ νὰ ἄρξῃ τοῦ μᾶλλον πεπολιτισμένου ἔθνους τῆς οἰκουμένης. Ὁ Φίλιππος ἀπένειμεν ἀείποτε πολλὴν ἀξίαν εἰς πᾶσαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν, ἐτίμησεν ἐκπρεπῶς τοὺς εὐφυεῖς ποιητὰς, τεχνίτας καὶ ῥήτορας, καὶ ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, μεταθέτων τοὺς πολίτας τῶν κατακτηθεισῶν παραλίων Ἑλληνίδων πόλεων τῆς χώρας ἐκείνης, εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ βασιλείου, καὶ τἀνάπαλιν, τοὺς Μακεδόνας εἰς τὰ παράλια. Κάλλιστα μαρτυρεῖ τὴν τοιαύτην τοῦ Φιλίππου διάθεσιν τοῦτο, ὅτι ἐξελέξατο ὡς διδάσκαλον καὶ παιδαγωγὸν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλη, ὅστις περιελάμβανεν ἐν ἑαυτῷ ἁπάσας τὰς γνώσεις καὶ διανοητικὰς μελέτας τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ χαρίεις καὶ κομψὸς ὑπῆρξεν ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐκάλεσε τὸν ἄνδρα ἐπὶ τούτῳ (*).

Ἠθικῶς ἐξεταζόμενος, ὁ Φίλιππος ἦτο ἀνώτερος τῶν ἐξηχρειωμένων δημοκρατικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἡ ἀληθῶς βασιλικὴ αὐτοῦ μεγαλοψυχία, ἡ φιλοφροσύνη καὶ αὐτὸς ὁ ἰδιωτικὸς βίος παριστῶσι παράδοξον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πλεονεξίαν, τὴν σοφιστείαν καὶ τὴν εὐτέλειαν τῶν πλείστων πολιτικῶν ἀνδρῶν ὅσοι διεῖπον τότε τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας. Ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο βεβαίως ἀμέτοχος κακιῶν τινων καὶ βαναύσων τρόπων, κατὰ δὲ τοῦτο ὑπῆρξε πολὺ κατώτερος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει πάλιν νὰ πιστεύσωμεν ὅλα ὅσα περὶ τούτου εἶπον οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἢ ἱστοριογράφοι πρεσβεύοντες δημοκρατικὰ φρονήματα. Ὁ Φίλιππος ἦτο λ. χ. φιλοπότης καὶ βωμολόχος· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ἐπιφέρωμεν ὅτι τοιαῦτα ἦσαν ἐν γένει τὰ ἤθη τῶν Μακεδόνων· ὅτι οἱ ψάλται, οἱ ὀρχησταὶ, οἱ γελωτοποιοὶ καὶ οἱ κυβευταὶ τοὺς ὁποίους ἐκ διαλειμμάτων ἔφερεν ἐνώπιον αὐτοῦ, καθίστων τὴν ἐν τῇ αὐλῇ διατριβὴν τερπνοτάτην οὐ μόνον εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ὑπηκόους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διαφθαρέντας ἤδη Ἕλληνας εὐπατρίδας καὶ εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀνέκαθεν εἰθισμένους Θεσσαλούς, ὅτι, ἐπὶ τούτοις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ συγγραφέως ὅστις πικρῶς ψέγει τὴν φιλοποσίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὁ Φίλιππος εὐλαβεῖτο τὴν ὄψιν τοῦ Ἀντιπάτρου, ὁσάκις ἐν οὐ δέοντι παρεδίδετο εἰς τὰ τοιαῦτα. Τελευταῖον, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὁποίαν φυσικὴν δύναμιν καὶ κρᾶσιν εἶχεν ὁ Φίλιππος καὶ πόσον σύντονος καὶ πολυάσχολος ὑπῆρξεν ἀείποτε ἡ δραστηριότης αὐτοῦ, θέλομεν φανῇ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐλαττώματα τοιούτου ἀνδρὸς ἐπιεικέστεροι, ἢ πρὸς τοὺς πλείστους, ἅμα μὲν ἐξηχρειωμένους, ἅμα δὲ ἀπράγμονας Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἡ ἐπελθοῦσα ἤδη εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς σχέσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀλλοίωσις προπαρεσκεύασε τὸ ἔργον τοῦ Μακεδόνος κατακτητοῦ, αὐτοὶ δὲ οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐκ τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν, συνέδραμον τὸν Φίλιππον εἰς τὸ ν' ἁρπάσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπικρατοῦσα ἀκολασία καὶ φιλοχρηματία διευκόλυνε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χρυσίου αὐτοῦ· οἱ ὡς ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων πλεονάσαντες ἐν τῇ Ἑλλάδι μισθοφόροι παρέσχον εἰς αὐτὸν πολλοὺς καὶ καλοὺς στρατιώτας· καὶ, τελευταῖον, αἱ καταχρήσεις καὶ αἱ ληστεῖαι τῶν μισθοφόρων τούτων καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα ἱεροὺς πολέμους, ἀναγκαίως παρήγαγον παρὰ πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων

(*) Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ γνησιότης τῆς περιφήμου ἐκείνης ἐπιστολῆς δὲν εἶναι ἀναμφισβήτητος.

τὴν πεποίθησιν, ὅτι συμφέρει νὰ ὑποταχθῶσι μᾶλλον εἰς ἡγεμόνα κληρονομικὸν καὶ συνταγματικὸν παρὰ νὰ βλέπωσι τὰς πατρίδας αὐτῶν περιερχομένας εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ τυχόντος ἀγρίου καὶ εὐτυχοῦς στρατιώτου.

Γ'. Μακεδονικὸν πολίτευμα. — Καθὼς ἡ διὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἑλλάδα νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις δὲν κατεσκευάσθη, κυρίως εἰπεῖν, παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐνυπῆρχεν εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ᾗ μόνον συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν δύο ἐκείνων βασιλέων, οὕτω ᾗ οἱ νεωτερισμοί, τοὺς ὁποίους ὁ Φίλιππος ἔπραξεν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, εἶχον πρὸ καιροῦ παρασκευασθῆ. Τὰ ἤθη καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Μακεδονίας ἔσωζον εἴσέτι πολλοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀρχαιοτάτης Ὁμηρικῆς ἐποχῆς. Οἱ Μακεδόνες εἶχον, καθὼς οἱ Ἕλληνες τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, μέγα πλῆθος δούλων, ἠγάπων, ὡς ἐκεῖνοι, τὴν θήραν, τὴν πολεμικὴν ἄσκησιν καὶ τὴν πυρρίχην· διεφύλαττον δὲ καὶ ἄλλα πολεμικὰ ἔθιμα τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν χρόνων, ἐξ ὧν καὶ τὴν δεινὴν οἰνοποσίαν, ἥτις φαίνεται ἐν γένει ἀναπόσπαστος ἀπὸ πάσης ἱπποτικῆς ἢ ἡρωϊκῆς ἐποχῆς.

Ἐπίσης καὶ τὸ πολίτευμα εἶχεν οὐκ ὀλίγην ὁμοιότητα πρὸς τὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ ἐν Μακεδονίᾳ βασιλικὴ ἐξουσία βάσιν εἶχεν ἀείποτε τὴν πατριαρχικὴν βασιλείαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (*). Ὁ βασιλεὺς ἦτο ἁπλοῦς προϊστάμενος τῶν εὐπατριδῶν, ὁ δὲ δῆμος εἶχε τὴν ἐπὶ τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς τάξιν, δηλαδὴ συνεκαλεῖτο ὁσάκις ἐπρόκειντο μάλιστα λόγου ἄξια πράγματα, ἀποφασίζων βοῇ καὶ οὐ ψήφῳ. Προεστούτοις ὁ βίος ἑκάστου Μακεδόνος ἐθεωρεῖτο ὡς κτῆμα τοῦ ὅλου ἔθνους· ἐντεῦθεν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ὁ μόνος ἐν ἰσχύϊ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς ἦτο ἡ λιθοβολία, ὅπερ ἐστὶν, ὁ διὰ τῆς χειρὸς ὅλων δοθεὶς θάνατος. Οἱ Μακεδόνες εὐπατρίδαι ἦσαν, ὅπως καὶ οἱ Θεσσαλοί, μάχιμοι καὶ ἰσχυροί, ἀλλ' οἱ γεωργοὶ παρ' αὐτοῖς δὲν ἦσαν δοῦλοι· ἦσαν ἐλεύθεροι ἰδιοκτῆται, ἀσμένως ὅμως προσηλούμενοι εἰς τοὺς εὐπατρίδας, ἅμα ἤλπιζον διὰ τούτου νὰ ἀποκτήσωσι τιμὴν καὶ ὠφέλειαν. Ὁ δῆμος ἄρα εἶχε πρὸς τοὺς ἀρίστους τῆς χώρας ἣν τάξιν οὗτοι πρὸς τὸν βασιλέα.

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἦτο ἀρχηγὸς ἀριστοκρατίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον στρατιωτικῆς, ἔχων αὐθυπόστατον δύναμιν τότε μόνον, καθὼς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς, ὅτε, διαπρέπων ἐπὶ πολεμικῇ ἀρετῇ, περιεποίει ἑαυτῷ τὴν δικτατορικὴν ἐξουσίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ μετεχειρίζετο, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ, τὸν ἀναγκαίως εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένον καὶ παρ' αὐτοῦ μισθούμενον ὄχλον. Αἱ συνεχεῖς ἀνωμαλίαι, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ἡ Μακεδονικὴ ἱστορία, ἐπήγαζον ἐκ τούτου, ὅτι οἱ βασιλεῖς, ἔχοντες περιωρισμένην ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξουσίαν καὶ θηρεύοντες τὴν αὔξησιν αὐτῆς, εὕρισκον ἀντίστασιν εἰς τὸν λαόν, ᾧ εἶχον νὰ πολεμῶσι πρὸς ἀντιπάλους, τοὺς ὁποίους οὗτος ἤγειρε κατ' αὐτῶν. Ἡ δὲ ἀκατάπαυστος αὕτη ἐμφυλία στάσις ἠλάττονε τὴν ὡς πρὸς τὰ ξένα ἔθνη ὑπόληψιν καὶ δύναμιν τοῦ ἔθνους. Οἱ Θεσσαλοί, ὁσάκις ὡμοφρόνουν πρὸς ἀλλήλους, κατίσχυον τῆς Μακεδονίας καὶ ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον ἢ κατέλυον τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς. Οἱ ἄγριοι Ἰλλυριοὶ καὶ τὰ ἄλλα λῃστρικὰ ὅμορα ἔθνη εἰσέβαλλον συχνάκις εἰς τὴν χώραν καὶ ἐληλάτουν αὐτήν. Τοιουτοτρόπως τὸ ἰσχυρὸν, τὸ μεγαλόφρον, τὸ μάχιμον ἔθνος τῶν Μακεδόνων ἐγίνετο πολλάκις παίγνιον τῆς θελήσεως ἄλλων ἐθνῶν, διότι, ὡς ἐκ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ θεσμοθεσιῶν, περιέπιπτε συχνάκις εἰς ἐμφυλίους στάσεις, δι' ὧν κατηναλίσκοντο αἱ δυνάμεις αὐτοῦ.

Ὁ Φίλιππος μετέβαλε τὸ τοιοῦτον τῆς Μακεδονίας πολίτευμα, ἀλλ' ἔπραξε τοῦτο εἰς τρόπον ὥστε αἱ μεταβολαὶ αὐτοῦ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν οὐχὶ ὡς νέον πολιτικὸν κατασκεύασμα, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς νέα καὶ ἰσχυροτέρα ἀνάπτυξις τοῦ ἔθνους· δὲν ἐπέβαλε χεῖρα εἰς τὰ δικαιώματα τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ μετέστησε τὴν ἀνέκαθεν ἐν τῷ κράτει ὑφισταμένην κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν εἰς ἐντελῶς στρατιωτικὴν καὶ ἐζήτησε νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν εἰς τὸν ἡγεμόνα. Προσήλωσε δὲ εἰς ἑαυτὸν τοὺς εὐπατρίδας, διότι ἀείποτε περιεστοιχίζετο ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὰς θήρας, τοὺς πολέμους ᾗ τὰς πανηγύρεις. Συγχρόνως ὅμως ὁ Φίλιππος ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς νὰ μιμηθῇ τὸν ὄγκον τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας καὶ τῶν σατραπῶν αὐτοῦ, ἢ νὰ δεσμεύσῃ τὴν κοι-

(*) Ὁ βασιλεὺς ἦτο στρατηγὸς, ἀρχιερεὺς, ἀρχιδικαστὴς τοῦ ἔθνους (ἴδε ἀνωτ. σελ. 68 ᾗ τὴν σημ.)· « Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντεω, στρατηγός τε ἐὼν ᾗ βασιλεὺς Μακεδόνων » (Ἡρόδ. 9, 44)· « Θύσας τῷ πατρίῳ νόμῳ Ἀλέξανδρος, καὶ λαμπάδα ποιήσας ᾗ ἀγῶνα » γυμνικόν » Ἀρριαν. Ἀνάβ. 3, 16)· « Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ βασιλεῖ προσῆκον, ὡς τὸ » τῆς δίκης ἔργον » (Πλούτ. ἐν βίῳ Δημητρίου, 42).

νωνίαν διὰ φραγμῶν καὶ τάξεων, διότι, συνειδὼς τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, δὲν εἶχε χρείαν τοιούτων τύπων, ἀλλὰ διέμεινεν ἐςαεὶ ὁ πρῶτος μεταξὺ ἴσων. Ἐκτὸς δὲ τῶν Μακεδόνων, οἵτινες ἀπετέλȣν τὸ κράτιςον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μέρος, κατεσκεύασεν ἑαυτῷ εἰς τὴν Θρᾴκην, εἰς τὰς κατακτηθείσας Ἑλληνικὰς πόλεις, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἄλλην πολὺ μεγαλῃτέραν δύναμιν, τῆς ὁποίας ἦρχεν ἀπολύτως, ἂν καὶ, ἐξαιρέσει μικρῶν τινων ἀλλοιώσεων, ἀφῆκεν ἐπίσης εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα τὰ δικαιώματα αὐτῶν. Ὁ Φίλιππος, ἀποκτήσας τοσαύτην ἐξωτερικὴν δύναμιν, ἠδύνατο βεβαίως δι' αὐτῆς νὰ καταστήσῃ ἀπεριόριστον τὴν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κυβέρνησιν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν οὔτε τοῦ βασιλέως τούτου, οὔτε τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, νὰ μεταβάλωσι τὴν μοναρχίαν αὐτῶν εἰς δεσποτείαν. Ἐξ ἐναντίας ἀμφότεροι ἔδειξαν πάντοτε σέβας πρὸς τὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ πρὸς τοὺς παρὰ τῷ ἰδίῳ αὐτῶν ἔθνει ἐπικρατοῦντας συνταγματικοὺς τύπους· ἐκ δὲ τούτου ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι ἐπορίσθησαν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἡ δύναμις καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῶν δὲν ἦσαν δύναμις καὶ ἀγῶνες ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ ἔθνȣς ὅλου. Τὸ ἀρχαῖον δίκαιον ϗ τὸ φρόνημα τῶν Μακεδόνων διετηρήθη, οἱ δ' εὐπατρίδαι ἀπετέλουν, ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Φιλίππου, πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν συμβούλιον, δυνάμενον μέχρι τινὸς νὰ παραβληθῇ μὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν βουλὴν τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Εἴπομεν ἤδη ὅτι καὶ εἰς τὰ ξένα ἔθνη τὰ ὁποῖα καθυπέταξεν, εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Θρᾷκας, ἀφῆκε τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ πάτρια πολιτεύματα, μὴ ἐπαγαγὼν εἰς ταῦτα εἰμὴ τὰς μεταβολὰς, ὅσαι ἦσαν ἀπαραίτητοι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκώλυτον χρῆσιν τῆς ἀποκτηθείσης δυνάμεως. Ὡς πρὸς ἓν ἕκαστον δὲ τῶν ἐθνῶν τούτων εἶχεν ἴδιόν τινα κύριον σκοπὸν, ἁρμόζοντα εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους τούτου· ἀπὸ τοῦ ἑνὸς, λ. χ., ἐςρατολόγει ἰδίως, ἀπὸ ἄλλȣ ἠργυρολόγει, ἄλλα πάλιν εχρησίμευον εἰς αὐτὸν ἁπλῶς διὰ νὰ διατηρῇ σχέσεις μὲ ἕτερα ἔθνη.

Ἀλλὰ, καίτοι διατηρηθείσης τῆς ἐλευθερίας ταύτης ϗ τῆς τῶν νόμων ἰσχύος, ἡ δύναμις τοῦ Φιλίππου ἦτο οὐδὲν ἧττον κυρίως στρατιωτικὴ δύναμις, διὰ δὲ τοῦτο μάλιστα ἀξιόλογος εἶναι ἡ παρ' αὐτοῦ εἰςαχθεῖσα διάταξις τοῦ στρατοῦ. Ἡ διάταξις αὕτη ἦτο στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὸν πολιτικὸν τοῦ Κράτους ὀργανισμὸν, ἀμφότερα δὲ, ὁμοῦ λαμβανόμενα, συνετέλεσαν μάλιστα εἰς τὸ νὰ περιποιήσωσιν αὐτῷ ϗ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Αὐτὸς ὁ Φίλιππος ἐξεμελέτησε πολὺ τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστήμην, καὶ, ἐφαρμώσας αὐτὴν εἰς τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν, κατεσκεύασε τὴν δύναμιν, διὰ τῆς ὁποίας μετέπειτα ὁ Ἀλέξανδρος κατέστη κύριος τῆς Οἰκουμένης. Ὠφελήθη δὲ προςτούτοις ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπινοήματα τῶν ἐπιφανεστέρων μισθοφορικῶν ἀρχηγῶν, ἀλλ' αὐτοὺς τούτους δὲν μετεχειρίζετο εἰμὴ καθ' ὅσον, μὴ ἀποβλέποντες εἰς τὸ νὰ λάβωσιν ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ ἀξιώματα καὶ τιμὰς, ἔστεργον ἁπλῶς εἰς τὰ χρηματικὰ πλεονεκτήματα.

Τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τοῦ στρατοῦ τοῦ Φιλίππου ἦτο ἡ ἐθνικὴ τῶν Μακεδόνων δύναμις, τὴν ὁποίαν κατήρτισε κατὰ τὸν τρόπον τοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι βαρέως ὡπλισμένου πολιτικοῦ στρατεύματος, ἤτοι τῶν καλουμένων ὁπλιτῶν. Προςέθηκεν ὅμως εἰς αὐτὴν, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκείνης δυνάμεως, καὶ μοῖράν τινα ἐθνικοῦ ἱππικοῦ, ἤτοι ἐφίππων σωματοφυλάκων, τῆς ὁποίας οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν εὑρίσκομεν ὅμοιόν τι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἦσαν κατώτεροι κατά τε τὸν ἀριθμὸν, τὴν ἄσκησιν καὶ τὸν ὁπλισμόν. Τὸ πεζικὸν ἐστρατολογεῖτο ἀπὸ τοῦ δήμου καὶ ἀπετέλει τὴν λεγομένην φάλαγγα· τὸ δὲ ἱππικὸν ἐξεναντίας συνεκροτεῖτο ἀπὸ τῶν ἀρίστων εὐπατριδῶν, ἀμφότερα δὲ παρίστων, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἐκλεκτότερον, τὸ κράτιστον μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους, καὶ ἐμάχοντο ὡς ἀντιπρόςωποι τοῦ ἔθνους, οὐχὶ ὡς στρατιῶται, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δορικτήτορος διατελοῦντες· εἶχον ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ ἰδίαν θέλησιν, οὐδὲ ὑπῆρξαν ποτὲ τυφλὰ ὄργανα, ϗ ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἰνδικὴν στρατείας, ἅμα ὁ στρατὸς ἀπεποιήθη νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὸν περαιτέρω. Ἡ φάλαγξ ἀντεπροςώπευε τὸν δῆμον καὶ διὰ τοῦτο συνεκαλεῖτο, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ γενῇ δίκη τις περὶ ζωῆς ἢ θανάτου, ἢ ἀπόφασις περὶ κοινοῦ ἀξιολόγου πράγματος. Τὸ δὲ εἰς τὴν φάλαγγα προςηρτημένον ἱππικὸν, ὁμοῦ δὲ καὶ οἱ παρὰ τῷ βασιλεῖ ἰδίως ὑπηρετοῦντες πεζοὶ σωματοφύλακες, ἀντεπροςώπευον τοὺς εὐπατρίδας τῆς Μακεδονίας καὶ ἀντέτασσον εἰς τὸ ἐλεύθερον τῶν Ἑλλήνων φρόνημα, αἴσθημα καὶ φρόνημα ἐθνικόν.

Ἡ φάλαγξ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Φίλιππος διετήρησε τοὺς ἀνέκαθεν κατὰ τὴν Μακεδονίαν εἰθισμένους ἐξελιγμοὺς, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἰςήγαγε τοὺς Σπαρτιατικοὺς, περιελάμβανε κατ' ἀρχὰς 16,000 ἄνδρας, βραδύτερον ὅμως πολὺ πλειοτέρους, Αὕτη οὖσα,

δσάκις τὸ χωρίον καὶ αἱ περιςάσεις ἐπέτρεπον τοῦτο, ἐπὶ ἑκκαίδεκα ἄνδρας τὸ βάθος, ἀπετέλει οὕτω συμπαγῆ σιδηροῦν ὄγκον, ὡς τοιοῦτον ἐνεργοῦντα· ἐλάμβανε δὲ τὴν εὐκινησίαν ἀπὸ τῶν ψιλῶν καὶ τῶν ἱππέων, οἵτινες ἀείποτε ἐτάσσοντο εἰς τὰς πτέρυγας αὐτῆς. Οἱ στρατιῶται εἶχον ξίφη, τὰ ὁποῖα ἔπληττον μὲν, καθὼς καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ, ἔκ τε διαλήψεως καὶ ἐκ καταφορᾶς, ἦσαν ὅμως μεγαλήτερα καὶ διὰ τὸ βάρος αὐτῶν δυσχρηστότερα ἐκείνων. Τὸ δὲ κύριον ὅπλον ἦτο ἡ σάρισσα, λόγχη ἔχουσα μῆκος ὄχι ὀλιγώτερον τῶν εἴκοσι καὶ ἑνὸς ποδῶν· ἕνεκα τοῦ μήκους τούτου τῶν σαρισσῶν, οἱ πέντε πρῶτοι ζυγοὶ ἠδύναντο νὰ προτείνωσιν αὐτὰς, διότι καὶ αὐταὶ αἱ τοῦ πέμπτου ζυγοῦ προέπιπτον ἱκανῶς πρὸ τῶν πρωτοστατῶν· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ἕκτου ζυγοῦ καὶ ἑπόμενοι ἔφερον τὰς σαρίσσας ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν προηγουμένων, δι' οὗ τὰ κινήματα παραδόξως διευκολύνοντο. Αἱ ἀσπίδες ἐκάλυπτον, διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν, ἅπαν τὸ σῶμα (Πολυβ. 18, 12 καὶ 13).

Τὸ εἰς τὴν φάλαγγα προσηρτημένον ἱππικὸν, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο ἄγημα τῶν ἑταίρων καὶ ἀπετέλει συγχρόνως μέρος τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων, οὐδέποτε, ὡς φαίνεται, περιέλαβε πλειοτέρους τῶν 1200 ἀνδρῶν· ἦτο δὲ διῃρημένον εἰς ἴλας ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰ τμήματα τῆς φάλαγγος. Πᾶσα ἴλη περιελάμβανε πιθανώτατα τοὺς εὐπατρίδας ἰδίας τινὸς Μακεδονικῆς χώρας· οἱ δὲ Ἴλαρχοι, διά τε τοῦτο ᾗ ἕνεκα τοῦ γένους αὐτῶν, εἶχον ἐπίσημον ἀξίωμα. Τὸ ἱππικὸν τοῦτο ἦτο βαρέως ὡπλισμένον, καθὼς τὸ τῶν Θεσσαλῶν, κατὰ τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα πιθανῶς κατηρτίσθη.

Οἱ ἐξ εὐπατριδῶν ἐπίσης συγκείμενοι πεζοὶ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως ἐκαλοῦντο πεζέταιροι, πολλάκις δὲ καὶ ὑπασπισταὶ, διὰ τὸ μῆκος τῶν ἀσπίδων. Ἦσαν δὲ τριςχίλιοι τὸν ἀριθμὸν καὶ ὁ ὁπλισμὸς αὐτῶν δὲν διέφερεν, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὸν τῆς φάλαγγος εἰμὴ κατὰ τὸ πλειότερον βάρος καὶ μῆκος τῶν ξιφῶν καὶ τῶν σαρισσῶν αὐτῶν. Ἐκτὸς τῶν πεζεταίρων τούτων, ὑπῆρχε καὶ ἕτερον σῶμα πεζῶν σωματοφυλάκων, οἵτινες ἐλαμβάνοντο ἀπὸ εὐπατριδῶν κατωτέρας τάξεως καὶ ἐκαλοῦντο Ἀργυράσπιδες, ἀπὸ τῶν ἀργυρῶν ἀσπίδων. Οἱ Ἀργυράσπιδες κατηρτίσθησαν, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πελταστῶν τοῦ Ἰφικράτους, ἤτοι μέσων τινῶν ὡς πρὸς τὸ βάρος τοῦ ὁπλισμοῦ στρατιωτῶν· τὸ ξίφος αὐτῶν ἦτο ἐλαφρότερον ᾗ τὸ δόρυ εὐχρηστότερον ἢ τὸ τῶν φαλαγγιτῶν. Ἐντεῦθεν ἦσαν εὐκινητότεροι, διὰ δὲ τοῦτο συχνότερον τῶν ἄλλων ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ οὐ μικρὸν συνετέλεσαν εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ πολέμου κλέος τῶν Μακεδόνων.

Ἐκ τῶν διαφόρων τούτων στρατιωτικῶν σωμάτων συνέκειτο ὁ γνήσιος Μακεδονικὸς στρατὸς τοῦ Φιλίππου· τῶν δὲ στρατευμάτων τῶν ὑποτεταγμένων, καὶ τῶν συμμάχων λαῶν, ὁ Φίλιππος ἐποίει χρῆσιν κατὰ τὸν ἰδιάζοντα εἰς ἕκαστον ἔθνος ὁπλισμὸν καὶ τρόπον τοῦ πολέμου. Ἀπὸ τῶν εὐπατριδῶν τῆς Θεσσαλίας λ. χ. συνεκρότησε μοῖραν βαρέως ὡπλισμένων ἐφίππων σωματοφυλάκων, ἐφαμίλλων τῶν εὐπατριδῶν τῆς Μακεδονίας· αἱ δὲ ἡμιβάρβαροι Θρᾳκικαὶ φυλαὶ παρεῖχον ἐξ ἐναντίας αὐτῷ τοξότας καὶ ψιλοὺς ἱππεῖς.

Δ'. Πηγαί.—Ἡρόδοτος, 8, 137 κ. ἑπ. Θουκυδίδης, Διόδωρος Σικελιώτης, 16. Δημοσθένης, Αἰσχίνης. Ἰουστῖνος 7 κ. ἑπ. Ἀρριανός.

§. 25.

Ἀλέξανδρος ὁ διαδεξάμενος τὸν πατέρα αὐτοῦ, εἶχε τὸ πρῶτον τινὰς ἀντιπράττοντας κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἤδη ἐπέκειντο νέαι περὶ τῆς βασιλείας ἔριδες. Ἀλλ' ὁ νέος ἡγεμὼν, καταλύσας τοὺς προϋπάρχοντας φόρους, τοσοῦτον προσῳκειώθη τὸ πλῆθος, ὥστε οἱ ἀλλοτριοφρονοῦντες εὐγενεῖς τάχιστα ἐβιάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ βουλεύματα αὐτῶν. Συνελθούσης δὲ αὖθις κοινῆς ἐν Κορίνθῳ συνόδου (μετά τινας βραχείας περὶ αὐτονομίας ἀποπείρας τῶν μικρῶν Ἑλληνικῶν πόλεων), ἐψηφίσθη ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως εἶχε ψηφισθῆ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων. Μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ὅμως δὲν διέῤῥηξαν τὴν εἰρήνην.—Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνακάμψας ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Τριβαλλοὺς, καὶ καθ-

υπέταξεν ἅπασαν τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας χώραν μέχρι τοῦ Ἴστρου. Εὑρισκομένου δὲ ἤδη αὐτοῦ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ φήμη ὅτι ἀπέθανεν.

Οἱ Θηβαῖοι, τῶν ὁποίων ἡ ἀκρόπολις κατείχετο ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ὑπὸ Μακεδονικῆς φρουρᾶς· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες, ἂν καὶ μὴ ἔχοντες ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῶν τοιαύτην φρουράν, ἔφερον βαρέως τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ταπείνωσιν, ἠθέλησαν ἀπερισκέπτως νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκείνην φήμην, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ. Ὁ Δημοσθένης ἐνόμισεν ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ ἀνακτήσῃ ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν (*). Μόνοι ὅμως οἱ Θηβαῖοι ἐπεχείρησαν πραγματικὰς κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐχθροπραξίας, τινὰς μὲν τῶν φρουρῶν φονεύσαντες, τοὺς δὲ ἄλλους συγκλείσαντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ μόλις παρῆλθον δύο ἑβδομάδες, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ῥαγδαίως καταβὰς ἀπὸ τοῦ Πηλλίου, ὅπου ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Ταυλαντίους, παρέστη μετὰ στρατοῦ πρὸ τῶν Θηβῶν καὶ κυριεύσας τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, κατέσκαψεν αὐτὴν κατ' ἀπόφασιν τῶν συμμάχων καὶ ἠνδραπόδισε τοὺς κατοίκους (30,000). Πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐζήτησαν τὴν συγγνώμην αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀθλίου μὲν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Μακεδονικὸν βασίλειον οἶκον οἰκείως ἔχοντος Δημάδου, προσηνέχθη ἐπιεικέστατα· καὶ ἤδη, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Θηβῶν (μετοπώρῳ τοῦ 335 γενομένης), ἐθεώρησε τοσοῦτον ἀσφαλῆ τὴν κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀρχὴν αὐτοῦ, ὥστε ἐπεχείρησε μετ' ὀλίγον θαρραλέως τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν. Ἐν ἔαρι τοῦ 334 διέβη ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Ἑλλήσποντον, ἀφοῦ ἐπέτρεψε τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην πράγματα εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἕνα ὄντα τῶν εὐγενῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν πρώτων τοῦ στρατοῦ (**).

Ἡ κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ μάχη καὶ ἡ βαθμηδὸν κατάληψις τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἡ κατάκτησις τῆς Καρίας· ἡ αὐθόρμητος παράδοσις τῶν τῆς Λυκίας πόλεων· ἡ ἐν Γορδίῳ ἕνωσις μετὰ τοῦ Παρμενίωνος, ὅστις, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, εἶχε σταλῇ μετά τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὰς Σάρδεις καὶ παραγγελθῇ νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ Σάρδεων εἰς τὴν Φρυγίαν (***)· ἔπειτα, ἐν ἔαρι τοῦ 333, ἡ διὰ Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας στρατεία· ἡ κατάληψις τῶν Κιλικίων πυλῶν καὶ ἡ κατὰ

(*) Εἶχεν ἤδη λάβει πολλὰ παρὰ τῶν Περσῶν χρήματα, διὰ νὰ συγκροτήσῃ συμμαχίαν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐφρόνει δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Λυκοῦργος. Διόδ. 17, 4. Πλυτ. Δημοσθ. 22.

(**) Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσε τὸ πρῶτον μετὰ 30,000 πεζῶν καὶ 4,500 ἱππέων. Ἀρκεῖ νὰ παραβάλῃ τις τὸν εὐάριθμον τοῦτον, ἀλλὰ καλῶς κατηρτισμένον Εὐρωπαϊκὸν στρατὸν, τὸν ἐπιχειρήσαντα τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, μὲ τὸν ἀπειράριθμον, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀσυνάρτητον, ὄχλον μετὰ τοῦ ὁποίου πρὸ 150 περίπου ἐτῶν ὁ Ξέρξης εἶχεν ἐπέλθει ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ κατανοήσῃ τὴν καταπληκτικὴν ἀντίθεσιν τῶν δύο κόσμων.—Ἄριστη περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου πραγματεία εἶναι ἡ τοῦ Γερμανοῦ Δροϋσένου, Geschichte Alexanders des Grossen von Joh. Gust. Droysen. Mit einer Karte. Berlin 1833. 8.

(***) Ἐνταῦθα ἀπολήγει τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς περὶ ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου Ἱστορίας τοῦ Ἀρριανοῦ.

τὰς Συρίας πύλας περὶ Ἰσσὸν μάχη, φθινοπώρῳ τοῦ 333· ἡ μακρὰ τῆς Τύρου πολιορκία μέχρι τῆς 20 Αὐγούστου 332· ἡ καθυπόταξις τῆς Κύπρου, τῆς Φοινίκης, τῆς Ἰουδαίας (*)· ἡ εἰρηνικὴ ὑποδοχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Αἰγύπτῳ, περὶ τὰ τέλη τοῦ 332 ἔτους· ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας· ἡ προσέλευσις εἰς τὸ κατὰ τὴν ἔρημον ἱερὸν τοῦ Ἄμμωνος καὶ ἡ ἐπερώτησις τοῦ αὐτόθι χρηστηρίου· ἡ ἐξελασία εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Περσικοῦ Κράτους καὶ ἡ πρὸς Δαρεῖον τὸν Κοδομανὸν ἀντιπαράταξις εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Γορδυαίων (Κουρδικῶν) ὀρέων, ἐν Γαυγαμήλοις, οὐ μακρὰν τῆς τῶν Ἀρβήλων πόλεως, φθινοπώρῳ τοῦ 331, ὅπου οἱ Πέρσαι κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἡττήθησαν· καὶ ἡ ἄφιξις εἰς Βαβυλῶνα, τοιαῦτα εἶναι τὰ ῥαγδαῖα γεγονότα τῶν πρώτων τεσσάρων ἐνιαυτῶν (**).

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Σοῦσα (Schusch), ἔπειτα εἰς Πασαργάδας (Περσέπολιν) καὶ ἐντεῦθεν, ἐν ἔαρι τοῦ 330, εἰς Ἐκβάτανα (Hamadan). Ὁ δὲ Δαρεῖος ἠθέλησε μὲν νὰ ἀπαντήσῃ αὖθις αὐτῷ περὶ Ἐκβάτανα, ἀλλὰ, ἐπελθόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐτράπη πάλιν εἰς φυγήν, διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν (μεταξὺ Ἀδαν-ι-κεὶφ καὶ Κουὰρ), πρὸς τὴν Βακτριανήν. Καὶ παρελθὼν ἡμερῶν τινων δρόμον, πρὸς ἀνατολὰς τῶν Κασπίων πυλῶν, προέτρεψε τοὺς στρατηγοὺς τοῦ συνεπομένου στρατοῦ ν' ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς τοὺς Μακεδόνας· ἀλλ' ὁ Ναβαρζάνης καὶ ὁ Βῆσσος ἤθελον τὴν ἐξακολούθησιν τῆς φυγῆς μέχρι τῶν Τουρανίων, καὶ, στασιάσαντες, ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις, θεωρῶν ὅτι ἔχουσι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, ἐζήτησε νὰ συνδιαλλαγῇ αὖθις πρὸς αὐτούς· εἰς ὃ οὗτοι ἐνέδωκαν κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ἔπειτα, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Βαρσαέντου, συνέλαβον τὸν Δαρεῖον καὶ ἠθέλησαν νὰ ἀπαγάγωσιν αὐτὸν διὰ τῆς βίας μέχρι τῆς Βακτριανῆς, ἵνα, διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἐπιτύχωσι τὴν εἰρήνην. Ὁ δὲ Βῆσσος καταλαμβάνει ἀμέσως τὴν ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ Δαρείου.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξακολουθῶν τὴν καταδίωξιν, ἐπληροφορήθη τὸ κακούργημα τοῦτο, ἅμα διαβὰς τὰς Κασπίας πύλας, καὶ ἤδη ἤλαυνε συντονώτερον. Εἶχε δὲ φθάσει τοὺς προδότας, ὅτε ὁ Βῆσσος καὶ ὁ Βαρσαέντης, κατατρώσαντες τὸν δέσμιον Δαρεῖον, διέφυγον καὶ πάλιν (Ἰουλίῳ 330). Ὁ Ἀλέξανδρος παρέστη ἤδη ὡς τιμωρὸς τοῦ δολοφονηθέντος καὶ, τούτου ἕνεκεν, ὡς νόμιμος τῆς βασιλείας διάδοχος. Κατακτήσας δὲ τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῆς Κασπίας θαλάσσης παρακειμένας χώρας, προέβη ἀπὸ Ὑρκα-

(*) Ἀρριανοῦ βιβλ. Β'.

(**) Ἐντούτοις οἱ Σπαρτιᾶται, ἀθροίσαντες κατὰ τὴν Ἑλλάδα δύναμιν ἀξιόλογον, 22,000 πεζῶν καὶ ἱππέων, συγκειμένην ἀπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῶν στρατοῦ, μυρίων μισθοφόρων ϗ τῆς ἐπικουρίας τῶν Ἠλείων ϗ τῶν Ἀχαιῶν, ἐπετέθησαν, στρατηγοῦντος τοῦ βασιλέως Ἄγιδος, κατὰ τῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μακεδόνων διατελούσης Μεγαλοπόλεως. Ἐπεχείρησαν δὲ τοῦτο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ὁ Ἀντίπατρος, ἀγωνιζόμενος ἤδη εἰς τὴν περιστολὴν στάσεώς τινος τῶν Ὀδρυσῶν, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Σεύθην, καὶ τῶν Θρακῶν, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μέμνονα, δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὅμως ἦλθε μετὰ 40,000 ἀνδρῶν, καὶ, κατατροπώσας (Αὐγούστῳ 330) περὶ Μεγαλόπολιν τοὺς Σπαρτιάτας εἰς μάχην καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ Ἄγις, ἐβίασεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι συγγνώμην παρὰ Ἀλεξάνδρου (Διοδ. 17, 62. 63. 73).

νίας εἰς Σουσίαν πόλιν (Mesched;) καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Βακτριανὴν, ὅπου ὁ Βῆσσος, φορέσας τὴν τιάραν καὶ τὴν Περσικὴν στολὴν, μετονομασθεὶς δὲ Ἀρταξέρξης καὶ λέγων ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀσίας, ἡτοιμάζετο νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐπορεύετο δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ Βάκτρα, ὅτε ἐβιάσθη νὰ τραπῇ αὖθις κατὰ τοῦ σατράπου τῶν Ἀρείων Σατιβαρζάνου, ὑποταχθέντος μὲν ἐν Σουσίᾳ, ἀλλ' ἤδη ὑπόπτως φερομένου· καὶ, καταβαλὼν ὀλοσχερῶς τοὺς Ἀρείους, ἀνέδειξε σατράπην αὐτῶν τὸν Πέρσην Ἀρσάμην καὶ ἔκτισεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Μακεδονικὴν ἀποικίαν, Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἀρείοις (μέχρι τῆς σήμερον δὲ σώζεται παρὰ τοῖς κατοίκοις τοῦ Herat, ἡ μνήμη τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ κτίτορος τῆς πλουσίας αὐτῶν πόλεως). Μετέπειτα ἐκυρίευσε καὶ τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῶν Ἀρείων κειμένας χώρας μέχρι Γεδρωσίας· καθυπέταξε πρὸς τούτοις τοὺς Ἀραχώτους καὶ κατέστησε σατράπην ἐπ' αὐτοῖς τὸν Μακεδόνα Μένωνα, ὅστις ἔμεινεν ἐνταῦθα μετὰ 4,000 πεζῶν καὶ 600 ἱππέων καὶ ἔκτισεν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἀραχώτοις (τὴν πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Κελὰτ καὶ Οὐργουνδὰβ κειμένην πόλιν Κανδαχάρ). Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ Βῆσσος εἰσέβαλεν εἰς τοὺς Ἀρείους, οἵτινες, ἀποςατήσαντες, προσετέθησαν αὐτῷ· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 329, ὑπερέβαλε τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον, διὰ τῆς πύλης τοῦ Dundan Shikan, ἔκτισεν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἑτέραν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Καυκάσῳ καὶ κατέλιπεν ἐνταῦθα 7,000 Μακεδόνας, σατράπην δὲ τὸν Πέρσην Προέξην. Ὁ Βῆσσος, ἅμα μαθὼν ὅτι πλησιάζει ὁ Ἀλέξανδρος, διαβὰς τὸν Ὦξον, ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν· καὶ οἱ μὲν Ἄρειοι καὶ οἱ Βάκτριοι ὑπετάχθησαν αὖθις, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διεπέρασε, μετὰ πολλὰς δυςκολίας τὸν Ὦξον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ περὶ τὸν Βῆσσον, ὅστις οὐδαμοῦ ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ, παρέδωκαν αὐτὸν δέσμιον εἰς τὸν νικητήν.

Ἐνῷ δὲ οὗτος, πρὶν εἰσέτι ὑπερβάλῃ τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον, ἀνέπαυε τὸν στρατὸν, ἐπί τινα χρόνον, εἰς τὴν Δραγγιανὴν, τινὲς τῶν Μακεδόνων εὐγενῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Φιλώτας καὶ ὁ πατὴρ τούτου Παρμενίων, δυσαρεστηθέντες, διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐτίμα καὶ μετεχειρίζετο τοὺς Πέρσας μεγιστάνας ἐξίσου μὲ τοὺς Μακεδόνας, συνώμοσαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Φιλώτας, βασανισθεὶς, ὡμολόγησε τὴν ἐνοχὴν, καὶ, πεισθέντος τοῦ στρατοῦ, ἐλιθοβολήθη, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, ὁ δὲ πατὴρ, ὅστις διετέλει ἐν Ἐκβατάνοις μετά τινος ὑπολειφθείσης στρατιωτικῆς μοίρας, αὐτόθι ἐδολοφονήθη. Ἐκ δὲ τῶν περὶ Ἀλέξανδρον μάλιστα ἀπεδέχετο τὸ περὶ συγχωνεύσεως εἰς ἓν ἔθνος τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἢ μᾶλλον τῶν Ἀσιανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, βούλευμα ὁ Ἡφαιστίων, ὅστις ἤδη ἰσχύει μεγάλως παρ' αὐτῷ, μετὰ τοῦ Κρατεροῦ, τοῦ ἐπιμελουμένου παρὰ τῷ βασιλεῖ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα (*).

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Βήσσου, προήλασεν ἔτι ὁ Ἀλέξανδρος μέχρι

(*) Ἀρριανοῦ βιβλίον Γ'.

τοῦ Ἰαξάρτου ἢ Τανάϊδος ποταμοῦ (*), καὶ ἔκτισεν ἐνταῦθα τὴν παρὰ τῷ Τανάϊδι Ἀλεξάνδρειαν, ἀφοῦ κατέβαλε φοβεράν τινα τῶν πέριξ φυλῶν στάσιν. Ὡς ἐκ τῆς στάσεως ταύτης ἐβιάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς Μαράκανδα, καὶ, τιμωρήσας αὐστηρῶς τὴν Σογδιανήν, διεχείμασε, τῷ 329—328, εἰς Ζαρίασπα, ὅπου, συγκροτηθέντος δικαστηρίου περὶ Βήσσου, ἀποτέμνονται μὲν, κατὰ τὰ ἀποφασισθέντα, ἡ ῥὶς αὐτοῦ καὶ τὰ ὦτα, πέμπεται δὲ ἔπειτα οὗτος εἰς Ἐκβάτανα διὰ νὰ ἀνασταυρωθῇ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἐπαυξήσας τὴν δύναμιν, διὰ τῶν νεωστὶ ἐπελθόντων στρατευμάτων, ἐπορεύθη, ἐν ἔαρι τοῦ 328, ἐπὶ τὸν Ὦξον, τὸν ὁποῖον καὶ διέβη μοῖρά τις τοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ περιστείλῃ τὰ λείψανα τῆς στάσεως. Οἱ Μακεδόνες παρέμειναν εἰς τὰς χώρας ταύτας μέχρι τοῦ χειμῶνος (τότε συνέβη ἡ ἀναίρεσις τοῦ Κλείτου), καὶ διεχείμασαν ἔπειτα εἰς Ναύτακα, παρασκευαζόμενοι ἤδη ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν στρατείαν. Μετὰ τρίμηνον δὲ ἀνάπαυσιν, ὥρμησαν εἰς τὴν χώραν τῶν Παραιτακηνῶν (τὴν χώραν Waksch;)· ὑποταχθείσης δὲ καὶ ταύτης, ἐπανῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Βάκτρα, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔαρος τοῦ 327 εἰσέβαλεν ἀπὸ τῆς Βακτριανῆς εἰς τὴν Ἰνδικήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθε πάλιν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Καυκάσῳ (ἐν Παραπαμισάδαις), ἐκεῖθεν δὲ εἰς Καβούραν (Ὀρτόσπανα, Νίκαιαν)· τότε ὁ στρατὸς διῃρέθη εἰς δύο μοίρας, καὶ μία μὲν, ὑπὸ τὸν Περδίκκαν καὶ τὸν Ἡφαιστίωνα τεταγμένη, ὥδευσε παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Κωφῆνος ποταμοῦ (Pundschir;) ἐπὶ τὸν Ἰνδὸν, ἡ δὲ ἄλλη, ἡγουμένου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπροχώρησε πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ τούτου (διὰ τῆς πύλης Jellali). Ἡ τελευταία αὕτη μοῖρα κατέλαβε τὰς πόλεις Ἄνδρακα καὶ Ἀριγαῖον, καὶ ὠχύρωσεν ἀμφοτέρας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μετέπειτα ἐπιχειρήσεων, διακριθέντος μάλιστα ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου. Ἐντεῦθεν προέβη, διὰ τῆς καλῆς τῶν Γουραίων χώρας, ἐπὶ τοὺς παρὰ τὸν Ἰνδὸν Ἀσσακηνοὺς καὶ ἐκυρίευσε κατὰ κράτος τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν, τὰ Μάσσαγα· ὁ δὲ τῆς Πευκελαώτιδος χώρας (παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ Ἰνδοῦ ὄχθην) ὕπαρχος, ἐκχωρήσας τῆς πόλεως αὐτοῦ, νικᾶται ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος, παρά τινι πέτρᾳ, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κωφῆνος. Καὶ περὶ τὸ στόμιον τοῦ Κωφῆνος ἑνοῦνται αἱ δύο τοῦ στρατοῦ μοῖραι· ἀφοῦ καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου κατελήφθησαν τό τε φρούριον τοῦ Σαγγαίου καὶ ἡ πόλις Ὀριβάτις, πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀπόρθητος φαινομένη πέτρα τῆς Ἀόρνου, πλησίον τοῦ Ἰνδοῦ, κυριεύεται διὰ τῆς τόλμης τοῦ Πτολεμαίου· ἔπειτα ὁ Ἀλέξανδρος, προελάσας εἰς τὰς ἀνωτέρας τοῦ Ἰνδοῦ χώρας, κατασκευάζει ἐπὶ τούτου ναῦς καὶ καταβαίνει τὸν ποταμὸν μέχρι τῆς γεφύρας, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον οἰκοδομήσει ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ Περδίκκας (**). Ἐν ἔαρι τοῦ 326 ἔτους, διαβαίνει μετὰ τοῦ στρατοῦ τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν καὶ ἔρχεται εἰς Τά-

(*) «Ἄλλος δ' ἂν εἴη Τάναϊς, ὑπὲρ ὅτου λέγει ὁ Ἡρόδοτος ὁ λογοποιὸς, ὕδωρ εἶναι τῶν ποταμῶν τῶν Σκυθικῶν Τάναϊν.» Ἀρριανοῦ βιβλίον Γ'. λ'.

(**) Ἀρριανοῦ περὶ ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου, βιβλίον Δ'.

ξιλα, τῶν ὁποίων ὁ ὕπαρχος Ταξίλης εἶχεν ἔτι πρότερον ζητήσει τὴν φιλίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὑποταχθῆ· τὸ αὐτὸ δὲ ἤδη ἔπραξεν ὁ Ἀβισάρης, ὁ βασιλεὺς τοῦ Kaschmir (ὁ τῶν ὀρείων Ἰνδῶν βασιλεύς). Ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς τῶν ὄμβρων ὥρας, φθάνουσιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν, εἰς τὴν ἀντιπέραν τοῦ ὁποίου ὄχθην ἦτο παρατεταγμένος μετὰ στρατοῦ ἀξιολόγου ὁ Ἰνδὸς ἡγεμὼν Πῶρος, κωλύων τὴν διάβασιν. Ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπατήσας τὸν ἐχθρὸν καὶ κλέψας τὴν διάβασιν, συγκροτεῖ ἀμέσως μάχην καὶ κατατροπόνει μὲν ὁλοσχερῶς καὶ αἰχμαλωτεύει τὸν Πῶρον, ἀλλὰ πολιτεύεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον φιλικώτατα, καταςήσας αὐτὸν ἰσχυρότερον παρά ποτε διότι ἐθεώρει μάλιςα συμφέρουσαν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς κατὰ τὴν Ἰνδικὴν Μακεδονικῆς ἀρχῆς τὴν μεταξὺ Ταξίλου καὶ Πώρου ἀντιζηλίαν. Παρὰ δὲ τοὺς δύο κυριωτέρους πόρους τοῦ Ὑδάσπου ἔκτισε τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας Βουκεφάλαν (*) καὶ Νίκαιαν. Ἔπειτα στρατεύει πρὸς τὰς ἄνω ὀρεινὰς χώρας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τόν τε πρὸ τῆς μάχης ἀμφίβολον ἀναδειχθέντα Ἀβισάρην καὶ τὰ πέριξ ἐλεύθερα ὀρεινὰ ἔθνη· τούτου δὲ γενομένου, προέβη πρὸς ἀνατολὰς, ἐπὶ τὸν Ἀκεσίνην ποταμὸν (Tschenab), καὶ περάσας καὶ καταλιπὼν παρὰ τὴν ὄχθην αὐτοῦ τὸν Κοῖνον μετὰ μοίρας τοῦ στρατοῦ, προήλασεν ἐπὶ τὸν Ὑδραώτην ποταμὸν (κατὰ Στράβωνα Ὑάρωτιν), μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ ὁποίου ὥρμησε κατὰ τῶν πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ παρακειμένων μαχιμωτάτων φυλῶν, ἐπὶ τοὺς Καθαίους καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν, τὰ Σάγγαλα. Καὶ ἑλὼν ταῦτα κατὰ κράτος, ἐτράπη ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς μεσημβρίαν, εἰς τὴν χώραν τῆς ὁποίας ἦρχεν ὁ Σωπείθης, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν παρὰ τὸν Ὕφασιν (Setledsch) ποταμὸν ἐπικράτειαν τοῦ Φηγέως (**). Ἐνταῦθα ἡ φωνὴ τοῦ στρατοῦ βιάζει αὐτὸν εἰς ὑποχώρησιν, τὸ δὲ περὶ ἐπανόδου κήρυγμα ἐμπλήθει τὸ στρατόπεδον ἀγαλλιάσεως. Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 326, ὁ Ἀλέξανδρος διέθεσε τὰ πρὸς κάθοδον ἀπὸ τοῦ Ὑφάσιος (***), ἐπανελθὼν δὲ ἐν Νικαίᾳ, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ γνωρίσῃ, κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ, καὶ τὸ κάτω τοῦ Ἰνδοῦ μέρος. Ὅθεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ Νοεμβρίου, κατέπλευσεν ἐπὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ, καὶ φθάσας εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὁ Ἰνδὸς εἰςδέχεται τὸν μέγαν ἀνατολικὸν βραχίονα, εἰς τὸν ὁποῖον συμβάλλουσιν ἅπαντα τὰ ρεύματα τοῦ Πενταποτάμου, ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ ἐνταῦθα πόλιν Ἑλληνικὴν, διότι ἐθεώρησε τὸν χῶρον ἐπιτηδειότατον εἴς τε τὰς μεταξὺ τῆς μεσογαίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ συναλλαγὰς καὶ εἰς τὴν τῆς χώρας κατοχήν, καὶ ἤλπισεν ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη, ἡ μέλλουσα νὰ ἀποτελέσῃ τὸ μεσημβρινώτατον σημεῖον τῆς Ἰνδικῆς σατραπείας, θέλει ἀ-

(*) Ὀλίγαι πόλεις ἠξιώθησαν τοσούτων ποικίλων γραφῶν ὅσων αὕτη ἡ εἰς μνήμην τοῦ ἐνταῦθα ἀποθανόντος ἵππου Βουκεφάλου, κτισθεῖσα διότι, κατὰ τὴν φιλόπονον μαρτυρίαν τοῦ Φορβιγέρου (τόμος 2, σελ. 512, σημ. 79), γράφεται κατὰ τοὺς ἑξῆς πέντε τρόπους· τὰ Βουκέφαλα, ἡ Βουκεφάλα, ἡ Βουκεφαλία, ἡ Βουκεφάλεια, ἡ Βουκέφαλος.

(**) Διοδ. 17, 91—93.

(***) Ἀρριανοῦ βιβλίον Ε'.

ποθῇ, διὰ τῆς ἐμπορίας τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, ἀξιόλογος καὶ ἀκμαῖα. Περὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 325, ἀνέζευξεν ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Ἰνδὸν Ἀλεξανδρείας καὶ φθάσας εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σόγδων κατέστησεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς ἐν Σόγδοις δεύτερον σταθμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰνδὸν χώρας. Σατράπης δὲ ἁπάσης τῆς περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν χώρας ἀνεδείχθη ὁ Πύθων, ὅστις ἔμεινεν ἐνταῦθα μετὰ 10,000 ἀνδρῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου, ἀφίκετο ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Πάταλα, ὅπου σχίζεται ὁ Ἰνδὸς εἰς δύο βραχίονας ἀποτελοῦντας τὸ δέλτα αὐτοῦ, καὶ διέταξε τὸν Ἡφαιστίωνα νὰ τειχίσῃ ἐνταῦθα ἄκραν καὶ νὰ κατασκευάσῃ ναύσταθμον καὶ νεωσοίκους, καταστήσας τὸν χῶρον τρίτον ἀξιόλογον περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν σταθμόν. Ἐκ Πατ(τ)άλων δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ ἀνακομίσῃ τὸν στρατὸν διὰ τῆς παραθαλασσίας, διατάξας τὸν Νέαρχον νὰ ὁδηγήσῃ τὸν στόλον καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ τὸν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου διάπλουν τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων τοῦ Ἀλεξάνδρου βουλευμάτων περὶ τῆς ἐμπορικῆς συναφείας τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς δύσεως.

Ἡ ἐκ Πατάλων ἀνάζευξις ἐγένετο περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου 325· καὶ ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν χώραν τῶν Ὠρειτῶν, διατάσσεται ὁ Ἡφαιστίων νὰ καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἔθνους Ῥαμβακίαν, καί, ἀποικίσας ἐνταῦθα τὴν ἐν Ὠρείταις Ἀλεξάνδρειαν, νὰ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τῆς Σατραπείας τῶν Ὠρειτῶν. Προβαίνουσι δὲ ἤδη διὰ τῆς παραθαλασσίας εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰχθυοφάγων, ἔπειτα ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ μεσογειότερα καὶ περιπίπτουσιν εἰς φοβερωτάτας ἐρήμους, ὅπου, παθόντες τὰ πάνδεινα, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἀποπλανῶνται τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ἀπαντῶσι πάλιν τὴν παραλίαν καί, ὁδεύσαντες δι' αὐτῆς ἔτι ἑπτὰ ἡμέρας, τρέπονται αὖθις πρὸς τὴν μεσογαίαν καὶ φθάνουσι, διὰ καρποφορωτάτων καὶ ἱλαρῶν χωρῶν, εἰς Πούρα (; ἆρα ἡ σημερινὴ Puhra;), πρωτεύουσαν τῆς σατραπείας Γε(α)δρωσίας. Ἐντεῦθεν προχωροῦσιν, ἐν ἀρχῇ τοῦ Δεκεμβρίου, πρὸς τὴν Καρμανίαν, εἰς τὰ παράλια τῆς ὁποίας ἔφθασε καὶ ὁ Νέαρχος εὐτυχῶς, ἐκπλεύσας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου. Εἰς τὴν Καρμανίαν εὑρισκόμενος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησεν ἤδη τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν τινῶν ἐξ ἐκείνων ὅσοι, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ἔπραξαν πολλὰς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἀδικίας· ἔπειτα διέταξε τὸν μὲν στόλον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον πλοῦν μέχρι τοῦ Πασιτίγριος, καί, διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου, νὰ πλεύσῃ εἰς Σοῦσα· τὸν δὲ Ἡφαιστίωνα, νὰ ὁδεύσῃ, μετὰ τῆς πλείστης τοῦ στρατοῦ μοίρας, διὰ τῆς παραθαλασσίας, οὔσης κατὰ τὴν χειμερινὴν ἐκείνην ὥραν μαλακωτέρας· αὐτὸς δὲ ἐπορεύθη, διὰ τῆς συντομωτάτης, εἰς Πασαργάδας, ὅπου ἀνεδείχθη φοβερὸς πρὸς πάντας ὅσοι, μὴ πιστεύοντες τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ, παρεξετράπησαν εἰς πολλὴν ἀκολασίαν, ἁρπαγὴν καὶ ἀσέβειαν, ἐκδικήσας ἀνηλεῶς τὰς καταθλίψεις τὰς ὁποίας ἔπαθον οἱ Πέρσαι ἀπὸ τοὺς ὑπαλ-

λήλους αὐτοῦ (*). Ἐκ τούτων ὁ Ἅρπαλος, ἐπιτραπεὶς τὴν φύλαξιν τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν, εἶχεν, ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ἰνδικὴν ἀπουσίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, καταφῆ μάλιστα διαβόητος ἐπὶ ἀκολασίᾳ· οὐδεμίαν δὲ ἐλπίζων ἤδη συγγνώμην, συνέλεξεν ἀκόμη, ὅπως εἰμπόρεσε, 5,000 τάλαντα, ἤθροισεν 6,000 μισθοφόρους καὶ κατήχθη μετ' αὐτῶν εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅθεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀττικήν (**).

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν ἐν τούτοις, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 324, εἰς Σοῦσα, ὅπου μετεπέμψατο ἅπαντας τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν Μακεδόνας καὶ Ἀσιανοὺς αὐτοῦ Σατράπας, καὶ ἐτέλεσε μετ' αὐτῶν πανήγυριν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προαγάγῃ ἔτι μᾶλλον τὴν συγχώνευσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιανῶν. Ἐπιδιώκων δὲ ἀδιακόπως τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ βουλευμάτων, ἐπεχείρησεν ἤδη καὶ τὴν ἐντελῆ τοῦ στρατοῦ ἀλλοίωσιν, παραδεξάμενος ἐντὸς τῶν Μακεδονικῶν ταγμάτων Ἀσιανοὺς, ἔχοντας τὰ αὐτὰ ὅπλα καὶ τὰς αὐτὰς στρατιωτικὰς τιμάς. Ἀλλ' ὅσῳ ἐλευθέριος καὶ ἂν ἐδείχθη πρὸς τὸν στρατὸν (πληρώσας μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅλα αὐτοῦ τὰ χρέη, συμποσούμενα εἰς 20,000 τάλαντα), δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπαύσῃ τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰ νόμιμα τῶν Μακεδόνων ὀλιγωρίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος κατέπλευσεν ἀπὸ Σούσων πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρεως καὶ ἔκτισε μεταξὺ τοῦ Εὐλαίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Τίγρεως, παρ' αὐτὴν τὴν θάλασσαν, ἑτέραν πάλιν Ἀλεξάνδρειαν. Ἔπειτα ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ὤπιν, ὅπου ἀνήγγειλεν εἰς τὸν στρατὸν, ὅτι ὅσοι δὲν θέλουν νὰ μείνωσι μετ' αὐτοῦ, εἰμποροῦν νὰ ἀπέλθωσιν οἴκαδε, καὶ ἂν μύριοι τοιοῦτοι εὑρεθῶσι. Τοῦτο ἐπροξένησε δεινὸν θόρυβον καὶ πάντες ἀνέκραξαν « ὅτι ἀφοῦ κατηνάλωσεν αὐτοὺς εἰς τοσαύτας στρατείας, ἤδη ἀπορρίπτει » μετ' αἰσχύνης· ἂς ἀπολύσῃ λοιπὸν ἅπαντας καὶ ἂς ἐξέλθῃ ἐπὶ τὴν κα- » τάκτησιν τῆς οἰκουμένης μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἄμμωνος καὶ τῶν νέων » ἐκείνων πυρριχιστῶν! (τῶν στρατολογηθέντων Περσῶν νεανίσκων). »

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμπλησθεὶς ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως, κατέλιπε τὸν ἀφηνιάσαντα ἐκεῖνον ὄχλον, κατέδυσεν εἰς τὸν Τίγριν τοὺς πρωταιτίους, ἀπέβη τὸ πρῶτον ἀπρόσιτος εἰς τοὺς Μακεδόνας, παρέδωκεν ἑαυτὸν ὅλως εἰς τὰ Ἀσιανὰ αὐτοῦ στρατεύματα καὶ ἐμήνυσε εἰς τοὺς ἔτι ἠθροισμένους στασιαστὰς, ὅτι ὀφείλουν νὰ ἐκχωρήσωσι τοῦ στρατοπέδου καὶ νὰ μεταβῶσιν ὅπου θέλωσιν. Ἀλλ' ἤδη κατέλαβε τούτους μεταμέλεια δεινὴ, καὶ, ὀλοφυρόμενοι, παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ βασιλέως, ὅστις, καταπραϋνθείς, ἔπραξε τότε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὅσα ἐβούλετο. Ὁ Κρατερὸς ἀπήγαγεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τοὺς ἀπομάχους, μέλλων ν' ἀναλάβῃ συγχρόνως καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων, ἀντὶ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἡ ἐπάνοδος τῶν ἀπομάχων συνετέλεσεν εἰς τὴν συγχώνευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ βίου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι, ὁ δὲ Ἀλέ-

(*) Ἀρριανοῦ, βιβλίον ΣΤ'.

(**) Περὶ τῆς τρυφῆς καὶ ἀσελγείας τοῦ ἀνθρώπου τούτου παράβαλε ὅσα λέγει ὁ Θεόπομπος παρ' Ἀθηναίῳ 13. σελ. 586 καὶ 595, ἴδε καὶ Διοδώρου 17, 108.

ξανδρος ἀπήτησεν ἤδη ὥστε καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὰς τιμὰς τῶν Ὀλυμπίων θεῶν (*). Συγχρόνως παρήγγειλεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας νὰ ἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας αὐτῶν (οἵτινες μέχρι τοῦδε εὗρισκον πόρον ζωῆς εἴτε ἐν τῇ Περσίᾳ, εἴτε ἐν τῇ Μακεδονικῇ ὑπηρεσίᾳ, εἴτε παρὰ τοῖς Σατράπαις, ἀλλὰ περαιωθέντος ἅπαξ τοῦ πολέμου, ἐν μέρει μὲν ἀνωφελῶς ἐπεβάρυνον τὴν Ἀσίαν, ἐν μέρει συνεφοροῦντο εἰς τὸ ἐν Ταινάρῳ πρὸ καιροῦ ὑφιστάμενον μισθοφορικὸν ἐμπορεῖον). Καὶ ἐπειδὴ ἡ προσταγὴ αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔμελλε νὰ ἀνακηρυχθῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ, κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ 324 ἔτους, παρευρέθησαν ἐνταῦθα πλήθη ἄπειρα φυγάδων (ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους). Μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ παρήκουσαν (**). Ὁ Ἅρπαλος, ἐλθὼν ἐν τούτοις μετὰ τῶν χρημάτων καὶ τῶν μισθοφόρων εἰς Μουνυχίαν, δὲν ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, οἵτινες, ἐπειδὴ ἐπέμενε νὰ κατασταθῇ ἐνταῦθα (***), συνέλαβον αὐτὸν καὶ ἀφῄρεσαν ἀπ' αὐτοῦ τὰ 300 τάλαντα τὰ ὁποῖα ἀκόμη εἶχεν. Ἔπειτα ὁ ἄνθρωπος οὗτος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, καὶ, πλεύσας διὰ τοῦ Ταινάρου εἰς Κρήτην, ἐδολοφονήθη ἐκεῖ.

Ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεφαίνετο ἀπειρηκὼς ἀπὸ τὴν ἄμετρον ἐκείνην περὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν διοίκησιν ἔντασιν, ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς μετὰ τῶν φίλων θιάσους, δι' ὧν μάλιστα ἤλπιζε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ περὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο ἐθνῶν βουλεύματος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀπὸ τὴν ἀναφανεῖσαν ἐπὶ τέλους καὶ παρ' αὐτῷ ἀκατάσχετον ῥοπὴν πρὸς τὰς σωματικὰς ἡδονάς, τὰς ὁποίας ἤθελεν, ὡς φαίνεται, νὰ ἀντιτάξῃ ὡς ἀντισήκωμα τῶν ὑπερβολικῶν αὐτοῦ διανοητικῶν ἀγώνων. Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 324, ἦλθεν ἀπὸ Ὦπιν εἰς Ἐκβάτανα, τελέσας ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ τῆς Μηδικῆς χώρας νέους μεγαλοπρεπεστάτους ἀγῶνας καὶ πότους· ὡς ἐξ αὐτῶν δὲ, ἀσθενήσαντος καὶ ἀποθανόντος τοῦ Ἡφαιστίωνος, ἐστερήθη τὸν μόνον ἄνθρωπον τοῦ ὁποίου ἡ φιλία καὶ ἡ πίστις ὑπεστήριζον αὐτὸν εἰςέτι. Καταβεβλημένος ὑπὸ τῆς λύπης καὶ ὅμως ἠναγκασμένος νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους, ἦλθεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος εἰς Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ καταςήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ὅλου Κράτους. Ἐνταῦθα ἐπεχείρησε παρασκευὰς ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν (κυρίως ἕνεκα ἐμπορικῶν συμφερόντων)· πρὶν ὅμως εἰσέλθῃ ἔτι εἰς Βαβυλῶνα, σημεῖα ἀπαίσια ἱερείων καὶ ἀστέρων οἰωνίζοντο κακὰ περὶ αὐτοῦ, περὶ δὲ

(*) Ἐν Ἀθήναις ἔφερε τὴν περὶ τούτου πρότασιν εἰς μέσον καὶ κατώρθωσε τὴν ἐπιψήφισιν αὐτῆς ὁ κακοήθης Δημάδης· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δημοσθένης ἐνόμισε συμφέρον, διὰ πολιτικοὺς λόγους, νὰ σιωπήσῃ· βραδύτερον ὅμως ὁ Δημάδης κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ δήμου ἕνεκα τῆς ἀσεβείας ταύτης. « Ἐκκλησίας οὔσης Ἀθηναίοις, παρελθὼν ὁ Δημάδης, ἐψηφίσατο θεὸν τὸν Ἀλέξανδρον τρισκαιδέκατον. Τῆς δὲ ἀσεβείας ὁ δῆμος τὸ ὑπερβάλλον μὴ ἐνεγκὼν, ζημίαν ἐτιμήσαντο τῷ Δημάδῃ ταλάντων ἑκατὸν, ὅτι θνητὸν αὐτὸν δὴ τὸν Ἀλέξανδρον ὄντα ἐνέγραψε τοῖς Ὀλυμπίοις. » Αἰλιανοῦ 3, 12. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐψήφισαν τὸ ἑξῆς εἰρωνικώτατον δόγμα. « Ἐπειδὴ Ἀλέξανδρος βούλεται θεὸς εἶναι, ἔστω θεός. » Αὐτόθι 11, 19.

(**) Διοδ. 18, 8.

(***) Τότε ὁ Δημοσθένης, κατηγορηθεὶς ὅτι ἐδωροδοκήθη ὑπὸ τοῦ Ἁρπάλου, κατεδικάσθη εἰς βαρεῖαν χρηματικὴν ποινὴν καὶ, φυλακισθεὶς, ἐδραπέτευσεν.

τὰ τέλη τοῦ Μαΐου ἐτελέσθη εἰς Βαβυλῶνα λαμπρὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος ἐκφορά, μετὰ τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἀναζεύξῃ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος. Ἀλλὰ τὴν ἑσπέραν τῆς τελευταίας τοῦ Μαΐου ἡμέρας προσεβλήθη ὁ Ἀλέξανρος ὑπὸ πυρετοῦ, καὶ τῇ 11 Ἰουνίου ἀπέθανε, μηδὲν ὁρίσας περὶ τῆς διαδοχῆς (*).

Πλειότερά τινα περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. α) Χαρακτὴρ καὶ ἀνατροφή. — Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἐγεννήθη πιθανώτατα ἐν ἔτει 356 Π. Χ. τὰ πάντα δὲ συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀναδείξωσιν αὐτὸν ἕνα τῶν μεγίστων βασιλέων, ὧν μνημονεύει ἡ ἱστορία. Ἡ φύσις κατέθεσεν ἐν αὐτῷ τὸ ἔναυσμα πνεύματος ὄντως ἡγεμονικοῦ· αἱ περιστάσεις τῆς νεότητος αὐτοῦ ὑπῆρξαν συντελεστικώταται εἰς τὸν ἐκριπισμὸν τοῦ ἐναύσματος ἐκείνου· ὁ κόσμος εἶχε χρείαν ἀνδρὸς ἱκανοῦ νὰ διακομίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν δημοκρατικῶν τοῦ βίου τύπων εἰς τοὺς μοναρχικούς· ὅταν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, ὁ Φίλιππος εἶχε προπαρασκευάσει τὰ πράγματα εἰς τρόπον ὥστε ὁ υἱὸς αὐτοῦ εὐχερῶς ἐπεχείρησε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος, τὸ ὁποῖον ἐθεώρει μὲν ἤδη καὶ ὁ Φίλιππος ὡς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἁπάντων αὐτοῦ τῶν ἀγώνων, δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν εἰμὴ ἄνθρωπος, οἷος ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ σύγχρονος καὶ ὁ μεταγενέστερος κόσμος, ἐκπεπληγμένος πρὸς τοσοῦτο μέγεθος, ἐπεκόσμησεν, ὅπως συνήθως συμβαίνει περὶ τοὺς ἐξόχους ἄνδρας, τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον διὰ πολλῶν ὑπερβολῶν· ὥστε ἐμυθολογήθησαν περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ὅσα ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ἐν τῷ 2 καὶ τῷ 3 κεφαλαίῳ τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Καὶ περὶ τῆς νεότητος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐρρέθησαν πολλὰ καὶ ποικίλα ἀνέκδοτα, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι προδήλως ψευδῆ. — Ἡ φύσις καὶ ὁ χαρακτὴρ ἀνδρὸς τοιούτου δὲν ἐξηγοῦνται ἐναργῶς διὰ διηγημάτων καὶ ἀνεκδότων, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ καὶ τῆς σχέσεως πρός τε τοὺς προγενεστέρους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Ἐξ ὅλων δὲ, ὅσα λέγονται, ὡς πρὸς τὴν προηγουμένην τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως ἐποχὴν, λόγου ἄξια εἶναι κυρίως τὰ περὶ τῆς ἀνατροφῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἅπαντα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰ προτερήματα, ἀμέτοχος ὢν τῶν πλείστων ἐκείνου ἐλαττωμάτων. Εἶχε τὸ ἐπιχειρηματικὸν σοῦ πατρὸς πνεῦμα καὶ νοῦν ἔτι εὐρύτερον, ἀλλὰ μάλιστα διεκρίνετο ἀπὸ τοῦ Φιλίππου διὰ τὸ πολὺ εὐγενέστερον αἴσθημα καὶ τὸν ποιητικὸν τῆς ὅλης αὐτοῦ φύσεως χαρακτῆρα. Ὑπερέβαλλε δὲ τὸν πατέρα προπαντὸς καὶ διὰ τὴν πολὺ μεγαλητέραν ἁπλότητα καὶ σωφροσύνην. — Ὁ Ἀλέξανδρος ηὐτύχησε νὰ λάβῃ ἐξαίρετον ἀνατροφήν. Εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν, ἔσχε διδάσκαλον τὸν μέγιστον τῶν φιλοσόφων, ὅσοι ὑπῆρξαν ποτὲ ἐπὶ γῆς, τὸν Ἀριστοτέλη, πολὺ δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν παιδαγωγίαν αὐτοῦ καὶ ὁ συγγενὴς τῆς μητρὸς Ὀλυμπιάδος Λεωνίδας, ἀνὴρ ἡγεμονικὸς τό τε πνεῦμα καὶ τὸ γένος. Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, ἴσχυσαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ δύο φαῦλοι ἄνδρες, ὁ ἄθλιος κόλαξ Λυσίμαχος, Ἀκαρνὰν τὸ γένος, καὶ ὁ ἐπίσης ἄθλιος σοφιστὴς Καλλισθένης, συγγενὴς ὢν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ὑπέκυψεν εἰς τὸ ἁμάρτημα τοῦ νὰ συστήσῃ αὐτὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν νέον βασιλέα, ὅταν ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ δύο οὗτοι ἄνθρωποι ἐνέθυσαν πρωϊμώτατα τὸ χρηστὸν καὶ γενναῖον τῆς φύσεως τοῦ μόνου ἀνδρὸς, ὅστις ἠδύνατο νὰ σώσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ εὐτυχῆ τὸν κόσμον, ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι τοιαῦται μεταβολαὶ δύνανται ποτὲ νὰ κατορθωθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συνέσεως. Ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια ἀπεταμίευεν εἰς ἑαυτὴν τὸ μέγα ἐκεῖνο ἔργον· καὶ, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, διὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἐθεραπεύθησαν αἱ πληγαὶ, τὰς ὁποίας κατέφερον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλαζονεία τῶν Φαραώνων, ἡ ἀσωτία τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ἡ ἀγρία κατάθλιψις τῶν μεταγενεστέρων τῆς Ῥώμης αὐτοκρατόρων καὶ ἡ βαρβαρότης τῶν γιγάντων τῆς Ἄρκτου.

β') Πολιτεία. 1) Ὡς πρὸς τὸν στρατόν. — Τὰ κυριώτατα τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἔργων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξετέθησαν ἤδη ἀνωτέρω. Ἐνταῦθα προσεπιφέρομέν τινα περὶ τῆς διαταχθείσης ὑπ' αὐτοῦ ῥυθμίσεως καὶ διοικήσεως τοῦ Κράτους. Πρὸ πάντων ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι πῶς ἐπολιτεύθη πρὸς τὸν στρατὸν καὶ πρὸς τὰ συγ-

(*) Ἀρριανοῦ βιβλίον Ζ'. § κς'. « Οἱ δὲ καὶ τάδε ἀνέγραψαν, ἐρέσθαι μὲν τοὺς ἑταίρους αὐτὸν, ὅτῳ τὴν βασιλείαν ἀπολείπει· τὸν δὲ ἀποκρίνασθαι, ὅτι τῷ κρατίστῳ. Οἱ δὲ, προσθεῖναι πρὸς τούτῳ τῷ λόγῳ, ὅτι μέγαν ἐπιτάφιον ἀγῶνα ὁρᾷ ἐπ' αὐτῷ ἐσόμενον ».

κροτοῦντα αὐτὸν διάφορα ἔθνη. Ὁ στρατὸς, καὶ πρὶν εἰσέτι ὁ Ἀλέξανδρος παραλάβῃ ἐν αὐτῷ Ἀσιανοὺς, συνέκειτο ἐκ φυλῶν ποικίλων, διότι περιελάμβανε Μακεδόνας, Ἰλλυριοὺς, Θρᾷκας καὶ Ἕλληνας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἦσαν μισθοφόροι στρατολογηθέντες ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλληνίδων πολιτειῶν, τῶν ὁποίων ἀπετέλουν τὴν ἐν τῷ στρατῷ ἐπιβάλλουσαν μερίδα, ἐν μέρει ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἐπιτρόπων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν μέρει κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ. Αἱ στρατολογίαι αὗται ἦσαν εὐχερέσταται, διὰ τὰ πλούτη τὰ ὁποῖα συνῆγεν ὁ Ἀλέξανδρος, αἱ δὲ μεγάλαι δωρεαὶ, τὰς ὁποίας ἀπένεμε συνεχῶς εἰς τοὺς στρατιώτας, δὲν ἔπαυον καθιστῶσαι, δι' ὅλης τῆς στρατείας, ἐπαγωγοτέραν τὴν Μακεδονικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, φρονίμως ποιῶν, ἀπέπεμπεν ἐκ διαλειμμάτων οἴκαδε μικρὰ τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα μετὰ πλουσίων ἀμοιβῶν, εἰδὼς κάλλιστα ὅτι ἡ ἐπάνοδος αὐτῶν ἔμελλε νὰ κινήσῃ τὴν προθυμίαν πολλῶν ἄλλων εἰς τὸ νὰ μεταλάβωσι τοῦ ἀγῶνος, ᾗ ὅτι οἱ Ἕλληνες ᾗ οἱ Μακεδόνες, θαυμάζοντες τὰ διηγήματα καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἐπανερχομένων εἰς τὰς πατρίδας ὀλίγων, ἔμελλον νὰ λησμονήσωσι τὴν τύχην τῶν πολλῶν ἐκείνων, οἵτινες ἢ ἔπιπτον ἐν ταῖς μάχαις, ἢ κατελείποντο ὡς φρουροὶ εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς γῆς μέρη.—Ἀφ' ὅλου τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου μόνοι οἱ Μακεδόνες ἦσαν προσηλωμένοι εἰς αὐτὸν, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς συνηθείας, καὶ εἶχον κοινὸν μετ' αὐτοῦ συμφέρον· ἅπαντας δὲ τοὺς ἄλλους ὤφειλε νὰ προσάγῃ καὶ νὰ συνδέῃ δι' ἰδίων τινῶν εὐεργετημάτων. Τὰ εὐεργετήματα ταῦτα, τῶν ὁποίων ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀπέκλειεν οὐδὲ τοὺς Μακεδόνας, ἦσαν πολυειδῆ· διότι, ἐκτὸς τῆς φιλοφροσύνης, ἣν ἔμφυτον εἶχεν ὁ μέγας ἀνὴρ, μετεχειρίζετο, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον, λαμπρὰς χρηματικὰς δωρεὰς καὶ ἄλλα γέρα. Ἴδε, λ. χ., ἐν κεφ. 63 ᾗ 64 τοῦ 17 βιβλίου τοῦ Διοδώρου, τὰ μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην δοθέντα χρήματα εἰς τοὺς ἱππεῖς, τοὺς φαλαγγίτας καὶ τοὺς μισθοφόρους· καὶ τοὺς μετ' ὀλίγον γενομένους προβιβασμοὺς ᾗ τἆλλα ὅσα ἐπράχθησαν πρὸς θεραπείαν τοῦ στρατοῦ.—Μετὰ πολλῆς δὲ προσοχῆς προσηνέχθη ὁ Ἀλέξανδρος ᾗ περὶ τὴν σχέσιν τῶν ξένων μισθοφόρων πρὸς τοὺς Μακεδόνας αὐτοῦ, οἵτινες ἀπετέλουν πάντοτε τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος, πράττων, πρὸς διατήρησιν τῆς διακρίσεως ταύτης, ὅσα ᾗ ὁ Ναπολέων, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, εὐδοκίμως μετεχειρίσθη. Διότι, καθὼς οὗτος ἐφρόντιζε νὰ διατηρῇ πάντοτε τὰ στρατεύματα τῶν ξένων ἐθνῶν ὀπωσοῦν μεμακρυσμένα ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος λαοῦ, τοῦ ὁποίου περὶ πλείστου ἐποιεῖτο τὴν εὔνοιαν, οὕτως ἐπολιτεύθη καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς Ἕλληνας, παρέχων μὲν αὐτοῖς ἄφθονα βραβεῖα, ἀποφεύγων ὅμως τοῦ νὰ προτιμᾷ αὐτοὺς τῶν Μακεδόνων περὶ τὴν διανομὴν τῶν ὑπερτάτων θέσεων. Τοῦ κανόνος τούτου δὲν παρεξετρέπετο εἰμὴ σπανιώτατα (ὅπως λ. χ. ἔπραξεν ὡς πρὸς τὸν στρατηγὸν Εὐμένη, τὸν γεννηθέντα εἰς Καρδίαν, ἀποικίαν Ἑλληνικὴν ἐν Θρᾴκῃ), ᾗ μόνον ἕνεκα λαμπρᾶς τινος ἐκδουλεύσεως, οἱ δὲ Μακεδόνες ἐφθόνουν οὐδὲν ἧττον καὶ ἐμίσουν ἀείποτε τὸν ξένον, τὸν τοιουτοτρόπως διακριθέντα.

2) Ὡς πρὸς τὰ ὑποταχθέντα ἔθνη. — Διὰ νὰ διατηρήσῃ τοὺς ἡττηθέντας λαοὺς εἰς ὑποταγὴν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπολιτεύετο πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐθνικὸν ἑκάστου χαρακτῆρα καὶ τὰς περιστάσεις. Ἡ μὲν Ἑλλὰς ἐχαλινώθη διὰ πολλῆς φιλοφροσύνης, διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων καὶ τῆς ὑποθάλψεως τοῦ ἀδιασπάστου ἀπὸ αὐτῆς στασιαστικοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἐδυςπίστει οὐδὲν ἧττον πρὸς τὸ ἐλευθερομανὲς ἐκεῖνο ἔθνος, κατέλιπεν ὡς φύλακα αὐτοῦ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὸν ἐμπειρότατον στρατηγὸν ᾗ πολιτικὸν ἄνδρα τοῦ Φιλίππου (τὸν Ἀντίπατρον), μετὰ στρατοῦ ἀποχρῶντος. Ὡς πρὸς τὰς Θρᾳκικὰς φυλὰς ἔπραξεν ὅ,τι ᾗ ὁ πατὴρ, παρέλαβε δηλαδὴ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὡς ὁμήρους, ἅπαντας τοὺς Θρᾷκας ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας, ὅσους ἐθεώρει ἐπικινδύνους. Εἰς τοὺς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Ἕλληνας ἐπέτρεψε τὴν αὐτονομίαν, πεποιθὼς ὅτι αἱ ἔμφυτοι εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο ἐσωτερικαὶ διενέξεις, ἐξακολουθοῦσαι, θέλουν ἀναχαιτίσει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Ἐκτὸς δὲ τούτου, κατέστησε Μακεδονικὰς φρουρὰς εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἡγεμόνας, οἵτινες ἐπώπτευον τὰ κατὰ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ἐκείνων παντάπασιν ἄλλως ἢ ὅτι ἔπραττον τοῦτο οἱ Σατράπαι τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας. Μακεδόνας ἐπίσης διοικητὰς διώρισε καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ Περσικοῦ Κράτους μέρη· ἀλλ' ὅταν, μετὰ τὴν εἰς Ἀρβηλα μάχην, ἤρξατο νὰ μεταχειρίζηται τοὺς ὑποτεταγμένους οὐχὶ πλέον ὡς ὑποτελεῖς, ἀλλὰ ὡς ἰσοτελεῖς τοῖς Μακεδόσιν ἔθνος, διώρισεν ἐγχωρίους ὡς διοικητὰς ᾗ ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν (οἷον τὸν Πέρσην Μιθρί(ή)νην, διορισθέντα Σατράπην Ἀρμενίας· ἴδε καὶ ἀνωτ. σ. 208), προτραπεὶς ἰδίως εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ᾗ τῶν Μακεδόνων, πλεονεκτοῦντες, κατεχράσθησαν τὴν

ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐξουσίαν, οἷον ὁ Κλεομένης ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὁ Φιλόξενος ἐν τῇ δυτικῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὅτι δὲ ἡ πρότερον ἀνήκουστος εἰς τὴν Ἀσίαν ἰδέα αὕτη τῆς ἐξομοιώσεως τῶν ἡττηθέντων πρὸς τοὺς νικητὰς, προσήλωσε πλειότερον παντὸς ἄλλου εὐεργετήματος τοὺς κατοίκους τοῦ μέρους τούτου τοῦ κόσμου εἰς τὸν νέον Κυριάρχην, εἶναι πρόδηλον.

3) Ὡς πρὸς τὴν ἄλλην διοίκησιν.—Ἡ μὲν εἰς Σατραπείας διαίρεσις διετηρήθη, ἀλλὰ κατηργήθη ἡ ἐν τῷ Περσικῷ κράτει ἐπικρατοῦσα καταπιεστικὴ εἰς αὐτούσια προϊόντα φορολογία· ἔτι δὲ διεκρίθη ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία ἀπὸ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Προστούτοις, ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέτησε κατὰ μέρος τοὺς περὶ τὰ δεῖπνα τοῦ Πέρσου βασιλέως εἰθισμένους ἀνενδότους ἐξευτελιστικοὺς θεσμούς· καὶ ἂν πρὸς τὴν ἄλλην αὐλικὴν ἐθιμοταξίαν παρεδέχθη πολλὰ τῶν ἀνατολικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἔπραξε τοῦτο οὐ μόνον διὰ τὴν ἐπιγενομένην εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν εὐγενέστερον σκοπὸν τοῦ νὰ δώσῃ, διὰ τῆς πολυτελείας ταύτης, νέαν ἀφορμὴν ἐπιδόσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ εἰς τὴν ἐμπορίαν. Εἰς δὲ τὴν ἐπίδοσιν ταύτην συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι κατεσκεύασε πολλὰς ὁδοὺς καὶ πόλεις, ἐναυσιπόρησεν ἐπὶ ποταμῶν ὀλίγον πρότερον γνωστῶν, κατέστησε πλωτοὺς ἄλλους γνωστοτέρους, διέταξε διαφόρους ποντοπορίας. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ ἀμέσως μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἐπερχόμενοι χρόνοι ἀποτελοῦσι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς ἀρχαιότητος, καθ' ἣν μάλιστα ἤκμασαν, καὶ ἐπὶ πλεῖστον τῆς γῆς ἀμοιβαίως διεδόθησαν αἱ ποικίλαι τοῦ βίου τέχναι.

4) Ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν τέχνην. —Ὅτι ἡ τέχνη αὕτη ἔλαβε πολλὴν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνάπτυξιν, ἐννοεῖται οἰκόθεν. Πρῶτος αὐτὸς ἐρρύθμισε, κατὰ τὸν νεώτερον τρόπον, τὸ λεγόμενον Μηχανικὸν (Génie), διορίσας, παρὰ τῷ σώματι τῶν καλουμένων σήμερον Γενικῶν Ἐπιτελῶν, ἓν τμῆμα γεωγραφικὸν καὶ ἕτερον, τῶν καταμετρήσεων καὶ τῆς σχεδιογραφίας. Προΐστατο δὲ τοῦ Μηχανικοῦ ὁ στρατηγὸς Ἀμύντας, ὅστις καθὼς καὶ ἄλλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀξιωματικοί, περιέλαβεν, ἐν εἰδικῇ συγγραφῇ, τὰς εἰδήσεις, ὅσαι συνελέγησαν κατὰ τὴν ἀνὰ μέσον τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν ἐκείνην. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐφρόντιζε νὰ καταμετρῶνται παντοῦ αἱ ἀποσάσεις καὶ αἱ ὁδοί, νὰ ἀνερευνῶνται γεωγραφικῶς αἱ χῶραι, καὶ διέταξε νὰ σχεδιασθῇ γενικὸς τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ χάρτης. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγίνοντο δι' ἀνδρῶν ἐπιστημόνων, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἦσαν τοσοῦτον ἀσφαλῆ, ὥστε μετὰ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας, ἔτι ἐπὶ Στράβωνος, ἐθεωροῦντο ὡς ἡ ἀρίστη πηγὴ τῶν περὶ Ἰνδικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Περσίας γνώσεων. Ἐξεταξαν, διὰ τὸ μεγαλήτερον τοῦ κοινοῦ πλῆθος, ἦσαν παντάπασιν ἐπισφαλεῖς, διότι περιελήφθησαν ἐν αὐταῖς ἐκ προθέσεως ἄπειρα ψεύδη καὶ πολλαὶ ὑπερβολαί. — Πρὶν ἔτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Περσίας, προσέθηκεν εἰς τὰ Μακεδονικὰ κάγματα ἰδιαίτερόν τι στρατιωτικὸν σῶμα, τοὺς παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντας Διμάχας, Ἄνδρας, δηλαδὴ, μαχομένους καὶ πεζῇ καὶ ἐφ' ἵππου (καθὼς οἱ σήμερον λεγόμενοι Dragons), ὡπλισμένους δὲ ἐλαφρότερον μὲν τοῦ Μακεδονικοῦ πεζικοῦ, βαρύτερον δὲ τοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ, διότι ἐθεώρησε τὸ μὲν βαρὺ Μακεδονικὸν καὶ Θεσσαλικὸν αὐτοῦ ἱππικὸν, δύσχρηστον, τοὺς δὲ ἐξ Ὀδρυσῶν, Τριβαλλῶν καὶ ἄλλων βαρβάρων συγκειμένους ἱππεῖς, ἐλαφροτέρους τοῦ δέοντος διὰ τὰς ἱππομαχίας, τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ ὑποστήσῃ πρὸς τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πολέμου ἱππικὰ τῆς Ἀνατολῆς ἔθνη. Προστούτοις ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ εὐφυέστατα πᾶν ὅ,τι ἐπιτήδειον εὗρεν εἰς τὰ ὑποτεταγμένα ἔθνη.— Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιορκητικὴν τέχνην καὶ ἐν γένει τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μαθηματικῆς καὶ τῆς μηχανικῆς εἰς τὰ τοῦ πολέμου πράγματα, οἱ ἀρχαῖοι ἐπρέσβευον, ὅτι πρῶτοι τοιαύτην χρῆσιν τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἐποίησαν οἱ Καρχηδόνιοι καὶ οἱ περὶ τὴν τελείωσιν τῆς ναυτικῆς τοσοῦτον εὐδοκιμήσαντες Ῥόδιοι· εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς προηγουμένας ἐκείνας ἐφευρέσεις καὶ διατάξεις, ἀλλὰ καὶ ἔτι μᾶλλον αὐτὰς ἀνέπτυξαν· μαρτυροῦσι δὲ τὴν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου πρόοδον τῆς πολιορκητικῆς τέχνης τὰ μηχανήματα, δι' ὧν ἡττήθησαν οἱ περὶ τὴν τέχνην αὐτὴν ἐπίσης ἔμπειροι Τύριοι.

5) Ὡς πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.—Ὁ μέγας βασιλεὺς ἠγάπα αὐτὰς εἰς ὑπερβολὴν, καὶ, δι' αὐτῶν διαπλασθεὶς καὶ γοητευόμενος, ἀνεγνώριζεν ὁπόσον οὐσιωδῶς ἐπενεργοῦσιν εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἅπαντος τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἂν καὶ ἔμφυτον καὶ ζωηρὸν εἶχε τὸν πρὸς τὴν Ποίησιν καὶ τὴν Τέχνην ἔρωτα, δὲν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Ναὶ μὲν ἐδαπάνησε χρήματα πολλὰ εἰς τεχνουργήματα καὶ

τεχνίτας, ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν τὴν Ποίησιν, διήγειρε κυρίως τὴν τέχνην τῆς κολακείας, τὴν δὲ ἀγαμαλτοποιΐαν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐνόθευσε διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν μὲ τὸ ἀνατολικὸν ὕφος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ πολυτέλεια τῆς ὕλης προτιμᾶται τῆς τοῦ τύπου καλλονῆς, ἐκ δὲ τούτου ἀφανίζεται ἡ ἀληθὴς φιλοκαλία, διότι ὁ ἄνθρωπος, προσηλούμενος εἰς τὸν χρυσὸν, εἰς τὸν ἄργυρον καὶ εἰς τοὺς πολυτίμους λίθους τοῦ τεχνουργήματος, δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ θεωρίαν καὶ ἐκτίμησιν αὐτοῦ. Προστούτοις ὁ Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ κοσμήσῃ τὰς παρ' αὐτοῦ ἱδρυθείσας ἢ ἀνακαινισθείσας πόλεις, ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἀσίαν πολλοὺς ἐξόχους Ἕλληνας τεχνίτας, ἢ μετέφερεν οὕτως εἰς Βαβυλῶνα ἢ εἰς Σοῦσα ὅ,τι ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ μόνον ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοσφαίρας, οὕτως εἰπεῖν, εὐφραίνετο διαιτώμενον. Ὥστε ὁ τῷ Ἀλεξάνδρῳ πρώϊμος θάνατος καὶ, ὡς ἐκ τούτου, ὁ κατὰ τὰ παράλια τῆς μεσογείου θαλάσσης περιορισμὸς τῶν Ἑλληνο-Ἀσιατικῶν βασιλείων, τὰ ὁποῖα προέκυψαν ἀπὸ τῶν κατακτήσεων αὐτοῦ, ἀπέβησαν σωτηριώδεις ὡς πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, διότι τοιουτοτρόπως διετηρήθησαν οἱ κυριώτατοι αὐτοῦ χαρακτῆρες, τὸ ποικίλον, τὸ προοδευτικὸν, τὸ ζωηρόν. Μάλιστα δὲ ἠστόχησεν ὁ ἀνὴρ περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ὅπερ γίνετ' ἔκθηλον ἰδίως ἀπὸ τοῦ πρὸς τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἡφαιστίωνος ποιηθέντος κατασκευάσματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο λόγου ἄξιον εἰμὴ διὰ τὸ κολοσσιαῖον αὐτοῦ ὕψος, τὴν θαυμαστὴν ποικιλίαν τῶν κοσμημάτων καὶ τὸ πλῆθος τῶν καταναλωθέντων χρημάτων. Ἔτι δὲ μᾶλλον καταφαίνεται ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα πλάνη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τούτου, ὅτι εὑρὼν ἀρχιτέκτονα εἶχε τὸν Δεινοκράτη, ἄνθρωπον μὴ διακρινόμενον εἰμὴ διὰ τὴν πρὸς τὸ τερατῶδες καὶ τὴν εὐτελῆ κολακείαν ῥοπὴν αὐτοῦ. Ὁποῖος δέ τις ἦτο ὁ Δεινοκράτης οὗτος, ἐξάγεται ἀρκούντως ἀπὸ τῆς προτάσεως, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὸν ἱεροκτήτορα τοῦ νὰ μετασκευάσῃ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθω εἰς ἄγαλμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ περιλαμβάνον μυριάνδρου πόλιν οἰκουμένην, τῇ δὲ δεξιᾷ σπένδον εἰς τὴν θάλασσαν ποταμοῦ ῥεῦμα ἀένναον. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἰδέαν ἀπέκρουσε, φρονίμως ποιῶν, ὁ Ἀλέξανδρος, ἐννοήσας, ὡς καὶ ὁ Νατολέων, ὅτι ἐν αὐτῇ τὸ ὑπερβολῇ μέγα ἐλάχιστα ἀπέχει τοῦ γελοίου (du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas)· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος κόλαξ ἐπροξένησεν ἐντύπωσίν τινα εἰς τὸν βασιλέα, ἀναθέντα αὐτῷ τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκοδομημάτων τὰ ὁποῖα ἐπεχείρησεν ἐν τῇ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείᾳ ἢ ἐν ἄλλαις πόλεσιν. — Εἶχε δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ὁ Ἀλέξανδρος ὅπως σχεδὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν τέχνην· ἦτο, δηλαδὴ, φίλος τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, ἀνεγνώριζε τὴν ἀξίαν αὐτῆς καὶ κατέβαλε πολλὰ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς χρήματα, ἀλλὰ ἐνγένει ἔβλαψε μᾶλλον ἢ ὠφέλησε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐννόει ἢ ἐτίμα τὸν Ἀριστοτέλη, ἀναδειχθεὶς ἐλευθεριώτατος πρὸς αὐτὸν ἢ δοὺς εἰς τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐρεύνας συνδρομὴν, τὴν ὁποίαν σπανιώτατα βασιλεῖς παρέχουσιν εἰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις· διότι οὐ μόνον συμπαρέλαβε κατὰ τὴν ἐκστρατείαν λογίους τινὰς ἔργον ἔχοντας τὸ ποιεῖν ἀπανταχοῦ παρατηρήσεις πρὸς χρῆσιν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ διέταξε τὴν θήρευσιν ἀγνώστων ζώων, τὰ ὁποῖα ἔπεμπεν εἰς τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς σπουδαιότατα συνέπραξεν εἰς τὸ μέγα τοῦ Ἀριστοτέλους σχέδιον τοῦ νὰ κατασκευάσῃ φυσικὴν ἱστορίαν ἐπιστημονικὴν ἢ ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως στηριζομένην. Ἡ δὲ φιλομάθεια τοῦ ἀνδρὸς καταφαίνεται ἔτι ἐκ τούτου, ὅτι, ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ, ἐπιμελέστατ' ἀνηρεύνησε τὰ κατὰ Ἰνδικὴν σοφίαν ἢ ὅτι ἀείποτε ἐθεράπευσε ἢ ἐτίμησε τοὺς Ἀθηναίους· ὅθεν δῆλον γίνεται ὅτι ἐθεώρησεν ἐπίσης ἀξίους προσοχῆς τοὺς δύο ἐκείνους ὅλως ἀντιθέτους βίους τοὺς μάλιστα ἀπεικονιζομένους ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς τῶν Ἀθηναίων δραστηριότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τοὺς Ἰνδοὺς ἀδρανείας. Ἐξέφρασε δὲ καὶ ῥητῶς τὴν τοιαύτην διάθεσιν διὰ τῶν γνωστῶν λόγων τοὺς ὁποίους εἶπεν ὅτε ἀπήντησεν εἰς Κόρινθον Διογένη τὸν Σινωπέα (« Ἀλλὰ μὴν ἐγὼ, εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἦμην, Διογένης ἂν ἤμην ») καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀληθὴς ἔννοια εἶναι, ὅτι δύο εἰδῶν μεγαλοφροσύνην ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἄρχειν τοῦ κόσμου, ἢ μηδεμίαν ἔχειν αὐτοῦ χρείαν· τελευταῖον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐξαισίας ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ἓν παράδειγμα, ὅτι εἰς μόνον τὸν Πλατωνικὸν Ξενοκράτη ἔδωκέ ποτε τὸ ὑπέρογκον ποσὸν τῶν πεντήκοντα ταλάντων. — Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἀφῆρεσεν ἀπὸ τὴν φιλολογίαν τὴν αὐτοτελῆ αὐτῆς ἀνάπτυξιν· ἢ (ὅπερ μάλιστα ἐπεκράτησε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ) κατέστησεν αὐτὴν ὑποχείριον τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀρχόντων. Προσέτι τούτοις δὲν ἐπροστάτευσε μόνον τὸν Ἀριστοτέλη ἢ τὸν Ξενοκράτη, ἀλλὰ ἢ τὸν ἄθλιον Ἀνάξαρχον· δὲν εὐηργέτησε μόνον ἄνδρας ἀληθοῦς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλεεινὸν ψευδολόγον ἢ κόλακα Ὀνησίκριτον· καὶ ἐνγένει διὰ πλουσίων

δωρεῶν ἐνεβύχωσε τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἥτις δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς φύσεως, ἀλλὰ φέρει μόνον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σοφίας.

Β'. Περὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους.— Τὴν ταχεῖαν τῶν Μακεδόνων παρακμὴν πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω (§ 23), ἀλλὰ καὶ εἰς δύο εἰδικὰς περιστάσεις, αἵτινες παντοῦ καὶ πάντοτε ἐπήγαγον τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Ὅσάκις ἡ μετάβασις ἀπὸ καταστάσεως ἡμιπολιτίστου εἰς ἀνώτερον πολιτισμὸν καὶ ἀπὸ τῆς πενίας εἰς τὸν πλοῦτον ὑπάρχει αἰφνιδία, τὰ ἔθνη τάχιστα περιπίπτουσιν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς καθαρότητος τῶν ἠθῶν εἰς ἠθικὴν ἀκολασίαν· τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας. Προσέτι, ὁσάκις ἔθνη ὅλως βάρβαρα καὶ ἄγρια συνορεύουσι μὲ ἔθνος λαβὸν λεπτότατον πολιτισμόν, τὸ ἔθνος τοῦτο τάχιστα ἐπίσης ἐξαχρειοῦται ἠθικῶς, τοῦτο δὲ συνέβη ὁμοίως εἰς τοὺς Μακεδόνας· καὶ πόσον δεινὴ ἦτο ἡ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἔτι ἐπικρατοῦσα εἰς τὰς παρακειμένας τῇ Μακεδονίᾳ χώρας τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Ἰλλυρίας βαρβαρότης, ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι παράτισι τῶν αὐτόθι ἐθνῶν ἦσαν ἀκόμη τότε ἐν χρήσει αἱ ἀνθρωποθυσίαι.

Γ'. Τὰ κατὰ τοὺς διαδόχους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὁριστικῆς τοῦ Κράτους διαιρέσεως ἐν ἔτει 276.— ά) Περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀγῶνος, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ δορικτήτορος μέχρι τοῦ θανάτου ἁπάντων τῶν νομίμων αὐτοῦ διαδόχων, ἐν ἔτει 309. — 1) Πρῶται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου διατάξεις. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ἐπισημότατοι τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, ὁ Περδίκκας, ὁ Λεοννάτος καὶ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ἀπεφάσισαν νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα τὸν παῖδα τὸν ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ γεννήσῃ ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου σύζυγος Ῥωξάνη, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι θέλει γεννηθῇ ἄῤῥεν· προστούτοις ἐνεκρίθη νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν μὲν κατὰ τὴν Ἀσίαν πραγμάτων ὁ Λεοννάτος καὶ ὁ Περδίκκας, τῶν δὲ κατὰ τὴν Εὐρώπην, ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Κρατερός. Ἀλλ' ὁ Μελέαγρος, εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος, ἀπῄτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν μεταβολὴν τῆς ἀποφάσεως ταύτης, προαγαγὼν ἐπὶ τὴν βασιλείαν Ἀῤῥιδαῖον, τὸν εὐήθη ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου (*). Ὁ δὲ Ἀῤῥιδαῖος μετ' ὀλίγον παντάπασιν ὑπάγεται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Μελεάγρου, ὥστε καὶ τὸν φόνον διατάσσει τοῦ τε ἀνδρὸς τούτου, καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς προαγαγούσης αὐτὸν ἐπὶ τὴν βασιλείαν μερίδος, γενόμενος τοιουτοτρόπως τοσοῦτον ὑποχείριος τοῦ Περδίκκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι καὶ αὐτὸς ὁ νήπιος τῆς Ῥωξάνης υἱός. Ἐπειδὴ ὁ Λεοννάτος ἀπεποιήθη πᾶσαν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς βασιλείας μετοχὴν, ὁ Περδίκκας ἔμεινε μόνος ἐπιμελητὴς αὐτῆς, καθ' ὅλας τὰς ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης χώρας τοῦ Κράτους. Ἐκ δὲ τῶν ἡγεμόνων εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεδόθησαν αἱ σατραπεῖαι, ἐπισημότατοι εἶναι οἱ ἑξῆς· Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, εἰς ὃν ἐδόθη ἡ Αἴγυπτος· ὁ Λεοννάτος, ὅστις ἔλαβε τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίαν· ὁ Ἀντίγονος, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ Παμφυλία, ἡ Λυκία καὶ ἡ μεγάλη καλουμένη Φρυγία· ὁ Καρδιανὸς Εὐμένης (πρώην ἐπὶ τῶν ἀπορῥήτων τοῦ Ἀλεξάνδρου), ὅς τις ἔλαβε τὴν Παφλαγονίαν, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰ παράλια τοῦ Πόντου, μέχρι Τραπεζοῦντος. Συνεκροτήθη δὲ ὡς σατραπεία καὶ τις μοῖρα τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην Μακεδονικῶν χωρῶν (ἡ Θρᾴκη καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Πόντου) καὶ προσωρίσθη τῷ Λυσιμάχῳ.

2) Λαμιακὸς πόλεμος. — Ἐν τούτοις οἱ κατὰ τὴν Εὐρώπην πάλαι ποτὲ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἐπανίστανται αὖθις κατὰ τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ· ἡ ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος, ἡ ἐνεστῶσα ταπείνωσις, τὸ μῖσος τῶν φατριῶν, ὧν κατὰ πᾶσαν πόλιν μία ὑπῆρχε Μακεδονίζουσα, ὑπέθρεψαν τὸ κίνημα τοῦτο καὶ προήγαγον τὸν καλούμενον Λαμιακὸν πόλεμον, ὅστις διεξήχθη μὲν ὄχι ἀναξίως τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, διὰ τὴν ἀτυχῆ αὐτοῦ ἔκβασιν, κατέστησε τὴν δουλείαν τῆς Ἑλλάδος βεβαιοτέραν.

(*)

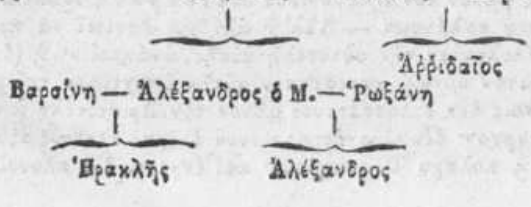

Μάλιστα δὲ παρεσκευάσθη ὁ κατὰ τῶν Μακεδόνων οὗτος ἀγὼν ἐν Ἀθήναις, διότι αἱ μὲν Θῆβαι εἶχον καταβληθῆ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλείας, ἡ δὲ Σπάρτη μικρὸν ἔπειτα, διὰ τῆς τοῦ Ἄγιδος ἥττης. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πάθει ἄχρι τοῦδε μεγάλας συμφορὰς (*)· ἐκ τὸ φάσμα τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος καὶ πολιτείας ἐπιφαινόμενον εἰς αὐτοὺς ἐκ διαλειμμάτων, ἐτάραττεν, ὡς κακὸν ὄνειρον, τὴν ἡσυχίαν, τῆς ὁποίας ἤδη εἶχον ἀνάγκην. Μετὰ τῶν Ἀθηναίων συνετάχθησαν κατὰ τῆς Μακεδονίας οἱ ἡμιβάρβαροι Αἰτωλοί, διότι ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀπειλήσει ὅτι θέλει ἐκδικηθῆ τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκ τῆς πατρίδος ἐκβληθέντας Οἰνιάδας, καὶ διότι ἐνέγκει, ζῶντος ἔτι ἐκείνου, διετέλεσαν ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐπίσης εἶχον ἀποποιηθῆ τὴν ἀνάκλησιν τῶν φυγάδων, παρὰ τὴν ῥητὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, διέταξαν ἤδη τὸν Λεωσθένη νὰ καταλέξῃ ἐν Ταινάρῳ ὀκταχιλίους μισθοφόρους. Οἱ Βοιωτοὶ ἀπέσχον τοῦ ἀγῶνος, φοβούμενοι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Θηβαίων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς κατακληρουχηθείσης τούτων χώρας· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, διότι ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Ἄγιν πολέμου, ὁ Ἀντίπατρος εἶχε παραλάβει ὡς ὁμήρους 50 τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς Σπάρτης πολιτῶν· προσδετούτοις ἔμειναν ἀμέτοχοι τῆς συμμαχίας οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἀρκάδες, οἱ Κορίνθιοι (**). Καίτοι δὲ μὴ συναγωνισθέντων τοσούτων Ἑλλήνων, ὁ Λεωσθένης, συγκροτήσας στρατὸν 30,000 ἀνδρῶν, καταλαμβάνει τὰς Θερμοπύλας, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπήντησεν αὐτῷ ὁ Ἀντίπατρος (ὁ Κρατερὸς δὲν εἶχεν ἔτι ἐπανέλθει εἰς τὴν Εὐρώπην) μετὰ στρατοῦ πολὺ μικροτέρου. Καὶ συγκροτηθείσης μάχης περὶ τὰς Θερμοπύλας, ἡττᾶται ὁ Ἀντίπατρος, καὶ, περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαναστάντων ἐθνῶν, καταφεύγει εἰς τὴν ὀχυρὰν Λαμίαν. Ἐνταῦθα ἐπολιόρκησεν αὐτὸν ὁ Λεωσθένης, ἀλλ' ἐπληγώθη θανασίμως εἴς τινα τῶν πολιορκουμένων ἐκδρομήν. Πρὸ τούτου ἔτι οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον ἀναχωρήσει ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, διά τινας ἐθνικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις· ἤδη ἀπῆλθον καὶ ἄλλοι πολλοὶ οἴκαδε, ὥστε ὁ στρατὸς περιωρίσθη εἰς 25,000 ἄνδρας· πρὸς δετούτοις ὁ διάδοχος τοῦ Λεωσθένους Ἀντίφιλος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιτεθῇ αὖθις· ἀφ' ἑτέρου ὁ τῶν Ἀθηναίων στόλος ἡττήθη δὶς ὑπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ· τελευταῖον, Αὐγούστῳ τοῦ 322, συγκροτηθείσης μάχης κρισίμου περὶ Κραννῶνα, καταβάλλονται οἱ Ἕλληνες· καὶ αἱ μὲν Θετταλικαὶ πόλεις ἁλίσκονται κατὰ κράτος, αἱ δὲ Ἑλληνικαὶ ἐπιτυγχάνουσιν ἐπιεικεῖς συνθήκας· ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἔμειναν ἤδη ἄνευ συμμάχων. Ὁρμήσαντος δὲ τοῦ Ἀντιπάτρου κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, ὁ Δημοσθένης, ὁ Ὑπερίδης καὶ ἄλλοι, ἐδιάσθησαν νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὴν πατρίδα· ὁ δῆμος παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς φίλους τῶν Μακεδόνων· ἐξεπέμφθησαν δὲ πρεσβευταί, ὁ Δημάδης καὶ ὁ Φωκίων, πρὸς τὸν ἐν Θήβαις Ἀντίπατρον, ὅστις ἀπῄτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ὑπερίδου, τὴν καταβολὴν τῆς δαπάνης τοῦ πολέμου καὶ τὴν πληρωμὴν χρηματικῆς ζημίας, τὴν μεταρρύθμισιν τῆς πολιτείας εἰς ὀλιγαρχίαν καὶ τιμοκρατίαν (***) καὶ τὴν ὑπὸ Μακεδονικῆς φρουρᾶς κατάληψιν τῆς Μουνυχίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέδωκαν εἰς ὅλα, ἀποβαλόντες τότε τὴν Σάμον καὶ τὸν Ὠρωπόν, ἴσως δὲ καὶ τὴν Λῆμνον, τὴν Ἴμβρον καὶ τὴν Σκύρον· καὶ δὲν εἰμπόρεσαν μὲν νὰ παραδώσωσι τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ὑπερίδην, ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος ἔπεμψεν εἰς σύλληψιν αὐτῶν ἀνθρώπους οἵτινες τὸν

(*) Ἂν καὶ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἀπέβαλον ἅπαντας σχεδὸν αὐτῶν τοὺς συμμάχους, πολλὰς νήσους, καὶ αὐτὴν τὴν Ἀμβρακίαν.

(**) Τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους κατέπεισεν ὁ Δημοσθένης νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ὁ δὲ δῆμος, εὐχαριστηθεὶς διὰ τοῦτο, ἐψήφισε τὴν κάθοδον τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὑπεδέχθη λαμπρῶς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ἀναβαίνοντα.

(***) «Τὴν δὲ πολιτείαν μετέστησεν ἐκ τῆς δημοκρατίας, καὶ προέταξεν ἀπὸ τι-» μήσεως εἶναι τὸ πολίτευμα, καὶ τοὺς μὲν κεκτημένους πλείω δραχμῶν δισχιλίων, » κυρίους εἶναι τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς χειροτονίας· τοὺς δὲ κατωτέρω τῆς τιμή-» σεως, ἅπαντας ὡς ταραχώδεις ὄντας καὶ πολεμικούς, ἀπήλασε τῆς πολιτείας, καὶ » τοῖς βουλομένοις χώραν ἔδωκεν εἰς κατοίκησιν ἐν τῇ Θράκῃ. Οὗτοι μὲν οὖν ὄντες » πλείους τῶν δισμυρίων καὶ δισχιλίων μετεστάθησαν ἐκ τῆς πατρίδος· οἱ δὲ τὴν ὡρι-» σμένην τιμὴν ἔχοντες περὶ ἐννακισχιλίους, ἀπεδείχθησαν κύριοι τῆς τε πόλεως καὶ » τῆς χώρας, καὶ κατὰ τοὺς Σόλωνος νόμους ἐπολιτεύοντο.» Διοδ. 18, 18.

μὲν Ὑπερίδην ἐφόνευσαν, Ὀκτωβρίῳ τοῦ 322, τὸν δὲ Δημοσθένην εὑρόντες καθεζόμενον ἱκέτην εἰς τὸ ἐν Καλαυρίᾳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐζήτησαν νὰ πείσωσι νὰ παραδοθῇ· οὗτος ὅμως ἐπρόλαβε τὸν βέβαιον θάνατον, πιὼν φάρμακον. Οἱ Αἰτωλοὶ ἐβιάσθησαν μὲν νὰ ἐνδώσωσιν ἐπίσης κατὰ τὸν προσεχῆ χειμῶνα τοῦ ἔτους 322 πρὸς τὸ 321, ἐπανέλαβον δὲ πάλιν ἔπειτα τὰς πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἐχθροπραξίας. Ἐν Ἀθήναις δὲ ὁ Δημάδης ἔκτοτε ὑπῆρξε παντοδύναμος σχεδόν· ἀλλὰ δὲν ἐπέζησε πολύ, φονευθείς, πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Ἀντιπάτρου (318), ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τούτου Κασσάνδρου διότι ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ αὐθαδῶς τὴν ἀπὸ τῆς Μουνυχίας ἐξαγωγὴν τῆς φρουρᾶς· ᾗ πρὸς τούτοις ἐξηλέγχθη ἐπὶ ἀπιστίᾳ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον (*).

3) Τὰ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Περδίκκου.—Ὁ Λεοννάτος εἶχεν ἔλθει εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ κατασταθῇ αὐτὸς, εἰς τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, κύριος τῆς Μακεδονίας, καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα Φιλίππου, τοῦ πατρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Κλεοπάτραν. Ὁ δὲ Εὐμένης, γινώσκων τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀνεκοίνωσε τὰ πάντα εἰς τὸν Περδίκκαν, ὅστις ἐνόμιζε μὲν τὸν Εὐμένη εὐδιάθετον νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ περὶ μοναρχίας βουλεύματα αὐτοῦ, ἐπεζήτει δὲ ἐπίσης τὸν μετὰ τῆς Κλεοπάτρας γάμον. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ θάνατος ἐματαίωσεν ὅσα αὐτὸς ἐμελέτα.—Ὁ Περδίκκας ἐτράπη κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, ἀξιοῦντος νὰ καταζήσῃ ἀνεξάρτητον ἑαυτὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ᾗ κατακτήσαντος ἤδη τὰς πρὸς δυσμὰς τῆς Σατραπείας ἐκείνης κειμένας Ἑλληνικὰς χώρας. Ἀλλὰ, στερηθεὶς τῆς εὐνοίας τοῦ στρατοῦ διὰ τὸ βίαιον ᾗ ὑπεροπτικὸν τοῦ τρόπου, δὲν ἠδυνήθη, ἕνεκα τῶν ἐξαιρέτων προπαρασκευῶν τοῦ Πτολεμαίου, νὰ προελάσῃ διὰ τοῦ Νείλου εἰς τὸ Δέλτα, κατὰ τὴν δυτικὴν τοῦ ποταμοῦ πλευράν· ἐκραγείσης δὲ στάσεως ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἀρχηγοῦντος τοῦ Πύθωνος, κατεσφάγη ὁ Περδίκκας ἐντὸς τῆς σκηνῆς αὐτοῦ (321).

4) Τὰ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιπάτρου.—Ὁ στασιάσας τοῦ Περδίκκου στρατὸς προέγραψε τὸν Εὐμένη καὶ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Πύθωνα τὴν τῆς βασιλείας ἐπιμέλειαν, τὴν ὁποίαν ἀπεποιήθη ὁ Πτολεμαῖος. Ὁ Πύθων ὤφειλε νὰ διοικῇ τὸ κράτος μετὰ τοῦ Ἀρριδαίου, ἀληθῶς ὅμως πᾶσα ἀρχὴ περιῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς χεῖρας τῆς τοῦ Ἀρριδαίου συζύγου Εὐρυδίκης, ἀνεψιᾶς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου· φθάσαντος δὲ τοῦ γραμματοῦ εἰς Τριπαράδεισον τῆς ἄνω Συρίας, ὁ Πύθων ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν ἐπιμελείας, καὶ ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη ἤδη ὁ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀφιχθεὶς Ἀντίπατρος (**). Ὁ Ἀντίπατρος ἀπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Μακεδονίαν τὸν Ἀρριδαῖον καὶ τὴν Εὐρυδίκην. Ἐκ δὲ τῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἐπέφερε, κατὰ τὸν μερισμὸν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν σατραπειῶν, μάλιστα λόγου ἄξιος εἶναι ὁ διορισμὸς τοῦ Σελεύκου (πρώην ἀξιωματικοῦ τοῦ ἀγήματος τῶν ἑταίρων) ὡς σατράπου τῆς Βαβυλωνίας, ἀντὶ τοῦ Ἀρχωνος.

Ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος δὲν ἠδυνήθη νὰ φροντίσῃ πλειότερον περὶ Ἀσίας, ἀπησχολημένος ὢν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, διὰ τὰς ἐχθροπραξίας τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἐκίνησαν εἰς στάσιν καὶ τινας τῶν Θεσσαλῶν. Ἀπέθανε δὲ, μετὰ μακρὰν νόσον, τῷ 318, καὶ ἤδη, ἰσχυρότατος τῶν κατὰ τὸ δυτικὸν τοῦ κράτους μέρος ἡγεμόνων, ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ Ἀντίγονος, ὅστις, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου ἐπίτροπος τρόπον τινὰ (ἐπίσκοπος, ὡς λέγει ὁ Ἀππιανὸς) τοῦ ἐπιμελητοῦ εἰς τὸ μέρος τοῦτο, εἶχε προτούτοις ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτι ἔτους καταβάλει τὸν Εὐμένη.

5) Ἔρις ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ Κασσάνδρου ᾗ Πολυσπέρχοντος, ἐν δὲ τῇ Δυτικῇ Ἀσίᾳ, Ἀντιγόνου ᾗ Εὐμένους, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ, Πύθωνος ᾗ τῶν μικροτέρων σατραπῶν.—Ὁ Ἀντίπατρος, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν, οὐχὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κάσσανδρον, ἀλλ' εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ὑποστράτηγον ᾗ φίλον Πολυ(σ)πέρχοντα· ὁ δὲ Κάσσανδρος ἀνεδείχθη ἁπλῶς χιλίαρχος, ᾗ ἡ ἐπιμέλεια τῆς βασιλείας ἔμεινε χηρεύουσα. Ἀλλ' ὁ Πολυσπέρχων, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Κασσάνδρου, μετεπέμψατο τὴν εἰς Ἤπειρον, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ἀλλοτριότητος, πεφευγυῖαν ἄλλοτε Ὀλυμπιάδα ᾗ ἐπρότεινεν αὐτῇ νὰ ἀναλάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὴν τῆς βασιλείας ἐπιμέλειαν.

Ὁ δὲ Κάσσανδρος, λαβὼν δύναμιν πεζικὴν καὶ ναυτικὴν παρὰ Ἀντιγόνου (ὑποθάλποντος τὸν κατὰ τὴν Εὐρώπην τοῦτον πόλεμον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ εὐχερέ-

(*) Πλουτ. βίος Φωκίωνος, 30.

(**) Ὁ Κρατερὸς, ἐπελθὼν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, κατὰ τοῦ Περδίκκου καὶ τοῦ Εὐμένους, καὶ μείνας εἰς Καππαδοκίαν, διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν δεύτερον, ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ.

στερσν τὴν τῶν ἕλων κατὰ τὴν Ἀσίαν ἡγεμονίαν) ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ὁρμήσῃ ἐκεῖθεν κατὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐςηρίχθη ἐπὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν μερίδων τὰς ὁποίας εἶχεν ἐνισχύσει ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Πολυσπέρχων ϗ ἡ Ὀλυμπιὰς ἀνεφάνησαν φίλοι τῆς δημοκρατίας ϗ ἐπηγγείλαντο διὰ δόγματος τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀρχαίων εἰς τὰς πόλεις πολιτευμάτων. Προςτούτοις ὁ Πολυσπέρχων συνεμάχησε πρὸς τὸν Εὐμένη, ὅςτις, ἀναλαβὼν ἐν τῷ μεταξὺ δύναμιν ἀξιόλογον ἐν Καππαδοκίᾳ, ὥρμησε κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, ὡς ὑπέρμαχος τοῦ Βασιλικοῦ οἴκου.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, συνέβαινε ϗ εἰς τὸ ἀνατολικώτατον τοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν Μακεδονικοῦ κράτους δεινὸς ἀγών. Τοῦ ἀνατολικοῦ τούτου μέρους στρατηγὸς ϗ, οὕτως εἰπεῖν, ἐπίτροπος τοῦ ἐπιμελητοῦ, εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Φιλώτας, ὅπως ὁ Ἀντίγονος τοῦ δυτικοῦ. Ἤδη ὁ Πύθων φονεύσας τὸν Φιλώταν, ἐζήτησε νὰ κατασταθῇ ἐνταῦθα ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος· ἀλλ' οἱ μικρότεροι Σατράπαι συμμαχοῦσι κατ' αὐτοῦ, μὴ ἔχοντος ἄλλο στήριγμα εἰμὴ τὸν Σατράπην τῆς Βαβυλωνίας Σέλευκον. Ὁ δὲ Εὐμένης διανοεῖται νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς συμμαχήσαντας ἐκείνους σατράπας· καὶ ὁ Ἀντίγονος ἀφ' ἑτέρου προσλαμβάνει σύμμαχον τὸν Πτολεμαῖον, ἅμα ὁ Εὐμένης συνεκρότησε μεγαλητέραν ὁπωσοῦν δύναμιν. Ὥςτε ἅπασα ἡ Μακεδονικὴ μοναρχία διῃρέθη ἤδη εἰς δύο μερίδας ἀνωτέρων τοῦ κράτους ἀξιωματικῶν.

6) Ἀγὼν Εὐμένους ϗ Ἀντιγόνου, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ πρώτου, 315. — Ὁ Εὐμένης, ὁρμήσας κατὰ τῶν παραλίων τῆς Φοινίκης, ἀνέκτησεν αὐτὰ εὐχερῶς ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἀλλά, ἐπελθόντος τοῦ Ἀντιγόνου, ἐθεώρησεν ἀδύνατον νὰ ἀνθέξῃ κατὰ τὸ δυτικὸν τοῦτο τοῦ κράτους μέρος ϗ ἤδη ἐτράπη πραγματικῶς πρὸς τοὺς συμμαχήσαντας σατράπας τοῦ ἀνατολικοῦ. Μετὰ μακρὰν δὲ διατριβὴν ἐν τῇ σατραπείᾳ τῆς Βαβυλωνίας, ἠνώθη (317) μετ' αὐτῶν εἰς Σοῦσα, καὶ, παραλαβὼν τοὺς ἐνταῦθα θησαυροὺς, ὡς βασ. ἐπίτροπος, ἀπέκτησε μέγα παρὰ τοῖς συμμάχοις ἀξίωμα.

Ὁ Ἀντίγονος, ἐλθὼν εἰς Βαβυλωνίαν ϗ ποιήσας συμμαχίαν (316) πρὸς τὸν Πύθωνα καὶ τὸν Σέλευκον, βιάζει, ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν, τοὺς συμμαχήσαντας σατράπας νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ὁ πόλεμος ἀπέβη ἤδη ἀμφίῤῥοπος· ἀλλά τινες τῶν σατραπῶν ἐπεβουλεύθησαν τὸν Εὐμένη, καὶ παρασύραντες μέρος τοῦ στρατοῦ, ἐπρόδωκαν, μετά τινα ἐν Γαβιηνῇ μάχην, τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν εἰς τὸν Ἀντίγονον, (315) ὅςτις, τοῦτον μὲν ἀπέκτεινε, παρέμεινε δὲ ἔτι εἰς τὸ ἀνατολικὸν τοῦ κράτους μέρος μέχρις οὗ κατέστρεψε τοὺς προδότας τοῦ Εὐμένους, μηδεμίαν ἔχων εἰς αὐτοὺς πίστιν, καὶ κατέστησεν εἰς πάσας τὰς ἀξιολόγους σατραπείας ἰδίους φίλους. Πρὸς τὸν Σέλευκον ϗ τὸν Πύθωνα, ἐπολιτεύθη ἤδη ὡς κύριος· καὶ τὸν μὲν δεύτερον ἐφόνευσε, τὸν δὲ πρῶτον ἐβίασε νὰ φύγῃ εἰς Αἴγυπτον· παραλαβὼν δὲ πρὸς τούτοις ἅπαντας τοὺς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐκείνας σατραπείας συνηγμένους θησαυροὺς καὶ διαῤῥυθμίσας ἐκ νέου τὰς σατραπείας ταύτας, ἐπανῆλθεν (315) εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν.

7) Ἀγὼν σύγχρονος Κασσάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος, μέχρι τοῦ θανάτου τῆς Ὀλυμπιάδος, 315. — Ὁμοῦ μὲ τὸ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πολιτευμάτων κήρυγμα τοῦ Πολυσπέρχοντος, ἦλθεν εἰς τὸν ὅλως τῷ Κασσάνδρῳ ἀφωσιωμένον φρούραρχον τῆς Μουνυχίας Νικάνορα διαταγὴ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μακεδονίαν· οὗτος δὲ οὐ μόνον παρήκουσεν, ἀλλὰ ϗ τὸν Πειραιᾶ προςπαρέλαβε, τῇ συνδρομῇ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Τελευταῖον ἔρχεται εἰς Ἀθήνας Ἀλέξανδρος, ὁ Πολυσπέρχοντος, μετὰ μικροῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν ἀκολασίαν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν ἐξουσίαν δήμου, νομίζει ἀναγκαῖον νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν, διὰ νὰ περιστείλῃ πρὸ πάντων τὴν ὀχλοκρατίαν. Ἐν τούτοις ὁ δῆμος κατηγορεῖ ἐπὶ προδοσίᾳ τὸν Φωκίωνα καὶ τοὺς ἄλλους ὀλιγαρχικοὺς, οἵτινες καταφεύγουσι παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ϗ τῷ ἐπελθόντι ἤδη εἰς Φωκίδα πατρὶ αὐτοῦ Πολυσπέρχοντι. Οἱ δημοκρατικοὶ ζητοῦσι τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν παρὰ τούτου, ὁ δὲ Πολυσπέρχων, μαθὼν ὅτι μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Κάσσανδρος ϗ ἐλπίζων, διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλιγαρχικῶν, νὰ κατασρέψῃ πᾶσαν ἐν Ἀθήναις ἐπιῤῥοὴν αὐτοῦ, παραδίδει τοὺς ἄνδρας εἰς τὸν ὄχλον. Ὁ Φωκίων καταδικάζεται εἰς θάνατον καὶ ἀποθνήσκει, πιὼν τὸ κώνειον (317). Οἱ φίλοι αὐτοῦ ἔλαβον ὁμοίαν τύχην. Δημήτριος δὲ ὁ Φαληρεὺς, ἕτερος ἀρχηγὸς τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος, διέφυγε τὸν κίνδυνον εὐτυχῶς.

Ἐν τούτοις, καταπλεύσαντος τοῦ Κασσάνδρου εἰς Πειραιᾶ μετὰ 35 πλοίων ϗ 4000 ἀνδρῶν, ὁ Ἀλέξανδρος, καίπερ κατελθόντος εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἀπὸ Φωκίδος, τοῦ πατρὸς Πολυσπέρχοντος, δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τοὺς λιμένας. Παρατεινομένης δὲ τῆς πολιορκίας, ὁ Πολυσπέρχων ἐκστρατεύει κατὰ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μεγαλοπόλεως, ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα κατορθόνει τι, ἐνῷ ὁ Κάσσανδρος ἐκυρίευσε τὴν Αἴγιναν, Τελευταῖον

οἱ Ἀθηναῖοι ἤκουσαν εὐχαρίστως ὅτι ὁ Κάσσανδρος ὑποβάλλει λόγους περὶ διαλλαγῶν καὶ ἀπεδέξαντο τὴν προταθεῖσαν παρ' αὐτοῦ εἰρήνην (*). Ἐπιμελητὴς δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἀνεδείχθη Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, ἀνὴρ ἐπιστήμων καὶ συγγραφεὺς φιλοσοφικῶν, ἱστορικῶν καὶ πολιτικῶν πονημάτων οὐχὶ λόγου ἀνάξιος (**).

Ἐνῷ ὁ Πολυσπέρχων οὐδὲν ἤνυεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ Εὐρυδίκη ἴσχυσε πάλιν ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ, βιάσασα τὴν Ὀλυμπιάδα νὰ φύγῃ εἰς Ἤπειρον μετὰ τοῦ παιδὸς τῆς Ῥωξάνης, ἀνηγόρευσε τὸν Κάσσανδρον βασιλικὸν στρατηγόν. Οὗτος δέ, ἐλθὼν ἐπὶ μικρὸν εἰς Μακεδονίαν, ἀνέκαμψεν αὖθις εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ μὲν φεύγων τὴν ῥαδιοῦργον ἐκείνην γυναῖκα, τὸ δὲ προβλέπων ὅτι, ἐὰν οἱ Ἠπειρῶται ἐπαναγάγωσι τὴν Ὀλυμπιάδα, δὲν θέλει δυνηθῇ ν' ἀνθέξῃ εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν Μακεδονίαν, καὶ θεωρῶν ἑαυτὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀσφαλέστερον μὲν ὄντα, ἔχοντα δὲ ἐν ἀνάγκῃ προχειροτέραν τὴν ὑποχώρησιν. Τῳόντι μετ' οὐ πολύ, ἡ Ὀλυμπιὰς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῇ συνδρομῇ τοῦ συγγενοῦς αὐτῆς βασιλέως τῆς Ἠπείρου Αἰακίδου, καὶ τοῦ Πολυσπέρχοντος, συγχροτηθείσης δὲ μάχης καθ' ἣν παρέστησαν ἥ τε Ὀλυμπιὰς καὶ ἡ Εὐρυδίκη, οἱ Μακεδόνες αὐτομολοῦσι πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα· ὁ Ἀρρίδαιος συλλαμβάνεται ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἡ δὲ Εὐρυδίκη φεύγουσα· καὶ κατ' ἀρχὰς, ἐκ διαταγῆς τῆς Ὀλυμπιάδος, περιοικοδομηθέντα τὰ σώματα αὐτῶν στενῶς, βασανίζονται ἐνταῦθα, ἔπειτα ὅμως, ἐπειδὴ τοῦτο ἐκίνησε τὸν ἔλεον τῶν Μακεδόνων, ὁ μὲν Ἀρρίδαιος φονεύεται, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ βιάζεται νὰ θανατώσῃ ἑαυτήν (317).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον προελαύνει ὁ Κάσσανδρος εἰς Μακεδονίαν καὶ βιάζει τὴν παρὰ πάντων διὰ τὴν ὠμότητα αὐτῆς μισηθεῖσαν Ὀλυμπιάδα νὰ φύγῃ εἰς Πύδναν μετὰ τῆς Ῥωξάνης, τοῦ παιδὸς αὐτῆς Ἀλεξάνδρου (ὃν ἡ Ὀλυμπιὰς ἀνεκήρυξε βασιλέα) καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (***). Ὁ Αἰακίδης, ἐρχόμενος μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν εἰς βοήθειαν τῆς Ὀλυμπιάδος, καταστασιάζεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀποβάλλεται τῆς ἀρχῆς· ὥστε ἡ Πύδνα, ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ πιεσθεῖσα, παραδίδεται, φονεύεται δὲ ἡ Ὀλυμπιὰς (315).

Ὁ Κάσσανδρος παραλαβὼν τοιουτοτρόπως τὴν ὑπερτάτην ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐξουσίαν, τὸν μὲν βασιλέα Ἀλέξανδρον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ῥωξάνην ἐνέβαλεν εἰς φυλακὴν, αὐτὸς δὲ, γήμας τὴν τοῦ Φιλίππου θυγατέρα Θεσσαλονίκην, κατῆλθε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ Ἀλέξανδρον τὸν Πολυσπέρχοντος, διότι ὁ Πολυσπέρχων αὐτὸς ἔζη τότε παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς. Κατὰ τὴν ἐκρατείαν ταύτην, ἀνεκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου

(*) « Γενομένων δὲ πλειόνων ἐντεύξεων, συνέθεντο τὴν εἰρήνην, ὥστε τοὺς Ἀθηναίους » ἔχειν πόλιν τε καὶ χώραν καὶ προσόδους καὶ ναῦς καὶ τ' ἄλλα πάντα, φίλους ὄν- » τας καὶ συμμάχους Κασσάνδρου· τὴν δὲ Μουνυχίαν κατὰ τὸ παρὸν κρατεῖν Κάσ- » σανδρον, ἕως ἂν διαπολεμήσῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς. Καὶ τὸ πολίτευμα διοικεῖσθαι ἀ- » πὸ τιμήσεων ἄχρι μνῶν δέκα (ἤτοι δραχ. 1000, ὥστε τὸ ἐπὶ Ἀντιπάτρου ταχθὲν τί- » μημα ἠλαττώθη εἰς τὸ ἥμισυ)· καταστῆσαι δ' ἐπιμελητὴν τῆς πόλεως ἕνα ἄνδρα » Ἀθηναῖον, ὃν ἂν δόξῃ Κασσάνδρῳ. » (Διοδ. 18, 74).

(**) Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐγεννήθη δοῦλος ἐν τῇ οἰκίᾳ Τιμοθέου τοῦ Κόνωνος· ὃς κατ' ἀρχὰς μὲν διῴκησε τὰ τῆς πολιτείας καλῶς, ἀλλ' ὅσῳ ἀσφαλεστέρα ἀπέβαινεν ἡ δύναμις τοῦ Κασσάνδρου, τόσῳ μεγαλητέρα ἡ περὶ τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις ἀσωτεία τοῦ Δημητρίου. Ἀντὶ νὰ τρέφεται, ὡς πρότερον, ἀπὸ ἐλαιῶν καὶ τυροῦ, ἠγόρασεν ἤδη τὸν ἐπιφανέστατον τῶν μαγείρων, ὅστις ἀπὸ τῶν περιλειπομένων τῆς τραπέζης ἀπέκτησεν ἐντὸς 2 ἐνιαυτῶν 3 ἐπαύλεις. Ὁ Δημήτριος ἐκόσμησε τὴν κατοικίαν αὐτοῦ πολυτελέστατα καὶ τεχνικώτατα· ἐπεμελεῖτο πολὺ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν ἄλλον τοῦ σώματος καλλωπισμόν, παρεδόθη δὲ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἀκολασίαν.

(***)

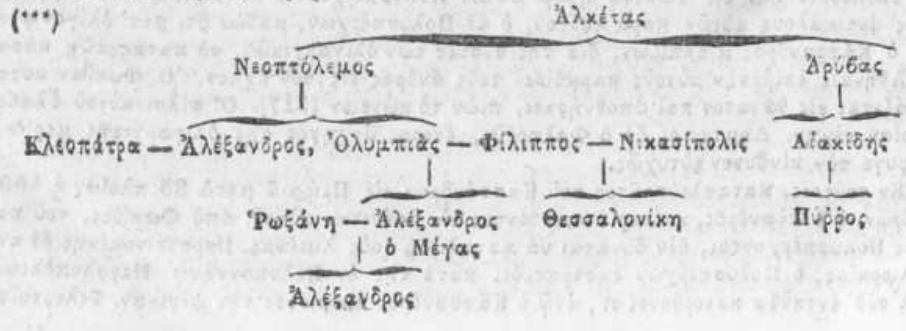

αἱ Θῆβαι καὶ ὑπεχρεώθησαν οἱ Βοιωτοὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν χώραν αὐτῶν.

8) Πρώτη κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συμμαχία, περαιωθεῖσα διὰ συμβιβασμοῦ. — Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ μὲν Ἀντίγονος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος, θεωρῶν ἤδη ἐπικίνδυνον τὴν μεγάλην τούτου δύναμιν, ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ Κασσάνδρου καὶ Λυσιμάχου, τοῦ κατὰ τὴν Θράκην ἡγεμόνος. Ὁ Κάσσανδρος, ἐπανελθὼν αὖθις εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμμαχεῖ κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, μετὰ Λυσιμάχου, Πτολεμαίου, Σελεύκου καὶ ἑτέρου τινὸς Κασσάνδρου, Καρὸς τὸ γένος (ὅστις ἀνυψώθη πρότερον ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ἤδη δὲ ἤλπιζε νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὸς καὶ ἀνεξάρτητος κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν). Ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος, καταβαλὼν, πρῶτον, τὸν Κάσσανδρον τοῦτον ἐν Καππαδοκίᾳ, εἰ καὶ μὴ ὁλοσχερῶς, παρασκευάζει μεγάλην ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατείαν καὶ ἔρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Πολυσπέρχοντα, (ὅστις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔλαβε πολλὰ παρὰ Ἀντιγόνου χρήματα). Πρὸς τούτοις ἀνακηρύσσει διὰ δόγματος, ἐπικυρωθέντος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, τὸν Κάσσανδρον πολέμιον ὡς φονέα τῆς Ὀλυμπιάδος, τύραννον τοῦ τῆς Ῥωξάνης υἱοῦ κ.τ.λ. καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἐλευθέρας, ἀφρουρήτους, αὐτονόμους. Παραπλήσια δὲ περὶ Ἑλλήνων ἀνεκήρυξαν ὅτε Κάσσανδρος καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ἐκτὸς μόνον ὅτι ἀπεφάσισαν τὴν τῶν φρουρῶν διατήρησιν. Ὥστε ἡ Ἑλλὰς ἔμεινε καὶ ἤδη εἰς δύο μερίδας διῃρημένη. Αἱ Ἀθῆναι, τὸ Ἄργος, αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις, ἡ ἐπὶ τῆς Εὐβοίας Χαλκὶς, ἡ Μεγαλόπολις, ἡ Ἦλις, ἡ Λοκρὶς, ἡ Φωκὶς καὶ αἱ Θῆβαι ἐτάσσοντο μετὰ Κασσάνδρου· ἡ δ' Αἰτωλία, ἡ λοιπὴ Βοιωτία, μέρος τῆς Ἀρκαδίας, ἡ Σικυὼν καὶ ἐνγένει αἱ δημοκρατικαὶ μερίδες εἵποντο τῷ Πολυσπέρχοντι καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεμος περιέστη εἰς μικράς τινας ἐπιχειρήσεις, περὶ ὧν ἐνταῦθα δὲν εἰμπορεῖ νὰ γείνῃ λόγος καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐδολοφονήθη ἐν Σικυῶνι ὁ Ἀλέξανδρος.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Ἀντίγονος, μετὰ μακρὰς ἐν Φοινίκῃ παρασκευὰς, τρέπεται αἰφνιδίως κατὰ τοῦ ἐν Καρίᾳ Κασσάνδρου, ὅστις, μὴ τολμήσας νὰ ἀντισταθῇ, ὑποτάσσεται, ἔπειτα δὲ πάλιν ἀπιστήσας καταλύεται (313). Ὁ δὲ τοῦ Ἀντιγόνου υἱὸς Δημήτριος τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ κατέλιπεν ἐν Φοινίκῃ, προσβληθεὶς, ἐπὶ τῆς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀπουσίας τοῦ Ἀντιγόνου, ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἡττᾶται ὁλοσχερῶς περὶ Γάζαν τῆς Συρίας. Ὁ Πτολεμαῖος καταλαμβάνει πάλιν τὴν Φοινίκην, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν κοίλην Συρίαν, ἀλλ' ἔπειτα, ἐπελθόντος τοῦ Ἀντιγόνου, βιάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Αἴγυπτον.

Μετὰ τὴν περὶ Γάζαν μάχην, ὁ Σέλευκος, ἔχων 800 πεζοὺς καὶ 200 ἱππεῖς, δοθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἔρχεται εἰς Βαβυλῶνα, γίνεται προθύμως δεκτὸς καὶ ἀποκρούσας τὸν ἐπανελθόντα Δημήτριον τὸν Ἀντιγόνου, παγιόνει ἐνταῦθα τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀντίγονος, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τοῦτον βαρύτερον, συνομολογεῖ ἤδη πρὸς τὸν Κάσσανδρον, τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν Λυσίμαχον εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθησαν ὁ μὲν Κάσσανδρος στρατηγὸς τῆς Εὐρώπης, μέχρις οὗ ἡλικιωθῇ Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Ῥωξάνης υἱός· ὁ δὲ Λυσίμαχος, κύριος τῆς Θράκης, καὶ ὁ Πτολεμαῖος, κύριος τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν συνοριζουσῶν ταύτῃ πόλεων, κατά τε τὴν Λιβύην καὶ τὴν Ἀραβίαν· προστούτοις, ἀνεκηρύχθησαν ὁ μὲν Ἀντίγονος ἡγεμὼν ἁπάσης τῆς Ἀσίας, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι (311).

9) Θάνατος τῶν τελευταίων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου συγγενῶν. — Ἀλέξανδρος, ὁ τῆς Ῥωξάνης υἱὸς, ἀνεγνωρίσθη οὕτω βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἐπισημοτάτων τοῦ Κράτους ἡγεμόνων· ἀλλ' οὗτοι οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης. Ὁ Κάσσανδρος δὲν ἀνεκάλεσε τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα φρουρὰς, οὐδ' ὁ Ἀντίγονος τὸν ἐνταῦθα εὑρισκόμενον αὐτοῦ στρατόν. Τελευταῖον ὁ Κάσσανδρος, φοβηθεὶς μήπως ὁ Ἀντίγονος ὁλοσχερῶς προσοικειωθῇ καὶ ὑπαγάγῃ τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον, φονεύει τοῦτόν τε καὶ τὴν μητέρα Ῥωξάνην. Ἔκτοτε δὲ, ἂν καὶ ἐσώζετο ἔτι ἕτερός τις υἱὸς Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, ὁ Ἡρακλῆς, πρόδηλον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατέστη ὅτι ἕκαστος τῶν ὑπερτάτων τοῦ Κράτους ἡγεμόνων ἐπεδίωκε καὶ αὐτὸ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα (Διοδ. 19, 105).

Ὁ Πτολεμαῖος, θεωρῶν ἐπίσης τὸν Ἀντίγονον ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἀποβαίνοντα, ἐπανέλαβε τὸν πόλεμον, ἀναλαβὼν μὲν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν πόλεων αἵτινες ἐπεθύμουν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου ἐλευθέρωσιν, προσβαλὼν δὲ τὰ τῆς Κιλικίας παράλια. Συγχρόνως ὁ Πολυσπέρχων μετεπέμψατο, προτροπῇ τοῦ Ἀντιγόνου, εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἡρακλέα, τὸν Ἀλεξάνδρου καὶ Βαρσίνης υἱὸν, καὶ, ἀναγορεύσας αὐτὸν βασιλέα, τῇ συνδρομῇ τῶν Αἰτωλῶν, ἠπείλει ἤδη καὶ αὐτοῦ τὸν

Κάσσανδρον, ὅστις δυσκόλως ἤθελε διατηρηθῆ εἰς τὴν Μακεδονίαν μεθ' ὅλα τὰ γενόμενα, ὅτε κατέπεισε τὸν Πολυσπέρχοντα ὅτι ἡ κάθοδος τοῦ Ἡρακλέους θέλει ἀποβῆ ᾗ εἰς αὐτὸν τὸν Πολυσπέρχοντα ἐπίσης ἐπιβλαβὴς ὅσον ᾗ εἰς τὸν Κάσσανδρον. Ὅθεν ὁ Πολυσπέρχων φονεύει τὸν Ἡρακλέα ᾗ τὴν μητέρα αὐτοῦ ᾗ ἀφίσταται τοῦ Ἀντιγόνου, ἐπὶ τῷ ὑποσχέσει ὅτι θέλει λάβει τὴν στρατηγίαν τῆς Πελοποννήσου ᾗ κοινωνήσει τῆς κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἀρχῆς (309). Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλέους, ἐγκαταλείπουσι τὸν Πολυσπέρχοντα πάντες οἱ μόνον ἕνεκα τοῦ βασιλικοῦ δικαιώματος ἀγωνισθέντες μετ' αὐτοῦ, ὁ Κάσσανδρος δὲν ἐτήρησε τὰ ὑποσχεθέντα, ὁ δὲ Πολυσπέρχων ἔζησεν ἤδη, μετὰ μικροῦ τινος στρατιωτικοῦ ὁμίλου, λῃστρικῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι, μηδεμίαν ἔχων ἀσφαλῆ τῆς ἐξουσίας βάσιν.

β) Περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ θανάτου ἁπάντων τῶν νομίμων διαδόχων μέχρι τῆς ὁριστικῆς τοῦ Κράτους διαιρέσεως. 1) Δευτέρα κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συμμαχία ᾗ κατάλυσις αὐτοῦ. — Καὶ τοι δὲ ἐκλιπόντων οὕτως ἁπάντων τῶν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου βασιλείου μακεδονικοῦ οἴκου διαδόχων τῆς ἀρχῆς, ἐξηκολούθησεν οὐδὲν ἧττον ὁ μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων ἀγών. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος κατὰ τοῦτο διέφερεν οὐσιωδῶς τῶν προηγουμένων, ὅτι ἤδη οὐδὲ περὶ σκιᾶς δικαίου τινὸς ἐπρόκειτο, μόνον δὲ περὶ τοῦ τίς θέλει ἐπιτύχει πλείονα πολιτικὴν ἐξουσίαν, μέχρις οὗ βαθμηδὸν ᾗ κατ' ὀλίγον προέκυψαν ἀπὸ τοῦ κολοσσιαίου Μακεδονικοῦ Κράτους τρία μεγάλα κλάσματα, ταχθέντα μὲν ὑπὸ τὰς δυναστείας τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ Σελεύκου, τοῦ Πτολεμαίου, ὁριστικῶς δὲ ἀπ' ἀλλήλων χωρισθέντα εἴτε διὰ γεωγραφικοὺς λόγους, εἴτε διὰ τὴν διαφορὰν τοῦ πολιτισμοῦ ᾗ τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων.

Ὁ μεταξὺ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Πτολεμαίου ἀγὼν ἐξηκολούθησεν εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν πέριξ θάλασσαν, διὰ Δημητρίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου. Προσδετούτοις, μετὰ τὴν ἀπὸ τούτου ἀπόστασιν τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὁ Πτολεμαῖος τοσοῦτον ἀπέβη ζηλότυπος καὶ τῆς κατὰ τὴν Ἑλλάδα δυνάμεως τοῦ Κασσάνδρου, ὥστε ἀπήτησε τὴν ἀπὸ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἐκχώρησιν τῶν τοῦ Κασσάνδρου φρουρῶν· καὶ παρέλαβε μὲν παρὰ τῆς χήρας τοῦ Ἀλεξάνδρου (Κρατησιπόλεως, τῆς νύμφης τοῦ Πολυσπέρχοντος) τὴν Σικυῶνα, κατέκτησε δὲ τὴν Κόρινθον, ἀλλὰ, διὰ τῆς ὀχυρώσεως αὐτοῦ εἰς τὰς δύο ταύτας Ἑλληνίδας πόλεις, ἀπέβαλε πᾶσαν παρὰ ταῖς λοιπαῖς πίστιν ὡς πρὸς τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας παρ' αὐτοῦ ἐπαγγελλόμενα. Ὅθεν συνομολογεῖ τελευταῖον πρὸς τὸν Κάσσανδρον εἰρήνην, καθ' ἣν ἕκαστος διεφύλαξε τὰς πόλεις τῶν ὁποίων ἦρχεν (308). Ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀντίγονος ἀποφασίζει νὰ ἐξώσῃ ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτην ἀληθῶς ἐλευθέραν, πέμπει δὲ ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἀθήνας, μετὰ 250 πλοίων καὶ 5000 ταλάντων, τὸν υἱὸν Δημήτριον, καταπλεύσαντα αἴφνης ἐν Πειραιεῖ, Ἰουνίῳ 307. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν μετ' ἀγαλλιάσεως τὸν σωτῆρα εἰς τὸν ὁποῖον Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, συμφωνήσας περὶ τῆς ἐλευθέρας εἰς Θήβας ἀναχωρήσεως, παρέδωκε μετ' ὀλίγον τὴν πόλιν, μὴ δυνάμενος ν' ἀνθέξῃ, διότι εἶχε κατασωτεύσει τὰ πλεῖστα αὐτῆς εἰσοδήματα καὶ, διὰ τῆς ἀκολασίας αὐτοῦ, μισηθῆ ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν. Δημήτριος δὲ ὁ Ἀντιγόνου, ὅστις πρὶν ἔτι εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, κατέκτησε τήν τε Μουνυχίαν καὶ τὰ Μέγαρα, ἀποκατέστησεν ἤδη τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα· καὶ ὁ δῆμος κατέβαλε τοὺς 300 ἢ 360 ἀνδριάντας τοὺς ὁποίους πρότερον εἶχεν ἀνεγείρει Δημητρίῳ τῷ Φαληρεῖ (*).

(*) « Ὁ μὲν Δημήτριος, κατασκάψας τὴν Μουνυχίαν, ὁλόκληρον τῷ δήμῳ τὴν ἐλευθερίαν ἀποκατέστησε, καὶ φιλίαν καὶ συμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς συνέθετο. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, γράψαντος ψήφισμα Στρατοκλέους, ἐψηφίσαντο χρυσᾶς μὲν εἰκόνας ἐφ' ἅρματος στῆσαι τοῦ τε Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου, πλησίον Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος· στεφανῶσαι δὲ ἀμφοτέρους ἀπὸ ταλάντων διακοσίων, καὶ βωμὸν ἱδρυσαμένους προσαγορεῦσαι σωτήρων· πρὸς δὲ ταῖς δέκα φυλαῖς προσθεῖναι δύο, Δημητριάδα ᾗ Ἀντιγονίδα.... (βραδύτερον ὅμως αἱ φυλαὶ αὗται ἔλαβον ἕτερα ἐπώνυμα, τὸ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀττάλου).... Ἀντίγονος δὲ, παραγενομένων πρὸς αὐτὸν Ἀθήνηθεν πρεσβευτῶν, καὶ τό, τε περὶ τῶν τιμῶν ἀναδόντων ψήφισμα καὶ περὶ σίτου καὶ ξύλου εἰς ναυπηγίαν διαλεχθέντων, ἔδωκεν αὐτοῖς πυροῦ μὲν μεδίμνων πέντε καὶδεκα μυριάδας, ὕλην δὲ τὴν ἱκανὴν ναυσὶν ἑκατόν. Ἐξ Ἴμβρου δὲ τὴν φρουρὰν ἐξαγαγὼν, ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὴν πόλιν. » (Διοδ. 20, 46 πρβλ. καὶ Πλουτ. Δημήτρ. 10). Κατὰ τοὺς ἀμέσως ἑπομένους χρόνους μάλιστα λόγου ἄξιοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἀναφαίνονται ἐν Ἀθήναις, ὁ προειρημένος Στρατοκλῆς, ἀνὴρ θρασὺς ᾗ κακοήθης· ὁ

Γενομένων τούτων ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Μεγάροις, ὁ Δημήτριος δὲν ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερώσεως, ἀλλ' ἐπανῆλθεν, ἐκ διαταγῆς τοῦ Ἀντιγόνου, εἰς τὴν Ἀσίαν, διὰ νὰ καταχτήσῃ τὴν Κύπρον (τῆς ὁποίας ὁ Πτολεμαῖος εἶχεν ἀναδείξει στρατηγὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μενέλαον), κατεναυμάχησεν ὁλοσχερῶς τὸν εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης Σαλαμῖνος ἐπελθόντα Πτολεμαῖον καὶ ἐβίασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ μετὰ 8 μόνων πλοίων εἰς Αἴγυπτον (306), παραλαβὼν τὴν Σαλαμῖνα παρὰ τοῦ Μενελάου καὶ καθυποτάξας τὴν ἄλλην νῆσον. Ὁ δὲ Ἀντίγονος, μετεωρισθεὶς διὰ τὸ μέγεθος τῆς νίκης, ἀνηγόρευσεν ἤδη ἑαυτὸν βασιλέα, συγχωρήσας τὴν αὐτὴν προηγορίαν καὶ εἰς τὸν υἱὸν Δημήτριον. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἠκολούθησαν, ἐκτὸς τοῦ Κασσάνδρου, καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς ἡγεμόνες, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος, ὁ Λυσίμαχος.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κύπρου, προσεβλήθη ἡ Αἴγυπτος κατὰ ξηρὰν μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, κατὰ θάλασσαν δὲ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου· ἀλλ' ἀμφότεροι ἀπέτυχον, ὅτε τότε ὁ Δημήτριος ἐπεχείρησε νὰ τιμωρήσῃ τὴν Ῥόδον, διότι, σύμμαχος οὖσα ἐπ' ἐσχάτων τοῦ Ἀντιγόνου, δὲν συναπέστειλε ναῦς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἡ πόλις ὅμως αὕτη, ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπέβαινε τὸ κυριώτατον Ἑλληνικὸν ἐμπορεῖον, ἀντέστη λαμπρῶς· καὶ ὁ μὲν Πτολεμαῖος ἔπεμψεν εἰς αὐτὴν στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἐμεσίτευσαν παρ' Ἀντιγόνῳ ὑπὲρ αὐτῆς, ὁ δὲ Δημήτριος, καταλιπὼν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπιχείρησιν, συνέθετο πρὸς τοὺς Ῥοδίους εἰρήνην, δι' ἧς οὗτοι ἀνεγνώρισαν ἑαυτοὺς συμμάχους, ὡς πρότερον, τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ἔδωκαν ἐπὶ τούτῳ ὁμήρους. Ὁ Δημήτριος, ἐπανελθὼν μετέπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα (303) καὶ καταπλεύσας εἰς Αὐλιν τῆς Βοιωτίας, ἀπέβαλεν ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τὴν Αἰγυπτιακὴν (τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου) φρουρὰν, ἠλευθέρωσε τὸ Ἄργος, τὴν Κόρινθον, τὰς Ἀχαϊκὰς καὶ τὰς Ἀρκαδικὰς πόλεις, καὶ, ἀθροισθέντος συνεδρίου εἰς τὸν Ἰσθμὸν, προεχειρίσθη στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ Κασσάνδρου. Ὁ δὲ Κάσσανδρος, συμμαχήσας μετὰ τῶν Λυσιμάχου, τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Σελεύκου, κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας· ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἦλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ θαλάσσης, καὶ εἶχεν ἤδη ἐλευθερώσει τὴν Λάρισσαν καὶ τὰς Φερὰς, ὅτε, προσκληθεὶς νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τοῦ πατρὸς, τοῦ ἀπὸ τοῦ Σελεύκου κινδυνεύοντος, ἔσπευσε νὰ διαλύσῃ τὸν πρὸς Κάσσανδρον πόλεμον, διὰ συνθηκῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἀνεγνωρίσθησαν αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεραι πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδες πόλεις. Καὶ ὁ μὲν Δημήτριος κατέπλευσε μετὰ στρατιωτῶν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κάσσανδρος ἀμέσως ἀνεκτήσατο τὰς κατὰ τὴν Θεσσαλίαν πόλεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Λυσίμαχος, λαβὼν παρὰ τοῦ Κασσάνδρου ἐπικουρίαν, εἶχε διαβῆ εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ προσήγαγε τὴν Λυδίαν, τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίαν καὶ ἄλλας χώρας. Ὁ δὲ Ἀντίγονος ἔκτισε τὴν πόλιν Ἀντιγονίαν καὶ ἤδη ἐτράπη κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Λυσίμαχος ἀπέφυγε τὸν πόλεμον, μεχριοῦ ἡνώθη μετὰ τοῦ Σελεύκου, ἄγοντος 70,000 πεζῶν, 10,000 ἱππέων καὶ 75 ἐλέφαντας. Ἐπελθόντος δὲ καὶ τοῦ Κασσάνδρου, συγκροτεῖται ἐν Ἰψῷ μάχη κρίσιμος πρὸς τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Δημήτριον, καθ' ἣν ἔπεσε μὲν ὁ Ἀντίγονος, ὁ ὀγδοηκοντούτης γέρων, ἡττήθη δὲ ὁ Δημήτριος (301). Ὁ Σέλευκος ἔλαβεν ἤδη τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην καὶ μέρος τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἡ λοιπὴ μικρὰ Ἀσία ἐδόθη εἰς τὸν Λυσίμαχον, ἐκτὸς τῆς Κιλικίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ Πόντου, διότι ἀπὸ τῶν χωρῶν τούτων συνεκροτήθη ἰδία τις ἡγεμονία, ἣν εἶδει προμαχῶνος, παρεντεθεῖσα μεταξὺ Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου καὶ δοθεῖσα εἰς Πλείσταρχον, τὸν τοῦ Κασσάνδρου ἀδελφὸν, εἰς δὲ τὸν Κάσσανδρον αὐτὸν τελευταῖον παρεχωρήθη ἡ Ἑλλάς.

2) Ἀγῶνες καὶ θάνατος Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου.—Ὁ Πτολεμαῖος, ἐπειδὴ δὲν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ νίκην, οὐδὲ τῆς λείας συμμετέσχεν, ἂν καὶ οἱ σύμμαχοι εἶχον ὑποσχεθῆ αὐτῷ πρότερον τὴν Φοινίκην καὶ τὰ τῆς Συρίας παράλια. Ὁ δὲ Σέλευκος, φοβούμενος μήπως ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος τῆς Αἰγύπτου (τοῦ ὁποίου αἱ δύο θυγατέρες, Ἀρσινόη καὶ Λυσάνδρα, εἶχον συζευχθῆ ἡ μὲν τὸν Λυσίμαχον, ἡ δὲ τὸν υἱὸν τούτου Ἀγαθοκλέα) κατορθώσῃ νὰ κινήσῃ τοὺς ἄλλους δυνάστας κατ' αὐτοῦ, ὄντος ἤδη ἰσχυροτάτου πάντων, ἠθέλησε, διὰ νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῇ μόνος, νὰ προσοικειωθῇ τὸν τοῦ Ἀντιγόνου υἱὸν Δημήτριον, κατέχοντα μὲν ἔτι τὴν Τύρον, τὴν Σιδῶνα καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἐλπίζοντα δὲ εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν προσφιλῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένων Ἑλληνίδων πόλεων. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εὗρε τὰς Ἀθήνας,

---

ἐπ' ἀδελφῇ ἀνεψιὸς τοῦ Δημοσθένους, Δημοχάρης, εὐγενέστερος ἀντιπρόσωπος τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἢ τοῦ θείου αὐτοῦ ὄχι ἀνάξιος· τελευταῖον ὁ Ὀλυμπιόδωρος (Περὶ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου τούτου ἴδε Παυσαν. Ἀττικῶν, 25, 26).

τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐν γένει τὰς τῆς μέσης Ἑλλάδος πολιτείας, ἀλλοτριωθεῖσας πρὸς αὐτὸν, καὶ, καταλιπὼν ἐνταῦθα τὸν κηδεστὴν Πύρρον (*), υἱὸν τοῦ πρώην τῆς Ἠπείρου βασιλέως Αἰακίδου, ἔπλευσεν αὐτὸς ἐπὶ τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον κατὰ τοῦ Λυσιμάχου. Ἔκειτ προσῆλθον οἱ τοῦ Σελεύκου πρέσβεις (299), ζητοῦντες ὡς σύζυγον τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τὴν τοῦ Δημητρίου θυγατέρα Στρατονίκην. Ὁ δὲ Δημήτριος, ἀποδεξάμενος τὴν αἴτησιν, ἦλθεν εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σελεύκου περὶ Ὀροσσὸν, ἀφοῦ καθ' ὁδὸν ἐξέωσε τὸν Πλειστάρχου τῆς νεμηθείσης αὐτῷ χώρας. Φαίνεται δὲ, ὅτι συνωμολογήθη ᾗ πρὸς τὸν Κάσσανδρον συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς ἐπετράπη ὅλως εἰς τὸν Δημήτριον. Ἐπειδὴ ὅμως μετ' ὀλίγον ὁ Σέλευκος ἀπῄτησε τὴν παραχώρησιν τῆς πρώην τοῦ Πλειστάρχου ἡγεμονίας καὶ τῶν πόλεων Τύρου ᾗ Σιδῶνος, ὁ Δημήτριος, ἀποποιηθεὶς ταῦτα, ἐχωρίσθη πάλιν ἀπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ ὥρμησεν ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ δημαγωγὸς Λαχάρης, ἁρπάσας τὴν ἐν Ἀθήναις ἀρχὴν, ἐτυράννει, πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου κρύφα ὑπερεθιζόμενος καὶ ὑποστηριζόμενος (**). Ὁ δὲ Δημήτριος, ἐπιπλεύσας, ἐξ ἐφόδου μὲν δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἠνάγκασεν ὅμως διὰ λιμοῦ τοὺς Ἀθηναίους νὰ παραδοθῶσι ᾗ τὸν Λαχάρη νὰ φύγῃ εἰς Βοιωτίαν (ὅπου μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη)· μετὰ ταῦτα εἰσῆγαγε φρουρὰν εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰ ὀχυρότερα τῆς πόλεως μέρη, ἀσφαλίσας δὲ οὕτω τὸ ἐν Ἀθήναις κράτος, κατέστησεν, ὡς φαίνεται, πάλιν ὑποχειρίους καὶ τοὺς πλείστους τῶν Πελοποννησίων, τοὐλάχιστον κατετρόπωσε τοὺς Σπαρτιάτας, ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀρχίδαμον (τὸν τοῦ Ἀγησίδος υἱὸν) τεταγμένους, περὶ Μαντίνειαν ᾗ ἔπειτα πρὸς αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ. Ἀλλὰ τῆς πόλεως ταύτης δὲν ἐγένετο κύριος· ᾗ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀφῄρεσαν ἀπὸ αὐτοῦ, ὁ μὲν Σέλευκος τὴν πρώην τοῦ Πλειστάρχου ἡγεμονίαν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος, τὴν Κύπρον, ὁ δὲ Λυσίμαχος, τὰς ἄλλας ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ κτήσεις. Ὁ Δημήτριος ἤδη τρέπεται αἰφνιδίως ἐκ Σπάρτης ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ὁ Κάσσανδρος (ὅστις τραπεὶς ἐσχάτως πρὸς δυσμὰς εἶχε καταλάβει μὲν τὴν Ἀμβρακίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Ἀμφιλοχίαν ᾗ τὴν Στυμφαίαν, ἀγωνισθῇ δὲ περὶ Κερκύρας πρὸς τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέα) ἀποθανὼν (ἐν ἔτει 298), κατέλιπε τρεῖς υἱούς. Τούτων ὁ πρεσβύτερος Φίλιππος ἀπεβίωσε μετ' οὐ πολὺ, ἀφήσας υἱὸν ἀνήλικον ὀνόματι Ἀντίπατρον, τὸν ὁποῖον ἐξέωσαν τῆς ἀρχῆς οἱ θεῖοι αὐτοῦ, Ἀντίπατρος καὶ Ἀλέξανδρος. Διχονοησάντων δὲ τούτων περὶ τῆς διανομῆς, ἡ μήτηρ, Θεσσαλονίκη, ἠσπάσατο τὴν μερίδα τοῦ νεωτέρου (Ἀλεξάνδρου), ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις ἐφόνευσε τὴν μητέρα ᾗ ἀπήλασε τὸν ἀδελφὸν, ζητήσαντα τὴν προστασίαν τοῦ Δημητρίου μικρὸν πρὶν ἢ οὗτος ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σπάρτης. Καὶ ὁ μὲν Δημήτριος δὲν ἦλθεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἦλθεν ὅμως ὁ Πύρρος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχεν ἀνακτήσει τὴν πάτριον βασιλείαν, καὶ ἤδη κατήγαγε τὸν Ἀλέξανδρον, ἀπαιτήσας, τούτου ἕνεκα, τὴν παραχώρησιν τῆς Ἀμβρακίας, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Ἀμφιλοχίας καὶ τῆς Στυμφαίας, ᾗ καταλαβὼν αὐτὰς, ἄκοντος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διεφύλαξε δὲ μέρος τῆς Μακεδονίας ᾗ ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ στήριγμά τι, ἔλαβε σύζυγον Εὐρυδίκην, τὴν Λυσιμάχου.

Οὕτω διῃρημένη ἦτο ἡ Μακεδονία, ὅτε ὁ Δημήτριος, καταλιπὼν αἴφνης τὰς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, ὥρμησε πρὸς βορρᾶν. Ἀπήντησε δὲ τὸν Ἀλέξανδρον περὶ Δῖον, ὅπου ἀμφότεροι ἐπολιτεύθησαν, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὡς φίλοι, ἀλλὰ κρυφίως ἐπεβουλεύθησαν ἀλλήλους, μέχρις οὗ ὁ Δημήτριος, προλαβὼν, ἐφόνευσε τὸν

(*)

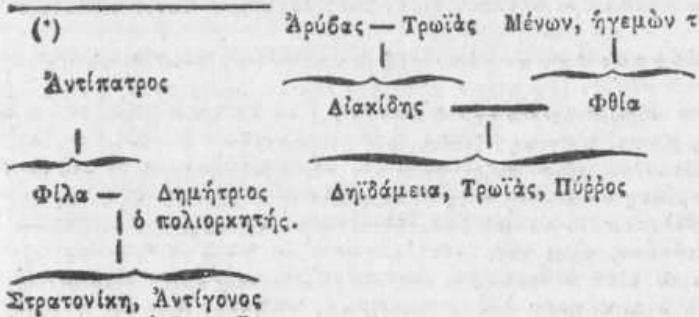

(**) Παυσαν. Ἀττικῶν, 25, 5. « Κάσσανδρος δὲ, (δεινὸν γάρ τι ὑπῆν οἱ μῖσος ἐς Ἀθηναίους) ὁ δὲ αὖθις Λαχάρη προεστηκότα ἐς ἐκεῖνο τοῦ δήμου, τοῦτον τὸν ἄνδρα οἰκειωσάμενος τυραννεῖν ἔπεισε βουλεῦσαι, τυράννων ὧν ἴσμεν τότε ἐς ἀνθρώπους μάλιστα ἀνήμερον, καὶ ἐς τὸ θεῖον ἀφειδέστατον. »

Ἀλέξανδρον ἐν Λαρίσσῃ μεταξὺ δείπνων, ᾧ ἤδη ἐνέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς βασιλεὺς (294), προσκτησάμενος, διὰ συνθήκης μετὰ Λυσιμάχου, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου κατεχόμενον αὐτῆς μέρος. Ἐντεῦθεν ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν Ἑλλάδα, καὶ, προσελθόντων τῶν Σπαρτιατῶν ὑπὸ τὸν Κλεώνυμον μέχρι Βοιωτίας, τούτους μὲν ἐβίασε νὰ ὑποχωρήσωσι, τὰς δὲ συμμάχους αὐτῶν Βοιωτικὰς πόλεις κατέκτησε καὶ διὰ φρουρῶν καὶ ἐπιμελητῶν ἀπὸ τοῦδε κατέστησεν ὑποχειρίους. Τότε, διαδοθέντος λόγου, ὅτι ὁ Λυσίμαχος ᾐχμαλωτεύθη ὑπὸ τῶν Γετῶν, ὁ Δημήτριος τρέπεται αὖθις ἐπὶ τὴν Θράκην, καταλιπὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον τὸν υἱὸν Ἀντίγονον, ὅστις ὑπέστη ἤδη ἀγῶνα δεινὸν πρὸς τοὺς, διὰ προτροπῆς τοῦ Πύρρου, στασιάσαντας Βοιωτούς. Ὁ ἀγὼν οὗτος διήρκει ἔτι ὅτε ὁ Δημήτριος, ἐπανελθὼν ἀπὸ βορρᾶ ἄπρακτος, ᾧ τάξας μοῖράν τινα τοῦ στρατοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Πύρρου, ἐντελῶς πάλιν κατετρόπωσε τοὺς Βοιωτούς, 291. Ἐπεχείρησε δὲ νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον, ἀλλ' ἀπέτυχε.

Μετὰ ταῦτα ὁ Δημήτριος παρεσκεύασε μεγάλην κατὰ τοῦ Σελεύκου ἐκστρατείαν, ἀθροίσας ἐπὶ τούτῳ 500 πλοῖα ᾧ 110,000 πολεμιστάς. Ἀλλὰ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπαρίσθη τὰ πρὸς τοσαύτην παρασκευὴν ἀναγκαῖα χρήματα καὶ ὁ ὄγκος τῆς Ἀσιανῆς βασιλείας, τὸν ὁποῖον μετέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐψύχραναν βαθμηδὸν ἁπάσας τὰς καρδίας, καὶ κατέβαλον τὰ ἠθικὰ θεμέλια τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Μετὰ τοῦ Σελεύκου συνεμάχησαν ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Πτολεμαῖος· προσδετούτοις καὶ ὁ Πύρρος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ᾧ ὁ τελευταῖος προσβάλλουσι τὸν Δημήτριον διὰ ξηρᾶς, ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Δημήτριος ὁρμᾷ κατὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ στρατοῦ, ἀναθέσας εἰς τὸν υἱὸν Ἀντίγονον τὴν ἄλλην ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἄμυναν· ἀλλ' οἱ Μακεδόνες αὐτομολοῦσι σωρηδὸν πρὸς τὸν Πύρρον, ὁ δὲ Δημήτριος καταφεύγει μετὰ κόπου εἰς Κασσάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα (288). Οἱ Ἀθηναῖοι, πληροφορηθέντες τὴν συμφορὰν αὐτοῦ, ἐπανίστανται, καὶ, προχειρίσαντες στρατηγὸν τὸν Ὀλυμπιόδωρον, κυριεύουσι τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ Μακεδονικὸν ὀχύρωμα καὶ ἀναλαμβάνουσι τὸν Πειραιᾶ ᾧ τὴν Μουνυχίαν. Ὁ καλὸς κἀγαθὸς Δημοχάρης, ὅστις διετέλεσεν ἐξόριστος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τυραννίδος τοῦ Λαχάρους καὶ τῆς τοῦ Δημητρίου ἡγεμονίας, ἀνακληθεὶς ἤδη, κυβερνᾷ ἔκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὴν πόλιν συνετῶς (ἀπὸ τοῦ 280 μέχρι τοῦ 270).

Ὁ Πύρρος, διανείμας ἐντούτοις τὴν Μακεδονίαν μετὰ τοῦ Λυσιμάχου, ἐφοβεῖτο πολὺ μᾶλλον τοῦτον τὸν βασιλέα ἢ τοὺς ἀντέχοντας ἔτι εἰς τὴν Ἑλλάδα Δημήτριον καὶ Ἀντίγονον. Ὅθεν, εἰρηνεύσας πρὸς τὸν Δημήτριον, ἀναγνωρίζει αὐτὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας· προσδετούτοις ὁ Δημήτριος, γήμας Πτολεμαΐδα, τὴν Πτολεμαίου, χωρίζει καὶ τοῦτον ἀπὸ τῆς τοῦ Σελεύκου ᾧ τοῦ Λυσιμάχου συμμαχίας. Καὶ ἤδη, θεωρῶν αὖθις ὁπωσοῦν εὐροοῦντα αὐτῷ τὰ πράγματα, ἔπλευσεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, μετὰ 11,000 ἀνδρῶν, διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Λυσιμάχου τὴν Καρίαν καὶ τὴν Λυδίαν (287). Προήλασε δὲ εὐτυχῶς μέχρι Σάρδεων, ἀλλ' ἔπειτα, ἐπελθόντος Ἀγαθοκλέους τοῦ Λυσιμάχου, ὁ Δημήτριος, ἀποβαλὼν 8,000 ἀνδρῶν, σώζεται εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας· πιεζόμενος ὅμως καὶ ἐνταῦθα, ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Σέλευκον ὅστις διέταξε νὰ περιποιηθῶσιν αὐτόν τε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ φιλικῶς. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος, ἀγνωμονήσας, ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ Σελεύκου· κατακλείεται ὅμως τότε ὑπὸ τούτου τοσοῦτον στενῶς, ὥστε ἀναγκάζεται νὰ παραδοθῇ (286). Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ Μακεδονικοὶ ἡγεμόνες, ἐκτὸς τοῦ Λυσιμάχου, ἐμεσίτευσαν παρὰ τῷ Σελεύκῳ ὑπὲρ τοῦ αἰχμαλώτου, ἀπήχθη οὗτος εἰς Χερρόνησον τὴν Συριακὴν (δηλ. εἰς τὴν Ἀπάμειαν), ὅπου διέζησε μὲν ἤδη ἀσφαλῶς φρουρούμενος, πολυτελῶς δὲ θεραπευόμενος, καὶ ἀπέθανε μετὰ τρία ἔτη.

3) Κατάλυσις τοῦ Λυσιμάχου καὶ παγίωσις ἐν τῇ Μακεδονίᾳ Ἀντιγόνου τοῦ Δημητρίου.—Ἐν τούτοις, ὁ Πύρρος, λύσας τὴν πρὸς τὸν Ἀντίγονον τὸν Γοναταῖν εἰρήνην, ἀνέλαβε τὴν Θεσσαλίαν. Ἔπειτα ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Πύρρου ὁ Λυσίμαχος, διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ αὐτοῦ τήν τε Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν· ἀλλ' ὁ Πύρρος, φοβηθεὶς τὴν προδοσίαν τῶν Μακεδόνων, ἐξεχώρησεν οἴκοθεν εἰς Ἤπειρον (287). Ἡ δὲ αὔξησις αὕτη τοῦ Λυσιμάχου ἐκίνησε τὸν φθόνον καὶ τὸν φόβον τοῦ Σελεύκου, ὅστις, προβλέπων πιθανῶς ὅτι δύναται ἐπ' εὐκαιρίας νὰ μεταχειρισθῇ τὸν αἰχμάλωτον αὐτοῦ Δημήτριον κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, ἐπολιτεύετο πρὸς τὸν πρῶτον μετὰ τοσαύτης ἐπιεικείας. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, Ἀρσινόη, ἡ τοῦ Λυσιμάχου σύζυγος, ἐνέβαλε τοῦτον εἰς ὑπόνοιαν, ὅτι ὁ ἐκ προτέρου γάμου υἱὸς αὐτοῦ Ἀγαθοκλῆς ἐπιβουλεύει τὴν βασιλείαν τοῦ πατρὸς ᾧ τὴν ζωήν. Ὅθεν ὁ Λυσίμαχος διατάσσει τὴν σφα-

γὴν τοῦ Ἀγαθοκλέους, καὶ, ἐπειδὴ οἱ φίλοι τούτου ἔφυγον πρὸς τὸν Σέλευκον, ἡ ὑπόνοια δὲν φαίνεται ἀπίθανος.

Ὁ Σέλευκος εἶχεν ἀσφαλίσει τὴν εἰρηνικὴν κατοχὴν τοῦ κράτους αὐτοῦ, κατακερματίσας μὲν τοῦτο εἰς πολλὰς μικρὰς ἐπαρχίας (72 σατραπείας), μερισάμενος δὲ τὴν κυβέρνησιν πρὸς τὸν υἱὸν Ἀντίοχον (ὅστις ἐδρεύων ἐν Σελευκείᾳ, τῇ ἐπὶ τοῦ Τίγρεως ποταμοῦ, πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, διῴκει τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου ἐπαρχίας, ἐνῷ ὁ πατὴρ, ἕδραν ἔχων Ἀντιόχειαν, τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ [πλησίον τῆς ἤδη αὖθις καταλυθείσης Ἀντιγονίας] διῴκει τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου μέρος τοῦ κράτους) (*). Ἡ Καππαδοκία ᾗ ὁ Πόντος εἶχον ἰδίας βασιλεῖς (ἡ μὲν τὸν Ἀριαράθην, ἡ δὲ τὸν Μιθριδάτην), πρότερον μὲν καταβληθέντας εἰς τάξιν ὑπηκόων τῶν Μακεδόνων δυναστῶν, ἤδη δὲ ἀνακτήσαντας ὅλως σχεδὸν τὴν ἀνεξαρτησίαν. Εἶχε δὲ ᾗ ἡ Ἀρμενία ἰδίους ἡγεμόνας, ἀλλὰ πάντοτε ὑποτελεῖς τοῦ Σελεύκου.

Εἰς τὸ κράτος τοῦτο προσέλαβεν ὁ Σέλευκος καὶ τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν κτήσεις τοῦ Λυσιμάχου, πρὸς τὸν ὁποῖον, δυσπίστως διακείμενος, ἀφ' ἧς οὗτος κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν, ἀντιπαρετάχθη τέλος (282) ἐν Κύρου πεδίῳ, εἰς μάχην κρίσιμον, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ ἑβδομήκοντα καὶ τετραετὴς Λυσίμαχος. Ἅπασα ἡ μικρὰ Ἀσία περιῆλθε τότε εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σελεύκου, ἐκτὸς τῆς ἄκρας τοῦ Περγάμου, ὅπου ἐπέμενεν ἀμυνόμενος Φιλέταιρος, ὁ τοῦ Λυσιμάχου θησαυροφύλαξ, ὅστις προηγουμένως ἤδη εἶχεν ἀποστατήσει κατὰ τούτου. Ὁ δὲ Σέλευκος διεπέρασε ᾗ εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὰς λοιπὰς τοῦ Λυσιμάχου χώρας, ἀλλ' ἀναβαίνων εἰς Λυσιμάχειαν, τὴν ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, πρεσβυτάτου μὲν υἱοῦ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, ἀποκεκλεισμένου δὲ ὄντος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ διαδοχῆς.

Ὁ Ῥατὸς, συγκείμενος τὸ πλεῖον ἀπὸ τῶν πρότερον τῷ Λυσιμάχῳ ἑπομένων ταγμάτων, ἀνηγόρευσεν ἀμέσως ἡγεμόνα Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνὸν, ὅστις ἤδη ἐβασιλεύθη νὰ καταζαθῇ ᾗ τῆς Μακεδονίας κύριος. Καὶ ἀντεπεξῆλθε μὲν κατ' αὐτῶ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, ἐρίζων περὶ τῆς κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἀρχῆς, Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, ἀλλὰ, νικηθεὶς κατὰ θάλασσαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ἔγημεν ἔπειτα τὴν ἀδελφὴν μὲν αὐτοῦ, χήραν δὲ τοῦ Λυσιμάχου, Ἀρσινόην, ἥτις παρέδωκεν αὐτῷ τοὺς δύο ἀπὸ τοῦ Λυσιμάχου υἱοὺς καὶ τὴν πόλιν Κασσάνδρειαν, ἔφυγεν ὅμως μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ ὁ νέος αὐτῆς σύζυγος ἔσφαξε τὰ δύο ἐκεῖνα τέκνα. Ἀντίοχος δὲ ὁ Σελεύκου, ἐλθὼν ἐν τούτοις εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν συνωμολόγησε πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνὸν εἰρήνην καὶ κατέλιπεν αὐτῷ τὰς κατὰ τὴν Εὐρώπην κτήσεις τοῦ Λυσιμάχου. Ὁ Πύρρος, λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ Πτολεμαίου, διεπέρασεν (280) εἰς Ἰταλίαν, ἀσφαλισθέντος οὕτω καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους τοῦ νέου τῆς Μακεδονίας βασιλέως, ὅστις ἄλλους εἰςέτι δὲν εἶχεν ἐχθροὺς εἰμὴ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν, ἀμφοτέρους ὅμως πολεμουμένους καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ὥστε ὁ Πτολεμαῖος ἐφαίνετο ἤδη ἀσφαλίσας ἑαυτῷ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας, ὅτε αἴφνης ἐπέσκηψαν κατ' αὐτῆς ἀπὸ βορρᾶ στίφη βαρβάρων Γαλατῶν (**). Ὁ Πτολεμαῖος, ἀντιπαραταχθεὶς πρὸς αὐτοὺς, ἡττήθη, ᾐχμαλωτεύθη καὶ ἀπηγχονήθη.

(*) Συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν παγίωσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκ παντὸς τρόπου ἐζήτησε νὰ ἐξελληνίσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ, μάλιστα διὰ τῆς κτίσεως πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῆς ἐξελληνίσεως πολλῶν βαρβάρων. « Πόλεις δὲ ᾤκισεν ἐπὶ » τὸ μῆκος τῆς ἀρχῆς ὅλης, ἐκκαίδεκα μὲν Ἀντιοχείας, ἐπὶ τῷ πατρί· πέντε δὲ ἐπὶ τῇ » μητρὶ, Λαοδικείας· ἐννέα δ' ἐπωνύμους ἑαυτοῦ, τέσσαρας δ' ἐπὶ ταῖς γυναιξὶ, τρεῖς » Ἀπαμείας (ἀπὸ Ἀπάμας, τῆς Περσίδος αὐτοῦ συζύγου) καὶ Στρατονίκειαν μίαν. . . » τὰς δὲ ἄλλας ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας ὠνόμαζεν, ἢ ἐπὶ ἔργοις ἑαυτοῦ τισιν, » ἢ ἐς τιμὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως. Ὅθεν ἐστὶν ἐν τῇ Συρίᾳ, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτὴν » ἄνω βαρβάροις, πολλὰ μὲν Ἑλλήνων, πολλὰ δὲ Μακεδονικῶν πολισμάτων ὀνόματα· » Βέρροια, Ἔδεσσα (ἡ ᾗ Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Καλλιῤῥόῃ καλουμένη, σήμερον δὲ Orrhoa ἡ » Ορῆα), Πέρινθος, Μαρώνεια, Καλλίπολις, Ἀχαΐα, Πέλλα, Ὠρωπὸς, Ἀμφίπολις, Ἀρέ» θουσα, Ἀστακὸς, Τεγέα, Χαλκὶς, Λάρισσα, Ἡραία, Ἀπολλωνία· ἐν δὲ τῇ Παρθυήνῃ, » Σώτειρα, Καλλιόπη, Χάρις, Ἑκατόμπυλος, Ἀχαΐα· ἐν δ' Ἰνδοῖς, Ἀλεξανδρόπολις· » ἐν δὲ Σκύθαις, Ἀλεξανδρέσχατα· καὶ ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ Σελεύκου νίκαις ἐστὶ Νικηφόριόν τε ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καὶ Νικόπολις ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, τῆς ἀγχοτάτω μάλιστα » Καππαδοκίας » (Ἀππιανοῦ Συριακὴ, 57).

(**) Οἱ Γαλάται οὗτοι ἢ Κελτοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἔθνη, τὰ συγκροτοῦντα μὲν τὸν

Οἱ Γαλάται γίνονται τότε κύριοι τῆς ὑπαίθρου κατὰ τὴν Μακεδονίαν χώρας καὶ πορθοῦσιν αὐτὴν δεινῶς. Μελέαγρος, ὁ ἀδελφὸς Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ἀνθίσταται πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ δύο μῆνας, ἀλλ' ἔπειτα ἀποβάλλεται ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, προχειρισάντων Ἀντίπατρον, τὸν Φιλίππου τοῦ πρεσβυτάτου υἱοῦ τοῦ Κασσάνδρου, ὅστις ὅμως, ἀνεπιτήδειος ὢν πρὸς τὸν πόλεμον, καθαιρεῖται ἐπίσης, μετὰ 45 ἡμέρας, ὑπό τινος εὐγενοῦς τῆς Μακεδονίας Σωσθένους. Ὁ δὲ Σωσθένης οὗτος ἐξελαύνει τοὺς βαρβάρους εἰς Παιονίαν καὶ Θράκην.

Μετὰ ταῦτα, νέον Γαλατῶν ζῖφος εἰςβάλλει, διὰ Μακεδονίας, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἧς συμμαχοῦσιν ἤδη αἱ ἐλεύθεραι τῆς μέσης Ἑλλάδος πολιτεῖαι (Αἰτωλία, Βοιωτία, Λοκρίς, Φωκίς, Μέγαρα καὶ Ἀθῆναι), ἀναθέσασαι τὴν ἡγεμονίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Κάλλιππος ὁ Μοιροκλέους, Ἀθηναῖος, ἐςρατήγει τῶ Ἑλληνικῶ ςρατοῦ, ὅςτις, συγκείμενος ἐξ 27,000 ἀνδρῶν, τοῦ μὲν Σπερχειοῦ τὰς διαβάσεις δὲν ἠδυνήθη νὰ φυλάξῃ, κατέλαβε δὲ τὰς Θερμοπύλας. Ὁ δὲ Βρέννος, ὁ τῶν Γαλατῶν ἡγεμών, διὰ νὰ χωρίσῃ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, πέμπει μοῖραν ἀξιόλογον βαρβάρων εἰς Αἰτωλίαν, καὶ τῳόντι οἱ Αἰτωλοί, ἅμα ἀκούσαντες τοῦτο, ἀναχωροῦσιν, εἰς 7000 συμποσούμενοι, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου οἴκαδε. Τότε ὁ Βρέννος, ἐπαγαγὼν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, διὰ τῆς Οἴτης, εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, τούτους μὲν βιάζει ἐν μέρει νὰ διασκεδασθῶσιν, ἐν μέρει νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τοῦ στόλου, αὐτὸς δὲ πορεύεται εἰς τοὺς Δελφούς. Ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ Γαλάται περιπίπτουσιν εἰς πόλεμον ὀρεινὸν, τοσοῦτον καταστρεπτικὸν, ὥςτε, θεωρήσαντες ἀδύνατον νὰ προχωρήσωσι καὶ ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες φόβου, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ ἀνέκαμψαν, διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Θράκην, ἀφοῦ ἔπαθον καθ' ὁδὸν τὰ πάνδεινα (279). Οἱ κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη ἐν τῇ Θράκῃ πόλεμοι τῶν Γαλατῶν πρὸς ἄλλα βάρβαρα ἔθνη, φαίνονται ἄσχετοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲ τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ὁ Σωσθένης ἀπέθανε, τῷ 278. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τρεῖς ἄνδρες ἐριζουσι περὶ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς, ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Ἀρριδαῖος καὶ ὁ Πτολεμαῖος· μόλις δὲ ὑπερισχύσαντος τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐπέρχεται αἴφνης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἕτερος τῆς βασιλείας μνηστὴρ, Ἀντίγονος ὁ Γοναταῖς, ὅςτις καὶ καταλαμβάνει ἅπασαν τὴν Μακεδονίαν (276). Τότε τελευταῖον ὡρίσθη βεβαίως καὶ μονίμως ἡ κεφαλαιώδης διαίρεσις τῆς μεγάλης τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλείας. Καὶ οἱ μὲν Πτολε-

---

λεγόμενον Γαλατικὸν ἢ Κελτικὸν κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, πρωΐμώτατα δὲ ἐγκατασταθέντα εἰς τὴν ἀπὸ αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν (τὴν σημ. Γαλλίαν) καὶ εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους. Τὰ ἔθνη ταῦτα δὲν εἶναι ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ λόγου ἄξια εἰμὴ διὰ τὰς πολλὰς αὐτῶν, ἀπὸ τῆς 6ης Π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, μεταναςάσεις, τὰς ὁποίας καὶ μέχρι τῆς Ἀσίας, ὡς θέλομεν μετ' ὀλίγον ἰδεῖ, ἐξέτειναν. Οἱ Κελτοὶ ἄρα ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῶν Γερμανῶν, ὁρμήσαντες, πρὸς μεσημβρίαν, κατὰ τοὺς πρωϊμωτέρους τούτους χρόνους, καθὼς βραδύτερον οἱ Γερμανοί· καὶ καθὼς ἄδηλον εἶναι τί τὸ ἐπαγαγὸν τὴν αἰφνιδίαν τῶν τελευταίων ἐξόρμησιν, οὕτως ἄγνωστος καὶ ἡ ἀφορμὴ τοῦ μεγάλου Κελτικοῦ κινήματος. 500 Π. Χ. ἔτη ἀναφαίνονται ἤδη Γαλατικὰ πλήθη ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ ἐποικήσαντα. Ἐπίσης πρωΐμως ἐνέβαλον πολυάριθμα Γαλατικὰ στίφη (Σένονες, Βόϊοι, Ἰνσούβροι καὶ ἄλλοι) εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καταλαβόντα τὴν χώραν ταύτην, ποιήσαντα δὲ καὶ εἰς τὴν μέσην πολλὰς εἰςβολὰς, μεχριοῦ καθυπετάχθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταναστάσεως, ἕτερα Γαλατικὰ ἔθνη ὥρμησαν πρὸς ἀνατολὰς, κατέλαβον βαθμηδὸν τὴν Ἑλουητίαν καὶ ἅπασαν τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν μέχρι τοῦ Ἴστρου, κατεστάθησαν ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ, καὶ ἐπορεύθησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὡς ἀκριβέστερον ἐκτίθεται ἀνωτέρω. Τὰ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτα ἔθνη τῆς πρὸς ἀνατολὰς ταύτης Κελτικῆς μεταναςάσεως εἶναι οἱ Ἑλουήτιοι, οἱ Ῥαιτοί, οἱ Οὐϊνδελικοί, οἱ Νωρικοί, οἱ Βόϊοι καὶ οἱ Γαλάται.—Ἀλλὰ τὰ Κελτικὰ ταῦτα ἔθνη, καίτοι τοσοῦτον ἐξαπλωθέντα κατὰ μέγα μέρος ἢ ἐξωλοθρεύθησαν ἢ μετ' ἄλλων ἐθνῶν ἀνεμίχθησαν. Καθαρὰ δὲ Κελτῶν λείψανα δὲν σώζονται ἤδη εἰμὴ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀγγλίᾳ (ἐν τῇ Οὐαλλίᾳ, Wallis, pays de Galles, καὶ ἐν τῇ Κορνουαλλίᾳ· οἱ κάτοικοι τῆς πρώτης διετήρησαν καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν), ἐν τῇ ἄνω Σκωτίᾳ, ἐν τῇ Ἰρλανδίᾳ (πολλοὶ ἐκ τῶν τελευταίων παρεδέχθησαν τὴν Ἀγγλικὴν, οἱ δὲ πρῶτοι ὁμιλοῦσιν ἔτι Κελτικήν τινα γλῶσσαν ὀνομαζομένην Ἐρσικὴν ἢ Γαελικὴν), ἐν τῇ κατὰ τὴν Γαλλίαν κάτω Βρετανίᾳ (τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσιν ἐπίσης Κελτικήν τινα γλῶσσαν) καὶ εἰς τινας κοιλάδας τῶν Ἄλπεων (Graubünden, Ῥαιτοί, ἐν τῇ Ἑλβητίᾳ, Grisons· ἀλλ' οὗτοι ἀπέβαλον τὴν Κελτικήν).

ματοι ἦρξαν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, ἀγωνιζόμενοι ἐκ διαλειμμάτων πρὸς τοὺς Σελευκίδας περὶ τῆς Παλαιστίνης, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Συριακῆς παραλίας· οἱ δὲ Σελευκίδαι ἐκυριάρχησαν τοῦ μεγαλητέρου μέρους τῆς Μακεδονικῆς Ἀσίας· ἡ δὲ δυναστεία Ἀντιγόνου τοῦ Γοναταῦ ἐβασίλευσε τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἑλλάδος. Τινὲς τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν διά τε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλίαν τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων βασιλέων καὶ διὰ τῆς συγκροτήσεως νέων συμμαχιῶν. Ἐν δὲ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ παράγονται πολυάριθμοι μικραὶ ἡγεμονίαι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀνεξαρτησίαν συντελεῖ ἡ αὐτὴ ἐκείνη τῶν βασιλέων ἀντιζηλία.

Δ'.—Πηγαί. Συγγραφεῖς ἀπολεσθέντες. Μαρσύας (Διοδ. 20, 50. Πλουτ. ἐν βίῳ Δημοσθ., 18. Σουΐδας), Τιμαγένης καὶ ἄλλοι. — Σωζόμενοι εἰς ἀποσπάσματα· Εὐμένης, Πτολεμαῖος Λάγου, Μεγασθένης, Χάρης, Ἀριστόβουλος, Κλείταρχος, Ὀνησίκριτος, Δοῦρις, Ἱερώνυμος ὁ Καρδιανὸς καὶ ἄλλοι.—Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, 17 κ. ἑπ. Πλούταρχος· Ἀρριανός· Ἰουστῖνος, 7 καὶ ἑπ. Κύρτιος Ῥοῦφος· Στράβων· Πολύαινος· Αἰλιανός· Παυσανίας.

§. 26.

Περιορισθείσης ἀπὸ τοῦδε τῆς Μακεδονικῆς μοναρχίας εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ ἰδιαιτέραν δυναστείαν (διότι ὡς ἐκ τῆς παρεμβάσεως τῶν Γαλατῶν εἰς τὴν Θράκην, ἠλαττώθησαν, ἂν δὲν ἐξέλιπον ἐντελῶς, οἱ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας κίνδυνοι τῶν τῆς Ἀσίας βασιλέων), ἡ ἱστορία τοῦ Κράτους τῶν Σελευκιδῶν καὶ τοῦ Κράτους τῶν Πτολεμαίων δύναται νὰ ἐκτεθῇ κατ' ἰδίαν, μέχρι τῆς εἰς τὰς χώρας ταύτας περιπλοκῆς τῶν Ῥωμαίων. Κατὰ δὲ τὴν μελέτην ταύτην, μάλιστα λόγου ἄξιος εἶναι καὶ ἤδη ὁ περὶ συγχωνεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ ἀγών. Ἐν τῷ κράτει τῶν Σελευκιδῶν, ὁ ἀγὼν οὗτος φέρει βιαιότερον ὁπωσοῦν χαρακτῆρα καὶ βλέπομεν ἐνταῦθα ἀξιοπαρατηρήτους ἀντιδράσεις ὑποτεταγμένων φυλῶν, οἷον τῶν Ἰσραηλιτῶν, (ἴδε ἀνωτ. σελ. 41), ἢ διαμάχας πρὸς τοὺς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπουδάζοντας ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἡγεμόνας τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Ἀρμενίας, τῆς Βακτριανῆς κτλ. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ, οἱ κατακτηταὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἀνεγνώρισαν πλειότερον τὰ ἰθαγενῆ νόμιμα, καὶ ἡ συγχώνευσις, ὁσάκις διαπράττεται, ἐπιδιώκεται δι' ὀλιγώτερον βιαίων τρόπων. Ἀλλ' ὅμως ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια ἀποτελοῦσι τοῦ λοιποῦ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ τὸ ὁποῖον ἦτο ἤδη ἐνγένει δυνατὸν, ἑστίας οὐδὲν ἧττον ἀξιολόγους ἢ ὅσον ἦσαν ποτὲ αἱ Ἀθῆναι, ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν προτέρων χρόνων.

Κατὰ δυστυχίαν, ἀνάγκη νὰ περιορισθῶμεν ἐνταῦθα εἰς ὀλίγας τινὰς περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων, μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, εἰδήσεις, μηδόλως σχεδὸν ἀπτόμενοι τοῦ σπουδαίου ἐκείνου ἀντικειμένου τῆς εἰς τὰ κράτη αὐτῶν διαδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

α) Συριακὸν Κράτος.—Μικρὸν μετὰ τὴν ὑπὸ Ἀντιγόνου τοῦ Γοναταῦ κατάληψιν τῆς βασιλείας τῆς Μακεδονίας, Νικομήδης, ὁ τῆς Βιθυνίας ἡγεμὼν, ἐζήτησε νὰ καταστασθῇ, διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ, ἀνεξάρτητος ἀπὸ Ἀντιόχου τοῦ Α' (τοῦ Σωτῆρος)· ὥστε ἐφαίνετο ἐπικείμενος ἀγὼν μεταξὺ Ἀντιόχου καὶ Ἀντιγόνου, ἀλλὰ διηλλάγησαν πρὸς ἀλλήλους διὰ συνθηκῶν. Ὁ δὲ Νικομήδης, φοβούμενος ἤδη μήπως συντριβῇ παρ' αὐτῶν, ἔφερε μοῖράν τινα τῶν Γαλατῶν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· καὶ ἐνῷ ὁ Ἀντίοχος ἠγωνίζετο πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐκείνους, Φιλέταιρος, ὁ πρώην τοῦ Λυσιμάχου θησαυροφύλαξ, ὅστις ἀντεῖχεν ἔτι ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Περγάμου, ἐθεμελίωσε νέαν μικρὰν, ἐπώνυμον τῆς πόλεως ἐκείνης, ἡγεμονίαν, συλλέξας μισθοφόρους, ἰδίως δὲ μετέπειτα καὶ Γαλάτας. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἠσφαλίσθη καὶ ὁ Νικομήδης ἐν Βιθυ-

φῦλα. Οἱ δὲ Γαλάται κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Φρυγίας (Γαλατίας) καὶ διέμειναν κύριοι αὐτοῦ (διῃρημένοι εἰς τρία φῦλα, τοὺς Τρόκμους, τοὺς Τολιστοβογίους, τοὺς Τεκτόσαγας) ἐπὶ πολύ, μεχρισοῦ βραδύτερον κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Περγάμου. Ὁ Ἀντίοχος Α' ἔπεσεν, ἐν ἔτει 262, εἰς μάχην τινά, τὴν ὁποίαν περὶ Ἔφεσον πρὸς τοὺς Γαλάτας συνεκρότησε, τὴν δὲ βασιλείαν διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντίοχος Β'. Πολεμοῦντος τοῦ Ἀντιόχου Α' πρὸς τοὺς Γαλάτας, οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κυριεύσει ὅλας σχεδὸν τὰς παραλίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεις, τὴν Ἔφεσον, τὴν Μίλητον, ὅλην τὴν Καρίαν. Ἤδη Ἀντίοχος ὁ Β' ἠλευθέρωσε τὴν Ἔφεσον καὶ τὴν Μίλητον, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν Μιλησίων θεός· ὁ δὲ πόλεμος οὗτος πρὸς τὴν Αἴγυπτον δὲν κατέπαυσεν εἰμὴ ἐν ἔτει 252, διὰ τοῦ γάμου τοῦ βασιλέως ἐκείνου μὲ τὴν θυγατέρα Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου Βερενίκην. Ὁ Ἀντίοχος Β' παρέδωκεν ἅπασαν τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους εἰς ἀναξίους ὑπουργοὺς τῶν ἡδονῶν αὐτοῦ· ἐκ δὲ τῆς ἐντεῦθεν ἐπιγενομένης παραλυσίας καὶ τοῦ πρὸς τὴν Αἴγυπτον πολέμου ὠφελούμενος Ἕλλην τις, ὀνόματι Θεόδοτος ἢ Διόδοτος, ἀπέσπασε (255) τὰς Βακτριακὰς καὶ τὰς παρὰ τὴν Ἰνδικὴν κειμένας ἐπαρχίας, καὶ ἐθεμελίωσεν αὐτόθι ἴδιον Ἑλληνο-Βακτριακὸν Κράτος, ὅπου διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδοτος Β' (μέχρι τοῦ 220). Μικρὸν πρότερον (256), τὰ νομαδικὰ τῶν Πάρθων στίφη, συνελθόντα παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, ὑπὸ βασιλέα τινὰ Ἀρσάκην, ἀπέσπασαν καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος μεθορίους τινὰς χώρας ἀπὸ τοῦ Κράτους τῶν Σελευκιδῶν. Ὁ Ἀντίοχος Β' ἐφονεύθη πιθανῶς ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικὸς Λαοδίκης, ἐν ἔτει 247, ἣ διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς Σέλευκος Β' (Καλλίνικος καὶ Πώγων ἐπικληθείς), ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἐβασίλευσεν ἡ μήτηρ Λαοδίκη, ἥτις ἀπέκτεινε τὴν Αἰγυπτίαν τοῦ Ἀντιόχου σύζυγον Βερενίκην, κατεδίωξεν ἅπαντας αὐτῆς τοὺς ὀπαδούς, καὶ εἰς τοσοῦτον περιῆλθεν ὠμότητος, ὥστε ἅπασαι σχεδὸν αἱ εἰς τοὺς Σελευκίδας ἀνήκουσαι ἔτι παράλιαι τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεις ἀπέστησαν πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ Σέλευκος δὲν εἶχεν ἤδη ἐνταῦθα εἰμὴ μόνην τὴν Λυδίαν καὶ τὸ τῆς Φρυγίας μέρος, τὸ ὑπὸ τῶν Γαλατῶν μὴ καταληφθέν· ἐπαναζάντος δὲ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀντιόχου (ἐπικληθέντος Ἱέρακος διὰ τὴν πλεονεξίαν), εἰς τοῦτον μὲν παρεχωρήθησαν αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν σωζόμεναι εἰσέτι κτήσεις τῶν Σελευκιδῶν, ὁ δὲ Σέλευκος διέμεινε κύριος τῶν μεταξὺ Ταύρου καὶ Τίγρεως χωρῶν· ἀλλὰ, θελήσας νὰ ἐπεκτείνῃ αὖθις πρὸς ἀνατολὰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἡχμαλωτεύθη ὑπὸ τῶν Πάρθων, τῷ 240. Αὐτρωθεὶς δὲ, ὥρμησε πάλιν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις ὅμως, βοηθούμενος ὑπό τε τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Πόντου Μιθριδάτου καὶ ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, ἐνίκησεν αὐτὸν ὁλοσχερῶς περὶ Ἄγκυραν. Μικρὸν μετέπειτα, προαχθεὶς ὁ τοῦ Περγάμου δυνάστης Εὐμένης, ὁ τοῦ Φιλεταίρου διάδοχος, ἐπετέθη κατὰ τῶν Γαλατῶν· ὁ δὲ τούτου διάδοχος Ἄτταλος, καταβαλὼν αὐτοὺς περὶ τὰς Σάρδεις, προσηγορεύθη ἀπὸ τῆς νίκης ταύτης βασιλεύς. Ἀντίοχος ὁ Ἱέραξ ἐπιέσθη ἐπίσης ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, ἔπειτα δὲ, γήμας τὴν θυγατέρα Ζήλα, τοῦ διαδόχου Νικομήδους τῆς Βιθυνίας, ἐζήτησε πάλιν νὰ ἀνυψωθῇ, καταπολεμῶν τὸν Ἄτταλον καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Σέλευκον· ἀλλὰ τρὶς νικηθείς, ἐν ἔτει 229, ἐβιάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τῆς Λυδίας εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ, μετὰ ποικίλας κατὰ τὴν Θρᾴκην τύχας, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Σέλευκος ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ δι' ἀποικιῶν ἐξελληνισμοῦ τοῦ κράτους καὶ, ἀποθανὼν ἐν ἔτει 227, κατέλιπεν αὐτὸ ἐν πολλῇ ἀκμῇ εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν Σέλευκον Γ' (τὸν Κεραυνόν). Οὗτος, θελήσας νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἐν ἔτει 224, κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Περγάμου, φονεύεται διὰ φαρμάκων, ἡ δὲ βασιλεία περιέρχεται ἤδη εἰς τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀντίοχον Γ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤρξατο ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπιπλοκὴ εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν πράγματα.

6') Αἰγυπτιακὸν Κράτος.— Ἡ Αἴγυπτος, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, οὐδόλως σχεδὸν ἐταράχθη ὑπὸ τῶν καθ' ἅπασαν ταύτην τὴν ἐποχὴν γενομένων πολέμων καὶ ἀνωμαλιῶν· δηλαδὴ μετέσχε μὲν τῶν ἀγώνων ἐκείνων, ἀλλ' οὗτοι πάντοτε σχεδὸν ἐγένοντο ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτῆς ὁρίων. Ὅθεν, προαχθεῖσα διὰ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πλουσίου ἐμπορίου, καὶ ἀξιωθεῖσα ἡγεμόνος, ὅστις, ἐκτιμῶν τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως δοθέντα αὐτῇ ὅρια, εἶχε τὴν φρόνησιν νὰ περιορίζηται εἰς αὐτὰ, ἡ Αἴγυπτος, ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Α', εἰμπορεῖ νὰ καταταχθῇ ἐν γένει μεταξὺ τῶν εὐδαιμονεστάτων χωρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Πτολεμαῖος ἀπέθανε κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 283 ἔτους, καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 285 ἤδη ἀναδειχθέντα συμβασιλέα υἱὸν αὐτοῦ Πτολεμαῖον Β' τὸν Φιλάδελφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεκράτησε πολλὴ διοικητικὴ δραστηριότης, συγχρόνως δὲ ἤκμασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ ἐπιστήμη. Ὁ τοῦ Πτολεμαίου Β' ἀδελφὸς Μάγας, ὅστις διῴκει τὴν

Κυρήνην καὶ ἐν γένει τὰς κατὰ τὴν Λιβύην (*) κτήσεις, ζῶντος τοῦ πατρὸς, ἐζήτησε, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, νὰ κατασταθῇ ἐνταῦθα ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου Β' καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ. Μετέπειτα δὲ ἡ χήρα αὐτοῦ (ὁ Μάγας ἀπέθανε πιθανῶς ἐν ἔτει 258), καλέσασα εἰς Κυρήνην υἱόν τινα τοῦ Δημητρίου Πολιορκητοῦ, Δημήτριον ἐπίσης ὀνομαζόμενον, συνέζευξεν αὐτὸν μετὰ τῆς ἰδίας θυγατρὸς Βερενίκης. Ἀλλ' ἡ Βερενίκη ἐφόνευσε τὸν σύζυγον τοῦτον, ὄντα ἄπιζον πρὸς αὐτὴν, καὶ ἔγημε τὸν προηγούμενον αὐτῆς μνηστῆρα, υἱὸν τῷ Φιλαδέλφῳ, Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην, ὅστις, διαδεξάμενος τὸν πατέρα, ἐν ἔτει 246, ἤνωσε πάλιν τὴν Αἴγυπτον μὲ τὴν Κυρήνην. Ὁ Εὐεργέτης κατέστη, εἰς τοὺς κατὰ τῶν Σελευκιδῶν πολέμους (τοὺς γενομένους μετὰ τὸν ὑπὸ τῆς Λαοδίκης φόνον τῆς Βερενίκης), κύριος καὶ αὐτῆς τῆς ἐν Πιερίᾳ Σελευκείας, ἤτοι τοῦ τῆς Ἀντιοχείας λιμένος, καὶ κατέλαβε τὰ πλεῖστα παρὰ τὴν μεσόγειον παράλια τοῦ τῶν Σελευκιδῶν κράτους· προήλασε δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν. Περὶ τῆς ἀναμίξεως αὐτοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, θέλει γείνει λόγος εἰς τὸν προσεχῆ παράγραφον, ἐβασίλευσε δὲ μέχρι τοῦ 221, ὅτε, ἀποθανόντος αὐτοῦ, διεδέξατο τὴν ἀρχὴν Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤρξατο ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπιπλοκὴ εἰς τὰ Αἰγυπτιακὰ πράγματα.

Τοιουτοτρόπως ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπεκράτησεν εἴς τε τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν, ἀφ' ἑνὸς μὲν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Καρχηδόνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέχρι τῆς Ἀβυσσινίας, ἡ δὲ Ἀλεξάνδρεια, διὰ τὸν πλοῦτον, τὰ μυσοτρόφα αὐτῆς καταστήματα καὶ τὸ κοσμιαῖον ἐμπόριον, ὑπερέβαλε πολὺ τὰς πρότερον καθ' ὅλα ταῦτα ἀκμασάσας πόλεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Μιλήτου. Ἔτι ἀνατολικώτερον, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ἐν τῇ Βακτριανῇ καὶ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἰνδικῆς, ὑφίστατο ἴδιον Ἑλληνικὸν κράτος, ὑπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὑποστηριζόμενον, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπεκράτει καὶ εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν χώρας, τοὐλάχιστον παρὰ τοῖς ἄρχουσι τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τῶν κατοίκων πολλοὶ ἦσαν Ἀθηναῖοι τὸ γένος, ἐξ ἐκείνων οἵτινες, ἐκβληθέντες τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καθιδρυθείσης τιμοκρατίας (ἴδε τὴν σημ. 3 τῆς σελίδος 219), ἐξωρίσθησαν εἰς Θράκην, ἐκεῖθεν δὲ ἀπῴκησαν εἰς Ἀντιόχειαν. Ὥστε ἡ πόλις αὕτη κατέστη ἀληθὴς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀδελφὴ καὶ πᾶσα ἡ Συρία ἀπεδέξατο τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, καθ' ὅσον ἡ φύσις τῆς χώρας καὶ τῶν ἐθνῶν ἐπέτρεπε τοῦτο. Οὐδ' οἱ ἀκίνητοι Ἰουδαῖοι διέμειναν ἄθικτοι, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦδε παρεισδύσασα εἰς αὐτοὺς Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀναφαίνεται, καὶ μετ' αὐτὴν τὴν τῶν Μακκαβαίων ἐπανάστασιν ἐπενεργοῦσα εἰς τὰ αὐτόθι παραχθέντα διάφορα φιλοσοφοθρησκευτικὰ συστήματα (ἴδε ἀνωτ. σελ. 41). Ἡ μικρὰ Ἀσία, ἡ πρὸ πολλοῦ ἐξελληνισθεῖσα διὰ τῶν πολλῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον Ἑλληνίδων πόλεων, ἀνελάμβανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔτι Ἑλληνικώτερον χαρακτῆρα, διὰ τῶν πολλῶν μικρῶν ἡγεμονικῶν αὐλῶν, αἱ ὁποῖαι ἔδρευον εἰς Πέργαμον, εἰς Σάρδεις, εἰς Σινώπην καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ Θράκη ἐκτήσατο ἤδη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἅπαντα δὲ ταῦτα ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

γ') Πηγαί.—Διόδωρ. ὁ Σικελιώτης· Ἀππιανός· Πολύβιος· Ἰουστῖνος.

§. 27.

Ἐκθέσαντες ἐν τῷ προηγουμένῳ § τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Συριακὸν Κράτος, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ πράγματα

(*) Πρὸς ἀποφυγὴν πάσης συγχύσεως, ἐκθέτομεν ἐνταῦθα τὰς διαφόρους σημασίας τοῦ ὀνόματος Λιβύη παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐσήμαινε, πρῶτον, ἐν γένει τὴν Ἀφρικὴν (Ὁμ. Ὀδυσσ. Δ, 85 καὶ Ξ, 295· Ἡροδ. Ἱστορ. τετάρτη, 42, 197 καὶ ἀλλαχοῦ· Στράβ. Βιβλ. Β'., σελ. τῆς ἐκδ. τοῦ Κορ. 126, IZ, Γ, §. 1 καὶ ἀλλαχοῦ), διότι ὁ ὅρος Ἀφρικὴ δὲν εἰσήχθη εἰμὴ πολὺ βραδύτερον, ἐπὶ Ῥωμαίων· δεύτερον, τὰ ἐνδότερα καὶ μᾶλλον ἄγνωστα μέρη τῆς Ἀφρικῆς, κατ' ἀντίθεσιν τῆς Αἰγύπτου, τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῶν κατὰ τὴν βόρειον παραλίαν χωρῶν· τρίτον, τὴν πρὸς δυσμὰς τῆς Αἰγύπτου, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς, παραλίαν χώραν, ἥτις καὶ Λιβύης νομὸς λέγεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ πρόκειται περὶ τῆς τελευταίας ταύτης σημασίας.

αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι, ἱστοροῦμεν ἐν τῷ παρόντι τὰ κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Ἡ κυρίως Μακεδονία ἀποβάλλει ἤδη τὴν πολλὴν ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ σπουδαιότητα αὐτῆς· ἀξιολογωτέρα δὲ ἐκείνης ἀποβαίνει αὖθις ἡ Ἑλλὰς, ἥτις, διὰ τῶν δύο νέων αὐτῆς ὁμοσπονδιῶν, τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς, οὐ μόνον ἀνέλαβεν ἐπί τινα χρόνον τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀλλὰ προστούτοις ἀνέδειξε, μάλιστα διὰ τῶν Ἀχαιῶν, πολιτείας καὶ ἄνδρας, ἂν ὄχι ἐφαμίλλους τῶν προτέρων, βεβαίως ὅμως μάλιστα ἀξιομνημονεύτους (*).

Οἱ Αἰτωλοὶ ἐνομίζοντο εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους Ἕλληνες· ἀλλὰ βραδύτερον ἐθεωρήθησαν ὡς ἡμιβάρβαροι, ἀναμφιβόλως διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ἄγρια μὴ Ἑλληνικὰ ὀρεινὰ ἔθνη, ἐπελθόντα, κατῴκησαν μονίμως εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς χώρας αὐτῶν. Εἰς δὲ τὴν ποικιλίαν ταύτην τῶν φυλῶν οὐδὲν ἧττον ἢ εἰς τὸν κατακερματισμὸν τῆς χώρας ἀποδοτέον ἴσως τὴν πολιτικὴν τῶν Αἰτωλῶν διαίρεσιν εἰς πολλὰς μικρὰς αὐτοτελεῖς κοινότητας. Οἱ Αἰτωλοὶ συνεκρότησαν στενωτέραν ὁμοσπονδίαν, πιθανῶς καθ' ἣν ἐποχὴν, πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας, κατέλαβον τὴν τῶν Οἰνιάδων χώραν, καὶ, ἐκβαλόντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὑπειλήφησαν ἐκδίκησιν, ἕνεκα τούτου, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὅστις ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῶν Οἰνιάδων (ἴδε ἀνωτ. σελ. 219).—Περὶ δὲ τὸ 300 ἔτος ἀπαντῶμεν ἀναμφισβητήτως ἤδη γενικὰς τῶν Αἰτωλῶν ἐθνικὰς συνελεύσεις· ἀλλὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ 280 περίπου ἔτους βλέπομεν σαφέστερον παρ' αὐτοῖς ὁριστικὸν τῆς ὁμοσπονδίας πολίτευμα. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης ἔδρευεν εἰς τὰς κοινὰς συνόδους, τῶν ὁποίων μετεῖχον ἅπαντες οἱ Αἰτωλοὶ πολῖται· αἱ κοιναὶ σύνοδοι συνεκροτοῦντο κατ' ἔτος πανηγυρικῶς ἐν Θέρμοις, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐτέλουν

(*) Πολύτιμον βοήθημα εἶναι ἡ τοῦ Γερμανοῦ Σχορνίου συγγραφή· Geschichte Griechenlands von der Entstehung des ätolischen und achäischen Bundes bis auf die Zerstörung Korinths, von Dr. Wilh. Schorn. Bonn 1833. 8. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἡ τοῦ Ἑλουϊγγίου· Geschichte des achäischen Bundes nach den Quellen dargestelt, von Dr. Ernst. Helwing. Lemgo 1829. 8. — Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ δευτέρα πρᾶξις τοῦ τετραπροσώπου ἐκείνου ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δράματος. Τῳόντι, ἐὰν λάβωμεν τὴν τύχην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς κυρίως ἱστορικῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Δωρικῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον μεταναστάσεως, βλέπομεν ὅτι, ἀπὸ μὲν τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, πρωταγωνιστοῦσιν αἱ δύο μόναι ἐκ τῶν τεσσάρων φυλῶν, ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Ἰωνική· ἀπὸ δὲ τῆς συγκροτήσεως τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας μέχρι τῆς ἐν Κορίνθῳ καταστροφῆς, αἱ δύο ἕτεραι φυλαὶ, ἡ Αἰολικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκή. Ἐν τῇ πρώτῃ πράξει, τὰ κέντρα τῆς Ἑλληνικῆς ἰσχύος εὑρίσκονται εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Ἑλλάδος μέρος (Σπάρτη, Ἀθῆναι)· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, εἰς τὸ δυτικόν (Ἀχαΐα, Αἰτωλία). Ἐν τῇ πρώτῃ, ἡ Ἑλλὰς παλαίει πρὸς τὴν Ἀνατολὴν, καὶ καταβάλλεται ὑπὸ τῆς Ἄρκτου· ἐν τῇ δευτέρᾳ, παλαίει πρὸς τὴν Ἄρκτον καὶ καταβάλλεται ὑπὸ τῆς Δύσεως. Καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις, διὰ τὰς ἀσπόνδους τῶν δύο φυλῶν διενέξεις. Ἔχει δὲ ἀναλογίαν τινὰ καὶ ὁ ἀντίθετος τῶν δύο φυλῶν χαρακτὴρ, ἐκτὸς ὅτι εἰς μὲν τὴν Πελοπόννησον πρωταγωνιστεῖ ἤδη, ἀντὶ τῆς Δωρικῆς ῥώμης, ἡ Ἀχαϊκὴ μαλακότης, εἰς δὲ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα, ἀντὶ τῆς Ἰωνικῆς εὐτραπελίας καὶ πραότητος, ἡ Αἰολικὴ τραχύτης.

τὰς ἀρχαιρεσίας· ἐν ἀνάγκῃ δὲ, συνεκροτοῦντο καὶ ἔκτακτοι κοιναὶ σύνοδοι εἰς Ναύπακτον, Ὑπάτη(α)ν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀλλ' αἱ κατ' ἰδίαν κοινότητες (αἵτινες κατῴκουν εἰς χωρία ὕπαιθρα, εἰς κώμας, οὐδέποτε εἰς περιτετειχισμένας πόλεις) καὶ οἱ εὐπατρίδαι διεφύλαττον, ὅπως συνέβαινεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Γερμανίᾳ, τὴν ἄνευ τοῦ κοινοῦ δόγματος τῶν συνόδων χρῆσιν μεγάλων δικαιωμάτων, καὶ ἰδίως τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐξωτερικοῦ πολέμου (*). Προστούτοις, ὑπῆρχε, παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς, ἀνώτερόν τι συμβούλιον (οἱ καλούμενοι Ἀποκλητοι), συγκείμενον πιθανῶς ἀπὸ τῶν ἐπιφανεζάτων εὐπατριδῶν, καὶ, ὡς φαίνεται, αὐτοὶ μᾶλλον ἢ αἱ κοιναὶ σύνοδοι διεῖπον ἐν γένει ἅπαντα τὰ πολιτικὰ πράγματα. Οἱ γνωστοὶ ἡμῖν ἐπισημότεροι ἄρχοντες τῆς ὁμοσπονδίας ἦσαν· ὁ στρατηγὸς, ὁ ἵππαρχος καὶ ὁ γραμματεύς. Ὁ στρατηγὸς προΐστατο τῆς συμπολιτείας, ἐξελέγετο, ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς κοινῆς συνόδου, ὑπὸ τῶν Ἀποκλήτων, προέδρευε τῆς τε κοινῆς συνόδου καὶ τοῦ τῶν Ἀποκλήτων συμβουλίου, καὶ ἦτο ἐπιτετραμμένος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν δύο τούτων συνεδρίων· ἀλλὰ δὲν εἶχε ψῆφον ἐν αὐτοῖς, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης. Ἡ Αἰτωλικὴ αὕτη ὁμοσπονδία ηὐξήθη, ἐν μέρει μὲν διὰ συμπολιτείας (ἤτοι διὰ τῆς κατατάξεως εἰς αὐτὴν, ἐπὶ ἴσοις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πολίτας δικαίοις, χωρῶν καὶ πολιτειῶν πρότερον ἀλλοτρίων), ἐν μέρει δὲ διὰ συμμαχιῶν μὲ πολιτείας διαμενούσας κατὰ τὰ λοιπὰ ἀνεξαρτήτους.

Οἱ Ἴωνες, οἱ κατοικήσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν χώραν, πρὶν ἡ αὕτη καταληφθῇ ὑπὸ τῶν ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς Πελοποννήσου παρὰ τῶν Δωριέων ἐξωσθέντων Ἀχαιῶν, εἶχον συγκροτήσει πολιτικόν τινα σύνδεσμον 12 χωρῶν (μερίδων, καθὼς λέγει αὐτὰς ὁ Στράβων), τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ ἐν Ἑλίκῃ (ἤτις ἦτο πιθανῶς ἡ μόνη περιτετειχισμένη τῶν Ἰώνων πόλις) ἱερὸν τῆς ἐθνικῆς τοῦ Ἰωνικοῦ φύλου θεότητος, τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ Ἀχαιοὶ διετήρησαν τὴν θεμελιώδη ταύτην πολιτικὴν διαίρεσιν, ἀλλ' ἔκτισαν πόλεις ἐντὸς τῶν χωρῶν ἐκείνων· ὥστε, δώδεκα πόλεις (τεταγμέναι ὑπὸ δώδεκα βασιλεῖς, μεχριοῦ, ἔτι πρὸ τοῦ 700 ἔτους, κατεστάθησαν ἀντ' αὐτῶν δημοκρατικοὶ ἄρχοντες, οἱ δημιουργοὶ) ἀπετέλεσαν τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, ἥτις κέντρον ἤδη εἶχε τὸ ἐν Ἑλίκῃ ἱερὸν τῆς ἐθνικῆς τοῦ Ἀχαϊκοῦ φύλου θεότητος, τοῦ Διὸς (Ὁμαγυρίου). Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς ἀρχαίας ταύτης Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας· ἡ κυβέρνησις αὐτῆς εὑρεν ἐν Ἑλίκῃ, εἰς δὲ τὸ παρακείμενον ἄλσος τοῦ Διὸς συνήρχετο ἡ κοινὴ τῶν Ἀχαιῶν σύνοδος (**). Μετὰ δὲ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, ἤρξατο νὰ καταρρέῃ ἡ ἀρχαία ὁμο-

(*) Τοῦτο μαρτυρεῖται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (17, 5), ὃς ἔχει καθ' ὅλα ὁμοίως μὲ ὅσα συνέβαινον εἰς τὴν ἀρχαίαν Γερμανίαν καὶ Ἑλουητίαν· « ὁ βασιλεὺς ἐπειρᾶτο διασαφεῖν αὐτῷ, λέγων, ὅτι τοῖς Αἰτωλοῖς ἔθος ὑπάρχει, μὴ μόναν, πρὸς οὓς ἂν αὐτοὶ πολεμῶσι, τούτους αὐτοὺς ἄγειν καὶ τὴν τούτων χώραν· ἀλλὰ, κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς, ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρεῖναι ἀμφοτέροις τοῖς πολεμοῦσι, καὶ τὴν χώραν ἄγειν τὴν ἀμφοτέρων κλπ. »

(**) Στράβ. Βιβλ. Η. Ζ. 5.

σπονδία, καὶ τινες τῶν πόλεων, ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ αὐτῆς, κατελήφθησαν ὑπὸ Μακεδονικῶν φρουρῶν. Ἡ Ἑλίκη εἶχεν, ἔτι πρὸ τούτου, μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης, καταστραφῆ ὑπὸ σεισμοῦ καὶ κατακλυσθῆ ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἡ δὲ χώρα αὐτῆς περιῆλθεν ἅπασα σχεδὸν εἰς τὸ Αἴγιον, τὸ ὁποῖον μετέπειτα κατέστη, ἀντὶ τῆς Ἑλίκης, πρωτεύουσα τῶν Ἀχαιῶν, ἔχον καὶ τὰ ἱερὰ τοῦ τε Ὁμαγυρίου Διὸς καὶ τῆς Παναχαιᾶς Δήμητρος. — Ἀντὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ὁμοσπονδίας, τῆς ἐντελῶς καταλυθείσης κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον χρόνους, προέκυψεν, ἀπὸ τοῦ 281 ἔτους, βαθμηδὸν ἄλλη νέα, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα εἶχε, κατὰ τοὺς τύπους, ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ Αἰτωλικόν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν διέφερεν ἐντελῶς, διότι οἱ μὲν Ἀχαιοὶ ἦσαν ἔθνος μάλιστα φιλόνομον, οἱ δὲ Αἰτωλοὶ εἶχον ἕξεις ὅλως ληστρικάς. Πρῶται συνέστησαν, ἐν ἔτει 281, ἡ Δύμη καὶ αἱ Πάτραι, διὰ συνδρομῆς τῶν Αἰτωλῶν, ὡς φαίνεται, ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν· μετ' ὀλίγον καὶ ἡ Τριταία καὶ αἱ Φαραί, ἐκβαλοῦσαι τὰς φρουρὰς αὐτῶν, μετέλαβον τῆς νέας ὁμοσπονδίας. Τὸ Αἴγιον δὲν ἀπήλασε τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν εἰμὴ ἐν ἔτει 277· κατέστη δὲ πρωτεύουσα τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ κατ' ἰδίαν πόλεις εἶχον μὲν ἴσα δίκαια, ἀλλ' ὤφειλον νὰ θυσιάζωσι τὴν ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, καὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον καὶ τοὺς κοινοὺς ἄρχοντας τῆς ὁμοσπονδίας. Τὸ Αἴγιον διέμεινε πρωτεύουσα αὐτῆς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Φιλοποίμενος, ἡ δὲ κοινὴ σύνοδος (*) συνεκροτεῖτο δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Ὁμαγυρίου Διός. Ὁ τύραννος τῆς Βούρας ἐκβάλλεται μετὰ ταῦτα καὶ φονεύεται ὑπὸ τῶν συμμαχησάντων Ἀχαιῶν, ὁ δὲ τῆς Κερυνείας τύραννος Ἰσέας ἀποτίθησιν ἑκουσίως τὴν ἀρχήν, λαβὼν τὰ πιστὰ περὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας, ἀμφότεραι δὲ αἱ πόλεις αὗται προστίθενται εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν. Καὶ μετὰ ταύτας, ἡ Πελλήνη, ἐξώσασα τὸν τύραννον, καὶ ἡ Αἴγειρα καὶ τὸ Λεόντιον (**). Ἡ δὲ ὁμοσπονδία ἐζήτησε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Πύρρου κατὰ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Τῆς ὁμοσπονδίας προΐσταντο δύο στρατηγοί, εἷς γραμματεὺς καὶ ἓν συνέδριον 10 δημιουργῶν, οἵτινες ἐξεπροςώπευον τὰς 10 ὁμοσπόνδους πόλεις, περιώριζον τὴν ἐξουσίαν τῶν στρατηγῶν, ἐπεμελοῦντο τὰ κοινὰ πράγματα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν (ὅθεν ἐκαλοῦντο καὶ συνάρχοντες· καὶ, ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ συγκατελέγοντο εἰς τὸ συνέδριον, τοῦτο συνέκειτο ἐκ 12 συνέδρων) καὶ προπαρεσκεύαζον τὰς ὑποβλητέας εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον προτάσεις τοιουτοτρόπως, ὥστε αὕτη δὲν εἶχε νὰ ἀποφασίσῃ περὶ αὐτῶν εἰμὴ διὰ τοῦ ναὶ ἢ τοῦ οὐ (διὰ δὲ τοῦτο ἐκαλοῦντο

(*) Ἐν ᾗ ἐβουλεύοντο καὶ ἀπεφάσιζον περὶ τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων ἢ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων· προσδετοὺτοις ἐτέλουν καὶ τὰς κοινὰς ἀρχαιρεσίας.

(**) Ἡ Κερύνεια καὶ τὸ Λεόντιον προσῆλθον εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν, ἀντὶ τῶν ἤδη μὴ ἀναφερομένων Αἰγῶν καὶ Ῥυπῶν· ἡ Ἑλίκη κατεγράφη· ὁ Ὤλενος ἠρημώθη· ὥστε, ἀντὶ τῶν 12 πόλεων τῆς ἀρχαίας ὁμοσπονδίας, συνεκρότησαν κατ' ἀρχὰς τὴν νέαν 10 μόνον.

καὶ πρόβουλοι). Ἐν ἔτει 25 ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρξατο κυρίως ἡ ὁμοσπονδία διὰ τῆς προσελεύσεως εἰς αὐτὴν τοῦ Αἰγίου (253), οἱ Ἀχαιοὶ κατέσησαν, ἀντὶ τοῦ δευτέρου αὐτῶν στρατηγοῦ, ἕνα ἵππαρχον, ὅπως καὶ οἱ Αἰτωλοί.

Αἱ δύο αὗται ὁμοσπονδίαι, ἀναπτυχθεῖσαι κατὰ μικρόν, ἀπέβαλον τοὺς Μακεδόνας ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἂν καὶ περιῆλθον ἐξ ἀρχῆς εἰς ἐχθρικὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τοὺς ὁποίους κατέβαλεν ἡ Σπάρτη πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος καὶ βίου, ἀντὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐπετάχυνον κατὰ δυστυχίαν τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς, διότι ἐπήγαγον τὴν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἔριν, ἥτις πάλιν ἐπέφερε τὴν νέαν τῶν Μακεδόνων ἐπέμβασιν. Ἔπειτα δὲ ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα οἱ πολὺ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι Ῥωμαῖοι, οἵτινες, ὠφεληθέντες ἀπὸ τὰς ἀδιαλείπτους ἐκείνας ἔριδας, ἀπερρόφησαν καὶ Μακεδόνας καὶ Ἕλληνας.

ά) Προσπάθειαι Ἀντιγόνου τοῦ Γοναταῦ περὶ παγιώσεως τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι. — Τὴν ἔκθεσιν τοῦ μέρους τούτου τῆς ἱστορίας διεκόψαμεν ἀνωτέρω (σελ. 229), καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀντίγονος κατέστη κύριος τῆς Μακεδονίας. Ὁ Πύρρος, ὅστις εἶχεν ἀναχωρήσει εἰς Ἰταλίαν ἀπὸ τοῦ 280, δὲν ἔλαβε τὴν ὁποίαν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνδρομήν· ὅθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ἤπειρον, τῷ 273, δεινῶς παρωργισμένος. Διὰ νὰ θρέψῃ δὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Ἀντίγονον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν· καὶ, ἐπειδὴ εἰς μάχην τινὰ ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ ἠτομόλησε πρὸς αὐτὸν, ὁ Ἀντίγονος περιεστάλη εἰς τὰς παραλίας πόλεις· ἀλλ' οἱ μισθοφόροι τοῦ Πύρρου παρεξετράπησαν εἰς τοσαύτας διαρπαγάς, ὥστε οἱ Μακεδόνες ἐπεθύμησαν πάλιν τὸν Ἀντίγονον. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, τὰ κατὰ τὴν Σπάρτην πράγματα ἐκάλεσαν τὸν Πύρρον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν αὐτός, ἐν ἔτει 272.

Ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους, ἤρισαν περὶ τῆς διαδοχῆς δύο τινές· Ἀρεὺς (ἢ Ἄρις) ὁ Ἀκροτάτου, τοῦ ἀποθανόντος πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Κλεομένους, καὶ Κλεώνυμος, ὁ τοῦ Κλεομένους νεώτερος υἱός. Τὸν τελευταῖον τοῦτον, ὄντα ἄνθρωπον βίαιον, ἀπέκλεισαν τῆς βασιλείας καὶ ἐζήτησαν νὰ ἀπομακρύνωσι καὶ νὰ ψυχαγωγήσωσιν, ἀναθέτοντες αὐτῷ στρατηγίας εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Καὶ ὡς τοιοῦτος ἦλθεν, ἐν ἔτει 303, μετὰ 5,000 ἀνδρῶν εἰς βοήθειαν τῶν Ταραντίνων εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐζήτησε νὰ κατασκευάσῃ ἴδιον ἑαυτῷ κράτος, ἀλλὰ, διὰ τὴν κτηνωδεστάτην αὐτοῦ ἀκολασίαν, ἀπεκρούσθη παρὰ πάντων, καὶ, νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν Γαλατῶν, ἐβιάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προηγουμένως κυριευθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ Κέρκυραν, καὶ τελευταῖον πάλιν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐνταῦθα δὲ ἐπανέλαβε τὰς περὶ βασιλείας ἀξιώσεις, ἐκτήσατο, ἐπί τινα χρόνον, πολλὴν ἰσχύν, ἀπέβαλεν ἔπειτα αὐτὴν ἐντελῶς καὶ ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ, διὰ τῆς βίας καὶ τῆς τοῦ Πύρρου συνδρομῆς, τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Ἀρέως υἱὸν Ἀκρότατον, ὅστις εἶχεν ἀποπλανήσει τὴν σύζυγον αὐτοῦ Χελιδονίδα. Ὁ Πύρρος ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ 27,000 ἀνδρῶν, προήλασε μέχρι τῆς Σπάρτης καὶ κατέβαλε τοὺς Σπαρτιάτας, μικρὸν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως· ἀλλά, μὴ εἰσελθὼν αὐθημερὸν εἰς αὐτὴν, ἔδωκεν εἰς τοὺς κατοίκους καιρὸν νὰ ὀχυρωθῶσι διὰ νυκτὸς καὶ νὰ παρασκευάσωσι, τῇ συνδρομῇ τῶν γυναικῶν αὐτῶν, γενναιοτάτην ἄμυναν, προϊσταμένου τοῦ Ἀκροτάτου, ὅστις ἦτο πανδύναμος παρὰ ταῖς ἐν Σπάρτῃ τοσοῦτον ἰσχυούσαις γυναιξί. Τελευταῖον ὅμως ἡ ἀντίστασις κατέστη ἀδύνατος σχεδόν· ἀλλὰ τότε ἐπῆλθεν ἐκ Κορίνθου βοηθὸς ὁ Φωκεὺς Ἀμεινίας, μετὰ μισθοφόρων τοῦ Ἀντιγόνου, ἐπανῆλθεν ἐκ Κρήτης αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἀρεὺς μετὰ 2,000 ἀνδρῶν, ἦλθον καὶ οἱ Μεσσήνιοι· ὥστε ὁ Πύρρος περιωρίσθη τοῦ λοιποῦ εἰς δῄωσιν τῆς χώρας, μεχρισοῦ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄργος, προσκληθεὶς ὑπὸ μιᾶς τῶν δύο μερίδων, αἵτινες ἐστασίαζον ἐν τῇ ἐλευθερωθείσῃ ἤδη ταύτῃ πόλει. Ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ταύτης ἦτο ὁ Ἀριστέας, ὅστις ἀπετάθη πρὸς τὸν Πύρρον, διότι ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ἀριστιππος ἐβοηθεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πύρρος, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Λακωνικῆς, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀπέβαλεν, ἐν τῇ ὑποχωρήσει ταύτῃ, τὸν

υἱὸν αὐτοῦ Πτολεμαῖον. Ἦλθε δὲ ἤδη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντίγονος (ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εὐχερῶς ἐξέβαλε τῆς Μακεδονίας τοὺς Ἠπειρώτας) καὶ κατέλαβε τὰς ἄκρας τῆς Ἀργολικῆς, ἐνῷ ὁ Πύρρος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν πεδιάδα. Οἱ Ἀργεῖοι τότε ἔπεμψαν πρὸς ἀμφοτέρους πρέσβεις, παρακαλοῦντες νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν· καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐφαίνοντο διατεθειμένοι νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν αἴτησιν, ὅτε αἴφνης ὁ Πύρρος εἰσβάλλει εἰς τὸ Ἄργος, ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἀριστέου. Ὅθεν συγχροτεῖται μάχη εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως· ἐπέρχεται εἰς βοήθειαν τῶν Ἀργείων ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρεύς, εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν καὶ μοῖρα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντιγόνου· φονευθέντος δὲ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πύρρου, νικᾷ ὁ Ἀντίγονος καὶ ἀναδεικνύει τύραννον τοῦ Ἄργους τὸν Ἀρίστιππον. Ἐζήτησαν δὲ ἀλλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου νὰ ἀνυψωθῶσι διὰ τῶν Μακεδόνων ποικίλοι τύραννοι καὶ ἐπέτυχον πολλαχοῦ, ἰδίως εἰς Μεγαλόπολιν (*).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ἢ ὁ τῆς Σπάρτης Ἀρεὺς ἀντέπραξαν εἰς τὴν πλείονα ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐξάπλωσιν τῆς τοῦ Ἀντιγόνου δυνάμεως· ἀλλ' ὅμως οὗτος κατώρθωσεν οὐδὲν ἧττον, μετὰ ποικίλας κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπιθέσεις, νὰ ἐμβάλῃ πάλιν φρουρὰν εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἰς τὴν Μουνυχίαν, εἰς τὸ Σούνιον καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον (263). Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀντίγονος ἐπετίθετο κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ τοῦ Πύρρου υἱὸς Ἀλέξανδρος· καὶ, ἐπελθόντος τοῦ Ἀντιγόνου, οἱ πλεῖστοι τούτου μισθοφόροι, ἐγκαταλιπόντες αὐτόν, ἠτομόλησαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἤδη κατέστη κύριος ἁπάσης σχεδὸν τῆς Μακεδονίας· ἔπειτα δὲ νικηθεὶς ὑπὸ Δημητρίου, τοῦ Ἀντιγόνου, οὐ μόνον τῆς Μακεδονίας ἐξώσθη, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἠπείρου τὸ πλεῖστον ἀπέβαλεν, ἐξέβαλεν ὅμως πάλιν ταύτης τοὺς Μακεδόνας διὰ συνδρομῆς τῶν Αἰτωλῶν. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου περὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἤπειρον, ὁ Ἀρεὺς ἐζήτησεν, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Εὐβοίας Ἀλεξάνδρου, τοῦ Κρατεροῦ, νὰ καταλάβῃ τὸ ἐν Πελοποννήσῳ κράτος τοῦ Ἀντιγόνου, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἔπεσεν ἐν μάχῃ τινὶ πλησίον τῆς Κορίνθου (266), ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἀποβαλὼν τὴν Εὔβοιαν, ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου καταληφθεῖσαν, περιωρίσθη εἰς μόνον τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἐν ἔτει 256, ὁ Ἀντίγονος ἐπέτρεψε τὴν ἐκ τοῦ Μουσείου ἐκχώρησιν τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἀφοῦ ὅμως κατηδάφισε τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ· τὰ δὲ λοιπὰ προμνημονευθέντα τῆς Ἀττικῆς μέρη διετέλεσαν ὑπὸ Μακεδόνων φρουρούμενα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Δημητρίου.

ϐ΄) Πρώτη ἀνάπτυξις τῶν δύο ὁμοσπονδιῶν καὶ πρῶται ἐχθρικαὶ πρὸς ἀλλήλας σχέσεις.—Ἐν ἔτει τετάρτῳ ἀφ' ἧς κατέστη ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ ὁμοσπονδίᾳ εἷς καὶ μόνος στρατηγός, δηλαδὴ ἐν ἔτει 250, ἡ ὁμοσπονδία αὕτη ὑπερέβαλε κατὰ πρῶτον τὰ ὅρια τῆς κυρίως Ἀχαϊκῆς χώρας, συμπαραλαβοῦσα εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτῆς σύστημα τὴν Σικυῶνα.

Ἡ Σικυών, ἀφοῦ ἀφῃρέθη ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (ἐν ἔτει 303, ὡς ἀνωτέρω, σελ. 225, παρετηρήσαμεν) διέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τούτου, ἔπειτα δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντιγόνου, ὠχυρώθη ἀσφαλέστατα καὶ διετέλει ἀείποτε τεταγμένη ὑπὸ τυράννους, ἄρχοντας τῇ προστασίᾳ τῶν Μακεδόνων. Πολίτης δέ τις Σικυώνιος, ὁ Ἄρατος, ὅστις ἔτι ἐπαίδευε τὴν ἐλευθερίαν ὡς εἶχε βιασθῇ νὰ φύγῃ τὴν πατρίδα ὑπὸ τῆς τυραννίδος Ἀδαντίδου τοῦ Πασέου, ἐβουλεύθη τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ παρόντος αὐτῆς τυράννου Νικοκλέους, καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς διὰ τῆς εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν κατατάξεως. Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Σικυῶνος, ἐγένετο ἐν ἔτει 250 (**), ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη, καίτοι γενομένη σύμμαχος τῶν Ἀχαιῶν, διετήρησεν ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς πράγματα κατ' ἀρχὰς ἴδιον πολίτευμα.

Ὁ Ἄρατος ἠρέθη ἐν ἔτει 245 στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦτο πάλιν κατὰ τὸ 243 ἔτος (***), ὥστε ὡς στρατηγὸς τῆς ὁμοσπονδίας ἠλευθέρωσε

(*) Οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων ἐκείνων, εἰς βιαιοτάτας ἐξοκείλαντες πράξεις, διὰ ἐῶν μισθοφόρων αὐτῶν, φέρουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ στίγμα ἀνεξαλείπτου αἴσχους· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν μιαρῶν τούτων κακούργων, ὀλίγοι ἀπέκτησαν τοσοῦτον φοβερὰν φήμην ὅσον ὁ Ἠλεῖος Ἀριστότιμος.

(**) Πλουτ. Ἄρατος, κεφ. 8. Ὁ Ἄρατος, διὰ νὰ ἀποζημιώσῃ τοὺς ἐπανελθόντας φυγάδας, τῶν ὁποίων τὰ κτήματα εἶχον δημευθῇ, δωρηθῇ, ἐκποιηθῇ, διανεμηθῇ, κατακληρονομηθῇ κ.τ.λ. ἔλαβε παρὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς αὐλῆς 150 τάλαντα. Ἔλαβε δὲ καὶ αὐτὸς ἐτήσιον σιτηρέσιον ἓξ ταλάντων.

(***) Κατὰ τὸ Ἀχαϊκὸν πολίτευμα, ὁ στρατηγὸς ἐξελέγετο ἐπὶ ἓν ἔτος, δὲν ἐπετρέ-

κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, τὴν Κόρινθον καὶ προσένειμεν αὐτὴν μετὰ τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα. Τὰ κατὰ τὰς δύο πρώτας στρατηγίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

Ἐπὶ τῆς πρώτης, ὁ Ἄρατος ἐστράτευσε κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν ἤδη προσλαβόντων εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν αὐτῶν τὰ περὶ Ἀχελῶον Ἀκαρνανικὰ χωρία, τοὺς Ὀζόλας Λοκροὺς, τοὺς Δελφοὺς καὶ πολλὰ τῆς Φωκίδος. Οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον ἔλθει, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἠλείου Ἀριστοτίμου, εἰς ζενὴν πρὸς τοὺς Ἠλείους σχέσιν, ᾗ ἐπιχείρησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ κράτος αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τούτου ἕνεκεν, οἱ Ἀχαιοὶ ἠθέλησαν νὰ βοηθήσωσι τοὺς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἤδη προσβληθέντας Βοιωτοὺς ᾗ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἄρατον τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐκστρατείαν. Ἀλλ' οἱ Βοιωτοὶ, νικηθέντες περὶ Χαιρώνειαν πρὶν ἢ φθάσωσιν οἱ Ἀχαιοὶ, προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Αἰτωλῶν. Ὅθεν οἱ Ἀχαιοὶ ἐθεώρησαν ἔτι μᾶλλον ἀπαραίτητον νὰ καταλάβωσι τὴν Κόρινθον. Ἀλέξανδρος ὁ Κρατεροῦ διετέλεσε, περὶ τὰ ἔσχατα, φιλικῶς πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς διακείμενος· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἀνῃρέθη διὰ φαρμάκων, ὁ δὲ Ἀντίγονος, διαπαιδαγωγήσας τὴν χήραν ἐκείνου Νίκαιαν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει δώσει αὐτῷ σύζυγον τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Δημήτριον, κατέστη αὖθις κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ὁ Ἄρατος τότε, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν περὶ τοὺς τόπους γνῶσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε Σύρος τις (ὅστις, τῇ συνδρομῇ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἔκλεψε τὸ ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ βασιλικὸν χρυσίον), κατέστη κύριος τῆς ἄκρας καὶ εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν Ἀχαϊκὴν φρουρὰν, προσμίξας τὴν πόλιν εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα.— Ἔτι πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Ἀντίγονος, ἐν ἔτει 240, ἀπέστησαν ἀπὸ αὐτοῦ τὰ Μέγαρα, καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῶν ἐμιμήθησαν ἡ Τροιζὴν, ἡ Ἐπίδαυρος καὶ αἱ Κλεωναί. Διὰ δὲ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Σικυῶνος καὶ μετέπειτα τῆς Κορίνθου, ὁ Ἄρατος τοσοῦτον ἴσχυσε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, ὥστε, ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου γεγονότος, σχεδὸν πάντοτε παρ' ἐνιαυτὸν ᾑρεῖτο στρατηγὸς, ἦρχε δὲ διὰ τῶν συμβουλῶν ᾗ τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ καὶ ὅταν δὲν ἦτο στρατηγός. Διὰ τῆς προσπαθείας αὐτοῦ συνεμάχησαν οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τῶν Πτολεμαίων, ἀνακηρύξαντες μὲν ὡς ἐκ τούτου τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου στρατηγὸν ἀνώτατον τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεως αὐτῶν, περιελθόντες δὲ εἰς φιλικωτέρας σχέσεις μετὰ τῶν πρὸ καιροῦ ἤδη πρὸς τοὺς Πτολεμαίους οἰκείως ἐχόντων Σπαρτιατῶν· ἀφ' ἑτέρου, οἱ Αἰτωλοὶ ἀπέκλιναν πρὸς τοὺς Μακεδόνας, καὶ, συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου, ἐπεχείρησαν, ἐν ἔτει 241, πόλεμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν Ἀχαιῶν· καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλαβον μὲν τὴν Πελλήνην, ἀλλ' ἐπιπεσόντων κατ' αὐτῶν τῶν Ἀχαιῶν, ἐνῷ ἐλεηλάτουν τὴν πόλιν ἐκείνην, ἔπαθον τοιαύτην ἧτταν, ὥστε ἐβιάσθησαν νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς χερσονήσου. Τότε ὁ Ἀντίγονος, φοβηθεὶς μήπως οἱ Ἀχαιοὶ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ αὐτοῦ ὅσα εἶχεν ἔτι εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ περὶ αὐτὴν, συνωμολόγησεν εἰρήνην, ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον.

γ) Μεγαλητέρα ἀνάπτυξις τῶν δύο ὁμοσπονδιῶν καὶ ἐντελὴς ἀπομάκρυνσις τῶν Μακεδόνων. — Ὁ διαδεξάμενος τὴν κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἀρχὴν Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος Β' διετέλεσεν ἀδιαλείπτως μαχόμενος πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, οἵτινες, ὡς ἐκ τούτου, ἂν καὶ ὑπῆρξαν ἐν γένει εὐτυχεῖς εἰς τοὺς πολέμους ἐκείνους, περιῆλθον εἰς εἰρηνικωτέρας πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν σχέσεις. Ὁ Δημήτριος συνέδραμεν ἅπαντας τοὺς ὑφισταμένους ἔτι καὶ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν πολεμουμένους τυράννους (*) τῆς Πελοποννήσου, τῶν ὁποίων ἡ πτῶσις κατωρθώθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Δημητρίου, Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ παρέχων τὴν συνδρομὴν ἐκείνην.

Οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν συμμαχήσασαν αὐτοῖς Βοιωτίαν διὰ νὰ διαλύσωσι τὴν Βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ νὰ βιάσωσι τὰς κατ' ἰδίαν Βοιωτικὰς πόλεις νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν (**). Ἐπειδὴ δὲ προσέβαλον ᾗ τὸν Δημήτριον (ἅμα ἰδόντες τοὺς Δαρδανίους ἐπιτεθέντας κατ' αὐτοῦ), οὗτος συνεμάχησε μετὰ τῶν Βοιωτῶν. Προστούτοις οἱ Αἰτωλοὶ ἐπολέμουν καὶ πρὸς τὴν Ἤπειρον, τῆς ὁποίας ἡ κατάστασις εἶχεν ὡς ἑξῆς. Ἀλέξανδρος, ὁ Πύρρου, κατέλιπε δύο υἱοὺς, ὧν ὁ πρεσβύτερος Πύρρος διεδέξατο πρῶτος τὴν ἀρχὴν, ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἅμα ᾗ πατραδέλφης Ὀλυμπιάδος, ἥτις κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Μα-

---

πετο δὲ ἡ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς ἐκλογὴ κατὰ τὸ ἀμέσως ἑπόμενον ἔτος. Ἀλλ' εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐγίνετο ἐξαίρεσις τοῦ τελευταίου τούτου κανόνος.

(*) Μονάρχους, ὡς λέγει αὐτοὺς ὁ Πολύβ. 2, 46.

(**) Ἴδε ἀνωτ. (σελ. 234) τὴν διάκρισιν τῆς συμμαχίας ἀπὸ τῆς συμπολιτείας.

κεδονίας· σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ Μακεδονία συνέδραμε καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποσπασθεῖσαν ἐκ τῆς Ἠπείρου. Μετὰ τὸν Πύρρον ἐβασίλευσεν ὁ νεώτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱός, Πτολεμαῖος, ὅστις ὅμως ἐδολοφονήθη· φονευθέντος δὲ εἰς τὸ ἐν Ἀμβρακίᾳ ἱερὸν καὶ τοῦ ἐσχάτου, παρόντος εἰς τὴν Ἤπειρον, γόνου τοῦ βασιλικοῦ ἐκείνου οἴκου, ἤτοι τῆς θυγατρὸς τοῦ πρεσβυτέρου Πύρρου Δηϊδαμείας, διάφοροι δυνάσται, καὶ πόλεις στασιάσασαι, καὶ ἄγριοι μισθοφόροι κατέλαβον τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν ἀφ' ἑτέρου ἐδῄουν καὶ κατεξουσίαζον οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοί. Μόνοι οἱ Μολοσσοί, οἱ Χάονες καὶ οἱ Θεσπρωτοὶ ὑπερεμάχησαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, συγχροτήσαντες ὁμοίαν τινὰ τῆς Αἰτωλικῆς, κατὰ τὰς βάσεις, Ἠπειρωτικὴν ὁμοσπονδίαν, ἧς προΐσταντο 3 στρατηγοί, ὡς ἀνώτατοι ἄρχοντες.

Ὁ Δημήτριος, διὰ νὰ συνδράμῃ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μὲν προστατευομένους, ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν δὲ πιεζομένης Ἀκαρνᾶνας, ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Ἰλλυριῶν Ἄγρωνα νὰ πέμψῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν 5,000 ἄνδρας, οἵτινες, κατατροπώσαντες τοὺς Αἰτωλοὺς περὶ τὴν τῶν Μεδιωνίων πόλιν, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν αὐτῆς (Πολυβ. 2, 11 καὶ 111). Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοί, καίτοι πολεμοῦντες συγχρόνως πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας, τοὺς Ἰλλυριούς, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Βοιωτούς, ἐξέτειναν οὐδὲν ἧττον κατ' ὀλίγον τὸ κράτος αὐτῶν εἰς ἅπασαν σχεδὸν τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν (τὴν Γπάτην, τὴν Λαμίαν, τὴν Φάρσαλον, Λάρισσαν τὴν Κρεμαστὴν, κ.τ.λ.).

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους, οἱ Ἀχαιοί, ἐπιχειρήσαντες νὰ βοηθήσωσι τὴν Κέρκυραν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἡττήθησαν κατὰ θάλασσαν· ἐνικήθησαν δὲ καὶ περὶ Φυλακίαν, ὑπὸ Βέθυος, στρατηγοῦ τοῦ Δημητρίου, ζητήσαντες νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἀθήνας. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Μεγαλόπολις, ἀνακτήσασα, 233, τὴν ἐλευθερίαν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα (*). Μετ' ὀλίγον οἱ Αἰτωλοὶ ἐπεχείρησαν καταστρεπτικὴν εἰς τὴν Λακωνίαν εἰσβολὴν (πιθανῶς διὰ νὰ ἐπαναγάγωσι τοὺς φυγαδευθέντας ὑπαδοὺς τοῦ Ἄγιδος Γ', περὶ οὗ κατωτέρω) ςρατηγούντων τοῦ Χαριξένου καὶ τοῦ Τιμαίου, καὶ ἀπήγαγον μὲν ἀπὸ τῆς χώρας ταύτης πολλὰς χιλιάδας Εἱλώτων καὶ περιοίκων, ὡς δούλους (Πολυβ. 4, 34 καὶ Πλουτ. ἐν βίῳ Κλεομένους, 18), προσεκτήσαντο δὲ τότε πιθανῶς καὶ τὰς πρότερον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων κατεχομένας πόλεις τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῆς Τεγέας.

Ἀποθανόντος τοῦ Δημητρίου Β' ἐν ἔτει 230, διεδέξατο τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχὴν, ὡς ἐπίτροπος τῷ ἀνηλίκι αὐτοῦ υἱῷ Φιλίππῳ, ὁ Ἀντίγονος Δώσων (**), ὅστις, πολεμῶν μετὰ τῶν Δαρδανίων μὲν πρὸς ἄρκτον, μετὰ τῶν Αἰτωλῶν δὲ καὶ τῶν μεσημβρινῶν Θεσσαλῶν πρὸς νότον, καὶ ἔχων προστούτοις νὰ καταβάλῃ στάσιν τινὰ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ, ἐγκατέλιπε παντάπασι σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα. Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἄρατος, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν Ἀθηναίων, κατέπεισε τὸν ἡγεμόνα τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ Μακεδονικῶν φρουρῶν Διογένη, νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἅπαντα τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς κατεχόμενα παρ' αὐτοῦ χωρία, προσδετούτοις καὶ τὴν Σαλαμῖνα, ἐπὶ πληρωμῇ 150 ταλάντων (ὧν ὁ Ἄρατος κατέβαλεν ἐξ ἰδίων τὰ 20). Ἐντεῦθεν οἱ Ἀθηναῖοι διέκειντο ἤδη φιλικῶς πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλὰ δὲν κατετάχθησαν εἰς τὴν συμπολιτείαν αὐτῶν. Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ τύραννοι, ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τοῦδε μικρὸν βοηθούμενοι, ἠναγκάσθησαν σχεδὸν ἅπαντες νὰ ἀποθέσωσι τὴν ἀρχὴν, οἷον Ξένων, ὁ τῶν Ἑρμιονέων, καὶ Κλεώνυμος, ὁ τῶν Φλιασίων. Προσεχώρησαν δὲ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ οἱ Αἰγινῆται καὶ τῆς Ἀρκαδίας τὸ πλεῖστον· μόναι αἱ πόλεις τῆς Τεγέας, τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῆς Μαντινείας διέμειναν σύμμαχοι τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ τύραννοι τοῦ Ἄργους ἐπολεμοῦντο ἀκαταπαύστως, μεχρις οὗ

(*) Τὸν τύραννον Μεγαλοπόλεως Ἀριστόδημον (τὸν ὁποῖον ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε περὶ Κόρινθον ὁ βασιλεὺς Ἀκρότατος, ὁ Ἀρέως) διεδέξατο ὁ Λυδιάδας, (οὕτως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Πολυβ. 2, 44 καὶ αὐτὸς ὁ Πλουτ. ἐν βίῳ Κλεομένους· εἰς δὲ τὸν βίον Ἀράτου Δυσιάδην αὐτὸν καλεῖ, 30), ὅστις, τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀράτου 233, κατέθεσε τὴν ἀρχὴν, προσκομίσας τὴν πόλιν τοῖς Ἀχαιοῖς.

(**) Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς

Ἀντίγονος Γονατᾶς — Δημήτριος Κυρηναῖος (ἴδε ἀνωτ. σελ. 232)

Δημήτριος Β' — Ἀντίγονος Δώσων

Φίλιππος,

ἐν ἔτει 228, ὁ Ἀριστόμαχος Β' κατεπείσθη νὰ ἀποθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ κατατάξῃ τὴν πόλιν εἰς τὴν τῶν Ἀχαιῶν ὁμοσπονδίαν, ἐπὶ 50 ταλάντοις, τῶν ὁποίων εἶχε χρείαν διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς μισθοφόρους αὐτοῦ. Διατὶ δὲ ἡ Σπάρτη δὲν μετέσχε τῆς τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείας, εἶναι πρόδηλον. Εἰς τὴν συμπολιτείαν ταύτην, πᾶσα πόλις εἶχεν ἴσην ψῆφον καὶ ἴσον δίκαιον, ὥστε ὑπερίσχυεν ἡ πλειονοψηφία τῶν μικροτέρων πολιτειῶν, ὅπερ δὲν ἦτο βεβαίως ἀρεστὸν εἰς πολιτείαν ἔχουσαν ἀξιώσεις ὁποίας εἶχεν ἔτι ἡ Σπάρτη. Ἀλλὰ, περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἐσωτερικαὶ μεταβολαὶ κατέφερον καὶ τὴν Σπάρτην εἰς τὸν ἔσχατον τῆς ταπεινώσεως βαθμόν.

δ) Τελευταία τῆς Σπάρτης ἀναβίωσις.—Ἔρις πρὸς τοὺς Ἀχαιούς.—Νέα τῶν Μακεδόνων ἐπέμβασις.—Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαί, αἱ συμβᾶσαι εἰς Σπάρτην, ἐν τῇ τρίτῃ πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδι, δὲν προέκυψαν ἐπίσης εἰμὴ ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς παρελθούσης λαμπρότητος τῆς πόλεως ταύτης μὲ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν. Γενναῖοί τινες ἄνδρες, δυσηρεσκημένοι ὄντες τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν παρόντων πραγμάτων καὶ ἀποδίδοντες τὴν ἀθλίαν αὐτῶν κατάστασιν οὐχὶ εἰς τὴν ῥιζικὴν τῶν ἠθῶν ἐξαχρείωσιν, ἀλλ' εἰς τὴν τυπικὴν τοῦ πολιτεύματος ἀλλοίωσιν, ἐπεχείρησαν τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου κατεστράφησαν οὐ μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἔσχατα τοῦ Σπαρτιατικοῦ βίου λείψανα.

Περὶ τῆς διαφθορᾶς, τὴν ὁποίαν ἔπαθε τὸ Σπαρτιατικὸν πολίτευμα, ἐν τῇ 4 ἑκατονταετηρίδι, ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 185 καὶ 186) λόγος. Ἄγις ὁ Εὐδαμίδα, Εὐρυπωντίδης τὴν οἰκίαν, μετεωριζόμενος πιθανῶς ὑπὸ τῆς φήμης τοῦ προπάτορος αὐτοῦ Ἀγησιλάου καὶ δυσθυμῶν διὰ τὴν νοσερὰν τοῦ πολιτεύματος κατάστασιν, ἐνόμισεν, ὅτι δύναται νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ὑγείαν εἰς τὸν Σπαρτιατικὸν βίον, διὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν Λυκουργείων νόμων. Ἐβουλεύθη δὲ κυρίως τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τῶν περιοικίδων ἰσότητος καὶ ἐπρότεινε, τούτου ἕνεκα, τὴν ἄφεσιν ὅλων τῶν χρεῶν καὶ τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς περιοίκους (ἐξ ὧν οἱ μὲν ἔμελλον νὰ λάβωσι 4,500 κλήρους, οἱ δὲ 15,000), λέγων ἑαυτὸν ἕτοιμον νὰ φέρῃ πρῶτος εἰς μέσον, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ ἐκείνου, τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν. Ἀλλ' εἰς ταῦτα ἀντέστη Λεωνίδας ὁ Κλεωνύμου, ὁ ἐκ τῆς ἑτέρας οἰκίας βασιλεύς, ὅστις, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ὅλως εἰς τὴν Ἀσιανὴν ἀκολασίαν καὶ τρυφὴν παραδεδομένους πλουσίους, κατώρθωσε τὴν ὑπὸ τῆς Γερουσίας διὰ μιᾶς ψήφου ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων (τῆς ῥήτρας) τοῦ Ἄγιδος (244 Π. Χ.). Οἱ ἔφοροι τότε, συνεργοῦντες δραστηριώτερον τῷ Ἀγίδι, ἐπάγονται κατὰ τοῦ Λεωνίδου τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἐκ γυναικὸς Ἀσιανῆς ἐγέννησε τέκνα καὶ ἄλλας τινὰς ἥττονος ἔτι λόγου ἀξίας αἰτιάσεις, καθαιροῦσιν αὐτὸν τῆς βασιλείας καὶ παραδίδουσιν αὐτὴν εἰς τὸν Κλεόμβροτον. Ἀλλ' ὁ Λεωνίδας, διαμείνας μετὰ τῶν ὑπαδῶν εἰς Σπάρτην, ἐπιτυγχάνει τὴν ἐκλογὴν φίλων αὐτοῦ ἐφόρων, οἵτινες, εἰσαγαγόντες εἰς δίκην τοὺς προκατόχους, ὑπεδείκνυον ἤδη ὅτι μελετῶσι καὶ τοῦ Ἄγιδος τὴν καθαίρεσιν, ὅτε οὗτος, ὁπλίσας πολλοὺς τῶν ἀφωσιωμένων αὐτῷ νέων, ἀποχειροτονεῖ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Κλεομβρότου, τοὺς νεωστὶ εἰσαχθέντας ἐφόρους, καὶ ἀποδεικνύει ἄλλους ἐκ τῶν συστασιωτῶν, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ τοῦ Ἄγιδος θεῖος Ἀγησίλαος· ὁ δὲ Λεωνίδας κατέφυγεν εἰς Τεγέαν. Τότε ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ὤφειλε πάμπολλα, κατέπεισε τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ νὰ ἐπιτύχῃ πρὸ πάντων τὴν ἄφεσιν τῶν χρεῶν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν γρεωστικῶν γραμματείων (ἃ κλάρια καλοῦσιν). Ἅμα δὲ τούτου γενομένου, παρενέβαλε πολλὰ προσκόμματα εἰς τὴν τῆς γῆς διανομήν, ἥτις δὲν συνέφερεν εἰς αὐτὸν ἔχοντα πολλὴν καὶ ἀγαθὴν χώραν, καὶ κατώρθωσε συγχρόνως νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν Ἄγιν, ἀναθέσας αὐτῷ στρατείαν τινὰ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἤδη ὑπέλαβον ὅτι πᾶσα ἐκείνη ἡ μεταβολὴ σκοπὸν ἄλλον δὲν εἶχεν εἰμὴ τὸν δι' αἰσχροῦ τρόπου πλουτισμὸν τῶν ὑπαδῶν τοῦ Ἄγιδος, τὸν ὁποῖον ἀπεστράφησαν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ὁ Ἀγησίλαος περιεστοιχίσθη ὑπὸ μαχαιροφόρων καὶ ἐφαίνετο ἀναφανδὸν βαδίζων πρὸς τὴν τυραννίδα. Ὥστε ὁ Ἄγις, ἐπανελθών, συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, τῶν ἀνακαλεσάντων τὸν Λεωνίδαν, καὶ στραγγαλίζεται, ἐν ἔτει 241 Π. Χ., μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς μάμμης, αἵτινες προθυμότατα εἶχον συνδράμει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἄγιδος, ὁ Λεωνίδας συνέζευξε τὴν χήραν τούτου Ἀγιάτιν, ἐπίκληρον οὖσαν μεγάλης περιουσίας, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κλεομένους, νέου ἔχοντος ἡρωϊκώτατα προτερήματα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐπεσκότιζεν ἀχαλίνωτος εἰς τὴν ὀργὴν ἀγριότης. Ἡ Ἀγιάτις κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἐπαναλάβῃ βραδύτερον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων τοῦ φονευθέντος αὐτῆς συζύγου. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Λεωνίδας διετέλεσεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἄρχων μόνος τῶν Σπαρτιατῶν, διότι ὁ τοῦ Ἄγιδος υἱὸς Εὐρυδα-

μίδας ἦτο παῖς ἔτι. Ἀναλαβόντος δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Κλεομένους, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λεωνίδου, ᾧ ἀποθανόντος τοῦ Εὐρυδαμίδου, ὁ Κλεομένης προσεκάλεσε τὸν τοῦ Ἄγιδος ἀδελφὸν Ἀρχίδαμον, φυγάδα ὄντα ἐν Μεσσηνίᾳ, εἰς τὴν χηρεύουσαν τοῦ ἑτέρου βασιλέως θέσιν· ὁ Ἀρχίδαμος ἐλθὼν ἐδολοφονήθη, ἴσως ἐκ παρασκευῆς τοῦ Κλεομένους (*), ὅστις ὅμως βεβαίως ὑπῆρξεν ἀναίτιος τοῦ θανάτου τοῦ Εὐρυδαμίδου.

Ὁ Κλεομένης, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν προμνημονευθεῖσαν εἰσβολὴν τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὴν Λακωνίαν, κατέλαβε τὴν Μαντίνειαν, τὴν Τεγέαν καὶ τὸν Ὀρχομενόν· οἱ δὲ Αἰτωλοί, οἵτινες ὡς φαίνεται δὲν ἀπέδιδον πολλὴν εἰς τὰς πόλεις ταύτας ἀξίαν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν δὲν παρωργίσθησαν, ἀλλὰ, καθὼς πρότερον ἀνέλαβον τὴν μερίδα τῶν φυγαδευθέντων ὀπαδῶν τοῦ Ἄγιδος, οὕτω καὶ ἤδη ἠνώθησαν στενώτερον μετὰ τοῦ Κλεομένους, διότι ἐμελέτων νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ εἶχον ἤδη ζητήσει πρὸς τοῦτο ματαίως τὴν συμμαχίαν Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος. Ὁ δὲ Κλεομένης ἐπεθύμει τὸν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς πόλεμον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι, ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ, θέλει εὐτυχέστερον τοῦ Ἄγιδος διαπράξει τὴν ἐν Σπάρτῃ μεταβολήν. Ἐν ἔτει 227, εἰσβαλόντος τοῦ Ἀράτου εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἀπειλήσαντος τὰ αὐτόθι Σπαρτιατικὰ χωρία, οἱ ἔφοροι παραγγέλλουσι τὸν Κλεομένην νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τὸ περὶ τὴν Βελβίναν Ἀθήναιον, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν Ἀχαιῶν· τούτου γενομένου, ὁ Ἄρατος ἐπετέθη κατὰ τῶν Τεγεατῶν καὶ τῶν Ὀρχομενίων, ἀλλ' ἀπέτυχεν, οἱ δὲ ἔφοροι, φοβούμενοι τὸν πόλεμον, ἀνεκάλεσαν τὸν Κλεομένην. Τότε ὅμως ὁ Ἄρατος κυριεύει τὰς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἀνηκούσας Καφύας, ὥστε ὁ Κλεομένης ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀρκαδίαν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Καὶ ὁ μὲν Ἄρατος ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ 21,000 ἀνδρῶν, ἀλλ' ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Κλεομένην, καὶ τοι μὴ ἔχοντα εἰμὴ 5,000 ἄνδρας. Κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐπεχείρησε λῃστρικήν τινα εἰσβολὴν εἰς τὴν, ὡς ἐκ τῶν Αἰτωλῶν, φιλικῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας διακειμένην Ἠλείαν, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένους· πάλιν ὁ Ἄρατος, ὑποχωρῶν ἀπὸ τῆς τῶν Ἠλείων χώρας, κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Μαντίνειαν, ὅμως μετ' ὀλίγον ἡ πόλις αὕτη ἀπέστη αὖθις ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν. Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέβη ἡ προμνημονευθεῖσα δολοφονία τοῦ Ἀρχιδάμου, ὥστε ὁ Κλεομένης, βασιλεύων ἤδη μόνος τῆς Σπάρτης, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὰ βουλεύματα αὐτοῦ, δηλαδὴ νὰ καταβάλῃ μὲν τὴν τῶν Ἐφόρων ἀρχήν, νὰ εἰσαγάγῃ δὲ, εἰ καὶ ὄχι βεβαίως τὸ Λυκούργειον πολίτευμα (ὅπως ἤθελε πρότερον ὁ Ἄγις), ἀλλ' ὅμως ἕτερόν τι πρὸς τοὺς παρόντας καιροὺς καταλληλότερον τοῦ ὑφισταμένου καὶ εἰς πολλὰ πρὸς τὸ τοῦ Λυκούργου συγγενές. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Κρατησίκλεια, ἡ πολυειδῶς εἰς ταῦτα συντελέσασα, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγημεν ἄνδρα πρωτεύοντα τῶν πολιτῶν, τὸν Μεγιστόνουν, τὸν ὁποῖον κατέστησεν οὕτω συμπράκτορα τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Ὁ Κλεομένης, θεωρῶν ὅτι ἄρχων τοῦ στρατοῦ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ προχείρους ἅπαντας τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ, καὶ πεποιθὼς εἰς τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν τῶν μισθοφόρων, ἐκίνησε πάντα λίθον παρὰ τοῖς ἐφόροις διὰ νὰ ψηφίσωσιν αὐτῷ στρατείαν· καὶ ἐπέτυχε τοῦτο διὰ χρημάτων, κατατροπώσας μετ' ὀλίγον τὸν Ἄρατον, ἐν τοῖς Λαδοκείοις καλουμένοις τῆς Μεγαλοπολίτιδος, εἰς μάχην καθ' ἣν ἔπεσε γενναίως ἀγωνισάμενος ὁ Αὐδιάδας. Ὁ δὲ Ἄρατος, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐξανέστησαν τελευταῖον ἅπαντες οἱ Ἀχαιοὶ διὰ τὸ κατὰ τὰς ὑπαίθρους στρατείας ἄτολμον καὶ τὸ περὶ τὴν στρατηγίαν ἀνεπιτήδειον (**), ἐταπεινώθη ἐντεῦθεν τοσοῦτον, ὥστε ἠθέλησεν εὐθὺς νὰ ἀποθέσῃ τὴν ἀρχήν· ἀλλ' ὅμως ἡ κενοδοξία δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ᾧ, θέλων νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ὑπόληψιν, ἐπεχείρησε μικράν τινα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν στρατείαν, καθ' ἣν συνέλαβε ζῶντα τὸν Μεγιστόνουν. Ὁ Κλεομένης ἐλύτρωσε δι' ἀνταλλαγῆς τὸν αἰχμάλωτον, καὶ, διὰ νὰ μὴ στερηθῇ τυχὸν τῆς ἀναγκαίας εἰς ὅσα ἐβουλεύετο συνδρομῆς τοῦ πατρῳοῦ αὐτοῦ, δι' ἄλλου τινὸς ἀπροόπτου συμβεβηκότος, ἐπετάχυνε τὸ πρακτέον. Ὅθεν, ἀφοῦ, διὰ μακρῶν ἄνω καὶ κάτω κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν πορειῶν, ἀπέτρυσε τοσοῦτον ἅπαντας τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ὅσους ὑπώπτευεν ἐναντίον ὄντας τῆς μεταβολῆς, ὥστε αὐτοὶ πρῶτοι παρεκάλεσαν νὰ καταλειφθῶσιν ἥσυχοι ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, αὐτὸς ἐτράπη εἰς τὴν Σπάρτην, μετὰ τοῦ ὑπολοίπου, ἐκ μισθοφόρων τὸ πλεῖστον συγκειμένου, στρατοῦ

(*) Ὁ μὲν Πολύβιος ἀποδίδει τὸν φόνον ῥητῶς εἰς τὸν Κλεομένην, (5, 37, 5), ὁ δὲ Πλούταρχος διστάζει, ὡς ἐκ τῆς ἐναντίας μαρτυρίας τοῦ Φυλάρχου (ἐν βίῳ Κλεομ. 5).

(**) Ἴδε τὸν λαμπρὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ Πολυβίου, 4, 8.

(πιθανῶς μετοπώρῳ τοῦ 224) καὶ, φονεύσας διά τινων προαποσταλέντων πιστῶν ἀν-θρώπων τούς τε ἐφόρους, εἰς τὸ συσσίτιον δειπνοῦντας, καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν δραμόντας Σπαρτιάτας, συνεκάλεσε τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἀπελογήθη περὶ τῶν πεπραγμένων. Οὐδεὶς φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀντέστη εἰς τὴν διὰ τοσούτων σφαγῶν προοιμιάσασαν μεταπολίτευσιν, καθ' ἣν διετάχθη ἡ ἐξίσωσις τῶν περιουσιῶν, ἡ τῶν χρεῶν ἄφεσις, ἡ αὔξησις τῶν πολιτῶν διὰ τῆς εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν παραδοχῆς τῶν χρηστοτέρων περιοίκων, ὁ ἀναβασμὸς τῆς γῆς (τοῦ ὁποίου μετέσχον καὶ 80 πολῖται, φυγαδευθέντες μὲν ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, λαβόντες ὅμως τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλουν ἀ-νακληθῆ ἅμα ἡσυχάσωσι τὰ πράγματα), ἡ ἀνόρθωσις τῆς Λυκουργείου ἀγωγῆς κτλ. Προστούτοις μετερρυθμίσθη ἡ γερουσία, κατηργήθη τὸ τῶν ἐφόρων ἀξίωμα καὶ ἀπεδεί-χθη συμβασιλεὺς τοῦ Κλεομένους ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐκλείδας (*). Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου ἔτους, ὁ Κλεομένης ἐπεχείρησε τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Μεγαλοπολιτικῆς, ἐνέβαλεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς κατὰ κράτος ἐν Δύμαις. Ἐὰν δὲ δὲν παρενέπιπτεν ἡ κενοδοξία τοῦ Ἀράτου, οἱ Ἀχαιοὶ ἤθελον πιθανῶς ἤδη παραδώσει τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ, εἰσερχομένης ταύτης εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα, ἤθελον οὕτως ἴσως ἐπαναληφθῆ οἱ χρόνοι τῆς ἀρχαίας Πελοποννησιακῆς ὁμοσπονδίας. Ἀλλ' ὁ Ἄρατος, μὴ ἀνεχόμενος νὰ ἴδῃ ἑαυτὸν διὰ τούτου ταπεινούμενον καὶ ἐξευτε-λιζόμενον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀντίγονον, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατ-ώρθωσε νὰ προαγάγῃ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς δυσπιστίαν ὡς πρὸς τὰς προτάσεις τοῦ Κλεο-μένους καὶ νὰ δυσαρεστήσῃ αὐτὸν τοιουτοτρόπως. Ὅθεν ὁ Κλεομένης ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἀνεδείχθη εὐτυχέστατος, καταλαβὼν τάχιστα τὰς Καφύας, τὴν Πελ-λήνην, πολλὰ Ἀρκαδικὰ χωρία τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸ Ἄργος, τὸ μὲν διότι εἰς ὅλας τὰς Ἀχαϊκὰς πόλεις ὑπῆρχον πολλοὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐν Σπάρτῃ ψηφισθεῖσαν διανο-μὴν τῆς χώρας καὶ ἀποκοπὴν τῶν χρεῶν, τὸ δὲ διότι πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων Ἀ-χαιῶν ἐβαρύνοντο ἤδη τὸν Ἄρατον. Μετ' ὀλίγον προσεχώρησαν ἑκουσίως εἰς τὴν Σπάρ-την ὁ Φλιοῦς, αἱ Κλεωναί, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἑρμιόνη καὶ ἡ Τροιζήν, ὥστε οἱ Ἀχαιοί, περιελθόντες εἰς ἔσχατον κίνδυνον, θεωροῦντες δὲ καὶ τὴν Κόρινθον τὸ πλεῖστον Λα-κωνίζουσαν, ἀνηγόρευσαν τὸν Ἄρατον στρατηγὸν αὐτοκράτορα, αὐτὸς δὲ, ἐ-πειδὴ ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν ἤδη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Σικυωνίαν, ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀν-τίγονον μισθὸν τῆς συνδρομῆς τὴν ὁποίαν παρ' αὐτοῦ ἐξητήσατο (**), τὸν ἔτι ὑπὸ Ἀ-χαϊκῆς φρουρᾶς κατεχόμενον Ἀκροκόρινθον, καὶ ἐκύρωσε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην διὰ τῆς ἐν Αἰγίῳ ἐκκλησίας.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 223 ἔτους, ἦλθεν ὁ Ἀντίγονος μετὰ 21,400 ἀνδρῶν διὰ τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν, (διότι οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν διὰ τῶν Θερμο-πυλῶν εἴσοδον), ἀπήντησαν δὲ αὐτῷ εἰς Πε(η)γὰς, ὁ Ἄρατος μετὰ τῶν δημιουργῶν. Καὶ ἐνικήθη μὲν περὶ τὸ Λέχαιον ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, ἀλλ' ἐπαναστάντος τοῦ Ἄρ-γους κατὰ τούτου διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, φίλου ὄντος τοῦ Ἀράτου, ᾧ φονευθέντος ἐνταῦθα τοῦ Μεγιστόνου, ὁ Κλεομένης ἠναγκάσθη, διὰ νὰ μὴ εὑρεθῇ μεταξὺ δύο ἐχ-θρῶν, νὰ ἀναζεύξῃ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ διὰ τῆς Μαντινείας εἰς Σπάρτην. Ὁ Ἀκροκόρινθος κατελήφθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ὁ δὲ Κλεομένης, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν βοή-θειαν Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου, ζητοῦντος ἐπὶ τούτῳ ὁμήρους, ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα (ἡ Ἀγιάτις εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ).

Ὁ Ἀντίγονος, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, προέβη ἀπὸ τοῦ Ἄργους εἰς Μεγαλόπολιν, ὅθεν ἐξέβαλε τὴν Σπαρτιατικὴν φρουράν, ἔπειτα ἦλθεν εἰς Αἴγιον, ὅπου ἠρέθη ὑπὸ τῶν Ἀ-χαιῶν ἡγεμὼν ἁπάντων τῶν συμμάχων. Κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ (222), ὁ Ἀντίγονος, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐκυρίευσε τὴν Τεγέαν, τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Μαντί-νειαν, τὴν ὁποίαν πικρότατα ἐτιμώρησε διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀπόστασιν (***),

(*) «Καὶ τότε μόνον Σπαρτιάταις ἐκ μιᾶς οἰκίας συνέβη δύο σχεῖν βασιλέας» Πλυτ. Κλεομ. 11. Ὁ Εὐκλείδας οὗτος, κατὰ Πλούταρχον καὶ Πολύβιον, ὑπὸ τοῦ Παυσανίου λέγεται Ἐπικλείδας.

(**) Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι βοήθειαν ἐξ Ἀθηνῶν, διότι ἡ πόλις αὕτη, καὶ τοι ὀφείλουσα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν Ἄρατον, διεκωλύθη ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποδείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν Εὐρυ-κλείδου καὶ Μικίωνος, τοὺς ὁποίους ἔπειτα διὰ φαρμάκων ἀνῄρεσεν ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας. Πλουτ. Ἄρατ. 41. Τὸν Εὐρυκλείδαν τοῦτον, κατὰ Πολυβ. 6, 106, 7. ὁ Πλούτ., αὐτόθι, ὀνομάζει Εὐκλείδην.

(***) «Κρατήσαντες γὰρ αὐτῶν (οἱ Ἀχαιοὶ τῶν Μαντινέων) δι' Ἀντιγόνου, τοὺς μὲν

ἐβωρήσατο εἰς τοὺς Ἀργείους, ἀνῴκισεν ἐκ νέου καὶ μετωνόμασεν Ἀντιγόνειαν.

Ὁ Κλεομένης, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ πορισθῇ χρήματα, ἀνεκήρυξεν ἐλεύθερον (ὡς περίοικον) πάντα Εἵλωτα ὅστις καταβάλῃ 5 μνᾶς· προσκτησάμενος δὲ τοιουτοτρόπως τάλαντα πεντακόσια καὶ προσκαθοπλίσας δισχιλίους ἄνδρας, κατέσχε τὴν Μεγάλην πόλιν χ, ἐπειδὴ οἱ Μεγαλοπολῖται δὲν ἠθέλησαν νὰ προσχωρήσωσιν ἑαυτοὺς ἐκείνῳ, κατέσκαψε τὴν πόλιν τοιουτοτρόπως, ὥστε ἔκτοτε δὲν κατῳκήθη πλέον. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀντίγονος, ἔχων 30,000 ἄνδρας Ἀχαιοὺς, Μακεδόνας, συμμάχους καὶ μισθοφόρους, ὥρμησε κατὰ τοῦ Κλεομένους, κατέχοντος δύο περὶ Σελλασίαν λόφους (Εὖαν καὶ Ὄλυμπον)· καὶ, γενομένης ἐνταῦθα μάχης κρισίμου, ἐφονεύθη μὲν ὁ βασιλεὺς Εὐκλείδας, ἔπεσον δὲ οἱ ἄριστοι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ πλεῖστοι τῶν μισθοφόρων· ὁ δὲ Κλεομένης, τραπεὶς εἰς φυγὴν καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ πλειότερον, κατέλιπε τὴν πατρίδα καὶ ἐξέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Ἀντίγονος, γενόμενος ἤδη κύριος τῆς Σπάρτης, κατήργησε τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Κλεομένους, ἠνώρθωσε τὸ τῶν ἐφόρων ἀξίωμα, παρέλαβε τὴν πόλιν σύμμαχον καὶ ἀπέλιπεν ἐπί τινα χρόνον διοικητὴν (ἐπιστάτην, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος) αὐτῆς τὸν Βοιωτὸν Βραχύλλην. Βασιλεῖς δὲ ἑτέρους δὲν προεχειρίσαντο οἱ Σπαρτιᾶται, ἐνόσῳ ἔζων εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Κλεομένης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ.

Ὁ Ἀντίγονος, μαθὼν ὅτι Ἰλλυριοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτήν· καὶ τούτους μὲν ἐξέβαλε τῆς χώρας, ἀπέθανε δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 221 ἔτους, καταλιπὼν τὴν μὲν βασιλείαν εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Φ ί λ ί π π ο ν, τὸν Δημητρίου, τὴν δὲ ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους εἰς ἀνθρώπους μοχθηρούς.

Ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία καὶ ἡ Αἰτωλικὴ παρέτειναν εἰσέτι τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν, ἡ μὲν πρώτη ἀσθενῶς καὶ ἐνδεῶς ἐγγένει ἔχουσα, καὶ μόνον διὰ τοῦ Φ ι λ ο π ο ί μ ε ν ο ς ἐπί τινα εἰσέτι χρόνον διαλάμψασα, ἡ δὲ δευτέρα ἐῤῥωμενέστερον μέν, ἀγρίως δὲ καὶ λῃστρικῶς πολιτευομένη. Ἀλλὰ διακόπτομεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας, διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἄρχεται ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπέμβασις.

ε) Π η γ α ί.—Π ο λ ύ β ι ο ς. Κατὰ δεύτερον λόγον, Π λ ο ύ τ α ρ χ ο ς, Π α υ σ α ν ί α ς, Σ τ ρ ά β ω ν.

§. 28.

Ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης, ἡ Κ α ρ χ η δ ὼ ν προήχθη εἰς τὴν ὕπατον βαθμίδα τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἀξιώματος αὐτῆς, καὶ ὑπέστη τὸν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐκεῖνον ἀγῶνα, ὅστις ἐπέφερε μετ' ὀλίγον τὸν ἐντελῆ αὐτῆς ὄλεθρον. — Οἱ δὲ Ῥ ω μ α ῖ ο ι ἐκυριάρχησαν ἁπάσης τῆς Ἰταλίας, κατίσχυσαν τῆς Καρχηδόνος καὶ ἐποίησαν τὰ πρῶτα εἰς τὸ κατακτητικὸν αὐτῶν στάδιον βήματα, ἰσχυροὶ ἔτι ὄντες καὶ θαυμαστοὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν διὰ τὰς ἐθνικὰς καὶ τὰς ἰδιωτικὰς ἀρετάς.

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ.

ΡΩΜΑΙΟΙ.

200 Π. Χ. — 476 Μ. Χ.

§. 29.

Ἡ ἐν τῇ ἀρχαιότητι πορεία τοῦ πολιτισμοῦ διαφέρει, μεταξὺ τῶν ἄλλων, κατὰ τοῦτο τῆς τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτι τὸ πάλαι μὲν τὰ

» ἐνδοξοτάτους καὶ πρώτους ἀπέκτειναν, τῶν δ' ἄλλων τοὺς μὲν ἀπέδοντο, τοὺς δ' » εἰς Μακεδονίαν ἀπέστειλαν πέδαις δεδεμένους· παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπο» δίσαντο. » Πλουτ. Ἄρατος 45.

ἐπικρατέστατα τῶν ἐθνῶν ἤκμασαν καὶ παρήκμασαν ἀλληλοδιαδόχως, ἐνῷ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, τὰ κυριώτατα ἔθνη συμπροάγονται, οὕτως εἰπεῖν, ὄχι βέβαια ὁμοιομόρφως ἀναπτυσσόμενα, ἀλλ' ὅμως ἔχοντα ἐξίσου ζωηρὰν τὴν δύναμιν τῆς αὐτονομίας καὶ ἐκ παραλλήλου ἀγωνιζόμενα τὸν μέγαν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγῶνα. Ἐντεῦθεν, εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν δὲν βλέπομεν ἔθνη κοσμοκράτορα· εἰς δὲ τὴν ἀρχαιότητα ἐξεναντίας, οἱ μὲν Πέρσαι ἐκυριάρχησαν ἁπάντων σχεδὸν τῶν λαῶν, ὅσοι πρὸ αὐτῶν διεπλάσθησαν· ὁ δὲ Ἑλληνο-Μακεδονικὸς κόσμος περιέλαβεν ἐπίσης ἅπαντα τὰ προηγουμένως ἀκμάσαντα ἔθνη· οἱ δὲ τελευταῖοι ἐπελθόντες Ῥωμαῖοι συνεχώνευσαν, ἐν τῷ κράτει αὐτῶν, ὁλόκληρον τὸν προηγούμενον πεπολιτισμένον κόσμον, καὶ, προστούτοις, διέδωκαν τὸν πολιτισμὸν ἐκεῖνον μέχρι τῶν δυτικωτέρων τῆς Εὐρώπης ἐσχατιῶν.

Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ὑπῆρξαν μόνον κατακτητικὸν ἔθνος· οἱ Ῥωμαῖοι συνετέλεσαν τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, διαφέροντες τῶν Ἑλλήνων οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ μὲν τελευταῖοι οὗτοι ηὐδοκίμησαν μάλιστα εἰς πᾶν ὅ,τι εἶναι προϊὸν τῆς θαυμαστοτέρας ἀτομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως (τὴν ποίησιν, τὴν φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν τέχνην), οἱ δὲ πρῶτοι ἠρίστευσαν ἰδίως περὶ τὴν ῥύθμισιν τῶν σοφωτέρων ποσισμάτων τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀνθρώπου διαπλάσεως (περὶ τὴν πολιτείαν, τὴν κυβέρνησιν, τὴν διοίκησιν, τὴν νομοθεσίαν). Τὰ δὲ αἴτια τῆς ἐξαισίας πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς αὐξήσεως τοῦ μεγαλωνύμου ἐκείνου ἔθνους καὶ τῆς μετέπειτα ἐπίσης παραδόξου διαφθορᾶς καὶ πτώσεως θέλουν ἐξηγηθῆ βαθμηδὸν, ἐν τῇ κατ' ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίᾳ, πολὺ σαφέστερον παρ' ὅτι δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο, ἐν τῷ παρόντι προοιμίῳ, δι' ὀλίγων λέξεων.

Αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ καὶ συγγραφαὶ εἶναι πολυάριθμοι, ἐντὸς τῆς μακρᾶς ταύτης περιόδου· μόνον ἀπὸ τῆς 4 Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀποβαίνουσι σπανιώτεραι καὶ ἐν μέρει ἐπισφαλέστεραι. — Ἡ χρονολογία ῥυθμίζεται ἀκριβέστερον, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἔτους (ἐν ἔτει 46 Π. Χ.). — Αἱ πρακτικαὶ γεωγραφικαὶ εἰδήσεις πολλαπλασιάζονται παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἄνευ ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας· τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀλεξανδρέων εἶναι κατὰ τοῦτο πολὺ μᾶλλον λόγου ἄξια.

§. 30.

Τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος δὲν συνεκροτήθη εἰμὴ ἐν τῇ ὀγδόῃ Π. Χ. ἑκατονταετηρίδι, ἀπὸ τῆς κράσεως τῶν Λατίνων, τῶν Ἑτρούσκων καὶ τῶν Σαμνιτῶν· πολὺ δὲ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐπεκράτει ἤδη παρὰ τοῖς τρισὶν ἐκείνοις ἀρχαιοτέροις ἔθνεσι πολιτισμὸς ἀξιόλογος, καὶ ἡ Ἰταλία ἦτο, ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων μέχρι τῆς Λευκανίας, ἡ μᾶλλον καλλιεργημένη χώρα ἁπάσης τῆς Εὐρώπης. Κατὰ δυστυχίαν, ἀπὸ τῆς πρωΐμου ταύτης ἀκμῆς, δὲν περιεσώθησαν ἡμῖν εἰμὴ εὐάριθμα εἰδήσεων καὶ οἰκοδομῶν λείψανα, τὰ ὁποῖα, παραπλήσια ὄντα τῶν Πελασγικῶν

μυθευμάτων καὶ τῶν Κυκλωπείων τῆς Ἑλλάδος τειχῶν, ἀσαφὲς μόνον διαχέουσι φῶς ἐπὶ τῶν παναρχαίων ἐκείνων χρόνων. — Οἱ πρῶτοι τῆς Ἰταλίας κάτοικοι συνέκειντο πιθανῶς ἀπὸ ἐθνῶν ὑπαγομένων μὲν εἰς τὸν Πελασγικὸν ἢ Ἑλληνικο-λατινικὸν κλάδον (ἴδε ἀνωτ. σελ. 95), ἐποικησάντων δὲ ἀπὸ ἀνατολῶν διὰ ξηρᾶς. Ἕτερα τῆς αὐτῆς καταγωγῆς στίφη ἐπεραιώθησαν, ὡς φαίνεται, βραδύτερον ἐνταῦθα, διὰ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, ἐνῷ ἀπὸ βορρᾶ ἐνέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον διάφορα ἄλλα ἔθνη, βραδύτερον δὲ καὶ Κελτικά. Ὁ παρά τισι τῶν ποικίλων τούτων ἐθνῶν ἀναπτυχθείς, ὡς προείρηται, πρώϊμος πολιτισμός, ἀνεμίχθη μετέπειτα μετὰ τοῦ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ, διὰ τῶν ἀποικιῶν, μεταφυτευθέντος Ἑλληνικοῦ, τούτου δ' ἕνεκα ἢ καὶ διὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν συγγένειαν, αἱ Ἰταλικαὶ ἐκεῖναι φυλαὶ παριστῶσι πολλὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὁμοιότητα· τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖται μέχρι τινός, ἐν ἐλλείψει ὁριστικῶν καὶ ἀσφαλῶν ἀποδείξεων, διατί τὰ πλεῖσα παναρχαῖα τῆς χερσονήσου ἔθνη παριζῶσι καὶ πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητας ἅμα καὶ ἀνομοιότητας.

Ἕκαστον τῶν τριῶν ἀξιολογωτάτων ἐθνῶν τῆς παναρχαίας Ἰταλίας, δηλαδὴ τῶν Ἐτρούσκων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν Σαμνιτῶν, συνέκειτο ἀπό τινων αὐτοτελῶν πόλεων καὶ χωρῶν, συνδεδεμένων διὰ συμπολιτείας πρὸς ἀλλήλας· καὶ πάλιν τὰ τρία ἔθνη ὁμοῦ εἶχον, ὡς φαίνεται, κοινάς τινας ἑορτὰς καὶ θυσίας, ὥστε συνήπτοντο καὶ πρὸς ἄλληλα διὰ χαλαρᾶς τινος ὁμοσπονδίας.

Α. Γεωγραφία. — α') Γενικὴ ἔποψις. Ἰταλία (παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς καὶ Ἑσπερία καὶ Αὐσονία) ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ἡ μακρὰ καὶ στενὴ χερσόνησος ἡ ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν συνόρων τῆς σημερινῆς Λογγοβαρδίας, ἐπὶ μακρὸν, εἰς τὴν μεσόγειον θάλασσαν, κατερχομένη, διότι ἡ ἀνωτέρα χώρα (Πεδεμόντιον, Λογγοβαρδία, Ἐνετία) δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν κυρίως Ἰταλίαν. Τῆς τελευταίας ταύτης τὸ πλεῖστον καλύπτεται ὑπὸ τῶν Ἀπεννίνων ὀρέων· αἱ δὲ εὐάριθμοι αὐτῆς πεδιάδες ἀποτελοῦσιν ἐν μέρει μὲν χώρας εὐφορωτάτας, οἷα τὰ περὶ Νεάπολιν καὶ Καπύην Καμπανικὰ πεδία, ἐν μέρει τέλματα ἢ ποώδη καὶ κάθυγρα ταπεινώματα, οἷα τὰ Πόντινα ἕλη, ἢ αἱ λεγόμεναι Μαρέμμαι τῆς Πείσης, τοῦ Ἀρρήτιου (Arezzo) ἢ ἄλλων χωρῶν, ἐν μέρει ἄνυδρα καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔρημα πεδία, οἷα τὰ Ἀπουλικὰ πεδία καὶ τὰ περίχωρα τῆς Ῥώμης.

β') Ὄρη. Τὰ διασχίζοντα καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος τὴν χερσόνησον Ἀπέννινα, δὲν σύγκεινται ἀπὸ μιᾶς καὶ μόνης ὀρεινῆς σειρᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ ἑνὸς κυρίου στελέχους καὶ πολλῶν κλάδων οἵτινες, ἐν μέρει μὲν παραλλήλως, ἐν μέρει δὲ ἐγκαρσίως πρὸς ἐκεῖνο φερόμενοι, συνδέονται μετ' αὐτοῦ δι' ὀροπεδίων. Τὸ περιφημότατον τῆς Ἰταλίας ὄρος, τὸ Οὐεσούϊον δὲν ἀνήκει εἰς τὰ Ἀπέννινα, ἀλλ' εἶναι ἡφαίστειον κεχωρισμένον ἀπὸ ἐκείνων καὶ ἀπὸ τῶν Καμπανικῶν πεδίων ἀνυψούμενον· τὸ ὑψηλότατον τῶν Ἀπεννίνων μέρος μετεωρίζεται κατὰ μέσον τῆς Ἰταλίας.

γ') Ποταμοί, λίμναι, παράλια. Ἐπειδὴ τὸ κύριον τῶν Ἀπεννίνων σέλεχος προσεγγίζει πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἢ εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν, οἱ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἐκβάλλοντες ποταμοὶ εἶναι ἅπαντες σχεδὸν πολὺ μικρότεροι τῶν τῆς δυτικῆς τοῦ ὄρους πλευρᾶς. Ἐν γένει ὅμως, ἐξαιρέσει τοῦ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν διασχίζοντος καὶ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἐκβάλλοντος θάλασσαν Πάδου, οἱ ποταμοὶ τῆς Ἰταλίας δὲν εἶναι πολλὰ μεγάλοι· ἐκ δὲ τῶν συμβαλλόντων εἰς τὸν Πάδον, οἱ μᾶλλον λόγου ἄξιοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ εἶναι, ὁ Τίκινος (ἀπὸ βορρᾶ) ἢ ὁ Τρεβίας (ἀπὸ μεσημβρίας). Οἱ λοιποὶ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτοι ποταμοὶ τῆς Ἰταλίας εἶναι· ὁ Ἄρνος, ὁ Τίβερις (ὁ ἢ Θύμβρις) καὶ οἱ συμφερόμενοι αὐτῷ Ἀλίας (σήμ. Aja) ἢ Ἀνίων (Teverone), ὁ Λεῖρις (Garigliano), ὁ Οὐολτοῦρνος (ἢ Οὔλθυρνος) καὶ ὁ Σίλαρις (Silaro), ἐκβάλλοντες ἅπαντες εἰς τὴν Τυρρηνικὴν

θάλασσαν· ὁ Ψιστίκων (Pisatello), ὁ Μέταυρος (Metro), ὁ Ἄτερνος (Pescara), ὁ Ἄῦφιδος (Ofanto), ἐκβάλοντες ἅπαντες εἰς τὸν Ἀδρίαν. — Ἐκ τῶν λιμνῶν τῆς Ἰταλίας, ἱστορικῶς λόγου ἄξιαι εἶναι αἱ ἑξῆς· ἡ Τρασυμένα (ἡ Ταρσιμένη σήμ. Lago di Perugia)· ἡ Φουκίνα (Lago di Celano)· ἡ Αὐέρνα καὶ ἡ Λουκρίνα (αἵτινες διετήρησαν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα).—Τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας εἶναι ἐν μέρει μὲν ἐπὶ μακρὸν ὁμαλά, ἐν μέρει δὲ ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα.—Τὰ δὲ διάφορα τμήματα τῆς περικλυζούσης τὴν Ἰταλίαν θαλάσσης ἐκαλοῦντο τὸ πάλαι· Τυρρηνικὸν πέλαγος (ἡ Νότιον, M. Infernum, ἤτοι ἅπασα ἡ παρὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας θάλασσα), Ἰόνιον πέλαγος καὶ Ἀδριατικὸν πέλαγος (M. Superum).

δ') Τμήματα τῆς χώρας.—1) Ἄνω Ἰταλία. Αὕτη, ὡς ἐκ τῶν ἐμβαλόντων ἐν αὐτῇ Γαλατικῶν ἐθνῶν, (*) ἐθεωρεῖτο ὡς μέρος τῆς παραχειμένης Γαλατίας ᾗ ἐκαλεῖτο τούτου ἕνεκα Gallia cisalpina, δηλαδὴ Γαλατία ἐντὸς Ἄλπεων· ἡ δὲ περὶ τὸν κόλπον τῆς Γενούας κειμένη ὀρεινὴ χώρα ὠνομάζετο Λιγυστικὴ (Liguria).—2) Ἡ Μέση Ἰταλία συνέκειτο ἀπὸ τῶν ἑξῆς χωρῶν· τὴν Ἑτρουρίαν (ἢ Τυσκίαν ᾗ Τυρρηνίαν) ἥτις ἀντιχοιχεῖ ἐν γένει πρὸς τὴν σημ. Τοσκάναν, ἀλλὰ παρετείνετο πρὸς μεσημβρίαν μέχρις αὐτοῦ τοῦ Τιβέρεως· τὸ Λάτιον, κείμενον πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἑτρουρίας, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ κάτω Τιβέρεως· τὴν Ὀμβρικήν, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἑτρουρίας· τὴν Πικεντίνην, κειμένην μεταξὺ Ὀμβρικῆς καὶ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης (ἡ σημ. ἐπαρχία τοῦ Ἀγκῶνος)· τὴν Σαμνῖτιν, κειμένην μεταξὺ Πικεντίνης, Ὀμβρικῆς, Λατίου, Καμπανίας καὶ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, ἀπὸ τοῦ μέσου Τιβέρεως μέχρι τοῦ ἄνω Ἀὐφίδου.—3) Ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ ἡ μεγάλη Ἑλλάδι (ἴδε ἀνωτ. σελ. 118 καὶ 119) ἔκειτο ἡ Καμπανία (σημ. Terra di Lavoro), ἐκτεινομένη πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Λατίου, μεταξὺ τῆς Σαμνίτιδος καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους· εἰς τὴν ἀντίθετον δὲ τῆς Σαμνίτιδος πλευρὰν, παρὰ τὴν Ἀδριατικὴν, ἡ Ἀπουλία (αἱ σημ. ἐπαρχ. Capitanata ᾗ Bari). Ἡ Λευκανία ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Σαλέρνου μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος (σημ. ἐπαρχ. Principato citeriore ᾗ Basilicata). Ἡ Βρεττία περιελάμβανε τὴν σημερινὴν Καλαβρίαν· Καλαβρίαν δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον τὴν σημ. Terra d'Otranto· καλουμένην τὸ πάλαι ᾗ Ἰαπυγίαν ᾗ Μεσσαπίαν.—4) Αἱ τρεῖς μεγάλαι Ἰταλικαὶ νῆσοι ὠνομάζοντο ὅπως σήμερον, Σικελία, Σαρδὼ(ν), Κόρσικα (Κύρνος).

Β. Ἐθνογραφία. — Συγκεφαλαιοῦμεν ἐνταῦθα τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Νιεβούρου περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἰταλίας κατοίκων.

α) Παραλία. Πελασγικαὶ φυλαί. Ἐπὶ τῶν δυτικῶν παραλίων, ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄρνου μέχρι τῶν μεσημβρινωτάτων ἄκρων τῆς χερσονήσου, κατῴκουν οἱ Σικελοί, ὄντες γένους Πελασγικοῦ. Οἱ Σικελοὶ οὗτοι, εἰς μὲν τὰς βορείους αὐτῶν κατοικίας, μεταξὺ τοῦ Ἄρνου καὶ τοῦ Σιλάριδος, ἐκαλοῦντο Τυρρηνοί· πρὸς μεσημβρίαν δὲ τοῦ Σιλάριδος (ὅπου κατεῖχον τὴν χώραν ἀπὸ τῆς μιᾶς παραλίας μέχρι τῆς ἄλλης) ὠνομάζοντο Οἰνωτροι (**). Καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν δὲ παραλιον τῆς Ἰταλίας κράσπεδον, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Πάδου, ἀναφαίνονται πολλαὶ Τυρρηνικο-Πελασγικαὶ φυλαί· οἱ ἀπὸ τοῦ ὄρους Γαργάνου (monte Gargano) μέχρι τοῦ Βαρίου (Bari) κατοικοῦντες Δαύνιοι, καὶ οἱ ἐντεῦθεν μέχρι Βρεντεσίου (Brindisi) ἑδρεύοντες Πευκέτιοι ἦσαν ἀναμφιβόλως Πελασγικοῦ γένους. Μόνη ἡ ἀρχαία Καλαβρία, ἤτοι ἡ τῆς Ἰαπυγίας χερσόνησος, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν νοτιοανατολικωτέραν προβολὴν τῆς Ἰταλίας, κατῳκεῖτο ὑπὸ ἀλλοτρίας τινὸς φυλῆς, ὑπὸ τῶν Μεσσαπίων, οἵτινες ἦσαν, ὡς φαίνεται, Ἑτεόκρητες.

β') Μεσογαία. Ἡ δὲ μεσόγαιος ὀρεινὴ χώρα, ἡ ὑπὸ τῶν παραλίων ἐκείνων περιεζωσμένη, κατείχετο ὑπὸ διαφόρων φυλῶν, πρὸς μὲν τοὺς Πελασγοὺς πολεμίων, πρὸς ἀλλήλους δὲ συγγενῶν, ἀγνώστου δὲ καταγωγῆς καὶ θεωρουμένων ὡς αὐτοχθόνων· αἱ φυλαὶ αὗται διῃροῦντο εἰς δύο μεγαλήτερα γένη, τοὺς Ὀπικοὺς (Αὔσονας) καὶ τοὺς Σαβέλλους (ἢ Σαυ[θ]ίνους ἢ Σαμνίτας, ὡς περιληπτικὸν ὄνομα).

(*) Ἡ εἰς τὴν Ἰταλίαν Γαλατικὴ αὕτη ἐποίκησις (ἴδε ἀνωτ. σελ. 229 ἐν σημ.), θεωρουμένη μὲν ὡς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχήν, εἶναι ἀρχαιοτάτη, θεωρουμένη δὲ ὡς πρὸς τοὺς παναρχαίους Ἰταλικοὺς χρόνους, εἶναι μεταγενεστέρα.

(**) Κατὰ Διον. Ἁλικ. ὁ δὲ Στράβων ὀξυτόνως Οἰνωτροί. Οὗτοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς ἐνταῦθα ἐποικήσαντας Ἕλληνας, οἱ δὲ ἑλληνιστὶ ὁμιλοῦντες Βρέττιοι προέκυψαν βραδύτερον ἀπὸ τῶν ὑποτεταγμένων ἀρχαίων κατοίκων, ὅτε οὗτοι ἀνέκτησαν πάλιν τὴν ἐλευθερίαν.

1) Αἱ τελευταῖαι αὗται Σαβελλικαὶ, Σαβινικαὶ, Σαμνιτικαὶ φυλαὶ κατῴκουν τὸ πρῶτον εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ κυρίου στελέχους τῶν Ἀπεννίνων μικρὰν ὀρεινὴν χώραν, περὶ τὸν ποταμὸν Ἄτερνον, ἐκπέμψασαι ἐκεῖθεν πολλαχόσε ἀποικίας διὰ τοῦ ἱεροῦ ἔαρος, ver sacrum (*), ὡς λέγει ἡ παράδοσις. Τοιουτοτρόπως παρῆχθησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον αἱ μεταξὺ τῆς ὀρεινῆς σειρᾶς τῆς ἀπολῃγούσης εἰς τὸ Ἀθήναιον ἀκρωτήριον καὶ τοῦ Σιλάριδος Σαμνιτικαὶ φυλαὶ τῶν Πέντρων, τῶν Καουδίνων, τῶν Ἱρπίνων, τῶν Φρεντανῶν καὶ τῶν Σαμνιτῶν (**). Εἰς τὰς ἀρχαίας τοῦ γένους ἐκείνου κατοικίας, εὑρίσκομεν 4 ὁμοσπόνδους Σαβελλικὰς φυλὰς, τοὺς Μάρσους, τοὺς Μαρρουκίνους, τοὺς Πελιγνοὺς καὶ τοὺς Οὐη(ε)στίνους. Πρὸς βορρᾶν ὥρμησαν οἱ Πίκεντες, εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης· πρὸς δυσμὰς δὲ, οἱ Σαβῖνοι καὶ οἱ Ἕρνικοι(ες). Καὶ ἡ Λευκανία δὲ κατελήφθη ὑπὸ Σαβελλικῶν φυλῶν, καθὼς καὶ αἱ περὶ Οὐουλτοῦρνον χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς μίξεως τῶν Σαβέλλων καὶ τῶν Τούσκων ἡ Ἑτρούσκων (ἴδε κατωτέρω) παρήχθη τὸ ἔθνος τῶν Καμπανῶν.

2) Αἱ συγγενεῖς τῶν Σαβελλικῶν Ὀπικαὶ ἡ Ὀσκικαὶ φυλαὶ (opicus, opscus, oscus), κατῴκουν τὸ πρῶτον, ὡς φαίνεται, μόναι εἰς ἅπασαν τὴν μεγαλητέραν ὀρεινὴν χώραν, τὴν κειμένην πρὸς δυσμὰς τοῦ κυρίου τῶν Ἀπεννίνων στελέχους. Τὰ βορειοδυτικώτατα τῆς χώρας ταύτης κατείχοντο ὑπὸ τῶν Ὀμβρικῶν (ἢ Ὄμβρων), οἵτινες κατῴκουν προκτούτοις καὶ εἰς τὰς ὁμόρους ταπεινοτέρας χώρας, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν Τουσκίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸν Πάδον ποταμὸν, μέχρι Ῥαουέννης. Νοτιώτερον τῶν Ὀμβρικῶν, κατῴκουν οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν Αἶκουοι ἢ Οὐόλσκοι(***)· ἔπειτα παρὰ τὸ ὄρος Οὐηλῖνον (monte Velino), περὶ τὴν Φυκίναν λίμνην, οἱ Κάσκοι, μεχρισοῦ οὗτοι, πιεσθέντες πρὸς τὰ κάτω τοῦ Ἀνίωνος ποταμοῦ, ὑπὸ τῆς Σαβελλικῆς φυλῆς τῶν Σαβίνων, ἀνέκτησαν μονίμους αὖθις κατοικίας εἰς τὸ Λάτιον, ἐν μέρει μὲν ἐξήλασαν, ἐν μέρει δὲ καθυπέταξαν τοὺς ἐνταῦθα κατοικοῦντας Τυῤῥηνοὺς Σικελοὺς, καὶ, ἀναμιχθέντες μετὰ τούτων, ἀπετέλεσαν τὸ ἔθνος τῶν Λατίνων. Ἑτέρα δὲ, Ὀπικὴ πιθανῶς ὀρεινὴ φυλὴ, οἱ Ἀπουλοι, ἐξορμήσασα, ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτῆς εἰς τὰ ὄρη, πρὸς δυσμὰς τοῦ ὄρους Γαργάνου, κατοικιῶν, κατὰ τῶν Δαυνίων, καθυπέταξεν αὐτούς.

γ') Ἄνω Ἰταλία. Ἡ μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἄλπεων μεγάλη περὶ τὸν Πάδον πεδιὰς κατείχετο, εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἅπασα (ἐξαιρέσει τῶν χωρῶν, ὅσας κατέλαβον οἱ ἀπὸ τοῦ ὄρους καταβάντες Ὀμβρικοὶ) ὑπὸ δύο μόνον, ὡς φαίνεται, ἐθνῶν, ὄντων ὅλως διαφόρων τῶν μέχρι τῆδε μνημονευθεισῶν φυλῶν, ὑπὸ τῶν Λιγύων (ἢ Λιγυστινῶν) καὶ τῶν Οὐενέτων (ἢ Ἐνετῶν), ἐξ ὧν τῶν μὲν πρώτων ἄδηλος ἡ καταγωγὴ, οἱ δὲ δεύτεροι θεωροῦνται συνήθως ὡς Ἰλλυρικὸν ἔθνος. Ἔπειτα δὲ φυλή τις τῶν Ῥαιτῶν (τοὺς ὁποίους μὴ συγχέωμεν μὲ τὸ ὁμώνυμον Κελτικὸν ἔθνος, ἀνωτ. σελ. 229 ἐν σημ.), ἥτις αὐτὴ μὲν ἑαυτὴν ἐκάλει Ῥασένας, ὑπὸ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἔπειτα ὠνομάσθη Τοῦσκοι καὶ ἔτι βραδύτερον Ἑτροῦσκοι (†), ἄδηλον δ' ἐπίσης

(*) Νειβούρου τόμος 1ος, σελ. 102. ἔκδοσις τρίτη. «Ἔθος θρησκευτικὸν ὑπῆρχεν ἐν » Ἰταλίᾳ, ἐπὶ δυσχερῶν πολέμων ἢ λοιμωδῶν νοσημάτων, τὸ καθιεροῦν ἕν ἱερὸν ἔαρ » (ver sacrum). Ἡ καθιέρωσις αὕτη περιελάμβανεν ἁπάσας τὰς γονὰς τῷ ἔαρος· παρ» ελθόντων δὲ 20 ἐνιαυτῶν, τὰ μὲν κτήνη ἐθυσιάζοντο ἢ ἐξηγοράζοντο, ἡ δὲ νεολαία » ἐπέμπετο εἰς τὰ ἐκτός. « Ἴδε καὶ Διον. Ἁλ. Ῥωμ. Ἀρχ. 1, 16. καὶ Στράϐ. Ε, Δ, 12.

(**) Ὁ Ἑλληνικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι Σαυνῖται ἢ παράγεται, κατὰ Νειβουρον, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Sawini ἢ Sabini, τὸ ὁποῖον ἀπέδιδον εἰς ἑαυτὰ τὰ ἔθνη ἐκεῖνα.

(***) Κατὰ Στράϐ. ὁ δὲ Διον. γράφει Αἶκανοι ἢ Οὐολοῦσκοι. Σημειωτέον ὅτι ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι παρατηρουμένη ποικιλία περὶ τὴν γραφὴν τῶν Ἰταλικῶν τούτων ὀνομάτων δὲν εἶναι πάντοτε αὐθαίρετος· τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶχον καὶ ἐν πρωτοτύπῳ διαφόρους τύπους, ἐξ ὧν ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ἄλλους μετεχειρίσθησαν· λ. χ. τὸ ὄνομα Aequus εἶχε ἢ τοὺς ἑξῆς ἄλλους τύπους· Aequanus, Aequulus, Aequiculus. Ὁ Στράϐων μετεχειρίσθη τὸν πρῶτον, ὁ Διονύσιος τὸν δεύτερον.

(†) Tusci, Etrusci, ὄνομα, τὸ ὁποῖον ὁ Στράϐων δασύνει (Ἑτροῦσκοι). Οἱ δὲ Ἕλληνες διετήρησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς τούτους τὸ ὅλως ἀλλότριον ὄνομα τῶν παρ' αὐτῶν κατακτηθέντων βραδύτερον Τυῤῥηνῶν (Πελασγῶν)· « Αὐτοὶ μέν τοι σφᾶς αὐτοὺς » ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων τινὸς Ῥασένα, τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τρόπον ὀνομάζουσι. » Διον. Ἁλ. Ῥωμ. Ἀρχ. 1, 30.

εἰς ποῖον κλάδον τῆς Καυκασικῆς φυλῆς ἀνῆκε, προελάσασα ἀπὸ τῶν Ἄλπεων, ἐξώθησε τοὺς μὲν Λίγυας ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ Πάδου, μέχρι πρὸς δυσμὰς τοῦ Τικίνου καὶ τοῦ Πάρμα ποταμοῦ, τοὺς δὲ Οὐενέτους, μέχρι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μεδοάκου (Bacchiglione), ὅπου οὗτοι διέμειναν κατοικοῦντες, μεταξὺ τῶν Ἄλπεων καὶ τῆς θαλάσσης. Οἱ Τοῦσκοι συνεκρότησαν, εἰς τὰς μεταξὺ Λιγύων καὶ Οὐενέτων περὶ Πάδον χώρας, ὁμοσπονδίαν συγκειμένην ἐκ δώδεκα κυρίων πόλεων, τῶν ὁποίων πρωτεύουσα ἦτο, ὡς φαίνεται, ἡ Φελσίνη (Βονωνία)· ἐβιάσθησαν δὲ καὶ οἱ Ὀμβρικοὶ παρ' αὐτῶν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀπὸ τῶν περὶ Πάδον πεδίων εἰς τὸ ὄρος, μὴ διαφυλάξαντες ἐπέκεινα τούτου εἰμὴ μικράν τινα, παρὰ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, παραλίαν πρὸς βορρᾶν τῶν Πικέντων.—Οἱ Τοῦσκοι, μετέπειτα, ὑπερβάντες τὰ Ἀπέννινα καὶ περάσαντες τὸν Ἄρνον, ἐν μέρει μὲν ἐξήλασαν, ἀπὸ τῶν μεταξὺ Ἄρνου καὶ Τιβέρεως χωρῶν, τοὺς Ὀμβρικοὺς καὶ τοὺς Τυρρηνοὺς Σικελούς, ἐν μέρει δὲ καθυπέταξαν αὐτοὺς ᾗ συνεκρότησαν ἐν τῇ Τουσκίᾳ δευτέραν δωδεκάπολιν ὁμοσπονδίαν· ἔκτοτε οἱ Ὀμβρικοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Τιβέρεως ᾗ εἰς τὴν στενὴν ἐκείνην μεταξὺ Τούσκων καὶ Πικέντων παραλίαν. Τελευταῖον οἱ Τοῦσκοι προελάσαντες (περὶ τὸ 475 Π. Χ.) καὶ μέχρι τοῦ Οὐουλτούρνου, ἔκτισαν ἐνταῦθα ἀποικίας, τῶν ὁποίων ὅμως ἐπὶ βραχὺ χρόνου διάστημα ἤρξαν, διότι, ὡς παρετηρήθη ἤδη, ἐκυρίευσαν αὐτὰς ἀπὸ τούτων οἱ Σαμνῖται.

Κατὰ τὰ προειρημένα λοιπόν, Τοῦσκοι, Λατῖνοι, Οὐόλσκοι, Λευκανοί, Καμπανοί, προσδετούτοις, Ὀμβρικοί, Πίκεντες, Φρεντανοὶ καὶ Ἀπουλοι, κατέλαβον τὰς πρότερον ὑπὸ Τυρρηνῶν Σικελῶν κατεχομένας παραλίας· ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ Οἰνωτρικαὶ καὶ αἱ Πευκετιακαὶ χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς ξένους, δηλαδὴ εἰς τοὺς ἐνταῦθα ἐποικήσαντας Ἕλληνας, τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξετάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, οὐδαμοῦ αὐτῆς οὐδεμία τῶν Πελασγικῶν ἐκείνων φυλῶν ὑπῆρχεν ἔτι αὐτόνομος (*). Πῶς δὲ καὶ οἱ Σικελοί, οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας μὲν ἐξωσθέντες, εἰς τὴν Σικελίαν δὲ καταφυγόντες, ὑπετάχθησαν ἐπίσης ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς νήσου ἐκείνης κατοίκων, τῶν Σικανῶν (**), εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐξετέθη ἤδη προηγουμένως (σελ. 117 καὶ 118) (***).

Γ. Περὶ τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς παναρχαίας Ἰταλίας ἐθνῶν. α) Περὶ τῶν Τούσκων ἢ Ἐτρούσκων.—Ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων τοῦ Ἐτρουσκικοῦ πολιτισμοῦ μάλιστα λόγου ἄξια εἶναι· 1) αἱ 7 Εὐγουβιαναὶ λεγόμεναι (ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ Εὐγουβίου, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐτρουσκικὴν ὁμοσπονδίαν τῆς ἄνω Ἰταλίας), χαλκαῖ πλάκες, ὧν 5 μὲν φέρουσιν ἑκατέρωθεν Ἐτρουσκικὰ γράμματα (ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν δὲν κατωρθώθη ἔτι), 2 δὲ, λατινικὰ, ἅπασαι δὲ ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ Ῥώμη εἶχεν ἤδη κτισθῆ· 2) τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν βόρειον ὁμοσπονδίαν φαινόμενα ἐρείπια μεγάλων διωρύγων καὶ προχωμάτων, δι' ὧν ἐν μέρει μὲν ἀνεχαιτίζοντο αἱ πλημμύραι τοῦ Πάδου, ἐν μέρει δὲ ἀπεξηραίνοντο ἕλη, ἔργα πολὺ προγενέστερα τῆς Ῥώμης· 3) τὰ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς κατὰ τὴν μέσην Ἰταλίαν Ἐτρουσκικῆς ὁμοσπονδίας (ἐν Οὐολατέρραις [Volterra], ἐν Κλουσίῳ [Chiusi], ἐν Ἀρρητίῳ [Arezzo], ἐν Περουσίᾳ [Perugia], ἐν Οὐολσινίοις [Bolsena], ἐν Ταρκυνίᾳ [πλησίον τοῦ σημ. Corneto] ᾗ ἀλλαχοῦ) ἐρείπια κολοσσικῶν περιβόλων, θεάτρων, μνημάτων, ὑπογείων παμμεγέθων καμαρῶν· κ.τ.τ. ὧν τινα ἀνατρέχουσιν ἐπίσης εἰς χρόνους προγενεστέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν.—Τὰ κατασκευάσματα καὶ οἰκοδομήματα ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι οἱ Ἐτροῦσκοι ἀπέκτησαν πρωϊμώτατα πολιτισμὸν καὶ εὖ εἶναι πολὺ μεγαλήτερον τοῦ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐπικρατήσαντος βραδύτερον ἐν τῇ κυρίως Ἐτρουρίᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ κολοσσικὰ ἐκεῖνα ἔργα, προϋποθέτουσι μὲν λαὸν ἱεροκρατικῶς ἀγόμενον, ἀλλὰ διαφέρουσι τῶν Αἰγυπτιακῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι τὰ πλεῖστα εἶχον κοινωφελῆ σκοπὸν, οὐδὲ ἦσαν ὡς αἱ πυραμίδες, οἱ ὀβελίσκοι καὶ οἱ ἀπειράριθμοι ναοὶ τῆς Αἰγύπτου, ἁπλᾶ μαρτύρια τῆς

(*) Ἐκτὸς τῶν ἐξελληνισθέντων Βρεττίων.

(**) Τὸ ὄνομα τούτων ὑποδεικνύει συγγένειαν πρὸς τοὺς Σικελοὺς, ἀναλόγως τοῦ Aequani καὶ Aequuli.

(***) Ἡ Σαρδὼ, καθ' ἣν ἐποχὴν περιῆλθεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, κατῳκεῖτο ἅπασα σχεδὸν ὑπὸ Καρχηδονίων ἀποίκων. Οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι, συγγενεῖς ἴσως ὄντες τῶν Ἰβηρικῶν ἐθνῶν (περὶ τῶν ἐθνῶν τούτων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπήγοντο, ὡς οἱ Κελτοὶ, εἰς τὸν Ἰνδογερμανικὸν κλάδον τῆς Καυκασικῆς φυλῆς, ἀλλ' ἀπετέλουν ἴδιον καὶ ἄμεσον τῆς φυλῆς ταύτης κλάδον, κατωτέρω πλειότερα), ἐσώζοντο μόνον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου· ἡ δὲ Κόρσικα κατείχετο ὑπὸ Ἰβηρικῶν καὶ Λιγυστικῶν φυλῶν.

κενοδοξίας καὶ τῆς ἀλαζονείας τῶν κρατούντων. Τελευταῖον ἡ τέχνη τῶν Ἐτρούσκων δὲν ἀπέκλειεν, ὡς ἡ Αἰγυπτιακὴ, τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν, τὴν ὁποίαν προεκάλεσε παρ' αὐτοῖς ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμιξία, ἐξεναντίας, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν σωζομένων ἔργων τῆς Ἐτρουσκικῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀγαλματοποιΐας, ὁ Ἑλληνισμὸς φαίνεται ἐπενεργήσας τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε πολλάκις δυσχερέστατον εἶναι νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων.

Τὸ Ἐτρουσκικὸν πολίτευμα ἐστηρίζετο, ὡς καὶ τὰ παναρχαῖα Ἀσιανὰ, ἐπὶ τῆς κυριαρχίας μιᾶς τινος ἰδίας ἀνθρώπων τάξεως, τῶν καλουμένων Lauchme (Λατινιστὶ Lucumo, Λουκουμώνων [Στρβ.], Λοκομώνων [Διον.]) ὄντων ἱερέων ἅμα καὶ εὐπατριδῶν. Αὐτοὶ μόνοι ἦσαν ἐλεύθεροι τῶ ἔθνους ἄνδρες, μόνοι οἱ κυβερνῶντες, οἱ ἑρμηνεύοντες, ἀπό τινων σημείων, τὴν θέλησιν τῶν θεῶν καὶ ἄρχοντες τοῦ ὑποτελοῦς πλήθους τῶν γεωργῶν. Πᾶσα πόλις ἀπετέλει ἰδίαν πολιτείαν ἔχουσα ὑπήκοα μικρότερά τινα χωρία. Εἷς τῶν Λουκουμώνων προεχειρίζετο βασιλεὺς τῆς πόλεως διὰ βίου (τὸ ἀξίωμα τοῦτο οὐδέποτε ὑπῆρξε κληρονομικὸν παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις), ἔργον ἔχων τὸ ἐκτελεῖν τὰς ὑπὸ συνόλου τῶν ἱερατικῶν ἐκείνων εὐπατριδῶν γενομένας ἀποφάσεις, τὸ στρατηγεῖν ἐν πολέμῳ, τὸ συγκαλεῖν καὶ διευθύνειν τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐπικρατούσης τάξεως, τὸ προΐζασθαι ὅλων τῶν πανηγύρεων καὶ ἱεροπραξιῶν καὶ τὸ ἀποφασίζειν περὶ δικῶν μικροῦ λόγου ἀξίων. Τὰ σημεῖα τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἦσαν· ἡ πορφυρᾶ τήβεννος, ὁ χρυσοῦς στέφανος, σκῆπτρον, ἀετὸν ἔχον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, θρόνος ἐλεφάντινος καὶ ῥαβδοφόρος φέρων δέσμην ῥάβδων καὶ πέλεκυν (Διον. Ῥ. Α. 3, 61). — Αἱ 12 πόλεις ἑκάστου τῶν 3 Ἐτρουσκικῶν καταστημάτων ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν, σκοπὸν ἔχουσαν τὴν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ὅμυναν, ἄλλως δὲ τοσοῦτον χαλαρὰν, ὥστε ἑκάστη πόλις ἠδύνατο νὰ συνομολογήσῃ ἰδίας συμμαχίας, καθόσον δὲν ἀντέβαινον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὁμοσπονδίας. Γενικὴ συνέλευσις συγκειμένη ἀπὸ τῶν πρέσβεων ἑκάστης πόλεως (Principum Concilia), ἐβουλεύετο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἀπεφάσιζε κατὰ πλειονοψηφίαν, ἀλλὰ, ὡς φαίνεται, ἀποφασισθείσης κοινῆς στρατείας, πᾶσα πόλις ἦτο ἐλευθέρα νὰ μεθέξῃ ἢ νὰ μὴ μεθέξῃ αὐτῆς. Ἐπὶ γενικοῦ πολέμου, προεχειρίζετο εἷς τῶν Λουκουμώνων τῶν 12 πόλεων ἀρχιστράτηγος, ἔχων ὡς σημεῖον τῆς ἀξίας 12 προπορευομένους ῥαβδοφόρους, ἕνα ἀφ' ἑκάστης πόλεως.

Οἱ Ἐτροῦσκοι ἔσεβον 12 ὑπερτάτους θεοὺς (ὁ ἀριθμὸς 12 ἦτο ἐπίσημος παρ' αὐτοῖς), εἰς οὓς καὶ ἠνθρωποθύτουν κατ' ἀρχάς. Αἱ βάσεις τῆς θρησκείας ἐφυλάττοντο ἀπόῤῥητοι ὑπὸ τῶν Λουκουμώνων, ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὸν λαὸν, καὶ, καθὼς παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσι, στενῶς συνδεδεμέναι μὲ κοσμογονικὰς παραδόσεις. Ἐν γένει δὲ ἡ θρησκεία καὶ αἱ τελεταὶ αὐτῆς εἶχον σκυθρωπόν τινα χαρακτῆρα καὶ περιεστρέφοντο κυρίως περὶ χρησμολογίας. Οἱ Ἐτροῦσκοι ἐμυθολόγουν, ὅτι νάνος τις φυτρώσας ἀπὸ τὴν γῆν, ὁ Τάγης, ἐδίδαξεν αὐτοῖς, εἰς χρόνους παναρχαίους, πῶς νὰ διαγινώσκωσι τὴν θέλησιν τῶν θεῶν καὶ τὸ μέλλον ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τῶν ἱερείων, τῆς οἰωνοσκοπίας καὶ τῆς κεραυνοσκοπίας· ἡ μαντικὴ αὕτη τέχνη ἀπετέλει τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἔθνους τούτου ἐπιστήμην καὶ τὴν βάσιν ὅλης τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως. Ἀρχαῖα δὲ βιβλία, ἐν μέρει ἀνατρέχοντα μέχρι τοῦ μυθολογικοῦ Τάγητος, περιεῖχον τὴν περὶ τῆς τέχνης ἐκείνης διδασκαλίαν καὶ ἅπαν τὸ ἱεραρχικὸν τοῦ ἔθνους πολίτευμα. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι οἱ Ἐτροῦσκοι οὐδέποτε ἀπέκτησαν αὐτοτελῆ διανοητικὸν βίον, οὐδὲ προήγαγον τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην, ἂν καὶ ἠσχολήθησαν περὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν ἀστρονομίαν, ἐξευρόντες διὰ τῆς τελευταίας ταύτης τὸ ἀληθὲς τοῦ χρόνου μέτρον (ἴδε ἀνωτ. σελ. 2). Οἱ Ῥωμαῖοι παρέλαβον ἀπὸ αὐτῶν ἅπασαν τὴν ἱερατικὴν ἐκείνην σοφίαν, ἔτι δὲ καὶ πολλοὺς τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, τὰς πλείστας τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν τελετῶν, τὴν μυσικὴν κ.τ.τ. Αὐτὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ τῶν ἀριθμῶν σημεῖα εἶναι Ἐτρουσκικῆς καταγωγῆς.

Ἡ ἄρχουσα τάξις ἀπέκτησε πλοῦτον πολὺν διά τε τὴν εὐφορίαν τῆς ὑπὸ τῶν δούλων καλλιεργουμένης γῆς, καὶ ἀπὸ ἀκμαίου ἐμπορίου καὶ τῆς ἔτι εὐπροσοδωτέρας πειρατείας, ἥτις κατήντησε παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις ἀληθὴς βιομηχανία καὶ ἀνεπτύχθη βαθμηδὸν τοσοῦτον, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτῶν κατέστη ἐν τῇ δύσει ἐπίσης διαβόητον καὶ παροιμιῶδες ὅσον βραδύτερον τὸ τῶν Κιλικίων πειρατῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ. Ταῦτα δὲ πάντα, ἔτι δὲ ἡ ἀκρασία καὶ ἡ τρυφὴ τοῦ βίου ἐξηχρείωσαν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἔθνους ἐκείνου. Καὶ ἐπειδὴ παρ' αὐτῷ δὲν ὑπῆρχεν ἐλευθέρα γεωργῶν καὶ πολιτῶν τάξις, δυναμένη νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὴν κοινωνίαν, ἀναπληροῦσα τὰς ἐκλελυμένας τῶν εὐπατριδῶν δυνάμεις· προσδετούτοις, ἀφ' ἑνὸς διὰ τὴν συχνὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσιν, παρεισέδυσαν πολλὰ ξενικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν τεχνην, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν

ὅλον βίον· ἀφ' ἑτέρου, ἡ αὐστηρὰ ἱεραρχικὴ Κυβέρνησις ἀπέβη ἀναγκαίως, προϊόντος τοῦ χρόνου, μαλακωτέρα, ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι ὁ λαὸς ἐκεῖνος περιῆλθεν οἰκοθεν εἰς πολλὴν ἀτονίαν, πρὶν εἰςέτι ἡ Ῥώμη καταστῇ ἐπικίνδυνος δι' αὐτὸν γείτων. Μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀναφαίνονται οἱ Ἐτροῦσκοι ἐπίφοβοι τοῦ νέου ἐκείνου κράτους ἐχθροί· βραδύτερον δὲ, παραβαλλόμενοι πρὸς τἄλλα Ἰταλικὰ ἔθνη, δείκνυνται μάλιστα χαῦνοι, καὶ ἐχειρώθησαν ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς βουλῆς ἔτι πρὸ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Σαμνιτῶν.

β') Περὶ τῶν Λατίνων.—Τὸ τῶν Λατίνων ὄνομα εἶναι πιθανῶς ἀρχαιότερον τῆς εἰς τὸ Λάτιον ἐποικήσεως τῶν Κάσκων καὶ ἀνῆκεν ἤδη εἰς τοὺς Πελασγοὺς ἐκείνους Σικελοὺς, οἵτινες κατῴκουν πάλαι ποτὲ μόνοι εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ὅτι δὲ οἱ μεταγενέστεροι Λατῖνοι προέκυψαν ἀπὸ τῆς κράσεως δύο ἐθνῶν, ἐξ ὧν τὸ ἡττηθὲν ᾗ γεωργικὸν ἀνῆκεν εἰς τὴν Πελασγικὴν ἐκείνην φυλὴν, καθίσταται πρόδηλον ἀπὸ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας αἱ λέξεις, ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν αὐτῶν, παριστῶσιν ἀναλογίαν παρεμφερῆ τῆς ἐν τῇ σημερινῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ ἀναφαινομένης. Διότι, καθὼς εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην, ὁ βοῦς, ἡ βοῦς καὶ ὁ μόσχος τοὺς ὁποίους ἔτρεφε καὶ διὰ τῶν ὁποίων εἰργάζετο ὁ δουλωθεὶς Ἀγγλοσάξων, ἔχουσι Γερμανικὰ ὀνόματα (ox-Ochse, cow-Kuh, calf-Kalb)· τὸ δὲ βόειον ᾗ μόσχειον κρέας, τὸ ὁποῖον ἔτρωγεν ὁ Νορμαννὸς Βαρῶνος, ἔχει ῥωμαϊκὰ ὀνόματα (beef, veal) κ. τ. τ. οὕτω καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ὅλα τὰ ἀντικείμενα ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν γεωργίαν ᾗ εἰς τὸν ἀγροτικὸν βίον ἐκφράζονται δι' ὅρων συγγενῶν μὲν τῆς Ἑλληνικῆς, καταγομένων δὲ πιθανῶς ἀπὸ τῆς Πελασγικῆς (*)· ἐνῷ ὅσα ἀνάγονται εἰς τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὰ ὅπλα, ἔχουσι ῥίζας ὅλως ἀλλοτρίας τῆς Ἑλληνικῆς (**). Αἱ ξέναι αὗται ῥίζαι ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὴν Ὀσκικὴν διάλεκτον τὴν ὁποίαν ἐλάλουν οἱ Κάσκοι, οἵτινες ἔφερον καὶ τὸ ὄνομα Πρίσκοι, τὸ διασωθὲν εἰς τὴν ἔκφρασιν Prisci Latini, ἐν ᾗ διακρίνονται εἰςέτι αἱ δύο φυλαί.

Ὅταν τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα συνεχωνεύθησαν ἐντελῶς εἰς ἓν νέον ἔθνος, τὸ τῶν Λατίνων, τὸ ἔθνος τοῦτο κατῴκει εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀπεννίνου μέχρι τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης χώραν, τὴν κειμένην μεταξὺ Τιβέρεως καὶ Ἀνίωνος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ὄρους τοῦ χωρίζοντος τὴν κοιλάδα τοῦ Λειρίος ἀπὸ τὰ Πόντινα ἕλη. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκ τῶν πέριξ ἐθνῶν τινὰ κατῴκουν ἐν μέρει ἐντὸς τῆς Λατινικῆς ταύτης χώρας· ἀπὸ μὲν τοῦ Βορειοανατολικοῦ μέρους, οἱ Σαβῖνοι, πρὸς Νότον δὲ, οἱ Οὐόλσκοι. Τριάκοντα πόλεις, ἅπασαι κτισμέναι ἐπὶ λόφων, καὶ ἔχουσαι ἀκροπόλεις, ἀπετέλουν τὴν τῶν Λατίνων ὁμοσπονδίαν, ἧς προΐστατο ἡ Ἄλβα λόγγα (Διον. Ῥ. Α. 3, 31), κειμένη μὲν εἰς αὐτὰ τὰ τῶν Λατίνων ὄρη (***), ἐπιφανεστάτη δὲ διά τε τὸ μέγεθος, τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν δύναμιν. Ἀλλ' αἱ πόλεις ἐκεῖναι ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτον αὐτόνομοι, ὥστε, καθὼς παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις, ᾗ συμμαχίας ἠδύναντο νὰ συνομολογήσωσι κατ' ἰδίαν πρὸς γείτονας λαοὺς καὶ χώρας· τὸ πολίτευμα ἦτο ἀριστοκρατικὸν καὶ ἱεροκρατικὸν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸν αὐςηρῶς ἱεραρχικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα τοῦ Ἐτρουσκικοῦ. Ἐν ἑκάστῃ πόλει ὑπῆρχε βουλὴ, συγκειμένη πιθανώτατα ἐξ 100 ἀνδρῶν (ὅπως ἡ βουλὴ τῆς ἀρχαιοτάτης Ῥώμης καὶ αἱ βουλαὶ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν ἰσοπολιτίδων πόλεων [Municipia]) τῆς ἐπικρατούσης τάξεως· ἔτι δὲ καὶ εἷς ἀρχηγὸς πρόσκαιρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, δικτάτωρ μὲν καλούμενος, ἀναπληρῶν δὲ τὴν πάλαι ποτὲ ὑπάρξασαν παρὰ τοῖς Πρίσκοις Λατίνοις βασιλείαν (Δ. Α. ὅ, 74). Αἱ κοιναὶ τῆς ὁμοσπονδίας σύνοδοι συνήρχοντο ἐν Φερεντίνῳ· συνέκειντο δὲ ἀπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἀγορᾶς. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ συνεχροτεῖτο ἀπὸ 300 ἄνδρας (ὅπως ᾗ ἡ τῆς Ῥώμης, ἀφοῦ συνεπληρώθησαν αἱ τρεῖς αὐτῆς φυλαί),

(*) Λ. χ. bos, taurus, vitulus, ovis, aries, agnus, sus, aper, porcus, equus, pullus, canis, ager, silva, aro, sero, vinum, lac, mel, sal, oleum, lana, malum, ficus, glans κ.τ.τ.

(**) Λ. χ. tela, arma, hasta, pilum, ensis, gladius, arcus, sagitta, iaculum, clypeus, cassis, balteus, ocrea κ.τ.τ.

(***) Τὸ ὄνομα Ἄλβα εὑρίσκεται ᾗ εἰς τὴν προηγουμένην πατρίδα τῶν Κάσκων, ὥστε ἡ πόλις ἐκτίσθη ὑπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς Λατινικῆς χώρας. Νειβούρου 2, σελ. 21. σημ. 23, ὅςτις φρονεῖ ὅτι ὁ μῦθος κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἄλβα ἦτο ἀποικία τοῦ Λαουϊνίου (Δ. Ἁλ. Ῥ. Α. 1, 66) παρήχθη βραδύτερον, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ Πελασγο-Λατινικὸν στοιχεῖον τοῦ ἔθνους ἤρχισε πάλιν νὰ ἀναφαίνεται ἐπικρατέστερον.

τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πόλεων, τοὺς principes Latinorum, διότι ἑκάστη τῶν 30 πόλεων ἔπεμπεν εἰς τὴν κοινὴν ἐκείνην Λατινικὴν βουλὴν τοὺς δέκα προϊσταμένους τῶν δέκα τῆς ἰδίας αὐτῆς βουλῆς δεκουριῶν (ἴδε τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὅρου τούτου κατωτέρω σελ. 255). Ὁ Διονύσιος ὀνομάζει τὰ μέλη τῆς γενικῆς ἐκείνης βουλῆς προβούλους (5, 52 ϗ 61), θέλων ἴσως νὰ σημάνῃ, ὅτι οὗτοι διεξῆγον τὰς προχειροτέρας (τρεχούσας) ὑποθέσεις, προβουλευόμενοι ἁπλῶς περὶ τῶν σπουδαιοτέρων (εἶον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, περὶ νόμων καὶ τῶν τοιούτων), τὰς ὁποίας καθυπέβαλλον εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἀγορᾶς. Ἐν τῇ κοινῇ ἐκείνῃ βουλῇ παρῆσαν, ὡς φαίνεται, οἱ δικτάτορες τῶν πόλεων· εἰς δὲ τὴν ἀγορὰν συνέῤῥεε τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν πολιτῶν, καὶ ἡ ψηφοφορία ἐγίνετο κατὰ πόλεις, ἀδιαφόρως ἂν ἀπὸ μιᾶς ἐξ αὐτῶν προσήρχοντο εἰς τὴν ἀγορὰν πλειότεροι, ἀπὸ ἄλλης δὲ ὀλιγώτεροι. Ὁσάκις αἱ περιστάσεις ἀπῄτουν τοῦτο, προεχειρίζετο εἷς κοινὸς τῆς ὁμοσπονδίας δικτάτωρ (βραδύτερον ἀναφαίνονται δύο τοιοῦτοι ἄρχοντες, ἀλλ' ἐνῷ τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα μετέβη ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῶν Λατίνων εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὁ διπλασιασμὸς ἐκεῖνος τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς μετεβιβάσθη πιθανώτατα, εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς Λατίνους). Τὸ Λατινικὸν πολίτευμα εἶχεν ἄρα ὁμοιότητά τινα μὲ τὸ Ἑτρουσκικὸν, ἐκτὸς ὅτι ὁ δῆμος, ὁ παρὰ τοῖς Ἑτρούσκοις παντάπασι τῶν πραγμάτων ἀποκεκλεισμένος, ἀπέκτησεν, ὡς φαίνεται, παρὰ τοῖς Λατίνοις δικαιώματά τινα, ἂν ϗ ὄχι βεβαίως ἴσα τῶν εὐπατριδῶν. Τῆς δὲ παναρχαίας εἰς βίους ἢ τάξεις διαιρέσεως ϗ ἱεροκρατίας ἴχνη καταφαίνονται εἰς τὰ σωζόμενα ποῦ ϗ ποῦ λείψανα τῶν κολοσσαίων Λατινικῶν οἰκοδομημάτων· τὰ λείψανα ταῦτα καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι εἰδήσεις (ἂν καὶ μετὰ τοσούτων μύθων μεμιγμέναι, ὥστε ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν ἐπεξεργασία ἀποβαίνει ἀδύνατος) μαρτυροῦσι προστούτοις τὴν θαυμαστὴν ἀκμὴν τοῦ ἀρχαίου Λατίου, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν εἶχε πλείονας κατοίκους καὶ πλείονα εὐημερίαν, οὐδ' ἐκαλλιεργήθη λαμπρότερον ἢ εἰς τοὺς προγενεστέρους ἐκείνους τῶν ἱστορικῶν χρόνους.

Οἱ Λατῖνοι ἔσεβον μάλιστα τὸν Διανὸν (Ἰανὸν) καὶ τὴν Διάναν (Ἄρτεμιν), τὸν μὲν ὡς θεὸν τοῦ ἡλίου (Matutinus pater), τὴν δὲ ὡς θεὰν τῆς σελήνης· προστούτοις, τὸν θεὸν τῆς καρποφόρου γῆς Κρόνον (Saturnus) καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Ῥέαν (Ops). Ἐν γένει δὲ τὸ θρήσκευμα αὐτῶν ἦτο τοιοῦτον, ὁποῖον ἥρμοζεν εἰς ἔθνος φίλον τοῦ ἀγροτικοῦ βίου.

γ) Περὶ τῶν Σαμνιτῶν (ἢ Σαβίνων ἢ Σαβέλλων).—Οἱ ἀρχαιότατοι τῶν Σαμνιτικῶν φυλῶν προπάτορες ἦσαν ἀκμαῖον ὀρεινὸν ἔθνος, ἔχον ἤθη ἀφελῆ ϗ πνεῦμα ἐλευθερίας, εὐλαβείας καὶ δικαιοσύνης· τὴν δὲ κυρίαν ταύτην ἰδιότητα τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν διετήρησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ ἰδίως Σαμνῖται, οἱ Μαρσοί, οἱ Μαῤῥουκῖνοι, οἱ Πελιγνοὶ καὶ μάλιστα οἱ Σαβῖνοι, ἐνῷ ἄλλα τινὰ φῦλα, καὶ ἰδίως οἱ Πίκεντες καὶ οἱ μιγάδες Καμπανοί, τάχιστα ἐξεθηλύνθησαν· οἱ δὲ Λευκανοὶ ἀπέβησαν ἔθνος λῃστρικόν. Τὸ ὅλον πολίτευμα τῶν Σαμνιτικῶν φύλων ἐστηρίζετο, ὡς καὶ τὸ τῶν Ἑτρούσκων, ἐπὶ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ θρησκεύματος· ἡ Σαμνιτικὴ ὅμως ἀριστοκρατία δὲν ἦτο περιεστοιχισμένη ὑπὸ δούλων, καὶ, διὰ τὸ ἐν γένει λιτοδίαιτον, διετέλει εἰς στενὸν μετὰ τοῦ δήμου σύνδεσμον· προστούτοις, τὸ θρήσκευμα δὲν ἦτο ἐνταῦθα ἀπόῤῥητον τῶν εὐπατριδῶν μυστήριον καὶ δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἦτο ὡρισμένον κατ' ἀρχαίας καὶ ἐγγράφους διατάξεις.

Τὸ ἔθνος ἅπαν ἐνησχολεῖτο περὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, μεθ' ὧν ἦσαν στενῶς συνδεδεμέναι, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις, ἥτε θρησκεία καὶ αἱ ἐθνικαὶ πανηγύρεις, τῶν ὁποίων μάλιστα περίφημοι ἦσαν αἱ εἰς Κύρεις (ἡ Κύριν) τελούμεναι· ἰδιαιτέρα ἱερέων τάξις, καλουμένη ἡ Γεωργικὴ ἀδελφότης (fratres arvales), ἐνησχολεῖτο, πρὸς ταῖς ἱεροπραξίαις, καὶ περὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς γεωργίας ἐπίδοσιν· ἅπασαι δὲ αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ καὶ ἐθνικαὶ ἑορταὶ σκοπὸν προετίθεντο νὰ διατηρῶσιν, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἀρχῆς, τὴν καλλιέργειαν τῆς χώρας, νὰ διεγείρωσι τὸν ἔρωτα τοῦ τραχέος ἀγροτικοῦ βίου ϗ νὰ περιστέλλωσι τὴν πρὸς τὴν ῥᾳστώνην ὁρμήν. Ὅλος ὁ λαὸς, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἀνθρώπου, μετῄρχοντο ἰδίαις χερσὶ τὴν γεωργίαν, ἥτις, ὡς ἐκ τούτου, ἐπρόκοψε θαυμασίως παρὰ τοῖς Σαμνίταις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις, καὶ μετέβαλεν εἰς ἀληθεῖς κήπους χώρας ὀρεινὰς, αἵτινες ἔκτοτε οὐδέποτε πλέον ἐκαλλιεργήθησαν. Ἔχων δὲ οἱ Σαμνῖται κωμηδὸν, ἔχοντες πόλεις εὐαρίθμους, αἵτινες ἔκειντο εἰς τὰ δυσπροσιτώτερα τῆς χώρας, ϗ ἐχρησίμευον εἰς ἄμυναν κατὰ τῶν εἰσβαλλόντων ἐχθρῶν. Ὁ πληθυσμὸς, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων εὐκόλως ἐννοεῖται, ἦτο μέγας, τὸ δὲ πλεονάζον ἐξεπέμπετο εἰς ἀποικίας διὰ τοῦ ἱεροῦ ἔαρος (ἴδε ἄνωτ. σελ. 217, σημ. πρώτη).

Περὶ τῶν τεχνουργημάτων τοῦ ἁπλοῦ τούτου ἔθνους σπανίως γίνεται λόγος, οὐδ' ἐπαντῶνται, ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ πατρίδι, λείψανα κολοσσικῶν οἰκοδομημάτων, οἷα τὰ Ἑτρουσκικὰ καὶ τὰ Λατινικά. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ Ῥώμη παρέλαβε τὴν παναρχαίαν αὐτῆς ἠθικὴν ποίησιν ἀπὸ τῶν Σαμνιτῶν, οἵτινες, ᾧ μάλιστα τὸ ἀγαθὸν τῶν Σαβίνων ἔθνος, συνδιθέντες στενῶς μετὰ τῶν Ῥωμαίων, οὐ μόνον περιεποίησαν αὐτοῖς μέγα παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἰταλοῖς ἀξίωμα, διὰ τῶν ἀδιαφθόρων αὐτῶν ἠθῶν καὶ τῆς χρηστότητος, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ῥωμαίων, ὄντων ἐν μέρει ἀπογόνων αὐτῶν, ἐθεωροῦντο ὡς τύποι καὶ ὑπογραμμὸς τῶν ἀρετῶν ἐκείνων, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Σαβίνων κατέστη κατὰ τοῦτο παροιμιῶδες.— Αἱ κατ' ἰδίαν κοινότητες τῶν διαφόρων Σαμνιτικῶν φύλων συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας δι' ὁμοσπονδιῶν ἀναλόγων τῆς Λατινικῆς καὶ τῶν Ἑτρουσκικῶν, ἀλλ' ὁπωσοῦν στενωτέρων· τὰ διάφορα ὅμως φῦλα σπανίως ὡμοσπόνδουν πρὸς ἄλληλα· καίτοι δὲ διεσπασμένα ὄντα τοιουτοτρόπως, ἠγωνίσθησαν ἀείποτε γενναιότατα κατὰ παντὸς ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ.

Ἐὰν εἰς τὰ τρία ταῦτα ἐγχώρια ἔθνη, τοὺς Ἑτρούσκους, τοὺς Λατίνους, τοὺς Σαμνίτας, προσθέσωμεν τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, αἵτινες ἱδρύθησαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς πρώτους τῆς Ῥώμης χρόνους εἶχον ἤδη θαυμασίως ἀκμάσει, θέλομεν ἔχει πλήρη ὁπωσοῦν τὴν εἰκόνα τῆς παναρχαίας Ἰταλίας. Τὰ τρία ἐκεῖνα ἐγχώρια ἔθνη διετέλουν εἰς ἀμοιβαίαν τινὰ ἰσορροπίαν, διότι ἕκαστον αὐτῶν εἶχεν ἰδιαζούσας καὶ αὐτοτελεῖς ἀρετὰς καὶ, προστούτοις, διότι οὐδεμία τῶν ὁμοσπονδιῶν ἐκείνων ἦτο ἀρκετὰ σφιγκτὰ συνδεδεμένη, ὥστε νὰ κατορθώσῃ νὰ ἄρξῃ τῶν λοιπῶν. Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων μετεβλήθη ὅτε, διὰ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης, παρῆχθη πολιτεία νέα, συγκροτηθεῖσα μὲν καὶ ἀπὸ τῶν τριῶν ἐκείνων ἐθνῶν, παραλαβοῦσα δὲ καὶ ἐξαισίως συγχωνεύσασα καὶ τελειώσασα ὅ,τι ἄριστον εἶχεν ἕκαστον αὐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ μὲν τῶν Λατίνων, τὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείας, ἀπὸ δὲ τῶν Σαμνιτῶν, πνεῦμα ἐρρωμένον καὶ μάχιμον, ἀπὸ δὲ τῶν Ἑτρούσκων, πάντα τὰ σύμβολα καὶ τεχνάσματα, τὰ καθιστῶντα τὴν Ἀρχὴν σεβαστὴν καὶ ἰσχυράν. Πολιτεία τοιαύτη ἀπέβη, καὶ ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἀποβῇ, ἐπικίνδυνος εἰς ἅπαντα τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ὥστε, ἐν τῇ προηγουμένῃ ταύτῃ καταστάσει τῆς Ἰταλίας ζητητέον τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, δι' ἣν ἡ Ῥώμη τοσοῦτον ταχέως ἴσχυσε καὶ κατὰ μικρὸν ἐκυριάρχησεν ἁπάσης τῆς χερσονήσου.

Δ'. Πηγαί. Μνημεῖα. Ἡρόδοτος, Στράβων, Πλίνιος, Κάτων· Διονύσιος Ἁλικαρνασσεύς, Τίτος Λίβιος καὶ ἄλλοι.

§. 31.

Ἡ κυρίως ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας ἄρχεται ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων· καὶ τούτων ὅμως ἡ ἱστορία παρίστησι, κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας, ὡς πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα, πολλὰ τὰ μυθώδη, μὴ ἀποβαίνουσα συνεχῶς ἀσφαλὴς εἰμὴ περὶ τὰ 350 περίπου ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης. Εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, ἄνδρες σοφώτατοι, καὶ ἰδίως Γερμανοί, ἐπεχείρησαν νὰ ἀφαιρέσωσι τὸ μυθικὸν ἔνδυμα τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς καὶ νὰ ἀνεύρωσι τὴν ἀλήθειαν δι' ἀγχινουστάτων εἰκασιῶν, ἐξηγμένων ἀπὸ μεμονωμένων εἰδήσεων ἢ ἀπὸ ῥητορικῶν καὶ ποιητικῶν ἐκθέσεων μεταγενεστέρων συγγραφέων. Τὰ συμπεράσματα ταῦτα τῆς νεωτέρας κριτικῆς εἶναι βεβαίως πολλοῦ λόγου ἄξια καὶ πολλάκις εὐστοχώτατα, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἕπεται ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀμελήσωμεν τὴν σπουδὴν τῆς μυθικῆς τῶν Ῥωμαίων Ἱστορίας. Οἱ Ρωμαῖοι συνέδεσαν μετ' αὐτῆς τὸ θρήσκευμα, τὴν πολιτικήν, τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην αὐτῶν τοσοῦτον στενῶς, ὥστε αἱ περὶ τῶν παναρχαίων χρόνων παραδόσεις ἀπετέλουν ὡς πρὸς αὐτοὺς μέρος τῆς ἱστορίας αὐτῶν ἐπίσης οὐσιώδες ὅσον καὶ αἱ ἀσφαλέστεραι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων εἰδήσεις. Ἐκτὸς τούτου, ὁ μὴ εἰδὼς τὰς παραδόσεις ἐκείνας δυσκόλως θέλει καταγνῶσει πλεῖστα χωρία τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν

τῶν καὶ ἄπειρα πράγματα ἀναγόμενα εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ εἰς τὸ θρήσκευμα. Ἡ γνῶσις ἄρα τῶν μυθικῶν καὶ ποιητικῶν διηγημάτων δι' ὧν ἐπεκοσμήθη ἡ παιδικὴ τῆς Ῥώμης ἡλικία εἶναι τοὐλάχιστον ἐπίσης ἀναγκαία, ὅσον καὶ ἡ μελέτη τῶν συμπερασμάτων τῶν ἐξαχθέντων, ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐρεύνης καὶ ἐπιστήμης, ἀπὸ τοῦ ἐλέγχου εἰς τὸν ὁποῖον καθυπέβαλε τὰ διηγήματα ἐκεῖνα.

Α'. Κτίσις τῆς Ῥώμης. Ῥωμύλος (Romulus) 753—717 π. Χ. (1—37).— Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥῶμος ἦσαν τέκνα δίδυμα τῆς Ῥέας Σιλυίας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἄλβας Νομί(ή)τω(ο)ρος, ἀπογόνου τοῦ Αἰνείου, ὅστις, διασωθεὶς ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Τροίας, ἦλθέ ποτε εἰς τὰ τοῦ Λατίνου παράλια, καὶ, γενόμενος γαμβρὸς τοῦ αὐτόθι βασιλέως Λατίνου, ἐκληρονόμησε, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τὴν βασιλείαν. Ὁ Νομίτωρ εἶχεν ἐξωσθῆ τῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ Ἀμυλίου, ὅστις ἐκείνου μὲν ἐφείσθη, ἐφόνευσεν ὅμως τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἀπέδειξεν ἱέρειαν τῆς Ἑστίας τὴν θυγατέρα, ἵνα διαμείνῃ ἐσαεὶ παρθένος· ἀλλ' αὕτη ἐγέννησεν ἀπὸ τοῦ Ἄρεος τοὺς δύο ἐκείνους υἱούς, οἵτινες, κατεποντίσθησαν μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀμουλίου, διαφυγόντες ὅμως παραδόξως τὸν θάνατον καὶ ἡλικιωθέντες, ἐφόνευσαν τὸν σφετεριστὴν τοῦτον τῆς βασιλείας, ἀπέδωκαν αὐτὴν τῷ μητροπάτορι, ἔλαβον δὲ παρ' αὐτοῦ εἰς ἀμοιβὴν μοῖραν γῆς παρὰ τὸν Τίβεριν ποταμὸν ἵνα κτίσωσιν ἑαυτοῖς πόλιν. Ἔριδος δὲ μετ' ὀλίγον ἐκραγείσης μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν περὶ τοῦ τίς θέλει καταζῇ κύριος τῆς πόλεως κτίτωρ, ἥττᾶται ὁ Ῥῶμος καὶ μετ' ὀλίγον φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου, ἐπιχειρήσαντος ἤδη τὴν ἅλωσιν παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Τιβέρεως ὄχθην, ἐπὶ τοῦ Παλαντίου ἢ Παλαντίνου λόφου, ὄντος ἑνὸς ἐκ τῶν 7 ἐπὶ τῶν ὁποίων κατὰ μικρὸν ἐξηπλώθη ἡ Ῥώμη. Ὡς ἡμέρα τῆς κτίσεως ἐθεωρεῖτο ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ῥωμαίων ἡ 21 τοῦ Ἀπριλίου, καθ' ἣν ἐτέλουν ἅμα μὲν τὰ γενέθλια τῆς πόλεως, ἅμα δὲ τὴν παναρχαίαν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ βοτηρικὴν ἑορτὴν τῶν Παλη(ρι)λίων. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἔτους τῆς κτίσεως ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχαιότητι ποικίλαι γνῶμαι, ὁ δὲ μάλιστα ἐν χρήσει ὑπολογισμὸς εἶναι ὁ τοῦ Ῥωμαίου Οὐάρρωνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐν ἔτει 3ῳ τῆς 6ης Ὀλυμπιάδος, δηλαδὴ ἐν ἔτει 753 π. Χ.—Ἡ παράδοσις ἔλεγε πρὸς τούτοις (Λιβίου 1, 8) ὅτι ὁ Ῥωμύλος, διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐκήρυξεν ἐξ ἀρχῆς τὴν πόλιν ἄσυλον καὶ ἐδέχθη ἐν αὐτῇ ὡς πολίτας πάντας τῶν πέριξ ἐθνῶν τοὺς φυγάδας, ὧν ὅμως τὸ κυριώτατον μέρος ἀνῆκεν εἰς τὴν Λατινικὴν φυλήν· ὅτι ἔπειτα, ἐπειδὴ οἱ μιγάδες ἐκεῖνοι ἄνθρωποι δεόμενοι γάμων, πανταχόθεν ἀπεκρούοντο, ἐθεράπευσε τὴν χρείαν ταύτην διὰ τῆς ἁρπαγῆς πολλῶν παρθένων, μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ γένους τῶν Σαβίνων, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας περιῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Κυριτῶν (τῆς Σαβινικῆς πόλεως τῆς καλουμένης Κύρεις) Τίτον Τάτιον, εἰς πόλεμον, περαιωθέντα διὰ συμβάσεως, καθ' ἣν ἡ Ῥώμη καὶ αἱ Κύρεις συνεκρότησαν ὁμοσπονδίαν. Οἱ Σαβῖνοι ἔκτισαν ἑαυτοῖς, ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου καὶ τοῦ Κυρινίου λόφου, ἀπέναντι τῶν ἐπὶ τοῦ Παλαντίνου κατοικούντων Ῥωμαίων, ἰδίαν πόλιν, ἀποτελοῦσαν μὲν αὐτοτελῆ κοινότητα διοικουμένην ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τίτου Τατίου καὶ βουλῆς ἑκατὸν ἀνδρῶν, σύμμαχον δὲ οὖσαν τῶν Ῥωμαίων. Μετά τινας δὲ ἐνιαυτούς, ἀποθανόντος τοῦ Τατίου, οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ ἀνεγνώρισαν βασιλέα τὸν Ῥωμύλον καὶ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς μίαν κοινότητα. Ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποικήσεως τῶν Σαβίνων καὶ τῆς μετὰ τῶν Ῥωμαίων συγχωνεύσεως παρῆγεν ἡ παράδοσις τό τε ὄνομα τῶν Κυριτῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο βραδύτερον πολλάκις ἐν χρήσει ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὸ τοῦ Κυρινίου λόφου ὄνομα. Τὰ μυθικὰ ἐκεῖνα διηγήματα ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Ῥωμύλον καὶ ἄλλους πολέμους εὐτυχεῖς πρός τε τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Ἐτρούσκους, ἔτι δὲ τὴν πρώτην τοῦ πολιτεύματος διαρρύθμισιν. Διότι λέγεται ὅτι συνεκρότησε βουλὴν ἑκατὸν ἀνδρῶν, διπλασιασθεῖσαν ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Σαβίνων ἑνώσεως καὶ διευθύνασαν τὰ δημόσια πράγματα, προϊσταμένου τοῦ βασιλέως. Οἱ βουλευταὶ ἐκλήθησαν πατέρες, καὶ ἀπόγονοι αὐτῶν ἦσαν οἱ καλούμενοι Πατρίκιοι, ἤτοι οἱ εὐπατρίδαι τῆς Ῥώμης, ἐνῷ ὁ παρ' αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως κυριαρχούμενος λαὸς ἔφερε τὸ τῶν Πληβείων ὄνομα. Ὁ Ῥωμύλος προστούτοις συνεκρότησε, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὴν βραδύτερον ὡς μέσην, μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου, ἀναφαινομένην τάξιν τῶν ἱππέων, διῄρεσε τοὺς Ῥωμαίους εἰς 3 φυλὰς (tribus) καὶ ἑκάστην τούτων εἰς 10 φράτρας (curiae), καὶ διέταξεν ὥστε ἕκαστος

Πληθεῖος νὰ ἐκλέξῃ ἕνα τῶν Πατρικίων ὡς προστάτην, ὡς Πάτρωνα, καλούμενος Πελάτης αὐτοῦ· ἡ μεταξὺ αὐτῶν σχέσις, ἥτις ἐκ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν μετέβαινεν, ἐπέβαλεν εἰς μὲν τὸν Πάτρωνα τὸ καθῆκον τὸ νὰ προστατεύῃ τὸν Πελάτην ἀπὸ πάσης καταθλίψεως, εἰς δὲ τὸν Πελάτην, ὑποχρεώσεις τινὰς ἀναλόγως τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. Τελευταῖον, κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Ῥωμύλος ἀνηρπάγη, μετὰ 37 ἐτῶν βασιλείαν, ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἄρεος.

Ταῦτα ἡ παράδοσις· τὰ δὲ δοκιμώτερα συμπεράσματα τῆς νεωτέρας κριτικῆς, καὶ ἡ ἀκριβεστέρα ἔκθεσις τοῦ παναρχαίου πολιτεύματος, ἔχουσιν (*) ὡς ἑξῆς. 1) Ἡ ἀρχικὴ Ῥώμη ἦτο μικρὰ τῆς Πελασγικῆς τῶν Σικελῶν φυλῆς πολιτεία· οἱ δὲ κατακτήσαντες τοὺς Σικελοὺς ἐκείνους Κάσκοι, συνεκρότησαν ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν τρόπον, ἀποικίαν, ἀποβᾶσαν μετ' οὐ πολύ, διὰ τοῦ Ῥωμύλου (**), πολιτείαν αὐτόνομον (***). Ἡ Ῥώμη αὕτη, ἐνωθεῖσα μετά τινος Σαβινικῆς φυλῆς, ἀπετέλεσε πολιτείαν σύνθετον ἐκ δύο ἐθνῶν, τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Κυριτῶν (Quirites), συνδεδεμένων ἐπὶ ἴσοις δικαίοις· ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου ὁμοίως ἐγένετο δεκτὴ ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ πολιτείᾳ καὶ τις Ἑτρουσκικὴ φυλή, ἀλλ' ὄχι ἐπὶ ἴσοις δικαίοις. Τοιουτοτρόπως ἡ ὅλη κοινότης συνεκροτήθη ἤδη ἐκ 3 ἀρχικῶν φυλῶν (tribus), καλουμένων μὲν Ramnes, Tities, Luceres (Ῥαμνήνσης, Τατιήνσης, Λουκερήνσης, κατὰ Πλουτ. Ῥωμ. 20) (†), ἐχουσῶν δὲ διακεκριμένα ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ὅρια.—2) Ὁ τρόπος καθ' ὃν οἱ Κάσκοι ἐρρύθμισαν τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀποικίαν αὐτῶν, εἰκάζεται ἐξ ὅσων οἱ Ῥωμαῖοι ἔπραττον βραδύτερον ὡς πρὸς τὰς ἰδίας ἀποικίας· ἐσφετερίσθησαν δηλαδὴ ἁπάσας τὰς δημοσίας γαίας καὶ τὰς πλείστας τῶν ἰδιωτικῶν, ἃς κατῴκισαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ 1000 οἴκους ἀνδρῶν μαχίμων (††), οἵτινες ἀπετέλεσαν τοὺς Πατρικίους, ἤτοι τοὺς κυρίως πολίτας, τοὺς ἔχοντας ψῆφον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις (comitia). Ἐξ αὐτῶν ἐλαμβάνοντο ὁ βασιλεὺς, ἡ βουλὴ καὶ οἱ ἄρχοντες. Οἱ δὲ νικηθέντες διέμειναν, μετὰ τῶν ἀφεθεισῶν εἰς αὐτοὺς γαιῶν, ὡς ἔθνος ὑπήκοον κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου, διατελοῦν ὑπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχον δικαίωμα ψήφου καὶ τἄλλα τιμητικὰ δικαιώματα· οὐδ' ἐπετρέπετο μεταξὺ τῶν ὑποτεταγμένων τούτων καὶ τῶν νικητῶν ἐπιγαμία (Connubium). Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σχέσεως τῶν Πατρικίων καὶ τῶν Πληθείων (†††).—3) Ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τῆς ἐπικρατούσης τάξεως ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τῶν Πελατῶν (Clientes) τοὺς ὁποίους εἶχεν ἕκαστος οἶκος. Ἡ τοιαύτη τῆς ὑποταγῆς σχέσις ἦτο συνηθεστάτη παρὰ τοῖς Ἰταλικοῖς ἔθνεσιν (α), ὥστε δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἤδη οἱ νικηταὶ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πελά-

(*) Συμβουλευτέον ἰδίως τὰς δύο ταύτας συγγραφάς. Römische Geschichte von B G. Niebuhr. καὶ Geschichte des Römischen Rechts bis auf Justinian, von F. Walter. Zweite ganz umgearbeitete Auflage. Erster Theil. Das öffentliche Recht. Bonn. 1845.

(**) Σημειωτέον ὅτι ὁ Νεῖβουρος διακρίνει τὰς περὶ Ῥωμύλου καὶ Νουμᾶ παραδόσεις τῶν ἀπὸ τοῦ τρίτου βασιλέως Τύλλου Ὁστιλλίου ἀρχομένων, θεωρῶν τὰς μὲν πρώτας, ὡς ὅλως μυθολογικὰς καὶ τοὺς δύο πρώτους βασιλεῖς ὡς ὅλως μυθολογούμενα πρόσωπα· τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ Τύλλου Ὁστιλλίου καὶ ἐφεξῆς θρυλλούμενα, ὡς ἔχοντα ἱστορικήν τινα βάσιν.

(***) Philargyrius ad Virgil. ecl. 1. 20. Roma ante Romulum fuit, et ab ea sibi Romulum nomen adquisivisse Marianus Lupercaliorum poeta ostendit.

(†) Ὥστε ἡ εἰς 3 φυλὰς διαίρεσις δὲν ἦτο αὐτογνώμων πρᾶξις ἑνὸς ἀνδρὸς, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ἀλλὰ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ 3 φυλῶν συγκροτήσεως τῆς πόλεως. Ἡ δὲ τριφυλος αὕτη συγκρότησις συμβιβάζεται καὶ μὲ τὰς κοινὰς παραδόσεις ὡς ἑξῆς. Οἱ ἀρχικοὶ μετὰ τοῦ Ῥωμύλου ἄποικοι, τὸ πλεῖστον Λατῖνοι, ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην φυλήν· οἱ Σαβῖνοι τοῦ Τατίου, τὴν δευτέραν· τὴν δὲ τρίτην, οἱ Ἑτροῦσκοι, τοὺς ὁποίους, ἐπὶ τοῦ πρὸς Σαβίνους πολέμου, ἔφερεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ῥωμύλου φίλος τις αὐτοῦ Λουκούμων (Διον. 2, 37), οἱ ἔπειτα ἐπὶ τοῦ Καιλίου ὄρους κατασταθέντες.

(††) Λέγει δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος (Ῥωμ. 9) ὅτι αἱ πρῶται ἑστίαι δὲν ὑπῆρξαν πλείονες τῶν 1000.

(†††) Ἡ ὕπαρξις δύο τάξεων, ὧν ἡ μία εἶχεν ἅπαντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἡ δὲ ἄλλη ἦτο ὅλως ὑποτελὴς, ἐξηγεῖται διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Κάσκων πολὺ εὐλογώτερον παρὰ διὰ τῆς ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἀναφερομένης ἐκλογῆς, ἀπὸ τοῦ συνόλου τῶν πρώτων ἐποίκων, 100 ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ὅθεν ἀπόγονοι ἦσαν οἱ πατρίκιοι.

(α) Διον. 5, 40. 9, 5. 10, 14. Τίτου Λιβίου 2, 16. 5, 1. Δὲν εἶναι ἄρα θεσμὸς ἰ-

τας, τῶν ὁποίων ἔπειτα ὁ ἀριθμὸς ηὔξησε βαθμηδὸν διὰ ξένων, ἀπελευθέρων, ἴσως καὶ πολλῶν πληθείων, μεταβάντων εἰς τὴν τάξιν αὐτὴν, ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτῆς πλεονεκτημάτων (περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν πατρώνων καὶ τῶν πελατῶν ἴδε Διον, Ρ. Α. 2, 10 καὶ Πλουτ. Ῥωμ. 13).—4) Οἱ χίλιοι ἄποικοι διηρέθησαν εἰς δέκα κυρίας ἢ φράτρας, ἑκάστη δὲ τούτων εἰς 10 δεκουρίας ἢ δεκάδας, αἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ γένη (*), καὶ ἀπετέλουν, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἱερῶν, ξενωτάτας, κληρονομικὰς καὶ δι' ἰδίων ἐπωνύμων διακρινομένας κοινότητας· αἱ κοινότητες αὗται περιελάμβανον μὲν καὶ τὰς γυναῖκας, τοὺς πελάτας καὶ τοὺς ἀπελευθέρους τῶν γεννητῶν, ἀλλὰ ὡς μέλη ὅλως ὑποτεταγμένα εἰς τοὺς γενήτας καὶ ἄλλο δικαίωμα μὴ ἔχοντα εἰμὴ τὸ μετέχειν τῶν κοινῶν τοῦ γένους ἱερῶν. Τὸν αὐτὸν τρόπον ὠργανίσθησαν καὶ αἱ δύο ἄλλαι φυλαί, ὥστε ἤδη ὑπῆρχον 30 φράτραι καὶ 300 δεκάδες· ἀλλ' αἱ τῆς πρώτης φυλῆς εἶχον ὡς πρὸς τὰς τῆς δευτέρας, καὶ, μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς τρίτης, αἱ τῶν δύο πρώτων ὡς πρὸς τὰς τῆς τρίτης, προνόμιά τινα.—5) Ἡ διοίκησις τῶν κοινῶν ἦτο διανεμημένη ὡς ἑξῆς μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βουλῆς, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν. Ὁ βασιλεὺς, αἱρούμενος, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις, διὰ βίου, εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, ἦτο ὁ φύλαξ τῶν νόμων καὶ τῶν πατρίων ἐθισμῶν, ἐδίκαζεν αὐτὸς τὰ βαρύτερα τῶν ἀδικημάτων (ἐπιτρέπων τὰ ἐλάττονα εἰς βουλευτὰς), ἦτον ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ ἐν πολέμῳ καὶ διεχειρίζετο κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ δημόσια εἰσοδήματα καὶ τὰς κατακτηθείσας γαίας, ἐπαρχῶν εἰς τὰς ἰδίας χρείας διὰ πολλῆς καὶ ἀγαθῆς χώρας ἐπὶ τούτῳ αὐτῷ ταχθείσης καὶ καλλιεργουμένης ὑπὸ τῶν πελατῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ βασιλικὴ αὕτη ἐξουσία δὲν ἦτο αὐθαίρετος καὶ ἐμετριάζετο οὐσιωδῶς διὰ τῶν νομίμων δικαιωμάτων τῆς βουλῆς καὶ τῶν πολιτῶν.—6) Ἡ βουλὴ ἐβουλεύετο καὶ ἐγνωμοδότει περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων ὅσας ὁ βασιλεὺς ὑπέβαλλεν αὐτῇ, κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος καὶ τὰ ἔθιμα. Συνέκειτο δὲ κατ' ἀρχὰς ἐξ 100 ἀνδρῶν (ὧν ἕκαστος ἀντεπροσώπευεν ἓν γένος), εἰς οὓς, μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς δευτέρας φυλῆς, προσετέθησαν ἄλλοι 100, καὶ πάλιν, μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς τρίτης, ἕτεροι 100 (**). Οἱ βουλευταὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν φρατρῶν, ἐκ τῶν γεροντοτέρων ἑκάστου γένους. Ἡ βουλὴ, καθ' ἣν ἐποχὴν συνέκειτο ἐξ 100 μόνον ἀνδρῶν, διηρέθη εἰς 10 βουλευτικὰς δεκουρίας, ὧν ἑκάστη ἀντεστοίχει πρὸς τὰ 10 γένη μ ἃς φράτρας ὥστε οἱ δέκα βουλευταὶ, ὧν ἕκαστος προΐστατο τῆς ἰδίας δεκουρίας, ἀντεπροσώπευον τὰς δέκα φράτρας (decem primi ἢ deni principes). Ἡ διαίρεσις αὕτη εἰς δέκα δεκουρίας διετηρήθη καὶ ἀφοῦ προσελήφθησαν αἱ δύο ἄλλαι φυλαί· εἰς ἑκάστην δὲ τῶν δεκουριῶν προσετέθησαν τότε ἀνὰ 10 βουλευταὶ, ἐξ ἑκάστης τῶν δύο νέων φυλῶν· ὥστε οἱ δέκα ἐκεῖνοι προϊστάμενοι βουλευταὶ τῆς πρώτης φυλῆς, διέμειναν καὶ εἰς τὸ μετέπειτα οἱ ἐπισημότατοι πάντων, ἐψηφοφόρουν πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν ἦτο συγχρόνως τῆς ὅλης βουλῆς ὁ πρόεδρος.—7) Τῶν ἀρχόντων ὁ ὑπέρτατος ἦτο ὁ ἡγεμὼν τῶν 300 ἱππέων (τῶν καλουμένων Κελερίων, tribunus Celerum), ἐρχόμενος ἀμέσως μετὰ τὸν βασιλέα· κατόπιν ἤρχοντο οἱ 3 προϊστάμενοι (tribuni) τῶν 3 φυλῶν, οἱ 30 προϊστάμενοι τῶν φατρῶν (curiones) καὶ οἱ 300 προϊστάμενοι τῶν γενῶν (decuriones). Τὸν βασιλέα ἀπόντα ἀντεπροσώπευεν ὁ φύλαξ τῆς πόλεως (custos urbis, βραδύτερον præfectus urbi), ὅστις ἦτο ὁ αὐτὸς μὲ τὸν πρόεδρον τῆς βουλῆς. Ἐπὶ τούτοις, πρὸς διαχείρισιν μὲν τῶν δημοσίων πόρων, ὑπῆρχον δύο ταμίαι (quaestores)· πρὸς καταδίωξιν δὲ τῶν κακουργημάτων, δύο εἰσαγγελεῖς (quae-

---

δίους οὔτε τῶν Ῥωμαίων, οὔτε τοῦ Ῥωμύλου, ὡς ἡ παράδοσις. Ἐκ τῶν νεωτέρων τινὲς, θελήσαντες νὰ συμβιβάσωσι τὴν παράδοσιν ἥτις ταυτίζει πελάτας καὶ πληθείους μὲ τὴν πρόδηλον μεταξὺ τῶν συμφερόντων καὶ τῶν σχέσεων τῶν δύο τούτων τάξεων διαφοράν, ἔφθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ μὲν ἀρχικοὶ ὑποτελεῖς ἀπετέλεσαν τοὺς πελάτας, οἱ δὲ μετ' ὀλίγον συῤῥεύσαντες εἰς Ῥώμην κάτοικοι τῶν περὶς πόλεων, ὡς ἐκ τοῦ περὶ ἀσύλου κηρύγματος, τοὺς πληθείους.

(*) Ὅτι τὰ γένη ταῦτα δὲν ἦσαν συγγενικαὶ ὁμάδες, ἀλλὰ πολιτικαὶ ὑποδιαιρέσεις ταυτόσημαντοι τῶν δεκάδων, πρῶτος ἀπέδειξεν ὁ Νεῖβουρος.

(**) Ὁ Διον. 3, 67 καὶ ὁ Λίβιος 1, 35 δὲν λέγουσι γενομένην τὴν αὔξησιν τῶν βουλευτῶν ἀπὸ 200 εἰς 300 εἰμὴ ἐπὶ τοῦ Ταρκυνίου πρώτου· ἀλλ' ὁ Οὐάλτερος ἀπέδειξεν ἀποχρώντως (σημ. 13 τοῦ Κεφ. 3), ὅτι ἡ αὔξησις αὕτη ἐγένετο ἀπὸ τῆς παραδοχῆς τῆς τρίτης φυλῆς, καὶ ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι ἐσύγχυσαν τὰ πράγματα ὑπολαβόντες τὴν ἐπὶ τοῦ Ταρκυνίου συμβᾶσαν ἀναπλήρωσιν τοῦ προκειμένου ἀριθμοῦ τῶν 300 (ἴδε κατωτέρω) ὡς πρώτην τῆς βουλῆς ἐκ τοσούτων ἀνδρῶν συγκρότησιν.

stores parricidii)· πρὸς ἐκδίκασιν δὲ τῶν μεγίστων ἀδικημάτων (τῆς καθοσιώσεως ἢ τῆς ἐσχάτης προδοσίας), τὰ ὁποῖα ὁ βασιλεὺς δὲν ἤθελε νὰ δικάσῃ αὐτὸς, προεχειρίζοντο ἑκάστοτε δύο ἄνδρες καλούμενοι duumviri perduellionis, κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν ὁποίων ἐπετρέπετο ὅμως ἔφεσις εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας. Ἅπαντες οἱ ἄρχοντες οὗτοι προεχειρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὡς πρός τινας ἀπῃτεῖτο ἡ σύμπραξις τῆς βουλῆς καὶ ἡ κύρωσις τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν.— 8) Αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι ἐψήφιζον κυρίως περὶ πολέμου, εἰρήνης, εἰσαγωγῆς νέων νόμων καὶ διορισμοῦ τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ἀείποτε ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ βασιλέως, καὶ τοιουτοτρόπως περιωρισμέναι, ὥστε δὲν εἶχον νὰ ἀποφανθῶσιν εἰμὴ διὰ τοῦ ναὶ ἢ τοῦ οὔ. Προστούτοις αἱ ἐκκλησίαι αὗται ἦσαν ὅλως ἐξηρτημέναι ἀπὸ τοῦ ἱερατείου, τὸ ὁποῖον ἦτον κάτοχον τῶν παρὰ τοῦ θείου σημείων καὶ οἰωνῶν (auspicia) (*). Αἱ ἐκκλησίαι συνεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Κελερίων. Ὡς ἀπόφασις ἐθεωρεῖτο ὅ,τι παρεδέχοντο αἱ πλείονες τῶν φρατρῶν, ὧν ἑκάστη εἶχε μίαν ψῆφον· ἐν ἑκάστῃ δὲ τῶν φρατρῶν αἱ ψῆφοι ἠριθμοῦντο κατὰ γένη, καὶ ἐν ἑκάστῳ γένει, κατὰ κεφαλήν, ψηφιζόντων μόνων τῶν πατρικίων, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν πελατῶν.—9) Ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως, ἡ Κυβέρνησις, μεχριοῦ ἐκλεχθῇ ἕτερος, περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν δέκα πρωτίστων τῆς βουλῆς, καὶ ἰδίως εἰς ἕνα ἕκαστον ἀλληλοδιαδόχως, κατὰ πενθημερίαν. Περὶ δὲ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου βασιλέως, πρῶτον συνεφώνουν οἱ δέκα ἐκεῖνοι, ἔπειτα ἡ ἄλλη βουλὴ καὶ τελευταῖον αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι· ἀποφηνάντων ἔπειτα καὶ τῶν ὀρνιθοσκόπων αἴσια τὰ παρὰ τῶν θεῶν σημεῖα, συνεκαλοῦντο αὖθις αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι καὶ ἤδη ἀνεγνωρίζετο ὁ ἐκλεχθεὶς ὡς βασιλεὺς καὶ περιεβάλλετο διὰ νόμου, καλουμένου lex curiata de imperio, τὸ εἰς τὸ ἄξιωμα αὐτοῦ προσῆκον κράτος.—10) Στρατός. Κατ' ἀρχὰς συνεκροτήθη εἰς λεγεὼν 3,000 πεζῶν (ἀνὰ 30 ἐξ ἑκάστου γένους), τὸ πλεῖστον βεβαίως πελατῶν· ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Σαβίνων ἑνώσεως, προσετέθη δεύτερος λεγεὼν ἐπίσης, ἐκ 3,000, καὶ μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς τρίτης φυλῆς, τρίτος ὅμοιος. Προΐσταντο δ' ἑκάστου λεγεῶνος 3 χιλίαρχοι (tribuni), 30 ἑκατόνταρχοι (centuriones) καὶ 300 δέκαρχοι (decuriones). Προστούτοις εἰς τὸν ἀρχικὸν ἕνα λεγεῶνα προσετέθησαν 300 ἱππεῖς, καλούμενοι μὲν Celeres, ἐκλεχθέντες δὲ φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκ τῶν ἐῤῥωμενεστάτων καὶ ἐπιφανεστάτων· τούτων προΐστατο ὁ tribunus Celerum, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν 3 ἑκατοντάρχους καὶ 30 δεκάρχους. Μετὰ τὴν ἀλληλοδιάδοχον παραδοχὴν τῶν δύο ἄλλων φυλῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππέων ηὔξησεν εἰς 900, ὥστε ἦδη ὑπῆρχον 3 ἱππικὰ σώματα (καλούμενα μὲν Centuriæ equitum καὶ tribus· ἀνήκοντα δὲ εἰς τὰς θεμελιώδεις διαιρέσεις τῆς πολιτείας). Ἀφ' ἑκάστου τούτων διετέλουν παρ' ἑκάςῳ τῶν 3 λεγεώνων 100 ἄνδρες, οἱ δὲ 300 οὗτοι ἦσαν διηρημένοι εἰς 10 ἴλας (turmæ), ὧν πᾶσα περιελάμβανε 10 ἄνδρας ἀπὸ πάσης φυλῆς, ἕνα δηλαδὴ ἐξ ἑκάστης φράτρας.

Β'. Νο(υ)μᾶς Πομπίλιος (Numa Pompilius) 715—673 (39—81). Μετὰ ἐνιαυσιαίαν μεσοβασιλείαν (716), προεχειρίσθη βασιλεὺς ὁ Σαβῖνος Νουμᾶς Πομπίλιος, γαμβρὸς τοῦ Τίτου Τατίου. Ἡ παράδοσις ἡ ἐξυμνήσασα τὸν προκάτοχον αὐτοῦ ἐπὶ ἀνδρίᾳ, πολεμικῇ ἀρετῇ καὶ κατακτήσεσιν, ἀποδίδει εἰς τὸν Νουμᾶν ὅλως ἄλλα ἔργα, διότι πολεμικὸν μὲν αὐτοῦ κατόρθωμα οὐδὲν μνημονεύεται, φημίζεται δὲ ὁ ἀνὴρ ὡς ἐμπεδώσας τὰς ἱερὰς διατάξεις, καὶ ἡ περὶ ταῦτα σοφία αὐτοῦ ἐφάνη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τοσοῦτον ἐξαισία, ὥστε ὁ Νουμᾶς ἐθεωρήθη ἀφ' ἑνὸς μὲν μαθητὴς τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας (τοῦ Πυθαγόρα, καί τοι ἀκμάσαντος ἡμιόλιον ἑκατονταετηρίδα ἔπειτα), ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς παραλαβὼν τοὺς νόμους ἐκείνους παρὰ θεῶν (διὰ τῆς νύμφης Ἠγερίας). Ὁ Νομᾶς διέταξε τὰ κατὰ τὴν θείαν λατρείαν, διῄρεσε τοὺς ἱερεῖς εἰς 8 τάξεις καὶ ὥρισε τὰ καθήκοντα μιᾶς ἑκάστης ἐξ αὐτῶν, ὧν ὑπερτάτη ὑπῆρχεν ἡ τάξις τῶν λεγομένων Pontifices, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ὑποτεταγμένον τῇ βουλῇ ἀνώτατον τῶν ἱερῶν βουλευτήριον, τὸ διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Pontifex Maximus. Πρὸς τούτοις εἰςήγαγε τοὺς 3 Flamines, ἤτοι τοὺς 3 κυρίους τῆς Ῥώμης ἱερεῖς, τοὺς διέποντας τὰ κατὰ τὴν λατρείαν τοῦ Διός, τοῦ Ἄρεος καὶ τοῦ

(*) Αἱ οἰωνοσκοπίαι αὗται ἀπετέλουν μέρος οὐσιωδέστατον τοῦ ὅλου πολιτεύματος (Κικέρωνος de republ. 2, 10. haec egregia duo firmamenta reipublicae-auspicia et senatus), διότι δι' αὐτῶν καθιεροῦντο καὶ ἐκυροῦντο πάντες οἱ νόμοι, πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις, πᾶσαι αἱ δημόσιαι καὶ αὗται τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου αἱ σημαντικώτεραι πράξεις (Λιβίου 6. 41. Auspiciis hanc urbem conditam esse, auspiciis bello ac pace, domi militiæque omnia geri, quis est, qui ignoret?).

Κυρίνου· ἔτι 4 Vestales (Ἑστιάδας), 12 ἱερεῖς καλουμένους Salii καὶ φυλάττοντας τὰς ἱερὰς ἀσπίδας τοῦ Ἄρεος, ἐπὶ τούτοις τοὺς λεγομένους Fetiales, οἵτινες ἐτήρουν τοὺς θρησκευτικοὺς τύπους ἐπὶ κηρύξεως πολέμου καὶ συνομολογήσεως εἰρήνης ἢ ὁμοσπονδίας, τελευταῖον τοὺς Augures (Οἰωνοπόλους) καὶ τὴν προμνημονευθεῖσαν ἤδη παρὰ τοῖς Σαμνίταις (σελ. 251) γεωργικὴν ἀδελφότητα. Διέταξε δὲ πολλὰ ᾗ περὶ γεωργίας, ἃ μᾶλλον ταύτην ἔθηκεν ὡς βάσιν ὅλων τῶν λοιπῶν αὐτοῦ διατάξεων· διένειμε γὰρ ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου κατακτηθεῖσας γαίας καὶ ὕδρυσε, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰδιοκτησίας, τὴν λατρείαν τοῦ ὁρίου Διὸς (Terminus). Εἰς τὸν Νουμᾶν ἀποδίδει ἡ παράδοσις καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἡμερολογίου, φυσικῷ τῷ λόγῳ, διότι ἡ ῥύθμισις αὐτοῦ ἦτο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς παρ' ἅπασι τοῖς ἔθνεσι καὶ ὡς παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε, στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς λατρείας. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Νουμᾶς λέγεται ὅτι εἰσήγαγε τὸ ἔθος τοῦ νὰ ἀνοίγεται, ἐπὶ πολέμῳ, ὁ ἐν Ῥώμῃ δίθυρος ναὸς τοῦ ἀμφιπροσώπου Ἰανοῦ (Λατινικῆς θεότητος, ὡς προείρηται), νὰ κλείεται δὲ, ἐν εἰρήνῃ.

Γ'. Τύλλος Ὁστίλλιος (Tullus Hostilius) 672-642 (82-113). Μετὰ σύντομον μεσοβασιλείαν, ἐξελέχθη βασιλεὺς ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ramnes, ὡς ᾗ ὁ Ῥωμύλος, Τύλλος Ὁστίλλιος, ἀνὴρ μάχιμος, τοῦ ὁποίου ἡ Κυβέρνησις παρέσχεν ὕλην ἄφθονον εἰς τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐπὶ τούτου ἡ Ῥώμη περιῆλθεν, ἕνεκα διαφορῶν τινων, εἰς πόλεμον πρὸς τὴν μητρόπολιν Ἄλβαν, τῆς ὁποίας προΐστατο τότε κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Κλοίλιος, ἔπειτα δὲ (φονευθέντος τούτου ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ, διὰ τὴν ἀνανδρίαν) ὁ Μέτιος Φουφέτιος. Μετ' ὀλίγον αἱ δύο πόλεις, ἐξίσου ἀπειλούμεναι ὑπὸ τῶν Οὐϊεντανῶν καὶ τῶν Φιδηναίων (Ἑτρούσκων), συμφωνοῦσι νὰ ὁμοσπονδήσωσι καὶ διὰ μονομαχίας νὰ ἀποφασίσωσι τίς ἐξ αὐτῶν θέλει τοῦ λοιποῦ ἡγεῖσθαι τῆς ἄλλης. Γενομένης δὲ μονομαχίας τῶν τριδύμων Ὁρατίων, ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, πρὸς τοὺς ἐξαδέλφους αὐτῶν καὶ τριδύμους ἐπίσης Κορατίους, ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν, ὑπολείπεται νικητὴς εἷς τῶν Ὁρατίων· καὶ τότε ὁ Τύλλος Ὁστίλλιος τρέπεται κατὰ τῶν Οὐϊεντανῶν καὶ τῶν Φιδηναίων, μετὰ τοῦ ἑπομένου ἤδη αὐτῷ Φουφετίου. Ἀλλ' οὗτος, θέλων ν' ἀποβάλῃ τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγὸν, συννοεῖται μετὰ τῶν ἐχθρῶν· ὅθεν κινδυνεύουσιν ἐν τῇ μάχῃ οἱ Ῥωμαῖοι, νικῶσιν ὅμως ἐπὶ τέλους ᾗ τιμωροῦσι τὴν προδοσίαν, θανατώσαντες μὲν τὸν Φουφέτιον, κατασκάψαντες δὲ τὴν Ἄλβαν, τοὺς δὲ κατοίκους μεταναστήσαντες εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐδόθη αὐτοῖς εἰς κατοικίαν ὁ Καίλιος λόφος (*). Εἰς τὸν Τύλλον Ὁστίλλιον ἀποδίδονται καὶ ἄλλοι εὐτυχεῖς πόλεμοι πρός τε τοὺς Σαβίνους καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Λατίνους, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ Ῥωμαῖοι, ἄχρι τοῦδε μὴ ἀποτελοῦντες μέρος τῆς Λατινικῆς ὁμοσπονδίας, παρέσχησαν ἤδη ὡς κληρονόμοι τῷ ἀξιώματος τῆς καταγραφείσης Ἄλβας· ὁ δὲ πόλεμος οὗτος ἐπεραιώθη διὰ συμβάσεως ἐν ᾗ, ὡς φαίνεται, συνωμολογήθη συμμαχία, ἀλλ' ὄχι συμπολιτεία μετά τε τῶν Λατίνων ᾗ μετὰ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν συμμάχων, τῶν Ἑρνίκων. Ὁ Τύλλος Ὁστίλλιος ἀπέθανε, ὡς λέγουν, βληθεὶς ὑπὸ κεραυνοῦ, διότι ὠλιγώρησε τῆς περὶ τὰ θεῖα λατρείας.

Δ'. Μάρκιος Ἄγκος (Ancus Marcius) 641-617 (114-137). Ὁ τοῦ Ὁστιλλίου οὗτος διάδοχος ἦτο πάλιν Σαβῖνος τὸ γένος καὶ υἱὸς τῆς τοῦ Νουμᾶ θυγατρός. Φημίζεται δὲ ὅτι, κατὰ τὸ τοῦ μητροπάτορος πνεῦμα, ἀπέδωκεν αὖθις τὸ προσῆκον τοῖς θεοῖς σέβας. Ἡ Κυβέρνησις ὅμως αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξεν, ὡς ἡ τοῦ Νουμᾶ, διὰ παντὸς εἰρηνική, ἐξεναντίας ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀνήκει μᾶλλον εἰς τοὺς διὰ πολεμικῶν ἔργων καὶ κατακτήσεων διαπρέψαντας. Διότι μετ' ὀλίγον, ἐκραγέντος νέου πολέμου πρὸς τοὺς Λατίνους, ὁ Ἄγκος ἐκυρίευσε τινὰς αὐτῶν πόλεις καὶ μετανέστησε τοὺς κατοίκους εἰς Ῥώμην, κατοικίσας ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου λόφου. Κατέκτησε πρὸς τούτοις ᾗ ἄλλας πόλεις, οἷον τὴν τῶν Φιδηναίων, καὶ ἐνίκησε τοὺς Οὐϊεντανούς, βιασθέντας νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως χώραν, ἐν ᾗ ὁ Ἄγκος ὕδρυσε τὸν λιμένα τῆς Ῥώμης, τὴν Ὄστιαν («ὡς δ' ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν Θύραν»). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, οἱ Ῥωμαῖοι κατέλαβον μονίμως τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Τι-

(*) Κατ' ἄλλην διήγησιν, ὁ Καίλιος λόφος κατελήφθη, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ τῶν Ἑτρούσκων. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι κατά τε τὸν Νεῖβουρον καὶ ἄλλους, ἡ Ἄλβα δὲν κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἄλλων Λατινίδων πόλεων, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς προσῆλθον ὡς φυγάδες εἰς Ῥώμην, ᾗ ἐγένοντο ἐνταῦθα δεκτοί. Συμπεραίνουσι δὲ τοῦτο οἱ νεώτεροι κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι ἡ χώρα τῆς Ἄλβας ἀναφαίνεται κατεχομένη ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἐνῷ ἂν οἱ Ῥωμαῖοι κατέστρεφον τὴν πόλιν ἐκείνην, φυσικὸν ἦτο νὰ γίνωσι κύριοι καὶ τῆς χώρας αὐτῆς.

θέρεως, κτίσαντες τὴν πρώτην ἐπ' αὐτοῦ γέφυραν (pons sublicius) καὶ ὀχυρώσαντες τὸν ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ κείμενον λόφον Ἰανίκολον.

Ε'. Λεύκιος Ταρκύνιος (Lucius Tarquinius Priscus). 616-579 (138-175). Οἱμέχρι τοῦδε 4 τῆς Ῥώμης βασιλεῖς ἐλαμβάνοντο ἐναλλὰξ ἐκ τῶν ἰδίως Ῥωμαίων, ᾗ ἐκ τῆς μετὰ τούτων συναφθείσης Σαβινικῆς ἀποικίας· ὁ δὲ πέμπτος Λεύκιος Ταρκύνιος λέγεται Ἐτροῦσκος (*). Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐγεννήθη ἐν Ταρκυνίᾳ ἀπὸ τοῦ Κορινθίου Δημαράτου, ὅστις, ὢν μὲν ἐκ τῆς Βακχιαδῶν συγγενείας, φεύγων δὲ τὴν τυραννίδα τοῦ Κυψέλου (ἴδε ἀνωτ. σελ. 76 ἐν σημ.), εἶχε μεταναστεύσει εἰς τὴν Ἐτρυσκικὴν ἐκείνην πόλιν μετὰ τῶν θησαυρῶν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ μετῴκησεν ἔπειτα εἰς Ῥώμην, τὸ μὲν διότι ἐν Ταρκυνίᾳ ἀπεκλείετο τῆς ἀρχῆς ὡς ξένος, τὸ δὲ διότι ἡ σύζυγος αὐτοῦ Τανακύλα προεμάντευσεν ὅτι οὗτος θέλει ἀξιωθῆ ἐν Ῥώμῃ μεγάλων τιμῶν. Ἔλαβε δὲ τῳόντι ἐνταῦθα εὐμενῆ δεξίωσιν καὶ τοσοῦτον ηὐδοκίμησε διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς συνέσεως ὥστε διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μαρκίου Ἄγκου ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων αὐτοῦ υἱῶν. Ἅμα δὲ ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως, προεχειρίσθη διάδοχος αὐτοῦ. — Ὁ Ταρκύνιος διεξήγαγεν ἐπίσης πολλοὺς εὐτυχεῖς πρὸς τοὺς Λατίνους, τοὺς Ἐτρούσκους καὶ τοὺς Σαβίνους πολέμους καὶ ἀνεβίβασε τὴν Ῥώμην εἰς ἀξίωμα πολὺ μεγαλήτερον τοῦ προηγουμένου. Μάλιστα ὅμως λόγου ἄξια εἶναι ὅσα ἐπεχείρησε πρὸς διακόσμησιν τῆς πόλεως, ὧν τὰ πλεῖστα, καὶ ἰδίως τὰ οἰκοδομήματα, φέρουσιν ὅλως Ἐτρυσκικὸν χαρακτῆρα. Αὐτὸς κατεσκεύασε τὰς ὑπονόμους τάφρους δι' ὧν ἀπεξηράνθησαν ἡ ἀγορὰ (forum ἤτοι ἡ μεταξὺ τοῦ Παλαντίνου καὶ τοῦ Κυρινίου λόφου κειμένη κοιλὰς) καὶ ἄλλα τινὰ μέρη τῆς πόλεως, ἔργον τὸ ὁποῖον ἡ μεταγενεστέρα Ῥώμη ἐθαύμαζεν ὡς μεῖζον ἢ κατ' ἄνθρωπον· περιέβαλε τῇ πόλει τεῖχος ἐκ λίθων τετραγώνων· ἐξωμάλυνεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλί(υ)ου λόφου πεδίον μέγα καὶ ἔθεσεν ἐνταῦθα τὰ θεμέλια ναοῦ ὑπερμεγέθους, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἐτελείωσεν εἰμὴ ὁ δεύτερος αὐτοῦ διάδοχος. Τελευταῖον ὁ Ταρκύνιος κατεσκεύασε τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων (circus maximus), ἐν ᾧ ἐτελοῦντο οἱ δημόσιοι ἀγῶνες, (ludi maximi s. romani), οἵτινες εἰσήχθησαν ἐν Ῥώμῃ ἐπίσης ἀπὸ Ἐτρουρίας, διέφερον ὅμως τῶν Ἑλληνικῶν οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οἱ δημόσιοι ἀγῶνες ἀπετέλουν οὐ μόνον τὸ ἡδονικώτατον τοῦ λαοῦ ψυχαγώγημα, ἀλλὰ καὶ ἓν τῶν οὐσιωδεστάτων τοῦ ἔθνους πραγμάτων, ἡ δ' ἐν αὐτοῖς κατορθωθεῖσα νίκη ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ὑπερτάτη τῶν τιμῶν· ἐνῷ οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἐνόμιζον ἄξια ἐλευθέρου ἀνδρὸς ἀγωνίσματα εἰμὴ τὴν ἁρματοδρομίαν καὶ τὴν ἱπποδρομίαν, ἀνατιθέντες τοὺς κυρίους ἀγῶνας εἰς μονομάχους ἐξ ἐπαγγέλματος (gladiatores) δηλαδὴ εἰς δούλους ἢ ῥωμαλέους ἀνθρώπους εὐτελοῦς καταγωγῆς, ἔχοντας ἰδιαίτερον τοῦτο τὸ ἔργον. Ἐντεῦθεν οἱ ἀγῶνες οὗτοι καὶ ἡ μετ' αὐτῶν συνδεδεμένη πομπὴ ἔτερπον μὲν τὰ Ἰταλικὰ ἔθνη ὅσον καὶ τοὺς Ἕλληνας, οὐδέποτε ὅμως ἐκτήσαντο παρὰ τοῖς πρώτοις οἵαν εἶχον ἐν τῇ Ἑλλάδι τιμήν.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ταρκυνίου ἀπέβη ἀναγκαίως καταθλιπτικὴ εἰς τὰς κατωτέρας τοῦ ἔθνους τάξεις, διότι τὰ κατασκευάσματα ἐκεῖνα δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθωθῶσιν, ὡς καὶ τὰ Ἐτρουσκικά, ἄνευ ἀγγαρείας τοῦ πλήθους. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐπὶ τοῦ βασιλέως τούτου οὐκ ὀλίγοι πληβεῖοι ἀνεβιβάσθησαν εἰς τὴν τῶν πατρικίων τάξιν, ἡ δὲ περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐπικρατούσης ταύτης τάξεως ἐπιγενομένη μεταβολή, ἥτις ἀνατρέχει μέχρι τινὸς εἰς χρόνους προηγουμένους, ἔχει ὡς ἑξῆς, κατὰ τὰ συμπεράσματα τῶν νεωτέρων. — Πρὸ καιροῦ ἤδη, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἄλβας, ἡ Ῥώμη προσεκτήσατο βαθμηδὸν χώραν πολλὴν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔλαβον διαφόρους τύχας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μεταφερθέντες, ὡς προείρηται, εἰς τὴν πόλιν, εἴτε ἑκουσίως, εἴτε βίᾳ, καὶ λαβόντες παρ' αὐτῆς κλήρους γῆς εἰς ἰδιοκτησίαν (**), διενεμήθη-

(*) Ὁ Νείβουρος θεωρεῖ αὐτὸν Λατῖνον, ἰδίως διότι ἐπελέγετο Priscus, τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο εἶναι κατὰ τὸν ἱστορικὸν ἐκεῖνον ἐθνικὸν, (ἴδε ἀνωτ. σελ. 230) καὶ δὲν σημαίνει, ὡς συνήθως ἐξηγεῖται, τὸν πρεσβύτερον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Νείβουρος ὁμολογεῖ (σελ. 366) ὅτι ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Ταρκύνιον κυβέρνησις φέρει ὅλως Τουσκικὸν χαρακτῆρα.

(**) Τὰ περὶ τῆς ἀκινήτου κτήσεως εἶχον, κατὰ τὸ παναρχαῖον πολίτευμα ὡς ἑξῆς. Ἡ παρὰ τῶν Κάσκων δημευθεῖσα ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας γῆ, ἡ, (ἐὰν δὲν παραδεχθῶμεν τοιαύτην κατάκτησιν) ἡ παρὰ τοῦ Ῥωμύλου κατὰ πρῶτον καταληφθεῖσα, εἶχε διαιρεθῆ εἰς 3 μοίρας, ὧν μία μὲν προσδιωρίσθη εἰς συντήρησιν τοῦ βασιλέως ᾗ τῆς θρησκείας· ἄλλη ἔμεινεν εἰς κοινὴν χρῆσιν καὶ ἰδίως εἰς νομὰς (ager publicus), ᾗ δὲ τρίτη (ager privatus), διενεμήθη μεταξὺ τῶν 10 πρώτων φρατρῶν. Ἡ παραδοχὴ

θησαν μὲν μεταξὺ τῶν φυλῶν καὶ τῶν φρατρῶν (ἰδίως ἐπὶ φορολογίᾳ καὶ στρατολογίᾳ), οὐχὶ δὲ καὶ μεταξὺ τῶν γενῶν (ἐκτὸς ὅσοι ἐγένοντο ῥητῶς δεκτοὶ εἰς τοὺς πατρικίους)· ὅθεν δὲν ἦσαν ἐκλέξιμοι εἰς τὴν βουλὴν, δὲν εἶχον ψῆφον εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας, ἡ μετὰ τῆς ἀρχαίας τάξεως ἐπιγαμία ἦτο ἀπηγορευμένη αὐτοῖς, καὶ τὸ ἀπὸ αὐτῶν λαμβανόμενον ἱππικὸν δὲν ἀνῆκεν εἰς τὰς 3 centuriæ equitum. Ἄλλοι πάλιν κατελείφθησαν εἰς τὰς ἰδίας πόλεις καὶ χώρας, διαφυλάξαντες ἐν μέρει τὴν ἀκίνητον κτῆσιν, διοικούμενοι δὲ ᾗ χαλινέμενοι διὰ Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν ἢ ἐπιμελητῶν. — Ὁ Ταρκύνιος θεωρῶν ἤδη τοὺς κατ' ἀρχὰς μικροῦ λόγου ἀξίους Πληβείους, αὐξήσαντας τοιουτοτρόπως καὶ ἀποβάντας πολὺ ἀνωτέρους τῶν πατρικίων κατὰ τὸ πλῆθος, ἠθέλησε νὰ συγχροτήσῃ ἀπὸ αὐτῶν 3 νέας φυλὰς, καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς ὅσα δικαιώματα εἶχον καὶ αἱ πρῶται τρεῖς· ἡ ἀντίπραξις ὅμως τῆς ἀρχούσης τάξεως ἐβίασεν αὐτὸν νὰ μεταβάλῃ τρόπον· δηλαδὴ, διετήρησε μὲν τὰς ἀρχαίας 3 φυλὰς, ἀλλὰ συνεχώνευσε τοὺς διὰ τοῦ θανάτου μειωθέντας ἀρχαίους τῶν πατρικίων οἴκους τοιουτοτρόπως, ὥστε ἤδη δὲν κατεῖχον ἐν ἑκάστῃ φυλῇ εἰμὴ 5 φράτρας, ἤτοι ἐν ὅλοις 15 φράτρας καὶ 150 γένη· τὰς δὲ λοιπὰς φράτρας καὶ δεκάδας ἐπλήρωσεν, ἀναβιβάσας εἰς τὴν τῶν πατρικίων τάξιν πολλοὺς πληβείους οἴκους. Τὰ ἐκ τῶν νέων οἴκων συγκροτηθέντα γένη ὠνομάσθησαν ἤδη, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων συγκροτουμένων, Ramnes, Tities et Luceres secundi ἢ patres minorum gentium (*), ἡ δὲ βουλὴ συνέκειτο ἐξ 150 ἀνδρῶν τῶν ἀρχαίων οἴκων καὶ ἐξ 150 τῶν νεωτέρων. Ὁ Ταρκύνιος διετήρησεν ἐπίσης τὰς 3 ἀρχαίας centuriæ equitum, ἀλλὰ ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν αὐταῖς περιεχομένων ἱππέων, διότι ἤδη τὰ μὲν ἀρχαῖα γένη ἑκάστης φυλῆς παρεῖχον 300 ἱππεῖς, τὰ δὲ νέα 300 ἐπίσης.

ΣΤ'. Σερούϊος Τύλλιος (Servius Tullius) 578—535 (176—219). Ὁ Ταρκύνιος Πρίσκος ἐδολοφονήθη, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν παίδων τοῦ Μαρκίου Ἄγκου, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς σφετεριστὴν τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ δὲν ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς κακουργίας ταύτης, διότι ἡ ἐπιτηδεία τοῦ φονευθέντος σύζυγος Τανακύλα κατώρθωσε νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς ὁ γαμβρὸς αὐτῆς Σερούϊος Τύλλιος. Τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς νεανικῆς τούτου ἡλικίας εἶναι ἀσαφέστατα, διότι ὅσα λέγει ἡ παράδοσις φαίνονται ὅλως ἀπίθανα. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, γυνή τις ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Λατίνων ἢ τῶν Ἐτρούσκων, αἰχμαλωτευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὡς δούλη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ταρκυνίου διατελοῦσα, ἐγέννησε, μετὰ πολλῶν θαυμασίων περιστατικῶν, υἱὸν κληθέντα μὲν Σερούϊον Τύλλιον, ἀνατραφέντα δὲ μετὰ τῶν υἱῶν τῆς Τανακύλας (διότι ᾗ ἄλλα πολλὰ σημεῖα προανήγγελλον τὸν μέγαν αὐτοῦ προορισμόν), διακριθέντα ἔπειτα ἐν τῇ νεότητι ἐπ' ἀνδρίᾳ, καὶ τελευταῖον γενόμενον γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ταρκυνίου καὶ διάδοχον τῆς ἀρχῆς. — Ὁ νέος βασιλεὺς ἐνίκησε τὴν Ἐτρουσκικὴν τῶν Οὐϊεντανῶν πόλιν, ἥ, κατὰ τὰ παρ' ἄλλων λεγόμενα, ὁλόκληρον τὸ Ἐτρουσκικὸν ἔθνος, εἰς μακρὸν εἰκοσαετῆ πόλεμον, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. Προστούτοις, ἐπὶ τοῦ Τυλλίου, ὡς φαίνεται, ἡ Ῥώμη ἐπέτυχεν οὐ μόνον τὴν παραδοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν Λατινικὴν συμπολιτείαν, ἀλλὰ ᾗ τὴν ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου λόφου ἵδρυσιν κοινοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (Διάνας) ἱεροῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἀναγραφὴν τῶν νόμων τῆς συμπολιτείας. Αἱ Λατινικαὶ ὅμως πόλεις διετήρησαν τὰς ἀρχαίας αὐτῶν ἐν Φερεντίνῳ συνόδους ᾗ τὰς πατρίους πανηγύρεις ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους (feriæ latinæ), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ ἡγεμὼν τῆς ὁμοσπονδίας ἐπετέλει τὰς δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς Ῥωμαίους θυσίας, ὡς ἔπραττεν ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς, ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου ὄρους, δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς Λατίνους.

τῶν δύο νέων φυλῶν ἡ συνωδεύθη μὲ αὔξησίν τινα τῆς χώρας, διανεμηθείσης βεβαίως κατὰ τὸν τριπλοῦν ἐκεῖνον τρόπον· ἡ δὲν συνεπήγαγε τοιαύτην αὔξησιν, καὶ τότε οἱ νεωστὶ προσληφθέντες ἔλαβον κλήρους γῆς ἀπὸ τῆς διὰ τῆς κατακτήσεως ἀποκτηθείσης δημοσίας. Τῆς ἀδιαλείπτως αὐξανούσης δημοσίας ταύτης γῆς μοῖράν τινα ἔλαβον βραδύτερον καὶ οἱ μεταναστεύσαντες ἐν Ῥώμῃ πάροικοι, περὶ ὧν γίνεται ἐν τῷ κειμένῳ λόγος.

(*) Οἱ ἐκ τῶν νεωτέρων τούτων γενῶν βουλευταὶ ἐψηφοφόρουν μετὰ τοὺς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἐν γένει τὰ νεώτερα γένη εἶχον, ὡς πρὸς τὰ πρεσβύτερα, ἣν θέσιν, μέχρι τοῦ Ταρκυνίου, ἡ τρίτη φυλὴ (Luceres) ὡς πρὸς τὰς δύο πρώτας καὶ ἔτι πρότερον ἡ δευτέρα (Tities) ὡς πρὸς τὴν πρώτην (ἴδε ἀνωτ. σελ. 253). Ἰδίως δὲ μέχρι τοῦ Ταρκυνίου κατ' ἀρχὰς οἱ Tities καὶ ἔπειτα οἱ Luceres ἔφερον αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν patres minorum gentium, τὸ ἀπὸ τοῦδε δοθὲν εἰς τὰ νεώτερα γένη ᾗ τῶν τριῶν φυλῶν.

Ἀλλὰ μάλιστα διάσημος ἀπέβη ὁ Σερούϊος Τύλλιος διὰ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ περὶ τοὺς νόμους καὶ τοὺς θεσμοὺς μεταβολῶν. Καθὼς ἐπὶ τοῦ Ταρκυνίου εἰςήχθησαν ἐν Ῥώμῃ τὰ Ἐτρουσκικὰ ἤθη, οὕτως, ἐπὶ τοῦ Τυλλίου, ἐπεκράτησαν τὰ Λατινικὰ ᾗ Ἑλληνικά, καὶ ἰδίως ἡ Ἑλληνικωτάτη ἀρχὴ τῆς βαθμιαίας μεταῤῥυθμίστως τοῦ πολιτεύματος, κατὰ τὰς διὰ τοῦ χρόνου εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους ἐπιγενομένας μεταβολάς. Τῳόντι, ἄχρι τοῦδε εἴδομεν ἐν Ῥώμῃ ἐπικρατήσασαν ἱεροκρατίαν, καὶ εἰς βίους διαίρεσιν τοῦ ἔθνους, καὶ δουλείαν τοῦ πλήθους ἀνάλογον τῆς ἀναφαινομένης εἰς τὰ παναρχαῖα Ἀσιανὰ ἔθνη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἐπὶ τῶν Πελασγικῶν χρόνων. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σερουΐου Τυλλίου ἄρχεται ἐποχὴ νέα, ἐποχὴ ἀναπτύξεως καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας· ὅθεν αἱ παραδόσεις θεωροῦσι τὸν βασιλέα ἐκεῖνον ὡς τὸν ἀρχηγέτην ᾗ καθιδρυτὴν τοῦ ἐλευθέρου τῆς μεταγενεστέρας Ῥώμης πολιτεύματος. Ἐκθέτομεν ἤδη τὰς ἀποδιδομένας εἰς αὐτὸν θεσμοθεσίας, κατὰ τὰ ἀκριβέστερα ᾗ δοκιμώτερα συμπεράσματα τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν.—1) Τοπικαὶ φυλαί. Πρὸ πάντων ὁ Τύλλιος διῄρεσε τὴν μὲν πόλιν εἰς 4, τὴν δὲ ἄλλην χώραν εἰς 26 τμήματα, εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἐν ἑκάςῳ τμήματι κατοικοῦντες πατρίκιοι, πελάται ᾗ πληβεῖοι ἀπετέλουν συνάμα μίαν τοπικὴν φυλὴν (tribus, τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδεμίαν εἶχεν ἤδη σχέσιν μὲ τὰς ἀρχικὰς ἐπὶ Ῥωμύλου φυλάς), διατελοῦσαν ὑπὸ ἴδιον φύλαρχον (curator tribus). Τὰ τμήματα ταῦτα ὑποδιῃρέθησαν ἐν μὲν τῇ πόλει εἰς vici, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ χώρᾳ εἰς pagi, οἱ δ' ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποδιαιρέσεων κατοικοῦντες ἀπετέλουν ςενὴν κοινότητα, διατελοῦσαν ὑπὸ ἴδιον ἄρχοντα, ὅςτις ἀνέγραφεν ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα, τὰς οἰκήσεις ᾗ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν.— 2) Τίμησις καὶ διαίρεσις τῶν πολιτῶν κατὰ τὴν περιουσίαν. Ὁ Τύλλιος διέταξε προςτούτοις τὴν τίμησιν (census) τῶν περιουσιῶν ᾗ τὴν περιοδικὴν αὐτῆς ἐπανάληψιν· ἐπὶ τούτῳ, συνετάχθησαν, κατὰ φυλάς, κατάλογοι, ἐν οἷς ἕκαστος πολίτης ὤφειλε νὰ δηλώσῃ ἐνόρκως τὴν περιουσίαν ἣν εἶχε, καὶ τὴν εἰς ἀργύριον ἀξίαν αὐτῆς· ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν καταλόγων τούτων, οἱ πολῖται διῃρέθησαν εἰς 5 μοῖρας (classes) (*), καθ' ὅσον τὸ τίμημα αὐτῶν συνεποσοῦτο εἰς 100,000, 75,000, 50,000, 25,000 καὶ (κατὰ τὴν εὔλογον εἰκασίαν τοῦ Βοικχίου) 10,000 ἄσσους. Οἱ ἀριθμοὶ ὅμως οὗτοι, οἱ ὑπὸ τοῦ Λιβίου ᾗ τοῦ Διονυσίου ἀναφερόμενοι, δὲν εἶναι οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων, καθ' οὓς ὁ ἄσσος εἶχε πραγματικὸν βάρος μιᾶς λίτρας χαλκοῦ, ἀλλ' οἱ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης. Τὰ ἀρχαιότερα τιμήματα ἦσαν 20,000, 15,000, 10,000, 5,000, 2,000, πενταπλασιασθέντα βραδύτερον, ὅτε οἱ ἄσσοι ἐκόπησαν πολὺ ἐλαφρότεροι. Προςτούτοις, τὰ τιμήματα τῆς πρώτης καὶ τῆς πέμπτης μοίρας ἀνυψώθησαν τότε εἰς 110,000 καὶ 11,000, ἔπειτα δὲ πάλιν εἰς 125,000 καὶ 12500. — 3) Λόχοι καὶ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Πᾶσα μοῖρα διῃρέθη, ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς δύο τμήματα, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς νεωτέρους, καὶ πᾶν τμῆμα, εἰς ὡρισμένον ἀριθμὸν λόχων (centuriæ)· ἡ πρώτη μοῖρα περιεῖχεν 80 λόχους, ἡ δευτέρα, ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη ἀνὰ 20, ἡ δὲ πέμπτη 30, εἰς πᾶσαν δὲ μοῖραν τὸ τμῆμα τῶν πρεσβυτέρων περιελάμβανε τόσους λόχους, ὅσους καὶ τὸ τῶν νεωτέρων. Καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι ἐμάχοντο μόνον πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως, ὁ δὲ στρατὸς κατελέγετο ἐκ τῶν νεωτέρων, ὁριζομένου μὲν τοῦ ἀναγκαίου ἀριθμοῦ τῶν στρατευσίμων, ἀναλογιζομένου δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου πρὸς τὸ σύνολον τῶν στρατευσίμων καὶ ἔπειτα ἑκάστου λόχου συντελοῦντος κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν ἐξ ὧν συνέκειτο. Ὁ τρόπος τοῦ ὁπλισμοῦ ἦτο διάφορος κατὰ τὰς διαφόρους μοίρας, οἱ δὲ πλουσιώτεροι εἶχον τὰ μεγαλήτερα κατὰ τοῦτο βάρη, ὅπερ ἦτο δικαιότατον διότι ἡ ὑπηρεσία τοῦ πεζικοῦ ἦτο τότε ὅλως ἔτι ἄμισθος. Οἱ ἔχοντες τίμημα κατώτερον τῆς 5ης μοίρας, δὲν ἀπετέλουν ἰδίαν μοῖραν, ἀλλ' ὅμως ὑποδιῃροῦντο ὡς ἑξῆς. Ἐκ τῶν τιμηθέντων ὑπὲρ τοὺς 1500 (ἤτοι κατ' ἀρχὰς ὑπὲρ τοὺς 300) ἄσσους, ἀποτελούντων ἕνα ἴδιον λόχον, ἐλαμβάνοντο πιθανώτατα οἱ λεγόμενοι accensi velati, ἤτοι ἀναπληρωτικοὶ στρατιῶται, οἵτινες ἐξεστράτευον ἄοπλοι καὶ ἀνεπλήρουν τοὺς φονευθέντας, λαμβάνοντες τὰ ὅπλα αὐτῶν. Οἱ ἔχοντες περιουσίαν τοὐλάχιςον 375 (κατ' ἀρχὰς 75) ἄσσων, ὠνομάζοντο proletarii· πάντες δὲ οἱ ἄλλοι capite censi· οἱ πρῶτοι, θεωρούμενοι ἐντιμότεροι, ὡπλίζοντο εἰς κατεπειγούσας περιςάσεις, δημοσίοις ἀναλώμασιν, οἱ δεύτεροι, οὐδέποτε. Τελευταῖον συνεχροτήθησαν παρὰ ταῖς μοίραις, ἀν-

(*) Περιεργοτάτη εἶναι ἡ σύμπτωσις τῆς κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τιμήσεως τῶν περιουσιῶν, τροπολογίας τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐν Ἀθήναις διὰ τοῦ Σόλωνος (ἴδε ἀνωτ. σελ. 80 καὶ 109—110).

ἐξαρτήτως τοῦ τιμήματος, ἐπίσης ὅμως κατὰ τὴν ἡλικίαν διακεκριμένοι, δύο μὲν λόχοι ἀπὸ τῶν ὁπλοποιῶν καὶ τῶν τεκτόνων, δύο δὲ λόχοι ἀπὸ τῶν σαλπιστῶν καὶ τῶν βυκανιστῶν. Οἱ ἄλλοι χειρώνακτες καὶ βαναυσουργοὶ διέμενον οἰκαδε ὡς proletarii· ἐπίσης ἀπεκλείοντο τῆς τε στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς εἰς λόχους κατατάξεως οἱ ἀπελεύθεροι.—4) Λόχοι τῶν ἱππέων. Τὰ τρία ἀρχαῖα ἱππικὰ σώματα (μετὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Ταρκυνίου ὑπαρχούσης ὑποδιαιρέσεως αὐτῶν εἰς πρώτους καὶ δευτέρους Ramnes, Tities καὶ Luceres) διετηρήθησαν, ἀλλὰ διενεμήθησαν εἰς ἓξ λόχους, περιλαμβάνοντας μόνον πατρικίους καὶ ἐκ τούτων ἀναγκαίως τοὺς πλουσιωτάτους καὶ ἐπισημοτάτους. Πρὸς τούτοις ὁ Σερούϊος ἐξελέξατο ἀπὸ τῶν πλουσιωτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων οἴκων τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, κυρίως ὅμως ἀπὸ τῶν πλησείων τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας (βεβαίως κατά τι τίμημα, μὴ γνωστὸν) μέγαν ἀριθμὸν ἱππέων τοὺς ὁποίους διένειμεν εἰς 12 λόχους. Τὸ ταμεῖον ἐπλήρονε δι' ἀγορὰν ἑκάστου μαχίμου ἵππου 2,000 (βραδ. 10,000) ἄσσων, πρὸς συντήρησιν δὲ αὐτοῦ ἐδίδετο ἐτησία χορήγησις 400 (2,000) ἄσσων, ἥτις ἐλαμβάνετο ἀπὸ ἰδιάζοντός τινος φόρου, καταβαλλομένου ὑπὸ τῶν εὐπόρων ἀγάμων γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων ὀρφανῶν.—5) Φορολογία. Δύτη ἐρρυθμίσθη, ὡς καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τιμήματος, ὁριζομένου μὲν τοῦ εἰσπρακτέου ποσοῦ, ἀναλογιζομένου δὲ τούτου πρὸς τὸ σύνολον τῆς φορολογήτου περιουσίας καὶ ἔπειτα εἰσπραττομένων ἑνὸς ἢ πλειόνων ἄσσων ἀφ' ἑκάστης χιλιάδος. Τοιουτοτρόπως ἐφορολογοῦντο καὶ οἱ ἀπελεύθεροι, οἱ δὲ proletarii ἔμειναν ἀτελεῖς ἢ, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τούτους, ἅπαντες οἱ ἄλλοι φορολογούμενοι ἐκαλοῦντο assidui ἢ locupletes. Ὑπὸ τῶν εὐπόρων ἀγάμων γυναικῶν ἢ ἀνηλίκων ὀρφανῶν ἐπληρόνετο εἰδικός τις φόρος, ὡς προείρηται, πρὸς συντήρησιν τοῦ ἱππικοῦ· οἱ δὲ παροικοῦντες ἐν Ῥώμῃ, ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας ἕνεκα, πολυάριθμοι ξένοι ὑπεβάλλοντο εἰς προσωπικόν τινα φόρον.—6) Λοχίτιδες ἐκκλησίαι. Ὁ Σερούϊος ὠφελήθη ἀπὸ ὅλων τούτων τῶν θεσμῶν ἵνα συγκροτήσῃ καὶ τι νέον εἶδος ἐκκλησιῶν, αἵτινες περιελάμβανον τούς τε πατρικίους καὶ τοὺς πληβείους· ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐταῖς (comitia centuriata), δικαίωμα ψήφου εἶχον πάντες οἱ ἐν τοῖς λόχοις κατατεταγμένοι πολῖται, ἀλλ' ἐν τῷ καταλογισμῷ πᾶς λόχος ἠριθμεῖτο ἀντὶ μιᾶς ψήφου. Διὰ τοῦ ἐπιτηδειοτάτου τούτου θεσμοῦ, ἐξησφαλίσθη ὁριστικῶς ἡ τῶν εὐπόρων ὑπεροχή, διότι μόνη ἡ πρώτη μοῖρα εἶχεν 80 ψήφους, ἐνῷ ἑκάστη τῶν 3 ἑπομένων δὲν περιεῖχεν εἰμὴ 20, ἡ δὲ πέμπτη 30. Προστούτοις εὐστοχώτατα ἀπεδόθη ἡ προσήκουσα ἐπιρροὴ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐμπειρίαν, διότι ἐν ἑκάστῃ μοίρᾳ οἱ πρεσβύτεροι, ἂν καὶ εὐαριθμότεροι, εἶχον ὅμως ὅσας καὶ οἱ νεώτεροι ψήφους. Ὁμοίως καὶ τὸ ἱππικὸν διεκρίθη ἀναλόγως τῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὑπηρεσίας αὐτοῦ, διότι οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἓξ ἐκ πατρικίων λόχοι ἔλαβον ἓξ ψήφους, οἱ δὲ λοιποί, δώδεκα. Ἐπὶ τούτοις διὰ 4 ψήφων ἐτιμήθησαν τὰ συντελεστικὰ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐπιτηδεύματα, ἀνεξαρτήτως τῆς μικρᾶς περιουσίας τῶν μετερχομένων αὐτὰ ἀνθρώπων. Τελευταῖον εἰς μὲν τοὺς accensi velati ἐδόθη μία ψῆφος, εἰς δὲ τοὺς proletarii καὶ τοὺς capite censi πιθανώτατα ἀνὰ μία· καὶ οἱ μὴ προφθάσαντες νὰ ἐξασκήσωσι τὸ δικαίωμα αὐτῶν, ἐν τῷ ἰδίῳ λόχῳ, ἠδύναντο νὰ ψηφίσωσιν εἰς ἕνα πρόσθετον λόχον, ἐπὶ τούτῳ συγκεκροτημένον. Ὁπωσδήποτε ὅμως, οἱ 80 λόχοι τῆς πρώτης μοίρας, ὁμοφρονήσαντες πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τοὺς 18 ἱππικούς, ἐπλειονοψήφουν τῶν λοιπῶν, ὥστε εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ ψηφοφορία τῶν ἄλλων ἦτο περιττή. Οἱ ἀπελεύθεροι, καθὸ μὴ περιλαμβανόμενοι εἰς τοὺς λόχους, οὐδὲ δικαίωμα ψήφου εἶχον.— Εἰς τὰς λοχίτιδας ταύτας ἐκκλησίας, μετεβίβασεν ἤδη ὁ Σερούϊος Τύλλιος τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα εἶχον ἄχρι τοῦδε αἱ φρατρικαί· δηλαδὴ τὴν σύμπραξιν ἐπὶ κηρύξεως πολέμου, συνομολογήσεως εἰρήνης, ἐκδόσεως νέων νόμων καὶ ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Διὰ τούτου ὅμως δὲν κατηργήθησαν αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι, οὔτε οἱ περιορισμοὶ δι' ὧν τὸ παναρχαῖον πολίτευμα περιέζελλε τὰ ἀτοπήματα τῶν πολυαρίθμων συνελεύσεων· διότι νέων μὲν νόμων δὲν ἐπελαμβάνοντο εἰμὴ διὰ προβουλεύματος (senatus consultum) τῆς βουλῆς, ἐπὶ δὲ τῆς ἐκλογῆς βασιλέως, αἱ ψῆφοι περιωρίζοντο εἰς τὸ παρὰ τοῦ μεσοβασιλέως προταθὲν πρόσωπον· προστούτοις, νέοι μὲν νόμοι δὲν ἐψηφίζοντο τότε πολλοί, διότι ἴσχυον μᾶλλον τὰ εἰθισμένα, αἱ δὲ ἀρχαιρεσίαι ἦσαν σπάνιαι, διότι ὁ ἅπαξ ἐκλεχθεὶς διέμενε διὰ βίου. Ἀφ' ἑτέρου αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι διεφύλαξαν, ἐν τῷ νέῳ πολιτεύματι, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπικυροῦν, μετὰ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν οἰωνοπολιῶν καὶ ἐπὶ τῇ ἐπανειλημμένῃ προτάσει τῆς βουλῆς, τὰ περὶ νόμων καὶ ἐκλογῶν δόγματα ἐῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦ ἐγκαθιδρύειν τὸν ἐκλεχθέντα εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ὁ Σ. Τύλλιος παρεδέχθη μὲν ἐν τῇ βουλῇ καὶ πληβείους, ἀλλ' ὅμως ὀλίγους τὸν ἀριθ-

μὸν καὶ μικρότερα τῶν ἄλλων βουλευτῶν ἔχοντας δικαιώματα· ὥστε καὶ ἤδη οἱ πατρίκιοι ἀπετέλουν τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις, παραδόξως διὰ τοῦ θρησκεύματος ἐνισχυομένη, κατεφαίνετο ἀπανταχοῦ τοῦ πολιτεύματος. Αὐτοί, οἱ διὰ τῆς καταγωγῆς ἢ τῆς εἰσποιήσεως μετὰ τῶν πρώτων τῆς ἱερᾶς πόλεως καθιδρυτῶν συνδεδεμένοι, ἐκόμπαζον ἐπὶ τῇ ἰδιαζούσῃ εὐνοίᾳ τῶν θεῶν, πρὸς οὓς αὐτοὶ καὶ μόνοι ἠδύναντο νὰ προσεγγίσωσι διὰ τῶν οἰωνοπολιῶν καὶ τῶν δημοσίων θυσιῶν, ὅθεν εἰς αὐτῶν καὶ μόνων τὰς χεῖρας ἠδύνατο νὰ ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνσις τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ἐπεκράτουν δὲ καὶ ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις, διότι, διὰ ῥητῆς διατάξεως τοῦ Σ. Τυλλίου, ἀπηγορεύθη νὰ συγκροτῶνται αὗται εἰς ἡμέρας ἀγοραίας, καθ' ἃς συνέῤῥεον ἐν τῇ πόλει οἱ ἔξω αὐτῆς κατοικοῦντες πληβεῖοι· ἐπειδὴ δὲ κατ' ἄλλας ἡμέρας ἦτον ἐπαχθὲς εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νὰ προσέλθωσιν, οἱ πατρίκιοι ἐπλειονοψήφουν καὶ ἐνταῦθα διὰ τῶν πολυαρίθμων αὐτῶν πελατῶν, τοὺς ὁποίους ἠδύναντο νὰ προσκαλέσωσιν ἐπὶ τούτῳ. Τελευταῖον οἱ πατρίκιοι ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσι τὴν συγκρότησιν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, προτείνοντες ὅτι ἀντίκεινται εἰς τοῦτο αἱ οἰωνοπολίαι ἢ ἄλλαι διοσημίαι, ἢ τὰ ἱερὰ ἔθιμα, τῶν ὁποίων αὐτοὶ μόνοι εἶχον τὴν γνῶσιν, διὰ τῶν παραδόσεων.—7) Θρήσκευμα καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον τῶν πληβείων. Οἱ ἐν Ῥώμῃ ἐποικήσαντες πληβεῖοι ἠδύναντο νὰ λατρεύωσιν ἢ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἢ τὰς πατρίους αὐτῶν θεότητας, ἀλλ' ἡ λατρεία αὐτῶν ἦτο ἀείποτε ἰδιωτικὴ λατρεία, καὶ ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπάντων τῶν ἱερατικῶν τῆς πολιτείας ἀξιωμάτων. Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, αἱ ἐπίσημοι τελεταὶ καὶ θυσίαι ἦσαν εἰς χεῖρας μόνων τῶν πατρικίων. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως μετέσχον, διὰ τῆς προνοίας τοῦ Σ. Τυλλίου, τοῦ ἰδιωτικοῦ τῶν Ῥωμαίων δικαίου· οἱ ἐξ αὐτῶν πένητες ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ager publicus κλήρους (ἑπταπλέθρους) γῆς, καὶ ἐκοινώνησαν οὕτω τοῦ περὶ κυριότητος δικαίου· προστούτοις, ὁ Σ. Τύλλιος ἐῤῥύθμισε, διὰ 50 νόμων, τὰ περὶ τῶν συναλλαγμάτων καὶ τῶν ἀδικημάτων τῶν πληβείων, καὶ ἀπένειμε νόμιμον κῦρος εἰς τοὺς γάμους αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψε τὴν πρὸς τοὺς πατρικίους ἐπιγαμίαν.

Ζ'. Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ τύραννος (L. Tarquinius Superbus) 534—510 (220—244). Τὸ τέλος τοῦ Σερουΐου Τυλλίου ὑπῆρξε, κατὰ τὴν παράδοσιν, οἰκτρόν. Ὁ βασιλεὺς οὗτος υἱὸν μὲν οὐδένα ἀπέκτησε, δύο δὲ θυγατέρας, ἀνομοίας τὸν χαρακτῆρα, τὰς ὁμωνύμους Τυλλίας, τὰς ὁποίας συνέζευξε μετὰ τῶν δύο τοῦ Ταρκυνίου υἱῶν, ἐπίσης ἀνομοίων τὴν φύσιν, τοῦ Λευκίου καὶ τοῦ Ἀρούντα. Καὶ ὁ μὲν αὐθάδης καὶ τυραννικὸς Λεύκιος ἔλαβε τὴν χρηστὴν καὶ σώφρονα θυγατέρα, ὁ δὲ πρᾶος Ἀρούντας, τὴν ἀνοσίαν καὶ πάντολμον αὐτῆς ἀδελφήν. Μετ' ὀλίγον ὁ Λεύκιος καὶ ἡ πονηρὰ Τυλλία φονεύσι τὸν Ἀρούνταν καὶ τὴν πρεσβυτέραν τῶν Τυλλίου θυγατέρων καὶ συνέρχονται εἰς γάμον· ἔπειτα, συνομόσαντες μετὰ τῆς δυσηρεστημένης (διὰ τὰς γενομένας εἰς τὸ πολίτευμα μεταβολὰς) μερίδος τῶν πατρικίων καὶ ἰδίως τῶν πλείστων βουλευτῶν, ἀποφασίζουσι νὰ καταστήσωσιν ἐκποδὼν καὶ τὸν γηραιὸν Τύλλιον. Ὅθεν ἡ βουλὴ ἀναχηρύσσει βασιλέα τὸν Λεύκιον· ὁ Τύλλιος, ἀκούσας τὴν ἐπιβουλήν, προσέρχεται εἰς τὸ συνέδριον, ἀλλὰ κρημνίζεται κατὰ τῶν κρηπίδων τοῦ βουλευτηρίου ὁ ἀσθενὴς πρεσβύτης ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ κατασφάζεται μετ' ὀλίγον ὑπό τινων τῶν θεραπόντων τοῦ μιαιφόνου ἐκείνου ἀνδρός· ἡ δὲ Τυλλία, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ ἔδραμεν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ πρώτη ἐχαιρέτησε τὸν σύζυγον ὡς βασιλέα, ἐπανερχομένη ἤδη οἴκαδε ἐπὶ τῆς ἀπήνης, καὶ ἀπαντήσασα εἰς στενωπὸν τὸν νεκρὸν τοῦ πατρός, δὲν ἐδίστασε νὰ πατήσῃ ἐπὶ τοῦ νεοσφαγοῦς σώματος!—Ὁ Λεύκιος Ταρκύνιος (τὸν ὁποῖον οἱ μεταγενέστεροι Ῥωμαῖοι, διὰ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν ὠμότητα, ἐπεκάλεσαν τύραννον) κατήργησεν ἀμέσως τὰ ὑπὸ τοῦ Σερουΐου Τυλλίου ἐπιτραπέντα εἰς τὸν λαὸν δικαιώματα, ὅσῳ μικρὰ καὶ ἂν ἦσαν, καὶ ἐπέβαλεν αὐτογνωμόνως φόρους μὲν εἰς τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ τῶν πληβείων, ἀγγαρείας δὲ εἰς τοὺς πενεστέρους. Κατέθλιψε δὲ καὶ τοὺς πατρικίους, ἐλαττώσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν καὶ τότε πάλιν οὐδέποτε συμβουλευόμενος· συγκροτήσας φρουρὰν δορυφόρων, φονεύσας ἢ ἐξορίσας πολλοὺς τῶν ἐπισήμων πατρικίων, συστήσας μυστικὸν συμβούλιον, ἀπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ, μεθ' ὧν καὶ μόνων ἔπραττε τὰ πάντα, γενόμενος δυσπρόσιτος εἰς τοὺς πολίτας, ὑποθάλψας κατηγόρους καὶ ὠτακουστὰς καὶ δημεύσας τὰς περιουσίας ὅλων τῶν καταδικασθέντων (*). — Ὁ Ταρκύνιος ἐζήτησε

(*) Ὁ Νεῖβουρος δὲν παραδέχεται τὴν ἐντελῆ κατάργησιν τῆς τοῦ Σερουΐου νομοθεσίας, οὐδ' ὅλας τὰς εἰς τὸν Ταρκύνιον ἀποδιδομένας τυραννικὰς πράξεις, παρατηρῶν

πρὸς τοῦτοις νὰ μεταβάλῃ, διὰ τῆς πονηρίας ἢ διὰ τῆς βίας, τὴν σχέσιν τὴν ὁποίαν ἄχρι τοῦδε εἶχεν ἡ Ῥώμη ὡς πρὸς τὴν Λατινικὴν ὁμοσπονδίαν, εἰς ἀληθῆ κυριαρχίαν. Περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος τούτου, ἀντέπραξε μὲν αὐτῷ ὁ ἐπισημότατος τῆς πόλεως Ἀρικίας ἀνὴρ Τύρνος Ἐρδόνιος (Turnus Herdonius), ὅστις ὅμως ἐφονεύθη μετ' οὐ πολὺ δι' ἐνεργείας τοῦ Ταρκυνίου· συνέπραξε δὲ ὁ ἰσχυρὸς Λατῖνος (ἐκ τῆς Τ[ο]ύσκλα [Tusculum] πόλεως) Ὀκταύιος Μαμίλιος (Octavius Mamilius), τὸν ὁποῖον ὁ Ταρκύνιος συνέζευξε μετὰ τῆς θυγατρός. Ἐπέτυχε δὲ ὁ βασιλεὺς τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, διότι ἔκτοτε, κατὰ τὰς ἐτησίας ὁμοσπονδικὰς πανηγύρεις, ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥωμαίων ἐτέλει, ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους, τὰς θυσίας ἐπ' ὀνόματι τῶν Λατίνων· καὶ προσέτι ὁ συμμαχικὸς τῶν Λατίνων στρατὸς ἠνώθη μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τῶν συγκροτούντων πᾶσαν σπεῖραν (manipulum) δύο λόχων ὁ εἷς συνέκειτο ἐκ Ῥωμαίων, καὶ ὁ ἕτερος ἐκ Λατίνων. Ὁ Ταρκύνιος, προσκτησάμενος οὕτω τὴν τῶν Λατίνων ἡγεμονίαν, ἐπεχείρησεν ἤδη διαφόρους κατακτήσεις· καὶ πρῶτον κατετρόπωσε τοὺς Οὐολούσκους, ἱδρύσας ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀποικίας (*) ἢ προσαγαγὼν εἰς Ῥώμην πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ θησαυρούς. Ἔπειτα ἐτράπη κατὰ τῆς Λατινικῆς πόλεως τῶν Γαβίων, ἥτις ἀπεποιήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν· ἢ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν, ἐγένετο κύριος αὐτῆς διὰ προδοσίας τὴν ὁποίαν ἡ παράδοσις μυθικώτατα ἐχρωμάτισε (Δ. Α. Ῥ. Α. 4, 53—58). Ηὐτύχησε δὲ ἢ περὶ ἄλλας πολέμους, καὶ, συναγαγὼν χρήματα πολλά, ἐπεχείρησε τὴν κατασκευὴν κολοσσικῶν οἰκοδομημάτων, ὧν μέγιστον εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναός, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ πρώτου Ταρκυνίου, ἡ κατασκευὴ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τοῦ Σερουίου Τυλλίου, ἡ δὲ τελείωσις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ νεωτέρου τούτου Ταρκυνίου. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ ναὸς οὗτος, καθὼς ἢ τἄλλα τῶν δύο Ταρκυνίων οἰκοδομήματα, κατεσκευάσθη εἰς ὕφος Ἐτρουσκικὸν καὶ ἐν μέρει ὑπὸ Ἐτρούσκων τεχνιτῶν, εἶναι ὅμως ἐπίσης βέβαιον ὅτι ὁ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναός, ὅστις κυρίως συνέκειτο ἐκ τριῶν, τῷ Διΐ, τῇ Ἥρᾳ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ, καθιερωμένων ναῶν, προσδιωρίσθη διὰ τὴν Ἑλληνικὴν λατρείαν, τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὴν Ἰταλίαν διαδοθεῖσαν. Ἀκριβέστερα αὐτοῦ περιγραφὴ δὲν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς (**), τὰ δὲ σωζόμενα λείψανα δὲν εἶναι λόγου ἄξια.

Ὁ Ταρκύνιος δὲν ἠρκέσθη νὰ καταπιέσῃ τοὺς πληβείους ἢ τοὺς πατρικίους· ἐπετέθη ἢ κατά τινων ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συγγενῶν. Ἐφόνευσε λ. χ. τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ Μάρκον Ἰούνιον καὶ ἕνα τῶν τούτου υἱῶν, διὰ νὰ σφετερισθῇ τὴν περιουσίαν αὐτῶν· τοῦ δὲ ἑτέρου, Λευκίου Ἰουνίου Βρούτου, ἐφείσθη, διότι, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ἦτο μωρός, ἐκ τούτου ἐπικληθεὶς ἢ Brutus· ἂν ἢ ἡ παράδοσις ἀντιφάσκῃ εἰς ἑαυτὴν ἐπιφέρουσα, ὅτι ὁ Βροῦτος, ἐπὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ταρκυνίου, ἦτο ἡγεμὼν τῶν Κελερίων ἢ ἀνῆκεν εἰς τὸ μυστικὸν τοῦ βασιλέως συμβούλιον, ἤθελε δὲ εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ διορίσῃ ὁ Ταρκύνιος ἄνθρωπον βλάκα, ἕνα τῶν πρώτων τοῦ κράτους ἀξιωματικῶν. Ὁπωσδήποτε ὁ Βροῦτος συνώμοσε μετὰ τοῦ Λευκίου Ταρκυνίου Κολλατίνου (ἐξανεψιοῦ τοῦ πρώτου Ταρκυνίου), μετὰ τοῦ συγγενοῦς τούτου Ποπλίου Οὐαλερίου τοῦ μετέπειτα ἐπικληθέντος Ποπλικόλα, καὶ μετ' ἄλλων πολλῶν πατρικίων, ἵνα ἀπελάσωσι τὸν τύραννον. Καὶ οἱ συνωμόται, ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν μακρὰν ἐκ Ῥώμης ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ στρατοῦ, ὡς ἐκ τῆς πολιορκίας τῆς Λατινικῆς πόλεως τῶν Ἀρδεατῶν, καὶ ἀπὸ τὴν κορύφωσιν τῆς κοινῆς ἀγαναστήσεως, ὡς ἐκ τῆς ἀκολασίας ἑνὸς τῶν τοῦ Ταρκυνίου υἱῶν, τοῦ Σέξτου, περιϋβρίσαντος αἰσχρῶς τὴν σύζυγον τοῦ Κολλατίνου Λουκρητίαν (ἥτις, μὴ ἀνεχομένη τὴν ὕβριν, ἐγένετο αὐτόχειρ), συγκαλοῦσι τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν· πάντες δὲ οἱ πολῖται, ἐξηγριωμένοι ὄντες, ἀποφασίζουσι τὴν ἔξωσιν τῶν Ταρκυνίων, τὴν κατάργησιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος καὶ τὴν ἵδρυσιν ἀβασιλεύτου πολιτείας. Ὁ βασιλεὺς, ἀκούσας τὰ γενόμενα,

---

ὅτι τὸ ἀγενὲς φατριαστικὸν πνεῦμα θεωρεῖ ἐπιτεταμμένην τὴν αὔξησιν τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ πεπτωκότος ἀνδρός.

(*) Καὶ αὗται ἢ αἱ ἄλλαι τοῦ Ταρκυνίου ἀποικίαι εἶχον ἤδη τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἀείποτε ἐπεδίωξαν κατὰ τὰ μεταγενέστερα αὐτῶν τοιαῦτα καθιδρύματα, ἡ δὲ παράδοσις ἀποδίδει εἰς αὐτὸν τὸν Ῥωμύλον. Αἱ ἀποικίαι τῶν Ῥωμαίων δηλαδὴ δὲν ἦσαν, ὡς αἱ Ἑλληνικαὶ (ἴδε ἀνωτ. σελ. 112 κ. ἑπ.), νέαι αὐτόνομοι πολιτεῖαι, ἀλλὰ διέμενον πάντοτε ἐξηρτημέναι ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκτίζοντο δὲ ἐπὶ τῷ διττῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀσφαλίζωσι τὴν ἐπὶ τῆς κατακτηθείσης χώρας κυριαρχίαν ἢ νὰ παρέχωσι τόπον ζωῆς εἰς τὸ πλεονάζον μέρος τῶν κατοίκων τῆς μητροπόλεως.

(**) Ἴδε περὶ τοῦ χωροῦ τούτου ἢ περὶ τοῦ ὀνόματος Capitolium Διον. Ἁλ. 4, 59-61.

ἔρχεται εἰς Ῥώμην· ἀλλ' εὑρίσκει τὰς πύλας κεκλεισμένας, τοὺς πολίτας ὡπλισμένους καὶ ἑτοίμους εἰς ἄμυναν. Ἐπανέρχεται τότε εἰς τὸν στρατὸν, ἀλλ' ἀποκρούεται καὶ παρὰ τούτου, στασιάσαντος ἐν τῷ μεταξὺ, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Βρούτου. Ὅθεν φεύγει ἤδη, μετὰ τῶν υἱῶν, εἰς τὴν Ἑτρυσκικὴν τῶν Καιρητανῶν πόλιν.—Ἡ ἔξωσις τοῦ Ταρκυνίου, τὴν ὁποίαν οἱ μεταγενέστεροι Ῥωμαῖοι ἐπανηγύριζον κατ' ἔτος τῇ 24 Φεβρουαρίου, δι' ἑορτῆς καλουμένης Regifugium ἢ Fugalia, ἐγένετο ἐν ἔτει 509 π. Χρ. ἤτοι, κατὰ τὴν συνηθεστέραν χρονολογίαν, 244 ἔτη ἀπὸ κτ. Ῥ.

Η. Πηγαί. Τὰ ἀρχαιότερα χρονικὰ, μὴ διασωθέντα οὐδὲ ὁλόκληρα, οὐδὲ πρωτότυπα. Ἱερατικὰ μυθεύματα. Ἄσματα. Ἐπιγραφαί. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς. Δίων ὁ Κάσσιος. Κικέρων. Τίτος Λίβιος. Πλούταρχος. Πολύβιος. Διόδωρος Σικελιώτης. Ἀππιανός. Οὐελλεῖος Πατέρκυλος. Αὖλος Γέλλιος. Φλῶρος. Ζωναρᾶς καὶ ἄλλοι.

§. 32.

Αἱ πηγαὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ μεταγενέστεροι Ῥωμαῖοι ἤντλησαν τὴν περὶ τῶν πρώτων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας χρόνων ἱστορίαν αὐτῶν ἦσαν κυρίως, καθὼς καὶ αἱ τῆς προηγουμένης περιόδου πηγαὶ, προφορικὰ διηγήματα καὶ ἡρωϊκὰ ἄσματα, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταβιβαζόμενα. Ὅθεν τὰ περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἱστορούμενα εἶναι εἰσέτι μεμιγμένα μετὰ πολλῶν μύθων καὶ διακοσμήσεων· ἀλλ ὅμως ἡ γνῶσις αὐτῶν εἶναι ἀναγκαία, διότι ἐξ αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν τοὐλάχιστον πῶς οἱ Ῥωμαῖοι προήχθησαν εἰς τὸν ὕπατον τῆς δυνάμεως βαθμὸν καὶ πῶς κατὰ μικρὸν ἐξεπόνησαν τὸ πολίτευμα αὐτῶν.—Τὸ περίβλεπτον ἐκεῖνο πολίτευμα ἀπετελέσθη, καθὼς καὶ τὸ Ἀγγλικὸν, διὰ πολλῶν καὶ δεινῶν ἀγώνων· δὲν συνετάχθη ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, ἀλλὰ καθὼς πᾶν ὅ,τι καὶ ἡ φύσις αὐτὴ παράγει μέγα, διεπλάσθη βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Τὰ πρῶτα μάλιστα ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἔτη ὑπῆρξαν μᾶλλον ἐπιβλαβῆ ἢ λυσιτελῆ εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ· διότι ἡ ἐξώσασα τοὺς Ταρκυνίους ἀριστοκρατικὴ μερὶς ἐζήτησε νὰ ἀντικαταστήσῃ, ἀντὶ τῆς βασιλείας, στενὴν εὐπατριδῶν κυριαρχίαν καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τρόπον τινὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκλειστικὸν τῶν πατρικίων κράτος. Κατ' ἀρχὰς ἐγένοντο μὲν μικραί τινες εἰς τοὺς Πληβείους γαιῶν παραχωρήσεις καὶ ἐπετράπησαν αὐτοῖς μικροῦ λόγου ἄξια δικαιώματα, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως τὸ πλῆθος περιϋβρίσθη καὶ κατεπιέσθη δεινῶς. Ἀλλὰ τότε ἡ ἀπόγνωσις ἔφερεν αὐτὸ εἰς τὸ νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς πόλεως, ἀπειλοῦν ὅτι θέλει κτίσει ἑαυτῷ ἰδίαν πολιτείαν, ἐὰν δὲν λάβῃ ἐγγυήσεις· οἱ πατρίκιοι, ἀφορῶντες εἰς τὸν κίνδυνον, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνδώσωσι, καὶ τὸ πλῆθος ἐπέτυχεν οὕτω τὸν διορισμὸν ἰδίων ἀρχόντων καὶ προστατῶν, τῶν καλουμένων δημάρχων. Ἅμα δὲ γενομένου τούτου, ἤρξατο μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων πάλη μακρὰ καὶ ἐναγώνιος, καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι, πολυειδῶς ὑπὸ τῶν πρώτων προπηλακιζόμενοι καὶ διαπαιδαγωγούμενοι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀρχηγῶν ἐμφρόνως καὶ καρτερικῶς ὁδηγούμενοι, δὲν ἔπαυσαν ἀφαιροῦντες ἀνὰ ἕν τὰ πρότερον ὑπὸ μόνων τῶν πατρικίων κατεχόμενα πολιτικὰ δικαιώματα, μεχρισοῦ, μετὰ 150 περίπου ἐτῶν παρελεύσιν, ἐπέτυχον τὴν ἐντελῆ πρὸς αὐτοὺς ἰσοπολιτείαν. Ἡ ἐξιστόρησις

τῆς πάλης ταύτης εἶναι τὸ κυριώτατον ἀντικείμενον τοῦ παρόντος §. διότι οἱ πόλεμοι τοὺς ὁποίους ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ διεξήγαγεν ἡ Ῥώμη, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸν τελευταῖον πρὸς τοὺς Οὐϊεντανοὺς καὶ τὸν πρῶτον Γαλατικόν, εἶναι πολὺ μικροτέρου λόγου ἄξιοι.

Α. Τὰ μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δημαρχίας, 509—493 (245—261).— ά) Πολίτευμα. Πόλεμοι ἕνεκα τοῦ Ταρκυνίου.—Διὰ τῆς καταργήσεως τῆς βασιλείας, τὸ πολίτευμα οὐσιωδῶς ὀλίγον μετεβλήθη. Δύο ἐνιαυσιαῖοι ἄρχοντες, καλούμενοι κατ' ἀρχὰς prætores (στρατηγοί), βραδύτερον δὲ consules (ὕπατοι, καὶ οὕτω θέλομεν ὀνομάσει αὐτοὺς ἀπὸ τοῦδε ἐνταῦθα, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πλειοτέρων ἀρχαίων καὶ νέων ἱστορικῶν), ἔλαβον τὴν θεσιν τοῦ βασιλέως, φυλάξαντες τὸ πλεῖστον τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν παρασήμων αὐτοῦ (*). Διετηρήθησαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῆς βασιλικῆς ἐποχῆς, ἐκτὸς μόνον ὅτι δὲν ἦσαν ἤδη ἰσόβιοι, ἀλλ' ἐνιαυσιαῖοι. Τελευταῖον ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν συνεπληρώθη πάλιν εἰς 300, ἀναβιβασθέντων εἰς τὴν τῶν πατρικίων τάξιν διαφόρων πληβειακῶν οἴκων· ἀλλ' ἅπαν τὸ ἐν τῇ βουλῇ κράτος διετήρησαν οἱ ἐκ τῶν πρώτων γενῶν τοῦ Ταρκυνίου Πρίσκου (ἀνωτ. σελ. 239) βουλευταί, ψηφοφοροῦντες μὲν πρὸ τῶν ἄλλων, μόνοι δ' ἔχοντες τὸ δικαίωμα τοῦ ἀγορεύειν.— Πρῶτοι ὕπατοι ἀνεδείχθησαν ὁ Λεύκιος Ἰούνιος Βροῦτος καὶ ὁ Λεύκιος Ταρκύνιος Κολλατῖνος (509-245). Ὁ τελευταῖος ὅμως, γενόμενος μετ' ὀλίγον, ὡς λέγεται, ὕποπτος, καθὸ συγγενὴς τῶν Ταρκυνίων, ὑπεχρεώθη ὑπὸ τοῦ πρώτου νὰ παραιτήσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ ἀποδημήσῃ ἑκουσίως τῆς πόλεως· ἐξελέχθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ ὁ Πόπλιος Οὐαλέριος, ὁ μετέπειτα ἕνεκα τῶν παρ' αὐτοῦ προταθέντων νόμων ἐπικληθεὶς Publicola, ὅπερ ἐστὶ δημοκηδής. Ἅμα δὲ γενομένης τῆς περὶ τὴν ἀρχὴν ταύτης μεταβολῆς, ἀνεκαλύφθη ἐν Ῥώμῃ συνωμοσία ἐπισημοτάτων τινῶν πολιτῶν (ἐν οἷς λέγονται καὶ οἱ δύο τοῦ Βρούτου υἱοί), σκοπὸν ἔχουσα τὴν κάθοδον τοῦ βασιλέως· οἱ συνωμόται συλληφθέντες κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, οἱ δὲ μεταγενέστεροι ῥήτορες καὶ ἱστοριογράφοι, διὰ νὰ ἐξεγείρωσι τὸ αἴσθημα τῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τοὺς νόμους ἀφοσιώσεως, παρέστησαν τὸν Βροῦτον οὐ μόνον ἀποφαινόμενον τὴν ἐσχάτην ποινὴν κατὰ τῶν ἰδίων υἱῶν, ἀλλὰ καὶ ἄδακρυν καὶ ἀστέναχτον παρευρισκόμενον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ταύτης. —Ὁ Ταρκύνιος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς συνωμοσίας, ἐζήτησεν ἤδη νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀρχὴν δι' ἐξωτερικῶν συμμάχων, καὶ πρώτους κατέπεισε νὰ συνδράμωσιν αὐτὸν τοὺς Οὐϊεντανοὺς καὶ τοὺς Ταρκυνίτας. Ὁ πόλεμος οὗτος περιγράφεται μὲ μυθικώτατον ὑπὸ τῆς παραδόσεως τρόπον (Διον. Α. 5, 14—20), τὸ δὲ βέβαιον φαίνεται ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καὶ ὅτι ὁ Βροῦτος ἔπεσε μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὁ Οὐαλέριος, ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ πολέμου, κατέστη λέγουν ὕποπτος, ὅτι ἐπιζητεῖ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, διότι δὲν ἐφρόντισε νὰ ἀναπληρώσῃ ἀμέσως τὴν χηρεύσασαν ὑπατικὴν θέσιν ἢ διότι ᾠκοδόμει ἑαυτῷ οἰκίαν ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέλαβε τὴν κοινὴν εὔνοιαν κατασκάψας τὸ ἀρξάμενον οἰκοδόμημα, συγκαλέσας τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας

(*) Μόνον αἱ πρότερον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τελούμεναι ἱερουργίαι καὶ θυσίαι ἀφῃρέθησαν ἀπὸ τῶν ὑπάτων καὶ ἀνετέθησαν εἰς ἴδιόν τινα ἄρχοντα, καλούμενον βασιλέα (Rex sacrificulus)· ὥστε ἢ τὸ ὄνομα τοῦτο διετηρήθη, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Ἐφέσῳ (ἀνωτ. σελ. 78, 110 ἢ 114). Ἐκ τῶν βασιλικῶν παρασήμων, οἱ ὕπατοι διετήρησαν ἰδίως τοὺς 12 προπορευομένους ῥαβδοφόρους καὶ πελεκοφόρους (lictores), οἵτινες μετέθαινον παραλλάξ, κατὰ μῆνα, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον.—Ἡ ἐκλογὴ τῶν ὑπάτων ἐνηργεῖτο κατ' ἀρχὰς ὅπως πρότερον ἡ τοῦ βασιλέως (ἀνωτ. σελ. 256). Ἤδη ὅμως διὰ νόμου τοῦ Οὐαλερίου Ποπλικόλα, κατηργήθη, ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπάτων, τὸ προβούλευμα τῆς βουλῆς, ὥστε ἤδη πᾶς τις ἠδύνατο νὰ παραζαθῇ ὡς ὑποψήφιος· ἀπῃτεῖτο μόνον νὰ ᾖναι πατρίκιος. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, 486-268, δι' ἀντιδράσεώς τινος τῶν πατρικίων, κατωρθώθη ὥστε οἱ ὕπατοι νὰ ἐκλέγωνται, οὐχὶ ὡς πρότερον ὑπὸ τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν, ἐπικυρούμενοι ὑπὸ τῶν φρατρικῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν φρατρικῶν, ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς βουλῆς, ὑποβαλλόμενοι ἔπειτα εἰς τὰς λοχίτιδας, ἁπλῶς πρὸς ἀναγνώρισιν. Πάλιν ὅμως, μετὰ 5 ἔτη, 481-273, ἐπέτυχον, διὰ συμβιβασμοῦ, αἱ λοχίτιδες ἐκκλησίαι τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἑνὸς τῶν ὑπάτων ἄνευ τινὸς προβουλεύματος, διατηρηθείσης τῆς τοῦ ἑτέρου ἐκλογῆς ὑπὸ τῶν φρατρικῶν, ἐπὶ προβουλεύματος τῆς βουλῆς. Ταῦτα μέχρι τῆς δεκαδαρχίας.

καὶ προκαλέσας τὴν χειροτονίαν μὲν τοῦ δευτέρου ὑπάτου, τὴν ἐπιψήφισιν δὲ διαφόρων δημοτικωτάτων νόμων, οἵτινες, κατὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθος, φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ προτείναντος (Leges Valeriae) καὶ διέτασσον· 1ον ὅτι ἐπιβάλλεται ποινὴ θανάτου κατὰ παντὸς, ὅστις ἤθελεν ἁρπάσει τὴν βασιλείαν ἢ σφετερισθῇ ἀρχὴν μὴ νομίμως αὐτῷ ἀνατεθεῖσαν· 2ον ὅτι αἱ κεφαλικαὶ ὑποθέσεις (res capitales) θέλουν δικάζεσθαι ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν, ἡ δὲ ἀνέκκλητος δικαστικὴ ἐξουσία τῶν Ὑπάτων περιορίζεται εἰς τὴν φυλάκισιν καὶ τὴν μέχρι τὸ πολὺ δύο προβάτων καὶ πέντε βοῶν χρηματικὴν ζημίαν (Πλουτ. Ποπλικόλας, 11), ἐπιτρεπομένης καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Πληβείους ἐφέσεως, διὰ πᾶσαν βαρυτέραν ποινὴν, εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας (ὄχι εἰς τὰς λοχίτιδας, ὡς τινες φρονοῦσι, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὰς μὴ ὑπαρχούσας ἔτι φυλετικὰς, ὡς ἄλλοι)· 3ον ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν ὑπάτων θέλει γίνεται τοῦ λοιποῦ ἄνευ προβουλεύματος τῆς βουλῆς, ἀλλὰ περιοριζομένη πάντοτε εἰς μόνους τοὺς πατρικίους· 4ον ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν ταμιῶν (quaestores, ἄλλοτε γενομένη ὑπὸ μόνων τῶν βασιλέων καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν ὑπάτων) θέλει ἐνεργεῖται ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν, τὰ δὲ δημόσια χρήματα, φυλαττόμενα πρότερον παρὰ τοῖς ταμείοις, θέλουν ἤδη κατατεθῇ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κρόνου (*).

Ἐντούτοις ὁ ἐξωσθεὶς Ταρκύνιος κατέπεισε τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἑτρουσκικῆς πόλεως τοῦ Κλουσίου, Πορσῖ(ἡ)νον(αν) (Porsenna), νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Ῥώμης. Τὰ περὶ τοῦ πολέμου τούτου (508, 507–246, 247) διηγούμενα εἶναι παντάπασι μυθώδη· τὸ βεβαίως ὅμως ἀπὸ αὐτῶν ἐξαγόμενον εἶναι ὅτι τὸ Κλούσιον ἦτο τότε ἡ ἰσχυροτάτη τῶν Ἑτρουσκικῶν πόλεων (**). Ὁ Πορσήνας, γενόμενος κύριος τοῦ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως κειμένου Ἰανικόλου καὶ ἀπωθήσας τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν πόλιν, ἤθελε κατασταθῇ κύριος αὐτῆς, ἐὰν τρεῖς ἡρωϊκοὶ νεανίαι, ὧν ὁ ἐπισημότατος εἶναι ὁ Ὁράτιος Κόκλης, δὲν ἀντεῖχον ἐπὶ τῆς γεφύρας, μεχρισοῦ, διελθόντος ἐπ' αὐτῆς ἅπαντος τοῦ στρατοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἀπεκόπη αὕτη τῆς πόλεως. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιορκοῦντο οὐδὲν ἧττον δεινῶς ὑπὸ τοῦ Πορσήνα καὶ ἐκινδύνευσαν τὰ μέγιστα, ὅτε εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Μούκιος Σκαιόλας (Λαιὸς), ἀπεφάσισε μεταμφιεσθεὶς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ νὰ φονεύσῃ τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ. Καὶ τοῦ μὲν σκοποῦ τούτου ἀπέτυχεν, ἐξεφόβισε δὲ τοσοῦτον τὸν Πορσήναν, ὥστε οὗτος ἀπεφάσισεν, ἐγκαταλείπων τὸν Ταρκύνιον, νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπιβαλὼν ὅμως εἰς αὐτοὺς βαρυτάτους ὅρους, διότι ὑπεχρεώθησαν οὐ μόνον νὰ παραχωρήσωσι μέγα μέρος τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ ὅπλα νὰ δώσωσιν, ἔτι δὲ νὰ

(*) Οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ὀνομάζοντες τοὺς νόμους τούτους δημοτικοὺς, δὲν ἐννοοῦσι βεβαίως ὅτι οὗτοι ἀπέβησαν λυσιτελεῖς εἰς τὰ τῶν Πληβείων συμφέροντα· διότι ὁ μόνος ἐξ αὐτῶν ὅστις ἀπέβλεπε τὰ συμφέροντα ἐκεῖνα ἦτο ὁ ἀναθέσας τὴν ἐκδίκασιν ποινικῶν τινων ὑποθέσεων καὶ τὴν ὡς πρός τινας ἄλλας ἔφεσιν εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας, ὧν ἄλλως γε αὐτὸς μικροῦ λόγου ἄξιος, καθότι αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι συνέκειντο ἐκ μόνων τῶν πατρικίων, ὥστε ἡ εἰς αὐτὰς ἐκδίκασις καὶ ἔφεσις τῶν Πληβείων σπανίως ἀπέβαινε λυσιτελὴς εἰς αὐτούς. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἔτη, οἱ πατρίκιοι ἀπέβησαν ἰσχυρότεροι παρὰ ποτὲ (διότι δὲν ὑπῆρχεν ἤδη μοναρχικὴ ἰσόβιος ἐξουσία δυναμένη νὰ συγκροτήσῃ εὐχερῶς συμφέροντα διάφορα τῶν συμφερόντων τῆς τάξεως εἰς ἣν ἀνῆκεν). Αὐτοὶ, καλούμενοι populus (δῆμος), διέμενον ὡς καὶ ἄλλοτε ἀποτόμως διακεχριμένοι ἀπὸ τὸν ὄχλον, τὸ πλῆθος, τὴν plebs· αὐτῶν αἱ συνελεύσεις, τὰ concilia populi, δηλ. αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι, ἀντεπροσώπευον τὴν ὑπερτάτην τοῦ κράτους μεγαλειότητα, ἐνώπιον τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ πραίτωρ, ἀγορεύων, ὤφειλε νὰ κατακλίνῃ τὰς ῥάβδους (Λιβ. 2, 7. Πλουτ. Ποπλικόλας 10). Αὐτοὶ ὑπερίσχυον καὶ εἰς τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας (ἴδε ἀνωτ. σελ. 262) τῶν ὁποίων καὶ μόνων μετεῖχον οἱ πληβεῖοι· ἀλλὰ εἰς πᾶσαν περίστασιν, αἱ ἀποφάσεις τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν, ἔχρηζον, ὡς καὶ πρότερον, τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν οἰωνοπολιῶν καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν φρατρῶν.

(**) Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους αὔξησις τῆς τοῦ Κλουσίου δυνάμεως ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς. Κατὰ τὰς συνήθεις παραδόσεις, οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἐπὶ τοῦ πρώτου Ταρκυνίου. Καταλύσαντες δὲ τὴν ἐνταῦθα Ἑτρουσκικὴν ὁμοσπονδίαν, ἐβίασαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς νὰ καταφύγωσιν εἰς τοὺς ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ὁμογενεῖς. Ἡ πόλις τοῦ Κλουσίου, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, παρεῖχε πλείστην εἰς τοὺς φυγάδας ἀσφάλειαν. Ἐντεῦθεν ἀπέβη πολυανθρωποτέρα καὶ ἰσχυροτέρα.

ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Κλουσίου καὶ νὰ ἀποστείλωσιν ὁμήρους 10 νέους καὶ 10 νέας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἰκιῶν (*).—Ὁ ἀτυχὴς πόλεμος τὸν ὁποῖον μετ' ὀλίγον ὁ Πορσήνας διεξήγαγε κατὰ τῆς Λατινικῆς πόλεως Ἀρικίας, ἀπεξέρησεν αὐτὸν τῶν πλεονεκτημάτων ὅσα ἐν τῷ προηγουμένῳ πολέμῳ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐκτήσατο καὶ κατέστρεψε τὴν τοῦ Κλουσίου ὑπεροχήν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐξεναντίας ἔλαβον κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀξιόλογον προσθήκην μαχίμων ἀνδρῶν, διότι οὐ μόνον πολλοὶ τῶν ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἀρικίαν ἥττης τοῦ Πορσήνα διασωθέντων Ἐτρούσκων κατέφυγον καὶ κατεστάθησαν εἰς Ῥώμην, ἀλλὰ τότε μετηνάσευσεν εἰς αὐτὴν, περιελθὼν εἰς ἔριν πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, ὁ εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων Σαβίνων πατρικίων, ὁ Ἄττιος Κλαῦσος μετὰ 5,000 πελατῶν. Ἔλαβε δ' ἐνταῦθα ἅπαντα τὰ πατρίκιον τὰ δικαιώματα, μετωνομάσθη Ἄππιος Κλαύδιος, καὶ ὑπῆρξεν ἀρχηγέτης περιφήμου ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ γένους, ἀείποτε διακριθέντος ἐπὶ ἀριστοκρατικῇ ὑπεροψίᾳ.

Ὁ ὑπὸ τοῦ Πορσήνα ἐγκαταλειφθεὶς Ταρκύνιος ἐτράπη πρὸς τὴν Λατινικὴν πόλιν Τύσκλον, τῆς ὁποίας ἡγεμὼν ἦτο ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Μαμίλιος καὶ ἐπέτυχε τὴν συνδρομὴν οὐ μόνον τῶν Τυσκλανῶν, ἀλλὰ ἁπάσης τῆς Λατινικῆς ὁμοσπονδίας, ἥτις εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἀναλάβει τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰς ἐν Φερεντίνῳ κοινὰς αὐτῆς συνόδους, ὠφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν μεσολαβήσασαν ἐξασθένησιν τῆς Ῥώμης. Ὁ ἀγὼν οὗτος, μετά τινας προηγουμένας συμπλοκὰς, ἐπεραιώθη (496–258) διὰ τῆς παρὰ Ῥηγίλλῃ λίμνῃ (πρὸς ἄρκτον τοῦ Λατινικοῦ ὄρους, κατὰ τὴν μεταξὺ Ῥώμης καὶ Πραινέστου ὁδὸν, τὴν σημ. laghetto) μάχης, καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν· ἀλλ' ὄχι βεβαίως νίκην κρίσιμον, διότι, μετά τινας ἐνιαυτοὺς (493–261), συνωμολόγησαν νέαν μετὰ τῶν Λατίνων ὁμοσπονδίαν δι' ἧς, ἀντὶ τῆς ἐπὶ Ταρκυνίου τοῦ τυράννου ἡγεμονίας τῶν Ῥωμαίων, συνεφωνήθη, ὅτι ἀμφότερα τὰ ἔθνη θέλουν ἔχει ἴσα δίκαια, ὅτι θέλουν ἡγεῖσθαι ἀμοιβαδὸν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ καὶ ὅτι θέλουν διανέμει εἰς δύο ἴσα μερίδια τὴν ἐν κοινοῖς πολέμοις προσλαμβανομένην λείαν καὶ χώραν.—Ὁ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐγκαταλειφθεὶς Ταρκύνιος ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐν Καμπανίᾳ Ἑλληνικὴν ἀποικίαν Κύμην (ἴδε ἀνωτ. σελ. 116 καὶ 118), ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν.

β') Ἐσωτερικαὶ διενέξεις μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δημαρχίας.—Αἱ διενέξεις αὗται ἤρξαντο μικρὸν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας· ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς περιεστρέφοντο περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν νόμων, καὶ ἰδίως τῶν περὶ χρεῶν νόμων μᾶλλον ἢ περὶ τὸ πολίτευμα αὐτό. Ἐκραγείσης δὲ τὸ πρῶτον τῆς ἔριδος ταύτης, ἡ βουλὴ ἐπεχείρησεν, ὡς λέγεται, νὰ θεραπεύσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ διορισμοῦ δικτάτορος, (ἢ Magister populi) ἦτοι ἐκτάκτου ἄρχοντος ὅστις ἦτο περιβεβλημένος ἅπασαν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ οὐδενὸς δικαιώματος ἐφέσεως περιοριζομένην, καὶ προσχειρίζετο εἰς δυσχερεῖς παρὰ τὸ σύνηθες περιστάσεις, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἐπὶ ἓξ μῆνας (**). Ὁ πρῶτος δι-

(*) Ἡ μυθικὴ παράδοσις προσεπιφέρει ὅτι αἱ 10 ἐκεῖναι ὁμηρεύουσαι παρθένοι διέφυγον, προϊσταμένης τῆς Κλοιλίας, τὰς χεῖρας τοῦ Πορσήνα, διανηξάμεναι τὸν ποταμὸν καὶ ἐπανελθοῦσαι εἰς τὴν πόλιν· ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ, μὴ δεχομένη τὴν ἀπιστίαν, ἀπέδωκεν αὐτὰς, ὅτι ὅμως ὁ βασιλεὺς, θαυμάσας τὴν ἀρετὴν τῶν κορῶν, ἐδωρήσατο αὐταῖς τὴν ἐλευθερίαν.

(**) Ὅτι τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι Λατινικῆς καταγωγῆς, ἐρρέθη ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 251). Τὸ κύριον σημεῖον τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως τοῦ δικτάτορος ἦσαν οἱ προπορευόμενοι αὐτοῦ 24 ῥαβδοφόροι. Ἀλλ' ἡ ἀπεριόριστος τοῦ ἄρχοντος τούτου ἐξουσία ἠλαττώθη βραδύτερον (ἅμα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαδαρχίας) διὰ τοῦ Οὐαλεριανοῦ νόμου (449–305), τοῦ ἐπιτρέψαντος τὴν ἔφεσιν κατὰ τῆς ἀποφάσεως παντὸς οἱουδήποτε ἄρχοντος (ἄρα καὶ τοῦ δικτάτορος), καὶ διὰ τῶν δημάρχων, οἵτινες ἐξηκολούθουν συνυπάρχοντες μετὰ τοῦ δικτάτορος (ἐνῷ ἅπαντες οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ἔπαυον) καὶ περιζέλλαντες τὴν ὑπέρμετρον αὐστηρότητα τῆς ἀρχῆς ταύτης. — Ἐνίοτε προεχειρίζετο δικτάτωρ δι' ὀλιγώτερον σπουδαίους λόγους, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 6ης ἀπὸ ΚΤ. Ῥ. ἑκατονταετηρίδος, τοιοῦτοι μόνον δικτάτορες ἀπαντῶνται. — Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐκλογὴ ἐγίνετο ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἐπικυρουμένη ἁπλῶς ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν. Ὅταν βραδύτερον αἱ ἐκκλησίαι αὗται ἔπαυσαν τοῦ νὰ συνέρχωνται πραγματικῶς, ἔπαυσεν ἀναγκαίως καὶ ἡ ἐπιψήφισις αὐτῶν· τελευταῖον ἐπεκράτησε τὸ ἔθος τοῦ νὰ γίνεται ὁ διορισμὸς ὑπὸ μόνου τοῦ ὑπάτου, ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῆς βουλῆς, ἀλλ' ἄνευ προβουλεύματος.— Ἅμα μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ δικτάτορος, ἐδίδετο αὐτῷ εἰς Ἵππαρχος (Magister equitum) ὅστις δὲν ἦτο βεβαίως μόνον ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ, ἄδηλον δὲ ποῖα εἶχεν ἴδια καθήκοντα.

κατάτωρ, Τίτος Λάρκιος (Larcius), ἠρέθη δέκα περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ βασιλέως (501–253), καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ ὑπὸ χρεῶν πιεζόμενον μέγα τῶν πληβείων πλῆθος ἀπεποιήθη νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν μετὰ τοῦ Ταρκυνίου συμμαχησάντων Λατίνων. Ὁ ἀπὸ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ νέου ἐκείνου ἄρχοντος φόβος περιέσειλε τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα τῶν πληβείων, καὶ οἱ στρατεύσιμοι αὐτῶν, πειθαρχήσαντες ἤδη, παρηκολούθησαν τὸν δικτάτορα εἰς τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀληθὴς αἰτία τοῦ κακοῦ δὲν ἐξέλιπε διὰ τούτου, ἡ δυσαρέσκεια τοῦ πλήθους ἐξερράγη αὖθις ἢ ἐπανειλημμένως· ἡ δὲ αἰτία τοῦ κακοῦ ἦτο ἡ ἕξις. Οἱ οἶκοι τῶν πατρικίων οὐ μόνον ἐκέκτηντο πολλὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ καὶ ηὔξανον αὐτὴν ἀδιαλείπτως, διότι εἰργάζοντο τὴν γῆν διὰ τῶν πελατῶν αὐτῶν, ἐνέμοντο ἀποκλειστικῶς τοὺς δημοσίους ἀγροὺς καὶ κατήντησαν νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἐντελῶς τῆς πληρωμῆς τῶν δεκάτων· ἐντεῦθεν οἱ διαρκεῖς ἐκεῖνοι πόλεμοι οὐδαμῶς ἀπέβαινον ἐπιβλαβεῖς εἰς αὐτούς. Οἱ πληβεῖοι ἐξεναντίας, ἂν ᾖ ἐγένετο, μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ βασιλέως, νέα εἰς αὐτοὺς γῆς διανομὴ ἐπταπλέθρων κλήρων, ἐπειδὴ ὅμως ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ἰδίαις χερσὶν, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου, ἐκστρατεύοντες, παρημέλουν τὴν καλλιέργειαν ταύτην, καὶ ἐν τούτοις ὤφειλον οὐδὲν ἧττον νὰ ἐπαρκῶσιν εἴς τε τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐξ ἰδίων χρείς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, φυσικῷ τῷ λόγῳ ὑπέκυψαν εἰς χρέη. Τὰ χρέη ἀπέβησαν καταθλιπτικὰ διότι τὰ χρήματα ἦσαν ὀλίγα, ὁ τόκος βαρὺς (τοὐλάχιστον 12%, κατ' ἀρχὰς δὲ ἐπληρόνετο καὶ ἀνατοκισμὸς), οἱ δικασταὶ (ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν πατρικίων, δηλαδὴ των δανειστῶν) τραχεῖς, ὑπέγγυα δὲ τοῦ χρέους οὐ μόνον τὰ κτήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα τῶν ὀφειλετῶν, ὅπερ ἐστὶν, ὁ μὴ πληρώσας τὸ χρέος αὐτοῦ πολίτης ἀπήγετο δέσμιος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δανειστοῦ, ὅπου διετέλει ὑπηρετῶν μέχρι τῆς ἐξοφλήσεως, καλούμενος nexus καὶ μὴ ἀποβάλλων ἔτι τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τοιουτοτρόπως τὰ χρέη αὐτοῦ, μετεβάλλετο, διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, εἰς ἀληθῆ δοῦλον, addictus, καὶ ἀπέβαλεν ἅπαντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Οἱ πλεῖστοι τῶν πατρικίων οἶκοι ἔβριθον τοιούτων ὀφειλετῶν, ἡ δὲ τάξις τῶν πληβείων περιῆλθεν ὡς ἐκ τούτου ἀναγκαίως εἰς δεινὴν ἀπόγνωσιν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι οἱ πένητες πληβεῖοι, οἵτινες ἤρξαντο ἐντεῦθεν τοῦ πρὸς τοὺς πατρικίους ἐκείνου ἀγῶνος τοῦ ὁποίου πρόκειται ἐνταῦθα νὰ ἱστορήσωμεν τὰς περιπετείας καὶ τὰ σπουδαῖα ἀποτελέσματα, δὲν ἤθελον ἴσως ἐπιτύχει τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, ἐὰν οἱ πλουσιώτεροι πληβεῖοι οἵτινες, ἂν καὶ ἰσχύοντες, κατὰ τὸ φαινόμενον, εἰς τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας, πραγματικῶς οὐδεμίαν εἶχον μετοχὴν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν, δὲν ὠφελοῦντο ἐκ τῆς δυσαρεσκείας τῶν πενεστέρων, διὰ νὰ ἁρπάσωσιν ἀπὸ τοὺς πατρικίους τὰ ἀποκλειστικὰ αὐτῶν προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τέλους ἐχορηγήθησαν μὲν εἰς ἅπαντας τοὺς πληβείους, ἀληθῶς ὅμως, ὡς θέλομεν ἴδει, ὑπὸ μόνων τῶν πλουσίων ἐξησκήθησαν.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Λατινικοῦ πολέμου, τὸ πλῆθος, μὴ ἐπιτυχὸν τὴν ὁποίαν ἤλπιζε παραμυθίαν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περὶ χρεῶν νόμων, ἐταράττετο αὖθις, ἡ δὲ βουλὴ ἐζήτησε ν' ἀπασχολῇ καὶ νὰ διασκεδάζῃ αὐτὸ δι' ἀδιαλείπτων πρὸς τοὺς Οὐολούσκους, τοὺς Σαβίνους ἢ τοὺς Ἀρούγκους πολέμων. Ἀλλ' ἅμα περαιουμένου ἑκάστου τῶν πολέμων τούτων, ἐπανελαμβάνοντο αἱ ταραχαὶ, αἵτινες ᾗ ἐκορυφώθησαν τελευταῖον ὅτε, ἐν ἔτει 495–259, εἷς τῶν δύο ὑπάτων, ὁ Ἄππιος Κλαύδιος, ἀντέταξεν εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ὄχλου τὴν ἰδιάζουσαν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἰσχυρογνωμοσύνην, ἐνῷ ὁ ἕτερος, Πόπλιος Σερουίλιος, ἀνέλαβε δραστικώτατα τὴν ὑπεράσπισιν τῶν καταθλιβομένων. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἐπίσημος ἐν τῇ πόλει ῥάσις τὴν ὁποίαν μετὰ κόπου κατηύνασεν ἡ βουλὴ, ἐκπέμψασα μὲν τὸν Σερουίλιον εἰς τὸν κατὰ Οὐολούσκων πόλεμον, ἀνακουφίσασα δὲ, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου, τὴν τύχην τῶν ὀφειλετῶν. Κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ἀποποιηθέντων αὖθις τῶν πληβείων τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἡ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ δικτάτορα, τὸν Μάνιον Οὐαλέριον, ὅστις παρεμύθησε διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ τὸ πλῆθος· ἐπανελθὼν ὅμως εἰς τὴν πόλιν, μετὰ τὴν εὐτυχῆ τοῦ πολέμου ἐκπεραίωσιν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ὑποσχεθέντα, διότι οἱ πατρίκιοι δὲν ἐνέδιδον. Ὅθεν ἐξερράγη νέα στάσις· οἱ ἐν τῷ ῥατῷ πληβεῖοι δὲν ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ, χωρισθέντες ἀπὸ τῶν πατρικίων καὶ προχειρισάμενοι ἀρχηγὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Λεύκιον Σικίννιον, κατέλαβον (494–260), τριςχίλια πρὸ τῆς πόλεως βήματα, λόφον τινὰ, κληθέντα ἔκτοτε ἱερὸν ὄρος (διότι καθιερώθη ὑπὸ τῶν πληβείων τῷ Διΐ) καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσωσιν ἐνταῦθα ἰδίαν ἑαυτοῖς πόλιν. — Τότε οἱ πατρίκιοι, φοβηθέντες τὴν διχοτομίαν τῆς πόλεως, ἐνόμισαν φρόνιμον νὰ πράξωσι παραχωρήσεις τινάς· ἡ δὲ παράδοσις λέγει ὅτι οἱ πληβεῖοι δὲν ἐνέδωκαν εἰς

τὸ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰμὴ ἐπὶ τοῖς συνετοῖς λόγοις μετριωτέρων τινῶν πατρικίων, ἐπὶ τούτῳ ἐκπεμφθέντων, καὶ ἰδίως τοῦ Μενινίου (Menenius) Ἀγρίππα, διηγηθέντος εἰς τοὺς πληβείους, διὰ νὰ καταπείσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπάνοδον, τὸν μῦθον, ὅτι τὰ διάφορα τοῦ σώματος μέλη συνώμοσάν ποτε κατὰ τῆς γαστρὸς ὡς τὰ πάντα καταβιβρωσκούσης, ἀλλ' ἐντεῦθεν προέκυψεν ὁ τοῦ ὅλου σώματος θάνατος. Ὁπωσδήποτε, τὰ πράγματα συνεβιβάσθησαν (*)· καὶ τὶ μὲν ὡρίσθη ὡς πρὸς τὸ κύριον τῆς ἔριδος ἀντικείμενον, τὰ χρέη, ἄδηλον (πιθανώτατα οἱ μὲν περὶ αὐτῶν νόμοι διετηρήθησαν, ἀλλ' αἱ ὁμολογίαι τῶν μὴ δυναμένων νὰ πληρώσωσι κατηργήθησαν καὶ οἱ φυλακισμένοι ἀπελύθησαν), οἱ δὲ πληβεῖοι ἐπέτυχον τὸν ἀπὸ τῆς τάξεως αὐτῶν διορισμὸν προστατῶν τινῶν (καλουμένων tribuni plebis, δημάρχων) οἵτινες, καίτοι μὴ ὄντες κυρίως ἄρχοντες (magistrati), ἠδύναντο νὰ παρέχωσι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν εἰς πάντα τὸν δεόμενον αὐτῆς. Ἐπὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ συνωμολογήθη (τῷ 493=261), διὰ τῶν Φετιαλίων, εἰρήνη, μεθ' ὃ προέβησαν εἰς τὴν (ὑπὸ τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν, ἐπιφυλαττομένης τῆς τῶν φρατρικῶν ἐπικυρώσεως) ἐκλογὴν τῶν νέων δημάρχων, οἵτινες, καθυπέβαλον ἔπειτα νόμον ἐπικυρωθέντα ὑπὸ τῶν Πληβείων, ϗ ἐπιβαλόντα ποινὴν θανάτου, κατὰ παντὸς ὅστις ἤθελεν ἐπιθέσει χεῖρα εἰς δήμαρχον. Οἱ δήμαρχοι (οἵτινες ἦσαν κατ' ἀρχὰς δύο, ἔπειτα 5 κατὰ τὰς 5 μοίρας, καὶ ἀπὸ τοῦ 457=297 δέκα, ἵνα ἔχωσιν οἱ πληβεῖοι πλείονας προστάτας), καθὸ προϊστάμενοι τῆς ἀγορᾶς, εἶχον καὶ τὸ ἔργον τοῦ νὰ ἐξομαλύνωσι τὰς αὐτόθι μεταξὺ τῶν Πληβείων ἀναφυομένας διαφοράς. Συγχρόνως οἱ Πληβεῖοι ἐπέτυχον καὶ τὸν διορισμὸν δύο ἀγορανόμων (aediles plebis), οἵτινες ἦσαν βοηθοὶ τῶν δημάρχων ἐν γένει καὶ ἰδίως περὶ τὰς ἐπιτραπείσας αὐτοῖς κρίσεις.

Β') Τὰ μέχρι τῆς δεκαδαρχίας 493—451 (261—303).—α) Κοριολάνος. Φυλετικαὶ ἐκκλησίαι. Οἱ Πληβεῖοι, διὰ νὰ λάβωσι τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ἰσχύος, δὲν εἶχον ἀνάγκην εἰμὴ ἀρχηγοῦ καὶ διευθύνσεως, ἅμα δὲ ἐπέτυχον ταῦτα, ἡ δύναμις αὐτῶν προέβη αὐξάνουσα ἀδιαλείπτως· ϗ μικρὸν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς δημαρχίας, βλέπομεν αὐτοὺς ἐξασκοῦντας (**) τὴν ὑπερτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ πατρικίου Γ(ν)αίου (Cajus ἢ Cnaeus) Μαρκίου Κοριολάνου. Τὰ δὲ περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου θρυλλούμενα ὑποδεικνύουσι προστούτοις τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ μεταγενέστεροι, ϗ ἰδίως οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ϗ οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ῥώμης, μετεχειρίζοντο τὴν ἱστορίαν διὰ νὰ ἐξογκῶσι τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων (majorum) ϗ νὰ ἐξεγείρωσι τὴν φιλοπατρίαν τοῦ λαοῦ· διότι ἐν τῇ παραδόσει ἐκείνῃ ἀμφότερα τὰ ἀντίπαλα μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἀναφαίνονται ἐπιδιώκοντα ἢ ὑπερασπίζοντα τὰ δίκαια αὐτῶν μεθ' ἴσης ἐπιμονῆς, καὶ ἰσχύος, ϗ πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσιώσεως. Ὁ Γάϊος Μάρκιος, νέος διαπρέψας λαμπρῶς ἐν τῷ πρὸς Οὐολούσκους πολέμῳ καὶ ἰδίως κυριεύσας τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν πόλιν τῶν Κοριολάνων (ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ), ἀνέλαβε μετ' ὀλίγον τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀποκλειστικωτέρας τῶν πατρικίων μερίδος, ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν ἀφαίρεσιν τῶν μέχρι τοῦδε παραχωρηθέντων εἰς τὸν λαὸν πλεονεκτημάτων ϗ πρὸ πάντων τὴν κατάργησιν τῆς δημαρχίας· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς σιτοδείας καὶ εἰς τοσοῦτον προέβη ὑπερβολῆς, ὥστε, ὅταν, ἐπιμελείᾳ τῆς βουλῆς, εἰσεκομίσθη ἐν Ῥώμῃ σῖτος, ὁ Κοριολάνος ἐκίνησε πάντα λίθον διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν διανομὴν αὐτοῦ εἰς μόνους τοὺς πατρικίους καὶ τοὺς πελάτας αὐτῶν καὶ νὰ ἀναγκάσῃ οὕτω τὸ λιμῶττον πλῆθος εἰς τὴν παραίτησιν τῶν δικαιωμάτων ὅσα εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει. Ὁ λαὸς, παροργισθεὶς ἐντεῦθεν τὰ μέγιστα ϗ ἔχων δραστηρίους δημάρχους, ἐκάλεσε δι' αὐτῶν τὸν Κοριολάνον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ νὰ δικάσῃ τὸν αὐθάδη πατρίκιον. Καθότι, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, οἱ δήμαρχοι, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ συν-

(*) Ὁ Οὐάλτερος λέγει (σελ. 49). «Ἐπειδὴ πᾶσα ἡ χώρα ἐπανέστη κατὰ τῶν ἀρχαίων πολιτῶν, οἱ Πληβεῖοι ἠδύναντο νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἰσοπολιτείαν, ἀλλὰ τοσαύτῃ ἦτο ἡ περὶ τὸ δίκαιον καὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀπειρία αὐτῶν, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν εἰσέτι νὰ προτείνωσι τοιαύτας ἀξιώσεις.»

(**) Ἡ συνήθης χρονολογία τῶν ἐνταῦθα ἐκτιθεμένων γεγονότων εἶναι· ἐξορία τοῦ Κοριολάνου, 491=263· ἀρχὴ τοῦ Οὐολουσκιακοῦ πολέμου, 489=265· διάλυσις αὐτοῦ, 488=266. Ἀλλ' ὁ Νείβουρος ϗ ὁ Οὐάλτερος τάττουσι τὰ γεγονότα ταῦτα περὶ τὰ 20 ἔτη βραδύτερον, ϗ ἔχουσι τῳόντι ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτῶν τὴν εὔλογον παρατήρησιν, ὅτι οἱ δήμαρχοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν ἐντὸς τριετίας ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν τὰ δύο μεγάλα δικαιώματα τὰ ὁποῖα προϋποθέτει ἡ δίκη τοῦ Κοριολάνου (τὴν συγκρότησιν τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν ϗ μάλιστα τὴν μεταβίβασιν εἰς αὐτὰς τοῦ ὑπερτάτου δικαστικοῦ δικαιώματος).

αθροίσεις τῶν πληβείων, ἕνεκα ἐμπορικῶν καὶ ἄλλων συνδιαλέξεων, διωργάνωσαν αὐτούς, κατὰ (τὰς ὑπὸ τοῦ Σερουίου Τυλλίου, σελ. 260, εἰσαχθείσας) φυλάς, εἰς ἐκκλησίας (comitia tributa), τῶν ὁποίων ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι οἱ Πατρίκιοι καὶ οἱ πελάται· προσδετούτοις, ἐπέτυχον νόμον διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Πληβεῖοι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ διακάζωσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν ἐκείναις τοὺς Πατρικίους, ἐπὶ τῇ εἰσαγγελίᾳ τῶν δημάρχων ἢ τῶν ἀγορανόμων (*). Ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν λοιπὸν προσεκλήθη ὁ Κοριολάνος, ὅστις παρήκουσε μὲν τὴν προσταγὴν χ κατεχλεύασε τῶν δημάρχων, ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγε τὴν καταδίκην· μάτην οἱ ὀπαδοί αὐτοῦ εἶπον πολλὰ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις, μάτην ἀνεμύησαν τὰς προτέρας ὑπὲρ πατρίδος ἐκδουλεύσεις· ὁ Κοριολάνος, ἀνακηρυχθεὶς ἔνοχος, ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς ἐξορίαν.—Μεταβὰς δὲ εἰς Ἄντιον, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Οὐολούσκων, καὶ πνέων ἐκδίκησιν ἐπρότεινε νὰ συναγωνισθῇ μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐγένετο προθύμως δεκτός. Τὸ ἐφεξῆς μέρος τῆς περὶ Κοριολάνου παραδόσεως εἶχεν ἄλλον παρὰ τὸν προηγούμενον σκοπόν, διότι κυρίως ἤθη προετίθετο νὰ διδάξῃ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν νεολαίαν τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὰ διηγήματα ταῦτα, ὁ Κοριολάνος, καθυποτάξας μετὰ τοῦ Οὐολουσκικοῦ στρατοῦ, ἁπάσας τὰς συμμάχους τῆς Ῥώμης Λατινίδας πόλεις, ἐπολιόρκησε καὶ τὴν Ῥώμην αὐτὴν, θῶν μὲν τὰ κτήματα τῶν Πληβείων, φειδόμενος δὲ τῶν ἀγρῶν τῶν Πατρικίων. Ἐν Ῥώμῃ ἐπεκράτει διχόνοια χ δυσπιστία· ἡ βουλὴ δὲν ἠδύνατο νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν κατὰ τοῦ Κοριολάνου, διότι οἱ Πληβεῖοι ὑπώπτευον ὅτι πρόκειται νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν θανάσιμον αὐτῶν ἐχθρόν. Περιελθούσης δὲ τῆς πόλεως εἰς ἔσχατον κίνδυνον, ἀπεφάσισαν τὰ ἀντίπαλα μέρη νὰ ἀνακαλέσωσι τὸν Κοριολάνον· ἀλλ' οὗτος ἀπήτησε πρὸς τούτοις τὴν ἀπόδοσιν εἰς τοὺς Οὐολούσκους ὅλων τῶν πόλεων ὅσαι ἀφῃρέθησαν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὴν κάθοδον ὅλων τῶν φυγάδων τῆς Ῥώμης. Δύο πρεσβεῖαι, ἡ μὲν ἐκ δέκα βουλευτῶν, ἡ δὲ ἀφ' ὅλων τῶν ἱερέων τῆς πόλεως συγκείμεναι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι μετριωτέρας ἀπαιτήσεις. Τελευταῖον ἔσωσαν τὴν Ῥώμην αἱ γυναῖκες, ὧν αἱ ἐπιφανέσταται, παραλαβοῦσαι τὴν μητέρα τοῦ Κοριολάνου Οὐετουρίαν, τὴν γυναῖκα Οὐολουμνίαν καὶ τὰ τέκνα, ἐπορεύθησαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· διότι ὅταν ὁ Κοριολάνος εἶδε τὴν γηραιὰν αὐτοῦ μητέρα ῥίψασαν ἑαυτὴν χαμαὶ καὶ ἐπικαλεσαμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἱερωτάτου τῶν αἰσθημάτων τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ. Καὶ περιῤῥεόμενος ὑπὸ δακρύων «νικᾷς, ὦ μῆτερ, εἶπεν, οὐκ εὐτυχῆ νίκην, οὔτε σεαυτῇ, » οὔτ' ἐμοί· τὴν μὲν γὰρ πατρίδα σέσωκας, ἐμὲ δὲ τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόστοργον υἱὸν » ἀπολώλεκας.» Τὴν ἐπιοῦσαν διέλυσε τὴν πολιορκίαν, ἀφοῦ συνωμολόγησεν εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ Οὐολοῦσκοι διεφύλαξαν μέρος μόνον τῆς κατακτηθείσης χώρας. Περὶ δὲ τῆς μετέπειτα τύχης τοῦ Κοριολάνου ὑπάρχουσι δύο διάφοροι παραδόσεις· κατὰ τὴν μίαν διέζησε μέχρις ἐσχάτου γήρως ἐν πολλῇ τιμῇ παρὰ τοῖς Οὐολούσκοις, λέγων ὅμως πάντοτε ὅτι πικρὸς ὁ μακρὰν τῆς πατρίδος βίος· κατὰ τὴν ἄλλην, ἐτελεύτησεν ἅμα μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ πολέμου, ἤτοι φονευθεὶς ὑπὸ τῶν δυσαρεστηθέντων Οὐολούσκων, ἤτοι γενόμενος αὐτόχειρ διὰ τὴν ἀμηχανίαν εἰς ἣν περιέῤῥηξε μεταξὺ τοῦ καθήκοντος πρὸς τοὺς νέους συμπολίτας χ τοῦ αἰσθήματος πρὸς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα ταλαντευόμενος.

β) Βαθμιαία αὔξησις τῶν Πληβειακῶν δικαιωμάτων.—Μετ' ὀλίγον ἐξερράγη νέα ἰσχυρὰ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων ἔρις, ὡς ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς ὑπὸ τῶν Πατρικίων κατοχῆς τῶν διὰ τῶν κατακτήσεων ἀδιαλείπτως πολλαπλασιαζομένων δημοσίων ἀγρῶν· οἱ Πληβεῖοι τοιουτοτρόπως ἔφερον μόνον τὰ βάρη τοῦ πολέμου, μὴ μετέχοντες τῶν πλεονεκτημάτων αὐτοῦ· ὅθεν φυσικώτατον ἦτο νὰ ἐπιζητήσωσι τὴν κατάπαυσιν τῆς ἀδικίας ταύτης. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ πρώτη περὶ τούτου πρότασις ἐγένετο οὐχὶ ὑπὸ τῶν δημάρχων, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ Πατρικίου Σποριου Κασσίου (Spurius Cassius Viscellinus), ὅστις εἶχεν ἤδη ὑπατεύσει δίς, συνομολογήσας, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ ὑπατείᾳ, καὶ τὴν προμνημονευθεῖσαν (σελ. 267) πρὸς τοὺς Λατίνους ὁμοσπονδίαν. Ἐὰν μάλιστα ἔχωνται ἀληθείας τὰ λεγόμενα, εἶχε καὶ προηγουμένως ἀξιωθῇ τῆς εὐνοίας τῶν Πληβείων, ἐπιζητήσας μετά τινα σιτοδείαν, παντὶ σθένει, ἂν καὶ ματαίως, τὴν εἰς τὸ πλῆθος ἀπόδοσιν τῆς τιμῆς τοῦ παρ' αὐτοῦ τότε ἀγορασθέντος σίτου (**). Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ αὐτοῦ ὑπατείᾳ (486-268), ὁ Κάσ-

(*) Οἱ δήμαρχοι μετεχειρίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο χ κατ' αὐτῶν τῶν ἀδικησάντων τοὺς Πληβείους ὑπάτων· προσδετούτοις, αἱ κατὰ τῶν ποινικῶν ἀποφάσεων ἐφέσεις τῶν Πληβείων μετεβιβάσθησαν ἤδη ἀπὸ τῶν φρατρικῶν εἰς τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας.

(**) Διό. 2, 41.—« ut sibi reconciliaret civium animos, jubere, pro Siculo fru-

σιος ἐπρότεινε τὸν πρῶτον τῶν μετέπειτα πολλάκις ἐπαναληφθέντων καὶ πολλὰς ἐπαγαγόντων παραχὰς κληρουχικῶν νόμων (lex Cassia agraria), ἐπρότεινε δηλαδὴ ὥστε οἱ Πληβεῖοι νὰ μεθέξωσι τῆς καρπώσεως τῶν δημοσίων ἀγρῶν. Ἡ βουλὴ, παροργισθεῖσα κατ' αὐτοῦ ὡς προδότου τῶν συμφερόντων τῆς ἰδίας τάξεως, ὑπεσχέθη μὲν ἀφ' ἑνὸς εἰς τοὺς Πληβείους τὴν παραχώρησιν μέρους τῶν δημοσίων ἀγρῶν (*), κατηγόρησε δὲ ἀφ' ἑτέρου τὸν Κάσσιον ὡς ἐπιζητοῦντα τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους ἐπὶ τυραννίδι, καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν, ἐν ταῖς φρατρικαῖς ἐκκλησίαις, εἰς θάνατον ὡς ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας. Ὁ Κάσσιος ἐφονεύθη, ἡ χρηματικὴ αὐτοῦ περιουσία ἐδημεύθη καὶ ἡ οἰκία κατεσκάφη, ὁ δὲ τόπος αὐτῆς ἀνεκηρύχθη ἐπάρατος (**).

Μετὰ τὸν τραγικὸν τοῦ ἀνδρὸς τούτου θάνατον, οἱ πατρίκιοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔτυχε τότε μάλιστα ὁ τῶν Φαβίων οἶκος, κατώρθωσαν, δι' ἀπειλῶν, ῥαδιουργιῶν καὶ πολέμων, νὰ μὴ ἐκτελέσωσι τὰ περὶ τῆς διανομῆς γαιῶν ὑποσχεθέντα· ἀλλὰ τῷ 473–281 ὁ δήμαρχος Γναῖος Γενύκιος (Genucius) ἀπεφήνατο ἅπαντας τοὺς ἀπὸ τοῦ Κασσίου ἐκλεχθέντας ὑπάτους ὑπευθύνους διὰ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχέσεων ἐκείνων καὶ κατηγόρησε πρὸ πάντων ἐνώπιον τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν τοὺς ὑπάτους τοῦ προηγουμένου ἔτους, οἵτινες ἤθελον βεβαίως καταδικασθῆ, ἐὰν ὁ δήμαρχος ἐκεῖνος δὲν ἐδολοφονεῖτο μίαν νύκτα πρότερον. Τὸ πλῆθος, καταπτοηθὲν ἕνεκα τῆς αἰφνιδίου ἀγγελίας τοῦ θανάτου τοῦ προστάτου αὐτοῦ, δὲν προέβη εἰς τὴν περαιτέρω δίκην· ἦτο ὅμως πρόδηλον ὅτι ἔμελλε θᾶσσον ἢ βράδιον νὰ ἐπαναλάβῃ ὀξύτερον τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀπαιτήσεις.

Κατ' αὐτὸ τῆς δολοφονίας τοῦ Γενυκίου τὸ ἔτος, προήχθη εἰς τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα ἀνὴρ ἐξίσου μὲν δεινὸς, εὐτυχέστερος δὲ τῶν πατρικίων ἐχθρὸς, ὁ Πόπλιος Βολέρων (Publilius Volero). Ὁ νέος οὗτος, ὅστις εἶχεν ὑπηρετήσει εἰς προηγουμένας στρατείας ὡς λοχαγὸς (centurio), κατεγράφη ἤδη ὑπὸ τῶν Ὑπάτων, κατά τινα νέαν στρατολογίαν, ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης. Ἐπειδὴ δὲ παρήκουσε, διετάχθη ἡ ὑπὸ τῶν Ὑπατικῶν ῥαβδούχων σύλληψις αὐτοῦ· οὗτος ὅμως ἀντέστη καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν πολλῶν παρόντων συμπολιτῶν, οὐ μόνον τοὺς ῥαβδούχους ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ὑπάτους ὑπεχρέωσε νὰ καταφύγωσιν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ βουλευτήριον· οἱ φρονιμώτεροι τῶν πολιτῶν ἐνόμισαν τότε ἐπικίνδυνον νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν καὶ προέτρεψαν τὴν βουλὴν νὰ θεωρήσῃ τὸ συμβὰν ὡς μὴ γενόμενον. Μετά τινας δὲ ἑβδομάδας, ἐξελέχθη ὁ Βολέρων δήμαρχος διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος.—Ὁ Βολέρων, δημαρχήσας δύο κατὰ συνέχειαν ἔτη, 472 καὶ 471 (282 καὶ 283), κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐπρότεινε, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἐπέτυχε, καίπερ ἀντιπραξάντων παντὶ σθένει τῶν πατρικίων, τὴν ἐπιψήφισιν νόμου (lex Publilia), δι' οὗ 1ον ἡ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν ἐνεργουμένη καὶ ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐπικυρουμένη ἐκλογὴ τῶν δημάρχων καὶ τῶν ἀγορανόμων, μετεβιβάσθη εἰς τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας· ὅπερ ἐστὶν ἀπηλλάγη τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν πατρικίων, διότι οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ πελάται αὐτῶν δὲν εἰςήρχοντο εἰς τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας· πιθανώτατα δὲ κατηργήθη καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῆς ὑπὸ τῶν φρατρῶν ἐπικυρώσεως· 2ον αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ βουλεύωνται ἰδίᾳ, ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν δημάρχων, περὶ πάσης κοινῆς ὑποθέσεως καὶ νὰ ἐκδίδωσιν ἀποφάνσεις περὶ αὐτῶν (plebiscita). Ναὶ μὲν αἱ ἀποφάνσεις αὗται δὲν εἶχον ἔτι κῦρος νόμου, ἀλλ' ὅμως οἱ Πληβεῖοι ἠδύναντο ὡς ἐκ τούτου οὐ μόνον νὰ προσυζητῶσιν ἀπὸ κοινοῦ πάσας τὰς προτάσεις περὶ ὧν ἔμελλον νὰ ψηφίσωσιν εἰς τὰς λοχιτίδας ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἄλλην γνώμην, ἐν εἴδει προτάσεως, νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς τὴν βουλὴν, ἥτις ἔπειτα, ἀληθῶς μόνον ἐὰν ἐνέκρινεν αὐτὴν, διεβίβαζε, διὰ προβουλεύματος, τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας, πρὸς ἐπικύρωσιν (εἰς τοιαύτην περίστασιν αἱ λοχιτίδες πλέον δὲν ἐρωτῶντο)· ὅθεν ὀρθῶς ὁ Σχλόσσερος λέγει ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο τῶν Πληβείων ἦτο ἐπίσης λόγου ἄξιον ὅσον καὶ ἡ ἐλευθεροτυπία παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν (***).

---

mento pecuniam acceptam retribui populo. Id vero haud secus, quam praesentem mercedem regni, adspernata plebes. »

(*) Διον. 8, 76. « Γράφεται δὴ μετὰ ταῦτα τὸ τῆς βουλῆς δόγμα τοιόνδε· ἄνδρας ἐκ τῶν ὑπατικῶν ἀποδειχθῆναι δέκα τοὺς πρεσβυτάτους, οἵτινες, ὁρίσαντες τὴν δημοσίαν χώραν, ἀποδείξουσιν, ὅσην τε δεῖ μισθοῦσθαι, καὶ ὅσην τῷ δήμῳ διαιρεθῆναι. »

(**) « Sunt, qui patrem auctorem eius supplicii ferant » Διβίου αὐτόθι. Ἴδε καὶ Διον. 8, 79.

(***) Ὁ δὲ Διονύσιος ἐπιφέρει, 9, 43 « ὅπερ ἦν ἄρα τῆς μὲν βουλῆς κατάλυσις φανε-

« Οἱ Πληβεῖοι, ἀποκτήσαντες τοιουτοτρόπως ἰσχυρὰ καὶ ἀξιόλογα ἐν τῇ πολιτείᾳ δι-καιώματα, ἐζήτησαν ἤδη πρὸ πάντων νὰ καταβάλωσι τοὺς ἀρχαίους ἀριστοκρατικοὺς, ἢ μᾶλλον ἱεροκρατικοὺς, φραγμοὺς, οἵτινες ἀνεχαίτιζον εἰσέτι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ νόμοι κατὰ τοὺς ὁποίους διεχειρίζετο ἡ δικαιοσύνη, ἦσαν γνωστοὶ εἰς μόνους τοὺς Πατρικίους, διαδιδαζόμενοι εἰς αὐτοὺς διὰ προφορικῶν παραδόσεων καὶ ἱερῶν βίβλων· τὸ κάλυμμα τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθῇ ἐκ μέσου. Ἐπίσης ἡ ἀνέκκλητος δικαστικὴ ἐξουσία τῶν Ὑπάτων ἦτο ὑπερβολικὴ· ἀνάγκη ἄρα ἦτο νὰ περισταλῇ. Ἐπὶ πᾶσι, διὰ νὰ ἐκλείψωσι τὰ τελευταῖα τῆς ἱεροκρατίας καὶ τῆς εἰς βίους διαιρέσεως ἴχνη, ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μεταξὺ τῶν δύο τάξεων ἐπιγαμίας. Διὰ νὰ κατορθωθῶσι δὲ ταῦτα πάντα, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ συνταχθῇ νέα γενικὴ νομοθεσία. — Ἡ περὶ τούτου πρότασις ἐγένετο ἐν ἔτει 462=292, ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαΐου Τερεντίου (C. Terentillus Arsa) καὶ ἔφερεν ἐπὶ πολλὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη ἄνω καὶ κάτω τὴν πολιτείαν, διὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν Πατρικίων καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν Πληβείων. Μάλιστα δὲ ἐζήτησαν ν' ἀντιπράξωσιν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῶν τελευταίων τούτων ὁ γενναῖος Λ. Κοίντιος Κικιννάτος (L. Quinctius Cincinnatus), ὁ τύπος ἐκεῖνος καὶ ὑπογραμμὸς τοῦ ἰσχυροῦ, τοῦ σώφρονος, τοῦ ἐργατικοῦ καὶ ἀρχαιοτρόπου Εὐπατρίδου Ῥωμαίου, καὶ ὁ λαμπρὸς καὶ ἀγέρωχος αὐτοῦ υἱὸς Καίσων Κοίντιος (Caeso Quinctius). Ὑπὸ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ὁδηγούμενοι οἱ Πατρίκιοι ἀντιπαρέταξαν τὸ δίκαιον καὶ τὴν βίαν κατὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν δημάρχων, ὅτε κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, 461=293, ὁλόκληρος αὐτῶν ὁ σύλλογος ἐπανέλαβε τὴν τοῦ Τερεντίου πρότασιν· κατέφυγον εἰς τὰς καλουμένας Σιβυλλείους βίβλους, δηλαδὴ εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Καπιτωλίου, φυλαττομένους χρησμούς, παρῄνεσαν, ἐπὶ τῇ ὑποτιθεμένῃ συμβουλῇ τῶν θεῶν, τὸ πλῆθος νὰ ἀποφύγῃ τὰς ταραχὰς καὶ ἐπεχείρησαν πόλεμον κατὰ τῶν Οὐολούσκων καὶ τῶν Αἰκανῶν. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἀπέβησαν μάταια· οἱ δήμαρχοι ἐγκαλοῦσι τὸν Καίσωνα Κοίντιον ἐνώπιον τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν, ἵνα δώσῃ λόγον περὶ τῶν ἀδικημάτων ὅσα ἔπραξε κατὰ τῶν Πληβείων· καὶ οὔτε τοῦ πατρὸς, οὔτε αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῶν ὁμοταγῶν αἱ παρακλήσεις ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσι τὸν θρασὺν νεανίαν, ὅστις ἐθεώρησε τότε κάλλιον νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, μὴ περιμένων τὴν ἔκβασιν τῆς δίκης. Ὁ δὲ πατὴρ, ἀναγκασθεὶς νὰ πληρώσῃ τὴν μεγάλην χρηματικὴν ἐγγύησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Καίσων εἶχε δώσει ἐξ ἀρχῆς, ἵνα μὴ φυλακισθῇ, περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην πενίαν, δὲν διεφύλαξεν εἰμὴ μικρόν τινα ἀγρὸν καὶ ἔζησεν ἤδη ἐπί τινα χρόνον μακρὰν τῶν πραγμάτων, μετερχόμενος τὴν γεωργίαν, μετὰ τῶν πελατῶν, κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν τρόπον, ἐνῷ ὁ υἱὸς, ἐπιχειρήσας, τῷ 460=294, νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ῥώμην, μετ' ἄλλων φυγάδων, ἀπέβαλεν ἐνταῦθα τὴν ζωήν. Μετ' ὀλίγον (κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος)

ρὰ, τοῦ δὲ δήμου δυναστεία. » — Διὰ νὰ συγκροτῶσι τὰς δικαστικὰς, ἀρχαιρεσιακὰς καὶ προβουλευτικὰς ταύτας τῶν Πληβείων ἐκκλησίας, οἱ δήμαρχοι ὠφελοῦντο ἀπὸ τὰς ἀγοραίας ἡμέρας (nundinae· ἐν τῷ Ἑτρουσκικῷ ἔτει, ἴδε σελ. 2, ἐλέγετο οὕτω ἡ διαχωρίζουσα τὰς ἑβδομάδας ἐννάτη ἡμέρα, δηλαδὴ μία τῶν 8 τῶν ὀκταημέρων τοῦ ἔτους ἐκείνου ἑβδομάδων, καθ' ἣν διεξήγοντο αἱ ὑποθέσεις, οἱ δὲ βασιλεῖς ἐδέχοντο ἀκροάσεις καὶ ἔνεμον δικαιοσύνην· οἱ Ῥωμαῖοι, ἂν καὶ παραλιπόντες ἔπειτα τὸ Ἑτρουσκικὸν ἔτος διετήρησαν τὸ ἔθος τοῦ τελεῖν ἀγορὰς κατὰ πᾶσαν ἐννάτην ἡμέραν καὶ ὀνομάζειν τὰς ἡμέρας ταύτας nundinae) καθ' ἃς οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου χώρας συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Ἡ γενομένη εἰς μίαν τινὰ τοιαύτην ἡμέραν πρότασις, δὲν ἐψηφίζετο εἰμὴ εἰς τὴν τρίτην ἀγοράν, διὰ νὰ γνῷ προηγουμένως καλῶς γνωστὴ κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν. Μὴ συμπληρωθείσης δὲ τυχὸν τῆς ψηφοφορίας ἐν τῇ ὡρισμένῃ τρίτῃ ἀγορᾷ, τὰ προηγούμενα ἐθεωροῦντο ὡς μὴ γενόμενα καὶ οἱ δήμαρχοι ὤφειλον νὰ ἀναγγείλωσιν ἐκ νέου τὴν πρότασιν, εἴτε ἐν τῇ αὐτῇ, εἴτε ἐν τῇ ἑπομένῃ ἀγορᾷ, διὰ νὰ συζητηθῇ πάλιν εἰς τρίτην ἀγοράν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Πατρίκιοι ὠφελοῦντο ἐκ τούτου ἵνα, διὰ ταραχῆς καὶ βίας, διακωλύωσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ τὴν ἐκπεραίωσιν τῶν ὑποθέσεων, ἐξεδόθη περὶ τὸ 470=284, (κατὰ Νείβουρον καὶ Οὐάλτερον, διότι, κατὰ τὴν κοινὴν χρονολογίαν, ὁ νόμος ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 492=262), ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Σπ. Ἰκιλίου νόμος (lex Icilia), κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ διακόπτων τὸν δήμαρχον ἀγορεύοντα, ὤφειλε νὰ δώσῃ ἐγγυητὰς διὰ τὴν ἐπιβλητέαν αὐτῷ χρηματικὴν ζημίαν, ὁ δὲ μὴ δοὺς ἐγγυητὴν, ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. — Θυσίαι καὶ οἰωνοσκοπίαι δὲν ἐτελοῦντο ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις· τὰ δὲ ἀρχεῖα αὐτῶν ἐφυλάττοντο, ἐπιμελείᾳ ἀγορανόμων, ἐν τῷ ναῷ τῆς Δήμητρος.

ὁ Κικιννάτος, ἀνακληθεὶς ἀπὸ τῶν ἀγροτικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν εἰς Ῥώμην, ᾗ προχειρισθεὶς ὕπατος, ἠγωνίσθη παντὶ σθένει, ἀλλὰ ματαίως νὰ κατευνάσῃ τὴν βρέμουσαν κατὰ τῆς τῶν πατρικίων κυριαρχίας τρικυμίαν. Οὐδ' οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐπέτυχον τοῦτο καὶ προσέτι ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν Αἰκανῶν· ὥστε, τῷ 458–296, ἡ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα καὶ ἀνέθηκε τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὸν γηραιὸν Κικιννάτον, ὅστις, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε πάλιν ἐπανέλθει εἰς τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ. Ἡ περὶ τούτου παράδοσις παρέχει καλὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ βίου, λέγουσα ὅτι οἱ σταλέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς πρέσβεις ἵνα ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν Κικιννάτον τὸν διορισμὸν αὐτοῦ, κατέλαβον τὸν ἄνδρα ἀροτριῶντα ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἀγρόν. Ἀλλ' ὅμως μὴ ἐκληπτέον κατὰ γράμμα τὰ περὶ τούτου λεγόμενα, διότι ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἄνθρωπος συνηθεὶς νὰ κυβερνήσῃ ὁλόκληρον πολιτείαν καὶ ὀφείλων νὰ ἐκμελετήσῃ ἅπαντα τὰ κατ' αὐτήν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσχολῆται εἰς τοσοῦτον εἰδικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῶν ἰδίων ἀγρῶν. Ὁ Κικιννάτος ὑπεδέχθη, ὡς ἐπιφέρει ἡ ποιητικὴ παράδοσις, τοὺς πρέσβεις τῆς βουλῆς ἐπισήμως, ἀφοῦ πρῶτον, ἀποβαλὼν τὸ ἐργατικὸν ἔνδυμα, περιέβαλε τὴν τήβεννον (toga), ἤτοι τὴν ἐπίσημον τῶν Ῥωμαίων ἐσθῆτα· ἀποδεξάμενος δὲ τὴν ἀρχήν, κατετρόπωσε τοὺς Αἰκανοὺς καὶ ἀπέθετο πάλιν τὴν δικτατορίαν μετὰ 16 ἡμέρας.

Ὁπόσον δὲ ματαία ὑπῆρξεν ἡ ἐπίμονος ἐκείνη τῶν πατρικίων ἀντίστασις, ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι, ἐν ἔτει 457–297, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ὁ κατὰ τῶν ἀπαιτούντων τὴν νέαν νομοθεσίαν δημάρχων ἀγὼν ὑπῆρχε δεινότατος, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψωσι τὸν διπλασιασμὸν αὐτῶν (ἀπὸ 5 εἰς 10), δι' οὗ οὐ μόνον, ὡς προείρηται, διευκολύνθη ἡ προστασία ἑνὸς ἑκάστου πληβείου, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν δημάρχων σύλλογος προσεκτήσατο νέον ἀξίωμα καὶ κράτος. Ἐκτὸς τούτου, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Σπ. Ἰκιλίου, πάντες οἱ ὑπὸ τῶν πατρικίων ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου λόφου κατεχόμενοι δημόσιοι ἀγροὶ ἀφῃρέθησαν ἀπὸ αὐτῶν καὶ παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς πληβείους, ἀποκτήσαντας τοιουτοτρόπως ἴδιον ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ καλῶς ὠχυρωμένον τμῆμα· προσδετούτοις, οἱ δήμαρχοι, οἵτινες μέχρι τοῦδε δὲν ἐνεφανίζοντο ἐν τῇ βουλῇ εἰμὴ ἐπὶ τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῆς προσκλήσει, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, 456–298, ἐξεβίασαν, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν δύο ὑπάτων, βουλευτικὴν συνεδρίασιν ἵνα καθυποβάλωσι καὶ ὑποστηρίξωσιν αὐτοπροσώπως πρότασίν τινα (Οὐαλτέρου, σελὶς 59). Τελευταῖον, ἐν ἔτει 454–300, ἐνέδωκαν οἱ πατρίκιοι εἰς τὴν ἐπιζητουμένην σύνταξιν γενικῆς καὶ δι' ἀμφοτέρας τὰς τάξεις ὑποχρεωτικῆς νομοθεσίας. Ὅθεν ἐπέμφθησαν, ὡς λέγεται, 3 βουλευταὶ εἰς Ἀθήνας ἵνα συμβουλευθῶσιν ἐπὶ τούτῳ τὴν νομοθεσίαν τῆς πόλεως ταύτης· οἵτινες, ἐπανελθόντων αὐτῶν μετὰ δύο ἔτη, προέβησαν ἤδη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου.

Γ') Τὰ κατὰ τὴν δεκαδαρχίαν. 451—449 (303—305). Ἡ σύνταξις τῆς νέας νομοθεσίας ἀνετέθη τῷ 451–303 εἰς δέκα ἄνδρας (decemviri), ἀναλαβόντας συγχρόνως, ὡς βραδύτερον οἱ ἐν Ἀθήναις τριάκοντα (ἴδε ἀνωτ. σελ. 165), ᾗ ἅπασαν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ κράτους, ἵνα μὴ ἀπαντῶσι πρόσκομμά τι περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀνατεθέντος αὐτοῖς ἔργου· ὅθεν πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρχαί, ᾗ αὐτοὶ οἱ δήμαρχοι, κατηργήθησαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὑπηρεσίας τῶν δεκαδαρχῶν, τῶν ὁποίων, προσέτι, ἡ ἐξουσία ἀνεκηρύχθη ἀνέκκλητος (sine provocatione). Οἱ δήμαρχοι εἶχον ἀπαιτήσει κατ' ἀρχὰς τὸν διορισμὸν πέντε πληβείων εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἐκείνην, ἀλλὰ μετά τινα φιλονεικίαν περὶ τούτου, ἅπαντες οἱ δεκαδάρχαι ἐκ πατρικίων ἐλήφθησαν· ἡ δὲ κυβερνητικὴ ἐξουσία διεξήγετο ὑπ' αὐτῶν, ὡς πάλαι, ἐπὶ μεσοβασιλείας, ὑπὸ τῶν δέκα πρώτων τῆς βυλῆς (σελ. 256), δηλαδὴ ὑφ' ἑνὸς ἑκάστου ἀλληλοδιαδόχως· ἐκτὸς μόνον ὅτι ὁ ἑκάστοτε προϊστάμενος ἐκαλεῖτο ἤδη οὐχὶ interrex, ἀλλὰ custos urbis, καὶ διεξῆγε τὴν ἀρχήν, οὐχὶ 5 ἀλλὰ 10 ἡμέρας.

ά) Πολίτευμα. Οἱ περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου νόμοι τῆς δεκαδαρχίας σκοπὸν κύριον προετίθεντο, ἐπὶ τῇ προφάσει μικρῶν τινων παραχωρήσεων, ἐπαγομένων, κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν ἐξίσωσιν τῶν πληβειακῶν δικαιωμάτων πρὸς τὰ τῶν πατρικίων, νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοὺς πληβείους τὰ πολυτιμότερα τῶν πλεονεκτημάτων ὅσα ἄχρι τοῦδε ἐκέκτηντο, καὶ ἰδίως τὴν δημαρχίαν καὶ τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας. Ἀλλ' οἱ πληβεῖοι, ἐννοήσαντες τὴν ἐπιβουλὴν καὶ καταλύσαντες τὴν δεκαδαρχίαν, τὰς μὲν ὀλίγας αὐτῆς παραχωρήσεις διεφύλαξαν, δι' ἀλλεπαλλήλων δὲ, εἴτε ἀμέσως μετὰ τὴν δεκαδαρχίαν, εἴτε βραδύτερον ἐκδοθέντων, νόμων, ηὔξησαν ἐπὶ μᾶλλον ᾗ μᾶλλον τὰ δικαιώματα αὐτῶν. Αἱ δὲ κυριώταται μεταβολαὶ τὰς ὁποίας ἐντεῦθεν ὑπέστη τὸ Ῥωμαϊκὸν πολίτευμα εἶναι αἱ ἑξῆς. Αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι (εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον ἤδη τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέρχωνται καὶ οἱ πατρίκιοι, οὐδέποτε ὅμως ἐπισήμως προσεκαλοῦντο

καὶ σπανίως παρευρίσκοντο, ἴδε Οὐαλτέρου σελ. 126), κατέστησαν τὸ κυρίως νομοθετικὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας συνέδριον, ἔχουσαι πρὸς τούτοις τὴν ἐκλογὴν τῶν δημάρχων, τῶν ἀγορανόμων καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν δευτερευόντων ἀρχόντων (τῶν ταμιῶν, quaestores, τῶν κουρουλίων ἀγορανόμων, Aediles curules, περὶ ὧν κατωτέρω) ἔτι δὲ καὶ μοῖράν τινα τῆς ποινικῆς δικαιοδοσίας. — Αἱ λοχίτιδες ἐκκλησίαι ἐξέλεγον τοὺς ὑπάτους (*) ᾗ τοὺς ἄλλους ἀνωτέρους ἄρχοντας (τοὺς πραίτορας, τοὺς τιμητὰς, περὶ ὧν ἐπίσης κατωτέρω), ᾗ ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· πρὸς τούτοις, αἱ λεγόμεναι κεφαλικαὶ ὑποθέσεις, αἵτινες μέχρι τοῦδε ἐκρίνοντο ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν (ἴδε ἀνωτ. σελ. 266), ἀπεδόθησαν ἤδη εἰς τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας (**). — Αἱ δὲ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι διετήρησαν μὲν τὸ δικαίωμα τοῦ περιβάλλειν τοῖς ἀνωτέροις ἄρχουσι τὸ καλούμενον imperium, ἤτοι τὸ στρατιωτικὸν κράτος, καὶ τοῦ ἐπικυροῦν τὰς ἀποφάσεις τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν· ἀλλ' αἱ πράξεις αὗται κατήντησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κενοὶ τύποι, ὥστε βραδύτερον, ἀντὶ τῶν 30 φρατρῶν, συνηθροίζοντο συνήθως μόνον 30 ῥαβδοφόροι, οἵτινες, ἀντιπροσωπεύοντες αὐτὰς, ἐξεπλήρουν τοὺς τύπους ἐκείνους.

Ἡ μεγάλη ἰσχὺς τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ τοῦδε αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι ἠδύνατο νὰ ἐκτραχηλιασθῇ εἰς ἀληθῆ ὀχλοκρατίαν, ἐὰν δι' ἐπιτηδειοτάτου μηχανήματος δὲν καθίστατο ἀκίνδυνον τὸ ἀπαίδευτον καὶ ἀργὸν τοῦ λαοῦ μέρος. Αἱ φυλαὶ, αἵτινες ἐπὶ Σερουΐου Τυλλίου, ἦσαν 30, ἠλαττώθησαν εἰς 20 κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἔτη, διὰ τὴν κολόβωσιν ἣν ἔπαθεν ἡ Ῥωμαϊκὴ χώρα, ὡς ἐκ διαφόρων πολεμικῶν ἀτυχημάτων· ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλῶν ηὔξησε πάλιν καὶ ἐντὸς τῶν δύο προσεχῶν ἑκατονταετηρίδων συνεποσώθη εἰς 35. Ἐκ τούτων 4 μὲν ἦσαν ἀστυκαὶ, περιλαμβάνουσαι δηλαδὴ ἀνθρώπους τὸ πλεῖστον βιομηχάνους, 3 δὲ ἀγροτικαὶ, συγκείμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ γαιοκτητῶν, καὶ πάντες οἱ ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις ἀκτήμονες ἀποβαίνοντες μετεβιβάζοντο ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰς 4 πρώτας, ἀδιαφόρως ἂν κατῴκουν ἐν τῷ ἄστει ἢ οὔ. Ἐπειδὴ δὲ, ἂν καὶ ἐν ἑκάστῃ τῶν φυλῶν ἡ ψηφοφορία ἐγίνετο κατὰ κεφαλὴν, ἐπὶ τέλους ὅμως πᾶσα φυλὴ μίαν καὶ μόνην εἶχε ψῆφον, ἐννοεῖται ὅτι ἐπὶ 35 φυλετικῶν ψήφων, αἱ 4 μόναι ἦσαν ἐπίφοβοι, καθὸ παραγόμεναι ἀπὸ ἀνθρώπων ἀκτημόνων καὶ φύσει ῥεπόντων πρὸς τὰ στασιαστικὰ ᾗ νεωτεριστικὰ κινήματα.

Ἡ βουλὴ, οὐδεμίαν παθοῦσα ὑπὸ τῆς δεκαδαρχίας μεταβολὴν, διετήρησε τὴν προτέραν δύναμιν καὶ τάξιν, ἥτις, ἐν γένει, οὐδέποτε διὰ μιᾶς ηὔξησεν ἢ ἠλαττώθη πολὺ, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, προϊόντος τοῦ χρόνου, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἠλλοιώθη. Οἱ βουλευταὶ, τῶν ὁποίων ἐπὶ πολὺ διετηρήθη ὁ ἀρχαῖος (τῶν 300) ἀριθμὸς, διωρίζοντο, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, ὑπὸ τῶν ὑπάτων· μικρὸν μετὰ τὴν δεκαδαρχίαν, ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν ἀνετέθη εἰς τοὺς χιλιάρχους (tribuni militum, περὶ ὧν κατωτέρω) ᾗ πάλιν μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς τιμητὰς (διὰ τοῦ νόμου τοῦ καλουμένου lex Ovinia tribunicia, πρὸ τοῦ ἔτους 436=318), μετὰ ῥητῆς ἐπιταγῆς τοῦ προτιμᾶν τοὺς χρηστοτέρους ἀμφοτέρων τῶν τάξεων, ὥστε ἡ βουλὴ ἔπαυσεν ἤδη νὰ ἐκπροσωπῇ, ὡς πρότερον, μόνους τοὺς πατρικίους (***). Κατὰ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἔτη, ὅτε ἡ δύναμις τῆς βουλῆς ἦτο μάλιστα μεγάλη, τὸ συνέδριον τοῦτο εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ στρατολογεῖν, τοῦ φορολογεῖν, τοῦ διαχειρίζεσθαι καὶ διανέμειν τὰ δημόσια κτήματα, τοῦ παραχωρεῖν εἰς τὸν στρατὸν ἢ ἀφαιρεῖν ἀπὸ αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τοῦ πολέμου λείαν, καὶ τοῦ κρίνειν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ διορισμοῦ δικτάτορος. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ἡ βουλὴ (διῃρημένη, ὡς ᾗ πάλαι, σελ. 255, εἰς 10 δεκουρίας), διετήρησεν,

(*) Ἡ ἐκλογὴ ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων ἐγίνετο ἤδη ἄνευ προβουλεύματος τῆς βουλῆς (ἴδε ἀνωτ. σελ. 265 ἐν σημ.), ἐκλέξιμοι ὅμως ἦσαν ἔτι μόνοι οἱ πατρίκιοι.

(**) Ὡς εἰσαγγελεῖς ἐνήργουν ἔτι οἱ quaestores parricidii, βραδύτερον δὲ, ἐκλιπόντων τούτων, ὁ πραίτωρ ἢ εἷς τῶν Αἰδίλων. — Σημειωτέον προσετούτοις ὅτι ἐν ἔτει (287=467), διὰ νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις ἐπιῤῥοὴ τῶν πατρικίων, ἡ lex Hortensia κατήργησε (Οὐαλτέρου σελ. 76) τὴν προϋπάρχουσαν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ συγχροτῶνται αἱ ἐκκλησίαι αὗται εἰς ἡμέρας ἀγοραίας (σελ. 262).

(***) Συνήθως (ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο ἀπαραίτητον) ἐξελέγοντο βουλευταὶ οἱ προδιατελέσαντες ἄρχοντες, ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων μέχρι καὶ τῆς τοῦ ταμίου ἀρχῆς. — Αἱ διακρίσεις τῶν βουλευτικῶν δικαιωμάτων, καθ' ὅσον οἱ βουλευταὶ ἀνῆκον εἰς τὰ πρεσβύτερα ἢ τὰ νεώτερα γένη, ἐκλείπουσιν ἤδη, καὶ αὐτοὶ οἱ πληβεῖοι βουλευταὶ ἀναφαίνονται ὡς τακτικὰ τῆς βουλῆς μέλη.

ἂν καὶ ὑπὸ τὸ ὑπέρτατον τοῦ λαοῦ κράτος (*), τὴν ἐπιστασίαν τοῦ θρησκεύματος καὶ τῆς θείας λατρείας, τὸν διορισμὸν τῶν ἀρχόντων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τοῦ στρατηγοῦ ἐν πολέμῳ, τὴν φύλαξιν καὶ διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων, τὴν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας δικαιοδοσίαν, τὴν ἐπιμέλειαν ὅλων τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων πρέσβεων καὶ τὸν διορισμὸν τῶν Ῥωμαίων· προστάτους, ἡ βουλὴ προσδιωρίζε τὸν χρόνον τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ λαοῦ, προπαρεσκεύαζεν ἁπάσας τὰς ὑποθέσεις, ὅσαι ἔμελλον νὰ συζητηθῶσιν ἐν αὐταῖς· καὶ, τελευταῖον, ἐν καιρῷ κινδύνου, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμῃ εἰς τὰς ἀνωτέρας ἀρχὰς, προσωρινῶς, αὐτοκράτορα ἐξουσίαν.

Προσέτι διὰ τῆς δωδεκαδέλτου ἐπετράπη ἔφεσις καθ' ὅλων τῶν ὑπατικῶν ἀποράσεων, ὄχι κατά τινων μόνον, ὡς πρότερον· ἡ δὲ ἔφεσις αὕτη εἰσήγετο ἤδη ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις, ὄχι ἐν ταῖς φρατρικαῖς, ὡς μεχρι τοῦδε.

Ἐπὶ πᾶσιν, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μεταξὺ τῶν δύο τάξεων ἐπιγαμίας ἐπανελήφθη μὲν ῥητῶς, δι' ἑνὸς τῶν τελευταίων τῆς δεκαδαρχίας νόμων, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ (445-309), ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Γ. Κανουλήϊου (lex Canuleia), κατηργήθη.

δ') Κατάλυσις τῆς δεκαδαρχίας. — Οἱ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ὑπὸ τῶν δεκαδαρχῶν συνταχθέντες νόμοι δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, ἀλλ' εἰς τὴν εἰδικὴν ἱστορίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Ὅθεν μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν αὐτῆς ταύτης τῆς δεκαδαρχίας. Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, οἱ δέκα ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐπολιτεύθησαν ἄριστα, καὶ συνέταξαν ἅπασαν σχεδὸν τὴν νομοθεσίαν· ἀλλὰ, περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ἠξίωσαν ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐργασία χρήζει ἔτι συμπληρώσεως καὶ ὅτι ἀνάγκη ἐπὶ τούτῳ νὰ παραταθῇ ἡ δεκαδαρχία. Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο προθύμως δεκτὴ καὶ αἱ λοχίτιδες ἐκκλησίαι, προϊσταμένου τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς δεκαδαρχίας, προεχειρίσαντο ἐκ νέου δέκα ἄνδρας, καὶ ἰδίως 5 πατρικίους (ὧν εἷς ἦτο ὁ προρρηθεὶς Α. Κλαύδιος) καὶ 5 πληθείους. Οἱ νόμοι, τοὺς ὁποίους συνέταξαν οἱ νέοι δεκαδάρχαι, καθὼς καὶ οἱ τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἐνεχαράχθησαν βραδύτερον ἐπὶ δώδεκα δέλτων· ἐντεῦθεν ἡ ὅλη ἐκείνη νομοθεσία ἐκλήθη δωδεκάδελτος (duodecim tabulæ legum) (**).

Ὁ δὲ Ἄππιος Κλαύδιος, ἔχων ἐντελῶς ὁμόφρονας τοὺς νέους συναδέλφους, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἁπλᾶ αὐτοῦ δημιουργήματα, ἐσκόπει οὐχὶ τὴν συμπλήρωσιν τῆς νομοθεσίας, ἐπὶ τῷ ἐξ ἀρχῆς προτεθέντι σκοπῷ τῆς ἐπὶ ἴσοις δικαίοις συγχωνεύσεως τῶν δύο τάξεων, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀποκλειστικῆς τῶν πατρικίων ἐξουσίας. Ὅθεν ἕκαστος τῶν δέκα ἐκείνων ἀνδρῶν δὲν ἐνεφανίζετο ἤδη εἰμὴ δορυφορούμενος ὑπὸ 12 ῥαβδοφόρων, οἵτινες ἐκόμιζον, ἐκτὸς τῆς δέσμης τῶν ῥάβδων αὐτῶν, πέλεκυν, ὡς πάλαι ποτὲ οἱ τῶν βασιλέων ῥαβδοφόροι, ἐνῷ μικρὸν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Οὐαλερίου Ποπλικόλα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπάτους εἶχεν ἀπαγορευθῇ νὰ φέρωσιν, ἐντὸς τῆς πόλεως, πρὸ αὐτῶν, τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο σημεῖον τῆς ὑπερτάτης δικαστικῆς ἐξουσίας. Προσέτι, οἱ νέοι δεκαδάρχαι κατήργησαν, ἅμα λαβόντες τὴν ἀρχὴν, τὸ μόνον δικαίωμα, δι' οὗ οἱ πολῖται εἶχον νομίσει ἄχρι τοῦδε ὅτι δύνανται νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τῆς καταχρήσεως τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας, ἤτις ἐπετράπη εἰς τοὺς ἄρχοντας ἐκείνους· κατήργησαν δηλαδὴ τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ πολῖται, κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, τοῦ νὰ ἐκκαλῶσι τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἑνὸς τῶν δεκαδαρχῶν εἰς τὸν ὅλον σύλλογον. Ἐπὶ πᾶσι δὲ, ἐν τῷ τέλει τῆς ἐνιαυσιαίας αὐτῶν ἀρχῆς, διεφύλαξαν αὐτὴν καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος αὐθεκάστως καὶ ἄνευ ἐκλογῆς τινος. — Ἡ παράνομος αὕτη κυβέρνησις, ἡ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς φοβερὰν κατὰ τῶν πληθείων τυραννίαν ἐξοκείλασα, ὑπεστηρίζετο μὲν, ἢ τοὐλάχιστον δὲν ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ προσοκείλῃ εἰς τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον, ἀφ' ἑνὸς, δὲν ἐλησμόνησε τὰ πολύτιμα δικαιώματα τὰ ὁποῖα πρὸ μικροῦ ἔτι εἶχε καὶ μετεχειρίζετο, ἀφ' ἑτέρου, ἀποτελοῦν τὸ κυριώτατον τοῦ στρατοῦ μέρος, εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἅπασαν τὴν πραγματικὴν δύναμιν. Καὶ τῳόντι ἡ ἀρχὴ τῶν δέκα κατελύθη κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος (449-305) ὑπὸ τῶν δύο στρατῶν, οἵτινες ἐξεπέμφθησαν κατὰ τῶν ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν Αἰκανῶν καὶ Σαβίνων. Οἱ στρατοὶ οὗτοι, ὑπό τινων ἐκ τῶν δεκαδαρχῶν ὁδηγούμενοι, καὶ

(*) Μάλιστα ἀξιομνημόνευτον εἶναι τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον, ἅμα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαδαρχίας, ἔλαβον οἱ δήμαρχοι τοῦ νὰ ἀποφαίνωνται ἄκυρα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκδοθέντα δόγματα διὰ τῆς λέξεως veto, ὅπερ ἐστὶν ἀπαγορεύω.

(**) Ἐκ τῶν 12 δέλτων, αἱ δέκα συνετάχθησαν ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς δεκαδαρχίας, αἱ δὲ δύο ἄλλαι, ἐν τῷ δευτέρῳ.

κακῶς ἀπὸ τῆς τραχύτητος τῶν ἀρχηγῶν ἐκείνων πάσχοντές, ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς εἰς ὅλους τὰς μάχας· ἡ δὲ ὀργὴ αὐτῶν ἐπιπαρωξύνθη ἔτι μᾶλλον, ὅταν εἶδον τὸν Σίκκιον (Siccius ἢ Sicinius Dentatus), τὸν μόνον ἄνδρα, ὅστις δι' ἐξαιρέτου ἀνδρίας, εἶχε διασώσει τὴν τιμὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν ὅπλων, αἰσχρῶς ὑπὸ τῶν τυράννων, ἕνεκα τῆς παῤῥησίας αὐτοῦ, δολοφονηθέντα. Καὶ ἐνῷ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πνευμάτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὁ ἐν τῇ πόλει διαμείνας Ἄππιος Κλαύδιος ἐτόλμησεν ἕτερον, ἔτι δεινότερον, ἀνοσιούργημα. Ὁ ἀκόλαστος οὗτος ἄνθρωπος εἶχεν ἐρασθῇ καλλίστης τινὸς παρθένου, τῆς Οὐεργινίας, θυγατρὸς μὲν τοῦ Λουκίου Οὐεργινίου, γενναίου ἀξιωματικοῦ, μνηστῆς δὲ τοῦ Ἰκιλίου, ἀνδρὸς δεδημαρχηκότος καὶ πολλῆς ἀξιωθέντος παρὰ τῷ δήμῳ εὐνοίας. Ὁ πατὴρ, ἐκστρατεύσας, εἶχε παραδώσει αὐτὴν εἰς στενόν τινα συγγενῆ, ὁ δὲ Ἄππιος, διὰ νὰ καταστῇ κύριος αὐτῆς, ἐπενόησε μιαρὸν μηχάνημα. Ἐδίδαξε, δηλαδὴ, ἕνα τῶν πελατῶν νὰ παρασταθῇ ἐνώπιον τοῦ δικαστικοῦ αὐτοῦ βήματος, ἀξιῶν ὅτι ἡ Οὐεργινία εἶναι δούλη τοῦ πελάτου ἐκείνου, ἀφαιρεθεῖσα ὑπὸ τῆς τοῦ Οὐεργινίου συζύγου. Ὁ Ἄππιος ἐπεψήφισε τὴν κόρην εἰς τὸν πελάτην, ὥστε αὕτη ἤθελεν ἀμέσως ἀπαχθῇ εἰς τὴν οἰκίαν τούτου, ἐὰν ὁ μνηστὴρ δὲν ἐκίνει πάντα λίθον ἵνα σώσῃ αὐτήν. Ὁ ἀσελγὴς τύραννος, φοβηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰκιλίου ἐρεθισθέντος πλήθους, ἐτροποποίησε τὴν ἀπόφασιν, διατάξας νὰ ἀποδώσωσι τὴν Οὐεργινίαν προσωρινῶς εἰς τοὺς συγγενεῖς, νὰ περιμείνωσι δὲ μέχρι τῆς ἐπιούσης τὴν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἄφιξιν τοῦ πατρός· καὶ συγχρόνως διεμήνυσεν εἰς τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπάνοδον τούτου. Ἀλλὰ πρὶν ἔτι φθάσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ παρ' αὐτοῦ ἀποσταλεὶς ἄνθρωπος, ὁ Οὐεργίνιος ἔλαβε γνῶσιν τοῦ πράγματος καὶ ἔδραμεν εἰς τὴν πόλιν· τότε ὁ Ἄππιος Κλαύδιος κατέφυγεν εἰς ἕτερον τέχνασμα, παρεσκεύασε ψευδομάρτυρας, καὶ, ἀκροασάμενος αὐτῶν, ἐπεψήφισε τὴν δυστυχῆ κόρην εἰς τὸν πελάτην. Ἀλλ' ὁ Οὐεργίνιος, θεωρῶν τὸ πλῆθος καταπτοηθὲν ὑπὸ τῶν ῥαβδοφόρων καὶ θέλων ἐξάπαντος νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, σφάζει αὐτὴν ἰδίᾳ χειρί. Ἡ θέα τοῦ θύματος καὶ αἱ περὶ ἐκδικήσεως κραυγαὶ τοῦ Οὐεργινίου καὶ τοῦ Ἰκιλίου ἐξεγείρουσι τελευταῖον τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ὅστις, ὁρμήσας ἤδη, βιάζει τὸν τύραννον νὰ καταφύγῃ εἰς ναόν τινα. Ἡ βουλὴ, συνελθοῦσα, ἐπὶ τῇ προσκλήσει ἑνὸς τῶν ἄλλων δεκαδαρχῶν, ἀποφαίνεται κατὰ τῆς στάσεως· ἀλλ' οἱ δύο στρατοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους ὅτι τάχιστα ἀπῆλθον ὁ Οὐεργίνιος καὶ ὁ Ἰκίλιος, ἐπανέρχονται μετ' αὐτῶν εἰς Ῥώμην, καὶ πρῶτον μὲν καταλαμβάνουσι τὸν Αὐεντῖνον λόφον, ἔπειτα δὲ, ἐπειδὴ ἡ βουλὴ δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαδαρχίας, προχειρισάμενοι ἕκαστος ἀνὰ δέκα δημάρχους, μεταβαίνουσιν εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος, ὥστε ἠπειλήθη αὖθις ἡ διχοτομία τῆς πόλεως· ἐπὶ τέλους ὅμως οἱ πατρίκιοι συνήνεσαν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς παρανόμου ἀρχῆς· ὁ δὲ στρατὸς, ἐπανελθὼν ἤδη ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου λόφου, προεχειρίσατο ἐνταῦθα, προϊσταμένου τοῦ ἀρχιερέως (pontifex maximus), δέκα δημάρχους (ἐξ ὧν καὶ τὸν Οὐεργίνιον καὶ τὸν Ἰκίλιον), οἵτινες, ἐλθόντες εἰς λόγους μετὰ τῆς βουλῆς, συνεφώνησαν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ῥητῷ ὅρῳ ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς αἱ ἀποφάσεις τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν θέλουν ἔχει τὸ αὐτὸ πάγκοινον κῦρος, τὸ ὁποῖον εἶχον καὶ τὰ ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησιαζόμενα. — Ὁ Λεύκιος Οὐαλέριος Ποτῖτος καὶ ὁ Μάρκος Ὁράτιος Βαρβάτος, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς εἶχον ἀναδειχθῇ πολέμιοι τῆς τυραννίας τῶν δέκα, χειροτονηθέντες ἤδη ὕπατοι (*), καθιέρωσαν, δι' ἐπισήμων νόμων (leges Valeriæ Horatiæ), τόν τε προαναφερθέντα ὅρον καὶ ἄλλας τινὰς εἰς τοὺς πληθείους ἀξιολόγους παραχωρήσεις, ἐξ ὧν μνημονευτέον μάλιστα τὴν διάταξιν, δι' ἧς ἀπηγορεύθη ἐφεξῆς ἡ ἐγκαθίδρυσις ἄρχοντος οἱουδήποτε, ἔχοντος ἀνέκκλητον ἐξουσίαν (ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet; qui creasset, eum jus fasque esset occidi: neve ea cædes capitalis noxæ haberetur. Λιϐ. 3, 55) (**).

Ὁ Ἄππιος Κλαύδιος ἀπῆλθε εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, ἐν τῇ αὐθαδείᾳ τῆς χλεύης αὐτοῦ, ὠνόμαζε συνήθη κατοικίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ (domicilium plebis Romanæ), διὰ νὰ δικασθῇ ὑπὸ τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν· ἀλλ' ἀπέθανε μίαν πρὸ τῆς

(*) Ζωναρᾶς 7, 19. « Οἱ δὲ Ὕπατοι, τότε γὰρ λέγεται πρῶτον ὑπάτους (Consules) » αὐτοὺς προσαγορευθῆναι, στρατηγοὺς (Prætores) καλουμένους τὸ πρότερον, ἦσαν δὲ » Οὐαλλέριος καὶ Ὁράτιος κτλ. »

(**) Ἡ τελευταία αὕτη διάταξις προσεπεκυρώθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ δι' ἑτέρου νόμου (lex Duilia), ἐκδοθέντος ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Μάρκου Δουελλίου, ὅστις ἦτο ὁ ἐπισημότατος τῶν δημάρχων τοῦ ἔτους ἐκείνου.

δικασίμου ἡμέραν (πιθανώτατα γενόμενος αὐτόχειρ). Τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε καὶ ὁ μάλιστα συμπράξας αὐτῷ δεκαδάρχης Σπόριος Ὄππιος· οἱ δὲ λοιποὶ κατεδικάσθησαν μὲν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον προφυλακισθῆ, κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσωσιν.

Δ'.) Ἐσωτερικὴ τῆς Ῥώμης ἱστορία ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς δεκαδαρχίας μέχρι τοῦ πρώτου Γαλατικοῦ πολέμου, 449—390 (305—364). Ἀφοῦ διὰ μὲν τῆς δωδεκαδέλτου καθιερώθη ἡ δικαστικὴ ἰσότης τῶν δύο τοῦ ἔθνους τάξεων (ἡ ἰσότης αὕτη εἶναι, ὡς φαίνεται, τὸ μόνον πολιτικὸν πλεονέκτημα τὸ ὁποῖον προσεκτήσαντο οἱ πληβεῖοι ἀπὸ τῆς νομοθεσίας ἐκείνης), διὰ δὲ τοῦ Οὐαλεριανοῦ νόμου ἀπεδόθη πάγκοινον κῦρος εἰς τὰ ὑπὸ τῶν πληβείων ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις ἀποφασιζόμενα (κατ' ἀρχὰς ἀπῃτεῖτο ἔτι ἡ ἐπικύρωσις τῆς βουλῆς, βραδύτερον ὅμως, 339—415, δι' ἑνὸς τῶν νόμων τοῦ δικτάτορος Κοΐντου Ποπλίου Φίλωνος [leges Publiliæ] τὸ κῦρος τῶν φυλετικῶν ἀποφάσεων κατέστη ἀνεξάρτητον καὶ τῆς βουλευτικῆς ἐγκρίσεως), διὰ δὲ τοῦ Κανουληΐανου νόμου ἐπετράπη μετ' ὀλίγον ἡ μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων ἐπιγαμία, οἱ τελευταῖοι οὗτοι, διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν ἐντελῆ ἰσοπολιτείαν, δὲν εἶχον ἤδη εἰμὴ νὰ λάβωσι τὸ μέχρι τοῦδε εἰς μόνους τοὺς πατρικίους ἀνῆκον δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰ δημόσια τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Εἰς τοῦτο ἐπέστησαν ἀπὸ τοῦδε τὴν προσοχὴν οἱ πληβεῖοι καὶ οἱ δήμαρχοι αὐτῶν, κατορθώσαντες, ἄνευ αἱματοχυσίας καὶ βιαιοπραγίας, καὶ περ δεινῶς τῶν πατρικίων ἀντιπραττόντων, νὰ ἀνακηρυχθῶσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκλέξιμοι καὶ εἰς ἅπαντα τὰ ἀξιώματα ἐκεῖνα.—Αὕτη ἡ μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων πάλη ἔχει βεβαίως ὁμοιότητά τινα μὲ τὸν σύγχρονον σχεδὸν ἐν Ἀθήναις ἀγῶνα τοῦ δήμου πρὸς τοὺς εὐπατρίδας, ἀπὸ Κλεισθένους μέχρι Περικλέους· ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ὅλως διάφορα. Ἐν Ἀθήναις ἡ ἰσοπολιτεία ἐπέφερε τὴν ὀχλοκρατίαν, ἡ δὲ ὀχλοκρατία τὴν παρακμὴν τοῦ κράτους· ἐν Ῥώμῃ ἐξ ἐναντίας, ἡ ἰσοπολιτεία, ἂν καὶ καθιερώσασα τὴν ἐντελῆ πάντων ἰσότητα, ἔφερεν ὅμως ἀληθῶς εἰς τὰ πράγματα μόνους τοὺς εὐπορωτέρους, τοὺς ἱκανωτέρους, τοὺς συνετωτέρους τῶν πληβείων, ἐπήγαγε, δηλαδὴ, ἀντὶ τῆς παλαιᾶς, ἐπὶ μόνης τῆς γεννήσεως στηριζομένης ἀριστοκρατίας, τὴν συγκρότησιν ἄλλης νέας, συγκειμένης ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας καὶ ἐκ τῶν ζωτικωτέρων δυνάμεων τοῦ ἄλλου ὅλου ἔθνους· ὥστε ἐν Ῥώμῃ ἡ ἰσοπολιτεία συνετέλεσεν εἰς τὴν θαυμαστοτέραν τῆς πολιτείας ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν. Ὑπῆρξαν δὲ τὰ ἀποτελέσματα ἐνταῦθα τοσοῦτον διάφορα, ἐν μέρει διὰ τὴν φρόνησιν τῶν θεσμῶν, ἐν μέρει διὰ τὴν φρόνησιν τῶν ἀνθρώπων, ἢ μᾶλλον καὶ ὀρθότερον, διὰ τὴν εὐτυχῆ σύμπτωσιν ἀμφοτέρων τῶν πλεονεκτημάτων ἐκείνων. Τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν μετεῖχον, ὡς καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίας τοῦ δήμου (σελ. 111 καὶ 112), ἅπαντες οἱ πολῖται· ἀλλ' ἐν Ἀθήναις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πενεστέρα τοῦ δήμου μερὶς παρωτρύνετο διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ νὰ συρρέῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ δικαστήρια, ἀφ' ἑτέρου δὲ, γινομένης τῆς ψηφοφορίας κατὰ κεφαλὴν, ὑπερίσχυεν ἀναγκαίως ἡ μερὶς ἐκείνη καθὸ πολυπληθεστέρα (σελ. 143 καὶ 144), ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας, ἐν Ῥώμῃ, οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν, δι' οὐδενὸς τεχνητοῦ μέσου παρωτρύνοντο εἰς τὸ νὰ συμφορῶνται ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐκτὸς τούτου, διὰ τὴν κατὰ φυλὰς ψηφοφορίαν καὶ τὴν συνετωτάτην τῶν φυλῶν ῥύθμισιν (σελ. 274), οἱ πολῖται ἐκεῖνοι εἶχον τὸ πολὺ 4 ψήφους ἐπὶ 35. Πρὸς τούτοις, ἀξιόλογον μέρος τῆς κυβερνητικῆς, τῆς δικαστικῆς, τῆς ἀρχαιρεσιακῆς ἐξουσίας ἐνηργεῖτο ἐν Ῥώμῃ εἰς τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας, εἰς τὰς ὁποίας, ἂν καὶ τροπολογηθεῖσας μικρὸν (*), πάντοτε ὅμως οἱ μὲν εὐπορώτεροι ὑπερίσχυον τῶν πενήτων, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ἐπρώτευον τῶν νεωτέρων. Τελευταῖον ἡ Ῥω-

(*) Τῳόντι, προϊόντος τοῦ χρόνου (καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, διὰ τῆς νομοθεσίας τῆς δωδεκαδέλτου), ἐπεγένετο τροπολογία τις περὶ τὴν συγκρότησιν τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν, σκοπὸν ἔχουσα ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ συνδέσῃ στενώτερον τὰς ἐκκλησίας ταύτας μὲ τὴν κεφαλαιώδη κατὰ φυλὰς διαίρεσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μετριάσῃ κατά τι τὴν ἀποκλειστικὴν τῶν πλουσιωτέρων ἐπιρροὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐκείνας. Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σερουΐου Τυλλίου, αἱ λοχίτιδες ἐκκλησίαι (σελ. 260 καὶ 261) ἐψήφιζον κατὰ μοίρας (classes), ἤδη δὲ ἐψήφιζον κατὰ φυλὰς, ὡς ἐξῆς. Οἱ ὑπαγόμενοι εἰς ἑκάστην φυλὴν πολῖται διηροῦντο εἰς 5 μοίρας, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τιμήματος τοῦ βασιλέως ἐκείνου· πᾶσα δὲ μοῖρα ἑκάστης φυλῆς ὑποδιηρεῖτο εἰς δύο λόχους, ἕνα τῶν πρεσβυτέρων (seniores) καὶ ἕνα τῶν νεωτέρων (juniores)· ὥστε πᾶσα μοῖρα εἰς ὅλας τὰς φυλὰς, εἶχεν, ὄχι ὡς πρότερον, ἀνόμοιον λόχων ἀριθμὸν, ἀλλὰ ἴσον, καὶ ἰδίως (ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ φυλαὶ συνεποσώθησαν εἰς 35) πᾶσα

μαϊκὴ βουλὴ, οὐ μόνον διετήρησε πολὺ πλείονα ἰσχὺν εἰς τὴν ὅλην τῆς πολιτείας κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν συγκρότησιν αὐτῆς παρεῖχε πολὺ πλείονα στοιχεῖα μονιμότητος, ἐμπειρίας, ἱκανότητος ἡ ἡ ἐν Ἀθήναις βουλή· διότι ἐν Ἀθήναις μὲν οἱ βουλευταὶ ἐλαμβάνοντο ἀφ' ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτῶν, διὰ τοῦ τυφλοῦ κλήρου, ἐπὶ ἕν ἔτος· ἐν Ῥώμῃ δὲ οἱ βουλευταὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ ἀρχόντων ὑπευθύνων, ἀπὸ πολιτῶν ἐχόντων ὡρισμένον τίμημα, (Οὐαλτέρου, σελ. 139 καὶ ἑπ.) καὶ ἦσαν σχεδὸν ἰσόβιοι (*). Τοιαύτη ἦτο ἡ τῶν θεσμῶν διαφορά· ὁπόσον δὲ ἀλλοία τῆς τοῦ Περικλέους πολιτείας ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ τῶν δημάρχων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης! Ὁ Περικλῆς ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ πλήθους, διὰ νὰ ἄρξῃ δι' αὐτοῦ αὐτὸς τῆς πολιτείας· ἐνῷ ἅπαντες οἱ ἀγῶνες τῶν δημάρχων τῆς ἀρχαιοτέρας ταύτης ἐποχῆς ἐγένοντο, ὄχι πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεως τῶν ἀνθρώπων τοὺς ὁποίους ἐξεπροσώπουν. Καὶ τοῦτο φυσικῷ τῷ λόγῳ. Ὁ πρὸς τοὺς πατρικίους ἐκεῖνος ἀγὼν τῶν πληθείων διεξήγετο κυρίως, ἐν Ῥώμῃ, ὡς προεῤῥέθη, ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων, τῶν ἐγχριτωτέρων πληθείων, οἵτινες βραδύτερον, ἀφοῦ καθιερώθη ἡ ἰσοπολιτεία, συγχωνευθέντες μετὰ τῶν πατρικίων, ἀπετέλεσαν τὴν νέαν τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατίαν, ἀλλὰ ᾗ ἀπὸ τοῦδε, ἐμάχοντο μὲν ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὴν ἀρχαίαν κληρονομικὴν ἄρχουσαν τάξιν ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, ἔχοντες ὅμως τὰ αὐτὰ μετ' ἐκείνης συντηρητικὰ τῶν βάσεων τῆς πολιτείας συμφέροντα, προελάμβανον ἀφ' ἑτέρου καὶ ἀνεχαίτιζον πᾶσαν

μοῖρα εἶχεν 70 λόχους. Ἐντεῦθεν οἱ λόχοι τῆς πρώτης μοίρας δὲν εἶχον, ὡς πρότερον, μόνοι τὴν πλειονοψηφίαν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπῃτεῖτο ἡ σύμπραξις τῶν λόχων τῶν 3 πρώτων μοιρῶν. Τὸ προνόμιον τῶν 18 ἱππικῶν λόχων διετηρήθη· ἐντὸς δὲ τῶν λόχων τούτων περιελαμβάνοντο καὶ αἱ ψῆφοι τῶν βουλευτῶν. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι, ἂν ᾗ ἠλαττώθη κατά τι ἡ ἰσχὺς τῶν πλουσιωτάτων, πάντοτε ὅμως ἡ πλειονοψηφία ἀνῆκεν εἰς τοὺς εὐπορωτέρους καὶ πάντοτε οἱ ἐπιφανέστεροι καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶχον ἀξιόλογον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις ἐπιῤῥοήν, ἐνῷ εἰς τὰς φυλετικὰς οὐδὲν τοιοῦτον προνόμιον ὑπῆρχε, καὶ ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ μετριάζεται ἡ ἐν αὐταῖς ὑπερίσχυσις τοῦ ἀκτήμονος ᾗ νεωτεριστικοῦ ὄχλου ἦτο, ὡς προείρηται, ἡ εἰς ὀλίγας τινὰς ἐκ τῶν φυλῶν συσσώρευσις αὐτοῦ (Οὐαλτέρου σελ. 127—129).

(*) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἀνετέθη ἡ ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν εἰς τοὺς τιμητὰς, οὗτοι εἶχον τὸ δικαίωμα, συντάσσοντες κατὰ πενταετίαν τοὺς νέους βουλευτικοὺς καταλόγους, νὰ παραλίπωσι, κατὰ τὸ δοκοῦν, ὅσους ἤθελον (Οὐαλτέρου σελ. 140)· ἀλλὰ 1ον ἐννοεῖται ὅτι τοιουτοτρόπως δὲν ἐγίνετο ἐντελὴς ἀνακαίνισις τῆς βουλῆς· 2ον ἀπὸ τοῦ ἔτους 104—650, τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο τῶν τιμητῶν περιωρίσθη (lex Cassia de senatu), τοιουτοτρόπως ὥστε πραγματικῶς οἱ βουλευταὶ ἀπέβησαν αὖθις ἰσόβιοι· 3ον καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἴσχυεν ἡ αὐτογνώμων ἐκείνη τῶν τιμητῶν ἐξουσία, πάλιν ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ εἶχε τοὐλάχιστον πενταετῆ διάρκειαν.—Ἡ μόνη ἰσόβιος ἐν Ἀθήναις ἀρχὴ ἦτο ὁ Ἄρειος Πάγος (σελ. 112)· ἀλλ' ἡ ἐξουσία αὐτῆς ἐμηδενίσθη ὑπὸ τοῦ Περικλέους (σελ. 144 καὶ 145).—Περίεργος ἐπίσης εἶναι ἡ σύγκρισις τῶν δύο πολιτευμάτων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος, πρὸς τὸ Σπαρτιατικόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀποκλειστικῆς κυριαρχίας μιᾶς ἀνθρώπων τάξεως ὡς πρὸς μίαν ἄλλην, τῶν Δωριέων Σπαρτιατῶν ὡς πρὸς τοὺς περιοίκους Ἀχαιούς· ὥστε, κυρίως εἰπεῖν, εἶχεν ὁμοιότητά τινα μὲ τὸ παναρχαῖον Ῥωμαϊκὸν, καθ' ὃ μόνοι οἱ πατρίκιοι εἶχον ἅπαντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, οἱ δὲ πληθεῖοι οὐδὲ ἕν. Ἀλλὰ τοιαύτη στενὴ καὶ ἀναλλοίωτος κληρονομικὴ ἀριστοκρατία, μὴ ἀνακαινιζομένη, προϊόντος τοῦ χρόνου, διὰ τῆς παραδοχῆς ἄλλων ζωτικωτέρων τοῦ ἔθνους στοιχείων, ἀναγκαίως ἐπὶ τέλους νοθεύεται, καθὼς μολύνεται ὁ μηδέποτε ἀνακαινιζόμενος ἀὴρ δωματίου τινός. Ὅθεν τὸ μὲν Σπαρτιατικὸν πολίτευμα παρήκμασε, διότι οὐδεμίαν ἐπεχείρησε παραχώρησιν εἰς τὰς ἄλλας τοῦ ἔθνους τάξεις· τὸ δὲ Ἀττικὸν, διότι κατήντησεν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν, καθιερῶσαν τὴν ὀχλοκρατίαν· τὸ δὲ Ῥωμαϊκὸν, διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπὶ πολὺν χρόνον ηὐδοκίμησε καὶ ἐπέδωκεν, ὅτι ἐτήρησε τὸν μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ὑπερβολῶν μέσον ὅρον, ἀναθέσαν, δι' ἐμπειροτάτου τῶν θεσμῶν συνδυασμοῦ καὶ συνετωτάτης αὐτῶν ἐφαρμογῆς, τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν πραγμάτων εἰς τοὺς ἑκάστοτε ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἔθνους προκύπτοντας ἐμπειροτέρους, ἱκανωτέρους καὶ ἀληθῶς ἀρίστους πολίτας. — Μελέτησον ᾗ τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ 6ῳ (κατὰ δυστυχίαν ἀκολουθηθέντι) τῶν τοῦ Πολυβίου ἱστοριῶν περίφημον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἔκθεσιν καὶ σύγκρισιν πρὸς τὰλλα τῆς ἀρχαιότητος πολιτεύματα.

στασιαστικὴν τοῦ πλήθους ὑπὲρ βολήν. Τοὺς ἀρίστους λοιπὸν τῶν πληβείων τούτων ἐξεπροσώπουν ἰδίως οἱ δήμαρχοι τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ ἀπὸ τούτων ἐλάμβανον τὴν δύναμιν αὐτῶν· ὅθεν καὶ ἂν ἤθελον, δὲν ἠδύναντο νὰ δημαγωγήσωσιν ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμφερόντων, διότι τὸ μὲν πλῆθος γίνεται εὐχερῶς ὄργανον φιλοδόξων ἀνδρῶν, οἱ δὲ ἄριστοι, δυσχερέστατα. Τοῦτο εἶναι τόσον ἀληθές, ὥστε ὅταν βραδύτερον, πολὺ βραδύτερον, προέκυψεν ἐν Ῥώμῃ νέα πάλη, ὄχι πλέον πάλη ἱερὰ μεταξὺ κληρονομικῆς ἀδίκου ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ ἄλλου ὅλου δήμου περὶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ πάλη ἀνοσία μεταξὺ τῶν ὡς ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἱκανότητος ἀρίστων καὶ τοῦ πένητος καὶ ἀργοῦ ὄχλου, περὶ διατροφῆς ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ ἄλλων τοιούτων καταστρεπτικῶν τῆς κοινωνίας ζητημάτων, οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ ἄλλοι δημαγωγοί, οἱ τὸν πένητα ἤδη ὄχλον ἐκπροσωπήσαντες, μετεχειρίσθησαν αὐτὸν ὡς ὄργανον τῆς ἰδίας φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας, ἔσεισαν ἐκ θεμελίων τὴν πολιτείαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐπήγαγον τὴν κατάλυσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴ προλαμβάνωμεν τὴν φορὰν τῶν χρόνων καὶ μελετήσωμεν ἐν τούτοις μετ' ἀγαλλιάσεως τὴν εὐτυχῆ ἐκείνην ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ μεγίστη σύνεσις καὶ ἀρετὴ παρήγαγε τοὺς καλλίστους καὶ πολυτιμοτέρους καρποὺς τοῦ πολιτικοῦ βίου!

Κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον, ἐπιτραπείσης τῆς μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων ἐπιγαμίας, κατεστράφη τὸ διαχωρίζον τὰς δύο ἐκείνας τοῦ ἔθνους τάξεις τεῖχος (445=309), οἱ πληβεῖοι ἀπῄτησαν μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, ὥστε οἱ πατρίκιοι, διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὴν ὁλοσχερῆ παραχώρησιν τοῦ ἀξιώματος τούτου ἢ νὰ χρονολυκήσωσι, κατέφυγον εἰς τὸ ἑξῆς τέχνασμα. Ἡ γρατιωτικὴ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν ἦσαν περιβεβλημένοι οἱ ὕπατοι, ἀνετέθη διὰ τὸ ἔτος 444=310, εἰς τρεῖς χιλιάρχους (tribuni militum consulari potestate) ἢ οἱ πληβεῖοι ἀνεκηρύχθησαν ἐκλέξιμοι εἰς τὴν νέαν ταύτην ἀρχὴν (*), προσοριοθέντος ὅτι ὡς πρὸς τὰ ἑπόμενα ἔτη θέλει ἑκάστοτε ἀποφασίζεσθαι ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ λαοῦ ἐὰν πρέπῃ νὰ ἐκλεχθῶσιν ὕπατοι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ἢ χιλίαρχοι. Προστούτοις, ἐπειδὴ οἱ πατρίκιοι προέβλεπον ἤδη ὅτι οἱ πληβεῖοι θέλουν ἐπὶ τέλους ἁρπάσει ἢ αὐτὸ τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, ἐπεχείρησαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ αὐτοῦ μέρος ἀξιόλογον τῆς ἁρμοδιότητος καὶ νὰ ἐπιφυλάξωσιν αὐτὴν δι' ἑαυτούς, ἀναθέντες, ἐν ἔτει 443=311, τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐξουσίας (**) εἰς δύο εἰδικοὺς ἄρχοντας, κληθέντας μὲν τιμητὰς (censores), λαμβανομένους δὲ ἀπὸ μόνων τῶν πατρικίων. Ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν ἐγίνετο κατ' ἀρχὰς δι' ἓν ὁλόκληρον lustrum, ἤτοι ἐπὶ πενταετίαν· ἀλλὰ ἐν ἔτει 434=320, διὰ τοῦ νόμου τοῦ δικτάτορος Μαμέρκου Αἰμιλίου (lex Aemilia), ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς ταύτης περιωρίσθη εἰς ἡμιόλιον ἐνιαυτόν, ὥστε ἔκτοτε ἡ πολιτεία ἐπὶ τρία καὶ ἥμισυ ἔτη διέμενεν ἄνευ τιμητῶν. Εἷς τῶν τιμητῶν ἐξεπλήρου καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως (prætor urbis) (***). Ὁσάκις δὲ ἐν τῷ ἔτει καθ' ὃ ἔμελλον νὰ ἐκλεχθῶσι χιλίαρχοι, δὲν ὑπῆρχον τιμηταί, ἐξελέγετο ἐκ πατρικίων τέταρτος χιλίαρχος ἵνα ἐκπληρώσῃ τὰ ἔργα τοῦ ἐπάρχου ἡ φύλαξ τῆς πόλεως καὶ τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς. Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην, ἐξελέγοντο ἤδη κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἄλλοτε μὲν ὕπατοι, ἄλλοτε δὲ χιλίαρχοι, προτιμωμένων ἔτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν πατρικίων ἢ

(*) Λιβ. 4, 1. Rogationem novem tribuni promulgarunt, ut populo potestas esset, seu de plebe seu de Patribus (οἱ ὅροι patres καὶ populus ἦσαν ταυτοσήμαντοι ἢ ἐνέφαινον ἐξίσου τοὺς πατρικίους κατ' ἀντίθεσιν τῷ ὅρῳ plebs, ἴδε τὴν σημ. πρώτην τῆς σελ. 266) vellet, consules faciendi· Καὶ ὁ αὐτὸς αὐτόθι 6. Eo deducta res est, ut tribunos militum consulari potestate promiscue ex Patribus ac plebe creari sinerent; de consulibus creandis nihil mutaretur

(**) Ποία ἦτο ἡ ἐξουσία αὕτη, ἴδε μικρὸν κατωτέρω.

(***) Ὁ ἄρχων ὅστις ἐπὶ τῆς βασιλείας ἐλέγετο custos urbis (σελ. 253) διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς, καλούμενος ἤδη συνηθέστερον prætor urbis· ἀνεπλήρου δὲ τοὺς ὑπάτους ἀπόντας, ὢν συνάμα, ὡς ἐπὶ τῆς βασιλείας, καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς· ἀλλ' ἐνῷ πάλαι διωρίζετο διὰ βίου, ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἤδη ἐξελέγετο κατ' ἔτος, ἐν ταῖς φρατρικαῖς ἐκκλησίαις, (ἔπειτα δὲ ἐν ταῖς λοχίτισιν). Περὶ τῆς ἐπιγενομένης εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μετ' ὀλίγον οὐσιώδους τροπολογίας, ἴδε τὸ ἐδάφιον Ζ τοῦ παρόντος §.— Βραδύτερον ἀναφαίνεται καὶ ἕτερός τις ἄρχων σχέσιν ἔχων μὲ τὸν παναρχαῖον φύλακα τῆς πόλεως, ὁ καλούμενος præfectus urbi, πολίαρχος. Ἀλλ' ὁ ἄρχων οὗτος ἦτο ἔκτακτος καὶ προσωρινός, καταλιπόμενος ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἐν τῇ πόλει ὡς ἐπίτροπος αὐτῶν, ὁσάκις οὗτοι ἐξήρχοντο εἰς τὰς Λατινικὰς πανηγύρεις.

ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀξίωμα.—Ἐν ἔτει δὲ 403-349 συνέβη πάλιν μεταβολή τις περὶ τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, ἄδηλον διὰ ποίας ἀφορμάς· ὁ ἀριθμὸς τῶν χιλιάρχων ἀνεβιβάσθη εἰς ἕξ, ἐξ ὧν ὅ μὲν ἠδύναντο νὰ ἐκλεχθῶσι καὶ πληθεῖοι, ὁ δὲ ἕκτος ἐλαμβάνετο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τῶν πατρικίων, ἐκπληρῶν συγχρόνως τὰ ἔργα τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως (τὰ ὁποῖα ἐχωρίσθησαν ἤδη ἀπὸ τὰ τοῦ τιμητοῦ), ὢν δὲ καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς. Οἱ τιμηταὶ ἐθεωρήθησαν ὡς συνάρχοντες τῶν χιλιάρχων, ᾧ, τούτου ἕνεκα, καθ' ἃ ἔτη ὑπῆρχον τιμηταί, οἱ συγγραφεῖς (ὁ Δίβιος, ὁ Διόδωρος) ἀναφέρουσιν ὀκτὼ χιλιάρχους.

Εἰς τοὺς δύο τιμητὰς (οἵτινες ἐξελέγοντο, ὡς καὶ οἱ Ὕπατοι, ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις) ἦσαν ἀνατεθειμέναι, κατὰ τὸ ἀπὸ τῶν Σαβίνων καταγόμενον ἔθος, ἡ τῶν ἠθῶν ἐπιτήρησις, ἅμα δὲ καὶ ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία, ἡ φοροθεσία καὶ ἐν μέρει ἡ κυρίως διοίκησις· τὸ δὲ οὐσιωδέστατον μέρος τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἦτον ἡ τίμησις τῶν πολιτῶν, διότι μετ' αὐτῆς ἦτο συνδεδεμένη οὐ μόνον ἡ ὅλη οἰκονομικὴ τοῦ Κράτους εἴσπραξις, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ λόχους διανομή, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ εἰς τὰ κοινὰ πράγματα μετοχὴ ἑκάστου τῶν πολιτῶν. Οἱ τιμηταί, ἅμα ἀναλαβόντες τὸ ἀξίωμα αὐτῶν, προέβαινον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου ἐκείνου καθήκοντος, ἐπιχειροῦντες, ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεος, τὴν τίμησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένην ἐξέτασιν τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως (ὥστε ἡ ἐργασία αὕτη ἐπανελαμβάνετο κατὰ πενταετίαν, ἀλλ' ὄχι πάντοτε ἀκριβῶς, διότι ἐνίοτε ὁ διορισμὸς τῶν τιμητῶν ἐνηργεῖτο ἱκανὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον χρόνον μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς πενταετίας). Ἅπαντες οἱ πολῖται, προερχόμενοι ἀλληλοδιαδόχως ἔνοπλοι, ἐδήλουν εἰς τοὺς τιμητὰς μεθ' ὅρκου (ὁ ἐπίορκος ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς στερήσεως τῆς περιουσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας· ὁ δὲ μὴ ἐμφανισθεὶς ἀπέβαλλε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα) τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἡλικίαν ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικός, τὴν κατοικίαν, τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων, τῶν δούλων, τῶν κτημάτων καὶ τῶν βοσκημάτων. Κατὰ δὲ τὰς δηλώσεις ταύτας, οἱ τιμηταὶ συνέτασσον τὸν φορολογικὸν κατάλογον καὶ τοὺς πίνακας τῶν πολιτῶν ἑκάστης μοίρας, ἑκάστου λόχου καὶ ἑκάστης φυλῆς. Ἐκτὸς τῆς τιμήσεως, οἱ τιμηταὶ εἶχον ᾧ τὴν φροντίδα τῆς διαχειρίσεως μὲν καὶ ἐνοικιάσεως τῶν δημοσίων κτημάτων, τῆς ἀνωτέρας δὲ ἐπιτηρήσεως τῶν λεωφόρων, τῶν ὑδραγωγείων, καὶ ἐν γένει τῶν δημοσίων κατασκευασμάτων.—Μεγίστην δὲ μάλιστα ἰσχὺν καὶ μέγα ἀξίωμα περιεποίει αὐτοῖς ἡ περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων ἠθῶν καὶ φρονημάτων ἐπιμέλεια· διότι ἐξέταζον τὰ κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν βίον καὶ τὴν ὑπόληψιν ἑκάστου πολίτου, ᾧ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλωσιν ἀνεξαιρέτως εἰς πάντας ποινὰς τιμητικάς, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο ἡ ἐκρίζωσις ὅλων τῶν παραπτωμάτων καὶ ἐθίμων, ὅσα ἠδύναντο νὰ ἀποβῶσιν ἐπιβλαβῆ εἰς τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἰδίως δὲ ἐδικαιοῦντο νὰ ἀφαιρέσωσι μὲν τοῦ βουλευτικοῦ καταλόγου, ἐπὶ πενταετίαν, τὸν καταστάντα ἀνάξιον τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου βουλευτήν, νὰ ἀποκαταστήσωσι δὲ τὸν ὑπὸ τῶν προηγουμένων τιμητῶν ἐξοβελισθέντα. Περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς ἱππεῖς, ἴδε § 33· τοὺς δὲ ἄλλους πολίτας ἐτιμώρουν, μεταθέτοντες αὐτοὺς ἀπὸ μείζονός τινος φυλῆς εἰς ἐλάττονα, διότι αἱ λεγόμεναι ἀγροτικαὶ φυλαί, καθὸ συγκείμεναι ἀπὸ τῶν εὐπορωτέρων καὶ ἐγκριτωτέρων πολιτῶν, ἐθεωροῦντο ἐντιμότεραι τῶν τεσσάρων ἀστυκῶν, ἐν αἷς περιείχοντο οἱ ἀκτήμονες καὶ ἀπελεύθεροι. Τούτους τελευταίους ἐτιμώρουν, ἐξοβελίζοντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν φυλῶν ᾧ τῶν λόχων, ὅπερ συνεπήγετο τὴν ἀπώλειαν τῆς χρήσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν αὐτογνώμονα φορολογίαν. Οἱ τοιοῦτοι πολῖται ἐλέγοντο ærarii ἢ Cæriteś· καὶ ἠδύναντο νὰ ἀποκατασταθῶσι, μετὰ πενταετίαν, ὑπὸ τῶν νέων τιμητῶν, εἰς τὰ προηγούμενα αὐτῶν δικαιώματα. Ἐν γένει δὲ ἡ ἐφορία αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ διατήρησιν τῶν ἀρχαίων ἠθῶν καὶ τῆς ἀρχαίας αὐστηρότητος τοῦ βίου, ἐνόσῳ συνεβιβάζετο μὲ τὰς ἐξωτερικὰς τῆς πολιτείας περιστάσεις. Ἅμα δὲ αἱ περιστάσεις αὗται ἠλλοιώθησαν, ὁ λαὸς ἐθεώρησεν ὡς πάρεργον τῆς τῶν τιμητῶν ὑπηρεσίας τὴν ἠθικὴν ἐκείνην ἐπιτήρησιν, καὶ οἱ τιμηταὶ αὐτοί, οἵτινες, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεπίληπτοι καὶ δόκιμοι ἄνδρες, μετεχειρίσθησαν ἤδη τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν συνήθως εἰς τὸ νὰ πράττωσι καταδιώξεις καὶ ἀδικίας.

Τὸ δεύτερον ἀξίωμα, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ πληθεῖοι κατώρθωσαν νὰ ἀνακηρυχθῶσιν ἐκλέξιμοι, ἦτο τὸ τῶν ταμιῶν (quæstores), ἤτοι ἡ ἀρχὴ ἐκείνη, ἀφ' ἧς ἀμέσως τις ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Οἱ quæstores δὲν ἦσαν ἁπλῶς ταμίαι, ἀλλ' ἐπεμελοῦντο μὲν καὶ τὴν ἐκποίησιν τῆς ἀπὸ τοῦ πολέμου λείας, ἀντεπροσώπευον δὲ τὴν βουλὴν παρὰ τοῖς ξένοις πρέσβεσιν, εἰς οὓς παρεῖχον, ἀπὸ τοῦ

δημοσίου, τὰ πρὸς διατροφὴν ἀναγκαῖα καὶ τὰ νενομισμένα δῶρα. Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι οἱ quæstores ἦσαν ἄρχοντες ταμίλιστα πολυάσχολοι, ἔχοντες γραφεῖα πολυαρίθμων ὑπαλλήλων· καὶ ὅτι, ἀναπτυχθέντος τοῦ Κράτους, κατέστη ἀναγκαία καὶ ἡ τῶν ἀρχόντων ἐκείνων αὔξησις· ὅθεν πρότερον, δύο ὄντες, ἐν ἔτει μὲν 421–333 ἐδιπλασιάσθησαν, ἐν ἔτει δὲ 267–487, ηὐξήσαν εἰς 8· ἐπὶ Σύλλα συνεποσώθησαν εἰς 20 καὶ ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος εἰς 40. — Πρὸς τούτοις, ἡ χειροτονία τῶν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν ἐκλεγομένων ταμιῶν (ἴδε σελ. 266), ἀνετέθη ἐν ἔτει 447–307, εἰς τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας, ἔτι δὲ βραδύτερον, εἰς τὰς φυλετικάς. Οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀριθμὸς τῶν ταμιῶν ὡρίσθη εἰς 4 (421–333)· ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἐχειροτονήθησαν πραγματικῶς ταμίαι ἐκ πληβείων, ἐν ἔτει 409–345.

Ε'.) Ἐξωτερικὴ τῆς Ῥώμης ἱστορία ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς δεκαδαρχίας μέχρι τοῦ πρώτου Γαλατικοῦ πολέμου, 449—390 (305—364).— α) Τὰ μέχρι τοῦ τελευταίου πρὸς τοὺς Οὐϊεντανοὺς πολέμου. — Ἓν τῶν μάλιστα ἀξιολόγων ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς δεκαδαρχίας ἀνοιχθείσης πλατυτέρας πρὸς τὴν ἰσοπολιτείαν ὁδοῦ ὑπῆρξεν ἡ ταχεῖα αὔξησις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα ἐπίδοσις τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Οἱ πατρίκιοι ἐννόησαν ὅτι δὲν δύνανται ἤδη νὰ διατηρήσωσι τὰ πρότερον διὰ μόνης τῆς γεννήσεως κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν προνόμια, εἰμὴ διὰ τῆς ἀνδρίας, τῆς καρτερίας, τῆς σωφροσύνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς συνέσεως· ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἐγκριτωτέρα τῶν πληβείων μερὶς ᾐσθάνετο ὅτι, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς περὶ ἰσοπολιτείας ἀξιώσεις αὐτῆς, εἶχε χρείαν τῶν αὐτῶν προτερημάτων. Ἐντεῦθεν πολλὴ μὲν γενναιοφροσύνη καὶ φιλοπατρία ἀνεδείχθη, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐκείνῳ ἀγῶνι· πολλὴ δὲ προέκυψε σπουδὴ καὶ φιλοτιμία περὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἀγῶνας, διότι διὰ τοῦ πολέμου μάλιστα ἀμφότερα τὰ ἀντίπαλα μέρη ἤλπιζον νὰ ἀποκτήσωσι μέγα ἀξίωμα καὶ κλέος, οἱ δὲ πατρίκιοι διὰ τοῦ πολέμου καὶ μόνον ἐπετύγχανον ἀνάπαυσίν τινα ἀπὸ τῶν δημάρχων καὶ τοῦ παρ' αὐτῶν κυματιζομένου λαοῦ. Ὥστε ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τῆς Ῥώμης, ἡ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκθυμοτέρα ἀποβᾶσα καὶ ἐπὶ τέλους κυριαρχήσασα τοῦ κόσμου, συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐκείνης πάλης, δι' ἧς ἀνεπτύχθη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους τὸ πολίτευμα· ἀμφότεραι δὲ συνετέλεσαν ἀπὸ τοῦδε εἰς τὸ νὰ περιποιήσωσιν αὐτῷ τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην ἅμα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἰσχύν, ἥτις ἐκίνησεν ἀείποτε τὸν θαυμασμὸν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἡ διττὴ αὕτη δραστηριότης χαρακτηρίζει μάλιστα καὶ ἐπικαλλύνει ἰδιαζόντως τὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν. Ἅμα τὸ κράτος ἠπειλεῖτο ἔξωθεν, αἱ ἀντίπαλοι μερίδες, ἐνούμεναι, ἡμιλλῶντο τίς νὰ προτερήσῃ τῆς ἑτέρας περὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα, ὥστε αἱ διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνος ἀδιαλείπτως προαγόμεναι δυνάμεις ἀπέβαινον ἀείποτε φοβεραὶ εἰς τὸν ἐχθρόν· ἅμα δὲ περαιωθέντος τοῦ πολέμου, ἐπανελαμβάνετο ὁ ἐσωτερικὸς ἀγών, ὅστις, διατηρῶν τοὺς πολίτας, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰρήνης, ἐνεργοὺς καὶ ἐγρηγόρους, εἰς οὐδένα ἐπέτρεπε νὰ ὑπτιάσῃ ἐπὶ τῆς στρωμνῆς τῆς ῥᾳθυμίας.

Τὸ τοιοῦτον πνεῦμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους καὶ βίου περιεποίει καὶ εἰς τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ ἀσφάλειαν πολὺ πλείονα τῆς ἐπιζηριζομένης ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων. Ἀπαντῶνται ὅμως ἔκτοτε καὶ τοιαῦτα ὀχυρώματα, ἐξ ὧν μάλιστα μνημονευτέον τὰς ἀποικίας. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν (σελ. 263, σημ. α), ὅτι τὰ κτίσματα ταῦτα διέφερον οὐσιωδῶς τῶν Ἑλληνικῶν· οἱ ἐν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ἀποικίαις στελλόμενοι πολῖται ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες ἀείποτε μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ τοῦ συνόλου τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν (*)· ἐκτίζοντο δὲ αἱ ἀποικίαι ἐκεῖναι ἐπὶ τῷ διττῷ σκοπῷ, τῆς χαλινώσεως τῆς κατακτηθείσης χώρας ᾗ τοῦ κουφισμοῦ τῆς

(*) Αἱ ἀποικίαι αὗται ἀπεικόνιζον ἐν μικρῷ τὴν μητρόπολιν· οἱ Ῥωμαῖοι ἄποικοι, ἀφαιρέσαντες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τὸ τρίτον συνήθως τῆς χώρας, ἀπετέλουν τὴν ἄρχουσαν τάξιν· οἱ δὲ ἀρχαιότεροι κάτοικοι, τὴν ὑποτελῆ. Ἡ τοπικὴ διοίκησις (τῆς ὁποίας ἐννοεῖται ὅτι μετεῖχον μόνοι οἱ ἄποικοι) συνέκειτο ἐκ βουλῆς καὶ ἀρχόντων, ὧν, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ, οἱ ὑπέρτατοι, κατὰ μίμησιν τῶν δύο ὑπάτων, ἦσαν οἱ duumviri. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως αἱ ἀποικίαι διετήρουν πᾶσαν τὴν τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἰδιότητα καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς ψηφοφορίας εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ λόχους ἐκκλησίας, ἂν καὶ, διὰ τὴν ἀπόστασιν, σπανίως ἐξήσκουν πραγματικῶς τὸ δικαίωμα τοῦτο.

μητροπόλεως ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος μέρους τῶν πολιτῶν (*)· καὶ εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ δι' ἀποικιῶν διατηρεῖν τὴν ἐπὶ κατακτηθείσης τινὸς χώρας κυριαρχίαν ἦτο πολὺ προτιμότερος τῆς κατασκευῆς φρουρίων καὶ ἀποστολῆς στρατιωτικῶν φρουρῶν, διότι, πρῶτον, οὐδεμίαν ἀπήτει ἀπὸ τοῦ ταμείου δαπάνην· δεύτερον, οἱ ἄποικοι, καθὸ στενῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῆς μητροπόλεως, εἶχον ὅλας τὰς στρατιωτικὰς τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἀρετάς· καὶ, τρίτον, καθὸ ἔχοντες ἀτομικὰ ἀπὸ τῆς διατηρήσεως τῆς ἀποικίας πλεονεκτήματα, εἶχον ἴδιον συμφέρον εἰς τὴν καταστολὴν πάσης στάσεως. — Ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἐπιτηδειότης, μεθ' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ἤξευρον νὰ ἐφαρμόζωσι τὰ πάντα εἰς τὰς περιστάσεις, καταφαίνεται καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ· ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τῷ ἑπομένῳ §· ἐνταῦθα δὲ ἐκθέτομεν ἐν συνόψει τοὺς πολέμους, ὅσους διεξήγαγον, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς δεκαδαρχίας μέχρι τῆς κατακτήσεως τῶν Οὐϊεντανῶν. Οἱ ἰδίως Σαβῖνοι, μετὰ εἰκοσαετῆ περίπου πόλεμον, κατετροπώθησαν ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μάρκου Ὁρατίου, **449–305**, ἡ δὲ ὀρεινὴ αὐτῶν χώρα καθυπεβλήθη ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐπὶ ποίοις ὅροις, ἄδηλον· γνωρίζομεν μόνον, ὅτι οἱ Σαβῖνοι δὲν ἐπολέμησαν πλέον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εἰμὴ μετὰ **150** ἔτη, ὅτε καὶ πάλιν ἐχειρώθησαν. Κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, **449–305**, ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Λευκίου Οὐαλερίου καὶ οἱ πρὸ καιροῦ εἰς ἀδιαλείπτους σχεδὸν πολέμους (**), ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Οὐολούσκων, πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διατελοῦντες Αἰκανοί· ἀλλὰ τὰ ἔθνη ταῦτα ἐξηκολούθησαν, ἐπί τινα ἔτη, τὸν πόλεμον, μεχριοῦ ἀμφότερα κατετροπώθησαν, ἐν μέρει ἀναγνωρίσαντα τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν, ἐν μέρει παραχωρηθείσης τῆς χώρας αὐτῶν εἰς Ῥωμαίους ἢ Λατίνους (***) ἀποίκους. Περὶ τὰ τέλη λοιπὸν τῆς πέμπτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος (τὰ μέσα τῆς 4ης ἀπὸ κτ. Ῥ.), ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐπικράτεια ἐξετείνετο ἤδη πρὸς ἀνατολὰς, ὑπὲρ τὸ μέσον τῆς Ἰταλίας, μέχρι τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς Σαβίνης χώρας καὶ μέχρι τῆς Φουκίνης λίμνης· ἀλλὰ τὰ ἀρκτικὰ αὐτῆς ὅρια μικρὸν ἀπεῖχον τῆς πόλεως, διότι ἐντεῦθεν ἀνεχαίτιζον τὴν πρόοδον τῶν Ῥωμαϊκῶν ὅπλων αἱ Ἐτρουσκικαὶ πόλεις τῶν Καπηνατῶν, τῶν Φαλερίων καὶ τῶν Οὐϊεντανῶν, κατὰ τῶν ὁποίων ἐτράπησαν ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Αἰκανῶν καὶ τῶν Οὐολούσκων.

ϐ') Τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον πρὸς τοὺς Οὐϊεντανοὺς πόλεμον. — Ὁ δεκαετίαν διαρκέσας, **405–396–349–338** οὗτος πόλεμος εἶναι διὰ τρία τινὰ λόγου ἄξιος· οἱ Ῥωμαῖοι, περαιώσαντες αὐτὸν εὐτυχῶς, οὐ μόνον ἐγένοντο κύριοι μιᾶς τῶν εὐφορωτάτων χωρῶν τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ κατέβαλον καὶ τὸν προμαχῶνα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκωλύοντο ἄχρι τοῦδε νὰ καθυποτάξωσι τὴν Ἐτρουρίαν· προστούτοις, αἱ περὶ τοῦ πολέμου τούτου παραδόσεις, ἂν καὶ μυθικώτατα ἐπεξειργασμέναι καὶ παρεμφερεῖς

(*) Ὁ τοιοῦτος τῆς συγκροτήσεως τῶν ἀποικιῶν τρόπος, ἦτον ἔθος παναρχαῖον τῶν Ἰταλικῶν ἐθνῶν (διότι ἀπαντᾶται παρὰ τοῖς Σαμνίταις, τοῖς Αἰκανοῖς, τοῖς Ἐτρούσκοις, τοῖς Οὐολούσκοις, τοῖς Ὀμβρικοῖς καὶ τοῖς Λευκανοῖς), ὄχι δὲ ἐπινόημα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τοῦ Ῥωμύλου, ὡς λέγει ἡ παράδοσις. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ὠφελήθησαν ἐπιτηδειότερον καὶ τελειότερον ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦτο.

(**) Σημειωτέον ὅτι ὡς ἐκ τῶν μακρῶν τούτων πολέμων, ἔτι πρὸ τῆς δεκαδαρχίας, εἶχε διαλυθῇ ἡ Λατινικὴ συμπολιτεία, διότι πολλαὶ μὲν αὐτῆς πόλεις ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Αἰκανῶν καὶ τῶν Οὐολούσκων, αἱ δὲ λοιπαὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν. Βραδύτερον ὅμως, ὠφεληθεῖσαι ἀπὸ τῶν περισπασμῶν εἰς τὰς ὁποίας περιέπεσεν ἡ Ῥώμη, ὡς ἐκ τῶν Γαλατικῶν ἐπιδρομῶν, ἀνενέωσαν πάλιν τὴν ἀρχαίαν ὁμοσπονδίαν.

(***) Αἱ ἐκ Λατίνων συγκείμεναι ἀποικίαι ἦσαν συντεταγμέναι, καθὼς καὶ αἱ ἐκ Ῥωμαίων· δὲν ἐθεωροῦντο ὅμως, καθὼς αἱ τελευταῖαι αὗται, ὡς ἀπεσπασμένα τμήματα τῆς πόλεως Ῥώμης (διότι οἱ Λατῖνοι ἄποικοι δὲν εἶχον τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα, εἰμὴ καθόσον ὡρμῶντο ἀπὸ τῶν ὀλίγων Λατινίδων πόλεων εἰς ἃς παρεχωρήθησαν τὰ δικαιώματα ταῦτα, ἴδε ἐν τῷ ἑπομένῳ §), ἀλλὰ ἦσαν αὐτόνομοι τρόπον τινὰ πολιτεῖαι (ἔχουσαι ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους ἄρχοντας καὶ ἴδια νομίσματα), ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης διατελοῦσαι καὶ παρέχουσαι εἰς τὴν μητρόπολιν ταύτην ὡρισμένον ποσὸν χρημάτων καὶ ἀνδρῶν. Καίπερ δὲ μὴ ὄντες πολῖται τῆς Ῥώμης, οἱ Λατῖνοι ἄποικοι ἦσαν ἐπίσης πιστοὶ αὐτῆς ἐντολεῖς καὶ πρόμαχοι, ἕνεκα τῶν μεγάλων πλεονεκτημάτων τὰ ὁποῖα ἐγέμοντο ἐν ταῖς ἀποικίαις.

τῶν περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου Ἑλληνικῶν ἐπῶν (*), ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτάτας διηγήσεις τῶν μεταγενεστέρων Ῥωμαίων, καὶ ἐπλήρουν αὐτοὺς ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν πάτριον ἱστορίαν· τελευταῖον, ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου τούτου, 405–349, οἱ Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον κατὰ πρῶτον τὴν μισθοδοσίαν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ, ἐντεῦθεν δὲ ἀφ' ἑνὸς ἀπέδησαν φοβερώτεροι εἰς τὰ ἄλλα Ἰταλικὰ ἔθνη, καθὸ δυνάμενοι νὰ στρατεύωσιν ἀδιαλείπτως ἐπὶ μακρὸν χρόνου διάστημα· ἀφ' ἑτέρου ἐπροοιμίασαν εἰς τὸν ἐν μέρει ἐπαγαγόντα τὸ μέγεθος τῆς Ῥώμης θαυμάσιον ἐκεῖνον συμβιβασμὸν τὸ κατακτητικὸν συμφέροντος τῆς κυβερνώσης τάξεως μὲ τὸ περὶ διατροφῆς συμφέρον τῶν κυβερνωμένων. — Οἱ πρὸς τοὺς Οὐϊεντανοὺς πόλεμοι ὑπῆρξαν μέχρι τοῦδε ἀδιάλειπτοι μὲν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἤξιουν νὰ ἀνακτήσωσι τὸ ὁποῖον εἶχον πάλαι, ἀλλ' ἔπειτα ἀπέβαλον ἀξίωμα ὡς πρὸς τὴν Ἑτρουρίαν· ἀτελεσφόρητοι δὲ, διότι ἡ τῶν Οὐϊεντανῶν πόλις ἦτο ὠχυρωμένη διὰ τείχους παμμεγέθους καὶ ἀσφαλοῦς, τοῦ ὁποίου ἡ ἅλωσις ἀπῄτει πολιορκητικὴν τέχνην καὶ στρατὸν μόνιμον· ἡ ἔκβασις ὅμως ἦτο πρόδηλος ἐπὶ τέλους, διότι οἱ μὲν ἱεροκρατούμενοι Οὐϊεντανοὶ κατέρρεον ὀσημέραι, οἱ δὲ θαυμασίως πολιτευόμενοι Ῥωμαῖοι προήγοντο ἀκαταπαύστως· καὶ προστούτοις, οἱ πρῶτοι μικρὰν ἤδη ἤλπιζον καὶ ἔλαβον ἀπὸ τῶν ὁμοφύλων συνδρομὴν, διότι, ἡ μὲν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Ἑτρουσκικὴ ὁμοσπονδία εἶχε πρὸ καιροῦ καταβληθῇ ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, ἡ δὲ Καμπανικὴ πρὸ μικροῦ ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Σαμνίτας, ἡ δ' ἐν τῇ κυρίως Ἑτρουρίᾳ ἐκινδύνευεν ἐπίσης ἀπὸ τῶν ἀρκτώων ἐκείνων βαρβάρων.

Οἱ Οὐϊεντανοὶ, μὴ ὄντες ἀξιόμαχοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τοῦ συχνάδην, κατέφυγον εἰς τὰ κολοσσικὰ αὐτῶν τείχη, ὅπου ἐπολιορκήθησαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐπὶ δέκα ἀδιαλείπτως ἔτη, ὅπως πάλαι ποτὲ τὸ Ἴλιον. Κυρίως ὅμως ἡ πολιορκία ἤρξατο ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ πολέμου ἔτει· καὶ μετ' οὐ πολὺ, οἱ Οὐϊεντανοὶ, προκύψαντες ἀπὸ τοῦ τείχους, καταστρέφουσι πάντα τὰ πολιορκητικὰ τῶν Ῥωμαίων ἔργα· ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαῤῥυνθέντες οἱ Καπηνάται καὶ οἱ Φαλίσκοι (οἱ τῶν Φαλερίων κάτοικοι) ἐπέρχονται εἰς βοήθειαν τῶν ὁμοφύλων· ὥστε ἡ ἐπανάληψις τῆς πολιορκίας κατέστη ἐπί τινα χρόνον ἀδύνατος. Ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦ τελευταίου ἔτους, οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαθον ὑπὸ τῶν Καπηνατῶν καὶ τῶν Φαλίσκων ἦτταν δεινοτάτην· ἀλλὰ τότε ἡ βουλὴ ἐπεχείρησε συντονωτάτας πρὸς ἐκπεραίωσιν τοῦ πολέμου παρασκευὰς καὶ ἀνέθηκε τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς δικτάτορα, προχειρισθέντος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο τοῦ καὶ προηγουμένως πολλάκις στρατηγήσαντος πατρικίου Μάρκου Φουρίου Καμίλλου. Οὗτος κατέβαλε πρὸ πάντων τοὺς Καπηνάτας καὶ τοὺς Φαλίσκους, ἔπειτα δὲ ἐπανέλαβε τὴν τῶν Οὐϊεντανῶν πολιορκίαν, ἔσκαψεν ὑπόνομον ἄγουσαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ, διατάξας ἔφοδον προσκαλέσασαν ἐπὶ τὰ τείχη τοὺς πολεμίους, αὐτὸς μετ' ὀλίγων ἄλλων εἰσῆλθε, διὰ τῆς ἀθήλου ὑπονόμου, αἴφνης εἰς τὴν ἄκραν, (καθὼς οἱ ἐν τῷ δουρείῳ ἵππῳ Ἕλληνες εἰς τὸ Ἴλιον) καὶ ἐγένετο ἐκεῖθεν κύριος τῆς πόλεως. Οἱ διαφυγόντες τὴν σφαγὴν κάτοικοι ἐξηνδραποδίσθησαν, καὶ ἡ ἄλλη λεία ὑπῆρξε πλουσιωτάτη, λαμπρότατος δὲ ὁ θρίαμβος τὸν ὁποῖον ἐτέλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς, ὅστις ὅμως, διεξελάσας τῆς Ῥώμης, ἐπὶ τεθρίππου λευκοπώλου, οἷος μόνῳ τῷ Διὶ καὶ τῷ Ἡλίῳ ἦν ἐπιπεφημισμένος, ὑπέκυψε μετ' ὀλίγον, ὡς ποτε ὁ Ἀγαμέμνων, εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἅμα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Οὐϊεντανῶν, ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγὸν καὶ οἱ Καπηνάται, 393–359 καὶ οἱ Φαλίσκοι, 394–360.—Ὁ δὲ Κάμιλλος παρέστη ἤδη δεινὸς τῶν πληθείων καὶ τῶν δημάρχων πολέμιος· ὅθεν κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν τελευταίων ὡς σφετερισάμενος ἀξιόλογον μέρος τῆς εἰς τὸ κράτος ἀνηκούσης ἀπὸ τῶν Οὐϊεντανῶν λείας καὶ, μὴ καταδεχθεὶς νὰ ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, φεύγει ἐκ τῆς πόλεως ἑκουσίως (391–363), ἐπευξάμενος τοῖς θεοῖς ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ ὅπως οἱ ἀγνώμονες Ῥωμαῖοι τάχιστα μετανοήσωσι διὰ τὴν ἀδικίαν καὶ ποθήσωσι τὸν ἄνδρα. (Πλειότερα περὶ πάντων τούτων ἐν βίῳ τοῦ Καμίλλου, ὑπὸ Πλουτάρχου.)

ΣΤ'.) Πρῶτος Γαλατικὸς πόλεμος. 390–364. Οἱ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ Ῥώμη ἐβασιλεύετο ἔτι εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν Γαλάται, καταλύσαντες τὴν ἐν αὐτῇ Ἑτρουσκικὴν συμπολιτείαν καὶ προελάσαντες κατὰ μικρὸν πρὸς μεσημβρίαν, ὑπερέβαλον ἤδη, περὶ τὰ τέλη τῆς ὅλης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, τὰ Ἀπέννινα, ἵνα καταλάβωσι καὶ τὴν κυρίως Ἑτρουρίαν (**). Ἐν ἔτει δὲ 391–363 ἐπολιόρ-

(*) Διότι οἱ μεταγενέστεροι ἐθεώρησαν, ὡς φαίνεται, τὴν τῶν Οὐϊεντανῶν πόλιν, ὡς τὸ Ἴλιον τῶν Ῥωμαίων. Νεῖβουρος καὶ Σχλόσσερος.

(**) Ἡ ἀπὸ τοῦ πρώτου Ταρκυνίου εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ἡ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον αὐτῶν προχώρησις πρὸς μεσημβρίαν, ἀναφέρεται, ὡς

κησαν τὸ Κλούσιον, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Βρέννον. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Κλουσῖνοι (ἢ Κλουσηνοί) ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ῥωμαίων, οὗτοι πέμπουσι πρὸς τοὺς Γαλάτας τρεῖς πρέσβεις (ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ οἴκου τῶν Φαβίων), τῶν ὁποίων ὅμως ἡ μεσιτεία ἀπορρίπτεται ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν ὁ πόλεμος, οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων μετέχουσιν ἀπερισκέπτως τοῦ ἀγῶνος καὶ μάλιστα εἷς ἐξ αὐτῶν φονεύει, κατά τινα τῶν Κλουσίνων ἐκδρομήν, ἕνα τῶν ἡγεμόνων Γαλατῶν. Ὅθεν ὁ Βρέννος ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν παράδοσιν τῶν πρέσβεων ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον δεινῶς προσέβαλον τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν. Ἡ βουλὴ ἀνατίθησι τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν δῆμον (*), ὁ δὲ δῆμος οὐ μόνον τὴν παράδοσιν ἀπεποιήθη ἀλλὰ καὶ τοὺς τρεῖς Φαβίους προεχειρίσατο ὑπατικοὺς χιλιάρχους. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Βρέννος, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπαντήσας παρὰ τὸν Ἀλίαν ποταμὸν τοὺς Ῥωμαίους (εἰς 45,000 ἢ μᾶλλον εἰς 24,000 συμποσουμένους), κατέβαλεν αὐτοὺς τοσοῦτον ὁλοσχερῶς (390–364), ὥστε τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ διεσώθησαν εἰς τὴν ἔρημον τῶν Οὐϊεντανῶν πόλιν. Ἡ ἡμέρα αὕτη τῆς ἐπ' Ἀλίᾳ μάχης ἐθεωρεῖτο ἔκτοτε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὡς ἡμέρα ἀποφράς. — Οἱ βάρβαροι ἠδύναντο νὰ γίνωσι κύριοι ἁπάσης τῆς Ῥώμης, ἐὰν δὲν κατέτριβον ὁλόκληρον ἡμέραν εἰς διαρπαγὴν καὶ κραιπάλην· ἐντεῦθεν ὠφεληθέντες οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης κατέφυγον εἰς τὰ παρακείμενα χωρία, οἱ δὲ μαχιμώτεροι κατέλαβον τὸ Καπιτώλιον, ὥστε οἱ Γαλάται, ἐπελθόντες τελευταῖον, δὲν εὗρον, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, εἰμὴ 80 ἐπισήμους γέροντας, οἵτινες, θεωροῦντες τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος, ἢ μὴ θέλοντες νὰ ἐπιζήσωσιν, ἐκάθηντο ἐν τῇ ἀγορᾷ. Καὶ τούτους μὲν ἐφόνευσαν οἱ ἐχθροί, λεηλατήσαντες τὴν πόλιν ἢ ἀποτεφρώσαντες αὐτήν, ἐκτὸς ὀλίγων οἰκιῶν· τοῦ δὲ Καπιτωλίου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου. Ὅθεν μοῖρα μέν τις αὐτῶν παρέμεινεν ἐνταῦθα ἵνα ἐκβιάσῃ τὴν διὰ λιμοῦ παράδοσιν, οἱ δὲ ἄλλοι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν δῄωσιν τοῦ Λατίου.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Οὐηΐοις διασωθέντες ἀνηγόρευσαν ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν Ῥωμαῖον Κεδίκιον· ἄλλοι δὲ πάλιν φυγάδες, ἀθροισθέντες εἰς τὴν Λατινικὴν τῶν Ἀρδεατῶν πόλιν, ἀνηγόρευσαν ἡγεμόνα τὸν ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς φυγῆς αὐτοῦ διατρίβοντα Κάμιλλον, ἀμφότεραι δὲ αἱ μοῖραι, ἐπιτεθεῖσαι κατὰ τῶν λῃστρικῶς περιπλανωμένων Γαλατικῶν στιφῶν καὶ πολλάκις καταβαλοῦσαι ταῦτα, ἀπεφάσισαν ἤδη, προχειρισάμεναι τὸν Κάμιλλον δικτάτορα, νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ Γαλατῶν. Καὶ τὰ μὲν μέχρι τοῦδε λεγόμενα εἶναι πιθανά· ἐκ δὲ τῶν ἑπομένων, τινὰ φαίνονται ὅλως μυθώδη, ἄλλα δὲ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας παραμορφωθέντα. Κατὰ τὰ διηγήματα ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ Κάμιλλος δὲν ἐδέχετο τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα ἄνευ τῆς συνευδοκήσεως τῆς βουλῆς, τολμηρός τις νεανίας, ὁ Πόντιος Κομίνιος, ἀνέλαβε καὶ κατώρθωσε τὸν

προείρηται (ἐν σημ. δευτ. τῆς σελ. 266), ὑπὸ τῶν συνήθων παραδόσεων, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι παραδόσεις, καθ' ἃς (προτιμωμένας ὑπὸ τοῦ Νειβούρου, 2, 574 ἑπ.) οἱ Γαλάται δὲν ἐπῆλθον εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν εἰμὴ μικρὸν πρὸ τοῦ παρόντος πολέμου, προελάσαντες ραγδαίως πρὸς μεσημβρίαν.

(*) Τοῦτο κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν· κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον (14, 113 κ. ἑπ. τοῦ ὁποίου τὴν ἔκθεσιν προτιμᾷ ἐν γένει ὁ Νείβουρος), ἡ βουλή, μὴ δυνηθεῖσα νὰ πείσῃ τοὺς Γαλάτας νὰ δεχθῶσι χρήματα ἀντὶ τοῦ ἀπαιτουμένου πρέσβεως (διότι κατὰ τὸν Διόδωρον ἐζητήθη μόνος ὁ φονεύσας τὸν Γαλάτην ἡγεμόνα ἢ ὄχι οἱ τρεῖς), ἐψήφισε τὴν παράδοσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τότε ὁ πατὴρ τοῦ μέλλοντος παραδίδοσθαι, εἷς ὢν τῶν χιλιάρχων τῶν τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν ἐχόντων, ἐξεκάλεσε τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἥτις ἰσοδυνάμει μὲ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸν δῆμον, δηλαδὴ (σημ. πρώτη τῆς σελ. 266) εἰς τὸ concilium populi, εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας, αἵτινες ἠκύρωσαν τὴν ἀπόφασιν τῆς βουλῆς. (Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, διὰ τῆς δωδεκαδέλτου, αἱ κεφαλικαὶ ὑποθέσεις τῶν τε πατρικίων καὶ τῶν πληβείων, ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς λοχιτίδας ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οἱ πληβεῖοι δὲν θέλουν ἔχει πλέον ἰδίας ἐκκλησίας, τὰς φυλετικάς· ἀφοῦ ὅμως, καταλυθείσης τῆς δεκαδαρχίας, ἠνωρθώθησαν αἱ τελευταῖαι αὗται ἐκκλησίαι, ἀνέλαβον πάλιν καὶ οἱ πατρίκιοι τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν τὰ κακουργήματα τῆς καθοσιώσεως τῶν ὁμοταγῶν αὐτῶν ἐν ταῖς φρατρικαῖς ἐκκλησίαις, ἂν καὶ ἐπί τινα μόνον καιρόν, διότι, ὡς γνωστόν, αἱ ἐκκλησίαι αὗται ἐξέλιπον βαθμηδὸν πραγματικῶς, ἢ δὲ ὡς πρὸς πάντας τοὺς Ῥωμαίους ἀνωτέρα ποινικὴ δικαιοδοσία τῶν λοχιτίδων κατέστη ἤδη ἀναμφισβήτητος).

ἄθλον τοῦ νὰ φέρῃ τὴν ἐπικύρωσιν ταύτην τῆς βουλῆς, ἀναβὰς διὰ νυκτὸς εἰς τὸν λόφον τοῦ Καπιτωλίου, ἐν ᾧ εὑρίσκοντο οἱ βουλευταὶ, ἀπὸ τῆς ἀποκρήμνου πλευρᾶς ἥτις ἐκαλεῖτο Ταρπηΐα πέτρα. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν οἱ Γαλάται, παρατηρήσαντες τὰ ἴχνη τοῦ ἀναβάντος, ἀπεφάσισαν νὰ εἰςπηδήσωσι, διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, εἰς τὴν ἄκραν. Καί τινες ἐξ αὐτῶν εἶχον ἤδη φθάσει μέχρι τῆς κορυφῆς, ὅτε αἱ τῇ Ἥρᾳ καθωσιωμέναι χῆνες τῷ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ναῷ, ἀκούσασαι τὸν κρότον, ἀνέκραξαν καὶ ἐξύπνησαν τὸν ὑπατικὸν (χρηματίσαντα δηλαδὴ ὕπατον) Μάρκον Μάλλιον τὸν Καπιτωλῖνον (οὕτως ἐπικαλούμενον, διότι ἡ οἰκία αὐτοῦ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου), ὅστις ἐφορμήσας κατέβαλε τοὺς προπορευθέντας τῶν Γαλατῶν καὶ ἔσωσε τὴν ἄκραν ἀπὸ τῆς ἀδοκήτου ἐκείνης ἐπιθέσεως. Τελευταῖον, μετὰ ἑπτάμηνον (κατ' ἄλλους 6 ἢ 8 μηνῶν) πολιορκίαν, οἱ Γαλάται, πιεζόμενοι ὑπὸ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ, καὶ τῶν ἔξωθεν Ῥωμαίων, ἔτι δὲ λαβόντες τὴν ἀγγελίαν ὅτι εἰςέβαλον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν οἱ Οὐένετοι, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκχωρήσωσιν, ἐπὶ τῇ εἰς αὐτοὺς πληρωμῇ χιλίων λιτρῶν χρυσίου ὑπὸ τῶν πολιορκημένων (οἵτινες ἐστεροῦντο ἐπίσης τροφῶν καὶ ἔβλεπον τὸν Κάμιλλον βραδύνοντα νὰ ἐπέλθῃ μετ' ἀποχρώσης δυνάμεως εἰς βοήθειαν αὐτῶν). Τὸ χρυσίον τοῦτο παρεδόθη εἰς τὸν Βρέννον, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου Σουλπικίου· καὶ ἐπειδὴ οἱ Γαλάται, πονηρευόμενοι περὶ τὸν σταθμὸν, διέστρεφον τὴν ῥοπὴν, ὁ δὲ Σουλπίκιος διεμαρτυρήθη διὰ τοῦτο, ὁ Βρέννος προςέθηκεν εἰς τὰ σταθμὰ τὴν βαρεῖαν αὐτοῦ μάχαιραν καὶ τὸν ζωστῆρα, ἀναχράξας « ὀδύνη τοῖς κεκρατημένοις » (vae victis)! (*). Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἐπεφάνη, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Κάμιλλος μετὰ τοῦ στρατοῦ, ἀπεφήνατο ἄκυρον τὴν συνθήκην καὶ ἐξέβαλε τῆς πόλεως τοὺς ἐχθροὺς, καταδιωχθέντας καὶ τὸ πλεῖστον καταστραφέντας ἐν τῇ φυγῇ (**). — Ἅμα ἐκχωρήσαντος τοῦ ἐχθροῦ, ἐδιχονόησαν οἱ Ῥωμαῖοι· διότι τὸ πλῆθος, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν δαπάνην τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἀπῄτει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἔρημον μὲν κατοίκων, σώαν δὲ τὸ πλεῖστον πόλιν τῶν Οὐϊεντανῶν· ἀλλ' ὁ Κάμιλλος καὶ οἱ πατρίκιοι κατώρθωσαν νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ὀλεθρίαν ταύτην μετάθεσιν, δι' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπομακρυνόμενοι μὲν ἀφ' ὅλας αὐτῶν τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ παραδόσεις, ἤθελον ἀναγκαίως σμικρυνθῇ καὶ ταπεινωθῇ, μεταβαίνοντες δὲ ἐπέκεινα τοῦ Τιβέρεως, ἤθελον διασπάσει τὸν ἀρχαῖον πρὸς τοὺς Λατίνους δεσμόν. Ὅθεν ἡ πόλις ἀνεκτίσθη τάχιστα, ἀλλ' ἄνευ κάλλους καὶ ῥυθμοῦ οὐδενὸς, αἱ δὲ ὁδοὶ αὐτῆς διέμειναν ἔκτοτε στεναὶ καὶ σκολιαὶ, μέχρι τῆς μεγάλης ἐπὶ Νέρωνος πυρκαϊᾶς.

Ζ'.) Τὰ μετὰ τὸν Γαλατικὸν πόλεμον μέχρι τῆς συμπληρώσεως τῆς ἰσοπολιτείας, 390-366 (364-388).—α) Μάρκος Μάλλιος.—Ἡ Ῥώμη, πρὶν εἰςέτι προκύψῃ ἀπὸ τῶν ἐρειπίων, ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ πρὸς γειτονάς τινας πόλεις, αἵτινες ἀπέστησαν ἀπὸ αὐτῆς· ἀμέσως δ' ἔπειτα ἐζήτησαν καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Οὐολοῦσκοι καὶ οἱ Ἔρνικοι νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀσθένειαν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἵνα διαλύσωσι τοὺς δεσμοὺς, δι' ὧν συνεδέοντο μετ' αὐτῆς. Ἐντὸς μικροῦ ὅμως καθυπετάχθησαν αὖθις (***) διὰ τοῦ Καμίλλου καὶ ἄλλων ἡγεμόνων, ὁ δὲ ἐξωτερικὸς ἐκεῖνος ἀγὼν προήγαγε τὸ φρόνημα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους, ἀναδιώσαντος, οὕτως εἰπεῖν, πάλιν καὶ ἀνηβήσαντος.—Ἐπανελήφθη δὲ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἔρις, ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς ὄχι ἕνεκα τῆς ἰσοπολιτείας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ὡς ἐκ τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου ἀμηχανίαν. Ἡ ἀναπόδραστος αὔξησις τῶν φόρων, ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως, ἡ καλλιέργεια τῶν ἐρημωθέντων ἀγρῶν καὶ ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἀπολεσθέντων ἐργαλείων καὶ βοσκημάτων, καθυπέβαλον τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ εἰς χρέη· διὰ δὲ τὴν πλεονεξίαν πολλῶν πλουσίων πατρικίων καὶ πληβείων, ἐπανελήφθη ἡ ἀρχαία καταπίεσις τῶν ὀφειλετῶν. Τότε ἦλθεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὁ σωτὴρ τοῦ

(*) « Καὶ τοῦτο μὲν ἤδη παροιμιώδης λόγος γέγονε. » Πλουτ. Κάμιλλος. 28. ὡς μέχρι τῆς σήμερον οἱ Γάλλοι **malheur aux vaincus!** οἱ Γερμανοὶ **Wehe den Besiegten** κλπ.

(**) Ὁ Πολύβιος ἐξεναντίας λέγει (2, 22) « τέλος ἐθελοντὶ καὶ μετὰ χάριτος παραδόντες τὴν πόλιν, ἄθραυστοι καὶ ἀσινεῖς ἔχοντες τὴν ὠφέλειαν, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθον. »

(***) Κατ' ἄλλην δὲ γνώμην, ἥτις φαίνεται καὶ πιθανωτέρα, αἱ πλεῖσται Λατινίδες πόλεις δὲν καθυπετάχθησαν, ἀλλὰ διετήρησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν αὐτονομίαν, μεχρισοῦ, ὠφεληθεῖσαι ἀπὸ τὴν δευτέραν τῶν Γαλατῶν εἰςβολὴν (ἴδε τὸν ἑπόμενον §), ἐπαγίωσαν αὖθις τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας ἐν ἔτει 338-396 μετέσχε καὶ ἡ Ῥώμη ἐπὶ ἴσοις δικαίοις.

Καπιτωλίου Μ. Μάλλιος Καπιτωλῖνος, δοὺς μὲν εἰς πολλοὺς δάνεια ἄτοκα, ζητήσας δὲ τὴν ἐκποίησιν μέρους τῶν δημοσίων ἀγρῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς τῶν χρεῶν ἀποσβέσεως· ἐντεῦθεν ἐλατρεύθη μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν, ἐνέπνευσε δὲ τρόμον εἰς τοὺς πλουσίους, συκοφαντήσαντας αὐτὸν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ διενεργήσαντας τὴν φυλάκισιν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ γογγυσμὸς τοῦ πλήθους ἐπέφερε τὴν ἄφεσιν τοῦ ἀνδρός.—Ὁ Μάλλιος ἀπέβη ἔκτοτε ἔτι μᾶλλον ἐπικίνδυνος εἰς τὴν τῶν πληβείων καὶ τῶν πατρικίων ἀριστοκρατίαν ᾗ, ὡς λέγεται, ἐπεχείρησεν ἤδη πραγματικῶς τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, ἵνα ἁρπάσῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, δι' ὃ καὶ κατηγορήθη ἐπισήμως ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις. Ἐμφανισθεὶς δὲ θαῤῥαλέως εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο, προσεκάλεσε μάρτυρας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς 400 πολίτας τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἐλευθερίαν, πληρώσας τὰ χρέη, καὶ, ὡς τεκμήρια τῆς φιλοπατρίας, ἐπέδειξε τὸ παρ' αὐτοῦ σωθὲν Καπιτώλιον, τὰς πληγὰς τὰς ὁποίας ἔφερεν ἐπὶ τοῦ στήθους, τὰ γέρα ὧν ἠξιώθη ἐν πολέμῳ, τὰ ὅπλα τὰ ὁποῖα ἀφῄρεσεν ἀπὸ ἡττηθέντων ἐχθρῶν, ᾗ κατώρθωσε τιρόντι νὰ ἀποφύγῃ τὴν καταδίκην, εἴτε ἀθωωθείς, εἴτε ἀναβληθείσης τῆς κρίσεως ἐπὶ προφάσει τινὶ καὶ διαλυθέντων τῶν λόχων ἀπράκτων· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἐσώθη. Μετά τινας ἡμέρας, εἴτε συνεκροτήθη ἑτέρα λόχων ἐκκλησία καθ' ἣν οἱ ἄσπονδοι αὐτοῦ ἐχθροὶ ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερισχύσωσιν, εἴτε κατηγορήθη ὁ ἀνὴρ εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας (ἴδε τὴν σημ. πρώτην τῆς σελ. 284). Ὁπωσδήποτε, ὁ Μαλλιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ, κατὰ τὰ ὡρισμένα ὡς πρὸς τοὺς ἐπιβάλλοντας χεῖρα κατὰ τοῦ πολιτεύματος, ἐῤῥίφθη κατὰ τῆς Ταρπηίας πέτρας, ἡ δὲ οἰκία αὐτοῦ κατεσκάφη ($^{384}/_{385}$=$^{370}/_{371}$).—Ἂν ὁ Μάλλιος ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἔνοχος ἢ ὄχι, ἄδηλον· κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον, γενόμενος κύριος τοῦ Καπιτωλίου, περιῆλθεν εἰς ἐπίσημον πρὸς τὴν πολιτείαν στάσιν καὶ ἐῤῥίφθη κατὰ τοῦ κρημνοῦ ὑπὸ βούλου τινὸς ἐπὶ τούτῳ σταλέντος ἀπὸ τῆς πόλεως, παραχρησάντος δὲ ἑαυτὸν ὡς ἄγγελον ἑτοιμαζομένης δῆθεν ἔξωθεν ἐπικουρίας.

ϛ') Γάϊος Λικίν(υ)ιος Στόλων. — Ὀλίγα μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μαλλίου ἔτη, παρωξύνθη αὖθις ἡ ἀρχαία μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων ἔρις, καθ' ἣν ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν ὁριστικῶς οἱ πληβεῖοι. Ὁ ὄχλος, ὁ μηδέποτε δυνάμενος νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀληθῆ μεγαλοφροσύνην, ἀπέδωκε καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀφορμὰς ἀγενεῖς καὶ χυδαίας εἰς τὸν πρωταθλητὴν τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου. Ὁ Γάϊος Λικίνιος Στόλων (Cajus Licinius Stolo), πληβεῖος ἔγκριτος, εἶχε συζευχθῆ τὴν νεωτέραν Φαβίαν, θυγατέρα τοῦ πατρικίου Μάρκου Φαβίου Ἀμβούστου, τῆς ὁποίας ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφὴ εἶχε σύζυγον τὸν πατρίκιον Σερούϊον Σουλπίκιον. Εἶπαν λοιπὸν ὅτι ἡ πρώτη, ἐπισκεφθεῖσά ποτε τὴν δευτέραν, τῆς ὁποίας ὁ ἀνὴρ ἦτο τότε ὑπατικὸς χιλίαρχος, ᾐσθάνθη τὴν γυναικείαν ἑαυτῆς κενοδοξίαν προσβεβλημένην, ὅταν εἶδε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἀδελφικῇ οἰκίᾳ λαμπρότητα τοῦ ὑπερτάτου ἀξιώματος· ὅθεν προέτρεψε τὸν σύζυγον νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ δὲν ἡσύχασεν εἰμὴ ἀφοῦ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει ἁμαυρώσει τὴν δόξαν τῆς ἀδελφῆς δι' ἐπιτυχίας ἀνωτέρου ἔτι ἀξιώματος, τοῦ ὑπατικοῦ. Ἀλλ' ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰ μυθεύματα ταῦτα καὶ ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ πράγματα. Ὁ Λικίνιος Στόλων, πληβεῖος διάσημος, μετὰ πατρικίας συνεζευγμένος, εἶχεν ἅπαντα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος προτερήματα, καὶ τοσαύτην ἀπελάμβανε παρὰ τῷ λαῷ εὔνοιαν ὥστε, ἅμα ἐπιτραπείσης εἰς τοὺς πληβείους τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, ὁμολογουμένως ἔμελλε νὰ ἀξιωθῇ αὐτῆς. Ἀνὴρ τοιοῦτος ἀναγκαίως ἠδημόνει, διότι ἡ τάξις τῶν πολιτῶν, εἰς ἣν ἀνῆκεν, ἀπεκλείετο εἰσέτι τοῦ ὑπερτάτου τῆς πολιτείας ἀξιώματος· ὅθεν ἀπεφάσισεν, ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλου τινὸς πληβείου, τοῦ Λευκίου Σεξτίου Λατερίου (κατὰ Διόδ., Λατερανὸν δὲ κατὰ τὰ Fasti Siculi) (Lucius Sextius Lateranus), νὰ κατορθώσῃ τὴν κατάργησιν τῆς τε ἀπαγορεύσεως ταύτης καὶ ἄλλων τινῶν προνομίων τῶν πατρικίων, καὶ ἐπιτυχὼν πρὸς τοῦτο (τῷ 377=377) μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ τὴν δημαρχίαν, ἀπέβη ἀείμνηστος διὰ τοῦ μακροῦ καὶ ἀδιαλείπτου ἀγῶνος, καθ' ὃν ἐπὶ τέλους ἐνίκησε νίκην λαμπροτάτην. Ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην, οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες, ἐκλεγόμενοι συνεχῶς δήμαρχοι, εἰργάσθησαν μετὰ ζήλου ἀκαμάτου πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοπουμένου, ἂν καὶ οἱ πατρίκιοι, κατ' ἀρχὰς δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δημάρχων ὀκτὼ, ἐκθύμως ἀντέπραττον. Ἐν δὲ τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ, ἐξηντλήθησαν ἑκατέρωθεν πάντα ὅσα τὸ Ῥωμαϊκὸν πολίτευμα ἐπέτρεπεν, ὁπόταν παρήγετο τοιαύτη μεταξὺ βουλῆς καὶ λαοῦ ἔρις· ὁ Λικίνιος καὶ ὁ συμπράκτωρ αὐτοῦ διεκώλυσαν, ἐπὶ τέσσαρας ἐνιαυτοὺς (374-371=380-383), τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπάτων καὶ τῶν χιλιάρχων (*), διὰ τὴν ἐναντίωσιν ὅμως τῶν ἄλλων δημάρχων, δὲν

(*) Solitudo magistratuum... Licinius Stolo et Sextius tribuni plebis refecti.

ἠδυνήθησαν ἔτι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ. Ὁμοφρονήσαντος ἔπειτα τοῦ δημαρχικοῦ συνεδρίου, ἡ βουλὴ ἐζήτησε νὰ ἀποφύγῃ τὴν παραχώρησιν, χειροτονοῦσα (368-386) τὸν Κάμιλλον δικτάτορα καὶ ψηφίζουσα πόλεμον· ἀλλὰ οἱ δήμαρχοι, διὰ τῆς καρτερίας καὶ τῆς τόλμης αὐτῶν, τὸν μὲν πόλεμον διεκώλυσαν, τὸν δὲ δικτάτορα ὑπεχρέωσαν νὰ ἀποθέσῃ τὴν ἀρχήν. Μετ' ὀλίγον (κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος) προχειρίζεται ἕτερος δικτάτωρ ὁ Πόπλιος Μάλλιος καὶ κατόπιν τούτου (τῷ **367**-387) πάλιν ὁ Κάμιλλος· ἀλλ' οἱ δήμαρχοι διέμειναν ἄκαμπτοι, ὥστε, ἐπὶ τέλους, ἀναγκασθείσης τῆς βουλῆς νὰ ἐνδώσῃ, αἱ προτάσεις τοῦ Στόλωνος (*) ἔλαβον κῦρος νόμου (367-387).

Οἱ νόμοι οὗτοι (leges Liciniæ et Sextiæ) ἦσαν τρεῖς τὸν ἀριθμόν. Ὁ πρῶτος διέτασσεν ὅτι ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τῶν χρεῶν θέλουν ἀφαιρεθῆ ὅλοι οἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πληρωθέντες τόκοι, καὶ ὅτι τὸ ὑπόλοιπον θέλει ἐξοφληθῆ εἰς τρεῖς ἴσας δόσεις, ἐντὸς τριετίας· ἐπειδὴ ὁ πληρονόμενος τότε τόκος ἦτο τοὐλάχιστον **12** τοῖς ἑκατὸν ἐκ τὰ δάνεια συνωμολογοῦντο ἐπὶ βραχείαις προθεσμίαις, εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ διάταξις αὕτη ἀνεκούφισε τὰ μέγιστα τὴν τύχην τῆς κατωτέρας τῶν πολιτῶν τάξεως. Κατὰ τὸν δεύτερον νόμον, ἡ ἐπικαρπία τῶν δημοσίων ἀγρῶν ἐπετράπη εἰς ἅπαντας τοὺς πολίτας (καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πλησίους, ἴδε τὰς σελ. **270** καὶ **271**), ὧν ὅμως οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ κατέχῃ ἐκ τῶν δημοσίων τούτων ἀγρῶν πλέθρα γῆς ἀροσίμου ἢ κηπευσίμου πλείονα τῶν πεντακοσίων, μηδὲ νὰ πέμπῃ εἰς τὰς δημοσίους νομὰς βοσκήματα πλείονα τῶν ἑκατὸν μὲν ἐκ τῶν μειζόνων, τῶν πεντακοσίων δὲ ἐκ τῶν ἐλασσόνων (**). Δυνάμει τῆς διατάξεως ταύτης, πολλοὶ τῶν τῆς μέσης τάξεως πολιτῶν κατέλαβον μοῖραν ἀξιόλογον τῶν δημοσίων ἀγρῶν· καὶ ἐπλήρονον μὲν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ δημοσίου τὸ δέκατον τοῦ προϊόντος τῶν ἀροσίμων γαιῶν, τὸ πέμπτον δὲ τοῦ προϊόντος τῶν κήπων καὶ τῶν ἀμπέλων, προσδετούτοις ἐτήσιον τέλος δι' ἕκαστον τῶν βοσκημάτων, ὅσα ἔπεμπον εἰς τὰς δημοσίους νομὰς (***), οὐδὲν ἧττον ὅμως ηὐπόρησαν ἀπὸ τῆς ἐπικαρπίας τῶν δημοσίων ἐκείνων γαιῶν. Ὁ τρίτος νόμος ὥριζε, τελευταῖον, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλουν πλέον ἐκλέγεσθαι ὑπατικοὶ χιλίαρχοι, ἀλλὰ μόνον ὕπατοι, καὶ ὅτι εἰς μίαν τῶν δύο ὑπατικῶν θέσεων θέλει προχειρίζεται ἀναγκαίως πληβεῖος (†).

Λιϐ. 6, 35. ἔτι Πλούτ. ἐν βίῳ Καμίλλου, 39..... δήμαρχοι μὲν ἠρέθησαν, τὰς δ' ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας ἐπιτελεσθῆναι ἐκώλυσαν οἱ πολλοί. Καὶ τῶν πραγμάτων δι' ἀναρχίας φερομένων κτλ. Διοδ. **15**, 61. Διον. Ἁλ. **14**, 23.

(*) Ἐπιφέρομεν ἐνταῦθα τὸ Λατινικὸν κείμενον τῶν περιφήμων τούτων προτάσεων, κατὰ τὸν Λίϐιον, 6, 34. «unam de ære alieno, ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id, quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur: alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta iugera agri possideret: tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent, consulumque utique alter ex plebe crearetur.» Ἴδε ἐν τῷ κειμένῳ τὴν ἐξήγησιν, καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῶν νόμων τούτων.

(**) Ἀππιανοῦ Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων ἀ. 8.

(***) Οἱ Πατρίκιοι, νεμόμενοι ἄχρι τοῦδε μόνοι τοὺς δημοσίους ἀγροὺς, εἶχον καταντήσει, ὡς προείρηται ἐν σελ. 268, νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον πάσης, διὰ τὴν ἐπικαρπίαν ταύτην, εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσφορᾶς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους **401**-353 ὑπεχρεώθησαν αὖθις εἰς τὴν καταβολὴν τῆς εἰσφορᾶς ταύτης, ἥτις ἐχρησίμευεν ἰδίως εἰς τὴν μισθοδοσίαν τοῦ στρατοῦ. Οὐδὲν ἧττον ὅμως ἡ τύχη τῶν πληϐείων, μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῶν νόμων τοῦ Λικινίου, ὑπῆρξεν ὀλεθρία, διότι τὸ τίμημα δὲν περιελάμϐανεν εἰμὴ τὴν πλήρη ἰδιοκτησίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν πατρίκιοι εἶχον ὀλίγην τοιαύτην ἰδιοκτησίαν, καθὸ νεμόμενοι τὴν δημοσίαν γῆν, οἱ δὲ πληϐεῖοι κατεῖχον κυρίως τὴν πλείστην ἰδιόκτητον γῆν, ἕπεται ὅτι οἱ φόροι κυρίως ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἐπληρόνοντο. Προστούτοις, ἐν τῇ τιμήσει τῆς περιουσίας, τὰ χρέη δὲν ἀφῃροῦντο, ὥστε οἱ κατάχρεοι πληϐεῖοι ἐπλήρονον συγχρόνως καὶ τόκους καὶ φόρους. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα πάντα προσθέσωμεν τὰς συμφορὰς τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου (σελ. **285**), θέλομεν ἐννοήσει διατὶ ὁ Λικίνιος ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἀπαιτήσῃ ὑπὲρ τῶν πληϐείων οὐ μόνον τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ τὴν μετοχὴν εἰς τὴν ἐπικαρπίαν τῶν δημοσίων ἀγρῶν καὶ τὴν ἀνακούφισιν τῶν χρεῶν.

(†) Ὁ τοιοῦτος μεταξὺ τῶν δύο τάξεων μερισμὸς τῆς ὑπατείας ἐθεωρεῖτο ἔτι ἐπὶ τοῦ δευτέρου Λιϐυκοῦ πολέμου ὡς ἱερὰ τοῦ πολιτεύματος ἀρχή· ἔπαυσε δὲ αὕτη νὰ τηρῆται ἀπὸ τοῦ **172**-582 ἔτους, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀμφότεροι οἱ ὕπατοι ὁμολογουμένως ὑπῆρξαν πληϐεῖοι.

Ἅμα δ' ἐπικυρωθέντων ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν νόμων τούτων, ὁ γέρων δικτάτωρ Κάμιλλος, ὅτις εἶχεν ἀπαυδήσει ἤδη ὑπὸ τῶν ἀδιαλείπτων ἐκείνων διενέξεων ᾗ ἐπιθύμει νὰ ἐπισφραγίσῃ, διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ αὐτῶν, τὸ μακρὸν καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον, προέβη, καίπερ ἀντιπραττόντων τῶν πατρικίων, ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις, εἰς τὰς ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας, καθ' ἃς ἀνεδείχθη, διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, 366–388, πρῶτος πληβεῖος ὕπατος ὁ Λεύκιος Σέξτιος Λατερανός. Ἀλλ' οἱ πατρίκιοι, ἀποποιηθέντες εἰς τοῦτον τὴν ἀπαιτουμένην ἔτι, διὰ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν, ἐπικύρωσιν, προεκάλεσαν τὴν ἐξῆς πάλιν περὶ τὰς ἀρχὰς τροπολογίαν.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ πραίτορος τῆς πόλεως (prætor urbis, σελ. 279, σημ. 3), τὸ ὁποῖον ἤδη ἐν τῷ πολιτεύματι τοῦ ἔτους 403–349 χωρισθὲν ἀπὸ τῆς τιμητείας, εἶχε συνδεθῆ μετὰ τοῦ ἕκτου χιλιαρχικοῦ ἀξιώματος, εἰς ὃ ἐκλέξιμοι ἦσαν μόνοι οἱ πατρίκιοι, ἀπετέλεσεν ἀπὸ τοῦδε αὐθύπαρκτον ἀρχήν, ἀποδιδομένην ἐπίσης εἰς μόνους τοὺς πατρικίους· προστούτοις, συνέστησαν, ἀναλόγως τῶν δύο πληβειακῶν ἀγορανόμων [σελ. 269], δύο κουρούλιοι (Δίων Κάσσιος, 39, 32) ἢ μείζονες (Πλούτ. ἐν βίῳ Μαρίου, 5) ἀγορανόμοι (Aediles curules) (*), προχειριζόμενοι ἐναλλὰξ τὸν μὲν ἕνα ἐνιαυτὸν ἐκ πατρικίων, τὸν δ' ἕτερον ἐκ πληβείων. Καὶ τὸ μὲν πραιτορικὸν ἀξίωμα ὑπῆρχε ᾗ πρότερον, ὡς προείρηται, ὃν μάλιστα ὁμώνυμον κατ' ἀρχὰς καὶ οὕτως εἰπεῖν ὁμοταγὲς τῶν δύο ὑπερτάτων τῆς πολιτείας ἀρχόντων, ᾗ ἀναπληροῦν τοὺς ἄρχοντας ἐκείνους ὁσάκις ἦσαν ἀπόντες ἐκ τῆς πόλεως. Ἡ δὲ οὐσιώδης τροπολογία ἡ ἤδη ἐπενεχθεῖσα περὶ τοῦτο, ἦτο, ὅτι ἀπὸ τοῦδε ὁ πραίτωρ δὲν ἀνεπλήρου τοὺς ὑπάτους ὁσάκις μόνον ἦσαν ἀπόντες, ἀλλὰ ᾗ παρόντων αὐτῶν διεξῆγε τὴν ἐν τῇ πόλει πολιτικὴν δικαιοδοσίαν (**). Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ὡς ἐκ τούτου, οἱ ὕπατοι δὲν ἀπέβαλον τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην· ἐνίοτε ἠσχολοῦντο ἔτι περὶ αὐτὴν, ἐπιλαμβανόμενοι κατ' ἔφεσιν, καὶ αὐτῶν τῶν πραιτορικῶν ἀποφάσεων (***). Ἀλλὰ τοῦτο συνέβαινε σπανίως διά τε τὰς πολλὰς ἄλλας ἀσχολίας καὶ διὰ τὰς συνεχεῖς, ἕνεκα τῶν πολέμων, ἀπουσίας αὐτῶν· ὥστε, ἐπαναλαμβάνομεν, συνήθως ὁ πραίτωρ διένειμεν ἤδη τὴν ἐν τῇ πόλει πολιτικὴν δικαιοσύνην· ἐξ ὧν ἕπεται, ὅτι ἡ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἵδρυσις τοῦ πραιτορικοῦ ἀξιώματος, ὡς ἀρχῆς αὐθυπάρκτου, προεκλήθη μὲν ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἐπὶ τῷ προδήλῳ σκοπῷ τοῦ νὰ διαφυλάξωσιν οὗτοι ὅσον ἐνδέχεται μοῖράν τινα ἀξιόλογον τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας, πραγματικῶς ὅμως ἡ ὀσημέραι αὔξουσα πληθὺς τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ προαγομένη ἀνάπτυξις τῶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων, ἤθελε καὶ ἄνευ τοῦ σκοποῦ ἐκείνου καταστήσει ἀπαραίτητον τὸν χωρισμὸν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν διοικητικήν. Ἡ δὲ δικαστικὴ ἐξουσία δὲν διεξήγετο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ νόμους καὶ τύπους ἐφάπαξ ὡρισμένους, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν· ἀλλ' ὁ πραίτωρ, ἅμα ἀναλαμβάνων τὴν ὑπηρεσίαν, ἐδηλοποίει διὰ διατάγματος (τὰ διατάγματα ταῦτα ἐκαλοῦντο edicta prætorum)

(*) Οἱ Ῥωμαῖοι ἄρχοντες διηροῦντο εἰς μείζονας καὶ ἐλάσσονας, εἰς κουρουλίους ᾗ μὴ κουρουλίους. Κουρούλιοι ἦσαν οἱ ὕπατοι, οἱ πραίτορες, οἱ τιμηταὶ καὶ οἱ μείζονες ἀγορανόμοι· ὠνομάζοντο δὲ οὕτω ἀπὸ τῆς sella curulis, τοῦ ἀγκυλόποδος (Πλατ. ἐν βίῳ Μαρίου, 5), τοῦ ἀρχικοῦ (Δίωνος Κασσίου, 43, 14) δίφρου, τοῦ ἐλεφαντίνου θρόνου (Διον. Ῥ. Ἀ, 3, 61), ὅστις πάλαι μὲν ἦτο ἓν τῶν διακριτικῶν τῆς βασιλείας σημείων, ἤδη δὲ εἰς μόνους τοὺς προειρημένους ἄρχοντας ἐπετρέπετο.

(**) Προστούτοις ἔκτοτε ὁ Πραίτωρ ἔπαυσε νὰ ἦναι πρόεδρος τῆς βουλῆς (σημ. 3 τῆς σελ. 279)· ὡς τοιοῦτος δὲ διωρίζετο ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ τῶν τιμητῶν, κατὰ πενταετίαν, ὁ πρεσβύτερος τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐπισημότερος τῶν βουλευτῶν.

(***) Ἐν γένει δὲ ὁ πραίτωρ, ἂν καὶ θεωρούμενος ὡς συνάρχων τῶν ὑπάτων (collega consulibus atque iisdem auspiciis creatus), εἶχεν ὀλιγώτερον αὐτῶν κράτος (διὰ δὲ τοῦτο δὲν εἶχεν εἰμὴ ἓξ ῥαβδοφόρους) καὶ ὤφειλεν ὑποταγὴν καὶ σέβας εἰς τοὺς ἄρχοντας ἐκείνους, οἵτινες διέμειναν καὶ ἤδη οἱ ὑπέρτατοι τῆς πολιτείας κυβερνῆται. «Οἵ τε γὰρ ἄρχοντες οἱ λοιποὶ πάντες ὑποτάττονται καὶ πειθαρχοῦσι τούτοις, πλὴν τῶν δημάρχων· εἷς τε τὴν σύγκλητον οὗτοι τὰς πρεσβείας ἄγουσι. Πρὸς δὲ τοῖς προειρημένοις, οὗτοι τὰ κατεπείγοντα τῶν διαβουλίων ἀναδιδάσιν, αὐτοὶ τὸν ὅλον χειρισμὸν τῶν δογμάτων ἐπιτελοῦσι. Καὶ μὴν ὅσα δεῖ διὰ τοῦ δήμου συντελεῖσθαι τῶν πρὸς τὰς κοινὰς τάξεις ἀνηκόντων, τούτοις καθήκει φροντίζειν καὶ συνάγειν ἀεὶ τὰς ἐκκλησίας (ἐννοεῖ τὰς λοχίτιδας), τούτοις εἰσφέρειν τὰ δόγματα, τούτοις βραβεύειν τὰ δοκοῦντα τοῖς πλείοσι. Καὶ μὴν περὶ πολέμου κατασκευῆς, καὶ καθόλου τῆς ἐν ὑπαίθροις οἰκονομίας, σχεδὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐξουσίαν ἔχουσι... ἐξουσίαν δ' ἔχουσι καὶ δαπανᾶν τῶν δημοσίων ὅσα προτεθεῖντο, παρεπομένου ταμίου, καὶ πᾶν τὸ προσταχθὲν ἑτοίμως ποιοῦντος.» Πολυβ. 6, 12.

τὰς ἀρχὰς καὶ διαδικασίας καθ' ἃς ἔμελλε νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἀρχὰς καὶ διαδικασίας αἵτινες, ἐπαναλαμβανόμεναι συνήθως ὑπὸ τῶν ἑπομένων πραιτόρων, μετεβάλλοντο μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἔθιμα καὶ νόμιμα, ἐτροπολογοῦντο ὅμως καὶ ἀνεπληροῦντο ἐν μέρει, ὁσάκις ἀπήτουν τοῦτο αἱ προϊόντος τοῦ χρόνου ἀλλοιούμεναι περιστάσεις καὶ σχέσεις. Τὸ τοιοῦτο σύστημα ἦτο βεβαίως ἐπιδεκτικὸν πολλῆς αὐθαιρεσίας· ἀλλ' ἡ κατάχρησις ἐκολάζετο διὰ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ πραίτορος τοῦ νὰ μὴ παρεκτρέπηται τῶν ἅπαξ ὁρισθέντων παρ' αὐτοῦ, διὰ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ κατ' ἔτος προχειριζομένου ἀνωτάτου ἐκείνου δικαστοῦ, ᾗ, τὸ πάντων οὐσιωδέστατον, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν καθ' ἅπασαν τὴν πολιτείαν χρηστότητα καὶ ἀρετήν· ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου, τὸ σύστημα ἐκεῖνο ἐπλεονέκτει τῶν μονίμων νόμων κατὰ τοῦτο, ὅτι πᾶσα μὲν βελτίωσις, θεωρηθεῖσα ἀναγκαία, ἀμέσως ἐφηρμόζετο, καὶ ἐντεῦθεν ἡ νομοθεσία, καθεκάστην μετὰ τοῦ ἀδιαλείπτως συμπροαγομένου κράτους ἀναπτυσσομένη, θαυμασίως ἐτελειώθη· πᾶς δὲ τύπος, ἐξελεγχθεὶς περιττὸς ἢ ἐπιβλαβὴς, ἀμέσως ἀφῃρεῖτο ἐκ μέσου, καὶ ἐντεῦθεν κατέστη δυνατὴ ἡ ταχεῖα ἐκείνη τῶν ὑποθέσεων διεξαγωγὴ, δι' ἣν μάλιστα διαπρέπει ἡ Ῥωμαϊκὴ κυβέρνησις. — Ἐν ἔτει 247–507 συνέζη καὶ ἑτέρα ἕδρα πραίτορος (prætor peregrinus), ἔργον ἔχοντος τὸ δικάζειν τὰς μεταξὺ ἀλλοδαπῶν, ἢ ἀλλοδαπῶν καὶ Ῥωμαίων ὑποθέσεις. Βραδύτερον δὲ, χάριν τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἄλλων ὑπηρεσιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν πραιτόρων ηὔξησεν εἰς 4 (225–529), εἰς 6 (197–557), εἰς 8 (81–673, ἐπὶ τοῦ Σύλλα) ᾗ ἐπὶ τέλους εἰς 10 (47–707 ὑπὸ τοῦ Ι. Καίσαρος). Ἀλλ' ὁ πραίτωρ τῆς πόλεως διέμεινεν ὁ ἐπισημότατος πάντων.

Ἡ αὐτὴ τῶν περιστάσεων ἐπιτηδεία ἐκτίμησις ἀναφαίνεται καὶ περὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς κουρουλίου ἀγορανομίας· ἡ αὔξησις τῶν κατοίκων κατέστησεν ἀναγκαίαν ἰσχυρὰν ἀσυνομίαν, ἐπὶ τούτῳ δὲ, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κουρουλίων ἀγορανόμων ἢ μᾶλλον ἀστυνόμων, συνέστη ἀνωτέρα τις ἀστυνομικὴ ἀρχή. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεδείχθησαν ἐπὶ τοῦ προειρημένου ἐπίσης συνετῶς πρὸς τοὺς καιροὺς πολιτευόμενοι ὅσον ᾗ τὸ Ἀγγλικὸν παρλαμέντον, τὸ ὁποῖον, πρό τινων δεκαετηρίδων, ἂν καὶ τὸ ἔθνος ἐθεώρει μὲ ὄμμα ζηλότυπον τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν τῆς κυβερνήσεως, ἐπέτρεψεν οὐδὲν ἧττον κατὰ μικρὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν ἀστυνομίαν τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους εἰς τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ ἑνότητα. Ναὶ μὲν περὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς κουρουλίου ἀγορανομίας, ὡς καὶ τοῦ πραιτορικοῦ ἀξιώματος, ἀφορμὴν ἰδίως δὲν ἔδωκεν ἡ ὁμολογουμένη τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀνάγκη, ἀλλὰ τὸ ἑξῆς τοῦτο, ὅτι οἱ δημοτικοὶ ἀγορανόμοι (aediles plebis) ἀπεποιήθησαν νὰ διατάξωσι δημοσίους τινὰς ἀγῶνας ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντας, διὸ προεχειρίσθησαν δύο πατρίκιοι ἀγορανόμοι· ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη, ἅπαξ καθιδρυθεῖσα, διέμεινε καὶ ἔλαβε τὸν προεκτεθέντα χαρακτῆρα. Οἱ ἀστυνόμοι προΐσταντο πρὸ πάντων τῶν διαφόρων ὑπὸ τῆς πολιτείας τελουμένων ἀγώνων (βραδύτερον δὲ ἐπεκράτησε νὰ διεξάγωσιν αὐτοὺς ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἵνα προσκτῶνται τὴν κοινὴν εὔνοιαν καὶ εὐκολύνωσιν οὕτω τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν εἰς τὸ πραιτορικὸν καὶ ἔπειτα εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, διότι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν ὑπερτάτην ταύτην ἀρχὴν, ὁ μὴ προεκπληρώσας τὰ ἔργα τοῦ μείζονος ἀγορανόμου ᾗ τοῦ πραίτορος). Προστούτοις εἶχον τὴν διεύθυνσιν ὅλων τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, τῶν ὑδραγωγείων, τῶν λεωφόρων, εἰς τὸ διάστημα τοῦ χρόνου καθ' ὃ δὲν ὑπῆρχον τιμηταί· καὶ τὴν ἐπισταισίαν τῆς ἀγορᾶς, τῶν δημοσίων ψυχαχωγίων, τῶν πανδοχείων ᾗ παντὸς τοῦ συντελοῦντος εἰς τὴν καθαριότητα ᾗ τὴν εὐταξίαν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν πλατειῶν. Ποία σχέσις ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς μείζονος καὶ τῆς ἑτέρας ἀγορανομίας, ἄδηλον· γνωρίζομεν μόνον ὅτι ἀείποτε δύο καὶ μόνοι μείζονες καὶ δύο πάλιν ἕτεροι ἀγορανόμοι κατ' ἔτος προεχειρίζοντο.

Ἐν ἔτει λοιπὸν 366–388, ἐκ τῶν 7 ἀνωτέρων τακτικῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων, οἱ πατρίκιοι διετήρησαν εἰςέτι τεσσάρων μὲν (τοῦ ἑνὸς ὑπατικοῦ, τοῦ πραιτορικοῦ, ᾗ τῶν δύο θέσεων τῶν τιμητῶν) τὴν ἀποκλειστικὴν, δύο δὲ (τῶν κουρουλίων ἀγορανομιῶν) τὴν ἐναλλὰξ κατοχήν· ἀλλ' ἡ μετ' οὐ πολὺ κατάλυσις καὶ τῶν τελευταίων τούτων προνομίων τῆς τῶν πατρικίων τάξεως ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἰσοπολιτεία κατέστη ἀνάγκη κοινωνικὴ, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς νόμος ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναχαιτίσῃ. Ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους 366 (368–386) πληθεῖος εἶχε προχειρισθῇ εἰς τὸ ἔκτακτον ἀξίωμα τοῦ Ἱππάρχου. Ἐν ἔτει δὲ 356–398, καὶ αὐτὸ τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα ἐδόθη εἰς πληθεῖον. Ἔπειτα, ἐν ἔτει 331–403, εἷς τῶν τιμητῶν ἐλήφθη ἐκ πληθείων, καὶ τῷ 339–415, δι' ἑνὸς τῶν νόμων τοῦ ἐκ πληθείων δικτάτορος Ποπλίου Φίλωνος (leges Publiliæ) καθιερώθη ὅτι

ὁ εἷς τῶν δύο τιμητῶν θέλει εἶναι πάντοτε πληβεῖος (ὁ δὲ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων μερισμὸς οὗτος τῆς τιμητείας διετηρήθη μέχρι τοῦ ἔτους 131-623, καθ' ὃ πρῶτον ἀμφότεροι οἱ τιμηταὶ ὑπῆρξαν πληβεῖοι). Μετὰ δύο ἔτη, 337-417 ἐδόθη εἰς πληβεῖον καὶ τὸ πραιτορικὸν ἀξίωμα. Τελευταῖον, ἐν ἔτει 300-454, οἱ πληβεῖοι ἀνεκηρύχθησαν, διὰ νόμου ὑπὸ τοῦ δημάρχου Ὀγουλνίου προταθέντος (lex Ogulnia), ἐκλέξιμοι καὶ εἰς τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα.

Η'.) Πηγαί. Ἱερατικὰ χρονικὰ καὶ Θριαμβικαὶ ἀναγραφαὶ ἀπὸ τοῦ 493-259. Fasti Capitolini (μέχρι τοῦ 765 ἀπὸ κτ. Ρ.)—Νομίσματα.—Οἰκογενειακαὶ παραδόσεις.—Ἀπὸ τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου ἡ ἱστορία ἀποβαίνει ἀσφαλεστέρα· παρίστησιν ὅμως εἰσέτι ἀλλοιώσεις καὶ ἐπικοσμήσεις.

§. 33.

Τὸ κυριώτατον γεγονὸς τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ § ἐκτεθείσης Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἦτο ἡ μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων πάλη, ἡ ἐπαγαγοῦσα τὴν ἰσοπολιτείαν· οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἦσαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δευτέρου λόγου ἄξιοι. Τοὐναντίον, τὸ κύριον γεγονὸς τῆς ἐποχῆς τὴν ὁποίαν ἐν τῷ παρόντι § πρόκειται νὰ ἱστορήσωμεν εἶναι οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, οἱ ἐπαγαγόντες τὴν κατάκτησιν τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας· αἱ ἐσωτερικαὶ μεταβολαὶ εἶναι ἤδη ἧττονος λόγου ἄξιαι καὶ δύνανται μᾶλλον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῶν προηγουμένων ἀγώνων. Ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 281) πῶς, ἔτι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων περὶ ἰσοπολιτείας ἀγῶνος, ὁ πόλεμος ἀπέβη ἓν τῶν κυριωτάτων στοιχείων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου, διότι, διὰ τῶν ἐν πολέμῳ προσενεχθεισῶν τῇ πατρίδι ἐκδουλεύσεων, οἱ μὲν πατρίκιοι ἤλπιζον νὰ διασώσωσι τὰ ἔσχατα τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν λείψανα, οἱ δὲ πληβεῖοι ἐπροσπάθουν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ταχυτέραν τῶν δικαιωμάτων τούτων κατάργησιν. Μετὰ δὲ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἰσοπολιτείας, ὁ πόλεμος οὐ μόνον διέμεινεν μία τῶν κυριωτάτων ἐνασχολήσεων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους, ἀλλὰ κατέστη τὸ κυριώτατον αὐτοῦ ἔργον, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους. Ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἦτο κατηρτισμένη τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ ἰσοπολιτεία παρέσχε μὲν εἰς ἅπαντας τοὺς πολίτας τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς προσελεύσεως, πράγματι ὅμως δὲν παρεχώρει τὴν κυβέρνησιν τῶν κοινῶν εἰμὴ εἰς τοὺς εὐπορωτέρους, τοὺς ἐγκριτωτέρους, τοὺς διασημοτέρους (*) τῶν

(*) Ἡ ἰσοπολιτεία ἄρα δὲν ἐπέφερεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἐντελῆ τῶν διαφόρων τοῦ ἔθνους τάξεων, μέχρι δέ τινος καὶ τῶν διαφόρων δικαιωμάτων αὐτῶν, κατάργησιν. Οἱ πολῖται διεκρίνοντο καὶ ἤδη εἰς 4 τάξεις.

α') Τοὺς πατρικίους, οἵτινες ἠλαττώθησαν μὲν ἤδη πολὺ διὰ τοῦ θανάτου, δὲν εἶχον μὲν ἤδη πλέον ὡς ἐκ τοῦ νόμου τὰ ἀρχαῖα μεγάλα προνόμια, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὡς προεξηγήθη, διετήρησαν τὸ δικαίωμα τοῦ μιρίζεσθαι μετὰ τῶν πληβείων τινὰς τῶν ὑπερτάτων ἀρχῶν, ἃς ἐν γένει, ὡς ἐκ τῆς εὐγενοῦς αὐτῶν καταγωγῆς, εἶχον ἔτι ἀξιόλογον εἰς τὰ πράγματα ἐπιρροὴν καὶ ἰδιάζουσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν.

β') Τοὺς πληβείους, διακρινομένους εἰς nobiles, ignobiles καὶ novi. Nobiles ἦσαν ἐκεῖνοι ὅσων οἱ προπάτορες ἐτιμήθησαν διὰ κουρουλικοῦ τινος ἀξιώματος (ἴδε τὴν σημ. πρώτην τῆς σελ. 288)· ignobiles, οἱ μὴ ἔχοντες τοιούτους προπάτορας· novi δὲ οἱ κατὰ πρῶτον ἐπιτυγχάνοντες τοιοῦτον ἀξίωμα. Οἱ nobiles, δηλαδὴ οἱ νέοι εὐπατρίδαι, ἐνωθέντες ἤδη μετὰ τῶν βαθμηδὸν ἐκλειπόντων ἀρχαίων, ἠγωνίσθησαν νὰ

πολιτῶν (σελ. 277 κ. ἑπ.). Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐν Ῥώμῃ, διὰ νὰ προαχθῇ τις εἰς τὰς ἀρχάς, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ διαπρέψῃ. Ἀλλὰ τὰ ᾠάδια τῆς διακρίσεως ἦσαν ἔτι περιωρισμένα· ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία μικραί· τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἐνηπίαζον· αἱ ἀφορμαὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων, ἐξέλιπον· δὲν ἔμενεν εἰμὴ ὁ πόλεμος. Πατρίκιοι ἄρα καὶ πληβεῖοι ἐρρίφθησαν μετ' ἴσου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἡρωϊσμοῦ εἰς τὸν πόλεμον, οἱ μὲν,

---

διατηρήσωσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὰς ἀνωτέρας ἀρχὰς μετὰ τῆς αὐτῆς ἰσχυρογνωμοσύνης μετὰ τῆς ὁποίας ὑπέστησάν ποτε τὸν αὐτὸν ἀγῶνα οἱ πατρίκιοι. Ἡ δὲ ἀξίωσις αὕτη ἐπαγιώθη βραδύτερον, καὶ οἱ πένητες σιωπηλῶς ἀπεκλείσθησαν τῶν ἀνωτέρων ἀρχῶν, διὰ τῆς προαναφερθείσης διατάξεως καθ' ἣν (ἀπὸ τοῦ πρώτου Λιβυκοῦ πολέμου) ἡ δαπάνη τῶν δημοσίων ἀγώνων κατεβάλλετο οὐχὶ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν κουρουλίων ἀγορανόμων, τῶν ὁποίων ἐντούτοις ὤφειλε νὰ ἐκπληρώσῃ τις τὰ ἔργα πρὶν ἢ προχειρισθῇ εἰς τὰς ἀνωτέρας ἀρχάς. Τοιουτοτρόπως τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας εὐγενείας (ἤτοι τῶν ἀρχαίων πατρικίων), συμμαχήσαντα μετὰ τῶν ἐκδουλεύσεων καὶ τοῦ πλούτου, συνεκρότησαν τοὺς νέους εὐπατρίδας κατ' ἀντίθεσιν τῆς πενεστέρας καὶ ἀγενεστέρας τοῦ ἔθνους μερίδος, ἥτις ἀπετέλεσεν ἀπὸ τοῦδε τοὺς πληβείους, εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Οἱ νέοι οὗτοι εὐπατρίδαι, οἱ ἀπὸ τῶν ἀληθῶς ἀρίστων καὶ ἱκανωτάτων τοῦ ἔθνους ἀδιαλείπτως στρατολογούμενοι, εἶναι οἱ ποιήσαντες κυρίως τὴν Ῥώμην μεγάλην καὶ ἔνδοξον.

γ') Τοὺς ἱππεῖς. Ἡ μέση αὕτη, μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν πολιτῶν πλήθους, τάξις προέκυψεν ἀπὸ τῶν περὶ ἱππικῆς ὑπηρεσίας θεσμῶν. Κατ' αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σερουΐου Τυλλίου, οἱ ἱππεῖς ἀπετέλεσαν πραγματικῶς ἰδιάζουσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν, διότι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τῶν πλουσιωτάτων καὶ ἐπισημοτάτων οἴκων, εἶχον ἀδιαλείπτως ἵππον ἀγοραζόμενον καὶ συντηρούμενον ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ ἐψήφιζον ἰδίᾳ ἐν τοῖς ὀκτωκαίδεκα λόχοις. Ἤδη δέ, ἀντὶ celeres, ὠνομάσθησαν flexumines, ἔπειτα trossuli καὶ ἐξελέγοντο, διὰ τῆς χορηγήσεως δημοσίου ἵππου, ὑπὸ τῶν τιμητῶν (καθὼς ἄλλοτε ὑπὸ τῶν βασιλέων) ἀπὸ μόνων τῶν πολιτῶν ὅσοι εἶχον τὸ ἱππικὸν τίμημα, τὸ ὁποῖον πιθανῶς συνεποσοῦτο εἰς τὸ τετραπλάσιον τοῦ τιμήματος τῆς πρώτης μοίρας· οἱ ἔχοντες μὲν τὸ τίμημα τοῦτο, μὴ λαβόντες δὲ δημόσιον ἵππον ὑπηρέτουν πεζῇ. Ἐν ἔτει 403=351, ἐκανονίσθη μὲν ὅτι οἱ τοιοῦτοι, ὁσάκις ἔμελλον νὰ ὑπηρετήσωσι στρατιωτικῶς, ὤφειλον νὰ ἦναι ἔφιπποι, ἐδόθη δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τούτῳ καὶ μισθός, ἀλλ' ὅμως ἐχρεώστουν νὰ παρέχωσι ᾗ νὰ συντηρῶσι τὸν ἵππον οἴκοθεν. Ὥστε ἔκτοτε οἱ ἱππεῖς διεκρίνοντο εἰς τρεῖς ἀνθρώπων κατηγορίας· τοὺς λαμβάνοντας δημόσιον ἵππον, τοὺς ἐφίππους ἰδίᾳ δαπάνῃ στρατεύοντας καὶ τοὺς ἔχοντας μὲν τὸ ἱππικὸν τίμημα, ἀλλὰ μὴ ὑπηρετοῦντας πραγματικῶς· αἱ δύο τελευταῖαι κατηγορίαι δὲν διεκρίνοντο οὔτε κατὰ τὸ ὄνομα, οὔτε δι' ἄλλων προνομίων ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολίτας καὶ ἐψηφοφόρουν ἁπλῶς ἐν τοῖς λόχοις τῆς πρώτης μοίρας· τὴν δὲ ἰδίως ἱππικὴν τάξιν ἀπετέλουν μόνοι οἱ ἔχοντες δημόσιον ἵππον· αὐτοὶ καὶ μόνοι ἐψήφιζον ἐν τοῖς 18 λόχοις, αὐτοὶ καὶ μόνοι παρίστανται ἤδη ἔν τε τῷ πολιτεύματι καὶ ἐν τῷ ἀστυκῷ βίῳ, συγκροτοῦντες ἴδιον τρόπον τινὰ πολιτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον, περιλαμβάνον τὸ ἄνθος τῆς Ῥωμαϊκῆς νεολαίας, ἦτο οὕτως εἰπεῖν τὸ φυτώριον τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἀρχῶν. Τῇ 15 Ἰουλίου ἑκάστου ἔτους, ἐνεφανίζοντο εἰς τὸν λαὸν, ἐν πομπικῇ πορείᾳ, κατὰ λόχους (centuriæ) καὶ ἴλας (turmæ) διανενεμημένοι, «ἐξεφανωμένοι θαλλοῖς ἐλαίας, καὶ πορφυρᾶς φοινικοπαρύφους ἀμπεχόμενοι τηβέννας, τὰς καλουμένας τραβέας» (trabea, ὅθεν καὶ trabeati ἐκαλοῦντο). Ἐν πολέμῳ, ὑπηρέτουν ὄχι ὡς ἁπλοῖ στρατιῶται παρὰ τοὺς λεγεῶνας, ἀλλὰ ὡς ἀξιωματικοὶ ἢ περὶ τὸν στρατηγὸν ἀμέσως διατελοῦντες. Ἅμα προχειρισθέντος τοῦ ἱππέως, οἱ τιμηταὶ ἐχορήγουν αὐτῷ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον (σελ. 261), δι' ἔξοδα μὲν ἀποσκευῆς 10,000 ἄσσων ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου, δι' ἔξοδα δὲ ἐτησίας συντηρήσεως 2000 ἄσσων, πληρωτέων ἐκ τοῦ εἰδικοῦ ἐπὶ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν φόρου. Οἱ ἱππεῖς ἦσαν στρατεύσιμοι ἀναμφιβόλως, ὡς καὶ πάντες οἱ ἄλλοι πολῖται (ἴδε κατωτέρω τὰ περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ παρόντος §), μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ 46 ἔτους τῆς ἡλικίας, καὶ, ἐντὸς τοῦ χρόνου τούτου, ὑπόχρεοι εἰς 10 στρατείας. Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν στρατειῶν τού-

διὰ νὰ διατηρήσωσι πράγματι τὴν ὁποίαν ὡς ἐκ τοῦ νόμου ἀπέβαλον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπικρατοῦσαν θέσιν, οἱ δὲ, διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὰ προσόντα ἐκεῖνα τῆς κοινῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως, ἄνευ τῶν ὁποίων τὰ δικαιώματα τὰ παραχωρηθέντα ὡς ἐκ τοῦ νόμου δὲν ἤρκουν διὰ νὰ ἀναβιβάσωσιν αὐτοὺς εἰς τὰς ὑπερτάτας τοῦ κράτους ἀρχάς. Βραδύτερον, καὶ περ λαβόντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου ποικίλα ἀναπτύξεως στάδια, ὁ πόλεμος διέμεινεν οὐδὲν ἧττον ὁ μόνιμος καὶ διαρκὴς σκοπὸς τῆς πολιτικῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἔθνους, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους κατωτέρω θέλομεν ἐκθέσει· ἀλλὰ τότε ὁ πόλεμος ἠλλοιώθη ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατήσαντος βαθμηδὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ χαρακτῆρος τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς πλεονεξίας, ἐνῷ ἐν τῇ παρούσῃ ἐποχῇ διακρίνεται μάλιστα διὰ θαυμαστῆς ἀφοσιώσεως καὶ ἡρωϊκωτάτων πράξεων, δι' ὃ πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν παρέβαλον τοὺς χρόνους τούτους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας μὲ τοὺς ἡρωϊκοὺς ἢ ἱπποτικοὺς τοῦ μεσαιῶνος χρόνους.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς ἡρωϊκῆς ταύτης τῶν Ῥωμαίων ἐποχῆς διεξήχθησαν πρὸς τὰ Γαλατικὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα, κατασταθέντα, ὡς γνωστὸν, ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ἐποίουν ἐκεῖθεν ἀδιαλείπτους ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἑτρουρίαν, εἰς τὸ Λάτιον καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Ἀπουλίας. Ἤρξαντο δὲ αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται τριάκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ῥώμης καὶ διήρκεσαν ἔτη δώδεκα, 360—348=394—406. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐντεῦθεν προκύψαντος μακροῦ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Γαλατῶν πολέμου, τὰ ἡρωϊκὰ τῶν πρώτων ἄσματα τάττουσιν ἐν τῶν λαμπροτάτων ἐκείνων κατορθωμάτων, τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον ὑπέστη ὁ νεανίας Τίτος Μάλλιος Τορκουάτος πρὸς γίγαντά τινα Γαλάτην, προκαλέσαντα ὑβριστικῶς τοὺς Ῥωμαίους ἥρωας εἰς μονομαχίαν. Παρόντων ἀμφοτέρων τῶν στρατῶν, ὁ Τ. Μάλλιος ἀντεπεξῆλθε θαῤῥαλέως κατὰ τοῦ κολοσσιαίου βαρβάρου, καὶ, φονεύσας τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀντίπαλον, ἐκοσμήθη διὰ τοῦ χρυσοῦ αὐτοῦ περιδεραίου· ἐντεῦθεν δὲ τὸ ἀποδοθὲν εἰς αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ ἐπώνυμον Torquatus (ἀπὸ τοῦ Torques, περιδέραιον). Μετὰ δύο ἔτη, 358=396, ὁ Γάϊος Σουλπίκιος Λόγγος, ἐνίκησε νίκην λαμπρὰν τὸν Γαλατικὸν

των ἢ τὴν συμπλήρωσιν τῆς νομίμου ἡλικίας, ὤφειλον νὰ ζητήσωσι τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἄφεσιν αὐτῶν καὶ νὰ παραδώσωσι τὸν ἵππον· ἠδύναντο ὅμως, ἐὰν ἤθελον, καὶ νὰ διαφυλάξωσι τὸν ἵππον, ὅπερ συνέβαινε μάλιστα συνήθως, διὰ τὴν συνημμένην μετὰ τούτου τιμήν. Κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος, οἱ τιμηταὶ, μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν (σελ. 280), ἐποίουν ἐπίσημον ἐξέτασιν τοῦ ἱππικοῦ σώματος, ἀνερευνῶντες τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν ἑκάστου ἱππέως ὡς πρός τε τὸν ἄλλον βίον ἐν γένει καὶ ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἰδίως, ἐπαινοῦντες τοὺς δοκίμους, ψέγοντες δημοσίᾳ τοὺς ἀναξίους, ἐξοβελίζοντες τοὺς βαρύτερον ἁμαρτήσαντας ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν ἱππέων καὶ ἐνίοτε μεταθέτοντες αὐτοὺς εἰς τοὺς αἰραρίους (σελ. 280). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππέων ἦτο διάφορος κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους· ἐταλαντεύετο δὲ μεταξὺ δισχιλίων καὶ πεντακισχιλίων.

δ') Τοὺς πελάτας, τῶν ὁποίων ὅμως αἱ πρὸς τοὺς πάτρωνας σχέσεις ἀπέβησαν πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον ἀνεξάρτητοι. Εἰς τὴν δίκην λ. χ. τοῦ Καμίλλου, οἱ αὐτοὶ αὐτοῦ οἱ πελάται ἔδωκαν καταδικαστικὴν κατ' αὐτοῦ ψῆφον. Προστούτοις, πάτρωνες δὲν ἦσαν ἤδη μόνοι οἱ πατρίκιοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πληβεῖοι πλούσιοι καὶ ἰσχυροί.

στρατόν. Βραδύτερον δὲ, 348=406, κατέβαλε καὶ ὁ Μάρκος Οὐαλέριος Κόρβος γίγαντά τινα Γαλάτην ἐν μονομαχίᾳ, λαβὼν τὸ ἐπώνυμον Corvus ἤτοι τοῦ κόρακος, διότι κόραξ, ἐπικαθήσας ἐπὶ τοῦ κράνους αὐτοῦ, συνέδραμεν αὐτὸν, παρενοχλῶν τὸν Γαλάτην διὰ τῶν πτερῶν καὶ τοῦ ῥάμφους. Θελήσαντος δὲ τοῦ νικητοῦ νὰ σκυλεύσῃ τὸν ἐχθρὸν, οἱ Γαλάται ἀντέστησαν καὶ προέκυψεν οὕτω μάχη γενικὴ, καθ' ἣν οἱ βάρβαροι κατετροπώθησαν ὁλοσχερῶς. Ἔκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεπαύθησαν ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τῶν Γαλατικῶν πολέμων.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιεπλάκησαν εἰς ἀγῶνα οὐδὲν ἧττον δεινὸν, τὸν πρῶτον Σαμνιτικὸν πόλεμον (*), εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκαν οἱ τότε κυρίαρχοι τῆς Καμπανίας. Πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, Σαμνιτικὰ φῦλα εἶχον ἀφαιρέσει τὴν πόλιν Καπύην καὶ μέγα τῆς Καμπανίας μέρος ἀπὸ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς κατοίκων Ὄσκων καὶ τῶν κυριάρχων αὐτῶν, τῶν Ἐτρούσκων, μετὰ τῶν ὁποίων ἀναμιχθέντες οἱ νέοι κατακτηταὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἔθνος τῶν Καμπανῶν (σελ. 247, 248 καὶ 283). Τὰ Σαμνιτικὰ ταῦτα φῦλα τάχιστα διττῶς ἐξηχρειώθησαν, τὰ μὲν ἐκθηλυνθέντα ὑπὸ τοῦ θερμοῦ καὶ πολυφόρου κλίματος τῆς Καμπανίας, τὰ δὲ ἀποθηριωθέντα ὑπὸ τῆς μισθοφορικῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν ἐκ πλεονεξίας ἀνέλαβον παρὰ τοῖς ἐν Σικελίᾳ Ἕλλησι καὶ Καρχηδονίοις. Ἐντεῦθεν ἀπέβησαν ὅλως ἀλλότρια τῶν ἐν τῇ ὀρεινῇ Σαμνίτιδι διαμεινάντων ὁμοφύλων, μεθ' ὧν οὐδένα μὲν διετήρησαν ἀνέκαθεν πολιτικὸν δεσμὸν, τελευταῖον δὲ περιῆλθον καὶ εἰς ἔριν, ὅτε οἱ γνήσιοι Σαμνῖται, ἐξαπλωθέντες πρὸς τὴν Καμπανίαν, ἐζήτησαν νὰ καθυποτάξωσι τὰς παρὰ τὰ σύνορα τῆς Σαμνίτιδος κατοικούσας ἀρχαίας Αὐσονικὰς ἢ Ὀπικὰς φυλάς. Μία τῶν μικρῶν τούτων φυλῶν, οἱ Σιδικῖνοι, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Καπύῃ Καμπανικῶν Σαμνιτῶν· οὗτοι δὲ παρέσχον μὲν ταύτην, ἐπεκαλέσαντο δὲ καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπικουρίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες πρὸ μικροῦ εἶχον συνομολογήσει συμμαχίαν μετὰ τῶν Σαμνιτῶν, ἐδίστασαν ἤδη νὰ τα-

(*) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἡ μὲν ἄνω Ἰταλία εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀποβάλει τὸ ἀρχαῖον εὖ εἶναι διὰ τῶν Γαλατῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἀδιάκοποι εἰσβολαὶ εἶχον ἐρημώσει ἐν μέρει καὶ τὰς μικρὰς πολιτείας, τὰς κειμένας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ· ἡ δὲ κάτω Ἰταλία κατετρύχετο ἐπίσης ὁτὲ μὲν ὑπὸ τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων ἢ Ἑλλήνων πολέμων, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀγρίων Λευκανῶν, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν Καρχηδονίων· ἡ μέση Ἰταλία ἐξεναντίας διεφύλαττε τὴν ἀρχαίαν ἀκμὴν καὶ τὸ πάλαι ἀξίωμα διὰ τῆς σωζομένης ἔτι, ἂν καὶ ἐκλειπούσης ὁσημέραι, φιλοπονίας τῶν Λατίνων, διὰ τῆς ἐμπορίας τῶν Ἐτρούσκων καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἀδιαλείπτως προαγομένης Ῥώμης, παρὰ τὴν ὁποίαν τὸ κράτιστον μέρος τοῦ Σαμνιτικοῦ ἔθνους διέμενεν ἔτι, ὡς πάλαι, ἰσχυρὸν καὶ ἀδιάφθορον. Ἡ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἡγεμονία ἐξηρτᾶτο ἄρα ἀπὸ τὴν ἔκβασιν τῆς ἀρξαμένης μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Σαμνιτῶν πάλης· τὰ Σαμνιτικὰ φῦλα ἦσαν κατὰ μὲν τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας ὑπέρτερα, κατὰ δὲ τὴν ἀνδρίαν, τοὐλάχιστον ἴσα τῶν Ῥωμαίων· καὶ ὅμως ἡττήθησαν, διότι οὐ μόνον πρὸς ἄλληλα ἢ δι' οὐδενὸς ἢ δι' ἀσθενοῦς πολιτικοῦ δεσμοῦ συνεδέοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ κυρίως Σαμνῖται δὲν συνεκρότουν εἰμὴ χαλαρὰν ὁμοσπονδίαν αὐτονόμων χωρίων, ἐνῷ ἡ Ῥώμη ἀπετέλει κράτος συμπαγὲς, προσδετούτοις τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἦτο τοσοῦτον θαυμασίως κατηρτισμένον, ὥστε πᾶσαι τοῦ ἔθνους αἱ δυνάμεις ἀνεπτύσσοντο, ὅπως τοῦτο μόνον οὐδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τῆς Ἰταλίας συνέβαινεν.

χθῶσι μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἄνευ εὐλόγου τινὸς προσχήματος, καὶ, τούτου ἕνεκεν, ἀπήτησαν ἀπὸ τῶν Καμπανῶν νὰ καθυποβάλωσιν ἑαυτοὺς, τοὐλάχιστον κατὰ τὸν τύπον, εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἵνα δώσωσιν εἰς τὴν Ῥώμην τὸ δικαίωμα καὶ τὸ χρέος τῆς ἀμύνης. Ἀνακηρυξάντων δὲ τῶν Καμπανῶν ἑαυτοὺς ἐπισήμως ὑπηκόους τῶν Ῥωμαίων, οὗτοι προσεκάλεσαν ἤδη τοὺς Σαμνίτας νὰ παύσωσι πολεμοῦντες πολιτείαν ἀνήκουσαν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος. Οἱ Σαμνῖται, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσιν· ὅθεν δύο Ῥωμαίων στρατοὶ, ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Μάρκον Οὐαλέριον Κόρβον καὶ Αὖλον Κορνήλιον Κόσσον, ἐστράτευσαν εἰς τὴν Καμπανίαν, καὶ ἤρξατο οὕτως, ἐν ἔτει 343=411, ὁ πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ἔτη τρία. Ὁ Οὐαλέριος Κόρβος νικᾷ μετ' ὀλίγον τοὺς Σαμνίτας, ἀλλ' ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, παγιδευθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, περιπίπτει ἐντὸς κοιλάδος τινὸς, καὶ βλέπει αἴφνης τὴν μὲν πρὸς τὰ πρόσω ὁδὸν ἀποκεκλεισμένην, τοὺς δὲ Σαμνίτας ἐπερχομένους ἤδη ἵνα φράξωσι καὶ τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ, ἔσωσε τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν ὁ ἡρωϊκὸς χιλίαρχος Πόπλιος Δέκιος Μύ(ού)σων ὁ πρεσβύτερος (Publius Decius Mus), ὅστις, καταλαβὼν, μετὰ 1600 ἀνδρῶν, ὕψωμά τι ὑπερκείμενον τῆς ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἐπήρχοντο οἱ Σαμνῖται, ἀπησχόλησεν αὐτοὺς, μεχριοῦ ὁ ὕπατος ἐξῆλθε τῆς κοιλάδος. Τὴν δὲ νύκτα, ὁ Δέκιος διασχίζει τοὺς ἐχθροὺς, φθάνει εἰς τὸ διασωθὲν τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον, προτρέπει τὸν ὕπατον νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν μὴ προσδοκώντων ἤδη ἔφοδόν τινα ἐχθρῶν· καὶ τιῶντι, συγκροτηθείσης μάχης, ἡττῶνται οἱ Σαμνῖται. Ὁ Δέκιος ἐτιμήθη, ἕνεκα τῶν κατορθωμάτων τούτων, διὰ λαμπρῶν ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου γέρων, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ διέμεινε διὰ παντὸς περίδοξον εἰς τὴν δημώδη ἱστορίαν καὶ τὰ ᾄσματα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐφάμιλλον τοῦ Σκαιόλα, τοῦ Κικιννάτου, τοῦ Μαλλίου Καπιτωλίνου, τοῦ Καμίλλου καὶ ἄλλων ἡρώων. Μετ' ὀλίγον, ὁ Οὐαλέριος Κόρβος καταβάλλει ὁλοσχερέστατα τοὺς Σαμνίτας περὶ Σουεσσουλαν, κυριεύει τὸ στρατόπεδον αὐτῶν καὶ ἀθροίζει, ὡς λέγουν, 40, 000 ἀσπίδων ἀνδρῶν πεσόντων ἢ φυγάδων, λαβὼν ἀπὸ τοῦ κατορθώματος ἐκείνου κυρίως τὸ μέγα αὐτοῦ ὄνομα καὶ κλέος. Ἀλλ' οἱ καρτερικοὶ Σαμνῖται ἀντεῖχον οὐδὲν ἧττον καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ὥστε ὁ πόλεμος ἤθελε παραταθῆ βεβαίως, ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠναγκάζοντο νὰ εἰρηνεύσωσιν, ἀπὸ τῶν ἐπισφαλῶν σχέσεων εἰς τὰς ὁποίας περιῆλθον πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ ὑπὸ τῆς στάσεως μέρους τινὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, εἰς ἣν ἔδωκαν ἀφορμὴν οἱ αὐστηροὶ περὶ χρεῶν νόμοι. Ὁ Οὐαλέριος Κόρβος, προχειρισθεὶς δικτάτωρ, ἐν ἔτει 342=412, κατέπαυσε τὴν στάσιν ταύτην ἐπιεικῶς, ὁ δὲ πρὸς τοὺς Σαμνίτας πόλεμος, ἐξακολουθήσας ἔτι ἐπὶ μικρὸν, διεκόπη, τῷ 341=413, διὰ συνθήκης, καθ' ἣν οἱ Σαμνῖται κατέβαλον μὲν ποσότητά τινα χρημάτων καὶ σίτου, δὲν ἀπέβαλον δὲ οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς. Ἐπετράπη μάλιστα αὐτοῖς νὰ καθυποτάξωσι τοὺς Σιδικίνους, ἂν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεχείρησαν τὸν ἀγῶνα κυρίως διὰ

νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κατάκτησιν ταύτην, καὶ εἶχον σύμφερον εἰς τοῦτο, διότι ἡ τῶν Σιδικίνων χώρα διεῖργε τὴν Καμπανίαν ἀπὸ τοῦ Λατίου. Ἐπὶ πᾶσι συνωμολογήθη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαμνιτῶν συμμαχία.

Ἐγκαταλειφθέντων τῶν Σιδικίνων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οἱ Λατῖνοι, οἵτινες (σημ. 3 τῆς σελ. 285) εἶχον ἀνανεώσει τὴν ἀρχαίαν συμπολιτείαν καὶ μετέσχον τοῦ Σαμνιτικοῦ πολέμου ὡς σύμμαχοι τῆς Ῥώμης, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα μόνοι, ἵνα ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῆς γειτονίας αὐτῶν τοὺς Σαμνίτας, συμμαχήσαντες ἐπὶ τούτῳ μετὰ τῶν Σιδικίνων, τῶν Καμπανῶν, τῶν Οὐολούσκων καὶ τῶν Αὐρούγκων. Ἐντεῦθεν κατέδειξαν ἤδη ὅτι δὲν θέλουν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰς περὶ κυριαρχίας ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας ἡ Ῥώμη, καίτοι μόνον ἐπὶ ἴσοις δικαίοις, ἀπὸ τοῦ ἔτους 358=396 μετὰ τῆς νέας ὁμοσπονδίας ἐνωθεῖσα, ἤρξατο ἀπό τινος χρόνου νὰ προτείνῃ αὖθις· δὲν περιωρίσθησαν ὅμως εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἅμα συμμαχήσαντες μετὰ τῶν προειρημένων ἐθνῶν, ἔπεμψαν εἰς Ῥώμην πρεσβείαν ἐπίσημον, ἀναγγείλασαν εἰς τὴν βουλήν, ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν πρέπει νὰ συμπολιτεύηται μετὰ τοῦ Λατίου ὡς κυρίαρχος, ἀλλὰ ἐπὶ ἴσοις ὄντως δικαίοις· ἐνδίδουσα πρὸς τοῦτο, ὥστε ὁ εἷς τῶν ὑπάτων νὰ ἐκλέγηται ἐν Ῥώμῃ, ὁ δὲ ἕτερος ἀπὸ τοῦ Λατίου, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν βουλευτῶν ἐκ Λατίνων νὰ λαμβάνηται. Οἱ ὑπερήφανοι Ῥωμαῖοι ἀπέῤῥιψαν τὴν πρότασιν, καὶ ἐντεῦθεν ἐξεῤῥάγη ὁ Λατινικὸς πόλεμος, ὁ διαρκέσας ἔτη τρία, 340—338 (414—416). Δύο στρατοί, ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Τίτον Μάλλιον Τορκουάτον καὶ Πόπλιον Δέκιον Μῦσωνα τὸν πρεσβύτερον, ἐστάλησαν εἰς Καμπανίαν, ἐν ᾗ ἤδη εἶχον ἐπιστρατεύσει οἱ Λατῖνοι μετὰ τῶν συμμάχων κατὰ τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἠνώθησαν ἀμέσως μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ, περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ Οὐεσουΐου, συνεκροτήθη μάχη κρίσιμος, συντελέσασα ὡς οὐδεμία ἄλλη εἰς τὴν παγίωσιν τοῦ κράτους τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ἰταλικοῖς ἔθνεσι διάδοσιν τοῦ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν τρόμου. Τὰ περὶ αὐτῆς δημώδη θρυλλήματα ἐπεκοσμήθησαν βεβαίως προϊόντος τοῦ χρόνου· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι δυσεξέλεγκτος, καὶ προστούτοις τὰ διηγήματα ταῦτα, ἐπαναλαμβανόμενα καὶ πιστευόμενα, ἀνεῤῥίπιζον ἀδιαλείπτως τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσιν καὶ τὴν εἰς τοὺς νόμους ὑποταγήν· ἀνάγκη ἄρα νὰ γνωρίζωμεν αὐτά. Τὰ διηγήματα ταῦτα ἔλεγον λοιπὸν, ὅτι ὁ ὕπατος Μάλλιος Τορκουάτος, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ εἶχε καταβάλει τὸν ὑπερφυῆ Γαλάτην, ἀπηγόρευσε, πρὸ τῆς μάχης, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, πᾶσαν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μονομαχίαν· ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ ὑπάτου, ἀπαντήσας Λατῖνόν τινα ἡγεμόνα, προκαλέσαντα αὐτὸν χλευαστικῶς εἰς μονομαχίαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ, ὑποδυθεὶς τὸν ἀγῶνα, ἐφόνευσε τὸν ἀντίπαλον. Ἐπανήρχετο δὲ θριαμβεύων ὁ γενναῖος νεανίας εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅτε ὁ ἀμείλιχος πατὴρ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν ποινήν, καὶ διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, θυσιάσας οὕτω τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς τὴν τυφλὴν πειθαρχίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας τὸ πολεμικὸν τῆς Ῥώμης μεγαλεῖον δὲν

ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἔδωκε δεῖγμα ἀφοσιώσεως εἰς τὴν πατρίδα, ἐπίσης μέγα, ἂν καὶ ὀλιγώτερον πικρόν. Διότι, ἐπαγγελθέντος, ὡς λέγεται, συγχρόνως κατ' ὄναρ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς στρατηγοὺς ὅτι, ἐν τῇ προκειμένῃ μάχῃ, πέπρωται τοῦ ἑνὸς μὲν τῶν ἐθνῶν ὁ στρατὸς αὐτὸς, τοῦ δὲ ἄλλου στρατοῦ ὁ ἡγεμὼν νὰ πέσωσι θύματα τῶν καταχθονίων θεῶν, οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες συνεφώνησαν ὅτι, ἐκεῖνος ἐξ αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὸ κέρας πρῶτον τυχὸν ὑποχωρήσει, θέλει ἀμέσως ἀφοσιώσει ἑαυτὸν εἰς τοὺς προειρημένους θεούς. Ἐπειδὴ δὲ, συγκροτηθείσης τῆς μάχης, ἤρξαντο νὰ ὑπενδίδωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Δεκίου ὁδηγούμενα τάγματα, ἐν τῷ ἅμα ὁ ὕπατος οὗτος ἐξεπλήρωσε τὴν ὁμολογίαν καὶ, μεταμφιεσθεὶς τάχιστα ὡς ἐπὶ θυσίαν, καλύψας τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπαναλαβὼν τὸν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐκφωνηθέντα τύπον τῆς εἰς τὸν θάνατον ἀφοσιώσεως, ὥρμησεν εἰς τὰ πυκνότατα στίφη τῶν Λατίνων καὶ ἔπεσε μετ' ὀλίγον διατρωθεὶς ὑπὸ τῶν βελῶν (*). Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεδείχθησαν νικηταὶ, ἡ δὲ μάχη ἀπέβη φονικωτάτη, καθὼς ἅπασαι σχεδὸν τοῦ ἔθνους ἐκεῖναι αἱ μάχαι, διότι τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ ξίφους καὶ διὰ συνεχῶν, οὕτως εἰπεῖν, μονομαχιῶν διεξήγοντο· τοῦ ἡττηθέντος στρατοῦ δὲν διεσώθη οὐδὲ τὸ τέταρτον.—Οἱ Λατῖνοι ἀπετόλμησαν νὰ ἀγωνισθῶσι καὶ δεύτερον περὶ Τρίφανον, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ πρῶτον τοῦ πολέμου ἔτος, ἀλλὰ πάλιν κατετροπώθησαν, ὥστε ἡ Καμπανία καὶ αἱ πλεῖσται Λατινίδες πόλεις ἔκτοτε καθυπετάχθησαν· τινὲς ὅμως τῶν τελευταίων τούτων ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, ἡ δ' ἐντελὴς τῶν Λατίνων χείρωσις δὲν συνεπληρώθη εἰμὴ ἐν ἔτει 338=416. Ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ διέταξεν ἤδη τὰ περὶ τῆς τύχης τῶν νικηθέντων ποικίλως· τῆς Καμπανίας μέρος ἠνώθη μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, μέρος ἐδόθη πιθανῶς εἰς τοὺς Σαμνίτας καὶ μέρος διεφύλαξεν ἀμφίβολόν τινα αὐτονομίαν· ὡς πρὸς δὲ τὰς Λατινίδας πόλεις, οἱ κάτοικοι τινῶν μὲν συνεχωνεύθησαν μετὰ Ῥωμαίων ἀποίκων, τινῶν δὲ ἔλαβον ἢ διετήρησαν τὰ τοῦ πολίτου Ῥωμαίου δικαιώματα, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον περιωρισμένα· ὀλίγων δὲ ἄλλων, ἠξιώθησαν πλήρη τὰ δικαιώματα ταῦτα. Τοιουτοτρόπως τὰ ἀμοιβαῖα τῶν πόλεων τούτων συμφέροντα διεσπάσθησαν· ἡ δὲ ἀποκατάστασις τῆς συμπολιτείας κατέστη ἤδη ἐφεξῆς ἀδύνατος, διότι αἱ κοιναὶ τῶν Λατίνων σύνοδοι ἀπηγορεύθησαν, ἐκανονίσθη ὅτι οὐδεὶς Λατῖνος δύναται νὰ ἔχῃ ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν ἢ νὰ συνάπτῃ γάμον ἐκτὸς τῆς περιφερείας τῆς ἰδίας πόλεως, μέγα δὲ τῆς χώρας μέρος ἐδημεύθη ὡς δημόσιον κτῆμα ἢ διενεμήθη εἰς Ῥωμαίους ἀποίκους. — Ἔκτοτε τὸ Λάτιον καθυπετάχθη ὁριστικῶς, οἱ δὲ ἐντεῦθεν μέγα ἰσχύσαντες Ῥωμαῖοι οὐδὲν

(*) Αἱ τοιαῦται καθοσιώσεις, ἀπαντώμεναι παρά τε τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ἑτρούσκοις, προέκυψαν, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τοῦ ἔθους τῶν ἀνθρωποθυσιῶν, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς Κελτικοῖς ἔθνεσι, τοῖς Φοίνιξι καὶ τοῖς Καρχηδονίοις· ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τοῦτο ἐξέλιπε πρωϊμώτατα διὰ τὸν ὑπερισχύσαντα Ἑλληνικὸν βίον, ἡ δὲ πρᾶξις τοῦ Δεκίου εἶναι ἓν τῶν ἐκ διαλειμμάτων ἔτι ἀναφαινομένων λειψάνων τοῦ ἔθους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς ἐξιλεώσεως, καθ' ἣν ὁ ἄριστος ἐθυσιάζετο εἰς τοὺς θεοὺς ἵνα ἐπαχθῇ ἐντεῦθεν ἡ τῶν λοιπῶν σωτηρία.

ἤδη ἔβλεπον τὸ δυνάμενον νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας κυριαρχίαν αὐτῶν ἔθνος ἄλλο εἰμὴ τοὺς Σαμνίτας.

Πρὸς τούτους ἦλθον αὖθις εἰς χεῖρας πεντεκαίδεκα περίπου ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου πολέμου· τὰ δύο ἔθνη ἠγωνίσθησαν ἤδη πολὺ πεισματωδέστερον ἢ πρότερον (ἀπὸ τοῦ 326 μέχρι τοῦ 304=428—450), ἀλλ' οἱ Σαμνῖται ἡττήθησαν καὶ πάλιν διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀποχρώσης περὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἑνότητος. Εἶναι δὲ ὁ δεύτερος Σαμνιτικὸς πόλεμος διὰ τοῦτο μάλιστα λόγου ἄξιος, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ μακρῷ ἐκείνῳ καὶ ἐπικινδύνῳ ἀγῶνι πρὸς τὸ γενναιότατον τῆς Ἰταλίας ἔθνος μᾶλλον ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν προηγουμένων ἐτελείωσαν τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ἐμπειρίαν καὶ ἐπιτηδειότητα. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἵδρυσις Ῥωμαϊκῆς τινος ἀποικίας, ἐπὶ τῷ προδήλῳ σκοπῷ τοῦ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν Σαμνιτῶν, καί τις ἔρις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὴν σύμμαχον τῶν Σαμνιτῶν Παλαιόπολιν τῆς Καμπανίας. Ἡ Παλαιόπολις κατὰ Λίβιον, Νεάπολις δὲ κατὰ Διονύσιον (*) κατεκτήθη ἀμέσως καὶ εἶναι ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ τῆς κάτω Ἰταλίας πόλις ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποταχθεῖσα· τοὺς δὲ Σαμνίτας ἐθεώρησαν οὗτοι τοσοῦτον ἐπικινδύνους ὥστε δὲν ἐπεχείρησαν τὸν πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, ἀλλὰ προεχειρίσαντο ἐπὶ τούτῳ δικτάτορα (325=429), δόντες τὸ ἀξίωμα εἰς τὸν ἐμπειρότατον αὐτῶν στρατηγὸν καὶ ἕνα τῶν ἐπιφανεστάτων ἡρώων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν Λεύκιον Παπείριον Κούρσωρα τὸν πρεσβύτερον. Ὁ Παπείριος Κούρσωρ ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον εὐλαβῶς· ὅθεν, ἀναγκασθεὶς ποτε νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ μικρὸν εἰς Ῥώμην, διέταξε τὸν Ἵππαρχον (Magister equitum σελ. 267, σημ. 2) αὐτοῦ Κόϊντον Φάβιον Μάξιμον Ῥολλιανόν, διαρκούσης τῆς ἀπουσίας ταύτης, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ μὴ περιπλακῇ εἰς μάχην. Ἀλλ' οὗτος δὲν εἰμπόρεσε νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν πειρασμόν, καὶ, ἀντιπαραταχθεὶς πρὸς τοὺς Σαμνίτας, ἐνίκησε λαμπρῶς· τότε ὁ Παπείριος Κούρσωρ ἠθέλησεν, ὡς ποτε ὁ Μάλλιος Τορκουάτος, νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀπείθειαν ἐκείνην καθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ῥώμης νόμων· ἠναγκάσθη ὅμως ὑπὸ τῆς δυσαρεσκείας τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν παρακλήσεων τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, νὰ συγχωρήσῃ. Μετ' ὀλίγον (324=430) κατέβαλε καὶ αὐτὸς τοὺς Σαμνίτας, ἀναγκασθέντας τότε νὰ προτείνωσι λόγους περὶ εἰρήνης· ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλή, μὴ θεωροῦσα ἔτι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀποχρώντως ταπεινωθέν, ὥστε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, δὲν ἐπέτρεψεν εἰμὴ ἐνιαυσιαίαν ἀνακωχήν. —Ἅμα δὲ συμπληρωθείσης τῆς προθεσμίας ταύτης, ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος καὶ διεξήχθη τοσοῦτον εὐτυχῶς ὑπὸ τοῦ ἐν ἔτει 322=432 εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα προαχθέντος Κ. Φ. Μαξίμου Ῥολλιανοῦ, ὥστε οἱ ἐχθροὶ διεκηρυκεύσαντο πάλιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους· ἀλλ' αἱ ὑπερβολικαὶ

(*) Κυρίως ἦσαν δύο πόλεις χωρισταί, ἀλλὰ παρακείμεναι καὶ κυβερνώμεναι ἀπὸ κοινοῦ, ὡς μία πολιτεία.

ἀπαιτήσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς βουλῆς ἠνάγκασαν τοὺς Σαμνίτας νὰ ἀναλάβωσι τὰ ὅπλα μετὰ θαυμαστῆς τῳόντι ἀπογνώσεως καὶ καρτερίας. Στρατηγὸν αὐτῶν ἀνέδειξαν Πόντιον τὸν υἱὸν τοῦ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐπιστήμην παιδευθέντος Ἡρεννίου, ἄνδρα οὐ μόνον τῆς αὐτῆς σοφίας κάτοχον, ἀλλὰ καὶ πολλῆς συνέσεως μέτοχον καὶ ἀνδρίας καὶ στρατηγικῆς εὐφυΐας. Ὁ Πόντιος ἐτιμώρησεν, ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ πολέμου ἔτει (321=433), λαμπρῶς τὴν ἀπόρριψιν τῶν περὶ εἰρήνης προτάσεων τοῦ ἔθνους αὐτοῦ· διότι ἀπατήσας, διὰ ψευδοῦς φήμης, τοὺς δύο ὑπάτους, Τίτον Οὐετούριον καὶ Σπόριον Ποστούμιον, περὶ τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ κυριωτέρα τῶν Σαμνιτῶν δύναμις, παρέσυρεν αὐτοὺς, ἀδεῶς καὶ ἀφυλάκτως βαδίζοντας, ἐντὸς κοιλάδος τῆς ὁποίας ἡ εἴσοδος καὶ ἡ ἔξοδος, στεναὶ οὖσαι καὶ δύσβατοι, ἐκαλοῦντο, ἀπὸ τῆς παρακειμένης Σαμνιτικῆς τοῦ Καυδίου πόλεως, Καυδινικαὶ πύλαι. Οἱ δύο ὕπατοι, ἅμα εἰσῆλθον εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην, ἐξεπλάγησαν ἰδόντες ὅτι ἀπεκλείσθησαν πανταχόθεν ὑπὸ τῆς κυρίας τῶν Σαμνιτῶν δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἐνόμιζον μακρὰν τοῦ χώρου ἐκείνου ἀπησχολημένην, καὶ, μὴ δυνάμενοι μήτε νὰ προχωρήσωσι, μήτε νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἠναγκάσθησαν μετὰ γενναίαν, ἀλλ' ἀνωφελῆ ἀντίστασιν, νὰ ἐπιτρέψωσι τῷ Ποντίῳ ἑαυτούς τε καὶ σύμπαντα τὸν στρατὸν εἰς 40 ἢ 50,000 ἀνδρῶν συμποσούμενον. Ὁ δὲ μεγαλόφρων Πόντιος, ἐπιεικῶς χρώμενος τῇ εὐτυχίᾳ (*), συνωμολόγησε μετὰ τῶν δύο ὑπάτων συνθήκην δι' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐκχωρήσωσιν ἅπάσης τῆς Σαμνιτικῆς χώρας, νὰ ἀνακαλέσωσι τὰς αὐτόθι κτισθείσας ἀποικίας καὶ νὰ διατελῶσι τοῦ λοιποῦ ἐν εἰρήνῃ πρὸς τοὺς Σαμνίτας, ὡς πρὸς ἔθνος ἀνεξάρτητον. Ἐπὶ τούτοις, ὁ αἰχμαλωτευθεὶς στρατὸς ἀπελύθη ἀφοῦ, παραδοὺς τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἵππους, ὑπῆλθεν ὑπὸ ζυγὸν ἐκ τριῶν πασσάλων σχηματισθέντα (« τοῦτο δὲ σημεῖον τῶν ὑπὸ χεῖρας ἐλθόντων ἐστί »)· μόνον ἑξακόσιοι ἱππεῖς διέμειναν παρὰ τοῖς Σαμνίταις, ὡς ὅμηροι τῶν γεγεννημένων ὁμολογιῶν.— Ἡ περὶ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἀγγελία καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ κατατροπωθέντος ἐκείνου καὶ καταισχυνθέντος στρατοῦ διέδωκαν ἐν Ῥώμῃ τρόμον ὅ-

(*) Ὑπάρχει παράδοσίς τις, καθ' ἣν ὁ Πόντιος συνεβουλεύθη μετὰ τοῦ πατρὸς περὶ τοῦ πρακτέου. « Ὁ δὲ τῷ πατρὶ συνεβουλεύετο, μεταπεμψάμενος αὐτὸν ἐκ τοῦ Καυδίου, φερόμενον ὑπὸ γήρως ἁμάξῃ. Καὶ ὁ πρεσβύτης ἔφη. Ἔνεστιν, ὦ παῖ, μεγάλης ἔχθρας φάρμακον, εὐεργεσίας ἢ κολάσεως ὑπερβολή· αἱ μὲν οὖν κολάσεις καταπλήσσουσιν, αἱ δὲ εὐεργεσίαι προσάγονται. Ἴσθι νίκην τήνδε πρώτην, καὶ μεγίστην θησαυρίζειν τὴν εὐτυχίαν· καὶ πάντας ἀπόλυσον ἀπαθεῖς, μήτ' ἐνυβρίσας, μήτ' ἀφελόμενος μηδέν· ἵνα σῶον ᾖ σοι τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας... Ἢν δὲ σὲ ταῦτα μὴ πείθῃ, κτεῖνον ἅπαντας ὁμαλῶς, μηδ' ἄγγελον ὑπολιπών. » Ἀππιανοῦ Σαμνιτικῆς, ἐκλογὴ περὶ πρεσβειῶν, 3. Ἀλλ' ὁ Νεῖβουρος θεωρεῖ ὀρθῶς τὴν ἀρχαίαν Σαμνιτικὴν παράδοσιν παραμορφωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· ἡ πρώτη γνώμη ἀντέβαινεν εἰς ὅλας τὰς ἰδέας καὶ ἕξεις τῶν ἐθνῶν τῆς ὀρχαιότητος καὶ αὐτῶν τῶν γενναιοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἡ δὲ δευτέρα, ἥτις σκοπὸν κύριον εἶχε τὴν ἐπαγωγὴν ὅσον ἐνδέχεται μεγαλειτέρας εἰς τοὺς Ῥωμαίους βλάβης, προετέθη μὲν βεβαίως, δὲν συνεπήγετο ὅμως τὴν ἀποτρόπαιον κρεωργίαν τῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καταβεβλημένων ἤδη ἐκείνων ἀνθρώπων· ἀλλὰ συνεβούλευεν ἁπλῶς τὴν, κατὰ τὸ Ἰταλικὸν δίκαιον, αἰχμαλωσίαν ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ μέχρι τῆς εἰρήνης ἢ τῆς ἀπολυτρώσεως.

μοιον τοῦ διὰ τῆς ἐπ' Ἀλίᾳ ἥττης ἐπικρατήσαντός ποτε. Ἡ πόλις ὁλόκληρος αὐθορμήτως ἐπενθηφόρησεν, ἅπασαι αἱ ὑποθέσεις διεκόπησαν, οἷς ὕπατοι ἀπέθεντο τὴν ἀρχὴν προχειρισθέντος ἀντ' αὐτῶν δικτάτορος, ἡ δὲ βουλὴ ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ μὲν τὴν συνθήκην, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι συνωμολογήθη ἄνευ εἰρηνοδίκου (ἄνευ δηλαδὴ ἱερέως τινὸς ἐξ ἐκείνων οἵτινες, ἐπὶ πάσης συνθήκης, ἐπετέλουν τὰς κατὰ τὸ δημόσιον τῶν Ῥωμαίων δίκαιον ἀπαιτουμένας θρησκευτικὰς τελετὰς, σελ. 257), νὰ παραδώσῃ δὲ ἅπαντας τοὺς ὁμόσαντας τὴν εἰρήνην εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν Σαμνιτῶν, ὡς ἀπατήσαντας αὐτὸν, καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πόλεμον. Ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Ποντίου δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτὸν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, διότι καὶ τοὺς παραδοθέντας ἀμέσως ἀνταπέδωκε καὶ τοὺς ὁμήρους διέσωσεν· ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ, διὰ τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου, ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ τοῦ νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὸ θάρρος τοῦ ταπεινωθέντος στρατοῦ. Καὶ ἂν πιστεύσωμεν τοὺς Ῥωμαίους συγγραφεῖς (τῶν ὁποίων ὅμως αἱ κενόδοξοι ἐκθέσεις ἀγωνίζονται προδήλως μᾶλλον νὰ παραστήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ἐκπλύνουσαν τὸ προσγενόμενον αὐτῇ ὄνειδος ἢ νὰ ἱστορήσωσι τὴν ἀλήθειαν) ἦδη κατὰ τὸ ἑπόμενον τῆς περὶ Καύδιον ἥττης ἔτος, 320=434, ἐκ τῶν δύο ὑπάτων, τοῦ Κοΐντου Ποπλίου Φίλωνος καὶ τοῦ Λευκίου Παπειρίου Κούρσωρος, ὁ μὲν πρῶτος συνέτριψε τοὺς Σαμνίτας εἰς μάχην αἱματηρὰν, παρὰ τὰς Καυδινικὰς πύλας, ὁ δὲ κατέκτησε τὴν Ἀπουλικὴν πόλιν Λουκερίαν, κατέστη κύριος τῶν ἐν αὐτῇ μετακομισθέντων Ῥωμαϊκῶν ὁμήρων καὶ ὅπλων, κατέβαλε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐκείνης τὸν Σαμνιτικὸν στρατὸν καὶ ἐξέπεμψεν ὑπὸ ζυγὸν τὴν αἰχμαλωτευθεῖσαν αὐτῆς φρουρὰν, παρ' ᾗ εὑρίσκετο καὶ ὁ Πόντιος. — Ὁ πόλεμος διήρκεσεν εἰσέτι ἐκκαίδεκα ἐνιαυτοὺς, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο μὲν ὁριστικῶς κύριοι τῆς ἐπέκεινα τῶν Ἀπενίνων κειμένης Ἀπουλίας, ἀλλ' οἱ Σαμνῖται δὲν ἔπαθον βεβαίως τὰς πολλὰς καὶ φοβερὰς καταστροφὰς τὰς ὁποίας ἀναφέρουσιν οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς· τοῦτο μαρτυρεῖται ἀποχρώντως ἀπὸ τῆς συνομολογηθείσης ἐν ἔτει 304=450 ἐπιεικοῦς εἰρήνης, καθ' ἣν οἱ Σαμνῖται ἀπέβαλον μὲν τὴν ὁποίαν πρότερον εἶχον ἐπὶ τῆς Λευκανίας κυριαρχίαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσι τὴν πρός τινα μικρότερα ὁμόφυλα ἔθνη συμμαχίαν, ἀλλὰ τῆς ἰδίας χώρας δὲν ἀπώλεσαν οὐδὲ σπιθαμήν.

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι, τῶν ὁποίων ἡ βουλὴ ἐπεδίωκε τὸν σκοπὸν αὐτῆς μετ' ἀδιαλείπτου ἐπιμονῆς καὶ ἀταραξίας, ἔλαβον καιρὸν νὰ συμπληρώσωσιν ἄλλας τινὰς ἐπιχειρήσεις ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐκείνου ἀρξαμένας. Ἡ Ἀπουλία, ὡς προείρηται, καθυπετάχθη ἐντελῶς, ἔτι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου, καὶ οἱ ἐν Καμπανίᾳ δὲ οἰκοῦντες, ἐπὶ δὲ τοῦ Σαμνιτικοῦ πολέμου ἀποστατήσαντες Αὔσονες, ἐχειρώθησαν αὖθις, μᾶλλον δὲ ἠφανίσθησαν ἔκτοτε (314=440), ἐν μέρει κατασφαγέντες, ἐν μέρει ἐξανδραποδισθέντες. Ἐπίσης καὶ πρὸς τοὺς Ἑτρούσκους ἐξερράγη, διαρκοῦντος τοῦ Σαμνιτικοῦ πολέμου, νέος αἱματηρὸς ἀγών. Τὰ ἔθνος

τοῦτο διετέλεσεν ἄχρι τοῦδε ἐπὶ μακρὸν συνεσταλμένον, πιθανῶς ἕνεκα τῶν συχνῶν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ Γαλατικῶν ἐπιδρομῶν. Ἐν δὲ τῷ τρισκαιδεκάτῳ ἔτει τοῦ Σαμνιτικοῦ πολέμου, ἀπεφάσισε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν φαινομένην ἀμηχανίαν τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ δύο ὅλοι ἐνιαυτοὶ μόλις ἤρκεσαν εἰς τὸ νὰ συμφωνήσωσιν ἐπὶ τούτῳ αἱ διάφοροι Ἑτρουσκικαὶ πολιτεῖαι· καὶ ὅταν τελευταῖον κατῆλθον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, τάχιστα κατεβλήθησαν ὑπό τε τῆς ἰσχύος τῆς Ῥώμης καὶ τῆς ἰδίας ἀσθενείας. Τί ἠδύνατο τῳόντι νὰ κατορθώσῃ ἡ ἐκλελυμένη τῶν Ἑτρούσκων ὁμοσπονδία κατὰ τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἥτις μετὰ στρατιωτικῆς ἑνότητος καὶ ἀριστοκρατικῆς εὐσταθείας κατεύθυνε καὶ συμμάχους, καὶ πολίτας, καὶ ὑπηκόους; Οἱ Ἑτροῦσκοι ἤρξαντο τοῦ ἀγῶνος (311=443) στρατεύσαντες ἐπὶ Σούτριον, ἀποικίαν Ῥωμαίων· συγκροτήσαντες δὲ μάχην ἀμφίῤῥοπον πρὸς τὸν ὕπατον Κόϊντον Αἰμίλιον Βάρβουλαν (Barbula), ἐπολιόρκησαν ἀμέσως τὴν πόλιν ἐκείνην. Ἀλλὰ τῷ ἑπομένῳ ἔτει, ὁ ἐπ' αὐτοὺς ἀποσταλεὶς ὕπατος Κ. Φάβιος Μάξιμος Ῥολλιανὸς, μὴ πτοηθεὶς ἀπὸ τοῦ ὑπερέχοντος κατὰ τὸ πλῆθος στρατοῦ αὐτῶν καὶ ἐξορμήσας διὰ τοῦ εἰ καὶ μὴ ἀβάτου μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὡς λέγει ὁ Λίβιος, ἀλλὰ βεβαίως δυσβάτου Κιμινίου δάσους, κατέβαλε τούς τε ὁμοσπόνδους Ἑτρούσκους, καὶ τοὺς συμμαχήσαντας μετ' αὐτῶν Ὀμβρικούς. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι καθυπεβλήθησαν, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, εἰς συνθήκας δυσμενεῖς· ἡ δὲ ὁμοσπονδία τῶν Ἑτρούσκων διελύθη, ὅπερ συνέβαινεν αὐτῇ ἀείποτε μετὰ πᾶσαν μεγάλην ἧτταν, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου Σαμνιτικοῦ πολέμου, αἱ κατ' ἰδίαν πολιτεῖαι συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν μετὰ τῆς Ῥώμης.—Ὁμοίως καὶ οἱ Ἕρνικοι, οἱ Αἰκανοί, οἱ Μάρσοι καὶ ἄλλα μικρὰ ὀρεινὰ ἔθνη ἐστράτευσαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου Σαμνιτικοῦ πολέμου· ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τῆς καταλύσεως αὐτοῦ τὸ ἔτος ἐχειρώθησαν ἅπαντα· καὶ ἄλλα μὲν ἐπιεικῶς ἐθεραπεύθησαν, ἵνα προσηλωθῶσιν εἰς τοὺς νικητὰς, ἄλλα δὲ δεινῶς ἐτιμωρήθησαν, ἵνα ἀποβῶσιν ἀβλαβῆ.

Μόλις δὲ ἓξ παρελθόντων ἐτῶν ἐξερράγη ὁ τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (298=456), διότι οἱ μὲν Σαμνῖται ἐπεχείρησαν αὖθις νὰ κατακτήσωσι τὴν Λευκανίαν, μία δὲ τῶν Λευκανῶν μερὶς ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῆς Ῥώμης. Ὁ ἐντεῦθεν ἐπαναληφθεὶς ἀγὼν, κατὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τῶν Σαμνιτῶν συνεμάχησαν οἱ ἐπαναστάντες Ἄπουλοι καὶ οἱ ἐπὶ τὰ ὅπλα αὖθις ὁρμήσαντες Ἑτροῦσκοι, Ὀμβρικοὶ καὶ Γαλάται, ἔλαβεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας χαρακτῆρα καταστρεπτικώτατον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠσθάνοντο ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ κόψωσι πρόῤῥιζα τὴν πολυκέφαλον ἐκείνην Σαμνιτικὴν ὕδραν, ἥτις μόνη ἔφρασσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ὁδὸν τῆς Ἰταλικῆς κυριαρχίας. Ὅθεν ἤρξαντο καὶ ἐτελείωσαν τὸν ἀγῶνα μετὰ δεινῆς ἀπανθρωπίας καὶ συστηματικῶν δηώσεων, πολιτευθέντες ἰδίως ὡς πρὸς τὴν Σαμνῖτιν ἀπαραλλάκτως καθὼς, ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν Γάλλων ἐπαναστάσεως, τὰ μεταβατικὰ τούτων τάγματα, τὰ προσεπικληθέντα Ταρτάρεια

(colonnes infernales), ἐπολιτεύθησαν ὡς πρὸς τὴν Οὐηνδέαν (Vendée). — Κρίσιμον ἔτος ὑπῆρξε τὸ 295=459· τὰ πράγματα εἶχον λάβει ροπὴν μάλιστα ἐπικίνδυνον, διότι οἱ Σαμνῖται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλεηλάτουν τὴν Καμπανίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχον κατορθώσει νὰ ἑνώσωσιν, ἐπέκεινα τῶν Ἀπεννίνων, ἐν τῇ βορείῳ Ὀμβρικῇ, τὴν κυριωτέραν αὐτῶν δύναμιν μετὰ τῶν Ἐτρούσκων, τῶν Ὀμβρικῶν καὶ τῶν Γαλατῶν. Ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέδειξαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁμοθυμαδὸν ὑπάτους τοὺς δύο μεγάλους αὐτῶν στρατηγοὺς καὶ ἥρωας, τὸν Κ. Φάβιον Μάξιμον Ῥολλιανὸν καὶ τὸν Πόπλιον Δέκιον Μύσωνα τὸν νεώτερον, οἵτινες, ἐν τῷ ἅμα στρατεύσαντες ἐπὶ τοὺς ἡνωμένους συμμάχους, ἀπήντησαν αὐτοὺς πολὺ τὸν ἀριθμὸν ὑπερέχοντας, παρὰ τὴν Ὀμβρικὴν τοῦ Σεντίνου πόλιν. Κατ' εὐτυχίαν τῶν Ῥωμαίων, μεταξὺ τῶν συμμάχων ἐπεκράτει ὑπόκωφος ἔρις, καὶ πρὸς τούτοις οἱ Ἐτροῦσκοι εἶχον βιασθῆ μικρὸν πρότερον νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἰδίων ἑστιῶν, ὡς ἐκ τῶν φοβερῶν δηώσεων τὰς ὁποίας ἔπραξεν ἐν τῇ Ἐτρουρίᾳ μοῖρά τις Ῥωμαίων. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ συγκροτηθεῖσα παρὰ τὸ Σεντῖνον μάχη ὑπῆρξεν αἱματηρὰ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀμφίρροπος· ἡ ὑπὸ τὸν Δέκιον μάλιστα τεταγμένη πτέρυξ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀπεκρούσθη καὶ εἰς τοσαύτην ἐνέπεσε ταραχὴν, ὥστε ὁ ὕπατος ἐκεῖνος ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ μιμηθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δοθέν ποτε παράδειγμα, καὶ διὰ τῆς ἰδίας εἰς τὸν θάνατον καθοσιώσεως νὰ ἐμψυχώσῃ τὰ καταπτοηθέντα αὐτοῦ τάγματα· ἡ ἡρωϊκὴ ἐκείνη πρᾶξις καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Φαβίου, ἀπὸ τῆς ἑτέρας πτέρυγος, σταλεῖσα ἐπικουρία, ἀφήρπασαν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τὴν ἤδη κατορθωθεῖσαν σχεδὸν νίκην. Οἱ σύμμαχοι ἡττήθησαν ὁλοσχερῶς, ἀποβαλόντες 25,000 μὲν φονευθέντας, (ἐξ ὧν καὶ τὸν διάσημον Σαμνίτην στρατηγὸν Γέλλιον Ἐγνάτιον καὶ τὸ κράτιστον τῶν Σαμνιτῶν μέρος) 8,000 δὲ αἰχμαλώτους, ἐνῷ Ῥωμαῖοι ἔπεσον περὶ τοὺς 8,000. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Γαλατῶν καὶ ὁ ἐν τῇ Σαμνίτιδι πόλεμος διήρκεσαν εἰσέτι ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτούς, ἀπὸ τῆς ἥττης ὅμως ἐκείνης ἡ συμμαχία τῶν ἐχθρῶν διελύθη, ἡ δ' Ἐτρουρία καὶ ἡ Ὀμβρικὴ διὰ παντὸς ἐταπεινώθησαν· τινὲς αὐτῶν πόλεις ἐπανέστησαν μὲν πολλάκις καὶ εἰς τὸ μετέπειτα κατὰ τῆς μισητῆς τῶν Ῥωμαίων κυριαρχίας, ἀλλὰ διὰ τούτου διευκόλυνον μόνον εἰς τούτους τὴν ἵδρυσιν ἀποικιῶν καὶ τὴν ἐντελῆ τῆς χώρας ὑποδούλωσιν. — Ἄλλως παντάπασιν ἔχουσι τὰ κατὰ τοὺς Σαμνίτας· ὁ γενναῖος, ὁ ἐλεύθερος, ὁ ἀνέκαθεν διὰ τὸ πολίτευμα αὐτοῦ καὶ τὰ ἀφελῆ ἤθη διάσημος ἐκεῖνος λαὸς δὲν ἀπέβαλλε τὸ θάρρος· διὰ νὰ καταβληθῇ, ἔπρεπε νὰ παύσῃ τοῦ νὰ ὑπάρχῃ· τούτου ἕνεκεν, ὁ ἐν τῇ Σαμνίτιδι πόλεμος ἀπέβη περὶ τὰ τέλη ὠμότερος ἔτι ἢ πρότερον. Οἱ ἐπισημότατοι τῶν Ῥωμαίων ἡγεμόνες ἦσαν τότε ὁ Λεύκιος Παπείριος Κούρσωρ ὁ νεώτερος καὶ ὁ Μάνιος Κό(ύ)ριος Δεντάτος· ἡ εἱμαρμένη εἶχε πρὸ καιροῦ ἤδη καταδικάσει τοὺς Σαμνίτας, ἀλλ' οὗτοι ἐμάχοντο εἰσέτι ἡρωϊκῶς ὑπὲρ πατρίδος, ἀγωνιζόμενοι δι' ἐπιδρομῶν καὶ ἐκ τοῦ συστάδην παρατάξεων νὰ ἀπο-

φύγωσι τὸν ζυγὸν τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, οἵτινες δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ εἰμὴ ἀφοῦ ἐποίησαν ἀνάστατον ἅπασαν ἐκείνην τὴν χώραν· τότε μόνον (290=464) τὰ ἐπιζήσαντα τῶν Σαμνιτῶν λείψανα καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ὑπὸ ποικίλους ὅρους. Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ μεγάλῃ μάχῃ (292=462), καθ' ἣν τῶν Ῥωμαίων ἐστρατήγει ὁ Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος Γούργης (Gurges) ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ περιδόξου αὐτοῦ πατρὸς Ῥολλιανοῦ, ἠχμαλωτεύθη καὶ ὁ Πόντιος, καὶ λέγουν ὅτι, παρακολουθήσας δέσμιος τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ, ἐκαρατομήθη ὑπὸ τῶν ἀμειλίκτων αὐτοῦ ἐχθρῶν, ὅπερ, ἂν ἦναι ἀληθὲς, μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἤδη ἀποβάλει τὸ πλεῖστον τὴν γενναιοφροσύνην ἐκείνην, ἥτις μόνη δύναται νὰ ἐξευμενίσῃ ἡμᾶς μέχρι τινὸς πρὸς ἔθνη μετερχόμενα τὸν πόλεμον ὡς ἐπάγγελμα (*).

Διὰ τῆς κατατροπώσεως τῶν Σαμνιτῶν, οἱ Ῥωμαῖοι ἔβαλον τὴν κρηπῖδα τῆς κατὰ τὴν Ἰταλίαν κυριαρχίας αὐτῶν. Οἱ Σαβῖνοι, οἵτινες εἶχον πιθανῶς συνδράμει τοὺς Σαμνίτας, καθυπετάχθησαν ἅμα μετὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον, λαβόντες τὰ τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν δικαιώματα, ἐξαιρέσει τῆς ψηφοφορίας. Ἡ χώρα λοιπὸν τῶν Ῥωμαίων ἐξετείνετο ἔκτοτε πρὸς ἄρκτον μὲν μέχρι τῶν συνόρων τῶν Γαλατῶν, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι τινῶν τῶν ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἀναγκαίως ἄρα ἔμελλον νὰ πολεμήσωσι πρὸς τὰ δύο ταῦτα ἔθνη· καὶ πρῶτον περιεπλάκησαν εἰς νέον κατὰ τὴν ἄνω Ἰταλίαν πόλεμον, εἰς ὃν ἀφορμὴν ἔδωκεν ἐν μέρει ὅτι οἱ Γαλάται διὰ τῆς γειτονίας τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ῥώμης ἀποικιῶν διεκωλύοντο ἀπὸ τῶν συνήθων αὐτῶν εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν ἐπιδρομῶν, ἐν μέρει δὲ ὅτι πλεῖσται Ἑτρουσκικαὶ πόλεις ἐζήτησαν νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῆς ἡμιτελοῦς ὑποταγῆς εἰς ἣν κατέφερεν αὐτὰς ἡ Ῥώμη. Ἐν ἔτει 285=469 οἱ Οὐολσίνιοι ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν μάλιστα ῥωμαΐζουσαν πόλιν τοῦ Ἀρρητίου, λαβόντες ἐπὶ

(*) Ὁ ἀείποτε δίκαιος καὶ πολλάκις εὔγλωττος Νείβουρος μαστίζει τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Ῥωμαίων διὰ λόγου τοῦ ὁποίου ἀδυνατοῦμεν βεβαίως νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν μεγαλόφρονα πικρίαν. «Ἡ καταδίωξις, λέγει, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ Ἀννίβας εἶναι αἰσχρά· ὁ θάνατος τοῦ Περσέως φοβερὸς, τὸ τέλος τοῦ Ἰουγούρθα ἀπάνθρωπον· ἀλλὰ τὸ μέγιστον στίγμα τῶν Ῥωμαϊκῶν χρονικῶν εἶναι, ὅτι τὸν Πόντιον ἐκεῖνον, ὅστις πρὸ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἐποίησε τοσοῦτον ἐπικίνδυνον χρῆσιν τῆς ὑπὸ τῆς τύχης ἐπιτραπείσης αὐτῷ δυνάμεως, ἤδη, διὰ τῆς αὐτῆς τύχης, περιπεσόντα εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ἀπετόλμησαν οὗτοι νὰ θανατώσωσι.» Κατωτέρω δὲ, ζητῶν καὶ εὑρίσκων εὐτυχῶς παραμυθίαν εἰς τὰς ἀκμαζούσας ἔτι πολλὰς ἄλλας τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἀρετὰς, ἐπιφέρει. «Ἀλλ' ἀποτρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῆς στυγερᾶς ταύτης πράξεως καὶ ἀποβλέψωμεν πρὸς τὸν γέροντα Φάβιον τοῦ ὁποίου ἡ πατρικὴ καρδία ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ ὁλοσχερῆ εἰς τὸν υἱὸν τὴν ἀπὸ τῆς νίκης ἐκείνης δόξαν. Ὅθεν ἠκολούθησε πεζὸς τὸ θριαμβευτικὸν αὐτοῦ ἅρμα, ἀπαραλλάκτως καθὼς ἄλλοτέ ποτε πάλιν, βαδίζοντος τοῦ υἱοῦ εἰς συνέντευξίν τινα τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ λάβῃ μετὰ τῶν στρατηγῶν τῶν Σαμνιτῶν, προπορευομένων κατὰ τὸ ἔθος τῶν ῥαβδοφόρων, ὁ πατὴρ ἀπεποιήθη νὰ περιπατήσῃ πλησίον αὐτοῦ, ἔχοντος τὸ σημεῖον τῆς ἀρχῆς, καὶ περ θερμῶς παρακαλούμενος, παρηκολούθησε δὲ μετὰ τοῦ ἄλλου πλήθους. Ὁ πρεσβύτης δὲν ἐπέζησε πολὺ μετὰ τὸν θρίαμβον ἐκεῖνον· οὐδεὶς δὲ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἠξιώθη τοσαύτης εὐνοίας ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐτοὶ οἱ πενέστατοι συνετέλεσαν ἐξ ἰδίων εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὴν κηδείαν αὐτοῦ λαμπροτάτην.»

τούτῳ τὴν συνδρομὴν γειτόνων τινῶν Γαλατικῶν φυλῶν· ἀλλὰ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Κουρίου Δεντάτου, ὅστις, εἰσβαλὼν ἀμέσως ἔπειτα εἰς τὴν παρακειμένην χώραν τῶν Σε(η)νό(ώ)νων Γαλατῶν, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ εἰρηνεύσωσι καὶ ἔκτισεν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν τὴν ἀποικίαν Σήν(α)ην, ὡς στρατιωτικὸν ὀχύρωμα (*). Ἡ ἵδρυσις τῆς ἀποικίας ταύτης ἐξεφόβησε τοὺς Βοΐους, ἤτοι τοὺς ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τῶν Σενόνων κατασταθέντας Γαλάτας· ὅθεν συμμαχήσαντες μικρὸν ἔπειτα μετά τε τῶν Σενόνων, τῶν Οὐολσινίων καὶ ἄλλων Ἑτρουσκικῶν πόλεων, τὸ πρῶτον (283=471) συνέτριψαν ὁλοσχερῶς τὸν κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντα Ῥωμαϊκὸν στρατὸν (**), ἀλλ' ἔπειτα ὁ ὕπατος Πόπλιος Κορνήλιος Δολαβέλλας ἐξεδίκησε δεινῶς τὴν ἧτταν ταύτην, ἐκπορθήσας μὲν ὁλόκληρον τὴν χώραν τῶν Σενόνων, τῶν ὁποίων τοὺς ἡβῶντας ἅπαντας ἀπέκτεινε, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἠνδραπόδισε· στρατεύσας δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἑτρουρίαν, νικήσας ἐνταῦθα δὶς τοὺς συμμαχήσαντας ἐχθροὺς καὶ βιάσας οὕτω τὰς Ἑτρουσκικὰς πόλεις νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Οἱ Ῥωμαῖοι, ἔχοντες τότε ἀνὰ χεῖρας μάλιστα ἐπικίνδυνον ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ πόλεμον, ἐπέτρεψαν τὴν εἰρήνην ταύτην ἐπὶ ὅροις ἐπιεικεστάτοις, ἀφήσαντες δηλαδὴ, τοὺς Ἑτρούσκους ἀνεξαρτήτους, κατὰ τὸν τύπον· ἀλλὰ βραδύτερον, εὐκαιρήσαντες αὖθις, καθυπέταξαν αὐτοὺς καθ' ὁλοκληρίαν εὐχερῶς, διότι τὸ ἄμοιρον πάσης ἐνότητος καὶ πρὸ καιροῦ ἐκτεθηλυμένον ἐκεῖνο ἔθνος δὲν ἠδύνατο βεβαίως ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα καὶ κράτος.

Τὸν δὲ προαναφερθέντα ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐπικίνδυνον πόλεμον ἐπήγαγον αἱ ἑξῆς περιστάσεις. Αἱ ἐνταῦθα Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἶχον περιέλθει πρὸ καιροῦ εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν διὰ τὰς ἐπιθέσεις ἀφ' ἑνὸς τῶν Συρακουσίων, ἀφ' ἑτέρου τῶν ληστρικῶν Λευκανῶν καὶ Βρεττίων· ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν εἰμὴ τῶν κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα ὁμογενῶν. Οὕτως, ἐν ἔτει 345=409, ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ταραντίνων, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος Γ', ὁ τοῦ περιφήμου Ἀγησιλάου υἱὸς (***), διεπολέμησεν ἐπὶ ἑπταετίαν πρὸς τοὺς Λευκανούς, μεχρισοῦ ἔπεσεν ἐν μάχῃ τινί. Ἀποθανόντος δὲ τούτου, οἱ Ταραντῖνοι ἐτράπησαν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἠπειρωτῶν Ἀλέξανδρον Α' (†), ὅστις μετὰ πολλὰς ἐκστρατείας ἔπεσεν ἐπίσης

(*) «Εἰς ἣν (τὴν χώραν τῶν Σηνώνων) καὶ πρώτην τῆς Γαλατίας ἀποικίαν ἔστειλαν, τὴν Σήνην προσαγορευομένην πόλιν, ὁμώνυμον οὖσαν τοῖς πρότερον αὐτὴν κατοικοῦσι Γαλάταις· ὑπὲρ ἧς ἀρτίως διεσαφήσαμεν, φάσκοντες αὐτὴν παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐπὶ τῷ πέρατι κεῖσθαι τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων.» Πολυβίου, 2, 19.

(**) Ὁ Πολύβιος, ὁμιλῶν περὶ τῶν Γαλατικῶν τούτων πολέμων, λέγει (2, 20) ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι «κατακόπτεσθαι συνήθειαν ἐσχηκότες ὑπὸ Γαλατῶν, οὐδὲν ἠδύναντο δεινότερον ἰδεῖν, οὐδὲ προσδοκῆσαι, τῶν αὐτοῖς ἤδη πεπραγμένων».

(***) Περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Σπαρτιατικῶν πραγμάτων, ἴδε σελ. 190.

(†) Ἴδε τὸν γενεαλογικὸν πίνακα τὸν ἐν σελίδι 222 ἐπισυναφθέντα. Ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ πενθεροῦ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας Νεοπτολέμου. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ καταλιπόντος ἀνήλικον τὸν υἱὸν, ἐσφετερίσατο τὴν βασιλείαν ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀρύβας, τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ υἱὸς Αἰακίδης ἐξώσθη τοῦ θρόνου, πῷ 342 π. Χ., ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῇ συνδρομῇ τοῦ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Ὀλυμπιάδι γαμ-

ἐν τῷ πρὸς τοὺς Λευκανοὺς ἀγῶνι (325=429). Ὁ Ἀλέξανδρος περιῆλθεν, ὡς λέγουν, εἰς σχέσεις καὶ μετὰ τῶν Ῥωμαίων, πολεμήσας, ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν, πρὸς τοὺς Σαμνίτας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι παντάπασι βέβαιον. Μετὰ εἴκοσι δὲ περίπου ἔτη ἐπεραιώθη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος (303 =451), κατὰ πρόσκλησιν ἐπίσης τῶν ὑπὸ τῶν Λευκανῶν πιεζομένων αὖθις Ταραντίνων, τρίτος ἐπίκουρος, Κλεώνυμος, ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους υἱός (*), ὅστις καὶ ἐβίασε τοὺς Λευκανοὺς νὰ εἰρηνεύσωσιν. Ἀλλ' ἀμέσως ἔπειτα, συμμαχήσας μετὰ τῶν ἀντιπάλων ἐκείνων, ἐγένετο δι' ἀπάτης κύριος τῆς πλουσίας Ἀχαϊκῆς ἀποικίας, τοῦ Μεταποντίου, καὶ παρεξετράπη ἐνταῦθα εἰς δεινὴν ἀκολασίαν. Ἐκεῖθεν ἐπεχείρησε λῃστρικὴν ἐπὶ τὴν Κέρκυραν ἐπιδρομήν· καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἐλεηλάτησε τὴν Μεσσαπίαν, κατέκτησε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν Θουρίων πόλιν (σελ. 119), ἀλλὰ, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν εἰς βοήθειαν κληθέντων Ῥωμαίων, στρατηγοῦντος τοῦ ὑπάτου Μάρκου Αἰμιλίου Παύλου (302=452, ἂν καί τινες δὲν θεωροῦσιν ὅλως ἀναμφισβήτητον τὴν περὶ τούτου εἴδησιν), ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε ἐτράπη ἐπὶ τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν χώραν τῆς σημερινῆς Ἐνετίας, ἐδῄωσεν αὐτήν, ἀπεκρούσθη ὅμως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐπὶ τὰ πλοῖα αὐτοῦ καὶ ἀπενόστησεν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Ἡ λῃστρικὴ ἄρα τοῦ Κλεωνύμου ἐπιδρομὴ ἔφερε κατὰ πρῶτον τοὺς Ῥωμαίους εἰς Μεσσαπίαν, ἤτοι εἰς τὴν νοτιοανατολικωτάτην ἄκραν τῆς Ἰταλίας· καὶ ἔκτοτε οὗτοι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐθεωρήθησαν ὡς προσάται τῶν αὐτόθι ἀσθενῶν Ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τῶν Λευκανῶν καὶ τῶν Βρεττίων· τινὲς μάλιστα τῶν πόλεων τούτων ἐδέχθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ Ῥωμαϊκὰς φρουράς. Ἀλλ' ὁ Τάρας, ὅστις ἦτο τότε ἡ μεγίστη καὶ λαμπροτάτη τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ πλούτου εἰς πολλὴν ἀκολασίαν ἠθῶν ὀλισθήσασα, εἶδε μὲ ὄμμα ζηλότυπον τὴν γειτονίαν ταύτην τῶν Ῥωμαίων· ὅθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν συνωμολόγησε πρὸς αὐτοὺς (**) συνθήκην δι' ἧς οὗτοι, ἀπησχολημένοι ἔτι ὄντες ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, ὑπεχρεώθησαν νὰ μὴ στέλλωσι τὰ πολεμικὰ αὐτῶν πλοῖα ἀνατολικώτερον τῆς Λακινίας ἄκρας (σήμ. Capo della Colonna), ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ μὴ πλέωσιν ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος· ἀφ' ἑτέρου δὲ, μετὰ τὸ πέρας τοῦ τρίτου Σαμνιτικοῦ πολέμου, ἐζήτησεν, ὡς λέγουν, νὰ διεγείρῃ κατὰ τῆς Ῥώμης τὴν Σαμνῖτιν καὶ τὴν Λευκανίαν. Ταῦτα πάντα εἶχον πρὸ καιροῦ παρασκευάσει τὸν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἀγῶνα, ἄμεσον δὲ ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν ἔδωκαν τὰ ἑξῆς πράγματα. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὅσαι ἐδέχθησαν Ῥωμαϊκὰς φρουρὰς ἦσαν καὶ οἱ παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος κείμενοι Θούριοι. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ῥώμης κοινωνία, διακοπεῖσα ἀπὸ τῆς

ἔρους αὐτοῦ Φιλίππου. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἔπεσεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνέλαβε πάλιν τὴν κατὰ τὴν Ἤπειρον βασιλείαν Αἰακίδης, ὁ τοῦ Πύρρου πατήρ.

(*) Ἴδε σελ. 236 καὶ Διοδ. τοῦ Σικελ. 20, 104 καὶ 105.

(**) Ἐν ἔτει 302–452, κατὰ τὴν εὔλογον εἰκασίαν τοῦ Νιεβούρ, τόμ. 3, σελ. 318.

ξηρᾶς ὑπὸ τῶν Λευκανῶν, δὲν ἦτο ἐφικτὴ εἰμὴ διὰ θαλάσσης· καὶ τῳόντι οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν αὐτόθι ναυτικὴν μοῖραν δέκα πλοίων. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ταραντῖνοι δὲν ἐναντιώθησαν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν παρὰ τὰς συνθήκας εἴσοδον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ τούτου στολίσκου ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πολίτευμα αὐτῶν εἶχε παρεκτραπῆ εἰς δεινοτάτην ὀχλοκρατίαν, τὸ δὲ πλῆθος ἐπ' ἐσχάτων δυσμενέστατα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διετέθη, εἷς τῶν δημαγωγῶν, καλούμενος Θάϊς, κατέπεισε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ προσβάλωσι τὰ πλοῖα ἐκεῖνα καὶ νὰ ἀπελάσωσιν αὐτὰ ἔξω τοῦ κόλπου. Ἔπειτα δὲ οἱ Ταραντῖνοι ἔπεμψαν στρατὸν εἰς Θουρίους, ἐγένοντο, διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐνταῦθα δημοκρατικῆς μερίδος, κύριοι τῆς πόλεως, καὶ τοὺς μὲν Ῥωμαίους φρουροὺς ὑποσπόνδους ἀφῆκαν, τοὺς δ' ἐπιφανεῖς πολίτας, ἐπιμελείᾳ τῶν ὁποίων εἶχε προηγουμένως προσκληθῆ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκείνη φρουρὰ, ἐξέβαλον καὶ διένειμαν τὰ κτήματα αὐτῶν μεταξὺ τοῦ δήμου. Ταῦτα μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι, ἔπεμψαν εἰς Τάραντα πρέσβεις, προϊσαμένου τοῦ Λευκίου Ποστο[υ]μίου, ἀπαιτήσαντας πρὸς τοῖς ἄλλοις, τὴν κάθοδον τῶν ἐκβληθέντων ἀριστοκρατικῶν τῆς τῶν Θουρίων πόλεως, τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπόδοσιν τῶν ἀφαιρεθέντων καὶ τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους παράδοσιν τῶν Ταραντίνων ὅσοι ἐγένοντο αἴτιοι τῆς παραβιάσεως τῆς εἰρήνης. Ἐπειδὴ δὲ, ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πρέσβεων ἐκκλησίᾳ, ὁ ὄχλος οὐδὲ νὰ ἀκροασθῇ αὐτῶν ἠθέλησε καὶ αἰσχρῶς περιὔβρισεν αὐτοὺς (*), οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν κατὰ τοῦ Τάραντος, ἐν ἔτει 281=473, στρατὸν ἡγουμένου τοῦ ὑπάτου Λευκίου Αἰμιλίου Βαρβούλου, καὶ ἤρξατο οὕτω ὁ πρὸς

(*) Διὰ νὰ δώσωμεν τὸ μέτρον τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τῶν Ταραντίνων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ γενομένων (ἐκλογαὶ ἐκ τῆς Διον. τοῦ Ἁλ. Ῥωμ. Ἀρχ. βίβλου 17, 7 καὶ 8). «Ὅτι Ποστόμιος πρέσβυς ἐξάλη πρὸς Ταραντίνους· καί τινα αὐτοῦ δεξιόντος, οὐχ ὅπως προσεῖχον αὐτῷ τὴν διάνοιαν, ἢ λογισμοὺς ἐλάμβανον οἱ Ταραντῖνοι σωφρόνων ἀνθρώπων, καὶ περὶ πόλεως κινδυνευούσης βουλευομένων· ἀλλ' εἴ τι μὴ κατὰ τὸν ἀκριβέστατον τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου χαρακτῆρα ὑπ' αὐτοῦ λέγοιτο, παρατηροῦντες ἐγέλων· καὶ πρὸς τὰς ἀνατάσεις ἐτραχύνοντο, καὶ βάρβαρον ἐπεκάλουν· καὶ τελευτῶντες ἐξέβαλον τοῦ θεάτρου (ὅπου κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος συνῆλθεν ἡ ἐκκλησία). Ἀπιόντων δ' αὐτῶν, εἷς τῶν ἐφεστηκότων ἐν τῇ παρόδῳ Ταραντίνων, Φιλωνίδης ὄνομα, σπερμολόγος ἄνθρωπος, ὃς ἀπὸ τῆς οἰνοφλυγίας, ᾗ παρὰ πάντα τὸν βίον ἐκέχρητο, προσηγορεύετο Κοτύλη, μεστὸς ὢν ἔτι τῆς χθιζῆς μέθης, ὡς ἐγγὺς ἦσαν οἱ πρέσβεις, ἀνασυράμενος τὴν περιβολὴν, καὶ σχηματίσας ἑαυτὸν ὡς αἴσχιστον ὀφθῆναι, τὴν οὐδὲ λέγεσθαι πρέπουσαν ἀκαθαρσίαν κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος τοῦ πρεσβευτοῦ κατεσκέδασε. Γέλωτος δὲ καταῤῥαγέντος ἐξ ὅλου τοῦ θεάτρου, ἐμβλέψας εἰς τὸν Φιλωνίδην ὁ Ποστόμιος εἶπεν. «Δεχόμεθα τὸν οἰωνὸν, ὦ σπερμολόγε ἄνθρωπε, ὅτι καὶ τὰ μὴ αἰτούμενα δίδοτε ἡμῖν.» Ἔπειτα εἰς τὸν ὄχλον ἐπιστραφεὶς, καὶ τὴν ὑβρισμένην ἐσθῆτα δεικνὺς, ὡς ἔμαθεν ἔτι πλείονα γινόμενον ἐξ ἁπάντων γέλωτα, καὶ φωνὰς ἤκουεν ἐνίων ἐπιχαιρόντων καὶ τὴν ὕβριν ἐπαινούντων. «Γελᾶτε, ἔφησεν, ἕως ἔξεστιν ὑμῖν, ἄνδρες Ταραντῖνοι, γελᾶτε· πολὺν γὰρ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον κλαύσετε.» Ἐκπικρανθέντων δέ τινων πρὸς τὴν ἀπειλὴν· «καὶ ἵνα γε μᾶλλον, ἔφησεν, ἀγανακτήσητε, καὶ τοῦθ' ὑμῖν λέγομεν, ὅτι πολλῷ τὴν ἐσθῆτα ταύτην αἵματι ἐκπλυνεῖτε.» Ταῦτα οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις ὑβρισθέντες ὑπὸ τῶν Ταραντίνων, ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, καὶ ταύτας τὰς φωνὰς ἐπιθεσπίσαντες, ἀπέπλευσαν ἐκ ῥῆς πόλεως.»

τοὺς Ταραντίνους πόλεμος, ὅστις καθ' ἑαυτὸν μὲν δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι δυσχερὴς, ἀπέβη ὅμως ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἐξ Ἠπείρου ἐλθοῦσαν ἐπικουρίαν.

Τῳόντι οἱ Ταραντῖνοι κατέφυγον ἀμέσως, ὡς καὶ ἄλλοτε, εἰς τὴν ἔξωθεν συνδρομὴν, ἥτις οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν εἰμὴ ν' αὐξήσῃ τὰς συμφορὰς αὐτῶν. Μάτην οἱ νοημονέστεροι ἠγωνίσθησαν νὰ παρασήσωσιν ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν ἀποσοβεῖται δι' ἐπαγωγῆς ἄλλου μεγαλητέρου κινδύνου· ὁ θρασὺς ἀλλὰ δειλὸς ὄχλος ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἠπειρωτῶν Πύῤῥου. Ὁ δὲ Πύῤῥος ἐδέχθη ἀσμένως τὴν πρότασιν, πιστεύσας ἴσως εἰς τὴν κομπορῥημοσύνην τῶν πρέσβεων, οἵτινες ἐψεύδοντο προδήλως, λέγοντες, ὅτι ὁ Τάρας, συμμαχήσας μετὰ τῶν Μεσσαπίων, τῶν Λευκανῶν καὶ τῶν Σαμνιτῶν, ἠδύνατο νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν 20,000 ἱππέων, καὶ 350,000 πεζῶν. Ἀλλὰ τὸ ῥιψοκίνδυνον ἐκεῖνο πνεῦμα (*), δὲν ἐξέταζεν ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα· καὶ ὁ Πύῤῥος, περὶ οὗ ὁ Πλού-

(*) Ὁ Νεῖβουρος, ὅστις ἐθαύμασεν ἢ μᾶλλον ἠγάπησε τὸν Πύῤῥον, ἐζωγράφησε λαμπρῶς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. « Ὁ Πύῤῥος, λέγει, διεπέρασεν εἰς Ἰταλίαν ἑπτακαιτριακονταέτης, καθ' ἣν μάλιστα τοῦ βίου ὥραν ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ μεγαλουργήσῃ, διότι σώζει μὲν ἔτι τὴν ὁρμὴν τῆς νεότητος, προσέλαβε δὲ ἤδη τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν πρόνοιαν, τῶν ὁποίων ἐστερεῖτο εἰς τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔτη. Τὰ πάντα ἦσαν τότε ἄστατα· αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἀδιάλειπτοι· ἡγεμόνες καὶ λαοὶ ἀπέβαλλον ἀλληλοδιαδόχως τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν· αὐτοὶ τῶν θρόνων οἱ σφετερισταὶ ᾐωροῦντο καὶ ἐκρημνίζοντο ὑπὸ τῆς τύχης μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος. Ὁ Πύῤῥος ἔλαβεν ἀγωγὴν ἐπιτηδείαν εἰς τοιαύτας περιστάσεις, καὶ εἶχε προτοὺτοις τὸ πλεονέκτημα ὅτι κατήγετο ἐκ βασιλέων· μόνος δὲ ἐκ τῶν σφετεριστῶν καὶ τῶν ἀποκινδυνευτῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνεδείχθη ἄξιος τοῦ βασιλικοῦ τούτου ὀνόματος, διότι διέμεινεν ἑαυτῷ ἀκηλίδωτος, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ οὐδὲν ἐμόλυνε τῶν κακουργημάτων τῶν συνήθως ὑπὸ τῶν σφετεριζομένων ἀλλοτρίαν ἀρχὴν πραττομένων. Ἐν τούτοις ἐγένετο αὐτουργὸς τῆς ἰδίας βασιλείας, καθότι παῖς ἔτι ὢν διεσώθη ἀπὸ δολοφόνων χειρῶν (Πλουτ. Πύῤῥος, 2), νέος δὲ γενόμενος ἠναγκάσθη νὰ θυραυλήσῃ παρ' αὐτοχειροτονήτοις βασιλεῦσι (παρὰ Δημητρίῳ τῷ Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίῳ τῷ τῆς Αἰγύπτου) καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ διετέλεσεν ἐξηρτημένη ἀπὸ τῆς τῶν ξένων εὐμενείας. Τότε ἔμαθε νὰ δελεάζῃ καὶ νὰ παγιδεύῃ ἅπαντας τοὺς περὶ αὐτὸν, διὰ δὲ τὸ θέλγητρον ἐκεῖνο ἠξιώθη τῆς εὐνοίας λαῶν ξένων, οἵτινες ἐπόθησαν νὰ λάβωσιν αὐτὸν βασιλέα. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἔχαιρε τῷ κτήσασθαι μᾶλλον ἢ τῷ φυλάξαι· καὶ ηὐδοκίμει μᾶλλον περὶ τὰς κατ' ἰδίαν μάχας ἢ περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὅλων στρατειῶν· μικρὸν δ' ἐθλίβετο διὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐπιχειρήσεώς τινος, καὶ πεποιθὼς ὅτι μάχη νέα ἤθελεν ἀρκέσει ἵνα ἀναδείξῃ τὴν ἐπιτηδειότητα αὐτοῦ, οὐδόλως ἐφρόντιζε νὰ διατηρήσῃ τοὺς ὁπαδοὺς τοὺς ὁποίους ἔφθασε νὰ ἀποκτήσῃ, προτιμῶν νὰ ἀπολέσῃ αὐτοὺς ἢ νὰ κοπιάσῃ ἐπὶ τούτῳ, ἡ δὲ ἀμέλεια αὕτη προήρχετο ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ἣν εἶχεν εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις... Οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνυψωθέντες ἡγεμόνες ἐδορυφοροῦντο ὑπὸ κολάκων· ὁ Πύῤῥος εἶχε φίλους καὶ ἐζήτει νὰ προσοικειωθῇ ἀνθρώπους ἀξίους ἑαυτοῦ. Τίς ἄλλος ηὐτύχησε νὰ λάβῃ ὑπουργὸν οἷος ἦτο ὁ Κινέας; Οἱ ἄλλοι εἶχον καὶ μεταξὺ μὲν τῶν οἰκείων ἐχθροὺς ἀσπόνδους, ἐν δὲ τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῷ στρατῷ, προδότας. Ὁ Πύῤῥος διετέλεσε κατ' οἶκον εὐτυχὴς, ἡ δὲ πίστις τῶν Ἠπειρωτῶν αὐτοῦ διέμεινεν ἄμωμος. Ὅταν ἐγνώρισεν ἐκ πείρας τοὺς Ῥωμαίους, ὅταν εἶδεν ὅτι ἦσαν παντάπασιν ἀλλοῖοι ἢ οἵους ὑπέθετεν αὐτοὺς, ὅταν ἐπείσθη ὁπόσον ὑπερεῖχον ἁπάντων τῶν τότε ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, λησμονήσας ὅτι ὡς ἐκ τοῦ πολέμου ἦσαν ἐχθροὶ, ἠγάπησε περιπαθῶς καὶ ἐφαντάσθη ὅτι δύναται νὰ προσεταιρισθῇ αὐτοὺς, διότι ἥδιστον εἶναι εἰς τὸν ἀγαπῶντα τὸ τιμᾶν, τὸ ἐκθειάζειν ὅτι ἀγαπᾷ... Μόνον ὡς στρατηγὸς ἀπῄτει τυφλὴν ὑποταγήν· ὡς βασιλεὺς συνεχώρει καὶ αὐτὸ τὸ ἀπρεπὲς θάῤῥος. Ἴσως ἡ περὶ τὸ γράφειν ἱκανότης αὐτοῦ περιωρίζετο εἰς τὰ δημόσια πράγματα· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὁ διατάξας τὴν σύνταξιν ἐπιγραφῶν οἷα ἡ μετὰ τὴν πρώτην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μάχην τῷ Διὶ ἀναθεθεῖσα, εἶχε βεβαίως καρδίαν εὐπρόσιτον εἰς τὴν ποίησιν. »

ταρχος μὲ τοσαύτην χάριν καὶ ἀλήθειαν εἶπεν, ὅτι διέζησεν «ἐλπίδας » ἐξ ἐλπίδων ἀεὶ κυλινδων », ὁ Πύρρος ὑπέδυ τὸν ἀγῶνα τόσῳ ἑτοιμότερον, ὅσῳ ἀφ' ἑνὸς ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκχωρήσῃ πρό τινων ἐνιαυτῶν τῆς Μακεδονίας (σελ. 227), δὲν ἤλπιζεν ἐπιτυχίαν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εὗρε πρόθυμον τὸν τότε ἄρχοντα τῶν Μακεδόνων Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνὸν νὰ δώσῃ αὐτῷ, πρὸς τὴν διαπόντιον ἐκείνην στρατείαν, 9,000 μὲν ἀνδρῶν, 50 δὲ ἐλέφαντας, ἵνα ἀπαλλαγῇ τοσοῦτον ἐπιφόβου γείτονος (σελ. 228) (*). — Ὁ βασιλεὺς, προκαταπέμψας εἰς Τάραντα τρισχιλίους Ἠπειρώτας, ἐπέπλευσε καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον (ἐν ἀρχῇ τοῦ 280=474, ἢ, κατὰ τὸν Φίσχερον, περὶ τὰ τέλη τοῦ 281=473) μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ εἰς 25,000 ἀνδρῶν συμποσουμένου· ἅμα δὲ ἐλθὼν, ἐννόησεν ὁπόσον μάταιαι ἦσαν αἱ γενόμεναι εἰς αὐτὸν ὑποσχέσεις, καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν βίαν διὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἀνάνδρους ἐκείνους νέους νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, ἐγκαταλείποντες τοὺς περιπάτους, τοὺς πότους καὶ τοὺς κώμους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔλυσαν μὲν τότε τὴν ἤδη ἀρξαμένην πολιορκίαν τοῦ Τάραντος, ἔπραξαν ὅμως τὰ δέοντα ἵνα διακωλύσωσι τὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἕνωσιν τῶν τε Λευκανῶν καὶ τῶν Σαμνιτῶν καὶ ἔπεμψαν μετ' ὀλίγον κατὰ τοῦ Πύρρου τὸν ὕπατον Πόπλιον Οὐαλέριον Λαιβῖνον (ἢ Λαβῖνιον). Ὁ βασιλεὺς ἔγραψεν εἰς τοῦτον ζητῶν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διαλλακτὴς τῆς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Τάραντος διαφορᾶς, δοὺς ἐπὶ τούτῳ δεκαήμερον προθεσμίαν καὶ ἀπειλήσας ὅτι ἄλλως θέλει σωφρονίσει αὐτοὺς διὰ τῆς βίας. Ἀποκρουσθείσης δὲ ἐπίσης ἀγερώχως τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης, ἀντιπαρετάχθησαν, 280=474, οἱ δύο στρατοὶ, παρὰ τὸν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος ἐκβάλλοντα Σίριν ποταμὸν, μεταξὺ τῶν πόλεων Ἡρακλείας καὶ Πανδοσίας. Ὁ Πύρρος φαίνεται τῳόντι ὅτι ὑπελάμβανε τοὺς Ῥωμαίους παντάπασι περὶ τὸν πόλεμον ἀπείρους, διότι ἐξεπλάγη οὐκ ὀλίγον ἰδὼν τοὺς λεγομένους ἐκείνους βαρβάρους οὐδὲν βάρβαρον ἔχοντας περὶ τὸν ὁπλισμὸν, τοὺς ἐξελιγμοὺς καὶ τὸ σχῆμα τῆς στρατοπεδείας. Καὶ ὁ μὲν Λαιβῖνος ἡττήθη, διά τε τῶν κατὰ πρῶτον ἐν Ῥωμαϊκῇ μάχῃ ἀναφανέντων ἐλεφάντων καὶ διὰ τοῦ πολυαρίθμου καὶ ἐξαιρέτου Θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ (τὸ τῶν Ῥωμαίων ἱππικὸν οὐδέποτε ἀπέβη πολλοῦ λόγου ἄξιον). Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Πύρρος διὰ πολλῆς ἐξηγόρασε τὴν νίκην θυσίας, ἀποβαλὼν τετρακισχιλίους ἄνδρας (**). Εἰς τοὺς αἰχμαλωτευθέντας ἐπρότεινε νὰ κατα-

(*) Ὁ Ἰουστῖνος λέγει (17, 2) ὅτι ὁ Πύρρος ἐζήτησε καὶ παρ' Ἀντιγόνου μὲν τοῦ Γονατᾶ, πλοῖα, παρ' Ἀντιόχου δὲ τοῦ Σελεύκου, χρήματα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου ἐξάγεται μᾶλλον ὅτι μόνος ὁ Πτολεμαῖος ἔδωκε τὴν ζητηθεῖσαν συνδρομὴν, ἐξ οὗ καταφαίνεται προστούτοις, ὅτι ἡ ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου δὲν ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, ὁποῖον ἐν τούτοις ὤφειλον οὗτοι νὰ ἐπιχειρήσωσιν, ἀκούοντες τὴν φοβερὰν τῶν Ῥωμαίων πρόοδον.

(**) Κατὰ τὸν Διονύσιον (παρὰ Πλουτάρχῳ) πολὺ πλειοτέρους· ἀλλ' ὁ Ἱερώνυμος (αὐτόθ) εἶναι πολὺ ἀξιοπιστότερος, διότι εἶχεν ὑπόψιν τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ βασιλέως. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην, ὁ Πύρρος, δοὺς μέρος τῆς λείας εἰς τοὺς συμμάχους, ἀνέθηκε τὰ ἀκροθίνια εἰς τὸν ἐν Τάραντι ναὸν τοῦ Διὸς μετ' ἐπιγραφῆς τῆς ὁποίας

ταχθῶσιν ἐν τῷ Ἠπειρωτικῷ στρατῷ· οὐδενὸς δὲ συγκατανεύσαντος, ἐτίμησεν αὐτοὺς καὶ ἀφῆκεν ἐλευθέρους δεσμῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὠφελήθη ἐπιτηδείως ἀπὸ τὴν νίκην, κατέπεισεν ἁπάσας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ἐκτὸς τοῦ Ῥηγίου, νὰ ἀποβάλωσι τὰς Ῥωμαϊκὰς φρουρὰς, ἠνώθη τάχιστα μετὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Λευκανῶν καὶ τῶν Σαμνιτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ τῆς μάχης εἶχον φράξει τὴν πρὸς τὸν Τάραντα ὁδὸν, ὑπερέβαλεν ἔπειτα τὰ Ἀπέννινα καὶ ἐπεφάνη ἀπροσδοκήτως εἰς τὴν Καμπανίαν. Ἀλλ' ἐστερεῖτο ὁ ἀνὴρ μιᾶς τῶν κυριωτάτων ἀρετῶν τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ, δὲν εἶχε, δηλαδὴ, τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ γνωρίζῃ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐθνῶν πρὸς τὰ ὁποῖα ἤρχετο εἰς σχέσιν, οὐδὲ τὴν διάνοιαν τῶν ἀντιπαρατασσομένων αὐτῷ στρατηγῶν, ὧν κατὰ τοῦτο πολὺ κατώτερος τοῦ Ἀννίβου, ὅστις διὰ τοῦτο μάλιστα ἀπέβη ἀήττητος, ὅτι ἐκ πρώτης ὄψεως ἔκρινεν ἀσφαλῶς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ. Μήπως δὲν ἠθέλησεν ὁ Πύρρος νὰ στρατολογήσῃ ἀπὸ τῶν αἰχμαλωτευθέντων Ῥωμαίων καὶ Λατίνων, ὡσανεὶ προέκειτο περὶ ἀθλίων μισθοφόρων; Ἐλθὼν δὲ εἰς Καμπανίαν, ἐματαιοπόνησε προτρέπων τὰς τότε στενῶς μετὰ τῆς Ῥώμης συνδεδεμένας πόλεις τῆς Καπύης καὶ τῆς Νεαπόλεως νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν, ἂν καὶ ἔπρεπε νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ἀμφότεραι οὐδένα εἶχον δεινότατον ἐχθρὸν παρὰ τοὺς Σαμνίτας, τῶν ὁποίων ὁ στρατὸς παρηκολούθει αὐτόν. Ἀπὸ τῆς Καμπανίας ἐνέβαλεν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Λατίου, ἐπλησίασεν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ ἐκφοβήσῃ αὐτὴν, ἀλλ' ἐξεπλάγη ἰδὼν ἑαυτὸν, διὰ τῆς αἰφνιδίου ἐμφανίσεως στρατοῦ ὅστις πρὸ μικροῦ ἔτι ἦτο ἀπησχολημένος ἐν Ἑτρουρίᾳ, ἀπειλούμενον συγχρόνως κατὰ μέτωπον καὶ κατὰ νῶτον· ὅθεν ὑπεχώρησε τάχιστα εἰς Τάραντα διὰ τῆς Καμπανίας καὶ ἔπεμψε τὸν στρατὸν νὰ παραχειμάσῃ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠγάπα τοὺς μακροὺς πολέμους καὶ ἐπεθύμει εἰρήνην ταχεῖαν καὶ λαμπρὰν, ἀπέστειλεν ἐπὶ τούτῳ εἰς Ῥώμην, εἴτε τότε, εἴτε προηγουμένως ἔτι, ἐνῷ ἠπείλει ἀπὸ τῆς Καμπανίας τὸ Λάτιον, τὸν φίλον αὐτοῦ καὶ ὑπουργὸν Κινέαν, Θεσσαλὸν ἐπιτήδειον, εὔγλωττον, ἐνάρετον, εὐλόγως ὀνομασθέντα ἀγαθὸν δαίμονα τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου ἡ εὐτυχία ἔπαυσεν ἅμα ἀποθανόντος (πιθανώτατα κατὰ τὴν ἐπὶ Σικελίαν στρατείαν) τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ὁ Κινέας προσηνέχθη ἐν Ῥώμῃ μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ ἀπῄτησεν οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν ὅσαι συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Πύρρου, ὑποσχόμενος ἀντὶ τούτου τὴν δίχα λύτρων

σώζεται παρ' Ὁροσίῳ ἡ ἑξῆς Λατινικὴ μετάφρασις, ἡ δὲ ἔννοια τιμᾷ ἐπίσης καὶ τὸν Πύρρον καὶ τοὺς Ῥωμαίους.

Qui antehac invicti fuvere viri, pater optime Olympi,
Hos ego in pugna vici, victusque sum ab isdem.

Τοὺς μέχρι τοῦ νῦν ἀνικήτους ἀναδειχθέντας ἄνδρας, ὦ πάτερ τοῦ μεγάλου Ὀλύμπου, ἐνίκησα ἐκ παρατάξεως ἐγὼ· ὑπ' αὐτῶν δ' ἐνικήθην.

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἂν καὶ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Ὁροσίου εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀναφερομένη, φαίνεται ἀνήκουσα μᾶλλον εἴς τινα τῶν ἑπομένων.

ἄφεσιν τῶν πολλῶν Ῥωμαίων αἰχμαλώτων. Ἡ δὲ βουλὴ ἐφαίνετο ἤδη ἐνδιδοῦσα καὶ ἀποκλίνουσα πρὸς τὴν εἰρήνην· ἀλλὰ τοῦτο ἀντέβαινεν εἰς τὴν ἀείποτε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ ἐπικρατήσασαν καὶ ἀείποτε λυσιτελῆ αὐτῇ ἀποβᾶσαν ἀρχὴν τοῦ μηδέποτ' ἐνδιδόναι, ἀρχὴν ἥτις διετηρήθη καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου χάρις εἰς ἄνδρα ἀνήκοντα εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον, ὅστις ἐν παντὶ καιρῷ διέπρεψεν ἐπὶ τῇ ἀκαμάτῳ αὐτοῦ σταθερότητι, καὶ μέχρι μὲν τοῦδε διετέλεσε μετὰ σιδηρᾶς ἰσχυρογνωμοσύνης ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῶν πατρικίων, ἤδη δὲ πρῶτον καὶ ἴσως ἅπαξ μόνον ὑπῆρξε δημοτικός. Ὁ γηραιὸς Ἄππιος Κλαύδιος, ὅστις, πρὸ τριάκοντα ἐτῶν διατελέσας τιμητὴς, εἶχε κατασκευάσει μεγάλα καὶ λαμπρὰ ἔργα περὶ ὧν κατωτέρω θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν πλειότερα (σημ. Α. τοῦ παρόντος §§), ἄνθρωπος τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἔμβιον ἀπείκασμα τοῦ ἀρχαίου τῶν Ῥωμαίων εὐπατριδῶν πνεύματος, τῆς τραχύτητος ἐκείνης, τῆς σταθερότητος, τῆς αὐστηρότητος, τῆς ἀφελείας, ἅμα ἀκούσας ὅτι πρόκειται περὶ συνομολογήσεως εἰρήνης, διέταξε νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς τὴν βουλὴν, εἰς ἣν, καθὸ ἀόμματος καὶ χωλὸς, πρὸ καιροῦ ἤδη δὲν ἐφοίτα. Ὁ ὑπερήφανος λόγος τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐνταῦθα, ἐπέφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, διότι ἡ βουλὴ ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ συνεδριάσει ἀπέῤῥιψε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου. Τὸ δὲ ἀγέρωχον πνεῦμα καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀνδρῶν οἵτινες διεῖπον τότε τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα εἰκονίζεται λαμπρῶς οὐ μόνον ἐν τῷ πολιτεύματι τούτῳ τοῦ ἀομμάτου Ἀππίου Κλαυδίου, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοὺς ὁποίους εἶπεν ὁ Κινέας, ἐπανελθὼν πρὸς τὸν Πύῤῥον. Ὁ Κινέας, ὅστις ἄχρι τοῦδε δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπιμιξίαν εἰμὴ μετὰ τῶν ἐξηγχρειωμένων τὸ πλεῖστον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀρχόντων τῶν Ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν, ἐγνώρισεν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν ἐλευθέραν, τῆς ὁποίας ἡ βουλὴ παράδοξον ἐνέφαινεν πρὸς ἐκείνους ἀντίθεσιν· ὅθεν θαυμάσας τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τῆς πολιτείας ταύτης καὶ τὴν προκειμένην ἀντίθεσιν θέλων νὰ παραστήσῃ, εἶπε, λέγουν, εἰς τὸν Πύῤῥον, ὅτι ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων ἐφάνη αὐτῷ πολλῶν βασιλέων συνέδριον. — Περὶ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, ἐνδεεῖς μόνον ἔχομεν εἰδήσεις· ἠξεύρομεν δὲ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, ἂν καὶ μὴ δεχθέντες τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις, ἐπρότειναν λόγους περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς ἢ τοὐλάχιστον τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν αἰχμαλώτων (*), ὅτι αἱ προτάσεις αὗται ἀπέτυχον καὶ

(*) Ἔπεμψαν δὲ ἐπὶ τούτῳ εἰς Τάραντα πρὸς τὸν Πύῤῥον τρεῖς πρέσβεις ἐπισημοτάτους καὶ μάλιστα δυναμένους νὰ δώσωσιν αὐτῷ ἔννοιαν τοῦ χαρακτῆρος, τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν· τὸν Γάϊον Φαβρίκιον Λουσκῖνον, ὅστις μικρὸν πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφίξεως τοῦ Πύῤῥου (282-472) εἶχε νικήσει νίκην περιφανῆ τοὺς πολιορκήσαντας τὴν τῶν Θουρίων πόλιν Λευκανούς· τὸν Κόϊντον Αἰμίλιον Πάπον (Papus), ὅστις περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐβίασε τοὺς Βοίους νὰ εἰρηνεύσωσι, καὶ Πόπλιον Κορνήλιον Δολαβέλλαν, τὸν νικητὴν καὶ καθαιρέτην τῶν Σενόνων Γαλατῶν. Ἡ πρεσβεία τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν κατέζη πολυθρύλλητος διὰ τὴν σταθερότητα καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Φαβρικίου, εἰς ὃν, πένητα ὄντα καὶ ἄλλο πολύτιμον σκεῦος, ὡς λέγουν, μὴ ἔχοντα εἰμὴ ἓν

ὅτι μικρὸν ἔπειτα συνεκροτήθη, 279=475, δευτέρα μεταξὺ Πύῤῥου καὶ Ῥωμαίων μάχη περὶ Ἄσκλον τῆς Ἀπουλίας (Asculum Apulum) (*), καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἡττήθησαν αὖθις, στρατηγούμενοι ὑπὸ τῶν ὑπάτων Ποπλίου Σουλπικίου καὶ Ποπλίου Δεκίου Μύσωνος, τοῦ υἱοῦ καὶ ἐγγόνου τῶν δύο ὁμωνύμων ἐκείνων καὶ περιωνύμων διὰ τὴν εἰς τὸν θάνατον καθοσίωσιν αὐτῶν ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὁ Πύῤῥος, ἀποβαλὼν ἐνταῦθα 3,500 ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων τοῦ στρατοῦ, εἶπε λέγουν. «Ἂν ἔτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς»· διότι ἀπὸ μὲν τῶν συμμάχων ἀμβλεῖαν ἐλάμβανε τὴν συνδρομὴν, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὰς ἐπελθούσας τότε κατ' αὐτῆς Γαλατικὰς ἐπιδρομὰς (σελ. 228 καὶ 229), οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἐπικουρίαν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιέζοντο ὑπὸ τοῦ πολέμου, μάλιστα διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ συμβᾶσαν δυσχέρειαν περὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων. Ὅθεν ὁ μὲν βασιλεὺς ἄσμενος ἐδέχθη τὴν γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τῶν Συρακουσίων πρόσκλησιν, τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν κατὰ τῶν Καρχηδονίων, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προθύμως συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν, λαβόντες ἅπαντας αὐτῶν τοὺς αἰχμαλώτους, ἄνευ λύτρων (**).

ἀργυροῦν ἀλατοδοχεῖον καὶ μίαν ἀργυρᾶν θύσιμον φιάλην, ὁ Πύῤῥος ἐπρότεινεν, ἀλλὰ ματαίως, πλοῦτον πολὺν, καὶ τὸ πρῶτον παρ' ἑαυτῷ ἀξίωμα, ἐὰν μόνον συνδράμῃ εἰς διάλυσιν τοῦ πολέμου. Τὸ δὲ παντάπασι τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἀνάξιον διηγημάτιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀταραξίαν τοῦ Φαβρικίου διὰ τῆς αἰφνιδίου ἐμφανίσεως ἑνὸς τῶν ἐλεφάντων, εἶναι προδήλως μεταγενέστερον μύθευμα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἀπέδωκε τοὺς αἰχμαλώτους, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλει οὕτω ὑποχρεώσει τὴν βουλὴν νὰ δεχθῇ τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνεργήσῃ συντονώτερον πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ συγχρόνως νὰ δείξῃ ὁπόσον ἐτίμα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπέλθωσι μετὰ τῶν πρέσβεων, ἵνα τελέσωσι τὰ Κρόνια, εἰπὼν ὅτι εἰ μὲν αἱ προτάσεις αὐτοῦ γίνωσι δεκταὶ, εἶναι ἐλεύθεροι· ἀπαιτήσας ὅμως τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλουσιν ἐπανέλθει ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας, ἐὰν δὲν συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη. Οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι, ἐλθόντες εἰς Ῥώμην, προέτρεψαν παντὶ σθένει, μετὰ τῶν πολυαρίθμων συγγενῶν ϗ φίλων, τὸν λαὸν εἰς τὸ νὰ ψηφίσῃ τὴν εἰρήνην· ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἀπέβησαν μάταιοι, ἡ δὲ βουλὴ ἀνήγγειλεν ὅτι, ὅστις δὲν φυλάξῃ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, θέλει τιμωρηθῇ μὲ θάνατον. Ὅθεν ἅπαντες ἐπανῆλθον (Ἀππιανοῦ Σαυνιτ. X. ἐκλογὴ περὶ πρεσβειῶν 4 καὶ 5. Τὰ σωζόμενα ἐκ τοῦ 18 βιβλίου τῆς Ρωμ. ἀρχ. τοῦ Διονυσίου. Πλουτ. Πύῤῥος, 20).

(*) Διότι ὑπῆρχε καὶ ἕτερον Ἄσκλον ἐν Πικεντίνῃ, Asculum Picenum, τὸ Ἄσκλον τὸ Πικηνὸν τοῦ Στράβωνος.

(**) Τὸ περὶ τῆς ἀνακωχῆς ἀμφισβητεῖται· ὁ Πλούταρχος δὲν ὁμιλεῖ τῳόντι παντάπασι περὶ αὐτῆς· ἀλλ' ὁ Ἀππιανὸς (Σαυνιτ. XII ἐκλογ. περὶ ἀρετ. καὶ κακ.) λέγει ῥητῶς, ὅτι ὁ Πύῤῥος διέπλευσεν εἰς Σικελίαν μετὰ τὴν μάχην καὶ τὰς πρὸς Ῥωμαίους συνθήκας· ὁσηνδήποτε δὲ ἀστασίαν καὶ ἂν ἀποδώσωμεν εἰς τὸν βασιλέα, ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, μετὰ δύο νίκας, ἐγκατέλιπε τοὺς συμμάχους αὐτοῦ ὅλως ἀπροστατεύτους καὶ ὅτι ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν αἰχμαλώτων (ἥτις φαίνεται ἀναμφισβήτητος), μὴ ἐπιτυχὼν οὐδὲ ἀνακωχήν τινα τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ λέγεται μὲν ὅτι ὁ ἰατρὸς τοῦ βασιλέως ἢ ἄλλος τις αὐλικὸς ἀνεδέχθη, δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Φαβρίκιον, ὄντα ὕπατον ἐν ἔτει 278=476, νὰ ἀναιρέσῃ φαρμάκοις ἐπὶ μισθῷ τὸν Πύῤῥον καὶ ὅτι ὁ Φαβρίκιος ἀνήγγειλε τὴν ἐπιβουλὴν εἰς τοῦτον, ἀποδόντα ἤδη ὑπ' εὐγνωμοσύνης τοὺς αἰχμαλώτους· ἀλλὰ περὶ τοῦ διηγηματίου τούτου τοσαῦται ὑπάρχουσιν ἀντιφάσεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὥστε τῶν νεωτέρων οἱ πλεῖστοι θεωροῦσιν αὐτὸ ἢ ὡς καθαρὸν μῦθον ἢ ὡς φήμην ἁπλῆν διαδοθεῖσαν εἰς ἀμφότερα τὰ στρατόπεδα ἵνα δώσῃ εὔσχημον ὁπωσοῦν ἀφορμὴν πρὸς ἐπανάληψιν τῶν διακοπεισῶν διαπραγματεύσεων. — Ἀξιομνημό-

Τότε ὁ Πύρρος, καταλιπὼν φρουρὰν ἐν Τάραντι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μίλωνα, ἐξέπλευσε, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔαρος 278=476 εἰς Σικελίαν, ἔνθα διέτριψε τρία ἔτη, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ Ῥωμαῖοι, θαυμασίως ὠφεληθέντες ἐκ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, καθυπέταξαν μὲν τοὺς ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸν Πύρρον πολέμου ἐπαναστάντας Ἐτρούσκους, ἐπίεσαν δὲ δεινῶς τοὺς Σαμνίτας, τοὺς Λευκανοὺς καὶ τοὺς Βρεττίους, καὶ ἐγένοντο κύριοι πολλῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Οἱ κινδυνεύοντες σύμμαχοι τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου παρεκάλεσαν ἤδη αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἵνα σώσῃ αὐτούς, ἐπεθύμει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος νὰ λάβῃ εὔλογόν τινα ἀφορμὴν ἐκχωρήσεως ἐκ τῆς Σικελίας, ἐν ᾗ, μετά τινας εὐτυχεῖς ἐπιχειρήσεις, περιέστη εἰς ἣν θέσιν ἦτο πρότερον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Ὅθεν ἐπανέκαμψεν εἰς Τάραντα, ἐν ἔτει 275=479, ἔχων μὲν εἰσέτι στρατὸν 23,000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐκ νεοσυλλέκτων συγκείμενον, διότι τὰ ἄριστα αὐτοῦ τάγματα εἶχον καταναλωθῆ εἰς τὰς μάχας τῶν προηγουμένων πέντε ἐνιαυτῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέπεμψαν ἀμέσως τοὺς δύο αὐτῶν ὑπάτους, ὧν ὁ μὲν Μάνιος Κούριος Δεντάτος προήλασεν εἰς τὴν Σαμνῖτιν, ὁ δὲ Κορνήλιος Λέντουλος, εἰς Λευκανίαν. Ὁ δὲ Πύρρος, ἐπαυξήσας τὴν δύναμιν διὰ τῶν στρατευσίμων Ταραντίνων, καὶ τραπεὶς κατὰ τοῦ πρώτου, ἔπαθε περὶ Βενέβεντον ἧττων ὁλοσχερῆ, δὲν διέσωσεν εἰμὴ μικρὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μέρος, καὶ, ἐπειδὴ συγχρόνως οἱ Λευκανοὶ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Λεντούλου, ἐννόησεν ὅτι δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ πλέον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅθεν ἀπέπλευσεν εἰς Ἤπειρον ἐν ἔτει 274=480 (κατὰ Φίσχερον, ἔτει δὲ 273=481 κατ' ἄλλους), καὶ, ὡς γνωρίζομεν ἤδη (σελ. 236 καὶ 237), ἐπιχειρήσας ἐκεῖθεν ποικίλας πάλιν κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα στρατείας, ἐφονεύθη ἐν Ἄργει τῷ 272=482. Εἶχε δὲ καταλίπει ἐν Τάραντι φρουρὰν ὑπὸ τὸν Μίλωνα, ἀλλὰ, ἀποθανόντος τοῦ Πύρρου, ἀπῆλθεν αὕτη ὑπόσπονδος, παραδοῦσα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ῥωμαίων τοὺς Ταραντίνους, οἵτινες ἀπέβαλον ἤδη τὸν στόλον αὐτῶν καὶ μέρος τῶν ἀριστοτεχνημάτων, ἐδέχθησαν δὲ Ῥωμαϊκὴν φρουράν.

Οἱ Λευκανοί, οἱ Βρέττιοι, οἱ Σαμνῖται καὶ τ' ἄλλα ἐπαναστάντα ἔθνη ἐχειρώθησαν μικρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου. Καὶ αἱ μὴ ὑποταχθεῖσαι δὲ προηγουμένως ἔτι Ἑλληνικαὶ τῆς κάτω Ἰταλίας πόλεις ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνοίξωσι τὰς πύλας αὐτῶν εἰς τὸν νικηφόρον ἐκεῖνον λαόν, λαβοῦσαι ποικίλας τύχας· αἱ πλεῖσται διεφύλαξαν μὲν τοὺς ἀρχαίους νόμους καὶ θεσμούς, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ποτὲ δὲν μετεκίνουν, ἄνευ πλείσης ἀνάγκης, τὰ πολιτεύματα τῶν κατακτηθεισῶν πόλεων, ἅπασαι ὅμως,

---

νευτος εἶναι ἡ ἐν Ῥώμῃ γενομένη ἀπόφασις περὶ τῶν ἀποδοθέντων ὑπὸ τοῦ Πύρρου αἰχμαλώτων. Οὗτοι ἀνεκηρύχθησαν ἄτιμοι (infames, ἀπεστερήθησαν δηλαδὴ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων) καὶ οἱ μὲν ἱππεῖς κατέστησαν πεζοί, οἱ δὲ πεζοί, σφενδονῆται, ἅπαντες δὲ ὤφειλον νὰ στρατοπεδεύωσιν ἐκτὸς τοῦ στρατοπέδου, ἀφύλακτοι ἀπὸ τῆς ἀκρασίας τοῦ ἀέρος ᾗ ἀπερίφρακτοι· ταῦτα δὲ πάντα μεχρισοῦ ἕκαστος φέρῃ τὰ σκῦλα δύο ἐχθρῶν.

καὶ αὐταὶ ἐκεῖναι πρὸς ἃς τὸ πολίτευμα αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐπιεικέστερον, ὑπεβλήθησαν εἰς φορολογίαν καὶ στρατολογίαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συντρέχωσι τὴν Ῥώμην εἰς τοὺς πολέμους αὐτῆς, ἂν καὶ πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ μετέχωσιν ἐξίσου τῶν τιμῶν, καὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῶν πολέμων ἐκείνων. Ἡ Ῥώμη, γενομένη κυρία τῶν Ἑλληνικῶν τούτων πόλεων, συνεπλήρωσε περὶ τὰ μέσα τῆς τρίτης πρὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος (τὰ τέλη τῆς πέμπτης ἀπὸ κτίσεως τῆς πόλεως) τὴν κατάκτησιν τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας, κυριαρχήσασα ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν συνόρων τῆς σημερινῆς Λογγοβαρδίας μέχρι τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ. Ἡ δὲ κατάκτησις αὕτη ἐπέφερε τρία τινὰ μάλιστα λόγου ἄξια· πρῶτον, ἡ Ῥώμη, παύσασα τοῦ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἐντὸς εὐλόγων ὁρίων συγκρότησιν ἰσχυρᾶς δυνάμεως, μεταχειριζομένη ἅπαντας τοὺς πόρους τῆς Ἰταλίας, ὡς ἰδίους, καὶ παράδοξον ἐντεῦθεν λαβοῦσα ὑλικὴν ἰσχύν, ὥρμησεν ἤδη ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς οἰκουμένης, προοιμιάσασα εἰς τὸ ἀχανὲς τοῦτο ςάδιον, διὰ τοῦ πρώτου τῶν τοσοῦτον περιφήμων ἐν τῇ γενικῇ ἱςορίᾳ καταςάντων πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμων· δεύτερον, ἅπασαι αἱ Ἰταλικαὶ χῶραι, διά τε τὴν ἀπώλειαν τοῦ αὐτονόμου βίου καὶ τὴν μεγάλην φθορὰν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν ἐπήνεγκον οἱ ἀδιάλειπτοι κατακτητικοὶ τῆς Ῥώμης πόλεμοι, ἀπέβαλον τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ λαμπρὰν αὐτῶν ἀκμήν, ἐξαντληθεῖσαι καὶ ἐρημωθεῖσαι· ἀλλὰ τρίτον, ἐξεδίκησαν δεινῶς τὴν ταπείνωσιν αὐτῶν ταύτην, μεταδοῦσαι εἰς τὴν Ῥώμην τὸ δηλητήριον τῆς Ἑλληνικῆς τρυφῆς καὶ καταθέσασαι ἐντὸς τῶν σπλάγχνων αὐτῆς τὸ ἔμβρυον τῆς ἠθικῆς ἀλλοιώσεως, ἥτις, προϊόντος τοῦ χρόνου, παρήγαγε τοσοῦτον ὀλέθρια ἀποτελέσματα.

Α΄.) Κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάςασις μέχρι τῶν πρὸς τὴν Καρχηδόνα πολέμων.—Ἡ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας κυριαρχήσασα κατ' ἀρχὰς τῆς Ῥώμης ςενὴ κληρονομικὴ ἀριςοκρατία ἐσεμνύνετο οὐχὶ ἐπὶ πλούτῳ καὶ πολυτελείᾳ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ πληθύϊ καὶ τῇ ἀφοσιώσει τῶν πελατῶν αὐτῆς. Οἱ βασιλεῖς εἶχον ζητήσει νὰ μιμηθῶσι τὴν Ἐτρουσκικὴν λαμπρότητα, ἐξεναντίας ἡ ἀριστοκρατία ἐκείνη ἐπετηδεύθη τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, προσπαθοῦσα, διὰ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης, νὰ καταστήσῃ ἀγαπητότερον παρὰ τῷ λαῷ τὸ ἴδιον αὐτῆς κράτος. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ κληρονομικὴ ἐκείνη ἀριστοκρατία συνεχωνεύθη μετὰ νέων γενεῶν, ὁ τοιοῦτος σπαρτιατικὸς τοῦ βίου καὶ τῆς ἀνατροφῆς τρόπος οὐ μόνον παρέμεινεν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρότερος ἀπέβη, διότι ὁ χαρακτὴρ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας κατέςη ὅλως μάχιμος, τὸ ἔθνος δὲν ἐνησχολεῖτο εἰμὴ περὶ τὸν πόλεμον, τὴν γεωργίαν καὶ τὰς ἁπλουςέρας βιομηχανίας, μόνη δὲ ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀνδρία περιεποίουν τιμὴν καὶ δόξαν. Ὅθεν, ἐνῷ πρότερον, ὡς μαρτυροῦσι τὰ μεγαλοπρεπῆ τῶν Ταρκυνίων ἔργα, αἱ τέχναι καὶ τις πολυτέλεια εἶχον εἰςχωρήσει ἤδη ἐν Ῥώμῃ, ἐπὶ τῶν πρώτων ἐξεναντίας χρόνων τῆς ἀβασιλεύτου πολιτείας, ἐπεκράτησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, τῶν Ἐτρουσκικῶν καὶ τῶν Λατινικῶν ἠθῶν, τὰ Σαμνιτικὰ καὶ ὁ βίος ἀπέβη βαθμηδὸν ἁπλούςτερος, ἀπεριττότερος, τραχύτερος· τοῦτο δὲ μάλιςα ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν Γαλατῶν εἰςβολῆς μέχρι τῶν Καρχηδονιακῶν πολέμων, διότι, ὡς ἐκ τῆς καταςροφῆς τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων, τὸ ἔθνος κατέστη ἄπορον ἅμα καὶ ἰσχυρότατον, ἐπαναδραμὸν εἰς ἤθη ἀφελῆ καὶ ὅλως μάχιμα. — Μὴ σχηματίσωμεν ὅμως πάλιν ὑπερβολικὴν ἰδέαν περὶ τῆς πενίας τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ μὴ πιστεύσωμεν κατὰ γράμμα τὰ θρυλλούμενα περὶ Κικιννάτου καὶ τινων μεταγενεστέρων ἀνδρῶν, οἷον τοῦ Κουρίου Δεντάτου, τοῦ Φαβρικίου καὶ τοῦ Ῥηγούλου· ὅτι τὰ διηγήματα ταῦτα δὲν παρέχουσιν ἐντελῶς ἀκριβῆ ἔννοιαν περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων, μαρτυροῦσιν ἥ τε ἐπὶ Σερουίου Τυλλίου γενομένη διαίρεσις τοῦ ἔθνους καὶ ἄλλαι τινὲς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας

ἔχομεν περὶ τοῦ κατὰ τοὺς ἀπωτέρω ἐκείνης χρόνους ἰδιωτικοῦ τῶν Ῥωμαίων βίου. Τὰ ἔργα τῶν Ταρκυνίων ἢ αἱ λεωφόροι αἱ βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου ἢ ἄλλων κατασκευασθεῖσαι, ὑποδεικνύουν τὴν ἐν Ῥώμῃ ὕπαρξιν πολλῶν καὶ ἐπιτηδείων τεχνιτῶν· ἠξεύρομεν πρὸς τούτοις ὅτι ἤδη οὐ πολὺ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας οἱ Ῥωμαῖοι ἔφερον πορφυροῦν χρυσοπάρυφον ἔνδυμα, καὶ ἐν τῇ δωδεκαδέλτῳ ὑπάρχει νόμος περὶ τοῦ μὴ καίειν τοὺς νεκροὺς μετὰ τῶν χρυσῶν αὐτῶν κοσμημάτων. Προσέτι, 40 ἤδη ἔτη πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατασκαφῆς τῆς πόλεως, ἀναφαίνεται τὸ ἔθος τοῦ παρέχειν χρυσοῦν στέφανον ὡς γέρας τῆς ἀνδρίας, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἤρξαντο νὰ ἀπονέμωσιν ἀμοιβὰς ἐκ χρυσίου εἰς τοὺς νικητὰς πολὺ πρὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ οἱ τελευταῖοι ἐκέκτηντο χρυσωρυχεῖα, διὰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γειτονίαν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὸ ἀξιολογώτερον αὐτῶν ἐμπόριον, ἦσαν πολὺ πλουσιώτεροι εἰς χρυσόν. Πρωϊμώτατα ἐπίσης μετῆλθεν ἡ Ῥώμη καὶ ἐμπορίαν, ἂν καὶ ὄχι βεβαίως πολλοῦ ἀξίαν λόγου, διότι οἱ μὲν πλούσιοι ἢ ἐπίσημοι πολῖται, διὰ τὸ μάχιμον τῆς πολιτείας πνεῦμα, δυσκόλως εἶχον πρὸς τὸ ἐπιτήδευμα ἐκεῖνο, οἱ δὲ λοιποὶ ἀναγκαίως ἠσχολοῦντο μᾶλλον περὶ τὴν γεωργίαν· ὥστε ἡ ἐμπορία διεξήγετο ἐν Ῥώμῃ κυρίως ὑπὸ ξένων ἢ ἰδίως ὑπὸ Λατίνων ἢ Ἐτρούσκων. Ὅτι ὅμως ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἔκπαλαι περὶ πλείστου ἐποιεῖτο τὰ κατὰ τὸν πόρον τοῦτον τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ πλούτου, ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι, ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἔτει, συνωμολογήθη ἐμπορικὴ συνθήκη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη ἐπανελήφθη δὶς (κατὰ τὸν Πολύβιον) ἢ τρὶς (κατὰ τὸν Λίβιον) ἐντὸς τῶν δύο ἑπομένων ἑκατονταετηρίδων (ἴδε παρὰ Πολυβίῳ, 3, 22—25, τὰ μάλιστα λόγου ἄξια κείμενα τῶν συνθηκῶν τούτων).

Τὰ ταχτικὰ τοῦ κράτους εἰσοδήματα ἦσαν· 1ον ὁ ἐπὶ τῆς περιουσίας (κινητῆς ἢ ἀκινήτου) φόρος· ἡ βουλὴ ὥριζε τὸ ἑκάστοτε εἰσπρακτέον ποσόν, τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνελογεῖτο πρὸς τὸ σύνολον τῆς κατὰ πενταετίαν ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐκτιμηθείσης περιουσίας ἁπάντων τῶν πολιτῶν, καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην εἰσεπράσσοντο ἀφ' ἑκάστης χιλιάδος ἄσσων εἷς ἢ πλειότεροι ἄσσοι· 2ον τὰ δέκατα ταῦ προϊόντος τῶν ὑπὸ τῶν πολιτῶν κατεχομένων δημοσίων ἀγρῶν (ἐθνικῶν κτημάτων), τὰ δικαιώματα τὰ λαμβανόμενα ἕνεκα τῆς εἰς τὰς δημοσίους νομὰς βοσκήσεως τῶν θρεμμάτων, ἡ πρόσοδος τῶν ἐθνικῶν μεταλλείων καὶ ἰχθυοτροφείων ἢ τὰ τελώνια. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι φόροι δὲν εἰσεπράσσοντο ἀμέσως ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὡς ὁ ἐπὶ τῆς περιουσίας, ἀλλὰ ἐξεμισθοῦντο ὑπὸ τῶν τιμητῶν εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. Εἰς τοὺς ταχτικοὺς τούτους πόρους προσθετέον τὴν ἔκτακτον πρόσοδον τῆς ἀπὸ τοῦ πολέμου λείας. Τὰ δὲ ἔξοδα τῆς πολιτείας ἦσαν ἐν Ῥώμῃ ἐξ ἀρχῆς πολὺ μεγαλήτερα ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἔξοδα διοικήσεως σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον, ἐκτὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις βραδύτερον εἰσαχθέντος ἐκκλησιαστικοῦ καὶ δικαστικοῦ μισθοῦ καὶ τῆς δημοσίους ἀναλώμασι σιτήσεως τῶν πρυτάνεων. Εἰς τὴν Ῥώμην ἐξεναντίας οἱ ἄρχοντες, ἂν καὶ ἐπίσης μὴ μισθοδοτούμενοι, ἐλάμβανον ὅμως ἀπὸ τοῦ δημοσίου πάντα τὰ ἀναγκαῖα. Ἐκτὸς τούτου, πολλῆς δαπάνης πρόξενοι ἦσαν εἰς τὴν Ῥώμην οἱ διαρκεῖς ἐκεῖνοι πόλεμοι ἢ ἡ ἀδιάλειπτος ἐπέκτασις τοῦ κράτους, ἥτις κατ' ἀρχὰς μικρὰν ἔφερε πρόσοδον. Ἐντεῦθεν κατέσχησαν ἀναγκαῖοι πολυάριθμοι ὑπάλληλοι (adparitores καλούμενοι), οἵτινες ἐμισθοδοτοῦντο ἅπαντες ὑπὸ τοῦ δημοσίου καὶ, ἐπειδὴ διωρίζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, διὰ δὲ τοῦτο μετεβάλλοντο κατ' ἔτος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν μέρει μὲν ἀναγκαίως ἐπροσπάθουν νὰ πλουτήσωσι, πρὶν ἢ παύσωσι τῆς ὑπηρεσίας οἱ πάτρωνες αὐτῶν, ἐν μέρει δὲ διένειμαν μετὰ τούτων τὰ τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν κέρδη. Πολὺ δὲ καὶ τῆς λείας ἐσφετερίζοντο οἱ ἄρχοντες· ἤδη ἡ γενομένη κατὰ τοῦ Καμίλλου κατηγορία, ὅτι ἐκόσμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διὰ κειμηλίων ἀπὸ τῆς λείας τῶν Οὐϊεντανῶν ὑπεξαιρεθέντων, μαρτυρεῖ ὅτι ἔκτοτε ὁ τοιοῦτος τοῦ πλουτισμοῦ τρόπος δὲν ἦτο ὅλως ἀνήκουστος, καὶ ὅτι ἡ θρυλλουμένη ἀφιλοκέρδεια ἄλλων τινῶν Ῥωμαίων ἡρώων ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαίρεσις.

Πολλὰ ἐδαπανῶντο ἐπίσης ἔτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων εἰς ἔργα κοινωφελῆ, μάλιστα εἰς ὑδραγωγεῖα, ὀχετοὺς καὶ λεωφόρους· διότι τὰ κεφαλαιώδη ἐκεῖνα μνημεῖα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μεγαλείου, τὰ ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ θαυμαστότερα ἁπάντων τῶν πολυτελῶν τῆς Αἰγύπτου κτιρίων καὶ ἁπάντων τῶν ἐγκολαπτῶν τῆς Ἰνδικῆς ναῶν, διεκρίνοντο διά τε τὴν ὠφέλειαν τὴν ὁποίαν παρεῖχον καὶ τὴν ὑπέρογκον δαπάνην τὴν ὁποίαν ἀπῄτουν. Κατὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι ὑπερέβαλον ἢ αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας. «Τῶν γὰρ Ἑλλήνων, λέγει ὁ Στράβων ἐν τῷ § 8 τοῦ κεφ. Γ'. τοῦ Ε'. βιβλίου, περὶ τὰς κτίσεις μάλιστα εὐστοχῆσαι δοξάντων, ὅτι κάλλους ἐστοχάζοντο, καὶ ἐρυμνότητος, ἧ

λιμένων, καὶ χώρας εὐρυοῦς· οὗτοι (οἱ Ῥωμαῖοι) προὐνόησαν μάλιστα ὧν ὠλιγώρησαν ἐκεῖνοι, στρώσεως ὁδῶν, καὶ ὑδάτων εἰσαγωγῆς, καὶ ὑπονόμων τῶν δυναμένων ἐκκλύζειν τὰ λύματα τῆς πόλεως εἰς τὸν Τίβεριν. Ἔστρωσαν δὲ καὶ τὰς κατὰ τὴν χώραν ὁδοὺς, προσθέντες ἐκκοπάς τε λόφων, καὶ ἐγχώσεις κοιλάδων, ὥστε τὰς ἁρμαμάξας δέχεσθαι πορθμείων φορτία» κτλ. Ἐν ἔτει 312-442, ἔκτισεν ὁ περιφανὴς πατρίκιος Ἄππιος Κλαύδιος τὴν ἐπισημοτάτην Ῥωμαϊκὴν λεωφόρον (Διοδ. 22, 36). Ἡ ὁδὸς αὕτη, ἡ ἐξ αὐτοῦ Ἀππία κληθεῖσα, ἔφερεν ἀπὸ Ῥώμης εἰς τὴν Καμπανικὴν πόλιν Καπύην, ἐκεῖθεν δὲ παρεξετάθη βραδύτερον ἀφ' ἑνὸς μὲν μέχρι τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέχρι τοῦ Βρεντεσίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου συνήθως ἀνεχώρουν οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα διαπεραιούμενοι. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Κράτους, λαβόντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀξιόλογον, διὰ πολλῶν κατακτήσεων, ἐπίδοσιν, παρέσχον εἰς τὸν τιμητὴν ἐκεῖνον (*) τοὺς ἀναγκαίους πόρους, πρὸς κατασκευὴν οὐ μόνον τῆς πολυτελοῦς καὶ ἀδαμάστου ἐκείνης ὁδοῦ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου μεγάλου ἔργου, τοῦ ὑδραγωγείου, τὸ ὁποῖον κατήγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ σταδίων ὀγδοήκοντα τὸ καλούμενον Ἄππιον ὕδωρ.

Ἀλλ' ἡ περὶ τὰ δημόσια καὶ κοινωφελῆ ἔργα αὕτη λαμπρότης δὲν ἐξετείνετο, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, μέχρι τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου· τὰ δὲ ἱστορούμενα περὶ τῆς πενίας καὶ τῆς ἁπλότητος τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαϊκῶν οἴκων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μετέχουσι μὲν ὑπερβολῆς τινος, δὲν εἶναι ὅμως ὁλωσδιόλου ἀπίθανα. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔκοψαν ἴδια ἀργυρᾶ νομίσματα εἰμὴ μικρὸν μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐκχώρησιν τοῦ Πύρρου (ἐν ἔτει 269-485), μεταχειριζόμενοι πρότερον τὸ Ἑτρουσκικὸν, τὸ Λατινικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἀργύριον. Αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ἦσαν ὅλως ξύλιναι ἢ τοὐλάχιστον εἶχον ξυλίνας στέγας· ἐν γένει δὲ ὁ βίος ἦτο ἀφελέστατος, καὶ εἰς τὴν ἁπλότητα ταύτην τῶν ἠθῶν συνετέλει μάλιστα ὁ διηνεκὴς πόλεμος. Ἐπειδὴ πᾶς πολίτης ἦτο στρατιώτης, ἡ δὲ βουλὴ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ δὲν συνέκειντο εἰμὴ ἀπὸ ἐγκρίτων ἀξιωματικῶν, ἀναγκαίως τὰ ἤθη τοῦ στρατοπέδου ἐταυτίσθησαν μὲ τὰ τοῦ ἄλλου ὅλου βίου. Μόναι αἱ γυναῖκες διῆγον ὀπωσοῦν πολυτελῶς, οἱ δὲ ἄνδρες ἐξεναντίας ἀπέβησαν εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Λικινίου Στόλωνος ἐπὶ μακρὸν διεξαχθέντας Γαλατικοὺς καὶ Σαμνιτικοὺς πολέμους, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σκληροδίαιτοι καὶ τραχεῖς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δούλων ηὔξησεν ὡς ἐκ τῶν πολέμων ἐκείνων· ἀλλ' ἡ τάξις αὕτη τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶχεν ἔτι ἀποβῆ ὅσον βραδύτερον ἐπιζημία εἰς τὰ ἤθη καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὁ δοῦλος τότε ἐνησχολεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ τοῦ δεσπότου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ εἰς τὴν γεωργίαν, ἥτις ἦτο, μετὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἡ κυριωτέρα καὶ ἡ μόνη ἔντιμος ἐνασχόλησις τοῦ Ῥωμαίου. Προστούτοις ὁ δεσπότης ἦτο ἐπιεικὴς πρὸς τὸν δοῦλον, διότι τὰ ἔθνη τὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τότε πολεμούμενα ἦσαν ἔθνη συγγενέστατα, ἔχοντα ἤθη ἥκιστα τῶν Ῥωμαϊκῶν διαφέροντα, πολλοὶ δὲ αἰχμάλωτοι εἴτε ἐκουσίως ἀπελευθεροῦντο, εἴτε ἐλυτροῦντο ὑπὸ τῶν φίλων αὐτῶν καὶ τῶν συγγενῶν.—Ὁ οἰκιακὸς βίος ἦτο ἐν Ῥώμῃ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Σαμνίταις, ἀγροτικὸς, κόσμιος, ἐγκρατής. Οἱ ἐπισημότεροι Ῥωμαῖοι κατῴκουν, ἐξαιρέσει τῶν βουλευτῶν, κατ' ἀρχὰς τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐρχόμενοι εἰς τὴν πόλιν προσωρινῶς καὶ ἀναχωροῦντες ἅμα ἐτελείουν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν. Παρὰ τῷ πατρὶ ἢ πλησίον αὐτοῦ κατῴκουν τὰ τέκνα καὶ οἱ τούτοις ὁμοταγεῖς σχεδὸν πελάται· ἦτο δὲ ὁ πατὴρ οὐμόνον ἀρχηγὸς, ἀλλὰ καὶ δεσπότης καὶ δικαστὴς τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἡ δὲ πολιτεία μηδόλως ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν γινομένων· ὁ πατὴρ ἠδύνατο ἀνυπευθύνως νὰ ἐκθέσῃ τὸ νεογνὸν, ἰδιοποιεῖτο ἅπασαν τῶν υἱῶν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν, ἠδύνατο νὰ ἐκποιήσῃ μάλιστα αὐτοὺς ὡς δούλους τρὶς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον νὰ καταδικάσῃ. Ἀλλ' ἡ παντὸς νόμου ἰσχυροτέρα φυσικὴ στοργὴ σπανίως ἐπέτρεπε τὴν κατάχρησιν τῆς μεγάλης ταύτης ἐξουσίας, ἥτις ἀφ' ἑτέρου εἶχεν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις τὸ πλεονέκτημα, ὅτι τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν διείποντο ἄνευ δικαστηρίων καὶ δικονομιῶν. Ἡ σύζυγος τοῦ Ῥωμαίου δὲν ἦτο, ὡς ἡ Ἑλληνὶς γυνὴ, ἀποκεκλεισμένη τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς περιωρισμένη· δὲν διετέλει, προστούτοις, ἄμοιρος τῆς τοῦ ἄρρενος φύλου παιδείας, ἥτις, παρ' Ἕλλησι, μό-

(*) Ἡ κατασκευὴ τῶν λεωφόρων ἐγίνετο ἔτι ἐπὶ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ κράτους, διὰ τῶν τιμητῶν, τῶν αἰδίλων καὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν· βραδύτερον ἐξεναντίας ἐξεμισθοῦντο συνήθως εἰς ἐργολάβους, ἀλλ' ἐνίοτε μετεχειρίζοντο εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς εἰς ἀγγαρείας ὑποβιβλημένους κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν.

νῃ τῇ ἑταίρᾳ προσῆκεν, ὁ δὲ Ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς διαφέρει καὶ κατὰ τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ βλέπομεν τὰς γυναῖκας ἐχούσας ἐπιρροήν τινα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους. Ἐνὶ λόγῳ, ἡ Ῥωμαία οἰκοδέσποινα εἶχεν ἐντιμοτάτην παρὰ τῷ ἀνδρὶ τάξιν, ἐξεπαιδεύετο καλῶς, μετεῖχε τοῦ κοινωνικοῦ τῶν ἀνδρῶν βίου, διαζύγιον δὲ ἦτο πρᾶγμα ἀνήκουστον ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐκείνοις χρόνοις, ἂν καὶ ὁ σύζυγος ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο εὐχερέστατα. — Παρὰ τῷ σοβαρῷ, τῷ ἐμβριθεῖ, τῷ ἀφορῶντι ἐξόχως εἰς τὸ χρήσιμον καὶ εἰς τὸ πρακτικὸν λαῷ τῶν Ῥωμαίων, δὲν θέλομεν βεβαίως ζητήσει τὴν ἱλαρότητα καὶ τὴν εὐφροσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, οὐδὲ τὴν δαιμονίαν ἐκείνην ἐλαφρότητα, ἥτις ἀναφαίνεται ἀπανταχοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδ' αὐτῶν τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ παρ' αὐτοῖς ἐπικρατήσασα ἀκολασία μὲν τῶν γυναικῶν, χαλαρότης δὲ τοῦ γαμικοῦ δεσμοῦ. Τὰ ἰδίως ἐθνικὰ καὶ παναρχαῖα τῶν Ῥωμαίων ψυχαγωγήματα ἦσαν αἱ ἱπποδρομίαι καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀγωνίσματα, πᾶν δὲ τὸ τεχνικὸν καὶ κομψὸν ἦτο ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ἀλλότριον. Ἀπὸ τῶν Ἑτρούσκων, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἕτερπον τὰ ἄσεμνα κινήματα καὶ σχήματα τῶν μίμων καὶ τῶν ὀρχηστῶν, παρέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτο τῆς διατριβῆς τὸ εἶδος, καθὼς πιθανώτατα καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων (ἴδε ἀνωτ. σελ. 258), οἵτινες ὅμως ἦσαν ἄγνωστοι ἔτι αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐποχὴν περὶ ἧς ὁμιλοῦμεν ἐνταῦθα. Ἡ μουσικὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο θορυβώδης καὶ οὐδέποτε ἐτελειώθη ὅσον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν· ἐξεναντίας πρωϊμώτατα ἐπεκράτησεν ἐν Ῥώμῃ ἡ ἀγενὴς περὶ τὴν τράπεζαν ἀσωτία καὶ πολυτέλεια, ὥστε ἤδη περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ ἐκδοθῶσι κατ' αὐτῆς ἀστυνομικαὶ διατάξεις.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς κάτω Ἰταλίας· ἀπὸ δὲ τοῦ γεγονότος τούτου προέκυψεν, ὡς προείρηται, οὐσιώδης ἠθικὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἀλλοίωσις, διὰ τοῦτο μάλιστα ὅτι ἡ Ῥώμη περιῆλθε τοὐντεῦθεν εἰς διηνεκῆ σχέσιν μετὰ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τε Ἰονίου κόλπου καὶ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ Ἑλλήνων. Τὰ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατατροπωθέντα ἔθνη, οἱ Ἑτροῦσκοι, οἱ Λατῖνοι, οἱ Σαμνῖται, ἦσαν αὐτὰ τὰ παραγαγόντα τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν ἔθνη, εἶχον μέχρι τινὸς ὅμοια ἤθη καὶ θεσμοὺς συγγενεῖς· ἡ χείρωσις ἄρα αὐτῶν οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ζημίαν. Ἀλλὰ διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ Ἑλληνίδων ἐμπορικῶν πόλεων οἱ Ῥωμαῖοι, πρῶτον, ἐποίησαν λείαν ὁποίαν παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν Ἰταλικῶν ἐθνῶν, ἐκτὸς τῶν Ἑτρούσκων, ἄχρι τοῦδε ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσι· δεύτερον, προσεκτήσαντο δούλους διδαχθέντας ἐν τῇ τοσοῦτον ἤδη ἐξαχρειωθείσῃ Ἀνατολῇ τὴν τέχνην τοῦ ὑπηρετεῖν ἐπιτηδείως τὰς ὀρέξεις τῶν δεσποτῶν· τρίτον, περιῆλθον εἰς ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν κατοίκων τῶν Ἑλληνίδων ἐκείνων πόλεων, οἵτινες ἅπαντες, μηδ' αὐτῶν τῶν ἐγκριτωτέρων ἐξαιρουμένων, ἦσαν ἄνθρωποι τοιούτου φυράματος, ὥστε πλησιάζοντες τοὺς κυριωτέρους τῆς Ῥώμης οἴκους δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ ἐπιφέρωσι τὸν ὄλεθρον εἰς αὐτούς. Ἅπαντα δὲ ταῦτα ἀναγκαίως ἀπέβησαν μάλιστα ἐπικίνδυνα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρετήν, ἥτις δὲν ἐζηρίζετο εἰς ἠθικὰς ἢ θρησκευτικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ εἰς ἁπλᾶ ἤθη καὶ ἔθιμα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ Ῥωμαϊκαὶ παραδόσεις φημίζουσιν εἰσέτι τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ἐγκράτειαν ἀνθρώπων τινῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, οἷον τοῦ προαναφερθέντος Μανίου Κουρίου Δεντάτου καὶ τοῦ μικρὸν ἔπειτα, ἐν τῷ πρώτῳ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμῳ, διαπρέψαντος στρατηγοῦ Ἀτιλίου Ῥηγούλου· καὶ λέγουν μὲν περὶ τοῦ τελευταίου τούτου, ὅτι δὲν εἶχε πλείονα τῶν ἑπτὰ πλέθρων γῆς καὶ ὅτι ἐξητήσατό ποτε ἀπὸ τὴν βουλὴν τὴν ἐκ τῆς στρατηγίας ἄφεσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, ἀποθανόντος τοῦ ἀγροκόμου τὸν ὁποῖον κατέστησεν εἰς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο κτῆμα, ἔπαυσεν ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ περιέστη εἰς ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων· λέγουν δὲ περὶ τοῦ πρώτου, ὅτι κατῴκει εἰς εὐτελῆ χωρικὴν οἰκίαν καὶ ὅτι ἀπεποιήθη ποτὲ τὸν χρυσὸν τὸν ὁποῖον ἐκόμισαν αὐτῷ οἱ τῶν Σαμνιτῶν πρέσβεις ἐνῷ οὗτος ἐμαγείρευεν ἰδίαις χερσὶ τὰς γογγυλίδας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ περὶ ὀλίγων τινῶν ἀνδρῶν διηγήματα, τὰ ὁποῖα ἄλλως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων παρεμορφώθησαν καὶ ἐξωγκώθησαν, ἀποβαίνουσιν εἰς τοὺς ἀκολούθους χρόνους σπανιώτατα, ὅπερ μαρτυρεῖ ἤδη ὁπόσον ἠλλοιώθη ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς τῆς Ἰταλίας καθυποτάξεως· τὰ ἀρχαῖα Σαμνιτικὰ ἤθη διετηρήθησαν μὲν καὶ βραδύτερον ἐν τοῖς ἀγροῖς, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐν τῇ πόλει εἶχον παντελῶς ἐκλείψει, ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς βίος οὐδέποτε πλέον ἐντελῶς ἀπέβαλε τὸ νέον σχῆμα τὸ ὁποῖον ἅπαξ ἔλαβεν. Ἐξεναντίας οἱ μετ' ὀλίγον ἐπελθόντες πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμοι, ἐπήγαγον ἔτι πλείονα ἀλλοίωσιν τοῦ ἀρχικοῦ τῶν Ῥωμαίων χαρακτῆρος, διότι ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ πρώτου ἐκ τῶν πολέμων ἐκείνων ἀπέκτησαν σῶλον μέγαν, ἐγὼ δὲν ἦσαν οἰκοθεν ἔθνος ἐμπορικὸν ᾧ

ναυτικόν· ἐλεηλάτησαν τὰ Καρχηδονιακὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ἥτις ἦτο ἡ πλουσιωτάτη χώρα τοῦ τότε κόσμου· ἔφερον ἄπειρα πράγματα εἰς τὴν Ἰταλίαν, πρότερον ἄγνωστα εἰς αὐτήν· ᾐχμαλώτευσαν πολυαρίθμους Ἀφρικανοὺς δούλους, πρὸς τοὺς ὁποίους, ὄντας κατά τε τὴν γλῶσσαν ᾗ τὴν δίαιταν ὅλως ἀλλοτρίους ᾗ συνειθισμένους ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν εἰς σκληροτάτην κυβέρνησιν, ἐπολιτεύθησαν φυσικῷ τῷ λόγῳ παντάπασιν ἄλλως ἢ πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε αἰχμαλώτους αὐτῶν Ἰταλούς· τελευταῖον ἐξηγριώθησαν ἀναγκαίως διὰ τοῦ μακροῦ ἐκείνου εἴκοσι καὶ τριετοῦς ἀγῶνος πρὸς ἐχθρὸν μεμισημένον καὶ ἐντελῶς ξένον, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐχθρικῇ χώρᾳ σταθμεύοντες στρατιῶται αὐτῶν καὶ οἱ εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις τῆς Σικελίας ἐκπεμφθέντες στρατηγοὶ καὶ ἔπαρχοι παρεξετράπησαν εἰς πολλὴν αὐθαιρεσίαν ᾗ ἀκολασίαν.

Β'.) Πλειότερά τινα περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ῥώμης πρὸς τὰ κατακτηθέντα ἔθνη. α) Ἡ πόλις. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο μὲν κύριοι χώρας πολλῆς, ἀλλὰ δὲν ἐθεώρουν ταύτην ὡς ὁμοταγὲς τῆς πόλεως μέρος καὶ ὡς συναπαρτίζουσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν· ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία περιωρίζετο δι' αὐτοὺς εἰς μόνην τὴν πόλιν τῆς Ῥώμης, ἅπασαι δὲ αἱ λοιπαὶ χῶραι ἐθεωροῦντο ἁπλῶς ὡς παραρτήματα τῆς πόλεως ὥστε ἡ Ῥώμη δὲν ἦτο μόνον ἡ πρωτεύουσα, ἀλλὰ καὶ ἡ κυρίαρχος τῆς πολιτείας πόλις· ἡ βουλὴ αὐτῆς, αἱ ἐκκλησίαι τῶν πολιτῶν αὐτῆς, οἱ ἄρχοντες αὐτῆς διεῖπον συγχρόνως ἅπασαν τὴν πολιτείαν, καὶ διὰ νὰ μετέχῃ τις τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ὤφειλε νὰ ᾖναι πολίτης τῆς πόλεως. Ὅθεν πᾶς Ἰταλὸς ἀξιωθεὶς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, εἶχε διπλῆν πολίτου ἰδιότητα· τὴν φυσικήν, ὡς πρὸς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὴν τεχνητήν, ὡς πρὸς τὴν πόλιν τῆς Ῥώμης.

β) Ἡ ἄλλη ἐπικράτεια. Μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Λατινικῆς ὁμοσπονδίας (338–416), ἡ δύναμις τῆς Ῥώμης συνίστατο μᾶλλον εἰς τὴν ἐπιτηδείαν χρῆσιν τῶν συμμαχιῶν αὐτῆς ἢ εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἐπικρατείας. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι περίπου τῶν μέσων τῆς 3 πρ. Χ. ἑκατονταετηρίδος (τοῦ τέλους τῆς ὅ ἀπὸ κτ. Ῥ.), τὰ νικηφόρα τῶν Ῥωμαίων ὅπλα, ῥαγδαίως κατισχύσαντα ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰταλίας, ἠνάγκασαν αὐτὰ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Αἱ σχέσεις τῶν ἐθνῶν τούτων δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς δύο κυρίας τάξεις· τινὰ μὲν ἐξ αὐτῶν περιελήφθησαν καθ' ὁλοκληρίαν ἐντὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἄλλα δὲ, ἀνακτήσαντα, μετὰ τὴν ἧτταν, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ὑπῆρξαν ὀνόματι αὐτόνομα καὶ ἁπλῶς σύμμαχα τῆς Ῥώμης.

Τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἔθνη, τὰ ὁποῖα καὶ μόνα, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀπετέλουν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, διεκρίνοντο πάλιν διττῶς, καθόσον εἶχον ἢ δὲν εἶχον τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα. 1) Ἔθνη ἔχοντα τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα. Ἡ παραχώρησις τῶν δικαιωμάτων τούτων ἦτο ἀτελὴς ἢ πλήρης, δηλαδὴ συνεπαγομένη τὸ δικαίωμα τῆς ἐν Ῥώμῃ ψηφοφορίας. Ἡ ἄνευ τῆς ψηφοφορίας ἰσοπολιτεία παρεχωρεῖτο συνήθως κατ' ἀρχὰς ἵνα, δι' ἐντίμου τινὸς διακρίσεως, συνδεθῶσι στενώτερον μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἔθνη ἡττηθέντα, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ συσσωματοποιηθῶσι μετ' αὐτῆς· τοιαύτην ἰσοπολιτείαν ἔλαβον, λ. χ. μικρὸν μετὰ τὸ ἔτος 379–375, οἱ ὅλως τῇ μεγαλοψυχίᾳ τῶν Ῥωμαίων παραδόντες ἑαυτοὺς Τυσκλανοί, οἱ σύμμαχοι τῶν Λατίνων διατελέσαντες Καμπανοὶ (σελ. 296), εἰ καὶ ἐπιτρέψαντες τὰ καθ' ἑαυτοὺς καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τοὺς νικητάς, ἐπίσης οἱ Φουνδανοί, οἱ Φορμιανοί, οἱ Ἀρπινᾶται ᾗ ἐν μέρει οἱ Σαμνῖται· ἐν ἔτει 290–464 οἱ Σαβῖνοι καὶ ἄλλα τινὰ ἔθνη. Πλήρη δὲ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἐπέτρεπεν ἡ Ῥώμη εἰς ἔθνη τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ περιποιηθῇ δι' ἰδιάζοντος πίστεως δείγματος ἢ τὰ ὁποῖα, λαβόντα ἤδη τὴν ἀτελῆ ἰσοπολιτείαν, κατέστησαν ἄξια τοιαύτης ἀμοιβῆς. Εἶχον ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι τὴν πρόνοιαν νὰ μὴ διανέμωσι τοὺς νέους τούτους πολίτας εἰς ὅλας τὰς φυλὰς, ἀλλὰ κατέτασσον αὐτοὺς εἰς μίαν μόνην, ἢ συνεκρότουν ἐπὶ τούτῳ νέας φυλὰς καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλῶν ἀπὸ 20 συνεποσώθη εἰς 35 (σελ. 274). Ἡ πλήρης ἰσοπολιτεία παρεχωρήθη, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Λατινικῆς ὁμοσπονδίας (σελ. 296), εἰς τοὺς Λανουβίους, τοὺς Ἀρικηνοὺς, τοὺς Νωμεντανοὺς ᾗ τοὺς Πεδανούς· ἔπειτα, ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε, ἠξιώθησαν τῆς πλήρους ἰσοπολιτείας, καὶ οἱ Τυσκλανοί· ἐπίσης τῷ 319–435 οἱ Πριβέρνοι, τῷ 306–448 οἱ Αἰκανοί, τῷ 268–486 οἱ Σαβῖνοι, καὶ τῷ 188–566 οἱ Φορμιανοί, οἱ Φουνδανοί, ᾗ οἱ Ἀρπινᾶται· ποῖα ἄλλα ἔθνη ἔλαβον τὴν τοιαύτην ἰσοπολιτείαν, εἶναι ἄγνωστον.

Πᾶσα κοινότης λαβοῦσα τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα, εἴτε πλήρη, εἴτε ἀτελῆ, ἀπετέλει ἓν Ῥωμαϊκὸν municipium (ἰσοπολίτιδα πόλιν) ᾗ μετεῖχεν, ὡς πρὸς τὴν ἐπιγαμίαν καὶ τὴν ἀκίνητον κτῆσιν, ὅλων τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ Ῥωμαίου

πολίτου· ἀλλ' οἱ τῆς ἀτελοῦς μόνον ἰσοπολιτείας τυχόντες, ἄνευ τοῦ ψηφοφορικοῦ δικαιώματος, διέμενον κυρίως ὑπήκοοι, διατηροῦντες ὅμως καὶ οὗτοι τὸ ἐθνικὸν ὄνομα καὶ τὴν ἰδίαν διοίκησιν τῶν κοινοτικῶν αὐτῶν πραγμάτων, καλοῦμεν δὲ κατὰ τοῦτο εἰςέτι σύμμαχοι. Πρὸ πάντων αἱ ἰσοπολιτίδες πόλεις διεφύλαττον τὴν πάτριον λατρείαν, πλῆρες τὸ κοινοτικὸν αὐτῶν πολίτευμα (βουλήν, ἄρχοντας διαφόρων ὀνομάτων καὶ ἐκκλησίας τῶν πολιτῶν), ἔτι δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ τοπικοῦ δικαίου. Ὡς πρὸς τὸ τίμημα, οἱ μὲν τυχόντες πλήρους ἰσοπολιτείας καὶ ἐγγεγραμμένοι τούτου ἕνεκεν εἰς μίαν τῶν φυλῶν, κατελέγοντο παρὰ τοῖς ἐν Ῥώμῃ τιμηταῖς· οἱ δὲ ἄλλοι ἀνεξετάζοντο ἐν ταῖς ἰδίαις πόλεσι, πεμπομένων τῶν τιμητικῶν αὐτῶν καταλόγων εἰς Ῥώμην. Ἐπίσης ὡς πρὸς τὴν στρατολογίαν, οἱ ἰσοπολῖται τῆς πρώτης τάξεως κατετάσσοντο κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ αὐτῶν φυλήν· οἱ δὲ τῆς δευτέρας, ἔπεμπον τὴν ἐπιβάλλουσαν τῶν στρατευσίμων μερίδα, ἀφ' ὧν ἔπειτα συνεκροτοῦντο λεγεῶνες.

Ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπενέβησαν πλειότερον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἰσοπολιτίδων πόλεων. Ἤδη ἐν ἔτει 318=436 αἱ ἐσωτερικαὶ τῆς Καπύης διενέξεις ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀπὸ Ῥώμης ἀποστολὴν πολιάρχων (praefecti), ἐπιτετραμμένων τὸν ὀργανισμὸν τῆς κοινότητος· καὶ τότε μὲν ἡ πόλις διεφύλαξεν ἔτι τὸ αὐθύπαρκτον αὐτῆς κοινοτικὸν πολίτευμα· ἀλλὰ ἐν ἔτει 211=543, ἡ Καπύη ἔπαθεν, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ Ἀννιβιακῷ (τῷ 2ῳ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ἴδε κατωτέρω) πολέμῳ προδοσίας αὐτῆς, ἐντελῆ ἀλλοίωσιν, διότι τὰ βουλευτικὰ αὐτῆς γένη κατεστράφησαν, οἱ πολῖται, στερηθέντες τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, ἀπῳκίσθησαν ἀλλαχοῦ, αἱ οἰκίαι καὶ ἡ χώρα ἀνεκηρύχθησαν δημόσια Ῥωμαϊκὰ κτήματα, δὲν διέμειναν ἐν τῇ πόλει εἰμὴ ἀπελεύθεροι κάπηλοι καὶ χειρώνακτες, καὶ οὐδ' εἰς τούτους ἐπετράπη τὸ ἐλάχιστον ἴχνος αὐτονόμου πολιτεύματος, ἀλλ' ἐπέμπετο αὐτόθι κατ' ἔτος πολίαρχος πρὸς διατήρησιν τῆς εὐταξίας. Τὰ αὐτὰ ἔπαθον αἱ ἀποστατήσασαι πόλεις Ἀτέλλα καὶ Καλατία· ἐν γένει δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, θέλοντες ἤδη νὰ προλάβωσι τὰς τοιαύτας ἀποστάσεις διὰ συντονωτέρας ἐπιτηρήσεως καὶ τῆς εἰςαγωγῆς τοῦ δικαίου ἢ τῶν νόμων αὐτῶν, μετέβαλον καὶ ἄλλας πολλὰς ἰσοπολιτίδας πόλεις εἰς πολιαρχίας (praefecturae), ἂν καὶ ἐπιεικέστερον, διότι αἱ πόλεις αὗται διεφύλαξαν μέχρι τινὸς τὴν τοπικὴν διοίκησιν, ὄχι ὅμως συνήθως καὶ ἰδίους ἄρχοντας, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ ἐπέμπετο εἰς αὐτὰς ἐκ Ῥώμης πολίαρχος (*)· ἄλλαι πάλιν διέσωσαν ἢ ἀνέκτησαν πλήρη τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀρχάς, οἷον ἀπὸ τοῦ 188=566 οἱ Φουνδανοί, οἱ Φορμιανοί, οἱ Ἀρπινᾶται· ἕτεραι δὲ μετεβάλλοντο εἰς ἀποικίας ἢ βραδύτερον μάλιστα αἱ πλεῖσται τῶν πολιαρχιῶν εἰς στρατιωτικὰς ἀποικίας μετέστησαν.

2) Ἔθνη μὴ ἔχοντα τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα. Τούτων ἡ τύχη δὲν ἦτο ἐπίσης ὁμοιόμορφος. Σείριστα πάντων ἔπασχον ἐκεῖνα ἐξ αὐτῶν ὅσα, διατελέσαντα εἰς τὴν τῶν συμμάχων τάξιν καὶ ἀποστατήσαντα, ἐτιμωροῦντο διὰ τῆς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς τῆς στρατεύσεως, καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπηρετῶσιν, ὡς δοῦλοι τοῦ κοινοῦ, τοὺς Ῥωμαίους ἄρχοντας, οἷον οἱ Βρί(ή)ττιοι, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ Ἀννιβιακῷ πολέμῳ πολιτείας αὐτῶν. Ἄλλα διεφύλαττον τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, ὑπεβάλλοντο ὅμως κατὰ τὰ λοιπὰ εἰς ποικίλους περιορισμοὺς καὶ δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς μετὰ τῆς Ῥώμης ἐπιγαμίας· οἷον τὰ Καμπανικὰ ἔθνη, ἀφοῦ, διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀποστασίαν, ἐστερήθησαν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀκινήτου κτήσεως καὶ ἀπῳκίσθησαν εἰς ἄλλας χώρας. Ὁμοία ἦτο ἀναμφιβόλως καὶ ἡ κατάστασις τῶν ἐθνῶν ὅσα, ἅμα μετὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν, ἀπηλαύνοντο τῶν πατρίδων καὶ ἀπῳκίζοντο εἰς ἄλλας τῆς Ἰταλίας χώρας, ὅπερ συνέβη εἰς τοὺς Πίκεντας. Ἅπαντα τὰ ὑπήκοα ταῦτα ἔθνη διεφύλαττον μὲν καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν καὶ τοὺς ναούς, διῳκοῦντο ὅμως φυσικῷ τῷ λόγῳ ὑπὸ ἐπιμελητῶν ἢ ὑπὸ τῶν παρακειμένων ἀποικιῶν ἢ πολιαρχιῶν, τελοῦντα προσωπικὸν φόρον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περιουσίας ἑκάστου ὡρισμένον· ἀλλ' ὄχι καὶ φόρον ἀπὸ τῆς ἀφαιθείσης αὐτοῖς ἀκινήτου κτήσεως (ἀγρῶν καὶ οἰκιῶν), διότι ὁ τοιοῦτος φόρος ἦτο ἀσυμβίβαστος μετὰ τὰς ἰδέας τὰς ὁποίας εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰταλικοῦ ἐδάφους κτήσεως καὶ ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὡς σημεῖον νομῆς ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπιτραπείσης, ἢ ὄχι ἐντελοῦς κυριότητος.

(*) Οἱ πολίαρχοι ὑπήγοντο εἰς τοὺς κατωτέρους τῆς Ῥώμης ἄρχοντας· καὶ 4 μὲν ἐξ αὐτῶν ἐξελίγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ προεχειρίζοντο ὑπὸ τοῦ πραίτορος τῆς πόλεως.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας κατέστησεν ἤδη ἀναγκαίας καὶ ἄλλας τινὰς διατάξεις. Πρὸς ἐπιτήρησιν καὶ συλλογὴν τῶν εἰσπρακτέων ἐντεῦθεν εἰσοδημάτων, διενεμήθη αὕτη ἐν ἔτει 267—489 μεταξὺ 4 νέων ταμιῶν (σελ. 281. Ἐκ τῶν προηγουμένων 4, οἱ μὲν δύο ἐπεμελοῦντο τὰ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐν τῇ πόλει, οἱ δὲ ἄλλοι δύο συνώδευον τοὺς ὑπάτους, ὡς στρατιωτικοὶ ταμίαι), ὧν εἷς μὲν ἔδρευεν ἐν Ὠστίᾳ, εἷς δὲ εἰς Κάληνα, οἱ δὲ δύο ἕτεροι πιθανώτατα παρὰ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Προστούτοις εἰσήχθησαν καὶ ἄλλα ποικίλα κατά τε τὰ σύνορα καὶ τοὺς λιμένας τέλη.

γ) Αἱ Ἀποικίαι. Δῦται ἀπετέλουν μάλιστα ἀξιόλογον μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας· διότι οἱ Ῥωμαῖοι ὅταν καθυπέτασσον ἔθνος καὶ ἀφήρουν τὴν χώραν αὐτοῦ καθ' ὁλοκληρίαν ἢ ἐν μέρει, ἔπεμπον συνήθως αὐτόθι μοῖράν τινα Ῥωμαίων ἢ Λατίνων ἀποίκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διένεμον τὰς κατακτηθείσας γαίας. Ποῖος ἦτο ὁ σκοπὸς τῶν ἀποικιῶν τούτων καὶ ποῖαι αἱ πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις, ἐξετέθη ἤδη ἀνωτέρω ἐν σελ. 281 ἓ 282. Ἐνταῦθα προσεπιφέρομεν μόνον ὅτι μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου, ἡ Ῥώμη εἶχεν ἤδη κτίσει πεντήκοντα καὶ τρεῖς τοιαύτας ἀποικίας, ἐξ ὧν τριάκοντα ἦσαν Λατινικαί.

δ) Οἱ σύμμαχοι (Socii). Ἐκ τῶν Ἰταλικῶν ἐθνῶν εὐάριθμα μόνον συνεσωματοποιήθησαν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἢ λαβόντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἢ ὡς ὑπήκοα. Τὰ δὲ πλεῖστα ἦσαν ὀνόματι αὐτόνομα καὶ σύμμαχα τῆς Ῥώμης, διακρινόμενα εἰς δύο τάξεις· τοὺς Λατίνους ἓ τοὺς ἄλλους Ἰταλοὺς συμμάχους. Τὸ ὄνομα τῶν Λατίνων περιελάμβανε, πρῶτον, τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Λατινικῆς ὁμοσπονδίας· δεύτερον, τὰ ἔθνη εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὄνομα ἐκεῖνο μετεδόθη κατὰ συνθήκην (ἴδε Στράβ. Ε, Γ, §. 4 ἐν ἀρχῇ)· τελευταῖον τὰς πολυαρίθμους Λατινικὰς ἀποικίας. Οἱ Λατῖνοι οὗτοι μικρὸν διέφερον τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, ἔχοντες ἀνέκαθεν ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιγαμίας ἓ τῆς ἐγκτήσεως (*), ἔτι δὲ τὸ ἰδιάζον προνόμιον τοῦ νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὁσάκις ἦσαν τυχὸν παρόντες ἐν Ῥώμῃ, καὶ νὰ ψηφοφορῶσιν ἐν μιᾷ τῶν φυλῶν, διὰ τοῦ κλήρου ὁριζομένην· τελευταῖον ἠδύναντο εὐχερέστατα νὰ ἀποκτήσωσι τὴν πλήρη τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἰδιότητα διττῶς· πρῶτον διὰ νόμου, κατὰ τὸν ὁποῖον πᾶς Λατῖνος ἠδύνατο νὰ μετοικήσῃ εἰς Ῥώμην καὶ νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν, ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ καταλίπῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἀπόγονον τοῦ οἴκου αὐτοῦ· δεύτερον διὰ τοῦτο, ὅτι πᾶς ὁ ἐν Λατινικῇ πόλει περιβληθεὶς ἐνιαυσιαίαν τινὰ ἀρχήν, καθίστατο ὡς ἐκ τούτου καὶ μόνου ἤδη Ῥωμαῖος πολίτης. Μετὰ τοῦ ὀνόματος δὲ τοῦ Λατινικοῦ ἔθνους, διετηρήθησαν καὶ αἱ Λατινικαὶ πανηγύρεις (αἱ ἀνοχαὶ αἱ Λατῖναι, κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον), ἀλλ' ὄχι ἓ αἱ περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων συσκέψεις, διότι ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι διέτασσον κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν περὶ τοῦ ἐπικουρικοῦ τῶν Λατίνων στρατοῦ· ὡς σημεῖον ὅμως τοῦ ἀρχαίου δικαιώματος διέμεινε τοῦτο, ὅτι οἱ ὕπατοι δὲν ἀνελάμβανον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ εἰμὴ ἀφοῦ ἐτέλουν πρῶτον τὰς Λατινικὰς πανηγύρεις, αἵτινες ἑωρτάζοντο καὶ βραδύτερον ἀκριβέστατα, ἓ ἀφοῦ δηλαδὴ πᾶσαι αἱ Λατινικαὶ πόλεις καὶ ἀποικίαι ἔλαβον πλήρη τὴν ἰσοπολιτείαν, ἣν καὶ ἤδη ἐπὶ Κικέρωνος ἡ εἰς τὰς πανηγύρεις ταύτας μετοχὴ τῶν πόλεων εἶχεν ὅλως σχεδὸν ἐκλείψει.

Οἱ ἄλλοι Ἰταλοὶ σύμμαχοι συνέκειντο τὸ πλεῖστον ἐξ ἐθνῶν τὰ ὁποῖα, εἴτε διὰ τοῦ πολέμου, εἴτε ἄλλως, ὑποβληθέντα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, διεφύλαξαν ὅμως ἢ ἀνέκτησαν κατὰ τὸ φαινόμενον τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν καὶ ἐγένοντο δικτὰ εἰς συμμαχίαν μετὰ τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' αἱ συμμαχίαι αὗται συνωμολογοῦντο συνήθως ἐπὶ ἀνίσοις ὅροις, ὥστε πραγματικῶς οἱ Ἰταλοὶ ἐξηρτῶντο, ὅσον καὶ οἱ Λατῖνοι, ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ὑπῆρχον δὲ κατὰ τοῦτο ποικίλαι διακρίσεις. Τινὲς τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, εἰ καὶ καλούμεναι σύμμαχοι, διετέλουν ὅμως ὅλως σχεδὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν· οἷον ἡ τῶν Ἀπούλων πολιτεία. Ἄλλαι ἀπελάμβανον πλείονά τινα ἐλευθερίαν, καὶ ἰδίως τὸ δικαίωμα τῆς ἀσυλίας ὡς πρὸς τοὺς ἐκ Ῥώμης φυγάδας, οἷον αἱ πόλεις τῶν Νεαπολιτῶν, τῶν Πραινεστινῶν καὶ τῶν Τιβουρίνων. Ἕτεραι

(*) Ἡ ἐν σελίδι 296 ἀναφερομένη ἀπαγόρευσις δὲν ἀπέβλεπεν εἰμὴ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν Λατινίδων πόλεων· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ πολῖται ἑκάστης Λατινίδος πόλεως δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκτήσεως καὶ τὸ τῆς ἐπιγαμίας ὡς πρὸς τὰς ἄλλας Λατινίδας πόλεις, εἶχον ὅμως τὰ δικαιώματα ταῦτα ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην. Καὶ ἡ αἰτία τῆς διακρίσεως ταύτης εἶναι πρόδηλος· οἱ Ῥωμαῖοι ἤθελον δι' αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ διασπάσωσιν ὅσον ἔνεστι τοὺς ἀμοιβαίους δεσμοὺς τῶν Λατινίδων πόλεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ συνδέσωσιν ὅσον οἷόν τε τοὺς Λατίνους μεθ' ἑαυτῶν.

πάλιν, ἀλλ' ὀλίγισται, διεφύλαξαν, μέχρι τῆς 7ης ἀπὸ κτ. Ῥώμης ἑκατονταετηρίδος, τὸ πλεονέκτημα συμμαχίας ἐπὶ ἴσοις ἐντελῶς δικαίοις, οἷον αἱ πόλεις τῆς Καμέρτης καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Ἐν γένει δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεπλήρουν ἀκριβέστατα τὰς περὶ προστασίας τῶν συμμάχων ἐκείνων ὑποχρεώσεις αὐτῶν, καὶ, τούτου ἕνεκα, περιεποίησαν ἑαυτοῖς τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν σταθερὰν προσήλωσιν τῶν ἐθνῶν τούτων. Ἅπαντες οἱ Ἰταλοὶ σύμμαχοι εἶχον, ὡς καὶ οἱ Λατῖνοι, τὸ δικαίωμα τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐγκτήσεως, πιθανῶς καὶ τὸ τῆς ἐπιγαμίας, ἔτι δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀποκτῶσι, διὰ τῆς μετοικήσεως, τὴν τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἰδιότητα, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ ψηφοφορεῖν, ὡς οἱ Λατῖνοι, ὁσάκις συνέβαινε τυχὸν νὰ ἐπιδημῶσιν ἐν Ῥώμῃ. Τὰ δικαιώματα ταῦτα τῶν Ἰταλῶν συμμάχων παρεχωροῦντο ἐνίοτε καὶ εἰς ἀλλοδαπὸν, εἰς τὸν ὁποῖον τότε ἡ βουλὴ παρεῖχεν, ἓν τινι Ἰταλικῇ πόλει, τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τοῦτο ἀκίνητον κτῆσιν (οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν).

Ἡ κυριωτάτη τῶν συμμάχων ὑποχρέωσις ἦτο νὰ δίδωσιν εἰς τὴν Ῥώμην ὡρισμένον ποσὸν στρατοῦ, ἀργύρου, σίτου, πλοίων καὶ ἄλλου ὑλικοῦ. Οἱ πρὸς ἀναπλήρωσιν, ἀνανέωσιν ἢ αὔξησιν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἀναγκαῖοι ἄνδρες ἐψηφίζοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς βουλῆς ὁμοῦ μὲ τὸ περὶ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου δόγμα (παραβλητέον ταῦτα πάντα μὲ τῷ ἐν τὰ ἑπομένῳ ἐδαφίῳ Γ', περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ ἐκτιθέμενα)· ἔπειτα οἱ ὕπατοι, κανονίσαντες ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων σταλέντων καταλόγων τοῦ σύμπαντος πλήθους τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς δυνάμεως, τὴν ἐπιβάλλουσαν ἑκάστου μερίδα, διεκοίνουν ταύτην εἰς τοὺς τῶν συμμάχων πρέσβεις, οἵτινες ὤφειλον νὰ παρευρίσκωνται ἐπὶ τούτῳ εἰς Ῥώμην ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, καὶ προσδιώριζον ποῦ καὶ πότε τὰ διάφορα ταῦτα σώματα ἑκάστου ὑπὸ τὸν ἴδιον ἀρχηγὸν συνερχόμενα, ἔμελλον νὰ εὕρωσι τὸν ὕπατον, εἰς ὃν ἦσαν ἐπινενεμημένα, ἢ τοὺς δύω αὐτοῦ λεγεῶνας. Τὸ παρ' ἑνὶ ὑπατικῷ στρατῷ ἐπικουρικὸν τοῦτο τῶν συμμάχων ἦτο συνήθως, ὡς πρὸς μὲν τὸ πεζικὸν ἀφαιρέσει τοῦ μετ' ὀλίγον μνημονευθησομένου πεμπτημορίου, πάρισον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, ὡς πρὸς δὲ τὸ ἱππικὸν, τριπλάσιον. Ὁ ὕπατος διώριζεν ὡς ἀνωτέρας ἡγεμόνας τοῦ ἐπικουρικοῦ τούτου δώδεκα Ῥωμαίους Πραιφέκτους, οἵτινες, ὄντες καθ' ὅλα ὁμοταγεῖς τῶν 12 χιλιάρχων τῶν 2 λεγεώνων, συνεκρότουν, ἀπὸ τοῦ πεμπτημορίου τοῦ πεζικοῦ, καὶ τοῦ τριτημορίου τοῦ ἱππικοῦ, ἰδιαίτερόν τι σῶμα ἐπιλέκτων (extraordinarii), ἵνα χρησιμεύῃ εἰς τὰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἦτο ἀνάγκη ἐξόχου ἀνδρείας, τοὺς δὲ λοιποὺς δὲν συνέταασον εἰς λεγεῶνας εἰμὴ σπανίως, συνήθως δὲ διῄρουν εἰς δύο μέρη τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο τὸ μὲν δεξιὸν, τὸ δὲ εὐώνυμον κέρας (Ala), ἢ ὑποδιῃροῦντο, τὸ μὲν πεζικὸν εἰς τάγματα (cohortes), τὸ δὲ ἱππικὸν, εἰς ἴλας (turmæ). Τὰ τάγματα ταῦτα καὶ αἱ ἴλαι εἶχον φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀρχηγοὺς ὁμογενεῖς· καὶ ἡ μισθοδοσία καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτῶν παρείχετο ἀπὸ τῆς πολιτείας εἰς ἣν ἀνῆκον· ἀλλὰ τὴν τροφὴν κατέβαλλεν ἡ Ῥώμη ἐξ ἰδίων. Τελευταῖον ὁ συμμαχικὸς στρατὸς, καὶ μάλιστα ὁ Λατινικὸς, μετεῖχε τῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου λαφύρων καὶ προσκτηθεισῶν γαιῶν πολλάκις ἐξίσου μὲ τοὺς Ῥωμαίους στρατιώτας.

Ἅπαντες οὗτοι οἱ σύμμαχοι, οἵ τε Λατῖνοι καὶ οἱ ἄλλοι, διεφύλαττον, ὡς πολιτεῖαι αὐτόνομοι, τὸ ἴδιον αὐτῶν τοπικὸν δίκαιον· ἐδέχοντο ὅμως ἑκουσίως καὶ πολλοὺς περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου Ῥωμαϊκοὺς νόμους. Ἀλλ' ὡς πρὸς πᾶν τὸ ἀφορῶν τὸ δημόσιον δίκαιον διετέλουν ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς βουλῆς, ὀφείλοντες ὑποταγὴν εἰς τὰς διατάξεις αὐτῆς, ἥτις, χάριν τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας, ἐλάμβανε γνῶσιν καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς συμβαινόντων κακουργημάτων καὶ συνεβίβαζε τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς. Τὸ κράτος τῆς Ῥώμης ὡς πρὸς τοὺς συμμάχους τούτους ἦτο μάλιστα τοιοῦτον, ὥστε οἱ διὰ τῆς Ἰταλίας διερχόμενοι ἄρχοντες ἀπῄτουν παρ' αὐτῶν δωρεὰν τὰ ἀναγκαῖα ὑποζύγια, ἀπὸ δὲ τοῦ 143–581 καὶ τὴν ξένισιν αὐτῶν καὶ ἄλλας θεραπείας, παρεκτρεπόμενοι πολλάκις εἰς καταχρήσεις, περὶ ὧν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ κατηγορήσῃ αὐτούς. Τούτου ἕνεκα, πολλοὶ τῶν συμμάχων καθυπέβαλον ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν ἰδίαν προστασίαν ἰσχυροῦ τινος ἐν Ῥώμῃ οἴκου, καὶ ἡ βουλὴ ἀνεγνώριζε τὴν τοιαύτην σχέσιν, ἀναθέτουσα πολλάκις τὴν περὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν διενέξεων κρίσιν εἰς τοὺς πάτρωνας ἐκείνους.

ε) Αἱ ἐπαρχίαι. Εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον τύπον τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας δὲν καθυπεβλήθη ποτὲ κἀνὲν μέρος τῆς κυρίως Ἰταλίας, ἀλλὰ μόνον αἱ ἐκτὸς ταύτης κατακτηθεῖσαι χῶραι· ὅθεν περὶ τούτου θέλομεν πραγματευθῆ βραδύτερον.

Γ.) Στρατιωτικὸς ὀργανισμός. Περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων ἀνεδεικνύετο μάλιστα ἡ σύνεσις καὶ ἡ πρόνοια τῆς βουλῆς. Αὕτη ὥριζε τὸ

σχέδιον τοῦ πολέμου καὶ ἐψήφιζε κατ' ἔτος ποῦ ἔμελλον νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ νέοι ὕπατοι καὶ πραίτορες (*) καὶ ποίων λεγεώνων ἡ ἀρχηγία ἔμελλε νὰ δοθῇ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Ὁσάκις, πρὸς ἐξακολούθησιν ἐκστρατείας τινός, ἐθεωρεῖτο λυσιτελὴς ἡ διατήρησις τοῦ αὐτοῦ στρατηγοῦ, παρετείνετο, ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς βουλῆς, διὰ δόγματος τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν (plebiscitum), καὶ ἐπέκεινα τοῦ ἔτους τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ κράτος (imperium), ὡς ἀνθυπάτου (proconsul) ἢ ἀντιστρατήγου (propraetor). Ἐπίσης ἐὰν οἱ νέοι ὕπατοι καὶ πραίτορες δὲν ἐξήρκουν εἰς τὸν ἐνεργείᾳ στρατὸν, διετηροῦντο ἐπὶ ἓν ἔτος τινὲς τῶν προδιατελεσάντων ὡς ἀνθύπατοι ἢ ἀντιστράτηγοι, ἢ ἡ βουλὴ ἐπέτρεπεν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν τῶν φυλῶν ἢ τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν νὰ ὁρίσῃ τίνι πρέπει νὰ παραχωρηθῇ ὡς ἀνθυπάτῳ τὸ στρατιωτικὸν κράτος ἔν τινι ἐπαρχίᾳ. Ἡ δὲ ἀπονεμομένη τοῖς ὑπάτοις στρατιωτικὴ δύναμις συνέκειτο συνήθως ἐκ 4 λεγεώνων, ὧν δύο ἐδίδοντο εἰς ἕκαστον ὕπατον· ἐνίοτε ὅμως, ἀνάγκης οὔσης, ἐστρατολογοῦντο, κατ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς, καὶ πλειότεροι.

Πᾶς λεγεὼν περιελάμβανε συνήθως 4200 πεζοὺς, ἀλλ' ἐν ἐπικινδύνοις πολέμοις ᾗ 5000, καὶ ἔτι πλείονας· ἐξ αὐτῶν 600 μὲν ἦσαν οἱ καλούμενοι Triarii, οἱ ἀποτελοῦντες τὸ κράτιστον τοῦ λεγεῶνος μέρος, οἱ συγκείμενοι ἐκ τῶν πρεσβυτάτων ᾗ μάλιστα δεδοκιμασμένων πολεμιςῶν, 1200 δὲ οἱ Principes, 1200 οἱ Hastati ᾗ ἰσάριθμοι οἱ Velites (γροσφοφόροι κατὰ Πολύβιον). Τὰ τρία πρῶτα τμήματα εἶχον ὁμοίαν σχεδὸν πανοπλίαν (**)· ἡ περὶ τοῦτο κατὰ τὴν περιουσίαν διαφορὰ (σελ. 260) δὲν ὑφίστατο πλέον, ἐκτὸς μόνον ὅτι οἱ ὑπὲρ τοὺς δεκακισμυρίους ἄσσας τιμώμενοι εἶχον ἐντελέστερον τῶν ἄλλων θώρακα. Ἕκαστον τῶν τριῶν ἐκείνων τμημάτων τοῦ λεγεῶνος διῃρεῖτο εἰς δέκα σπείρας (manipulum), ἑκάστη δὲ σπεῖρα εἰς δύο λόχους (centuria), τὸν δεξιὸν καὶ τὸν εὐώνυμον· οἱ δὲ Velites, ἤτοι οἱ ψιλοί, διενέμοντο ἐξίσου μεταξὺ τῶν τριάκοντα ἐκείνων σπειρῶν. Ἐκτὸς τούτου ἅπας ὁ λεγεὼν διῃρεῖτο εἰς δέκα τάγματα (cohortes), ἐξ ὧν ἕκαστον περιελάμβανε τρεῖς σπείρας ἐξ ἑκάστου τῶν τριῶν πρώτων τμημάτων, ἔτι δὲ τοὺς ἀναλογοῦντας ψιλούς. Τὸ προσηρτημένον εἰς πάντα λεγεῶνα ἱππικὸν συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν 300, οἵτινες διενέμοντο, ὡς πάλαι, εἰς δέκα ἴλας (turmae) 30 ἀνδρῶν. Πῶς ὁ τοιοῦτος τοῦ λεγεῶνος ὀργανισμὸς προέκυψε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σερουΐου Τυλλίου, ἤθελεν εἶσθαι δυσχερέστατον καὶ, ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν πραγματείαν, περιττὸν νὰ ἐξηγηθῇ.

Παρ' ἑκάστῳ λεγεῶνι ὑπῆρχον ἓξ χιλίαρχοι (tribuni militum ἢ militares, συνταγματάρχαι), οἵτινες ἀπετέλουν τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ᾧ ἦρχον τοῦ λεγεῶνος ἀμοιβαδὸν, ἀνὰ δύο κατὰ δύο μῆνας. Κατ' ἀρχὰς οὗτοι διωρίζοντο ἅπαντες ὑπὸ τῶν ὑπάτων· ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἀνετέθη εἰς τὸν δῆμον ἡ ἐκλογὴ τῶν 24 χιλιάρχων τῶν 4 ὑπατικῶν λεγεώνων (***), οἱ δὲ ὕπατοι διετήρησαν τὸν διορισμὸν μόνων τῶν ὑπολοίπων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτῶν νόμου τοῦ Ῥουτιλίου Ῥούφου, ἐκλήθησαν Ῥωφούλιοι ἢ Ῥουτούλιοι. Παρ' ἑκάστῃ δὲ τῶν δέκα σπειρῶν τῶν Τριαρίων, τῶν Πριγκίπων καὶ

(*) Καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ὅτε εἷς καὶ μόνος ὑπῆρχε πραίτωρ, ἀνετίθεντο αὐτῷ στρατηγίαι.

(**) Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς πανοπλίας ταύτης, παρὰ Πολυβίῳ, 6, 23. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν μόνον, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ μακροτέρου αὐτῶν θυρεοῦ ἐκάλυπτον πλειότερον τὸ σῶμα ἢ τὰ Ἑλληνο-Μακεδονικὰ στρατεύματα· εἶχον δὲ καὶ ὅπλον κύριον φοβερώτερον, τὸ pilum, δηλαδὴ τὸν ὑσσὸν, ἤτοι ἀκόντιον ἐπίσης καὶ πρὸς τὸ πλήττειν ᾗ πρὸς τὸ βάλλειν ἐπιτήδειον· ὅτι πρὸς τούτοις ἡ φάλαγξ ἦτο μάλιστα δυσκίνητος, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ πᾶσαν αὐτῆς τὴν δύναμιν εἰμὴ ἐπὶ τόπων ἐπιπέδων καὶ ψιλῶν, ἐνῷ ὁ λεγεὼν, εὐκόλως διαιρούμενος, ᾗ πάλιν συσσωματοποιούμενος, διότι ἕκαστον τάγμα αὐτοῦ καὶ ἑκάστη σπεῖρα ἀπετέλουν ἓν ὅλον ἴδιον, ἰδίᾳ δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ, ἦτο ἐπιτήδειος πρὸς πάντα τόπον καὶ καιρὸν καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιφάνειαν (ἴδε τὴν σύγκρισιν τοῦ Πολυβίου, 18 12-15)· ὅτι τελευταῖον, οἱ Ῥωμαῖοι προθυμότατα καὶ δεξιώτατα ὠφελοῦντο ἀφ' ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ὅσα τυχὸν παρετήρουν εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ᾗ μεθήρμοζον, κατὰ τὰς ἑκάστοτε περιςάσεις, τά τε περὶ τῆς διανομῆς τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λεγεῶνος, καὶ τὸν τρόπον τοῦ ὁπλισμοῦ, τῆς πορείας, τῆς στρατοπεδείας, μὴ ἀποβάλλοντες διὰ τοῦτο τὸν ἐθνικὸν τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ χαρακτῆρα.

(***) Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπῃτοῦντο ὡρισμένα προςόντα· « μετὰ ταῦτα χιλιάρχους » καθιςᾶσι τεσσαρεςκαίδεκα μὲν, ἐκ τῶν πέντε ἐνιαυσίους ἐχόντων ἤδη στρατείας, » δέκα δ' ἄλλους συντούτοις, ἐκ τῶν δέκα, » Πολυβ. 6, 19.

τῶν Ἀστάτων, ὑπῆρχεν ἔτι εἷς πρῶτος καὶ εἷς δεύτερος κεντυρίων (Centurio, λοχαγὸς, κατὰ δὲ Πολύβιον, ταξίαρχος) ἐν ὅλοις 60. Ὁ πρῶτος κεντυρίων τῆς πρώτης σπείρας (ὁ καλούμενος primipilus) ἦτο ὁ ἐπισημότατος πάντων καὶ ἐκοινώνει τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου. Ἅπαντες οἱ κεντυρίωνες διωρίζοντο ὑπὸ τῶν χιλιάρχων, προσεκλέγοντες πάλιν αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἴσους βοηθοὺς (optiones, ὑπολοχαγοὺς, κατὰ δὲ τὸν Πολύβιον, οὐραγοὺς), ἔτι δὲ δύο σημαιοφόρους (vexillarii) δι' ἑκάστην σπείραν. Τοῦ παρ' ἑκάστῳ λεγεῶνι ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο κέρας τοῦ λεγεῶνος, προΐστατο εἷς πραίφεκτος (praefectus alae), διορίζων εἰς ἑκάστην ἴλην 3 δεκαδάρχας (decuriones), ὧν ὁ πρῶτος αἱρεθεὶς ἐκαλεῖτο συγχρόνως ἴλαρχος (praefectus turmae)· οἱ δὲ 30 οὗτοι δεκαδάρχαι προσεξέλεγον πάλιν ἑαυτοῖς ἴσους οὐραγοὺς (optiones). Τελευταῖον πᾶς στρατηγὸς εἶχε παρ' ἑαυτῷ ἀριθμόν τινα, ὑπὸ τῆς βουλῆς ὁριζόμενον, ἀνωτέρων βοηθῶν (legati, πρεσβευταὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν) οἵτινες, ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενοι, ἐξεπλήρουν, ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἐκείνου διεύθυνσιν, τὰ τοῦ ὑποστρατήγου ἔργα (*). Αἱ ἀναγκαῖαι εἰς τὸν στρατὸν χορηγίαι (σίτου, ἱματισμοῦ), ἐψηφίζοντο ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ ἔπειτα ἐξεμισθοῦντο εἰς τοὺς μειοδοτοῦντας. Οἱ παρακολουθοῦντες τοὺς ὑπάτους δύο ταμίαι εἶχον τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον, κατέβαλλον τοὺς μισθοὺς καὶ ἔδιδον περὶ πάντων λόγον εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ κεντρικὸν ταμεῖον (ærarium). Ἐπὶ πᾶσι, τοῦ ναυτικοῦ προΐσταντο δύο ναύαρχοι (duumviri navales), τῶν ὁποίων ἡ ἐκλογὴ ἀνετέθη, ἀπὸ τοῦ ἔτους 311=443, εἰς τὸν δῆμον.

Οἱ κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἀναγκαῖοι θεωρηθέντες λεγεῶνες ἐστρατολογοῦντο ἀπὸ τῶν ἐκ γενετῆς ἐλευθέρων πολιτῶν, τῶν τιμωμένων τοὐλάχιστον 4.000 ἄσσους καὶ ἐχόντων τὴν νόμιμον ἡλικίαν, 16—45 ἐτῶν, βραδύτερον δὲ 17—46. Ἐντὸς τῆς ἡλικίας ταύτης, πᾶς Ῥωμαῖος ὤφειλε νὰ τελέσῃ, εἰ μὲν ὑπηρέτει ὡς πεζὸς, 20 ἐνιαυσιαίας στρατείας, εἰ δὲ ὡς ἱππεὺς, δέκα, ὄχι ὅμως ἀναγκαίως κατὰ συνέχειαν, διότι οἱ λεγεῶνες συνεχροτοῦντο ἐκ νέου κατ' ἔτος καὶ πάλιν ἀπελύοντο, ὥστε οἱ πολῖται διεφύλαττον ἀείποτε τὰς ἕξεις τοῦ τε πολεμικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἀννιβιακοῦ πολέμου, οἱ λεγεῶνες διέμενον ἤδη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδιαλείπτως συγκεχροτημένοι καὶ ἁπλῶς ἀνεπληροῦντο διὰ τῆς στρατολογίας, μεταβληθέντες βαθμηδὸν εἰς μόνιμα στρατεύματα, ὅπερ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν καταστροφὴν πρῶτον μὲν τοῦ πνεύματος, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ τύπου τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος. Οἱ κατωτέρω τῶν 4000 ἄσσων τιμώμενοι καὶ οἱ ἀπελεύθεροι ἐστρατολογοῦντο μόνον ὡς ναῦται. Εἰς κατεπειγούσας ὅμως περιστάσεις συνεχροτοῦντο, ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων (seniores), τῶν προλεταρίων καὶ τῶν ἀπελευθέρων, ἔνοπλοι ὅμιλοι· βραδύτερον περιελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Μαρίου καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς λεγεῶνας οἱ πενέστατοι τῶν πολιτῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου καὶ οἱ ἀπελεύθεροι, ἐξαχρειωθέντος οὕτω τοῦ πνεύματος τοῦ στρατοῦ.

Διαταχθείσης στρατολογίας, ὤφειλον πάντες οἱ στρατεύσιμοι νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ὑπάτων ὁρισθείσῃ ἡμέρᾳ. Ἐνταῦθα ἀνεγινώσκοντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν, κατὰ τὰ ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν ἐξαχθέντα ἀποσπάσματα· πᾶς δὲ ἄνευ νομίμου δικαιολογήματος ἀπολείπων, εἰς μὲν τὰς δεινοτέρας περιστάσεις ἐπωλεῖτο ὡς δοῦλος, ἄλλοτε δὲ ἐσωφρονίζετο διὰ τῆς ἐξουσίας τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ τιμηταὶ (σελ. 280). Ἔπειτα ἐγίνετο ἔναρξις τῆς ἀφ' ἑκάστης φυλῆς, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κλήρου ὁρισθεῖσαν σειρὰν αὐτῶν, στρατολογίας, διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς τῶν χιλιάρχων ἑκάστου λεγεῶνος, τοιουτοτρόπως ὥστε πᾶς λεγεὼν περιελάμβανεν ἴσον ἀριθμὸν ἀνδρῶν πρώτης, δευτέρας, τρίτης καὶ τετάρτης ποιότητος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐνταῦθεν προέκυπτε πολλὴ αὐθαιρεσία καὶ κατάχρησις, ἐν ἔτει 152=602 εἰσήχθη ἡ διὰ τοῦ κλήρου στρατολογία. Οἱ ἐπιλελεγμένοι ἑκάστου λεγεῶνος ὤμνυον ἀμέσως ἐνώπιον τῶν χιλιάρχων αὐτῶν τὸν περὶ στρατιωτικῆς πειθαρχίας ὅρκον (Πολυβ. 6, 21 « Ἢ μὴν πειθαρχήσειν, καὶ ποιήσειν τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν »), ἔπειτα προσδιωρίζετο αὐτοῖς ποῦ καὶ πότε ἔμελλον πάλιν νὰ παρευρεθῶσιν, ἵνα καταταχθῶσιν ὑπὸ τῶν χιλιάρχων αὐτῶν εἰς τὰ διάφορα τοῦ λεγεῶνος τμήματα, οἱ νεώτατοι καὶ πενέ-

(*) Ὁ Οὐάλτερος φρονεῖ ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ὑπὸ τῶν προϊσταμένων ἀξιωματικῶν ἐκλογῆς τῶν ἀμέσως ὑποδεεστέρων, εἶναι μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς ἀκμῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασαν τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα. Ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην τοῦτο εἶναι ἀληθὲς, διότι ἡ Ῥώμη διετέλει εἰς διηνεκεῖς πολέμους, ἐν πολέμῳ δὲ, πᾶς ἀξιωματικὸς αἰσθάνεται τοσοῦτον τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἔχῃ ἀγαθοὺς βοηθοὺς, ὥστε δὲν ὑπάρχει πιθανότης κατιχρήσεως· ἐν εἰρήνῃ ὅμως τὸ σύστημα ἐκεῖνο ἤθελεν ἔχει πρόδηλα ἀτοπήματα.

στατοι εἰς τοὺς Γροσφομάχους, οἱ ἑξῆς τούτοις, εἰς τους Ἀστάτους, οἱ ἀκμαιότατοι ταῖς ἡλικίαις, εἰς τοὺς Πρίγκιπας, καὶ οἱ πρεσβύτατοι, εἰς τοὺς Τριαρίους. Γενομένης δὲ καὶ τῆς διανομῆς ταύτης, οἱ χιλίαρχοι ἀνήγγελλον ποῦ καὶ πότε πᾶς στρατηγὸς ὥρισεν, ὅτι θέλουν ἀθροισθῆ οἱ λεγεῶνες αὐτῶν, προεπαρήγγελλον ἀκριβῶς ποῖα ὅπλα ἕκαστος ὀφείλει νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐδέχοντο δεύτερον ὅρκον, ὅτι οἱ καταγραφέντες θέλων προσέλθει ἀδιαπτώτως. Τελευταῖον, ἀθροισθέντος τοῦ στρατοῦ, κατεστρατοπέδευον καὶ ὤμνυεν ἕκαστος τὸν τοῦ στρατοπέδου ὅρκον (Πολύβ. 6, 33 « Μηδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν· ἀλλὰ κἂν εὕρῃ τι, τοῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τοὺς χιλιάρχους »). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ πρὸ τῆς τοῦ πεζικοῦ στρατολογίας συνελέγετο τὸ ἀναγκαῖον ἱππικὸν ἀπὸ τῶν ἐχόντων τὸ ἱππικὸν τίμημα· διακριτέον δὲ ἐπιμελῶς τὸ κοινὸν τοῦτο ἱππικὸν ἀπὸ τοὺς λαμβάνοντας δημόσιον ἵππον ἱππεῖς (equites equo publico) περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν σελ. 291, σημ.

Ἐν τῇ ἕκτῃ ἀπὸ κτ. Ῥ. ἑκατονταετηρίδι, ὁ ἡμερήσιος μισθὸς (τὸ ὀψώνιον) τοῦ πεζοῦ ἦτο δύο ὀβολοί, ἄρα τὸ τρίτον τῆς ἀρχαίας δραχμῆς ἤτοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δηναρίου (nummus denarius καὶ ἁπλῶς denarius, νόμισμα ἀργυροῦν ἔχον ἀξίαν κατ' ἀρχὰς 10 καὶ ἔπειτα 16 χαλκῶν ἤτοι ἀσσων)· τοῦ κεντυρίωνος, διπλάσιος, τοῦ δὲ ἱππέως, τριπλάσιος. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐδιπλασίασε τὸν μισθὸν τοῦτον, ὅστις βραδύτερον ἐτριπλασιάσθη καὶ ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, τελευταῖον, ἐτετραπλασιάσθη. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μισθοῦ ἀφῃρεῖτο ἡ τεταγμένη τιμὴ τῆς ἡμερησίας τροφῆς, τῆς ἐσθῆτος καὶ τῶν τυχὸν δοθέντων εἴς τινα ὅπλων· ὁ στρατιώτης δὲν ἔλαβε τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ δωρεάν, εἰμὴ διὰ νόμου τοῦ Γαΐου Γράκχου.—Στρατιωτικὰ γέρα ἦσαν· χρηματικαὶ διανομαὶ εἰς τοὺς στρατιώτας, μετὰ εὐτυχῆ ἐκστρατείαν, καὶ διάφορα χρυσᾶ βραβεῖα, οἷον περιδέραια (torques), περιβραχιόνια (armillae), ὅρμοι καὶ πόρπαι (catellae et fibulae), κοσμήματα τῆς περικεφαλαίας (cornicula), φάλαρα (phalarae) καὶ μάλιστα πολυειδεῖς φάλαροι. Ἀλλ' ἡ ὑπερτάτη τιμὴ ἦτο ὁ θρίαμβος, ὅστις ὅμως δὲν ἐπετρέπετο εἰμὴ εἰς τὸν στρατηγὸν τὸν διεξαγαγόντα ἐκστρατείαν καθ' ἣν ἐφονεύθησαν τοὐλάχιστον πεντακισχίλιοι ἐχθροί, ηὔξησε δὲ ἡ δύναμις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους καὶ οὐχὶ ἁπλῶς τὰ ἀπολεσθέντα ἀνεκτήθησαν. Ἀπῃτεῖτο δὲ ἡ συναίνεσις τῆς βουλῆς (ἕνεκα τῆς δαπάνης) καὶ δόγμα δημοτικόν, τὸ ὁποῖον συνεχώρει εἰς τὸν θριαμβεύσοντα (ὅστις ἐν τούτοις ὤφειλε νὰ διατρίβῃ πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως) τὸ στρατιωτικὸν κράτος ἐν Ῥώμῃ διὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θριάμβου (διότι ἐκτὸς τῆς περιστάσεως ταύτης τὸ στρατιωτικὸν κράτος παντὸς ἄρχοντος ἔπαυεν ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἴσχυε μόνος ὁ νόμος· τὸ δὲ κράτος ἐκεῖνο δὲν ἐλάμβανε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰμὴ ἓν μίλιον ἐπέκεινα τῆς πόλεως, ὅπου ἔπαυε πάλιν ἡ δημαρχικὴ προστασία).

Ἡ ἀπὸ τοῦ πολέμου λεία ἐθεωρεῖτο κυρίως ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν πολιτείαν· πολλάκις ὅμως διενέμετο εἰς τοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξαιρέσει τῶν αἰχμαλώτων, οἵτινες ἐπωλοῦντο πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου ταμείου. Σπανίως ὁ στρατηγὸς ἔπραττε τὸ ἐναντίον ἢ συνεχώρει εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς νὰ λάβωσιν ἕνα ἢ δύο αἰχμαλώτους διὰ κλήρου. Ἐνίοτε τελευταῖον ἐπετρέπετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐξαγοράσῃ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοῦ.

Δ. Πηγαί. Τίτος Λίβιος· Πλούταρχος· Πολύβιος· Ἀππιανός· Διόδωρος ὁ Σικελιώτης.

§. 34.

Προκειμένου ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν τὸν πρῶτον πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμον, ἀνάγκη νὰ διακόψωμεν ἐνταῦθα ἐπὶ μικρὸν τὴν ἔκθεσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, ἵνα διαγράψωμεν ἐν κεφαλαίῳ τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης Καρχηδονιακήν.

Οἱ Καρχηδόνιοι ᾤκουν ἐν τῷ σημερινῷ βαρβαρικῷ κράτει τῆς Τύνιδος (Στράβ.) ἢ τοῦ Τύνητος (Πολύβ. καὶ Διόδ.), ἤτοι ἐν τῇ ἰδίως Ἀφρικῇ (Africa vera) ἢ ἁπλῶς Ἀφρικῇ τῶν ἀρχαίων, κυριαρχοῦντες ὅμως, ἐκτὸς τούτου, πρὸς ἀνατολὰς μὲν, τοῦ ἐξαιρέσει τῆς Κυρηναϊκῆς (σελ. 120) μέρους τῆς Τριπόλεως (τῆς Συρτικῆς τῶν παλαιῶν, ἥτις, ὡς ἐκ τῶν τριῶν ὁμοσπόνδων αὐτῆς κυρίων πόλεων, ἐκαλεῖτο καὶ Tripolitana, ὅθεν τὸ σημ-

μερινὸν ὄνομα), πρὸς δυσμὰς δὲ, τῶν παραλίων τῆς Ἀλγερίας (Νουμιδίας, Νομαδίας ἢ Νομαδικῆς). Ἡ πόλις Καρχηδὼν (ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων Karthadhadtha, δηλαδὴ Νεάπολις, καλουμένη) ἔκειτο ἐντὸς τοῦ ἀπὸ αὐτῆς Καρχηδονιακοῦ ὀνομασθέντος κόλπου (τοῦ σημερινοῦ κόλπου τῆς Τύνιδος), 120 περίπου στάδια πρὸς τὸ Β. Δ. τῆς Τύνιδος· ἐκτίσθη δὲ, ὡς εἴρηται ἤδη (σελ. 44), ὑπὸ τῶν Φοινίκων (τούτου δὲ ἕνεκα οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ Poeni), 900 ὡς ἔγγιστα ἔτη πρ. Χρ. καὶ, ὑπερβαλοῦσα κατὰ μικρὸν, διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας αὐτῆς ἁπάσας τὰς λοιπὰς Φοινικικὰς ἀποικίας, ἀπέβη τὸ ἐπισημότατον καὶ ἰσχυρότατον ἐμπορεῖον τῆς Δύσεως ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ (*).—Αἱ Φοινικικαὶ ἀποικίαι ἦσαν ὄχι, ὡς αἱ Ἑλληνικαὶ, αὐτόνομοι ἐμπορικαὶ πολιτεῖαι, οὐδ' ὡς αἱ Ῥωμαϊκαὶ, στρατιωτικὰ ὀχυρώματα, ἀλλὰ ἁπλῶς ἐμπορικὰ καταστήματα ἐπὶ ξένων παραλίων καθιδρυόμενα, καὶ τούτου ἕνεκα τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἐξηρτημένα. Ἡ Καρχηδὼν ὅμως, καθὸ κτισθεῖσα ὑπὸ κλάδου τινὸς τοῦ ἐν Τύρῳ ἄρχοντος ἡγεμονικοῦ οἴκου, καὶ ὡς ἔκ τινος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐκραγείσης στάσεως, ἀπέβη διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἧττον ὑποχειρία· καὶ διετέλεσε μὲν ἀείποτε στενῶς μετὰ τῆς μητροπόλεως Τύρου συνδεδεμένη, τιμῶσα τὸν ἐπισημότατον ταύτης ναὸν ὡς κύριον αὐτῆς ἱερὸν καὶ πέμπουσα αὐτόθι κατ' ἔτος ἀναθήματα, ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἐξέτεινε τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης κράτος αὐτῆς, τόσῳ μᾶλλον ἀπέβαινεν ἀνεξάρτητος. Εἰς δὲ τὴν τοιαύτην τῶν Καρχηδονίων ἐπίδοσιν συνετέλεσαν τρία τινά· πρῶτον, ὅτι πολλοὶ Τύριοι μετανέστησαν εἰς Καρχηδόνα διὰ τὰς ἐπιθέσεις τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας (σελ. 44 καὶ 45), ὅτε δὲ αἱ πόλεις τῆς Φοινίκης ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς βασιλεῖς τούτους καὶ ἔπειτα εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ κατὰ τὴν δύσιν ἀποικίαι τῶν πόλεων ἐκείνων ἀνεγνώρισαν τὴν τῶν Καρχηδονίων προστασίαν· δεύτερον, ὅτι, ἐξ ἀρχῆς ἐμπορευόμενοι πρὸς τὴν γείτονα Ἰταλίαν, ἠναγκάσθησαν πρωϊμώτατα νὰ συγκροτήσωσιν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν, ἵνα συνέχωσι μὲν τοὺς πειρατὰς τῆς Τυρρηνίας, ἀντέχωσι δὲ εἰς τὰς ἀντιζήλους Ἑλληνίδας, κατὰ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἐμπορικὰς πόλεις· τρίτον, ὅτι, κτίσαντες πολλὰς ἀποικίας ἠναγκάζοντο νὰ διατηρῶσιν ἐν αὐταῖς φρουρὰς, τὰς ὁποίας ἔπειτα μετεχειρίζοντο καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἄλλους αὐτῶν πολέμους. Εἰς δὲ ταῦτα προσθετέον τὴν πολλὴν εὐφορίαν τῆς Καρχηδονιακῆς χώρας καὶ τὸν λαμπρὸν τρόπον καθ' ὃν αὕτη ἐκαλλιεργήθη, μεταβληθεῖσα εἰς ἀληθῆ κῆπον καὶ μὴ δυναμένη νὰ παραβληθῇ εἰμὴ μὲ τὰ πλουσιώτατα μέρη τῆς Ὁλλανδίας καὶ τῆς Λογγοβαρδίας ἢ μὲ τὰ περίχωρα τοῦ Λονδίνου καὶ ἄλλων τινῶν διασήμων, ἕνεκα τῆς εὐφορίας καὶ ἐπιμελοῦς καλ-

(*) Κατὰ τὸν Στράβωνα (ΙΖ, Γ, 13) «ὅτε ἤρξαντο (οἱ Καρχηδόνιοι) πολεμεῖν τοῦτον τὸν πόλεμον (τὸν ὕστατον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, περὶ τὰ μέσα τῆς 2ας πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος) πόλεις μὲν εἶχον τριακοσίας ἐν τῇ Λιβύῃ, ἀνθρώπων δ' ἐν τῇ πόλει μυριάδας ἑβδομήκοντα». Καὶ εἶναι μὲν ταῦτα πρόδηλοι ὑπερβολαὶ, ὑποδεικνύουσιν ὅμως τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς πόλεως.

λιεργίας, μητροπόλεων τῆς Εὐρώπης. — Ἡ Καρχηδονιακὴ ἱστορία διαιρεῖται εὐλόγως εἰς τρία τμήματα. Τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν πολέμων τοὺς ὁποίους ἡ Καρχηδὼν ἐπεχείρησε πρὸς τὰς ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἤτοι μέχρι τῆς ἐν ἔτει 480 πρ. Χρ. περὶ Ἱμέραν ἥττης (σελ. 117). Τὸ δεύτερον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς οἱ Καρχηδόνιοι διεπολέμησαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους (480—264 πρ. Χρ.)· ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης ἤκμασε μάλιστα καὶ ἴσχυσεν ἡ Καρχηδών. Τὸ τρίτον τμῆμα τελευταῖον περιλαμβάνει τοὺς πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμους, τοὺς ἐπαγαγόντας τὴν κατάλυσιν τῆς Καρχηδόνος (264—146 πρ. Χρ.)

Κατ' ἀρχὰς αὕτη ἦτο ὑποτελὴς τῶν τε παρακειμένων Λιβύων καὶ τῆς μητροπόλεως· ὅθεν ἡ ἀρχαιοτέρα ἱστορία τῆς ἀποικίας περιστρέφεται κυρίως περὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς. Ἀποποιηθέντων μετ' οὐ πολὺ τῶν Καρχηδονίων τὸν φόρον τὸν ὁποῖον ἐτέλουν εἰς τοὺς ἐγχωρίους, παρήχθησαν ἐντεῦθεν πολλοὶ πόλεμοι, καθ' οὓς οἱ ἄποικοι ἐκεῖνοι ἐξέτειναν βαθμηδὸν τὸ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ νομαδικῶν στιφῶν κράτος αὐτῶν. Ἐξέπεμψαν δὲ πρωϊμώτατα ἀποικίας εἰς τὰ κυριώτατα χωρία τῆς τε πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς παραλίας· καὶ οὐ μόνον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητοι ἀπέβησαν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Τύρου, διὰ τὰς προμνημονευθείσας περιστάσεις, ἀλλὰ, δεξάμενοι καὶ ἄλλους ἐκεῖθεν ἐποίκους καὶ ἀναγνωρισθέντες προϊστάμενοι τῶν λοιπῶν ἐν τῇ δύσει Φοινικικῶν ἀποικιῶν (τῆς Ἰτύκης, ἐν τῷ Καρχηδονιακῷ κόλπῳ, πρὸ τῆς Καρχηδόνος ἔτι, περὶ τὸ 1070; κτισθείσης· τῆς μεγάλης Λέπτεως, μιᾶς τῶν τριῶν κυριωτέρων τῆς Συρτικῆς πόλεων, ἀποικίας Σιδωνίων· τῆς Ἀδρύμης (ἢ τοῦ Ἀδρύμητος) ἐν τῇ ἰδίως Ἀφρικῇ· τοῦ Ἱππῶνος Διαρρύτου, ἀποικίας Τυρίων, ἐν τῇ ἰδίως Ἀφρικῇ· τῆς μικρᾶς Λέπτεως, ὁμ. ὁμ. κτλπ.) ηὔξησαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν καὶ τὸ ἀξίωμα. Περὶ τὴν ἕκτην πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ἤρξατο ἡ Καρχηδὼν τὰς ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις κατακτήσεις καὶ τὰ ἐν αὐταῖς καταστήματα αὐτῆς, καθυποτάξασα τὰς Βαλεαρίδας νήσους, τὴν Μελίτην καὶ τὴν Αἰθαλίαν (Ἔλβαν) καὶ κτίσασα ἀποικίας εἰς Σαρδόνα, εἰς Σικελίαν, εἰς Κόρσικαν καὶ ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν τῆς Ἱσπανίας παραλίων. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἤδη ἡ ἰσχὺς τῶν Καρχηδονίων, ὥστε ἐν ἔτει 509 πρ. Χρ. συνωμολόγησαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκας δι' ὧν τὰ δύο ἐκεῖνα ἔθνη ἐῤῥύθμισαν τὰς σχέσεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Λιβύης ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀμοιβαίων αὐτῶν συμμάχων (*). — Περὶ τὰ τέλη ἄρα τῆς πρώτης περιόδου, ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἤδη ἰσχυρὰ καὶ ἀκμαία ἐμπορικὴ πολιτεία. Οἱ ἡγεμόνες τῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ νομαδικῶν φυλῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ἐτέλει φόρον, ἦσαν ἤδη ὑποτελεῖς αὐτῆς καὶ οὐ μόνον ἀκίνδυνοι, διὰ τὰς ἐμφυλίους αὐτῶν διενέξεις, ἀλλὰ καὶ χρήσιμοι, ἐν πολέμῳ μὲν διὰ τὸ ἄριστον αὐτῶν ἱππικόν,

(*) Φαίνεται μάλιστα ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι ἐθαλασσοπόρησαν, περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καὶ ἐπὶ σκοπῷ ἀνακαλύψεων, κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς.

ἂν εἰρήνη δὲ, διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν Καρχηδονιακῶν ἐμπορευμάτων. Αἱ πολλαὶ, κατὰ τὴν παραλίαν, Καρχηδονιακαὶ καὶ Φοινικικαὶ ἀποικίαι διετήρουν τὴν μετὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀφρικῆς ἐπιμιξίαν καὶ παρεῖχον ἀξιολόγους εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσφοράς. Ἀπὸ τῶν πόλεων τούτων ἐλαμβάνοντο καὶ οἱ τότε διαιτώμενοι ἔτι ἐν τῇ δυτικοβορείῳ Ἀφρικῇ ἐλέφαντες, τοὺς ὁποίους ἤξευρον αὐτόθι, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ, νὰ τιθασσεύωσι καὶ νὰ γυμνάζωσι πρὸς πόλεμον. Τελευταῖον ἡ Καρχηδὼν μετήρχετο κερδαλέον ἐμπόριον μετά τε τῶν Ἰταλικῶν νήσων καὶ τῆς Ἰταλικῆς ἠπείρου, ἔχουσα προστούτοις εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην τὸ μονοπώλιον τῶν Ἀφρικανῶν ἀνδραπόδων, τῆς χρυσίτιδος ἄμμου, τοῦ ἐλέφαντος καὶ τῶν ἄλλων τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς προϊόντων. Οἱ ἐπὶ Κύρου ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀποδημήσαντες Φωκαιεῖς μετηνάςευσαν κατ' ἀρχὰς εἰς Κύρνον (Κόρσικαν)· ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦτο ἔθνος τοῦ νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ Ἰταλικοῦ πελάγους, συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἐτρούσκων καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Φωκαιεῖς νὰ καταφύγωσιν εἰς Μασσαλίαν. Αἱ κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐζήτησαν μὲν νὰ ἐξώσωσι τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τῆς νήσου ταύτης· ἀλλ' ἂν καὶ πολλάκις ἐνίκησαν αὐτοὺς, ἀπέτυχον ὅμως τοῦ κυρίου σκοποῦ διὰ τὰς ἀδιαλείπτους αὐτῶν διχονοίας.

Τῶν γεγονότων τῆς δευτέρας περιόδου τῆς Καρχηδονιακῆς ἱστορίας κύριον ςάδιον ὑπῆρξεν ἡ Σικελία. Οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως αὐτῶν φθάσαντες Καρχηδόνιοι, ἠγωνίσθησαν νὰ μοναρχήσωσι τῆς εὐφόρου καὶ πλουσίας ἐκείνης νήσου καὶ περιῆλθον ὡς ἐκ τούτου εἰς δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς Συρακουσίους, οἵτινες ἐμελέτησαν τὸν αὐτὸν μέγαν σκοπὸν (σελ. 118). Ἐπειδὴ τότε ἡ Ῥώμη δὲν εἶχεν ἔτι χαλινώσει τὰ Ἰταλικὰ ἔθνη, ἡ Καρχηδὼν ἠδύνατο βεβαίως νὰ καθυποτάξῃ οὐ μόνον τὴν Σικελίαν, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ παράλια τῆς μεσογείου· δύο τινὰ ὅμως ἀνεχαίτισαν τὴν ἐπὶ πλέον ἐπίδοσιν τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς (περὶ οὗ πλειότερα κατωτέρω ἐν ταῖς σημειώσεσι) δὲν ἦτο ἐπιτήδειον εἰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις, δὲν ἦτο δηλαδὴ πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὴν κατάκτησιν συγκεκροτημένον. Προστούτοις, οἱ Καρχηδόνιοι διεπολέμησαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐν ἀκμῇ ἔτι ὄντας τῆς ἰσχύος αὐτῶν, ἐνῷ οἱ πολὺ εὐτυχέστεροι Ῥωμαῖοι περιῆλθον εἰς σχέσιν μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἐξηχρειωμένους ἤδη καὶ ἐξασθενήσαντας. Οὐδὲν ἧττον ὅμως οἱ Καρχηδόνιοι ἐπέμειναν ἐπὶ διακόσια καὶ ἐπέκεινα ἔτη εἰς τοὺς πρὸς κατάκτησιν τῆς Σικελίας ἀγῶνας αὐτῶν, θεωροῦντες τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐκπεμπομένων στρατῶν μὲ τὴν αὐτὴν ἀταραξίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἔβλεπον πολλάκις καταποντιζομένους τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ συλλέγοντες διὰ τοῦ χρυσίου αὐτῶν νέους στρατιώτας, ἀπαραλλάκτως καθὼς συνεπλήρουν τὴν ζημίαν ἀτυχοῦς κερδοσκοπίας διὰ τοῦ κέρδους ἄλλης εὐτυχεστέρας. — Μετὰ τὴν πολυθρύλλητον καὶ φοβερὰν περὶ Ἱμέραν (480) ἧτταν τοῦ Ἀμίλ-

κου (*), οἱ Καρχηδόνιοι οὐδεμίαν ἐπὶ μακρὸν ἐπεχείρησαν μεγάλην κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν· ἀνενέωσαν δὲ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ἐν ἔτει 410 πρ. Χρ., ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διότι, ὡς ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι βοήθειάν τινα ἀπὸ τῆς μητροπόλεως· καὶ ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσωμεν τὰς περιπετείας τῶν μακρῶν, ἀλλ' ἀτελεσφορήτων, ἐκείνων ἀγώνων μέχρι τῆς ἐν ἔτει 340 πρ. Χρ. ὁλοσχεροῦς τῶν Καρχηδονίων ἥττης, περὶ τὸν Κρίμησον (κατὰ Πλούταρχ. κατὰ δὲ Διόδωρον, 19, 2 Κριμισσὸν) ποταμόν, ὑπὸ Τιμολέοντος (σελ. 166—168). Κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν Συρακουσίων καὶ Γέσκωνος, τοῦ στρατηγοῦ τῶν Καρχηδονίων, συνθήκη δι' ἧς οἱ τελευταῖοι οὗτοι διεφύλαξαν μὲν σῶα τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ κτήματα αὐτῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἐλευθέρας ἁπάσας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις (Διοδ. τοῦ Σικελ. 16, 82).— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιμολέοντος, 337, ὅστις εἶχεν ἀνορθώσει τὴν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς κατὰ τὴν Σικελίαν πόλεσιν ἐλευθερίαν, ἐξερράγησαν αὖθις αἱ συνήθεις αὐταῖς διχόνοιαι καὶ στάσεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὠφελούμενος ὁ Ἀγαθοκλῆς, ἀνὴρ ἐπιτήδειος καὶ τολμηρός, ἀλλὰ ὠμὸς μέχρι βαρβαρότητος, κατέλαβε, 317, διὰ πολλῆς κακουργίας, τὴν ἐν Συρακούσαις ἀρχήν, ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ εἰς ἄλλας τινὰς τῆς νήσου πόλεις καὶ ἐνέπνευσε τρόμον εἰς ἅπαντας τοὺς κατὰ τὴν Σικελίαν Ἕλληνας (Διοδ. 19, 2—9). Οἱ Καρχηδόνιοι ἤδη ἠθέλησαν, ἐμπορευόμενοι τὸ κοινὸν κατὰ τοῦ τυράννου μῖσος, νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀείποτε ἐπιδιωκομένην παρ' αὐτῶν κυριαρχίαν τῆς Σικελίας. Ὅθεν ἐπεχείρησαν, ἐν ἔτει 311, κατὰ τοῦ Ἀγαθοκλέους πόλεμον, τὸν ὁποῖον καὶ διεξήγαγον εὐτυχῶς, περιστείλαντες τὸν Ἀγαθοκλέα εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀλλὰ τότε ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπετελέσατο πρᾶξιν ἀνέλπιστον καὶ παραβολωτάτην, διότι, καταλιπὼν μέρος τοῦ στρατοῦ ἐν Συρακούσαις, διεπεραιώθη μετὰ τοῦ ὑπολοίπου εἰς Ἀφρικήν, ἐν ἔτει 310, καὶ ἀποβιβασθεὶς ἐπυρπόλησε τὰς ναῦς, ἵνα μίαν ἐλπίδα ἔχωσιν οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, τὴν νίκην (Διοδ. 20, 3—7). Μετ' ὀλίγον κατετρόπωσε τῳόντι τὸν Καρχηδονιακὸν στρατὸν,

(*) Οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πλεῖστοι τῆς Καρχηδόνος στρατηγοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου Μάγωνος οἶκον, εἰς ὃν ἰδίως ὀφείλει ἡ πόλις ἐκείνη τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους αὐτῆς εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδόνα καὶ τὴν Ἀφρικήν.

Μάγων (μεταξὺ τῶν 550–500 πρ. Χρ.)

Ἀσδρούβας
ἀποθανὼν ἔτι πρὸ τοῦ 480

Ἀμίλκας
πεσὼν εἰς τὴν περὶ Ἱμέραν μάχην, 480

Ἱμίλκων. | Ἄννων. | Γέσκων

Ἱμίλκων
ἀποχαιρετήσας μετὰ τὴν κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἐπίθεσιν, ἐν ἔτει 395 (Διόδ. 14, 76).

Ἀννίβας
ὁ κυριεύσας τῷ 409 τὴν Σελινοῦντα καὶ τὴν Ἱμέραν (σελ. 166)

ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἄννωνα καὶ Βολμίκαν (*) καὶ, διὰ τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ, κατέστησεν ἔκδηλον ὁπόσον ἐπισφαλῆ ἦσαν τὰ ἐν τῇ Ἀφρικῇ αὐτῇ θεμέλια τῆς Καρχηδονιακῆς δυνάμεως, προσοικειωσάμενος εὐχερῶς τοὺς πλείστους συμμάχους καὶ ὑπηκόους τῆς Καρχηδόνος, ἀποστατήσαντας. Ἀλλ' ὁ Ἀγαθοκλῆς, καίπερ τοσοῦτον κατ' ἀρχὰς εὐδοκιμήσας, δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἐκπληρώσῃ ὅ,τι βραδύτερον κατώρθωσαν οἱ Ῥωμαῖοι· διότι ὅ τε Καρχηδονιακὸς στρατὸς παρέμεινεν ἐν Σικελίᾳ, οἵτε αὐτόθι Ἕλληνες, καὶ μάλιστα ὁ ἰσχυρὸς Ἀκράγας, ἐπέμενον ἀγωνιζόμενοι κατὰ τοῦ μισητοῦ καὶ φοβεροῦ τυράννου. Ὅθεν, ἐν ἔτει 307, ὁ Ἀγαθοκλῆς ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Σικελίαν, καταλείπων ὅμως ἐν τῇ Ἀφρικῇ τὸν υἱὸν Ἀρχάγαθον. Ἀλλ' ὁ ἐπὶ ἀγρίων μισθοφόρων (**) μόνον ἐρειδόμενος τύραννος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὸν διπλοῦν ἐκεῖνον πόλεμον· καὶ ἐνῷ αὐτὸς ἐζήτει νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν πράγματα, ὁ Ἀρχάγαθος ἔπαθεν ἐν Ἀφρικῇ δεινὴν ἧτταν. Ὁ Ἀγαθοκλῆς διεπεραιώθη μὲν πάλιν εἰς τὴν Ἀφρικήν, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, ἐνικήθη ὅμως καὶ αὐτὸς, μετὰ δὲ τῆς εὐτυχίας συναπέβαλε καὶ τοὺς συμμάχους, αὐτομολήσαντας αὖθις πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. Προστούτοις ἐξερράγη στάσις δεινὴ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῷ στρα-

(*) Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες προΐσταντο τότε δύο ἰσχυρῶν οἴκων πρὸ καιροῦ ἀντιζήλων ἐν Καρχηδόνι· ἡ δὲ διηρημένη ἐπίσης γερουσία ἀνέθηκεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν στρατηγίαν οὐχὶ εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ εἰς ἀμφοτέρους· « ἠγιοῦντο γὰρ διὰ τὴν ἰδίαν τούτοις ἀπιστίαν καὶ διαφορὰν κοινὴν ἔσεσθαι τῆς πόλεως ἀσφάλειαν. » Πεσόντος δὲ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἄννωνος, ὁ ἔκπαλαι ἐπιθυμητὴς τυραννίδος Βομίλκας, ἐλπίζων νὰ ἐπιτύχῃ ταύτην μᾶλλον διὰ τῆς ἀπὸ τῆς ἥττης καταπλήξεως τῶν πολιτῶν ἢ διὰ τῆς ἀπὸ τῆς νίκης εὐγνωμοσύνης, διέθεσεν ἤδη τοιουτοτρόπως τὰ πράγματα ὥστε ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἡττήθη κατὰ κράτος (Διοδ. 20, 10—13). Ἀπὸ τοῦ οἴκου εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Βομίλκας ἀνεδείχθησαν πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Καρχηδονιακῶν στρατηγῶν.

Ἄννων, ὅστις ζητήσας νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Καρχηδόνος, τῇ συνδρομῇ τῶν Λιβύων ἡγεμόνων, ἐθανατώθη τῷ 340.

Γέσκων, ὁ συνομολογήσας τὴν πρὸς τὸν Τιμολέοντα συνθήκην

Ἀμίλκας, ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ἐν Σικελίᾳ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀγαθοκλῆς ἐπέπλευσεν εἰς Ἀφρικήν· ὁ Ἀμίλκας αἰχμαλωτευθεὶς ἐθανατώθη τῷ 309 ἐν Συρακούσαις, Διοδ. 20, 30.

Ο

Βομίλκας, ὅστις, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγαθοκλέους ἧτταν, ἐπιχειρήσας νὰ τυραννήσῃ τῆς Καρχηδόνος, ἐθανατώθη αὐτόθι τῷ 308 (Διοδ. 20, 44).

(**) Σημειωτέον ὅτι ἐν γένει οἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Καρχηδονίων οὗτοι πόλεμοι διὰ μισθοφόρων τὸ πλεῖστον διεξήχθησαν· αὐτὸς ὁ Τιμολέων ἠναγκάσθη, διὰ τὴν ἐρήμωσιν τῶν Συρακουσῶν (σελ. 168), νὰ ξενολογήσῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν εὐγενῶν αὐτοῦ βουλευμάτων. Ἐκ δὲ τῶν μισθοφόρων τούτων μάλιστα ἀξιομνημόνευτοι, καθὸ οὐσιωδῶς ἐπενεργήσαντες εἰς τὴν τύχην τῆς Σικελίας, εἶναι οἱ εἰς τὴν Καμπανίαν καταθέντες λῃστρικοὶ Σαμνῖται (σελ. 293), οἵτινες ὑπηρετοῦντες νῦν μὲν τοὺς Καρχηδονίους, νῦν δὲ τοὺς Ἕλληνας, πολλάκις δὲ ἀμφοτέρους συγχρόνως, καὶ ἄλλους μὲν τῶν τυράννων ἀναβιβάζοντες, ἄλλους δὲ καταβάλλοντες, ἦσαν ἐν γένει ἕτοιμοι πρὸς πᾶν ἐπὶ χρήμασι, καὶ διέπρεπον διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ πλεονεξίαν.

τῷ, ὅστις ἐφόνευσε τοὺς υἱοὺς τοῦ τυράννου, καὶ ἐν μέρει ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ἐν μέρει ἀντιστὰς ἠχμαλωτεύθη καὶ ἐξηνδραποδίσθη, ὁ δὲ Ἀγαθοκλῆς, διασωθεὶς εἰς Σικελίαν, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ, ἐν ἔτει 306, πρὸς τοὺς Καρχηδονίους συνθήκην, δι' ἧς ἐμερίσατο πρὸς τούτους τὴν ἐπὶ τῆς Σικελίας ἀρχήν. Ὁ Ἀγαθοκλῆς, ὅστις ἐπωνομάσθη καὶ βασιλεὺς τῆς Σικελίας, ἀπέθανε τῷ 289. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ προέκυψε πολλὴ κατὰ τὴν νῆσον ταύτην ἀνωμαλία. Αἱ Συρακοῦσαι κατετρύχοντο ὑπὸ ἀδιαλείπτων στάσεων, μεταβάλλουσαι συνεχῶς δεσπότας· τὰ αὐτὰ ἔπασχον καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις· οἱ δὲ Καρχηδόνιοι ὑπέθαλπον τὴν πάγκοινον ταύτην ταραχὴν, διὰ νὰ αὐξάνωσι τὸ κράτος αὐτῶν· τελευταῖον οἱ Καμπανο-Σαμνῖται μισθοφόροι τοῦ Ἀγαθοκλέους, οἱ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀποπεμφθέντες, ἐγένοντο, κατὰ τὴν οἰκαδε ἐπάνοδον, κύριοι τῆς πόλεως Μεσσήνης καὶ ἴδρυσαν ἐνταῦθα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μαμερτίνων ἤτοι τῶν παίδων τοῦ Ἄρεος (Mamers, Mars) φοβερὸν πειρατικὸν ἅμα καὶ λῃστρικὸν κράτος. Ἐπὶ δεκαετίαν ἐπεκράτησεν ἡ γενικὴ αὕτη στάσις καὶ ἀνωμαλία, ἕως οὗ αἱ Συρακοῦσαι, εἰς τρεῖς οὖσαι μερίδας τότε διεσπασμέναι καὶ συγχρόνως ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων πολιορκούμεναι, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκόμενον Πύῤῥον, ὅστις εἴδομεν ἤδη (σελ. 310) διὰ ποίους λόγους ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Πύῤῥος, 278, ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἀγαλλιάσεως εἰς Συρακούσας καὶ εἰς τὴν ἄλλην Σικελίαν, συνεβίβασε τοὺς διεστῶτας, παρεκίνησε τὰς ἀξιολογωτέρας πόλεις νὰ συμμαχήσωσι πρὸς ἀλλήλας, συνεκρότησε τοιουτοτρόπως στρατὸν πολυάριθμον καὶ ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων ἅπασαν αὐτῶν τὴν χώραν, ἐκτὸς μιᾶς καὶ μόνης πόλεως, τοῦ Λιλυβαίου, ἥτις ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυσμικωτάτης ἄκρας τῆς νήσου. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ὅσον ὁ Ἀγαθοκλῆς ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ προσοικειοῦται τοὺς στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας τοῦ πολυσυνθέτου Σικελικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ συγκιρνᾷ, ἐν τῷ πρὸς αὐτοὺς πολιτεύματι, τὴν ἀπαιτουμένην βίαν μετὰ τῆς συνετῆς μετριότητος. Μετὰ δύο ἔτη πᾶσαι τῆς Σικελίας αἱ πόλεις ἀπέστησαν ἀπὸ αὐτοῦ, προστεθεῖσαι ἄλλαι μὲν εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ἄλλαι δὲ εἰς τοὺς Μαμερτίνους· ὥστε, μὴ δυνάμενος ν' ἀνθέξῃ εἰς τοσούτους ἐχθροὺς, ἀσμένως ἐπελήφθη τῆς πρώτης αὐτῷ προσενεχθείσης ἀφορμῆς τοῦ νὰ ἀπαλλαγῇ ἐντίμως τῆς Σικελίας καὶ ἀπέπλευσεν αὖθις εἰς Ἰταλίαν, 275, εἰπὼν, ὡς λέγουν, ἐν τῇ ἀναχωρήσει πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν· « οἵαν ἀποδ λείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαίσραν! » Ἀναχωρήσαντος τοῦ Πύῤῥου, οἱ Καρχηδόνιοι ἐξέτειναν τὸ κράτος αὐτῶν ἐπὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν Σικελίαν, ἐξαιρέσει τῶν Συρακουσῶν, τῆς Μεσσήνης καὶ τῆς δυτικῆς παραλίας. Ἐν Μεσσήνῃ ἦρχον, ὡς προείρηται, οἱ Μαμερτῖνοι· ἐν Συρακούσαις δὲ, μετὰ πολλὰς ταραχὰς καὶ διχονοίας, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν, ἐν ἔτει 269, ὁ γενναῖος στρατηγὸς Ἱέρων Βος, ἀπόγονος μὲν ὢν τοῦ περιφήμου Γέλωνος (σελ. 116 καὶ 117), ὑπηρετήσας δὲ προηγουμένως ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Πύῤῥου. Ὁ Ἱέρων κατετρόπωσε μετ' ὀλίγον τοὺς Μαμερτίνους τοσοῦτον ὥστε ἔκτοτε ἔπαυσαν τὰς κατὰ

ξηρὰν ἐπιδρομὰς, περιορισθέντες εἰς μόνην τὴν πειρατείαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡγεμὼν τῶν Συρακουσίων, μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο, διεπραγματεύετο ἤδη περὶ συμμαχίας μετὰ τῶν Καρχηδονίων, ἵνα ἐπιφέρῃ τὴν ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τῶν λῃστῶν ἐκείνων, οἱ Μαμερτῖνοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ῥωμαίων. Ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ ἐδίστασε νὰ συμπράξῃ μετὰ ἀνδρῶν κακούργων· ἀλλ' οἱ ὀργόμενοι πολέμου καὶ λείας ὕπατοι ἀφήρπασαν τὴν συναίνεσιν τοῦ δήμου (*) καὶ ἐν ἔτει 264=490 ἀπεστάλη εἰς βοήθειαν τῶν Μαμερτίνων ὁ ὕπατος Ἄππιος Κλαύδιος (ὁ ἐπικαλούμενος Caudex, κατὰ δὲ τὰ Fasti siculi, Θαύγατος). Οἱ ἐν τῷ μεταξὺ συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Ἱέρωνος καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ πολιορκήσαντες τὴν Μεσσήνην Καρχηδόνιοι, ἠξίωσαν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ὀφείλουν νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς Σικελίας, μὴ ἔχοντες τί νὰ ζητήσωσιν ἐνταῦθα· ἐκ τούτου ἐξερράγη ὁ πρῶτος τῶν τριῶν πολέμων τοὺς ὁποίους οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμασαν Πουνικοὺς ἢ, ὃν τρόπον ἐξελλήνισε τὸ ὄνομα Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (Ῥ. Ἀρχ. 1, 4 καὶ 8), Φοινικούς. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἅμα μὲν, ὡς προείρηται, τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς Καρχηδονιακῆς ἱστορίας, ἅμα δὲ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς, καθ' ἣν ἡ Ῥώμη μετέβη ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς οἰκουμένης.

Α. Περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Καρχηδονίων.—Κατὰ τὸ πολίτευμα τὸ ὁποῖον οἱ Καρχηδόνιοι μετέφερον ἐκ Τύρου, τὸ κράτος ἅπαν ἦτο εἰς χεῖρας ἡγεμόνος (Σουφφέτου), ἔχοντος συνεργοὺς τῆς ἀρχῆς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐπατρίδας. Ἀλλὰ τὸ Ἀσιανὸν τοῦτο τῆς πολιτείας σχῆμα μετερρυθμίσθη προϊόντος τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον οἱ Καρχηδόνιοι ἀφ' ἑνὸς μὲν, εὐημερήσαντες διὰ τῆς βιομηχανίας, δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὴν εὐημερίαν ταύτην εἰμὴ διὰ πολλῆς δραστηριότητος· ἀφ' ἑτέρου δὲ, περιελθόντες εἰς συνεχεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσεις, ἐγνώρισαν τὴν ἀείποτε παρὰ τούτοις ἐπικρατήσασαν ἀντίθετον τοῦ ἀνατολικοῦ βίου ἀρχὴν τῆς κατὰ τὰς περιστάσεις ἢ τοὺς καιροὺς μεταβολῆς τῶν πολιτευμάτων. Ὅθεν βλέπομεν καὶ ἐν Καρχηδόνι πρωϊμώτατα καταλυθεῖσαν μὲν τὴν βασιλείαν, τοὺς δ' εὐπατρίδας σφετερισαμένους ἅπαντα αὐτῆς τὰ δικαιώματα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ δήμου, ἔλαβε καὶ οὗτος ἀξιόλογά τινα δικαιώματα· ὥστε παρήχθη ἐντεῦθεν μικτόν τι πολίτευμα συγκείμενον ἀπὸ ἀριστοκρατικῶν, ὀλιγαρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν στοιχείων (**), περὶ οὗ ὅμως οὔτε πλήρεις, οὔτε ἀκριβεῖς εἰδήσεις ἔχομεν.

(*) Ἀπὸ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἰσοπολιτείας, ἡ λέξις populus, δῆμος, ἔπαυσε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τοῦ νὰ σημαίνῃ μόνους τοὺς πατρικίους, καὶ πολλάκις αὐτὴ ἡ plebs ἐκαλεῖτο ἤδη populus. Ὁσάκις δὲ διεκρίνοντο εἰσέτι οἱ δύο ὅροι, ὁ μὲν πρῶτος, populus, δῆμος, ἐνέφαινεν ἅπαντας τοὺς πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, ὁ δὲ δεύτερος, plebs, ὡς πρότερον, τὸ πλῆθος, ἐξαιρέσει τῶν πατρικίων. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου προσεκλήθησαν αἱ λοχίτιδες ἐκκλησίαι, καθὸ ἁρμόδιαι νὰ ἀποφασίζωσι περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης (σελ. 274). Περὶ δὲ τῆς ψηφισθείσης εἰς τοὺς Μαμερτίνους συνδρομῆς παρατηρεῖ ὁ Νεῖβουρος τὰ ἑξῆς. « Ἡ ἀπόφασις αὕτη προσέτριψε μῶμον αἰώνιον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ πολίτευμα ἀπέκλινεν ἤδη πέρα τοῦ δέοντος πρὸς τὴν δημοκρατίαν· ἀλλὰ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πολιτείας πράγματα δὲν ἐζημιώθησαν ἐκ τούτου εἰμὴ πολὺ βραδύτερον. »

(**) Πολυβ. 6, 51. « Τὸ δὲ Καρχηδονίων πολίτευμα τὸ μὲν ἀνέκαθέν μοι δοκεῖ καλῶς κατάγε τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς συνεστάσθαι. Καὶ γὰρ βασιλεῖς ἦσαν παρ' αὐτοῖς ἢ τὸ Γερόντιον εἶχε τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ πλῆθος ἦν κύριον τῶν καθηκόντων αὐτῷ· καθόλου δὲ τὴν τῶν ὅλων ἁρμογὴν εἶχε παραπλησίαν τῇ Ῥωμαίων ἢ Λακεδαιμονίων. »

Ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ διοίκησις τοῦ κράτους διείποντο ὑπὸ γερουσίας, ἥτις ἄδηλον ἐκ πόσων συνεκροτεῖτο ἀνδρῶν, ὑπὸ ἑτέρας τινὸς ἀρχῆς ἐξ ἑκατόν, ἡ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Πολιτ. Β, η, 2), ἑκατὸν καὶ τεσσάρων ἀνδρῶν συγκειμένης, ἥτις ἄδηλον ἐπίσης ἂν ἦτο τμῆμά τι τῆς γερουσίας ἡ αὐτοτελὴς ἀρχή, καὶ ὑπὸ δύο αἱρετῶν ἰσοβίων ὑπερτάτων ἀρχόντων, τοὺς ὁποίους οἱ μὲν Καρχηδόνιοι ἐκάλουν Σουφφέτας (ὅπερ ἐστὶ Κριτὰς), οἱ δὲ Ἕλληνες συγγραφεῖς ὀνομάζουσι βασιλεῖς. Μετεῖχε δὲ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀποφασίζουσα, πιθανώτατα, περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἐπικυροῦσα τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας συνομολογηθείσας συνθήκας, ψηφίζουσα τοὺς γενικοὺς νόμους, ἐκτὸς δὲ τῶν περιστάσεων τούτων τότε μόνον συγκαλουμένη ὁσάκις συνέπιπτε διαφωνία τις μεταξὺ Σουφφετῶν καὶ Γερουσίας. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δήμου δὲν ἐδέοντο τῆς ἐπικυρώσεως τῆς γερουσίας ᾗ ὅμως ἡ Καρχηδονιακὴ ἐκκλησία οὐδέποτε παρεξετράπη εἰς τὴν τοσοῦτον συνήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὀχλοκρατίαν, τοῦτο δὲ διὰ τὴν διαφορὰν τῶν δύο ἐθνικῶν χαρακτήρων. Οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν ἔθνος ἐμβριθὲς ᾗ σκυθρωπὸν, τραχεῖς πρὸς τοὺς ὑπηκόους, ἐν ταῖς συμφοραῖς ἄθυμοι, μανικοὶ δὲ ἐν ταῖς ὀργαῖς καὶ ἰσχυρογνώμονες εἰς τὰ ἅπαξ ἀποφασισθέντα. Παρὰ τοιούτῳ ἔθνει δημαγωγοὶ εὐτράπελοι δυσκόλως ἠδύναντο νὰ εὐδοκιμήσωσι, (*) καθὼς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις· διότι δὲν ἐπείθετο εὐχερῶς εἰς τὴν μεταχείνησιν τῶν καθεστώτων καὶ προθύμως ὑπήκουε τοῖς ἄρχουσιν αὐτοῦ.

Οἱ ἑκατὸν ἦσαν πιθανῶς ἅμα μὲν τὸ ὑπέρτατον δικαστήριον, ἅμα δὲ ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ τῆς πρωτευούσης πόλεως· ὁπωσδήποτε δὲ εἶχον μεγίστην ἐξουσίαν. Ἡ γερουσία, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ᾑροῦντο, ὡς εἰκάζεται, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ πλουσιωτάτων οἴκων διὰ βίου, ἐπεμελεῖτο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Σουφφετῶν τὰς τρεχούσας ὑποθέσεις καὶ τὴν ἰδίως διοίκησιν, προβουλευομένη, προεστούτοις, περὶ τῶν νέων νόμων καὶ διευθύνουσα ἅπαντα τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα. Οἱ Σουφφέται, οἵτινες ἐλαμβάνοντο, καθάπερ προείρηκει εἰς πολιτείαν ἐμπορικὴν, ἀπὸ τῶν πλουσιωτάτων οἴκων, ἔτι δὲ καὶ ὡς ἐκ τοῦ γένους καὶ τοῦ ὀνόματος διασήμων, δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσιν ἐντελῶς πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Σπάρτης καὶ τοὺς ὑπάτους τῆς Ῥώμης· διότι, εἰ καὶ ὑποτεταγμένοι εἰς τὴν γερουσίαν, εἶχον ὅμως τοσοῦτον αὐτοτελῆ δύναμιν ὥστε, διαφωνήσαντες πρὸς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο, συνεκάλουν, ὡς προείρηται, τὸν δῆμον ὡς ἐπιδιαιτητήν. Ἐν γένει δὲ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἦτο πολὺ, ἐνῷ τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης ἡ ἐν εἰρήνῃ ἰσχὺς, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἀνεπτύχθη ἡ δύναμις τῆς ἐφορίας (σελ. 107), ἦτο τότε μόνον ἀξιόλογος ὅτε εἶχον πολλὴν προσωπικὴν ἀξίαν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἦσαν αὐτοδικαίως στρατηγοὶ καὶ εἶχον ἐν πολέμῳ αὐτοκράτορα ἀρχὴν, ἐνῷ οἱ Σουφφέται διὰ νὰ στρατηγήσωσιν ἐδέοντο ῥητοῦ ἐπὶ τούτῳ ψηφίσματος, διέμενον δὲ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀπὸ τῆς γερουσίας ἐξηρτημένοι.

Ἑτέρα μάλιστα ἀξιόλογος ἀρχὴ τῆς Καρχηδονιακῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένη πεντ αρχία (Ἀριστ. Πολιτ. Β. η. 4), τῆς ὁποίας ὅμως τὴν ἀκριβῆ ἁρμοδιότητα γνωρίζομεν ὀλιγώτερον ἔτι ἢ τὴν τῆς Γερουσίας, τῶν Σουφφετῶν καὶ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἦσαν κύριοι πολλῶν καὶ μεγάλων, προσχειρίζοντο τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας, ἀνεπληροῦντο αὐτοὶ δι' ἰδίας ἐκλογῆς καὶ, ὡς οἱ τιμηταὶ τῆς Ῥώμης, εἶχον τὴν τῶν ἠθῶν ἐπιτήρησιν. Προεστούτοις, εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐκείνην πολιτείαν ἥτις, διὰ δημοκρατικῶν τύπων, ἀριστοκρατικῶς ἐκυβερνᾶτο καὶ περιεῖχεν, ὡς ἡ Ἐνετία βραδύτερον, οἴκους τινὰς ἡγεμονικὸν ἔχοντας πλοῦτον καὶ ἀδιαλείπτως ἀντιζηλοτυποῦντας πρὸς ἀλλήλους, ἔτι δὲ περιεστοιχίζετο πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν, ἡ

(*) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βραδύτερον ἀναφαίνονται δημαγωγήσαντες ἐν Καρχηδόνι ὁ πατὴρ τοῦ Ἀννίβου Ἀμίλκας (σωζόμενα τῆς 25ης βίβλου τοῦ Διοδώρου) καὶ αὐτὸς ὁ Ἀννίβας (Ἀππιανοῦ Ῥωμ. Ζ. Ἀννιβαϊκὴ, 2). Ἀλλ' ἡ δημαγωγία τοῦ οἴκου ἐκείνου, τοῦ περιποιήσαντος εἰς τὴν πατρίδα τὸ ἐπὶ τῆς Ἰβηρίας κράτος καὶ τοσαύτας κατὰ Ῥωμαίων νίκας, ἦτο βεβαίως δημαγωγία εὐγενὴς καὶ παντάπασι διάφορος τῆς τοῦ Κλέωνος καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ ὀχλοκοπίας. Ὁ δὲ Πολύβιος (6, 51) ἀδίκως ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὴν πτῶσιν τῶν Καρχηδονίων. Ταύτην ἐπέφερεν, ἐκτὸς τοῦ ἀνεπιτηδείου πρὸς τοὺς συμμάχους πολιτεύματος ᾗ τοῦ ὀλεθρίου ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ (περὶ ὧν μετ' ὀλίγον), ὁ κατὰ τοῦ Ἀννίβου φθόνος τῶν ἄλλων εὐπατριδῶν, οἵτινες, προσοικειωσάμενοι αὖθις μετ' οὐ πολὺ τὸ πλῆθος καὶ προτιμῶντες νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων μᾶλλον ἢ νὰ ἴδωσι μέχρι τέλους νικηφόρον ἀναδεικνύμενον τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα, ἐγκατέλιπον αὐτὸν ἀνεπικούρητον ᾗ παρέσχον οὕτω νέαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ καταστρέφει καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν.

ἐλευθερία δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ εἰμὴ δι' ἀνωτέρας τινὸς αὐστηρᾶς ἀστυνομικῆς ἐξουσίας· ὅθεν ἡ πενταρχία μετήρχετο μυστικήν τινα παντοδύναμον ἀστυνομίαν (Staats-Inquisition) καὶ περὶ τὰ ἔσχατα, συμμαχήσασα μετὰ τῶν ἑκατόν, τοσοῦτον ἴσχυσεν ὥστε κατέστησεν ὑποχειρίους τήν τε Γερουσίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· ἐπολιτεύετο δὲ ἐπίσης αὐστηρῶς ὅσον καὶ ἡ μυστικὴ τῆς Ἐνετίας ἀστυνομία, ᾗ αἱ ποιναὶ αὐτῆς ἦσαν ἔτι φοβερώτεραι.

Ἐπίσης πρὸς τὰ ὑποτεταγμένα ἔθνη ἐφέροντο ἀπαραλλάκτως, καθὼς βραδύτερον οἱ Ἐνετοί. Ἐπειδὴ ἡ ἰδιοτέλεια ἦτο ἡ ψυχὴ ὅλων τῶν πολιτικῶν σχέσεων καὶ διατάξεων, οἱ ὑπήκοοι ἔπασχον τοσαῦτα ἀπὸ τῆς πλεονεξίας τῶν κρατούντων, ὥστε οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτούς. Τούτου δ' ἕνεκα οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ περ προτεροῦντες κατὰ θάλασσαν, δὲν ἠγωνίσθησαν βραδύτερον ἀπὸ τοῦ ἴσου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἥξευρον μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης νὰ συνδιαλλάττωσι μετὰ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν τὰ ὑποτεταγμένα ἔθνη. Οἱ Καρχηδόνιοι οὐδέποτε συνέλαβον τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ὁπλίσωσιν ἅπαντας αὐτῶν τοὺς πολίτας, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι. Ὅθεν ὁ στρατὸς αὐτῶν, κατά τε ξηρὰν ᾗ κατὰ θάλασσαν, συνέκειτο ἐξ ἐλαχίστου μὲν πολιτῶν μέρους, τὸ δὲ πλεῖστον ἐκ μισθοφόρων παντοδαπῶν, Νομάδων (κατοίκων τῆς Νομαδικῆς ἤτοι τῆς σημ. Ἀλγερίας), Διβύων (κατοίκων τῆς ἐνδοτέρω Ἀφρικῆς), Μαύρων (κατοίκων τῆς Μαυριτανίας, ἤτοι τῶν δυτικωτάτων χωρῶν τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, τοῦ σημ. Μαρόκκου) καὶ ἄλλων Ἀφρικανικῶν ὑπηκόων, βραδύτερον δὲ Ἰβήρων, Γαλατῶν, Καμπανῶν καὶ Ἑλλήνων ἐν ἀνάγκῃ ὡπλιζον καὶ τοὺς δούλους τῆς πόλεως. Ὅτι ἐν τοιούτῳ στρατῷ ἡ πειθαρχία δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ εἰμὴ δι' ἀπηνοῦς τιμωρίας, ἐννοεῖται ὁἰκοθεν· μετὰ πολλῆς δὲ τραχύτητος καὶ ὠμότητος ἐφέρετο ἡ Κυβέρνησις ᾗ πρὸς τοὺς στρατηγοὺς αὐτούς, καὶ περ ὄντας πολίτας Καρχηδονίους, διότι ἐννόει κάλλιστα ὅτι ἡγεμὼν φιλόδοξος ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ παρασύρῃ τοιαῦτα στρατεύματα καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Καρχηδονιακῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ ἄριστον μέρος τοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ Νομάδες, τῶν ὁποίων τὸ ἐλαφρὸν ἱππικὸν ἦτο πολὺ ὑπέρτερον ὅλων τῶν ἄλλων ἱππικῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. Διεκρίνοντο δὲ καὶ οἱ Βαλεαρεῖς, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπιδεξιώτεροι τοῦ ἀρχαίου κόσμου σφενδονῆται. Κεφαλαιῶδες τοῦ στρατοῦ μέρος ἀπετέλουν καὶ οἱ ἐλέφαντες, πρὸς γύμνασιν τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἰδιαίτερον κατάστημα πλησίον τῆς πρωτευούσης. Κατὰ δὲ τὸ ναυτικόν, οἱ Καρχηδόνιοι, διά τε τὴν κουφοτέραν κατασκευὴν τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ τὴν περὶ τὰς κινήσεις μεγαλητέραν δεξιότητα, ὑπερτέρουν καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνίδων ναυτικῶν πόλεων.

Τὸ θρήσκευμα καὶ τὰ ἤθη διεφύλαξαν ἀείποτε τὸν ἀνατολικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Ὁ Βάαλ καὶ Μολὸχ (ὁ παρὰ τῶν Ἑλλήνων Κρόνος καλούμενος) τῆς μητροπόλεως ἐθεραπεύοντο ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων διὰ παντὸς τοῦ χρόνου κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν φοβερὸν τρόπον, καθ' ὃν πάλαι ὑπὸ τῶν ἀγρίων Χαναναίων, ἡ δὲ κυβέρνησις μετεχειρίζετο τὴν βάρβαρον ταύτην εἰδωλολατρείαν ἵνα ἐνθαρρύνῃ τὸ πλῆθος διὰ δεισιδαιμονίας. Ἐν καιρῷ ἀμηχανίας ἡ κοινὴς ἕνεκα κατορθωθείσης νίκης ἀγαλλιάσεως, ἡ πολιτεία ἐθυσίαζεν εἰς τὸν ὑπέρτατον τῶν θεῶν τοὺς καλλίστους τῆς πόλεως παῖδας, ἐνίοτε καὶ λογάδας αἰχμαλώτους· αὐστηρὸς δὲ νόμος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς γονεῖς τῶν θυσιασθέντων τέκνων πᾶν σημεῖον θλίψεως. Ὅταν ἐν ἔτει 310 ὁ Ἀγαθοκλῆς, νικήσας τὸν Βομίλκαν, ἠπείλησε τὴν Καρχηδόνα, ἡ Γερουσία ἔθυσε τοιουτοτρόπως διακοσίους τῶν ἐπιφανεστάτων παίδων (Διοδ. 20, 14). Τοιούτῳ δὲ ὄντος τοῦ θρησκεύματος, μὴ ἀπορῶμεν ὅτι καὶ ἡ κυβέρνησις ἦτο ἀπηνής, καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ ἔθνους κατάστασις ἀείποτε χυδαία καὶ ἀνελεύθερος. Ἰδίως δὲ διαβόητοι ὑπῆρξαν οἱ Καρχηδόνιοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἄλλην πολυειδῆ κακοήθειαν.

Μεγάλη ἐπιστημονικὴ προκοπὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ εἰς ἔθνος, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα ἦτο μονομερῶς πρακτικόν, ὁ δὲ βίος ἅπας κύριον ἔργον καὶ σκοπὸν εἶχε τὸ ἐμπορικὸν συμφέρον. Ὅθεν, ἂν καὶ, ὡς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμιξίας, εἰσεχώρησεν ἐν Καρχηδόνι ἀνωτέρα τις φιλοσοφικὴ διάπλασις, ταύτης μετέσχον ὀλίγοι τινὲς ἄνθρωποι· ἡ δὲ φιλολογία τῶν Καρχηδονίων περιωρίσθη εἰς γεωργικά, γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔργα, περὶ τῆς ἀξίας τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, διότι ἅπαντα ἀπωλέσθησαν· τοῦτο μόνον ἠξεύρομεν ὅτι αἱ γεωργικαὶ αὐτῶν συγγραφαὶ ἐτιμῶντο πολὺ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τὴν τέχνην οἱ Καρχηδόνιοι ηὐδοκίμησαν ἔτι ὀλιγώτερον ἢ εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὰς λεπτοτέρας αὐτῶν περὶ τοῦτο χρείας ἠναγκάζοντο ἀείποτε νὰ μεταχειρίζωνται Ἕλληνας τεχνίτας.

Β'. Πηγαί. Ἐγχώριοι πηγαὶ δὲν ὑπάρχουσι, διότι, ὡς προείρηται, ἅπαντα τὰ ἔργα τῶν Καρχηδονίων ἱστοριογράφων ἀπωλέσθησαν. Οἱ δὲ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι

συγγραφεῖς (Ἀππιανὸς, Διόδωρος, Πολύβιος, Ἀριστοτέλης, Τίτος Λίβιος, Ἰουστῖνος) δὲν ὁμιλοῦσιν εἰμὴ ἐν παρόδῳ περὶ Καρχηδόνος, καθ' ὅσον ἡ ἱστορία αὐτῆς συνέχεται μὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἢ Ῥωμαϊκὰ πράγματα· διὰ τοῦτο, ἡ ἱστορία αὕτη δὲν ἐκτίθεται συνεχῶς καὶ αὐτοτελῶς.

§. 35.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν. Τὸ κύριον γεγονὸς τῆς ἐποχῆς τὴν ὁποίαν ἐν τῷ παρόντι § πρόκειται νὰ ἐκθέσωμεν, εἶναι, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως προηγουμένως (§ 33) ἱστορηθεῖσαν ἐποχὴν, οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, οἱ ἐπαγαγόντες τὴν κατάκτησιν, πρὸς μεσημβρίαν μὲν, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἅπαντος τοῦ Καρχηδονιακοῦ κράτους, πρὸς βορρᾶν δὲ, τῆς Ἄνω Ἰταλίας, πρὸς δυσμὰς δὲ, τῆς Ἰβηρίας καὶ πρὸς ἀνατολὰς, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἤδη μετέβαλεν ἀφορμὴν καὶ χαρακτῆρα. Ἡ Ῥώμη, κυριαρχήσασα ἅπαξ τῆς κυρίως Ἰταλίας, εἶχεν ἀποτελέσει κράτος μέγα καὶ πλούσιον, παρέχον εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἅμιλλαν τῶν πολιτῶν αὐτοῦ ἀποχρῶντα ἀναπτύξεως στάδια, ὥστε ὁ πόλεμος δὲν ἦτο, ὡς προηγουμένως, ἀπαραίτητος αὐτοῖς διὰ νὰ διαπρέψωσι καὶ νὰ τιμηθῶσιν. Ἀλλ' οἱ ἀδιάλειπτοι τῆς προλαβούσης ἐποχῆς ἀγῶνες μετέβαλον τὸν πόλεμον εἰς ἕξιν· ἡ κατὰ τὴν τοσοῦτον στενῶς μετὰ τῆς Ἰταλίας συνδεδεμένην Σικελίαν ἐπέκτασις τοῦ Καρχηδονιακοῦ κράτους, κατέστησεν ἴσως ἀπαραίτητον τὴν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πάλην· ἡ πάλη αὕτη ἐπέφερε τὰς πρώτας ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας κατακτήσεις, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Ῥώμη κατέστη ἀπὸ Ἰταλικῆς ἁπλῶς δυνάμεως, δύναμις Εὐρωπαϊκή· αἱ νέαι αὗται περιστάσεις καὶ ἡ ἀμοιβαία ἀντιζηλία τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Καρχηδονίων παρήγαγον τὴν δευτέραν μεταξὺ αὐτῶν πάλην· μετὰ δὲ τὴν ὁριστικὴν τῶν Καρχηδονίων κατατρόπωσιν, τῶν μόνων δηλαδὴ ἀληθῶς ἐπικινδύνων ἐχθρῶν τοὺς ὁποίους οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἀπήντησαν (*), ἡ περίστασις ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἔθνη ἦσαν παρηκμακότα ἤδη, ὡς ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἢ βάρβαρα, ὡς ἐν τῇ δύσει, καὶ τούτου ἕνεκα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μὴ ἀξιόμαχα· ἀφ' ἑτέρου οἱ μεγάλοι θησαυροὶ τοὺς ὁποίους αἱ κατακτήσεις ἐκεῖναι ἐσώρευον εἰς Ῥώμην, αἱ πολυειδεῖς ἀφορμαὶ πλουτισμοῦ τὰς ὁποίας παρεῖχεν ἡ καταθλιπτικὴ τῶν ἐπαρχιῶν διοίκησις καὶ

(*) Ἡ μεταξὺ Καρχηδονίων καὶ Ῥωμαίων πάλη παρίστησιν ἴσως τὴν μόνην ἐξαίρεσιν εἰς τὴν γενομένην ἀνωτέρω (σελ. 214) παρατήρησιν, ὅτι, ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τὰ ἐπικρατέστατα τῶν ἐθνῶν ἤκμασαν καὶ παρήκμασαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ὅτι ἐκ τούτου αἱ ἀλληλοδιάδοχοι ἐκεῖναι κοσμοκρατίαι. Τῳόντι, ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου πρὸς Ῥωμαίους πολέμου, οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως αὐτῶν, καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἦτο, ὡς θέλομεν ἴδει, μεγάλη. Ἀλλὰ δύο μόνων ἰσορρόπων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐθνῶν ἡ σύγχρονος ὕπαρξις δὲν ἤρκει διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κόσμου, διότι πολλαὶ περιστάσεις, καὶ ἐνίοτε τυχαῖαι, δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ἑνός. Ἂν εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν βλέπωμεν σωζομένην μέχρι τινὸς τὴν κοινὴν αὐτονομίαν, αἴτιον εἶναι ὅτι ὑπάρχουσι πολλαὶ μεγάλαι, ὡς λέγομεν σήμερον, δυνάμεις, αἵτινες ὁσάκις ἴδωσι μίαν ἀποβαίνουσαν ἐπικίνδυνον εἰς τὴν αὐτονομίαν ταύτην (ὡς λ. χ. ἐπὶ Καρόλου Ε', ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', ἐπὶ Ναπολέοντος) ἑνοῦνται, συγχροτοῦσιν ἀντίταγμα ἀκαταγώνιστον.

ἡ ἐντεῦθεν κορυφωθεῖσα δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ πλεονεξία, κατέστησαν τοὺς πολέμους ἐκείνους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιθυμητοὺς, ἀδιαλείπτους, ἁρπακτικούς. Ἅπαντα δὲ ταῦτα συλλήβδην ἠλλοίωσαν ὁλοσχερῶς τά τε ἤθη καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους καὶ παρήγαγον τὰς φοβερὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας τῶν μετὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν χρόνων.

Εἴδομεν ἤδη πῶς ἤρξατο, ἐν ἔτει 264=490, ὁ πρῶτος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμος. Ὁ ὕπατος Ἄππιος Κλαύδιος, καταλαβὼν τὴν ἄκραν τῆς Μεσσήνης καὶ διαλύσας τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος καὶ τῶν Καρχηδονίων ἀρξαμένην αὐτῆς πολιορκίαν, ὥρμησεν ἀμέσως ἐπὶ τὴν δῄωσιν τῆς τῶν Συρακουσῶν χώρας. Οἱ δὲ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος διάδοχοι αὐτοῦ ὕπατοι, ἐξακολουθήσαντες τὰς δῄώσεις ταύτας, ἠνάγκασαν τὸν Ἱέρωνα νὰ συνομολογήσῃ, 263=491, εἰρήνην λυσιτελεστάτην εἰς τοὺς Ῥωμαίους, διότι, θαλασσοκρατούσης τῆς Καρχηδόνος, ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς εὐχερῶς ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ εἰς ἀπορίαν τροφῶν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσίων διεφύλαξε τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἀξιολόγου μέρους τῆς χώρας, ἀπέλυσεν ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων, κατέβαλεν ἑκατὸν τάλαντα καὶ διέμεινε δι' ὅλου τοῦ πολέμου πιστὸς καὶ νοήμων τῶν Ῥωμαίων σύμμαχος (Πολυβ. 1, 16 καὶ 17). Ὁ δὲ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς καὶ φοβερώτατος· μάλιστα δὲ ἐταλαιπωρήθησαν ὡς ἐξ αὐτοῦ αἱ δυστυχεῖς κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνίδες πόλεις, αἵτινες νῦν μὲν παρὰ τούτου, νῦν δὲ παρὰ τοῦ ἑτέρου τῶν διαμαχομένων καταλαμβανόμεναι, ἔπασχον ὑπ' ἀμφοτέρων τὰ πάνδεινα, ὡς μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀκράγαντος, ὅστις, κυριευθείς, ἐν ἔτει 262=492 ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὑπέστη δεινὴν διαρπαγὴν καὶ ἐξανδραπόδισιν (Πολυβ. 1, 19). Ἐν γένει δὲ οἱ μισθοφορικοὶ τῆς Καρχηδόνος ὄχλοι δὲν ἀνεδείχθησαν ἐνάμιλλοι τοῦ τοσοῦτον θαυμασίως συγκεκροτημένου στρατοῦ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἀντεπεξῆλθον καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον μὲν ἤδη πολεμικὰ πλοῖα (τριήρεις), ἀλλ' ὄχι ὁποῖα ἦσαν τὰ Καρχηδονιακὰ (πεντήρεις), καταλαβόντες δὲ Καρχηδονιακὴν πεντήρη, ἐξοκείλασαν εἰς τὴν παραλίαν τῶν Βρεττίων, κατεσκεύασαν κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτῆς στόλον ἀξιόλογον καὶ ἐνίκησαν, ἐν ἔτει 260=494, ἡγουμένου τοῦ ὑπάτου Γαΐου Δουϊλλίου (τοῦ παρὰ τοῦ Πολυβίου Βιλίου καλουμένου) τὴν πρώτην αὐτῶν ναυτικὴν νίκην, ἐπινοήσαντες τοὺς λεγομένους κόρακας, ἤτοι μηχανὴν δι' ἧς, συμπλέκοντες τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν, μετέβαλον τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν καὶ κατέστησαν ἀνωφελῆ τὴν περὶ τὰς κινήσεις εὐχέρειαν τῶν Καρχηδονίων (*). Ἔκτοτε ἀνεδείχθη-

(*) Πολυβ. 1, 20—23. Κύριον ὅμως αἴτιον τῆς νίκης ὑπῆρξεν ἡ ἀπροσδόκητος χρῆσις ἐῶν μηχανῶν ἐκείνων, πρὸς τὰς ὁποίας οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἦσαν παρεσκευασμένοι· ὅθεν εἰς τὰς μεταγενεστέρας ναυμαχίας γίνεται ὀλιγωτέρα μνεία τῶν μηχανῶν ἐκείνων καὶ ἐπὶ τέλους αὗται ἐκλείπουσιν ὁλοτελῶς. Οἱ δὲ μέχρι τοῦδε οὐδεμίαν ἢ μικρὰν γνῶσιν καὶ ἕξιν περὶ τὴν ναυτικὴν ἔχοντες Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν οὐδὲν ἧττον νὰ κατισχύσωσιν ἑνὸς τῶν μεγαλητέρων θαλασσίων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἰδίως διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς τότε ναυτικῆς τέχνης. Εἰς τὴν σημερινὴν τῆς τέχνης ταύτης κατάστασιν

σαν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπίσης εὐτυχεῖς καὶ ἐπιτήδειοι ὡς καὶ οἱ Καρχηδόνιοι. Ἐπαρθέντες δὲ ἀπὸ τῆς εὐπραγίας ταύτης καὶ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ βασιλέως Ἀγαθοκλέους, ἀπεφάσισαν ἤδη νὰ μὴ περιορισθῶσιν εἰς τὸν ἐν Σικελίᾳ πόλεμον, ἀλλὰ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Καρχηδόνος ἐν αὐτῇ τῇ Ἀφρικῇ. Ὅθεν ἀμφότεροι οἱ ὕπατοι τοῦ ἔτους 255=498, ὁ Λεύκιος Μάλλιος Βούλσων καὶ ὁ Γάϊος Ἀτίλιος Ῥηγοῦλος (ὁ κατὰ τὸν Ἀππιανὸν Ῥῆγλος) ἐπέμφθησαν, συνεπαγόμενοι ἰσχυρὸν στρατόν, εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ἀποβιβασθέντες δὲ εὐτυχῶς εἰς τὴν Καρχηδονιακὴν παραλίαν, ἐκυρίευσαν ἀμέσως τὴν ὀχυρὰν πόλιν Ἀσπίδα (Ῥωμαϊστὶ, κατὰ μετάφρασιν, Clypea) πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἑρμαίας ἄκρας (σημ. Cap Bon), καὶ ὥρμησαν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν ἄλλην χώραν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεκάλεσαν μὲν μετ' ὀλίγον τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων μετὰ μοίρας τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ Ῥηγοῦλος, καίτοι μείνας μόνος, ἐξηκολούθησε κατ' ἀρχὰς εὐδοκιμῶν, κατετρόπωσε τοὺς ἀντιπαραταχθέντας αὐτῷ ἀναξίους στρατηγοὺς Ἀσδρούβαν, Βώσταρον καὶ Ἀμίλκαν (ὄχι τὸν Βάρκαν, ἀλλ' ἕτερον) καὶ ἐπίεσε τοσοῦτον τὴν Καρχηδόνα, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ συμφέρουσαν τῇ Ῥώμῃ εἰρήνην, ἂν δὲν ἐπρότεινεν ὅρους ἐπαχθεστάτους, μαρτυροῦντας εἰς ποίαν προπέτειαν εἶχον φθάσει ἔκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι· διότι ἀπῄτησε τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, τὴν πληρωμὴν ἐτησίου φόρου, τὴν παράδοσιν ὅλων τῶν πολεμικῶν πλοίων ἐκτὸς ἑνὸς καὶ μόνου καὶ τὴν ἐκχώρησιν ἀπὸ τῆς Σικελίας καὶ τῆς Σαρδόνος. Τὸ παράλογον τῶν ἀξιώσεων τούτων ἠνάγκασε τοὺς Καρχηδονίους νὰ ὑπομείνωσι τὰ πάντα μᾶλλον ἢ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς αὐτάς· ὅθεν ἀναθέσαντες τὴν στρατηγίαν εἰς ἕνα τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων, Ξάνθιππον τὸν Λακεδαιμόνιον, ἄνδρα ἐμπειρότατον περὶ τὸν πόλεμον, ἐξωλόθρευσαν τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν, ἠχμαλώτευσαν τὸν Ῥηγοῦλον καὶ ἐξησφαλίσθησαν τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, 255=499 (*). Ὁ πόλεμος, περιορισθεὶς ἔκτοτε εἰς τὴν Σικελίαν, ἐξηκολούθησε πεντεκαίδεκα εἰσέτι ἐνιαυτοὺς, ὀλέθριος εἰς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη, πεισματώδης καὶ ἀμφίῤῥοπος. Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀποβαλόντες,

τοιοῦτόν τι εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβῇ.—Τῆς πρώτης ταύτης κατὰ θάλασσαν νίκης διαιώνισαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν μνήμην διὰ στήλης κεκοσμημένης μὲ ἔμβολα (rostra) τῶν ἐχθρικῶν πλοίων (columna rostrata).

(*) Ὁ Ξάνθιππος οὗτος, ὅστις δὲν εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἰμὴ ὡς ἐκ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, ἀλλὰ μετέσχε βεβαίως τῶν πολλῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Μακεδονικῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πολέμων καὶ ἐν αὐτοῖς ἀπέκτησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐμπειρίαν, ἔπαυσε τῆς στρατηγίας ἅμα μετὰ τὸ τέλος τῆς κατὰ τὴν Ἀφρικὴν ταύτης ἐπιστρατείας τῶν Ῥωμαίων, διότι ἡ Καρχηδονιακὴ γερουσία εἶχεν ὡς ἀξίωμα τὸ νὰ μὴ μεταχειρίζεται ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ξένους στρατηγούς. Ἀλλὰ διεφύλαξε τοὐλάχιστον ὁ Ἕλλην ἐκεῖνος ἀπαραμείωτον τὸ κλέος τοῦ ὅτι μετὰ 18,000 ἀνδρῶν, συνέτριψε τὸν διπλάσιον σχεδὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν.—Τὸ δὲ λεγόμενον ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι ἐφόνευσαν τὸν Ῥηγοῦλον (ζαλέντα τῷ 250–304, ἔπειτα ἀπὸ τὴν περὶ Πανόρμου ἧτταν, μετὰ Καρχηδονιακῶν πρέσβεων εἰς Ῥώμην, ἵνα διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἂν ἀποτύχωσιν αἱ διαπραγματεύσεις, θέλει ἐπανέλθει, ᾧ ἐπανελθόντα τφόντι) διὰ δεινῶν βασάνων (Ἀππιανοῦ, Λιβυκὴ, 4), θεωρεῖται ὑπὸ τῶν πλείστων νεωτέρων ὡς μῦθος.

κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τῆς ἥττης τοῦ Ῥηγούλου τὸ ἔτος, 270 ναῦς διὰ φοβερᾶς τρικυμίας καὶ πάλιν, μετὰ δύο ἔτη, δι' ὁμοίου ἀτυχήματος, ἑτέρας 150, δὲν ἐπτοήθησαν, ἀλλ' ἀνεπλήρωσαν μὲν, διὰ νέων κατασκευῶν καὶ στρατολογιῶν, τὰ καταποντισθέντα πλοῖα καὶ πληρώματα, ἐνίκησαν δὲ, τῷ 250=504, περὶ Πάνορμον κατὰ ξηρὰν ὁλοσχερῶς τὸν Καρχηδονιακὸν στρατὸν, ἡγουμένου τοῦ ἀνθυπάτου Λευκίου Καικιλίου Μετέλλου (Πολυβ. 1, 40) καὶ ἀπέῤῥιψαν τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν. Τῷ ἑπομένῳ ὅμως ἔτει ἠττήθησαν δεινῶς περὶ τὰ Δρέπανα κατὰ θάλασσαν, ἀπέβαλον, διὰ χειμῶνος, ὁλόκληρον πάλιν στόλον, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκχωρήσωσιν ἐπὶ μακρὸν τῆς θαλάσσης. Τῷ δὲ 247=507, ὁ περίδοξος νέος Ἀμίλκας, ὁ γνωστὸς διὰ τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ Βάρκα (ὅπερ ἐστὶ Κεραυνοῦ) καὶ ἔτι γνωςότερος ὡς πατὴρ τοῦ μεγάλου Ἀννίβου, διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος, ἐλεηλάτησε τὰ Ἰταλικὰ παράλια καὶ ἀνεδείχθη ἐπιτηδειότατος περὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τὴν Σικελίαν πολέμου. Ἀλλὰ κρίσιμον οὐδὲν ἐπεγίνετο· καὶ ἦτο πρόδηλον ὅτι αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξηντλοῦντο. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ὑποστήσωσι πᾶσαν θυσίαν, ἵνα, καταπολεμήσαντες αὖθις τοὺς Καρχηδονίους κατὰ θάλασσαν, βιάσωσιν αὐτοὺς τελευταῖον εἰς εἰρήνην. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν· ἀλλ' ἡ βουλὴ ἀπετάθη εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν πολιτῶν, οἵτινες κατέβαλον ἀφειδῶς τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀναγκαίαν δαπάνην, ἐπὶ τῷ ἐντίμῳ ὅρῳ ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα δὲν θέλουν ἀποδοθῆ εἰς αὐτοὺς εἰμὴ ἐὰν ἡ πατρὶς νικήσῃ δι' αὐτῶν. Καὶ κατασκευασθέντος τοιουτοτρόπως τῷ 242=512, νέου στόλου, 200 πλοίων, ὁ ὕπατος Γ. Λυτάτιος Κάτλος, κατατροπόνει τῷ ἑπομένῳ ἔτει, περὶ τὰς Αἰγούσας νήσους, κατὰ κράτος τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἄννωνος ναυαρχουμένους Καρχηδονίους, οἵτινες, θεωροῦντες ἤδη κινδυνεύοντα τὸν ἐν Σικελίᾳ στρατὸν νὰ στερηθῇ πάσης ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς προμηθείας, διὰ τὴν θαλασσοκρατίαν τῶν Ῥωμαίων, διαπεμψάμενοι πρὸς Ἀμίλκαν τὸν Βάρκαν, ἐπέτρεψαν ἐκείνῳ περὶ τῶν ὅλων. Ὁ δὲ ἐνόμισε φρονιμώτερον νὰ προτείνῃ λόγους περὶ σπονδῶν, ἐλπίζων ὅτι ὁ Λυτάτιος, διὰ νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ τὴν τιμὴν τῆς διαλύσεως τοῦ πολέμου, θέλει φανῇ σωφρονέστερος τοῦ Ῥηγούλου. Καὶ τῳόντι, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, 241=513, συνωμολογήθη εἰρήνη ἐπιεικὴς, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Καρχηδόνιοι ἐξεχώρησαν τῆς Σικελίας καὶ ὑπέσχοντο τὴν ἀπόδοσιν μὲν τῶν αἰχμαλώτων δίχα λύτρων, τὴν πληρωμὴν δὲ 220 Εὐβοϊκῶν ταλάντων ἐν ἔτεσιν εἴκοσιν. — Ἡ Σικελία, ἐκτὸς τοῦ εἰς τὸν Ἱέρωνα παραχωρηθέντος, ὡς προείρηται, μικροῦ αὐτῆς μέρους, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐπαρχία (provincia) τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ἐπειδὴ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίθετο, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἀκριβέστερον κατωτέρω ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ παρόντος §, εἰς τοὺς προδιατελέσαντας ἄρχοντας, εἰς ἀνθυπάτους, εἰς ἀντιστρατήγους, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι πολῖται εἶχον ἀπὸ τῆς διοικήσεως ταύτης μεγάλα ὠφελήματα, ἰδίως ὡς ἐνοικιασταὶ τῶν προσόδων, ἕπεται ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῆς πρώτης

ἐπαρχίας παρήγαγε παρὰ τοῖς ἐπισημοτέροις τῶν Ῥωμαίων τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀποκτήσεως καὶ ἄλλων. Μικρὸν δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου εὗρεν ἡ Ῥώμη ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο καὶ ὠφελήθη ἀπὸ τῆς ἀφορμῆς ταύτης, ἀναιδῶς καταπατήσασα πᾶν δίκαιον. Ὅταν ὁ συνομολογήσας τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εἰρήνην Ἀμίλκας ὁ Βάρκας διεβίβασεν εἰς Ἀφρικὴν τὸν ἐκ μισθοφόρων τὸ πλεῖστον συγκείμενον Καρχηδονιακὸν στρατὸν, ἐξερράγη, 241=513, παρὰ τοῖς μισθοφόροις ἐκείνοις, εἰς τῶν ὁποίων τὰς ἀξιώσεις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ τὸ ἐξηντλημένον ταμεῖον, στάσις φοβερά· καὶ ἐπειδὴ συναπέστησαν πάλιν τινὲς τῶν συμμάχων καὶ τῶν ὑπηκόων, ἡ Καρχηδὼν περιῆλθεν εἰς ἔσχατον κίνδυνον. Συγχρόνως ἐπανέστησαν καὶ οἱ ἐν Σαρδόνι μισθοφόροι, οἵτινες ἔπειτα, ἐκβληθέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων, καταφεύγουσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι καταλαμβάνουσι τὴν νῆσον, 238=516, θεωρήσαντες αὐτὴν ὡς ἐγκαταλελειμμένον δῆθεν κτῆμα. Τελευταῖον ὁ Ἄννων καὶ μάλιστα Ἀμίλκας ὁ Βάρκας, καταβάλλουσι τὴν ἐν Ἀφρικῇ στάσιν μετὰ τριετῆ καὶ ἐπέκεινα ὠμότατον πόλεμον, τὸν ὁποῖον ὁ Πολύβιος ἀποκαλεῖ ἰδίως Λιβυκόν· καὶ τότε οἱ Καρχηδόνιοι παρεσκευάσθησαν νὰ ἀνακτήσωσιν αὖθις τὴν Σαρδόνα. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐψηφίσαντο πόλεμον πρὸς αὐτοὺς, οἱ δὲ, μὴ δυνάμενοι κατὰ τὸ παρὸν ὑποδῦναι ἐκ νέου τὸν ἀγῶνα, ἐνέδωκαν, καὶ οὐ μόνον τῆς Σαρδόνος ἀπέστησαν, ἀλλὰ προσκατέβαλον διακόσια τάλαντα, 238=516 (Πολυβ. 1, 65—88). Κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος προσέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν Κόρσικαν. —Περὶ τήν ἐποχὴν ταύτην ἤρξατο ἡ Καρχηδὼν νὰ συνταράσσεται καὶ ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν. Ὁ Ἀμίλκας, προβλέπων ἄφευκτον τὸν δεύτερον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλεμον καὶ θέλων νὰ περιποιήσῃ μὲν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ νέας πρὸς τοῦτο δυνάμεις, νὰ ἀποζημιώσῃ δὲ αὐτὴν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Σικελίας, ἐμελέτησε τὴν τῆς Ἰβηρίας κατάκτησιν, ἐνῷ οἱ ἄλλοι εὐπατρίδαι, προϊσαμένου τοῦ ἐν τῷ πρὸς τοὺς μισθοφόρους πολέμῳ μετὰ τοῦ Ἀμίλκου συμπράξαντος Ἄννωνος, δὲν ἐπεδοκίμαζον τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Ἀλλ' ὁ Ἀμίλκας, ἐπερειδόμενος εἰς τὸν δῆμον καὶ μάλιστα εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, διεπεραιώθη, 238=516, εἰς τὴν Ἰβηρίαν, παρὰ τὴν ἄδειαν τῆς Γερουσίας, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἀππιανὸν (Ἀννιβαϊκὴ, 2. Ἰβηρική. Πολυβ. 2, 1). Τῆς Ἰβηρίας, περιλαμβανούσης μὲν τὴν σημερινὴν Ἱσπανίαν καὶ Πορτουγαλλίαν, κατοικουμένης δὲ ὑπὸ Ἰβηρικῶν καὶ Γαλατικῶν φυλῶν (*), οἱ Καρχηδόνιοι δὲν κατεῖχον ἄχρι

(*) Περὶ τῶν Γαλατικῶν φυλῶν ἴδε τὴν 2αν σημ. τῆς σελ. 228. Τὰ δὲ Ἰβηρικὰ ἔθνη δὲν ἀνήκουσι, κατὰ τὴν γνώμην τῶν νεωτέρων σοφῶν, εἰς τὸν Ἰνδο-Γερμανικὸν κλάδον τῆς Καυκασικῆς φυλῆς, ὡς οἱ Γαλάται, ἀλλ' ἀποτελοῦσιν αὐτὰ ἰδιαίτερον κεφαλαιώδη τῆς φυλῆς ταύτης κλάδον. Τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα τῶν ἐθνῶν τούτων ἦσαν· οἱ Λυσιτανοὶ, οἵτινες κατῴκουν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς σημερινῆς βορείου Πορτυγαλλίας, ἐξαπλωθέντες καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρις ἐντὸς τῆς Ἱσπανίας· οἱ παρὰ τὰ βόρεια τῆς Ἱσπανίας παράλια, ἐν τῇ Βισκαΐᾳ καὶ ἐν τῷ ἀρκτικῷ τμήματι τῶν Βούργων (Burgos), Κάνταβροι· οἱ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ναυάρρας Οὐάσκωνες, οἱ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἱσπανίας κατοικοῦντες Κελτίβηρες, οἱ προκύψαντες ἴσως ἀπὸ τῆς κράσεως Κελτῶν καὶ Ἰβήρων. Οἱ Ἴβηρες, ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν βραδύτερον

τοῦδε εἰμὴ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν, καὶ ταύτην ἐν μέρει μόνον. Ἤδη ὁ Ἀμίλκας ἐνέβαλε καὶ εἰς τὴν μεσόγειον χώραν, εὐδοκιμήσας οὐκ ὀλίγον, καί τοι ἔχων νὰ πολεμήσῃ πρὸς φυλὰς βαρβάρους μὲν ἀλλὰ μαχίμους. Πεσόντος δὲ τοῦ Ἀμίλκου ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ, 229=525, ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσεν ἡγεμόνα τὸν γενναῖον αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν, Ἀσδρούβαν, ἡ δὲ Γερουσία ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν χειροτονίαν ταύτην. Ὁ Ἀσδρούβας κατετρόπωσε πλεῖστα ἔθνη τῆς Ἰβηρίας, μέχρι τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ (Ebro), ἔκτισε τὴν νέαν Καρχηδόνα (σήμ. Cartagena) (Διον. σωζόμενα τῆς 25ης βίβλου. Πολυβ. 2, 13), προσεκτήσατο ἀμέτρως πλουσίαν χώραν, καὶ, διὰ τῶν ὀπαδῶν τοὺς ὁποίους ἐντεῦθεν ἀπέκτησεν ἐν Καρχηδόνι, ἐπεχείρησεν, ὡς λέγουν, καταλύσας τὸ πολίτευμα, νὰ μοναρχήσῃ τῆς πατρίδος· ἀλλ' ἀπέτυχεν (Πολύβ. 3, 8). — Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, οὐδ' οἱ Ῥωμαῖοι ἔμειναν ἀργοί. Διότι, πρῶτον μὲν κατέστησαν, 229 καὶ 228=525 καὶ 526, ὑποχειρίους τοὺς παρενοχλήσαντας, διὰ δεινῆς πειρατείας, τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας Ἰλλυριοὺς (*), ἀφῄρεσαν μέγα τοῦ κράτους αὐτῶν μέρος, καθυπέβαλον τὴν βασιλίδα αὐτῶν Τεῦταν εἰς ἐτήσιον φόρον καὶ περιῆλθον ὡς ἐκ τούτου εἰς ἄμεσον πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα σχέσιν, ἥτις προανήγγειλεν ἀποχρώντως τὴν μέλλουσαν καὶ ταύτης τύχην. Ἔπειτα δὲ ἐπεχείρησαν τὸν πολὺ μᾶλλον λόγου ἄξιον, κατὰ τῶν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλατῶν, πόλεμον (bellum Gallicum Cisalpinum, 225—222=529—532, Πολυβ. 2, 21—35). Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔδωκεν ὁ δήμαρχος Γάϊος

εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Πορτυγαλλίαν ἐποικησάντων ποικίλων ἐθνῶν, ἠφανίσθησαν τοιουτοτρόπως. Ὡς καθαρὰ δὲ αὐτῶν λείψανα θεωροῦνται μόνοι οἱ Βάσκωνες, οἱ κατοικοῦντες σήμερον ἐν τῇ Βισκαΐᾳ καὶ ἐν τῇ Ναυάρρᾳ καὶ εἰς 500,000 περίπου ψυχῶν συμποσούμενοι.

(*) Οἱ Ἰλλυριοὶ (σελ. 96), ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου προκύψασαν ἐν τῇ Ἑλλάδι γενικὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ἠπειρωτικῆς βασιλείας, συνεκρότησαν μὲν κράτος μέγα, ἰδίως ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἄγρωνος (σελ. 239), παρεξετράπησαν δὲ εἰς πολλὰς πειρατείας, μάλιστα ἀφοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐκείνου, διεδέξατο τὴν ἀρχὴν ἡ σύζυγος αὐτοῦ Τεῦτα, ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ. Ἐχειρώθησαν δὲ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς βασιλίδος ἐκείνης διατελοῦντος Δημητρίου (ἀπὸ τῆς πατρίδος, τῆς Δαλματικῆς νήσου Φάρου, ἐπικληθέντος) Φαρίου, ἀνδρὸς τολμητίου, ἀλλὰ κακοήθους. Ἐκ τῶν ἀφαιρεθέντων ἀπὸ τοῦ κράτους ἐκείνου, μέρος μὲν (ἡ Κέρκυρα καὶ τινες Ἑλληνίδες πόλεις τῆς Ἰλλυρικῆς παραλίας) ἀνεγνώρισε τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν, μέρος δὲ ἐδόθη τῷ Δημητρίῳ εἰς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας αὐτοῦ. Ἡ δὲ Αἰτωλικὴ ὁμοσπονδία καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ, καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἀπαλλαγεῖσαι τῶν Ἰλλυρικῶν πειρατειῶν, ἐξέφρασαν τὴν πρὸς τὸ νικηφόρον ἔθνος εὐγνωμοσύνην μετὰ κολακείας, ἥτις ἀπεδείκνυε σαφῶς αὐτοῦ μὲν τὴν ὑπεροχὴν, αὐτῶν δὲ τὴν ἀσθένειαν (Πολυβ. 2, 11 καὶ 12). Μετ' ὀλίγον, ἐπιχειρησάντων νέας πειρατείας τῶν Ἰλλυριῶν καὶ μάλιστα τοῦ Δημητρίου, ὅστις παρεκτὸς τούτου συνωμολόγησε μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος (σελ. 239 ἑπ.) συμμαχίαν τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅσῳ εὑρίσκοντο εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου, οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέωσαν, (219—535, Πολυβ. 3, 18 καὶ 19), διὰ τοῦ ὑπάτου Λευκίου Αἰμιλίου Παύλου, τὸν Δημήτριον τοῦ ἐφημέρου αὐτοῦ κράτους. Ὁ δὲ Δημήτριος κατέφυγεν ἤδη εἰς Μακεδονίαν, ὅπου ἐπενήργησεν ὀλεθρίως εἰς τὴν τύχην Φιλίππου τοῦ Γ', τοῦ διαδόχου Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος.

Φλαμίνιος Νέπως, ὅστις, ἀείποτε δημαγωγικῶς πολιτευσάμενος, καὶ θελήσας νὰ δείξῃ τὴν ὑπὲρ τῶν πενήτων πολιτῶν πρόνοιαν αὐτοῦ, ἐπρότεινεν ἐν ἔτει 232=522 (lex Flaminia agraria) νὰ διανεμηθῇ μεταξὺ Ῥωμαίων ἀποίκων ἡ πάλαι ἀπὸ τῶν Σενόνων Γαλατῶν ἀφαιρεθεῖσα χώρα (σελ. 303). Ἡ χώρα αὕτη εἶχε μὲν ἀνακηρυχθῇ, ἀφ' ἧς κατεκτήθη, δημόσιον Ῥωμαϊκὸν κτῆμα, ἀλλ' ἐξεμισθοῦτο μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς παρακειμένους Γαλάτας ἐπὶ τῇ βοσκήσει τῶν θρεμμάτων αὐτῶν. Ἤδη δὲ ἡ ἐν αὐτῇ ἐγκατάστασις τοσούτων Ῥωμαίων πολιτῶν, ἐθεωρήθη εὐλόγως ἐπικίνδυνος ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκείνων. Ὅθεν, ἐξαετίαν μετὰ τὴν διανομήν, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλωσιν ἐντὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (*). Ὁ πρῶτος πρὸς τοὺς Γαλάτας ἀντιπαραταχθεὶς στρατὸς κατετροπώθη· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ βάρβαροι, κυκλωθέντες, εἰς τινα ἐλώδη τῆς Ἑτρουρίας χώραν, ὑπὸ δύο Ῥωμαϊκῶν στρατῶν, ἔπαθον, κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον τοῦ πολέμου ἔτος, ἧτταν φοβερὰν, ἐπαγαγοῦσαν ἀμέσως τὴν ὑποταγὴν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐχειρώθησαν κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀναδειχθέντος ὑπάτου Γαΐου Φλαμινίου Νέπωτος, ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ Μάρκου Κλαυδίου Μαρκέλλου, ἑνὸς ὄντος τῶν ἐπιφανεστάτων Ῥωμαίων στρατηγῶν. Ἐν ἔτει 222=532, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐκυρίευσε, μετὰ τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ Γναΐου Κορνηλίου Σκιπίωνος, τὴν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κτισθεῖσαν ὀχυρὰν τῶν Μεδιολάνων πόλιν καὶ συνεπλήρωσε τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ἄνω Ἰταλίας, εἰς τὴν ὁποίαν (μὴ θεωρουμένην τότε, ἕνεκα τῶν βαρβάρων αὐτῆς κατοίκων, ὡς ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς κυρίως Ἰταλίας) οἱ Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον τὸν ἐπαρχιακὸν τῆς κυριαρχίας τύπον, καὶ ἔκτισαν τὰς ἀποικίας Μουτίνην (τὴν σημ. Modena), Κρεμώνην καὶ Πλακεντίαν (τὴν σημ. Piacenza).— Συγχρόνως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπετήρουν μὲ ὄμμα ζηλότυπον τὰ ἐν Ἰβηρίᾳ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων κατορθούμενα, καὶ, εἰς πολλοὺς περὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐλθόντες πρὸς τούτους λόγους, συνωμολόγησαν, ἐν ἔτει 228=526, συνθήκην, δι' ἧς οἱ Καρχηδόνιοι ὑπέσχοντο νὰ μὴ ὑπερβῶσι τὸν Ἴβηρα ποταμὸν, καὶ νὰ μὴ προσβάλωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν (Πολυβ. 3, 29. Ἀππιανοῦ Ἰβηρική). Ἀλλὰ ἐν ἔτει 221=533, δολοφονηθέντος τοῦ Ἀσδρούβου ὑπὸ δούλου τινὸς, ὁ Καρχηδονιακὸς στρατὸς ἀνηγόρευσεν ἡγεμόνα αὐτοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμίλκου τοῦ Βάρκα Ἀννίβαν· ἡ δὲ ἐν Καρχηδόνι Γερουσία ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ταύτην τοῦ στρατοῦ τὴν πρᾶξιν. Ὁ Ἀννίβας ἦτο τότε εἰ-

(*) Ἡ εἰσβολὴ αὕτη τῶν Γαλατῶν ἐνέβαλεν εἰς μέγαν φόβον τοὺς Ῥωμαίους, διὰ τὰς πάλαι ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἐκείνου συμφορὰς· ὅθεν ἡ βουλὴ, θέλουσα νὰ γνωρίσῃ ἀκριβῶς συμπάσας τὰς δυνάμεις, ὅσας τὸ κράτος εἶχε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ἄμυναν, διέταξε νὰ ἀριθμηθῶσιν ὅλοι οἱ ἀξιόμαχοι ἄνδρες τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑποταχθείσης Ἰταλίας. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης (διασωθείσης παρὰ Πολυβίῳ, 2, 24, Πλινίῳ, φυσ. ἱστ. 3, 24 καὶ ἄλλοις) βλέπομεν, ὅτι ἡ μέση καὶ ἡ κάτω Ἰταλία, ἂν καὶ τοσαῦτα παθοῦσα ὡς ἐκ τῆς κατακτήσεως τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν πρὸς Πύρρον καὶ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμων, εἶχεν ἔτι, πεζῶν μὲν ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα μυριάδας, ἱππέων δὲ μυριάδας ἑπτά. Τῆς δυνάμεως ταύτης τὸ πέμπτον μόνον περίπου ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Γαλατῶν.

κοσι καὶ ἐξ ἐτῶν μόλις τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀνέδειξεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας θαυμαστὴν μεγαλοφυΐαν, καθυποτάξας μὲν εἰς ἡμιόλιον ἐνιαυτὸν πᾶσαν τὴν μέχρι τοῦ Ἴβηρος Ἱσπανίαν, πλὴν τῆς τῶν πενήτων Λυσιτανῶν χώρας καὶ τῆς τῶν Ζακανθαίων πόλεως (τοῦ σημ. Murviedro), παρασκευασάμενος δὲ νὰ ἐπιτεθῇ ἀμέσως κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ συμπληρώσῃ οὕτω τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ὁ πατὴρ καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ κατέλιπον ἀτελές. Ὁ Ἀννίβας ἐθεώρησεν ὀρθότατα ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, γενόμενοι ἤδη κύριοι τῆς ἄνω Ἰταλίας καὶ πέμψαντες νέον κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν στόλον (ἴδε τὴν σημ. τῆς σελ. 337 ἐν τέλει), ἔμελλον, παρατεινομένης ἔτι τῆς εἰρήνης ἐπί τινας ἐνιαυτούς, νὰ ἐξασφαλίσωσι τὸ ἐν τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσσῃ καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας κράτος αὐτῶν, καὶ νὰ ἐπιπέσωσιν ὁλοσχερεῖς κατὰ τῶν Καρχηδονίων, ἵνα ἐξώσωσιν αὐτοὺς τῆς Ἱσπανίας, ὅπως πρότερον ἐξέβαλον τῆς Σικελίας. Ὁ Ἀννίβας λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τοὺς Ῥωμαίους (*)· καὶ, μὴ φειδόμενος ἤδη τῶν Ζακανθαίων, ἐτράπη πρῶτον κατ' αὐτῶν, δὲν ἐπρόξεξεν εἰς τὰς ἐπανειλημμένας πρεσβείας δι' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτὸν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως μετὰ δεινὴν ὀκτάμηνον πολιορκίαν, 219 =535 (Πολυβ. 3, 17), ἔπειτα ἐπέρασε τὸν Ἴβηρα, καθυπέταξεν ἅπαντα τὰ μέχρι Πυρηναίων ἔθνη καὶ ἐκεῖθεν ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, σπεύδων νὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ἐν αὐτῇ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ τῇ πατρίδι. Διότι ἐγνώριζε τὰ Ἰταλικὰ πράγματα, ἤξευρεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ μικροῦ ἔτι εἶχον καθυποτάξει τὴν Ἰταλίαν, ἤλπιζεν εἰς τοὺς Γαλάτας, τοὺς Ἐτρούσκους, τοὺς Σαμνίτας καὶ τοὺς ἄλλους ὑπηκόους τῆς Ῥώμης, καὶ ἤθελε, προσκαλῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, νὰ παράσχῃ αὐτοῖς ἐπὶ τούτῳ χεῖρα ἀρωγόν. Ἡ Καρχηδὼν, θαυμάζουσα τὰ κατορθώματα τοῦ οἴκου εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Ἀννίβας, καὶ παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ μεγαλεπηβόλου ἐκείνου νέου, ἐπεδοκίμαζε τὰ βουλεύματα ταῦτα· ἡ προλαβοῦσα διχόνοια ἐξέλιπε κατὰ τὸ παρὸν, καὶ, μάτην ἀπαιτησάντων τῶν Ῥωμαίων τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀννίβου, ἐξερράγη οὕτω ὁ δεύτερος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμος, 218=536 (Πολυβ, 3, 20. Ἀππιανοῦ Ἰβηρ. 13).

Ὁ Ἀννίβας ὑπερέβαλε τὰ Πυρηναῖα μετὰ 6 μυριάδων ἀνδρῶν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάτας, οἵτινες, πρὸ μικροῦ δουλωθέντες, ἐκάλουν αὐτὸν ὡς σωτῆρα καὶ ἐλευθερωτήν. Ἀλλὰ διὰ τὰς ἐν τῇ κυρίως Γαλατίᾳ καὶ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῶν Ἄλπεων ἐχθροπραξίας καὶ δυσχωρίας, δὲν ἔφερεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν εἰμὴ 30,000 περίπου πολεμιστῶν (Ἀππιαν. Ἀννιβ. 4. Πολυβ. 3, 35). Ἐνταῦθα δὲ, παραλαβὼν συμμάχους τοὺς ἐπαναστάντας Γαλάτας, ἐνίκησεν, ἐν ἔτει 218=536, παρὰ

(*) Ἐννοεῖται ὅτι ἠθέλομεν ἀπατηθῇ μεγάλως ἐὰν ἀπεδίδομεν τὸν πόλεμον τοῦτον εἰς μόνον τὸ μῖσος τὸ ὁποῖον λέγουν μὲν ὅτι εἶχεν ἀνέκαθεν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὁ οἶκος τοῦ Βάρκα, λέγουν δὲ ὅτι ὁ Ἀμίλκας ἐνέπνευσεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, παῖδα ἔτι ὄντα, ἀπαιτήσας νὰ ὀμόσῃ ὅτι θέλει εἶναι διὰ παντὸς ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων ἄσπονδος. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀμίλκου ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ παρασκευασθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαπραχθέντα δὲν ἦσαν ἔργα τυφλοῦ πάθους, ἀλλὰ πολιτικῆς καλῶς λελογισμένης καὶ βαθείας συνέσεως.

μὲν τὸν Τίκινον ποταμὸν, τὸν ὕπατον Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα, παρὰ δὲ τὸν Τρεβίαν, τὸν ὕπατον Τίτον Σεμπρώνιον Λόγγον. Ἡ τολμηρὰ αὕτη εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔφοδος τοῦ Ἀννίβου κατέπληξε τοὺς Ῥωμαίους· ὁ δὲ ῥαγδαῖος κατακτητὴς, ἐπιθυμῶν νὰ διαδώσῃ τὴν κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπανάστασιν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν, ἐνῷ οἱ Γαλάται δὲν ἐμάχοντο εἰμὴ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου συμφέροντος, ἐγκαταλείπει ἤδη αὐτοὺς, καὶ, εἰσβαλὼν εἰς Ἐτρουρίαν (Πολυβ. 3, 58), κατατροπόνει, ἐν ἔτει 217=537, περὶ τὴν Τρασυμέναν λίμνην τὸν ὕπατον Γάϊον Φλαμίνιον Νέπωτα, πεσόντα ἐν τῇ μάχῃ μετὰ τοῦ πλείστου στρατοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ λοιπὸν ἠχμαλωτεύθη. Οἱ Ἐτροῦσκοι ὥρμησαν ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀλλ' ὄχι κατὰ τῆς Ῥώμης, ὥστε ὁ Ἀννίβας ἤρξατο νὰ ἐννοῇ, ὅτι οἱ ὑπολογισμοὶ αὐτοῦ δὲν ἦσαν καθ' ὅλα ἀκριβεῖς. Οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν, δὲν κατεδυνάστευον τὰ ἔθνη τῆς Ἰταλίας, τὰ ὁποῖα ἄλλως δυσκόλως ἠδύναντο νὰ θεωρήσωσιν ὡς ἐλευθερωτὰς αὐτῶν τὰ ἄγρια Γαλατικὰ, Ἰβηρικὰ καὶ Ἀφρικανικὰ στίφη ἐξ ὧν συνέκειτο ὁ Καρχηδονιακὸς στρατός. Προστούτοις τὰ ἔθνη ταῦτα εἶχον ἀπαυδήσει ἀπὸ τῶν προτέρων πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμων καὶ ἤξευρον ὁπόσον φοβερὰ τιμωρία περιέμενε τοὺς ἀποστατήσαντας. Ὁ Ἀννίβας, παρελάσας τότε παρὰ τὴν Ῥώμην, ἐνέβαλεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐχειροτόνησαν, 217=537, δικτάτορα τὸν Κόϊντον Φάβιον Μάξιμον, τὸν μετέπειτα, ἕνεκα τῆς πολλῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ περισκέψεως βραδὺν (Cunctator) ἐπικληθέντα, ἄνδρα πρεσβύτην, πολύπειρον καὶ πεφυλαγμένως πολιτευόμενον, ὅστις, μηδόλως ἀντεπεξερχόμενος εἰς τὸν Ἀννίβαν, ὡς οἱ προηγούμενοι στρατηγοὶ, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παρακολουθῇ μὲν κατὰ πόδας τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ ἵνα ὠφελῆται ἀπὸ πάσης τούτου διαμαρτίας, νὰ ἐμβάλλῃ δὲ εἰς ἀπορίαν τροφίμων καὶ νὰ παρενοχλῇ αὐτὸν διὰ πολυειδῶν κινημάτων, ἀποφεύγων μάλιστα ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐκ τοῦ συχάδην μάχην, διότι ἤξευρεν ὅτι πᾶσα νέα ἧττα ἠδύνατο ἤδη νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τοὺς Ἰταλικοὺς συμμάχους εἰς ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἐκ τῶν δύο ὑπάτων τοῦ ἑπομένου ἔτους, ὁ μὲν Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, καί τοι θεωρῶν ἀποχρῶντα τὸν στρατὸν τὸν ὁποῖον συνεκρότησαν οἱ Ῥωμαῖοι (80,000 πεζῶν καὶ 6,000 ἱππέων, ἐνῷ ὁ Ἀννίβας δὲν εἶχεν εἰμὴ 40,000 πεζῶν, ἀλλὰ 10,000 ἱππέων), ἀποφασίσαντες ἤδη νὰ ἐπιχειρήσωσι μεγάλην μάχην, κρίνων ὅμως ὀρθῶς τὰ πράγματα, ἐνόμιζε φρόνιμον νὰ ἀκολουθήσωσιν ἐπί τινα εἰσέτι χρόνον τὸ σύστημα τοῦ Φαβίου Μαξίμου καὶ νὰ μὴ διακινδυνεύσωσιν εὐπετῶς τὰς δυνάμεις ἐκείνας τὰς ὁποίας δυσκόλως πλέον ἠδύναντο νὰ ἀναπληρώσωσιν. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν ὑπάτων, Γάϊος Τερέντιος Οὐάῤῥων, ἀνὴρ ἀσύνετος, ἐπέσπευδε παντὶ σθένει τὸν ἀγῶνα, καί τοι ὄντων τῶν τόπων ἐν οἷς ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ψιλῶν καὶ ἐπιπέδων, καὶ τούτου ἕνεκα μάλιστα ἐπιτηδείων εἰς τοὺς ἱπποκρατοῦντας πολεμίους. Ὁ δὲ πονηρὸς Καρχηδόνιος, ὅστις ἀείποτε καλῶς διεγίνωσκε τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀντιπαρατασσομένων αὐτῷ στρατηγῶν, ὠφελήθη ἀπὸ τῆς θρασύτητος ταύτης καὶ ἀφροσύνης

τοῦ Οὐάῤῥωνος, καὶ ποτε, γνωρίσας ὅτι ἡ παρ' ἡμέραν ὑφ' ἑκάστου τῶν ὑπάτων ἐνεργουμένη ἀρχὴ προσῆκε τῷ Οὐάῤῥωνι, προέτεινεν αὐτῷ τὴν μάχην· συγκροτηθείσης δὲ ταύτης παρὰ τὴν Ἀπουλικὴν πόλιν Κάνναν (ἢ τὰς Κάννας), 216=538, οἱ Ῥωμαῖοι ἡττήθησαν κατὰ κράτος (Πολυβ. 116 καὶ 117. Διβίου 22, 50), ἀποβαλόντες 50,000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον Παῦλον Αἰμίλιον, ἐνῷ ὁ αἴτιος τῆς συμφορᾶς Οὐάῤῥων διέφυγε τὸν κοινὸν ἐκεῖνον ὄλεθρον. Τότε κατὰ πρῶτον ἐπανέστησαν οἱ Καμπανοί, οἱ Σαμνῖται, οἱ Λευκανοί, οἱ Βρέττιοι καὶ ἄλλοι, ὥστε ὁ Ἀννίβας διεξήγαγε τοῦ λοιποῦ τὸν κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον διὰ μόνων σχεδὸν τῶν δυνάμεων τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Ἰταλικῶν συμμάχων ἀναφαίνεται ἐν γένει ἀμβλεῖα καὶ ἐνδεής· παντοχοῦ ὑπῆρχε μερὶς Ῥωμαϊκὴ, ἰσχυρῶς ἀντιπράττουσα· πρὸς τούτοις αἱ Λατινικαὶ πόλεις καὶ αἱ ἀποικίαι ἔμειναν πισταί· τὸ δὲ πάντων κυριώτατον, ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ, εἰς τὴν ἐξαισίαν τοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐμβαλόντος Ἀννίβου τόλμην, ἀντιπαρέταξε τόλμημα ἕτερον καὶ βέλτιον λελογισμένον. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἤθελον νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰβηρίαν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν (Πολυβ. 3, 40), παρέστησαν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ὡς ἐλευθεραταὶ τῶν ὑπὸ τῆς Καρχηδόνος δουλωθέντων ἐθνῶν, ἀπαραλλάκτως καθὼς ὁ Ἀννίβας παρέστη εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν ὑπηκόων τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν Καρχηδονιακὴ κυριαρχία ἦτο καταθλιπτικὴ καὶ νεαρὰ, τὰ ἔθνη τῆς χερσονήσου ἐκείνης ἄθραυσα, ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ ἄγνωστος εἰς αὐτά. Ἐνῷ ἐξεναντίας ἡ πολιτικὴ τῶν Καρχηδονίων ἦτο κάλλιστα γνωστὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διότι πολλάκις ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσι διάφορα αὐτῆς μέρη καὶ νὰ κυριαρχήσωσιν αὐτῶν. Ὅθεν ὁ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ πρώτου τοῦ πολέμου ἔτους σταλεὶς εἰς Ἰβηρίαν Γναῖος Κορνήλιος Σκιπίων καὶ ὁ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐπελθὼν ἀδελφὸς αὐτοῦ Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων ηὐδοκίμησαν πολὺ παρὰ τοῖς νεωστὶ ὑποταχθεῖσιν ἐκείνοις ἔθνεσιν· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐπαγαγὸν τὴν κρίσιν τοῦ δευτέρου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων πολέμου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἠδύναντο βεβαίως νὰ ἐπαρκέσωσιν, ὡς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, εἰς τὸ διπλοῦν ἐκεῖνο τοῦ ἀγῶνος στάδιον. Ἀλλ' ἡ κατ' ἀρχὰς, ἕνεκα τῶν λαμπρῶν τοῦ Ἀννίβου κατορθωμάτων, ἐπικρατήσασα ἐν τῇ Καρχηδόνι ὁμοφροσύνη ἤρξατο, ὡς φαίνεται, νὰ ἐκλείπῃ· ἡ ἀντίθετος τοῦ Ἀννίβου μερὶς, ἀρχηγὸν ἔχουσα πάντοτε τὸν γηραιὸν Ἄννωνα, ἀπέβαινεν ἰσχυροτέρα καθόσον τὸ ἐπιχείρημα τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἀπέβαινεν ἐπισφαλέστερον· καὶ ἡ μερὶς αὕτη κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ἀδρανεστέρας τὰς παρασκευὰς καὶ τὰς ἐπικουρίας. Εἰς τὸν Ἀννίβαν μάλιστα οὐδεμία σχεδὸν ἐστάλη ἐπικουρία (*)· πάντες δὲ οἱ καταρτισθέντες στόλοι καὶ στρατοὶ ἐπέμποντο εἰς τὴν Ἰβηρίαν, ἵνα ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς ἐπαναστάντας Ἴβηρας. Καὶ ἐπ-

(*) Ἅπαξ καὶ μόνον, ἅμα μετὰ τὴν περὶ Κάνναν μάχην, ἦλθεν εἰς αὐτὸν ἐπικουρία ἐνδεὴς 4000 ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸν Βομίλκαν· ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀνεκλήθη μετ' ὀλίγον εἰς Σικελίαν.

ἐτυχον μὲν τὸ πρῶτον οἱ Καρχηδόνιοι, διὰ πολλῶν ἀγώνων, νὰ καθυποτάξωσι πάλιν τὸ πλεῖσον τῆς χερσονήσου, ἔπεσον δὲ αὐτόθι ἐν ἔτει **212**=542, ἀμφότεροι οἱ Σκιπίωνες (Διό. 25, 36 καὶ 37). Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἀντεῖχον οὐδὲν ἧττον ἔτι μεταξὺ Ἴβηρος καὶ Πυρηναίων, τῷ δὲ **211**=543 ἔδωκαν νέαν ὅλως φάσιν εἰς τὸ στάδιον τοῦτο τοῦ πολέμου, ἀναθέντες τὴν στρατηγίαν (Πολυβ. 10, 2. Διό. 26, 18) εἰς τὸν περιώνυμον υἱὸν καὶ ἀνεψιὸν τῶν δύο ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ πεσόντων Σκιπιώνων, Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα τὸν πρεσβύτερον, τὸν μετέπειτα ἐπικληθέντα Ἀφρικανόν, τότε μὲν ὄντα εἴκοσι καὶ τετραέτη μόλις νέον, ἀλλ' ἤδη διαπρέψαντα ἐπ' ἀνδρίᾳ εἰς τὰς δύο ἀτυχεῖς περὶ Τίκινον καὶ περὶ Κάνναν μάχας καὶ θαυμασίως συνάπτοντα πολλὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν μετὰ πολλῆς δημαγωγικῆς εὐπροσηγορίας.—Ὁ Ἀννίβας, ὅστις ἤλπιζε μὲν πλείονα ἀπὸ τῶν Ἰταλικῶν ἐθνῶν συνδρομήν, δὲν προσεδόκα δὲ τὴν εἰς τὴν Ἰβηρίαν πάροδον τῶν Ῥωμαίων, ἀνεμέτρει καλῶς τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην τῶν περιστάσεων, καὶ, τούτου ἕνεκα, ἐζήτησε, μετὰ τὴν περὶ Κάνναν μάχην, νὰ ἐπαγάγῃ καὶ ἄλλους κατὰ τῆς Ῥώμης ἐχθρούς. Πρῶτον δὲ συνεφώνησεν ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Συρακουσῶν Ἱερωνύμου, τοῦ ἐν ἔτει **216**=538 διαδεξαμένου τὸν πάππον αὐτοῦ Ἱέρωνα (Πολυβ. 7, 4)· ἔπειτα, **215**=539, ὅπερ ἦτο πολὺ μᾶλλον λόγου ἄξιον, συνωμολόγησε καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου συνθήκην, καθ' ἣν ἤλπισεν ὅτι οἱ Μακεδόνες θέλουν ἔλθει εἰς τὴν Ἰταλίαν (Πολυβ. 7, 9. Διό. 23, 33). Ἀλλ' ὁ μὲν Φίλιππος δὲν ἦλθε, διά τε τὸν ἀμφίβολον αὐτοῦ χαρακτῆρα, καὶ διότι οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ κινήσωσι κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλούς· οἱ δὲ Συρακούσιοι, καί τοι μείναντες πιστοὶ τῆς Καρχηδόνος σύμμαχοι καὶ μετὰ τὴν ἐν ἔτει **215** δολοφονίαν μὲν τοῦ Ἱερωνύμου, ἀνόρθωσιν δὲ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, μικρὸν ὠφέλησαν τὸν Ἀννίβαν. Ἐκ τούτων πάντων ἐξάγεται ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἂν καὶ εὐδοκιμήσας εἰσέτι ἐκ διαλειμμάτων, ἂν καὶ κυριεύσας διαφόρους ἀξιολόγους πόλεις, οἷον, ἐν ἔτει **212**=542, τὸν Τάραντα, ἂν καὶ ἀπειλήσας αὐτὴν τὴν Ῥώμην κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐν γένει ὅμως, ὅσῳ μᾶλλον παρετείνετο ὁ πόλεμος, τόσῳ μᾶλλον διέκειτο χαλεπῶς. Οἱ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀποστατήσαντες σύμμαχοι ἀπέβαινον ὁσημέραι ἐνδοιαστικώτεροι καὶ ἀμφιβολώτεροι, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἤρξαντο ἤδη νὰ ἀναφαίνωνται εὐτυχέστεροι ἐν τῇ Ἰταλίᾳ αὐτῇ διὰ τοῦ κατακτητοῦ τῶν Μεδιολάνων (σελ. 338) **Μάρκου Κλαυδίου Μαρκέλλου**, ὅστις, τετράκις ὑπατεύσας ἀπὸ τοῦ **215**—**208** καὶ ἐπονομασθεὶς ξίφος, ὅπως ὁ Φάβιος ἐπελέγετο ἀσπίς, πρῶτος, **215**=539, περὶ Νῶλαν, ἐνίκησεν, εἰ καὶ εἰς μάχην μικράν, τὸν Ἀννίβαν, ἔπειτα δὲ, σταλεὶς εἰς Σικελίαν, ἐκυρίευσε τὰς Συρακούσας, μετὰ διετῆ πολιορκίαν, **214**—**212** (*). Προστούτοις οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέκτησαν ἐν ἔτει μὲν **211**

(*) Ἡ πολιορκία αὕτη (περὶ ἧς πλειότερα παρὰ Πολυβ. 8, 5—9 καὶ παρὰ Πλουτάρχου, ἐν τῷ τοῦ Μαρκέλλου βίῳ) εἶναι μάλιστα περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας στρατιωτικῆς τέχνης, διὰ τὰ μηχανήματα τοῦ πρὸς σωτηρίαν τῆς ἰδίας πα-

τὴν Καπύην (ἐπιβαλόντες τότε εἰς αὐτὴν τὴν τιμωρίαν περὶ ἧς ἀνωτέρω σελ. 317), ἐν ἔτει δὲ 209 τὸν Τάραντα. Ἀλλὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος ἐπήγαγον, ὡς προείρηται, τὰ ἐν Ἰβηρίᾳ πράγματα. Ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων ἐγένετο, ἐν ἔτει 209, διὰ τολμηρᾶς καὶ αἰφνιδίας ἐφόδου, κύριος τῆς Νέας Καρχηδόνος (ἥτις ἦτο τὸ μέγιστον ὁρμητήριον καὶ ταμεῖον τοῦ ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκείνῃ Καρχηδονιακοῦ κράτους) καὶ ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν ἅπαντα σχεδὸν τὰ Ἰβηρικὰ ἔθνη (Πολυβ. 10, 15). Οἱ ἐν Ἰβηρίᾳ Καρχηδόνιοι στρατηγοὶ ἠθέλησαν μὲν μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτοὶ ν' ἀντικαταπλήξωσι τοὺς Ῥωμαίους, ἐπὶ τούτῳ δὲ, καταλειφθέντος αὐτόθι μετὰ μοίρας τοῦ στρατοῦ Ἀσδρούβου τοῦ Γέσκωνος, Ἀσδρούβας, ὁ τοῦ Ἀννίβου ἀδελφὸς, παρῆλθε διὰ τῆς Γαλατίας, εἰς Ἰταλίαν, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 207. Ἀλλὰ πρὶν ἢ κατορθώσῃ νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ εὑρισκομένου Ἀννίβου, ἔπεσεν ἐν τῇ περὶ Σήνην μάχῃ (παρὰ τὸν ποταμὸν Μέταυρον, πλησίον τῆς σημερινῆς πόλεως Fossombrone), καθ' ἣν ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐξωλοθρεύθη ὑπὸ τῶν ὑπάτων τοῦ ἔτους ἐκείνου Μάρκου Λιβίου Σαλινάτωρος καὶ Γαΐου Κλαυδίου Νέρωνος. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος, ὁ Σκιπίων, κατατροπώσας Ἀσδρούβαν τὸν Γέσκωνος, κατέλυσε τὸ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ Καρχηδονιακὸν κράτος. Ὁ Ἀννίβας, ὑποχωρήσας μετὰ τὴν περὶ Σήνην μάχην εἰς τὴν τῶν Βρεττίων χώραν, παρέμεινεν ἔτι τέσσαρας περίπου ἐνιαυτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν, μάτην προσδοκῶν βοήθειαν ἀπὸ Καρχηδόνος, ὅπου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἴσχυεν ἡ ἀντίπαλος μερὶς, ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ πάντων καὶ περιωρισμένος εἰς ἀμυντικὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀγαστότερος ἴσως εἰς τοὺς χρόνους τούτους τῆς ἀτυχίας, διὰ τὸ καρτερικὸν καὶ τὸ πολυμήχανον αὐτοῦ, ἢ εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καθ' ἣν, φερόμενος ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης, καθυπέτασσε τὴν Ἱσπανίαν, διήρχετο, ἐπὶ ὁδῶν ἀβάτων, διὰ τῆς χώρας τῶν ἀγρίων Γαλατῶν, ὑπερέβαλλε τὰς ἀπροσίτους σχεδὸν τότε εἰς στρατὸν ὁλόκληρον Ἄλπεις, καὶ, ἐκπορθῶν τὴν Ἰταλίαν, ἔσειεν ἐκ θεμελίων τὴν ἀγέρωχον αὐτῆς δέσποιναν. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπετίθεντο, ἀλλὰ ἀρκούμενοι εἰς τὸ νὰ ἐπιτηρῶσιν αὐτὸν, ἐτιμώρησαν ἐν τῷ μεταξὺ ἅπαντα τὰ ἀποστατήσαντα ἔθνη, συνεπλήρωσαν τὴν χείρωσιν τῆς ἐρημωθείσης Ἰταλίας, καὶ καθυπέβαλον ἐν ἔτει 206=548 αὖθις εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν τοὺς τελευταίους τοῦ Ἀννίβου συμμάχους, τοὺς Λευκανούς. Ἐν θέρει τοῦ ἑπομένου ἔτους ἀπεβιβάσθη μὲν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὁρμώμενος ἀπὸ τῶν Βαλεαρίδων νήσων, ὁ τοῦ Ἀννίβου ἕτερος ἀδελφὸς Μάγων· ἀλλ' οὐδὲν λόγου ἄξιον ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς Ἰταλίας εὑρισκομένου ἀδελφοῦ

τρίδος ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην καταναλώσαντος Ἀρχιμήδους, τοῦ μεγίστου τῶν μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἂν ᾖ τὰ περὶ τῶν ἐπινοηθέντων ὑπ' αὐτοῦ παρὰ τῶν μεταγενεστέρων ἱστορούμενα περιέχωσι προδήλως πολλὰς ὑπερβολάς. Ἡ δὲ ἅλωσις εἶναι γεγονὸς τῆς Γ. ἱστορίας μάλιστα λόγου ἄξιον, διότι τότε κατελύθη ἡ αὐτονομία τῆς ἐνδοξοτάτης ἐκείνης καὶ ἰσχυροτάτης τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἅπασα δὲ ἡ Σικελία κατέστη ἤδη ἐπαρχία Ῥωμαϊκή.—Ὁ Μάρκελλος ἔπεσε τῷ 208 εἰς μάχην καθ' ἣν ὁ Ἀννίβας ἀνεδείχθη πάλιν νικηφόρος (Πλουτ. Μάρκελ. 29. Πολυβ. 10, 32).

αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν ἤδη νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν, διὰ νὰ βιάσωσι τοιουτοτρόπως τόν τε Ἀννίβαν καὶ τὸν Μάγωνα νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ δράμωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας πατρίδος. Ὁ κατακτητὴς τῆς Ἰβηρίας Σκιπίων, εἰς ὃν ἀνετέθη τὸ ἐπιχείρημα, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τῷ 204=550 (*)· καὶ οἱ

(*) Ὁ ἐν τῇ Ἀφρικῇ οὗτος ἀγὼν ὑπῆρξεν ἔργον ἴδιον, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Σκιπίωνος· τὸ δὲ ὅλον πολίτευμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀναφαίνεται τοσοῦτον καινοπρεπὲς ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους, ὥστε χρῄζει πλείονός τινος ἐξηγήσεως ἵνα κατανοήσωμεν τὰς ἀληθεῖς ἀφορμὰς τοῦ πολιτεύματος τούτου καὶ τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν τὴν ὁποίαν ὁ Σκιπίων ἔσχεν εἴς τε τὴν κατάλυσιν τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου καὶ τὰ κατόπιν ἐπελθόντα ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ γεγονότα. Ἡ διαγωγὴ τοῦ Σκιπίωνος, ἐν μέρει δὲ ἤδη καὶ τοῦ ἐφαμίλλου αὐτῷ κατά τε τὴν πραότητα, τὸν λεπτότερον πολιτισμὸν καὶ τὰ στρατηγικὰ προτερήματα Μάρκου Κλαυδίου Μαρκέλλου μαρτυρεῖ τὴν ἀξιόλογον ἀλλοίωσιν τὴν ἐπιγενομένην ἀναγκαίως ἐν Ῥώμῃ ὡς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμιξίας καὶ τῆς ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἐπεκτάσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ πρώτου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου, οἱ Ῥωμαῖοι, ἔχοντες νὰ πολιτευθῶσι πρὸς Ἰταλοὺς καὶ μόνον, δὲν εἶχον χρείαν περὶ τὴν διοίκησιν αὐτῶν ξένης κυβερνητικῆς ἐπιστήμης καὶ ξένων ἠθῶν, ἀρκούμενοι εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν στρατιωτικὸν σύστημα καὶ πάτριον δίκαιον. Περιελθόντες ὅμως ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ εἰς μόνιμον σχέσιν μὲ τὸ εὐτραπελώτατον Ἑλληνικὸν ἔθνος, δὲν ἠδύναντο ἤδη νὰ διαπράττωσι τὰ πάντα διὰ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν πολιτεύματος ἢ διὰ μόνης τῆς βίας, ἀλλ' ἔλαβον ἀνάγκην πραοτέρων ἠθῶν καὶ Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Τὸν λεπτότερον τοῦτον πολιτισμὸν παρεδέχθησαν ὀλίγοι μόνον οἶκοι, οἷοι οἱ τοῦ Μαρκέλλου καὶ τοῦ Σκιπίωνος, οἱ δὲ πλεῖστοι ἄλλοι ἀριστοκρατικοὶ ἀντέπραττον αὐτοῖς, ὥστε οἱ οἶκοι ἐκεῖνοι, διὰ νὰ διασώσωσι καὶ νὰ αὐξήσωσι τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα αὐτῶν, ἀναγκαίως ἐτράπησαν πρὸς τὸν δῆμον καὶ ἐπεδίωξαν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ. Προσθετέον εἰς ταῦτα ὅτι, ὡς ἐκ τῶν κατακτήσεων, ὀλίγοι τινὲς οἶκοι, ἐν οἷς καὶ ὁ τῶν Σκιπιώνων, ἐπλούτησαν πολὺ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εὐπατρίδας, ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἡ βουλὴ ἤρξατο νὰ σύγκηται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκ προστατῶν καὶ προστατευομένων καὶ ὅτι τῆς ἀριστοκρατίας διέμεινε τὸ ὄνομα μόνον, πραγματικῶς δὲ αὕτη μετετράπη εἰς ὀλιγαρχίαν· ὥστε ἅμα τινὲς τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐκείνων ἤθελον ν' ἀντιπολιτευθῶσι κατὰ τῶν λοιπῶν, ἀναγκαίως ἐπίσης ἐζήτουν ὀπαδοὺς ἐν τῷ δήμῳ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐτρέποντο πρὸς τὴν δημαγωγίαν ἐκείνην ἥτις ἐν μὲν ταῖς Ἑλληνικαῖς δημοκρατίαις ἦτο συνήθης, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἔμεινε μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ὅλως ἀλλοτρία. — Ὁ Σκιπίων ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος ὁ διὰ τῆς δημαγωγίας ἀποκτήσας μοναρχικὸν οὕτως εἰπεῖν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα, οἷον ἐν Ἀθήναις ὁ Περικλῆς καὶ ἄλλοι. Ἡ δημαγωγία αὕτη δὲν ἀπέβλεπε βεβαίως εἰσέτι εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν τῆς πολιτείας θεμελίων· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὸ σπέρμα τοῦ κακοῦ κατετέθη καὶ παρήγαγε βραδύτερον τοὺς Γράκχους, τὸν Μάριον, τὸν Καίσαρα. Ὁ οἶκος τοῦ Σκιπίωνος εἶχε πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀξιόλογον εἰς τὰ κοινὰ πράγματα ἐπιρροήν, ἀλλ' εἶχε τὴν ἐπιρροὴν ταύτην ἀπὸ κοινοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων οἴκων. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐνάρξεως τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου προΐσταται τῶν ἄλλων καὶ βλέπομεν αὐτὸν ἔκτοτε ἐπὶ πολὺν χρόνον κατέχοντα ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ διευθύνοντα τὰς πλείστας μεγάλας ἐπιχειρήσεις· ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου τούτου εἴδομεν δύο Σκιπίωνας πρωταγωνιστοῦντας ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ· μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῶν, ἀναγορεύεται στρατάρχης ἐν Ἰβηρίᾳ, εἰ καὶ νεώτατος εἰσέτι, ὁ υἱὸς τοῦ ἑνὸς τῶν δύο ἐκείνων ἀδελφῶν, ὁ περὶ οὗ ἰδίως ὁ λόγος Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς αὐτόθι διατριβῆς, οὗτος εἶχε σχῆμα βασιλέως μᾶλλον ἢ πολίτου καὶ ὑπαλλήλου τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας. Ἡ λαμπρότης τῶν αὐτόθι ὑπ' αὐτοῦ κατορθωθέντων, συνετέλεσεν ἀναμφιβόλως εἰς τὸ νὰ περιποιήσῃ αὐτῷ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ δήμου· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἠγαπήθη καὶ ἐλατρεύθη διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ οἴκου εἰς ὃν ἀνῆκε καὶ διὰ τὸ θωπευτικὸν καὶ εὐτράπελον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τρόπου. Ἐπανελθὼν δὲ ἐν ἔτει 206 εἰς Ῥώμην καὶ τυχὼν λαμπρᾶς παρὰ τοῦ πλήθους δεξιώσεως, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ὑπατείαν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικήν. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἀριστο-

Καρχηδόνιοι, περιεστοιχισμένοι μὲν ὑπὸ συμμάχων ἀμφιβόλων, ἐγκαταλειφθέντες δὲ ὑπὸ τοῦ ὑποτελοῦς αὐτοῖς Νομαδικοῦ ἡγεμόνος Μασσανάσσου, ἀνδρὸς ἐπισήμου ἐπὶ τῇ τόλμῃ αὐτοῦ καὶ εὐφυΐᾳ, ταχθέντος δὲ ἤδη μετὰ τῶν Ῥωμαίων, ἠναγκάσθησαν τῳόντι νὰ μετακαλέσωσι τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκομένους δύο ἀδελφούς. Ὁ Μάγων ὑπήκουσε προθύμως, ἀπέθανεν ὅμως καθ' ὁδὸν, ἀπὸ τραύματος (Διό. 30, 19). Ὁ δὲ μέγας αὐτοῦ ἀδελφὸς ἀπῆλθε βραδέως, δυσμενῶς καὶ θλιβερὰ ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ προαισθήματα. Διεπεραιώθη δὲ εὐτυχῶς, φθινοπώρῳ τοῦ 203=551, εἰς τὴν Ἀφρικήν· καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ ἔδωκε μὲν νέαν ψυχὴν εἰς τὰ Καρχηδονιακὰ πράγματα, ἔφερε δὲ εἰς τὸν στρατὸν πολλοὺς ἐθελοντάς. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἐθεώρει, ὡς ἐκ τῶν περιςάσεων, ἀπαραίτητον τὴν εἰρήνην, συμφωνήσας πρῶτον ἤδη μετὰ τῆς ἀντιπάλου ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ἥτις ὅμως δὲν ἐπεθύμει τὸν πόλεμον οὐδὲ τότε ὅτε ἦτο εὐτυχὴς (καὶ ἠδύνατο, ἐὰν αὕτη ἦτο μᾶλλον φιλόπατρις, νὰ ἀποβῇ εὐτυχέστερος ἔτι), ἐπιζητοῦσα ἀνέκαθεν τὴν εἰρήνην διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ὁ πόλεμος ἐνίσχυσε καὶ ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ πάλιν τοὺς δημοκρατικούς. Ὁ Ἀννίβας ἄρα ἀπέφευγε πᾶσαν κρίσιμον μάχην, ζητῶν νὰ εὐδοκιμήσῃ τόσον μόνον ὅσον ἦτο ἀπαραίτητον διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐπιεικεῖς συνθήκας. Ἀφ' ἑτέρου ἦτο καὶ ὁ Σκιπίων εὐδιάθετος νὰ ἔλθῃ εἰς συνδιαλέξεις, διότι οἱ ἐν Ῥώμῃ ὕπατοι πρὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐζήτουν νὰ ἁρπάσωσιν ἀπὸ αὐτοῦ τήν τε στρατηγίαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς τοῦ πολέμου διαλύσεως. Ὅθεν συνωμολογήθη ἀνακωχὴ καὶ συνεφωνήθησαν προκαταρκτικοί τινες ὅροι. Ἀλλὰ τότε ἡ δημοκρατικὴ μερὶς, ὑπερισχύσασα, διενήργησε, καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς, ὡς πολλάκις εἰς τὰς δημοκρατικὰς μερίδας συμβαίνει, τὴν ἀπόῤῥιψιν τῶν συμφωνηθέντων, ὥστε οἱ δύο στρατοὶ ἀντεπεξῆλθον κατ'

κρατικοὶ ἀντέπραξαν κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνδρὸς δημαγωγοῦ καὶ ἔχοντος ἄμετρον φιλοδοξίαν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο προετιμήθη ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ, διὰ νὰ μὴ δοθῇ τυχὸν ἡ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν στρατηγία εἰς τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων, ἐχειροτονήθη ἐξεπίτηδες συνύπατος ὁ Λικίνιος Κράσσος, ὅστις, ὢν ἀρχιερεὺς, δὲν ἠδύνατο κατὰ τοὺς νόμους νὰ μακρυνθῇ τῆς Ἰταλίας. Τότε ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιψηφίσῃ τὴν ἐκστρατείαν· ἀναγκασθεῖσα δὲ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἐπέτρεψεν αὐτῷ μόνον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐκεῖθεν νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ τὰ πλοῖα καὶ τὰ στρατεύματα ὅσα δυνηθῇ νὰ συλλέξῃ διὰ τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοῦ ἐπιῤῥοῆς. Τοῦτο ἤρκει εἰς τὸν Σκιπίωνα, διότι αἱ σχέσεις τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἡ ἐπὶ τοῦ δήμου ἰσχὺς καὶ ἡ προστασία τὴν ὁποίαν αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν παρεῖχον οὐ μόνον εἰς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ εἰς ἔθνη ὅλα ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων, περιεποίουν αὐτῷ δύναμιν πολὺ πλείονα ἢ ἡ ὑπατεία. Καὶ τῳόντι, ἅμα ἐλθόντος τοῦ ἀνδρὸς ἐκ Σικελίας καὶ ἀναγγείλαντος ὅτι μελετᾷ νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, συνέῤῥευσαν πανταχόθεν πολυάριθμοι ἐθελονται, αἱ δὲ Ἰταλικαὶ πολιτεῖαι ἔσπευσαν νὰ παρασκευάσωσι καὶ νὰ πέμψωσιν αὐτῷ πλοῖα.—Ὁ Σκιπίων, ἔτι ὢν ἐν Ἰβηρίᾳ, συνῆψε σχέσεις μετὰ δύο Νομαδικῶν ἡγεμόνων, τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερομένου Μασσανάσσου καὶ τοῦ Σύφακος, ἀνθρώπου χυδαίου καὶ ταπεινόφρονος· ἀλλ' ἡ Καρχηδονιακὴ Γερουσία εὗρε τὸν τρόπον νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς συμμαχίας τὸν τελευταῖον τοῦτον. Διότι, γνωρίζουσα ὅτι ἦρε τῆς καλῆς τοῦ προηγουμένως ἐν Ἰβηρίᾳ στρατηγήσαντος Ἀσδρούβου τοῦ Γέσκωνος θυγατρὸς Σοφονίβας, τῆς πρὸ καιροῦ κατεγγυημένης τῷ Μασσανάσσῃ, ἡ Γερουσία, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρὸς, ἔδωκεν αὐτὴν σύζυγον τῷ Σύφακι. Ὁ Σύφαξ, αἰχμαλωτευθεὶς βραδύτερον, ἀπέθανεν ἐν Ῥώμῃ.

ἀλλήλων. Οἱ στρατηγοί, διὰ τὴν ἀμοιβαίαν τῆς εἰρήνης ἐπιθυμίαν, ἐπεχείρησαν μὲν νέας διαπραγματεύσεις καὶ ἦλθον ἐπὶ τούτῳ εἰς συνέντευξιν· ἀλλ' ὁ Σκιπίων ἀπήτησε πράγματα τὰ ὁποῖα ὁ Ἀννίβας δὲν ἠδύνατο πάντως νὰ ἀποδεχθῇ· καὶ τῇ ἐπαύριον, 19 Ὀκτωβρίου 202 = 552, συνεκροτήθη (Πολυβ. 15, 1—19. Ἀππιανοῦ Λιβυκὴ, 31—67) ἡ τελευταία μάχη τοῦ μακροῦ τούτου ἀγῶνος, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς περὶ Ζάμαν (ἐν τῇ Νομαδικῇ) μάχης, κυρίως ὅμως περὶ Ναράγγαρα γενομένη. Ὁ μέχρι τοῦδε ἀήττητος ἀναδειχθεὶς εἰς πάσας τὰς μεγάλας παρατάξεις στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, ὑπέκυψε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν τύχην τοῦ Σκιπίωνος· καὶ ὑποχωρήσας μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ εἰς Ἀδρύμητα, ἦλθεν ἐκεῖθεν ἐν τάχει εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Καρχηδόνα, τὴν ὁποίαν πρὸ 35 ἐτῶν εἶχε καταλίπει, παῖς ἔτι ὤν, ἤδη δὲ ἔβλεπε κατὰ πρῶτον ἀφοῦ τοσαύτας μὲν προσήνεγκεν αὐτῇ ἐκδουλεύσεις, τοσοῦτον δὲ ἠτύχησεν. Ὁ Ἀννίβας, ἐλπίζων εἰς μέλλον ἀγαθώτερον, προέτρεψε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ νὰ δεχθῶσι κατὰ τὸ παρὸν τὴν εἰρήνην, καθ' ἣν, ἐπικυρωθεῖσαν τῷ ἑπομένῳ ἔτει ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ἡ Καρχηδὼν ὑπεχρεώθη νὰ καταλίπῃ ἁπάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀφρικῇ μηδένα νὰ ἐπιφέρῃ πόλεμον ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν Ῥωμαίων, νὰ παραδώσῃ ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς αὐτομόλους, τοὺς πολεμιστηρίους ἐλέφαντας καὶ ἅπαντα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἐκτὸς δέκα, νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Μασσανάσσην ὡς βασιλέα τῆς Νομαδικῆς, νὰ πληρώσῃ ἐντὸς 50 ἐτῶν τάλαντα Εὐβοϊκὰ μύρια, ἀνὰ 200 κατ' ἔτος, καὶ νὰ δώσῃ ἑκατὸν ὁμήρους (*).

Διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου διαλύσεως, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπαγίωσαν τὸ κατὰ τὴν δύσιν κράτος αὐτῶν, διότι οὐ μόνον κατεῖχον ἤδη ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν καὶ μέγα τῆς Ἱσπανίας μέρος, ἀλλὰ καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἦσαν τρόπον τινὰ ὑποτεταγμένα αὐτοῖς ὡς ἐκ τῶν ἐπιβληθέντων εἰς τοὺς Καρχηδονίους ὅρων καὶ τῶν φιλικῶν πρὸς τὸν Μασσανάσσην σχέσεων. Ἀλλ' οἱ στρατοί, οἱ ὕπατοι καὶ οἱ βουλευταὶ ἐπεζήτουν ἀδιαλείπτως τιμὰς, πόλεμον καὶ λείαν· ὅθεν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐτράπησαν ἤδη πρὸς ἀνατολὰς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακε-

(*) Ὁ Σκιπίων, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐτέλεσε θρίαμβον λαμπρότατον καὶ ἐτιμήθη ἐπονομασθεὶς ὑπὸ τῆς πολιτείας Ἀφρικανός.—Ὁ δὲ Ἀννίβας ἀνεδείχθη ἐν τῇ εἰρήνῃ πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπίσης μέγας ὅσον πρότερον εἶχεν ἀναδειχθῆ στρατηγικός· ἠγωνίσθη παντὶ σθένει νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ πολίτευμα καὶ τὴν διοίκησιν τὰς ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις· ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, καὶ τοι δεινῶς ἀντιπραττούσης τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ἀνηγορεύθη Σουφφέτης, περιέστειλε τὴν ὑπέρογκον ἀποβᾶσαν δύναμιν τῶν ἑκατὸν καὶ κατώρθωσε νὰ διατάξῃ τὰ οἰκονομικὰ τοσοῦτον θαυμασίως, ὥστε οἱ Καρχηδόνιοι εἰμπόρεσαν, ἐν ἔτει δεκάτῳ ἀπὸ τῆς εἰρήνης, νὰ πληρώσωσι διὰ μιᾶς τὸν Ῥωμαϊκὸν φόρον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἥτις ἤδη καὶ Ῥωμαΐζουσα ὠνομάζετο καὶ ἦτο· ἡ Ῥώμη, ἥτις φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν ἔβλεπεν εὐχαρίστως τὴν βελτίωσιν ταύτην τῶν Καρχηδονιακῶν πραγμάτων κατηγόρησεν αὐτὸν ὅτι συνεννοεῖται κρυφίως μετὰ τοῦ τότε παρασκευαζομένου νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ῥωμαίους βασιλέως Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὸν Ἀννίβαν νὰ φύγῃ (196 πρ. Χρ.). Ὁ δὲ Ἀννίβας κατέφυγε, διὰ τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν Συρίαν, πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος βασιλέα.

δονίας Φίλιππος (*), συμμαχήσας, ὡς εἴδομεν, μετα τοῦ Ἀννίβου, διεκωλύθη ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἔπεμψαν δὲ καὶ στόλον πρὸς ἐπιτήρησιν αὐτοῦ. Ὁ ἐντεῦθεν παραχθεὶς πόλεμος, 211—204 πρ. Χρ., καθ' ὃν οἱ μὲν Ἀχαιοὶ ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Φιλίππου, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Ἄτταλος (σελ. 231), μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, κατέπαυσε παρὰ τὴν θέλησιν μὲν τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' οὗτοι ἀνεγνώρισαν οὐδὲν ἧττον τὰς συνθήκας, συνωμολόγησαν δὲ καὶ αὐτοὶ εἰρήνην πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ τιμωρήσωσιν αὐτὸν βαρύτερον, μετὰ τὴν χείρωσιν τῶν Καρχηδονίων. Ὁ Φίλιππος δὲν ἐπολιτεύθη ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συνετῶς· διότι, ἀντὶ νὰ ἑνώσῃ ἁπάσας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τὰς πολιτείας εἰς μίαν κοινὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων συμμαχίαν, παρήγαγε, διὰ τῶν ἀκαίρων αὐτοῦ κατακτητικῶν ἐπιχειρήσεων, νέα σχίσματα. Προστούτοις, ἀντὶ ν' ἀσχοληθῇ παντὶ σθένει περὶ τὴν συγκρότησιν ἰσχυροῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ, ἀπέβλεψεν εἰς τὸ νὰ θαλασσοκρατήσῃ καὶ περιέπεσεν ἐκ τούτου εἰς ἐπικινδύνους πρὸς τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς τῆς ἀνατολῆς δυνάμεις ἀγῶνας. Ὁ Φίλιππος διεπολέμησε πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περγάμου, πρὸς τοὺς Ῥοδίους καὶ πρὸς τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐδῄωσε τὴν χώραν τῶν Ἀθηναίων, ἦλθεν εἰς διενέξεις πρὸς τοὺς Αἰτωλούς (**)· καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀνεδείχθη κατά τε ξηρὰν καὶ

(*) Μέχρι τούτου προαγαγόντες ἐν τῷ τετάρτῳ τμήματι τὴν Ἑλληνο-Μακεδονικὴν ἱστορίαν, σελ. 243, ἐπιφέρομεν ἐνταῦθα τινὰ περὶ τῶν μεταξὺ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Φιλίππου, 221 πρ. Χρ., καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀννίβαν συμμαχίας ἐν τῇ Ἑλλάδι γενομένων. Ὁ Φίλιππος ἦτο νέος εὐφυὴς, γενναῖος καὶ ἐπιχειρητὴς, ἔχων ἦθος ἐράσμιον καὶ ἀξιοπρεπὲς (Πολυβ. 4, 77), ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ αὕτη φύσις ἐνοθεύθη ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὑπὸ αὐλικοῦ ἀθλίου, τοῦ Ἀπελλοῦ· καὶ μετ' οὐ πολὺ περιεπλάκη ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαρίου (σελ. 337, ἐν σημειώσει) εἰς ἀληθῆ λαβύρινθον πανούργου καὶ σκολιᾶς πολιτικῆς ἀπὸ τοῦ ὁποίου οὐδέποτε ἤδη ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου, ἐξερράγη μεταξὺ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὁ συμμαχικὸς καλούμενος πόλεμος, 220—217, Ὀλυμπ. 140, 1—4. (Πολυβ. 4, 26—37, 57—87. 5, 1—30, 91—105)· τούτου μετέσχε καὶ ὁ νέος βασιλεὺς ὑπὲρ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἀχαιῶν, τοὺς ὁποίους, στρατηγουμένους ἔτι ὑπὸ τοῦ πάντοτε ἀτυχοῦς ἐν πολέμῳ Ἀράτου, δεινῶς ἐπίεσαν οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον φοβερὰν ἐπαγαγόντες λεηλασίαν Αἰτωλοί. Ὁ Φίλιππος, κατισχύσας τῶν τελευταίων τούτων καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐδῄωσεν αὐτὴν μὲ παράλογον τραχύτητα καὶ ὠμότητα· ἔπειτα, ὁ Δημήτριος ὁ Φάριος, ὅστις ἤθελε νὰ ὠθήσῃ τὸν Φίλιππον εἰς τὸν μετὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον, προέτρεψεν αὐτὸν, τῷ 217, νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰρήνην «ὥστ' ἔχειν ἀμφοτέρους ἃ νῦν ἔχουσιν.»

(**) Ἐν γένει ἡ περὶ τοὺς χρόνους τούτους κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦτο θλιβερά· οἱ ἀνακτήσαντες ἀνωφελῆ αὐτονομίαν Ἀθηναῖοι (σελ. 239) δὲν διεκρίνοντο εἰμὴ διὰ τὴν ἐλεεινὴν αὐτῶν κολακείαν καὶ ταπείνωσιν· οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰμὴ εἰς λῃστείας καὶ δῃώσεις· οἱ Σπαρτιᾶται περιέπεσον ἀλληλοδιαδόχως εἰς χεῖρας διαφόρων τυράννων· καὶ οὐδ' ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἡ διὰ τοῦ Ἀράτου καθιδρυθεῖσα ἅμα καὶ ταπεινωθεῖσα, ἠδύνατο πλέον νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα, εἰ καὶ μετὰ τὸν ἐν ἔτει 213 συμβάντα θάνατον τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐπέτυχε προϊσαμένου μάλιστα λόγου ἀξίου, τοῦ Μεγαλοπολίτου Φιλοποίμενος, ὅστις οὐ μόνον στρατηγικὰ προτερήματα εἶχεν ἔξοχα, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν κατὰ δυστυχίαν τότε σπανιωτάτην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 208 πρ. Χρ. ὅτε κατὰ πρῶτον ἀνηγορεύθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἔλαβεν ὁ Φιλοποίμην τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὀκτάκις μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων προήγαγεν εἰς νέον καὶ μέγα ἀξίωμα τὴν συμ-

κατὰ θάλασσαν στρατηγὸς ἐπιτήδειος· εἶναι ὅμως ἐπίσης βέβαιον, ὅτι οἱ Ῥόδιοι, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου, ζητήσαντες, διὰ πρεσβειῶν, τὴν συνδρομὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς βουλῆς, ἔδωκαν εἰς ταύτην καλλίστην ἀφορμὴν τοῦ νὰ κηρύξῃ κατὰ Μάρτιον τοῦ 200=554 ἔτους τὸν κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμον (bellum Philippicum).—Ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως τούτου δὲν ἦτο εὐτελὴς, διότι ἐξετείνετο ἐπὶ μέγα τῆς Ἑλλάδος μέρος· τούτου ἕνεκα οἱ Ῥωμαῖοι μικρὰ κατώρθωσαν κατ' αὐτοῦ εἰς τὰ δύο πρῶτα τοῦ πολέμου ἔτη. Προστούτοις, ἡ διατροφὴ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν καὶ ἡ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν εἰσβολὴ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς συμπράξεως τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους· ὅθεν ὁ πόλεμος οὗτος ἀπῄτει ἄνδρα γινώσκοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἠδύνατο νὰ προσοικειωθῇ τὸ ἔθνος τοῦτο. Τοιοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ Τίτος Κοΐντιος Φλαμινῖνος, ὅστις ἠρέθη ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ πολέμου ἔτει, 198=556, ὕπατος, καί τοι μὴ προδιατελέσας εἰμὴ ταμίας μόνον. Ὁ Φλαμινῖνος ἦτο ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἐκείνων οἵτινες, ὡς ὁ Σκιπίων, παρεδέχθησαν τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν· καὶ τῇ ἀληθείᾳ κατήντησεν ἐπὶ τέλους Ἕλλην μᾶλλον ἢ Ῥωμαῖος, ἀποβαλὼν, ἐκτὸς τῆς φιλαρχίας, πᾶσαν ἄλλην ἰδιότητα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος, καὶ ἐπιτηδειότατος μάλιστα ὢν εἰς τὸ νὰ μὴ μεταχειρίζεται τὴν βίαν ἐν οὐ δέοντι, ἀλλὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ μᾶλλον τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ προσποιούμενος μὲν φιλοφροσύνην, κολακεύων δὲ τὴν ἐθνικὴν κενοδοξίαν καὶ τὰς ἄλλας τῶν Ἑλλήνων ἀδυναμίας. Τοιουτοτρόπως κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ Φιλίππου τὰ πλεῖστα Ἑλληνικὰ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ τῆς στρατηγίας αὐτοῦ ἔτει, ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ προτείνῃ λόγους περὶ εἰρήνης (Πολύβ. 17, 1—12). Μὴ ἀποδεξαμένης δὲ τῆς βουλῆς τὰς προτάσεις ταύτας, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Φλαμινίνου, ἀπαιτοῦντος ἐπαχθεστέρους ὅρους, ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκβασις ἦτο ἤδη ἀναμφίβολος, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ῥοδίων, Ἀττάλου, Αἰτωλῶν,

---

πολιτείαν ταύτην. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Ἀχαιοὶ ηὐτύχησαν νὰ λάβωσι τοιοῦτον ἡγεμόνα, ἐν Σπάρτῃ κατέλαβε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεομένους, τὴν ἀρχὴν, ὁ Λυκοῦργος, ὅστις δὲν ἦτο ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ δὲν ἀντέσχεν εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν γειτόνων πολιτειῶν εἰμὴ διὰ λῃστρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἀποθανόντος δὲ αὐτοῦ, προήχθη ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἕτερος ἀνὴρ, ἀγνώστου καταγωγῆς, ὁ Μαχανίδας, πράξας τὰ πάνδεινα εἰς τοὺς ἰδίους ὑπηκόους, ἐμπνεύσας τρόμον μέγαν διὰ τῶν ἀδιακόπων αὐτοῦ λῃστειῶν εἰς τὰς πολιτείας τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας καὶ ὑποστηριχθεὶς κατὰ τούτων ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Φιλοποίμην ἐνίκησεν αὐτὸν περὶ Μαντίνειαν ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ τὴν ὁποίαν ὡς στρατηγὸς συνεκρότησε καὶ ἐφόνευσεν ἐνταῦθα τὸν τύραννον ἰδίᾳ χειρὶ (207 πρ. Χρ. Πολυβ. 11, 11—18). Ἀλλ' ἐπιτεθεὶς ἤδη κατὰ τῆς Σπάρτης ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τρίτου τυράννου πολὺ δεινοτέρου τῶν προηγουμένων, τοῦ Νάβιδος, ὅστις, ἀπωθήσας τοὺς ἐχθροὺς, κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν, ἐφόνευσεν ἀμέσως ἢ ἐξώρισεν ἅπαντας τοὺς πλουσίους Σπαρτιάτας, ἀφοῦ διὰ δεινῶν βασάνων, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τὴν περιουσίαν, συνωμολόγησε συνθήκην ἐπίσημον μετὰ τῶν πειρατῶν τῆς Κρήτης, ὠχύρωσε τὴν Σπάρτην, κατέστησεν αὐτὴν ὁρμητήριον ὅλων τῶν κακούργων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτη ἄρξας, διετέλεσε λεηλατῶν τὰς γείτονας πολιτείας.

Ἀχαιῶν, Νάβιδος, τοῦ τυράννου τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων. Ὅθεν, συγκροτηθέντος ἀγῶνος κρισίμου, 197=557, περὶ Κυνὸς κεφαλὰς (λόφους τραχεῖς καὶ περικεκλασμένους, πλησίον τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως Σκοτούσ(σ)ης), ἡττᾶται ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ὑποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος, καὶ διεξάγει συνετῶς τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις. Ὁ Φλαμινῖνος, ἐπιθυμῶν νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν τιμὴν τῆς τοῦ πολέμου τούτου καταλύσεως καὶ ἀκούων ἐπερχόμενον ἤδη ἐπὶ τὴν Εὐρώπην τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον Γον, δὲν ἔφερεν εἰς μέσον μεγαλητέρας τῶν προτέρων ἀπαιτήσεις· ὁ δὲ Φίλιππος, ἀναγκασθεὶς ἤδη νὰ παραδεχθῇ πάντα τὰ ἀξιούμενα, ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, παρέδωκε τὸν στόλον, ὑπέσχετο νὰ καταβάλῃ χίλια τάλαντα, ὧν τὰ ἡμίσῃ παραυτίκα, τὰ δ' ἡμίσῃ κατὰ φόρους, ἐν ἔτεσι δέκα, καὶ παρέδωκεν ὅμηρον ἕνα τῶν υἱῶν (Πολυβ. 16, 1—27. Πλουτ. Τ. Κ. Φλαμινῖνος, 1—9).

Μετ' ὀλίγον οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβον ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῶσι καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον πράγματα. Τῆς Συρίας ἐβασίλευε τότε ὁ Ἀντίοχος Γος, 224—187 (σελ. 231), ὅστις, ἱκανώτερος ὢν ἁπάντων τῶν προκατόχων, ἐξαιρέσει τοῦ Σελεύκου Ἀου, κατέβαλε τοὺς στασιάσαντας σατράπας τῆς Μηδίας, τῆς Περσίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, 220, καὶ ἐνικήθη μὲν περὶ Ῥαφίαν, 217, πόλιν τῆς Παλαιστίνης, ὑπὸ Πτολεμαίου Δου τοῦ Φιλοπάτορος (*), παρ' οὗ ἐζήτησε νὰ ἀναλάβῃ τὰς πρότερον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων κατακτηθείσας χώρας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης (ἴδε σελ. 232), ηὐδοκίμησεν ὅμως εἰς τὰς ἐπὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας, 214—210, 205, ἐπικληθεὶς ἀπὸ τούτων Μέγας· ἐπανελθὼν δὲ ἐκεῖθεν, συνεμάχησεν, 199, μετὰ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας κατὰ τῆς ἕνεκα τῆς ἀνηλικότητος Πτολεμαίου Εου τοῦ Ἐπιφανοῦς σφόδρα τεταραγμένης Αἰγύπτου· καὶ ἐνῷ ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσε τὰς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων κατεχομένας ἐν τῇ Θράκῃ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεις, ὁ Ἀντίοχος ἀνεκτήσατο τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἀλλ' ἤδη, ἐνῷ ὤφειλε νὰ συνδεθῇ στενώτερον μετὰ

(*) Ἴδε σελ. 232. Ὁ ἄσωτος οὗτος βασιλεὺς διετέλεσε διὰ παντὸς ὑποχείριος ἀνθρώπων μοχθηρῶν, παρεσύρθη ὑπ' αὐτῶν ἀπὸ κακουργήματος εἰς κακούργημα, ἀπὸ ἀσελγείας εἰς ἀσέλγειαν καὶ ἐφόνευσε πατέρα, μητέρα, ἀδελφὸν καὶ ἀδελφήν. Ἀλλὰ τινὲς ἐκ τῶν συμβούλων ἐκείνων δὲν ἐστερροῦντο πανουργίας καὶ ἐπιτηδειότητος (οἷον ὁ Σωσίβιος)· προστούτοις τὸ κράτος ἦτο πλούσιον, αἱ τότε περιστάσεις τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν παρεῖχον εὐχερῶς συμμάχους, καὶ ταῦτα ἐξηγοῦσι πῶς ὑφίστατο ἔτι ἡ Αἴγυπτος. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Πτολεμαίου Δ', 204, διεδέξατο τὴν ἀρχὴν ὁ πενταετὴς αὐτοῦ υἱὸς Πτολεμαῖος Ε' ὁ Ἐπιφανὴς, ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος τοῦ ὁποίου αἱ περὶ τῆς κηδεμονίας διενέξεις παρήγαγον νέας συμφοράς. Τελευταῖον ὁ νέος βασιλεὺς ἡλικιωθεὶς ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ πατρός· ἀπέθανε δὲ, τῷ 181, διὰ βιαίου θανάτου ὡς οἱ πλεῖστοι Πτολεμαῖοι, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν αἱ ἤδη ἀδιάλειπτοι ἐκεῖναι ἀνωμαλίαι καὶ κακουργίαι. Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου Δ', ἕνεκα τοῦ πρὸς τοὺς Συρίους πολέμου, ἀναμιχθέντες κατὰ πρῶτον εἰς τὰ Αἰγυπτιακὰ πράγματα καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἀναλαβόντες τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἀνηλίκου αὐτοῦ υἱοῦ κηδεμονίαν, ἐπολιτεύοντο ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ὡς πρὸς χώραν ὑποτελῆ.

τοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων προσβληθέντος συμμάχου αὐτοῦ, διαπαιδαγωγηθεὶς ὑπὸ τῶν πρέσβεων τῆς Ῥώμης, ἐπολιτεύθη ὡς ἐχθρὸς μᾶλλον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, μεχριοῦ οἱ Ῥωμαῖοι, καταβαλόντες τοῦτον, ἀπήτησαν ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου τήν τε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου ἀπόδοσιν τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας κατακτηθεισῶν πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ τότε δὲ πάλιν, δὲν ἔσπευσε νὰ προκαταλάβῃ τοὺς Ῥωμαίους καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τάχιστα τὸν πόλεμον, ὡς συνεβούλευεν ὁ παρ' αὐτῷ ἤδη εὑρισκόμενος Ἀννίβας (*), ἀλλ' ἀπεβουκολήθη διὰ διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων καὶ κατέτριψε τριετίαν εἰς παρασκευάς, συμμαχήσας ὅμως ἐν τούτοις τοὐλάχιστον μὲ τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες περιῆλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ῥωμαίους, διότι, ἐλπίσαντες νὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐψεύσθησαν τῆς προσδοκίας, διὰ τῆς πρὸς τὸν Φίλιππον συνθήκης, καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία ὅλων τῶν Ἑλληνίδων πόλεων.—Ὁ μεταξὺ Ἀντιόχου καὶ Ῥωμαίων πόλεμος (bellum Antiochinum) ἤρξατο ἐν χειμῶνι τοῦ ἔτους 192=562, ἀφ' οὗ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ προηγουμένως ἔτι ἐπεχείρησαν ἐχθροπραξίας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἀντίοχος, διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Εὐρώπην, κατέκτησεν ἀμέσως τὴν Εὔβοιαν· ἀλλὰ καὶ πάλιν περιέπεσεν εἰς νέα σφάλματα, διότι, ἀντὶ νὰ προσοικειωθῇ ἐκ παντὸς τρόπου τὸν Φίλιππον, προέτεινεν ἀξιώσεις εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὸν βασιλέα αὐτῆς νὰ ὑποσηρίξῃ τοὺς Ῥωμαίους· προσδετούτοις, ἀντὶ νὰ καταλάβῃ, πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ῥωμαίων τὰ κυριώτατα χωρία, κατέτριψε τὸν καιρὸν περὶ γάμους ἀκαίρους ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς (191=563) ὑπὸ τὸν ὕπατον Μάνιον Ἀκίλιον Γλαβρίωνα, καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Φιλίππου, κατέκτησε πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν. Τότε μόλις ἐξυπνήσας ὁ ἐν Χαλκίδι Ἀντίοχος μετέβη εἰς τὴν στερεάν· ἀλλὰ, μὴ λαβὼν ἀποχρῶσαν ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν συνδρομὴν καὶ κατατροπωθεὶς περὶ Θερμοπύλας ὑπὸ τοῦ προειρημένου ὑπάτου καὶ μάλιστα τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ πρό τινων ἐνιαυτῶν ἐξασκηθέντος περὶ τὸν ὀρεινὸν πόλεμον, λεγάτου δὲ ὄντος ἤδη παρὰ

(*) Ἴδε τὴν σημ. τῆς σελ. 346. Ὁ Ἀννίβας ἔτυχε μὲν κατ' ἀρχὰς εὐμενοῦς παρὰ τῷ Ἀντιόχῳ δεξιώσεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατέστη ὕποπτος αὐτῷ δι' ἐνεργείας τῶν Ῥωμαίων. Ἡ δὲ ἐν Ἐφέσῳ δηθὲν γενομένη συνέντευξις τοῦ Ἀννίβου καὶ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, ἑνὸς ὄντος τῶν τότε σταλέντων ὑπὸ τῆς Ῥώμης πρὸς τὸν Ἀντίοχον πρέσβεων, εἶναι μάλιστα ἀμφίβολος· ἀμφίβολον δὲ εἶναι καὶ ἂν ὁ Σκιπίων ἦτο εἷς ἐκ τῶν πρέσβεων ἐκείνων.—Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου, ὁ Ἀντίοχος, εἰ καὶ ὑποσχόμενος τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους παράδοσιν τοῦ Ἀννίβου, δὲν παρέδωκε τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ διευκόλυνε τὴν φυγὴν αὐτοῦ, μεταβάντος κατ' ἀρχὰς εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖθεν, μετά τινας ἐνιαυτούς, παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Βιθυνίας Προυσίᾳ Αφ. Ἐνταῦθα διέτριψε πολλὰ ἔτη ἀνενόχλητος, διότι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐφοβοῦντο ἤδη αὐτόν. Βραδύτερον ὅμως ὁ Τίτος Κοίντιος Φλαμινῖνος, ἐλθὼν ὡς πρέσβυς εἰς Βιθυνίαν καὶ ἀναξίως ἑαυτοῦ πολιτευσάμενος, κατέπεισε τὸν Προυσίαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν σύλληψιν τοῦ Ἀννίβου. Ἀλλ' ὁ μέγας ἀνὴρ, προλαμβάνων τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀνῄρεσεν ἑαυτὸν φαρμάκῳ, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 64, ἐν ἔτει 183 πρ. Χρ. καθ' ὃ, ὡς βεβαιοῦσιν, ἀπέθισαν καὶ οἱ δύο ἕτεροι ἐπισημότατοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στρατηγοί, ὅτε Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς καὶ ὁ Φιλοποίμην.

τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ Μάρκου Πορκίου Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν.—Ληξάσης δὲ τῆς ὑπατείας τοῦ Γλαβρίωνος, οἱ Σκιπίωνες κατώρθωσαν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ αὐτοῦ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ Ἀντιοχικοῦ πολέμου καὶ νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὸν διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν χειροτονηθέντα διὰ τὸ ἔτος 190=564 ὕπατον Λεύκιον Κορνήλιον Σκιπίωνα, ἀδελφὸν τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὅστις ὑπέσχετο νὰ συνοδεύσῃ ὡς λεγάτος τὸν Λεύκιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἱκανότης ἦτο ἀμφιβολωτάτη. Ὁ Σκιπίων, ἐπιτρέψας εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἐξάμηνον ἀνακωχὴν καὶ λαβὼν τὰ πιστὰ παρὰ Φιλίππου, διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, ἐνῷ ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος ἐνίκησα τὸν Συριακόν. Ὁ Ἀντίοχος μάτην ἤδη προέτεινε λόγους περὶ εἰρήνης· οἱ Ῥωμαῖοι ἀπῄτουν τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ταπείνωσιν καὶ ἐπέτυχον ταύτην, κατατροπώσαντες αὐτὸν εἰς τὴν, ἐν ἔτει 190, περὶ τὴν Λυδικὴν πόλιν Μαγνησίαν τὴν πρὸς Σιπύλῳ, συγκροτηθεῖσαν κρίσιμον μάχην, καθ' ἣν ὅμως δὲν παρευρέθησαν οὔτε ὁ Ἀννίβας, οὔτε ὁ Ἀφρικανὸς, οὗτος μὲν ἀσθενήσας πρὸ μικροῦ, ὁ δὲ πρῶτος διότι προαπεστάλη εἰς Φοινίκην ἵνα παρασκευάσῃ στόλον. Οἱ νικηφόροι Ῥωμαῖοι, ὄντες ἐκτὸς τούτου κύριοι μὲν πολλῶν ἀξιολόγων τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεων, σύμμαχοι δὲ τοῦ τε βασιλέως τοῦ Περγάμου Εὐμένους (υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀττάλου 197—158), τῶν Ῥοδίων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Προυσίου Α' (ἐγγόνου τοῦ Νικομήδους, σελ. 230 καὶ 231), ἐπέβαλον ὅρους βαρεῖς, διότι ὁ Ἀντίοχος ἐξεχώρησεν ἁπάσης τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου Ἀσίας, δηλαδὴ ἁπάσης τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὑπέσχετο νὰ πληρώσῃ μὲν ἐντὸς 12 ἐτῶν τάλαντα 12,000, νὰ παραδώσῃ δὲ ἅπαντα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, τοὺς ἐλέφαντας, τὸν Καρχηδόνιον Ἀννίβαν καί τινας Ἕλληνας πρόσφυγας (*) (Ἀππιανοῦ Συριακὴ 1—40 Πολυβ. βιβλ. 20, 21 καὶ 22). Τὰς δὲ ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου χώρας, διένειμαν οἱ Ῥωμαῖοι (μὴ θέλοντες νὰ μεταβάλωσι τὴν μικρὰν Ἀσίαν εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν πρὶν γίνωσιν ἔτι ἐντελῶς κύριοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος) εἰς τοὺς συμμάχους αὐτῶν, δωρησάμενοι τὸ

(*) Ἐπὶ τῶν περὶ τῆς εἰρήνης ταύτης διαπραγματεύσεων ἢ ἀμέσως ἔπειτα ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίτροποι ἐπεχείρησαν τὴν διανομὴν τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἀφαιρεθεισῶν χωρῶν καὶ τὴν διάταξιν τῶν κατὰ τοὺς Ἀσιανοὺς συμμάχους πραγμάτων, κατέστη κατὰ πρῶτον ἐπισήμως δήλη εἰς τὴν ἀνατολὴν ἡ Ῥωμαϊκὴ παντοδυναμία· οἱ Ῥωμαῖοι παρέστησαν ἤδη ὡς κύριοι καὶ διαιτηταὶ τοῦ κόσμου. « Ἦν βασιλεὺς Ἀντίοχος ὁ μέγας » εἶπον καὶ ἐκήρυξαν ἔτι ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πολλάκις οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν, ἀπαραλλάκτως καθὼς ὁ Ναπολέων (ὁ τοῦτο καὶ πολλὰ ἄλλα παραλαβὼν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἡ κοινὰ ἔχων πρὸς αὐτοὺς) συνείθιζε νὰ λέγῃ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ, περὶ πολεμίων βασιλέων καὶ ἐθνῶν. Ἅπαντα τὰ κράτη τῆς Ἀσίας ἐπροσκύνουν ταπεινῶς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ τότε ἀπὸ τῆς Συρίας μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ κυριαρχῶν Ἀντίοχος ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην πρεσβείαν ἐπίσημον διὰ νὰ ἀξιωθῇ παρὰ τῆς εὐμενείας τῆς βουλῆς τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἤθελεν εὐδοκήσει νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β'. ἦλθεν αὐτοπροσώπως εἰς Ῥώμην διὰ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν ἡγεμόνων τοῦ κόσμου· καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων πολιτειῶν καὶ πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπορεύθησαν πρεσβεῖαι εἰς Ῥώμην, ἀπεκδεχόμεναι εὐπειθῶς τὰς διαταγὰς αὐτῆς· ὁ δὲ Προυσίας καὶ ὁ ἄθλιος τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς ἐπολιτεύθησαν ἔτι πρὸ τῆς ἥττης τοῦ Ἀντιόχου ὡς ἐντελῶς ὑπήκοοι ἡγεμόνες.

μὲν πλεῖστον μέρος εἰς τὸν Εὐμένη, τὸ δὲ λοιπὸν, εἰς τοὺς Ῥοδίους (*). Ἐκ τῶν ὑπάτων τοῦ ἑπομένου ἔτους, 189=565, ὁ μὲν Γναῖος Μάλλιος Βούλσων, νικήσας τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Γαλάτας (σελ. 230 καὶ 231), ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παύσωσι τὰς ληῃρικὰς αὐτῶν ἐπιδρομὰς, ὁ δὲ Μάρκος Φούλβιος Νοβιλίωρ, συμπληρώσας τὸν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμον, ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς εἰρήνην (Πολυβ. 22, 15) δι' ἧς ὁ πένης ἐκεῖνος λαὸς ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ 500 τάλαντα, ἐχωρίσθησαν τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας ἅπαντα τὰ μὴ Αἰτωλικὰ χωρία, καὶ ὁ οὕτω ἐξασθενήσας δῆμος ὁ τῶν Αἰτωλῶν ὑπεχρεώθη νὰ τηρῇ ἀδόλως τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων.

Τὰ πάντα δὲ προεμήνυον ὅτι ἡ αὐτὴ τύχη περιμένει καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, καίπερ ἀναγνωρισθείσης τῆς αὐτονομίας ὅλων αὐτῆς τῶν πολιτειῶν διὰ τῆς εἰρήνης ἥτις συνωμολογήθη ἐν ἔτει 197=557 πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας (**). Ὁπόσον εἰλικρινὴς ἦτο ὁ Φλαμινῖνος, ἀπεδείχθη ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην· διότι κατέλιπε τὰς Ῥωμαϊκὰς φρουρὰς εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις, καὶ, ἀντὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Σπάρτην τοῦ αἰσχροῦ τυράννου Νάβιδος, ἀφήρεσε μὲν ἀπὸ αὐτοῦ τὸ Ἄργος (***) καὶ τὰς παραλίας τῆς Λακωνίας πόλεις, κατέλιπεν ὅμως ἐπὶ τέλους τὴν ἀρχὴν εἰς αὐτὸν, ὡς χρήσιμον εἰς τοὺς σκοποὺς τῶν Ῥωμαίων. Ἔπειτα καθίσας ἐν Ἐλατείᾳ δικαστήριον, ἐρρύθμισεν αὐτοδικαίως, ἐν ὄψει τῆς Ἑλλάδος ὅλης, τὰ ἐσωτερικὰ τῶν πολιτειῶν αὐτῆς πράγματα, προγυμνάζων οὕτω τοὺς μὲν Ἕλληνας, εἰς τὴν δουλείαν, τοὺς δὲ Ῥωμαίους εἰς τὴν κυριαρχίαν· καὶ τελευταῖον, συγκροτήσας ἐν Κορίνθῳ μεγάλην ἐθνικὴν σύνοδον, ἐπολιτεύθη ἤδη ἄλλως, ἐλάλησεν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὰ συρρέυσαντα πλήθη καὶ προέτρεψεν εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Ῥώμην τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες, συγκινηθέντες διὰ τὴν τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοιαν τοῦ ἐξαισίου ἐκείνου ὑποκριτοῦ, ἔχυσαν δάκρυα ἀγαλλιάσεως·

(*) Ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σκιπίων, τελέσας θρίαμβον λαμπρὸν, ἐπωνομάσθη Ἀσιανός.

(**) Ὁ Φλαμινῖνος, ἐλθὼν ἐν ἔτει 196=558 ἐκ Μακεδονίας εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐπανηγυρίζοντο τότε τὰ Ἴσθμια, ἀνήγγειλεν ἐνταῦθα διὰ κήρυκος ὅτι « ἡ σύγκλητος ἡ Ῥωμαίων καὶ Τίτος Κοΐντιος, στρατηγὸς ὕπατος, καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφιᾶσιν ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Φωκέας, Λοκροὺς, Εὐβοεῖς, Ἀχαιοὺς τοὺς Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλοὺς, Περῥαιβούς. » Ὁ πρὸς τὸν Τίτον ἐνθουσιασμὸς τοῦ τυφλοῦ πλήθους ὑπῆρξε τοσοῦτος, ὥστε, καθὼς λέγει ὁ Πολύβιος, « παρ' ὀλίγον διέλυσαν τὸν ἄνθρωπον. » — Ἡ Θεσσαλία διενεμήθη τότε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς 4 ἀπ' ἀλλήλων διεσπασμένας πολιτείας, τὴν Μαγνησίαν, τὴν Περῥαιβίαν, τὴν Δολοπίαν καὶ τὴν Θεσσαλιῶτιν· οἱ Αἰτωλοὶ, ἀντὶ τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀξιώσεων, εἶχον προσλάβει μόνην τὴν Ἀμβρακίαν· οἱ Ἀχαιοὶ ἔλαβον ὅλας τὰς ἐν Πελοποννήσῳ Μακεδονικὰς κτήσεις, ἔτι δὲ τὴν Τριφυλίαν, τὴν Πύλον καὶ τὴν Ἀσίνην· εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐδόθησαν, ὡς φαίνεται, ἡ Πάρος, ἡ Ἴμβρος καὶ ἡ Σκύρος.

(***) Ταύτην τὴν πόλιν, ὁ Φίλιππος, ἐπὶ τοῦ τελευταίου πρὸς Ῥωμαίους πολέμου, παρέδωκεν εἰς τὸν Νάβιν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλει προσλάβει σύμμαχον αὐτὸν, ταχθέντα ὅμως μετ' ὀλίγον μετὰ τοῦ Φλαμινίνου. Οὗτος δὲ πάλιν, ἀφαιρέσας, ὡς ἄνω, τὸ Ἄργος ἀπὸ τοῦ Νάβιδος, ἀπέδωκεν αὐτὸ ἐν ἔτει 193 εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

ἔκλαυσε δὲ (ὦ τῆς τελειότητος τῆς πανουργίας!) καὶ ὁ Φλαμινῖνος αὐτός (*). Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Φλαμινίνου καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, 194=560, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀντιοχικοῦ καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ πολέμου, οἱ Ῥωμαῖοι ἀφῆκαν ἐπί τινα χρόνον ἥσυχον τὴν Ἀχαϊκὴν τοὐλάχιστον συμπολιτείαν, ἥτις, προσλαβοῦσα ἐν τούτοις καὶ τὴν Σπάρτην, καὶ τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἠλείαν (**), ἐκυριάρχει ἁπάσης τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ἅμα νικήσαντες τὸν Ἀντίοχον καὶ καταζήσαντες τοὺς Αἰτωλοὺς διὰ παντὸς ἀκινδύνους, ἐπεχείρησαν μετὰ πολλῆς πανουργίας νὰ περιςείλωσι τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ νὰ ὑποθρέψωσι τὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διχόνοιαν (***). — Συγχρόνως περιῆλθον εἰς διένεξιν καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον, διότι, εἰ καὶ παρασχόντα αὐτοῖς ἀξιόλογον συνδρομὴν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, ἐζήτησαν νὰ καταστήσωσιν ἐκ παντὸς τρόπου ἐπαισθητὴν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποτελῆ θέσιν εἰς ἣν περιῆλθεν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐπιθυμῶν νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτῆς, ἐρρύθμισε συνετῶς τά τε οἰκονομικὰ πράγματα καὶ τὴν ἄλλην διοίκησιν, ἐγύμνασε καλῶς τὸν στρατὸν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τὰς γείτονας χώρας τῆς Θράκης καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἀντέπραττον παντὶ σθένει, ὑποςηρίζοντες τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἀποδεχόμενοι προθύμως ὅλα τὰ κατ' αὐτοῦ παράπονα καὶ ἀείποτε αὐτὸν καταδικάζοντες, ὁσάκις παρίσαντο ὡς διαιτηταί· ὥςτε ὁ πόλεμος ἦτο ἄφευκτος καὶ δὲν ἀνεβλήθη εἰμὴ διότι ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο παρεσκευασμένος (†)· καὶ ἐν τούτοις ἀποθνήσκει

(*) Ὁ τοσοῦτον πολύτροπος οὗτος ἀνὴρ δὲν ἦτο ὅτε ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν εἰμὴ τριακοντούτης περίπου· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε τριήμερον πολυτελέστατον θρίαμβον, μερισάμενος ἔκτοτε μετὰ τῶν Σκιπιώνων τὴν εὔνοιαν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες, εἰςαγαγόντες τὰ Ἑλληνικὰ εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν ἦθη, συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος.

(**) Ὁ τύραννος Νάβις, ἐπιχειρήσας, 191, ν' ἀνακτήσῃ τὰς παραλίας Λακωνικὰς πόλεις, ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος· ζητήσας δὲ ἐπικουρίαν παρὰ Αἰτωλῶν, φονεύεται ὑπὸ τούτων, οἵτινες θέλουσιν ἤδη νὰ γίνωσι κύριοι τῆς Σπάρτης. Ἀλλὰ τότε οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπαναστάντες, ἐκδάλλουσι τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ κατατάσσονται εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἐδέθησαν αὐτῇ μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καθὸ σύμμαχοι διατελέσαντες τῶν Αἰτωλῶν καὶ τοῦ Ἀντιόχου.

(***) Ἀποςάντων τῶν Μεσσηνίων ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, οἱ Ῥωμαῖοι, ἀντὶ τῆς αἰτηθείσης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν συνδρομῆς, ἀπήντησαν, ὅτι δὲν ἤθελον ἴδει δυςαρέστως, ὄχι μόνον τοὺς Μεσσηνίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀργείους, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Κορινθίους χωριζομένους ἀπὸ τῆς συμπολιτείας ἐκείνης. Μετ' ὀλίγον περιῆλθον οἱ Σπαρτιᾶται εἰς διένεξιν πρὸς τοὺς Ἀχαιούς· ἀμφοτέρων δὲ ἀποταθέντων πρὸς τὴν Ῥώμην, ἡ βουλὴ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀπάντησιν ἀμφίβολον, συντελέσασαν μόνον εἰς τὸ νὰ παροξύνῃ τὴν διχόνοιαν. Τότε οἱ Ἀχαιοί, θεωροῦντες ὅτι δι' οἰκείας μόνον παρασκευῆς δύνανται νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν συμπολιτείαν αὐτῶν, ἔπεμψαν, ἐν ἔτει 183, κατὰ τῶν Μεσσηνίων, τὸν Φιλοποίμενα, ὅςτις ἀπέκρουσε μὲν τοὺς ἀποστάντας, ἠχμαλωτεύθη δὲ καὶ ἐφονεύθη· ἀλλ' ὁ ἀντ' αὐτοῦ αἱρεθεὶς στρατηγὸς Λυκόρτας, κατατροπώσας τοὺς Μεσσηνίους, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τοὺς αἰτίους τοῦ φόνου καὶ νὰ ταχθῶσιν αὖθις μετὰ τῶν Ἀχαιῶν.

(†) Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναβολὴν ταύτην ὁ Φίλιππος ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην τὸν καὶ πρότερον ὡς ὅμηρον αὐτόθι διατρίψαντα νεώτερον υἱὸν Δημήτριον, ὅςτις κατώρθωσεν ἐπιτηδείως τὸν σκοπὸν τοῦ πατρός· ἀλλ' ἐπανελθών, ἐμισήθη ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Περσέως ὡς φίλος τῶν Ῥωμαίων καὶ κατ' εἰςήγησιν αὐτοῦ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ἔπειτα δὲ ὁ Φίλιππος, αἰσθανθεὶς τὴν ἀδικίαν, παρεξετράπη, ὡς ἐκ τῆς θλίψεως, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, εἰς δεινὴν τραχύτητα καὶ τυραννίαν.

οὗτος, 179=575, καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱὸν Περσέα. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐκληρονόμησε τὸ κατὰ Ῥωμαίων μῖσος τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ· διότι, ἀντὶ νὰ συμπληρώσῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Φιλίππου καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν συνδρομὴν τὴν ὁποίαν ἐπ' ὀλίγοις χρήμασι προέτειναν αὐτῷ ὅ,τε βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας Γένθιος καὶ τὸ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἴστρου κατοικοῦν, μετὰ Γερμανῶν δὲ ἀναμεμιγμένον, ἔθνος τῶν Βασταρνῶν, ἀπατηθεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῶν Ῥωμαίων Κοΐντου Μαρκίου Φιλίππου (*), διέκοψε τὸν καθοπλισμόν, καίτοι εἰδὼς ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β'. ἀπὸ τοῦ 173 ἔτους καθυπέβαλεν εἰς Ῥώμην ὁρμαθὸν ὅλον κατηγοριῶν κατ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἤδη ἐπικείμενος, τῆς δὲ προμνημονευθείσης συνδρομῆς ἐστερήθη διὰ τὴν φιλαργυρίαν. Ὅλεν ὅταν ἐν ἔτει 171=583 ἤρξατο ὁ πρὸς Περσέα πόλεμος τῶν Ῥωμαίων (bellum Persicum), ὁ βασιλεὺς οὗτος ἕνα εἶχε μόνον σύμμαχον, τὸν ἡγεμόνα τῶν Ὀδρυσῶν Κότυν· καὶ ἤλπιζε μὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' αὕτη, διηρημένη, ἀσθενὴς καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ῥᾳδιουργουμένη οὐδεμίαν παρέσχεν αὐτῷ βοήθειαν· ἐνῷ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεναντίας εἶχον συμμάχους τοὺς Ῥοδίους καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ Περγάμου. Οὐδὲν ἧττον, κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη, οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἰδίως διότι ὁ στρατὸς, συγκείμενος οὐχὶ μόνον ὑπὸ χρησίμων στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐθελοντῶν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι πλουτισμοῦ συῤῥευσάντων, ἐνησχολεῖτο μᾶλλον περὶ διαρπαγὰς καὶ λεηλασίας ἢ περὶ γενναίας ἐπιχειρήσεις. Τελευταῖον ὅμως ἡ κοινὴ γνώμη, ἀγανακτήσασα διὰ τὴν αἰσχρὰν ταύτην καὶ ἀνωφελῆ παράτασιν τοῦ πολέμου, ἐκάλεσεν, ἐν ἔτει 168=586, εἴς τε τὴν ὑπατείαν καὶ τὴν προκειμένην στρατηγίαν ἄνδρα ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην, ἥτις ἀπό τινος χρόνου διεξῆγεν εὐτυχῶς τὰ σπουδαιότατα τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων, τὸν Λεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον, διαπρέψαντα μὲν ἤδη κατὰ τῶν Λιγύων, υἱὸν δὲ ὄντα τοῦ ἐν τῇ περὶ Κάνναν μάχῃ πεσόντος ὑπάτου, παρ' οὗ διακρίνεται διὰ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ Μακεδονικοῦ, κηδεστὴν δὲ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, πατέρα δὲ τοῦ στρατηγοῦ ἐκείνου ὅστις, εἰσποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σκιπίωνος τούτου, τοσοῦτον μετ' οὐ πολὺ κατέστη ἔνδοξος ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος, ἐπαυξήσας τὸν στρατὸν καὶ ἀνορθώσας τὴν πειθαρχίαν, ἅμα ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠνάγκασε τοὺς Μακεδόνας νὰ ὑποχωρήσωσι μέχρι Πύδνης, περὶ δὲ τὴν πόλιν ταύτην ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Περσέα, ὅστις ἔφυγε μὲν μετὰ τῶν θησαυρῶν εἰς Σαμοθράκην, ἀλλὰ, προδοθεὶς ὑπό τινος Κρητὸς, ἀπήχθη εἰς Ῥώμην, παρηκολούθησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ καὶ ἀπέθανε, μετὰ τετραετῆ αἰχμαλω-

(*) Ὁ πρέσβυς οὗτος ἐκαυχήθη δημοσίᾳ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ βουλῇ διὰ τὴν ἀπάτην ταύτην· καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι τῶν βουλευτῶν ἠθύμησαν, ἀκούσαντες τὸ τοσοῦτον ἀπάδον πρὸς τὸ ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα νέον τοῦτο τῆς πολιτικῆς σύστημα· ἀλλ' ἡ πλειονοψηφία, ἀφορῶσα μᾶλλον εἰς τὸ ὠφέλιμον ἢ εἰς τὸ ἔντιμον καὶ τὸ δίκαιον, ὡς λέγει ὁ Δίβιος, ἐνέκρινε τὸ πολίτευμα τοῦ Κ. Μ. Φιλίππου.

σίαν, εἰς Ἄλβαν-Λόγγαν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἤδη κύριοι τῆς Μακεδονίας· ἀλλὰ, μὴ θέλοντες νὰ μεταβάλωσιν αὐτὴν διὰ μιᾶς εἰς ἐπαρχίαν, παρεσκεύασαν τὰ πάντα πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ ἐπιτραπέντος αὐτῇ ἐλευθέρου μὲν κατ' ἐπιφάνειαν, ἀληθῶς δὲ ὀλεθρίου πολιτεύματος. Διήρεσαν τὴν χώραν εἰς 4 ἰδίας πολιτείας, ἀπαγορεύσαντες τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἐπιγαμίαν καὶ ἔγκτησιν· ἠλάττωσαν μὲν τοὺς πληρωτέους εἰς τὴν Ῥώμην φόρους ἐπὶ τὸ ἥμισυ τῶν πρότερον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας τελουμένων, ἀλλὰ δὲν ἐβελτίωσαν διὰ τοῦτο τὴν τύχην τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη, ἐκτὸς τῶν φόρων ἐκείνων, νὰ ἐπαρκῇ καὶ εἰς τὴν συντήρησιν τεσσάρων κυβερνήσεων ἀντὶ μιᾶς· ἐσφετερίσθησαν τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ἀργυρείων, τῶν χρυσωρυχείων καὶ τῶν δημοσίων κτημάτων· καὶ, τὸ πάντων ἴσως φοβερώτερον, ἠνάγκασαν ἅπαντας τοὺς εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος αὐτῶν διατελέσαντάς ποτε Μακεδόνας, ἅπαντας δηλαδὴ τοὺς πλουσίους, τοὺς ἐγκρίτους πολίτας νὰ μεταναστεύσωσιν, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἡ παρουσία αὐτῶν δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ εἰσαχθὲν ἤδη εἰς τὴν Μακεδονίαν δημοκρατικὸν πολίτευμα! Τὸν αὐτὸν τρόπον μετεχειρίσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὴν μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Περσέως ὑποταχθεῖσαν ἐπίσης Ἰλλυρίαν, ἐκτὸς ὅτι τὸ κακὸν ἐνταῦθα ὑπῆρξε δεινότερον, διότι ἐδόθη πολίτευμα ἐλεύθερον εἰς ἔθνος ἄγριον καὶ ληστρικὸν, οὐδεμίαν ἔχον ἰδέαν πολιτικῆς ἐλευθερίας (Διόδ. 41. 18. 27. 32. Διοδ. τοῦ Σικ. σωζόμενα τῆς 30 βίβλου). Κατὰ δὲ τῶν ἐσχάτως μετὰ τοῦ Περσέως ταχθέντων Ἠπειρωτῶν, ἐπεχείρησεν ὁ Παῦλος Αἰμίλιος συστηματικὴν λεηλασίαν, καταστρέψας μὲν 70 αὐτῶν πόλεις, ἐξανδραποδισάμενος δὲ 150,000 ἀνθρώπων (Πολυβ. 20, 14, Διόδ. 45, 34). Ἐτιμωρήθη δὲ καὶ ὁ Εὐμένης, διότι, ἀκμάζοντος τοῦ πολέμου, ἐννόησεν ὁπόσον ὀλεθρία ἦτο ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἐβάδιζε καὶ ἐπεχείρησε νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὸν Περσέα· οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίσχυσαν ἤδη τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν πρὸς βλάβην τοῦ Εὐμένους, καθὼς πρότερον εἶχον προάξει αὐτὸν τοῦτον τὸν βασιλέα τοῦ Περγάμου πρὸς βλάβην τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Περσέως. Τελευταῖον οἱ Ῥόδιοι, οἱ θελήσαντες ἐπίσης νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν πτῶσιν τῆς Μακεδονίας, ἐξερήθησαν τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Καρίαν καὶ πολυειδῶς ἐξουθενίσθησαν. — Θλιβερωτάτη δὲ ἦτο μάλιστα ἡ τύχη τῆς κυρίως Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ὁποίαν, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περσέως, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπολιτεύοντο ἤδη ὡς πρὸς ἔθνος ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ μετὰ μιαρᾶς δυναστείας καὶ κακοπραγμοσύνης, ἔχοντες κατὰ δυστυχίαν συνεργοὺς εἰς τοῦτο καὶ πολλοὺς Ἕλληνας, αἰσχροκερδοῦντας ἀπὸ τῶν συμφορῶν τῆς πατρίδος. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἐπὶ τῇ ἁπλῇ καταμηνύσει ἀνθρώπων μοχθηρῶν, συνελήφθησαν πολλοὶ τῶν χρηστοτέρων πολιτῶν, ὡς ὀπαδοὶ δῆθεν τοῦ Περσέως καὶ ἀπήχθησαν εἰς Ἰταλίαν. Τὰ αὐτὰ ἐπράχθησαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀλλ' εὐσχημότερον ὁπωσοῦν. Ἐν τῇ συμπολιτείᾳ ταύτῃ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος, ἀρχηγὸς τῆς σωφρονεστέρας μερίδος ἦτο

ὁ Μεγαλοπολίτης Λυκόρτας, ἀνὴρ ἀξιόλογος, συναρωγὸν ἔχων τὸν υἱὸν Πολύβιον, τὸν περιώνυμον ἱστοριογράφον. Οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῶν, προϊσταμένου τοῦ ὠνίου Καλλικράτους, ἐσυκοφάντησαν παρὰ τοῖς πρέσβεσι τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν πολιτῶν, τὸν ἀριθμὸν χιλίους, ὡς συνεννοηθέντας μὲ τὸν Περσέα· τὸ πρᾶγμα ὑπεβλήθη εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον· καὶ ἐνταῦθα οἱ πρέσβεις ἀπῄτησαν, καὶ, ἀπατήσαντες τὴν σύνοδον, ἐπέτυχον νὰ μεταβῶσιν οἱ χίλιοι ἐκεῖνοι εἰς Ῥώμην διὰ νὰ ἀπολογηθῶσιν ἐκεῖ. Οἱ ἐπισημότατοι οὗτοι τῶν πολιτῶν, ἐξ ὧν ἦτο καὶ ὁ Πολύβιος, φθάσαντες εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκρατήθησαν αὐτόθι ἐπὶ **17** ἔτη ὡς ὅμηροι καὶ μόλις, ἐν ἔτει **151**=**603**, μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν, ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας **300** καὶ μόνον, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα. Ἡ ἐπάνοδος αὐτῶν παρώξυνε τὸ κατὰ τῆς Ῥώμης μῖσος καθ' ὑπερβολήν, ἀλλ' ἀκαίρως· διότι τί ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἡ ἀσθενὴς Ἑλλὰς, διηρημένη μάλιστα εἰς Ῥωμαΐζοντας καὶ μὴ Ῥωμαΐζοντας, ὧν οἱ τελευταῖοι, μετὰ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συμβάντα θάνατον τοῦ Αυκόρτα, δὲν ηὐτύχησαν πλέον νὰ λάβωσιν ἀρχηγὸν διακρινόμενον ἐπὶ χρηστότητι τοὐλάχιστον, ἂν ὄχι ἐπὶ ἱκανότητι; Ὁ ἐν ἔτει **150** (*) αἱρεθεὶς στρατηγὸς Δίαιος, εἷς τῶν **300**, δωροδοκεῖται τρία τάλαντα ὑπὸ τοῦ προηγουμένου στρατηγοῦ, τοῦ Σπαρτιάτου Μεναλκίδου, ἵνα σώσῃ αὐτὸν, κατηγορηθέντα ὅτι ἠθέλησε νὰ ἀποσπάσῃ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας τὴν Σπάρτην. Καὶ ἤδη ὁ Δίαιος, κινδυνεύων ἐπίσης νὰ κατηγορηθῇ, ἐπὶ τῇ δωροδοκίᾳ ταύτῃ καὶ ἄλλαις καταχρήσεσι, ζητεῖ νὰ περισπάσῃ τὴν κοινὴν προσοχὴν καὶ προκαλεῖ νέας διενέξεις πρὸς τὴν ἀείποτε σπουδάζουσαν νὰ ἀποχωρισθῇ τῆς συμπολιτείας Σπάρτην. Ἡ διένεξις ὑποβάλλεται εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν βουλὴν, ἥτις ἀποφαίνεται ὅτι θέλει πέμψει εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέσβεις τοὺς ἀποφασίσοντας ἐπὶ τόπου περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ, προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἑπομένου ἔτους **149** Δαμοκρίτου, ἐνὸς ὄντος ὁμοίως τῶν **300**, δὲν περιμένουσι τὴν ἀπόφασιν τῶν Ῥωμαίων, ἀναβαλόντων, ἐξεπίτηδες ὡς φαίνεται, τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας· ἀλλ' ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Σπάρτης τόσῳ θαρραλεώτερον, ὅσῳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, **150** πρ. Χρ., τολμητίας τις ἀνὴρ, ὁ Ἀνδρίσκος, καλῶν ἑαυτὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως καὶ τούτου ἕνεκα Ψευδο-Φίλιππος ἐπικαλούμενος, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ δυσαρέσκειαν, ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν βασιλέα, τῇ συνδρομῇ Θρᾳκῶν τινων ἡγεμόνων, κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν ἅπασαν, ἠπείλησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος **149** ἐνίκησε τὸν Ῥωμαῖον πραίτορα Ἰουβέντιον. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀνδρίσκος κατατροποῦται καὶ αἰχμαλωτεύεται ἐν ἔτει **148**

(*) Αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν Ἀχαιῶν ἐτελοῦντο κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν κατ' ἔτος συγκροτεμένων παρ' αὐτοῖς δύο κοινῶν συνόδων (σελ. 235), ἤτοι περὶ τὴν τῆς Πλειάδος ἐπιτολὴν (Πολυϐ. 4, 37), δηλαδὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 4 ἔτους τῆς 140 Ὀλυμπ. ἤτοι ἀπὸ τοῦ 217 πρ. Χρ. ἐτελοῦντο ἤδη ἐν τῇ 6'. τῶν δύο ἐτησίων συνόδων, ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος (Σχορνίου, σελ. 210—216). Συνεκροτοῦντο δὲ καὶ ἔκτακτοι σύνοδοι, ἐν ἀνάγκῃ (Πολυϐ. 23, 12).

=606 ὑπὸ τοῦ πραίτορος Κοΐντου Καικιλίου Μετέλλου, τοῦ διὰ τὴν ταχεῖαν κατάλυσιν τοῦ πολέμου τούτου, ἐπονομασθέντος Μακεδονικοῦ· αἱ δὲ κατὰ Σπάρτης ἐχθροπραξίαι τῶν Ἀχαιῶν κατέπαυσαν ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ ἐν ἔτει 148 χειροτονηθέντος πάλιν εἰς τὸ ἄξίωμα τοῦτο Διαίου, διὰ τὴν τοιαύτην μεταβολὴν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πραγμάτων, ὅτε ἦλθε τελευταῖον ἐν ἀρχῇ τῶν 147 ἡ πρὸ πολλοῦ ἀναγγελλομένη Ῥωμαϊκὴ πρεσβεία, ἡ περὶ τὸν Αὐρήλιον Ὀρέστην, ὅστις, παρασταθεὶς εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον, εἶπεν, ὅτι ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων νομίζει δίκαιον οὐ μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος ἡ Ἡράκλεια ἡ πρὸς Οἴτῃ καὶ οἱ ἐν Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομένιοι νὰ χωρισθῶσι τοῦ Ἀχαϊκοῦ συνεδρίου. Ἡ ἀξίωσις αὕτη ἠρέθισε τὰ πνεύματα καὶ οἱ πρέσβεις περιϋβρίσθησαν. Ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ βουλή, ἔχουσα ἀνὰ χεῖρας ἔτι τὸν Καρχηδονιακὸν καὶ τὸν Ἰβηρικὸν πόλεμον (ἴδε κατωτέρω), ἔκρινεν εὔλογον νὰ μετριοφρονήσῃ καὶ ἔπεμψε, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 147, νέαν πρεσβείαν, τὴν περὶ τὸν Σέξτον Ἰούλιον Καίσαρα, ἐπιτετραμμένην νὰ συμβιβάσῃ τὴν μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀχαιῶν διαφοράν, μηδένα λόγον ποιοῦσα τῆς γενομένης εἰς τὸν Ὀρέστην ὕβρεως. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ πρεσβεία ἀπῆλθεν ἄπρακτος, ὁ δὲ τότε αἱρεθεὶς στρατηγὸς Κριτόλαος (εἷς τῶν 300) παρεσκευάσθη ἐντὸς τοῦ χειμῶνος εἰς πόλεμον, κατέπεισε τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους τοῦ 146 ἔτους συγκροτηθεῖσαν εἰς Κόρινθον σύνοδον νὰ κηρύξῃ αὐτὸν ἐπισήμως κατὰ τῆς Σπάρτης, συνεμάχησε μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν Χαλκιδέων καὶ, μὴ προσέχων εἰς τὰς νέας καὶ ἐπαναληφθείσας παραινέσεις τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἐπιεικοῦς Μετέλλου, (εἰς ὃν ἀνετέθησαν ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς βουλῆς κατ' ἀρχὰς τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράγματα) ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἡρακλείας τῆς πρὸς Οἴτῃ, ἥτις, ἅμα μετὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ Ὀρέστου, ἀπέστη τῆς συμπολιτείας. Τότε ἐπῆλθεν ἐκ Μακεδονίας ὁ Μέτελλος. Ὁ Κριτόλαος, καίτοι ἄρχων στρατοῦ ἀξιολόγου, ὑποχωρεῖ ἀμέσως, ἀλλὰ ἡττᾶται ὁλοσχερῶς περὶ Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος, εἰς μάχην μεθ' ἣν ἔγινεν ἄφαντος (εἴτε καταποντισθείς, εἴτε πιὼν κώνειον). Καὶ τὴν μὲν στρατηγίαν τῶν Ἀχαιῶν ἀναλαμβάνει, κατὰ τὸν νόμον, ὁ τοῦ προηγουμένου ἔτους στρατηγὸς Δίαιος, ὁ δὲ Μέτελλος, διατρίψας ἐπί τινα καιρὸν εἰς Θήβας, προσεγγίζει ἤδη εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ προτείνει πάλιν λόγους περὶ εἰρήνης ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ περισταλῇ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἰς τὰς κυρίως Ἀχαϊκὰς πόλεις. Ἀλλ' ὁ Δίαιος ἐπιμένει, ἐπιχειρεῖ νέας στρατολογίας καὶ διενεργεῖ κατὰ τὴν ἐν Κορίνθῳ συνελθοῦσαν νέαν σύνοδον τὴν ἐπικύρωσιν μὲν ἑαυτοῦ ὡς στρατηγοῦ, τὴν ἀπόρριψιν δὲ τῶν ἐπιεικῶν προτάσεων τοῦ Μετέλλου. Μετ' ὀλίγον δὲ φθάνει ἐξ Ἰταλίας εἰς τὸν Ἰσθμὸν μετὰ στρατοῦ ἄλλου ὁ Λεύκιος Μόμμιος, εἰς ὃν, ἐνὰ ὄντα τῶν ὑπάτων τοῦ ἔτους 146=608, ἀνέθεσεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ βουλὴ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀχαϊκοῦ πολέμου. Ὁ Μόμμιος, ἀνὴρ τραχὺς καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην παντάπασιν ἀλλότριος, ἀποπέμπει ἀμέσως τὸν Μέτελλον εἰς τὴν Μακεδονίαν (ἥτις μετεβλήθη ἤδη τότε εἰς ἐπαρχίαν

ὁριστικῶς), κατατροπόνει περὶ τὸν Ἰσθμὸν τὸν Δίαιον, τραπέντα ἐκ τῶν πρώτων εἰς φυγὴν (καὶ ἔπειτα ἀναιρέσαντα ἑαυτὸν φαρμάκῳ), κυριεύει ἀμαχητὶ τὴν Κόρινθον, φονεύει ἅπαντας τοὺς πολίτας αὐτῆς, ἐξανδραποδίζεται τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας, συλαγωγεῖ τὰ πολιτιμότερα ἀριστοτεχνήματα, ὄχι διότι ἀπέδιδεν ἀξίαν τινὰ εἰς αὐτά, ἀλλὰ διὰ νὰ κοσμήσῃ, κατὰ τὸ τότε ἐπικρατῆσαν ἔθος, τὸν θρίαμβον αὐτοῦ· καὶ τελευταῖον καταπυρπολεῖ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πόλιν. Ἔπειτα δὲ περιελθὼν τὴν ἄλλην Πελοπόννησον, καταβάλλει τὰ τείχη τῶν πόλεων, ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου, ἀφοπλίζει τοὺς κατοίκους· καὶ ἤδη, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν σταλέντων ἐκ Ῥώμης συμβούλων, διαλύει τὰ συνέδρια τῶν Ἀχαιῶν, τῶν Φωκέων, τῶν Βοιωτῶν, καταλύει τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, εἰσάγων ἀπανταχοῦ τὴν τιμοκρατίαν, ἀπαγορεύει τὴν ἔγκτησιν, καταδικάζει τοὺς μὲν Βοιωτοὺς καὶ Εὐβοεῖς νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν 100 τάλαντα, τοὺς δὲ Ἀχαιοὺς, εἰς τὴν Σπάρτην διακόσια καὶ ἐπιβάλλει εἰς ὅλας τὰς μεταλαβούσας τοῦ ἀγῶνος πόλεις φόρον ἐτησίως εἰς τὴν Ῥώμην πληρωτέον, 145—144=609—601 (Παυσαν. Ἀχαϊκ. 20=16. Πολυβ. σωζόμενα τῆς 38 καὶ τῆς 40). Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ Ἑλλὰς δὲν φαίνεται μεταβληθεῖσα ἔκτοτε εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν· τοῦτο δὲν συνέβη εἰμὴ βραδύτερον, ἐπὶ Αὐγούστου. Προστούτοις, οἱ ἐπαχθεῖς ἐκεῖνοι ὅροι ἀνεκλήθησαν μετ' ὀλίγον, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Πολυβίου· αἱ δὲ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι καὶ συμπολιτεῖαι (μὴ ἐξαιρουμένης οὐδὲ τῆς Ἀχαϊκῆς, περιορισθείσης ὅμως εἰς μόνας τὰς Ἀχαϊκὰς πόλεις) ἐξηκολούθησαν ἀπολαμβάνουσαι, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων, ἀσθενῆ τινα καὶ ἀκατονόμαζον ἤδη ἐν τῇ Γ. Ἱστορίᾳ αὐτονομίαν.

Δύο περίπου ἔτη πρότερον κατεσκάφη ἡ Καρχηδών. Ἡ πόλις αὕτη, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου, ἀπολαύσασα πεντηκονταετοῦς εἰρήνης, εὐημέρησεν αὖθις οὐκ ὀλίγον, διὰ τῆς παγκοσμίου αὐτῆς ἐμπορίας· ἀλλὰ ποικίλα αἴτια ἐκρήμνισαν αὐτὴν ἐκ νέου ἀπὸ τῆς ἀκμῆς ἐκείνης εἰς τὸν παντελῆ ὄλεθρον. Καὶ πρῶτον αἱ ἐσωτερικαὶ διαιρέσεις· διότι ἡ Καρχηδὼν ἦτο τότε διῃρημένη εἰς 3 μερίδας ἤ, ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον, εἰς 3 κόμματα, τὸ Ῥωμαϊκὸν, ἀρχηγὸν ἔχον Ἄννωνα τὸν Μέγαν λεγόμενον καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· τὸ Νομαδικὸν (τὸ ἀπὸ τοῦ Μασσανάσσου δηλαδὴ ἐλπίζον τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος), τοῦ ὁποίου προΐστατο Ἀννίβας ὁ Ψὰρ ἐπικαλούμενος· καὶ τὸ Ἐθνικὸν ἢ δημοκρατικὸν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγοὶ ἦσαν Ἀμίλκας ὁ ἐπονομαζόμενος Σαμνίτης καὶ ὁ Καρθάλων. Ὁ δὲ ἀδιάκοπος τῶν κομμάτων τούτων ἀνταγωνισμὸς οὐ μόνον τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους παρέλυεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ὑπηρέτει· οἱ ἐχθροὶ οὗτοι ἦσαν ὁ πλεονέκτης Μασσανάσσης καὶ ἡ προστάτις μὲν αὐτοῦ, ἀμείλιχος δὲ τῆς Καρχηδόνος ἐχθρὰ Ῥώμη. Ὁ Μασσανάσσης, ὅστις ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου ἦτο ἤδη 89 ἐτῶν, ἀλλὰ διεφύλαττεν εἰσέτι τὴν ἀκαταδάμαστον τῷ ὄντι πνευματικὴν καὶ σωματικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐζήτησε, μετὰ τὴν ἐξορίαν

τοῦ Ἀννίβου, νὰ σφετερισθῇ ἀλληλοδιαδόχως διάφορα τμήματα τῆς Καρχηδονιακῆς Ἐπικρατείας· καὶ ἐπειδὴ ἡ Καρχηδὼν δὲν ἠδύνατο, κατὰ τὴν συνθήκην, νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥώμης, αἱ διαφοραὶ αὗται ὑπεβάλλοντο ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν Ῥώμην, ἥτις πάντοτε εὕρισκε τὸν τρόπον τοῦ νὰ δικαιώνῃ τὸν φίλον αὐτῆς. Τελευταῖον ὁ Μασσανάσσης ἐπέβαλε χεῖρα ἐπὶ μιᾶς τῶν καρποφορωτέρων καὶ τῶν ἄριστα καλλιεργημένων χωρῶν τῆς Καρχηδόνος· οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν, πρὸς ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως, εἰς Καρχηδόνα πρέσβεις, τοὺς περὶ Κάτωνα τὸν πρεσβύτερον, ὅστις, ἐκπλαγεὶς ἀπὸ τοῦ νέου πλούτου τῆς πόλεως καὶ ὀργισθεὶς διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἀπεποιήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τὴν σφόδρα ὕποπτον αὐτοῦ διαίτησιν, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, **157**=597, πνέων μῖσος καὶ ἐκδίκησιν κατὰ τῆς Καρχηδόνος, τῆς ὁποίας δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε, ἐπικαλούμενος ἀδιαλείπτως, ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ βουλῇ, τὴν καταστροφήν (*). Εἰς τὸν Κάτωνα, προϊστάμενον ἤδη ἐν Ῥώμῃ τῆς μερίδος, ἥτις ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἤθους, ἀντεπολιτεύετο ἡ καινοτόμος καὶ Ἑλληνόφρων Σκιπιωνικὴ μερίς, ἥτις ἐθεώρει, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, σωτηρίαν τὴν διατήρησιν τῆς Καρχηδόνος, ἵνα μὴ ἄλλως οἱ Ῥωμαῖοι, θεωροῦντες ἑαυτοὺς πανταχόθεν ἀσφαλεῖς, περιπέσωσι τάχιστα εἰς ἀτονίαν καὶ ἔκλυσιν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Κάτωνα προσεκτήσαντο τὴν πλειονοψηφίαν τῆς βουλῆς, ἥτις, ἀπὸ τῆς καθόδου τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς Καρχηδόνος. Καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ τῆς πόλεως ταύτης διχόνοιαι παρέσχον μετ' ὀλίγον τὴν ἀφορμὴν ταύτην.—Ἐν ἔτει **151**=603 ἡ δημοκρατικὴ μερὶς τῆς Καρχηδόνος ἐπιτυγχάνει τὴν ἔξωσιν τῶν φίλων καὶ ὀπαδῶν τοῦ Μασσανάσσου· ἐντεῦθεν οὗτος ἐπαναλαμβάνει τὸν πόλεμον, καὶ, ἀναδειχθεὶς νικητὴς, ἀναγκάζει τοὺς Καρχηδονίους οὐ μόνον τοὺς φυγάδας νὰ δεχθῶσι πάλιν καὶ νὰ ὑποχρεωθῶσιν εἰς πληρωμὴν **5000** ταλάντων, ἀλλὰ καὶ εἰς θάνατον νὰ καταδικάσωσι τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος Ἀσδρούβαν, Καρθάλωνα καὶ ἄλλους. Οὐδὲν ἧττον οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφήναντο ὅτι ἡ Καρχηδὼν, διὰ τοῦ πολέμου ἐκείνου, παρέβη τὰς συνθήκας· καὶ διὰ μὲν τὴν προαναφερθεῖσαν διχοστασίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς βουλῆς ἀνεβλήθη ἔτι ἐπὶ μικρὸν ἡ τῶν ἐχθροπραξιῶν ἔναρξις· ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἀπέβη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἡ Ἰτύκη, ἡ μετὰ τὴν Καρχηδόνα μεγίστη καὶ πλουσιωτάτη τῆς Ἀφρικανικῆς παραλίας πόλις, ἐκ δὲ τούτου ἡ ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος ἀπέβη ἀσφαλεστέρα, ὑπερίσχυσεν ἤδη ἐν τῇ βουλῇ ἡ Κατωνικὴ μερὶς καὶ διεκηρύχθη ὁ τρίτος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμος (**149**=605). — Οἱ ἐκπεπληγμένοι Καρχηδόνιοι

(*) Τὸ ἀκοίμητον ἐκεῖνο πάθος θέλοντες νὰ παραστήσωσιν, οἱ ἀρχαῖοι ἱστόρησαν καὶ τὰ ἑξῆς δύο διηγημάτια, τὰ ὁποῖα ὅμως ἄδηλον ἂν ἦναι ἀληθῆ ἢ ὄχι. «Προστούτοις φασὶ τὸν Κάτωνα καὶ σῦκα τῶν Λιβυκῶν ἐπίτηδες ἐκβαλεῖν ἐν τῇ βουλῇ, τὴν τρυφὴν ἀναβαλλόμενον· εἶτα θαυμασάντων τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, εἰπεῖν, ὡς ἡ ταῦτα φέρουσα χώρα τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχει τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖνο δὲ ἤδη καὶ βιαιότερον, τὸ περὶ παντὸς οὐδήποτε πράγματος γνώμην ἀποφαινόμενον, προεπιφωνεῖν οὕτως· Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι». Πλουτ. Κάτων, 27.

ἀνήγγειλαν, διὰ πρεσβείας, ὅτι εἶναι ἕτοιμοι νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἁπάσας τὰς διατάξεις τῶν Ῥωμαίων· ἡ δὲ βουλὴ ἀφ' ἑνὸς ὑπέσχετο ἐπιεικεῖς ὅρους ἐὰν παραδώσωσι 300 ὁμήρους, καὶ ὑπακούσωσι καθ' ὅλα εἰς τοὺς ὑπάτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπέστειλεν ἐν ἀπορρήτῳ εἰς τοὺς ἐν Σικελίᾳ ἤδη εὑρισκομένους μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου ὑπάτους, Μάνιον Μανίλιον καὶ Λεύκιον Μάρκιον Κηνσωρῖνον, νὰ μὴ ἀναστείλωσι τὸν πόλεμον, πρὶν ἤ, κατὰ τὰ ἐξ ἀρχῆς ῥητῶς αὐτοῖς παραγγελθέντα, κατασκάψωσι τὴν Καρχηδόνα. Ὅθεν οἱ ὕπατοι, δεξάμενοι τοὺς ὁμήρους, εἶπον ὅτι θέλουν διατάξει τὰ λοιπὰ ἐν Ἰτύκῃ· διαπεραιωθέντες δὲ, ἀπῄτησαν νὰ παραδώσωσιν οἱ Καρχηδόνιοι πᾶσαν τὴν πολεμικὴν παρασκευήν, ὅπλα, πλοῖα, καὶ λοιπά· τὸ δυστυχὲς ἔθνος ἐνέδωκε καὶ εἰς τοῦτο. Τότε οἱ ὕπατοι προςέθηκαν ὅτι ὀφείλει νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀνοικήσῃ εἰς τὴν μεσογαίαν, ὀγδοήκοντα σταδίους ἀπὸ θαλάσσης, διότι τῆς πόλεως ἀπεφασίσθη ἤδη ἡ κατασκαφή. Ὅταν οἱ πρέσβεις, ὅταν ἡ Γερουσία, ὅταν ὁ δῆμος ἤκουσαν τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀπάτην, ἐξεμάνησαν ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τῆς φρίκης· ὁ πόλεμος ἐψηφίσθη αὐθημερόν· ἅπαντες οἱ πολῖται παρεσκευάσθησαν εἰς ἄμυναν· οἱ δοῦλοι ἀπελευθερώθησαν· ὁ μετὰ τὴν καταδίκην αὐτοῦ φυγὼν ἐκ τῆς πατρίδος Ἀσδρούβας ἀνεκλήθη· ἅπαντες οἱ ναοὶ, ἅπασαι αἱ πλατεῖαι μετεβλήθησαν εἰς ἐργαστήρια ὅπλων· ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον περὶ τὴν ἔφοδον αὐτῶν ἀπέτυχον, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῆς πόλεως ἠττήθησαν καὶ ἐκινδύνευσαν μάλιστα, μὴ διασωθέντες εἰμὴ ὑπὸ τῆς ἐπιτηδειότητος Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου, τότε ὄντος χιλιάρχου. Δὲν ὑπῆρξαν δὲ εὐτυχέστεροι οὐδὲ εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος (*), κυρίως δι' ἃς αἰτίας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ κατὰ Περσέως πολέμου ἔτη· ὅθεν ὁ δῆμος ἀπῄτησε τὴν ἐν ἔτει 147=607 ἀναγόρευσιν ὡς ὑπάτου ἀνδρὸς ἱκανωτέρου, ἀγαπητοῦ παρὰ τῷ στρατῷ, ἰσχυροῦ δὲ ὡς ἐκ τοῦ γένους ἐν τῇ πόλει, τοῦ προαναφερθέντος Ποπλίου Κορνηλίου Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου, καίτοι μὴ ἔχοντος τὴν νόμιμον ἡλικίαν. Αὐτὸς ὁ Κάτων ἠναγκάσθη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν ταύτην (**)· καὶ ὁ Σκιπίων, διαπεραιωθεὶς εἰς Ἀφρικὴν, πρὸ πάντων ἠνώρθωσε τὴν ἐκλυθεῖσαν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ, ἔπειτα ἐπέκλεισε σενῶς ἁπανταχόθεν τὴν πόλιν, κατέστρεψε τὰ ἔξω αὐτῆς ἀποσπάσματα τῶν Καρχηδονίων, ἐν ἔαρι δὲ τοῦ 149=608 ἔτους, ἐπεχείρησε φοβερὰν ἔφοδον, καθ' ἣν οἱ πολιορκούμενοι ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν μεγάλου ὀνόματος. Ἀλλ' ὅμως ὁ Σκιπίων ἐγένετο τελευταῖον κύριος τῆς πόλεως, παρέδωκεν αὐτὴν ἐπὶ ἑπτακαίδεκα ἡμέρας εἰς πῦρ καὶ εἰς λεηλασίαν, καὶ κατεδάφισεν ἅπαντα τὰ κτίρια ὅσα διέφυγον τὴν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταστροφήν (***). Ἡ δὲ Καρχηδονιακὴ χώρα κατέσχη

(*) Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου, ἀπεβίωσεν ὁ Μασσανάσσης, τὸ δὲ Νομαδικὸν κράτος διενεμήθη μεταξὺ τῶν 3 αὐτοῦ υἱῶν Μικίψα, Γολόσσου καὶ Μαστανάβα.

(**) Καὶ εἶπεν, ὡς βεβαιοῦσιν, ἐν τῇ βουλῇ περὶ τοῦ νέου τούτου τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο·

Οἷος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν.

(***) «Ὁ δὲ Σκιπίων, πόλιν ὁρῶν ἑπτακοσίοις ἔτεσιν ἀνθήσασαν ἀπὸ τοῦ συνοικι-

ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, μετὰ πρωτευούσης τῆς Ἰτύκης (Ἀππιανοῦ Λιβυκὴ, ἀπὸ τοῦ 68 κεφαλαίου μέχρι τέλους. Πολυβ. τὰ σωζόμενα τῆς 36—40).

Τοιουτοτρόπως ὁ Ῥωμαϊκὸς κολοσσὸς συνέτριβεν ἀλληλοδιαδόχως ἅπαντα τὰ προακμάσαντα ἔθνη, τὰ ὁποῖα, καθὸ ἐκπληρώσαντα ἤδη τὴν ταχθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολὴν, δὲν εἶχον τοῦ λοιποῦ ἀποχρῶντα λόγον αὐτονόμου ὑπάρξεως. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο· διότι ἐπέπρωτο ὁ χειμαρρος ἐκεῖνος νὰ κατακλύσῃ καὶ τὰς ἔτι βαρβάρους τῆς ἄλλης Εὐρώπης φυλὰς, ἵνα καταθέσῃ ἐν αὐταῖς τὰ σπέρματα τοῦ πληρεστάτου πολιτισμοῦ, ὃν ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ὁ ἀρχαῖος κόσμος, τὰ μετέπειτα ἀναμιχθέντα μετ' ἄλλων στοιχείων καὶ συντελέσαντα εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.—Τὰ πρῶτα τῶν ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας δαμασθέντων βαρβάρων ἐκείνων ἐθνῶν ὑπῆρξαν τὰ Ἰβηρικά. Οἱ Ῥωμαῖοι παρέστησαν μὲν ἐπὶ τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου ἐν Ἰβηρίᾳ ὡς ἐλευθερωταὶ αὐτῆς, ἀλλ' ἔκτοτε, θεωρήσαντες τὴν πλουσίαν χερσόνησον ὡς χώραν Ῥωμαϊκὴν, διένειμαν αὐτὴν εἰς δύο ἐπαρχίας (citerior et ulterior), οἱ δὲ κατ' ἔτος αὐτόθι πεμπόμενοι πραίτορες ἐζήτουν ἀκαταπαύστως, ἀπὸ τῶν ἤδη ὑποτεταγμένων μερῶν ὁρμώμενοι, νὰ καθυποτάξωσι τὰ ἔτι ἐλεύθερα χωρία. Ἐντεῦθεν παρήχθη ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τρίτου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου ἀδιάλειπτος ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ ἀγὼν, ἐν ἀρχῇ τοῦ ὁποίου μέγα ἀπέκτησεν αὐτόθι ὄνομα, 195=559, Κάτων ὁ πρεσβύτερος. Γενναιότατα δὲ μάλιστα ἀντέσχησαν οἱ λῃστρικοὶ Λυσιτανοὶ, (οἵτινες κατῴκουν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τάγου [Tejo] καὶ Μινίου [Minho] ἀπὸ τῆς Ἀτλαντικῆς μέχρις ἐντὸς τῆς σημ. Ἱσπανίας)· ἐν ἔτει 150=604 ὁ πραίτωρ Σερούϊος Σουλπίκιος Γάλβας ἠνάγκασε μέν τινας ἐξ αὐτῶν νὰ ὑποταχθῶσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ, ἐπὶ τῇ προφάσει μετοικίσεως εἰς πλουσιωτέρας χώρας, ἀποσπάσας ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων χωρίων πολλὰς Λυσιτανῶν χιλιάδας, ἀφώπλισεν ἔπειτα αὐτοὺς καὶ ἐφόνευσεν, ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη φοβερώτερος καὶ τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ὅσῳ οἱ Λυσιτανοὶ ἀφ' ἑνὸς ἐπέτυχον ἡγεμόνος γενναίου καὶ ἐπιτηδειοτάτου, τοῦ Οὐριάθου, ἀφ' ἑτέρου συνεμάχησαν μετὰ πολλῶν ἄλλων προϋποταχθεισῶν ὀρεινῶν φυλῶν καὶ ἰδίως τῶν Κελτιβήρων, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαθον ἐπανειλημμένας ἥττας, καὶ, ἐν ἔτει 141=613, περιῆλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τὸν Οὐριάθον συν-

---

σμοῦ, καὶ γῆς τοσῆσδε καὶ νήσων καὶ θαλάσσης ἐπάρξασαν . . . τότε ἄρδην τελευτῶσαν ἐς πανωλεθρίαν ἐσχάτην· λέγεται μὲν δακρῦσαι . . . Ἐπὶ πολὺ δ' ἔννους ἐφ' ἑαυτοῦ γενόμενός τε, καὶ συνιδὼν, ὅτι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ ἀρχὰς ἁπάσας δεῖ μεταβαλεῖν, ὥσπερ ἀνθρώπους, δαίμονα, καὶ τοῦτ' ἔπαθε μὲν Ἴλιον, εὐτυχής ποτε πόλις, ἔπαθε δὲ ἡ Ἀσσυρίων καὶ Μήδων καὶ Περσῶν ἐπ' ἐκείνοις ἀρχὴ, μεγίστη γενομένη, ᾗ ἡ μάλιστα ἔναγχος ἐκλάμψασα ἡ Μακεδόνων, (φῆναι·) εἴτε ἑκὼν, εἴτε προφυγόντος αὐτὸν τοῦδε τοῦ ἔπους·

Ἔσσεται ἦμαρ, ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ,
καὶ Πρίαμος, καὶ λαὸς ἐϋμμελίω Πριάμοιο.

Πολυβίου δ' αὐτὸν ἐρομένου σὺν παῤῥησίᾳ, (καὶ γὰρ ἦν αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος ὅτι βούλοιτο ὁ λόγος· φασὶν, οὐ φυλαξάμενον, ὀνομάσαι τὴν πατρίδα σαφῶς, ὑπὲρ ἧς ὄφελε τ' ἀνθρώπεια ἀφορᾶν, ἐδεδίει. Ἀππιανοῦ Λιβυκὴ, 132).

θήκην δι' ἧς ἐδόθη ἀμοιβαίως ἡ ὑπόσχεσις τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀλλ' ὁ ἐν ἔτει 140=614 ὑπατεύσας Κόϊντος Σερουίλιος Καιπίων, θεωρήσας τὴν εἰρήνην ταύτην μὴ συμφέρουσαν εἰς τὰ φιλόδοξα αὐτοῦ βουλεύματα, διέρρηξεν αὐτήν· καί τοι δὲ ἀτυχήσας, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ἔλαβε πάλιν προτάσεις περὶ εἰρήνης, ἐξ ὧν ὠφεληθεὶς ἔφθειρε τινὰς τῶν περὶ τὸν Οὐριάθθον καὶ δι' αὐτῶν ἐδολοφόνησε τὸν γενναῖον ἐκεῖνον ἀντίπαλον. Ὁ θάνατος τοῦ Οὐριάθθου ἐπέφερε πληγὴν καιρίαν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν μαχομένους Ἰβήρας· ἀλλ' ὁ πόλεμος δὲν κατέπαυσε καὶ ἰδίως ἀντέσχε εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἡ ὀχυρὰ Νομαντία (κειμένη ἄνωθεν τῆς σημ. πόλεως Soria, πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Δουρίου [Duero] ποταμοῦ, ἐν τῇ Παλαιᾷ Καστιλλίᾳ), ἥτις ἀπετέλεσεν ἐπί τινα ἔτι χρόνον τὸ κέντρον τοῦ ἐπικινδύνου καὶ αἱματηροῦ ἐκείνου πολέμου. Ἐν ἔτει δὲ 137=617 ὁ ὕπατος Γάϊος Ὀσίλιος Μαγκῖνος ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῶν Νομαντίνων τοιουτοτρόπως ὥστε ἠναγκάσθη νὰ προτείνῃ λόγους περὶ εἰρήνης, τοὺς ὁποίους οἱ πολλάκις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπατηθέντες ἐκεῖνοι ἄνθρωποι δὲν ἐδέχθησαν εἰμὴ πεποιθότες εἰς τὸν παρὰ τῷ Μαγκίνῳ τότε ὡς ταμίαν διατελοῦντα Τιβέριον Σεμπρώνιον Γράκχον, γνωστὸν ὄντα αὐτοῖς ἐπὶ τῇ εὐθύτητι. Ἀλλ' ἡ βουλὴ δὲν ἐπεκύρωσε τὴν εἰρήνην καὶ ἠθέλησε νὰ παραδώσῃ τὸν Μαγκῖνον εἰς τοὺς Νομαντίνους· οἱ δὲ Νομαντῖνοι δὲν ἐδέχθησαν μὲν αὐτόν, ἐξηκολούθησαν δὲ εὐτυχῶς τὸν πόλεμον, μεχριοῦ ὁ τῆς Καρχηδόνος καθαιρέτης, Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος, κατέβαλε καὶ ἐξεπόρθησε τὴν περίδοξον διὰ τὴν ἡρωϊκωτάτην αὐτῆς ἀντίστασιν ἐκείνην πόλιν (133=621). Ἔκτοτε, ἐξαιρέσει μικρῶν ἐκ διαλειμμάτων ἀποστάσεων, ἅπασα ἡ Ἱσπανία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ δὲ νικητὴς, προσλαβὼν ἤδη καὶ τὸ τοῦ Νομαντίνου ἐπώνυμον, ἐπανηγύρισε τὸν αἱματηρὸν αὐτοῦ θρίαμβον ἄνευ αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων, διότι ἐξ ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Νομαντίας εἷς καὶ μόνος ἐπέζησε, χρυσίον δὲ ἢ ἀργύριον οὐδέποτε ἔσχον, τὰ δὲ ὅπλα ἐξηφάνισαν πρὸ τῆς καταστροφῆς (Ἀππιανοῦ Ἰβηρικὴ, 38 ἕως τέλους).

Α'. Περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην χαρακτῆρος τῆς τε Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ βίου τῶν Ῥωμαίων ἐν γένει. — Ἡ Ῥωμαϊκὴ κυριαρχία διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς προηγουμένης Μακεδονικῆς καὶ μάλιστα τῶν νεωτέρων κυριαρχιῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι αὐταὶ μὲν ἠγωνίσθησαν καὶ ἀγωνίζονται νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν βίον καὶ νὰ συγχωνεύσωσιν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς δορικτήτορος ἐθνικότητος· ἐνῷ αἱ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατακτηθεῖσαι χῶραι διέμενον πραγματικῶς ἰδιαίτεραι πολιτεῖαι, διαφυλάττουσαι ἀναλλοίωτα τὸ πλεῖον τὰ ἤθη καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῶν, καὶ διατελοῦσαι μόνον ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἐφορίαν Ῥωμαίου διοικητοῦ. Εἴδομεν ἤδη τοῦτο ὡς πρὸς τὴν Ἰταλίαν· τὸ αὐτὸ σύστημα ἐπεκράτει καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐκτὸς αὐτῆς συγκροτηθείσας ἐπαρχίας(*). Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἄλλους τινὰς τρόπους πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους αὐτῶν· διότι, ἅμα συγκροτήσαντες ἐπαρχίαν τινὰ, ἐφρόντιζον νὰ διασπῶσι, διὰ

(*) Ἡ Λατινικὴ λέξις provincia, τὴν ὁποίαν συνήθως παράγουν ἀπὸ τοῦ pro-vinco, εἶναι, κατὰ τὸν Νεῖβουρον (3, σελ. 727), οὐδὲν ἄλλο ἢ ἕτερός τις τύπος τῆς λέξεως proventus, εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πρόσοδος· καὶ ὑποδεικνύει ὅτι ἡ κατακτηθεῖσα χώρα ἐθεωρεῖτο πρὸ πάντων ὡς χώρα προσοδοφόρος.

ποικίλων συμφερόντων, τὰ διάφορα τμήματα τῆς προηγουμένως αὐτοτελοῦς πολιτείας, διατηροῦντες αὐτονόμως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἢ ἐνίοτε ἀφορολογήτους τὰς πόλεις ὅσαι, διὰ προδοσίας τινός, διευκόλυνον αὐτοῖς τὴν νίκην· καὶ ἐξεναντίας, καταισχύπτοντες ἢ ὑποβάλλοντες εἰς τὴν αὐτογνώμονα καὶ καταθλιπτικὴν ἐξουσίαν τῶν διοικητῶν καὶ τῶν φορολόγων, τὰς πόλεις ὅσαι ἀντέςησαν γενναίως ἐπὶ τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης ἀγῶνος. Ἐντεῦθεν βλέπομεν εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, οὐ μόνον ὑπηκόους, ἀλλὰ καὶ ἰσοπολίτιδας πόλεις, καὶ πολιαρχίας, καὶ Ῥωμαϊκὰς ἀποικίας, καὶ πόλεις νεμομένας τὰ τῶν Λατίνων δικαιώματα καὶ ἄλλως κατηρτισμένας κοινότητας. Τὸ μόνον πλεονέκτημα τὸ ὁποῖον ἀπελάμβανον ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας τὰ ἐντελῶς ὑποταχθέντα ἔθνη, ἦτο ἡ εἰσαγωγὴ καλητέρων νόμων, ἢ ἡ βελτίωσις τῶν προϋπαρχόντων, διότι ὁ πρακτικὸς καὶ θετικὸς ἐκεῖνος λαὸς ἀείποτε ἠρίζευσε περὶ τὴν νομοθεσίαν· ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο κατεστρέφετο, κατὰ δυστυχίαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι διοικηταὶ διεξῆγον τὸ δίκαιον εἰς τὰς ἐπαρχίας. Οἱ διοικηταὶ οὗτοι, ἀναλαμβάνοντες τὴν ὑπηρεσίαν, ἐξέδιδον, ὡς καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ πραίτορες (σελ. 288 καὶ 289), διατάγματα ἰσχυρότερα τοῦ νομίμου δικαίου· οἱ πλεῖστοι ἐθεώρουν τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ὡς ἀφορμὴν πορισμοῦ καὶ φιλαρχίας, πολλάκις δὲ τὸ δίκαιον ὑπεχώρει καὶ εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν προσόδων, διότι ἦσαν ἐπίσημοι Ῥωμαῖοι πολῖται, ἔχοντες πολλὴν ἰσχὺν ὡς πρὸς τὴν παραχώρησιν τῶν ἀνωτέρων ἀρχῶν, ὅθεν οἱ πλεῖστοι διοικηταὶ ἐπολιτεύοντο πρὸς αὐτοὺς μετὰ πολλῆς φειδοῦς καὶ ὑπολήψεως. Οἱ δὲ διοικηταὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο **πραίτορες ἢ προκόνσουλοι**. Κατ' ἀρχὰς προεχειρίζοντο ἰδίᾳ πραίτορές τινες, χάριν τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν (σελ. 289), ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Ϛ'. πρ. Χρ. ἑκατ.. ἐπειδὴ οἱ δύο κυρίως περὶ τὰ δικαστικὰ ἔργα ἀσχολούμενοι πραίτορες δὲν ἐξήρκουν ἤδη διὰ τὴν πληθὺν τῶν ὑποθέσεων, ἅπαντες οἱ πραίτορες διέμενον ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ πρῶτον τῆς χειροτονίας αὐτῶν ἔτος, διεξάγοντες αὐτόθι τὴν δικαιοσύνην, κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς ἔτος ἀπήρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας ὡς διοικηταὶ ἢ ἐκαλοῦντο τότε **Προπραίτορες** (ἢ, κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀντισράτηγοι). Ἐκτὸς τούτου ἐλάμβανον καὶ οἱ ὕπατοι συνήθως ἐπαρχίας μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔτους τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, καλούμενοι τότε **Προκόνσουλοι** (ἀνθύπατοι). (Τίνες δὲ ἄλλοι ὠνομάζοντο ἐπίσης προκόνσουλοι καὶ προπραίτορες, ἴδε ἐν σελ. 320). Τὸν διοικητὴν συνώδευε **Ταμίας**, ἐπιτετραμμένος τὰ οἰκονομικά· καὶ τοῦτο ἐπέφερε τὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 267=487 βαθμιαίαν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταμιῶν.

Ἀφ' ἧς δὲ ἐποχῆς ἡ ἄνω Ἰταλία, ἡ Σικελία, ἡ Σαρδὼν, ἡ Ἰβηρία, ἡ Μακεδονία καὶ ἡ ἐν τῇ Ἀφρικῇ Καρχηδονιακὴ χώρα ἀπέβησαν Ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι, ἠλλοιώθη ἅπασα τοῦ ἔθνους τούτου ἡ κατάστασις· ἅμα δηλαδὴ ἡ Ῥώμη, ἀπὸ στρατιωτικοῦ ἁπλῶς κράτους ἀπέβη κράτος κατακτητικόν, τὴν ἀρχαίαν ἀριζοκρατίαν διεδέξατο ζενὴ ὀλιγαρχία, ἥτις, διὰ νὰ προλάβῃ τὸ πλῆθος συνεργὸν εἰς τὰ βουλεύματα αὐτῆς, ἔδωκεν εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ μᾶλλον ἢ μᾶλλον δημοκρατικώτερον τύπον. Ἐν τῇ προηγουμένῃ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ, σκοπὸς τῶν κοινῶν τοῦ ἔθνους ἀγώνων ἦτο ἡ διατήρησις τῶν ἀρχαίων ἠθῶν, ἡ ἐπὶ τῶν γειτόνων ὑπεροχὴ, ἡ εὐγενὴς ἅμιλλα τοῦ τιμηθῆναι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὄχι ὁ πλουτισμὸς καὶ ἡ κτῆσις· πᾶς Ῥωμαῖος ἦτο μὲν στρατιώτης, ἀλλ' ἅμα ἡττηθέντος τοῦ ἐχθροῦ ἀπέβαινε πάλιν ἁπλοῦς πολίτης. Ἀφοῦ ὅμως ὁ πόλεμος κατέστη διαρκὴς, καὶ οἱ πλεῖστοι Ῥωμαῖοι ἔζων ἤδη ἐν στρατοπέδῳ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ πόλει, ἀφ' ἑνὸς οἱ στρατιῶται ἤρξαντο νὰ θεωρῶσιν ὡς πατρίδα τὸ στρατόπεδον, καὶ ὡς ἄρχοντας τοὺς ἀξιωματικούς αὐτῶν, ὅπερ ἐπέφερε βραδύτερον ὀλέθρια ἀποτελέσματα· ἀφ' ἑτέρου οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ οἵτινες εἶχον ἀνάγκην τῆς εὐνοίας τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν, καθὸ συγχρόνως ψηφιζόντων ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις, ἤρξαντο νὰ ἀποβαίνωσιν ὀσημέραι, περὶ μὲν τὴν πειθαρχίαν ἀνεκτικώτεροι, εὐχερέστεροι δὲ εἰς τὸ νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν λεηλασίαν τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν συμμάχων· ἡ πειθαρχία δὲν ἠνωρθοῦτο ἐκ διαλειμμάτων εἰμὴ ὑπὸ ὀλίγων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα ἦτο τοσοῦτον ὥστε δὲν εἶχον χρείαν μέσων τεχνητῶν ἵνα ἰσχύσωσι παρὰ τοῖς στρατιώταις. Ἐντεῦθεν ὁ πόλεμος ἀπέβη καταστρεπτικώτερος καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ληστρικώτερος· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πρὸς τὴν ἁρπαγὴν ῥοπὴ καὶ ἡ περὶ τὸν πόλεμον ἀγριότης τῶν Ῥωμαίων παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς προηγουμένης ἐποχῆς, δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὸν τραχὺν τοῦ ἔθνους ἐκείνου χαρακτῆρα· ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐκορυφώθη ὡς ἐκ τῆς περὶ τὴν πειθαρχίαν ἐκλύσεως. Αὐτοὶ οἱ εὐγενέστεροι καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένοι στρατηγοὶ, οἷος ὁ Κλαύδιος Μάρκελλος, ἐπέτρεπον τὴν διαρπαγὴν τῶν λαμπροτέρων πό-

λεων καὶ ἀπῆγον εἰς Ῥώμην πλῆθος ἄπειρον ἀριζοτεχνημάτων καὶ πολυτίμων πραγμάτων, ἐξ οὗ οὐ μόνον ἀκαταλόγιστος ὑλικὴ ζημία προςεγένετο εἰς τὰ κατακτηθέντα ἔθνη, ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη αὐτὴ ἔπαθεν ὀλεθρίαν βλάβην, διότι ἡ νέα τοῦ κόσμου πρωτεύουσα δὲν ἠδύνατο, ὡς πρὸς τὴν ἐμψύχωσιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς τέχνης, νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἀρχαίας ταύτης ἑστίας, καθὸ μὴ ἔχουσα τὴν πάνδημον καὶ ἔμφυτον φιλοκαλίαν, ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Δὲν ἠρκοῦντο δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τεχνουργημάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν θησαυρῶν, ἀλλὰ παρεβίαζον καὶ τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν, εὐημερίαν καὶ τιμὴν τῶν τε πολεμίων καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατοίκων, καὶ αὐτῶν τῶν λεγομένων συμμάχων. Ἡ περὶ τοῦτο κατάχρησις προέβη τοσοῦτον ὥστε, ἵνα ἓν καὶ μόνον ἐπιφέρωμεν παράδειγμα, ἐν ἔτει 171 = 583, πρέσβεις ἀμφοτέρων τῶν Ἰβηρικῶν ἐπαρχιῶν γονυπετῶς ἱκέτευσαν τὴν βουλὴν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τοὐλάχιζον εἰς τοὺς ςρατηγοὺς αὐτῆς νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς συμμάχους τραχύτερον παρὰ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς. Ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν παρεῖχεν εἰς τὴν χρηματολογίαν καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἐν Ῥώμῃ ἐνίσχυσιν ἀφορμὴν μεγαλητέραν ἔτι ἢ καὶ αὐτὰς ὁ πόλεμος. Οἱ διοικηταὶ καὶ οἱ ὑπάλληλοι οὐ μόνον αὐτοὶ ἐπλούτουν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀλλ' ὑπεστήριζον καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν φόρων, διότι οὗτοι ἦσαν ἐπίσημοι πολῖται ἰσχυροὶ ἐν Ῥώμῃ ἢ καὶ σύντροφοι αὐτῶν. Ὁσάκις διὰ τῶν πολυειδῶν τούτων καταπιέσεων ἐξηντλοῦντο ἔν τινι ἐπαρχίᾳ τὰ χρήματα, αἱ καταπιέσεις ἠνάγκαζον τοὺς κατοίκους νὰ δανείζωνται παρ' αὐτῶν ἐπὶ ὑπερόγκοις τόκοις, ἐξ ἐγίνοντο τοιουτοτρόπως βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κύριοι τῆς πλείστης ἀκινήτου ἰδιοκτησίας. Πολλοὶ τῶν μὴ λαβόντων ἐπαρχίαν, ἐπενόουν ἄλλον τρόπον πορισμοῦ· ἐπετύγχανον δηλαδὴ παρὰ τῆς βουλῆς δόγμα ἀποφαινόμενον ὅτι ὁδοιποροῦσι λόγῳ δημοσίου ὑπηρεσίας, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐλάμβανον ἀφορμὴν οὐ μόνον νὰ ξενίζωνται πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀναγκαίους εἰς ὁδοιπορίαν ἵππους καὶ δῶρα λαμπρὰ νὰ ἀπαιτῶσι. Δὲν ἐλησιεύοντο δὲ τοιουτρόπως μόνοι οἱ ἐπαρχιῶται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων ἐκείνων καὶ μεγιςάνων· διότι οἱ ἐνοικιασταὶ τῶν προσόδων κατώρθων πολλάκις νὰ λαμβάνωσιν αὐτὰς εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς ἀληθοῦς, ἢ νὰ ἐπιτυγχάνωσιν, ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν, ἐλάττωσιν τοῦ μισθώματος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὠφελοῦντο αὐτοί, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ φορολογούμενοι. Πρὸς τούτοις τὸ πλεῖον μέρος τῶν ἐθνικῶν γαιῶν κατεπατήθη ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων πολιτῶν, οἵτινες προσέθετον ἀδιαλείπτως εἰς τὰ ἴδια κτήματα μεγάλα τῶν παρακειμένων δημοσίων κτημάτων τμήματα καὶ συνεκρότουν τοιουτοτρόπως ἀληθῶς ἡγεμονικὰς περιουσίας. Ἡ βουλὴ ἠθέλησε πολλάκις νὰ περιστείλῃ, δι' αὐςηρῶν διατάξεων, τὰς ποικίλας ταύτας καταχρήσεις, ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι τὸ κακὸν ἐπήγαζεν ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὐχὶ ἀπὸ τὴν ἐξαχρείωσιν ὀλίγων τινῶν πολιτῶν.—Ἡ Ἰταλία ἔπαθεν ὅσα καὶ αἱ ἐπαρχίαι· ἡ χώρα αὕτη, ἀποβαλοῦσα τὴν ἀρχαίαν ἀκμὴν, περιέστη εἰς πολλὴν πενίαν διὰ τῶν ἀδιαλείπτων ἐκείνων πολέμων, τῶν ἐπαγαγόντων τὴν ἐλάττωσιν μὲν τῶν κατοίκων, τὴν αὔξησιν δὲ τῶν φόρων. Οἱ Ῥωμαῖοι μεγιςᾶνες ἔλαβον ἐκ τούτου ἀφορμὴν νὰ ἀγοράσωσι πολλὰς γαίας εἰς τιμὰς εὐτελεῖς καὶ νὰ συγκροτήσωσιν οὕτω τὰ λεγόμενα latifundia, ἤτοι κτήματα ἀχανῆ, τὰ ὁποῖα ἐκαλλιεργοῦντο διὰ πολυαρίθμων καὶ πολλάκις ἡμιαγρίων δούλων, δια δεξαμένων ἤδη τοὺς ἐκλιπόντας ἐλευθέρους πολίτας καὶ γεωργούς. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τοὺς δούλους τούτους ὡς κτήνη, μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ἀπαραλλάκτως καθὼς σήμερον ἐν τῇ Ἀμερικῇ καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ μεταχειρίζονται τὰ Αἰθιοπικὰ ἀνδράποδα, καὶ δὲν περιωρίζοντο εἰς τὴν ἐν τοῖς ἀγροῖς χρῆσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἅπασα ἡ οἰκιακὴ θεραπεία συνεκροτεῖτο ἀπὸ δορυαλώτων ἢ ἀργυρωνήτων ἀνθρώπων· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀνατροφὴ τῶν νέων εἰς δούλους ἤδη ἀνετίθετο, ὅπερ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς νεολαίας.

Ὁ ὅλος βίος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἠλλοιώθη ὡς ἐκ τῆς κατακτητικῆς ἐκείνης ῥαπῆς καὶ τῆς ἀρξαμένης κοσμοκρατορίας. Τὰ πλούτη, αἱ ἐφευρέσεις, αἱ τέχναι, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι τῶν προηγουμένων χρόνων συνέῤῥευσαν εἰς Ῥώμην καὶ ὑπηρέτησαν τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν ἀπὸ τοῦδε ὅπως πρότερον εἶχον ὑπηρετήσει τοὺς ἡγεμόνας τῆς Συρίας, τοῦ Περγάμου, καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐφώρμησαν εἰς τὴν νέαν τοῦ κόσμου πρωτεύουσαν καὶ ἦθη ξενικὰ καὶ ἀπολαύσεις καὶ κακίαι παντοδαπαί. Διὰ νὰ δώσωμεν μικρὰν ἰδέαν περὶ τῶν θησαυρῶν οἵτινες συνεφοροῦντο τότε ἐν Ῥώμῃ ἀπό τε τῆς λείας καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν προσόδων, ἀναφέρομεν δύο τινά. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ὡς λείαν τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου, 2250 ἀργυρᾶ καὶ 230 χρυσᾶ τάλαντα, ἔτι δὲ, ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν πολυτίμων πραγμάτων, τετρακοσίους χρυσοῦς στεφάνους. Προτούτοις, ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ, τοσαῦτα ἦσαν

τὰ τακτικὰ τοῦ κράτους εἰσοδήματα, ὥστε, μετὰ τὴν ἐξόφλησιν ὅλων τῶν ἐξόδων, ἐπερίσσευσαν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἀργύρου μὲν 726 λίτραι, χρυσοῦ δὲ 1092· εἰς ἃς προσθετέον ἔτι 75,700 λίτρας προερχομένας ἀπὸ ἐκτάκτων προσόδων (*). Τότε ἐπεχείρησαν οἱ Ῥωμαῖοι πανηγύρεις καὶ γιγαντώδεις κατασκευὰς ἐφαμίλλους τῶν πάλαι ἐν ταῖς ἱερατικαῖς πολιτείαις γενομένων. Τὰ δημόσια οἰκοδομήματα τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπερέβαλον κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα τὰ τῆς προηγουμένης περιόδου. Νέαι λεωφόροι κατεσκευάσθησαν ἤδη ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐξ ὧν μάλιστα ὀνομασταὶ εἶναι ἡ Φλαμινία καὶ ἡ Αἰμιλία. Ἡ πρώτη, τὴν ὁποίαν ἔρρωσεν ἐπὶ τῆς ἐν ἔτει 220 =534 τιμητείας αὐτοῦ ὁ βραβύτερον, κατὰ τὴν περὶ Τρασυμέναν λίμνην μάχην, πεσὼν Γάϊος Φλαμίνιος Νέπως, ἔφερεν ἀπὸ Ῥώμης εἰς Ἀρίμινον, ἐν τῇ Ὀμβρικῇ· ἡ δευτέρα, ἔργον τοῦ ὑπάτου Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου, 187=567, ἔφερεν ἀπὸ Πλακεντίας εἰς Ἀρίμινον ἐπίσης διὰ τῆς Βονωνίας (Στράβ. Ε, Α, 11). Ἔτι δὲ θαυμαστότερα ὑπῆρξαν τὰ κατορθωθέντα, 184=570, ὑπὸ τῶν τιμητῶν Μάρκου Πορκίου Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Λευκίου Οὐαλερίου Φλάκκου, οἵτινες ἐκαθάρισαν τοὺς ὑπονόμους τῆς Ῥώμης, ἀπεξήραναν καὶ ἔρρωσαν τὰ ἐν τῇ πόλει ἕλη, κατεσκεύασαν παρὰ τῇ ἀγορᾷ ἀχανῆ Βασιλικήν, ἤτοι πάμμεγα δικαστικὸν κατάστημα, ἔκτισαν ἀνὰ μέσον τῶν ἑλῶν τῆς Ταρραχίνης στερεὰν λεωφόρον καὶ ὄρος ὅλον διέρρηξαν περὶ Φορμίας (ἐν τῇ χώρᾳ τῆς σημερινῆς Mola di Gaëta) ἵνα διέλθῃ δι' αὐτοῦ ὁδός τις.—Καὶ ταῦτα μὲν θαυμαστὰ καὶ κοινωφελῆ· οἱ δὲ ἀγῶνες εἰς οὓς κατεδαπανῶντο πλεῖστοι τῶν ἁρπαζομένων θησαυρῶν ἐμφαίνουσι τραχύτητα καὶ ὠμότητα παντάπασιν ἀλλοίαν τῆς ἐμφύτου φιλοκαλίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· διότι ἐνῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ λαὸς ἐψυχαγωγεῖτο καὶ ἐξευγενίζετο διὰ τῶν χαριεστέρων ἔργων τῆς Τέχνης καὶ τῶν Μουσῶν, τοὺς Ῥωμαίους ἐξεναντίας δὲν ἔτερπεν εἰμὴ ἡ θέα τοῦ φόνου καὶ τῆς ἀπανθρωπίας, ἡ δὲ τέχνη καὶ ἡ ποίησις ὑπηρέτουν, ὡς θεραπαινίδες εὐτελεῖς, τὴν ἀγριότητα ἐκείνην τῶν ἠθῶν. Αἱ μονομαχίαι (ludi gladiatorii) καὶ θηριομαχίαι, αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμων εἰσαχθεῖσαι ἐν Ῥώμῃ, ἔτυχον τοσαύτης ἐνταῦθα δεξιώσεως ὥστε ἔκτοτε ἀπέβησαν τὸ προσφιλέστατον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ψυχαγώγημα. Μάτην φιλόκαλοί τινες εὐπατρίδαι ἐπεχείρησαν νὰ δώσωσιν ἄλλην ροπὴν εἰς τὰς κοινὰς διαχύσεις, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν δραματικῶν παραστάσεων· ἡ ἀπόπειρα αὐτῶν ἀπέτυχε, διότι ὁ ὄχλος τῶν Ῥωμαίων οὐδέποτε κατενόησε τὸν εὐγενέστερον τοῦ θεάτρου σκοπόν. Ἐξεναντίας δὲ τὰ φονικὰ καὶ αἱματηρὰ ἐκεῖνα θεάματα τοσοῦτον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατεγοήτευσαν τοὺς Ῥωμαίους, ὥστε οἱ ἄρχοντες, διὰ νὰ καταταθῶσι παρὰ τῷ δήμῳ ἀγαπητοί, περιῆλθον μετ' ὀλίγον εἰς ὀλεθρίαν ἅμιλλαν τίς εἶνα νὰ ὑπερβάλῃ περὶ τὴν πολυτελῆ παρασκευὴν τοιούτων θηριομαχιῶν καὶ μονομαχιῶν, αἵτινες ἐνίοτε διήρκουν πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας· ἐντεῦθεν, οὐ μόνον αἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ᾗ παρὰ τοῖς συμμάχοις καταχρήσεις ἐκορυφώθησαν διὰ τὰς ἀπαιτουμένας ὑπερόγκους δαπάνας, οὐ μόνον τὰ ἤθη καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ ἐξηχρειώθησαν· ἀλλ' ἡ τοσαύτη πρὸς τὸν ὄχλον τῆς πρωτευούσης περιποίησις ᾗ ἡ μετ' ὀλίγον εἰσαχθεῖσα δωρεὰν διατροφὴ αὐτοῦ, ἔφερεν ἐν αὐτῇ ᾗ πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ἔξω χώρας, ὥστε ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς καθεκάστην ἐμειοῦτο τὸ ἐλεύθερον τῶν ἀγρῶν πλῆθος, τὸ σῶζον ἔτι ἴχνη τινὰ τῆς πατρίου ἀρετῆς, ἀφ' ἑτέρου ηὔξανεν ὁσημέραι ὁ ἀργὸς καὶ ὤνιος τῆς πόλεως συρφετός.

Ἕτερον ὀλέθριον ἀποτέλεσμα τῶν Ῥωμαϊκῶν κατακτήσεων ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τοῦ δαπανηροῦ δημοσίου βίου τόσῳ εὐχερέστερον καὶ ταχύτερον συμπροαχθεῖσα ἰδιωτικὴ πολυτέλεια, ὅσῳ ἐν Ῥώμῃ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γερμανικοῖς ἔθνεσιν, αἱ γυναῖκες (σελ. 314 καὶ 315) ὥριζον ἀνέκαθεν τὸ εὐπρεπὲς καὶ τὸ κομψόν. Αἱ γυναῖκες λοιπόν, περὶ ἣν ἐποχὴν ταύτην, τοσοῦτον ἐμακρύνθησαν, ὡς πρὸς τὰ κοσμήματα αὐτῶν, τῆς ἀρχαίας ἀφελείας, ὥστε, ἐν ἔτει 195=559, ἐπεχείρησαν ἀληθῆ στάσιν διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν κατάργησιν τοῦ πρὸ 18 ἐτῶν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Ὀππίου, ἐκδοθέντος κατὰ τῆς πολυτελείας νόμου (lex Oppia), ὅστις ἀπηγόρευεν εἰς τὴν Ῥωμαίαν γυναῖκα νὰ ἔχῃ χρυσίον πλειότερον τῆς ἡμισείας οὐγκίας, νὰ φέρῃ ποικιλόχροα ἐνδύματα, ᾗ, ἐξαιρέσει τῶν ἑορτῶν, νὰ μεταχειρίζεται ἅμαξαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐν διαστήματι ἑνὸς μιλίου περὶ αὐτήν. Αἱ γυναῖκες κατέπεισαν δύο δημάρχους νὰ προτείνωσι τὴν κατάργησιν τοῦ νόμου τούτου, ᾗ, πολιορκήσασαι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, δὲν ἡσύχασαν εἰμὴ ἀφοῦ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ· ἅπασαι

(*) Τούτου ἕνεκεν ὁ ἐπὶ τῆς περιουσίας φόρος τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν κατέπαυσαν ἀπὸ τοῦ 167=587—43=711.

δὲ αἱ πρὸς ἀνατολὴν τῆς προαγομένης πολυτελείας προσπάθειαι τοῦ Κάτωνος, καὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν καὶ βραδύτερον ὡς τιμητοῦ, ἀπέδησαν μάταιαι.— Ἐντούτοις ὁ ἐν Ῥώμῃ σωρευόμενος ἐκεῖνος πλοῦτος δὲν διενέμετο εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἀλλὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας εὐαρίθμων οἴκων, οἱ δὲ λοιποὶ περιέπεσον εἰς ἐσχάτην πενίαν· καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δημαρχίας καταπαύσασα ἐπί τινα χρόνον τοκογλυφία, ἐπανελήφθη καὶ ἔφερε νέας συμφοράς. Ἡ ἀνισότης αὕτη τῶν περιουσιῶν καὶ ἡ τῶν πολλῶν κατάθλιψις, προέκυψεν ἀπὸ τὰς ἐξῆς κυρίως αἰτίας. Οἱ Ῥωμαῖοι, καθὼς καὶ οἱ Ἕλληνες, δὲν εἶχον περὶ τοῦ ἐμπορίου τὴν ὀρθὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἔχουσι περὶ αὐτοῦ τὰ νεώτερα ἔθνη· διότι ἐθεώρουν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν μόνον ὡς ἀναγκαῖον κακὸν, οὐχὶ ὡς μηχανὰς ἐπιτηδειοτάτας εἰς τὸ νὰ θεραπεύωσι τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ παραγομένην ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν· καὶ οὕτως ἐξηγεῖται διατὶ οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ διορθώσωσι τὴν ἀνισότητα ταύτην ἄλλως εἰμὴ διὰ τεχνητῶν τρόπων, οἷον καταργήσεως χρεῶν καὶ κληρουχικῶν νόμων. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐθεώρουν τὸ ἐμπόριον ὡς ἀσχολίαν εὐπρεπῆ, πᾶσαι αἱ ἐμπορικαὶ ἀνταλλαγαὶ περιῆλθον εἰς χεῖρας ξένων· ἀφ' ἑτέρου ἅπαντα τὰ χρήματα τὰ ἀπὸ τῶν καταπιέσεων, τῆς λείας, τῆς τῶν προσόδων ἐνοικιάσεως, τῆς τοκογλυφίας ἢ τῶν τραπεζητικῶν ἐργασιῶν προερχόμενα συνέρρευσαν εἰς χεῖρας τῆς ἱππικῆς τάξεως (σελ. 291) καὶ τῶν μεγιστάνων ἐκείνων οἵτινες μήτε νὰ κατασπαθήσωσι, μήτε ἀντὶ κτημάτων νὰ ἀνταλλάξωσιν ἤθελον τὰ χρήματα αὐτῶν. Τοῦτο ἐπήγαγε μετέπειτα, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὅπερ τὴν σήμερον συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν στενὴν ἕνωσιν τῆς χρηματικῆς καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ γένους ἀριστοκρατίας· συγχρόνως δὲ καὶ τὴν καταπιεστικωτέραν τοκογλυφίαν ἢ φορολογίαν, διότι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἀντὶ νὰ συνδιαλλάττῃ τὸν ὀφειλέτην πρὸς τὸν δανειστὴν, κατέθλιβεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν πρῶτον, καθὸ οὐ μόνον σύμμαχος οὖσα τῶν δανειῶν, ἀλλὰ ἢ διεξαγομένη παρ' αὐτῶν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ βουλὴ κυρίως ἀπὸ τῆς ἱππικῆς τάξεως ἀνεπληροῦτο. Αὕτη ἡ ἱππικὴ τάξις, περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς συγκροτήσεως τῆς ὁποίας ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν, ἀπετέλεσε, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὁμοῦ μέ τινας ἐκ τῶν τῆς κυβερνώσης ἀριστοκρατίας, τὴν τάξιν τῶν Ῥωμαίων κεφαλαιούχων, ἀφ' ἧς κατὰ μικρὸν κατήντησαν νὰ ἐξαρτῶνται πᾶσα ἡ εὐημερία, ἡ ἐργασία, ἡ ἐμπορία καὶ πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Κράτους, ἀπαραλλάκτως καθὼς εἰς τὰς σημερινὰς βιομηχανικὰς πολιτείας τὸ ὑλικὸν εὖ εἶναι τοῦ πλήθους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων καὶ ἀπὸ τοὺς τραπεζίτας αὐτῶν. Ἡ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ἰσχὺς αὐτῶν ἦτο τόσῳ μεγαλητέρα ὅσῳ, ἐπειδὴ ἀπετέλουν τὴν μέσην μεταξὺ τῆς ἀριστοκρατίας ἢ τοῦ δήμου τάξιν, ἡ στάθμη ἔῤῥεπε κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως δὲν μετεχειρίζοντο συνήθως τὴν δύναμιν αὐτῶν ταύτην εἰμὴ διὰ νὰ αὐξήσωσι τὰ χρηματικὰ αὐτῶν κέρδη. Αὐτοὶ ἐμισθοῦντο τὰς προσόδους ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, διότι ἐν Ῥώμῃ ἐπεκράτει τὸ ὀλέθριον τῆς ἐνοικιάσεως τῶν προσόδων σύστημα· αὐτοὶ ἀνελάμβανον, κατ' ἐργολαβίαν, τὴν κατασκευὴν τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, λεωφόρων καὶ ὑδραγωγείων καὶ παρεῖχον εἰς τὰς ὑποτεταγμένας πόλεις καὶ ἡγεμονίας τὰ ἔνεκα τῶν καταπιέσεων τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἀπαιτούμενα χρήματα, ἐπὶ ὑποθήκῃ κτημάτων καὶ ὑπερόγκοις τόκοις. Συνεκρότουν δ' ἐπὶ τούτῳ μεγάλας ἑταιρείας αἵτινες συγκατέβαλλον τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια καὶ δύνανται νὰ παραβληθῶσι μὲ τὰς σημερινὰς διὰ μετοχῶν ἑταιρείας. Τοιουτοτρόπως οἱ ἱππεῖς συνήθροισαν βαθμηδὸν τὸ πλεῖστον νόμισμα τοῦ κράτους· καὶ ἐπειδὴ ἐσφετερίσθησαν ὅλας σχεδὸν τὰς ἀξιολόγους ἐπιχειρήσεις καὶ τρόπον τινὰ διεχειρίζοντο ὅλα τὰ κεφάλαια, ἅπαντες οἱ κεφαλαιοῦχοι εἶχον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συμφέρον μετ' αὐτῶν, λαβόντων ἐκ τούτου ἐξουσίαν ἀπεριόριστον καὶ τυραννικήν· διότι, σύμμαχοι προστούτοις ὄντες τῆς ἐπικρατούσης ἀριστοκρατίας, διέφευγον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πᾶσαν τιμωρίαν διὰ τὰς αἰσχρὰς ἀδικίας καὶ δολιότητας τὰς ὁποίας ἔπραττον, οὐ μόνον ὡς πρὸς τοὺς ἰδιώτας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Ἀλλ' ὅσῳ ὀλεθρία καὶ ἂν ἦτο ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἐπορεύετο ἤδη ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία, τὰ δύο κύρια αὐτῆς ἐρείσματα ἐσώζοντο εἰσέτι ἀκλόνητα· δηλαδὴ τὸ σέβας τοῦ πλήθους πρός τε τοὺς θεοὺς, πρός τε τὰ πάτρια θρησκευτικὰ ἤθη, ἢ ἡ θαυμαστὴ ἐπιτηδειότης τῆς βουλῆς εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζεται τὸ σέβας τοῦτο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πολιτείας (Πολυβ. 6, 56, 64, ἐπ.). Ἐν τέλει λ. χ. τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου, ἡ βουλὴ συνεζήτησε μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας ἢ σχεδὸν ἀγωνίας περὶ τῶν λίθων τοὺς ὁποίους ἔῤῥιπτον, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν φύλλων ἢ κλάδων (verbenæ) τοὺς ὁποίους ἐπὶ κεφαλῆς ἔφερον οἱ ἱερεῖς ἐπὶ συνομολογήσεως εἰρήνης. Ἀλλὰ μετ'

ὀλίγον, ἐκραγέντος τοῦ Ἀντιοχικοῦ πολέμου, ἡ βουλή, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ἐξεναντίας ἀναγκαῖον νὰ πράξῃ δραστηρίως, ἀποφεύγουσα τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, δὲν ἤθελε δὲ νὰ κινήσῃ καθ' ἑαυτὴν τὴν κοινὴν γνώμην, συνεννοήθη ἐν ἀπορρήτῳ μετὰ τῶν ἱερέων ἵνα, ἐρωτώμενοι, ἐκδώσωσι γνώμην σύμφωνον μὲν μὲ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, καθησυχάζουσαν δὲ τὸ πλῆθος. Προστούτοις, ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου τούτου, Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς ὁ πρεσβύτερος, θεωρήσας ποτὲ ἀναγκαῖον, διὰ πολιτικοὺς λόγους, νὰ χρονοτριβήσῃ περὶ τὴν πορείαν αὐτοῦ ὁ στρατός, τοὺς μὲν ἀληθεῖς λόγους δὲν ἀπεκάλυψεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνῆκεν εἰς τὸν σύλλογον τῶν Σαλίων, κατὰ δὲ τὰ ἀρχαῖα ἱερὰ βιβλία οὐδεὶς τῶν Σαλίων ἱερέων ὤφειλε νὰ ὁδεύῃ ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, ἐπὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Ἄρεος, ἔφερεν εἰς μέσον ταύτην τὴν πρόφασιν τῆς διατριβῆς. Τινὲς μὲν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν δὲν ἔκρυπτον τὸ ὀλίγον αὐτῶν πρὸς ταῦτα πάντα σέβας· καὶ ὁ Φάβιος Μάξιμος ὁ βραδὺς δὲν ἐδίσασέ ποτε νὰ εἴπῃ σαφῶς ὅτι αἱ οἰωνοσκοπίαι ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ πολιτικαὶ μηχαναί, ἀποβαίνουσαι αἴσιαι μὲν ὁσάκις ὁ λόγος ἦτο νὰ γίνῃ τι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πολιτείας, δυσμενεῖς δέ, ὁσάκις προέκειτο νὰ διακωλυθῇ τις ἐπιχείρησις. Ἡ πλειονοψηφία ὅμως τῆς ἀριστοκρατίας, προνοητικωτέρα οὖσα, οὐ μόνον δὲν ἀπεκάλυπτε τοῦτο, ἀλλὰ ἐφρόντιζε παντὶ σθένει νὰ διατηρῇ σῶαν τὴν εὐεργετικὴν ἐπὶ τῶν ψυχῶν τοῦ πλήθους ἐπιῤῥοὴν τοῦ ἐθνικοῦ θρησκεύματος καὶ τῶν τελετῶν αὐτοῦ. Ὅσῳ δὲ ἰσχυρὸν καὶ ἂν ἦτο τὸ θρήσκευμα, δὲν ἠδύνατο ἐκ τούτου νὰ προκύψῃ ἱεροκρατία, διότι τὸ θρήσκευμα ἦτο ὑποτεταγμένον εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ὁσάκις περὶ θρησκευτικῶν τελετῶν ἢ περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν διαφόρων ἱερέων προέκυπτε διένεξίς τις, ἀπεφάσιζεν ἐπὶ τέλους οὐχὶ ἱερατικόν τι δικαστήριον, ἀλλ' ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος. — Οὐ μόνον δὲ τὸ θρήσκευμα ἦτο ἔτι ἰσχυρὸν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἐνῷ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἶχε πρὸ καιροῦ ἤδη φθαρῇ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη τῶν Ἰταλικῶν ἐθνῶν ἦσαν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ βελτίονα τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἠθῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας. Μάλιστα δὲ θαυμαστοὶ ἀναφαίνονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Ἰταλοὶ διὰ τὴν ὁμόνοιαν αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς ξένους καὶ τὴν ὄντως ἐθνικὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοῦ αὐτῶν· καὶ ὅταν παραβάλωμεν τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα μὲ τὴν αἰωνίαν διχόνοιαν, τὴν ὀλεθρίαν ἀντιζηλίαν, τὴν προθυμίαν τῶν πολιτικῶν μερίδων εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῶσι τὰ ξένα συμφέροντα καὶ τὴν συρφετώδη συγκρότησιν τοῦ στρατοῦ αἵτινες ἐπεκράτουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, εὐχερῶς θέλομεν ἐννοήσει πῶς ἡ Ῥώμη κατίσχυσεν ὅλων τούτων τῶν ἐπικρατειῶν.

Ἅπαντα λοιπὸν τὰ ἔθνη ταῦτα, τά τε Ἀσιανὰ καὶ τὰ Ἑλληνικά, ἀπέβαλον ἡ τότε ἢ μετ' οὐ πολὺ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὸ ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ ὄνομα· μόναι αἱ Ἀθῆναι διέμειναν καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας λόγου ἄξιαι ὡς πρὸς τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα καὶ διέσωσαν ἀξιομνημόνευτον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐπιῤῥοήν. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς τὸ ἐμπόριον τῆς πόλεως ταύτης μετέστη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν Ῥόδον καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, κατέστησαν βιομηχανίαν αὐτῶν τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην, ὥστε ἡ πόλις αὐτῶν διέμεινεν ἡ κυριωτάτη ἕδρα ὅλων τῶν ἰδίως ἐλευθερίων τεχνῶν· διότι ὅσῳ καὶ ἂν ἤκμαζον τὰ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Περγάμῳ βασιλικὰ καταστήματα, ἡ φιλοσοφία ὅμως, ἡ ῥητορική, ἡ θεωρία τῆς τέχνης καὶ ἅπαντες οἱ κλάδοι τῆς ἐλευθέρας διανοητικῆς ἐνεργείας ἐν Ἀθήναις καὶ μόνον εἶχον τὴν ἑστίαν αὐτῶν. Ὅθεν ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε καὶ εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἑκατονταετηρίδας τῆς ἀρχαιότητος ἡ τῆς παιδείας μητρόπολις, οὐ μόνον ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτούς, διότι οἱ πολιτικοὶ αὐτῶν ἄνδρες ἐνταῦθα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἤρχοντο νὰ μυηθῶσι τὰ μυςήρια τῆς παιδείας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἅπασα ἡ σύνεσις τῆς βουλῆς καὶ ἅπασα ἡ ἀνδρία τῶν λεγεώνων αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ προσφιλοῦς τούτου αὐτῆς ἐνδιαιτήματος καὶ νὰ μεταφέρῃ θορυβάλωτον εἰς Ῥώμην. Τοιουτοτρόπως αἱ Ἀθῆναι διεφύλαξαν διὰ τῶν γραμμάτων τὸ πολιτικῶς ἀπολεσθὲν παγκόσμιον ἀξίωμα· καὶ τοσοῦτον ζωτικαὶ ἦσαν αἱ λόγῳ παιδείας, ἐπιςήμης καὶ τέχνης δυνάμεις τῆς πόλεως ταύτης ὥςτε, ἐνῷ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἡ φιλολογία εἶχε παντοῦ ἤδη μαρανθῇ, ἐν Ἀθήναις ἤκμαζεν ἀκόμη μέχρι τῆς ἕκτης ἀπὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Ἡ δὲ παιδεία αὕτη τῶν Ἀθηνῶν οὔτε θεολογικὴ ἦτο, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνέβη μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὔτε ἁπλῶς σοφιστική, ὡς ἐν Ἀντιοχείᾳ, οὔτε νομική, ὡς ἐν τῇ δύσει καὶ ἰδίως ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ μάλιστα καθολικὴ παιδεία.

Ἐὰν ἤδη ἀπὸ τῆς θεωρίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ βίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας ἔπαθε τότε ὁ πολιτικὸς ἰδίως τῶν Ῥωμαίων βίος, θέλομεν ἀπαντήσει καὶ ἐνταῦθα ἐπιγενομένην οὐσιώδη ἀλ-

λοίωσιν ὡς ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κράτους. Εἴδομεν κατ' ἀρχὰς τὴν τῶν πατρικίων, ἤτοι τῶν ἐκ γενετῆς εὐπατριδῶν, τάξιν κυριαρχήσασαν ἀποκλειστικῶς τοῦ ἔθνους· εἴδομεν ἔπειτα τὴν ἀληθῶς εὐγενῆ ἀριστοκρατίαν, ἤτοι τὴν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων ἐρειδομένην, συμμετασχοῦσαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους μετὰ τῶν πάλαι ἐκ γενετῆς εὐπατριδῶν· ἤδη βλέπομεν καὶ τὸν πλοῦτον ἁπλῶς ἰσχυρόν· τὸ δὲ σπουδαιότερον καὶ μείζονα ἐπαγαγὸν ἀποτελέσματα, ἡ ἐπιγενομένη εἰς τὰ ἤθη καὶ τὴν ὅλην τοῦ ἔθνους κατάστασιν ἀλλοίωσις ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς Ῥώμης εἰς τὴν δημαγωγίαν, καὶ ἀνύψωσεν ὀλίγους τινὰς οἴκους εἰς τοσοῦτον ἀξίωμα ὥστε, ἀντὶ τῆς ἀριστοκρατίας, ἐπεκράτησεν ἐν Ῥώμῃ ἡ ἰδίως ὀλιγαρχία. Μόνη ἡ ἀπὸ τοῦ πολέμου δόξα, μόνη ἡ γνῶσις τῶν νόμων καὶ ἡ πρακτικὴ ἐμπειρία δὲν ἤρκουν πλέον διὰ νὰ ἀναβιβασθῇ τις εἰς τὰ ὑπέρτατα ἀξιώματα· ἀπῃτεῖτο προστούτοις πλοῦτος πολὺς διὰ νὰ δελεασθῇ τὸ πλῆθος διὰ δώρων καὶ πολυτελῶν ἀγώνων· ἀπῃτεῖτο ἔτι παιδεία ἐκτενεστέρα, διότι τὰ δημόσια Ῥωμαϊκὰ πράγματα ἀπέβησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολυπλοκώτερα· ἀπῃτεῖτο τέλος δικηγορικὴ πολυμηχανία διὰ νὰ προσοικειώσῃς τὸν διαφθαρέντα καὶ πολυειδῶς ῥαδιουργούμενον ὄχλον. Οἱ οἶκοι οἱ τότε κατὰ πρῶτον παραδεξάμενοι τὸν ἐπιτηδειότατον εἰς τοῦτο Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἔτι δὲ οἱ οἶκοι οἱ μέγαν κτησάμενοι πλοῦτον, ἔλαβον δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπερέχουσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέστησαν ὑποχείριοι ἐκείνων· ἐντεῦθεν ἡ κυβέρνησις μετεβλήθη εἰς ἀληθῆ ὀλιγαρχίαν. Οἱ ἐπικρατέστατοι οὗτοι οἶκοι δὲν ἠδύναντο πάλιν νὰ παλαίσωσι πρὸς ἀλλήλους εἰμὴ διὰ δημαγωγικῶν κυρίως τρόπων, καὶ πᾶς ἄλλος θέλων ν' ἀντιπολιτευθῇ, δημαγωγικῶς ἐπίσης ὤφειλε νὰ πράξῃ τοῦτο· ἐντεῦθεν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία εἰςῆλθεν εἰς στάδιον, τὸ ὁποῖον ἀναγκαίως ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ φέρῃ αὐτὴν, ὡς ἄλλοτε τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ εἰς μοναρχίαν. Προστούτοις τὸ μέγα ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἔλαβον ἐκ τούτου αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου περιεποίησε καὶ εἰς τοὺς δημάρχους δύναμιν πολὺ μεγαλητέραν τῆς προτέρας· οἱ δὲ δήμαρχοι ἤθελον βεβαίως κατισχύσει καὶ τῆς βουλῆς αὐτῆς, ἐὰν ἡ δύναμις ἐκείνη δὲν ἐμετριάζετο διὰ τοῦ νόμου ὅστις δὲν ἔδιδε κῦρος εἰμὴ εἰς τὰς ὁμοφώνους αὐτῶν ἀποφάσεις, δέκα δὲ ἀνδρῶν σύλλογος σπανίως ἠδύνατο νὰ ὁμοφωνήσῃ πρὸς διεξαγωγὴν ἑνὸς καὶ μόνου βουλεύματος.—Ἅμα δὲ συγχροτηθείσης ἐν Ῥώμῃ τῆς ὀλιγαρχίας, ἐξερράγη ἡ καὶ προηγουμένως ἀναφερθεῖσα ἔρις μεταξὺ τῶν ἐπικρατεστάτων ἐκείνων οἴκων, ὧν τινὲς μὲν ἐθεώρουν ὡς ἐκ τῆς κατακτητικῆς τοῦ κράτους ροπῆς ἀπαραίτητον τὴν πρὸς τὸ νέον ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἀξίωμα μεθάρμοσιν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ βίου· οἱ δὲ κατεπολέμουν τὴν τάσιν ταύτην οὐ μόνον καθὸ συνεπαγομένην, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἠθῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πολλὴν ἀκολασίαν καὶ τρυφὴν, ἀλλὰ καὶ καθὸ παρέχουσαν εἰς τὴν ἀντίπαλον μερίδα πολλὴν δημαγωγικὴν δύναμιν· ὅθεν ἠγωνίζοντο παντὶ σθένει πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. Ἀμφότεραι αἱ μερίδες παρεξετράπησαν, καθὼς συνήθως συμβαίνει, εἰς ὑπερβολάς· διότι οἱ μὲν, διὰ τοῦ ξενικοῦ ἐκείνου βίου, ἔφθειραν τὸν πάτριον τοῦ ἔθνους χαρακτῆρα καὶ τὰ ἀφελῆ Σαμνιτικὰ αὐτοῦ ἤθη, οἱ δὲ, κατήντησαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν, τὴν ὑποστήριξιν τῆς στρατιωτικῆς βαρβαρότητος. Ἡ ἔρις ἀπέβη τοιουτοτρόπως πολιτικὴ ἅμα καὶ πνευματικὴ, περιστρεφομένη ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τὴν διατήρησιν ἢ τὴν μὴ διατήρησιν τῶν ἀρχαίων αὐστηρῶν ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν περὶ πολιτισμοῦ ἢ ἀπαιδευσίας πάλην. Προϊστάμενοι τῶν νεωτεριστῶν ὑπῆρξαν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ὁ Μάρκος Κλαύδιος Μάρκελλος, καὶ οἱ οἶκοι τῶν Σκιπιώνων, τοῦ Παύλου Αἰμιλίου καὶ τῶν Φλαμινίνων· προϊστάμενοι δὲ τῆς μερίδος τῆς ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων ἀρχῶν καὶ ἐθίμων ἀγωνιζομένης, ἀνεδείχθησαν ὁ Φάβιος Μάξιμος ὁ βραδὺς καὶ μάλιστα ὁ Μάρκος Πόρκιος Κάτων ὁ πρεσβύτερος. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τούτου ἦτο πρόδηλον· μάτην ὁ Κάτων, λαβὼν τὸ τιμητικὸν ἀξίωμα, ἐζήτησε νὰ περιστείλῃ τὰς καταχρήσεις καὶ τὴν πολυτέλειαν μὲ τοσαύτην αὐχηρότητα ὥστε ἐπωνομάσθη βραδύτερον Censorius. Τὰ πράγματα ὑπῆρξαν ἰσχυρότερα τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ· τὸ δὲ κῦμα τῆς καινοτομίας κατέκλυσεν ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Κάτωνα, ὅστις περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου ἠναγκάσθη νὰ παλινῳδήσῃ, νὰ σπουδάσῃ τὴν τοσοῦτον ἀπεχθῆ αὐτῷ πρότερον Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, καὶ ἐν γένει νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς νεωτεριστὰς, ἐννοήσας ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἔλαβε τοσαύτην ἔκτασιν καὶ ἀπῄτει ἤδη τοιοῦτον διοικήσεως τρόπον, ὥστε αἱ ἁπλαῖ Σαμνιτικαὶ ἕξεις καὶ παραδόσεις καὶ ἡ περιωρισμένη Λατινικὴ παιδεία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς νέας τῆς πολιτείας χρείας. Ἀπέθανε δὲ ὁ Κάτων ἐν ἔτει 149=605, εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν.

Ε'. Πηγαί. Ὑπατικὰ καὶ οἰκογενειακὰ νομίσματα. Ἐπιγραφαί. Πολύβιος, Ἀππιανός, Λίβιος, Πλούταρχος, Δίων Κάσσιος καὶ ἄλλοι.

§. 36.

Ἐντὸς τῶν ἀκολούθων ἑκατὸν ἐνιαυτῶν ἐξακολουθοῦσι μὲν οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι καὶ αἱ κατακτήσεις, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον λόγου ἄξιαι εἶναι αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι καὶ ταραχαί, αἱ ἐπαγαγοῦσαι ἤδη δεινοτάτους ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς μοναρχίας. Αἱ ταραχαὶ αὗται διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ πάλαι ποτὲ διαταράξαντα τὴν Ῥώμην κινήματα, διότι τότε μὲν προέκειτο περὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀγῶνος δηλαδὴ γενναίου καὶ εὐλόγου· ἤδη δὲ ἡ ὀλεθρία ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ τοῦ κράτους ἀλλοίωσις ἔφερεν εἰς μέσον τὸν περὶ περιουσιῶν ἀγῶνα, ὅστις δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ σείσῃ ἐκ θεμελίων τὴν κοινωνίαν καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν ἐκείνων εἶναι ἡ περιβόητος στάσις τῶν δύο ἀδελφῶν Γράκχων, ἡ ἀρξαμένη κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς ἁλώσεως τῆς Νομαντίας. — Οἱ ἄνδρες καὶ οἱ οἶκοι οἱ διέποντες τότε τὴν κυβέρνησιν εἶχον ἐν γένει ἐξαχρειωθῆ τοσοῦτον, ὥστε ἀπέβαλον κατὰ μέγα μέρος τὸ ἀξίωμα τοῦ ὁποίου ἀπαραίτητον χρείαν ἔχει ἡ ἀριστοκρατία πρὸς συντήρησιν αὐτῆς. Ὅθεν οἱ ὀλίγοι τινὲς χρηστότεροι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, καὶ πρῶτος πάντων ὁ Τιβέριος Σεμπρώνιος Γράκχος (*), ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο ἀδελφῶν, ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ ἀναπληρώσωσι τὴν διαφθαρεῖσαν ἐκείνην μερίδα τοῦ ἔθνους δι' ἄλλης ὑγιεστέρας καὶ ἐφρόνησαν ὅτι δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο, κατορθοῦντες ὥστε ἡ μὲν ἀκίνητος κτῆσις καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία νὰ μὴ περιορίζωνται εἰς μόνας τὰς χεῖρας εὐαρίθμων ἀνθρώπων, νὰ παραχωρηθῇ δὲ κτῆσις καὶ ἐργασία εἰς τοὺς πενεστέρους τῶν πολιτῶν, ἵνα μὴ ἁλίσκωνται εὐχερῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων, καὶ τελευταῖον νὰ δοθῶσι τὰ πολιτικὰ δικαιώματα εἰς τοὺς Ἰταλούς, οἵτινες συνεκρότουν τὸ μέγιστον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ μέρος καὶ εἶχον πολὺ μεγαλήτερα ἢ ὁ ἐν Ῥώμῃ ὄχλος βάρη καὶ καθήκοντα. Ταῦτα, καὶ ἰδίως τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πρὸ καιροῦ εἰς ἀχρηστίαν πεσόντος κληρουχικοῦ νόμου τοῦ Λικινίου Στόλωνος (σελ. 287), διανοούμενος ὁ Τιβέριος Γράκχος ἐπεζήτησε καὶ ἐπέτυχεν, ἐν ἔτει 133=621, τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα, ἔχων συνεργοὺς ἄνδρας ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων καὶ ἤκιστα βεβαίως δημαγωγικούς, οἷον τὸν πενθερὸν αὐτοῦ Ἄππιον Κλαύδιον, προδιατελέσαντα ὕπατον καὶ τιμητήν, ἤδη δὲ πρόεδρον ὄντα τῆς βουλῆς, τὸν ἀρχιερέα Πόπλιον Λικίνιον Κράσσον Μουκιανόν,

(*) Ὁ νέος οὗτος (ἴδε ἀνωτ. σελ. 362) ἦτο ἐκ πατρὸς μὲν πληβείου, ἀλλὰ ἡ μὲν μήτηρ αὐτοῦ, ἡ εὐγενὴς Κορνηλία, γυνὴ λογιωτάτη, ἦτο θυγάτηρ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, ἡ δὲ ἀδελφὴ Σεμπρωνία, σύζυγος Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου. Ἡ διπλῆ αὕτη τοῦ Γράκχου μετὰ τῶν Σκιπιώνων συγγένεια εἶναι μάλιστα λόγου ἀξία, διότι ἀφ' ἑνὸς παρέσχεν αὐτῷ μέγα ἀξίωμα, ἀφ' ἑτέρου πολλὴν παιδείαν.

τὸν ὕπατον Πόπλιον Μούκιον Σκαιόλαν, τὸν σοφώτατον νομικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἄλλους τινάς. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν τῆς ἐπικρατούσης τάξεως ἀντεπολιτεύοντο φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰς τὰ βουλεύματα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ ἐκπλήρωσις ἔμελλε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ αὐτοὺς ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα ὅσα πρὸ τοσούτου χρόνου ἐσφετερίσθησαν, ὥστε τὰ πρᾶγμα ἔμελλε νὰ κριθῇ ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἀπατᾶται ὅμως ὅστις ἤθελε νομίσει τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προτάσεων τοῦ Γράκχου ὡς ἐκ τούτου εὐχερῆ, ὅτι συνέφερον τὸ πλεῖστον εἰς τὸν δῆμον. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου εἶχον μὲν, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς τῶν πατρικίων κυριαρχίας, καταλάβει βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἅπασαν σχεδὸν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν καὶ μέγα μέρος τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μετεχειρίζοντο τὰ δικαιώματα ταῦτα ἀπαραλλάκτως καθὼς ὁ Ἀγγλικὸς λαός· δηλαδὴ, ἡ κυβέρνησις τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου ἦτο οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ἡ κυβέρνησις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οἵτινες, μὴ δυνάμενοι νὰ διαπράξωσί τι ἐν τῇ βουλῇ, ἐτρέποντο πρὸς τὸν δῆμον, λαμβάνοντες τὸ συμφέρον τούτου ὡς πρόσχημα τῶν ἀγώνων αὐτῶν· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ λαὸς μετεῖχε συνήθως τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦτο καὶ μόνον ὅτι ὑπηρέτει τοὺς σκοποὺς τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐκείνων οἵτινες ἀντεπολιτεύοντο εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐνόσῳ τὸ πολιτικὸν τοῦτο τέχνασμα περιεσῴζετο ἐντὸς εὐλόγων τινῶν ὁρίων, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ὠφελεῖτο ἀπὸ τὰς μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν διχονοίας, ὅπως ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς ἀπὸ τῆς ἐπίσης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιοτελοῦς ἀντιπολιτεύσεως τοῦ Παρλαμέντου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐντελῶς ἠλλοιώθησαν διὰ τῆς στάσεως τῶν Γράκχων, διότι ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν ὑπερέβαλον τὰ ὅρια ἐκεῖνα, κατέστρεψαν, διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν, τὴν μεταξὺ τῆς ἐπικρατούσης τάξεως καὶ τοῦ λαοῦ ὑφισταμένην σχέσιν, εἰσήγαγον τὴν ἀληθῆ δημοκρατίαν, τὴν ὑπὸ ἀγρίων δημαγωγῶν ἀγομένην καὶ φερομένην, καὶ παρήγαγον οὕτω ἑκατονταετῆ φοβερὰν πάλην, τῆς ὁποίας ἡ ὀλεθρία ἐνέργεια ἐξετάθη ἐπὶ ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. — Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς στάσεως τῶν Γράκχων. Κατ' ἀρχὰς δὲ ὁ Τιβέριος δὲν ἀπέβλεψεν εἰς ῥιζικὴν πραγμάτων ἀναστάτωσιν· ἐξεναντίας ἐπολιτεύθη διαλλακτικῶς καὶ ἐζήτησε νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς ἀριστοκρατίας, βελτιῶν τὴν κατάσασιν τῶν πενεστέρων εἰς τρόπον ὅσον ἐνδέχεται μικρὰν ἐπάγοντα ζημίαν εἰς τοὺς πλουσίους· ἡ ἀντίπραξις ὅμως τούτων ὦθησεν αὐτὸν εἰς τὴν βίαν καὶ τὴν δημαγωγίαν, καὶ βραδύτερον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὥρμησεν ἐπὶ τὴν ἐπαναστατικὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Ὁ Τιβέριος Γράκχος δὲν ἀπῄτησε τὴν ὁλοσχερῆ καὶ ἀπόλυτον ἀνακαίνισιν τοῦ νόμου τοῦ Λικινίου, ἀλλὰ προέτεινε (leges Semproniae Tib. Gracchi) οὐδεὶς νὰ μὴ κατέχῃ ἐκ τῶν δημοσίων ἀγρῶν πλέθρα γῆς πλείονα τῶν 500, δυνάμενος μὲν νὰ ἔχῃ τῶν ὑπὲρ τὸν ὅρον τοῦτον παρ' αὐτοῦ κατεχομένων νὰ διατηρήσῃ ἀνὰ 250 προσέτι δι' ἕκαστον τῶν ὑπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν διατελούντων υἱῶν, ὀφείλων δὲ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ κράτος τοὺς ἐπιλοίπους δημοσίους ἀγροὺς, ἀποζημιού-

μενος ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου δι' ὅλα τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐγερθέντα κτίρια καὶ δι' ὅλας τὰς γενομένας βελτιώσεις τῆς γῆς· προστούτοις προέτεινε, πᾶς κατέχων δημοσίας γαίας νὰ ἔχῃ εἰς τὸ ἑξῆς μεταξὺ τῶν ποιμένων καὶ τῶν γεωργῶν αὐτοῦ ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν ἐλευθέρων ἀνδρῶν· τελευταῖον προέτεινεν, οἱ ἀπὸ τῶν πλουσίων ἀφαιρεθησόμενοι ἀγροὶ νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς πενεσέρους πολίτας καὶ νὰ διορίζεται ἐπὶ τούτῳ κατ' ἔτος τριμελὴς ἐπιτροπὴ, φροντίζουσα προστούτοις καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀκριβοῦς τοῦ νόμου τούτου τηρήσεως. Αἱ διατάξεις αὗται ἦσαν βεβαίως ἐπιεικεῖς, διότι προέκειτο περὶ παραχωρήσεως οὐχὶ ἰδιοκτήτων γαιῶν, ἀλλὰ γαιῶν δημοσίων, τὰς ὁποίας οἱ εὐπατρίδαι ἀδίκως ἐσφετερίσθησαν. Οὐδὲν ἧττον οἱ πλεῖστοι βουλευταὶ ἀντέπραξαν σφοδρότατα, δελεάσαντες δὲ τὸν δήμαρχον **Μάρκον Ὀκταύιον** ἀπηγόρευσαν δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Τιβέριον καὶ αὐτὴν τὴν περαιτέρω συζήτησιν τῆς προτάσεως αὐτοῦ, καὶ, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν νόμον τὸ veto (σελ. 275) ἑνὸς καὶ μόνου ἐκ τῶν δημάρχων ἤρκει πρὸς τοῦτο, ἡ ἐκκλησία διελύθη ἄπρακτος. Τότε ὁ Τιβέριος, θεωρῶν τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην ταύτην τῶν πλείστων ἀριστοκρατικῶν, ἐτόλμησε πρᾶγμα πρὸς τὸ παρὸν εὐδοκιμῆσαν, ἀλλὰ παρασχὸν καὶ κατ' αὐτοῦ ὅπλον ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· διότι ἀπήτησε καὶ ἐπέτυχεν ἀπὸ τοῦ δήμου τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀντιπράξαντος ἐκείνου συνάρχοντος Μάρκου Ὀκταυίου, παραβιάσας οὕτω τὸ δημαρχικὸν ἄσυλον δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἐπροστατεύετο κατὰ τῆς ἐξουσίας τῆς βουλῆς. Καθαιρεθέντος δὲ τοῦ Ὀκταυίου, ἐγένοντο δεκταὶ αἱ προτάσεις καὶ ἠρέθησαν ἐπίτροποι πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν, αὐτὸς ὁ Τιβέριος, ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Ἄππιος Κλαύδιος καὶ ὁ τοῦ Τιβερίου ἀδελφὸς **Γάϊος Σεμπρώνιος Γράκχος**. Ἡ βουλὴ ἤδη ἠγωνίσθη ἐκμανῶς νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου, καταπιέζουσα τοὺς ἐπιτρόπους καὶ ἀναφανδὸν φατριάζουσα· ὁ δὲ Τιβέριος Γράκχος, θεωρῶν τοῦτο καὶ ὅτι πολλοὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἀπεδήμησαν ἐκ τῆς πόλεως διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ ὅ,τι καὶ ἄλλο δυνατὸν, ἵνα ἐνισχύσῃ μὲν τὴν ἰδίαν μερίδα, εἰμπορέσῃ δὲ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν βουλήν· ὅθεν περιεποιήθη ζενῶς τὸν ὄχλον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν συνδρομὴν δὲν εἶχεν ἀποβλέψει κατ' ἀρχὰς καὶ ἐδήλωσε μακρὰν σειρὰν νομοσχεδίων τὰ ὁποῖα εἶχε κατὰ νοῦν. Καθ' ἓν ἐκ τῶν νομοσχεδίων τούτων οἱ δικασταὶ οἵτινες, κατ' ἐντολὴν τοῦ δήμου, ἐδίκαζον περὶ πολιτικῶν κακουργημάτων καὶ ἐλαμβάνοντο μέχρι τοῦδε ἀείποτε ἐκ τῶν βουλευτῶν, εἰς τὸ ἑξῆς ἔμελλον νὰ διορίζωνται κατὰ τὸ ἥμισυ ἐξ ἱππέων, διὰ δὲ τῆς διατάξεως ταύτης ὁ Γράκχος ἤλπιζε νὰ προσοικειωθῇ μίαν τῶν ἰσχυροτάτων τάξεων τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Προστούτοις, ἐπειδὴ τότε ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Ἄτταλος Γ'., ἀποθανὼν κατέλιπε, διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ, κληρονόμον τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, ὁ Γράκχος προανήγγειλε πρότασιν καθ' ἣν τὰ μὲν χρήματα τοῦ βασιλίως ἐκείνου ἔμελλον νὰ διανεμηθῶσι μεταξὺ τῶν πενεσέρων πολιτῶν, ἵνα οὗτοι δυνηθῶσι νὰ καλλιεργήσωσι τὰς γαίας τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ λάβωσι κατὰ τὸν νέον κληρουχικὸν νόμον, περὶ δὲ τοῦ κράτους τοῦ Περ-

γάμου ἔμελλε νὰ διατάξῃ ὄχι ἡ βουλή, ἀλλὰ ὁ δῆμος· τελευταῖον, καὶ τὸν χρόνον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἤθελεν ὁ Γράκχος νὰ περιορίσῃ. Ταῦτα δὲ πάντα, καθὸ ἀπειλοῦντα νὰ σείσωσιν ἐκ θεμελίων τὴν ὑφισαμένην ἀριστοκρατίαν, ἐνέπνευσαν εὐλόγως πολὺν φόβον εἰς τοὺς ἐγκριτωτέρους πολίτας καὶ παρεκίνησαν αὐτοὺς νὰ ἐμποδίσωσι παντὶ σθένει τὸν Γράκχον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκλεχθῇ, ὡς ἐπεθύμει, ἐκ νέου δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἐπελθούσης τῆς ἡμέρας τῶν ἐκλογῶν, πολλοὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γράκχου ἦσαν ἔτι ἀπόντες ἐκ τῆς πόλεως, πολλοὶ δὲ τῶν πολιτῶν ἤρξαντο ἴσως καὶ νὰ δυσπιστῶσι πρὸς αὐτόν· ἀλλ' οἱ πενέστεροι, περιστοιχίσαντες τὸν ἄνδρα, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπερασπισθῶσιν αὐτὸν καὶ διὰ τῆς βίας. Ἡ βουλὴ τότε διατάσσει τὸν ὕπατον Μούκιον Σκαιόλαν νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πολιτείας, μηδένα λόγον ποιούμενος τῶν κειμένων νόμων· καὶ ἐπειδὴ ὁ ὕπατος δὲν ἤθελε νὰ πράξῃ εἰμὴ ἐντὸς τοῦ νόμου, οἱ πλεῖστοι βουλευταὶ ἀπεφάσισαν νὰ φροντίσωσιν οἴκοθεν περὶ τοῦ συμφέροντος, καὶ, προϊσταμένου τοῦ Ποπλίου Κορνηλίου Σκιπίωνος τοῦ Νασικᾶ, συγγενοῦς τινος τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ ἑνὸς τῶν πλουσιωτάτων γαιοκτητῶν, ἐξορμῶσι, μετὰ πολλῶν πελατῶν, ὑπηρετῶν καὶ πλουσίων πολιτῶν ἀπροσδοκήτως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἐν ᾗ ἐπεκράτει πολὺς θόρυβος καὶ πλείστη ταραχή, διαλύουσι τὴν ἐκκλησίαν, φονεύουσι τὸν Γράκχον καὶ πολλοὺς (μέχρι 300) αὐτοῦ ὀπαδούς. — Ἡ βουλὴ ἀπεφήνατο ἔπειτα τὰ ὑπὸ τοῦ Νασικᾶ πραχθέντα ὡς νόμιμα, κατεδίωξε μετὰ πλείστης ὠμότητος, δι' ἑνὸς τῶν ὑπάτων τοῦ ἑπομένου ἔτους, **132=622**, Ποπλίου Ποπιλλίου Λαίνα, τοὺς φίλους τοῦ δυστυχοῦς δημάρχου· καὶ δὲν ἐτόλμησε μὲν νὰ καταργήσῃ τὸν κληρουχικὸν νόμον, οὐδὲ τὴν συσταθεῖσαν πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ἐπιτροπήν· ἀλλὰ ἐνισχυθεῖσα διὰ τῆς, μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γράκχου, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Νομαντίας, ἐπανόδου τοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου, τοῦ ἀναφανδὸν μετὰ τῆς μερίδος τῶν ἐχθρῶν τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ ταχθέντος, παρενέβαλε πολυειδῆ κωλύματα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου. Ὁ Σκιπίων εὑρέθη μετ' οὐ πολύ, **129=625**, νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ αὐτοῦ, θῦμα πιθανώτατα γενόμενος τοῦ πάθους τὸ ὁποῖον δὲν ἔπαυε τρέφουσα ἡ μερὶς τοῦ Γράκχου, ἤτοι ἡ δημοκρατικὴ μερίς, κατὰ τῆς θριαμβευσάσης ἀριστοκρατίας. Ἡ δὲ βουλή, μὴ πτοηθεῖσα, ἀπεστέρησε τῆς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου μετοχῆς καὶ ἀπέβαλε τῆς πόλεως ἅπαντας τοὺς εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν καταχρηστικῶς ἐγγραφέντας Ἰταλούς, οἵτινες φυσικῷ τῷ λόγῳ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑποστηρίξωσι πᾶσαν πρότασιν ὁμοίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Τιβερίου Γράκχου γενομένων· ἀπεμάκρυνε τῆς Ῥώμης τὸν ὕπατον, **125=629**, Μ. Φλούβιον Φλάκκον, φίλον ὄντα τῶν Γράκχων καὶ προστάτην τῶν Ἰταλῶν, ἀναθεῖσα αὐτῷ τὴν στρατηγίαν μικροῦ τινος ἐν Γαλατίᾳ πολέμου· ἔπεμψε τὸν νεώτερον Γράκχον ὡς ταμίαν εἰς Σαρδόνα καὶ ἐξωλόθρευσε, διὰ τοῦ πραίτορος Λευκίου Ὀπιμίου, τοὺς εἰς Φρέγελλαν, πλησίον τῆς Ῥώμης, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἔξωσιν αὐτῶν σασιάσαντας, Ἰταλούς. Ἡ παράλογος αὕτη

τραχύτης τῆς κυριαρχούσης ἀριστοκρατίας ἠνώρθωσε, κατ' ἐπιφάνειαν, τὴν ἡσυχίαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ· ἀλλὰ τὰ πάθη ἐζυμοῦντο ἐν σιωπῇ, καὶ ὁ Γάϊος Γράκχος, ἐπανελθὼν αἴφνης, ἄνευ ἀδείας, εἰς Ῥώμην, οὐ μόνον δὲν ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δήμαρχος ἠρέθη διὰ τὸ ἔτος 123=631. — Ὁ Γάϊος ἦτο πολὺ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ ὀξύτερος καὶ βιαιότερος· ὅθεν ἐξ ἀρχῆς ἀνεδείχθη φιλέκδικος καὶ δημαγωγικώτερος ἐκείνου καὶ προεκάλεσε διαφόρους νόμους (leges Sempronіæ C. Gracchi) δι' ὧν καθιερώθη· 1ον ὅτι ἡ βουλὴ οὔτ' ἔχει, οὔτε εἶχε ποτὲ, τὸ δικαίωμα νὰ καταδικάσῃ ἀκρίτους τοὺς Ῥωμαίους πολίτας· ἡ διάταξις αὕτη ἐξεδόθη ἰδίως κατὰ τοῦ Ποπιλλίου Λαίνα, ὅστις ὅμως ἐσώθη διὰ φυγῆς ἑκουσίας· 2ον ὅτι ὁ ἱματισμὸς τοῦ στρατιώτου θέλει δίδεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δημοσίου (σελ. 322)· 3ον ὅτι (lex frumentaria) πᾶς πολίτης δύναται νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τοῦ δημοσίου τὸν ἀναγκαῖον κατὰ μῆνα σῖτον, πληρόνων αὐτὸν εἰς τιμὴν καθ' ἕκτον τῆς ἀγοραίας μετριωτέραν· ὁ ὀλέθριος οὗτος νόμος ἔδωκε πρῶτος ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, δαπάναις τῶν ἐπαρχιῶν, διατροφὴν τοῦ ὄχλου τῆς πρωτευούσης· 4ον ὅτι εἰς τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας δὲν θέλουν πλέον ψηφοφορεῖ κατ' ἀρχὰς οἱ λόχοι τῆς πρώτης μοίρας, ὡς ἔπραττον ἄχρι τοῦδε, ἐπενεργοῦντες διὰ τούτου οὐσιωδῶς εἰς τὰς ψήφους τῶν ἀκολούθων λόχων, ἀλλ' ἡ σειρὰ τῆς ψηφοφορίας θέλει ἀποφασίζεται ἑκάστοτε διὰ κλήρου. Δημαγωγήσας δὲ διὰ τούτων καὶ τοιούτων καὶ διὰ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ κληρουχικοῦ νόμου τοῦ Τιβερίου, ἐπέτυχεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος χειροτονίαν ὡς ὑπάτου, ἑνὸς τῶν φίλων αὐτοῦ, τοῦ Γαΐου Φαννίου Στράβωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐκ νέου ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐκλογὴν ὡς δημάρχου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καίπερ τοῦ νόμου ἀπαγορεύοντος τὴν ἐπάλληλον ταύτην τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς ἐκλογήν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ δευτέρᾳ δημαρχίᾳ, 122=632, προσέβαλεν ὁ Γάϊος τὴν ἀριστοκρατίαν πικρότερον ἔτι ἢ ἄχρι τοῦδε, διότι εἰσέφερε νόμον (lex iudiciaria) κανονίσαντα, ὅτι οἱ δικασταὶ τῶν πολιτικῶν κακουργημάτων δὲν θέλουν λαμβάνονται παντάπασιν ἐκ βουλευτῶν, ἀλλ' ἐκ μόνων ἱππέων. Ἡ δὲ βουλὴ, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ Γαΐου, ἐπολιτεύθη πονηρότατα, καὶ, προσοικειωσαμένη ἕνα τῶν ἄλλων δημάρχων, τὸν Μάρκον Λίβιον Δροῦσον τὸν πρεσβύτερον, ἔφερε δι' αὐτοῦ εἰς μέσον προτάσεις δημοκοπικωτέρας ἔτι παρὰ τὰς τοῦ Γαΐου, τὰς ὁποίας ἐπεφυλάξατο, ἐννοεῖται, νὰ καταργήσῃ ἁπάσας βραδύτερον. Ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ Γράκχος αὐτὸς περιέπεσεν εἰς δύο καίρια σφάλματα· διότι πρῶτον ἐξέφερε τὴν πρόθεσιν τοῦ νὰ παραχωρηθῶσι τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους, ὅπερ οὐ μόνον τὸν ὄχλον τῆς Ῥώμης δυσηρέστησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ὕπατον Φάννιον καὶ ἄλλους ἄνδρας μέχρι τοῦδε συνεργοὺς ἀναδειχθέντας τοῦ Γαΐου· ἔπειτα, διαταχθείσης τῆς βιαίας ἐκ Ῥώμης ἀποπομπῆς πολλῶν Ἰταλῶν, συνδραμόντων πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ, δὲν ἐτόλμησε νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς, καίπερ προηγουμένως ὑποσχεθεὶς τοῦτο. Ἐντούτοις ὁ Δροῦσος ἐπέτυχε τὴν ἐπιψήφισιν τῆς ὑπὲρ τῶν

ἀπόρων πολιτῶν ἱδρύσεως 12 νέων ἀποικιῶν, τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ παντὸς ἐγγείου φόρου ὅλων τῶν λαβόντων, κατὰ τὸν κληρουχικὸν νόμον τῶν Γράκχων, ἀγρούς· καὶ τῆς, ὡς πρὸς τὰς πειθαρχικὰς ποινάς, ἐντελοῦς ἐξομοιώσεως τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολίτας. Ὁ δὲ Γάϊος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Δροῦσον, προεκάλεσε τὴν κατασκευὴν νέων λεωφόρων καὶ ἄλλων δημοσίων ἔργων καὶ ἔφερεν εἰς μέσον πρότασιν ὅλως καινοφανῆ, τὴν ἵδρυσιν ἀποικίας ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, ἐπὶ τοῦ χώρου ὅπου ποτὲ ὑφίστατο ἡ Καρχηδών. Ἡ βουλὴ ἔσπευσε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν πρότασιν ταύτην, διότι ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶχεν ἀνακηρυχθῆ ἐπικατάρατος, ὥστε ἡ ἐπὶ τούτου ἵδρυσις ἀποικίας δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ βλάψῃ τὸν Γράκχον καὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ· προστούτοις ἡ βουλὴ διώρισεν ἐπιτρόπους πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐκείνην αὐτὸν τὸν Γάϊον καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ Φλάκκον καὶ Ῥούβριον· ἔπειτα δὲ, ὠφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὁσημέραι προαγομένην δημοκοπίαν τοῦ Δρούσου, κατώρθωσεν οὐ μόνον νὰ διορίσῃ ὕπατον διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος τὸν τραχὺν ἀριστοκρατικὸν Ὀπίμιον, ἀλλὰ καὶ νὰ διακωλύσῃ τὴν τρίτην ἐκλογὴν τοῦ Γαΐου ὡς δημάρχου. Δὲν ἠρκέσθη δὲ εἰς τοῦτο· ἀλλὰ, διὰ ποικίλων διασημιῶν, κατέπληξε τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ πλήθους ὡς πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Καρχηδόνος, καὶ, δι' ἑνὸς τῶν ἀφωσιωμένων αὐτῇ δημάρχων, προέτεινε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ περὶ τούτου νόμου. Ὁ Γράκχος καὶ ὁ Φούλβιος, μαθόντες τὴν πρότασιν, ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Ῥώμην· καὶ τότε ἀμφότεραι αἱ μερίδες, λαμβάνουσαι ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ψηφοφορίαν, ἀπεφάσισαν νὰ κρίνωσι διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἀμοιβαίαν ἔριν. Ὁ Ὀπίμιος κατέλαβε τὸ Καπιτώλιον· ὁ Γράκχος καὶ ὁ Φούλβιος, τὸ Αὐεντῖνον· ἐκ τούτων ὁ Φούλβιος ἐπεζήτει τὴν ῥῆξιν, ὁ δὲ Γράκχος προέτεινε λόγους περὶ συμβιβασμοῦ. Ἀλλ' ὁ Ὀπίμιος, λαβὼν παρὰ τῆς βουλῆς οἵαν ὁ Μούκιος Σκαιόλας ἐπὶ τοῦ Τιβερίου Γράκχου παραγγελίαν, ὁρμᾷ κατὰ τοῦ Αὐεντίνου καὶ ἐκπορθεῖ τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ, ἐξ ὧν ὁ μὲν Φούλβιος, καταφυγὼν εἰς οἰκίαν φίλου, προδίδεται παρὰ τούτου καὶ ἀμέσως φονεύεται· ὁ δὲ Γράκχος, διασωθεὶς εἰς ἱερὸν ἄλσος ἐπέκεινα τοῦ Τιβέρεως, ἐνταῦθα διέταξε τῶν δούλων τινὰ νὰ ἀποσφάξῃ αὐτόν. Ἡ βουλὴ ἔῤῥιψε τοὺς νεκροὺς τῶν δύω ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἄλλων φονευθέντων εἰς τὸν ποταμόν, ἐδήμευσε τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἀπεῖπεν εἰς τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν νὰ πενθήσωσι, καὶ, ἐπιχειρήσασα δικαστικὴν καταδίωξιν κατὰ τῶν ἐπιζησάντων ὀπαδῶν τῶν Γράκχων, τριςχιλίους, ὡς λέγουν, τοιουτοτρόπως ἀπέκτεινεν (121=633). Ἐντεῦθεν προέκυψε πικροτάτη ἔχθρα μεταξὺ ἀριστοκρατίας καὶ δήμου, μεταξὺ πλουσίων καὶ πενήτων. Ἡ ὑπεροψία, ἡ ἀκολασία, ἡ κακοήθεια τῶν νικητῶν ὑπερέβαλε πάντα ὅρον· ἐννοεῖται δὲ ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ τῶν Γράκχων διαπραχθέντα κατηργήθησαν ἢ ἔμειναν ἀνενέργητα (Πλουτάρχου, Τιβ. καὶ Γάϊος Γράκχος. Ἀππιανοῦ ἐμφυλίων α, 9—26).

Ὁ ἑξαετὴς Ἰουγουρθικὸς πόλεμος (111—106=643—648) τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι διεξήγαγον οὐ πολὺ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς τῶν

Γράκχων στάσεως εἶναι μᾶλλον λόγου ἄξιος, διότι κατέστησεν ἔκδηλον τὴν τερατώδη ἐκείνην διαφθορὰν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας ἢ διὰ τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποίαν ὡς ἐξ αὐτῶν ἔλαβε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἐκ τῶν τριῶν τοῦ Μασσανάσσου υἱῶν Μικίψα, Γολόσσου καὶ Μαστανάβα, ἀποθανόντων τῶν δύω τελευταίων κατ' αὐτὸ τὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἔτος, ὁ Μικίψας εἶχε μείνει μόνος κύριος τῆς Νομαδίας μέχρι τοῦ **119**=635, ὅτε ἀπέθανε. Διένειμε δὲ πρὸ τοῦ θανάτου τὸ κράτος μεταξὺ τῶν δύω τέκνων Ἀδερβάλου καὶ Ἱεμψάλου καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ υἱοθετηθέντος Ἰουγούρθα, υἱοῦ τοῦ Μαστανάβα, φίλου δὲ διατελέσαντος τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος καὶ, ἔχοντος μὲν στρατηγικὰς ἀρετὰς ἐξαιρέτους, ὄντος δὲ πανούργου εἰς ἄκρον καὶ κακοτροπωτάτου. Ὁ Ἰουγούρθας φονεύει μετ' ὀλίγον τὸν Ἱέμψαλον καὶ καταλαμβάνει τὸ μερίδιον αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ ἐπιτίθεται καὶ κατὰ τοῦ Ἀδερβάλου. Οὗτος καταφεύγει εἰς τὴν Ῥώμην, ἥτις πέμπει ἐπὶ τόπου ἐπιτροπήν, τῆς ὁποίας μέλος ἦτο καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Ὀπίμιος, ἵνα διανείμῃ τὸ βασίλειον μεταξὺ τῶν δύω ἐξαδέλφων· καὶ ἡ ἐπιτροπή, δωροδοκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουγούρθα, ἀπονέμει αὐτῷ τὸ ἄριστον τῆς χώρας. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Ἰουγούρθας προσβάλλει αὖθις τὸν Ἀδέρβαλον· οἱ Ῥωμαῖοι ἀποστέλλουσιν ἐπανειλειμμένους πρέσβεις, οἵτινες ὅμως δὲν ἐμποδίζουσι τὸν τολμηρὸν σφετεριστὴν νὰ ἐκπορθήσῃ καὶ νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀδέρβαλον, **112**=642. Ἡ βουλή, τῆς ὁποίας ὁ Ἰουγούρθας εἶχε διαφθείρει τὰ πλεῖστα μέλη, ἤθελε νὰ μὴ κηρύξῃ ἔτι κατ' αὐτοῦ πόλεμον· ὁ δήμαρχος ὅμως Γάϊος Μέμμιος, ἀπειλήσας ὅτι θέλει φέρει τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν δῆμον, ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ πέμψῃ, ἐν ἔτει **111**, εἰς Νομαδίαν, μετὰ στρατοῦ, τὸν ὕπατον Λεύκιον Καλπούρνιον Πείσωνα Βηστίαν. Ἀλλ' ὁ ὕπατος οὗτος καὶ ὁ λεγάτος αὐτοῦ Μάρκος Αἰμίλιος Σκαῦρος, εἷς τῶν νομομαθεστάτων καὶ ἐξωλεστάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, λαβόντες παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νομαδίας ὑπέρογκον χρημάτων ποσόν, ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ εἰρήνην λυσιτελεστάτην· τότε ὁ Μέμμιος, παραστὰς ἐνώπιον τοῦ δήμου καὶ ἀποκαλύψας ὅλα τὰ αἴσχη τῆς ἀριστοκρατίας, κατώρθωσε νὰ διαταχθῇ ἀνάκρισις καὶ νὰ προσκληθῇ αὐτὸς ὁ Ἰουγούρθας εἰς Ῥώμην, λαμβάνων τὰ πιστὰ περὶ τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ παραπομπῆς, ἵνα ἐκθέσῃ τὴν ὅλην ὑπόθεσιν. Ὁ Ἰουγούρθας ἦλθε τῳόντι, τῷ **110**· ἐλπίσας ὅμως σωτηρίαν μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἀριστοκρατίας ἢ ἀπὸ τοῦ δήμου, δωροδοκεῖ τὸν δήμαρχον Βαίβιον καὶ ἀφαιρεῖται ὑπ' αὐτοῦ τὸν λόγον· εἰς τοσοῦτον δὲ προέβη θράσους ὥστε ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἐδολοφόνησεν ἕτερον ἐξάδελφον, υἱόν τινα τοῦ Γολόσσου, προτείνοντα ἀξιώσεις εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Νομαδίας. Καὶ ἀναχωρεῖ μὲν μετὰ τὸ τόλμημα τοῦτο, ὀνομάσας, ὡς λέγουν, τὴν πόλιν ἅπασαν ὠνίαν· πέμπεται δὲ κατ' αὐτοῦ ὁ τοῦ **110** ἔτους ὕπατος Σπόριος Ποστούμιος Ἀλβῖνος. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνεπιτηδειότητος ἢ τῆς διαφθορᾶς καὶ τούτου, ὁ πόλεμος παρατείνεται· ἀπελθόντος δὲ ἔπειτα τοῦ ὑπάτου καὶ ἀναθέντος τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ἀδελφὸν **Αὖλον Ποστούμιον Ἀλβῖνον**, οὗτος, μὴ σκεπτόμενος

εἰμὴ πῶς νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν ἐν ᾗ εὑρίσκετο ὁ βασιλικὸς θησαυρός, περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην ἐπονείδιστον, καθ' ἣν ὑπεσχέθη νὰ ὑπέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς Νομαδίας ἐντὸς ἡμερῶν δέκα. Τελευταῖον προχειρίζεται ὕπατος (109) εἷς τῶν ἀγαθωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀριστοκρατίας, ὁ Κόϊντος Καικίλιος Μέτελλος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μακεδονικοῦ, ὅστις, κατατροπώσας ἐπανειλημμένως, 109 καὶ 108, τὸν Ἰουγούρθαν καὶ ἐπικληθεὶς Νομαδικὸς, ἤθελε βεβαίως καταλύσει τὸν πόλεμον, ἐὰν ἡ στρατηγία αὐτοῦ παρετείνετο ἔτι ἐπὶ μικρόν. Ἀλλ' ὁ Μέτελλος ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν· ὁ δῆμος εἶχεν ἤδη ὑπόπτως πρὸς ἅπαντας τοὺς ἄνδρας τῆς τάξεως ταύτης. Ἐντεῦθεν ὠφελούμενος ὁ λεγάτος τοῦ Μετέλλου Γάϊος Μάριος, ἀνὴρ εὐτελοῦς γεωργικῆς καταγωγῆς, τοῦ ὁποίου ὁ οἶκος ἀνῆκεν εἰς τοὺς πελάτας τῶν Μετέλλων, πείθει τὸ πλῆθος, ὅτι ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος τρίβει τὸν πόλεμον, ἐπ' ἀργυρολογίᾳ, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοι· ὅθεν ὁ δῆμος χειροτονεῖ τὸν Μάριον ὕπατον διὰ τὸ 107 ἔτος καὶ ἀνατίθησιν αὐτῷ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου, ἂν καὶ ἡ βουλὴ εἶχε πρὸ μικροῦ ἀποφασίσει ὅτι ὁ Μέτελλος θέλει διατηρήσει τὴν στρατηγίαν ταύτην καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἔπαθε δὲ μέχρι τινὸς ὁ Μάριος ὅ,τι πρὸς τὸν Μέτελλον ἔπραξεν· ὁ Ἰουγούρθας εἶχεν ἤδη ἀναγκασθῆ ὑπὸ τοῦ τελευταίου νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Νομαδίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μαυριτανίας Βόκχον· ὁ Μάριος καταβάλλει ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς καὶ πιέζει τοσοῦτον αὐτοὺς, ἐν ἔτει 106, ὥστε ὁ Βόκχος προέτεινε λόγους περὶ σπονδῶν. Ὁ μηδεμίαν διπλωματικὴν ἱκανότητα ἔχων ὕπατος πέμπει πρὸς τὸν Βόκχον τὸν ἐπιτηδειότατον περὶ τὰ τοιαῦτα ταμίαν αὐτοῦ, τὸν μετέπειτα τοσοῦτον περιώνυμον γενόμενον Λεύκιον Κορνήλιον Σύλλαν, ὅστις κατώρθωσε τῷόντι νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην καὶ νὰ παραλάβῃ τὸν Ἰουγούρθαν· ὥστε ἡ ἀριστοκρατία ἠγωνίσθη ἤδη παντὶ σθένει νὰ ἀναδείξῃ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σύλλα ἀνωτέραν τῆς τοῦ Μαρίου. — Τῆς Νομαδίας μέρος ἔλαβεν ὁ Βόκχος, τὸ δὲ λοιπὸν διενεμήθη μεταξὺ μικρῶν τινων ἡγεμόνων, ὑποτελῶν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ Ἰουγούρθας, παρακολουθήσας τὸν θρίαμβον τοῦ Μαρίου, προεπηλακίσθη καὶ ἠκίσθη αἰσχρῶς, ἔπειτα δὲ ἀπεκαρτέρησε, μετὰ ἑξαήμερον ἀγωνίαν, ἐν ζοφώδει φυλακῇ (Πλουτάρχου Μάριος. Σαλλουστίου Ἰουγουρθικοὶ πόλεμοι).

Ὁ δὲ νικητὴς αὐτοῦ ἀνεδείχθη μετ' ὀλίγον σωτὴρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐν τῷ πολὺ μᾶλλον ἐπικινδύνῳ πρὸς Κίμβρους καὶ Τεύτονας πολέμῳ. Τὰ δύω ταῦτα ῥωμαλέα, κολοσσιαῖα, μάχιμα καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστα εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔθνη ἀνεφάνησαν, ἐν ἔτει 114=640, εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἄλπεις, ἀπειλήσαντα ἐκεῖθεν τὴν Ἰταλίαν. Τί τὸ ἐπαγαγὸν τὴν μετανάστασιν τῶν ἐθνῶν τούτων, ἄδηλον· βέβαιον δὲ δὲν εἶναι καὶ ἂν ἦσαν Κελτοὶ ἢ Γερμανοί· πιθανώτερον ὅμως θεωροῦνται ὡς Γερμανοὶ (*) καὶ ὡς ἐξορμήσαντες ἀπὸ τῶν περὶ τὸν ποταμὸν Ἄλβιν (Elbe)

(*) Περὶ τοῦ οὐσιώδους τούτου κλάδου τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, ἴδε κατωτέρω.

χωρῶν, πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς μεσημβρίαν, καθ' ὁδὸν δὲ ἀναμιχθέντες μετὰ Ἑλουητίων, Τεκτοσάγων καὶ ἄλλων Κελτῶν. Ἡ βουλὴ, ἅμα ἀκούσασα τὴν εἰς Νωρικὸν (χώραν ὁριζομένην ἀπὸ βορρᾶ ὑπὸ τοῦ Ἴστρου, ἀπὸ δυσμῶν δὲ ὑπὸ τοῦ Αἴνου [Inn] καὶ διατελοῦσαν πρὸ καιροῦ εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ῥωμαίων) εἰσβολὴν τῶν ἀγρίων τούτων ἐθνῶν, ἐξέπεμψε τὸν ἕνα τῶν ὑπάτων τοῦ 113 ἔτους, τὸν Γάϊον Παπείριον Κάρβωνα, ὅστις ὅμως ἔπαθε περὶ τὴν πόλιν Νωρήειαν (ἐν τῇ σημ. Στειρίᾳ) ἧτταν φοβερὰν, ἐμπλήσασαν τρόμου ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Κατ' εὐτυχίαν οἱ νικηταὶ δὲν προεχώρησαν, ἀλλὰ, ὀπισθοδρομήσαντες, ἄγνωστον διὰ τί, ἐτράπησαν ἔπειτα πρὸς τὴν Ἑλουητίαν καὶ τὴν Γαλατίαν. Ἐπιφανέντων δὲ αὐτῶν τῷ 109 εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην χώραν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ Ν.-Ἀνατολικὸν μέρος οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον καταστα θῇ ἀπὸ τοῦ 125, ἡ βουλὴ ἀπέστειλεν αὐτόθι ἐπὶ πολλὰ ἀλληλοδιαδόχως ἔτη ὑπατικοὺς στρατοὺς, οἵτινες ἅπαντες ἡττήθησαν καὶ ἐν μέρει ἐξωλοθρεύθησαν. Ὁ κίνδυνος ἦτο τόσῳ δεινότερος ὅσῳ οἱ ἄριστοι τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν ἦσαν τότε ἀπησχολημένοι εἰς τὸν Ἰουγουρθικὸν πόλεμον· ηὔξησαν δὲ τὸν κίνδυνον οἱ ὕπατοι Κόϊντος Σερουίλιος Καιπίων καὶ Γάϊος Μάλλιος Μάξιμος, 106 καὶ 105, ὁ μὲν διὰ τῆς ληστρικῆς ἀκολασίας, ὁ δὲ διὰ τῆς ἀνεπιτηδειότητος αὐτοῦ, ἀμφότεροι δ' ἐπὶ πᾶσι διαιρεθέντες καὶ ἡττηθέντες κατὰ κράτος. Ἀλλ' οἱ βάρβαροι ἔδωκαν πάλιν καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ παρασκευάσωσι νέας δυνάμεις, διότι, ἀντὶ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπεχείρησαν τὴν δῄωσιν τῆς Ἰβηρίας καὶ ἄλλων χωρῶν τῆς Γαλατίας, ἀφ' ὧν δὲν ἐπανῆλθον εἰμὴ μετὰ δύω ἔτη. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐντούτοις, ἅμα μετὰ τὰς ἥττας τοῦ 105 ἔτους, προεχειρίσαντο ὕπατον τὸν ἐν Νομαδίᾳ ἔτι εὑρισκόμενον Μάριον καὶ ἀνέθηκαν αὐτῷ τὴν κατὰ Κίμβρων καὶ Τευτόνων στρατηγίαν. Τοσοῦτον δὲ ἦτο τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον θάρρος καὶ τὸ ἀπὸ τῶν βαρβαρων δέος, ὥστε ἐγένετο παράβασις δύω νόμων, καθ' οὓς οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ χειροτονηθῇ ὕπατος ἐὰν δὲν ἦτο παρὼν εἰς τὴν Ῥώμην, δὲν παρήρχοντο δὲ ἔτη δέκα ἀπὸ τῆς προηγουμένης αὐτοῦ ὑπατείας. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πόλεμος δὲν ἐτελείωσεν εἰμὴ μετὰ 4 ἔτη, προεχειρίσαντο μάλιστα ἀλληλοδιαδόχως τὸν Μάριον ὕπατον καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα (104—101), αὐτοὶ δὲ οἱ ἔχθιστα πρὸς τὸν ἄνδρα διακείμενοι ἀριστοκρατικοὶ, ἐψήφισαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ Μάριος ὠφελήθη ἀπὸ τῆς διετοῦς ἀπουσίας τῶν βαρβάρων ἵνα γυμνάσῃ καὶ ἐπιῤῥώσῃ τὸν στρατόν· ἐπανελθόντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῶν μὲν Τευτόνων εἰσβαλόντων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Γαλατίαν, τῶν δὲ Κίμβρων ἀπελθόντων πρὸς ἀνατολὰς, παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων, ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ Τυρολίδος, ὁ Μάριος, ἐν ἔτει μὲν 102, καταβάλλει τοὺς πρώτους περὶ τὰ Σέξτια θερμὰ ὕδατα (Aquæ Sextiæ, σήμ. Aix τῆς Προβεγκίας), ἐξολοθρεύσας αὐτοὺς τὸ πλεῖστον, ἐν ἔτει δὲ 101, τοὺς δευτέρους περὶ Οὐηρῶνα, λαβὼν ἐνταῦθα 60,000 αἰχμαλώτων. Οἱ δὲ αἰχμάλωτοι οὗτοι καὶ οἱ ἄλλοι ἐν τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων περιπεσόντες, διαδοθέντες καθ' ἅπασαν τὴν Ἰτα-

λίαν, οὐ μόνον εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ, διὰ τῆς βαρβαρότητος αὐτῶν, συνετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ μείζονα κατέστησαν τὸν ἀπὸ τῶν δουλικῶν στάσεων κίνδυνον, τοιαῦται δὲ στάσεις ἤρξαντο νὰ συμβαίνωσι πολλαὶ ἀπό τινος χρόνου, καὶ ἡ τελευταία δὲν εἶχε δαμασθῆ εἰμὴ μετὰ τριετῆ (103—100=651—654) δεινὸν ἀγῶνα. Σημειωτέον ἐπὶ τέλους ὅτι τῆς περὶ Οὐηρῶνα νίκης τὴν τιμὴν διεμφισβήτησε πάλιν ὁ Σύλλας πρὸς τὸν Μάριον, ἐντεῦθεν δὲ ἐπιπαρωξύνθη ἡ καὶ προηγουμένως ὑφισταμένη ἔρις μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, ὧν ὁ μὲν πρῶτος προΐστατο τῆς δημοτικῆς μερίδος, ὁ δὲ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν (Λιβ. Ἐπιτομ. 76, 66, 68. Πλουτ. Μάριος. Σαλλουστίου Ἰουγ. 113, 114. Δίωνος Κασσίου, 34. Ἀππιανοῦ Ἐμφ. α, 29—32).

Τὸ ἀμοιβαῖον τῶν δύο τούτων τάξεων πάθος παρήγαγε, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐν Ῥώμῃ, νέας στάσεις, πρὸ καιροῦ παρασκευασθείσας. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἀναχώρησιν τοῦ Ἰουγούρθα, οἱ δήμαρχοι εἶχον προκαλέσει τὴν ἵδρυσιν τριμελοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀνάκρισιν καὶ τιμώρησιν τῶν δωροδοκηθέντων· πρόεδρος αὐτῆς κατώρθωσε, διὰ τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ ῥαδιουργίας, νὰ διορισθῇ εἷς τῶν κυριωτέρων ἐνόχων, ὁ Σκαῦρος, ὅστις ἤδη, διὰ νὰ σώσῃ ἑαυτὸν, ἐξήλεγξε καὶ ἐξώρισε πολλοὺς ἄλλους. Ὅθεν οἱ δήμαρχοι τῶν δέκα ἀκολούθων ἐτῶν, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὸ προστριβὲν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν, ὡς ἐκ τῆς βεβαιώσεως τῶν δωροδοκιῶν ἐκείνων, ὄνειδος, προσέβαλον αὐτὴν δεινῶς καὶ ἀπεστέρησαν τὴν βουλὴν ἀξιολόγων τινῶν δικαιωμάτων. Τὸ δυστύχημα ὅμως ἦτο ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν δημάρχων ἐκείνων δὲν ἦσαν ἀγαθώτεροι τῶν ἐξηγχρειωμένων ἀριστοκρατικῶν καθ' ὧν κατεκραύγαζον· ἀλλὰ, καθὼς ἡ ἀριστοκρατία κατεχρᾶτο τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, οὕτω καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν λεγομένων ἐκείνων δημοκρατικῶν, διὰ νὰ ἀνυψωθῶσι μόνον καὶ νὰ ἄρξωσιν, ἐμπορεύοντο τὰς δύο μεγάλας πληγὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἤτοι τὴν εὔλογον ἀπαίτησιν τοῦ πένητος ὄχλου τῆς Ῥώμης περὶ διανομῆς τῶν δημοσίων γαιῶν καὶ τὴν ἐπίσης δικαίαν ἀξίωσιν τῶν Ἰταλῶν περὶ τῆς εἰς αὐτοὺς παραχωρήσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Μήπως ὁ Γάϊος Γράκχος δὲν ἐτόλμησε, καθὼς ὁ ἐν τῇ παρελθούσῃ ἑκατονταετηρίδι ἔνεκεν ἀναισχύντων δωροδοκιῶν ἀπὸ τοῦ Παρλαμέντου ἐξωσθεὶς Ἄγγλος ὑπουργὸς Οὐαλπόλιος, νὰ κηρύξῃ ἀναφανδὸν ἐπ' ἐκκλησίας, ὅτι ἅπαντες οἱ πολιτικοὶ τῆς Ῥώμης ἄνδρες, μηδ' αὐτοῦ ἐξαιρουμένου, πράττουσι μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ἀπαιτήσας μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐπιδιώκει δόξαν καὶ τιμὴν, ἐνῷ οἱ ἄλλοι θηρεύουσι χρήματα; Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ πάλη αὕτη εἶναι μάλιστα σπουδῆς ἀξία, διότι οἵ τε ἀριστοκρατικοὶ, οἵ τε πλεῖστοι τῶν δημαγωγῶν ἀνέδειξαν, ἐκτὸς τῆς ἰδιοτελείας, καὶ προτερήματα λαμπρότατα καὶ ζῆλον ὑπέρ τε τοῦ μεγαλείου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου κλέους, παραγαγόντα ἔργα θαυμαστά. Ἐκορυφώθη δὲ ὁ ἀγὼν διὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Μάριος ἀπέβη εἰς τοὺς δύο τελευταίους πολέμους ὁ ἐπισημότατος ἀνὴρ τῆς πολιτείας· καὶ ἐπειδὴ, διά τε τὴν κατα-

γωγὴν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ φύσιν, ἀνῆκεν εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον, ἀναγκαίως παρεῖχεν εἰς τοὺς δημάρχους ἀνάτασιν καὶ δύναμιν οἵαν οὐδέποτε ἄχρι τοῦδε ἔσχον. Ἀλλ' ὁ Μάριος αὐτὸς δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐκτέλεσιν ὁριστικοῦ, πρὸς μεταῤῥύθμισιν τῆς πολιτείας, σχεδίου· λαβὼν ἅπαξ πολλὴν ἐξουσίαν, ἤθελε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, δὲν ἤξευρεν ὅμως νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν πρὸς θεραπείαν τῆς ὑφισταμένης κακοξείας· ἐξαχρειώσας δὲ τὸν στρατὸν ἔτι ἀπὸ τῆς πρώτης ὑπατείας (σελ. 321) καὶ, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἕκτην, συμμαχήσας ἤδη μετὰ δύο ἀγρίων καὶ αἰσχρῶν δημαγωγῶν, ἠρέθη μὲν ὕπατος τὸ ἕκτον, ἐν ἔτει 100=654, μετ' ὀλίγον ὅμως περιέστη εἰς ἀπορίαν περὶ τοῦ πρακτέου καὶ ἀπέβαλεν ἅπαν τὸ ἀξίωμα. — Οἱ δύο ἐκεῖνοι δημαγωγοὶ ἦσαν ὁ Λεύκιος Ἀπουλήϊος Σατορνῖνος, ἐξελεγχθεὶς ἐπὶ καταχρήσεσιν ὡς ταμίας, τούτου ἕνεκεν ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν τραπείς, ὅς ὲ δεδημαρχηκὼς καὶ ἐπιδιώκων τὸ τρίτον τὴν δημαρχίαν· καὶ ὁ Γάϊος Σερουΐλιος Γλαυκίας, ἐπίσης δήμαρχος προδιατελέσας, ἤδη δὲ ὢν πραίτωρ. Ὁ Σατορνῖνος δὲν εἰμπόρεσε νὰ ἐκλεχθῇ, τῷ 100 ἔτει, δήμαρχος εἰμὴ διὰ τοῦ φόνου ἑνὸς τῶν ἐκλεχθέντων καὶ διὰ τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως τοῦ Γλαυκίου. Οὕτω δὲ λαβὼν τὴν ἀρχὴν, προέτεινε νόμους ὀλεθρίους, οἵτινες καὶ ἐκυρώθησαν ἐν μέρει, διὰ πάσης βίας καὶ παρανομίας· τὴν κατωτέρω τῆς τρεχούσης τιμῆς παραχώρησιν εἰς τὸν δῆμον σίτου ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν (lex Appulcia frumentaria)· τὴν παραχώρησιν γαιῶν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Σικελίᾳ, εἰς τοὺς πρὸς Κίμβρους καὶ Τεύτονας πολεμήσαντας πολίτας, δηλαδὴ, εἰς τοὺς ἀφωσιωμένους τῷ Μαρίῳ στρατιώτας· τὴν παραχώρησιν εἰς τὸν Μάριον τοῦ ἀνηκούσου δικαιώματος τοῦ νὰ ποιῇ τρεῖς Ῥωμαίους πολίτας ἐν ἑκάστῃ τῶν παρ' αὐτοῦ κτισθεισῶν ἀποικιῶν· ἐπὶ δὲ πᾶσιν, ὁ Σατορνῖνος ἀπήτησεν, ὥστε, κυρωθέντος νόμου τινὸς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἡ βουλὴ νὰ ὀμνύῃ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ὅτι θέλει πείθεται εἰς τὸν νόμον· καὶ ἐπειδὴ ὁ ὑπὸ τῶν τριῶν δημαγωγῶν δεινῶς μισούμενος Μέτελλος μόνος ἀπεποιήθη νὰ ὀμόσῃ τὸν ὅρκον τοῦτον ὡς πρὸς τὸν περὶ διανομῆς γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Μαρίου νόμον, ὁ Μέτελλος ἐξωρίσθη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. — Διὰ τῶν διατάξεων τούτων, ὁ Σατορνῖνος ἐνόμισεν ὅτι προσῳκειώθη τοσοῦτον τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν δημαρχίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν Γλαυκίαν νὰ ἀναδείξῃ ὕπατον τοῦ προσεχοῦς ἔτους. Ὁ δὲ Μάριος, ὅστις ἤλπιζεν ἑβδόμην ὑπατείαν, δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπ' ἐσχάτων σύμφωνος μετὰ τῶν δύο ἐκείνων δημαγωγῶν. Οὗτοι, διὰ νὰ κατορθώσωσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῆς βίας, περιεστοιχίσθησαν ἀπὸ στίφη ἐνόπλων ἀπελευθέρων. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Γλαυκίας δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐκλεχθῇ ὕπατος· καὶ τότε, φονεύσας ἕνα τῶν ἐκλεχθέντων ἐν μέσῃ ἀγορᾷ, ἀπεφάσισε μετὰ τοῦ Σατορνίνου νὰ καταλάβῃ τὸ Καπιτώλιον. Ἡ ἀπαρακάλυπτος αὕτη συνωμοσία ἐνέπνευσε τρόμον εἰς πάντας τοὺς ἀγαθοὺς πολίτας καὶ παρέσχεν εἰς τὴν βουλὴν τὸ ἀναγκαῖον ἀξίωμα καὶ ἀφορμὴν εὔλογον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἐν ἐσχάτῃ

ἀνάγκη ἐπιτρεπόμενον αὐτῇ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος φάρμακον· ὅθεν διέταξε τοὺς ὑπάτους νὰ προνοήσωσιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κράτους, μὴ ποιοῦντες λόγον τῶν ὑφισταμένων νόμων. Ὁ Μάριος ἀπέβη τοιουτοτρόπως ἄκων ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν μέχρι τοῦδε φίλων καὶ συμμάχων αὐτοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐζήτησε δι' ἀναβολῶν νὰ σώσῃ αὐτούς· ἀλλὰ, καλέσας ἅπαξ εἰς τὰ ὅπλα, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ συνάρχοντος, τοὺς ἀγαθωτέρους πολίτας, διεκωλύθη ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀπὸ τοῦ νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον. Οἱ στασιασταὶ ἐπολιορκήθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ κατετροπώθησαν, ἡ δὲ νικηφόρος Ἀριστοκρατία ἀπεδείχθη ἐπίσης παράφορος καὶ ἀμείλιχος ὡς μετὰ τὴν τῶν Γράκχων καταστροφὴν, ἀνακαλέσασα προστούτοις ἐν τῷ ἅμα ἀπὸ τῆς ἐξορίας τὸν Μέτελλον, τὸν εὐγενέστατον καὶ σταθερώτατον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀγερωχότατον ἄνδρα τῆς ὀλιγαρχικῆς φατρίας. Ὁ Μάριος, περιφρονηθεὶς ἤδη ὑπὸ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, παρητήθη ἐπί τινα ἔτη τοῦ δημοσίου βίου, καὶ, ἀπελθὼν ἐκ τῆς Ῥώμης, περιηγήθη τὴν Ἀσίαν. Ἐξεναντίας δὲ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Σύλλας προήχθη εἰς μεγαλήτερον ἀξίωμα· καὶ ἐν ἔτει μὲν 93=661, γενόμενος πραίτωρ, ἐψυχαγώγησε τὸν δῆμον δι' ἀγώνων πολυτελεστέρων ἁπάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ τελεσθέντων· κατὰ δὲ τὰ δύο ἑπόμενα ἔτη, σταλεὶς ὡς πραίτωρ εἰς τὴν Ἀσίαν, παρέσχε αὐτόθι ὡς διαιτητὴς καὶ κυρίαρχος τῶν βασιλέων καὶ ἐθνῶν· ἅμα δὲ ἐπιστρέψας, ἔλαβεν ὡς ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου ἀφορμὴν καλλίστην νὰ ἀναδείξῃ τὰ λαμπρότατα αὐτοῦ στρατηγικὰ προτερήματα, νὰ ὑπερτερήσῃ τοῦ ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐκείνου αὖθις ἐπανελθόντος εἰς τὰ πράγματα Μαρίου καὶ νὰ προσοικειωθῇ τὸν στρατὸν, τοῦ ὁποίου ἔπειτα, εἰς ἕτερον πόλεμον, ὅλως κατέσχε κύριος (Οὐελλεΐου Πατερκούλου, 2. Πλουτάρχου Μάριος. Λιβίου Ἐπιτ. 69).

Ἤδη ἐπὶ τῶν Γρακχικῶν στάσεων ἐξεδόθησαν νόμοι αὐστηροὶ ἵνα παρεμποδίσωσι τὴν καταγραφὴν τῶν Ἰταλῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Κατὰ τοῦτο ἦτο σύμφωνος μετὰ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὁ ὄχλος τῆς πρωτευούσης, διότι, ἐμπορευόμενος τὰς ψήφους αὐτοῦ, δὲν ἤθελε νὰ παραλάβῃ συμμετόχους τοῦ κέρδους. Ὅθεν ἐν ἔτει 95=659 ἐξεδόθη, ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν δύο ὑπάτων Λευκίου Λικινίου Κράσσου καὶ Κοΐντου Μουκίου Σκαιόλα, νόμος (lex Licinia et Mucia de civibus regundis) καταστήσας ἔτι δυσχερεστέραν τὴν παρείσδυσιν τῶν Ἰταλῶν εἰς τὸν πολιτικὸν κατάλογον, καὶ συγχρόνως διετάχθη ἀνάκρισις ὡς ἐκ τῆς ὁποίας πολλοὶ, πρὸ καιροῦ ὡς πολῖται θεωρούμενοι, ἐκινδύνευσαν νὰ ἀποβάλωσι τὸ δικαίωμα αὐτῶν. Τοῦτο ἐπροξένησε δεινὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐντύπωσιν· οἱ ἐπισημότατοι πολῖται τῶν διαφόρων πόλεων συνωμολόγησαν πρὸς ἀλλήλους ἀπόῤῥητον συμμαχίαν, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπέβη τοσοῦτον ἐπικίνδυνον ὥστε, μετὰ τρία ἔτη, ἡ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ ἱδρύσῃ πλησίον τῆς Ῥώμης στρατόπεδον πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν Ἰταλῶν. Κατὰ δὲ ἀκόλουθον ἔτος, 91=663, ὁ δήμαρχος Μάρκος Λίβιος Δροῦσος ὁ νεώτερος (υἱὸς τοῦ εἰς τὸν Γ. Γράκχον ἀντιπράξαντος) ἐπέφερε τὴν

ἔκρηξιν τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου. — Ὁ δήμαρχος οὗτος, θέλων νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλας τὰς μερίδας, προέτεινεν, ὑπὲρ μὲν τῶν πενήτων, τὴν διανομὴν σίτου καὶ γαιῶν καὶ τὴν ἵδρυσιν νέων ἀποικιῶν· ὑπὲρ δὲ τῆς βουλῆς, τὴν τροπολογίαν τοῦ περὶ τῶν δικαστῶν τῶν πολιτικῶν κακουργημάτων νόμου τοῦ Γ. Γράκχου, ὥστε οἱ δικασταὶ οὗτοι νὰ λαμβάνωνται οὐ μόνον ἀπὸ ἱππέων, ἀλλὰ ἐξ ἡμισείας ἀπὸ ἱππέων καὶ βουλευτῶν· ὑπὲρ δὲ τῶν ἱππέων, τὴν χειροτονίαν 300 ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Ὁ Λίβιος κατώρθωσε τὴν παραδοχὴν τῶν νόμων τούτων, ἀλλὰ δυσηρέσησε δι' αὐτῶν ἁπάσας τὰς μερίδας. Ὅθεν, θεωρῶν ἤδη ἑαυτὸν κινδυνεύοντα, περιεστοιχίσθη ὑπὸ μεγάλου στίφους κατοίκων τῶν ἀγρῶν καὶ ἐπεζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἰταλῶν, ὑποσχόμενος νὰ προτείνῃ νόμον παρέχοντα εἰς αὐτοὺς ἅπαντας τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίωμα. Τότε ὅμως ὁ Δροῦσος δολοφονεῖται· ἡ βουλὴ καταργεῖ ὅλους τοὺς νόμους αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἐπὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν οὐδεμία ἐγένετο φροντὶς τῶν οἰωνοσκοπιῶν, καὶ διατάσσει αὐχηρὰν ἀνάκρισιν κατὰ τῶν φίλων τοῦ δημάρχου ἐκείνου, μάλιστα δὲ κατὰ τῶν μετασχόντων τῆς μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἰταλικῆς συμμαχίας συνεννοήσεως. Ἀλλὰ τότε ἐκρήγνυται τελευταῖον ἡ πρὸ καιροῦ συνεχομένη δυσμένεια τῶν Ἰταλῶν, 91. Τὰ πλεῖστα ἐγχώρια τῆς Ἰταλίας ἔθνη, προϊσταμένων τῶν Σαμνιτῶν καὶ τῶν Μάρσων, ὁπλίζονται κατὰ τῆς Ῥώμης, εἰς ἣν δὲν ἔμειναν πιστοὶ εἰμὴ οἱ Λατῖνοι, οἱ Ἐτροῦσκοι καὶ οἱ Ὀμβρικοί. Οἱ ἐπαναστάντες συνωμολόγησαν ὁμοσπονδίαν, συνεφώνησαν νὰ ἀναθέσωσι τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς εἰς βουλὴν συγκειμένην ἐκ 500 ἀπεσταλμένων τῶν κατ' ἰδίαν ἐθνῶν, εἰς δύο ὑπάτους καὶ 12 πραίτορας, κατέστησαν πρωτεύουσαν αὐτῶν τὸ Κορφίνιον (πόλιν Πελιγνικὴν, μετονομασθεῖσαν τότε Ἰταλικὴν [Italica], κειμένην δὲ πλησίον τοῦ σημ. Popoli, εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Νεαπολιτικοῦ κράτους) καὶ ἐν γένει ἀπέβλεψαν ἤδη οὐχὶ πλέον εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, ἀλλ' εἰς τὴν ἵδρυσιν νέας πολιτείας, ἥτις ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν τάξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ἡ Ῥώμη ἐκινδύνευσεν ἐκ τούτου τὰ μέγιστα, διότι εἶχε νὰ πολεμήσῃ τοὺς πλείστους ἐξ ἐκείνων ἀφ' ὧν συνέκειτο τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ αὐτῆς μέρος· ἡττήθη δὲ ἐν ἔτει 90, ὅτε ἰδίως ἤρξατο ὁ πόλεμος, ἐπανειλημμένως καὶ ἔβλεπεν ἤδη ἀποβαίνοντας ἀμφιβόλους τούς τε Ὀμβρικοὺς καὶ τοὺς Ἐτρούσκους. Ὅθεν διὰ νὰ προλάβῃ τὴν αὔξησιν τῶν ἐχθρῶν, ἡ βουλὴ ἐψηφίσατο, 90, διὰ τῆς lex Iulia, Ῥωμαίους πολίτας τοὺς μὴ μετασχόντας τῆς ὁμοσπονδίας Ἰταλοὺς, (τοὺς Λατίνους, τοὺς Ὀμβρικοὺς καὶ τοὺς Ἐτρούσκους) καὶ, στηριχθεῖσα ἐπὶ τούτων καὶ τῶν Γαλατικῶν καὶ τῶν Διγυστικῶν ἐθνῶν τῆς ἄνω Ἰταλίας (τὰ ὁποῖα ἔμειναν ἐπίσης πιστὰ καὶ τούτου ἕνεκεν ἔλαβον ἐν ἔτει 90 τὸ τῶν Λατίνων δικαίωμα), ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον, ὅστις καὶ Μαρσικὸς πόλεμος καλεῖται (ἀπὸ τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν ὁμοσπόνδων ἐθνῶν), διήρκεσε δὲ ἔτη τρία καὶ διεξήχθη ἑκατέρωθεν μετὰ πλείστης ἀνδρίας καὶ καρτερίας. Διαπρεπέστατοι τῶν Ἰταλῶν στρατηγοὶ ὑπῆρξαν, ὁ Μάρσος

Κόϊντος Πομπαίδιος Σίλων, ὁ Λευκανὸς Λαμπώνιος καὶ οἱ Σαμνῖται Πόντιος Τελεσῖνος, Μάριος Ἐ(Ἰ)γνάτιος, Ἀπόνιος καὶ ἄλλοι. Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων μετέσχον τοῦ πολέμου ἅπαντες οἱ ἐπίσημοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες καὶ ἰδίως ὁ Μάριος, ὁ Σύλλας καὶ ὁ Γναῖος Πομπήϊος Στράβων, ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Πομπηΐου, ἀλλὰ μάλιστα διεκρίθη ὁ Σύλλας, ἐνῷ ὁ Μάριος δὲν ἐδικαίωσε τὴν περὶ αὐτοῦ κοινὴν προσδοκίαν. Κατ' ἀρχὰς, ὡς προείρηται, οἱ Ἰταλοὶ ἐπλεονέκτησαν ἁπανταχοῦ, μόλις δὲ μετὰ ἓν ἔτος ἀνεδείχθησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νικηφόροι ὑπὸ τὸν ὕπατον Λεύκιον Ἰούλιον Καίσαρα. Ἔπειτα ὁ καταστρεπτικώτατος οὗτος ἀγὼν, ὅστις ἐπέφερεν, ὡς λέγουν, τὸν θάνατον 300,000 ἀνδρῶν, ἀπέβη ἀμφίῤῥοπος. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τέλους κατήντησαν εἰς ὅ,τι ἐξ ἀρχῆς ὤφειλον νὰ πράξωσι, παρέσχον δηλαδὴ τὰ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ τούτῳ οἱ ἐπαναστάντες εἰρήνευσαν τῷ 88=666. Μόνοι οἱ Σαμνῖται καὶ οἱ Λευκανοὶ παρέμειναν πολεμοῦντες καὶ δηοῦντες τὴν Ἰταλίαν ἐπί τινα εἰσέτι χρόνον, μεχρισοῦ ὁ Σύλλας, ἐν ἔτει 82=672, ἐξωλόθρευσε τὰ τελευταῖα αὐτῶν λείψανα (Ἀππιανοῦ Ἐμφυλ. α, 34—53. Οὐελλ. Πατερκ. 2, 15. 16. 20).

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, Μιθριδάτης Ϛ'., ὁ καὶ Εὐπάτωρ καὶ Μέγας ἐπικαλούμενος, βασιλεὺς τοῦ Πόντου (*), κατέκτησε τὴν Ῥωμαϊκὴν

(*) Ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα ἐπίτομον ἔκθεσιν τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου Γ'. Ἀσιανῶν πραγμάτων. — Ἐν Συρίᾳ, διεδέξατο τὸν Ἀντίοχον Γ'. μακρὰ σειρὰ βασιλέων (Σέλευκος Δ'. Φιλοπάτωρ, υἱὸς τοῦ προηγ., 187—176, Ἀντίοχος Δ'. ὁ Ἐπιφανὴς, ἀδελφὸς τοῦ προηγ.,—164, Ἀντίοχος Ε'. Εὐπάτωρ, υἱὸς τοῦ προηγ. —162, Δημήτριος Α'. ὁ Σωτὴρ, υἱὸς τοῦ Σελεύκου Δ'. —150, Ἀλέξανδρος Α'., ὁ ὑποβολιμαῖος υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου Δ'. —145· τοῦτον ἐξέβαλε τῆς ἀρχῆς Δημήτριος Β'. ὁ Νικάτωρ, υἱὸς τοῦ Δημητρίου Α'., ἐκβληθεὶς ἐπίσης, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος στρατηγοῦ Διοδότου, ὅστις ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον λεγομένόν τινα υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, Ἀντίοχον Ϛ'. τὸν Θεὸν —143, ἔπειτα φονεύσας τοῦτον, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχὴν, μετονομασθεὶς Τρύφων —189· Ἀντίοχος Ζ'. ὁ Σιδήτης, ἀδελφὸς Δημητρίου τοῦ Νικάτορος —130, Δημήτριος Β'. ὁ Νικάτωρ, πάλιν βασιλεύσας —126, Σέλευκος Ε'. —125 υἱὸς τοῦ προηγ., Ἀντίοχος Η'. ὁ Γρυπὸς, ἀδελφὸς τοῦ προηγ. —113, ὅτε τὸ μικρὸν λείψανον τοῦ κράτους διενεμήθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου ἀδελφοῦ, Ἀντιόχου Θ'. Ἀπὸ τοῦ 97 ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ἀντίοχος Η'. ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀντιόχου Θ'., ἔπειτα δὲ τοῦ υἱοῦ τούτου Ἀντιόχου Ἱ. τοῦ Εὐσεβοῦς. Τῷ 83 Τιγράνης, ὁ βασ. τῆς Ἀρμενίας, ἐκβάλλει τοὺς Σελευκίδας ἀφ' οὗ γίνεται κύριος τῆς Συρίας. Τῷ 67 Ἀντίοχος ὁ ΙΑ. ὁ Ἀσιατικὸς, υἱὸς τοῦ Εὐσεβοῦς, καταλαμβάνει αὖθις τὴν Συρίαν —64, ὅτε, ἡττηθέντος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου, ἡ Συρία μεταβάλλεται εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν· ὁ δὲ Ἀντίοχος περιορίζεται εἰς μόνην τὴν Κομμαγηνὴν—38. Σέλευκος Κυβιοσάκτης, ἔσχατος Σελευκίδης, δολοφονεῖται τῷ 57) ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ κράτος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξησθένει καὶ ἐκολοβοῦτο διὰ τὰς περὶ τῆς ἀρχῆς ἔριδας, τὴν παράφρονα αὐθαιρεσίαν τῶν ἀρχόντων, τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰουδαίων (σελ. 41) καὶ τὴν ἀδιαλείπτως προαγομένην δύναμιν τῶν Πάρθων (σελ. 56, 57, 231. Ἴδε περὶ τούτων καὶ μικρὸν κατωτέρω ἐν τῇ παρούσῃ σημειώσει). Οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἅπαντας τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους ἐντελῶς ὡς ὑπηκόους, περὶ δὲ τὸ ἥμισυ τῆς τελευταίας πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἡ Συρία κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ἀλλ' ἡ χώρα αὕτη, καίπερ τοσαῦτα παθοῦσα ἀπὸ ἀθλίας κυβερνήσεως ἢ ἀπὸ ἀδιαλείπτων ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν ἢ ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως, διεφύλαξε τὸν πλοῦτον καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῆς· βραδύτερον μάλιστα, ὅτε, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς

Ἀσίαν, ἔπεμψε δὲ στρατὸν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον, 88=666. Πολλαὶ καὶ πλούσιαι πόλεις καὶ χῶραι ἀπέστησαν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων εἴς τε τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἁπανταχοῦ δὲ φοβερὸν ἐξερράγη κατὰ τῆς Ῥώμης μῖσος· ὥστε ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, νικήσας ἅπαξ, εἶχεν, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς τιμωρίας, ἀφορμὴν πολλὴν λεηλασίας καὶ πλουτισμοῦ. Τούτου ἕνε-

---

Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας, ἡ πρόνοια τῶν αὐτοκρατόρων ἐξετάθη καὶ εἰς τὰς ἀπωτάτας τοῦ Κράτους χώρας, ἤνθησε πάλιν καὶ αὐτὴ ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία εἰς τὴν Συρίαν, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας.

Ἡ μικρὰ Ἀσία κατεκερματίσθη, μετὰ τὴν πρὸς Ἀντίοχον Γ'. εἰρήνην τῶν Ῥωμαίων, εἰς πολλὰς μικρὰς πολιτείας, αἵτινες, διὰ τὴν συνεχῆ αὐτῶν ἀντιζηλίαν ἢ διχόνοιαν, κατέστησαν εὐχερὴς τῶν Ῥωμαίων λεία. Αἱ μᾶλλον λόγου ἄξιαι τῶν πολιτειῶν τούτων ἦσαν, ἡ Βιθυνία, τὸ Πέργαμον, ἡ Ῥόδος καὶ ὁ Πόντος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Βιθυνίας κατέστησαν ἐξ ἀρχῆς, διὰ τοῦ ταπεινοῦ αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολιτεύματος, ἀνάξιοι τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος. Κόλαξ τῶν Ῥωμαίων ὑπῆρξεν οὐ μόνον ὁ Προυσίας Α'. (σελ. 351), ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Προυσίας Β'. καὶ ὁ ἔγγονος Νικομήδης Β'. Ὁ δὲ τούτου υἱὸς Νικομήδης Γ'., κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη συμπράττων μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου τῶν Ῥωμαίων Μιθριδάτου Ϛ'., ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἐγκαταλιπὼν αὐτόν, ἐπολιτεύσατο ὅπως οἱ προκάτοχοι καὶ ἐκληροδότησεν ἐπὶ τέλους τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τῷ 75=679.

Ἡ πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος αἰσχρὰ θωπεία τῶν βασιλέων τοῦ Περγάμου καὶ ἡ πανουργία μὲ τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐμπορεύθησαν τὴν προστασίαν καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ κυριάρχου ἐκείνου λαοῦ διὰ νὰ αὐξήσωσι τὸ Κράτος αὐτῶν πρὸς βλάβην τῶν γειτόνων, κατέστη σχεδὸν παροιμιώδης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι διεφύλαξαν μᾶλλον ὅλων τῶν λοιπῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας τὸ ἀρχαῖον κλέος τῶν προστατῶν τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ πάθωσι τὴν τύχην ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Ἄτταλος Γ'., ὁ διαδεξάμενος τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἄτταλον Β'. (ἀδελφὸν τοῦ Εὐμένους Β'., σελ. 351, βασιλεύσαντα δὲ ἀπὸ τοῦ 157—138 πρ. Χρ.) οὐ μόνον τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτα τῶν προκατόχων δὲν εἶχεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μανικῆς ὠμότητος παρεφέρετο. Φονεύσας δὲ τοὺς πλείστους συγγενεῖς, κατέλιπε διὰ διαθήκης τὸ κράτος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τῷ 133=621. Καί τις μὲν τῶν ἐγχωρίων, Ἀριστόνικος καλούμενος ἠθέλησεν, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀνασείουσαν τότε τὴν Ῥώμην στάσιν τῶν Γράκχων, νὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς χώρας καὶ ἐνίκησε τὸν κατ' αὐτοῦ πεμφθέντα, ἐν ἔτει 131, Ῥωμαϊκὸν στρατόν· ἀλλά, τῷ ἑπομένῳ ἔτει, κατετροπώθη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μάρκου Περπέννου, τὸ δὲ Πέργαμον ἀνεκηρύχθη ἤδη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ἡ ἐπαρχία αὕτη, ἥτις ἔλαβε τὸ προσημαντικὸν τοῦ μέλλοντος ὄνομα τῆς Ἀσίας καὶ τῷόντι, βαθμηδὸν ἐξαπλωθεῖσα, περιέλαβεν ἐπὶ τέλους ἅπασαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἔπαθε πλέον ὅλων τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν, καθὸ πλουσιωτέρα ὅλων, ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῶν διοικητῶν καὶ τῶν ἐνοικιαστῶν (σελ. 364)· καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν προθυμίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπανέστη κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐπὶ Μιθριδάτου τοῦ ΣΤ'.

Οἱ Ῥόδιοι, οἵτινες, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατέλαβον τὸ πλεῖστον ἐμπόριον τῆς Ἀνατολικῆς μεσογείου, ἐξέπεσον πάλιν τῆς ἀκμῆς ταύτης διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίσθησαν μὲν αὐτοὺς ὡς συμμάχους εἰς τοὺς κατὰ Φιλίππου Γ'. καὶ Ἀντιόχου Γ'. πολέμους, ἔπειτα ὅμως ἐζήτησαν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταβλίψωσι καὶ νὰ ἐξασθενίσωσι τοὺς Ῥοδίους· ἐπὶ τούτῳ δὲ συνέδραμον τὴν Δῆλον, ἀνεκήρυξαν αὐτὴν λιμένα ἀτελῆ καὶ ἐπέτυχον μετ' ὀλίγον τοῦ σκοποῦ, διότι ἡ μὲν Δῆλος κατέστη τὸ κυριώτερον ἐμπορεῖον τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ δὲ Ῥόδιοι τοσοῦτον ἐζημιώθησαν, ὥστε τὰ τελωνιακὰ καὶ λιμενικὰ αὐτῶν εἰσοδήματα ἠλαττώθησαν, ἐντὸς μικροῦ, εἰς τὸ ἕκτον τῆς προτέρας προσόδου.

Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον λόγου ἄξιον κράτος τῆς μικρᾶς Ἀσίας ὑπῆρξε, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὁ Πόντος. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ εἶλκον τὸ γένος ἀπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου· καὶ ἐπὶ μὲν Περσοκρατίας, διετέλεσαν ὑποτελεῖς τῶν Περσῶν, ἔπειτα δὲ ὑποτελεῖς τοῦ Συριακοῦ κράτους, μεχρισοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου Σελεύκου τοῦ Δ'. ὁ δεσμὸς οὗτος

κεν ὁ Σύλλας, ὅστις ἐν ἔτει 88=666 ὁμοψήφως σχεδὸν, διὰ τὰς μεγάλας ἐπὶ τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου ἐκδουλεύσεις, ἀνεκηρύχθη ὕπατος, εἰς ἡλικίαν 49 ἐτῶν, ἐπεζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν στρατηγίαν τοῦ κατὰ Μιθριδάτου πολέμου. Ὁ Σύλλας δὲν ὡμοίαζε τὸν ἄσκοπον Μάριον, δὲν ἐπεθύμει τὴν ἀρχὴν ἁπλῶς διὰ νὰ κορέσῃ τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ· ἤθελε τὴν ἐξουσίαν διὰ νὰ παγιώσῃ ὁριστικῶς τὸ κράτος τῆς μερίδος εἰς ἣν ἀνῆκε,

---

διελύθη. Βραδύτερον οἱ ἡγεμόνες τοῦ Πόντου, ὡς καὶ οἱ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Παφλαγονίας, ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι τῶν ἄλλων κυριαρχῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, διότι δὲν ἠνωχλήθησαν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων περὶ τὴν κάρπωσιν τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα παρεῖχεν αὐτοῖς ἡ ἀκμὴ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτῶν κειμένων Ἑλληνίδων ἐμπορικῶν πόλεων καὶ ἡ παραδοχὴ Ἑλληνικῶν ἠθῶν καὶ θεσμῶν. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἡ Καππαδοκία καὶ ἡ Παφλαγονία κατέστησαν ἐπίσης ὑποτελεῖς τῆς Ῥώμης· ὁ δὲ Πόντος οὐ μόνον συνέμεινεν, ἀλλ' ἐπί τινα χρόνον προήχθη, διὰ Μιθριδάτου ΣΤ'., εἰς τὸ ἀξίωμα ἐπικρατούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυνάμεως. Ἦδη ὁ Μιθριδάτης Ε'., δοὺς εἰς τοὺς Ῥωμαίους συνδρομὴν κατὰ τοῦ Ἀριστονίκου, ἔλαβε παρ' αὐτῶν οὐ μόνον μέρος τῆς Φρυγίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν Παφλαγονίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας προέτεινε κληρονομικὰς ἀξιώσεις. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μιθριδάτης ΣΤ'., ὁ διαδεξάμενος τὸν πατέρα τῷ 124 πρ. Χρ. ἀνήλικος ἔτι, διακριθεὶς ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῇ σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ῥώμῃ καὶ ἐπιτηδειότητι, συγχρόνως δὲ καὶ ἐπὶ τῇ ὠμότητι τοῦ χαρακτῆρος, ἐμελέτησεν ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐτῶν νὰ αὐξήσῃ τὸ κράτος, ἐπιτυχὼν καὶ περιστάσεις ἐπιτηδειοτάτας· διότι οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἦσαν τότε ἀδιαλείπτως περιπεπλεγμένοι εἰς ἐπικινδύνους πολέμους ἢ εἰς ἐμφυλίους στάσεις· τὸ δὲ Συριακὸν κράτος, ἕνεκα τῶν περὶ ἀρχῆς ἐρίδων, εἶχε διαλυθῇ εἰς πολλὰς ἡγεμονίας· τὸ Πέργαμον, γενόμενον ἤδη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, καὶ αἱ ὅλως ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐξηρτημέναι ἡγεμονίαι τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Καππαδοκίας, ἔπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῆς πλεονεξίας τῶν Ῥωμαίων μεγιστάνων· τὰ δύο κράτη τῆς μικρᾶς (σελ. 49) καὶ μεγάλης Ἀρμενίας (αὕτη, καὶ ἰδίως Ἀρμενία καλουμένη, ὡρίζετο ἀπὸ Ἀν. ὑπὸ τῆς Μηδίας, ἀπὸ Βορ. ὑπὸ τῆς Ἀλβανίας, Ἰβηρίας, Κολχίδος καὶ Πόντου, ἀπὸ Δυσ. ὑπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ ἀπὸ Μεσ. ὑπὸ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας) τὰ περὶ τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατατροπώσεως τοῦ Ἀντιόχου Γ'. ἀπὸ Συριακῶν ἐπαρχιῶν συγκροτηθέντα, οὐδεμίαν ἀξίωσιν προέτειναν ὡς πρὸς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, εἶχον δὲ κοινὸν πρὸς τὸν Μιθριδάτην συμφέρον νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν πρόοδον τῶν Ῥωμαίων· τελευταῖον, αὐτὸ τοῦτο τὸ συμφέρον εἶχον καὶ οἱ Πάρθοι, οἵτινες, ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν Ἀρσακίδας, εἶχον κυριαρχήσει πρὸ μικροῦ ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ. Ὅθεν ὁ Μιθριδάτης εὐλόγως ἀπέβλεψεν εἰς τὴν συγκρότησιν νέας Ἀσιανῆς αὐτοκρατορίας, μάλιστα διότι ἤξευρε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν ἐφευρέσεων καὶ θεσμῶν καὶ, διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, νὰ δώσῃ νέαν ψυχὴν εἰς τὴν βάρβαρον ἰσχὺν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Δὲν ἐπετέθη δὲ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ἐζήτησε τὸ πρῶτον νὰ καθυποτάξῃ ἅπαντα τὰ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον κατοικοῦντα βάρβαρα ἔθνη καὶ ἀπάσας τὰς κάτωθεν αὐτῶν ἱδρυθείσας Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἵνα, ἀπὸ τῆς κράσεως τῶν δύο τούτων στοιχείων, συγκροτήσῃ δύναμιν μεγάλην. Οἱ παρὰ τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου κατοικοῦντες Ἕλληνες, καθὸ πάσχοντες ἀνέκαθεν πολλὰ ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐθνῶν τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας καὶ τοῦ Καυκάσου, ἀσμένως ἀπεδέξαντο τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐξελληνισθέντος Ποντικοῦ κράτους, ὥστε ὁ Μιθριδάτης (111 πρ. Χρ.) προσέθηκεν εἰς τὴν ἀπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ κληρονομηθεῖσαν χώραν καὶ ἕτερον βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο μὲν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Πόντου περὶ ἅπαντα τὸν Εὔξεινον μέχρι τῆς Θράκης, ὠνομάσθη δὲ ἀπὸ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο αἱ δύο αὐτοῦ κύριαι πόλεις, τὸ Παντικάπαιον (ἀποικία τῶν Μιλησίων) καὶ ἡ Φαναγορία (ἀποικία Μιλησίων ἢ Τηΐων), Βοσπόριον κράτος. Τότε ἐτράπη πρὸς Δυσμὰς καὶ πρὸς Νότον, ἵνα καθυποτάξῃ τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν κυριεύει, 107, μέρος τῆς Παφλαγονίας, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι, δόντες εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, βραδύτερον, ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος Μιθριδάτου τοῦ ΣΤ'. εἶχον πάλιν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοῦ Ποντικοῦ κράτους· ἔπειτα, τῷ 94, ἀφοῦ ἐφόνευσε τρεῖς ἀλληλοδιαδόχως βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας (Ἀριαράθην Ζ'., Ἀρ. Η'., Ἀρ. Θ'.), καταλαμβάνει καὶ ταύτην τὴν χώραν,

διὰ νὰ καταστρέψῃ ῥιζηδὸν τὴν πολυκέφαλον ὀχλαγωγικὴν ὕδραν, ἥτις ἠπείλει τὴν καταστροφὴν τῆς Ῥώμης· καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ προσοικειωθῇ ἐντελῶς τὸν στρατόν. Ἤδη ἐπὶ τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου ἐλατρεύθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ διὰ τὴν πιανουργίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἐφήρμοζε καὶ ἄλλοτε παρέβλεπε τὴν τοιοῦτον αὐστηρὰν πολεμικὴν τῶν Ῥωμαίων πειθαρχίαν, διὰ τὰς καταπιέσεις τὰς ὁποίας ἐπέτρεπε, διὰ τὰς ψυχαγωγίας τὰς ὁποίας, μετὰ τοὺς πόνους τοῦ πολέμου καὶ τῶν ὁδοιποριῶν, συνεχώρει· ὁ δὲ προκείμενος ἀγὼν ἔμελλε νὰ δώσῃ αὐτῷ, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νέας καὶ μεγαλητέρας ἀφορμὰς τοῦ νὰ προσηλώσῃ εἰς ἑαυτὸν τὰ τάγματα ἐκεῖνα. Ἐντεῦθεν ὁ Μάριος ἐξεμάνη ἰδὼν ὅτι ἡ στρατηγία αὕτη ἀνετέθη εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ· καὶ, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Ποπλίου Σουλπικίου Ῥούφου, ἑνὸς τῶν ταραχωδεστέρων δημάρχων ἐξ ὅσων μνημονεύει ἡ ἱστορία, ἀπεφάσισε νὰ ὠφεληθῇ ἀπό τινος νέας πρὸς στάσιν ἀφορμῆς, ἥτις ἐπεκράτει τότε ἐν Ῥώμῃ. Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον μὲν λάβει τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίωμα, δὲν εἶχον ὅμως διανεμηθῇ εἰς ὅλας τὰς 35 φυλὰς, διότι, τούτου γενομένου, ὄντες τῶν Ῥωμαίων πλειότεροι, ἤθελον ἔχει πάντοτε τὴν πλειονοψηφίαν, ἀλλὰ περιωρίσθησαν εἰς 8 καὶ μόνας ἐξ αὐτῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι πολῖται ὑπερίσχυον πάντοτε, διὰ τῶν 27 αὐτῶν φυλετικῶν ψήφων (ὁ Ἀππιανὸς, ἐμφ. ά. 49. 53. λέγει ὅτι συνεκροτήθησαν δι' αὐτοὺς νέαι φυλαὶ, ἀλλ' ἴδε Οὐαλτέρου, σελ. 306 καὶ 307). Ὅθεν οἱ Ἰταλοὶ ἐπεζήτουν ἤδη τὴν διανομὴν αὐτῶν εἰς ὅλας τὰς φυλὰς, ἔχοντες συναρωγὸν τὸν ὑπὸ τριςχιλίων λῃστῶν περιεστοιχισμένον Σουλπίκιον. Οἱ πλεῖστοι Ῥωμαῖοι ἀντέπραττον εἰς τοῦτο παντὶ σθένει, ἐντεῦθεν προέκυψε φοβερὰ ἀνωμαλία· ἀλλ' οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν περισσότεροι καὶ κατώρθωσαν τὴν διὰ τῆς βίας παραδοχὴν τῶν συμμάχων εἰς ἁπάσας τὰς φυλὰς (lex Sulpicia, ut novi cives libertinique distribuerentur in tribus) καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ Μαρίου ὡς στρατηγοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου (Ἀππ. Ἐμφ. ά. 55. 56. Πλουτ. Μάρ. 32—35), μεθ' ὃ ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὸν φόνον τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Σύλλας διέφυγεν ἀπὸ τῆς Ῥώμης πρὸς τὸν εἰς Καπύην εὐ-

---

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμβαίνουσιν ἤδη διὰ τῶ προπραίτορος Σύλλα (σελ. 380) ᾗ ὁ Μιθριδάτης, ἐνδοὺς ἐπὶ μικρὸν, παραχωρεῖ τὴν Καππαδοκίαν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἰδὼν αὐτοὺς περιπλακέντας εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, συμμαχεῖ μετὰ Τιγράνους Β'. τοῦ βασιλέως μὲν τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, ἐπὶ θυγατρὶ δὲ γαμβροῦ αὐτοῦ, κυριεύει ἐντὸς μικροῦ (89 π. Χ.) τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Φρυγίαν, τὴν Βιθυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν, κατατροπόνει τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας Ῥωμαίους στρατηγοὺς, καὶ, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν κατοίκων διὰ τὰς καταπιέσεις τὰς ὁποίας ἔπασχον, διατάσσει τὴν ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ σφαγὴν ὅλων τῶν αὐτόθι εὑρισκομένων Ῥωμαίων (88 π. Χ.). Ὁ Μιθριδάτης κατέλαβε προστούτοις ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐκτὸς τῆς Ῥόδου, καὶ ἔπεμψε τὸν ἄριστον στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα προαπαντήσῃ τοὺς ἀποφασίσαντας μεγάλην κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείαν Ῥωμαίους. Ὁ Ἀρχέλαος κατέστη κύριος τῶν Ἀθηνῶν ᾗ ἐκάλεσεν ἐκεῖθεν τὴν Ἑλλάδα ἅπασαν ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Βοιωτοὶ, οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται συνεμάχησαν ἀμέσως μετ' αὐτοῦ, τὸ δὲ κράτος τοῦ Μιθριδάτου ἠπείλει ἤδη ᾗ τὴν Μακεδονίαν αὐτὴν, ὅτε τελευταῖον ἐπῆλθεν ὁ Σύλλας (87), καὶ ἀνέστειλε τὴν κατακτητικὴν ταύτην ὁρμήν.

ρισκόμενον καὶ τινα λείψανα τῶν συμμάχων καταπολεμοῦντα εἰςέτι στρατὸν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἦτο ἤδη ἕτοιμος νὰ τολμήσῃ τὰ πάντα, ἅμα ἦτο λόγος περὶ λῃστείας καὶ ἁρπαγῆς, ὁ Σύλλας κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ὁρμήσῃ κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἤρξατο οὕτω ὁ πρῶτος ἐμφύλιος τῶν Ῥωμαίων πόλεμος. Ὁ Σύλλας, γενόμενος κύριος τῆς Ῥώμης μετὰ φοβερὸν ἀγῶνα, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπαγάγῃ ἀμέσως τὴν ῥιζικὴν αὐτοῦ μεταῤῥύθμισιν, ἐπειγόμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν κατὰ Μιθριδάτου πόλεμον· ὅθεν ἠρκέσθη πρὸς τὸ παρὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν κατάργησιν τῶν νόμων τοῦ Σουλπικίου, τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀρχῆς, ὅτι τοῦ λοιποῦ οὐδὲν θέλει ὑποβάλλεται εἰς τὸν δῆμον ἄνευ προβουλεύματος τῆς βουλῆς, τὴν κατάλυσιν ἢ μᾶλλον τὸν περιορισμὸν τῆς ἁρμοδιότητος τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἁρμοδιότητος τῶν λοχιτίδων, τελευταῖον τὴν προγραφὴν 12 ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπάλου μερίδος (οἵτινες ὅμως ἅπαντες, καὶ ἰδίως ὁ Μάριος, ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐκτὸς τοῦ Σουλπικίου, προδοθέντος ὑπό τινος τῶν δούλων αὐτοῦ καὶ φονευθέντος, Πλουτ. Σύλλας 10. Ἀππ. Ἐμφ. ά. 59. 60). Τὰ πάντα ἐγένοντο δεκτὰ ἄνευ ἀντιλογίας, διότι ὁ Σύλλας ἐνέκειτο μετὰ 6 λεγεώνων· καὶ τότε ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἐν ἀρχῇ τοῦ 87=667, ὥρμησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον, ἵνα ἀφ' ἑνὸς ἀναστείλῃ τὴν περαιτέρω τῶν ἐπαρχιῶν ἀπόστασιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λάβῃ, ὡς προείρηται, ἀφορμὴν νὰ καταστήσῃ τὸν στρατὸν προθυμότερον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ.— Ἀλλ' ἅμα ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ, ὕψωσεν αὖθις κεφαλὴν ἡ ἀντίπαλος μερὶς, ἀρχηγὸν ἔχουσα τὸν ἕνα τῶν ὑπάτων, Λεύκιον Κορνήλιαν Κίνναν, τοῦ ὁποίου ἡ παρόντος ἔτι τοῦ Σύλλα γενομένη χειροτονία μαρτυρεῖ ὁπόσον τὸ κράτος τούτου ὑπῆρξεν ἐφήμερον. Ὁ Κίννας προτείνει πάλιν νὰ διανεμηθῶσιν οἱ νέοι πολῖται εἰς τὰς ἀρχαίας φυλάς· ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Γνάϊος Ὀκταύιος, φίλος ὢν τοῦ Σύλλα καὶ ὑπέρμαχος τῆς ἀριστοκρατίας, ἀντιπράττει, ὁ δὲ Κίννας ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ πρὸς τὸν ἕνα τῶν τριῶν ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκομένων τότε στρατῶν. Ἐνταῦθα, ἐπανελθόντος καὶ τοῦ Μαρίου ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου εἶχε διασωθῇ, καλοῦσιν οὗτοι τοὺς Ἰταλοὺς ἐπὶ τὰ ὅπλα· ἡ Ῥώμη ἁλίσκεται πάλιν ὑπὸ στιφῶν ἀγρίων, καὶ, ἐν μέσῳ σφαγῆς καὶ προγραφῶν δεινοτάτων, καταργοῦνται μὲν αἱ διατάξεις τοῦ Σύλλα, γίνονται δὲ δεκτοὶ εἰς τὰς ἀρχαίας φυλὰς οἱ Ἰταλοί, χειροτονοῦσι δὲ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ὑπάτους διὰ τὸ ἑπόμενον, 86=668, ἔτος, ὁ Μάριος καὶ ὁ Κίννας (Ἀππ. Ἐμφ. ά. 65—74. Πλουτ. Μάριος. Διό. Ἐπιτ. 80). Οὐδὲν ἧττον ἡ λεγομένη αὕτη δημοκρατικὴ μερὶς πολὺ ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἱδρύσῃ κράτος ἀσφαλές· ὁ γέρων Μάριος ἀπέθανεν ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ τῆς ἑβδόμης αὐτοῦ ὑπατείας· ὁ μετὰ τοῦτον ἱκανώτερος στρατηγὸς τῆς μερίδος ταύτης Κόϊντος Σερτώριος, δὲν εἰςηκούετο· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν (οἵτινες ἦσαν ὁ Κίννας, ὅστις ἐδολοφονήθη ἔτι πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Σύλλα, ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σκιπίων, ὁ τοῦ Ἀσιανοῦ υἱὸς, ὁ Γνάϊος Παπειριος Κάρβων, ὁ Γάϊος Νωρβανὸς καὶ ὁ Γάϊος Μάριος ὁ

νεώτερος) οὐδεὶς ἦτο ἐφάμιλλος τοῦ Σύλλα. Πρὸς τούτοις ἡ ἀγριότης ἐκείνη τῶν καταδιώξεων, τῆς ὁποίας θύματα ἐγένοντο χιλιάδες ἀνθρώπων, ἠνάγκασε πλείστους καὶ ἐπισημοτάτους πολίτας νὰ καταφύγωσιν ἢ παρὰ τῷ Σύλλᾳ ἢ εἰς τὰ εὐάριθμα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔτι εὑρισκόμενα στρατεύματα, ἵνα ἀντιπράξωσι κατὰ τῆς νέας τυραννίας· καὶ τὴν κοινὴν ταύτην ἀγανάκτησιν ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον ἡ ληστρικὴ τῶν Μαριανῶν κυβέρνησις, ἥτις προέβη εἰς τοσοῦτον, ὥστε, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐν ἔτει 86 διαδεξαμένου τὸν Μάριον ὡς ὑπάτου Οὐαλερίου Φλάκκου, ἐξεδόθη νόμος καθ' ὃν οἱ δανεισταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαιτήσωσιν ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας αὐτῶν εἰμὴ τὸ $^1/_4$ τοῦ δανείου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ ἄνθρωποι, οἱ διασπαθήσαντες τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἠδύναντο νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς ἀμηχανίας διὰ τῆς περιουσίας τῶν δανειστῶν! — Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ Σύλλας, καίπερ καθαιρεθεὶς ὑπὸ τῶν Μαριανῶν, ἐπιχειρεῖ, 87, τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, γίνεται κύριος αὐτῶν, 86, πράττει πολλὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι λεηλασίας, καταβάλλει, τῷ αὐτῷ ἔτει, τὸν Ἀρχέλαον περὶ Χαιρώνειαν καὶ περὶ Ὀρχομενὸν, ἀναγκάζει τὸν Μιθριδάτην νὰ προτείνῃ λόγους περὶ εἰρήνης, 85, καταπολεμεῖ, ἐνόσῳ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, βάρβαρά τινα περίοικα τῶν Μακεδόνων ἔθνη, καὶ, ἔπειτα ἐλθὼν, 84, εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, συνομολογεῖ πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου συνθήκας, δι' ὧν οὗτος ὑπέσχετο νὰ παραδώσῃ τὴν μὲν Βιθυνίαν καὶ Καππαδοκίαν εἰς τοὺς προτέρους αὐτῶν ἡγεμόνας, τὴν δὲ Παφλαγονίαν καὶ τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους, προσπαρέχων αὐτοῖς δισχίλια τάλαντα καὶ 70 χαλκήρεις ναῦς, φυλάττων δὲ τὴν ἄλλην ἀρχήν. Μετὰ δὲ τὰς συνθήκας, ὁ Σύλλας προσῳκειώθη ἄνευ πολέμου τὰ τάγματα τὰ ὁποῖα οἱ Μαριανοὶ, καθαιρέσαντες αὐτὸν, εἶχον πέμψει κατὰ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸν ὕπατον Οὐαλέριον Φλάκκον, 86. Τοῦτον φονεύσας καθ' ὁδὸν ὁ ὑποστράτηγος Γάϊος Φλαύιος Φιμβρίας εἶχεν ἀναλάβει αὐτὸς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνεδείχθη εὐτυχὴς καὶ ἐπιτήδειος εἰς τοὺς κατὰ Μιθριδάτου ἀγῶνας αὐτοῦ, 85, ἀλλὰ, συνομολογηθείσης τῆς μεταξὺ τούτου καὶ Σύλλα εἰρήνης, θεωρῶν ἤδη τὸν στρατὸν σωρηδὸν αὐτομολοῦντα πρὸς τὸν τελευταῖον, ἐγένετο αὐτόχειρ. Τότε ὁ Σύλλας, διὰ νὰ κορέσῃ τὴν πλεονεξίαν τοῦ στρατοῦ, ἐπιχειρεῖ φοβερὰν διαπραγὴν καὶ καταπίεσιν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, οὐδέποτε ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναλαβοῦσαν τὴν πάλαι ἀκμήν· καὶ τελευταῖον, ἐν ἀρχῇ τοῦ 83=671, ἐπανέρχεται διὰ Πειραιῶς καὶ Πατρῶν, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ 40,000 ὅλως αὐτῷ ἀφωσιωμένων καὶ καλῶς γεγυμνασμένων ἀνδρῶν. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς, τῆς ὁποίας προΐσταντο οἱ ὕπατοι τοῦ ἔτους ἐκείνου Σκιπίων καὶ Νωρβανὸς, εἶχε συλλέξει ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑπερτέρας δυνάμεις. Ἀλλ' ὅμως ὁ Σύλλας ἐνίκησεν. Ἅπασα ἡ ἀριστοκρατία, δεινῶς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καταπιεσθεῖσα, ἐτάχθη μετ' αὐτοῦ, ὁ Κόϊντος Καικίλιος Μέτελλος Πῖος, υἱὸς τοῦ Νομαδικοῦ, ὁ Μάρκος Λικίνιος Κράσσος, ὁ Λικίνιος Λούκουλλος, ὁ Γναῖος Πομπήϊος, ὁ τοῦ Πομπηΐου Στράβωνος υἱὸς, ἅπαντες ἄνδρες ἀξιόλογοι· οἱ στρατιῶται τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἀπέκλινον

πρὸς τὸν Σύλλαν, ἐπαγγελόμενον αὐτοῖς διαρπαγὴν καὶ λείαν· ὁλόκληρος ὁ τοῦ ὑπάτου Σκιπίωνος στρατὸς ηὐτομόλησε πρὸς τὸν Σύλλαν. Ἐκ τούτων ἐξηγεῖται πῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος, καὶ περ ἔχων τοὺς πλείστους Ἰταλοὺς πολεμίους, κατώρθωσε, μετὰ ἡμιολίου ἔτους φονικωτάτους καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ἀγῶνας, νὰ γίνῃ κύριος τῆς Ῥώμης, 82. Ἀναχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ ἀμέσως ἵνα καταβάλῃ τὸν ἐν Πραινεστῷ καταφυγόντα Μάριον τὸν νεώτερον, στρατὸς ἐκ Σαμνιτῶν, Καμπανῶν καὶ Λευκανῶν συγκείμενος καὶ ὑπὸ τὸν Πόντιον Τελεσῖνον, Λαμπώνιον καὶ Γοῦτταν τεταγμένος, ὁρμᾷ κατὰ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ Σύλλας ἀνακάμπτει ἐν τάχει, προλαμβάνει τοὺς ἐχθροὺς ἔτι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης καὶ ἐνταῦθα συγκροτεῖται μάχη πεισματωδεστάτη καὶ κρίσιμος. Ὁ Σύλλας νικήσας, διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος ἰδίως τοῦ Κράσσου, φονεύει 6000 αἰχμαλώτους, γίνεται ἔπειτα κύριος τῆς Πραινεστοῦ καὶ σφάζει ἐνταῦθα 12000 κατοίκων· ὁ δὲ Μάριος ἐγένετο αὐτόχειρ.

Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἦσαν εἰμὴ τὰ προοίμια τῶν μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Σύλλα πραχθέντων ἵνα παγιώσῃ τὰς παρ' αὐτοῦ, κυριαρχήσαντος ἤδη, μελετωμένας μεταῤῥυθμίσεις· διότι, θέλων, ὡς προείρηται, ἀπὸ τῶν τύπων τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος νὰ συγκροτήσῃ πολίτευμα νέον, ἐρειδόμενον κυρίως ἐπὶ ἰσχυρᾶς ἀριστοκρατίας, ἐπεχείρησε νὰ ἐξοντώσῃ πᾶν ὅ,τι ἀντέπραττεν εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ ἢ δὲν συνεβιβάζετο μὲ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὅθεν, ἅμα μετὰ τὸν φόνον τῶν Πραινεστίων, συγκαλέσας τὸν Ῥωμαϊκὸν δῆμον, ἀπεφήνατο, ὅτι ἀπεφάσισε, πρὸς τὸ κοινὸν καλόν, νὰ πράξῃ μεταβολάς τινας περὶ τὸ πολίτευμα, συγχρόνως δὲ νὰ ἐξαλείψῃ ἅπαντας τοὺς ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ δήμου ἐχθρούς. Ἔπειτα δὲ προέγραψεν οὐ μόνον ἅπαντας τοὺς κατ' αὐτοῦ πολεμήσαντας, ἀλλὰ καὶ ἅπαντας τοὺς βοηθήσαντας ἢ καὶ ἁπλῶς ἐλεήσαντας τοὺς προγραφέντας. Ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ πανολεθρίᾳ, τῆς ὁποίας ὅμοιόν τι δὲν εὑρίσκομεν εἰμὴ τοὺς ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως προγραφικοὺς καταλόγους, ἔπαθον καὶ ἄνθρωποι ὅλως ἀθῶοι, ἁπλῶς διότι ἦσαν δανεισταὶ ἢ ἀτομικοὶ ἐχθροὶ τῶν φίλων τοῦ Σύλλα· καὶ ὀπαδοὶ μάλιστα αὐτοῦ ἐθανατώθησαν τοιουτοτρόπως, διὰ νὰ ἀναφέρωμεν δὲ ἓν μόνον παράδειγμα τῶν τρομερῶν κακουργημάτων, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς καταχθονίου ἐκείνης τοῦ Σύλλα καταδιώξεως, μνημονεύομεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ μετέπειτα τοσοῦτον διαβόητος Κατιλίνας, φονεύσας πρό τινος χρόνου τὸν ἴδιον ἀδελφόν, ἤδη, διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν ποινήν, κατώρθωσε νὰ ἐγγράψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τοὺς προγραφικοὺς καταλόγους. Ὁ δὲ ὅλος ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων, διὰ τῆς τοιαύτης προγραφῆς, πολιτῶν ὑπολογίζεται εἰς 40,000.— Ὁ Σύλλας, ἀφοῦ ἔπραξε ταῦτα πάντα οὐδενὶ ἄλλῳ δικαιώματι ἢ τῷ τοῦ ἰσχυροτέρου, ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὰς ἄλλας διατάξεις πρόσχημά τι νομιμότητος καὶ ἐπὶ τούτῳ προεκάλεσε τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ ὡς δικτάτορος· τοῦτο ὅμως ὄχι, ὡς ἄλλοτε ἐγίνετο, ἐπὶ ἓξ τὸ πολὺ μῆνας καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὡρισμένης κυβερνητικῆς ἢ διοικητικῆς χρείας, ἀλλ' ἐπὶ ἀόριστον χρόνου διάστημα καὶ μετὰ ῥητῆς ἀδείας τοῦ νὰ μετα-

βάλῃ τὸ πολίτευμα κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Ὁ Σύλλας ἠδύνατο τότε νὰ μοναρχήσῃ· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπέδωκεν ἑαυτῷ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Felix, διότι ἀείποτε ἐφρόνει ὅτι ἀνυψώθη διὰ τῆς τύχης μόνον, ὄχι διὰ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἦτο φιλήδονος μᾶλλον ἢ φίλαρχος, καὶ, τούτου ἕνεκα, δὲν ἐθεώρει τὴν τιμὴν τῆς τυραννίδος ἀνταξίαν τῆς συνδεδεμένης μετ' αὐτῆς φροντίδος καὶ ἀγωνίας. Ὅθεν ἐπέμεινεν εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ σκοπὸν τῆς ἐπὶ τὸ ἀριστοκρατικώτερον μεταῤῥυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος· θέλων ὅμως νὰ μεταχειρισθῇ ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὴν βίαν, συνεκρότησε φρουρὰν μυρίων δορυφόρων, ἐκ δούλων τοὺς ὁποίους ἠλευθέρωσε, κατέσησε πολίτας καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπωνόμασε Κορνηλίους, καὶ τότε προέβη ἐπὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν νέων νόμων (leges Corneliae). Δι' αὐτῶν 1) περιώρισε τὴν δύναμιν τῶν δημάρχων, ἀνεκήρυξεν ἐκλεξίμους εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μόνους τοὺς βουλευτὰς καὶ προσέθηκεν ὅτι ὁ ἅπαξ δημαρχήσας ἀποκλείεται διὰ παντὸς πάσης ἄλλης ὑπηρεσίας (lex tribunicia)· 2) ηὔξησε τὸν διὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐλαττωθέντα ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν, παραλαβὼν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ 300 ἄνδρας ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἱππέων· 3) διέταξεν ὥστε αἱ ἀρχαὶ νὰ δίδωνται ἱεραρχικῶς καὶ ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ταμιῶν εἰς 20 καὶ τῶν πραιτόρων εἰς 8 (lex de magistratibus)· 4) ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν οἰωνοσκόπων εἰς 15 καὶ διέταξεν ὥστε τὸ συνέδριον τῶν ἀρχιερέων νὰ ἀναπληροῦται, ὡς πάλαι, δι' ἰδίας ἐκλογῆς, οὐχί, ὡς ἐσχάτως, ὑπὸ τοῦ δήμου (lex de sacerdotiis). Διὰ τῶν διατάξεων τούτων ἐνόμισεν ὅτι καταλύει μὲν τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ τὴν δημαγωγίαν, ἀνορθόνει δὲ τὴν ἰσχὺν τῆς ἀριστοκρατίας· ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ σκοπῷ 5) ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς κατὰ τὰς ἐπαρχίας προπραίτορας καὶ ἀνθυπάτους νὰ ἐπιχειρῶσιν ἄνευ ἀνωτέρας ἀδείας πόλεμον, ὅπερ πρότερον πολλάκις συνέβαινε (lex maiestatis)· προστούτοις 6) ἠνώρθωσε τὴν ἀπὸ τοῦ Γ. Γράκχου καταργηθεῖσαν ἐκ βουλευτῶν συγκρότησιν τῶν δικαστηρίων (lex iudiciaria), ἀλλὰ συγχρόνως, δι' αὐστηροτάτων διατάξεων, ἐζήτησε νὰ περιστείλῃ τὴν κατάχρησιν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας· 7) ἠγωνίσθη νὰ καταπαύσῃ τὴν καταπίεσιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ 8) νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἠθικὴν ἐξαχρείωσιν δι' αὐστηρῶν ποινῶν κατὰ τῆς μοιχείας, τῆς φαρμακείας, τῆς πλαστογραφίας, τῆς κιβδηλείας κτλ. Καὶ ταῦτα πάντα μὲν ἔχουσιν ἄριστα. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἐξέδωκε δύο ὀλεθρίους νόμους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος καθιέρωσε τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας τῶν προγραφέντων καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἀπογόνων αὐτῶν ἀπὸ παντὸς ἀξιώματος· ὁ δὲ δεύτερος ὥρισε τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἵδρυσιν νέων ἀποικιῶν χάριν τῶν 120,000 στρατιωτῶν τοῦ Σύλλα· ἐπὶ δὲ τούτῳ οἱ κάτοικοι ὁλοκλήρων πόλεων καὶ χωρῶν, ὅσαι εἶχον ἀναδειχθῆ πολέμιαι πρὸς τὸν ἄνδρα, ἢ ἐξωντώθησαν ἢ ἐξελάθησαν ἀπὸ τῶν κτημάτων, ἐν Ἐτρουρίᾳ, ἐν Σαμνίτιδι, ἐν Λευκανίᾳ. Ἐν γένει δὲ ὁ Σύλλας δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ εἰς ὃν ἀπέβλεπε, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ δὲ βλάβη ἡ προκύψασα ἀπὸ τοῦ δοθέντος ὑπ' αὐτοῦ παραδείγματος ὑπῆρξε πολὺ μεγαλητέρα τῆς ὠφελείας τῆς πα-

ραχθείσης ἀπὸ ὅλων αὐτοῦ τῶν μεταῤῥυθμίσεων. Ὅθεν οἱ μὲν ἄριστοι τῶν νόμων ἐκείνων ἢ μηδόλως ἢ ἐπὶ μικρὸν μόνον ἐξετελέσθησαν, αἱ δὲ προγραφαὶ καὶ αἱ δημεύσεις εὗρον πολλοὺς βραδύτερον τοὺς μιμητὰς καὶ ζηλωτάς. Ἐπίσης, διὰ τοῦ παραδείγματος τὸ ὁποῖον ἔδωκαν αὐτός τε καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ, οὐ μόνον τὰ ἤθη, τὰ ὁποῖα διὰ νόμων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ, ἔτι μᾶλλον ἐξηχρειώθησαν, ἀλλὰ ἡ ἄμετρος ἐκείνη σπατάλη καὶ ἀκολασία εἰς ἣν ἐξώκειλαν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐματαίωσε, προστούτοις, καὶ τὴν σκοπουμένην ἀνόρθωσιν ἀληθοῦς ἀριστοκρατίας καὶ ἤθελον μόναι ἀρκέσει εἰς τὸ νὰ ἐπιφέρωσι τὴν συγκρότησιν νέας ὀλιγαρχίας. Ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ Σύλλα καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ παρορμώμενος πᾶς ἤδη, ὁ εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα προαχθείς, ἠθέλησε νὰ πράξῃ τὴν αὐτὴν δαπάνην τὴν ὁποίαν ἄλλοι εἰς ὁμοίας περιστάσεις ἔπραξαν. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀπέβησαν αὖθις κατάχρεοι καὶ ἀπὸ ἄλλων ἐξηρτημένοι, καὶ τόσῳ μᾶλλον πολλοὶ ὅσῳ ὁ Σύλλας ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνωτέρων ἀξιωμάτων. Προστούτοις ; μήπως οἱ φίλοι τοῦ Σύλλα, ὁ Λούκουλλος, ὁ Πομπήϊος, ὁ Κράσσος, ὁ Μέτελλος καὶ ἄλλοι, δὲν ἀπετέλεσαν, διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἰσχύος, νέαν ἤδη ὀλιγαρχίαν ὑπ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ὄψιν; Καὶ αὐτὸς ὁ Σύλλας ; μήπως δὲν ἀπέκτησεν ἐξουσίαν ἀπεριόριστον οἵαν ἄχρι τοῦδε οὐδεὶς Ῥωμαῖος ἔλαβε, καὶ διὰ τῆς παντοδυναμίας τὴν ὁποίαν ἐπέτρεψεν εἰς ἕνα τῶν ὑπηρετῶν, τὸν Χρυσόγονον, δὲν ἔδωκεν ἄρα εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα τῆς μετὰ 100 ἔτη, ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, τοσοῦτον ἀκμασάσης ἐκείνης τυραννίας τῶν ἀπελευθέρων καὶ εὐνοουμένων; — Ὁ Σύλλας διεφύλαξε τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτῷ ἔκτακτον ἀρχὴν ἐπὶ δύο ἔτη, 81 καὶ 80=673 καὶ 674. Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει ἐφρόντισε νὰ ἐκλεχθῶσι καὶ δύο ὕπατοι, ὡς ὑπάλληλοι αὐτοῦ ἄρχοντες· ἐν τῷ δευτέρῳ, ὑπῆρξε δικτάτωρ ἅμα καὶ ὕπατος, προσλαβὼν δεύτερον ὕπατον τὸν Μέτελλον Πίον· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, 79=675, ἀπέθετο ἀπροσδοκήτως πᾶσαν ἀρχὴν, διότι ἀπειρηκὼς ἤδη, τότε πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, ἐπεθύμει ἄνεσιν καὶ ἡδυπάθειαν· προσδετούτοις, ἐφρόνει ὅτι οὐδεὶς θέλει τολμήσει νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα εἰς τοὺς νέους θεσμοὺς καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ αὖθις τὴν προτέραν ἐξουσίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ εἶχον καταβληθῆ παντάπασιν ἐντὸς τῶν δύο ἐκείνων ἐτῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, μετὰ τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ Σύλλα ἐν Ἰταλίᾳ, κατέφυγον, οἱ μὲν εἰς Σικελίαν καὶ εἰς Ἀφρικὴν, οἱ δὲ εἰς Ἰβηρίαν. Καὶ οἱ μὲν τελευταῖοι οὗτοι, προϊστάμενον ἔχοντες τὸν Σερτώριον, τάχιστα ὑπό τινος τῶν λεγάτων τοῦ Σύλλα διελύθησαν καὶ ἐκρύβησαν εἰς ἀπωτάτας τῆς χερσονήσου χώρας. Οἱ δὲ πρῶτοι, ὑπὸ τὸν Παπείριον Κάρβωνα, τὸν Γνάϊον Δομίτιον Ἀηνόβαρβον, γαμβρὸν τοῦ Κίννα, καὶ ἄλλους, κατώρθωσαν νὰ συλλέξωσιν ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ στρατὸν 20000 ἀνδρῶν καὶ νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ μικροῦ νομαδικοῦ ἡγεμόνος Ἰάρβα. Ὅθεν κατὰ τούτων ἐξεπέμφθη ὁ φίλτατος τοῦ Σύλλα Πομπήϊος ὅστις, ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐτυχὴς μᾶλλον ἢ Μέγας ὅπως ἐπεκλήθη ἀναδειχθείς, εὐχερῶς καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου κατέβαλε τοὺς ἀντιπάλους ἐκείνους καὶ, ἐπανελθὼν

ἐν Ῥώμῃ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, 81, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν, παρέστη ὡς ὁ κυριώτερος κληρονόμος τοῦ ἔν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ παρὰ τῇ ἀριστοκρατικῇ μερίδι ἀξιώματος τοῦ Σύλλα. Οὗτος δὲν ἐπέζησε, μετὰ τὴν παραίτησιν, εἰμὴ ἓν ἔτος, τρυφῶν καὶ ἀκολασαίνων ἔν τινι κτήματι αὐτοῦ εἰς Καμπανίαν, ἀπέθανε δὲ τῷ 78, ἀπὸ νόσου τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐκείνης ἀσωτίας ἔπαθεν (Ἀππ. ἐμφ. ά. 75—106. Πλουτ. Σύλλας).

Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία ἀνέκτησε λοιπὸν, διὰ τῶν αἱματηρῶν τοῦ Σύλλα μεταρρυθμίσεων, τὴν ἀρχαίαν ἰσχὺν καὶ αὐθάδειαν· ἀλλ' ἀσφαλῆ ἀποκατάστασιν οὔτε αὐτῆς, οὔτε τῆς πολιτείας ἐν γένει δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιφέρῃ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος. Ἐξεναντίας, ἅμα ἀποθανόντος τοῦ δικτάτορος, ἐπανελήφθησαν αἱ προηγούμεναι σκηναί· αἱ διατάξεις αὐτοῦ μετ' ὀλίγον κατελύθησαν καὶ ἤρξατο ἤδη διαρκὴς ἐπαναστατικὴ κατάστασις ἥτις δὲν κατέπαυσε, μετὰ δεινοὺς ἐμφυλίους πολέμους, εἰμὴ διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς μοναρχίας. Οἱ ἄνδρες οἱ κληρονομήσαντες τὴν ἰσχὺν τοῦ Σύλλα δὲν εἶχον ἔξοχόν τινα μεγαλοφυΐαν καὶ μετ' οὐ πολὺ περιῆλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς ἀλλήλους. Ἀπὸ τὴν διχόνοιαν αὐτῶν ὠφελούμενος ἀνήρ τις, νεώτατος ἔτι ὢν ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σύλλας, ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, ἀνυψώθη ἀνεπαισθήτως· ὢν δὲ, κατά τε τὸν νοῦν καὶ τὰ προτερήματα πολὺ ἀνώτερος αὐτῶν, ἐζήτησεν, ὄχι ὡς αὐτοὶ, νὰ διαπρέψῃ μεταξὺ τῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ νὰ κατισχύσῃ αὐτῆς καὶ νὰ μοναρχήσῃ. Ὁ Καῖσαρ κατενόησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ Σύλλα, ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποταχθῇ εἰμὴ ὃν τρόπον εἶχεν αὐτὴ καθυποτάξει ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι μόνη ἡ εὔνοια τοῦ πλήθους, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ ἡ ἐπιτηδεία τῶν περιστάσεων χρῆσις ἠδύνατο νὰ φέρωσιν εἰς τὴν μόνιμον κατάληψιν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Ὅθεν, περὶ αὐτὸν καὶ τοὺς τέσσαρας ἐπισημοτάτους ἐκ τῶν περὶ τὸν Σύλλαν ἄνδρας, περιστρέφεται κυρίως ἡ ἱστορία τῶν 40 περίπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δικτάτορος ἐνιαυτῶν. Ἐκ τῶν 4 ἐκείνων ἀνδρῶν, ὁ μὲν Πομπήϊος ἦτο ὁ ἰσχυρότατος, ὁ δὲ Κράσσος ὁ πλουσιώτατος, ὁ δὲ Λούκουλλος ὁ λαμπρότατος, ὁ δὲ Μέτελλος ὁ χρηστότατος, μεχρισοῦ καὶ οὗτος, στρατηγῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, ἐπλήρωσε τὸν φόρον αὐτοῦ εἰς τὴν ἠθικὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐξαχρείωσιν.—Κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Σύλλα, ὁ εἷς τῶν ὑπάτων, Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος, διὰ νὰ συγκροτήσῃ ἑαυτῷ ἰσχυρὰν φατρίαν, προέτεινε νὰ καταργηθῶσιν ἅπαντες οἱ νόμοι τοῦ δικτάτορος, νὰ ἀνακληθῶσιν οἱ φυγάδες καὶ νὰ ἀποδοθῶσι τὰ δημευθέντα αὐτῶν κτήματα. Τοιοῦτό τι ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ νέαν αἱματηρὰν ἐπανάστασιν· ὅθεν ἡ βουλὴ ἅπασα καὶ ὁ τοῦ Λεπίδου συνάρχων, Κόϊντος Λυτάτιος Κάτλος, ἀντέστησαν. Ὁ δὲ Λέπιδος, συναθροίσας μὲν δύναμιν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, καὶ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀπεκρούσθη, συγκροτήσας δὲ νέον στρατὸν ἐν Ἐτρουρίᾳ, κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου, ὅστις ἐξεπέμφθη κατ' αὐτοῦ, καί τοι μηδεμίαν ἔχων ἀρχὴν, ἡ δὲ παράνομος αὕτη στρατηγία μαρτυρεῖ ὁποῖον ἔκτακτον ἀξίωμα εἶχεν οὗτος ἤδη ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὁ Λέπιδος ἐγένετο αὐτόχειρ, τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν

ένὸς τῶν προγραφέντων φυγάδων, τοῦ Μάρκου Περπέννου, κατέφυγον εἰς Ἰβηρίαν. Ἡ ἰσορροπία ὅμως τῶν ἐξουσιῶν καὶ ἡ ἀμοιβαία σχέσις τῶν ἰσχυόντων οἴκων εἶχε τοσοῦτον διαταραχθῆ, ὥστε ἡ ἡσυχία δὲν ἠδύνατο νὰ τηρηθῆ ἐπὶ μακρόν. Ἅμα μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Λεπίδου, τινὲς τῶν δημάρχων ἐζήτησαν νὰ σφετερισθῶσι τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν προνόμια καὶ ἐν ἔτει 75=679 ἀπεδόθη εἰς τοὺς δημάρχους (lex Aurelia tribunicia) τὸ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀφαιρεθὲν αὐτοῖς δικαίωμα τοῦ καταλαμβάνειν ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ ἠνεῴχθη οὕτω πάλιν τὸ στάδιον τῆς δημοκοπίας. Ἀλλ' ἡ ῥῆξις ἀνεβλήθη διὰ τοὺς ἔξωθεν κινδύνους.

Καὶ πρῶτον διὰ τὸν πρὸς τὸν Σερτώριον πόλεμον (bellum Sertorianum, 79—72=675—682). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, καταφυγὼν εἰς Ἰβηρίαν, κατ' ἀρχὰς εὐχερῶς κατεβλήθη· ἀλλὰ, ἱκανώτατος καὶ ἐπιτηδειότατος ὢν, ἀπέβη μετ' ὀλίγον ἰσχυρὸς πάλιν, ἀφ' ἑνὸς διότι οἱ ὑπὸ τῶν Συλλείων στρατηγῶν πιεζόμενοι Λυσιτανοὶ, ἐκάλεσαν αὐτὸν ὡς ἀρχηγόν· ἀφ' ἑτέρου διότι περιεστοιχίσθη ὑπὸ ἀπείρων Ῥωμαίων φυγάδων, ὥστε καὶ βουλὴν ἀπὸ αὐτῶν συνεκρότησεν. Ἐντεῦθεν προέκυψε μακρὸς καὶ ἐναγώνιος πόλεμος. Ὁ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἔτι ἐκπεμφθεὶς κατ' αὐτοῦ Μέτελλος, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ· ὅθεν ἐστάλη βοηθὸς αὐτοῦ ὁ Πομπήϊος, 76, ὡς ἀνθύπατος, καί τοι μηδεμίαν ἄρξας ἀνωτέραν ἀρχήν. Ἀλλ' οὐδ' ὁ Πομπήϊος ὑπῆρξεν ἐνάμιλλος τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ὁ δὲ ἀγὼν δὲν κατελύθη εἰμὴ διότι ὁ φιλόδοξος Περπέννας, συνομόσας κατὰ τοῦ Σερτωρίου, ἐδολοφόνησεν αὐτὸν, 72, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἢ θέλει ἐξακολουθήσει εὐτυχῶς ἐπίσης τὸν πόλεμον, ἢ θέλει ἐπιτύχει λυσιτελῆ εἰρήνην. Ἠπατήθη ὅμως. Οἱ μὲν Ἴβηρες ἀπεστράφησαν τὸν δολοφόνον τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῶν Σερτωρίου, ὁ δὲ Πομπήϊος κατέβαλεν, ἠχμαλώτευσε καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν· καὶ ἔπειτα εὐχερῶς καθυποτάξας, 71, τὰ μετὰ τοῦ Σερτωρίου συμμαχήσαντα ἔθνη, ἠναγκάσθη μὲν νὰ συμμερισθῇ μετὰ τοῦ Μετέλλου τὴν τιμὴν τῆς καταλύσεως τοῦ ἐπικινδύνου τούτου πολέμου, ἀλλὰ ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ δήμου πολὺ μᾶλλον ἐκείνου· διότι ὁ μὲν Μέτελλος, ἐξοκείλας ἐν Ἰβηρίᾳ εἰς πολλὴν τρυφὴν καὶ ἀσωτίαν, ἀπέβαλε τὸ πάτριον ἀξίωμα τῆς δικαιοσύνης καὶ χρηστοηθείας, καὶ κατὰ μικρὸν ὅλως παρεωράθη· ὁ δὲ Πομπήϊος, ἀνέκαθεν ὑπάρξας εὐτυχὴς, ἤξευρε, παρὰ τῷ μὴ ἐξετάζοντι ἐπιμελῶς τὰ πράγματα ὄχλῳ, νὰ δίδῃ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς μεγαλοφυΐας εἰς τὴν μετρίαν αὐτοῦ ἱκανότητα (Ἀππιανοῦ ἐμφ. ά. 108—115. Πλουτ. Σερτώριος).— Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους, μονομάχοι, δοῦλοι καὶ πένητες ἐπεχείρησαν, ὑπὸ τὸν μονομάχον Σπάρτακον, Θρᾷκα τὸ γένος, τὸν φοβερὸν δουλικὸν πόλεμον (bellum servile 73—71=681—683) καὶ ἠπείλησαν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ αὐτῇ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, πολλάκις νικήσαντες τοὺς κατ' αὐτῶν πεμφθέντας στρατούς. Δὲν ἠδύνατο ὅμως ὁ Σπάρτακος νὰ κατορθώσῃ μέγα τι, διότι τὰ ἄγρια στίφη ὑπὸ τῶν ὁποίων περιεστοιχίζετο, ἦσαν ἀνεπίδεκτα πειθαρχίας. Ὅθεν ἐνικήθη ἐν Ἀπουλίᾳ ὑπὸ τοῦ Κράσσου καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἡρωϊκῶς μαχόμενος, 71, τὰ δὲ μικρὰ λείψανα τῶν στασιαστῶν κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἰβηρίας τότε

επανερχομένου Πομπηΐου, ὅστις τοιουτοτρόπως ἠδυνήθη νὰ προσθέσῃ εὐχερῶς καὶ ἕτερον τρόπαιον εἰς τὰ μεγαλοποιούμενα Ἰβηρικὰ κατορθώματα (Ἀππιανοῦ ἐμφ. ἀ. 76—120. Πλουτ. Κράσσος καὶ Πομπήϊος).—Ὁ δὲ τέταρτος τῶν περὶ τὸν Σύλλαν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν, ὁ Λεύκιος Λικίνιος Λούκουλλος, ὕπατος ὢν τῷ 74 ἔτει, ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν τοῦ τελευταίου κατὰ Μιθριδάτου πολέμου (74—63=680—691) (*) καὶ κατέφερεν εἴς τε τοῦτον καὶ τὸν σύμμαχον αὐτοῦ Τιγράνην, τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, καιρίας πληγὰς (Πλουτ. Λούκουλλος. Ἀππιανοῦ Μιθριδάτειος).

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐσωρεύετο ἐν Ῥώμῃ ἡ ὕλη νέων ταραχῶν. Ὁ Κράσσος καὶ ὁ Πομπήϊος, ἐπανελθόντες ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ δουλικοῦ, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰβηρικοῦ πολέμου, λαμβάνουσιν, ἐν ἔτει 70=684, τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, ὁ μὲν Κράσσος, κατὰ νόμον, διατελέσας ἤδη πραίτωρ, ὁ δὲ Πομπήϊος, παρὰ τὸν νόμον, οὐδεμίαν ἄρξας τῶν προαπαιτουμένων ἀρχῶν, οὐδὲ τὴν νόμιμον ἔχων ἡλικίαν. Ὁ Κράσσος ἴσχυε μεγάλως ἐν Ῥώμῃ διὰ τὸν ἀμύθητον αὐτοῦ πλοῦτον (ἰδίως πορισθεὶς αὐτὸν ἐπὶ τῶν προγραφῶν τοῦ Σύλλα, ὅτε ἠγόρασεν εἰς εὐτελῆ τιμὴν πολλὰ δημευθέντα κτήματα τῶν ὁποίων

(*) Ὁ Σύλλας, ἀναχωρήσας ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, κατέλιπεν αὐτόθι τὸν ὑποστράτηγον Λεύκιον Αικίνιον Μουρήναν, ὅστις, ἐπιθυμῶν, ὡς πᾶς Ῥωμαῖος στρατηγὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτον ἢ δόξαν, ἐπεχείρησεν ἀμέσως νέον κατὰ Μιθριδάτου πόλεμον, εὑρὼν εἰς τοῦτο πρόχειρον πρόφασιν, ὅτι ὁ Μιθριδάτης, παρὰ τὰ συντεθειμένα, κατεῖχε διαφόρους χώρας τῆς Καππαδοκίας· ἡττηθέντος δὲ τοῦ Μουρήνα, ὁ Σύλλας ἔπεμψεν ἕτερον ὑποστράτηγον καὶ διέταξε τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εἰρήνης, 81. Ὁ Μιθριδάτης ὑπήκουσεν, ἀλλὰ συγχρόνως παρεσκευάσθη εἰς νέον ἀγῶνα καὶ, μετά τινας ἐνιαυτούς, ὠφελούμενος ἐκ τούτου, ὅτι οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἦσαν περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν κατὰ Σερτωρίου, τὸν δουλικὸν καὶ τὸν μετ' ὀλίγον ἐκτεθησόμενον πειρατικὸν πόλεμον, οἱ δὲ Πάρθοι παραλελυμένοι ἕνεκεν ἐμφυλίων διενέξεων, ἐπανέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀρχαίων βουλευμάτων, συμμαχήσας μετὰ Τιγράνους τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας. Καὶ ὁ μὲν Τιγράνης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν 76, ὁ δὲ Μιθριδάτης εἰς τὴν Βιθυνίαν, 75· ὁ ἐκπεμφθεὶς κατ' αὐτῶν Λούκουλλος, ἀναδειχθεὶς ἐπιτηδειότατος, ἠνάγκασεν, ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ πολέμου ἔτει, τὸν Μιθριδάτην, παραδόντα εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ αὐτὸν τὸν Πόντον, νὰ καταφύγῃ παρὰ τῷ Τιγράνει εἰς Ἀρμενίαν. Μὴ παραδεξαμένου δὲ τούτου τὰς βαρείας συνθήκας τὰς ὁποίας προέτεινεν αὐτῷ ὁ τοῦ Λουκούλλου αὐθαδέστατος πρέσβυς Πόπλιος Κλώδιος Πούλχηρ (αὐτὸς ὤν, ὡς λέγουν, ὁ μετ' ὀλίγον διαβόητος ἐν Ῥώμῃ δήμαρχος, ἀνήκων δὲ εἰς τὸ γένος τῶν Κλαυδίων, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔλαβε περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸν τῶν Κλαυδίων τύπον), ὁ Λούκουλλος κατατροπόνει καὶ τὸν Τιγράνην καὶ κυριεύει τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, τὰ Τιγρανόκερτα, συλήσας ἐνταῦθα θησαυροὺς μεγάλους. Ἀλλὰ τότε, ἐπειδὴ ὁ Λούκουλλος ἠθέλησε νὰ προελάσῃ μέχρι Παρθυαίας, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ἡγεμόνα ἐτράπησαν οἱ δύο ἡττηθέντες βασιλεῖς, ὁ στρατὸς, δυσηρεστημένος πρὸ καιροῦ διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν τοῦ στρατηγοῦ ἐκείνου, στασιάζει. Ἐκ τούτου ὠφελούμενος ὁ Μιθριδάτης καταλαμβάνει αὖθις τὸν Πόντον. Ὁ Λούκουλλος θέλει τοὐλάχιστον νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὸν Πόντον. Ἀλλ' οἱ ἐν Ῥώμῃ μεγιστᾶνες, δυσμενῶς ἐπίσης ἔχοντες πρὸς αὐτὸν, διότι ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τῶν φοβερῶν καταπιέσεων τὰς ὁποίας ἔπασχον, ἐπιτρέπουσι τὴν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου διοικουμένην Βιθυνίαν εἰς τὸν ὕπατον, 67, Μάνιον Ἀκίλιον Γλαβρίωνα, ὁ δὲ στρατὸς, μαθὼν τοῦτο, ἐντελῶς ἤδη ἐγκαταλείπει τὸν Λούκουλλον. Καὶ ὁ μὲν Γλαβρίων διέμεινεν ἀπρακτῶν ἐν Βιθυνίᾳ, ὁ δὲ πόλεμος ἀνετέθη, ὡς θέλομεν ἴδει, εἰς τὸν Πομπήϊον. Ὁ Λούκουλλος, ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην, ἐτέλεσε θρίαμβον, παρητήθη δ' ἔκτοτε σχεδὸν ὅλως τοῦ δημοσίου βίου, τραπεὶς ἐπὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ πλούτου τὸν ὁποῖον ἐν Ἀσίᾳ ἀπέκτησε καὶ διὰ τὴν ὄντως βασιλικὴν τοῦ ὁποίου χρῆσιν, κατέστη τοσοῦτον περιβόητος.

ἡ ἀξία, μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἡσυχίας, πάλιν ηὔξησεν). Ὅθεν ὁ Πομπήϊος, ὅστις δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἦναι ὁμοταγὴς τοῦ Κράσσου, τοῦ Λουκούλλου καὶ τοῦ Μετέλλου, ἀλλὰ ἤθελε νὰ κατισχύσῃ αὐτῶν, ἔβλεπε δὲ τοὺς πλείστους τῶν ἀριστοκρατικῶν μετὰ τούτων τεταγμένους, παραιτεῖ τὰς ἀριστοκρατικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς, τρέπεται ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν καὶ ἀποδίδει εἴς τε τοὺς δημάρχους καὶ εἰς τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας τὴν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀφαιρεθεῖσαν ἀπὸ αὐτῶν δύναμιν καὶ ἁρμοδιότητα. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐβραβεύθη λαμπρῶς διὰ τὴν τοιαύτην δημοκοπίαν, ἀνατεθείσης αὐτῷ, ἐν ἔτει 67=687, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Αὔλου Γαβινίου, τῆς στρατηγίας τοῦ πειρατικοῦ πολέμου (*) μετὰ κράτους οἷον οὐδεὶς ποτε τῶν Ῥωμαίων πρότερον ἔλαβε· διότι ἀνεκηρύχθη στρατηγὸς ἐπὶ τριετίαν ἁπάσης τῆς κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεως καὶ ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταχειρίζεται αὐθεκάστως ταύτην τε καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄρχων καὶ τῶν παραλίων ὅλων ἐπὶ 400 σταδίους ἀπὸ θαλάσσης. Εὐτυχῶς δὲ καὶ ὄχι μετὰ πολλοῦ κόπου βεβαίως, ὡς ἐκ τῆς τοσαύτης παρασκευῆς, καταλύσας τὸν πόλεμον τοῦτον ἐντὸς τριῶν περίπου μηνῶν (Πλουτ. Πομπήϊος 25—28. Δίων Κάσ. 36, 20· κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, Μέτελλος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πίου καὶ Κρητικὸς ἐπικληθείς, κατέστησε τὴν Κρήτην Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν) λαμβάνει, ἐν ἔτει 66=688, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Γαΐου Μανιλίου, καὶ τὴν στρατηγίαν τοῦ κατὰ Μιθριδάτου καὶ Τιγράνους πολέμου, τὸν ὁποῖον κατὰ μέγα μέρος εἶχεν ἤδη περαιώσει ὁ Λούκουλλος. Οὐδὲν ἧττον παρέχεται εἰς τὸν Πομπήϊον, ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου, οὐ μόνον πᾶσα ἡ προτέρα δύναμις, ἀλλ' ἐπὶ ταύτῃ καὶ ἅπαν τὸ κατὰ τὴν ἀνατολὴν κράτος (Λιβ. ἐπιτομ. 100. Πλουτ. Πομπ. 30. Δίων Κάσσιος, 36, 25. 26), παρέχεται δηλαδὴ αὐτῷ ἀφορμὴ καὶ τρόπος τοῦ νὰ ὀρέψῃ πάλιν εὐχερῶς νέα τρόπαια. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ, ποιήσας πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Πάρθων Φραάτην Γ'. συνθήκην, δι' ἧς ἀφῄρεσεν ἀπὸ τὸν Μιθριδάτην καὶ τὸν Τιγράνην πᾶσαν ἀπὸ τούτου ἐλπίδα βοηθείας, κατατροπόνει τὸν πρῶτον, 66, ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Βοσπόριον αὐτοῦ κράτος, μεταβάλλει τὸν Πόντον εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἐπιτρέπει εἰς τὸν Τιγράνην, προσπεσόντα εἰς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, τὴν πατρῴαν ἀρχήν, ἀναγκάσας ὅμως αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ ὅλας τὰς ἄλλας κατακτήσεις, καθίστησι καὶ τὴν Συρίαν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν μικρῶν πολιτειῶν καὶ πόλεων, τὰς ὁποίας ὅμως ἐποίησεν ὑπο-

(*) Οἱ ἀνέκαθεν ἐμφωλεύοντες ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει πειραταὶ, ἀπέβησαν μάλιστα πολυάριθμοι ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐξέλιπον αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Κορίνθου, τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Ῥόδου, διότι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον ἔτι τότε ἐν τῇ ἀνατολῇ στόλους. Ἐντεῦθεν οἱ πολλοὶ ἐκεῖνοι πειραταὶ, θαῤῥήσαντες, ὠμοσπόνδησαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ, ἐν ἔτει 144 π. Χ. κυριεύσαντες τὴν πρότερον εἰς τοὺς Σελευκίδας ὑποτεταγμένην Κιλικίαν, κατέστησαν αὐτὴν κύριον αὐτῶν ὁρμητήριον. Βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἴσχυσαν τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον πόλεις ὅλας καὶ παράλια τῆς ἀνατολῆς ἐληλάτουν, ἀλλ' ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἰταλίας αὐτῆς, ὥστε διεκώλυον καὶ τὴν ἐν Ῥώμῃ σιταγωγίαν. Τότε τελευταῖον, ἐν ἔτει 78-676, ἀπεφάσισαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ πολεμήσωσιν αὐτούς· ἀλλὰ μέχρι τοῦ 67 π. Χ. οὐδὲν λόγου ἄξιον κατώρθωσαν κατ' αὐτῶν.

τελεῖς, καὶ, ἐπειδὴ ὁ τοῦ Μιθριδάτου υἱὸς Φαρνάκης, πολιορκήσας τὸν πατέρα ἐν Παντικαπαίῳ, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ γενῇ αὐτόχειρ, 63, καὶ ὑπετάχθη εἰς τὸν Πομπήϊον, οὗτος ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Βοσπορίου κράτους. Ἀποφασίσας δὲ περὶ πάντων τούτων αὐτογνωμόνως ἀναχωρεῖ, ἐν ἔτει 62, ὁ ἀγέρωχος καὶ μάταιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ (Πλουτ. Πομπήϊος).

Πρὶν ὅμως ἔτι ἐπανέλθῃ, ἡ Ῥώμη περιῆλθεν εἰς ἔσχατον κίνδυνον διὰ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα ἥτις μαρτυρεῖ εἰς ποίαν φοβερὰν ἠθικὴν παραλυσίαν εἶχε καταντήσει ἡ πόλις αὕτη. Ἡ ἐπικρατήσασα ἐν αὐτῇ καὶ ὁσημέραι αὔξουσα ὑπερβολικὴ πολυτέλεια καὶ αἱ ὑπέρογκοι δαπάναι τὰς ὁποίας ἐποίουν ἐν γένει οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες (οἵτινες, ἐκτὸς τούτου, διὰ νὰ λάβωσι τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα, ὤφειλον συνήθως νὰ λάβωσι τὸ ἀξίωμα τῶν κουρουλίων ἀγορανόμων, τῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου ἐξ ἰδίων τελούντων τοὺς δημοσίους ἀγῶνας) κατέστησαν πολλοὺς εὐπατρίδας καταχρέους· τοσαύτη δὲ ὑπῆρχεν ἡ κακοήθεια ὥστε οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τολμήσωσι τὰ πάντα διὰ νὰ κορέσωσι τὴν χρυσομανίαν αὐτῶν. Τοιαῦται εἶναι αἱ περιστάσεις αἱ ἐπαγαγοῦσαι τὴν συνωμοσίαν ἐκείνην, τῆς ὁποίας οἱ πρωτουργοὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ τύπου τοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν εἰσαγωγὴν νέας πραγμάτων τάξεως, ἀλλὰ μᾶλλον ἤθελον νὰ ἀνανεώσωσι τὰ ἀνοσιουργήματα τῆς τοῦ Σύλλα ἐποχῆς, ἵνα ἀπαλλαγῶσι μὲν τῶν χρεῶν, πλουτήσωσι δὲ διὰ δημεύσεων, ἐξοντώσωσι δὲ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης Λεύκιος Σέργιος Κατιλίνας ἦτο ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐκείνων οἵτινες, διὰ παντοίας σπατάλης, εἶχον φθείρει τὴν περιουσίαν αὐτῶν· δολοφόνος δὲ προστούτοις καὶ ἀδελφοκτόνος, ὡς προείπομεν, διατελέσας, οὐδὲν εἶχεν ἤδη ἱερὸν καὶ ὅσιον. Αὐτὸς λοιπὸν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὁμοταγεῖς καὶ ὁμοήθεις ἑνωθέντες μετ' αὐτοῦ, ἐμελέτησαν ἔτι ἀπὸ τοῦ 65 =689 νὰ σφάξωσι τοὺς βουλευτὰς, νὰ συντάξωσι προγραφικοὺς καταλόγους, νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐξουσίαν· ἤλπιζον δὲ εἰς τὴν συνδρομὴν παντοίων, ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, καθαρμάτων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, βουλευτῶν καὶ δούλων, Συλλείων καὶ Μαριανῶν. Καὶ τότε μὲν τὸ κίνημα ἀνεβλήθη· τελουμένων δὲ τῶν ὑπατικῶν ἀρχαιρεσιῶν τοῦ 63 ἔτους, ὁ Κατιλίνας ἐπιζητεῖ τὴν ὑπατείαν, ἵνα δυνηθῇ νὰ διατάξῃ κάλλιον τὸν φόνον, ἐπειδὴ δὲ ἀπέτυχεν, προχειρισθέντων ὑπάτων, τοῦ περιωνύμου ῥήτορος Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος καὶ τοῦ Γαΐου Ἀντωνίου, ἀπεφάσισε νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα. Ἡ συνωμοσία ἦτο γνωστὴ, ἀλλὰ διὰ νὰ κατηγορηθῶσιν οἱ ἔνοχοι ἀπῃτοῦντο ἀποδείξεις. Ὁ Κικέρων ἐπέτυχε, διὰ τῆς ἐρωμένης ἑνὸς τῶν συνωμοτῶν, τὴν ἀναγκαίαν ἀπόδειξιν καὶ ὁ Κατιλίνας, κατηγορηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, τῇ 25 δεκεμβρίου τοῦ 63 ἔτους, ἐν τῇ βουλῇ, φεύγει μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς Ῥώμης πρὸς τοὺς ἔξω συνεταίρους, ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐντούτοις πολλοὶ ἐπίσημοι συνωμόται ἔμειναν ἐν τῇ πόλει ἵνα ἐμπρήσωσι καὶ διαρπάσωσιν αὐτὴν ἐγκαίρως. Ἀλλὰ ὁ Κικέρων, ὅστις ἐν γένει εἰς τὴν περίστασιν ταύτην προσηνέχθη δραστηρίως καὶ ἐπι-

τηδείως, δικαίως ἐπικληθεὶς Πατὴρ τῆς Πατρίδος, κατώρθωσε νὰ λάβῃ καὶ κατὰ τούτων ἐγγράφους ἀποδείξεις, ἐφυλάκισεν αὐτοὺς καὶ κατέπεισε τὴν βουλὴν νὰ διατάξῃ ἀμέσως τὸν θάνατον αὐτῶν, ἄνευ περαιτέρω ἀνακρίσεως. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ (ὅστις, καθὼς καὶ ὁ Κράσσος καὶ αὐτὸς ὁ συνάρχων τοῦ Κικέρωνος ὕπατος, λέγεται ὅτι ὑπῆρξαν συνεννοημένοι μέχρι τινὸς μετὰ τῶν συνωμοτῶν, ἂν καὶ ὁ τελευταῖος ἐπολέμησε βραδύτερον πρὸς αὐτοὺς ἐκ τοῦ συστάδην) ἠγωνίσθη νὰ διακωλύσῃ τὴν βουλὴν ἀπὸ τοιαύτης ἀποφάσεως, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἦτο ἄδικος καὶ ὅτι ἤρκει ἡ διὰ βίου φυλάκισις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ ἡ τῆς περιουσίας αὐτῶν δήμευσις. Ἀλλ' ἡ εὐγλωττία τοῦ Κικέρωνος καὶ ἡ συνδρομὴ τὴν ὁποίαν παρέσχεν αὐτῷ ὁ **Μάρκος Πόρκιος Κάτων ὁ νεώτερος**, δισέγγονος μὲν ὢν Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου, ἀρχαιότροπος δὲ ἀνὴρ καὶ μέγα ἔχων ἐν τῇ βουλῇ ἐπὶ τῇ ἀρετῇ αὐτοῦ ἀξίωμα, κατίσχυσε τῆς ἀντιπράξεως ἐκείνης. Ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη παραυτίκα· ὁ δὲ Κατιλίνας, μαχόμενος μετὰ τῶν ἀγρίων αὐτοῦ στιφῶν κατὰ τοῦ ἐκπεμφθέντος κατ' αὐτοῦ ὑπάτου Ἀντωνίου, ἔπεσεν ἐν μάχῃ τινὶ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων συγκροτηθείσῃ, τῷ **62**=**692** (Σαλλουστ. Κατιλ. Ἀππιανοῦ ἐμφ. β'. 4—7).

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου ἐπανῆλθε καὶ ὁ Πομπήϊος εἰς Ἰταλίαν, παντοδύναμος φαινόμενος ὡς ἐκ τῆς ἐπιτραπείσης αὐτῷ ἐξουσίας, τῆς εὐτυχοῦς τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πολέμων καταλύσεως, τοῦ νικηφόρου στρατοῦ τοῦ ὁποίου προΐστατο καὶ τῶν θησαυρῶν τοὺς ὁποίους ἐκόμιζεν. Ὅτι τὸ πολίτευμα καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διατηρηθῶσιν, ἦτο τοῖς πᾶσι δῆλον· τὸ ζήτημα ἦτο μόνον, ἂν ὁ Πομπήϊος θέλει διαφυλάξει ἐν εἰρήνῃ τὴν σιωπηρὰν αὐτοῦ κυριαρχίαν ἢ ἂν ἄλλος τις θέλει κατορθώσει νὰ σφετερισθῇ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Τῳόντι, ὁ Πομπήϊος δὲν εἶχεν ἀποχρῶσαν τόλμην καὶ ὀξύτητα χαρακτῆρος καὶ ἠθέλησε νὰ διατηρήσῃ τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο διὰ τρόπων εἰρηνικῶν καὶ κατ' ἐπιφάνειαν νομίμων, ἐνῷ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ εἰμὴ διὰ μόνης τῆς βίας. Ὅθεν, ἀντὶ νὰ εἰσελάσῃ εἰς Ῥώμην μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὡς πάντες προσεδόκων, διέλυσεν αὐτόν, ἅμα ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ προσεκάλεσε μόνον τοὺς στρατιώτας νὰ προσέλθωσι πάλιν εἰς τὸν θρίαμβον αὐτοῦ (Πλουτ. Πομπ. 43). Ἐν τούτοις, ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, ἀπήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίπραξιν· ὁ Λούκουλλος, ὁ Κράσσος καὶ ὁ Μέτελλος ὁ Κρητικὸς ἦσαν προσωπικοὶ αὐτοῦ ἐχθροί· ὁ Κάτων κατεπολέμει αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν τοῦ πολιτεύματος καὶ μετὰ τοῦ Κάτωνος συνετάσσετο ὁ τότε ἰσχυρὸς Κικέρων· ὥστε ὁ Πομπήϊος πολλὰ ὀλίγας εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν τῇ βουλῇ ψήφους, διὰ δὲ τοῦτο ἐπέτυχε μὲν τὰς τιμὰς τὰς ὁποίας ἐπεθύμει, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν πολὺ μᾶλλον λόγου ἀξίαν ἀπόλυτον μὲν ἐπικύρωσιν τῶν παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ διαταχθέντων, διανομὴν δὲ γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Πομπήϊος ἐτράπη πρὸς τὸν δῆμον· ἀλλὰ καὶ παρὰ τούτῳ οὐδὲν κατώρθωσε, διὰ τὴν ἀντίπραξιν τῶν ἐχθρῶν. Τότε, μὴ θέλων πάντοτε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν, μὴ θέλων δὲ καὶ ν' ἀποβάλῃ τὸν κύριον καρπὸν τοῦ ὅλου προηγουμένου αὐτοῦ σταδίου, ἤτοι τὴν σιωπηρὰν ἐπὶ ταῖς

Ῥωμαϊκοῦ κράτους κυριαρχίαν, κατέφυγεν ἐπὶ τούτῳ εἰς ἑτέραν τινὰ μηχανήν.—Ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, ἕλκων τὸ γένος ἐξ ἀρχαίων πατρικίων, γεννηθεὶς δὲ ἐν ἔτει 100 π. Χ., ἀνὴρ φίλαρχος καὶ ἠξεύρων ὅτι ἐν Ῥώμῃ τότε ἡ ἀρχὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκτηθῇ εἰμὴ διὰ τῆς δημαγωγίας καὶ νὰ διατηρηθῇ εἰμὴ διὰ τοῦ στρατοῦ, ἤρξατο ἤδη τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον, ἀπὸ τοῦ 68, ὡς ταμίας ἐν Λυσιτανίᾳ· ἐν ἔτει 65, διετέλεσε κουρούλιος ἀγορανόμος καὶ ἔδωκε τοσοῦτον πολυτελεῖς εἰς τὸν φιλοθεάμονα δῆμον ἀγῶνας, ὥστε ὑπέπεσεν εἰς χρέη βαρύτατα· ἐν ἔτει 62, ἀνεδείχθη πραίτωρ, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξάλη ὡς προπραίτωρ εἰς Ἰβηρίαν, ἐπλήρωσε ἀπὸ τῶν αὐτόθι συλλεγέντων θησαυρῶν ἅπαντα τὰ χρέη, καὶ, ἐπανελθὼν ἐν Ῥώμῃ, τῷ 60, ἐμελέτησε νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπατείαν, ἀμέσως δ' ἔπειτα τὴν ἡγεμονίαν στρατοῦ, ἵνα διὰ τούτου ἐπιτύχῃ τὸν κύριον αὐτοῦ σκοπὸν, τὴν μοναρχίαν. Ὁ δῆμος, τὸν ὁποῖον ἀνέκαθεν περιεποιήθη, ἐλάτρευεν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Καῖσαρ ἐννόησε κάλλιστα ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἐὰν δὲν συμμαχήσῃ μετὰ τῶν ἄχρι τοῦδε ἰσχυροτάτων ἀνδρῶν τῆς πολιτείας οὐδέποτε θέλει κατορθώσει νὰ λάβῃ τὴν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡγεμονίαν τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον τοιουτοτρόπως μόνον ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ ὅλως ἴδιον, ἀφ' ἑτέρου ὅτι οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῇ βουλῇ ζητήσαντες νὰ καταβάλωσι τὸν ἰσχυρότατον Πομπήϊον, ἔμελλον νὰ ἀντιπράξωσι καὶ εἰς αὐτόν. Ὅθεν προέτεινεν εἰς τὸν Πομπήϊον συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀσμένως ἀπεδέξατο, διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους· ἐπειδὴ δὲ εἶχον ἀνάγκην προστούτοις χρημάτων, προσέλαβε καὶ τὸν Κράσσον, τὸν ὁποῖον εὐχερῶς κατέπεισε νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ Πομπηΐου καὶ νὰ μεταλάβῃ τῆς ἑταιρείας ταύτης, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἀκόπως θέλει μερισθῇ τὴν κυριαρχίαν μετὰ τῶν δύο ἄλλων ἐκείνων ἀνδρῶν. Τοιουτοτρόπως συνεκροτήθη ἡ λεγομένη πρώτη τριανδρία, ἤτοι ἡ συμμαχία τριῶν ἀνδρῶν, οἵτινες, διὰ τὸν πλοῦτον τοῦ ἑνὸς, τοὺς πολλοὺς τοῦ ἑτέρου ὀπαδοὺς καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου τὴν ὁποίαν ὁ τρίτος ἀπελάμβανεν, ἀπέβησαν ἰσχυρότεροι ὅλων τῶν Κικερώνων, τῶν Κατώνων, τῶν Μετέλλων, ὅλης τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Δὲν ἀπέβλεπον δὲ εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ μόνιμον κυριαρχίαν, ἀλλὰ ἕκαστος αὐτῶν ἐπεδίωκεν ἴδιον σκοπόν. Ὁ Καῖσαρ ἤθελε νὰ λάβῃ τὴν ὑπατείαν καὶ ἔπειτα, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν δύο ἄλλων συνεταίρων, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἡγεμονίαν χώρας τινὸς καὶ στρατοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνου διάστημα. Ὁ Κράσσος δὲν ἐπεθύμει ἄλλο τι ἀπὸ τῆς ἑταιρείας ταύτης εἰμὴ νὰ κορέσῃ τὴν αἰσχροκέρδειαν αὐτοῦ. Ὁ Πομπήϊος, τέλος, ἐπεζήτει τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ διαταχθέντων καὶ τὴν παραχώρησιν γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ. Ἅπαντες ἐπέτυχον τῶν ἰδίων σκοπῶν, ἀλλὰ μόνος ὁ σκοπὸς τοῦ Καίσαρος ἔφερεν εἰς τὴν μοναρχίαν, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας οἱ δύο ἄλλοι ὑπηρέτησαν αὐτῷ ἄκοντες καὶ μὴ εἰδότες τί πράττουσιν.—Ὁ Καῖσαρ λαμβάνει τὴν ὑπατείαν τοῦ ἔτους 59=695 μετὰ Μάρκου Καλπουρνίου Βιβούλου, τὸν ὁποῖον ὑπεστήριξαν ὁ Λούκουλλος, ὁ Κάτων, ὁ Κικέρων καὶ ἅπαντες οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἤτοι οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος,

ἀλλ' ὁ Καῖσαρ κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ἄπρακτον· ὥστε μόνος, οὕτως εἰπεῖν, μείνας ὕπατος, καὶ ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου καὶ τοῦ Κράσσου εἰς πάντα βοηθούμενος, διὰ νόμου μὲν κληρουχικοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν πρὸς τὸν πρῶτον ὑποχρέωσιν καὶ παρέσχε δημοσίας γαίας εἰς δισμυρίους πένητας πολίτας, δι' ἑτέρου δὲ νόμου προσῳκειώθη τοὺς ἱππεῖς, ἐπιτυχὼν ἀπὸ τοῦ δήμου τὴν ὑπὲρ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν δημοσίων προσόδων ἄφεσιν τοῦ τρίτου τῶν μισθωμάτων, ἔπειτα προεκάλεσε τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου ἐν Ἀσίᾳ πραχθέντων, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπέσπασεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ κατέστησεν ὑποχείριον, δοὺς αὐτῷ σύζυγον τὴν ἰδίαν θυγατέρα Ἰουλίαν· καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς ὑπατείας ἐπέτυχε νὰ ἀνατεθῇ αὐτῷ ἡ διοίκησις τριῶν ἐπαρχιῶν, τοῦ Ἰλλυρικοῦ, τῆς ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίας καὶ τῆς ἐκτὸς Ἄλπεων, τοῦτο δὲ ὄχι ἐπὶ ἓν ἔτος, κατὰ τὰ ἄχρι τοῦδε νενομισμένα, ἀλλὰ ἐπὶ πενταετίαν (Ἀππιανοῦ Ἐμφ. β'. 10—24. Πλουτ. Καῖσαρ. Δίων. Κασσ. 38, 1—8).

Ἡ μεγάλη τοῦ Καίσαρος πανουργία ἀναφαίνεται μάλιστα ἐν ταύτῃ τῇ ἐκλογῇ τῆς ἐκτὸς Ἄλπεων Γαλατίας, διότι ἐνταῦθα εἶχεν ἀφορμὴν πλουσίου πολέμου καὶ ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτον μὲν πολὺν, διὰ νὰ δωροδοκῇ τὰ ἐν Ῥώμῃ δημιουργήματα αὐτοῦ, ὄνομα δὲ μέγα, διὰ νὰ ἐπενεργῇ καὶ ἠθικῶς εἰς τὸν δῆμον, τελευταῖον, στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν πολιτείαν. Ὁ Καῖσαρ μετέβη εἰς τὴν Γαλατίαν ἐν ἔτει 58=696. Τὸ μέγα ἐθνικὸν κίνημα, τὸ διὰ τῆς στρατείας τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων ἀρξάμενον, εἶχεν ἐξακολουθήσει· οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι προσήγγισαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους. Οἱ Γερμανοὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ Ἴστρου καὶ ἐν τῇ μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἴστρου γωνίᾳ· ἀφ' ἑτέρου, περάσαντες καὶ τὸν Ῥῆνον, κατεστάθησαν παρὰ τὴν Γαλατικὴν αὐτοῦ ὄχθην. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐνέβαλον καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀριόβιστον, καταστήσαντες ὑπηκόους πολλὰς τῆς μέσης Γαλατίας φυλάς. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐκυριάρχουν τῆς παρὰ τὴν μεσόγειον θάλασσαν μεσημβρινῆς Γαλατίας, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνῆκεν ἡ πόλις Τολῶσσα (Caes. de bell. gall. 3, 20). Ὁ Καῖσαρ, ἐπιχειρήσας ἤδη τοὺς Γαλατικοὺς πολέμους αὐτοῦ, παρέστη κατ' ἀρχὰς ὡς λυτρωτὴς τῶν ἐγχωρίων, ἐνίκησε τὸν Ἀριόβιστον καὶ κατέλυσε τὴν ἐν τῇ μέσῃ Γαλατίᾳ Γερμανικὴν κυριαρχίαν, 58 (Caes. de b. g. I, 52, 53. Δίων. Κασσίου 38, 50). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ἐλευθερωτὴς ἐκεῖνος ἀπέβη τύραννος, καὶ, δι' ἀγῶνος μακροῦ, διὰ βίας ἅμα καὶ πονηρίας, καθυπέταξεν ἁπάσας τὰς ἐν Γαλατίᾳ Κελτικὰς καὶ Γερμανικὰς φυλάς· τὰ ἔθνη ταῦτα ἐπανέστησαν πολλάκις, ἀλλ' ἀείποτε κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ὥστε περὶ τὰ μέσα τῆς ἑκατονταετηρίδος, 50, ἡ Γαλατία εἶχε κατατροπωθῆ. Δὶς δὲ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ὁ Καῖσαρ διεπεραιώθη εἰς τὴν Βρετανίαν, 55, 54, καὶ δὶς περάσας τὸν Ῥῆνον ἐνέβαλεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐν ἔτει 55 (Καίσαρος Γαλατικοὶ πόλεμοι).

Ἐν τούτοις ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Κράσσος εἶχον μείνει ἐν Ῥώμῃ, κύριοι

τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως, ὁ δὲ Καῖσαρ ἐξηκολούθει καὶ μακρόθεν συμπράττων πρὸς παγίωσιν τῆς κοινῆς αὐτῶν ἐξουσίας. Πρὸ πάντων δὲ ἐβουλεύθησαν τὴν ἐξορίαν τῶν δύο ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, τοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ Κικέρωνος, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀνέδειξαν δήμαρχον τοῦ 58=696 ἔτους τὸν προσωπικὸν τοῦ τελευταίου ἐχθρὸν Πόπλιον Κλώδιον Πούλχηρα (ἴδε ἀνωτ. σελ. 393. σημ.). Ὁ ἄγριος καὶ ἀχαλίνωτος οὗτος ἄνθρωπος ἐζήτησε πρῶτον νὰ δημαγωγήσῃ διὰ πολλῶν νόμων, ὧν δύο μάλιστα ὑπῆρξαν ὀλέθριοι, διότι ὁ μὲν πρῶτος (lex Clodia frumentaria) διέταξε τὴν εἰς τοὺς πένητας διανομὴν σίτου, οὐχὶ, ὡς πρότερον, ἐπὶ μικροτέρᾳ τινὶ τιμῇ, ἀλλ' ὅλως δωρεάν· ὁ δὲ δεύτερος (lex Clodia de collegiis) ἐπέτρεψε τὴν συγκρότησιν πολιτικῶν ἑταιρειῶν, ἀναλόγων τῶν σήμερον ἐν τῇ Γαλλίᾳ λεγομένων clubs révolutionnaires· καὶ ἔπειτα τὸν μὲν Κάτωνα ἀπεμάκρυνεν εὐσχήμως, ἀναθεὶς αὐτῷ ἐξωτερικήν τινα ὑπηρεσίαν εἰς Κύπρον καὶ εἰς Βυζάντιον· τὸν δὲ Κικέρωνα κατηγόρησε, δυνάμει ἀρχαίου νόμου, ἐπιβάλλοντος ποινὴν θανάτου εἰς πάντα ὅς τις ἤθελεν ἀποκτείνει πολίτην, πρὶν ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ ποιήσῃ ἔφεσιν εἰς τὸν δῆμον· καὶ ὁ Κικέρων, μάτην ἐξευτελισθεὶς πολυτρόπως ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν καταδίκην, προέλαβεν αὐτὴν ἀποδημήσας εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ Μάρτιον τοῦ 58. Τότε ὁ Κλώδιος, τολμηρότερος γενόμενος, ἐζήτησε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος διὰ νὰ καταβάλῃ καὶ τὸν Πομπήϊον· ὅθεν ὁ Πομπήϊος συνεμάχησεν ἤδη μετὰ τῶν φίλων τοῦ Κικέρωνος, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅπερ κατωρθώθη τῷ ἑπομένῳ ἔτει, 57, διὰ τοῦ δημάρχου Τίτου Ἀννίου Μίλωνος, ἀφοῦ ὅμως τὸ θανάσιμον κατὰ τούτου μῖσος τοῦ Κλωδίου ἐνέπλησε τάς τε ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τὴν τε ἄλλην πόλιν πολλῶν φόνων καὶ ἐκ τοῦ συστάδην ἀγώνων. Αἱ ταραχαὶ αὗται ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, 56, ὁ δὲ Πομπήϊος περιεφρονήθη ὑπὸ πάντων διὰ τὸν παλίμβουλον καὶ ἄστατον αὐτοῦ χαρακτῆρα εἰς τὰς δεινὰς ταύτας περιστάσεις· τελευταῖον, διὰ νὰ ἀνορθώσῃ ὁπωσοῦν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, συνεννοήθη πάλιν, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, μετὰ τοῦ Κράσσου καὶ τοῦ Καίσαρος (ἐλθόντος ἐπὶ τούτῳ εἰς Λοῦκαν, ὅπου ἐγένετο ἡ συνέντευξις αὕτη) καὶ προέτεινεν, αὐτὸς μὲν καὶ ὁ Κράσσος νὰ λάβωσι τὴν ὑπατείαν τοῦ ἔτους 55, μετὰ δὲ τὴν λῆξιν ταύτης νὰ δοθῶσιν αὐτοῖς ἐπὶ πενταετίαν ἐπαρχίαι καὶ στρατοί, ἡ δὲ τοῦ Καίσαρος ἡγεμονία νὰ παραταθῇ ἐπὶ ἑτέραν πενταετίαν, ὅπερ ὁ Καῖσαρ παρεδέξατο ἀσμένως, διότι δὲν εἶχεν ἔτι παγιώσει τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν κατεσκεύαζεν ἑαυτῷ ἐν Γαλατίᾳ. Καὶ ὁ μὲν Κράσσος, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὑπατείας, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν, τὴν Συρίαν, καὶ ἐπιχειρήσας ἐκεῖθεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Πάρθων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι πλουτισμοῦ, ἡττήθη, ἠχμαλωτεύθη καὶ ἐφονεύθη, 53=701· ὁ δὲ Πομπήϊος ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς προηγουμένως ἐπιτραπείσης αὐτῷ ἐπιμελείας τῶν τροφίμων τῆς πρωτευούσης, καὶ διῴκει τὰς Ἰβηρικὰς αὐτοῦ ἐπαρχίας διὰ λεγάτων. Ἀλλ' ἐξηκολούθει ἐξευτελιζόμενος καὶ ἀποβαίνων ἀσθενέστερος, διότι ἀνεμίχθη εἰς ἐλεεινὰς ἔριδας καὶ μηδὲν

γενναῖον ἔπραξεν ἵνα ἀποσοβήσῃ τὸν ἀπὸ Γαλατίας παρασκευαζόμενον χειμῶνα.—Ἡ ἀδιάλλακτος ἀντιζηλία τοῦ Κλωδίου καὶ τοῦ Μίλωνος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀθλίως ἐταλαντεύετο ὁ Πομπήϊος, ὑπέθαλπεν ἀδιαλείπτως ἐν Ῥώμῃ τὴν στάσιν καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Ἐν ἔτει 54, ἡ ἐκλογὴ τῶν ὑπάτων δὲν κατωρθώθη εἰμὴ μετὰ ἑπτάμηνον ἀνωμαλίαν· ἡ Κυβέρνησις παρέλυσεν ἐντελῶς· φονεύσαντος δὲ τοῦ Μίλωνος τὸν Κλώδιον, ἐν ἀρχῇ τοῦ 52=702, εἰς τοσοῦτον προέβη ἡ ἀναρχία, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριστοκρατικοί, θεωροῦντες κατὰ τὸν Ἀππιανὸν, « ὅτι μόνον » ἂν γένοιτο φάρμακον ἐπὶ τοῖς παροῦσι κακοῖς ἡ μόναρχος ἐξουσία, » συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἐκλεχθῇ ὁ Πομπήϊος ὕπατος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, χωρὶς συνάρχου. Διὰ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἀνυψώσεως, ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν Καίσαρα καὶ ἠνώθη πάλιν μετὰ τῶν λεγομένων φίλων τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος· ἐπειδὴ δὲ, προαποθανούσης τῆς Ἰουλίας, ἔλαβε νέαν σύζυγον, τὴν θυγατέρα τοῦ σφοδροῦ ἀριστοκρατικοῦ Καικιλίου Μετέλλου Σκιπίωνος, ἔτι στενώτερον συνεδέθη μετὰ τῆς μερίδος ταύτης, ἥτις ἤδη, ἀναγνωρίζουσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἀνάγκην ἰσχυροῦ προστάτου, ἐπιθυμοῦσα δὲ μόνον αὐτὸν ὅσον ἔνεστιν ἥπιον, εἰς μὲν τὸν Πομπήϊον ἐπέτρεψεν ἀπόλυτον ἐν Ῥώμῃ κυριαρχίαν καὶ τὴν παράτασιν τῆς ἐν Ἱβηρίᾳ ἡγεμονίας ἐπὶ ἕτερα πέντε ἔτη, κατὰ δὲ τοῦ Καίσαρος, τοῦ ὁποίου ἐγνώριζε τὸν ὀξὺν καὶ ἀπότομον χαρακτῆρα, πολυειδῶς κατεφέρθη καὶ τελευταῖον, τῇ 13 Νοεμβρίου τοῦ 50 (*), ἐψήφισε διὰ τῆς βουλῆς, ὅτι ὁ Καῖσαρ ὀφείλει νὰ παραιτήσῃ τὸν στρατὸν ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας· ἄλλως θέλει θεωρηθῇ ἐχθρὸς τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ὁ Καῖσαρ δὲν ἐσυλαγώγησεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν Γαλατίαν· διὰ τῶν θησαυρῶν τοὺς ὁποίους αὐτόθι ἀπέκτησεν, εἶχεν ἀγοράσει πολλοὺς ἐν Ῥώμῃ φίλους, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων τοὺς δημάρχους Κόϊντον Κάσσιον Λογγῖνον καὶ Μάρκον Ἀντώνιον. Οὗτοι, διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς βουλῆς, ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως, τῇ 19 Νοεμβρίου 50=7 Ἰανουαρίου 705, πρὸς τὸν Καίσαρα, ὅστις, πρὸ καιροῦ προσδοκῶν τὴν κρίσιν ταύτην τῶν γεγονότων, εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν μετὰ στρατοῦ, συγκειμένου μὲν ἐν μέρει ἀπὸ Γαλατῶν καὶ Γερμανῶν, μηδὲν δὲ περὶ Ῥώμης φροντίζοντος, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Καίσαρι ἀφωσιωμένου. Ὁ Καῖσαρ τότε, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν δημάρχων ἐν ὀνόματι τοῦ δήμου νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ πολιτεύματος, περᾷ θαῤῥαλέως τὸν ποταμὸν Ῥουβίκωνα, ὅς τις ἀπετέλει τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, καὶ ἄρχεται οὕτως ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ Πομπήϊος δὲν ἦτο βεβαίως ἔρημος στρατοῦ· ἀλλὰ τὰ νεοσύλλεκτα αὐτοῦ τάγματα δὲν ἦσαν ἐνάμιλλα τῶν δεδοκιμασμένων στρατιωτῶν τοῦ Καίσαρος· προστούτοις, ἡ τολμηρὰ τούτου ἔφοδος ἐξέπληξε τόν τε Πομπήϊον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀριστοκρατικούς· ὅθεν φεύ-

(*) Τῇ 1 Ἰανουαρίου τοῦ 705 Ῥωμαϊκοῦ ἔτους· διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὅμως ἀνωμαλίαν τοῦ ἔτους τούτου, ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν 1 Ἰανουαρίου 49 πρ. Χρ. ἀλλὰ, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας τῶν χρονολόγων ἐρεύνας, πρὸς τὴν 13 Νοεμβρίου τοῦ προηγουμένου 50, ὡς προείρηται.

γουσιν οὗτοι μετὰ ἐννέα λεγεώνων, διὰ Βρεντεσίου καὶ Ἀδρίου, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Καῖσαρ εἰσέρχεται μὲν ἐν Ῥώμῃ, τῆς ὁποίας ὁ δῆμος, καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, εἶχεν ἀναγορεύσει αὐτὸν δικτάτορα, γίνεται δὲ κύριος τῆς Ἰταλίας ὅλης.—Αἱ πλεῖσαι τῶν ἐπαρχιῶν ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Πομπηΐου καὶ τῆς βουλῆς, ἥτις ἐξεπροσώπει, ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ, τὴν μεγαλειότητα τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἡ τύχη καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ Καίσαρος, ἔτι δὲ ἡ ἀνδρία τῶν Γαλατῶν καὶ Γερμανῶν αὐτοῦ, περιεποίησαν αὐτῷ λαμπρὰν νίκην εἰς τὴν κρίσιμον περὶ Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας μάχην (6 Ἰουνίου 48=9 Αὐγούστου 706· ὁ ἀγὼν ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, διότι ὁ Καῖσαρ, πρὶν τραπῇ πρὸς ἀνατολὰς, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἀσφαλίσῃ ἑαυτῷ ἅπαν τὸ δυτικὸν τοῦ κράτους μέρος· ὅθεν, κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, εἶχε στρατεύσει ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν, ὅπου ἐστάθμευον τὰ γενναιότερα τοῦ Πομπηΐου τάγματα, καὶ, καταβαλὼν αὐτὰ, ἐγένετο κύριος τῆς χώρας ἐκείνης). Ἀπὸ τῆς μάχης ταύτης ὁ Πομπηΐος ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἐν ᾗ ἤδη ἐπεκράτει ἔρις μεταξὺ τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Πτολεμαίου ΙΒ'. Διονύσου καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Κλεοπάτρας· ὁ βασιλεὺς εἶχε ταχθῇ μετὰ τοῦ Πομπηΐου· ὅθεν οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀξιωθῶσι τῆς συγγνώμης τοῦ Καίσαρος, δολοφονοῦσι τὸν Πομπήϊον, 24 Ἰουλίου 48, ὥστε ἡ ἀντίπαλος τοῦ Καίσαρος μερὶς, ἀπέβαλε τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς· ὁ ἀγὼν ὅμως, ὡς θέλομεν ἴδει, ἐξηκολούθησεν. Ὁ Καῖσαρ, ἐν τούτοις, ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον, μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πομπηΐου, καὶ δελεασθεὶς ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς Κλεοπάτρας, ἀνακηρύσσει αὐτὴν σύναρχον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλ' ἐντεῦθεν οἱ ἐπίτροποι τοῦ τελευταίου ἐφορμῶσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀποθνήσκει ὁ Διόνυσος. Ὁ δὲ Καῖσαρ, κατατροπώσας τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν ἄλλην Αἴγυπτον, καὶ ἐπιτρέψας τὴν βασιλείαν εἰς τὴν Κλεοπάτραν (ἀφ' ἧς ἐγέννησε μετ' ὀλίγον υἱὸν, τὸν Καισαρίωνα), ὥρμησεν ἔπειτα ἐπὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιθριδάτου Φαρνάκου, τοῦ ὠφεληθέντος ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον τῶν Ῥωμαίων πόλεμον, καὶ καταλαβόντος ἐντούτοις τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὸν Πόντον· κατέβαλε δὲ τάχιστα καὶ τοῦτον τὸν ἐχθρὸν (τοῦ ὁποίου, μικρὸν ἔπειτα ὑπὸ ἰδίου ὑπηρέτου φονευθέντος, ἔδωκε τὴν ἐπικράτειαν εἴς τινα προστατευόμενον παρ' αὐτοῦ, Μιθριδάτην Περγαμηνὸν) ἐπανῆλθε, περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ 47 ἔτους, εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀνηγορεύθη αὖθις δικτάτωρ καὶ ἔλαβε τιμὰς βασιλικὰς ὑπό τε τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Δὲν διέτριψεν ὅμως ἐνταῦθα πολὺ, ἀλλὰ κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς ὑπολελειμμένους ὀπαδοὺς τοῦ Πομπηΐου, οἵτινες συνεκρότησαν ἐν Ἀφρικῇ στρατὸν ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν Μέτελλον Σκιπίωνα, Κάτωνα τὸν νεώτερον καὶ ἄλλους ἐπισήμους τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἄνδρας, προσέλαβον δὲ σύμμαχον καὶ τὸν βασιλέα τῆς Νομαδίας Ἰόβαν· ἐνικήθησαν ὅμως κατὰ κράτος περὶ Θάψον (πόλιν κειμένην ἐν τῇ ἰδίως Ἀφρικῇ), 46. Καὶ ὁ μὲν Κάτων ὁ νεώτερος, ὁ εὐγενέστατος ἀνὴρ ἁπάσης τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ἐγένετο αὐτόχειρ, ὡς καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἡττηθέντων, ἐνῷ ὁ ἀσθενὴς Κικέρων εἶχε προηγουμένως ἔτι ζητήσει καὶ

λάβει τὴν συγγνώμην τοῦ νικητοῦ, ὁ δὲ Καῖσαρ, ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην, ἐτέλεσε, περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ 46 ἔτους, τέσσαρας θριάμβους, ὀνόματι μὲν διὰ τὰς κατὰ Γαλατῶν καὶ τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Νομαδίας (ἥτις ἤδη κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία), πράγματι δὲ διὰ τὰς κατὰ συμπολιτῶν νίκας. Δὲν κατελύθη δὲ οὐδὲ τότε ὁ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ ἀγών· διότι τὰ λείψανα τῆς ἡττηθείσης μερίδος ἠθροίσθησαν, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν Σέξτου τοῦ Πομπηΐου, εἰς Ἰβηρίαν, ὅπου ἐδέησε νὰ στρατεύσῃ πάλιν ὁ Καῖσαρ ἔτι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 46. Ὁ πόλεμος μάλιστα οὗτος ὑπῆρξεν ὁ δεινότερος πάντων τῶν προηγηθέντων, διότι μετὰ κόπου πολλοῦ ἐνίκησεν ὁ Καῖσαρ κατὰ τὴν, ἐν ἔαρι τοῦ 45 συγκροτηθεῖσαν, περὶ Μοῦνδαν μάχην, δὲν ἐδυνήθη δὲ νὰ ἐξοντώσῃ τὸν Σέξτον, ἐξακολουθήσαντα τὸν πόλεμον. Τελευταίαν φορὰν ἐπανῆλθεν ὁ Καῖσαρ εἰς Ῥώμην τῷ 45 ἐκείνῳ ἔτει, τελέσας νέον καὶ ἤδη ἀπαρακάλυπτον κατὰ Ῥωμαίων πολιτῶν θρίαμβον, ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ ἰσόβιος καὶ λαβὼν ἐξουσίαν βασιλικὴν (Δίωνος Κασσίου 40—43. Ἀππιανοῦ ἐμφυλ. β'. Πλουτάρχου Καῖσαρ, Πομπήϊος, Κάτων ὁ νεώτερος, Κικέρων. Καίσαρος ἐμφύλιοι πόλεμοι).

Ὁ Καῖσαρ κατίσχυσε τοῦ Πομπηΐου διότι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ ἐννόησεν ὅτι, διὰ νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Ῥώμης, πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν, καὶ ὅτι πᾶς ὁ διὰ πρώτου τινὸς τολμήματος δείξας ὅτι θέλει λάβει τὴν κυριαρχίαν, ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἀποκτήσῃ πολλοὺς ὀπαδούς· τῳόντι, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος εἶχεν ἐκλείψει πρὸ καιροῦ, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐπόθουν εἰμὴ τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν, ἀναγκαίως ἄρα ἔμελλον νὰ προσηλωθῶσιν εἰς πάντα τὸν δυνάμενον νὰ παράσχῃ αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα· καὶ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι ἦσαν ὀρθοί. Κυριαρχήσας δὲ, δὲν ἔπραξε τὰς προγραφὰς καὶ τοὺς φόνους τοῦ Σύλλα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄλλως διέφερε καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Σύλλας προετίθη τὴν παγίωσιν τῆς ἀριστοκρατίας, ὁ δὲ Καῖσαρ τὴν ἵδρυσιν μοναρχίας. Ὁ Καῖσαρ δὲν κατέβαλεν εἰμὴ τοὺς ἐκ τοῦ συστάδην ἀντιπαραταχθέντας αὐτῷ ἐχθρούς· πᾶς δὲ ὁ μετὰ τὸν πόλεμον προσελθὼν εἰς αὐτὸν καὶ ὑποταχθείς, ἔτυχε συγγνώμης (Δίωνος Κασσίου 43, 50). Πῶς ὅμως ἐσκόπει νὰ ῥυθμίσῃ ἀκριβέστερον τὴν μοναρχίαν αὐτοῦ, εἶναι ἄδηλον, διότι κατέλυσε τὸν βίον μικρὸν μετὰ τὸν Ἀφρικανικὸν καὶ τὸν Ἰβηρικὸν θρίαμβον. Ἀφ' ἑνὸς φαίνεται ὅτι ἐμελέτησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν μοναρχίαν κράτος ὅλως ἀπόλυτον καὶ ἀπεριόριστον· διότι εἶπεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅτι πρέπει νὰ συνειθίσωσιν εἰς τὸ νὰ θεωρῶσι τοὺς λόγους καὶ τὴν θέλησιν αὐτοῦ ὡς νόμον (Συετον. Ἰούλ. 77) καὶ ἔπραξε κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἀφ' ἑτέρου ὅμως δὲν διέλυσε τὴν βουλὴν καὶ τὰς φυλὰς, ἂν καὶ οἱ σύλλογοι οὗτοι δὲν διεφύλαξαν ἤδη εἰμὴ τὴν σκιὰν τῆς προτέρας δυνάμεως. Μετ' ὀλίγον δὲ ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· καὶ ὁ Ἀντώνιος, ὁ προμνημονευθεὶς φίλος τοῦ Καίσαρος δήμαρχος, ὁ μετέπειτα ἀναδειχθεὶς ἵππαρχος, ἤτοι τοποτηρητὴς αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν γένει ὑπηρετήσας αὐτῷ ὡς δεξιὸς βραχίων, ἐπέθε-

σέ ποτε τῇ κεφαλῇ τοῦ Καίσαρος δημοσίᾳ τὸ διάδημα, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὸ πλῆθος θέλει εὐφροσύνως ἐπευφημήσει· ἐπειδὴ ὅμως ἐξεναντίας τὸ πλῆθος δυσηρεστήθη, ὁ Καῖσαρ ἀπέῤῥιψε τὸ διάδημα (Πλουτ. Ἀντών. 12. Ἀππιανοῦ Ἐμφ. β'. 109). Ἀλλὰ δὲν παρητήθη ὅλως τῆς προθέσεως ταύτης· καὶ, ἀποφασίσαντος μὲν αὐτοῦ νὰ ἐκδικήσῃ τὸ ὄνειδος τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαθον ἐσχάτως ἐπὶ Κράσσου ἀπὸ τῶν Πάρθων, παρασκευάσαντος δὲ μεγάλην κατὰ τοῦ ἔθνους τούτου στρατείαν, διεδόθη λόγος, ὡς χρησμὸς Σιβύλλειος δῆθεν, ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος δὲν δύναται νὰ διεξαχθῇ εὐτυχῶς εἰμὴ ὑπὸ βασιλέως· καὶ φαίνεται ὅτι ὡρίσθη μάλιστα ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἔμελλε νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ βουλῇ τὸ περὶ τῆς βασιλείας ζήτημα (Δ. Κασ. 43, 51. Ἀπ. ἐμφ. 6. 110. 113). Ἡ βουλή, τὴν ὁποίαν ὁ Καῖσαρ κατέστησε πολυπληθεστέραν, ἐπολιτεύθη ἐν γένει πρὸς αὐτὸν μετὰ τοσαύτης ταπεινώσεως, ὥστε οὐδεμία προσεδοκᾶτο ἀπὸ αὐτῆς ἀντίστασις. Ἀλλὰ ἑξήκοντα περίπου εὐπατρίδαι, ἀρχηγοὺς ἔχοντες τοὺς ἐν Ῥώμῃ πραίτορας τοῦ 44 ἔτους Μάρκον Ἰούνιον Βροῦτον καὶ Γάϊον Κάσσιον Λογγῖνον, ἔτι δὲ τὸν τότε πραίτορα τῆς ἄνω Ἰταλίας Δέκιμον Ἰούνιον Βροῦτον καὶ τὸν διὰ τὸ 43 ἔτος ἐκλεχθέντα δήμαρχον Πόπλιον Σερουΐλιον Κάσκαν (ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι ὑπῆρξαν πρότερον ὀπαδοὶ τοῦ Πομπηΐου, συγχωρηθέντες δὲ ἔτυχον, μάλιστα ὁ Βροῦτος, πολλῆς παρὰ τῷ Καίσαρι εὐνοίας, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι διετέλεσαν ἀνέκαθεν τούτου φίλοι) συνώμοσαν κρυφίως νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸν τύραννον, ὡς ὠνόμαζον τὸν Καίσαρα (Δ. Κασ. 44, 12 — 18). Οἱ εὐπατρίδαι οὗτοι ἐννόησαν ὅτι, παγιωθείσης ἅπαξ τῆς μοναρχίας, δὲν ἠδύναντο νὰ ἄρχωσιν αὐτογνωμόνως καὶ καταθλιπτικῶς ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὡς πρότερον· αὐτὴ ἦτο ἡ ἐλευθερία τὴν ὁποίαν ἐζήτουν νὰ ἐπιτύχωσι διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος· καὶ ἐν δημοσίᾳ τῆς βουλῆς συνεδριάσει, σφάζουσι τὸν μέγαν ἄνδρα, τῇ 15 Μαρτίου τοῦ 44=710 (Ἀπ. ἐμφ. 6. 117. Πλουτ. Καῖσαρ 56. 57).

Ἀλλὰ τὸ κακούργημα τοῦτο, καθὼς ἅπασαι αἱ τοιαῦται δολοφονίαι, ἀπέβη ἀνωφελές, διότι τὴν ῥίζαν τῆς μοναρχίας ἐπήγαγεν ἐν Ῥώμῃ ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων, ὡς προεξετέθη, ὄχι ὁ Καῖσαρ μόνος· ἡ δὲ φορὰ αὕτη ἦτο τοσοῦτον ἀκαταμάχητος ὥστε, ἐξαιρέσει τοῦ Μαρίου, ἅπαντες οἱ ἄνδρες ὅσοι εἴτε ἑκουσίως εἴτε ἀκουσίως παρεσκεύασαν ἄχρι τοῦδε τὴν μοναρχίαν καὶ ἐταπείνωσαν τὴν ἀριστοκρατίαν, εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀριστοκρατικὸν σύλλογον ἀνῆκον, ὁ Σύλλας, ὁ Πομπήϊος, ὁ Καῖσαρ. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἄρα τοῦ Καίσαρος ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ προκύψωσιν ἄνδρες ἀφορῶντες εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Πρῶτοι τοιοῦτοι ἀναφαίνονται δύο φίλοι τοῦ φονευθέντος, ὁ γνωστὸς ἤδη Ἀντώνιος, ὕπατος ὢν τοῦ ἔτους ἐκείνου, καὶ ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος, ὁ τελευταῖος τοῦ δικτάτορος ἵππαρχος, ἤτοι ἐπίτροπος τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ καταλίπῃ ἐν Ῥώμῃ, στρατεύσας ἐπὶ τοὺς Πάρθους· μετ' ὀλίγον δὲ παρέσχη καὶ ὁ νέος Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ Ὀκταυιανὸς, ὁ τῆς ἀδελφῆς τοῦ δικτάτορος ἔγγονος καὶ τοῦ Καίσαρος κληρονόμος. — Οἱ συνωμόται,

μετὰ τὸν φόνον, ἐκάλεσαν τὸ πλῆθος ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἐσιώπησε καὶ ἀδιαφόρησε, διότι δὲν ἐννόει ἤδη τὸ ὄνομα ἐκεῖνο· ὅθεν οἱ συνωμόται, ἐκπλαγέντες, κατέλαβον, μετὰ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς μονομάχων, τὸ Καπιτώλιον. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Λέπιδος καὶ ὁ Ἀντώνιος φέρουσι στρατεύματα εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ ἐκδικήσωσι δῆθεν τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος, ὥστε ἔνοπλος ἤδη ἐπέκειτο ῥῆξις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων (Ἀππ. ἐμφ. 6'. 118—126). Καὶ ἡ μὲν βουλὴ μεσολαβήσασα, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κικέρωνος, συμβιβάζει, τῇ 17 Μαρτίου, κατ' ἐπιφάνειαν τὴν διένεξιν, κηρύξασα γενικὴν ἀμνηστίαν, κυρώσασα δὲ ὅλας τὰς διατάξεις τοῦ Καίσαρος (Δ. Κασ. 44, 34. Πλουτ. Ἀντ. 14), εἰς ὃ εἶχον συμφέρον οἱ πλεῖστοι καὶ αὐτῶν τῶν συνωμοτῶν, διότι ὁ Καῖσαρ εἶχε διανείμει εἰς αὐτοὺς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἤθελον ἤδη ἀποβάλει, ἐὰν ὅσα ἔπραξεν ὁ Καῖσαρ ἀνεκηρύσσοντο ἄκυρα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τελουμένης λαμπρότατα τῆς κηδείας τοῦ Καίσαρος, ὁ Ἀντώνιος, ἐκφωνήσας λόγον ἐπιτηδειότατον ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἠρέθισε τοσοῦτον τὸν λαὸν καὶ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν φονέων τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὥστε οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς πόλεως καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπιτραπείσας αὐτοῖς ἐπαρχίας (Ἀππ. ἐμφ. γ. 114)· ὁ Δέκιμος Βροῦτος εἰς τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν, ὁ Μάρκος Βροῦτος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ, οὐ μόνον διὰ νὰ ἀποβῶσιν ἀσφαλέστεροι, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συλλέξωσι δυνάμεις ἵνα καταπολεμήσωσι πάντα ὅστις ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ Καίσαρος. Περὶ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν ἐφάνη εἰς Ῥώμην καὶ ὁ νέος Ὀκταυιανός, εἰς ὃν οἱ θησαυροὶ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος περιεποίησαν μεγάλην παρ' ἅπασιν ἰσχύν, ἂν καὶ αὐτὸς, πονηρότατα πολιτευόμενος, ἀπέφυγε πρὸς τὸ παρὸν τοῦ νὰ ἑνωθῇ ὁριστικῶς μετά τινος τῶν τότε πολιτικῶν μερίδων. Μάλιστα δὲ ἠνώχλει τὸν Ἀντώνιον ἡ ἐμφάνισις τοῦ νέου αὐτοῦ, διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος ἐφαίνετο εἰς τοῦτον μᾶλλον μεταβιβασθὲν ἢ εἰς ἐκεῖνον (Οὐελλ. Πατερκ. 2, 60. Ἀππ. ἐμφ. γ'. 40. 41. Δ. Κασσ. 44, 11). Ἐντούτοις ὁ Λέπιδος εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν τῆς Ἰβηρίας καὶ ὁ Ἀντώνιος, θέλων ἐπίσης νὰ λάβῃ ἐπαρχίαν τινὰ, ἐνεργεῖ ὥστε ὁ δῆμος νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν ἤδη ὑπὸ τοῦ Δεκίμου Βρούτου κατεχομένην ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν, καὶ, συλλέξας στρατὸν, ἐλπίζων δὲ εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν φίλων αὐτοῦ Λεπίδου καὶ Λευκίου Μυνατίου Πλάγκου, ὧν ὁ τελευταῖος ἦρχε τῆς ἐκτὸς Ἄλπεων Γαλατίας, ὥρμησε κατὰ τοῦ Δεκίμου Βρούτου (Ἀππ. ἐμφ. γ'. 46. 49). Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος, ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ, ἐν ἀρχῇ τοῦ 43 ἔτους, τοὺς ὑπάτους Αὖλον Ἱρτιον καὶ Γάϊον Οὐίβιον Πάνσαν, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὡς προπραίτορα τὸν νέον Ὀκταυιανόν· διότι ἡ βουλὴ ἐφρόνει τότε, τῆς αὐτῆς δὲ γνώμης ἦτο καὶ ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἄγων καὶ φέρων αὐτὴν Κικέρων, ὅτι θέλει μεταχειρισθῆ τὸν Ὀκταυιανὸν πρὸς κατατρόπωσιν πάντων τῶν φιλάρχων ἀνδρῶν ὅσοι ἐμελέτων νὰ ἀκολουθήσωσι τὰ

ἴχνη τοῦ Καίσαρος καὶ θέλει ἀνορθώσει τοιουτοτρόπως τὴν ἰσχὺν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ θρυλλουμένου ἔτι ἀρχαίου πολιτεύματος (Οὐελλ. Πατερκ. 2, 64. Ἀππ. ἐμφ. γ'. 51. Δ. Κασ. 46, 31). — Ἀλλ' ὁ νεανίας ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ κατισχύσῃ τῶν γηραιῶν βουλευτῶν· εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρὸς τοῦτο δὲν ἐδέετο πολλῆς τέχνης καὶ συνέσεως· ἤρκει μόνον νὰ ἔχῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι δύναται νὰ τολμήσῃ τὰ πάντα διὰ στρατοῦ εἰς ὃν ἤθελε δώσει τὴν ἐλπίδα τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς λεηλασίας καὶ νὰ μὴ ἀποστραφῇ τὴν κακουργίαν καὶ τὴν αἱματοχυσίαν εἰς ἣν ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἐξοκείλῃ. Ὁ ὑπατικὸς στρατὸς, ἂν καὶ ἀποβαλὼν ἀμφοτέρους αὐτοῦ τοὺς ἀρχηγοὺς, κατετρόπωσεν ἐπὶ τέλους τὸν Ἀντώνιον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς τὴν ἐκτὸς Ἄλπεων Γαλατίαν (Ἀππ. ἐμφ. γ'. 66—73. Λιβ. ἐπιτ. 119. Συετ. Ὀκτ. 2). Ἡ βουλὴ ἐθριάμβευε, καὶ, φανταζομένη ὅτι δύναται νὰ ἀνακτήσῃ ἅπαν τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον ἤδη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ νέου Ὀκταυιανοῦ. Ὅθεν ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν τοῦ ὑπατικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Δέκιμον Βροῦτον, ἠθέλησε δὲ νὰ προαγάγῃ καὶ αὐτὸν τὸν Σέξτον Πομπήϊον καὶ νὰ ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου· ἀλλὰ τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα τάχιστα διελύθησαν (Δίων. Κασ. 46, 40. Ἀππ. ἐμφ. γ. 74). Ὁ Ἀντώνιος, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Λεπίδου καὶ τοῦ Πλάγκου, προΐστατο αὖθις δυνάμεως ἰσχυρᾶς. Ὁ Ὀκταυιανὸς ἐθεώρει ἤδη ὡς τὸν μέγιστον αὐτοῦ ἐχθρὸν τὴν βουλὴν, ἥτις ἤθελε τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστῶτος ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ὁ Ἀντώνιος καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ, θηρεύοντες ἐπίσης κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀποκλειστικὴν ἰσχὺν καὶ κυριαρχίαν, ἐθεώρουν ὁμοίως πολεμίαν τὴν βουλήν. Ὁ Ὀκταυιανὸς δὲν ἠδύνατο βεβαίως διὰ μιᾶς νὰ καταβάλῃ καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν βουλήν· ὅθεν πρὸ πάντων συνδέεται κρυφίως μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Λεπίδου καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς προθύμους εἰς τοῦτο, ἂν καὶ ἕκαστος τῶν συμμάχων ἐπεφυλάξατο νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἕτερον ἐν τῷ μέλλοντι (Οὐελλ. Πατερκ. 2, 65. Ἀππ. ἐμφ. γ. 81). Οὕτω δὲ ἀσφαλισθεὶς πρὸς τὸ παρὸν ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους, ἔρχεται ὁ Ὀκταυιανὸς εἰς Ῥώμην μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀναγκάζει αὐτόθι τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον νὰ ἀναγορεύσωσιν αὐτὸν ὕπατον καὶ ἀποφαίνεται, παρὰ τὴν προψηφισθεῖσαν ἀμνηστίαν, ὅτι οἱ φονεῖς τοῦ Καίσαρος πρέπει νὰ τιμωρηθῶσιν· ὥστε διὰ τούτου ἤδη ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν καθεστώτων (Δ. Κασσ. 46, 44. 45. Ἀππ. ἐμφ. γ. 94. 95. Λιβ. Ἐπιτ. 120). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀντώνιος καταβάλλει τὸν Δέκιμον Βροῦτον, ὅστις ἔφυγε πρὸς τὸν Μάρκον Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον εἰς τὴν ἀνατολὴν, ὅπου οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, οἱ τοῦ Καίσαρος φονεῖς, πρὸ καιροῦ προορώμενοι τὸν ἐπικείμενον χειμῶνα, εἶχον συλλέξει στρατὸν πολυάριθμον ἐξ 20 λεγεώνων. Ὁ δὲ Ὀκταυιανὸς, μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς ὑπάτου, ἐξέρχεται πάλιν ἐκ τῆς Ῥώμης, διὰ νὰ πολεμήσῃ δῆθεν τὸν Λέπιδον καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀληθῶς ὅμως ἔρχεται εἰς εἰρηνικὴν πρὸς αὐτοὺς συνέντευξιν ἐπὶ νησιδίου τινὸς κειμένου ἐντὸς τοῦ παραῤῥέοντος παρὰ τὴν Βονωνίαν ποταμοῦ καὶ συγκροτεῖται ἐνταῦθα, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 43 ἔτους,

ἡ λεγομένη δευτέρα τριανδρία, καθ' ἣν οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες ἀνέλαβον, ἐπὶ πενταετίαν, τὴν παρ' οὐδενὸς αὐτοῖς ἐπιτραπεῖσαν ὑπερτάτην ἀρχήν, διένειμαν μεταξὺ αὐτῶν τοὺς λεγεῶνας καὶ τὰς ἐπαρχίας, καὶ, ἐπειδὴ εἶχον χρείαν χρημάτων διὰ νὰ περιποιηθῶσι τὸν στρατὸν καὶ νὰ διεξαγάγωσι τὸν κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν πόλεμον, συνέταξαν πάλιν μακροὺς προγραφικοὺς καταλόγους. Ἔπειτα ἦλθον εἰς Ῥώμην, ἠνάγκασαν τὸν δῆμον νὰ ἀνακηρύξῃ ὡς νόμους τὰ παρ' αὐτῶν ἀποφασισθέντα καὶ ἐπεχείρησαν ἤδη, ἐν Ῥώμῃ καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν, φόνον φοβερὸν καὶ ἀνόσιον, τοῦ ὁποίου θύματα ἐγένοντο 130 ἢ 300 βουλευταὶ (ἐν οἷς καὶ ὁ Κικέρων), 2000 ἱππεῖς καὶ ἄλλοι πολλοὶ πολῖται· ὥστε πᾶσα ἡ ἀρχαία ἀριστοκρατία, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἅπασα σχεδὸν ἡ πεπολιτισμένη τῶν Ῥωμαίων τάξις ἐξωντώθη τότε καὶ ἡ ἰδιοκτησία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους μετέβη εἰς χεῖρας ἄλλας (Δ. Κ. 46, 55. 56. Ἀππ. ἐμφ. δ. 5—35. Λιβ. Ἐπιτ. 120). Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων ἔκυψαν ἐν σιωπῇ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὰ ξίφη τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, ὅστις ἐκαλεῖτο Ῥωμαϊκὸς στρατός. Ὅσοι δὲ τῶν προγραφέντων ἠδυνήθησαν, κατέφυγον πρὸς τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον ἢ πρὸς τὸν Σέξτον Πομπήϊον, ὅστις, ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης πολυειδῶς ἔνθεν καὶ ἔνθεν σφενδονισθείς, κατέλαβε τελευταῖον τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σικελίας καὶ συνεκρότησεν ἑαυτῷ ἐνταῦθα ἀνεξάρτητόν τινα δύναμιν (Ἀππ. ἐμφ. δ. 106—113. Δ. Κ. 47, 37—48. Λιβ. Ἐπιτ. 124). — Μετὰ τὸν φόνον, ὁ μὲν Λέπιδος ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ· ὁ δὲ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταυιανὸς ἀντεπεξῆλθον, διὰ τοῦ Ἀδρίου, πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἵτινες ἦρχον τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας, κατεπίεζον αὐτὰς δεινότατα. Συνεκροτήθησαν δὲ (κατὰ Νοέμβριον ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 42 ἔτ.) δύο μάχαι εἰς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας· μετὰ τὴν πρώτην, ἂν καὶ ἀμφίρροπον ἀποβᾶσαν, ἐγένετο αὐτόχειρ ὁ Κάσσιος, διότι, ἀπατηθείς, ὑπέλαβε τὴν ἧτταν ὁλοσχερῆ· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν (20 ἡμέρας κατόπιν γενομένην), καθ' ἣν ἡττήθησαν κατὰ κράτος οἱ ἀριστοκρατικοί, ἐγένετο αὐτόχειρ καὶ ὁ Βροῦτος.

Ἡ δεκαετία ἡ διελθοῦσα ἀπὸ τῶν περὶ Φιλίππους μαχῶν μέχρι τῆς περὶ τὸ Ἄκτιον ναυμαχίας δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία. Ὁ Ἀντώνιος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὅλως ἐξηχρειώθη ὑπὸ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ πρὸς τὴν φιλήδονον Κλεοπάτραν (Πλουτ. Ἀντ. 23—26). Ὁ δὲ Ὀκταυιανὸς ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ καὶ κατῴκισε μὲν τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπέδειξεν ὅμως ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ δύο μόνα ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἠδύναντο τοῦ λοιποῦ νὰ ποθήσωσι, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν τάξιν. Προσῳκειώθη δὲ τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον καὶ ἅπαν τὸ ἀξίωμα τῆς Ῥωμαϊκῆς μεγαλειότητος (Ἀππ. Ἐμφ. ἑ. 37). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἐν ἔτει 37 π. Χ., ἀνενέωσε τὴν πρὸς τὸν Ἀντώνιον τριανδρίαν ἐπὶ ἕτερα πέντε ἔτη, ἀλλ' ἦτο σχεδὸν πρόδηλον ὅτι ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ καταβάλῃ καὶ τοῦτον καὶ τὸ καθεστὼς πολίτευμα (Ἀππ. Ἐμφ. ἑ. 95), διότι ὁ Ἀντώνιος δὲν ἠδύνατο, ὡς ἐκ τοῦ ἀκολάστου αὐτοῦ βίου, νὰ ἀξιωθῇ οὔτε τῆς πίστεως,

οὔτε τῆς ὑπολήψεως τῶν Ῥωμαίων, προσδετούτοις ἡ ἰσχὺς τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἦτο πολὺ μεγαλητέρα τῆς τῶν ἀνατολικῶν. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν Λέπιδον, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταυιανὸς, μετὰ τὰς περὶ Φιλίππους μάχας, ὠλιγώρησαν αὐτοῦ παντάπασιν, ὥστε οὗτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς (Δ. Κασ. 48, 22. Οὐελλ. Πατερκ. 2, 80). Βραδύτερον δὲ συνέδραμε τὸν Ὀκταυιανὸν, ἐν ἔτει 36, εἰς τὸ νὰ καταβάλῃ τὸν Σέξτον Πομπήϊον, τὸν κατορθώσαντα νὰ διατηρήσῃ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν ἐν τῇ Σικελίᾳ ἀνεξάρτητον αὐτοῦ ἀρχήν· ἀλλ' ἐπειδὴ τότε, κατατροπωθέντος τοῦ Πομπηΐου, ὁ Λέπιδος ἠθέλησε νὰ προτείνῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Σικελίας, ὁ Ὀκταυιανὸς, ἀποβουκολήσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀπεστέρησε τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον πάσης δυνάμεως, καὶ, μὴ θεωρῶν ἀναγκαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν ἀκίνδυνον τοῦτον ἀντίπαλον, ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ διαζήσῃ ἐν εἰρήνῃ εἰς Ῥώμην, ὅπου ὁ Λέπιδος ἀπέθανε τῷ 13 π. Χ., ἄλλο ἀξίωμα μὴ ἔχων εἰμὴ τὸ τοῦ ἀρχιερέως (Ἀππ. Ἐμ. ἑ. 124—126. Συετ. Ὀκτ. 16). Ὁ δὲ Σέξτος Πομπηΐος, περιπεσὼν εἰς χεῖρας ὑποστρατήγου τινὸς τοῦ Ἀντωνίου, ἐθανατώθη ὑπ' αὐτοῦ (Ἀππ. Ἐμφ. ἑ. 144). Ἐν ἔτει λοιπὸν 36, συνέβη ὡς πρὸς τὴν δευτέραν τριανδρίαν, ὅ,τι ἐν ἔτει 53 εἶχε συμβῆ ὡς πρὸς τὴν πρώτην· ἡ ἀρχὴ τῶν τριῶν ἀνδρῶν περιωρίσθη εἰς ἀρχὴν τῶν δύο. Καὶ ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅταν δηλαδὴ ὁ ὀσημέραι ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας τυφλούμενος Ἀντώνιος, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταυιανοῦ ἐνάρετον καὶ ἀγαθὴν Ὀκταυίαν, κατώρθωσε νὰ κινήσῃ προστούτοις τὴν κοινὴν καθ' ἑαυτοῦ ἀγανάκτησιν, ἀποφηνάμενος ὡς νόμιμον υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ Καίσαρος, τὸν ἀπὸ τούτου υἱὸν τῆς Κλεοπάτρας Καισαρίωνα, ὁ Ὀκταυιανὸς ἔπεισε τελευταῖον τὴν βουλὴν νὰ κηρύξῃ πόλεμον, λόγῳ μὲν κατὰ τῆς Κλεοπάτρας, ἔργῳ δὲ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου (Δίωνος Κασσίου 50, 6). Συγκροτηθείσης δὲ, τῇ 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 31 ἔτους, ναυμαχίας περὶ τὸ Ἄκτιον (σήμ. Πούντα), ἀκρωτήριον κείμενον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ὁ Ὀκταυιανὸς, ἢ μᾶλλον ὁ ἐπίσημος αὐτοῦ στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ Μάρκος Οὐϊψάνιος Ἀγρίππας, ἐνίκησε νίκην λαμπράν. Ναὶ μὲν ἡ νίκη αὕτη δὲν ἦτο κρίσιμος καὶ ὁ Ἀντώνιος ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ βίος ἄσωτος εἶχε καταναλώσει ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις· κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Ἀντώνιος ἐγένετο αὐτόχειρ ἐν Αἰγύπτῳ, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξε μικρὸν ἔπειτα καὶ ἡ Κλεοπάτρα, ἀφοῦ ἐπείσθη ὅτι αἱ χάριτες πρεσβύτιδος ἑταίρας οὐδεμίαν ἐπροξένουν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ὀκταυιανόν. Ὥστε ἐν ἔτει 30 π. Χ. ὁ ἀνὴρ οὗτος οὐ μόνον τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἀντιπάλου ἀπηλλάγη, ἀλλὰ καὶ τῆς Αἰγύπτου κατέστη κύριος, μεταβαλὼν αὐτὴν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (Δ. Κασσίου 50, 31—35. Πλουτ. Ἀντών. 76. 85).

Δ'. Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς περιόδου ταύτης.—Ἡ ἱστορία τῶν ἑκατὸν ἐνιαυτῶν οἵτινες προηγήθησαν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μοναρχίας ἐν Ῥώμῃ, εἶναι δικαίως ἀξία λόγου καὶ διδακτική· διότι παρίστησιν ἡμῖν ἅμα μὲν τὴν ὑπερτάτην ἀκμὴν, ἅμα δὲ τὴν μεγίστην ἠθικὴν ἀλλοίωσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Αἱ δύο αὗται καταστάσεις συγυπάρχουσιν ἀεὶποτε παράλληλοι, ὡς διδάσκει ἡ ἱστορία ὅλων τῶν

ἐθνῶν· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ δὲν εἶναι, ὡς συνήθως νομίζεται, ἀποτέλεσμα τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ, εἶναι φαινόμενον σύγχρονον τοῦ πολιτισμοῦ τούτου καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν παραγόμενον. Ἡ αὔξησις τοῦ πλούτου ἐπιφέρει τὴν αὔξησιν τῶν πόρων μὲν τῆς τρυφῆς, τῆς ἀνεσότητος δὲ τῶν περιουσιῶν, παράγει, δηλαδὴ, ἅμα μὲν πλειοτέρας ἀπολαύσεις, ἅμα δὲ πλειοτέραν ποικιλίαν τῶν σχέσεων τοῦ βίου καὶ τῶν διανοημάτων τοῦ ἔθνους. Ἐκ τούτου κατὰ δυστυχίαν συμβαίνει πολλὴ ἠθῶν ἐξαχρείωσις, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ ἔθνος μάλιστα διαπρέπει διὰ τὸ μέγεθος τῆς διανοίας καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ. Τούτου τεθέντος, πολλὰ θλιβερὰ τῆς περιόδου ταύτης γεγονότα θέλων προξενήσει εἰς ἡμᾶς ὀλιγωτέραν ἀπορίαν. Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ νεώτεροι, περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης, δύνανται εὐχερῶς νὰ ἀπατηθῶσι καὶ νὰ θεωρήσωσιν αὐτὴν ἐσφαλμένως πολὺ δεινοτέραν τῆς εἰς τὰς αὐτὰς τάξεις τῶν σημερινῶν μεγάλων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατούσης, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ βίος τῶν ἀρχαίων, καὶ αὐτὸς δηλαδὴ ὁ ἰδιωτικὸς βίος, ἦτο πολὺ μᾶλλον κατοφανέστερος τοῖς πᾶσι καὶ γνωστότερος τοῦ σημερινοῦ.

Ὅθεν οἱ σοφώτεροι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν δὲν θεωροῦσι τὴν, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους χειροτέραν τῆς συνήθως εἰς ὁμοίας περιστάσεις ἀναφαινομένης. Εἰμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος παρίστησιν ἡμῖν, πρὸς τὰ ἐλαττώματα ἐκεῖνα, τὰ ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων παραγόμενα, καὶ προτερήματα μεγάλα, οἷα εἰς οὐδὲν πεπολιτισμένον ἔθνος τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπαντῶμεν. Διότι ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς τὸ πολίτευμα καὶ τὰ ἤθη ἐν γένει κατέρρεον, τοσαύτη ἦτο ἔτι ἡ ἰσχὺς τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνατροφῆς τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε ἡ ἀνατροφὴ αὕτη τότε μάλιστα ἀνέδειξε μεγίστους καὶ λαμπροτάτους ἄνδρας. Ναὶ μὲν οὐδέποτε θέλομεν εὕρει οὔτε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα οὔτε εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος τὴν σιωπηρὰν ἐκείνην κατ' οἶκον εὐτυχίαν καὶ τὴν πάγκοινον ἰδιωτικὴν εὐημερίαν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἰς τοὺς τελευταίους τούτους προ τῆς μοναρχίας χρόνους, καὶ περ πολλῆς οὔσης τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως, βλέπομεν παρὰ τοῖς ἐπισημοτέροις τῶν Ῥωμαίων εὐγενῆ μεγαλοφροσύνην καὶ φιλοπατρίαν, μόνιμον σκοπὸν ἔχουσαν τὸ κλέος καὶ τὸ μέγεθος τῆς πατρίδος, τὸν δὲ βίον τῶν μὲν ἀνωτέρων τάξεων ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας περιαυγαζόμενον, τῶν δὲ κατωτέρων ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ νοὸς χειραγωγούμενον. Καὶ, διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς ὀλίγα τινὰ τοῦ δημοσίου βίου παραδείγματα, ἵνα πῶς νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὸν Σύλλαν, ὅστις, προγραφόμενος ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐχθρῶν αὐτοῦ, σπεύδει πρὸ πάντων, δι' οἰκείων οὕτως εἰπεῖν δυνάμεων, νὰ καταβάλῃ τὸν μέγιστον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐχθρὸν, τὸν Μιθριδάτην, πρὶν ἢ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐμφυλίων ἀντιπάλων; ἢ ἵνα πῶς νὰ μὴ τιμήσωμεν τὸν Σερτώριον, ὅστις, πιεζόμενος ἐν Ἰβηρίᾳ ὑπὸ τῶν Συλλείων καὶ προτρεπόμενος εἰς συμμαχίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Μιθριδάτου, οὐδὲ σπιθαμὴν Ῥωμαϊκῆς χώρας συγκατένευσε νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ, ὥστε λέγουν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς Ἀσίας, ἐκπλαγεὶς ἀπὸ τὴν μεγαλοφροσύνην ταύτην, ἀνέκραξε· « Τί » δῆτα προστάξει Σερτώριος ἐν Παλατίῳ καθεζόμενος εἰ νῦν εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν » ἐξεωσμένος θάλασσαν, ὅρους ἡμῶν τῇ βασιλείᾳ τίθησι, καὶ πειρωμένοις Ἀσίας » ἀπειλεῖ πόλεμον; » ἢ ἵνα πῶς νὰ μὴ ὀνομάσωμεν μέγαν τὸν Καίσαρα ἐκεῖνον ὅστις, διὰ νὰ φανῇ ἄξιος τῆς μοναρχίας εἰς ἣν ἀπέβλεπεν, ἐπεχείρησε δεκαετεῖς γιγαντώδεις ἀγῶνας, δι' ὧν περιεποίησε τῇ πατρίδι ὁλόκληρον τὴν Γαλατίαν, ὑπὸ πολυαρίθμων, πλουσίων καὶ μαχίμων ἐθνῶν κατοικουμένην· ἔπειτα δὲ, ἐντὸς τετραετίας, ὡς ἀστραπὴ μετεβίβαζε τοὺς λεγεῶνας αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Ἰβηρίας εἰς τὰ πέρατα τοῦ Πόντου, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰβηρίαν πάλιν; Προστούτοις, δυσκόλως δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εἰς οἱανδήποτε Κυβέρνησιν τοῦ κόσμου τοσαύτην ἱκανότητα καὶ τοσαύτας γνώσεις ὅσας περιεῖχεν ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οὐδὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἴσως αὐτοῖς ὑπῆρξε ποτὲ τοσοῦτον μέγεθος μὲν χαρακτῆρος, ὕψος δὲ παιδείας καὶ κράτος τῆς φιλοσοφίας καθ' ἅπαντα τὸν βίον, οἷον ἐπιχασμεῖ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν τῆς τελευταίας ταύτης περιόδου. Ἡ τῆς καταγωγῆς εὐγένεια εἶχε βεβαίως καὶ τότε τὴν ἀξίαν αὐτῆς, ἀλλὰ μόνη ἡ εὐγένεια δὲν παρεῖχε τιμὴν καὶ δύναμιν, οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο, ἄνευ παιδείας καὶ ἐπιτηδειότητος, νὰ προαχθῇ, ἤτοι νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ διαφυλάξῃ τὸ κοινὸν ἀξίωμα, διότι ὀλίγαι ἑκατοντάδες οἴκων ἀντηγωνίζοντο ἀπὸ τοῦ ἴσου πρὸς ἀλλήλας περὶ τῶν πρωτείων. Πατραγαθίαι, ἐπιφάνεια μεγαλείου, προλήψεις τοῦ πλήθους, οὐδένα προεβίβαζον, ἀλλ' ἕκαστος ὤφειλε νὰ κατασταθῇ δημιουργὸς τῆς ἰδίας τύχης. Τοσαύτη δὲ ἦτο

ἡ ἀξία ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὴν ἱκανότητα, τὴν παιδείαν καὶ τὸν ἐπὶ ἀσφαλῶν ἀρχῶν τεθεμελιωμένον βίον, ὥστε, καίπερ πολλῆς ἐπικρατούσης ἠθικῆς διαφθορᾶς, αὐτὴ ἡ στωϊκὴ τοῦ Κάτωνος τοῦ νεωτέρου τραχύτης καὶ ἡ καθαρῶς Ῥωμαϊκὴ περὶ τὸν βίον πολιτεία τοῦ Κασσίου καὶ τοῦ Βρούτου ἐτύγχανον παγκοίνου ἀποδοχῆς. Εἶναι ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἀληθὲς ὅτι, ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος τῆς ἐποχῆς ταύτης χαρακτῆρος, ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ ὑπεροχὴ τὴν ὁποίαν προσεκτᾶτό τις διὰ τῶν προτερημάτων ἐκείνων δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ εἰμὴ ἡ διὰ μεγάλης ὑλικῆς δυνάμεως ἢ διὰ πολλῆς περιουσίας, ὥστε, διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ τις εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, ἀπῃτεῖτο ἐξ ἅπαντος προστούτοις ἢ νὰ προΐσταται στρατοῦ τινος ἢ νὰ ἔχῃ μέγαν πλοῦτον.

Τὴν δὲ πολλὴν ταύτην παιδείαν αὐτῆς, ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία ἠρύετο κυρίως οὐχὶ ἀπο τῆς ἐπιχωρίου νομικῆς ἐπιστήμης, οὐδ' ἀπὸ τῆς ἐπεισάκτου τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφῶν σοφίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τῆς πρακτικῆς θεωρίας αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, οἷος παρίστατο τοῖς Ῥωμαίοις ἀπὸ περάτων γῆς μέχρι περάτων, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀπὸ τῆς σχολῆς ἣν ἀνέῳξεν αὐτοῖς ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς περιῆλθε τότε, ὡς ἐκ τῆς κυριαρχίας ἢ τοῦ πολέμου, εἰς ἀδιάλειπτον σχέσιν μὲ ἔθνη παντοδαπὰ, ἀναρίθμητοι δὲ Ῥωμαῖοι διεσπάρησαν ὡς ὑπάλληλοι ἢ στρατιῶται εἰς ἁπάσας τὰς χώρας τῆς γνωστῆς οἰκουμένης. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, οἵτινες, διὰ τὴν χρῆσιν τῶν δούλων, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι πάσης κοινῆς φροντίδος καὶ μερίμνης, προσεκτῶντο εὐχερῶς τὴν γνῶσιν ἁπασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐφευρέσεων καὶ εἶχον μυρίας ἀφορμὰς νὰ σπουδάζωσι τὸν βίον καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις καὶ ἀνάγκας. Μάλιστα δὲ ὑπῆρξε πηγὴ τοιαύτη βιωτικῆς ἐμπειρίας καὶ γνώσεως ἡ μικρὰ Ἀσία, διότι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἥτις προσήγγιζεν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατοικίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ἀρχαία Ἀσιανὴ παιδεία συνηντᾶτο μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἀπὸ τῆς χώρας ἐκείνης ἐτιθασεύθησαν ἔθνη ἡμιβάρβαρα διὰ τῆς ἀκατασχέτου δυνάμεως τοῦ πολιτισμοῦ μᾶλλον ἢ διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων.

Παιδεία, καὶ ἱκανότης, καὶ χαρακτῆρος μέγεθος, εἶναι τὰ ποιήσαντα μέγα τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐπὶ μακρὸν συντηρήσαντα τὸ ἐλεύθερον αὐτοῦ πολίτευμα. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀποτελοῦσι τὸ φαεινὸν μέρος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος, ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς παρακμῆς τοῦ πολιτεύματος, παρέχουσι τὴν κυρίαν αὐτῆς χάριν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς περιόδου ταύτης καὶ παριστῶσι, παρὰ τὰ σκοτεινὰ χρώματα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, τὸν δημόσιον βίον τῶν χρόνων ἐκείνων τοσοῦτον λαμπρὸν, ὥστε ἐνάμιλλόν τι αὐτοῦ σπανίως τῇ ἀληθείᾳ ἀπαντῶμεν καθ' ἅπασαν τὴν λοιπὴν ἱστορίαν. Βεβαίως ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ πλεονεξία εἶναι τὰ κύρια τοῦ χαρακτῆρος τούτου ἐλατήρια, τὸ χρῆμα ἀπέβη τότε ἀληθὴς ἐν τῇ πολιτείᾳ δύναμις καὶ τρυφὴ ἀκόλαστος κατέφερε τὸ ἔθνος εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινῆς ταύτης διαφθορᾶς, τὸ πνεῦμα τὸ ποιῆσαν τὴν Ῥώμην μεγάλην, προκύπτει λαμπρότατον. Διὰ δὲ τοῦτο οἱ τελευταῖοι οὗτοι χρόνοι τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἀποτελοῦσι μίαν τῶν περιεργοτάτων καὶ διδακτικωτάτων περιόδων τῆς ὅλης Γενικῆς Ἱστορίας.

Β'. Πηγαί. Νομίσματα. Μνημεῖα. Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σύλλα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἤντλησεν ὁ Πλούταρχος. Σαλλούστιος. Κικέρων. Καῖσαρ. Συετόνιος. Οὐελλεῖος Πατέρκουλος. Δίων Κάσσιος. Πλούταρχος καὶ ἄλλοι.

§. 37.

Ὁ Ὀκταυιανὸς, νικήσας τὸν Ἀντώνιον, ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οὐδεὶς ἤδη ἠδύνατο νὰ ἐρίσῃ πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς κυριαρχίας, τὴν ὁποίαν οὐ μόνον μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς διεφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ ὡς κληρονόμημα κατέλιπεν. Ἀπὸ τῆς περὶ Ἄκτιον ναυμαχίας ἄρχεται ἄρα ἡ μοναρχικὴ τῶν Ῥωμαίων ἐποχὴ, ἥτις διήρκεσε πέντε ἑκατονταετηρίδας, μέχρις αὐτῆς τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους.

Ὁ Ὀκταυιανὸς μετέβη ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν τούτων, καὶ, ὠφεληθεὶς ἐπιτηδείως ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε μεταξὺ Πάρθου τινὸς ἡγεμόνος Τιριδάτου καὶ τοῦ βασιλέως Φραάτου Δ'. περὶ ἀρχῆς ἔριν,

οὐ μόνον ἠσφάλισε τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν ληστρικῶν τῶν Πάρθων εἰσβολῶν, ἀλλὰ κατώρθωσεν ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ πέμψῃ αὐτῷ βραδύτερον αὐθορμήτως τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰς σημαίας τοῦ στρατοῦ τοῦ Κράσσου, τῶν ὁποίων τὴν ἀπόδοσιν ὁ Ἀντώνιος μάτην εἶχε ζητήσει προηγουμένως νὰ ἐκβιάσῃ διὰ τῶν ὅπλων. Ἔπειτα δὲ ἐπανῆλθεν ὁ Ὀκταυιανὸς, διὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰς Ῥώμην (κατὰ Αὔγουστον τοῦ 29 ἔτους π. Χ.), ὅπου ἐτέλεσε παραυτίκα τριπλοῦν θρίαμβον, ἕνεκα τῆς περὶ Ἄκτιον νίκης, ἕνεκα τῆς καθυποτάξεως τῆς Αἰγύπτου καὶ ἕνεκα στρατείας τινὸς τὴν ὁποίαν, ἔτη τινὰ πρὸ τῆς μάχης ἐκείνης, κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Παννονίας ἐπεχείρησεν. Ὁ Ῥωμαϊκὸς δῆμος καὶ ἡ βουλὴ ἐνέπλησαν αὐτὸν, ἀμέσως καὶ μετ' ὀλίγον, ἀξιωμάτων καὶ προνομίων, τῶν ὁποίων, θεωρηθέντων ἐν μέρει καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Ὀκταυιανοῦ ὡς ὑπερβολικῶν, δὲν θέλομεν ἀναφέρει εἰμὴ τὰ συντελέσαντα μὲν εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ἀπαιτηθέντα δὲ ὑπὸ τῶν ἀκολούθων αὐτοκρατόρων ὡς κληρονομικὸν δικαίωμα, διότι συνεδέοντο μετὰ τοῦ τύπου καὶ τῆς οὐσίας τοῦ νέου Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος. Ἅμα μετὰ τὸν θρίαμβον, ἡ βουλὴ ἀπένειμεν εἰς τὸν νέον κυριάρχην τὸν τίτλον τοῦ Ἰμπεράτορος, ὄχι ὅμως καθ' ἣν ἔννοιαν εἶχε πάλαι ποτὲ, ὅτε ἀπεδίδετο ὡς ἁπλοῦν τιμητικὸν ἄξιωμα εἰς τὸν νικηφόρον στρατηγὸν, ἀποτιθέμενον ὑπ' αὐτοῦ ἀείποτε μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ θριάμβου, ἀλλ' εἰς τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος κατὰ μικρὸν ἔλαβε, τῆς ὑπερτάτης αὐτοκρατορικῆς κυριαρχίας καὶ παντοδυναμίας (Δίων. Κασσ. 52, 41). Προστούτοις ὁ Ὀκταυιανὸς ἐφρόντισε νὰ ἀνατίθεται αὐτῷ ἐπανειλημμένως ἡ ὑπατεία, τὴν ὁποίαν καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἀδιαλείπτως περιεβάλλετο. Μετὰ ἓν ἔτος δὲ ἀπὸ τῆς ἐπανόδου, προεχειρίσθη τιμητὴς μὲν ἐπὶ πενταετίαν, ἀΐδιος δὲ princeps Senatus, ἤτοι πρόεδρος τῆς βουλῆς· τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀξίωμα κατέστησεν αὐτὸν νόμιμον ἡγεμόνα καὶ ἐπιμελητὴν τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, καὶ τούτου ἕνεκεν ἡ λέξις princeps (prince, Prinz) ἔλαβε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὴν ἔννοιαν τῆς ἡγεμονικῆς ἐξουσίας. Μικρὸν ἔπειτα ὁ Ὀκταυιανὸς ἀπεφήνατο ἐν τῇ βουλῇ ὅτι θέλει νὰ ἀποθέσῃ ἅπαντα τὰ ἀξιώματα ταῦτα· ἀλλ' ἀνέλαβεν αὐτὰ ἀμέσως, προσποιούμενος ὅμως ὅτι πράττει τοῦτο κατ' ἐπίμονον παράκλησιν καὶ μόνον ἐπὶ ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐνιαυτῶν. Τὴν δὲ κωμῳδίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν φυσικῷ τῷ λόγῳ παντάπασι δὲν ἐθεώρει ὡς σπουδαίαν πρᾶξιν, ἐπανέλαβε καὶ βραδύτερον πολλάκις. Ἡ βουλὴ ἀπένειμεν αὐτῷ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὸ τιμητικὸν ἐπώνυμον τοῦ Αὐγούστου (Augustus, τοῦ σεβαστοῦ, τοῦ ἱεροῦ τρόπον τινὰ), τὸ ὁποῖον φέρει μὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς αὐτοκράτωρ, βραδύτερον δὲ ἀπεδόθη καὶ εἰς τὸν ὄγδοον τοῦ ἔτους μῆνα (πρότερον καλούμενον Sextilis), διότι ἐν τούτῳ τῷ μηνὶ ὁ Ὀκταυιανὸς κατέλυσε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον διὰ τῆς καθυποτάξεως τῆς Αἰγύπτου. Συγχρόνως ἡ βουλὴ διένειμε μεταξὺ αὐτῆς καὶ αὐτοῦ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τρόπον ὥστε τοῦ μὲν ἡμίσους ἐξ αὐτῶν οἱ διοικηταὶ διωρίζοντο ὑπὸ τῆς βουλῆς (οἱ τοιοῦτοι ἐκαλοῦντο ἅπαν-

τες προκόνσουλοι), τοῦ δὲ ἄλλου ἡμίσους ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου (οἱ τοιοῦτοι ἐκαλοῦντο λεγάτοι). Ἀλλ' ἡ ἐξουσία τὴν ὁποίαν διεφύλαξεν ὡς ἐκ τούτου ἡ βουλὴ, ἦτο ἐλαχίστου λόγου ἀξία, διότι οὐ μόνον ὁ ἡγεμὼν ὥριζε ποῖαι ἐπαρχίαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν βουλὴν, ἀλλὰ προστούτοις αἱ θέσεις αὗται ἐδίδοντο ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος καὶ δὲν παρεῖχον εἰμὴ πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, τὰ δὲ οἰκονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἐπετρέποντο εἰς ἰδίους ἄρχοντας. Ἐν ἔτει 23 π. Χ. ἔλαβεν ὁ Αὔγουστος καὶ τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν διὰ βίου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀνετέθη αὐτῷ ἡ κυριαρχία καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ δήμου. Ἡ ἐν τῷ ἔτει 19 ἐπίσης διὰ βίου ἀνατεθεῖσα αὐτῷ ὑπατικὴ ἐξουσία παρέσχεν εἰς τὸν Αὔγουστον καὶ ἅπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τελευταῖον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεπίδου, 13, ἔλαβε καὶ τὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀξίωμα, δυνάμενος ἤδη νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὸ θρήσκευμα καὶ τὰς τελετὰς αὐτοῦ κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον.— Μέγα διὰ τοὺς Ῥωμαίους δυστύχημα ὑπῆρξεν ὅτι ὁ Αὔγουστος δὲν κατέλυσεν ἅπαν τὸ προηγούμενον πολίτευμα καὶ δὲν ἔδωκεν εἰς τὴν πολιτείαν νέον τύπον. Ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο εὐχερῶς, μαρτυροῦσιν αἱ αὐτογνώμονες διατάξεις τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἀσίᾳ, οὐδὲ προηγουμένως λαβὼν τὴν ἐπὶ τούτῳ ἄδειαν παρὰ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, οὐδὲ βραδύτερον ζητήσας τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν. Κατὰ δυστυχίαν δὲν ἐτόλμησε ῥιζικὴν τοῦ πολιτεύματος μεταῤῥύθμισιν καὶ κατέθεσεν εἰς τὸ νοσερὸν ἐκεῖνο πολιτικὸν σῶμα, τὸ σπέρμα νέας καὶ ὀλεθριωτέρας συμφορᾶς. Ὅ,τι δ' ἐξ ἀρχῆς ἰδίως ἐπροσπάθησεν, ἦτο πῶς νὰ ἀποκρύψῃ ὅσον ἔνεστι τὸ νέον φοβερὸν τῆς πολιτείας σχῆμα, τὸ σχῆμα τῆς στρατιωτικῆς μοναρχίας. Τούτου ἕνεκεν, ἀφῆκεν ὑφιστάμενον τὸ προηγούμενον κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, ἀλλ' ἀφήρεσεν ἀπὸ αὐτοῦ πᾶσαν πραγματικὴν ἀξίαν καὶ ἰσχύν· καὶ ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος τούτου εἶχε πρὸ καιροῦ ἐκλείψει, τὸ κοινοβουλευτικὸν τῆς πολιτείας κατασκεύασμα ἦτο οὐδὲν ἄλλο ἢ φενάκη ἁπλῆ, καλύπτουσα τὴν δεινοτέραν αὐθαιρεσίαν καὶ ὑπόκρισιν. Ὄντος δὲ τοῦ πολιτεύματος τύπου κενοῦ, ἡ τύχη τοῦ κράτους ἐξηρτᾶτο ἀπὸ μόνου τοῦ ἀτομικοῦ τοῦ ἡγεμόνος χαρακτῆρος· καὶ ἐνόσῳ μὲν προΐστατο τοῦ κράτους ἀνὴρ σώφρων καὶ πρὸς τὴν βίαν μὴ ἐπιῤῥεπὴς, οἷος ἦτο ὁ Αὔγουστος, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ὑπῆρξεν εὐτυχὴς, ἡ δὲ νέα στρατιωτικὴ κυβέρνησις οὐδὲν εἶχε τὸ φοβερόν· ἅμα ὅμως ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡγεμὼν ἄλλου χαρακτῆρος, οἷος ὁ διάδοχος αὐτοῦ Τιβέριος, ἡ οὐσιώδης ἀρχὴ τῆς κυβερνήσεως ταύτης κατέστη πασιφανὴς καὶ ἅπαντες ἐκεῖνοι οἱ κοινοβουλευτικοὶ τῆς πολιτείας τύποι οὐδεμίαν παρέσχον εἰς τὸν πολίτην προστασίαν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς ὠμότητος. Προστούτοις, τὸ κίβδηλον τοῦτο πολίτευμα συνεπήγαγε καὶ ἕτερα μεγάλα ἀτοπήματα· ἡ βουλὴ, πλανωμένη ἐνίοτε, ἐφρόνει ἑαυτὴν εἰσέτι οὖσαν ὅ,τι ἦτο πάλαι ποτὲ, ὁ δὲ ἡγεμὼν, λησμονῶν ὅτι ἡ βουλὴ οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἤδη εἰμὴ εἴδωλον ἁπλοῦν καὶ σκιὰ, ἐφθόνει αὐτὴν καὶ παρεξετρέπετο εἰς ἀνωφελῆ τραχύτητα. Τελευταῖον, τὸ πολίτευμα τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔτι μείζονα τοῦ ἔθνους διαφθοράν, διότι ἐνῷ τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῆς θελήσεως

τοῦ Ἄρχοντος, καὶ ὅμως ἡ κυβέρνησις κατ' ἐπιφάνειαν διεξήγετο εἰς ἑτι, ὡς πρότερον, ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ἡ ὑπόκρισις καὶ ἡ προσποίησις κατήντησαν οὕτως εἰπεῖν καθῆκον τοῦ ἡγεμόνος, τῆς βουλῆς καὶ σύμπαντος τοῦ δήμου· ὁποῖον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἠθικὸν ὄλεθρον δὲν ἐπέφερεν ἰδίως εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὸ κράτιστον τοῦ ἔθνους μέρος, τοῦτο ὅτι ἠναγκάζοντο νὰ περιβάλλωσι μὲ τὸν τύπον τῆς νομιμότητος τὰς κακουργίας τῶν τυράννων! Διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ προτιμότερον ἤθελεν εἶσθαι ἂν, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἡ πολιτεία ἐλάμβανε καθαρὸν καὶ ἀνυπόκριτον μοναρχικὸν πολίτευμα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος ἦτο ἤδη τοσοῦτον ἐξηχρειωμένος, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ ἄριστον τῶν πολιτευμάτων ἤθελε πάντοτε περιέχει ἐν ἑαυτῷ ἀρκετὰ στοιχεῖα πλημμελῆ καὶ νοσερά. — Εἰδικώτερον δὲ ἐξετάζοντες τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Αὔγουστος ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, εὑρίσκομεν ὅτι λόγῳ μὲν ἡ βουλὴ παρέμεινεν ὡς ὑπερτάτη τῆς πολιτείας ἀρχὴ, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ μηχανὴ, παρέχουσα τὸ πρόσχημα τῆς νομιμότητος εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἡγεμόνος. Προστούτοις οἱ βουλευταὶ ἐξεπροσώπουν τοὺς ἐπισημοτάτους τοῦ κράτους ἄνδρας παρὰ τῷ κυβερνήτῃ ἐκείνῳ, ὅστις κατ' ἀρχὰς οὔτε αὐλὴν κυρίως εἶχεν, οὔτε ὑπουργεῖον. Ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν ἦτο βεβαίως ἐπικίνδυνος, διότι ὁ Αὔγουστος, οὐ μόνον περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν, τὸν ἐπὶ Καίσαρος μὲν μέχρι **900**, ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας τριανδρίας, μέχρι **1000** ἀναβιβασθέντα, εἰς **600** πάλιν, ἀλλὰ διὰ τριπλῆς ἐκκαθάρσεως ὅλως μετέβαλε, πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, τὸ προσωπικὸν αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι διὰ διαφόρων τιμῶν καὶ μικρολόγων προνομίων ἐζήτησε νὰ καταστήσῃ σεβαστοὺς ἐνώπιον τοῦ πλήθους τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες εἰκόνιζον κατ' ἐπιφάνειαν τὴν ἀνορθωθεῖσαν ἀριστοκρατίαν· ἀφ' ἑτέρου ὅμως κατέστη πρόδηλον, ὅτι ἡ βουλὴ, μὴ συνεδριάζουσα εἰμὴ δὶς ἢ τὸ πολὺ τρὶς τοῦ μηνὸς, ἐπὶ δύο δὲ τοῦ ἔτους μῆνας ὅλως ἀργοῦσα, δὲν εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτῆς τὴν πραγματικὴν τοῦ κράτους κυβέρνησιν. Ἀληθῶς τὴν θέσιν τῆς ὅλης βουλῆς ἐπεῖχεν ἐπιτροπή τις αὐτῆς, ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καθ' ἑξαμηνίαν ἐκλεγομένη καὶ συγκροτοῦσα τὸ μέγα μυστικὸν αὐτοῦ συμβούλιον. Οἱ δὲ κυριώτατοι τοῦ Αὐγούστου σύμβουλοι ἦσαν, ὁ ἤδη προμνημονευθεὶς **Μάρκος Οὐϊψάνιος Ἀγρίππας**, ὁ **Γάϊος Κίλνιος Μαικήνας** καὶ ὁ **Μάρκος Οὐαλέριος Μεσσάλας**, ὧν οἱ μὲν δύο τελευταῖοι καὶ μάλιστα ὁ **Μαικήνας** ἦσαν ἄνδρες λογιώτατοι καὶ προστάται ἔνθερμοι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ποιήσεως (διὸ καὶ τὸ τοῦ **Μαικήνου** ὄνομα καὶ παροιμιῶδες κατήντησεν) ἀλλ' εἶχον ταπεινὰ πολιτικὰ φρονήματα, ὁ δὲ Ἀγρίππας ἦτο ἀνὴρ γενναίων φρονημάτων καὶ προέτρεπεν εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις, τούτου ἕνεκεν, ἐξ ἀνάγκης μόνον μετεχειρίζετο αὐτὸν διὰ τὰ ἀξιόλογα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ αὐτοῦ προτερήματα, γενωτέρους δὲ φίλους εἶχε τοὺς δύο ἄλλους.—Αἱ λοχῖτιδες καὶ αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι διετηρήθησαν μὲν ἐπίσης, ἀλλὰ οὐδὲν ἕτερον ἤδη ἔπραττον εἰμὴ τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ ταύτας ὅμως αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ ἡγε-

μόνος ἐπιτηρουμένας. Μετ' ὀλίγον ὁ Τιβέριος ἀφῆρεσεν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ τοῦτο τὸ δικαίωμα, κανονίσας ὅτι αἱ ἀρχαιρεσίαι κυρίως θέλουν γίνεσθαι ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἡγεμόνος, οἱ δὲ οὕτω ἐκλεχθέντες θέλουν ὑποβάλλεσθαι ἁπλῶς εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν λόχων ἢ τῶν φυλῶν, τῶν ὁποίων αἱ τοιαῦται τυπικαὶ ἐκκλησίαι ἀναφαίνονται ἐκ διαλειμμάτων μέχρι τῆς τρίτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος (Δίων. Κασσ. 37, 28).—Ἡ μὲν πολιτικὴ δικαιοσύνη ἀνετέθη εἰς ἀριθμόν τινα δικαστῶν λαμβανομένων ἀπὸ διαφόρων τάξεων πολιτῶν, ἡ δὲ ποινικὴ εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν πολίαρχον. Ὁ Αὔγουστος ἐφρόντισε συγχρόνως περὶ τῆς αὐστηρᾶς καὶ ἀκριβοῦς διανομῆς τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ὑπεδούλωσεν αὐτὴν εἰς τὸν κυριάρχην, ἐπιτρέψας τὴν εἰς αὐτὸν ἔφεσιν, ἐνίοτε δὲ ἐδίκαζε καὶ αὐτὸς ἀμέσως. — Οἱ ἄρχοντες τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος διετηρήθησαν, ἀλλὰ κατήντησαν κατὰ μικρὸν ἀξιώματα ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι παρεχόμενα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Αὔγουστος καθίδρυσε νέα ἀξιώματα, ἐξ ὧν τινὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπέβησαν πολλοῦ λόγου ἄξια, ἰδίως ὁ πολίαρχος (praefectus urbi) καὶ οἱ δύο ἔπαρχοι τῆς φρουρᾶς (praefecti praetorio). Ὁ πρῶτος, διοικητὴς ὢν τῆς Ῥώμης, ἐξεπροσώπει τὸν αὐτοκράτορα ὡς πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς ἀστυνομίας καὶ ἐνήργει ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ· μετ' ὀλίγον δὲ ἀνετέθησαν εἰς τὸν πολίαρχον, ὅλαι αἱ ὑποθέσεις ὅσαι προηγουμένως ἐνηργοῦντο ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀρχόντων καὶ αὐτὸ τὸ μᾶλλον λόγου ἄξιον μέρος τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, διότι ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ, ὁσάκις ἐθεώρει ἀναγκαῖον, καὶ αὐτὴν τὴν ποινὴν τῆς ἐξορίας. Οἱ ἔπαρχοι τῶν πραιτοριανῶν ἤτοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δορυφόρων ἀπέβησαν ἔτι ἰσχυρότεροι τοῦ πολιάρχου· ὁ Αὔγουστος, διὰ νὰ μὴ καταστήσῃ καταφανῆ τὴν στρατοκρατίαν ἐκείνην, δὲν ἀνέθηκε τὴν ἀρχηγίαν ταύτην εἰς ἕνα ἄνδρα, οὐδὲ εἰς βουλευτάς, ἀλλ' εἰς δύο ἱππεῖς, οὐδεμίαν προστούτοις μετὰ τῆς στρατιωτικῆς ταύτης ἀρχῆς συνδέσας πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἤδη ὅμως ἀπὸ τοῦ Τιβερίου τὸ ἀξίωμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον διεξήγετο ἔκτοτε καὶ ὑπὸ ἑνὸς ἢ τριῶν ἢ καὶ τεσσάρων, ἀπέβη τὸ πρῶτον μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἀξίωμα, παραλαβὸν καὶ ἄλλην πολλὴν ἁρμοδιότητα, ἰδίως δικαστικήν. Ἀστυνομία καὶ στρατοκρατία ἦσαν, ἐν λόγῳ, ἡ ψυχὴ τοῦ νέου μοναρχικοῦ πολιτεύματος· ἀλλ' ὁ Αὔγουστος ἤξευρε νὰ καλύπτῃ τοῦτο ἐπιτηδείως.—Ὁ στρατός, ὅστις, κατὰ τὸ νέον κυβερνητικὸν σύστημα, ἔλαβε πολλὴν ἀξίαν, μετερρυθμίσθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ μετεβλήθη εἰς μόνιμον στρατιωτικὴν δύναμιν. Μικρὸν μετὰ τὴν περὶ Ἄκτιον νίκην, ἐκαθάρισεν οὗτος τὰ τάγματα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ παντοδαποῦ καὶ σύγκλυδος ὄχλου, τοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰσχωρήσαντος εἰς αὐτά, περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν λεγεώνων εἰς 25 καὶ ἠλάττωσε τὴν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος παραλόγως διπλασιασθεῖσαν προτέραν μισθοδοσίαν· ὥρισε τὸν χρόνον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας διὰ μὲν τοὺς πραιτοριανοὺς, εἰς 16 ἔτη, διὰ δὲ τοὺς ἄλλους στρατιώτας, εἰς 20· κατήργησε δὲ καὶ τὴν κατάχρησιν τῆς εἰς αὐτοὺς, μετὰ τὴν ἄφεσιν, παραχωρήσεως δημοσίων γαιῶν, παρέχων ἀντὶ τούτων χρηματικήν τινα ἀμοιβήν. Τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ πλῆθος συνεποσοῦτο, ἐπὶ τοῦ

Αὐγούστου, εἰς 200,000 τὸ πολὺ ἀνδρῶν, σταθμευόντων τὸ πλεῖστον εἰς μόνιμα στρατόπεδα, κατὰ τὰ σύνορα τοῦ κράτους. Εἰς δὲ τὰ λοιπὰ τούτου μέρη δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ ἀποσπάσματά τινα, καὶ ἡ Ῥώμη μάλιστα κατ' ἀρχὰς οὐδεμίαν ἔλαβε φρουράν, διότι ἅπαντες μὲν οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἦσαν εὐπειθέστατοι εἰς τὰ νεύματα τοῦ Αὐγούστου, ὁ δὲ ὄχλος, συχνὰ λαμβάνων παρ' αὐτοῦ χρηματικὰ δῶρα, καὶ προῖκα σιτιζόμενος, καὶ δι' ἀγώνων ψυχαγωγούμενος, ἦτο ἥκιστα πρὸς ἀπόστασιν διατεθειμένος (*). — Τοιοῦτον ὑπῆρξεν ἐν γένει τὸ νέον πολίτευμα· τὸ δὲ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐξηκολούθησε, καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐσωτερικὴν μεταβολήν, ἐκπληροῦν, ἐπὶ μακρὸν χρόνου διάστημα, τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἐντολὴν τοῦ συναγείρειν καὶ συνάπτειν εἰς ἓν μέγα ὅλον, τὰς διεστώσας φυλὰς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Εἴπομεν ἤδη ὅτι ὁ Αὔγουστος καθυπέταξε τὴν Παννονίαν, 35 π. Χ. (Δ. Κασσ. 49. 34—38), καὶ ἡ Μοισία δὲ κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, τῷ 29 (Δ. Κασσ. 51, 23—27. Οὐελλ. Πατερκ. 2, 25). Ἅπαντα τὰ ἔθνη τὰ ἐντὸς τῶν Ἄλπεων, τὰ μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἴστρου κατοικοῦντα, ἐχειρώθησαν ὑπὸ τῶν δύο τοῦ Αὐγούστου προγόνων, Δρούσου καὶ Τιβερίου, διὰ φοβεροῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι διεξήγαγον κατὰ τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν τρόπον, καὶ οὕτω συνεκροτήθησαν, τῷ 15, αἱ δύο ἐπαρχίαι τοῦ Νωρικοῦ καὶ τῆς Ῥαιτίας (Δ. Κασσ. 54, 20—22). Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, γενόμενοι τοιουτοτρόπως ἁπανταχόθεν ἄμεσοι

(*) Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀπέβη δαπανηροτέρα· ὅθεν εἰσῆχθησαν νέοι καὶ ἐν μέρει καταθλιπτικώτατοι φόροι εἴς τε τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ τύχη τῶν ἐπαρχιῶν ἐβελτιώθη πολὺ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μοναρχίας, διότι καὶ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἦτο νὰ περιστέλλωσι τὰς καταπιέσεις καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ὑπαλλήλων. Συνέκειτο δέ, κατὰ τοὺς πρώτους τῆς μοναρχίας χρόνους, τὸ κράτος, τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς ὑπολογίζεται εἰς 100 ἑκατομ. ψυχῶν, ἐξ 24 ἐπαρχιῶν, ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας· αἱ ἐπαρχίαι αὗται ἦσαν ἡ Σικελία, ἡ Σαρδὼ, ἡ Κόρσικα, ἡ Ἀφρικὴ, ἡ Νομαδία, ἡ Μαυριτανία, ἡ Κυρηναϊκὴ, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Κρήτη, ἡ Συρία μετὰ τῆς Παλαιστίνης, ἡ Κιλικία, ἡ Βιθυνία, ἡ ἰδίως Ἀσία, ἡ Θρᾴκη, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἀχαΐα ἤτοι κυρίως Ἑλλὰς, ἡ Μοισία ἤτοι αἱ περὶ τὸν κάτω Ἴστρον χῶραι, ἡ Παννονία ἤτοι ἡ σημερινὴ κάτω Οὐγγαρία, ἡ Δαλματία ἤτοι τὸ Ἰλλυρικὸν, τὸ Νωρικὸν ἤτοι ἡ σημερινὴ Αὐστρία, Στειρία καὶ Καρινθία μετὰ μέρους τῆς Σαλισβουργίας καὶ Καρνιολίας, ἡ Ῥαιτία ἤτοι ἡ σημερινὴ Ἑλουητικὴ τοπαρχία τῶν Γριζόνων, ἡ Τυρολὶς καὶ μέρος τῆς Λογγοβαρδίας, ἡ Οὐϊνδελικία, ἥτις ἔκειτο μεταξὺ Ῥαιτίας, τῆς Βριγαντίνου λίμνης (Bodensee, lac de Constance), τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἴνου, τελευταῖον ἡ Ἰβηρία καὶ ἡ Γαλατία. Ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις τῆς ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίας κατηργήθη ἤδη καὶ ἡ χώρα αὕτη συνεξωμοιώθη ἐντελῶς μετὰ τῆς λοιπῆς Ἰταλίας. Ὁ Αὔγουστος ἐζήτησε νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν καὶ ταύτης τῆς χερσονήσου, τῆς τοσαῦτα παθούσης ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων ἑκατονταετηρίδων· ἀλλ' ὅσα ἐπὶ τούτῳ ἔπραξεν ἀπέβλεπον τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν πόλεων μᾶλλον ἢ τὴν γεωργίαν καὶ τοὺς κατοίκους τῶν ἀγρῶν· διότι κυρίως ἐπρονόησε περὶ κατασκευῆς λεωφόρων, ὑδραγωγείων καὶ ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων, ὧν πολλὰ ᾖ λαμπρότατα (μάλιστα τὸ Πάνθεον) ἐκόσμησαν ἰδίως τὴν πόλιν τῆς Ῥώμης. Ἐν γένει δὲ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς μοναρχίας συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τοῦ κράτους· ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον πολλὴν ἐπίδοσιν· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ ἀπέβη τόσῳ μεγαλητέρα ὅσῳ, διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, οἱ ἄνθρωποι οὐδεμίαν ἤδη ἔχοντες ἀφορμὴν γενναίων φρονημάτων καὶ ἐπιχειρήσεων, ἐτράπησαν μὲ ὁρμὴν ἀκατάσχετον εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀπείρων ἐκείνων ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν.

τῶν Γερμᾶνῶν (*) γείτονες, ἠθέλησαν ἤδη νὰ καταστήσωσι σύνορον τοῦ κράτους αὐτῶν τὴν θάλασσαν. Ὅθεν ἐνέβαλον, στρατηγοῦντος τοῦ Δρούσου, εἰς τὴν Γερμανίαν, τῷ 13 π. Χ., ἀπὸ τῆς βορείου Γαλατίας καὶ ἦρξαντο, ἐπί τε τοῦ Δρούσου (τοῦ ἀποθανόντος τῳ 9 π. Χ. καὶ ἐπικληθέντος Γερμανικοῦ) καὶ τοῦ διαδεξαμένου τὴν στρατηγίαν ἀδελφοῦ τούτου Τιβερίου καὶ δι' ἄλλων ἔπειτα ἡγεμόνων, νὰ καταλαμβάνωσι τὴν μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἄλβιος χώραν, ὅτε ὁ Ἀρμίνιος, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν τὸν ἡγεμόνα τῶν Χηρούσκων Ἑρμάννιον, καλέσας τοὺς Γερμανοὺς ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, κατετρόπωσεν, ἐν ἔτει 9 μ. Χ., τοὺς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κυϊντίλιον Οὔαρον Ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας (Δ. Κασσ. 56, 18—23). Ἔκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐνέβαλον μὲν εἰσέτι πολλάκις εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀλλ' ὅμως ἀπέβαλον καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ νὰ δαμάσωσι τοὺς Γερμανοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι. Τελευταῖον καὶ εἰς τὴν Ἀραβίαν ἐπεχείρησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ εἰσελάσωσιν ἐπὶ τοῦ Ὀκταυιανοῦ Αὐγούστου, ἀλλ' ἀπέτυχον ἐπίσης.

Ἀποθανόντος τοῦ Αὐγούστου ἐν ἔτει 14 μετὰ Χριστὸν, ἡ Ῥώμη καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος παριστῶσιν ἡμῖν, ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν κατάστασιν, ὄψιν θλιβεράν. Ἄμετρος εἶναι ὁ τὰ πάντα νεμόμενος ἠθικὸς ὄλεθρος· οὐδὲν θρήσκευμα ἐπαῖρον τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν δύναται νὰ βελτιώσῃ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου κράτους, διότι δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι συνεχωνεύθησαν ἐν αὐτῷ ἔθνη παντοδαπὰ, διεστράφησαν τὰ ἀρχαῖα τῶν ἀνθρώπων θρησκευτικὰ δόγματα καὶ ἀντὶ τούτων ἐπεκράτησε κνεφαία δεισιδαιμονία. Ἡ ἐν ἔτει 30 τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, 753 δὲ ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης γενομένη θεία ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἤρξατο μὲν σιγῇ καὶ ἠρέμα νὰ προπαρασκευάζῃ, διὰ τῆς νέας διδασκαλίας, τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ διαφθορὰ ἐπέπρωτο εἰσέτι ἑκατονταετηρίδας ὅλας νὰ ἐξακο-

(*) Τὰ Γερμανικὰ ταῦτα ἔθνη ἀποτελοῦσιν, ὁμοῦ μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους, τὸν μᾶλλον λόγου ἄξιον κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, διότι ἐπέχουσιν ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ νέᾳ Ἱστορίᾳ ἣν τάξιν ἔχουσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Τὰ Γερμανικὰ ἔθνη συνέκειντο, ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων μέχρι τῶν ὁποίων ἀνατρέχει ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα, ἐκ δύο κυρίων φυλῶν, τὴν Σκανδιναυικὴν ἢ τὴν Βόρειον καὶ τὴν ἰδίως Γερμανικὴν, εἰς στενωτέραν σημασίαν· ἡ μὲν ᾤκει ἀνέκαθεν ἐπέκεινα τῆς Βαλτικῆς, ἡ δὲ ἐξεναντίας ἐπὶ τῆς ἠπείρου τῆς μέσης Εὐρώπης. Αἱ φυλαὶ αὗται διακρίνονται ἄχρι τοῦδε ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦτο, ὅτι τὰ διάφορα ἔθνη ἑκάστης ἐξ αὐτῶν προσεγγίζουσι, διὰ τῶν διαλέκτων αὐτῶν, πρὸς ἄλληλα πολὺ μᾶλλον ἢ πρὸς τὰ ἔθνη τῆς ἑτέρας φυλῆς. Ἑκάστη φυλὴ διῃρεῖτο εἰς πολλὰ, διάφορα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ διαφόρων ὀνομάτων σημαινόμενα, ἔθνη· ἡ διάκρισις ὅμως αὐτῶν δὲν διετηρήθη, ἀλλὰ, ὡς ἐκ τῶν μεταναστάσεων τὰς ὁποίας ἐπεχείρησαν τὰ κατ' ἰδίαν ἔθνη ἐντὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, διασπασθέντων ἀπ' ἀλλήλων τῶν ἐθνῶν τούτων, συνεκροτήθησαν διὰ νέων συνενώσεων νέα ἔθνη. Τοιουτοτρόπως παρήχθησαν βραδύτερον οἱ Ἀλλαμανοὶ, οἱ Φράγκοι, οἱ Ἔσσιοι, οἱ Θύριγγες, οἱ Βαυαροὶ κλπ. Ἐν μάλιστα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐθνῶν, τὸ Γοτθικὸν, ἐντελῶς ἐξέλιπεν, ὡς ἐκ τῆς ἐθνικῆς ταύτης μεταναστάσεως. Ἐπίσης καὶ τὰς ἀρχαίας κατοικίας ὀλίγιστα τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν, οἷον οἱ Φρείσιοι, διεφύλαξαν ἀμεταβλήτους. Ἐνγένει δὲ τὰ σύνορα τῆς Γερμανικῆς χώρας, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ἦσαν ὁ Οὐϊστούλας ποταμὸς (Weichsel), ὁ Ἴστρος, ὁ Ῥῆνος, ἡ βόρειος καὶ ἡ Βαλτικὴ θάλασσα.

λουθήσῃ αὐξάνουσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ἡ ἐξαχρείωσις αὕτη εἶναι ἁπανταχοῦ μεγάλη, εἰς τὴν Ῥώμην ὅμως αὐτὴν, κορυφουμένη, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τελειουμένη, εἶναι μάλιστα ἀποτρόπαιος· διότι ἐνταῦθα ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς εἶναι μάλιστα ἀπεριόριστος καὶ μεγάλη. Ὁ Αὔγουστος κατέλιπε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀπὸ τῆς τρίτης γυναικὸς Λιβίας πρόγονον Τιβέριον, τὸν ὁποῖον οἱ Πραιτοριανοὶ ἀμέσως ἐχαιρέτησαν ὡς κύριον, ἡ δὲ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ (Τακίτου Χρον. 1, 7. Συετ. Τιβέρ. 16. 17). Ὁ Τιβέριος εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν πολυαρίθμων ἐκείνων τεράτων τὰ ὁποῖα ἐκάθησαν ἐπὶ τῆς ἕδρας τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης. Τὸ ἐπισφαλὲς ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστατο ἡ Ῥωμαϊκὴ μοναρχία, ἐτάραττε τὴν μέλαιναν αὐτοῦ ψυχήν· καὶ διὰ νὰ ἡσυχάσῃ ἐπεχείρησε τὸν φόνον τῶν συγγενῶν, τὸν φόνον τῶν βουλευτῶν (Δίων. Κασσ. 57, 23), τοὺς ὁποίους ἀδιαλείπτως ἀνεπλήρου ἀπὸ ἄλλων πλουσίων οἴκων. Ἡ καταμήνυσις ἐνεψυχώθη καὶ ἐβραβεύθη πολυειδῶς, ἡ ἐλαχίστη δὲ ὑπόνοια, ἡ μικροτέρου λόγου ἀξία πρᾶξις, ἤρκει διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸν αἴσχιστον θάνατον· προστούτοις ἡ σφαγὴ τῶν πλουσίων γενῶν κατήντησεν ἀληθὴς κερδοσκοπία, διότι πάντων τῶν φονευομένων, ἕνεκα κακουργήματος καθοσιώσεως (crimen maiestatis), ἐδημεύετο ἀμέσως ἡ περιουσία· ὥστε ὁ Τιβέριος, ὁρμήσας κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τὸν φόνον ἕνεκα τῆς ἀθλίας δυσπιστίας εἰς ἣν ἔδιδεν ἀφορμὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν ἦτο κατηρτισμένη ἡ Ῥωμαϊκὴ μοναρχία, ἔπειτα ἐξηκολούθησε φονεύων ἁπλῶς ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὸν φόνον καὶ πρὸς τὸ ἀργύριον (Συετ. Τιβ. 49. 51). Θανατώσας δὲ τελευταῖον, ἐν ἔτει 31, καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ Λεύκιον Αἴλιον Σηϊανὸν, τὸν διὰ μακροῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τυραννήσαντα ἔπαρχον τῶν δορυφόρων, ἐπ' ἐσχάτων ὅμως ἐπιβουλευθέντα τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὁ Τιβέριος διέταξε συγχρόνως τὸν φόνον ὅλων ὅσοι ὑπῆρξαν φίλοι τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἂν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς διετέλεσεν ὁ μέγιστος τῶν φίλων τούτων· ἀπηγόρευσε δὲ νὰ πενθῶσι διὰ τὸν θάνατον τῶν ἕνεκα τῆς προφάσεως ταύτης φονευομένων (Τακίτου Χρον. 6, 19 Συετ. Τιβ. 41). Ὁ Τιβέριος, ὅστις ἀπὸ τοῦ 25 ἔτους ἀδιαλείπτως σχεδὸν ἔζησε μακρὰν τῆς Ῥώμης, ἐπὶ τῆς Καμπανικῆς νήσου Καπρέας (σήμ. Capri), δουλεύων τὰ ἀπόῤῥητα αὐτοῦ πάθη, ἀπέθανεν ἐν ἔτει 37, δολοφονηθεὶς ἀθλίως ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Σηϊανοῦ, ἀρχισωματοφύλακος Μάκρωνος. —Οἱ Πραιτοριανοὶ ἀνηγόρευσαν τὸν Γάϊον Καίσαρα Καλιγόλαν, ὅστις ἦτο ἔγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Τιβερίου Δρούσου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τούτου Γερμανικοῦ, τοῦ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου διὰ φαρμάκων θανατωθέντος, διεσώθη δὲ ἀπὸ τῆς μιαιφονίας τοῦ τυράννου ἐκείνου διὰ προσπεποιημένης βλακείας. Ὁ Γάϊος ὑπερέβαλε πολὺ τὸν Τιβέριον κατὰ τὴν ὠμότητα· ὁ φόνος ὑπῆρξεν τὸ χάρμα καὶ ἡ ἡδονὴ τῆς ἀπανθρώπου ταύτης φύσεως, ἥτις σπανίως ἠρκεῖτο εἰς τὸν ἁπλοῦν φόνον καὶ προσεπέβαλλε μακρὰ εἰς τὸν θνήσκοντα βάσανα (Συετ. Καλιγ. 22. 24. 27. 30. 37). Τοιουτοτρόπως διετέλεσε λυσσῶν καὶ μαινόμενος ὁ Γάϊος ἐπὶ τετραετίαν μέχρι τοῦ 41, ὅτε δύο χιλίαρχοι ἐφόνευσαν αὐτόν.—Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ, προή-

γαγον οἱ Πραιτοριανοὶ εἰς τὸν θρόνον τὸν Τιβέριον Κλαύδιον Καίσαρα, ἀδελφὸν μὲν τοῦ Γερμανικοῦ (θεῖον ἄρα τοῦ Γαΐου), παράπληκτον δὲ καὶ μωρὸν ἄνθρωπον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου γύναια αἰσχρὰ ἢ φίλαρχα (ἡ Μεσσαλίνα, ἡ Ἀγριππίνα) καὶ ἄθλιοι ἀπελεύθεροι (Πολύβιος, Ηαλλὰς, Νάρκισσος) ἔθυον καὶ ἀπώλουν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κόσμῳ, τοῦ Κλαυδίου μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ πράττοντος (Συετ. Κλαύδ. 25. 29. 37. Δίων. Κασσ. 60), μεχρισοῦ ἡ δευτέρα αὐτοῦ σύζυγος ἅμα δὲ καὶ ἀνεψιὰ Ἀγριππίνα, κατέστησεν αὐτὸν ἐκ ποδῶν, 54, ἵνα περιποιήσῃ ταχύτερον τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀπὸ προτέρου γάμου ἴδιον υἱὸν Νέρωνα (Τακίτου Ἱστορ. 12, 65. 66). Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου, ἤρξατο ἡ αὐλὴ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ καταρτίζεται κατὰ τὸν ἀνατολικὸν ὅλως τρόπον.—Ἐντούτοις τὰ Ῥωμαϊκὰ τάγματα ἀνεδείκνυον ἀπανταχοῦ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ὑπεροχὴν, τὸ δὲ μάχιμον πνεῦμα τῶν προπατόρων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκλείψει εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν, ἔζη ἔτι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν ἄμυναν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ Τιβερίου, 17 μ. Χ., ἡ Καππαδοκία, ἡ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης διατηρήσασα τοὺς ἰδίους βασιλεῖς, ἀπέβαλε τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην αὐτονομίαν, καὶ, ἑνωθεῖσα μετὰ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου, ἀπετέλεσε μίαν τῶν μεγαλητέρων Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπὶ Κλαυδίου κατέστη, δι' αἱματηροῦ ἀγῶνος, Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ἡ Μαυριτανία, κατελήφθη ἡ Θρᾴκη, τὰ δὲ Ῥωμαϊκὰ τάγματα παρέστησαν καὶ εἰς τὸ μεσημβρινὸν τῆς Βρετανίας μέρος, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ κατοχὴ δὲν ἐπαγιώθη εἰμὴ ἐπὶ Νέρωνος. Συγχρόνως ἤρξατο ἡ διὰ τῶν ἀποστόλων διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ συγκρότησις τῶν πρώτων Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ νέον καὶ σωτήριον κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐθεράπευε καὶ ἀνεζωπύρει ὀλίγας τινὰς ψυχὰς, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἐξηκολούθουν σηπόμενοι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου τῆς ἀπωλείας σπέρματος· ἐνῷ δὲ τὸ κράτος δὲν ἔπαυεν ἐπεκτεινόμενον ἐξωτερικῶς, ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ κατάστασις δὲν ἔπαυεν ἐπίσης φθειρομένη. Ἡσυχία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπάρξῃ ἀφ' ἧς ὁ Κλαύδιος ἔδωκε πρῶτος εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Τιβερίου πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης σταθμεύοντας Πραιτοριανοὺς δῶρον ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσει τοῦ αὐτοκράτορος (Συετ. Κλαύδ. 10). Οἱ Πραιτοριανοὶ, οἱ λεγεῶνες εἶχον ἤδη συμφέρον νὰ μεταβάλλωσιν ὅσον ἔνεστι συνεχέστερον τοὺς ἡγεμόνας καὶ νὰ κωλύωσι τὴν παγίωσιν ἀληθοῦς μοναρχίας· οὐδὲν ἧττον οἱ αὐτοκράτορες ἀπεθεοῦντο μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, αὐτοὶ, οἵτινες ζῶντες ἦσαν πολλάκις ἀληθῆ βδελύγματα τῆς ἐρημώσεως. Ἀλλ' οὐδεὶς μέχρι τοῦδε συνεξισώθη κατὰ τοῦτο μὲ τὸν Νέρωνα, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα παρέμεινεν ὡς στίγμα πάντων τῶν τυράννων. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις, κατὰ παράδοξον τῆς τύχης μυκτηρισμὸν, ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ περιωνύμου φιλοσόφου Σενέκα, ὁ φονεύσας τὸν Βρεταννικὸν, υἱὸν τοῦ πατρυιοῦ αὐτοῦ (καὶ τῆς Μεσσαλίνης, οὕτως ὀνομασθέντα διὰ τὴν τότε γενομένην κατάκτησιν τῆς Βρετανίας), ὁ φονεύσας τὴν ἰδίαν μητέρα Ἀγριππίναν (Συετ. Νέρων 34), ἐνέπαιξε πᾶν ἀνθρώπινον αἴσθημα καὶ κατεπάτησε δεινῶς αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα Ῥωμαϊ-

κὰ ἤθη, παραστὰς, ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, δημοσίᾳ ὡς κιθαρῳδὸς καὶ ὡς ἁρματηλάτης (Δ. Κασ. 62, 15. 63, 1. Συετ. Ν. 33)· οὐαὶ δὲ εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἤθελεν ἀποποιηθῇ τῷ αὐτοκράτορι τὴν πολύκροτον αὐτοῦ ἐπιδοκιμασίαν! Ἀκολασία, ἀναίδεια, λῃστεία καὶ φόνος ἦτο πᾶν τὸ ἀπὸ τοῦ Νέρωνος ἐκπορευόμενον (Συετ. Ν. 26—38 Τακίτου Χρ. 15, 35). Ὁ ἀπελεύθερος αὐτοῦ Ἥλιος προέγραφεν, ὡς ἄλλοτε ὁ Σύλλας· εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν λύσσαν ταύτην τῶν αὐτοκρατόρων, ἥτις ἰδίως ἐπέσκηπτεν ἐπὶ τῶν βουλευτικῶν γενῶν, ἔδιδον ἐν μέρει ἀφορμὴν αἱ ἀδιάλειπτοι αὐτῶν ἀπόπειραι περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ ἡγεμόνος· τοιαῦται ἀπόπειραι οὐδέποτε ἔλειψαν· ἀλλὰ τοῦ Νέρωνος τὸ κύριον ἐλατήριον ἦτο ὁ ἔρως πρὸς τὸν φόνον, ὁ ἔρως πρὸς τὴν λῃστείαν (Δ. Κασ. 63, 12 17). Καὶ ὅμως ἡ Ῥώμη ὑπέφερε τοιούτους αὐτοκράτορας· ὁ ὄχλος μάλιστα προσηλοῦτο τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς αἰσχίστους ἐξ αὐτῶν, διότι οὗτοι ἦσαν καὶ οἱ ἐλευθεριώτεροι περὶ τὰς σιτίσεις, τὰς μονομαχίας, τὰς θηριομαχίας. Ἀλλ' οἱ κατὰ τὰς ἐπαρχίας λεγεῶνες ἐποίησαν τὴν ἀνακάλυψιν ὅτι δύνανται καὶ αὐτοὶ ἐπίσης νὰ δημιουργήτωσιν αὐτοκράτορας καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὸ ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσει δῶρον. Ὅθεν ὁ διοικητὴς τῆς Γαλατίας Γάϊος Ἰούλιος Οὐίνδιξ προκαλεῖ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ στρατηγοῦντος καὶ πρεσβύτου ἤδη τὴν ἡλικίαν Σερουΐου Σουλπικίου Γάλβα (Δ. Κ. 63, 22. 23. Συετ. Ν. 41. 42)· ὁ δὲ Νέρων ἐγκαταλείπεται ἤδη ὑπὸ τῶν Πραιτοριανῶν, ἀποκηρύσσεται ὑπὸ τῆς βουλῆς, φονεύεται ὑπό τινος τῶν ἀπελευθέρων καὶ μετ' αὐτοῦ ἐκλείπει ὁ οἶκος τοῦ Ὀκταυιανοῦ Αὐγούστου, Ἰουνίῳ 68.

Ὁ Γάλβας, ἐλθὼν ἔπειτα εἰς Ῥώμην, δεκατεύει τοὺς αὐλάδεις Πραιτοριανοὺς (Δ. Κ. 64, 3)· ἀλλὰ μόλις ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ οἱ λεγεῶνες τῆς Γερμανίας, ὡς ἐκάλουν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ὑπὸ Γερμανῶν κατοικουμένην ὄχθην τοῦ Ῥήνου, χειροτονοῦσιν αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον ἡγεμόνα Αὖλον Οὐϊτέλλιον (Δ. Κ. 64, 4 Τακ. Ἱστ. 1, 56. 57). Συγχρόνως ὁ ἐν Ῥώμῃ Γάλβας, υἱοθετήσας τὸν Δούκιον Πείσωνα, κινεῖ εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἐλπίσαντα νὰ προτιμηθῇ περὶ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εὐγενῆ Ῥωμαῖον Ὄθωνα, ὅστις ἤδη δωροδοκεῖ τοὺς Πραιτοριανοὺς, φονεύει τὸν Γάλβαν καὶ τὸν Πείσωνα καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου αὐτοκράτωρ, τῇ 15 Ἰανουαρίου 69 (Τακ. Ἱστ. 1, 15—44).—Οἱ λεγεῶνες τοῦ Οὐϊτελλίου ἐμβάλλουσιν ἐντούτοις εἰς τὴν Ἰταλίαν· οἱ λεγεῶνες ἐποίουν τοσούτους αὐτοκράτορας οὐ μόνον διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὸ ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσει δῶρον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ λάβωσιν ἀφορμὴν εἰς φόνον, λῃστείαν καὶ λεηλασίαν· ὅθεν οἱ Οὐϊτελλιανοὶ ἔπραξαν τὰ πάνδεινα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς τοῦ Ὄθωνος ἡττᾶται ἐν Βητριακῷ, ὁ δὲ Ὄθων γίνεται αὐτόχειρ, 69 (Τακ. Ἱστ. 2, 41—44. Δ. Κ. 64, 10. 11).—Οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ λαμβάνοντες τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐθεώρουν τὴν ἀρχὴν μόνον ὡς ἐλευθερίαν πρὸς τὸ φονεύειν καὶ τὸ ἀκολασταίνειν· τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ Οὐϊτέλλιος (Συετ. Οὐϊτέλ. 13. 14), ἐλθὼν εἰς Ῥώμην κατὰ Ἰούλιον τοῦ 69, τρεῖς μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὄθωνος. Ἀλλ' ὁ Οὐϊ-

τέλλιος δὲν ἐφόνευσε, δὲν ἠκολάστησεν ἐπὶ πολύ. Οἱ κατὰ τὴν ἀνατολὴν λεγεῶνες, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν λεγεώνων τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν γενναῖον αὐτῶν στρατηγὸν Τίτον Φλαύιον Οὐεσπασιανόν (Δ. Κ. 65, 8. Τακ. Ἱστ. 2, 80), καὶ, ἐπειδὴ πρὸ πάντων ἐκήδοντο περὶ τῆς δηώσεως τῆς Ἰταλίας, τινὲς ἐξ αὐτῶν προπορεύονται τοῦ νέου αὐτοκράτορος (Δ. Κ. 65, 9. Τακ. Ἱστ. 3, 34), καταβάλλουσι τὸν τοῦ Οὐϊτελλίου στρατὸν καὶ εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Ῥώμην, φέροντες πῦρ καὶ σίδηρον. Ἐν τῷ προκύψαντι δ' ἐκ τούτου θορύβῳ, φονεύεται μὲν ὁ Οὐϊτέλλιος, πυρπολεῖται δὲ τὸ Καπιτώλιον, (περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 69. Τακ. Ἱστ. 3, 82—86. Δ. Κ. 65, 17—22. Συετ. Οὐϊτ. 16. 17), τὸ μετέπειτα ἐπὶ Δομιτιανοῦ ἀνοικοδομηθέν.

Διὰ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐπανῆλθεν ὁπωσοῦν ἡ ἡσυχία, διότι οἱ λεγεῶνες εἶχον ἤδη κορέσει τὴν μανίαν αὐτῶν. Προστούτοις ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος κατέπαυσε τὸν φόνον τῶν βουλευτικῶν γενῶν καὶ κατήργησε τὸν περὶ καθοσιώσεως νόμον (Δ. Κασσ. 66, 9. Συετ. Οὐεσπ. 15), οἱ δὲ ἐπισημότατοι τῶν Ῥωμαίων ἐλευθερίαν ἤδη ἐκάλουν τὴν σωτηρίαν τῆς ἰδίας ζωῆς. Ἀλλὰ τὸ κράτος κατεπιέσθη ὑπὸ βαρυτάτων φόρων, διότι, ἂν καὶ ὁ Οὐεσπασιανὸς ἀνεδείχθη περὶ τὸν βίον αὐτοῦ λιτὸς καὶ ἀφελής, οἱ πολυτελῶς μισθούμενοι ὅμως λεγεῶνες κατεβρόχθιζον χρήματα πολλὰ (Συετ. Οὐεσπ. 16). Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου συνέβη ἡ κυρία πτῶσις καὶ διασπορὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Οἱ Ἰουδαῖοι, σφόδρα ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει μισούμενοι καὶ μηδ' ὡς ἄνθρωποι θεωρούμενοι ὑπὸ πολλῶν, πολιτικῶς δὲ ὕποπτοι γενόμενοι, διότι δὲν ἐπείθοντο νὰ ἀπονέμωσι τιμὰς θείας εἰς τὰς εἰκόνας τῶν αὐτοκρατόρων (Τακ. Ἱστ. 5, 3), καὶ τούτων πάντων ἕνεκα δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κακωθέντες, ἐπανέστησαν ἔτι ἐπὶ Νέρωνος, τῷ 65. Καταπολεμηθέντες δὲ ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ὡς στρατηγοῦ, ἀνέδειξαν περὶ τὴν ἄμυναν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν ναοῦ ὑπερβάλλουσαν ὀργὴν καὶ ἐπιμονήν. Τελευταῖον, ὁ υἱὸς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ Τίτος, κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὴν Ἱερουσαλὴμ, κατέστρεψε καὶ πόλιν καὶ ναὸν, 70. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἔπεσον ὑπὲρ τὰς 100 μυριάδας Ἰουδαίων, οἱ δὲ διασωθέντες διεσπάρησαν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς (σελ. 43. Ἰωσήπου Ἰουδ. πολ. 7. Δ. Κασσ. 66, 4—7). Συγχρόνως ὁ χριστιανισμὸς ἐξηκολούθει διαδιδόμενος, καὶ ἤρξατο μὲν ἀπὸ Νέρωνος ὁ πρῶτος τῶν χριστιανῶν διωγμὸς (Συετ. Ν. 16. Τακ. Χρ. 15, 44), ἀλλ' ἤδη ἐπὶ Τραϊανοῦ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους οἱ ναοὶ τῆς εἰδωλολατρείας ἦσαν ἔρημοι, αἱ δ' ἐκκλησίαι τῶν χριστιανῶν ἐπληροῦντο (Πλιν. Ἐπιστ. 10, 97. 98), ὥστε ὁ νέος ἠθικὸς κόσμος προήγετο βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου. Ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐπίσης ὁ Βαταυὸς Κλαύδιος Κίβιλις ἐκάλεσε, τῷ 69, ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων τὰς ἐν Γαλατίᾳ ἐγχωρίους καὶ Γερμανικὰς φυλὰς, καὶ πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἐπανέστησαν, ἀλλὰ πάλιν, τῷ 71, κατεβλήθησαν. Ὁ Οὐεσπασιανὸς, ὅστις ἐμελέτησε νὰ καταστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῆς Ῥώμης κληρονομικὴν, ἀπέθανε, τῷ 79, θάνατον φυσικὸν,

ὅπερ πρὸ καιροῦ ἤδη δὲν εἶχε συμβῆ εἰς τοὺς αὐτοκράτορας.—Ἡ κυβέρνησις τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ υἱοῦ Τίτου, τοῦ πράου καὶ φιλανθρώπου ἀνδρός, ὑπῆρξε κατὰ δυστυχίαν τοσοῦτον σύντομος, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ τοὺς ἀγαθοὺς αὐτῆς καρποὺς (Δ. Κασσ. 66, 19. Συετ. Τίτ. 10).—Ὁ δὲ νεώτερος τούτου ἀδελφὸς, Τίτος Φλαύιος Δομιτιανὸς, ὁ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν ἐν ἔτει 81, ἦτο ἄνθρωπος τοῦ φυράματος τῶν ἀπὸ τοῦ Τιβερίου μέχρι τοῦ Οὐεσπασιανοῦ αὐτοκρατόρων, διατελέσας εἰς ἅπαντα τὸν βίον ληστεύων καὶ φονεύων, ἀσεβῶν καὶ κακουργῶν (Συετ. Δομετ. 10. 13—16. Δ. Κασσ. 67, 9. 15), μεχρισοῦ, ἀπειλήσας ἐπὶ τέλους τὴν ζωὴν καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου αὐτοῦ Δομιτίας καὶ αὐτῶν τῶν πιστοτέρων αὐτοῦ ὑπουργῶν, ἐφονεύθη ὑπὸ τούτων, 96 (Συετ. Δομετ. 16).

Οἱ συνωμόται ἀναγορεύουσι τὸν γέροντα βουλευτὴν Κοκκήϊον Νερούαν, ὅστις ὑπῆρξε πρόδρομος πολλῶν ἀγαθῶν αὐτοκρατόρων, κατήργησε τὰς κινηθείσας πάλιν ἐπὶ Δομιτιανοῦ περὶ καθοσιώσεως δίκας, ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους νὰ παρίστανται ὡς κατήγοροι ἢ μάρτυρες εἰς τοιαύτας δίκας, ὤμοσεν ἐν τῇ βουλῇ ὅτι μηδένα τῶν βουλευτῶν θέλει φονεύσει, καὶ ἐτήρησε τὸν ὅρκον, ἂν καὶ ἡ ἀριστοκρατία δὲν ἐφείδετο περὶ τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῆς οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν αὐτοκρατόρων, οὐχὶ μὲν πλέον πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος, ἀλλὰ διὰ νὰ λάβῃ ἕτερός τις τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα (Δ. Κασ. 68, 2 καὶ 3). Ὁ Νερούας εἰσεποιήσατο τὸν Μάρκον Οὔλπιον Τραϊανὸν, τὸ μὲν γένος Ἴβηρα, στρατηγὸν δὲ τῶν κατὰ τὸν Ῥῆνον λεγεώνων, ὅστις, ἀποθανόντος τοῦ θετοῦ πατρὸς κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 98, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, καὶ εἶναι ὁ πρῶτος μὴ Ῥωμαῖος καὶ μὴ Ἰταλὸς ὁ λαβὼν τὸ ὑπέρτατον τοῦτο ἀξίωμα.—Ὁ Τραϊανὸς, ὅστις ἦτο τότε εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἀνδρικῆς αὐτοῦ ἡλικίας, εἶχε καρδίαν εὐγενῆ καὶ ἅπαντα τὰ ἄριστα τοῦ στρατιώτου προτερήματα· ἐνταυτῷ ἀνέδειξε πολλὴν μὲν ἐπιτηδειότητα περὶ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ δύο ἄριστοι τῆς ὅλης αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς συγγραφεῖς, Πλίνιος ὁ νεώτερος καὶ ὁ Τάκιτος, βαθὺ δὲ πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἀρχαῖα ἤθη σέβας, καὶ ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν αὐλὴν αὐτοῦ ἀφελέστατα, ἐνῷ ὁ Δομιτιανὸς εἶχεν ἀνορθώσει πρὸ μικροῦ τὸν ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου καταργηθέντα ἐπί τινα χρόνον γελοῖον ὄγκον τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Νέρωνος. Ἡ ἀριστοκρατία δὲν ἤξευρε πῶς νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα (Πλιν. Πανηγ. 35, 42. 88), ἂν καὶ οὐδ' ἐπὶ τούτου ἔλειψαν ἐντελῶς αἱ συνωμοσίαι. Τελευταίαν δὲ τότε φορὰν τὰ σύνορα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔλαβον ἀξιόλογόν τινα ἐπίδοσιν, διότι ὁ Τραϊανὸς κατέβαλε, τῷ 104, μετὰ δεινὸν ἀγῶνα, τοὺς Δάκους καὶ τὸν βασιλέα αὐτῶν Δεκέβαλον, καταστήσας τὴν Δακίαν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μόνη ἐπαρχία τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ὥρυσαν ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου (Δ. Κασσ. 68, 14). Τελεσθέντος δὲ θριάμβου λαμπροῦ ἐπὶ τῇ κατακτήσει τῆς Δακίας, μύριοι μονομάχοι καὶ χίλιά που καὶ μύρια θηρία συνεκρούσθησαν καὶ διεσπαράχθησαν, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἄγριον

Ῥωμαϊκὸν ἔθος. Ὁ Τραϊανὸς ἐνέβαλεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ἀφίκετο μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης· ἀπέθανε δὲ τῷ **117** ὑπὸ πάντων πενθούμενος. Διὰ τῶν θριάμβων τοῦ Τραϊανοῦ, τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἔφθασεν εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ λαμπρότητος, διότι ἔκτοτε οὐδεμίαν λαμβάνει ἀξιόλογον ἐπίδοσιν καὶ σχεδὸν μόνον ἐλαττοῦται. Ἡ συνένωσις τῶν πολυαρίθμων ἐκείνων ἐθνῶν ἐγένετο, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, πρῶτον, ἐπὶ τῇ τελειώσει καὶ ἐπεκτάσει τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, δεύτερον, διὰ νὰ εὐκολυνθῇ ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ἅμα ὁ μὲν ἀρχαῖος πολιτισμὸς ἔφθασεν εἰς τὸν ἔσχατον δυνατὸν αὐτοῦ ὅρον, ἡ δὲ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξησφαλίσθη, ἡ ἐντολὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους φαίνεται ἐκπεπληρωμένη, καὶ τὰ Γερμανικὰ ἔθνη, ἐπιτεθέντα, παρασκευάζουσι καὶ ἐπὶ τέλους συμπληροῦσι τὴν πτῶσιν τοῦ μεγίστου αὐτοῦ μέρους.— Ὁ δι' ἐνεργείας τῆς τοῦ Τραϊανοῦ συζύγου Πλωτίνης, ὡς εἰσποίητος υἱὸς αὐτοῦ παρασταθεὶς Πόπλιος Αἴλιος (Α ἡ) Ἀδριανὸς, διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν, ἀπέδωκεν ἀμέσως ὅλας τὰς ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν Πάρθων γενομένας ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ κατακτήσεις, κατέστησε πάλιν τὸν Εὐφράτην ὅριον τοῦ κράτους πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐν γένει ἠθέλησεν ἁπανταχοῦ νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν ἄμυναν τῶν Ῥωμαϊκῶν συνόρων (Σπαρτιανοῦ Ἀδριανὸς 9, 12), συνειδὼς ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἀσθένεια κατέστησεν ἤδη ἀπαραίτητον τὸ σύγημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ Ὀκταυιανὸς Αὔγουστος εἶχε κατὰ νοῦν, ἀλλ' οἱ μετέπειτα αὐτοκράτορες παρέβησαν. Ὁ Ἀδριανὸς ὑπῆρξε παράδοξον κρᾶμα ἀρετῆς καὶ κακίας, συνέσεως καὶ μικρολογίας, πραότητος καὶ τραχύτητος. Περιοδεύσας ἅπαντα τοῦ κράτους τὰ μέρη ἀπὸ τῆς Βρεταννίας καὶ τῆς Ἰβηρίας μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀρμενίας, ἀνεδείχθη εὐεργετικώτατος εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐπροστάτευσε τοὺς λογίους ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν πρὸ αὐτοῦ ἡγεμόνων· ἠρίστευσεν ἰδίως περὶ τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐξέδωκε τὸ λεγόμενον ἀΐδιον διάταγμα (edictum perpetuum) ἤτοι συλλογὴν τῶν ὑπὸ τῶν πραιτόρων τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐποχῆς ἐκδοθέντων ἐτησίων διαταγμάτων (σελ. 288 καὶ 289), ἥτις, συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ κορυφαίου τῶν νομικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Σαλβίου Ἰουλιανοῦ, καὶ ἀνακηρυχθεῖσα ὡς νόμιμος κανὼν τῶν δικαστηρίων, εἶναι τρόπον τινὰ ὁ ἀρχαιότατος τῶν Ῥωμαίων κώδηξ καὶ εἰσήγαγε τὸ ὁμοιόμορφον καὶ τὸ μόνιμον εἰς τὰς δικαστικὰς πράξεις. Ἀλλ' ἀφετέρου, διὰ τὴν ὑπέρογκον αὐτοῦ ματαιότητα, θέλων νὰ ἐννοῇ τὰ πάντα καὶ ἁπάντων νὰ ὑπερτερῇ, κατέστησε τὸν παρ' αὐτῷ βίον ἀφόρητον εἰς τοὺς πλείστους ἀληθῶς ἱκανοὺς καὶ χρηστοὺς ἄνδρας, ἐτίμησεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνθρώπους μετρίους καὶ κόλακας, καὶ, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, διέταξε νὰ φονεύσωσι πάντας ὅσων ἡ πολλὴ ἀξία καὶ ὑπεροχὴ ἐκίνουν τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀνησυχίαν αὐτοῦ. Προστούτοις ὁ Ἀδριανὸς, θελήσας, ἐν ἔτει **133**, νὰ μεταβάλῃ τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ εἰς Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν, τὴν ὁποίαν Αἰλίαν Καπιτωλίναν ὠνόμασε, καὶ νὰ κτίσῃ πλησίον τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ ναὸν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς, προεκάλεσε νέαν στάσιν τῶν

Ἰουδαίων, ὧν πολλοὶ εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανέλθει εἰς Παλαιστίνην· ἔπαθον δὲ τότε πάλιν φοβερὰν καταστροφὴν καὶ περὶ τὰς 600,000 αὐτῶν ἔπεσον ἐν τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ (Δ. Κ. 69, 12. 14). — Ἀποθανόντος τοῦ Ἀδριανοῦ τῷ 138, διεδέξατο τὴν ἀρχὴν ὁ εἰσποίητος αὐτοῦ υἱὸς Ἀντωνῖνος Πῖος, ἐπὶ τῆς μακρᾶς τοῦ ὁποίου ἡγεμονίας ἐπεκράτησεν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ εἰρήνη, ἀφαιρέσασα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ κράτους τὴν συνείδησιν τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἐξαχρειώσεως αὐτῶν. Ἐντούτοις ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν ἦτο ἀδιάλειπτος, διότι ἡ στάσις τῶν ἐπαρχιῶν οὐδέποτ' ἔπαυσεν ἐντελῶς, ἂν καὶ ὁ Ἀντωνῖνος ἐκυβέρνησεν ὡς ἀγαθὸς πατὴρ καὶ οὐδὲν ἔπραξε παρὰ τὴν συναίνεσιν τῆς βουλῆς (Ἰουλ. Καπιτωλ. Ἀντ. Πῖος 7).—Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ, 162, κατὰ πρῶτον ἦρξαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους δύο αὐτοκράτορες, διότι ὁ Ἀντωνῖνος εἶχεν υἱοθετήσει, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Ἀδριανοῦ, τὸν Μάρκον Αὐρήλιον καὶ τὸν Λούκιον Οὖηρον, ὧν ὁ τελευταῖος ἦτο ἄνθρωπος ἄσωτος, τοῦ ὁποίου ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὁ καὶ Ἀντωνῖνος Φιλόσοφος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὀνομαζόμενος, ἐζήτησε νὰ καλύψῃ καὶ νὰ καταστήσῃ ἀβλαβῆ τὰ ἐλαττώματα. Προστούτοις ὁ Λούκιος Οὖηρος ἀπέθανε, 169, πρὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅστις ἐκυβέρνησε πράως καὶ φιλανθρώπως, ὡς ὁ προκάτοχος (Ἰουλ. Καπιτωλ. Ἀντ. Φιλ. 12. 17). Ἀλλὰ καταιγὶς τεραστία ἤγειρε τὸ κράτος ἐκ τοῦ ῥαθύμου ὕπνου τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἐκοιμᾶτο. Οἱ Γερμανοὶ ἐνέβαλον διὰ τοῦ Ῥήνου, οἱ Πάρθοι διὰ τοῦ Εὐφράτου, καὶ, μόλις ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλοῦ κόπου αἱ δύο αὗται εἰσβολαί, ἕτερα Γερμανικὰ ἔθνη, συγκροτήσαντα, μετὰ Σαρματικῶν, τὴν μεγάλην Μαρκομανικὴν ὁμοσπονδίαν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ ἐδῄωσαν δεινῶς τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ὁ φοβερὸς Μαρκομανικὸς πόλεμος, καθ' ὃν ὁ Ἀντωνῖνος ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸ κράτος μᾶλλον, διότι ἐν μέρει ἠγόρασε τὴν εἰρήνην, ἐν μέρει ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς βαρβάρους νὰ κατοικήσωσιν ἐντὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς χώρας ἢ διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων. Μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη, 178, οἱ Μαρκομάνοι διέῤῥηξαν πάλιν τὴν εἰρήνην καὶ ὁ Ἀντωνῖνος ἀπέθανεν, 180, πρὶν ἢ τελειώσῃ τὸν νέον ἐκεῖνον ἀγῶνα.

Βραδέως, ἀλλ' ἀδιακόπως ἐνέμετο ὁ ὄλεθρος τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος· ἡ ἀσωτία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ ῥαθυμία ἔφθειραν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰς ἀνωτέρας τοῦ ἔθνους τάξεις· ἐνγένει δὲ οἱ κάτοικοι εἶχον περιέλθει εἰς τοσαύτην ἀτονίαν καὶ ἔκλυσιν, ὥστε οὐδ' ὁ Χριστιανισμὸς αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ἀναθαῤῥύνῃ αὐτοὺς καὶ νὰ ἐπιῤῥώσῃ. Οἱ λεγεῶνες, οἵτινες πρὸ καιροῦ δὲν συνέκειντο ἐξ Ἰταλῶν μόνον, ἀλλ' ἐστρατολογοῦντο ἀπὸ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, περιέλαβον ἤδη καὶ ξένους βαρβάρους, ἡ δὲ πτῶσις τοῦ κράτους δὲν ἀνεβλήθη εἰμὴ διότι τὰ Γερμανικὰ ἔθνη, δι' ὧν ἐπέπρωτο νὰ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφή, δὲν ἦσαν διαρκῶς ἡνωμένα καὶ ὁπωσοῦν πεπολιτισμένα. — Ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Φιλόσοφος, καὶ περ εἰδὼς τὴν μοχθηρὰν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κομμόδου φύσιν, κατέλιπε τὴν ἀρχὴν εἰς αὐτόν, ὅστις ἔσπευσε νὰ ἀγοράσῃ ἀπὸ τῶν Μαρκομάνων τὴν εἰρήνην, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην, τὴν πρωτεύουσαν οὐ μόνον τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκολασίας καὶ βδελυ-

ρίας. Ἀπὸ τοῦ Κομμόδου ἄρχεται πάλιν θλιβερὰ ἐποχή· αἱ ἐπαρχίαι ἐπωλήθησαν εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας, ὁ αὐτοκράτωρ ἐφόνευεν ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ (Λαμπριδ. Κόμμ. 5, 14. Δ. Κ. 72, 4. 12. 15), παρίστατο δημοσίᾳ ὡς μονομάχος καὶ δὲν ἐκαυχᾶτο εἰμὴ διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα αὐτοῦ εἰς τοὺς τοιούτους ἀγῶνας, οἵτινες ἀπέβαινον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀγριώτεροι καὶ ἀπανθρωπότεροι, ὥστε καὶ γυναῖκες πρὸς ἀλλήλας ἠγωνίζοντο ἤδη. Φονευθέντος δὲ τοῦ Κομμόδου ἐν τέλει τοῦ 192, ὑπὸ τῶν πιστοτέρων περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐπίσης ἐπιβουλευθῆ, οἱ συνωμόται ἀνηγόρευσαν τὸν ἀρχηγὸν τῶν δορυφόρων Περτίνακα.— Ἡ βουλὴ ἐπεκύρωσεν εὐχαρίστως τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἡ δὲ Ῥώμη ἤρξατο νὰ ἀναλαμβάνῃ χρηστοτέρας ὁπωσοῦν ἐλπίδας· ἀλλ' ἡ ἀγαλλίασις δὲν διήρκεσε πολύ. Οἱ Πραιτοριανοὶ δὲν ἠνείχοντο τὸν αὐστηρὸν καὶ σώφρονα ἐκεῖνον ἄνδρα, διότι ἤθελον φόνον, λεηλασίαν, λῃστείαν (Δ. Κ. 73, 8. Καπιτ. Περτ. 6. 11. Ἡρωδ. 2, 5)· ὅθεν ὁ Περτίναξ, ἄρξας ἡμέρας 81, φονεύεται τῷ 193.—Οἱ Πραιτοριανοὶ τότε ἐκθέτουσιν ἐπισήμως εἰς δημοπρασίαν τὸ κράτος καὶ δύο ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν πλειστηριάζουσιν, ὁ Σουλπικιανὸς καὶ ὁ Δίδιος Ἰουλιανός, μεχρισοῦ ὁ τελευταῖος, ὑπερθεματίσας, προτιμᾶται καὶ, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἐπικυροῦται ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ἀλλ' ὁ ἄθλιος αὐτὸς ἄνθρωπος δὲν ἀπήλαυσεν ἐπὶ πολὺ τὴν ἀρχήν. Οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες ἐνεθυμήθησαν ὅτι δύνανται νὰ λάβωσι τὸ ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσει δῶρον ἐπίσης ὡς καὶ οἱ πραιτοριανοί· ὅθεν ἐν Βρετανίᾳ μὲν ἀναγορεύεται ὁ Κλώδιος Ἀλβῖνος, ἐν Συρίᾳ δὲ ὁ Πεσκέννιος Νίγρος, ἐν Παννονίᾳ δὲ ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος, κατισχύει δὲ τῶν λοιπῶν, διὰ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος αὐτοῦ, ὁ ἐν Ἀφρικῇ γεννηθεὶς Σεπτίμιος Σεβῆρος, τὸν μὲν Ἀλβῖνον ἀναπαύσας διὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι θέλει ἀναγνωρίσει αὐτὸν συνάρχοντα, ὁρμήσας δὲ ῥαγδαίως ἐπὶ τὴν Ῥώμην καὶ φονεύσας αὐτόθι αἰσχρῶς τὸν Ἰουλιανὸν (1 Ἰουνίου 193), ἐκεῖθεν δὲ καταβαλὼν, πρῶτον τὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ Πεσκέννιον Νίγρον, ἔπειτα τὸν ἐν τῇ δύσει Ἀλβῖνον. — Ὁ Σεβῆρος διέλυσε τοὺς ἀρχαίους Πραιτοριανούς, οἵτινες ἐλαμβάνοντο μόνον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰβηρίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Νωρικοῦ, καὶ συνεκρότησε νέους δορυφόρους, στρατολογήσας ἀδιακρίτως ἀπὸ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν (Δ. Κ. 74. 1. 2). Διὰ τὴν ἀγρίαν ὅμως αὐτοῦ Ἀφρικανικὴν φύσιν, δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν δικαίαν ἐκείνην πρᾶξιν· ἀλλ' ἀπέκτεινε πολλοὺς τῶν βουλευτῶν καὶ σύμπασαν τὴν βουλὴν δεινῶς περιύβρισε (Ἡρωδ. 3, 8. Δ. Κ. 75, 7. 8. Σπαρτ. Σεβ. 12). Ἀπέθανε δὲ τῷ 211, καταλιπὼν δύο υἱοὺς, τὸν Βασσιανὸν Καρακάλλαν καὶ τὸν Γέταν, εἰς τοὺς ὁποίους συνεβούλευσε νὰ προνοῶσι περὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ μόνων, περὶ τῶν λοιπῶν μηδόλως φροντίζοντες.—Ὁ Καρακάλλας ἐφόνευσε τὸν ὀλιγώτερον, ὡς φαίνεται, θηριώδη ἀδελφὸν αὐτοῦ Γέταν, ἔτι δὲ εἴκοσι χιλιάδας ἄλλους ἀνθρώπους ὡς φίλους τούτου, ἐν οἷς τὸν περιώνυμον, ἐπὶ νομομαθείᾳ, ἔπαρχον τῶν δορυφόρων Παπινιανὸν (Δ. Κ. 77, 4) (*) καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω σφάζων ἐπὶ ἓξ ἔτη εἰς τε τὴν

(*) Συγχρόνως μετὰ τοῦ Παπινιανοῦ διέλαμψαν ἐν Ῥώμῃ δύο ἕτεροι μεγάλοι ἐπὶ

Ῥώμην, εἴς τε τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἤρξαντο ἤδη νὰ σφάζωσι καὶ τοὺς ἐπιφανεστέρους ἄνδρας τῶν ἄλλων τοῦ κράτους πόλεων, ἵνα ἀργυρολογῶσιν ἀφθονώτερον πρὸς τὰς χρείας τῶν στρατιωτῶν, τοῦ ὄχλου τῆς Ῥώμης καὶ τῆς ἰδίας ἀσωτείας καὶ πολυτελείας. Τῆς Ἀλεξανδρείας λ. χ. ὁ Καρακάλλας ἀπέκτεινεν ἅπαντας σχεδὸν τοὺς κατοίκους (Σπαρτ. Καρακ. 4. Δ. Κ. 77, 10. 16. 22)· ἀφ' ἑτέρου ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐπεξέτεινεν εἰς ἅπαντας τοὺς κατοίκους τοῦ κράτους, τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίωμα. Ἐφονεύθη δὲ τῷ **217**, δι' ἐνεργείας τοῦ ἐπάρχου τῶν δορυφόρων Μακρίνου, εἰς Συρίαν, ὅθεν ἐμελέτα νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Πάρθους, τῶν ὁποίων καὶ προηγουμένως εἶχε λεηλατήσει μίαν ἐπαρχίαν, τὴν Μηδίαν.—Ὁ δειλὸς καὶ ἄσωτος Μακρῖνος, ὅστις ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν Πραιτοριανῶν ἐν Ἐδέσσῃ καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ βουλῆς, ἠττηθεὶς ὑπὸ τῶν Πάρθων, συνωμολόγησεν ἐπονείδιστον πρὸς αὐτοὺς συνθήκην· μετ' ὀλίγον δὲ ἡ πρὸς μητρὸς θεία τοῦ Καρακάλλα Μαῖσα καὶ αἱ δύο αὐτῆς θυγατέρες Σοαιμὶς καὶ Μαμμαία, αἵτινες ἔζων ἐν Συρίᾳ, προσοικειωσάμεναι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ ἀπείρου αὐτῶν πλούτου, μὴ αἰσχυνθεῖσαι δὲ νὰ διαδώσωσι τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Σοαιμίδος Βασσιανὸς (ὁ ἐπιλεγόμενος Ἡλιογάβαλος, καθὸ ἱερατεύων ἕως τότε εἰς τὸν ἐν Ἐμέσῃ ναὸν τοῦ Ἡλίου) ἦτο υἱὸς τοῦ Καρακάλλα, ἐπέτυχον τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ, καίτοι παιδὸς ἔτι ὄντος. Ὁ Μακρῖνος ἀντεπεξῆλθε μὲν κατὰ τῶν ἀντιπάλων μετὰ τῶν πραιτοριανῶν, οἵτινες εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἡττᾶται καὶ ἐν τῇ φυγῇ φονεύεται, **218**, σὺν τῷ υἱῷ Διαδουμενιανῷ, τὸν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς εἶχε παραλάβει κοινωνὸν τῆς κυβερνήσεως (Ἰουλ. Καπιτ. Μακρ. **12**. Ἡρωδ. 5, 4).—Τοσοῦτον βδελυρὸν τέρας οἷον ἦτο ὁ παράπληκτος ἴσως Ἡλιογάβαλος, ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἴδει ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν αὐτοκρατόρων. Τὸ παιδάριον τοῦτο κατέφερεν εἰς τὰ ἀρχαῖα Ῥωμαϊκὰ ἤθη πληγὴν θανάσιμον· εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν λατρείαν τοῦ Βάαλ καὶ τοῦ Μολὸχ, καὶ ἤκουεν ἐξηγούμενον τὸ μέλλον ἀπὸ τῶν σπλάγχνων παίδων θυσιασθέντων εἰς τὰ εἴδωλα ἐκεῖνα, ἐχειροτόνησεν ὕπατον τὸν ἵππον αὐτοῦ, συνανεστρέφετο κυρίως μετὰ ὀρχηστῶν, ἁρματηλατῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἀνθρώπων, εἰς οὓς ἔνειμε τὰς ἀξιολογωτέρας ὑπηρεσίας, διέταξε τὴν αὐλὴν κατὰ ἀνατολικὸν ἤδη ὅλως τρόπον (Λαμπ. Ἡλιογ. 6. 8. 11. 25. 31. 33), συνεκρότησεν, ἐπὶ τῇ εἰσηγήσει τῆς Σοαιμίδος, γυναικείαν βουλὴν, ἥτις ἐρρύθμιζε τὰ κατὰ τὴν αὐλικὴν ἐθιμοταξίαν, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτὰ τὰ δημόσια πράγματα εἰς γυναῖκας, ἡ δὲ ἀγέρωχος αὐτοῦ μήτηρ καὶ ἡ φίλαρχος Μαῖσα ἐνεφανίσθησαν καὶ εἰς τὴν βουλὴν αὐτὴν, ὅπερ οὐδὲ ἡ Λιβία, οὐδὲ ἡ Ἀγριππίνα εἶχον τολμήσει. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως αὐτὴ ἡ μάμμη αὐτοῦ, παρατηρήσασα ὅτι τὸ ἄθλιον ἐκεῖνο ὃν δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ φυλάξῃ ἐπὶ πολὺ

νομομαθεῖς ἄνδρες, ὁ Οὐλπιανὸς καὶ ὁ Παῦλος· καὶ εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ νομικὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τῆς ἀθλίας ταύτης ἐποχῆς μάλιστα ἤκμασεν, ἰδίως διότι ἡ θετικὴ εὐφυΐα τοῦ ἔθνους ἐκείνου, μὴ ἔχουσα ἤδη στάδιον πολιτικῆς ἐνεργείας, ἐτράπη ἐπὶ τὴν τελείωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου.

τὴν ἀρχὴν, ἐνήργησε νὰ χειροτονηθῇ ὡς συνάρχων καὶ διάδοχος ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ Ἀλεξιανὸς (υἱὸς τῆς Μαμμαίας) καὶ, γενομένης συμπλοκῆς μεταξὺ τῶν δύο φατριῶν, φονεύεται ὁ Ἡλιογάβαλος, 222. Συνέβη δὲ τοῦτο καθ' ἣν ἐποχὴν περίπου ὁ Ἀρταξέρξης Αος (Ardischiir), ὁ τῶν Σασσανιδῶν ἀρχηγέτης καὶ διοικητὴς ὢν ἐπαρχίας τινὸς τοῦ Παρθικοῦ κράτους, ἐπαναστὰς κατὰ τοῦ ἐσχάτου Ἀρσακίδου Ἀρταβάνου Δ', κατέλυσε τὴν ἀρχὴν τῶν Πάρθων, ἵδρυσεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς τὸ Νέον Περσικὸν κράτος, μετὰ τοῦ ἀρχαίου Περσικοῦ θρησκεύματος, τοῦ βίου τῶν Μάγων καὶ τῶν ἄλλων προπατορικῶν θεσμῶν.—Ὁ μετριοπαθὴς καὶ σώφρων Ἀλεξιανὸς, ὁ ἐπικληθεὶς ἤδη Ἀλέξανδρος Σεβῆρος, ἠθέλησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ κράτος καὶ τὰ ἤθη τοῦ γηραιοῦ ἐκείνου κόσμου, τοῦ ὁποίου τὴν ἀναγέννησιν μόνη ἡ σπάθη τῶν βαρβάρων ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ (Λαμπρ. Ἀλεξ. Σεβ. 15. 16. 39. 40). Ἀναχαιτίσας δὲ (230—234) τὴν ὁρμὴν τοῦ νέου τῶν Περσῶν ἡγεμόνος, ὅστις ἐμελέτησε νὰ ἀνακτήσῃ ὅλας τὰς ἀρχαίας τοῦ Περσικοῦ βασιλείου ἐπαρχίας, ἦλθεν ἔπειτα καὶ ἐπὶ τὸν Ῥῆνον, διὰ νὰ ἀποκρούσῃ ἐπίθεσίν τινα τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν· ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ ὑποβάλῃ εἰς πειθαρχίαν τοὺς ἐνταῦθα λεγεῶνας, φονεύεται ὑπ' αὐτῶν, 235 (Ἡρωδ. 6, 9) (*).

Ὁ κατὰ τὴν δύσιν Ῥωμαϊκὸς στρατὸς συνέκειτο τότε ἐν μέρει καὶ ἐκ Γερμανῶν, διότι οἱ αὐτοκράτορες δὲν ἐθεώρουν ἤδη τοὺς μεταξὺ Ῥωμαίων γεννηθέντας καὶ ἀνατραφέντας ἀνθρώπους ἱκανῶς γενναίους ὥστε νὰ φέρωσι τὰ ὅπλα (Ἡρωδ. 2, 4)· ὅθεν ὁ στρατὸς οὗτος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Γερμανὸν, καὶ ἰδίως Γότθον τὸ γένος, Μαξιμῖνον, ἡ δὲ περίφοβος βουλὴ ἐπεκύρωσεν, ἄκουσα καὶ ἀγανακτοῦσα, τὴν ἐκλογὴν ταύτην· ὥστε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἐν τῷ στρατῷ καὶ ταῖς ἄλλαις ὑπηρεσίαις τοῦ ὁποίου ἀναφαίνονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πλειότεροι Γερμανοὶ καὶ ἄλλοι βάρβαροι, λαμβάνει ἀπὸ τοῦδε ἡμιβάρβαρον ὄψιν. Ὁ Μαξιμῖνος ἠγωνίσθη μὲν γενναίως πρὸς τοὺς ἀδιαλείπτως ἤδη ἐπιτιθεμένους κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν συνόρων Γερμανοὺς, (οἵτινες ἀπέβαινον τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ὅσῳ ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἔτι ἑκατονταετηρίδος ἤρξαντο νὰ συγκροτῶσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Μαρκομανικῆς, μεγάλας ἐθνικὰς ὁμοσπονδίας, τὴν τῶν Γότθων, τὴν τῶν Ἀλλαμανῶν, τὴν τῶν Φράγκων, τὴν τῶν Σαξόνων)· ἀλλὰ ἐμίσει καὶ περιεφρόνει τοὺς παροργίζοντας αὐτὸν διὰ στάσεων Ῥωμαίους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπιφανεστάτους Ῥωμαίους· ὅθεν ἐπολιτεύθη πρὸς αὐτοὺς μετὰ φοβερᾶς τραχύτητος (Ἡρωδ. 7. 1—4. Ἰουλ. Καπιτ. Μαξιμ. 8. 10). Τότε στασιάζει ἡ Ἀφρικὴ κατὰ τοῦ Γερμανοῦ καὶ ἀνακηρύσσονται αὐτόθι αὐτοκράτορες οἱ δύο Γορδιανοὶ, ὁ ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ· ἡ δὲ τοσοῦτον πρὸ καιροῦ ἄνανδρος βουλὴ, λαβοῦσα ψυχήν τινα ἀπὸ τοῦ κατὰ τοῦ βαρβάρου μίσους αὐτῆς, ἀναγνωρίζει τοὺς Γορδιανοὺς, ἀποφαίνεται τὸν ἀπόντα Μα-

(*) Ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δορυφόρων, ὁ ἔπαρχος αὐτῶν Οὐλπιανὸς καὶ διετέλεσεν ὕπατος ὁ γνωστὸς ἱστοριογράφος Δίων ὁ Κάσσιος.

ξιμῖνον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ παρασκευάζεται εἰς ἄμυναν τῆς Ἰταλίας (Ἰουλ. Καπιτ. Μαξιμ. 15. Ἡρωδ. 7, 5—7). Ὁ Μαξιμῖνος ἐμβάλλει εἰς τὴν χερσόνησον πνέων ὀργὴν καὶ ἐκδίκησιν· καὶ οἱ μὲν δύο Γορδιανοὶ ἡττῶνται καὶ φονεύονται ὑπὸ τοῦ γείτονος διοικητοῦ τῆς Μαυριτανίας Καπελλιανοῦ· ἀλλ' ἡ βουλὴ, ἅμα μαθοῦσα τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, χειροτονεῖ ἤδη τρεῖς αὐτοκράτορας, τὸν Μάξιμον, τὸν Βαλβῖνον καὶ τὸν τριςκαιδεκαέτη ἔγγονον τοῦ Γορδιανοῦ Α'. Γορδιανὸν Γ', ὁ δὲ Μαξιμῖνος, ἐκμανεὶς διὰ τὴν ἀντίστασιν ἣν παρεσκεύασαν οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ἐξοκέλλει εἰς τοσαύτην τραχύτητα ὥστε φονεύεται σὺν τῷ υἱῷ ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος ἰδίου στρατοῦ, ἐν Ἀκυληΐᾳ, 238. — Ἅμα ὅμως ἐπανελθόντων εἰς Ῥώμην τῶν τοῦ Μαξιμίνου νικητῶν, οἱ Πραιτοριανοὶ περιέρχονται εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον· ἐντεῦθεν ἐπελθούσης στάσεως, φονεύονται, 238, οἱ δύο αὐτοκράτορες, ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Βαλβῖνος καὶ μένει μόνος κύριος τοῦ κράτους ὁ νέος Γορδιανός· φονεύεται δὲ καὶ οὗτος, τῷ 244, ἐπί τινος κατὰ Περσῶν ἐκστρατείας, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῶν πραιτοριανῶν Φιλίππου, Ἄραβος τὸ γένος.—Ὁ Φίλιππος ἑώρτασε λαμπρότατα τὸ χιλιοστὸν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἔτος (Εὐτροπ. 10, 3). Ἀλλ' οἱ λεγεῶνες εἰς οὐδένα ἤδη ἐπέτρεπον νὰ ἡσυχάσῃ ὀπωσοῦν ἐπὶ τοῦ θρόνου· ἐν Συρίᾳ μὲν ἐπανέστη ὁ Πρίσκος, ἐν Μοισίᾳ δὲ ὁ Μαρῖνος· ὁ κατὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἀποσταλεὶς Δέκιος, ἀποκαθίστησι μὲν τὴν τάξιν, ἀλλ' ἀναγκάζεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ νὰ λάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ ὁ Φίλιππος ἡττᾶται καὶ φονεύεται περὶ Οὐηρῶνα ὑπὸ τοῦ Δεκίου, 249.— Τοιουτοτρόπως ὁ ἀρχαῖος Ῥωμαϊκὸς κόσμος ἐσπάρασσεν ἰδίαις χερσὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ. Ὅσῳ μανικώτερα δὲ ἦσαν τὰ ἐμφύλια ταῦτα τῶν λεγεώνων κινήματα, τόσῳ ἀσθενέστεροι ἀνεδείκνυντο οὗτοι ἐν τῷ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀγῶνι, καὶ ὅσῳ ἀσθενέστερος ἀπέβαινεν ὁ στρατὸς, τόσῳ ἀθλιώτεροι καθίσταντο οἱ κάτοικοι τοῦ κράτους, οἵτινες, ὡς ἀγέλη ἀνδραπόδων, ἐληστεύοντο καὶ κατεκρεουργοῦτο, ἄνευ ἀντιστάσεώς τινος, νῦν μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων λεγεώνων, νῦν δὲ ὑπὸ τῶν ξένων βαρβάρων. Οἱ βάρβαροι οὗτοι, καὶ ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔκοπτον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φοβερώτερον τὰς πύλας τοῦ κράτους. Οἱ Γότθοι, περάσαντες τὸν Ἴστρον καὶ συνεπαγόμενοι δεινὴν λεηλασίαν, κατακαίουσι τὴν Φιλιππούπολιν καὶ φονεύουσι δέκα μυριάδας ἀνθρώπων· ὁ δ' ἐκστρατεύσας κατ' αὐτῶν Δέκιος πίπτει ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ, 251 (Ἀμμ. Μαρκελ. 31. 5. Αὐρηλ. Οὐϊκτ. 29).—Ὁ στρατὸς ἀνακηρύσσει τὸν Γάλλον, ὅστις ἀγοράζει ἀπὸ τῶν Γότθων τὴν εἰρήνην· ἀλλὰ μόλις ἐπανελθόντος αὐτοῦ εἰς Ῥώμην, ἐπανίσταται ὁ Αἰμιλιανὸς, ὅστις καταβάλλει μὲν τὸν Γάλλον, καταβάλλεται δ' ἐπίσης μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ γενναίου Οὐαλεριανοῦ, 253.—Ἐν τούτοις οἱ Γότθοι ἔθνη καὶ ἀπώλουν εἰς τὴν Θρᾴκην, εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· οἱ Πέρσαι προήλασαν μέχρι τῆς Συρίας. Ὁ Οὐαλεριανὸς, ὅστις εἶχε παραλάβει ἐξ ἀρχῆς συνάρχοντα τὸν υἱὸν Γαλλιηνὸν, στρατεύσας ἐπὶ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Σαπώρην, αἰχμαλωτεύεται διὰ προδοσίας, 260, καὶ ἀποθνήσκει

ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ταύτῃ, ἀφοῦ ἔπαθε τὰ πάνδεινα· ἄρχει δὲ ἤδη ὁ Γαλλιηνός, ἀλλὰ ὀνόματι μόνον, διότι τὸ κράτος περιπίπτει εἰς ἀπερίγραπτον ἀναρχίαν καὶ ἀνωμαλίαν. Οἱ λεγεῶνες ἀνακηρύττουσι πολυαρίθμους αὐτοκράτορας, ὥστε ἡ ἐποχὴ αὕτη ἐκλήθη ἐποχὴ τῶν τριάκοντα τυράννων (ἀναλόγως τῶν ἐν Ἀθήναις πάλαι ποτὲ ὑπαρξάντων), ἂν καὶ δὲν ὑπῆρξαν τοιοῦτοι ἐν ὅλοις εἰμὴ ἐννεακαίδεκα, οὐδὲ ἀνεφάνησαν ἅπαντες συγχρόνως. Κατεπολέμησαν δὲ ἀγρίως πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐπήγαγον ἀκαταμέτρητον εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον συμφοράν· πᾶς ὁ ὑπερισχύσας ἐφόνευεν ἅπαντας τοὺς μίαν μόνον λέξιν ἐξενεγκόντας, ἢ ἓν μόνον νεῦμα ποιήσαντας ὑπὲρ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ (Τρεβελ. Πολλίωνος. Τριάκ. τύραν. 8)· καὶ ἐντούτοις οἱ πλεῖστοι τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἐπὶ μικρὸν μόνον διετηρήθησαν, καταστραφέντες ἤτοι ὑπ' ἀλλήλων ἤτοι ὑπὸ τοῦ αἱμοβόρου Γαλλιηνοῦ· οἷον ὁ Αἰμιλιανὸς ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Οὐάλης ἐν Ἑλλάδι, ὁ Πείσων ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Τρεβελλιανὸς ἐν Ἰσαυρίᾳ, ὁ Ἰγγένους, ὁ Ῥηγιλιανὸς, ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἴστρον ἐπαρχίαις καὶ ὁ Κέλσος ἐν τῇ Ἀφρικῇ. Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρξαν αὐτοκράτορες ἐν Γαλατίᾳ μὲν ὁ Ποστούμιος, ὁ Λαιλιανὸς, ὁ Οὐϊκτωρῖνος, ὁ Μάριος καὶ ὁ Τέτρικος, ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲ ὁ Κυριάδης, ὁ Μακριανὸς, ὁ Βαλίστας, ὁ Ὀδενάθης καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ζηνοβία· ἐν Πόντῳ, ὁ Σατορνῖνος. Ναὶ μὲν ἅπαντες οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι δὲν ἔλαβον τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἕνεκα μόνης φιλαρχίας· ἡ ἀναγόρευσις τινῶν ὑπῆρξεν ἔργον ἀνάγκης, ἵνα μὴ γενῇ ἡ ἐπαρχία αὐτῶν λεία τῶν βαρβάρων· ὁ Ὀδενάθης λ. χ. ἔσωσε τὴν ἀνατολὴν ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ (Τρεβ. Πολλ. Γαλλ. 12, Εὐτροπ. 9, 10). Οὐδὲν ἧττον τὸ κράτος παρέστησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀληθῆ Τάρταρον δεινῶν καὶ δυστυχημάτων, ἀφ' ἑνὸς μετὰ λυσσώδους μανίας προσβαλλόμενον, ἔνθεν μὲν ὑπὸ Περσῶν, ἔνθεν δὲ ὑπὸ Γότθων, Φράγκων καὶ Ἀλλαμανῶν, ἀφ' ἑτέρου ἀνηλεῶς ἐπίσης σπαρασσόμενον ὑπό τε τῶν λεγεώνων, οἵτινες ἐλέγοντο Ῥωμαϊκοὶ λεγεῶνες, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες, κατὰ τὸ σύνηθες, ἔσφαζον καὶ ἠκολάσταινον, ἐπὶ πᾶσι δὲ, ἵνα συμπληρωθῇ ἡ εἰκὼν τῆς ἀθλιότητος, κατατρυχόμενον ὑπὸ λοιμοῦ καὶ δουλικῶν στάσεων. Ἀλλ' ὅμως ἐν ἔτει 268, ὅτε ὁ Γαλλιηνὸς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀνθρώπων, δὲν ὑπελείποντο ἐκ τῶν πολλῶν ἐκείνων αὐτοκρατόρων εἰμὴ ὁ Τέτρικος ἐν Γαλατίᾳ, ἐν τῇ ἀνατολῇ δὲ ἡ Ζηνοβία, ἡ κληρονομήσασα τὴν ἀρχὴν τοῦ πρὸ μικροῦ ἀποθανόντος συζύγου αὐτῆς, καὶ ἐν Μεδιολάνοις ὁ Αὐρίολος, ὅστις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτος ἐδολοφονήθη.—Οἱ συνωμόται ἐχειροτόνησαν τὸν γενναῖον καὶ ἱκανὸν στρατηγὸν Φλάβιον Κλαύδιον, ἐπικυρωθέντα ὑπό τε τοῦ δωροδοκηθέντος στρατοῦ καὶ τῆς προθύμου πάντοτε νὰ ἐπικυροῖ τὰς πράξεις αὐτοῦ βουλῆς, ἂν καὶ τοσαύτη ἦτο ἡ δυσπιστία τὴν ὁποίαν ἔτρεφον ἔτι οἱ αὐτοκράτορες κατὰ τῶν βουλευτικῶν γενῶν, ὥστε ὁ Γαλλιηνὸς εἶχεν ἐκδώσει νόμον κατὰ τὸν ὁποῖον εἰς οὐδένα τῶν βουλευτῶν ἐπετρέπετο νὰ ἔχῃ ἀξίωμά τι ἐν τῷ στρατῷ. Ὁ Κλαύδιος, κατατροπώσας προχείρως τὸν Αὐρίολον, ἀπέβαλε τῆς Ἰταλίας τοὺς Ἀλλαμανοὺς, ἐτράπη ἔπειτα κατὰ

τῶν Γότθων, οἵτινες δεινῶς ἐβλαπτον τὰς περὶ τὸν Ἴστρον ἐπαρχίας, ἐξηφάνισεν ὑπὲρ τὰς 300,000 τῶν βαρβάρων τούτων καὶ μέχρις ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου κατώρθωσε νὰ ἐξώσῃ αὐτούς, μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας. Κατὰ δυστυχίαν καὶ ὁ Κλαύδιος αὐτὸς ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ πολλοὺς ἀγρίους Γερμανοὺς ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἢ ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ (Τρεβελ. Πολ. Κλαύδ. 8. 9), ὅπερ συνετέλει εἰς τὴν ἐκβαρβάρωσιν τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξαχρείωσιν τοῦ στρατοῦ, διότι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οὐδὲν ἔχοντες αἴσθημα τιμῆς ἢ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, ἕτερόν τι τὸ κινοῦν αὐτοὺς δὲν εἶχον εἰμὴ τὸ ἀργύριον καὶ τὴν λείαν. Ἐν γένει δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἂν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος δὲν κατεστράφη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἔτι ἀπὸ τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος, αἴτιον δὲν εἶναι ἡ τῶν Ῥωμαίων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν Γερμανῶν αὐτῶν κατάστασις, οἵτινες, μὴ ἀποτελοῦντες, ὡς προείρηται, ἔθνος πολιτικῶς καὶ εὐρύθμως ὀπωσοῦν συγκεκροτημένον, δὲν προετίθεντο τὴν τακτικὴν κατάκτησιν, ἀλλὰ μόνον τὴν λεηλασίαν· ὅθεν ὑπερέβαλλον μὲν πολλάκις τὸν Ῥῆνον καὶ τὸν Ἴστρον ἵνα συλαγωγήσωσιν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐπικρατείᾳ, ἔπειτα ὅμως εὐχερῶς διηροῦντο καὶ ἠγοράζοντο ὑπὸ τῶν ἐπιτηδειοτέρων καὶ πλουσιωτέρων Ῥωμαίων, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐπανήρχοντο οἴκαδε ὅπου εἶχον ἀποχρώσαν εἰς κατοικίαν χώραν. Ἐν τῇ πέμπτῃ ἐξεναντίας ἑκατονταετηρίδι, οἱ Γερμανοί, ἐξωσθέντες διὰ τῆς βίας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πατρίδος ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀσίας ἐπισκήψαντος χειμῶνος, κατέλαβον μονίμως τὸ δυτικὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέρος καὶ ἐπήγαγον οὕτω τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ.— Ἀποβιώσαντος τοῦ Κλαυδίου ἐν ἔτει 270, ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε τὸν ἐπίσης ἄξιον στρατηγὸν Αὐρηλιανόν, ὅστις ἐξέωσε τῆς ἄνω Ἰταλίας τοὺς εἰσβαλόντας εἰς αὐτὴν Μαρκομάνους, ἀπέκρουσεν ἔπειτα καὶ τοὺς Ἀλλαμανοὺς, καὶ, θεωρῶν ἤδη ὅτι αἱ Ἄλπεις οὐδεμίαν παρεῖχον εἰς τὴν Ῥώμην ἀσφάλειαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων (ἐπὶ τῆς τελευταίας αὐτῶν εἰσβολῆς, οἱ Ἀλλαμανοὶ εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς τῆς μητροπόλεως καὶ προήλασαν ἐπὶ τούτῳ μέχρι τῆς Ὀμβρικῆς) ἀπεφάσισε νὰ περιβάλῃ τῇ πόλει τεῖχος μέγα, τὸ ὁποῖον δὲν συνεπληρώθη εἰμὴ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ. Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐνίκησε καὶ τοὺς Γότθους, ἐνόμισεν ὅμως ἀπαραίτητον νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν καὶ νὰ καταστήσῃ πάλιν τὸν Ἴστρον σύνορον τοῦ κράτους· ὥστε πρώτην ταύτην φορὰν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἔπαθε μείωσιν λόγου ἀξίαν, ἂν καὶ διὰ νὰ μὴ φανῇ τοῦτο, ἡ ἐπαρχία τῆς Μοισίας ἐτμήθη εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ ἓν ἔλαβε τὸ τῆς Δακίας ὄνομα (Οὐοπίσκου Αὐρηλιανὸς 21. Εὐτρ. 9, 14, 15). Ἀλλὰ τὸ μέγιστον κατόρθωμα τοῦ Αὐρηλιανοῦ εἶναι ὅτι ἠνώρθωσε τὴν ἑνότητα τοῦ κράτους, ὁποία ἦτο πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν λεγομένων τριάκοντα τυράννων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐτράπη κατὰ τῆς Ζηνοβίας, ἥτις ἐκυριάρχει τῆς Συρίας, τοῦ πλείστου τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου. Ἡττηθεῖσα δὲ ἤδη περὶ Ἔμεσαν, κατέφυγεν εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτῆς πρωτεύουσαν Παλμύραν (σελ. 47 καὶ 48)· καὶ μὴ δυναμένη ν' ἀνθέξῃ ἐνταῦθα ἐπὶ πολὺ διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν, ἠθέλησε

νὰ φύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, ἀλλὰ ἠχμαλωτεύθη, 270. Τότε παρεδόθη ἡ Παλμύρα, καὶ ὁ Αὐρηλιανός, ὅστις συνήθως παρεξετρέπετο εἰς παράλογον τραχύτητα, προσηνέχθη πρὸς αὐτὴν ἐπιεικῶς, μὴ φονεύσας εἰμὴ τοὺς πιστοτέρους περὶ τὴν βασιλίδα ἄνδρας, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ περιώνυμος Βλλην φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ Λογγῖνος. Ἅμα ὅμως ἀναχωρήσαντος τοῦ αὐτοκράτορος, ἐστασίασεν ἡ πόλις καὶ τότε αὐτὴ μὲν κατεσκάφη, οἱ δὲ κάτοικοι ἐσφάγησαν ἠβηδόν. Ὁ Αὐρηλιανός, ὑποβαλὼν οὕτω αὖθις ἅπασαν τὴν ἀνατολὴν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐπεχείρησε νὰ καταλύσῃ καὶ τὸν ἄρχοντα ἔτι τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Βρετανίας Τέτρικον· ἀλλ' οὗτος, ἀπαυδήσας ἀπὸ τὰς τυραννίας τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, παρεδόθη αὐθόρμητος εἰς τὸν αὐτοκράτορα, 274, τελέσαντα ἤδη θρίαμβον λαμπρόν, τὸν ὁποῖον ἐπεκόσμησαν ἡ Ζηνοβία καὶ ὁ Τέτρικος, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐχαιρέτησαν ὡς πανήγυριν τῆς ἀνορθώσεως τοῦ κράτους. Ὁ θρίαμβος οὗτος ἐπεσφράγισε τὸν βίον τοῦ Αὐρηλιανοῦ, ὅστις θελήσας ἐπὶ τέλους νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐφονεύθη καθ' ὁδὸν, ἐν Βυζαντίῳ, 275, ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων, διότι καὶ ὁ Αὐρηλιανὸς ἦτο, ὡς προείρηται, ἀνὴρ αἱμοβόρος καὶ τραχύς, τὰ δὲ βουλευτικὰ μάλιστα γένη πολλάκις ἠσθάνθησαν τὴν βαρεῖαν αὐτοῦ χεῖρα καὶ τὸν ἄγριον θυμόν.—Οἱ λεγεῶνες εἶχον δημιουργήσει τοσούτους αὐτοκράτορας, ὥστε αἴφνης, ὡσανεὶ ἀπηυδηκότες ἀπὸ τοῦ ἔργου τούτου, παρεκάλεσαν τὴν ἐκπλαγεῖσαν διὰ τὴν τοιαύτην αἴτησιν βουλὴν, νὰ ὁρίσῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ κράτους (Οὐοπ. Τάκιτος, 2). Ἡ βουλὴ ἐχειροτόνησε λοιπὸν τὸν γηραιὸν, σεβάσμιον καὶ βαθύπλουτον βουλευτὴν Κλαύδιον Τάκιτον· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ λεγεῶνες μετενόησαν διὰ τὴν τοιαύτην τοῦ δικαιώματος αὐτῶν παραχώρησιν, καὶ, μετὰ ἓξ μῆνας, φονεύουσι, 276, τὸν αὐτοκράτορα τῆς βουλῆς, ὅστις εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν διὰ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰς εἰσβολὰς τῶν Γότθων καὶ τῶν Ἀλανῶν· φονεύουσιν ἔπειτα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φλωριανὸν, τὸν ὁποῖον ἡ βουλὴ ἠθέλησε νὰ διορίσῃ διάδοχον τοῦ Τακίτου, καὶ ἀναγνωρίζουσι τὸν ὑπὸ τῶν ἐν Παννονίᾳ λεγεώνων ἀναγορευθέντα στρατηγὸν Αὐρήλιον Πρόβον, 276.— Ὁ Πρόβος ἀνεδείχθη ἡγεμὼν ἰσχυρὸς καὶ μάχιμος, κατορθώσας νὰ διαφυλάξῃ πανταχόθεν τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐν μέρει διὰ τῶν ὅπλων, ἐν μέρει ὅμως καὶ διὰ τρόπων μαρτυρούντων εἰς ποίαν ἀθλιότητα εἶχον καταντήσει οἱ Ῥωμαῖοι καὶ διὰ πόσων μεγάλων θυσιῶν ἐξηγόραζον τὰς προσωρινὰς ἐκείνας ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπαλλαγάς. Διότι ὁ Πρόβος κατεσκεύασε τὸ μακρὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον, ἀπὸ τοῦ μέσου Ῥήνου μέχρι τοῦ μέσου Ἴστρου παρατεινόμενον, σκοπὸν εἶχε νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῶν εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μεταξὺ τοῦ κάτω μέρους τῶν δύο ποταμῶν καταληφθεῖσαν χώραν. Προστούτοις παρεδέχθη πολυαρίθμους βαρβάρους εἴτε ἐντὸς τῶν ἐπαρχιῶν, εἴτε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ στρατῷ. Ὁπωσδήποτε δὲ, ἀσφαλίσας ὁπωσοῦν τὸ κράτος, ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ, ἐπὶ τῆς εἰρήνης, τοὺς λεγεῶνας εἰς κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, καὶ ἐφονεύθη, τῷ 282, ὑπὸ τοῦ δυσηρεστημένου στρατοῦ.—Ὁ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν ἔπαρχος τῶν δα-

ρυφόρων Κάρος ἐβλήθη ὑπὸ κεραυνοῦ ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, ἐδολοφονήθη ἐπὶ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας αὐτοῦ, 283. Ἐκ δὲ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Καρίνου καὶ Νομεριανοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχε παραλάβει ἐξ ἀρχῆς κοινωνοὺς τῆς κυβερνήσεως, ὁ μὲν τελευταῖος, ὅστις εἶχε παρακολουθήσει τὸν πατέρα εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην, ἐφονεύθη μετ' ὀλίγον, 284, ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀναγορεύσαντος τὸν Δαλμάτην Διοκλητιανόν, ὁ δὲ ἐν Εὐρώπῃ ὑπολειφθεὶς Καρῖνος, κατετροπώθη, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τῆς τρίτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, ἡ Ῥωμαϊκὴ μοναρχία ὑφίστατο ἤδη ὑπὲρ τὰ 300 ἔτη· οὐδεὶς ἠσφάλισε τὸ κλονιζόμενον ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ᾠκοδομήθη καὶ ὀλίγοι, ὡς φαίνεται, ἐμελέτησαν ἁπλῶς τὸ τοιοῦτον. Ἦτο δὲ στρατοκρατία μᾶλλον ἢ μοναρχία· ὁ κατέχων τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἦτο ἀφ' ἑνὸς περιβεβλημένος ὑπέρογκον ἐξουσίαν, ἀφ' ἑτέρου ἵστατο εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου καὶ τῆς ἀπωλείας. Καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ ἀείποτε ἔβλεπε περὶ αὐτὸν τὰς ἄρκυς τῆς ἐπιβουλευομένης αὐτὸν φιλοδοξίας, ὁ δὲ στρατὸς ἦτο ἀείποτε ἕτοιμος νὰ ἀνακηρύξῃ νέον αὐτοκράτορα καὶ ἀείποτε παρὰ τὸν θρόνον ὥρυσσε τὸν τάφον. Τοιουτοτρόπως ἐξηκολούθησεν ὑπάρχον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἀφοῦ ὁ Διοκλητιανὸς κατέβαλε τὸν Καρῖνον. Ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατέστη μὲν ἤδη μόνιμος ὁ πρότερον ἐκ διαλειμμάτων μόνον ἀναφαινόμενος ἀνατολικὸς ὄγκος τοῦ αὐτοκράτορος, ὡρίσθη δὲ νομοθετικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἡ αὐλικὴ ἐθιμοταξία καὶ ἡ πολιτικὴ ἱεραρχία καὶ ἀπέβησαν τρόπον τινὰ ἡ ψυχὴ τῆς πολιτείας· προστούτοις ὁ ἡγεμὼν ἰδίως ἐχωρίσθη διὰ χάσματος μεγάλου ἀπὸ τοῦ ἔθνους, ἐφόρεσε τὸ κύριον σημεῖον τῶν κυριάρχων τῆς Ἀσίας, ἤτοι τὴν λευκὴν περὶ τὴν κεφαλὴν ταινίαν, τὴν καλουμένην διάδημα, καὶ ἅπαντα τὸν λοιπὸν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας κόσμον, ἐνῷ πρότερον δὲν εἶχεν ἕτερον διακριτικὸν σημεῖον εἰμὴ μόνην τὴν πορφύραν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν κατέστησαν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἀσφαλέστερον ἀφ' ὅτι ἦτο ἄχρι τοῦδε, οὐδ' αὐτὸς τοῦ Σεβαστοῦ ὁ τίτλος, οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀποθέωσις, τὴν ὁποίαν μετὰ θάνατον ἐλάμβανον ἢ καὶ ζῶντες ἔτι ἀπῄτουν οἱ αὐτοκράτορες, προεφύλαττεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς στάσεως καὶ τῆς δολοφονίας. Οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἄρχεται νέα ὡς πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐποχή, ἥτις, ὡς πρὸς τὸ ἥμισυ αὐτοῦ μέρος, εἶναι καὶ ἡ τελευταία. Οἱ βάρβαροι, ἁπανταχόθεν πλημμυρήσαντες, ὑπερέβαλλον τὰ ἀπέραντα τοῦ κράτους τούτου σύνορα καὶ ἐλῄστευον καὶ ἐλεηλάτουν ἐντὸς αὐτοῦ δεινῶς, οἱ δὲ κάτοικοι μικρᾶς ἐτύγχανον ἀπὸ τῶν λεγεώνων προστασίας, τῶν ἐπαγόντων πολλάκις εἰς αὐτοὺς καταπίεσιν χείρονα τῆς βαρβαρικῆς· μέγιστος δὲ ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος εἰς τὰ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς σύνορα, παρὰ τὸν Ῥῆνον καὶ παρὰ τὸν Ἴστρον. Ὅθεν ὁ Διοκλητιανὸς ἐνόμισεν ὅτι εἷς καὶ μόνος αὐτοκράτωρ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ὅλου κράτους· καὶ τούτου ἕνεκεν, ἀπὸ τοῦ τρίτου τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἔτους, 286, κατέστησε Συναύγουστον τὸν τραχὺν Παννόνιον Μαξιμιανόν, εἰς ὃν ἀνέθηκε τὴν ἄμυναν τοῦ Ῥήνου, αὐτὸς

ἀναλαβὼν τὴν τοῦ Ἴστρου καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἄμυναν. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος διχοτομία δὲν ἐγένετο μόνον χάριν τῆς ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἐξασφαλίσεως τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀντιταχθῇ φραγμός τις εἰς τὴν φιλοδοξίαν τῶν στρατηγῶν, οἵτινες, προϊστάμενοι ἰσχυρῶν στρατῶν, εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ ἐπιθυμήσωσι τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἁπλῆ ἐκείνη διαίρεσις δὲν ἐξήρκει, διότι ἐν Αἰγύπτῳ μὲν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Ἀχιλλεύς, ἐν Βρετανίᾳ δὲ ὁ Καραύσιος. Ὅθεν ὁ Διοκλητιανὸς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν πλείονας ἄνδρας καὶ, ἐν ἔτει 291, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Αὐγούστου Μαξιμιανοῦ, ἐχειροτόνησε δύο ἔτι Καίσαρας, τὸν ἐκ Δαρδανίας Κωνστάντιον τὸν Χλωρὸν καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Αὐρηλιανῆς Δακίας Γαλέριον, τάξας ὅτι τὸ τοῦ Καίσαρος ἀξίωμα εἶναι μὲν ἀνώτατον, ἀλλ' ὅμως ἐπέχει πάντοτε δευτερεύουσαν ὡς πρὸς τὸν Αὔγουστον τάξιν. Τότε κατεβλήθησαν οἱ στασιασταὶ· καὶ ὁ μὲν Κωνσάντιος κατετρόπωσε τὸν ἐν Βρετανίᾳ διαδεξάμενον τὴν τοῦ Καραυσίου ἀρχὴν Ἄλλεκτον, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀχιλλέα, ὁ δὲ Γαλέριος ἐπεξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Τίγρεως ποταμοῦ.—Ἐντούτοις ἡ ὁμολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἄλλοι μὲν τῶν αὐτοκρατόρων ἄχρι τοῦδε παρέβλεπον καὶ ἀνείχοντο, ἄλλοι δὲ δεινῶς κατεδίωκον, ὡς ὁ Δέκιος, ἐξηπλώθη πολὺ εἰς ἁπάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Εἴπομεν ἤδη ὅτι τὸ κράτος ἐκεῖνο δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι συνῆψε πρὸς ἄλληλα τοσαῦτα τῆς γῆς ἔθνη, παρεσκεύασε πολυειδῶς τὴν ὁδὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ· τῳόντι, οἱ θεοὶ τῆς Γαλατίας λ. χ. κατέστησαν ἐντεῦθεν γνωστοὶ εἰς τὴν Συρίαν, καὶ οἱ θεοὶ τῆς Συρίας εἰς τὴν Γαλατίαν, ἐκ δὲ τούτων ἀπέβη κατὰ μικρὸν πασιφανὴς ἡ ματαιότης ἁπάσης εἰδωλολατρείας. Προστούτοις, ἐνῷ ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους παρέλυεν ὁσημέραι, ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἔτι ἀπὸ τῆς 2 μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος, ἔλαβε, διὰ τῆς διακρίσεως τοῦ κλήρου ἀπὸ τῶν λαϊκῶν καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς τῶν Ἐπισκόπων ἐξουσίας, εὔρυθμον καὶ ἱεραρχικὸν ὀργανισμόν, ὅστις θαυμασίως συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἱερῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἔκτοτε, κατὰ δυστυχίαν, ἤρξατο νὰ εἰσχωρῇ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς διαίρεσίς τις καὶ διαφθορά, ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκαταμάχητον πρόοδον τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Σωτῆρος (*). Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν ἔλαβε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πολλὴν ἐπίδοσιν καὶ προσεκτήσατο πλείστους τοῦ κράτους κατοίκους. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς ἀπέκρουεν ἅπαντα τὸν Ῥωμαϊκὸν βίον, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀπέκρουον ἰδίως τοὺς θεοὺς ἐκείνους ἀπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἐθνικὴ

(*) Σημειωτέον ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι Ῥώμης, ἐρειδόμενοι κυρίως εἰς τοῦτο ὅτι ἦσαν ἀρχιερεῖς τῆς μητροπόλεως τοῦ ὅλου κράτους, ἔτι δὲ εἰς τὴν παράδοσιν ὅτι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, ἔκτισε τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης καὶ ὑπέστη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 3 καὶ 4 ἑκατονταετηρίδος νὰ προτείνωσιν ἀξιώσεις περὶ πρωτείων καὶ νὰ βάλλωσι τὰ πρῶτα ἂν καὶ ἀσθενῆ θεμέλια τῆς μετέπειτα τοσοῦτον ἀναπτυχθείσης κατὰ τὴν δύσιν ἐκκλησιαστικῆς κυριαρχίας.

εἰςέτι ἡ Ῥώμη ἐξητεῖτο τὴν σωτηρίαν αὐτῆς· ἐνγένει δὲ τὰ ἤθη καὶ ὁ βίος τῶν χριστιανῶν προσέκρουον πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰς τὰ ἤθη καὶ τὸν βίον τῆς Ῥώμης. Ἀφ' ἑτέρου τὸ κράτος περιέστη εἰς δεινὴν διαφθορὰν καὶ ἡ σαπρότης αὐτοῦ κατέστη πανταχόθεν καταφανής· ἐντεῦθεν οἱ Αὔγουστοι Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς καὶ μάλιστα ὁ Καῖσαρ Γαλέριος ἐφαντάσθησαν ὅτι αἰτία τῆς διαφθορᾶς τοῦ κράτους καὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ Χριστιανισμός. Ἡ ἀπάτη ἦτο δεινή, ἀλλ' ἐξηγεῖται εὐκόλως· ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ἀφανίσωσι ῥιζηδὸν τὸ νέον θρήσκευμα εἰς ἅπαν τὸ κράτος καὶ νὰ ἀνορθώσωσιν ἁπανταχοῦ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, οἵτινες ἐποίησάν ποτε τὴν Ῥώμην μεγάλην καὶ λαμπράν· ἐπὶ δὲ τούτῳ διέταξαν, διὰ πολλῶν αὐτοκρατορικῶν δογμάτων, 303, 304, νὰ καταστραφῶσιν αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, νὰ καῶσιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι, νὰ βιασθῶσιν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὸ νὰ θύωσι τοῖς θεοῖς καὶ νὰ στερηθῶσιν ἁπάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων μεχρισοῦ ἀρνηθῶσι τὴν πίστιν αὐτῶν (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστ. 7, 2). Αἱματηρὸς καὶ ἀπάνθρωπος τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἐπέσκηψεν ἤδη καθ' ἅπαν σχεδὸν τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων· χιλιάδες πολλαὶ ἀνδρῶν, γυναικῶν, παίδων ἐβασανίσθησαν καὶ ἐθανατώθησαν· πᾶσα ἡ ἔμφυτος ἀγριότης καὶ θηριωδία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτῆρος ἐτράπη τότε κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀντιπαρέταξαν εἰς τὰς βασάνους καὶ τὸν θάνατον τὴν ἀδάμαστον τῆς πίστεως ῥώμην, μαρτυρήσαντες γενναίως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστ. 7, 6—11). Ἀλλ' ὁ διωγμὸς δὲν ὑπῆρξεν ἐξίσου δριμὺς εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ ἀχανοῦς κράτους, διότι ἡ ἐκτέλεσις τῶν αὐτοκρατορικῶν διαταγῶν ἐξηρτᾶτο πολὺ μᾶλλον ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν ὑπαλλήλων ἢ ἀπὸ τῆς θελήσεως τῶν αὐτοκρατόρων. Ἰδίως Κωνστάντιος ὁ Χλωρός, ὅστις προΐστατο τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, ἴσως διότι ἐν ἀπορρήτῳ εἶχεν εὐμενῶς πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ἴσως καὶ ἀπὸ ἁπλοῦν φιλανθρωπίας αἴσθημα, δὲν κατεδίωξεν εἰμὴ κατ' ἐπιφάνειαν τοὺς χριστιανοὺς τῆς Γαλατίας, τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Βρετανίας, προσκτησάμενος διὰ τοῦτο, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν χριστιανῶν τοῦ κράτους.—Ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρικυμίας ταύτης ἀπέθεσαν τὴν ἀρχὴν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανός, 305, (Εὐτροπ. 9, 27) ὁ μὲν πρῶτος ὑπὸ ἀκηδίας, ὁ δὲ, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Γαλερίου, οἱ δὲ δύο Καίσαρες, Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς καὶ ὁ Γαλέριος, ἀνηγόρευσαν ἑαυτοὺς Αὐγούστους καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὸ κράτος, φυλάξαντος τοῦ Κωνσταντίου τὰς προμνημονευθείσας δυτικὰς ἐπαρχίας, προσλαβόντος δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν· ἀλλὰ τὰς τελευταίας ταύτας χώρας δὲν διετήρησεν ἐπὶ πολὺ, διότι ὁ Γαλέριος προεχειρίσατο δύο νέους Καίσαρας, ἀμφοτέρους Ἰλλυριούς, ὧν ὁ μὲν Σεβῆρος ἔλαβε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν, ὁ δὲ Μαξιμῖνος, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον (Ζωναρᾶ, 12, 32. Εὐτροπ. 10, 2). Ὁ τοῦ Γαλατικοῦ Αὐγούστου υἱὸς Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶχεν ἤδη διαπρέψει ἐν πολέμῳ καὶ ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἀδικηθεὶς ἐπὶ τῆς προειρημένης τοῦ Καισαρικοῦ ἀξιώματος διανομῆς, ἔτι δὲ κινδυνεύσας, ὡς λέγουν, καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν νὰ στερηθῇ ὑπὸ τοῦ Γαλε-

ρίου (Ζωσίμου, 2, 8. Ζωναρᾶ, 12, 30), παρ' ᾧ διετέλει ὡς ὅμηρος, φεύγει πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ, ἀποθανόντος τούτου, 306, ἐν Ἐβοράκῳ (York) τῆς Βρετανίας, ἀναγορεύεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὔγουστος.

Ὁ διωγμὸς τῶν χριστιανῶν, γινόμενος μετριώτερον μὲν ὀπωσοῦν ἢ προηγουμένως, ἐξηκολούθει ὅμως ἔτι· ἀλλ' ὁ Κωνσαντῖνος προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς ὅπως ὁ πατὴρ, καὶ ἀνεδείχθη μάλιστα ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὔνους, διότι, ἂν καὶ μὴ δεξάμενος εἰμὴ βραδύτερον ἐπισήμως τὸ νέον θρήσκευμα, ὡμολόγει ἔκτοτε τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ καὶ προστούτοις, ἐν τῇ φρονήσει δι' ἧς ἀείποτε διεκρίθη, εἶδεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἦσαν τὸ ὑγιέστερον καὶ ἰσχυρότερον μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου στηριζόμενοι οἱ αὐτοκράτορες ἠδύναντο νὰ ὑποστηρίξωσι τὸ πανταχόθεν καταῤῥέον κράτος. Ὁ Γαλέριος δὲν ἀνεγνώρισε τὸν Κωνσταντῖνον ὡς Αὔγουστον, χειροτονήσας, μετὰ τὸν θάνατον Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ, Αὔγουστον μὲν τὸν Σεβῆρον, πρῶτον δὲ Καίσαρα τὸν Μαξιμῖνον· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, ὅστις, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ἔδειξε πνεῦμα νομιμότητος καὶ τάξεως, ἠρκέσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δευτέρου Καίσαρος. Ἀλλ' ἕτεραι περιστάσεις ἐπήγαγον τὴν μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων ῥῆξιν, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ἔκβασις ἦτο πρόδηλος, διότι ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐρείδετο ἐπὶ τῶν πολυαρίθμων ἤδη καὶ ἠθικῶς καὶ ἱεραρχικῶς ἄριστα συγκεκροτημένων χριστιανῶν, ἐνῷ ἅπαντες οἱ λοιποὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον περιεπτύσσοντο ἔτι τὰ σαπρὰ τῆς ἀρχαίας λατρείας εἴδωλα. —Ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ 306 ἔτει, ἡ Ῥώμη, εἰς ἣν ἤδη δὲν ἔβρεον οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατοικοῦντες αὐτοκράτορες, πιεσθεῖσα ὑπὸ τῶν καταθλιπτικῶν διατάξεων τοῦ Γαλερίου καὶ τοῦ Σεβήρου, ἐπανίσταται κατ' αὐτῶν καὶ ἀναγορεύει Αὔγουστον τὸν Μαξέντιον, υἱὸν τοῦ γηραιοῦ Μαξιμιανοῦ, ὅστις ἀναλαμβάνει ἐπίσης μετ' ὀλίγον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου (Ζωσίμου 2, 9. Εὐτροπ. 10, 2), ὁ δὲ κατ' αὐτῶν πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Γαλερίου Σεβῆρος, ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, πολιορκεῖται ἐν Ῥαουέννῃ, παραδίδεται καὶ, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, φονεύεται (Ζωσίμ. 2, 10). Τὸ Ῥωμαϊκὸν ἄρα κράτος ἦτο ἤδη διῃρημένον εἰς τρεῖς αὐτοκρατορίας· ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἦρχε τῶν Γαλατικῶν ἐπαρχιῶν, ὁ δὲ Μαξέντιος, μετὰ τοῦ πατρὸς Μαξιμιανοῦ, κατεῖχε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ὁ δὲ Γαλέριος τὰ λοιπὰ τοῦ κράτους μέρη, μετὰ τοῦ Καίσαρος Μαξιμίνου καὶ τοῦ ἐν ἔτει 307 ἀναγορευθέντος ὑπ' αὐτοῦ νέου Αὐγούστου, τοῦ Ἰλλυριοῦ Φλαυίου Λικινίου. Πρῶτος τῶν ἓξ τούτων ἡγεμόνων ἔπεσεν ὁ Μαξιμιανὸς, διότι διχονοήσας πρὸς τὸν υἱὸν καὶ καταφυγὼν πρὸς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, ἐπιβουλευθεὶς δὲ καὶ τούτου ἐπανειλημμένως τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ζωὴν, ἠνάγκασε τὸν ἄνθρωπον νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, 310. Ἐπίσης καὶ ὁ Μαξιμῖνος περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Γαλέριον, διότι αὐτογνωμόνως ἔλαβε, τῷ 308, τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῶν διενέξεων τούτων, ἐξηκολούθησεν ὁ διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ἡ μανία τῶν καταδιωκόντων συνετρίβη εἰς τὸν βράχον τῆς καρτερίας τῶν καταδιωκομένων, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Γαλέριος, ὑπὸ δεινῆς ἀσθενείας βασανιζό-

μενος, ἔτι δὲ θεωρῶν τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκριζώσεως τοῦ νέου θρησκεύματος, ἐπέτρεψεν, ἐν ἔτει 311, εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ συνέρχωνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, καθ' ὅσον δὲν ἐπιχειροῦσί τι κατὰ τῶν νόμων τῆς πολιτείας (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστ. 8, 17)· τὸ δόγμα ὅμως τοῦτο δὲν ἐξετελέσθη ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Μαξιμίνου, ὅστις μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐζήτει νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς λαμπρότητα. Κατ' αὐτὸ δ' ἐκεῖνο τὸ 311 ἔτος, ἀπεβίωσεν ὁ Γαλέριος, ὁ δὲ Λικίνιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὸ κράτος αὐτοῦ, καταστήσαντες ὅριον τὸν Ἑλλήσποντον. — Μετ' ὀλίγον ὁ ἐν Ἰταλίᾳ αὐτοκράτωρ Μαξέντιος ἐμελέτησε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐν Γαλατίᾳ Κωνσταντίνου, ὅστις ὅμως, ἀντεπεξελθὼν ῥαγδαίως καὶ γενναίως, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ, λαβὼν ἔκτοτε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὡς κύριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ σύμβολον, κατετρόπωσε τὸν Μαξέντιον, θανατωθέντα ἐν τῇ φυγῇ, 312 (Ζωσίμου 2, 16. Εὐτροπ. 10, 4). Ὁ Κωνσταντῖνος μετέβη ἤδη εἰς Μεδιόλανον, ὅπου συνεμάχησε μετὰ τοῦ Λικινίου, ἔδωκεν αὐτῷ σύζυγον τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Κωνσταντίαν καὶ ἀμφότεροι οἱ αὐτοκράτορες ἐπέτρεψαν ἀνεξιθρησκείαν εἴς τε τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς· ἐκεῖθεν δὲ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλατίαν, ἵνα ἀποκρούσῃ νέαν τινὰ εἰσβολὴν τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν, ὁ δὲ Λικίνιος ἐστράτευσεν ἐπὶ τὸν ἐπιτεθέντα κατ' αὐτοῦ Μαξιμῖνον καὶ κατετρόπωσεν αὐτὸν, 313, περὶ Ἀδριανούπολιν. Ὁ Μαξιμῖνος, τραπεὶς εἰς φυγὴν, ἀποθνήσκει μετ' οὐ πολὺ καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀναγνωρίζει ἤδη δύο μόνον αὐτοκράτορας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ διαιρεῖται. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Λικινίου φιλία διήρκεσε μικρὸν, διότι ἕκαστος ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ μοναρχήσῃ· ὅθεν ἀπὸ τοῦ 314 ἀντεπεξέρχονται κατ' ἀλλήλων. Καὶ ἡ μὲν ἔρις αὕτη συμβιβάζεται ἐπί τινα ἔτη, ἀνανεοῦται ὅμως τῷ 323 καὶ τότε, ἡττηθέντος τοῦ Λικινίου καὶ μετ' ὀλίγον φονευθέντος, τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑποτάσσεται ἅπαν εἰς ἕνα αὐτοκράτορα, τὸν Κωνσταντῖνον. Ὤφειλε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος κυρίως τὴν νίκην εἰς τοὺς χριστιανοὺς, διότι ὁ Λικίνιος εἶχε πάλιν ἀναδειχθῇ πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ, ὥστε οἱ χριστιανοὶ ἐπεθύμησαν νὰ ἴδωσιν ἅπαν τὸ κράτος περιερχόμενον εἰς χεῖρας τοῦ ἀρχαίου καὶ ἀμεταμελήτου αὐτῶν προστάτου. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐβαπτίσθη μὲν εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου (*), ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατὰ Μαξεντίου νίκης ἐπροστάτευσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπισημότερον τοὺς χριστιανοὺς, ἐδέχθη αὐτοὺς εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα καὶ κατεσκεύασε πολυτελεῖς ἐκκλησίας. Ἀφ' ἑτέρου δὲν κατεδίωξε μὲν τοὺς ἐθνικοὺς (Ζωσίμου 2, 29. 4, 36. Εὐσεβ. Κωνστ. 2, 45), οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὑπῆρξεν ἤδη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἡ ἐπίσημος τοῦ κράτους θρησκεία· ἐξεναντίας ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία ἐξηκολούθησεν ἔτι θεροῦσα ὡς τοιαύτην τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ δὲν ἀπηλλάγη ἀπὸ αὐτῆς εἰμὴ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον· ἀλλ' ἂν καί τινες εἶπον, ὅτι ἡ

(*) Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐκκλησία παρέλαβεν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἐβαπτίσθη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Σιλβέστρου, Ζωναρ. 13, 2.

διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου δὲν ἐπενήργησε πολὺ εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ Κωνσταντίνου, ἀναφέροντες τὸν ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ αὐτοῦ **Κρίσπου** καὶ τὴν τραχύτητα δι' ἧς διεξήχθησαν οἱ κατὰ Γότθων καὶ Φράγκων πόλεμοι αὐτοῦ, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ κράτους ἤρξατο νὰ ἀναφαίνεται ἡ εὐεργετικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιρροή· διότι ἀπηγορεύθησαν οἱ μονομαχικοὶ ἀγῶνες καὶ αἱ παλλακίδες, ἐμετριάσθη ἡ αὐστηρότης τῶν δημεύσεων ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας καὶ διετάχθη ὅτι οἱ φυλακισμένοι πρέπει νὰ κρατῶνται εἰς ὑγιεινὰς φυλακάς. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίσχυσεν ὅμως προστούτοις τὸ πνεῦμα τῆς ἱεραρχίας· ἡ ἐκκλησία ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ δέχεται διαθήκας, καὶ ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ κρίνωσι δικαστικὰς διαφοράς, ὁσάκις προσκληθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν διαδίκων. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπήγαγον βραδύτερον σπουδαῖα ἀποτελέσματα. — Ἡ Ῥώμη ἤδη ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἔπαυσε τοῦ νὰ ἦναι ἡ συνήθης καὶ τακτικὴ τοῦ κράτους ἕδρα, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἰδίως ἠδύνατο νὰ μὴ αἰσθάνεται ἑαυτὸν οἰκείως ἔχοντα ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, τῆς ὁποίας ἡ ἀριστοκρατία ἦτο προσηλωμένη εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. Προστούτοις, οἱ Γότθοι, ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Δακίας ὁρμώμενοι, ἠπείλουν νὰ διαρρήξωσι τὴν μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ κράτους συνέχειαν· ὥστε ἦτο χρεία νὰ ἀσφαλισθῇ τὸ κινδυνεῦον ἐκεῖνο μέρος. Δι' ὅλους τούτους τοὺς λόγους, ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὴν νέαν τοῦ κράτους πρωτεύουσαν, τὴν **Κωνσταντινούπολιν**, τελέσας, ἐν ἔτει 330, τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς μὲ ὑπερβάλλουσαν λαμπρότητα. Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἥτις ἔλαβε καὶ βουλήν τινα οὐδενὸς λόγου ἀξίαν, ἠξιώθη ὅλων τῶν μεγάλων προνομίων, ὅσα ἐνέμετο ἡ Ῥώμη· ὥστε ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος εἶχεν ἤδη, ἐκτὸς τοῦ ἀρχαίου ὄχλου τῆς Ῥώμης, νὰ χορτάζῃ καὶ τὸν νέον ὄχλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μαξεντίου, εἶχε διαλύσει τοὺς πραιτοριανούς, διῄρεσε τὸν στρατὸν εἰς δύο τμήματα, τὰς ἐντὸς τῶν πόλεων φρουρὰς (σταθμευούσας ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν κατοίκων, ὄχι, ὡς ἄχρι τοῦδε, εἰς στρατόπεδα) καὶ τὰ παρὰ τὰ σύνορα στρατόπεδα. Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης ὑπῆρξε βεβαίως νὰ συντρίψῃ τὴν ἰσχὺν τῶν λεγεώνων, τῶν τοσάκις διὰ τῶν στάσεων αὐτῶν ἐπικινδύνων ἀποβάντων εἰς τοὺς αὐτοκράτορας· ἡ νέα ὅμως διάταξις συνετέλεσεν, εἴς τε τὴν πλείονα τῶν κατοίκων κατάθλιψιν, καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν συνόρων. — Ὁ Κωνσταντῖνος διῄρεσε προστούτοις τὸ κράτος εἰς **τέσσαρας ἐπαρχίας** (praefecturae), εἰς τὰς ὁποίας δὲν περιελαμβάνετο ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις. Πᾶσα ἐπαρχία ὑποδιῃρέθη εἰς διοικήσεις, καὶ πᾶσα διοίκησις εἰς **ἐπαρχίας** (provinciae). — Ἡ αὐλὴ ἔλαβεν ὅλως ἀνατολικὸν σχῆμα καὶ οἱ ὑπάλληλοι αὐτῆς, οἱ δι' ἀτόπων ἐπωνυμιῶν καὶ ἔτι ἀτοπωτέρων προνομίων ἐπικοσμηθέντες, ἔτυχον νέας βαθμολογικῆς διατάξεως. Ἀλλὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀπέβη οὐδ' ἐδραιότερον, οὐδ' ἀσφαλέστερον. Ἅπαντες οἱ ὑπάλληλοι ἔλαβον ὑπερόγκους μισθούς, οἱ δὲ φόροι τοῦ κρά-

τους, διὰ τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην τῆς αὐλῆς, τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀναριθμήτων ὑπαλλήλων, δεινότατα ὑπερεξωγκώθησαν· μάλιστα δὲ καταθλιπτικός ὑπῆρξεν ὁ ἔγγειος φόρος, ἡ καλουμένη Ἰνδικτιών, καὶ ὁ ἐπὶ τῆς βιομηχανίας φόρος, τὸ λεγόμενον χρυσάργυρον. — Ὁ Κωνσταντῖνος εἶδε προστούτοις ἐπισκήψασαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν μεγάλην ἔριν περὶ τοῦ ζητήματος, ἂν ὁ Ἰησοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἦναι ὁμοούσιος τῷ πατρὶ ἢ οὔ. Ὁ Ἄρειος, πρεσβύτερος Ἀλεξανδρείας, ἐπρέσβευσε τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἡ δὲ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσα κατεδίκασε τὴν δοξασίαν ταύτην ὡς αἱρετικήν, 325. Ἀλλ' ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου διετηρήθη, εὗρε, κατὰ δυστυχίαν, πολλοὺς ἐν τῷ κράτει ὀπαδούς, παρεδέχθη δὲ αὐτὴν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Κωνσταντίνου υἱὸς Κωνστάντιος.

Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας, ἀνέτρεψε δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τοῦ ἐν ἔτει 337 συμβάντος, τὴν μετὰ τοσούτου κόπου κατορθωθεῖσαν ἑνότητα τοῦ κράτους· διότι διένειμεν αὐτὸ μεταξὺ τῶν 3 αὐτοῦ υἱῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν Κωνσταντῖνος, ἔλαβε τὰς Γαλατικὰς ἐπαρχίας, ὁ δὲ Κωνστάντιος, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὁ δὲ Κώνστας, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Θρᾴκην. Δὲν διεφύλαξε δὲ ὁ οἶκος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τὸν θρόνον οὐδὲ τριάκοντα ἀκριβῶς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγέτου ἐνιαυτούς. Διότι ἅμα μὲν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ἐφόνευσαν ἅπαντας σχεδὸν τοὺς ἄλλους αὐτῶν συγγενεῖς, τοσοῦτον μικρὸν ἴσχυεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔτι ὁ χριστιανισμός. Μετ' ὀλίγον δὲ πολεμοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Κώνστας· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος δεύτερος ἡττᾶται καὶ φονεύεται, 340 (Ζωσιμ. 2, 41. Εὐτροπ. 10, 9). Κατὰ τοῦ Κώνσταντος στασιάζει ὁ Μαγνέντιος, Φράγκος γεννηθεὶς ἐν Γαλατίᾳ, καὶ ὁ Κώνστας θανατοῦται ὑπὸ τούτου, 350, ἅπασα δὲ ἡ δύσις ἀναγνωρίζει τὸν Μαγνέντιον. Ἀλλ' ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς ἀνατολῆς Κωνστάντιος κατισχύει αὐτοῦ, καὶ, ἐν ἔτει 353, ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἑνοῦται πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἑνὸς (Ζωσίμ. 2, 48—53).— Ὁ Κωνστάντιος, παραδεχθεὶς, ὡς προείρηται, τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, κατεδίωξε δεινῶς τοὺς ὀρθοδόξους· στήσας δὲ τὴν ἕδραν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ εἰς Μεδιόλανον καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιτηρῇ μόνος καὶ νὰ ὑπερασπίζεται τὸ ὅλον κράτος, ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῆς ἀνατολῆς εἰς τὸν ἕνα τῶν δύο ἀπὸ τῆς σφαγῆς διασωθέντων ἐξαδέλφων αὐτοῦ, τὸν Γάλλον, ἀναγορεύσας αὐτὸν Αὔγουστον. Καὶ ἡ μὲν δυσπιστία, ἥτις πάντοτε κατέτηκε τοὺς αὐτοκράτορας, ἐπήγαγε μετ' ὀλίγον, 354, τὸν φόνον τοῦ Γάλλου τούτου. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Γερμανοὶ, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλλαμανοὶ δεινῶς ἐδῄουν τὴν Γαλατίαν, ὁ Κωνστάντιος ἠναγκάσθη νὰ χειροτονήσῃ Καίσαρα τὸν νεώτερον τῶν ἐξαδέλφων, τὸν Φλαύιον Ἰουλιανὸν, καὶ νὰ ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Γαλατίας. Αἱ εἰσβολαὶ τῶν Γερμανῶν ἠπείλουν τὴν ἐντελῆ τῆς χώρας ταύτης καταστροφὴν, οἱ δὲ Φράγκοι εἶχον ἤδη καταλάβει ὁριστικῶς μέρος τῆς βορείου Γαλατίας. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἀνὴρ γενναῖος περὶ

τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ, ἐνίκησε τοὺς Ἀλλαμανοὺς περὶ Στρασβοῦργον, 357, ἐξέωσεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου καὶ ἔφερε τὰ Ῥωμαϊκὰ ὅπλα πάλιν ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ τούτου (Ἀμμ. Μαρκελ. 10. 12. 17. 1. 2). Τότε ἡ δόξα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκίνησε τὴν ὑποψίαν τοῦ Κωνσαντίου, ὅστις ἠθέλησε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ αὐτὸν μέρος τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος ἀναγορεύει τὸν Ἰουλιανὸν Αὔγουστον, 360, καὶ ὁ μὲν Κωνστάντιος ἀποθνήσκει πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐξάδελφον, ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀποβαίνει μόνος κύριος τοῦ κράτους, 361. — Ὁ Ἰουλιανός, ὅστις ἀνετράφη ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν παιδείαν, καὶ εἶχεν, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων ἐξάγεται, πολλὰ ἐκ φύσεως προτερήματα, περιέπεσε, κατὰ δυστυχίαν, εἰς τὸ παράδοξον ἁμάρτημα τοῦ νὰ ἐξομόσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ νὰ ζητήσῃ πάλιν τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρείας. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, δι' ὃ ἐπεκλήθη Ἀποστάτης καὶ Παραβάτης, ἦτο ὀλέθριον μὲν, διότι ἔφερε πάλιν εἰς μέσον τὴν μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων πάλην, μάταιον δὲ, διότι ὁ χριστιανισμός, τὸν ὁποῖον νεάζοντα ἔτι δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ ἡ ἰσχυρὰ Ῥώμη, ἦτο ἤδη προδήλως ἀκαταγώνιστος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς δὲν κατεδίωξε τοὺς χριστιανοὺς διὰ τῆς ὑλικῆς βίας, ἀλλ' ἠγωνίσθη νὰ βλάψῃ αὐτοὺς ἄλλως, ἀπαγορεύσας αὐτοῖς τὴν σπουδὴν τῶν ἐθνικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐξώσας αὐτοὺς ὅσον οἷόν τε ἀπὸ ὅλων τῶν δημοσίων ἀξιωμάτων. Ἀφ' ἑτέρου ἠγωνίσθη νὰ καθαρίσῃ καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ ὁπωσοῦν τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο ἀπέτυχεν, ἀναδειχθεὶς μόνον σχολαστικὸς καὶ γελοῖος. Τοσοῦτον δὲ αἱ ἀλλόκοτοι ἐκεῖναι ἰδέαι ἠλλοίωσαν τὴν ἄλλως ἀγαθὴν ταύτην φύσιν, ὥστε ἐπεχείρησε καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ τὴν ἀνοικοδόμησιν, μόνον διὰ νὰ ψεύσῃ τὰς προφητείας τοῦ χριστιανισμοῦ· ἀλλὰ σεισμοὶ τῆς γῆς καὶ πῦρ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἀναδοθὲν ἐξεφόβησαν τοὺς ἐργάτας καὶ ἐματαίωσαν τὸ ἔργον (Ἀμμ. Μαρκ. 23. 1). Ἐφονεύθη δὲ ὁ Ἰουλιανὸς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκστρατείας τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ἵνα κατατροπώσῃ τὸ ἀπ' ἀνατολῶν ἐπαπειλοῦν ἀδιαλείπτως τοὺς Ῥωμαίους Περσικὸν βασίλειον, 363, καὶ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐξέλιπεν ἡ γενεὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν ζηλωτὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας Ἰοβιανόν, ὅστις συνωμολόγησεν αἰσχρὰν πρὸς τοὺς Πέρσας εἰρήνην καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐπιστροφῇ, 364. Ὁ αὐτὸς στρατὸς ἐχειροτόνησε τότε τὸν χριστιανὸν ἐπίσης Οὐαλεντινιανὸν Α'. (Εὐτρ. 10, 17. 18. Ἀμμ. Μαρκελ. 25. 7), ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς προσέλαβε κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Οὐάλεντα, αὐτὸς μὲν ἐβρεύσας ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἐργώδη τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἄμυναν ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῆς Γερμανίας, εἰς δὲ τὸν Ἀρειανὸν Οὐάλεντα, ἐπιτρέψας τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθέδραν καὶ τὴν ἄμυναν τῆς ἀνατολῆς (Ἀμμ. Μαρκελ. 26, 4). Ὁ Οὐαλεντινιανὸς Α'., ὅστις εἶχεν ἐνγένει τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν ἀγριότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, ἀνείχετο, ἂν καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος, εἰςέτι τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἐπεκύρωσεν, ἐν ἔτει 372, τὰ ἀρ-

χαῖα τῶν ἐθνικῶν ἱερέων προνόμια· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπεχείρησε νὰ ἐλαττώσῃ τὸν αὔξοντα τῆς ἐκκλησίας πλοῦτον, ὅστις ἤρξατο νὰ ἐπιφέρῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα.—Ὁ Οὐαλεντινιανὸς Α΄., ἀποθανὼν τῷ 375, κατέλιπε τὰς μὲν Γαλατικὰς ἐπαρχίας εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Γρατιανόν, τὴν δὲ Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν εἰς τὸν νεώτερον Οὐαλεντινιανὸν Β΄. Ἡ ὥρα τῆς καταλύσεως τῶν κατὰ τὴν δύσιν Ῥωμαίων προσήγγιζεν ἤδη τότε· τὰ ἤθη καὶ ὁ βίος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου εἶχον περιέλθει, περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους, εἰς κατάστασιν φοβερὰν καὶ ὀλεθρίαν· πᾶσαι αἱ τάξεις τοῦ ἔθνους ἠσχολοῦντο, ἅμα ἠδύναντο νὰ πράξωσι τοῦτο ὁπωσδήποτε, περὶ παίγνια, καὶ φλυαρίας, καὶ λήρους· ἡ φρικωδεστέρα ἀτονία καὶ ἀβρότης εἶχε διαπεράσει ἅπασαν ἐκείνην τὴν κοινωνίαν καὶ ἀποξηράνει, οὕτως εἰπεῖν, τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων αὐτῆς· πᾶσα ἁμαρτία καὶ κακοήθεια ἐκορυφώθη καὶ τοσαύτη ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα πάγκοινος φαυλότης, ὥστε γλῶσσα ἀνθρωπίνη δὲν ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ αὐτήν. Οἱ νοημονέστεροι ἐννόουν ὅτι βίος τοιοῦτος δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ, καὶ ἐπόθουν τὴν μεταβολήν, ὁθενδήποτε καὶ ὁπωσδήποτε ἤθελεν ἐπέλθει. Ἐπῆλθε δὲ τῳόντι, ἀλλὰ βραδέως καὶ κατὰ μικρόν· τὰ Γερμανικὰ ἔθνη κατεπολέμουν ἤδη πρὸ καιροῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος· ἀλλὰ περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ ληστεύωσι καὶ νὰ δῃῶσιν ἐν αὐτῷ ἢ τὸ πολὺ νὰ καταλαμβάνωσι μεθορίους τινὰς χώρας, διότι δὲν ἤθελον παντάπασι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν. Ἐκ τῶν Γερμανικῶν τούτων φυλῶν οἱ Γότθοι εἶχον συγκροτήσει ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Εὐρώπῃ μέγα κράτος, κυριαρχήσαντες τῶν Σαρματικῶν, τῶν Σλαυικῶν φυλῶν, ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς Βαλτικῆς καὶ μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθον ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, οἱ Οὖννοι, ἔθνος ἄγριον καὶ ἄγνωστον, ἀνῆκον πιθανώτατα εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλήν· οἱ Οὖννοι κατέλυσαν τὴν ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Εὐρώπῃ Γοτθικὴν κυριαρχίαν, ὦθησαν τοὺς Σλαύους ἐπὶ τοὺς Γερμανούς, τοὺς Γερμανοὺς ἐπὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, καὶ ἐπήγαγον μετ' οὐ πολὺ τὴν πτῶσιν τοῦ δυτικοῦ αὐτοῦ μέρους. Πρὸ πάντων οἱ Γότθοι, διὰ νὰ διαφύγωσι τοὺς Οὖννους, συνεπιέσθησαν παρὰ τὸν κάτω Ἴστρον, μοῖρα δέ τις αὐτῶν ἐγένετο, ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτῆς, δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Οὐάλεντος ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, 376. Ἡ μοῖρα αὕτη ἔλαβεν ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῶν δυτικῶν Γότθων ἢ Βεσιγότθων (Westgothen), ἐνῷ οἱ μείναντες ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου ὠνομάσθησαν Ἀνατολικοὶ Γότθοι ἢ Ὀστρογότθοι (Ostgothen). Οἱ ἐντὸς τῶν Ῥωμαϊκῶν συνόρων γενόμενοι δεκτοὶ Βεσιγότθοι κατεπιέσθησαν πολυειδῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· ὅθεν ὥρμησαν ἐπὶ τούτους, καὶ ὁ Οὐάλης πίπτει μαχόμενος πρὸς αὐτοὺς περὶ Ἀδριανούπολιν, 378 (Ἀμμ. Μαρκ. 31. 13). — Οἱ Γότθοι ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὰ ὀχυρὰ αὐτῶν τείχη. Ὁ Γρατιανός, ἔχων νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Γαλατίαν ἀπὸ τῶν Γερμανῶν, προεχειρίσατο Αὔγουστον τὸν Ἴβηρα Θεοδόσιον καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν τῆς ἀνατολῆς ἄμυναν, 379. Ὁ δὲ Θεοδόσιος, μετὰ ἑπταετεῖς ἀγῶνας, κατώρθωσεν, ἐν μέρει διὰ τοῦ πολέμου, ἐν μέρει διὰ συμβιβασμῶν,

νὰ δαμάσῃ τοὺς Γότθους, κατοικήσαντας ἤδη, ὡς συμμάχους Ῥωμαίους, ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ἴστρον ἐπαρχίαις. Ἐν τῇ ἀρκτικῇ Εὐρώπῃ συνέβαινον ἐντούτοις γεγονότα σπουδαῖα, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα ἠσθάνθη βραδύτερον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος· τὰ ἔθνη συνηλαύνοντο δεινῶς ὑπὸ τῆς Οὐννικῆς καταιγίδος· μετ' ὀλίγον, ἐκτὸς τῶν Γότθων, ἠναγκάσθησαν καὶ ἄλλοι Γερμανοί, πολυπληθέστεροι, νὰ προελθωσιν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔδαφος· κατὰ τὸ παρὸν ὅμως ἐπετράπη εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ ζήσωσιν ἔτι ἐπί τινα χρόνον.—Ὁ Γρατιανὸς ἀφῄρεσεν ἀπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν βουλὴν τὸ ἄγαλμα τῆς Νίκης καὶ ἐδήμευσεν μὲν τὰ κτήματα τῶν ναῶν, κατήργησε δὲ τὰ προνόμια τῶν ἱερέων τῆς εἰδωλολατρείας, 382. Ἀλλ' ἔπειτα, ἀντεπεξελθὼν κατὰ τοῦ ἐν Βρετανίᾳ στασιάσαντος Μαξίμου (διότι, καίτοι προδήλου οὔσης τῆς καταστροφῆς, ἐξηκολούθουν εὐδὲν ἧττον αἱ στάσεις), ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ καὶ φονεύεται, 383 (Ζωσίμ. 4, 35. Ὀροσ. 7, 34). Ὁ Θεοδόσιος ἀναγκάζεται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς Αὔγουστον τὸν Μάξιμον (Ζωσ. 4, 37), ὅστις ὅμως, διαῤῥήξας τὴν εἰρήνην τῷ 387, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξώσας τὸν Οὐαλεντινιανὸν Β'., καταπολεμεῖται τότε καὶ κατατροποῦται ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, 388. Ὁ Θεοδόσιος, ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ ὁ καθυποβληθεὶς εἰς ἐκκλησιαστικὴν ποινήν, ὅστις, διὰ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, 383, εἶχεν ἀναθεματίσει πάλιν τὸν Ἀρειανισμόν, ἀπηγόρευσεν ἤδη, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἀναλαβόντος τὴν ἀρχὴν τῆς δύσεως Οὐαλεντινιανοῦ Β'., τῷ 391, εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τὰς θυσίας καὶ τὴν εἰς τοὺς ναοὺς προσέλευσιν· ἐν ἔτει δὲ 392, ἐπέβαλε ποινὴν θανάτου κατὰ τῶν ἐπιτελούντων ἐθνικὰς θυσίας, ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος ἐγένετο χρεία νὰ ἐπαναληφθῇ βραδύτερον, ἡ δὲ δημοσία εἰδωλολατρεία δὲν ἐξέλιπεν ὡς ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Θεοδοσίου. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος, ὁ Οὐαλεντινιανὸς Β'. φονεύεται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ, Φράγκου δὲ τὸ γένος, Ἀρβογάστου, ὅστις χειροτονεῖ νέον αὐτοκράτορα τὸν πρώην θαλαμηπόλον Εὐγένιον, τὸν ἀποδόντα εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τοὺς ναοὺς αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν ἀείποτε ἔνθερμος προστάτης τῆς ὀρθοδοξίας ἀναδειχθεὶς, μέγας δὲ ἐπικληθεὶς, Θεοδόσιος, καταβάλλει τὸν Εὐγένιον, τῷ 394, μετ' ὀλίγους ὅμως μῆνας ἀποθνήσκει καὶ αὐτὸς, 395, καταλιπὼν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος εἰς δύο υἱοὺς, τὸν Ἀρκάδιον, λαβόντα τὸ ἀνατολικὸν μέρος, καὶ τὸν Ὀνώριον, λαβόντα τὸ δυτικόν.

Δύο ἀσθενῆ παιδάρια περιεβλήθησαν ἤδη τὴν πορφύραν τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ Α'. καὶ, τῇ ἀληθείᾳ, δύσκολον εἶναι νὰ εἴπωμεν, ποῦ ἡ δυστυχία, ἡ αἰσχρότης, ἡ ἀβελτηρία ὑπῆρξαν μεγαλήτεραι, ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ κράτους μέρει, ὅπου διῴκει ἀντὶ τοῦ Ὀνωρίου ὁ Βανδῆλος Στελίχων, ἢ ἐν τῷ ἀνατολικῷ, ὅπου ἐκυβέρνησαν ἀλληλοδιαδόχως, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρκαδίου, ὁ Γαλάτης Ῥουφῖνος, ὁ εὐνοῦχος Εὐτρόπιος καὶ ἡ βασιλὶς Εὐδοξία; Διὰ νὰ εὕρῃς ἀνθρώπους λέγει, ὁ Σαλβιανὸς, ἔπρεπε νὰ φύγῃς πρὸς τοὺς ἀγρίους βαρβάρους. Ὁ δὲ ἱερὸς Αὐγουστῖνος θρηνεῖ ὅτι ἐνῷ οἱ βάρβαροι σπαράττουσι τὸ κράτος, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Χριστιανοί, οἱ αἱρετικοί, συγκρούονται πρὸς ἀλλήλους καὶ καθ' ἑαυτούς. Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι καὶ τὰ δύο κράτη ἐδιχονόουν καὶ ἀντεπολεμοῦντο.—Οἱ Βεσιγόθοι, ἅμα

μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου, διαῤῥήξαντες τὰς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συμβάσεις καὶ ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν γενναῖον Ἀλάριχον, ὥρμησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, τῆς Ἰλλυρίας, ἐνέβαλον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέκτησαν ἁπάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἐκτὸς τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἔπειτα δὲ αἴφνης, ἡ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ἰσχυροῦ Στελίχωνος, ἀναγορεύει τὸν Ἀλάριχον ἐκεῖνον στρατηγὸν τῆς Ἰλλυρίας καὶ ὑποκινεῖ αὐτὸν νὰ εἰσβάλῃ, ἐν ἔτει 402, εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔσωσεν εἰμὴ μόνος ὁ Στελίχων, ὑποχρεώσας, διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος αὐτοῦ, τὸν Ἀλάριχον, ἐν ἔτει 403, νὰ ἐκχωρήσῃ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Συγχρόνως ἡ μεγάλη τῶν ἐθνῶν τρικυμία τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἐξ Ἀσίας ἐπισκήψασα θύελλα, ἐπλησίαζεν ὁσημέραι εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους, καὶ, ἐν ἔτει 406, ἀναρίθμητον σμῆνος βαρβάρων, ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ῥαδαγασίου ὁδηγούμενον, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· ὁ δὲ Στελίχων ἀνεδείχθη τὸ δεύτερον σωτὴρ τῆς χερσονήσου ἐκείνης, καταστρέψας ἐν Ἐτρουρίᾳ τὸ πλεῖστον τῶν ἐχθρῶν τούτων, ὄχι ὅμως διὰ Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ διὰ μισθοφόρων πάλιν βαρβάρων, Οὔννων, Γότθων καὶ ἄλλων (Ὄροσ. 7, 37). Μετ' ὀλίγον, 403, Βανδῆλοι καὶ Σοῆβοι, ἔθνη Γερμανικὰ, καὶ Ἀλανοὶ, ἔθνος Σαρματικῆς φυλῆς, ὁρμῶσιν ἐπὶ τὴν Γαλατίαν· ἐπειδὴ δὲ οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλλαμανοὶ εἶχον ἤδη προηγουμένως δεινῶς λεηλατήσει τὴν χώραν ταύτην, τὰ νεωστὶ περάσαντα τὸν Ῥῆνον στίφη, προετίμησαν, κατὰ τὸ τρίτον τῆς ἐν Γαλατίᾳ διατριβῆς αὐτῶν ἔτος, 409, νὰ μεταβῶσι, διὰ τῶν Πυρηναίων, εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ὅπου κατεστάθησαν καὶ τὰ τρία ἔθνη μονίμως (Ὄροσ, 7, 50). Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κατελύετο οὕτως ἡ Ῥωμαϊκὴ κυριαρχία ἐπέκεινα τῶν ὀρέων· ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία αὐτὴ κατέστη πάλιν ἐντοσούτῳ βορὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ ἄθλιος Ὀνώριος ἐφόνευσεν, ἐν ἔτει 408, τὸν τοσαύτας ὑπηρεσίας προσενεγκόντα εἰς αὐτὸν Στελίχωνα, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι συνεννοεῖτο κρυφίως (Ζωσίμ. 5, 32, 37. Ὄροσ. 7, 37, 39) μετὰ τοῦ Ἀλαρίχου. Τότε ὁ Ἀλάριχος ἐμβάλλει, 408, ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἰταλίαν, πολιορκεῖ τὴν Ῥώμην, ἐνῷ ὁ Ὀνώριος ἐκάθητο κεκλεισμένος εἰς τὴν ὀχυρὰν τῆς Ῥαυέννης πόλιν, καὶ ἀναγκάζει τὴν βουλὴν νὰ ἀναγορεύσῃ, 409, ἕτερον αὐτοκράτορα, τὸν ἔπαρχον τῆς Ῥώμης Ἄτταλον. Ὁ Ἄτταλος ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἰσχὺν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνῷ ὁ Ὀνώριος εἶχε διατάξει, 408, τὴν καταστροφὴν τῶν εἰδώλων καὶ τὴν δήμευσιν τῶν ναῶν τῆς εἰδωλολατρείας. Ἀλλ' ὁ Ἀλάριχος, ὡσανεὶ παίζων μὲ τὴν τύχην τῶν Ῥωμαίων, καθαιρεῖ πάλιν, τῷ 410, τὸν αὐτοκράτορα αὐτοῦ, καὶ, τῇ 28 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, γίνεται ἐξ ἐφόδου κύριος τῆς Ῥώμης (Ὄροσ. 7, 39, 40). Ἔπειτα ἀπῆλθεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐφαίνετο ἤδη σκοπῶν νὰ ἱδρύσῃ μονίμως ἐν τῇ χερσονήσῳ τὸ Βεσιγοτθικὸν αὐτοῦ κράτος. Ἀπεβίωσεν ὅμως ἐν τῇ ἀποδημίᾳ ταύτῃ, 410, ὁ δὲ γυναικάδελφος αὐτοῦ Ἀτάουλφος, τὸν ὁποῖον οἱ Βεσιγότθοι προεχειρίσαντο βασιλέα, ἐρῶν τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ὀνωρίου Πλακιδίας, τὴν ὁποίαν, ὑπὸ τοῦ Ἀλρίχου αἰχμα-

λωτευθεῖσαν, ἔλαβε βραδύτερον, 414, σύζυγον, κατεπείσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διεσώθη πάλιν ἀπὸ τύχης. Ὁ Ἀτάουλφος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἱσπανίαν, ἐπολέμησεν ἐπί τινα ἔτη ὁτὲ μὲν εἰς ταύτην, ὁτὲ δὲ εἰς ἐκείνην, ἐπὶ ἀποκτήσει χώρας, καὶ ἐδολοφονήθη, τῷ 415, διὰ τὴν προσήλωσιν αὐτοῦ εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ἤθη. Ὁ δὲ μετὰ τὴν σύντομον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Σιγερίχου βασιλείαν ἄρξας τῶν Βεσιγότθων Οὐαλλίας, κατέλαβεν ἀξιόλογον μέρος τῆς εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Πυρηναίων Γαλατίας καὶ ἔστησε τὴν ἕδραν τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰς Τολῶσσαν, τῷ 419. Περὶ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν, 415, ἐπῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν οἱ Βουργούνδιοι καὶ κατεστάθησαν περὶ τὸ Ἰουράσιον ὄρος.—Ἀπανταχόθεν λοιπὸν οἱ βάρβαροι διήρπαζον, κατεπυρπόλουν, ἐφόνευον· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, λέγει ὁ Σαλβιανὸς, ἐγέλων καὶ ἀπέθνησκον· ἕκαστος δὲν ἐφρόντιζεν εἰμὴ περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐζήτει νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐκείνου ναυαγίου ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ σωθῇ ἢ καὶ νὰ πλεονεκτήσῃ εἰσέτι ἀπὸ τούτου. Ἡ τέρψις ἦτο πάντοτε τὸ κύριον τῆς μερίμνης τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἀντικείμενον. Ἡ πόλις λ. χ. Αὐγούστα Τρηβιρῶν (Trier) διηρπάγη ὑπὸ τῶν βαρβάρων· τὸ δὲ πρῶτον πρᾶγμα περὶ οὗ οἱ ἐπιφανέστατοι αὐτῆς πολῖται, ἅμα ἀπαλλαγέντες τῶν ἐχθρῶν, παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα, ἦτο ἡ ἀνόρθωσις τῶν ἱπποδρομικῶν ἀγώνων. Ἀφ' ἑτέρου οὐδὲ τῆς στασιαστικῆς αὐτῶν μανίας παρητοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι, ὡσανεὶ διὰ νὰ εὐκολύνωσι, διὰ τῶν ἰδίων διχονοιῶν, εἰς τοὺς βαρβάρους τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους. Ἐν Βρετανίᾳ ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ, τῷ 407, ἀνήρ τις λεγόμενος Κωνσταντῖνος, καθυποτάσσει τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἱσπανίαν (Ζωσίμ. 5, 27—32) καὶ ἀναγκάζει τὸν Ὀνώριον νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν Αὔγουστον καὶ αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ τῷ 409, ἐπανίσταται ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ὁ στρατηγὸς Γερόντιος καὶ, ἐν τῇ ἀνωμαλίᾳ ταύτῃ, οἱ Σοῆβοι, οἱ Ἀλανοὶ καὶ οἱ Βανδῆλοι ὑπερέβαλον, ὡς προείρηται, εὐχερῶς τὰ Πυρηναῖα. Ἔπειτα ὁ μὲν Γερόντιος φονεύεται, τῷ 411, ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν (Ζωσ. 6, 5. Ὄρος. 7, 42), ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐπίσης κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος αἰχμαλωτεύεται καὶ θανατοῦται ὑπὸ Κωνσταντίου, τοῦ στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ὀνωρίου (Σωζομ. 9. 15. Ὄρος. 7, 42). Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, οἱ Ῥωμαῖοι ἐγκατέλιπον τὴν Βρετανίαν. Ὁ Ὀνώριος ἔγραψεν εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας ταύτης νὰ προνοήσωσιν οἴκοθεν περὶ τῆς ἀμύνης αὐτῶν ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῆς βορείου Βρετανίας, τῶν Πίκτων, (τῶν μηδέποτε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποταχθέντων) διότι ἡ Ῥώμη δὲν ἠδύνατο νὰ φροντίσῃ ἤδη περὶ τούτου (Ζωσ. 6, 10). Καὶ ἐν τούτοις αἱ στάσεις ἐξηκολούθουν· πολλοὶ ἔτι αὐτοκράτορες ἀντιπαρέστησαν κατὰ τοῦ Ὀνωρίου· ἐν τῇ Ἀφρικῇ ὁ Γίλδων, τῷ 397, καὶ πάλιν, τῷ 413, ὁ Ἡρακλειανός· παρὰ τὸν Ῥῆνον δὲ, τῷ 412, ὁ Ἰοβῖνος, ἅπαντες μικρὸν μόνον διατηρηθέντες. Ἐν γένει οἱ Ῥωμαῖοι ἄνθρωποι ἀποβαίνουσιν ἤδη μικροῦ λόγου ἄξιοι, πρωταγωνιστοῦσι δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, οἱ βάρβαροι.—Τελευταῖον ὁ Ὀνώριος ἀπέθανεν εἰς Ῥαούενναν, τῷ 423· ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ

ἀδελφὸς Ἀρκάδιος, ὁ τῆς ἀνατολῆς αὐτοκράτωρ, εἶχεν ἀποβιώσει πρὸ καιροῦ, τῷ 408, καταλιπὼν υἱὸν ἀνήλικον, τὸν Θεοδόσιον Β΄. τὸν ἐπιλεγόμενον μικρὸν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἤρξαν γυναῖκες, κληρικοὶ, αὐλικοί, διότι καὶ ἀφοῦ ἡλικιώθη, διήγαγε τὸν βίον παντάπασιν ἀλόγιστος. Ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφὴ αὐτοῦ Πουλχερία, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀνοησίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὑπέβαλέ ποτε εἰς αὐτὸν διάταγμα δι' οὗ κατεδικάζετο εἰς δουλείαν αὐτὴ ἡ φιλτάτη αὐτοῦ σύζυγος· καὶ ὁ Θεοδόσιος ὑπέγραψε τὸ διάταγμα τοῦτο ἐπίσης ἀπερισκέπτως καθὼς πάντα τὰ λοιπά. Ὁ Θεοδόσιος Β΄., ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύθη ἡ παραδοχὴ τῶν ἐθνικῶν εἰς πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις, ἐβασίλευεν ἔτι ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ὀνώριος· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐν Ῥαουέννῃ αὐλικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν τότε πρωθυπουργὸν Ἰωάννην, ἡ Βυζαντινὴ αὐλὴ ἔπεμψε στρατὸν ἵνα ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς δύσεως τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀνωρίου Πλακιδίαν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Οὐαλεντινιανὸν Γ΄. (ἡ Πλακιδία, διατελέσασά ποτε σύζυγος τοῦ Βεσιγοτθικοῦ βασιλέως Ἀταούλφου, συνεζεύχθη ἔπειτα τὸν στρατηγὸν ἐκεῖνον Κωνστάντιον, ὅστις κατέβαλεν, ἐπὶ Ὀνωρίου, τὸν Γαλατικὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον· ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίου δὲ, ὅστις ἀνηγορεύθη Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ Ὀνωρίου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, ἐγέννησεν ἡ Πλακιδία τὸν Οὐαλεντινιανὸν Γ΄.)· καὶ ὁ στρατὸς οὗτος κατέβαλε τῷ ὄντι τὸν Ἰωάννην τῷ 425.

Ὅσάκις τὸ ξίφος τῶν βαρβάρων δὲν ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ τι, ἤρχοντο εἰς βοήθειαν αὐτῶν αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος εἶχε ταχθῇ μετὰ τῆς μερίδος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ἔπειτα ὅμως συνεχωρήθη ὑπὸ τῆς Πλακιδίας καὶ ἴσχυσε παρ' αὐτῇ μεγάλως· ἀλλὰ, μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο, ἤθελε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ Βονιφάτιον, τὸν διοικητὴν τῆς Ἀφρικῆς. Ὅθεν πείθει ἀφ' ἑνὸς τὴν Πλακιδίαν νὰ ἀνακαλέσῃ αὐτὸν, ἀφ' ἑτέρου διαμηνύει πρὸς τὸν Βονιφάτιον ὅτι πρόκειται, ἂν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ νὰ φυλακισθῇ. Ἐντεῦθεν ὁ Βονιφάτιος στασιάζει, τῷ 427, καὶ καλεῖ εἰς βοήθειαν, κατὰ τοῦ ἀπὸ Ἰταλίας ἐπικρεμαμένου κινδύνου, τοὺς ἐν Ἱσπανίᾳ Βανδήλους καὶ τὸν βασιλέα αὐτῶν Γιζέριχον. Ἐν ἔτει λοιπὸν 429, ἀναχωροῦσιν οἱ Βανδῆλοι πανδημεὶ ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας καὶ ἔρχονται εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ὁ Βονιφάτιος καὶ ἡ Πλακιδία διαλλάσσονται πρὸς ἀλλήλους μετ' ὀλίγον, τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, γνωρίσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ Ἀετίου· ἀλλ' οἱ Βανδῆλοι δὲν ἠθέλησαν ἤδη νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ ἐπεχείρησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν γένει πόλεμον καταστρεπτικώτατον, μὴ φειδόμενοι οὔτε γυναικὸς, οὔτε παιδός. Κατακτήσαντες δὲ, τῷ 439, τὴν Ῥωμαϊκὴν Καρχηδόνα, τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀκταυιανοῦ ἐν ἔτει 29 π. Χ. ἀνακτισθεῖσαν, ἁφήρεσαν ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. Συγχρόνως ἡ συνδιαλλαγὴ τοῦ Βονιφατίου μετὰ τῆς Πλακιδίας ἐπέφερε τὴν στάσιν τοῦ Ἀετίου καὶ ἐμφύλιον μεταξὺ τῶν δύο στρατηγῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμον. Πεσόντος δ' ἐν αὐτῷ τοῦ Βονιφατίου, ἡ Πλακιδία ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ πάλιν πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς τὸν

Ἀέτιον. Ἐνῷ δὲ τὸ δυτικὸν τοῦ κράτους μέρος δεινῶς κατετρύχετο ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, τὸ ἀνατολικὸν ἔπασχε τὰ αὐτὰ ἀπὸ τῶν Οὔννων. Οἱ Οὖννοι εἶχον καθυποβάλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, κατά τε τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, ἄπειρον ἐθνῶν πλῆθος, Σλαύων καὶ Γερμανῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες κατέστησαν ὑπηρέται τῶν ἡγεμόνων ἤτοι τῶν Χάνων τῶν Οὔννων, ἡ δὲ δύναμις τοῦ ἔθνους τούτου ἀπέβη τόσῳ φοβερωτέρα ὅσῳ, περὶ τὸ 433 ἔτος, εἷς τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ, ὁ διαβόητος Ἀττίλας, κατώρθωσε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Βλέδα, νὰ καθυποτάξῃ ἅπαντας τοὺς ἄλλους φυλάρχους τῶν Μογγολικῶν ἐκείνων στιφῶν καὶ νὰ συμπυκνώσῃ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἡ Βυζαντινὴ αὐλή, ἥτις καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀττίλα εἶχεν ἤδη ὑποχρεωθῆ εἰς πληρωμὴν ἐτησίου φόρου, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα νὰ διπλασιάσῃ τὸν φόρον τοῦτον, ὅπερ ὅμως δὲν ἐμπόδιζε τὸν βασιλέα τῶν Οὔννων νὰ λεηλατῇ ἀδιαλείπτως τὰς βορείους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπαρχίας. Μετὰ δὲ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διετέλει ὁ Ἀττίλας (ὅστις, περὶ τὸ 444, φονεύσας καὶ τὸν ἀδελφὸν Βλέδαν, ἐκυριάρχησεν ἅπαντος τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου βαρβαρικοῦ κράτους) ἄχρι τοῦδε εἰς φιλικωτέρας ὁπωσοῦν σχέσεις, ἀλλὰ, ἐν ἔτει 451, ἀπεφάσισε νὰ ὁρμήσῃ καὶ κατὰ τούτου, ἀφ' ἑνὸς διότι, ἀποθανόντος τῷ 450 τοῦ Θεοδοσίου Β', ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Πουλχερία, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἔφερε τὸν τίτλον τῆς Αὐγούστης, προσέλαβε σύζυγον καὶ συναύγουστον τὸν γενναῖον Μαρκιανόν, ἄνδρα ἱκανὸν νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν Οὔννων· ἀφ' ἑτέρου διότι ὁ Ἀττίλας, ζητήσας σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Γ'. Ὁνωρίαν, ἀπεκρούσθη, συγχρόνως δὲ προσεκλήθη εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Βανδήλων, περιελθόντων εἰς ῥῆξιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πρὸς τοὺς Βεσιγότθους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ διατὶ ἐτράπη κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τὸν Ῥῆνον μᾶλλον ἢ κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ὁ Ἀττίλας ἐπέρασε τὸν ποταμὸν τοῦτον μὲ ἀναρίθμητα στίφη Οὔννων, Γερμανῶν, Σλαύων. Ἡ Γαλατία κατείχετο ἤδη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν Ἀλλαμανῶν, τῶν Φράγκων, τῶν Βουργουνδίων καὶ τῶν Βεσιγότθων, παρὰ τοῖς ὁποίοις διεδέξατο τὴν βασιλείαν, ἀπὸ τοῦ 419, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐαλλίου, ὁ Θευδέριχος. Ἅπαντες οἱ Γερμανοὶ οὗτοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ ἐξ Ἰταλίας ἐπελθόντος Ἀετίου, καὶ εἰς τὰ Καταλαυνικὰ πεδία τῆς Καμπανίας συνεκροτήθη, 451, μάχη μεγάλη καθ' ἣν ἡττήθη, ὡς φαίνεται, ὁ Ἀττίλας, ἔπεσε δὲ ὁ τῶν Βεσιγότθων βασιλεὺς Θευδέριχος. Τότε ὁ Ἀττίλας ὑποχωρήσας, ἐνέβαλε, τῷ 452, εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ εἶχεν ἤδη καταλάβει ἅπασαν τὴν ἄνω αὐτῆς χώραν, ὅτε καὶ ἐντεῦθεν ἀνέκαμψεν, ἰδίως διὰ τὰς καταστρεπτικὰς ἀσθενείας τὰς ὁποίας ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἔπαθε κατὰ τὰς ἑλώδεις περὶ Πάδον χώρας. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Ἀττίλας, 453. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἠθέλησαν νὰ διατηρήσωσι τὸ κράτος ἐκεῖνο, ἀλλὰ τὰ παρὰ τὸν κάτω Ἴστρον οἰκοῦντα Γερμανικὰ φῦλα, οἱ Ὀστρογόθοι καὶ οἱ Γεπίδαι, ἐπαναστάντα, ἐνίκησαν αὐτούς, 454. Ἔκτοτε οἱ Οὖννοι ἠφανίσθησαν κατὰ μικρόν· καὶ οἱ μὲν Ὀστρογόθοι κατέλαβον τὴν Παννονίαν, οἱ δὲ Γεπίδαι τὴν Δακίαν· οἱ Λογγοβάρδιοι καὶ οἱ Ἐροῦλοι κατεστάθησαν

ἐπίσης ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν καταιγίδων τούτων, ἀπέβαλεν ἡ Ῥώμη καὶ τὰς μεταξὺ Ἴστρου καὶ τῶν Ἰταλικῶν Ἄλπεων ἐπαρχίας, καταληφθείσας ὑπὸ τῶν Ἀλλαμανῶν καὶ τῶν τότε κατὰ πρῶτον ἀναφερομένων Βαυαρῶν· περὶ τὴν αὐτὴν τελευταῖον ἐποχὴν, 449, ἐκυρίευσαν οἱ Σάξονες τὴν Βρετανίαν.

Περὶ τὸ ἥμισυ λοιπὸν τῆς 5 ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἶχον ἤδη παραλύσει καὶ διασπασθῆ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γαλατίας, τῆς Βρετανίας, τοῦ Νωρικοῦ καὶ τῆς Οὐϊνδελικίας· εἰς τοὺς τελευταίους αὐτοκράτορας δὲν ὑπελείπετο εἰμὴ μόνη σχεδὸν ἡ Ἰταλία, διότι ἂν ὑπῆρχον εἰσέτι καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας χῶραί τινες καὶ πόλεις, διατελοῦσαι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἡ κυριαρχία αὕτη οὐδ' ἀσφαλὴς ἦτο, οὐδὲ μόνιμος. Οἱ βάρβαροι ἐνησχολοῦντο περὶ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὰς καταληφθείσας χώρας, οὐδεὶς δὲ ἠξευρε τότε ἂν δὲν θέλει καταλυθῆ ὁλόκληρον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, διότι πλεῖστοι Γερμανοὶ κατῴκουν εἰσέτι παρὰ τὸν κάτω Ἴστρον, ἀπειλοῦντες νὰ καταστρέψωσι ἐκεῖθεν τὸ ἀνατολικὸν τοῦ κράτους μέρος, ἤτοι τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἀπαραλλάκτως καθὼς οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν κατέστρεφον τὸ δυτικόν. Τῶν ἐπικρατειῶν τούτων ἔμειναν, μετὰ τὸν θάνατον τῆς Πλακιδίας, 450, καὶ τῆς Πουλχερίας, 453, μόνοι αὐτοκράτορες ὁ Οὐαλεντινιανὸς Γ'. καὶ ὁ Μαρκιανός. Ἀλλ' ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἔλαβε μετ' οὐ πολὺ τὰ ἐπίχειρα τοῦ αἰσχροῦ αὐτοῦ βίου, διότι, ἀτιμάσας τὴν σύζυγον τοῦ ἐπισήμου Ῥωμαίου Πετρονίου Μαξίμου, προεκάλεσε τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ· ὁ Μάξιμος, διὰ νὰ καταβάλῃ εὐχερέστερον τὸν ὑβριστὴν, ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἀέτιον καὶ πείθει τῳόντι τὸν Οὐαλεντινιανὸν νὰ φονεύσῃ ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτόν· μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας θανατοῦται ὁ Οὐαλεντινιανὸς Γ'. ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ Μαξίμου, 455. Ὁ Μάξιμος τότε ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ καὶ ἀναγκάζει τὴν χήραν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Γ'. Εὐδοξίαν νὰ παραλάβῃ αὐτὸν σύζυγον. Μετ' ὀλίγον ὅμως, κατὰ Μάϊον τοῦ 455, ἐπέρχονται κατὰ τῆς Ῥώμης ἐξ Ἀφρικῆς οἱ Βανδῆλοι, ὑπὸ τὸν Γιζέριχον· ἐντεῦθεν προκύπτει δεινὸς ἐν τῇ πόλει θόρυβος, ὁ Μάξιμος φονεύεται, οἱ Βανδῆλοι εἰσβάλλουσιν, ἐπιφέρουσι φοβερὰς λεηλασίας καὶ ἀπάγουσι πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τὴν καλέσασαν αὐτοὺς, ὡς λέγεται, Εὐδοξίαν. Τὸ δὲ πρῶτον πρᾶγμα περὶ οὗ ἐσκέφθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἅμα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Βανδήλων, εἶναι πάλιν οἱ ἱπποδρομικοὶ ἀγῶνες! Αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη τότε, διὰ συνδρομῆς τοῦ βασιλέως τῶν ἐν Γαλατίᾳ Βεσιγότθων, Θευδερίχου Β'., ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Αὔιτος, ἀναγνωρισθεὶς ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, κυρίως ὅμως ἡ ἀρχὴ τῆς Ἰταλίας ἦτο ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν, οἵτινες συνεκρότουν τὸν στρατὸν τοῦ κράτους· τῆς Ῥώμης ἦρχε πραγματικῶς ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Ῥικίμηρος, ὅστις, ἅμα δυσαρεστηθεὶς κατὰ τοῦ Αὐίτου, ἀπεδίωξεν αὐτὸν, ἀποθανόντα, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν εἰς Γαλατίαν φυγὴν, 456. Ὁ αὐτοκρατορικὸς θρόνος ἐχήρευσεν ἐπί τινα χρόνον καὶ ἐντούτοις ἀποθανόντος τοῦ ἀνατολικοῦ

αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ, ἀναγορεύεται αὐτόθι ὁ ἐπίσης ἰσχυρὸς Λέων Α'. 457, ὅστις ἀνεγνώρισε τὸν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος χειροτονηθέντα ὑπὸ τοῦ Ῥικιμήρου ἡγεμόνα τῆς Ῥώμης, τὸν ἐπισημότατον τῆς Ἰταλίας ἄνδρα Μαϊοριανόν· ὁ Μαϊοριανὸς ἐζήτησε ματαίως νὰ ἀνακτήσῃ τι κατὰ τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν· ἐπειδὴ δὲ μετ' οὐ πολὺ δὲν ἐφάνη ἀρεστὸς καὶ εἰς τὸν Ῥικίμηρον, φονεύεται ὑπὸ τούτου, τῷ 461. — Ὁ Ῥικίμηρος ἤδη ἀναγκάζει τὴν Ῥωμαϊκὴν βουλὴν νὰ ἀναγορεύσῃ ἀκατονόμαστόν τινα ἄνθρωπον, τὸν Λίβιον Σεβῆρον. Οἱ Βανδῆλοι ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, οἱ Ἀλλαμανοί, ὑπερβαλόντες τὰς Ἄλπεις, ἐλεηλάτουν ἐπίσης, καὶ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ὤφειλον νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸ κράτος, ἐλεηλάτουν οὐδὲν ἧττον. Ἀποθανόντος, δὲ τῷ 465, τοῦ Σεβήρου, ἦρξεν ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος ὁ Ῥικίμηρος μόνος, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς ἀνατολῆς Λέων, ἀπησχολημένος ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν Οὔννων, καὶ τοὺς κατὰ τὸν Ἴστρον Γερμανούς, καὶ τὰς νέας δογματικὰς ἔριδας, αἵτινες ἐτάραττον τὰ πνεύματα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἠδύνατο νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς Ἰταλίας. Τελευταῖον ὁ Ῥικίμηρος εὑρίσκει εὔλογον ὥστε ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλὴ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Λέοντα περὶ διορισμοῦ αὐτοκράτορος τῆς δύσεως· καὶ ὁ Λέων πέμπει, τῷ 467, τὸν Ἀνθέμιον, ὅστις λέγουν ὅτι ἐμελέτησε τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εἰδωλολατρείας, διότι ἡ εἰδωλολατρεία δὲν εἶχεν ἔτι ὅλως ἐκλείψει. Ἀλλ' ὁ Ῥικίμηρος, ὑποπτεύσας ἴσως ἐπιβουλήν τινα τοῦ Ἀνθεμίου, ἀντεπεξέρχεται ἐκ Μεδιολάνου κατ' αὐτοῦ μετὰ τῶν Γερμανῶν, οἵτινες κυριεύουσι τὴν 11 Ἰουλίου 472 τὸ τρίτον τὴν Ῥώμην καὶ λεηλατοῦσιν αὐτὴν αὖθις. Ὁ Ἀνθέμιος φονεύεται, ἐν δὲ τῷ θορύβῳ ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ ὁ Ῥωμαῖος Ὀλύβριος, τὸν ὁποῖον ἀποδέχεται καὶ ὁ Ῥικίμηρος. Μετὰ τρεῖς ὅμως μῆνας ἀποθνήσκει ὁ Ὀλύβριος αὐτὸς, 472, ἐκ τοῦ ἐπελθόντος τότε, πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς, λοιμοῦ, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου προετελεύτησε καὶ ὁ Ῥικίμηρος. Ὁ ἀνεψιὸς τούτου Γουνδίβαλδος ἀναγορεύει, 473, νέον Αὔγουστον, τὸν Ῥωμαῖον Γλυκέριον· μετ' ὀλίγον δὲ, ἀποθανόντος, 474, ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῦ Λέοντος Α'. διαδέχονται τὴν ἀρχὴν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ μικρὸν ἔπειτα τελευτήσας ἔγγονος αὐτοῦ Λέων Β'. καὶ ὁ τούτου πατὴρ (γαμβρὸς τοῦ Λέοντος Α'.) Ζήνων. Ὁ Ζήνων ἔπεμψεν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ μικροῦ στρατοῦ, τὸν Ἰούλιον Νέπωτα, καὶ ὁ μὲν Γλυκέριος, παραδοθεὶς εἰς τοῦτον ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ, ἀναγκάζεται νὰ δεχθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ὁ δὲ Γουνδίβαλδος φεύγει πρὸς τοὺς Βουργουνδίους, 474. Διὰ τοῦτο ὅμως τὰ πράγματα δὲν μετεβλήθησαν· τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα διετήρησαν καὶ ἤδη τὴν ἀληθῆ κατὰ τὴν Ἰταλίαν δύναμιν. Κατὰ τοῦ Νέπωτος ἐπανίσταται ὁ Ῥωμαῖος Ὀρέστης καὶ λαμβάνει μετὰ τοῦ υἱοῦ Ῥωμύλου τὸν τοῦ Αὐγούστου τίτλον, ὁ δὲ Νέπως φεύγει εἰς τὴν Δαλματίαν, 475. Ἀλλ' οἱ Γερμανοί, οἵτινες συνεκρότουν τὸν κατὰ τὴν Ἰταλίαν στρατὸν, τὸν ἐκ παντοδαπῶν φυλῶν συγκεκροτημένον, ἐβαρύνθησαν νὰ βλέπωσιν ἄλλους νεμομένους τὴν χώραν ἐκείνην τῆς ὁποίας αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἀληθεῖς κύριοι. Προϊσταμένου τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Ὀδοακέρου, ἀπαι-

τοῦσιν ἀπὸ τὸν Ὀρέστην τὸ τρίτον ἀπάσης τῆς Ἰταλικῆς χώρας διὰ νὰ κατασταθῶσιν ἐν τῇ χερσονήσῳ μονίμως, ὅπως οἱ ἄλλοι Γερμανοὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἀποποιηθέντος δὲ τοῦ Ὀρέστου τὴν αἴτησιν, οἱ Γερμανοὶ ἐκπορθοῦσι τὴν Παυίαν, φονεύουσι τὸν Ὀρέστην καὶ πέμπουσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ῥωμύλον Αὐγουστύλον εἰς ἀγροκήπιόν τι τῆς Καμπανίας. Ὁ Ὀδοάκερος ἀναγορεύεται ἐν Παυίᾳ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, 476, ἡ Ῥώμη καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τῆς Ἰταλίας πόλεις ὑποτάσσονται εἰς αὐτὸν, οἱ Γερμανοὶ λαμβάνουσι τὸ τρίτον τῆς χώρας καὶ καταλύεται οὕτω τὸ κατὰ τὴν δύσιν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Αἱ δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις περιλειφθεῖσαι ποῦ καὶ ποῦ Ῥωμαϊκαὶ πόλεις καὶ χῶραι κατελήφθησαν ἐπίσης, κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν.

Α'. Περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. — Εἴδομεν ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ῥαγδαίως ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκλυόμενον καὶ ἐπὶ τέλους καταλυόμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβον ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, μεταξὺ πολλῶν ἀναξίων αὐτοκρατόρων, καὶ οὐκ ὀλίγους ἱκανοὺς καὶ ἀξιολόγους ἡγεμόνας, οἷον τὸν Ἀντωνῖνον Πῖον, τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, τὸν Αὐρηλιανὸν, τὸν Πρόβον, τὸν Διοκλητιανὸν, τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον κλπ. ἅπαντας ἀγωνισθέντας νὰ βελτιώσωσι, νὰ ἀνορθώσωσι τὴν τύχην τοῦ ἔθνους. Προστούτοις, τὰ προηγουμένως ὑπὸ τῆς Ῥώμης καταλυθέντα κράτη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐπάλαισαν πρὸς κράτος ἔχον κυβέρνησιν ἐπιτηδείαν, στρατὸν ἄριστα συγκεκροτημένον καὶ πολιτισμὸν πολλάκις ἀνώτερον, συνήθως δὲ ἴσον. Οὐδὲν τῶν πλεονεκτημάτων τούτων βλέπομεν εἰς τὰ βάρβαρα καὶ ἄρρυθμα Γερμανικὰ στίφη πρὸς τὰ ὁποῖα καὶ μόνα κυρίως εἶχε νὰ ἀγωνισθῇ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ καταλυθὲν, τῇ ἀληθείᾳ, μᾶλλον ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ ὡς ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἐκείνης ἐπιθέσεως. Τί ἄρα παρήγαγε τὴν ὀργανικὴν ἐκείνην νόσον, τὴν ματαιώσασαν ἅπαντα τὰ περὶ θεραπείας βουλεύματα τῶν χρηστοτέρων ἡγεμόνων καὶ ἐπαγαγοῦσαν τὸν ἀκαταγώνιστον ἐκεῖνον θάνατον;

Ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς πτώσεως τῆ Ῥωμαϊκῆ κόσμω εἶναι ὅτι οὐδεμία πολιτεία δύναται νὰ συντηρηθῇ ἐὰν ἐν τῷ ὅλῳ ἔθνει δὲν ὑπάρχῃ ποσόν τι ἀξιόλογον φυσικῆς δυνάμεως, ἡ δὲ δύναμις αὕτη, διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς δουλείας, ἠφανίζετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσι, πολὺ εὐκολώτερον ἢ ταχύτερον ἢ παρὰ τοῖς νεωτέροις. Εἰς τὰ νεώτερα ἔθνη, αἱ κατώτεραι τῆς κοινωνίας τάξεις ἐκτελοῦσιν ὅλας τὰς σωματικὰς ἐργασίας τὰς ὁποίας ἐξετέλουν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οἱ δοῦλοι. Ἐντεῦθεν αἱ τάξεις ἐκεῖναι σώζουσιν ἀεὶποτε ἐν ἑαυταῖς ποσόν τι σωματικῆς ῥώμης ἢ ἰσχύος ἱκανὸν νὰ ἐπιῤῥώσῃ τὰς χαυνωθείσας ἀνωτέρας τάξεις καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος νέαν δύναμιν καὶ ζωήν. Τὸ ἀναπληρωτικὸν τοῦτο κεφάλαιον δὲν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσι, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' αὐτοῖς δουλείαν. Πᾶν μηχανικὸν ἔργον ἐθεωρεῖτο ἀνάξιον τοῦ ἐλευθέρου ἀνδρός· καὶ αὐτὴ ἡ γεωργία διὰ δούλων ἐνηργεῖτο, ἅμα ὁ ἰδιοκτήτης τῆς γῆς ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ δοῦλον. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, τὸ σύνολον τῶν ἐλευθέρων τοῦ κράτους πολιτῶν συνέκειτο ἀπὸ νωθροῦ τινος ἀνθρώπων πλήθους, ἐστερημένου πάσης φυσικῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως. Ποῦ καὶ ποῦ μόνον ἐσώζετο, εἰς τραχείας τινὰς χεῖρας, ἦθος ἀνθρώπινον μᾶλλον ὁπωσοῦν ἀδιάφθορον καὶ ἰσχυρόν· ἀπὸ τούτων δὲ τῶν χωρῶν καὶ ἀπὸ τῶν μεθορίων βαρβαρικῶν λαῶν συνελέγετο ἤδη ὁ στρατός. Ἀλλ' ἐκ τούτου προέκυπτε τὸ ἀτόπημα, ὅτι οἱ στρατιῶται, καθὸ ἀποτελοῦντες τὴν κρατίστην τοῦ ἔθνους μερίδα καὶ τάξιν τινὰ ἀνθρώπων ὅλως διακεκριμένην ἀπὸ τοῦ ἐπιλοίπου λαοῦ, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔῤῥεπον εἰς τὸ νὰ ἀποφασίζωσιν αὐτοὶ καὶ μόνοι περὶ τῆς τύχης τοῦ ὅλου ἔθνους. Οἱ κάτοικοι λοιπὸν τοῦ κράτους διῃροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις· πρῶτον, τὸν στρατὸν, τὸν συγκείμενον, ὡς προείρηται, ἀπὸ τῆς τραχυτέρας τοῦ ἔθνους μερίδος καὶ ἀπὸ τῶν ὅλως ἀπολιτίστων βαρβάρων· δεύτερον, τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα τῶν δούλων στίφη, τὰ κατὰ πάσας τὰς ἐπαρχίας διανενεμημένα καὶ ἕτοιμα πάντοτε νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν εἰσβαλλόντων βαρβάρων· τρίτον καὶ τελευταῖον, τοὺς ἐκνενευρισμένους ἐλευθέρους πολίτας, τοὺς ἀπεχθανομένους πάντα πόνον, τοὺς ὀλιγωροῦντας περὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ἢ μόνον περὶ ἑαυτῶν κηδομένους. Εἰς τοιαύτην τοῦ κράτους κατάστασιν, ἁπλῆ πολιτικὴ μεταβολὴ δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος νέαν ζωὴν καὶ ἀνάτασιν· διὰ νὰ κατορθωθῇ τοῦτο, ἀπῃτεῖτο νὰ ἀναμιχθῶσι μετ' αὐτοῦ ἐπικρατέστερα καὶ ὅλως νέα στοιχεῖα, ἀπῃτεῖτο, ἐν ἄλλαις λέξεσι, νὰ ἀνανεωθῇ ὅλως διόλου ὁ πληθυσμός.

Τοιοῦτό τι συνέβαινε καὶ περὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκράτωρ ἡ ἀνῆκεν εἰς τὸ ἄτονον ἐκεῖνο τοῦ ἔθνους μέρος ἢ κατελάμβανε τὴν ἀρχὴν μόνον ὡς ἰσχυρὸς στρατιώτης καὶ στρατηγός. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν, ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὅλως στρατιωτικὸν χαρακτῆρα καὶ ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ κέντρον περὶ ὃ ἐστρέφετο ἡ πολιτεία· εἰς τὴν πρώτην ἐξεναντίας οἱ αὐτοκράτορες ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῶν ἀπελευθέρων αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτεθηλυμένων μεγιστάνων, τῶν θηρευόντων ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ· ὥστε ἡ κυβέρνησις διεξήγετο ἐν μέρει ὑπὸ ἀνθρώπων οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν τοσοῦτον ἐν τῇ ἀρχαιότητι περιπεφρονημένην τάξιν τῶν ἀνελευθέρων, καὶ τούτου ἕνεκα οὐ μόνον τοὺς ἐλευθέρους πολίτας πικρότερον ἐξεφαύλιζον ἀλλὰ καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος παραδόξως προεβίβαζον. Ἡ κυβέρνησις ἐστερήθη προστούτοις καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν ἀξιολόγου τῆς δυνάμεως αὐτῆς μέρους. Ἡ ἀσωτία τῆς αὐλῆς, ἡ διατήρησις πολυαρίθμων στρατῶν, τὰ ὑπέρογκα χρηματικὰ δῶρα τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ οἱ ἄριστοι τῶν αὐτοκρατόρων, ἐπὶ τῆς ἀναγορεύσεως αὐτῶν, ἠναγκάζοντο νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς στρατιώτας, ἡ πολλὴ αὔξησις τῶν διαφόρων μεγαλοπόλεων ἐν αἷς ἐπεκράτει ἡ μεγίστη πολυτέλεια, τελευταῖον, τὸ ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἁδριανοῦ εἰσαχθὲν σύστημα τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας συντηρήσεως, κατὰ τὸν νεώτερον τρόπον, τῶν πλείστων κοινῶν καταστημάτων (ἐκπαιδευτηρίων, πτωχοκομείων κτλπ)· πάντα ταῦτα ὑπερεξώγκωσαν τὰ δημόσια ἀναλώματα, ἐξήντλησαν τοὺς πόρους τοῦ ἔθνους καὶ κατέστησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναγκαίας τὰς χαλεπωτέρας καταπιέσεις. Κατὰ δυστυχίαν οἱ φόροι δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσπραχθῶσι τακτικῶς, διότι ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὐδὲν ὑπῆρχε κυρίως σύστημα δημοσίου οἰκονομίας, οὐδεμία τακτικὴ καὶ ἐντελὴς διανομὴ τῶν ὑπηκόων, τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῆς ἀκινήτου κτήσεως αὐτῶν· ὡς ἐκ τούτου δὲ προστούτοις, ἐπὶ ἑκάστης τῶν πολλῶν ἐκείνων στάσεων, ἐχθρικῶν εἰσβολῶν καὶ ἐμφυλίων περὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἐρίδων, ἐνγένει ἐπὶ ἑκάστου ἐκτάκτου συμβεβηκότος, ἡ οἰκονομικὴ ἀνωμαλία ἀπέβαινε μεγαλητέρα καὶ ὀλεθριωτέρα.

Ἐὰν ὑπῆρχε τοὐλάχιστον ἐνεργὸς πνευματικὴ τοῦ ἔθνους δραστηριότης, ἴσως αὕτη ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ ἅπαντα τὰ ἀτοπήματα ταῦτα, ἀναπληροῦσα τὴν ἐλλείπουσαν ἐκείνην ὑλικὴν δύναμιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἔρεισμα συνετρίβη ἔτι ἀπὸ τοῦ Δύγουστου καὶ δὲν κατωρθώθη πλέον νὰ ἀναπληρωθῇ. Ἡ ἀπὸ τῶν προπατόρων κληρονομηθεῖσα πραγματικὴ παιδεία περιωρίσθη, ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἁδριανοῦ, εἰς εὐαρίθμους λογίους καὶ προύχοντας, ἀπέβη ἁπλοῦς τύπος, ἁπλῆ σοφιστεία καὶ παιδιὰ τῶν ἀνωτέρων τοῦ ἔθνους τάξεων καὶ ὅλως σχεδὸν ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῆς φύσεως, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σπουδαίας ἐνεργείας τοῦ νοός· ἐν λόγῳ τοσοῦτον ἐξηχρειώθη, ὥστε οὐδ' ἀπὸ αὐτῆς ἠδύνατο νὰ προκύψῃ ἀγαθώτερός τις βίος, ἐὰν δὲν ἀνεμιγνύοντο μετ' αὐτῆς ἐπικρατέστερα καὶ ὅλως νέα στοιχεῖα. Τὸ θρήσκευμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους οὐδὲν ἐπίσης παρεῖχε στήριγμα πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Αἱ ἀρχαῖαι καὶ ἀφελεῖς ἐθνικαὶ δοξασίαι ἀπέθνησαν, προϊόντος τοῦ πολιτισμοῦ, κενὸς καὶ νεκρὸς τύπος, διότι ἐνγένει ἡ εἰδωλολατρεία, καθὸ μὴ συνισταμένη εἰμὴ εἰς ποίησιν καὶ εἰς ἐθνικὰ ἔθιμα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν διανοητικὴν τῶν ἐθνῶν ἀνάπτυξιν καὶ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀληθεῖς θρησκευτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἀπῃτεῖτο ὁλοσχερὴς ἀνακαίνισις.

Ἡ πτῶσις ἄρα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ἀναπόδραστος. Δύο νέα στοιχεῖα ἐνέβαλον τότε ἐν τῷ Ἑλληνο-Ῥωμαϊκῷ κόσμῳ, τὰ Γερμανικὰ ἔθνη καὶ τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα, καὶ ἐμπήξαντα τὰς ῥίζας αὐτῶν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς πνεούσης τὰ λοίσθια Ἑλληνο-Ῥωμαϊκῆς ἀνθρωπότητος καὶ παιδείας, ἐπήγαγον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νέου τῶν ἐπερχομένων γενεῶν βίου. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἠφανίσθη καὶ δὲν περιεσώθη ἐξ αὐτοῦ εἰμὴ μόνον ὅ,τι ἠδύνατο, συνδυαζόμενον μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Γερμανικῶν φυλῶν, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ νέου ἐκείνου βίου.

Β'. Πηγαί.—Νομίσματα. Οἰκοδομικὰ μνημεῖα. Τάκιτος, ὁ ἀμίμητος ἠθογράφος. Σουετόνιος. Δίων Κάσσιος. Πλίνιος ὁ νεώτερος.—Ἀπὸ Ἁδριανοῦ μέχρι Καρίνου, οἱ ἐξ συγγραφεῖς τῆς Σεβαστῆς ἱστορίας Σπαρτιανός, Λαμπρίδιος, Βουλκάτιος, Καπιτωλλῖνος, Πολλίων καὶ Οὐοπίσκος.—Ἡρωδιανός. Ζώσιμος. Εὐτρόπιος. Αὐρήλιος Βίκτωρ. Ὀρόσιος. Ἰουλιανὸς ὁ Ἀποστάτης. Εὐσέβιος. Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος. Λιβάνιος. Προκόπιος κλπ.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Ἐν σελίδι **1.** Τοῦ ἐγχειριδίου τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ ἐν Λειψίᾳ καθηγητὴς Λουδοβίκος Φλάθιος (**Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für hohere Unterrichtsantstalten und zum Selbstunterrichte Gebildeter, von Dr. Ludwig Flathe, Professor an der Universitat zu Leipzig, 1838**) ὁ πρῶτος τόμος, ὁ περιέχων τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Φλαθίου αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Λουδοβίκου Ῥαμσχορνίου, (**Ludwig Ramshorn, Schulrath und Professor am Gymnasium zu Altenburg**)· ὁ Φλάθιος ἐξέδωκεν ἁπλῶς τὴν ἀρχαίαν ταύτην ἱστορίαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥαμσχορνίου, ᾧ συνεπλήρωσε τὸ σύγγραμμα, συντάξας τὴν Μέσην καὶ τὴν Νέαν. Ἡ διάκρισις λοιπὸν μεταξὺ τῆς **Weltgeschichte** καὶ τῆς **allgemeine** ἐγένετο κυρίως ὑπὸ τοῦ Ῥαμσχορνίου ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ὁποίου καταφαίνεται προδήλως ἡ πρόθεσις τοῦ νὰ ἐπιγράψῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ **Weltgeschichte**. Ὁ δὲ Φλάθιος, μὴ θεωρήσας, φαίνεται, τὴν διάκρισιν σπουδαίαν, ἐπέγραψε τὸ ὅλον σύγγραμμα, ὡς προείρηται, **Lehrbuch der allgemeinen Geschichte**. Ἡ ἀρχαία Ἱστορία τοῦ Ῥαμσχορνίου εἶναι ἄλλως ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠφελήθημεν πολλάκις περὶ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἐγχειριδίου.

Σελ. **9.** ς. **3**, κάτωθεν. Ἀντὶ «**Tchehu**», διόρθου «**Tschehu**».

Σελ. **11.** ς. **12**, ἄνωθεν. Ἀντὶ «ἀρχιγέτης», διόρθου «ἀρχηγέτης».

Σελ. **13.** ς. **13.** Ἰνδοί. — Μεταξὺ τοῦ πρώτου παραγράφου τῆς περὶ Ἰνδῶν πραγματείας καὶ τοῦ δευτέρου, πρόσθες τὰ ἑξῆς. «Ὁ Ἰνδο-γερμανικὸς κλάδος τῆς Καυκασικῆς φυλῆς ὑποδιαιρεῖται εἰς ἓξ τμήματα, ὧν ἕκαστον σύγκειται ἀπὸ ἐθνῶν τινῶν μᾶλλον πρὸς ἄλληλα συγγενῶν ἢ πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ κλάδου ἐκείνου ἔθνη. Οἱ δὲ Ἰνδοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν ἐκείνην ἥτις φέρει ἀπὸ αὐτῶν τὸ ὄνομα τῆς Ἰνδικῆς ὑποδιαιρέσεως καὶ περιλαμβάνει, ἐκτὸς αὐτῶν, δύο μόνον ἔτι ἔθνη, ἤτοι τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου οἰκοῦντας Καφίρους καὶ τοὺς πολλαχοῦ τῆς γῆς διεσπαρμένους Ζιγάνους (Ἀτσιγγάνους, Γύφτους), τῶν ὁποίων ἡ στενὴ πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς συγγένεια ἀπεδείχθη ἤδη εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους διὰ τῆς σπουδῆς τῆς γλώσσης αὐτῶν.»

Σελ. **14.** Εἰς τὰ περὶ Βουδδαϊσμοῦ προσθετέον. «Οἱ Βουδδαΐσται λατρεύουσιν οὐ μόνον τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς διαφόρους Βούδδας καὶ πολλοὺς ἄλλους θεούς, διότι καὶ ὁ Βουδδαϊσμὸς κατήντησε κατὰ μικρὸν εἰς εἰδωλολατρείαν.»

Σελ. **16.** ς. **8.** κάτωθεν, ἀντὶ «ὅπερ ἐστι» διόρθου «ὅπερ ἐστί».

— **17.** ς. **19** κάτωθεν, ἀντὶ «ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρήχθησαν· ὁ Ὡρομάσδης κτλ.» διόρθου «ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρήχθησαν ὁ Ὡρομάσδης κτλ.»

— **20.** ς. **8.** κάτωθεν, ἀντὶ «κληνονομικὴ» ἀνάγνωθι «κληρονομική.»

— **21.** ς. **3.** κάτωθεν, ἀντὶ «τὴν ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ» ἀνάγνωθι «τὴν ἐν τῇ Ἄνω καὶ μέσῃ Αἰγύπτῳ.»

— **22.** ς. **15.** κάτωθεν, ἀντὶ «αὐτοῦ» διόρθου «αὐτοῦ.»

— **23.** ς. **4—5.** ἄνωθεν, ἀντὶ «διὰ τῆς Ἰνδικῆς» διόρθου «διὰ τῆς Ἀραβίας.»

— ὁμ. ς. **12.** ἄνωθεν, ἀντὶ «ἐπὶ δὲ τούτων» διόρθου «ἐπὶ δὲ τούτου.»

— **26.** ς. **29.** κάτωθεν, ἀντὶ «διωρορυγμέναι» διόρθου «διορωρυγμέναι.»

— ὁμ. ς. **10.** κάτωθεν, ἀντὶ «ὥρυξις» διόρθου «ὄρυξις.»

— **27.** ς. **14.** κάτωθεν, ἀντὶ «τῆς Ἄνω Αἰγύπτου καὶ τῆς Αἰθιοπίας» ἀνάγνωθι «τῆς Ἄνω Αἰγύπτου καὶ τῆς περὶ Μερόην Αἰθιοπίας.»

— **34.** ς. **24** ᾗ **25.** ἄνωθεν, ἀντὶ «ἐγκαταληφθεὶς» ἀνάγνωθι «ἐγκαταλειφθείς.»

— **36.** ς. **12.** κάτωθεν, ἀντὶ «σύγχρονος ὑπάρξας, τοῦ Ἀμβακοὺμ» ἀνάγνωθι «σύγχρονος ὑπάρξας τοῦ Ἀμβακούμ.»

— **36.** ς. **6.** κάτωθεν, ἀντὶ «ᾗ ὑπέκυψεν εἰς τὰς τρὶς ἐπαναληφθείσας κλπ.» ἀνάγνωθι «καὶ ὑπέκυψε τοῦτο εἰς τὰς τρὶς ἐπαναληφθείσας κλπ.»

— **52.** ς. **12**, κάτωθεν, ἐν τῇ δευτέρᾳ σημειώσει· ἀντὶ «ἐσφαλμένος» ἀνάγνωθι «ἐσφαλμένως.»

— **55.** ς. **22.** κάτωθεν, ἀντὶ «ἐξηκολούθη» ἀνάγνωθι «ἐξηκολούθει.»

60. ς. **25.** ἄνωθεν, ἀντὶ «τεταταγμέναι» ἀνάγνωθι «τεταγμέναι.»

σελ. 66. ς. 10. ἄνωθεν, ἀφαιρετέα ἡ λέξις «ἀνέκαθεν.»
— 71. ς. 13. κάτωθεν, ἀντὶ «Ἀγαμέμνωνος» διόρθου «Ἀγαμέμνονος.»
— 71, 75, 77 ἢ 78. Περὶ τοῦ δρόμου τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ἡ ἀνάπτυξις τῶν πολιτευμάτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, προσημειωτέον τὰ ἑξῆς. Τὸ παναρχαῖον πολίτευμα ἦτο, ὡς ἐρρέθη ἐν τῇ σημ. τῆς 68 σελίδος, βασιλεία ἀριστοκρατική· προϊόντος τοῦ χρόνου, αἱ βασιλεῖαι αὗται, ἐξαιρέσει τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἠπείρου, κατηργήθησαν ἁπανταχοῦ, δὲν ἐπῆλθον ὅμως ἀμέσως δημοκρατικὰ πολιτεύματα, ἀλλὰ ἀριστοκρατίαι ἀβασίλευτοι, ὡς καταφαίνεται ἰδίως ἐν Ἀθήναις. Ἡ κατάργησις αὕτη τῆς βασιλείας δὲν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ πρὸς ὄφελος τοῦ δήμου, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν Εὐπατριδῶν καὶ πρὸς ὄφελος αὐτῶν, ἀπαραλλάκτως καθὼς συνέβη τοῦτο καὶ ἐν Ῥώμῃ (σελ. 261 καὶ ἑπ.). Ἐν ἄλλαις λέξεσι, διὰ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, κατ' ἀρχὰς οὐ μόνον δὲν ηὔξησαν τὰ δικαιώματα τοῦ δήμου, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τῶν εὐπατριδῶν ἀπέβη μεγαλητέρα παρὰ ποτέ· τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ καὶ τὰς βαθμιαίας μεταβολὰς τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν, φοβηθέντες μήπως ἡ βασιλεία, ἐνισχυθεῖσα, περιορίσῃ τὰ δικαιώματα αὐτῶν, ὡς συνέβη ἐν μέρει κατὰ τὴν εἰς τὸν Θησέα ἀποδιδομένην ἐποχήν, περιστέλλουσιν ὁπωσοῦν τὴν βασιλείαν, καταστήσαντες αὐτὴν, τῷ 1068, ἀπὸ κληρονομικῆς, ἰσόβιον. Ἐνισχυθέντες ἔπειτα ἔτι μᾶλλον, καθιστῶσι τὴν βασιλείαν, τῷ 752, δεκαετῆ, αἱρετὴν, ὑπεύθυνον, καὶ μετ' οὐ πολύ, 714, ἀποφαίνονται ὅτι ἐκλέξιμοι εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα εἶναι οὐ μόνον οἱ Κοδρίδαι, ὡς ἄχρι τοῦδε, ἀλλ' ἅπαντες οἱ εὐπατρίδαι. Ἐν ἔτει δὲ 683, προχωρήσαντες ἔτι περαιτέρω, διαιροῦσι τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν μεταξὺ 9 ἀρχόντων καὶ τούτων ἐνιαυσιαίων· ὥστε πραγματικῶς ἤδη ἐκυβέρνα ἡ ἀριστοκρατία διὰ τῶν ἐντολέων αὐτῆς. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐμπορίας ἢ τῆς ναυτιλίας παρήγαγε τὴν δημοκρατικὴν ῥοπὴν, περὶ ἧς γίνεται ἐν ἐκτάσει λόγος ἐν τῇ σημειώσει τῆς 75ῆ σελίδος.

Σελ. 72. ς. 14. ἄνωθεν, ἀντὶ «Εὐρυσθενιδῶν» διόρθου «Εὐρυσθενειδῶν.»
— 73. ς. 13. ἄνωθεν, ἀντὶ «ἔχουσαι» ἀνάγνωθι «ἔχοντες.»
— 88. ς. 37 ἢ 38. ἄνωθεν, ἀντὶ «Κυθαιρῶνος» ἀνάγνωθι «Κιθαιρῶνος.»
— 89. ς. 12 ἢ 13. κάτωθεν, ἀντὶ «Ὠερρόης» ἀνάγνωθι «Ὠρόης.»
— 107. ς. 17 ἢ 18. ἄνωθεν, ἀντὶ «Ἡροδ. 9, 56. 57» ἀνάγνωθι «Ἡροδ. 6, 56. 57.»

Σελ. 138 ἢ 139. Μετὰ τὴν ἐν τῷ τελευταίῳ παραγράφῳ τῆς σελ. 138 χρονολογίαν, 466, πρόσθες τὸ διστακτικὸν σημεῖον (;)· τὸν δὲ τρίτον στίχον (ἄνωθεν) τῆς σελ. 139 διόρθου ὡς ἑξῆς. «Ἐγένετο δὲ ἐπὶ πᾶσι (466, ἢ 469 ἢ 470) ἡ ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ τῆς Παμφυλίας κλπ.» Διότι τὰ ἐν τοῖς παραγράφοις ἐκείνοις ἀναφερόμενα γεγονότα συνέβησαν μὲν μεταξὺ τοῦ 476 ἔτους καὶ τοῦ 466, καθ' ἣν σειρὰν, ἐπὶ τῇ ἀσφαλεστέρᾳ μαρτυρίᾳ τοῦ Θουκυδίδου, ἐκτίθενται αὐτόθι [1) Ἠιόνος ἅλωσις, 2) Σκύρου ἀνδραποδισμὸς, 3) πόλεμος πρὸς Καρυστίους, 4) Ναξίων ἀπόστασις, 5) ἡ ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ μάχη], ἀλλὰ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἑνὸς ἑκάστου χρονολογίας ὑπάρχουσι πολλαὶ διαφωνίαι. Ὁ Κλίντων τάσσει τὰ δύο τελευταῖα γεγονότα, τὴν τῶν Ναξίων ἀπόστασιν ἢ τὴν ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ μάχην, ἐν ἔτει 466, ἄλλοι δὲ, καὶ ἰδίως ὁ Σχλόσσερος, ἀποδίδουσι τὴν μάχην εἰς τὸ ἔτος 469, ἄρα τὰ λοιπὰ ὅλα γεγονότα εἰς προηγουμένην ἐποχήν. Ὁ δὲ Γερμανὸς μεταφραστὴς καὶ σχολιαστὴς τοῦ Κλίντωνος ἀποδίδει τὴν μάχην εἰς ἔτι ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν, δηλ. εἰς τὸ 470 ἔτος.

Σελ. 139. ς. 29—30. ἄνωθεν, ἀντὶ «τὴν ὁποίαν τότε ἀντεπροσώπευεν ὁ Περικλῆς» ἀνάγνωθι «τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ ὁ Περικλῆς.»

Σελ. 150. Περὶ τοῦ ὀνόματος Πλάταια ἢ Πλαταιαί, τὸ ὁποῖον ἐν μὲν τῇ σελίδι ταύτῃ ἔγραψα εἰς τὸ ἑνικὸν, ἐν δὲ ταῖς σελ. 133 ἢ 89 εἰς τὸ πληθυντικὸν, παρατηρῶ, ὅτι ὁ μὲν Ἡρόδ. (9, 25, 30) καὶ ὁ Πλούτ. (Βίος Ἀρις. 11) καὶ ὁ Διόδ. (9, 29) καὶ ὁ Στράβων (Θ, Β, § 31) καὶ ἄλλοι γράφουσι τὸ ὄνομα εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν, ὁ δὲ Ὅμηρος (Ἰλ. Β. 504) καὶ ὁ Θουκυδ. (2, 2: 6. 71 καὶ λοιπ.), εἰς τὸν ἑνικόν. Ὁ αὐτὸς ὅμως Θουκυδίδης γράφει τὸ ὄνομα καὶ πληθυντικῶς, 2, 7.

Σελ. 176. Ἐν τῇ δευτέρᾳ σημειώσει, ς. 5, κάτωθεν, ἀντὶ «Altermthumskunde» ἀνάγνωθι «Alterthumskunde.» Τοῦ δὲ ὀνόματος τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Wachsmuth, τὸ ὁποῖον ἐν ταύτῃ μὲν τῇ σελίδι ἐξέφερα διὰ τοῦ «Οὐαξμύθιος», ἐν δὲ τῇ πρώτῃ σελίδι διὰ τοῦ «Οὐαχσμούθιος», ὀρθοτέρα ἴσως εἶναι ἡ τελευταία αὕτη γραφή.

Σελ. 183. ς. 13 τοῦ κειμένου κάτωθεν, ἀντὶ τοῦ «πρὸς καιρὸν» ἀνάγνωθι «μετ' οὐ πολύ.»
— 192. ς. 14 τῆς δευτέρας σημειώσεως, ἄνωθεν ἀντὶ «Σπαρτιατικὸν» διόρθου «Σωκρατικόν.»

Σελ. 194. ς. 11. ἄνωθεν, ἀντὶ «ὑπτιάσθη εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν» ἀνάγνωθι «κατέπεσεν ὑπτία εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν.»

— 196. ς. 13. ἄνωθεν, μεταξὺ τῶν λέξεων «Τὸ ὑποτελὲς τοῦτο τῶν Μακεδόνων ἦρξατο ἐπὶ Ἀμύντου Αου» καὶ τῆς λέξεως «ὅστις,» παρελείφθησαν τὰ ἑξῆς «καὶ ἔπαυσεν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου Αου» κλπ.

— 201. ς. 9. ἄνωθεν, ἀντὶ «ἔσχατοι» διόρθου «ἔσχαται.»

— 104. ς. 32. ἄνωθεν, ἀντὶ «ἐφαρμώσας» διόρθου «ἐφαρμόσας.»

— 230. 231 § 169. Τὸ ὄνομα Πέργαμον ἐγράφη εἰς μὲν τὰς δύο πρώτας σελίδας καὶ ἀλλαχοῦ οὐδετέρως τὸ Πέργαμον, εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, 169, θηλυκῶς ἡ Πέργαμος. Ἡ πρώτη γραφὴ εἶναι ἡ συνηθεστέρα, ἀπαντᾶται ὅμως καὶ ἡ δευτέρα, οἷον παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Ἰς. 3, 1, 6. «Καὶ πόλεις, Πέργαμον μὲν ἐκοῦσαν προσέλαβε κτλ.»

— 239. ς. 15. ἄνωθεν, ἀντὶ «Πολυβ. 2, 11 § 111 διόρθου «Πολυβ. 2, 2 § 3,»

— 241. ς. 3 τοῦ κειμένου, κάτωθεν, ἀντὶ «ἐναντίον» ἀνάγνωθι «ἐναντίους.»

— 246. ς. 4 § 5 ἄνωθεν. Αἱ μέχρι τῆς σήμερον διατηρήσασαι τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ὀνόματα λίμναι τῆς Ἰταλίας Αὐέρνα καὶ Ἀουκρίνα, ὠνομάζοντο οὕτω ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, lacus Avernus, § Lucrinus lacus, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων, ἡ μὲν πρώτη ἐκαλεῖτο ἡ Ἄορνος λίμνη, ἡ δὲ δευτέρα Λοκρῖνος κόλπος, διότι ἀποτελεῖ τφόντι τὸ ἐνδότατον § βορειοδυτικώτατον μέρος τοῦ Κυμαίου κόλπου ἤτοι τοῦ σημερινοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀφ' ἑτέρου, κεχωρισμένον ὃν τὸ πάλαι ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κόλπου διὰ χώματος φυσικοῦ, σήμερον ἀφανισθέντος, εἶχε λάβει τὸν χαρακτῆρα ὁλωσδιόλου λίμνης. Ἰδ. περὶ τοῦ τελευταίου τούτου τὸν Φορβίγερον, Handbuch der alten Geographie. Dritter Band. Europa. σελ. 500.

— 246. Περὶ Σαμνίτιδος. Ταύτης τῆς Ἰταλικῆς χώρας τὸ μὲν κυριώτατον μέρος ἔκειτο ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, παρὰ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν· τὸ δὲ κατώτατον, τὸ ἀντιχοῦν πρὸς τὴν σημερινὴν Νεαπολιτικὴν ἐπαρχίαν Principato ulteriore, ἔκειτο εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν § ἦτο μεσόγειον. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ κατετάξαμεν τὴν Σαμνῖτιν μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς μέσης Ἰταλίας, ἐπιφέρομεν, ὁμιλοῦντες περὶ τῶν ἀρκτικωτέρων τῆς κάτω Ἰταλίας χωρῶν, ἤτοι τῆς Καμπανίας, πρὸς δυσμάς, τῆς Ἀπουλίας, πρὸς ἀνατολάς, ὅτι αἱ δύο αὗται χῶραι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν, τὴν Σαμνῖτιν, δηλαδή, τὸ μέρος μόνον τῆς Σαμνίτιδος τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ Principato ulteriore.

— 246. ς. 3 τοῦ κειμένου κάτωθεν, ἀντὶ «ἀλλήλους» ἀνάγνωθι «ἀλλήλας.»

— 249. ς. 7. ἄνωθεν, ἀντὶ «παναρχαία» διόρθου «παναρχαῖα.»

— 252. ς. 4. κάτωθεν, ἀντὶ «μέος» διόρθου «μέρος.»

— 254. ς. 3. ἄνωθεν, ἀντὶ «ἐπέβαλεν» γράφε «ἐπέβαλλεν.»

— 255. ς. 11. ἄνωθεν, ἀντὶ «διανεμημένη» γράφε «διανενεμημένη.»

— 257. ς. 30. ἄνωθεν, ἀντὶ «μεταναστήσαντας» γράφε «μεταναστήσαντες.»

— 267. Ἐν τῇ πελίδι ταύτῃ ἔγραψα τὸ ὄνομα τῆς Λατινικῆς πόλεως Prænesto πρπαροξυτόνως Πρ[illegible]νεστος· ἐν δὲ τῇ σελ. 88, ὀξυτόνως Πραινεστός· ἀμφότεραι αἱ γραφαὶ εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Δὲν ἠξεύρω δὲ διατὶ ὁ Φορβίγερος δὲν ἀναφέρει τὴν τελευταίαν γραφὴν (Πραινεστὸς), ἐνῷ ὁ Ἀππιανός, Ῥωμ. ἐμφυλ., ταύτην § μόνην μεταχειρίζεται, πολλαχοῦ μὲν, ἀλλ' ἰδίως ἀ. 94.

— 269. ς. 12 ἄνωθεν, ἀντὶ «αὐτῆς» διόρθου «αὐτῆς.»

— 269. ς. 2 τῆς δευτέρας σημειώσεως ἀντὶ «Οὐολυσκιακοῦ» διόρθου «Οὐολυσκικῆ.»

— 270. ς. 9 ἄνωθεν, ἀντὶ «ἀνεμύησαν» γράφε «ἀνέμνησαν.»

— 274. ς. 23 § 24. ἄνωθεν, ἀντὶ «3 δὲ ἀγροτικαὶ» διόρθου «31 δὲ ἀγροτικαί.»

— 281. ς. 7. κάτωθεν, ἐν τῷ κειμένῳ, ἀντὶ «τῆς ἐπιστηριζομένης ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων» διόρθου «τῆς ἐπὶ ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων στηριζομένης.»

— 368. ς. 15. ἄνωθεν, ἀντὶ «προσοικιώσης» διόρθου «προσοικειωθῆς.»

— 372. ς. 6. κάτωθεν, ἀντὶ «Μ. Φλούβιον Φλάκκον» διόρθου «Μ. Φούλβιον Φλάκκον.»

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •